TRILERIS, EPAS, POLITINĖ ESĖ, MEILĖS ISTORIJA, ODĖ LAISVEI.
LE POINT

SALMAN

DŽOZEFAS

MEMUARAI

RUSHDIE

ANTONAS

baltos lankos

SALMAN RUSHDIE

SALMAN RUSHDIE

MEMUARAI

DŽOZEFAS ANTONAS

Iš anglų kalbos vertė Albinas Šorys

baltos lankos

UDK 821.111-94
Ru-123

Versta iš:
Salman Rushdie, *Joseph Anton*,
Jonathan Cape, 2012

Knygos leidimą rėmė Lietuvos Respublikos kultūros ministerija

Redagavo
Dovilė Bučelienė

Dailininkas
Zigmantas Butautis

Maketavo
Sigrida Juozapaitytė

ISBN 978-9955-23-747-1

Mano vaikams Zafarui ir Milanui
bei jų motinoms Clarissai ir Elizabeth,
ir visiems padėjusiems

Mums, aišku, dar kai ką įvykdyt lemta.
Audra, skendimas – tik prologas tam,
*Ką turime atlikt.**

William Shakespeare, *Audra*

* V. Šekspyras, *Raštai*, t. IV, iš anglų kalbos vertė A. Miškinis, Vilnius: VGLL, 1963, p. 270. (Čia ir toliau – vert. past.)

TURINYS

Prologas

Pirmasis juodvarnis

Vėliau, kai aplink jį jau sproginėjo pasaulis ir mokyklos kieme ant karstyklių būrėsi mirtį nešantys juodvarniai, jis suirzo pamiršęs vardą BBC korespondentės, pranešusios, kad ligšiolinis jo gyvenimas baigėsi ir prasideda nauja, niūresnė būtis. Ji paskambino jam į namus privačia linija, nė nepaaiškinusi, iš kur gavo numerį.

– Kaip jaučiatės, – klausė ji, – sužinojęs, kad ką tik ajatola Khomeini jums paskelbė mirties nuosprendį?

Nors Londone buvo saulėtas antradienis, nuo jos klausimo diena aptemo. Nesuvokdamas, ką kalba, jis atsakė:

– Jaučiuosi prastai.

O mąstė jis štai ką: „Man galas." Jis svarstė, kiek dienų jam liko gyventi, ir numanė, kad jų skaičius greičiausiai yra vienaženklis. Islingtono rajone, siauručio kotedžo, kuriame gyveno, viršutiniame aukšte įrengtame kabinete, jis padėjo ragelį ir nuskuodė laiptais žemyn. Absurdiškiausia tai, kad jis uždarė ir užsklendė medines svetainės langines. O tada užrakino laukujes duris.

Tądien buvo Valentino diena, bet su žmona, amerikiete romaniste Marianne Wiggins, jis nesutarė. Prieš šešias dienas ji jam pareiškė, kad jųdviejų santuoka jos nebetenkina, kad „jai nebemiela būti su juo", nors jie susituokė kiek mažiau nei prieš metus, bet jis ir pats suvokė, kad jie padarė klaidą. Ji stebėjo, kaip jis, pašiurpęs nuo netikėtos žinios, lyg krečiamas elektros srovės, nervingai sukinėjasi po namus, užtraukia užuolaidas, tikrina langų skląsčius, be to, jam reikėjo jai paaiškinti, kas dedasi. Ji sureagavo ramiai, ėmė tartis, ką reikėtų daryti toliau. Ji vartojo žodį „mes". Tai buvo narsu.

Prie namų privažiavo automobilis, atsiųstas CBS televizijos. Amerikiečių kanalo studijoje, Bowaterio rūmuose, Naitsbridžo rajone, jis buvo susitaręs palydoviniu ryšiu dalyvauti tiesioginėje ryto laidoje.

– Reikia važiuoti, – tarė jis. – Tiesioginis eteris. Negaliu nedalyvauti.

Tąryt vėlėliau Maskvos gatvės ortodoksų cerkvėje turėjo būti laikomos gedulingos mišios už jo draugą Bruce'ą Chatwiną. Mažiau nei prieš dvejus metus jis šventė savo keturiasdešimtmetį Homer Ende, Bruce'o namuose,

Oksfordšyro grafystėje. Bruce'as mirė nuo AIDS, o ir į jo paties duris pasibeldė mirtis.

– O kaip pamaldos? – paklausė žmona.

Jis neturėjo ko atsakyti. Atsirakino paradines duris, išėjo į lauką, įsėdo į automobilį ir nuvažiavo, bet išvykimas iš namų nepasirodė išskirtinis, nes tuo metu jis dar nežinojo, kad į šiuos namus, kuriuose gyveno penkerius metus, jis grįš tik po trejų metų, kai šie jam jau nebepriklausys.

Bodigos Bėjuje, Kalifornijoje, vaikai mokyklos klasėje dainuoja liūdną niekų dainelę. Ji šukuodavos tik sykį per metus, rastele, rosostele, miau, miau, miau. *Mokyklos kieme pučia žvarbus vėjas. Iš dangaus nusileidžia juodvarnis ir nutūpia ant žaidimų aikštelės karstyklių. Dainelė be galo. Prasideda, bet taip ir nesibaigia. Tęsiasi ir tęsiasi be pabaigos.* Braukiant šukomis ašaros skruostais byrėjo, rastele, rostele, ei bambasvaini, naktininiektini, raitasvilkotaki, vilobi valabi, miau, miau, miau. *Ant karstyklių jau keturi juodvarniai, netrukus prisijungia ir penktas. Mokykloje dainuoja vaikai. Ant karstyklių jau sutūpė šimtai juodvarnių, o dangų niaukia tūkstančiai paukščių, lyg per Egipto marą. Prasidėjo dainelė be galo.*

Ant karstyklių nutūpęs pirmasis juodvarnis yra individualus, atskiras, išskirtinis. Jis neskatina būtinybės išvesti bendresnę teoriją, numatyti įvykių eigą. Vėliau, prasidėjus marui, nesunku suprasti, kad pirmasis juodvarnis buvo jo pranašas. Tačiau nusileidęs ant karstyklių, jis tėra vienas paukštis.

Vėliau jis keletą metų sapnuos šią sceną, suvoks, kad jo istorija yra tarsi prologas: pasakojimas apie tai, kaip nusileidžia pirmasis juodvarnis. Kai tai prasideda, viskas sukasi vien apie jį; jis individualus, atskiras, išskirtinis. Niekaip nekyla mintis daryti kokias nors išvadas. Per dvylika metų ši istorija išaugs tiek, kad užtemdys visą dangų, lyg arkangelas Gabrielius, atsistojęs ant horizonto, lyg pora lėktuvų, įsirėžiančių į aukštus pastatus, lyg paukščių žudikų debesis didingame Alfredo Hitchcocko filme.

CBS kanalo biure tądien jis tapo pagrindine dienos naujiena. Naujienų redakcijoje ir įvairiausiuose ekranuose žmonės jau kartojo tą žodį, kuris netrukus pakibs jam po kaklu, kaip girnapusė. Jie vartojo tą žodį, tarsi jis būtų „mirties nuosprendžio" sinonimas, tad jam panūdo pedantiškai paaiškinti, kad tas žodis reiškia visai ką kita. Tačiau nuo tos dienos daugeliui pasaulio žmonių jis reiškė būtent tai. Taip pat ir jam.

Fatva.

„Garbingiems pasaulio musulmonams noriu pranešti, kad knygos *Šėtoniškos eilės* autoriui, nusistačiusiam prieš islamą, Pranašą ir Koraną, bei

visiems su knygos leidimu susijusiems žmonėms, žinojusiems apie jos turinį, skelbiu mirties nuosprendį. Prašau visų musulmonų, vos radus, atlikti jam mirties bausmę." Kai jis buvo pakeliui į studiją duoti interviu, kažkas jam įteikė šio teksto kopiją. Senųjų įpročių kurstomas jis vėl panoro paaiškinti žodį „nuosprendis". Šis nuosprendis buvo paskelbtas nei jo pripažįstamo, nei jam įtakos turinčio teismo. Jį paskelbė žiaurus mirštantis senolis. Tačiau jis kartu suprato, kad jo senieji įpročiai nebeturi jokios reikšmės. Nuo šiol jis tapo kitoks. Jis papuolė į patį audros sūkurį: iš draugams pažįstamo *Salmano*, virto *Rushdie*, parašiusiu knygą *Šėtoniškos eilės*, subtiliai iškraipytu pavadinimu be artikelio. *Šėtoniškos eilės* su artikeliu buvo romanas. *Šėtoniškos eilės* be artikelio buvo šėtoniškos eilės, o jis buvo jų šėtoniškasis autorius, „Šėtonas Rushdie", raguotas padaras po tolimo miesto gatves demonstrantų nešiojamuose plakatuose, grubiai ant jų išpaišytas pakaruoklis nukarusiu raudonu liežuviu. *Pakarti Šėtoną Rushdie.* Kaip paprasta ištrinti žmogaus praeitį ir sukurti naują jo versiją, viską užgožiančią versiją, su kuria, atrodė, neįmanoma kovoti.

Karalius Karolis I nepripažino jam skirto nuosprendžio teisėtumo. Tai nesukliudė Oliveriui Cromwelliui jį nukirsdinti.

Jis buvo ne karalius. Jis buvo knygos autorius.

Jis žvelgė į jį stebinčius žurnalistus ir svarstė, ar taip pat žiūrima ir į kartuves, elektros kėdę ar link giljotinos vedamus žmones. Vienas užsienio korespondentas pasirodė esąs draugiškas. Jis paklausė šio vyro, kaip jam derėtų priimti Khomeini žodžius. Ar vertinti juos rimtai? Ar tai tebuvo skambus pasisakymas, ar kas išties grėsmingo?

– Ai, pernelyg nesijaudink, – atsakė žurnalistas. – Khomeini kiekvieną penktadienio popietę pasmerkia Jungtinių Valstijų prezidentą myriop.

Tiesioginiame eteryje paklaustas, kaip sureagavo į grasinimą, jis pasakė:

– Gailiuosi, kad neparašiau kritiškesnės knygos.

Nuo tada jis visada didžiavosi taip pasakęs. Tai buvo tiesa. Jam knyga neatrodė itin kritiška islamo atžvilgiu, bet, kaip jis tą rytą pasakė amerikiečių televizijai, religijai, kurios vadovai linkę taip elgtis, ko gero, nepakenktų truputis kritikos.

Pasibaigus interviu jam pranešė, kad skambino žmona. Jis paskambino į namus.

– Čia negrįžk, – perspėjo ji. – Ant šaligatvio tavęs laukia du šimtai žurnalistų.

– Važiuosiu į agentūrą, – atsakė jis. – Sukrauk lagaminą ir susitikim tenai.

Jo rašytojų agentūros „Wylie, Aitken & Stone“ būstinė buvo įkurta baltai tinkuotame name, Fernšo gatvėje, Čelsio rajone. Prie jo nelūkuriavo nė vienas žurnalistas, – akivaizdu, kad pasaulio žiniasklaidai nedingtelėjo, jog tokią dieną jis galėtų apsilankyti pas savo agentą, – o jam užėjus pastate skambėjo visi telefonai, visi teiravosi apie jį. Gillonas Aitkenas, jo agentas Britanijoje, pažvelgė į jį apstulbęs. Tuo metu jis kalbėjo telefonu su Rytų Lesterio rinkimų apygardos atstovu parlamente, Britanijos indu Keithu Vazu. Jis uždengė ragelio garsiakalbį ir sušnabždėjo:

– Nori pasikalbėt su šiuo vyruku?

Vazas telefonu pasakė, kad tai, kas nutiko, yra „pasibaisėtina, absoliučiai pasibaisėtina“, ir pažadėjo „visokeriopą paramą“. Po kelių savaičių jis buvo vienas iš pagrindinių pasisakiusiųjų prieš *Šėtoniškas eiles* nukreiptoje demonstracijoje, kurioje dalyvavo per tris tūkstančius musulmonų, o patį renginį Vazas pavadino „viena svarbiausių dienų islamo ir Didžiosios Britanijos istorijoje“.

Jis suvokė, kad nebesugeba mąstyti apie ateitį, kad neturi jokio supratimo, koks turėtų būti jo dabartinio gyvenimo pavidalas ir kaip planuoti tolesnius žingsnius. Jis tegalėjo susitelkti į šią akimirką, o šią akimirką vyko gedulingos pamaldos už Bruce'ą Chatwiną.

– Mielasai, – kreipėsi Gillonas, – manai, tau derėtų dalyvauti?

Jis jau buvo apsisprendęs. Bruce'as buvo artimas draugas.

– Velniop, – tarė jis, – eime.

Atvyko Marianne, kone beprotybe žvilgančiomis akimis, ją sutrikdė Šv. Petro gatvėje prie namų apspitę fotografai. Kitą dieną tas žvilgsnis buvo visų šalies laikraščių pirmuosiuose puslapiuose. Vienas iš laikraščių suteikė jos žvilgsniui ir pavadinimą penkių centimetrų dydžio raidėmis: BAIMĖS VEIDAS. Ji daug nekalbėjo. Nekalbėjo jie abu. Įsėdo į savo automobilį, juodą „Saab“, ir nuvažiavo į anapus parko esantį Beisvoterį. Gillonas Aitkenas važiavo drauge, nutaisęs nerimastingą miną ir visu savo ilgiu suglebęs ant galinės sėdynės.

Jo motina ir jaunesnioji sesuo gyveno Karačyje. Kas nutiks joms? Vidurinioji sesuo, jau seniai nutolusi nuo šeimos, gyveno Berklio mieste Kalifornijoje. Ar jai ten bus saugu? Vyresnioji sesuo, Sameen, jo „airiškoji dvynė“*, su savo šeima gyveno šiauriniame Londono priemiestyje, Vemblyje, netoli žymiojo stadiono. Kaipgi apsaugoti juos? Jo sūnus Zafaras, vos devynerių

* Anglakalbiame pasaulyje taip vadinami pamečiui gimę vaikai.

metų ir aštuonių mėnesių, buvo su savo motina Clarissa jų namuose Birmos gatvėje 60, už Grin skersgatvio, greta Klisoldo parko. Tą akimirką dešimtasis Zafaro gimtadienis dar atrodė labai labai tolimas.

– Tėti, – kartą paklausė Zafaras, – kodėl neparašai knygų, kurias galėčiau skaityti ir aš?

Jam tai priminė eilutę iš Paulo Simono dainos „St Judy's Comet", sukurtos kaip lopšinė savo sūnui. „Jei negaliu savo berniuko užliūliuot daina, taigi tuomet garsusis tėvelis pasirodo esąs paskutinis kvailys."

– Geras klausimas, – atsakė jis. – Luktelėk, kol pabaigsiu knygą, kurią rašau dabar, o tada parašysiu knygą ir tau. Sutarta?

– Sutarta.

Taigi knygą jis baigė, ją išleido, bet dabar, regis, nebeturės laiko naujai. „Niekad nelaužyk vaikui duoto pažado, – pagalvojo jis, o tada išūžtoje galvoje pasigirdo idiotiškas komentaras, – bet gal autoriaus mirtis būtų rimtas pasiteisinimas?"

Varomoji jo proto jėga buvo žmogžudystė.

Prieš penkerius metus jis, su Bruce'u Chatwinu keliaudamas po Australijos „raudonąjį centrą", Alis Springse pastebėjo grafitį PASIDUOK, BALTASIS ŽMOGAU, TAVO MIESTAS APSUPTAS ir per kančias korėsi ant Ajerso uolos, o Bruce'as, besididžiuojantis neseniai užkopęs iki pat bazinės Everesto stovyklos, šuoliavo priekyje lyg skuosdamas nuolaidžiu šlaitu, ir klausėsi vietinių pasakojimų apie vadinamąją dingo mergaitės bylą, ir buvo apsistojęs landynėje, pavadintoje „Inland Motel", kurioje praeitais metais trisdešimt šešerių tolimųjų reisų vairuotojas Douglasas Crabbe'as, negavęs išgerti, nes jau ir taip buvo per girtas, ėmė užgaulioti baro personalą ir, išmestas, sunkvežimiu visu greičiu rėžėsi į barą ir užmušė penkis žmones.

Crabbe'as tuo metu liudijo Alis Springso teisme, tad jie nuėjo pasiklausyti. Vairuotojas buvo santūriai apsirengęs, nudelbęs akis, kalbėjo žemu, romiu balsu. Jis tikino, kad nėra panašus į žmogų, kuris galėtų taip pasielgti, o paklaustas, kodėl yra tuo tikras, atsakė, kad sunkvežimius vairuoja jau daugelį metų, tad „rūpinasi jais kaip savais" (čia stojo tylos akimirka, vietoj kurios galėjo būti ištartas žodis „vaikais"), tad sudaužyti sunkvežimį jam būtų buvę visiškai nebūdinga. Tai išgirdę prisiekusieji akivaizdžiai pastėro, ir tapo aišku, kad jam neliko jokių vilčių. „Bet jis neabejotinai, – burbtelėjo Bruce'as, – sako gryniausią tiesą."

Vieno žudiko sąmonėje sunkvežimiai buvo aukščiau už žmones. Po penkerių metų galėjo atsirasti žmonių, pasirengusių atlikti mirties bausmę rašytojui

už jo šventvagiškus žodžius, o jų sunkvežimiu, mylimu labiau už žmogaus gyvybę, galėjo būti tikėjimas arba tam tikras tikėjimo supratimas. Jis sau priminė, kad tai ne pirmoji jo šventvagystė. Dabar kopti su Bruce'u į Ajerso uolą taip pat būtų draudžiama. Uola, grąžinta jos savininkams aborigenams ir pervadinta senuoju vardu Uluru, tapo šventa vietove, tad alpinistai ten nebeįleidžiami.

Būtent 1984-aisiais, skrisdamas namo iš kelionės po Australiją, jis ėmė suprasti, kaip rašyti Šėtoniškas eiles.

Graikų ortodoksų Tiatiros ir Didžiosios Britanijos arkivyskupijos Šventosios Sofijos katedroje, pastatytoje ir prašmatniai išdekoruotoje prieš 110 metų, kad panėšėtų į didelę senovės Bizantijos katedrą, pamaldos buvo pompastiškos, slėpiningai graikiškos. Apeigos buvo įmantriai bizantiškos. Tra lia lia Bruce'as Chatwinas, deklamavo kunigai, tra lia lia Chatwinas tra lia lia. Stojosi, sėdosi, klaupėsi, stojosi, vėl sėdosi. Oras atsidavė švento dūmo tvaiku. Jis prisiminė, kaip vaikystėje Bombėjuje tėvas jį vesdavosi melstis per Id al Fitro šventę. Maldos aikštėje, idgoje, viskas vykdavo arabų kalba, būdavo sočiai kaktos daužymo, stojimosi, ištiesus lyg knygą atverstus delnus, ir gausybė nepažįstamų žodžių, burbamų jo nemokama kalba.

– Daryk kaip aš, – sakydavo tėvas.

Jų šeima buvo nereliginga ir beveik niekad neidavo į tokias ceremonijas. Jis niekad neišmoko maldų, nesužinojo, ką jos reiškia. Jam tebuvo pažįstamos šios retkarčiais mėgdžiojamos maldos ir monotoniškas porinimas. Dėl šios priežasties bereikšmė ceremonija Maskvos gatvės bažnyčioje jam pasirodė pažįstama. Jis ir Marriane sėdėjo greta Martino Amiso ir jo žmonos Antonios Phillips.

– Nerimavom dėl tavęs, – jį apkabinęs tarė Martinas.

– Ir pats nerimauju dėl savęs, – atsakė jis.

Tra lia lia Chatwinas, tra lia lia Bruce'as. Jam užnugary sėdėjo romanistas Paulis Theroux.

– Įtariu, kad kitą savaitę čia rinksimės tavo garbei, Salmanai, – tarė jis.

Kai jis atvyko, ant šaligatvio buvo keli fotografai. Rašytojai paprastai nepritraukia paparacų minios. Tačiau įsibėgėjus pamaldoms į bažnyčią ėmė rinktis žurnalistai. Viena nesuvokiama religija tapo žinių reportažo apie nesuvokiamai aršų kitos religijos užsipuolimą filmavimo studija. „Vienas iš baisiausių anų įvykių aspektų, – vėliau rašė jis, – buvo tai, kad nesuvokiama tapo suvokiama, neįsivaizduojama tapo įsivaizduojama."

Pasibaigus pamaldoms žurnalistai ėmė plūsti link jo. Gillonas, Marriane ir Martinas mėgino juos sulaikyti. Vienas atkaklus pilkšvas tipas (pilku

kostiumu, pelėkais plaukais, pilku veidu, nykiu balsu) prasibrovė pro minią, pakišo jam mikrofoną ir ėmė uždavinėti nuspėjamus klausimus.

– Atleiskit, – atsakė jis, – atvykau į gedulingas pamaldas mano draugo garbei. Imti interviu čia nepritinkama.

– Jūs nesuprantat, – teisinosi sutrikęs pilkasis tipas. – Aš iš *The Daily Telegraph*. Mane čia atsiuntė *specialiai* tam.

– Gillonai, padėk man, – paprašė jis.

Gillonas visu savo didingu ūgiu palinko link reporterio ir griežtai, su ryškiausiu savo akcentu tarė:

– Atsipisk.

– Kaip drįstat su manim taip kalbėt, – pasipiktino vyriškis iš *The Daily Telegraph*. – Aš lankiau privačią mokyklą.

Paskui visi juokai liovėsi. Jam išėjus į Maskvos gatvę, žurnalistai apie jį spietėsi kaip tranai aplink savo motinėlę, fotografai korėsi vienas kitam ant pečių į svirduliuojančias, blykstėmis žybsinčias kauges. Jis stovėjo mirksėdamas, netekęs nuovokos, akimirką nebežinojo, ką daryti.

Atrodė, kad išsisukti nebepavyks. Nebuvo jokios galimybės nueiti iki automobilio, stovinčio gatvėje už šimto metrų, nelydimam kamerų, mikrofonų ir vyrų, baigusių visokiausio plauko mokyklas ir atsiųstų būtent dėl jo. Jį išgelbėjo draugas Alanas Yentobas, BBC filmų kūrėjas ir generalinis direktorius, su kuriuo jis susipažino prieš aštuonerius metus, kai Alanas kūrė dokumentinį filmą „Arena“ apie jauną rašytoją, ką tik išleidusį romaną *Vidurnakčio vaikai*, kuris buvo sutiktas palankiai. Alanas turėjo brolį dvynį, bet jam būdavo dažnai sakoma: „Tai Salmanas atrodo kaip tavo brolis dvynys.“ Jiedu abu prieštaravo šiam požiūriui, bet jis neišnyko. O tądien Alanui išaušo ne itin palanki diena būti supainiotam su savo nebroliu dvyniu.

Prie bažnyčios sustojo Alano automobilis iš BBC.

– Lipk, – pasiūlė jis, ir jiedu nuvažiavo tolyn nuo šūkaujančių žurnalistų. Kurį laiką jie suko ratus aplink Noting Hilą, kol minia prie bažnyčios išsisklaidė, o tada grįžo prie jo „Saab“.

Jis su Marianne įsėdo į automobilį, ir vienus juodu ūmai prislėgė sunki tyla. Jie nejungė radijo, nes žinojo, kad žinios bus kupinos neapykantos.

– Kur mums važiuoti? – paklausė jis, nors atsakymą abu žinojo.

Marianne buvo neseniai išsinuomojusi butą pusrūsyje pietvakariniame Lonsdeilo aikštės kampe, Islingtono rajone, netoli jų namų Šv. Petro gatvėje, neva skirtą kūrybai, bet iš tikrųjų dėl pašlijusių jųdviejų santykių. Apie tą

butą žinojo vos keli žmonės. Ten jiems bus erdvės įvertinti padėtį ir padaryti sprendimus. Į Islingtoną jie nuvažiavo tylomis. Atrodė, kad nėra ko pasakyti.

Marianne buvo puiki rašytoja ir graži moteris, bet jis sužinojo apie ją dalykų, kurie jam nepatiko.

Įsikėlusi į jo namus, ji paliko žinutę jo draugo, žurnalo *Granta* redaktoriaus Billo Bufordo, atsakiklyje, kuria pranešė, kad pasikeitė jos numeris. „Galbūt naujasis numeris tau jau pažįstamas, – tęsėsi žinutė ir galiausiai, kaip pasirodė Billui, po nerimą keliančios pauzės: – Jis mano." Jis jai pasipiršo apimtas itin jautrios būsenos po tėvo mirties 1987-ųjų lapkritį, ir jųdviejų santykiai netruko subjurti. Jo artimiausi draugai – Billas Bufordas, Gillonas Aitkenas ir jo kolega amerikietis Andrew Wylie, gajanietė aktorė bei rašytoja Pauline Melville ir jo sesuo Sameen, visad buvusi jam užvis artimiausia, – visi pripažino, kad ji jiems nepatinka, bet, žinoma, taip jau draugai elgiasi, kai kas nors ima skirtis, tad jis pamanė, kad to iš dalies galima nepaisyti. Bet jis pats keletą kartų pričiupo ją meluojant ir buvo sukrėstas. Kuo jinai jį laikė? Neretai ji atrodydavo įpykusi ir buvo linkusi žvelgti jam per petį į tuštumą, tarsi kalbėtųsi su vėle. Jį visad traukė ją tebepuošiantis intelektas bei sąmojis, taip pat ir fizinis patrauklumas: krentančios kaštoninių plaukų bangos, plati, saldi amerikietiška šypsena. Tačiau ji jam buvo paslaptis ir kartais jam atrodydavo, kad vedė nepažįstamąją. Moterį su kauke.

Diena, kai jųdviejų asmeninė nedarna atrodė nereikšminga, jau buvo įsiritusi į popietę. Tądien Teherano gatvėmis žygiavo minios, nešinos plakatais su jo veidu išbadytomis akimis, primenančiu vieną filmo „Paukščiai" („The Birds") lavonų su pajuodusiomis, paukščių išlestomis akiduobėmis. Tai buvo dienos tema: nesmagus Valentino dienos palinkėjimas nuo barzdotų vyrų, apsimuturiavusių moterų ir savo kambaryje merdinčio rūstaus senio, paskutiniuoju savo pasispardymu mėginančio pelnyti tamsią, žudikišką šlovę. Iškopęs į valdžią imamas nužudė daugelį padėjusių jam ten patekti ir visus, kas jam nepatiko. Profesinių sąjungų narius, feministes, socialistus, komunistus, homoseksualus, kekšes ir savo buvusius leitenantus. Tokio imamo portretas buvo ir *Šėtoniškose eilėse*, imamo, virtusio baisūnu, milžiniška burna ėdančiu savo paties revoliuciją. Tikrasis imamas įtraukė savo šalį su kaimyne į bergždžią karą, per kurį žuvo visa karta jaunų žmonių, šimtai tūkstančių šalies jaunuomenės, ir tik tada senis paskelbė paliaubas. Jis teigė, kad susitarti dėl taikos su Iraku buvo tas pats, kas ryti nuodus, bet pats juos ir prarijo. Išsyk po to imamą atsivijo mirusiųjų aimanos, ir jo revoliucija prarado populiarumą. Jam reikėjo būdo suburti ištikimuosius, o šis jam pasitaikė knygos

ir jos autoriaus pavidalu. Knyga buvo velnio kūrinys, o autorius pats velnias, taigi jis įgijo taip reikalingą priešą. Autorius, lindintis pusrūsyje, Islingtono rajone, su beveik prarasta žmona. Toks tad buvo mirštančiam imamui prisireiktas velnias.

Mokykloje po pamokų jam reikėjo pasimatyti su Zafaru. Jis paskambino Pauline Melville ir paprašė, kol bus išvykęs, palaikyti Marianne draugiją. Ji, devintojo dešimtmečio pradžioje jo kaimynė Haiber Hilo rajone, buvo išraiškingų akių, ugningai gestikuliuojanti šiltos širdies, mišrios rasės aktorė, kupina pasakojimų apie Gajaną, kur vienas iš Melville protėvių sutiko Evelyną Waugh, aprodė jam apylinkes ir, jos manymu, greičiausiai tapo pono Todo, seno nuokvaišos iš *Saujos dulkių* (*A Handful of Dust*), atogrąžų miške pagrobusio Tonį Lastą ir be perstojo vertusio jį balsiai skaityti Dikensą, prototipu; taip pat kaip savo šūkavimu prie karinio forto vartų ištraukė savo vyrą Angusą iš prancūzų legiono; ir kaip garsiajame seriale „Jaunoji karta" vaidino Adriano Edmondsono mamą. Būdama scenos komikė ji sukūrė vyrišką personažą, kuris tapo „toks pavojingas ir baisus, kad teko liautis jį vaidinti", – pasakojo ji. Keletą užrašytų istorijų iš Gajanos ji parodė ir jam. Šios buvo labai labai geros, o pasirodžiusios jos pirmojoje knygoje *Kailiamainys* (*Shape-Shifter*), sulaukė visuotinio pripažinimo. Ji buvo tvirta, apsukri ir ištikima, tad jis ja visiškai pasitikėjo. Nors tądien buvo jos gimtadienis, nepaisydama šaltų santykių su Marianne, ji atvažiavo išsyk, be jokių kalbų. Palikęs Marianne Lonsdeilo aikštės pusrūsyje ir vienas važiuodamas link Birmos gatvės, jis pajuto palengvėjimą. Graži saulėta diena, tarsi peikusi nemielas naujienas savo stulbinama žiemiška žara, jau baigėsi. Vasarį namo grįžtantiems vaikams Londone būna tamsu. Kai atvažiavo prie Clarissos ir Zafaro namų, ten jau laukė policija.

– Štai ir jūs, – tarė pareigūnas. – Svarstėme, kur dingot.

– Tėti, kas dedasi? – Nė vienas devynmetis neturėtų patirti tiek nerimo, kiek tąsyk buvo matyti.

– Aš jam sakiau, – nuotaikingai tarė Clarissa, – kad kol viskas nurims, tave akylai prižiūrės, tad viskas bus gerai.

Tada jinai apsikabino jį, kaip nebuvo apsikabinusi jau penkerius metus, iširus santuokai. Ji buvo pirmoji jo kada nors mylėta moteris. Sutiko ją 1969-ųjų gruodžio 26-ąją, likus penkioms dienoms iki septintojo dešimtmečio pabaigos, kai jam buvo dvidešimt dveji, o jai dvidešimt vieni. Clarissa Mary Luard. Ji buvo žalių akių, ilgakojė ir tądien vilkėjo hipišką verstos avies odos paltą, smulkias raudonas garbanas buvo susirišusi raiščiu

ir spinduliavo džiugindama kiekvieną širdį. Draugai iš popmuzikos pasaulio ją vadino Laimute (tačiau, taip pat laimei, ši pravardė pranyko kartu su ją prikabinusiu kvaitulingu dešimtmečiu), jos motina vis girtaudavo, o tėvas iš karo, kuriame buvo „Pathfinder“ eskadrilės lakūnas, grįžo kontūzytas ir, jai sulaukus penkiolikos, nušoko nuo pastato stogo. Ji turėjo biglį vardu Barškutis, kuris čiurkšdavo ant jos lovos.

Diduma jos savasties slypėjo už išorinio džiugesio; ji nenorėjo, kad žmonės pastebėtų jos prieblandą, todėl užplūdus melancholijai užsirakindavo savo kambaryje. Galbūt tomis akimirkomis ją apnikdavo tėvo liūdesys ir ji pabūgdavo, kad gali ir pati nulėkti nuo stogo, todėl ir užsirakindavo, kol jai praeidavo. Ji buvo pakrikštyta tragiškosios Samuelio Richardsono herojės vardu ir mokėsi Harlou koledže. Clarissa iš Harlou koledžo; keistai primena taip pat ties savižudybės riba laviravusios Klarisos Harlou vardą, tik ana buvo fikcinė; šį bauginantį aidą irgi užglaistė jos žavinga šypsena. Jos motina Lavinia Luard taip pat turėjo gėdingą pravardę, Lavė Lū*, o šeimos tragediją ji skiedė džinu, idant galėtų vaidinti ją išnaudojantiems vyrams linksmąją našlę. Pirmiausia pasirodė vedęs buvęs gvardijos karininkas pulkininkas Kenas Sweetingas, Lavė Lū merginti atkeliavęs iš Meno salos, bet niekad nepaliko savo žmonos, niekad ir neketino. Vėliau, jai emigravus į Andalūzijos kaimą Michasą, pas ją beldėsi nemažas būrys Europos švaistūnų, nekantraujančių pagyventi iš jos kišenės ir lengvai leisti pinigus. Lavinia buvo griežtai nusistačiusi prieš dukters apsisprendimą apsigyventi su ilgaplaukiu indu rašytoju iš jai nepažįstamos šeimos ir, rodos, ne itin pinigingu, o paskui už jo ištekėti. Ji draugavo su Leworthy šeima iš Vesterhamo miestelio Kento grafystėje, tad planuota jos gražiąją dukterį ištekinti už Leworthy sūnaus buhalterio Richardo, blyškaus, lieso vaikino balsvais vorholiškais plaukais. Clarissa su Richardu susitikinėjo, bet tuo pačiu metu ji paslapčia ėmė matytis su ilgaplaukiu indu rašytoju, ir dvejus metus negalėjo išsirinkti vieno iš jų, bet vieną 1972-ųjų sausio vakarą, kai jis kėlė įkurtuves naujai išsinuomotame bute Kembridžo sodų gatvėje, prie Ladbroko giraitės metro stoties, ji atvyko jau apsisprendusi, ir nuo to laiko jie tapo nebeišskiriami. Teisė rinktis visad tekdavo moterims, o vyrams telikdavo būti dėkingiems, kad jiems nusišypsojo laimė tapti išrinktaisiais.

Tą vakarą į jos glėbį sutilpo visi aistros, meilės, santuokos, tėvystės, neištikimybės (daugiausia jo), išsiskyrimo ir draugystės metai. Šis įvykis užliejo

* Pagal vardo skambesį sukurta pravardė, apytikriai reiškianti „Išvietė Tulikas“.

ir nuskalavo tarp jųdviejų įsiterpusį skausmą, o po tuo skausmu buvo išlikę kažkas seno ir gilaus. Be to, jie buvo šio gražaus berniuko tėvai, o tėvystės atžvilgiu jie nuolatos buvo vieningi ir darnūs. Zafaras gimė 1979-ųjų birželį, kai *Vidurnakčio vaikų* rašymas ėjo į pabaigą.

– Laikyk kojas sukryžiavus, – liepė jis jai, – rašau kuo greičiau.

Vieną popietę, klaidingai pasirodžius, kad jau išmušė lauktoji valanda, jis pagalvojo: „Vaikas gims vidurnaktį", bet taip neatsitiko, jis gimė sekmadienį, birželio septynioliktąją, 14.15. Tai tapo jo romano dedikacija. *Skiriu Zafarui Rašdžiui, kuris, priešingai, negu tikėtasi, gimė popiet.** Dabar jis buvo devynerių su puse ir nerimastingai klausė: „Kas čia dedasi?"

– Mums reikia žinoti, – aiškino policijos pareigūnas, – kokie jūsų artimiausi planai.

Prieš atsakydamas jis pagalvojo.

– Greičiausiai važiuosiu namo, – galiausiai atsakė jis, bet sustingusi policininkų laikysena patvirtino jo įtarimus.

– Ne, pone, to nerekomenduočiau.

Tada jis jiems pasakė tai, ką iš anksto žinojo pasakysiąs – apie pusrūsį prie Lonsdeilo aikštės, kur laukė Marianne.

– Pone, ar viešai žinoma, kad jūs ten lankotės?

– Ne, pareigūne, nežinoma.

– Tai gerai. Kai grįšite, pone, šįvakar niekur nebeikite, jei jūs nieko prieš. Šiuo metu vyksta pasitarimai, o apie jų išvadas būsite informuotas rytoj, kuo anksčiau. Iki tol geriau likite namie.

Jis prisiglaudęs pasišnekėjo su sūnumi ir tą akimirką nutarė, kad pasakos berniukui kuo daugiau, spalvins visus įvykius kuo šviesesnėmis spalvomis; nutarė, kad geriausia Zafarui išgyventi šiuos įvykius suvokiant juos iš vidaus, pateikiant jam tėvišką požiūrį, kuriuo jis galėtų pasitikėti ir jo laikytis, kai bus pliekiamas svetimomis nuomonėmis mokyklos kieme ar per televiziją. Clarissa pasakė, kad mokykla elgiasi nepriekaištingai, neįsileidžia fotografų ir televizijos žurnalistų, trokštančių nufilmuoti grasinimų sulaukusio vyro sūnų, taip pat šauniai laikosi ir jo draugai. Jie be jokių šnekų apsupo Zafarą, kad šiam diena mokykloje praeitų įprastai ar kuo įprasčiau. Paramą parodė ir kiti tėvai, o tie vienas ar du, pareikalavę pašalinti Zafarą iš mokyklos, nes jo dalyvavimas pamokose gali sukelti grėsmę jų vaikams,

* S. Rushdie, *Vidurnakčio vaikai*, iš anglų kalbos vertė Danguolė Žalytė, Vilnius: Alma littera, 1999, p. 5.

buvo išbarti direktoriaus, ir jiems teko gėdingai pabrukti uodegas. Širdį glostė regint, kaip tądien, kai prieš kylančią tamsos bangą, rodėsi, atsilaikyti sunkiausia, prieš tamsiąją žmonijos pusę – žiaurumą ir fanatizmą – stojo geriausios žmogiškosios vertybės – drąsa, solidarumas ir principingumas. Kas iki tos dienos buvo neįtikėtina, tapo tikėtina. Tačiau Hampstede, Holo mokykloje, pasipriešinimas jau buvo prasidėjęs.

– Tėti, ar rytoj tave pamatysiu?

Jis papurtė galvą.

– Užtat paskambinsiu, – nuramino jis. – Skambinsiu tau kiekvieną vakarą, septintą. Jei nebūsit namie, – kreipėsi jis į Clarissą, – prašom palikt mano namų atsakiklyje žinutę ir pranešt, kada paskambinti.

Tada buvo 1989-ųjų pradžia. Žodžiai personalinis kompiuteris, nešiojamasis kompiuteris, mobilusis telefonas, internetas, bevielis tinklas, trumposios žinutės ir elektroninis paštas buvo negirdėti arba labai nauji. Jis neturėjo nei kompiuterio, nei mobiliojo telefono. Tačiau turėjo namus ir, nors negalėjo juose pernakvoti, ten buvo telefono atsakiklis, kurį, paskambinęs, vartojant seną žodį nauja prasme, galėjo *iškvosti* ir perklausyti, tiksliau, *išgauti* paliktas žinutes.

– Septintą valandą, – pakartojo jis. – Kiekvieną vakarą, gerai?

Zafaras niūriai linktelėjo.

– Gerai, tėti.

Namo jis važiavo vienas, o žinios per radiją buvo vien blogos. Prieš dvi dienas prie JAV kultūros centro Islamabado centre, Pakistane, vyko „Riaušės prieš Rushdie“. (Kodėl Jungtinės Valstijos laikomos atsakingomis už *Šėtoniškas eiles*, buvo neaišku.) Policijai ėmus šaudyti į minią, penki žmonės žuvo, šešiasdešimt sužeistų. Riaušininkai nešėsi plakatus su užrašais RUSHDIE, TU MIRĘS. Tada grėsmę gerokai paaštrino Irano įsakas. Ajatola Khomeini buvo ne šiaip įtakingas dvasininkas. Jis buvo valstybės galva, įsakęs nužudyti jam nepavaldų kitos valstybės pilietį; be to, jis turėjo būrį žudikų, kuriuos naudojo prieš Irano revoliucijos „priešus“, gyvenančius ne tik Irane. Jam reikėjo išmokti ir dar vieną naują žodį. Jį vis kartojo per radiją – *ekstrateritorialumas*. Dar vadinamas *valstybės remiamu terorizmu*. Voltaire'as yra sakęs, kad rašytojui patartina gyventi prie tarptautinės sienos, kad, užrūstinęs įtakingus žmones, jis galėtų perbėgti sieną į saugią teritoriją. Pats Voltaire'as išvyko iš Prancūzijos į Angliją, kai įžeidė aristokratą Chevalier de Rohaną, ir tremtyje pragyveno septynerius metus. Tačiau gyventi kitoje

šalyje nei tavo persekiotojai nebebuvo saugu. Tada jau išties grėstų *ekstrateritorialūs veiksmai*. Kitaip sakant, jie galėjo ateiti pas tave.

Naktis Lonsdeilo parke buvo šalta, tamsi ir giedra. Aikštėje buvo du policininkai. Jie patruliavo greta, stebėjo gatvę palei namą, po šimtą metrų į abi puses, tad jų žingsniai girdėjosi net viduje. Žingsnių trikdomoje tyloje jis suvokė, kad nebesupranta savo gyvenimo ar kuo jis virs, ir antrą kartą tądien pagalvojo, kad galbūt to gyvenimo nebėra tiek jau daug, kad reikėtų apie jį galvoti. Pauline išėjo, o Marianne anksti atsigulė miegoti. Tai buvo užmaršties verta diena. Tai buvo neužmirštama diena. Jis atsigulė į lovą greta žmonos, ji atsisuko ir jie šaltai apsikabino, kaip ir priklauso nelaimingai vedusioms poroms. O tada, gulėdami kiekvienas su savo paties mintimis, negalėjo užmigti.

Žingsniai. Žiema. Ant karstyklių spurda juodas sparnas. *Garbingiems pasaulio musulmonams, rastele, rostele miau, miau, miau. Jį suradus, atlikti jam mirties bausmę. Rastele, rostele, ei bambasvaini, naktininiektini, raitasvilkotaki, vilobo, valabi, miau, miau, miau.*

I

Atvirkštinė faustiškoji sutartis

Kai jis buvo mažas berniukas, tėvas prieš miegą jam pasakodavo žymiąsias stebuklines Rytų pasakas, pasakodavo, perpasakodavo, perkurdavo ir atpasakodavo savaip Šachrazados pasakas iš *Tūkstančio ir vienos nakties*, pasakas, gelbėjusias nuo mirties, kad parodytų jų galią numaldyti ir įveikti net pačius žiauriausius tironus; taip pat pasakėčias apie gyvūnus iš *Pančatantros*; ir apie stebuklus, kurie liejosi kaip krioklys iš *Kathasaritsagaros*, *Pasakojimų upių vandenyno*, milžiniško pasakų ežero, sukurto Kašmyre, kur gimė jo protėviai; pasakas apie galingus didvyrius, surinktas *Hamzanamoje* ir *Hatim Tajaus nuotykiuose* (pagal juos buvo pastatytas ir filmas, kurio daugybę pagražinimų tėvas dar paryškinęs sudėjo į savo pasakas). Augant tokių pasakojimų terpėje buvo išmoktos dvi nepamirštamos pamokos: pirmiausia, kad pasakojimai yra netikri („tikrų" džinų buteliuose ar skraidančių kilimų nebūna), bet net ir nebūdami tikri jie gali atskleisti tokių tiesų, kokių negali pati tikrovė; antroji pamoka buvo ta, kad jie visi priklausė jam, taip kaip ir jo tėvui Anisui bei visiems kitiems, kad visus džiugius ir niūrius, šventus ir pasaulietinius pasakojimus jis gali keisti ir atnaujinti, išmesti ir vėl prisiminti, o užsigeidęs ir iš jų pasijuokti bei džiaugtis jais, su jais ir pagal juos gyventi, įkvėpti pasakojimams gyvybę juos mylėdamas ir kartu pats iš to pasisemti gyvybės. Žmogus – pasakojantis gyvūnas, vienintelė būtybė žemėje, pasakojanti sau istorijas, kad suprastų, kas per būtybė yra. Pasakojimas jam priklauso pagal prigimtinę teisę, tad jo atimti negali niekas.

Jo motina Negin taip pat jam pasakojo istorijas. Negin Rushdie buvo pakrikštyta Zohros Butt vardu. Ištekėjusi už Aniso ji pasikeitė ne vien pavardę, bet ir krikšto vardą, perkūrė save dėl jo, Zohrą, kadaise karštai mylėjusią kitą vyrą, ji paliko užmarščiai, nes jis nenorėjo apie ją prisiminti. Ar širdies gelmėje ji buvo Zohra, ar Negin, to sūnus niekada nesužinojo, nes ji niekad jam nepasakojo apie praeityje paliktą vyrą, bet užtat buvo linkusi išplepėti visų aplinkinių paslaptis. Ji buvo pasaulinės klasės liežuvautoja, tad sėdėdamas ant jos lovos suglaudęs kojas, kaip jai patikdavo, jis, jos vyriausiasis vaikas ir vienintelis sūnus, gėrė jos nešiojamas saldžias, o kartais nešvankias vietines naujienas, savyje puoselėjamas neaprėpiamas girias susiraizgiusių šeimų

gandų medžių, apkibusių sultingais uždraustais paskalų vaisiais. Ilgainiui jis pajuto, kad ir šios paslaptys priklauso jam, nes, sykį atskleista, paslaptis priklausė nebe jai, pasakotojai, o jam, išgirdusiajam. Jei nenori, kad paslaptis pasklistų, tėra vienintelė taisyklė: *niekam jos nepasakok*. Ši taisyklė vėlesniame gyvenime jam taip pat išėjo į naudą. Vėlesniame gyvenime, kai tapo rašytoju, motina jam pasakė: „Nebepasakosiu tau tų dalykų, nes viską užrašai į savo knygas, o atsiimti už tai tenka man." Tai gryna tiesa ir jai būtų buvę naudinga liautis, bet ji turėjo priklausomybę nuo paskalų, tad jai nepavyko, kaip ir jos vyrui, jo tėvui, mesti gerti.

Vindzoro vila, Vordeno kelias, Bombėjaus 26. Namas stovėjo ant kalvos su vaizdu į jūrą, o tarp kalvos ir jūros tekėjo miestas; beje, taip, jo tėvas buvo turtingas, nors per gyvenimą visus pinigus iššvaistė ir mirė skurde, neišgalėdamas grąžinti skolų, o viršutiniame dešiniajame stalčiuje paslėpti rupijų banknotai buvo paskutinės pasaulyje jo grynųjų atsargos. Anisas Ahmedas Rushdie (prie Vindzoro vilos sienos, greta paradinių durų prisuktoje žalvarinėje lentelėje buvo išdidžiai skelbiama „Kembridžo bakalauras, baristeris) paveldėjo tėvo, tekstilės magnato, kuriam jis buvo vienatinis sūnus, turtą, jį išleido, pralošė ir numirė, ir nors tai galėjo būti laimingo gyvenimo istorija – laimingai ji nesusiklostė. Jo vaikai apie jį žinojo keletą dalykų: kad rytais, nesiskutęs, jis būdavo linksmas, o paskui, padirbėjus elektrinei barzdaskutei, suirzdavo, ir jie saugodavosi nepasimaišyti jam po kojomis; taip pat kad savaitgaliais, vesdamasis jį į paplūdimį, pakeliui link jūros jis bus guvus ir linksmas, bet grįžtant – piktas; kad, jiedviem su mama žaidžiant golfą Vilingdono klube, jai reikėdavo pasistengti pralaimėti, nors žaidė geriau už jį, nes laimėti neapsimokėjo; be to, prisigėręs, jis klaikiai jiems vaipydavosi, veidą suraukdavo keisčiausiomis ir baisiausiomis formomis, o tai juos siaubingai gąsdindavo, bet to nematydavo joks pašalinis, tad niekas nesuprasdavo, ką jie turi omenyje, sakydami, kad tėvas „maivosi". Tačiau vaikystėje būdavo pasakų ir miego, o jei kitame kambaryje ir išgirsdavo pakeltus balsus, jei išgirsdavo motinos verksmą, jie nieko negalėdavo padaryti. Užsitraukdavo ant galvų antklodes ir sapnuodavo.

1961-ųjų sausį Anisas nusivežė trylikametį sūnų į Angliją, ir savaitę iki mokslų pradžios Ragbio mokykloje kartu dalijosi kambariu „Cumberland" viešbutyje, prie Londono Marmuro arkos. Dienomis jie eidavo pirkti mokyklos nurodytų reikmenų: tvido švarkų, pilkų flanelinių kelnių, Van Heuseno marškinių su prisegamomis pusiau standžiomis apykaklėmis, dėl kurių reikėjo naudoti sąsagas, kurios rėždavosi berniukams į kaklus ir

trukdydavo kvėpuoti. Jie gėrė šokoladinius pieno kokteilius „Lyons Corner House" centre, Koventrio gatvėje, nuėjo į Marmuro arkos odeoną pasižiūrėti „Tikro pragaro Šv. Trinijono mokykloje", ir jis užsisvajojo, kad jo mokykloje mokytųsi ir mergaitės. Vakare tėvas nupirko keptą vištą iš „Kardomah" užkandinės Edžvero gatvėje ir privertė jį pasikišti ją po naujuoju dvieiliu mėlynu saržos lietpalčiu ir slapta persinešti į viešbučio kambarį. Naktimis tėvas prisigerdavo ir paryčiui purtydamas žadindavo išsigandusį sūnų, apšaukdamas jį tokiais šlykščiais keiksmais, kad berniukas negalėdavo patikėti, jog tėvas apskritai žino tokių žodžių. Paskui jie nuvyko į Ragbį, nusipirko raudoną krėslą ir atsisveikino. Prie mokyklos bendrabučio Anisas nufotografavo sūnų su mėlynai ir baltai dryžuota uniformine kepure ir vištiena atsiduodančiu lietpalčiu, ir, gerai įsižiūrėję į liūdnas berniuko akis, pamanytumėte, kad jis liūdi, nes teks lankyti mokyklą taip toli nuo namų. Bet iš tikrųjų sūnus negalėjo sulaukti, kol tėvas išvažiuos, kad galėtų pamiršti naktis, kupinas plūdimosi ir netikėto įniršio krauju pasruvusiomis akimis. Jis norėjo nustumti liūdesį praeitin ir pradėti savo ateitį, ir, ko gero, neišvengiamai savo gyvenimą kurti kuo toliau nuo tėvo, kad tarp jų įsiterptų ir juos skirtų vandenynas. Kai baigęs Kembridžo universitetą pranešė tėvui, kad nori būti rašytojas, iš Aniso krūtinės išsiveržė nevaldomas aiktelėjimas.

– Ką, – suinkštė jis, – aš pasakysiu savo draugams?

Tačiau prabėgus devyniolikai metų Anisas Rushdie atsiuntė jam savo ranka rašytą laišką, kuris tapo brangiausiu kada nors gyvenime rašytojo gautu ar gausimu laišku. Jis atėjo likus vos penkiems mėnesiams iki Aniso mirties jo septyniasdešimt septintaisiais metais nuo sparčiai plintančios daugybinės mielomos – kaulų čiulpų vėžio. Laiške Anisas atskleidė, kaip atidžiai ir įsigilinęs jis perskaitė ir suprato sūnaus knygas, kaip nekantravo perskaityti daugiau jo knygų ir kokia nuoširdi yra jo tėviška meilė, kuriai išreikšti jam prireikė pusės gyvenimo. Jis nugyveno tiek, kad pasidžiaugtų *Vidurnakčio vaikais* ir *Gėda*, bet kai buvo išleista daugiausia jo įtakos gavusi knyga, tėvas jos nebegalėjo perskaityti. Galbūt tai tik į gera, nes jis taip pat išvengė kilusio furoro; kita vertus, jo sūnus nė kiek neabejojo, kad kovoje dėl *Šėtoniškų eilių* jis būtų sulaukęs besąlygiškos, neįveikiamos tėvo paramos. Tiesą sakant, be tėvo minčių ir jį įkvėpusio pavyzdžio, tas romanas niekada nebūtų buvęs parašytas. *Tėvas ir mama tau knisa protą?** Ne, visiškai ne. Na,

* Eilutė iš Phillipo Larkino eilėraščio „This Be the Verse".

galbūt jie taip ir elgėsi, bet jų dėka jis tapo tokiu žmogumi ir tokiu rašytoju, kuris visad slypėjo jo viduje.

Pirmoji iš tėvo gauta dovana, tarsi laiko kapsulėje uždarytas pranešimas, kurio jis nesuvokė, kol nesuaugo, buvo pavardė. „Rushdie“ buvo Aniso išradimas; jo paties tėvo pavardė neištariama, Khwaja Muhammadas Din Khaliqi Dehlavi, garbinga Senojo Delio pavardė, puikiai deranti senamadiškam džentelmenui, nuožmiai spitrijančiam iš vienintelės išlikusios jo nuotraukos, tam sėkmingam pramonininkui ir protarpiais eseistui, gyvenusiam griūvančiame havelyje, žymiojoje senoje Balimarano *mahaloje*, arba rajone, – siaurų vingiuotų gatvelių labirinte prie Čandni Čovko, kuriame gyveno iškilusis farsi ir urdu poetas Ghalibas. Muhammadas Din Khaliqi mirė jaunas ir paliko sūnui turtus, kuriuos jis iššvaistė, ir šiuolaikiniam pasauliui per sudėtingą vardą. Anisas pasikeitė pavardę į „Rushdie“ dėl susižavėjimo Ibn Rushdu, Vakaruose pažįstamu Averojaus, dvylikto amžiaus Ispanijos arabų filosofo iš Kordobos, pakilusio į Sevilijos *kadžio*, teisėjo, pareigas, Aristotelio darbų vertėjo ir aukštai vertinamo komentatoriaus, vardu. Jo sūnus su šiuo vardu nugyveno dvi dešimtis metų, kol pagaliau suprato, kad jo tėvas, nė kiek nereligingas tikras islamo žinovas, pasirinko šį vardą, nes gerbė Ibn Rushdą už tai, kad šis savo laiku vadovavo racionalumo kovai su islamo pažodiškumu; prabėgus dar dviem dešimtmečiams dėl *Šėtoniškų eilių* įsiplieskusi kova tapo tos aštuonių šimtų metų senumo kovos atgarsiu dvidešimtame amžiuje.

„Bent jau, – tarė jis sau, virš galvos sugriaudus audros debesims, – į mūšį eisiu su tinkamu vardu.“

Tėvas iš kapo duobės jam perdavė vėliavą, su kuria jis buvo pasirengęs stoti į kovą, su Ibn Rushdo vėliava, reiškiančia intelektą, diskusiją, analizę ir progresą, filosofijos ir mokslo išsilaisvinimą iš teologijos pančių, ginančia žmogaus protą ir kovojančia su aklu tikėjimu, pataikavimu, susitaikymu ir stagnacija. Niekas niekad netroško kariauti, bet jei jau karas pas tave atėjo, galbūt verta pakovoti už pačius svarbiausius dalykus pasaulyje, o jei jau pasiryžai kariauti, visai į naudą būti Rushdie ir ginti tai, ką įpareigojo tėvas – didžiojo aristotelininko Averojaus, Abulo Walido Muhammado ibn Ahmado ibn Rushdo tradiciją.

Jo balsas buvo toks pat kaip ir tėvo. Kai namuose atsiliepdavo telefonu, Aniso draugai imdavo kalbėti palaikę jį tėvu, tad tekdavo juos pertraukti, kol neišgirdo ko gėdingo. Jie atrodė panašiai, ir ramesniais varginančios tėvo ir sūnaus kelionės tarpsniais, susėdę verandoje šiltą vasaros vakarą, šnerves kutenant bugenvilijų aromatui ir ugningai ginčydamiesi apie pasaulį, abu

suvokdavo, kad, nors ir nesutaria daugeliu temų, jų protas yra vienodo kirpimo. Užvis labiausiai juos siejo netikėjimas.

Anisas buvo bedievis, Jungtinėse Valstijose toks pareiškimas vis dar šokiruoja, nors Europoje jau nieko nebestebina, o likusioje pasaulio dalyje, kur mintį apie *netikėjimą* yra apskritai sunku suformuluoti, yra nesuvokiamas. Tačiau toks jis jau buvo, bedievis, daug žinantis ir mąstantis apie Dievą. Islamo gimimas jį masino tuo, kad tai buvo vienintelė didžioji pasaulio religija, atsiradusi jau rašytinės istorijos laikotarpiu, o jos pranašas buvo ne legenda, aprašyta ir išaukštinta „evangelikų", rašiusių praėjus šimtui ar daugiau metų po realaus asmens gyvenimo ir mirties, ne patogiam globaliniam vartojimui naujakrikšto šventojo Pauliaus pašildytas patiekalas, o žmogus, kurio gyvenimas buvo gausiai aprašytas, daug žinota apie jo socialinę ir ekonominę padėtį, vyras, gyvenęs milžiniškos socialinės kaitos laikotarpiu, našlaitis, tapęs klestinčiu pirkliu, linkęs į misticizmą, vieną dieną ant Hiros kalno, prie Mekos, išvydęs virš horizonto stovintį, visą dangų uždengusį arkangelą Gabrielių, kuris liepė jam „skaityti kitiems" ir tuo būdu pamažu užrašyti knygą, vadinamą Skaitymu: *al-Qur'an*.

Tėvas perdavė sūnui štai ką: tikėjimą, kad pasakojimas apie islamo gimimą nuostabus tuo, jog šis įvykis yra *istorinis*, todėl jis akivaizdžiai buvo paveiktas jo sukūrimo laikotarpio įvykių, sunkumų ir idėjų; kad vienintelis būdas nagrinėti šį klausimą yra žvelgti į pasakojimą iš istorinės perspektyvos, mėginti suvokti, kaip tos aplinkinės jėgos subrandino jo esminę mintį; ir kad pripažinti Mahometą tikru mistiku, – taip pat kaip patikėti, kad Žana d'Ark iš tiesų girdėjo balsus ar kad šventojo Jono apreiškimai buvo „tikri" tos neramios sielos išgyvenimai, – įmanoma tik atsiribojus nuo siekio patikėti, kad tą dieną, atsidūrę greta islamo pranašo ant Hiros kalno, arkangelą būtų regėję ir pašaliniai. Apreiškimą reikėjo suvokti kaip vidinį, subjektyvų įvykį, ne objektyvią tikrovę, o apraiškos tekstą tyrinėti kaip bet kurį kitą tekstą, naudojantis kritinėmis, literatūrinėmis, istorinėmis, psichologinėmis, lingvistinėmis ir sociologinėmis priemonėmis. Trumpai tariant, šį tekstą reikėjo laikyti žmogiškuoju artefaktu ir dėl to, kaip būdinga visiems artefaktams, neapsaugotu nuo žmogiškųjų klaidų ir trūkumų. Kaip daugeliui žinoma, amerikiečių kritikas Randallas Jarrellas romaną apibrėžė kaip „didelės apimties ydingą raštą". Anisas Rushdie manėsi suprantąs, kuo ydingas yra Koranas; jame vietomis buvo painiavos.

Anot tradicinės interpretacijos, kai Mahometas, nusileidęs nuo kalno, ėmė skaityti, – jis pats greičiausiai buvo beraštis, – arčiausiai jo buvę artimiausi

sekėjai rašė jo žodžius ant bet ko, kas pasitaikė po ranka (pergamento, akmens, odos, lapų ir, sklido kalbos, kad kartais net ant kaulų). Visos ištraukos laikytos skrynioje iki jo mirties, o tada susirinkę Sekėjai mėgino nustatyti apreiškimų seką; jų sprendimu, dabar ir turime kanoninį Korano tekstą. Idant tekstas būtų tobulas, jis privalėjo įtikinti skaitytoją, kad (a) skelbdamas Dievo Žodį arkangelas nesusikirto, o šis teiginys gana įtikinamas, nes arkangelai laikomi atspariais klaidoms; (b) kad Pranašas, arba, kaip jis pats save praminė, Dievo skelbėjas, visiškai tiksliai atsiminė arkangelo žodžius; (c) kad skubrūs Sekėjų užrašai, surašyti per dvidešimt trejus apreiškimo metus, taip pat buvo be klaidų; ir, galiausiai, (d) kad jiems susirinkus draugėn suteikti tekstui galutinio pavidalo, jų kolektyvinė teisingos sekos atmintis taip pat buvo tobula.

Anisas Rushdie nebuvo linkęs ginčyti (a), (b) ir (c) teiginių. Tačiau teiginį (d) nuryti jam sekėsi sunkiau, nes kiekvienas, skaitęs Koraną, nesunkiai pastebi, kad kelios suros, arba skyriai, yra radikaliai netolydūs, jų temos netikėtai keičiasi, o nutraukta tema kartais be jokių ceremonijų lyg niekur nieko pasirodo tolesnėje suroje, skirtoje visiškai kitkam. Anisas seniai degė noru išpainioti tuos netolygumus ir surinkti aiškesnį, paskaitomesnį tekstą. Derėtų pasakyti, kad tai nebuvo slaptas, vogčiomis puoselėjamas planas; jis jį atvirai aptarinėdavo su draugais prie pietų stalo. Nebuvo jokio įtarimo, kad šis sumanymas rašto revizoriui galėtų sukelti pavojų, nebuvo jokios grėsmės nuojautos. Galbūt laikai buvo kitokie ir panašias mintis galima buvo gvildenti nebijant jokių represijų; arba jo draugija buvo patikima; ar galbūt Anisas buvo naivus kvailelis. Tačiau jo vaikai užaugo tokioje atvirų diskusijų atmosferoje. Nebuvo draudžiamų temų. Nebuvo jokių tabu. Aptarinėjama ir galbūt net pataisyta galėjo būti viskas – net Šventasis Raštas. Savo užmojo jis taip ir neįgyvendino. Tėvui mirus tarp jo popierių nebuvo rasta jokio teksto. Jo paskutiniuosius metus lydėjo alkoholis ir verslo nesėkmės, tad stigo laiko ar entuziazmo sausai studijuoti Koraną. Galbūt tai visados tebuvo gražūs svaičiojimai ar viskio įkvėptos tuščios, išpūstos kalbos. Tačiau sūnui jos padarė poveikį. Tai buvo antroji brangi Aniso dovana vaikams: iš pažiūros bebaimis skepticizmas, lydimas kone visiškos religinės laisvės. Tačiau iš dalies būta ir akių dūmimo. Rushdie šeimos namuose nebuvo valgoma nei kiauliena, nei taip pat draudžiamos „žemės ir vandenynų maitėdos“; ant šio stalo negaravo goanietiškas krevečių karis. Išskirtinėmis progomis buvo lankomasi Igoje atlikti ritualinės lankstymosi maldos. Kartą ar dukart per metus būdavo laikomasi pasninko per šventę, kurią Indijos

musulmonai, kalbantys urdu, o ne arabiškai, vadino Ramzanu, o ne Ramadanu. O syki Negin trumpam buvo pasamdžiusi *maulvį*, religinį mokytoją, kad šis išmokytų jos pagonį sūnų ir dukras tikėjimo pradmenų. Tačiau kai vaikai pagonys sukilo prieš *maulvį*, striuką Ho Chi Minho antrininką, ir ėmė jį taip negailestingai erzinti, šis gailiai pasiskundė tėvams, jog jų vaikai negerbia didžiųjų šventenybių, bet Anisas ir Negin tik pasijuokė ir palaikė vaikų pusę. *Maulvis* išrūko pabrukęs uodegą, pakeliui panosėje smerkdamas netikinčiuosius, ir niekad nebegrįžo, o nuo to laiko liovėsi ir religinio švietimo pastangos. Pagonys išaugo pagonimis ir, bent jau Vindzoro viloje, tai nekėlė jokių keblumų.

Kai vilkėdamas saržos lietpaltį ir dėvėdamas Bradley bendrabučio kepuraitę su mėlynais ir baltais dryžiais jis nusigręžė nuo tėvo ir pasinėrė į anglišką gyvenimą, jam pirmiausia išaiškėjo *svetimšališkumo* nuodėmė. Iki tol jis nemanė esąs Kitas. Baigęs Ragbio mokyklą, niekad nebepamiršo ten išmoktos pamokos: nuolat atsiras tavęs nemėgstančių žmonių, kuriems būsi toks pat svetimas, kaip maži žali žmogeliukai ar šliužas iš visatos tolių*, ir nėra prasmės mėginti pakeisti jų nuomonę. Pamoką apie atstūmimą jis išmoko vėliau, dramatiškesnėmis aplinkybėmis.

Septintojo dešimtmečio pradžioje Anglijos internatinėje mokykloje jis mikliai suprato, kad galima padaryti tris dideles klaidas, bet jei padarai tik dvi iš trijų, tau gali būti atleista. Galimos klaidos buvo šios: esi svetimšalis; esi protingas; esi prastas žaidėjas. Ragbio mokykloje užsieniečiai, pritapti sugebėję protingi vaikinai, grakščiai žaidė kriketą, o vienas jo vienmetis, pakistanietis Zia Mahmoodas, taip puikiai žaidė kortomis, kad ilgainiui tapo vienu geriausių pasaulyje bridžo žaidėjų. Sportinių gabumų neturintys vaikinai privalėjo stengtis būti ne perdėm protingi ir, jei įmanoma, nepernelyg svetimšaliai, nes tai baisiausia iš visų klaidų.

Jis padarė visas tris klaidas. Buvo užsienietis, protingas, *nesportiškas*. Dėl šios priežasties mokyklos metai jam dažniausiai būdavo nelaimingi, nors mokslai sekėsi ir Ragbio mokyklą jis baigė tvirtai jausdamas, kad buvo nuostabiai gerai išmokytas, lydimas šiltų prisiminimų apie šaunius mokytojus, kurie, jei nusišypso laimė, neapleidžia visą gyvenimą. Jį mokė P. G. Lewisas (dėl inicialų pravardžiuojamas *pig*, kiaule), jis taip įkvėpė jam meilę prancūzų kalbai,

* JAV komiko Weirdo Alo Yankoviciaus dainos „Slime Creatures from Outer Space“ pavadinimas.

kad per vienus metus iš prasčiausio mokinio jis virto pirmūnu, be jo, dar buvo istorijos mokytojai J. B. Hope-Simpsonas, dar žinomas Vilties stimulo pravarde, ir J. W. Hele Žarna, dėl kurių meistriškų pamokų jam pavyko laimėti stipendiją klausytis istorijos kurso senojoje jo tėvo *alma mater*, Karališkajame Kembridžo universiteto koledže, kur jis susipažino su E. M. Forsteriu ir atrado seksą, tik ne abu iškart. (Galbūt mažiau reikšmingas Vilties stimulo nuopelnas buvo jo supažindinimas su Tolkieno *Žiedų valdovu*, apsėdusiu jo sąmonę it liga, lyg užkratas, kurio jam nebepavyko nusikratyti). Paskelbus fatvą, kitą dieną jo senasis anglų kalbos mokytojas Geoffrey Helliwellas pasirodė per Britanijos televiziją liūdnai purtydamas galvą ir meiliu, tyliu, nuostabos pilnu balsu paklausė: „Kas galėjo pamanyti, kad toks malonus, ramus berniukas būtų prisiviręs tiek bėdos?“

Mokytis internatinėje mokykloje Anglijoje jo niekas nevertė. Negin priešinosi užmojui išsiųsti vienintelį sūnų anapus vandenynų ir žemynų. Jam tai pasiūlė ir bendrojo priėmimo egzaminą laikyti paskatino Anisas, bet, net sūnui pasiekus neblogų rezultatų ir užsitikrinus vietą Ragbio mokykloje, galutinis sprendimas vykti ar ne buvo paliktas vien tik jam. Vėliau gyvenime jis stebėjosi, kad būdamas trylikametis savo miesto vaikas, besidžiaugiantis draugais, puikiai besimokantis (išskyrus nedidelę vietinės reikšmės problemėlę su marathų kalba), tėvų numylėtinis – priėmė tokį sprendimą. Kodėl berniukas nutarė viską nustumti į šalį ir keliauti per pusę pasaulio į nežinomybę, tolyn nuo jį mylinčių žmonių ir visko, kas jam pažįstama? Galbūt dėl to kalta literatūra (nes jis neabejotinai buvo knygų graužikas)? Tokiu atveju kaltinamaisiais galėtų būti jo pamėgti Dživsas ir Bertis, o galbūt Emsvorto grafas ir jo galingoji kiaulaitė, Blendingo imperatorienė. Gal kaltinti reikėtų jį patraukusias miglotas Agathos Christie pasaulio viliones, nors Christie veikėja mis Marpl ir gyveno pačiame pavojingiausiame Anglijos kaimelyje Sent Meri Mide? Taip pat prisidėjo ir Arthuro Ransome'o serija *Kregždės ir amazonės* (*Swallows and Amazons*) apie vaikus, valtelėmis siaučiančius po Ežerų kraštą, ir daug daug blogesnės, siaubingos literatūrinės Bilio Banterio, Klasės apuoko, storuliuko avantiūros Franko Richardso sukurtoje Pranciškonų mokykloje, kur Banterio bendraklasių būryje pasirodydavo mažų mažiausiai bent vienas indas, Huris Džemsetas Ramas Singas, tamsiaveidis Banipūro nabobas*, kalbėjęs keista, įmantria, sintaksiškai iškraipyta anglų kalba („iškraipytumas, – kaip pasakytų tamsiaveidis nabobas, – buvo nuos-

* Kolonijose, ypač Indijoje, pralobęs europietis.

tabus"). Kitaip tariant, gal tai tebuvo *vaikiškas* apsisprendimas patraukti į tik knygose egzistavusią įsivaizduojamą Angliją? O gal, kita vertus, tai buvo ženklas, kad po „malonaus, ramaus berniuko" kevalu slypėjo keistesnė būtybė, vaikinas su nepaprastai nuotykinga širdimi, prikaupęs pakankamai veržlumo žengti į nežinomybę – jaunuolis, nutuokęs, kad suaugęs gebės išgyventi, net suvešėti, kad ir kur nuklystų, kad be vargo, netgi kiek šaltakraujiškai gebės siekti „tolių" svajonės, atsiplėšti nuo namų vilionių ir kartu nuobodulio, be didelio gailesčio palikti sielvartaujančią motiną ir seseris? Galbūt visko po truputį. Bet kokiu atveju žingsnį jis žengė ir jam po kojomis ėmė šakotis laiko takai. Jis patraukė vakarų kryptimi ir netapo tuo, kuo galėjo tapti pasilikęs namuose.

Į Daktaro sieną, taip pavadintą legendinio direktoriaus daktaro Arnoldo garbei, juosiančią istorines mokyklos žaidimų aikšteles, įmūrytoje rožinėje paminklinėje lentoje buvo iškalti žodžiai, skirti revoliucinio ikonoklazmo įvykiui atminti. „Ši lenta skirta Williamui Webbui Ellisui, – skelbė ji, – kuris, drąsiai nepaklusdamas savo laikų futbolo žaidimo taisyklėms, pirmąkart paėmė kamuolį į rankas ir ėmė su juo bėgti, šiuo žygdarbiu sukurdamas išskirtinę regbio ypatybę." Tačiau istorija apie Webbą Ellisą buvo abejotina, o pati mokykla toli gražu nelinkusi į ikonoklazmą. Čia mokėsi biržos maklerių ir teisininkų sūnūs, tad „drąsus nepaklusnumas taisyklėms" į mokymo programą įtrauktas nebuvo. Taisyklėms prieštaravo į kišenes sukištos rankos. Taip pat ir „lakstymai koridoriais". Tačiau neatlygintinas patarnavimas vyresniam mokiniui ir mušimas buvo leistini. Fizines bausmes galėdavo atlikti bendrabučio vedėjas ar net vaikinas, vadinamas bendrabučio vyresniuoju. Pirmąjį pusmetį bendrabučio vyresniuoju buvo toks R. A. C. Williamsonas, savo lazdą visu grožiu kabindavęs virš savo studijos durų. Jos įrantos žymėjo, kiek kartų Williamsonas atvelėjo kailį.

Jo niekad nemušė. Jis buvo „malonus ramus berniukas". Jis perprato taisykles ir skrupulingai jų laikėsi. Išmoko mokyklos žargoną: *diksais* vadintos vakarinės bendrabučio maldos (žodis kilęs iš lotyniško *dicere* – kalbėti), *topai* reiškė tualetus (graikiškai taip vadinama *vieta*), o vulgarybė *oikai* buvo skirta už Ragbio mokyklos ribų įsikūrusiems miestelio, plačiausiai žinomo dėl cemento gamyklos, gyventojams. Nors už Tris klaidas jam niekad nebuvo atleista, jis iš paskutiniųjų stengėsi pritapti. Šeštoje klasėje laimėjo Karalienės medalį už istorinę esė apie Napoleono užsienio reikalų ministrą, šleivapėdį ciniką, amoralų laisvamanį Talleyrand'ą, kurį jis uoliai gynė. Jis tapo mokyklos debatų draugijos sekretoriumi ir iškalbingai pasisakė už

jaunesniųjų patarnavimą, nors šis buvo panaikintas vos jam baigus mokyklą. Jis buvo kilęs iš konservatyvios indų šeimos, tad jokiu būdu nebuvo radikalas. Tačiau rasizmą perprato mikliai. Ne sykį grįžęs į studiją rado savo rašytą esė suplėšytą į skutelius ir išbarstytą ant raudonojo krėslo. Kartą ant jo sienos kažkas parašė BABAJAI – NAMO. Sukandęs dantis jis nurijo įžeidimus ir tęsė savo darbus. Savo tėvams apie mokyklą papasakojo tik ją baigęs (o tai išgirdę, jie pasibaisėjo, kad jam teko pakelti tiek skausmo vienui vienam). Mama kentėjo, kad jis buvo išvykęs, o tėvas klojo didžiulius pinigus, kad jis ten liktų, tad jis nutarė, jog būtų nesąžininga skųstis. Dėl to pirmuose laiškuose tėvams radosi jo pirmieji grožiniai kūriniai apie idilišką gyvenimą mokykloje, kupiną saulėtų dienų ir kriketo. Tiesą sakant, kriketas jam nesisekė, o žiemos Ragbyje būdavo žvarbiai šaltos, ypač berniukui iš atogrąžų, niekad nemiegojusiam po storomis antklodėmis, tad jų slegiamam užmigti būdavo sunku. Tačiau jas nusimetęs sustirdavo. Todėl prie jų svorio teko priprasti. Užgesinus šviesas, berniukams ėmus tenkinti paaugliškas aistras, bendrabučio miegamuosiuose imdavo virpėti metalinės lovos, o jų kaukšėjimas į palei sienas išvedžiotus radiatorių vamzdžius didžiuliuose tamsiuose kambariuose susiliedavo į neišreiškiamų troškimų muziką. Kaip ir visais kitais atvejais, taip ir šiuo jis stengėsi neišsiskirti ir prisijungdavo. Vėlgi: jis iš prigimties nebuvo maištingas. Tais jaunystės laikais jis labiau mėgo „Rolling Stones“, o ne „Beatles“, nors kai vienas draugiškesnių jo bendrabučio bičiulių, rimtasis, tyrasis Richardas Sheareris pasiūlė pasiklausyti „The Freewheelin' Bob Dylan“ plokštelės, jis tapo prisiekusiu Dylano gerbėju; tačiau širdyje buvo konformistas.

Vis dėlto, vos atvykęs į Ragbio mokyklą, jis ėmėsi maišto. Mokykloje visų berniukų reikalavo užsirašyti į JKP, arba Jungtines kadetų pajėgas, ir trečiadienių popietėmis vilktis kamufliažinę aprangą bei purve žaisti karo žaidimus. Jis nebuvo iš tų berniukų, kuriems tai atrodė smagu, tiesą sakant, jam tai pasirodė tarsi kankynė, tad pirmąją mokslų savaitę jis nuėjo paaiškinti bendrabučio vedėjui, daktarui George'ui Dazeley, santūriam pakvaišusiam mokslininkui su spindinčia bejausme šypsena, kad nenori užsirašyti į pajėgas. Daktaras Dazeley sustingo, suspindėjo savo šypsena ir kiek šaltokai pareiškė, kad berniukai negali atsisakyti. Ūmai apsėstas jam neįprasto užsispyrimo berniukas iš Bombėjaus išsitiesė visu ūgiu.

– Pone, – kreipėsi jis, – „mano tėvų“ karta visai neseniai kariavo išsilaisvinimo kovose su Britanijos imperija, todėl aš jokiu būdu negaliu sutikti stoti į jos ginkluotąsias pajėgas.

Šis nepaaiškinamas postkolonijinių jausmų proveržis apstulbino daktarą Dazeley, tad jis bejėgiškai nusileido ir atsakė:

– Ką gi, gerai, tada pasilik savo studijoje ir skaityk.

Jaunajam dezertyrui išeinant iš kabineto, Dazeley mostelėjo į portretą ant sienos.

– Tai majoras Williamas Hodsonas, – tarė jis, – Hodsono raitininkų vadas. Jis gyveno Bradley bendrabutyje.

Williamas Hodsonas buvo britų kavalerijos karininkas, 1857-aisiais numalšinus Indų sukilimą (Ragbio mokykloje jis buvo vadinamas *Indų maištu*), jis paėmė į nelaisvę paskutinįjį Mogolų imperatorių, poetą Bahadurą Shahą Zafarą, ir nužudė tris jo sūnus, išrengęs juos nuogai ir sušaudęs, pasiėmė jų papuošalus, o kūnus numetė į purvą vienoje Delio tarpuvartėje, kuri nuo to laiko imta vadinti Khooni Darvaza, kraujo vartais. Dėl to Hodsono – buvusio Bradley bendrabučio įnamio – jaunasis maištininkas indas pasijuto dar išdidesnis, atsisakęs stoti į kariuomenę, kurioje tarnavo Mogolų princų žudikas. Daktaras Dazeley vangiai ir greičiausiai klaidingai pridūrė, kad, jo nuomone, Hodsonas buvo vienas iš Thomo Hugheso romano apie Ragbį *Tomo Brauno mokykliniai metai* (*Tom Brown's Schooldays*) personažo – mokyklos mušeikos Flešmano – pirmtakų. Paminklas Hughesui stovėjo pievelėje prie mokyklos bibliotekos, bet čia, Bradley bendrabutyje, viršaujantis senbuvis buvo laikomas tikruoju, gyvenimiškuoju garsiausio mušeikos anglų literatūroje atitikmeniu. Tai rodėsi labai tikėtina.

Mokykloje išmoktos pamokos nebūtinai būna tos, kurių mokykla manosi mokanti.

Ateinančius ketverius metus trečiadienio popietes jis leisdavo skaitydamas mokslinės fantastikos knygas geltonais viršeliais iš miestelio bibliotekos, valgydamas sumuštinius su kiaušiniais ir traškučius, gerdamas kokakolą ir per tranzistorių klausydamasis pageidavimų koncerto. Jis tapo vadinamojo mokslinės fantastikos aukso amžiaus ekspertu, rijo tokius šedevrus, kaip Isaaco Asimovo *Aš, robotas* (*I, Robot*), kuriame buvo įamžintos trys robotų kodekso taisyklės, Philipo K. Dicko *Trys Palmerio Eldričo stigmos* (*Three Stigmata of Palmer Eldritch*), Zennos Henderson *Piligrimų* (*Pilgrimage*) seriją, pašėlusias L. Sprague'o de Campo fantazijas, o svarbiausia – nepamirštamą Arthuro C. Clarke'o *Devyni milijardai Dievo vardų* (*The Nine Billion Names of God*) apie patyliukais artėjančią pasaulio pabaigą, kai tik saujelė budistų vienuolių su superkompiuteriu panaudos pasaulį pagal jo slaptą paskirtį – surašys visus Dievo vardus. (Jis, kaip ir tėvas, žavėjosi

Dievu, nors religija jo niekuo netraukė.) Gal šis puspenktų metų panirimas į fantastikos žanrą, remiamas užkandžių kioskelio, ir nebuvo didžiausia visų laikų revoliucija, bet, kaskart išvydęs pavargusius, purvinus, apsidaužiusius bendramokslius, parsivelkančius iš karinių žaidimų, jis prisimindavo, kad kartais visai apsimoka už save pakovoti.

Tęsiant kalbas apie Dievą: paskutiniai tikėjimo pėdsakai iš jo sąmonės buvo ištrinti stipriu bjaurėjimusi Ragbio koplyčios architektūra. Po daugelio metų, atsitiktinai keliaudamas pro tą miestelį, jis nustėro, kokio nepaprasto grožio yra neogotikinis Herberto Butterfieldo statinys. Mokyklos laikais jis jam atrodė šlykštus, nes tuo mokslinės fantastikos persunktu gyvenimo laikotarpiu jam priminė nebent pakilti paruoštą plytinę raketą; o vieną dieną, kai per lotynų kalbos pamoką spoksojo į ją pro Naujosios didžiosios mokyklos klasės langą, jam kilo vienas klausimas. „Koks Dievas, – svarstė jis, – galėtų gyventi tokiuose atgrasiuose namuose?“ Po akimirkos atsakymas atėjo savaime: akivaizdu, kad juose negyventų joks save gerbiantis Dievas – tiesą pasakius, akivaizdu, kad jokio Dievo *nėra*, net Dievo su tokiu prastu architektūriniu skoniu. Baigiantis lotynų kalbos pamokai jis jau buvo kietakaktis ateistas, o kad tai įrodytų, per pertrauką ryžtingai nužygiavo į mokyklos kioską ir nusipirko sumuštinį su kumpiu. Tądien jo lūpos pirmą kartą palietė kiaulieną, o tai, kad Visagalis žaibu nenutrenkė jo myriop, jam įrodė, ką jau seniai įtarė: kad aukštybėse nėra kas svaidytųsi žaibais.

Vieną pusmetį Ragbio koplyčioje jis buvo prisidėjęs prie kitų mokinių repetuoti ir giedoti chorą „Aleliuja“ visam „Mesijo“ oratorijos pastatymui su profesionaliais solistais. Jam teko dalyvauti privalomose rytmečio pamaldose ir mišparuose – išsisukti nuo krikščioniškų maldų veblenimo jam būtų nepavykę, mat Bombėjuje jis lankė Katedros mokyklą, be to, negalėjo nuneigti, kad jam patinka giesmės, savo muzika gaivinančios jam širdį. Ne visos giesmės; pavyzdžiui, jam nebuvo jokio reikalo *žvelgti į įstabų kryžių / ant kurio mirė šlovingasis princas*; tačiau vienišam berniukui buvo sunku nesusijaudinti giedant *naktis tamsi, iki namų dar taip toli / rodyki man kelią*. Jis mėgo giedoti „Ateikite, Žmonės“ lotynų kalba, nes taip ji skambėjo be religinio šleifo: *venite, venite in Bethlehem*. Jam patiko „Lik su manimi“, nes ją prieš Futbolo asociacijos iššūkio taurės finalą Vemblio stadione traukdavo šimtatūkstantinė minia, o, kaip jam atrodė, „geografinė giesmė“ „Dieve, tavo dovanota diena jau baigias“ jam visados sukeldavo ilgesį: „Mus pailsėti kviečianti saulė / jau žadina mus brolius vakarų [čia jis dainuodavo rytų] padangėj.“ Netikinčiųjų kalba buvo gerokai skurdesnė už tikinčiųjų. Tačiau

netikinčiųjų muzika bent jau artėjo prie tikinčiųjų giesmių lygio, o paauglystės metais prasidėjus roko muzikos aukso amžiui, kuris jo ausis pripildė gyvulėlių garsų*, *I-can't-get-no*, sunkaus lietaus** ir *try-to-see-it-my-way* bei *da doo ron ron*, net giesmės jam nebedarė tokio stipraus įspūdžio. Vis dėlto Ragbio koplyčioje dar buvo dalykų, galinčių paliesti netikinčio knygiaus širdį: pamaldos už Matthew Arnoldą bei jo naktyje sumišusias besikaunančias kariaunas ir už Rupertą Brooke'ą, kritusį nuo uodo įkandimo, kai kovėsi būtent su tokia kariuomene, gulėdamas svetimos šalies laukugalėje, kuri tapo amžinąja Anglija; o visų svarbiausia, koplyčioje buvusi Lewiso Carrollio atminimo lenta su palei juodo ir balto marmuro briaunas šokančiais, kaip čia pasakius, lyg ir – na taip! – kadrilį Tenniellio siluetais. „Aš nešoksiu, nesisuksiu, aš nešoksiu, ne ir ne, – jis tyliai dainavo sau. – Aš nešoksiu, nesisuksiu, kam jūs kalbinat mane."*** Tai buvo jo paties asmeninė giesmė.

Prieš išvykdamas iš Ragbio jis padarė siaubingą dalyką. Visiems abiturientams leisdavo surengti „mokyklinį išpardavimą", kuriame buvo galima nebrangiai perleisti savo senus stalus, lempas ir visokius niekniekius jaunesniems berniukams. Jis savo aukciono skelbimą pakabino ant vidinės savo studijos durų pusės, jame nurodė kuklias pradines kainas už nebereikalingą turtą ir ėmė laukti. Dauguma mokyklinio išpardavimo prekių buvo smarkiai nudėvėtos; tačiau jis turėjo savo raudonąjį krėslą, kurį jam tėvas nupirko visiškai naują. Tokie vienam šeimininkui tepriklausę krėslai mokykliniuose išpardavimuose būdavo aukštos kokybės, paklausios retenybės, tad jo raudonasis krėslas užvedė gana rimtas varžytines. Galiausiai liko du atkaklūs pretendentai: vienas jo pakalikų, toks P. A. F. Reedas-Herbertas, pramintas Weedu**** Herbertu, mažas, akiniuotas, jį šiek tiek garbstantis kirmėliūkštis, o antrasis – vyresnis vaikinas Johnas Tallonas, gyvenęs Vyskupo prospekte, šiaurinio Londono milijonierių gatvėje, tikėtina, galėjęs pasiūlyti aukštesnę kainą.

Varžytinėms aprimus, kai paskutinis apie penkis svarus pasiūlė Reedas-Herbertas, jam kilo toji siaubinga mintis. Jis slapta paprašė Johno Tallono pasiūlyti išties aukštą kainą, tarkim, *aštuonis svarus*, ir pažadėjo iš jo tiek nereikalauti, jei ši kaina būtų paskutinė. O paskui, per *diksus*, kuo rimčiausiai

* Turimas omenyje „Beach Boys" albumas „Pet sounds".
** Turimas omenyje Bobo Dylano albumas „Hard rain".
*** L. Carroll , *Alisa stebuklų karalystėje ir veidrodžio karalystėje*, iš anglų kalbos vertė Kazys Grigas, Vilnius: Vyturys, 1991, p. 83.
**** Piktžolė. (Angl.)

pranešė Weedui Herbertui susižinojęs, kad jo turtingasis varžovas Tallonas yra pasiryžęs pasiūlyti dar daugiau, galbūt net iki dvylikos svarų. Išvydęs nustėrusį Weedo Herberto veidą, pamatęs sugniuždytą miną, smogė lemtingą smūgį.

– Bet jei čia pat man pasiūlysi, tarkime, dešimt svarų, galėčiau aukcioną nutraukti ir paskelbti, kad kėdė parduota.

Weedas Herbertas atrodė sunerimęs.

– Tai krūva pinigų, Rushdie, – tarė jis.

– Turi laiko apmąstyti, – kilniai atsakė Rushdie, – kol sukalbėsi maldas.

Diksams pasibaigus Weedas Herbertas jau buvo prarijęs jauką. Makiaveliškasis Rushdie pritariamai šypsojosi.

– Išmintingas sprendimas, Reedai-Herbertai...

Jis šaltakraujiškai įkalbėjo berniuką varžytis su pačiu savimi, kad šis padvigubintų savo paties siūlytą kainą. Raudonasis krėslas rado naują šeimininką. Tokia tad maldos galia.

Tai įvyko 1965-ųjų pavasarį. Po devynerių su puse metų, per 1974-ųjų visuotinių rinkimų agitaciją, įsijungęs televizorių jis išvydo kraštutinių dešiniųjų, rasistų, kategoriškų imigracijos priešininkų partijos „Britanijos nacionalinio fronto“ kandidato kalbos pabaigą. Ekrane buvo užrašytas jo vardas. *Anthony Reedas-Herbertas.*

– Weedas Herbertas! – su siaubu šūktelėjo jis. – Dieve mano, pagimdžiau nacį!

Viskas paaiškėjo akimirksniu. Weedas Herbertas, iš kurio suktas, bedievis babajus išviliojo pinigus, visą savo menką vaikystę iki pat menkos brandos kaupė karčią tulžį, kol tapo politiku rasistu, kad galėtų atkeršyti visiems babajams, parduodantiems ar neparduodantiems perkainotus raudonus krėslus. (Bet ar tai išties tas pats Weedas Herbertas? Gal jų buvo du? „Ne, – pagalvojo jis, – tai tikrai buvo mažasis P. A. F., ne kitaip, tik mažasis.“) 1974-ųjų rinkimuose Weedas Herbertas surinko 6 nuošimčius visų Rytų Lesterio apygardos balsų, iš viso 2 967. 1977-ųjų rugpjūtį jis dar balotiravosi per papildomus rinkimus Birmingamo Ledivudo apygardoje ir aplenkęs liberalų kandidatą liko trečias. Laimei, tai buvo jo paskutinis ryškesnis pasirodymas valstybinėje arenoje.

„*Mea culpa*, – galvojo raudonojo krėslo pardavėjas. – *Mea maxima culpa*.“ Tikrojoje jo mokyklos laikų istorijoje buvo daug vienatvės ir šiek tiek liūdesio. Tačiau jo reputaciją teršė ir šioji dėmė; šis niekieno neužrašytas ir nenagrinėtas nusikaltimas.

*

Antrąją dieną Kembridžo universitete jis nuėjo į pirmakursių susitikimą Karališkojo koledžo salėje ir pirmąsyk regėjo didįjį bruneleskišką Noelio Annano galvos kupolą. Lordas Annanas, Karališkojo koledžo rektorius, iškalbingasis žmogus katedra, kuriam ir priklausė tasis kupolas, stojo priešais jį visa savo šaltų akių ir mėsingų lūpų didybe.

– Čia esate, – kreipėsi Annanas į susirinkusius pirmakursius, – dėl trijų priežasčių: Intelekto! Intelekto! Intelekto!

Skaičiuodamas tris priežastis jis bedė į orą vieną pirštą po kito. Tęsdamas kalbą jis pranoko net ir šią įžvalgą.

– Svarbiausioji jūsų išsilavinimo dalis vyks ne auditorijose, ne bibliotekose, ne atliekant darbus, – vardijo jis. – Ji vyks jums renkantis į vieni kitų kambarius, vėlai naktį, kai penėsite vienas kito protus.

Jis išvyko namo įpusėjus karui, beprasmiam Indijos ir Pakistano konfliktui 1965 m. rugsėjį. Amžinasis nesantaikos obuolys – Kašmyras – sukėlė penkių savaičių trukmės karą, kuriam pasibaigus Indija gavo papildomus tūkstantį aštuonis šimtus kvadratinių kilometrų Pakistano teritorijos, Pakistanas užgrobė penkis šimtus kvadratinių kilometrų Indijos žemių, o pasiekta nebuvo nieko, mažiau negu nieko. (*Vidurnakčio vaikuose* šiame kare nuo krintančių bombų žuvo didžioji Salimo šeimos dalis.) Keletą dienų jis buvo apsistojęs Londone pas tolimus giminaičius, belangiame kambaryje. Telefonu su šeima susisiekti buvo neįmanoma, o telegramos iš namų, kaip jam buvo pranešta, keliavo tris savaites. Jis neturėjo jokių galimybių sužinoti, kaip kas laikosi. Teliko sėsti į Kembridžo traukinį ir neprarasti vilties. Į Karališkojo koledžo Turgaus bendrabutį jis atvyko prastos būklės, iškankintas nerimo, kad laukiančios studijos universitete primins dažniausiai nykius Ragbio mokyklos laikus. Jis prašė tėvą nesiųsti jo į Kembridžą, nors vietą jau buvo laimėjęs. Sakė, kad nenori grįžti į Angliją ir praleisti dar keletą gyvenimo metų tarp tų šaltų nedraugiškų žuvų. Gal jam būtų galima likti namuose ir studijuoti su šiltesnio kraujo padarais? Tačiau Anisas jį įkalbėjo vykti. Be to, liepė pasikeisti studijų kryptį. Išvaistyti trejus metus istorijai – beprasmis reikalas. Jis privalėjo perduoti koledžo vadovybei, kad nori pereiti į ekonomiką. Būta net grasinimų: jei to nepadarysiąs, Anisas už mokslą nemokės.

Kamuojamas trijų baimių – nedraugiško anglų jaunimo, ekonomikos ir karo – pirmąją dieną Karališkajame koledže jis pastebėjo negalįs pakilti iš lovos. Kūnas atrodė sunkesnis nei paprastai, tarsi jį laikytų įsikibusi žemės trauka. Beveik visą dieną gulėdamas lovoje jis nepaisė beldimų į jo daugmaž

skandinaviškai modernaus kambario duris. (Tais metais pasirodė „The Beatles“ albumas „Rubber Soul“, tad jis dažnai niūniuodavo dainą „Norwegian Wood“.) Tačiau vakarėjant iš lovos jį išvertė ypač įkyrus beldimas. Prie durų buvo aukšta asmenybė su plačia Itono absolventų šypsena ir šviesiais banguotais Ruperto Brooke'o plaukais, amžinai draugiškas „Janas Pilkingtonas-Miksa – juk aš pusiau lenkas“, svetingas angelas, pasitinkantis prie vartų į ateitį, su triukšminga bičiulystės banga išplukdęs jį į naująjį gyvenimą.

Janas Pilkingtonas-Miksa, pati platoniškiausia angliškos prestižinės mokyklos moksleivio atmaina, atrodė nelyg Ragbio mokyklos padarai, gadinę jam gyvenimą, bet jis buvo maloniausias iš visų jaunuolių ir, regis, jis buvo it ženklas, jog šįkart viskas bus gerai. Taip ir buvo; Kembridžas gerokai apgydė Ragbio paliktas žaizdas ir jam atskleidė, kad yra ir kitų, daug patrauklesnių anglijų, kuriose galima gyventi ir jaustis lyg namuose.

Taip pranyko pirmasis nuogąstavimas. O nuo ekonomikos jį išgelbėjo antrasis svetingas angelas, studijų vadovas daktaras Johnas Broadbentas, anglų literatūros dėstytojas, toks nuostabiai žavingas, kad galėjo be vargo būti (nors ir nebuvo) vienas iš superkieto ir ultraliberalaus daktaro Hovardo Kirko, Malcolmo Bradbury romano *Istorinė asmenybė* (*The History Man*) herojaus, pirmtakų. Kai jis nusiminęs pasiguodė Daktarui Broadbentui, kad jam teks pakeisti studijų kryptį, nes to reikalauja tėvas, šis jo paklausė:

– O ką *tu* nori veikti?

Na žinoma, ekonomikos mokytis jis nenorėjo; jis buvo klausęsis istorijos paskaitų ir norėjo studijuoti istoriją.

– Palik viską man, – atsakė daktaras Broadbentas ir parašė Anisui Rushdie santūrų, bet griežtą laišką apie tai kad, koledžo nuomone, Aniso sūnus Salmanas netinka ekonomikos studijoms, o jei jis ir toliau to reikalaus, bus teisingiausia jį iš viso pašalinti iš universiteto, kad atlaisvintų vietą kitam studentui. Anisas Rushdie daugiau apie ekonomiką nebeužsiminė.

Trečioji neganda taip pat netruko pradingti. Karas subkontinente baigėsi, o visi jo artimieji liko sveiki. Prasidėjo jo universitetinis gyvenimas.

Jis ėmėsi įprastinės veiklos: susirado draugų, prarado nekaltybę, išmoko žaisti paslaptingą degtukų žaidimą iš filmo „Pernai Marienbade“, Evelyno Waugh mirties dieną su E. M. Foresteriu sužaidė melancholišką kroketo partiją, pamažu suprato žodžio „Vietnamas“ reikšmę, atsikratė dalies savo konservatyvumo ir buvo priimtas į „Footlights“ trupę, tapo nežymiu žiburėliu tarp akinamų šviesulių – Clive'o Jameso, Robo Buckmano, Germaine Greer – ir stebėjo, kaip Germaine nedidukėje klubo scenelėje po chunvei-

binų biuru, kuriame buvo pardavinėjama Sekretoriaus Mao raudonoji knygelė, atliko numerį „Vienuolės striptizas“, kaip ji vargais negalais rangėsi iš vienuolės abito, po kuriuo pasirodė vilkinti visą naro kostiumą. Be to, jis traukė žolę, matė, kaip gretimame kambaryje vienas draugas mirė nuo dozės prasto LSD, regėjo, kaip kitas draugas susmuko narkotikams pažeidus jo smegenis, o trečias draugas, miręs vos baigęs universitetą, jį supažindino su Captainu Beefheartu ir „Velvet Underground“; grožėjosi mini sijonėliais ir permatomomis palaidinėmis, kurį laiką rašė į studentų laikraštį *Varsity*, kol redakcija nusprendė, kad jo paslaugų jai nereikia; vaidino Brechto, Ionesco ir Beno Jonsono pjesėse; ir su būsimuoju *The Times* meno kritiku prasmuko į Trejybės koledžo gegužinę pasiklausyti Françoise Hardy himno jaunystės meilės kančioms „Tous les garçons et les filles“.

Vėliau gyvenime jis neretai pasakodavo apie laimingus Kembridžo laikus ir pasižadėjo užmiršti kankinančios vienatvės valandas, kai verkšlendavo vienas sėdėdamas kambaryje, nors už lango savo grožiu spinduliavo Karališkoji koplyčia (tai buvo paskutiniais metais, kai jis gyveno apatiniame koledžo S laiptinės aukšte, kambaryje su neprilygstamu vaizdu – koplyčia, veja, upe, valtimis – grožio etalonu). Tais paskutiniais metais iš atostogų jis grįžo be ūpo. 1967-ųjų vasara ėjo į pabaigą, Meilės vasara, kai išsiruošęs į San Fransiską turėjai nepamiršti pasidabinti plaukų gėlėmis. Deja, jis buvo Londone ir neturėjo mylimosios. Jis atsidūrė ten atsitiktinai, kaip anais laikais sakydavo, „kur vyko veiksmas“, gyveno išsinuomotame kambaryje virš pačios madingiausios krautuvėlės „Granny Takes a Trip“*, Vorlds Endo gale iš Karaliaus kelio pusės. Johno Lennono žmona Cynthia puošėsi sukniomis. Sklido gandai, kad ir *Mickas Jaggeris* puošėsi sukniomis.

Čia taip pat buvo galima įgyti išsilavinimą. Jis išmoko nebesakyti „kietas“ arba „jėga“. Pas „Senelę“ kam nors iš dalies pritariant buvo sakoma „gražu“, o norint pasakyti, kad kas nors yra gražu, buvo sakoma „labai žavu“. Jis įprato tankiai ir išmintingai linksėti galva. Siekiant populiarumo, jam pagelbėjo tai, kad buvo indas. „Seni, Indija, – sakydavo žmonės. – Šakės.“ – „Jo, – linksėdamas atsakydavo jis. – Jo.“ – „Seni, tengi Maharishis, – sakydavo žmonės. – Gražu.“ – „Ravis Shankaras,“ – atsakydavo jis. Tada žmonės pritrūkdavo indiškų vardų ir visiem telikdavo palaimingai linksėti. „Taip, taip, – kartodavo visi. – Taip.“

* Senelė gaudo kaifą. (Angl.)

Dar svarbesnę pamoką jis išmoko iš parduotuvėje šeimininkavusios merginos, nežemiškos dvasios, sėdinčios madingai pritemdytoje, pačiulių aliejumi prikvėpintoje erdvėje, gaudžiančioje nuo sitarų muzikos, kur jis po kurio laiko pastebėjo miglotą violetinį švytėjimą, kuriame įžvelgė keletą sustingusių figūrų. Greičiausiai tai buvo parduodami drabužiai. Jis nemėgo klausinėti. „Senelės“ krautuvėlė buvo bauginanti. Tačiau vieną dieną jis sukaupė visą drąsą ir nusileido laiptais žemyn susipažinti: „Labas, aš Salmanas, gyvenu viršuj.“ Parduotuvės šeimininkė prisiartino tiek, kad buvo matyti panieka jos veide. Tada ji lėtai, madingai gūžtelėjo.

– Pokalbiai mirę, seni, – atsakė ji.

Karaliaus keliu vaikščiojo gražiausios merginos pasaulyje, absurdiškai menkai apsirengusios, lydimos pasipūtusių, lygiai taip pat absurdiškai per gausiai apsirengusių vyrų, su frakais aukštomis apykaklėmis ir klostuotais marškiniais, glamžyto velveto kelnėmis ir netikros gyvatės odos batais. Atrodė, kad jis vienintelis nežino, ką reiškia būti laimingam.

Į Kembridžą jis grįžo brandaus dvidešimties metų amžiaus, manydamas, kad gyvenimas bėga pro pirštus. (Kitus taip pat buvo apnikęs paskutinio kurso nuopuolis. Net nuolatos linksmą Janą Pilkingtoną-Miksą buvo apėmusi gili depresija; bet, laimei, jis atkuto, pareiškė nutaręs tapti kino režisieriumi ir vos baigęs Kembridžą ketino patraukti į Pietų Prancūziją, „nes, – svajingai pareiškė jis, – ten greičiausiai trūksta režisierių“.) Kaip ir Ragbyje, paguodą jam teikė tik darbas. „Žmogiškajam protui tenka rinktis / Gyvenimo ar darbo tobulybę“, – sakė Yeatsas, o kadangi tobulas gyvenimas kuo aiškiausiai ne jo jėgoms, buvo palankiau gręžtis į darbą.

Būtent tais metais jis ir sužinojo apie šėtoniškas eiles. Antrosios dalies istorijos *traipų** egzaminams iš ilgo sąrašo jam reikėjo išsirinkti tris „pasirenkamuosius dalykus“ ir į juos susitelkti. Jis nutarė studijuoti Indijos istoriją jos nepriklausomybės nuo Didžiosios Britanijos kovų laikotarpiu, nuo 1857-ųjų sukilimo iki Nepriklausomybės dienos 1947-ųjų rugpjūtį; nepaprastą pirmąjį JAV istorijos šimtmetį, nuo 1776-ųjų iki 1877-ųjų, nuo Nepriklausomybės deklaracijos iki laikotarpio po civilinio karo, vadinamo Rekonstrukcija, pabaigos; o trečiasis dalykas, pirmą kartą leistas rinktis tais metais, vadinosi „Mahometas, islamo iškilimas ir ankstyvasis Kalifatas“. 1967-aisiais tik nedaugelis Kembridžo universiteto istorijos studentų domėjosi islamo pranašu, tiesą sakant, jų buvo tiek mažai, kad kursui pa-

* Kembridžo universiteto egzaminai, kuriuos sudaro dvi dalys.

skirtas dėstytojas atšaukė savo paskaitas ir atsisakė vadovauti tiems keliems jo dalyką pasirinkusiems studentams. Taip buvo pranešta, kad dalyko nebedėstys, tad reikia rinktis ką nors kita. Išties, visi rašę apie Mahometą metė šį užsiėmimą ir išsiskirstė kas sau. Tačiau jį užvaldė įsisenėjęs užsispyrimas. Jei dalyką siūlyta rinktis, jo atšaukti negalima, jei bent vienas studentas nori jį studijuoti; tokios taisyklės. O jis kaip tik ir norėjo tai studijuoti. Jis buvo savo bedievio tėvo, susižavėjusio dievais ir pranašais, sūnus. Be to, jis bent iš dalies buvo Pietų Azijoje giliai įsišaknijusios musulmoniškosios kultūros vaisius, paveldėjęs Mogolų ir jų pirmtakų meno, literatūros ir architektūros turtus. Jis buvo apsisprendęs studijuoti šį dalyką. Jam tereikėjo galinčio vadovauti istoriko. Tuo metu iš visų trijų Karališkojo koledžo mokslinių bendradarbių daugiausia publikavosi, tvirčiausią reputaciją turėjo Christopheris Morrisas, Tiudorų politinės minties, Bažnyčios ir Švietimo laikotarpio istorikas, o Johnas Saltmarshas buvo vienas ryškiausių universiteto ekscentrikų, susivėlusiais žilais plaukais, vešliomis žandenomis, virš basų, sandalais apautų pėdų pro kelnių klešnių apačią kyšančiom apatinėm kelnėm, neprilygstamas koledžo ir koplyčios istorijos bei, bendriau tariant, vietinės regiono istorijos ekspertas, neretai matytas su kuprine ant pečių drožiantis kaimo keliukais aplink Kembridžą. Tiek Morrisas, tiek Saltmarshas buvo sero Johno Claphamo, mokslininko, ekonomikos istoriją pavertusio rimtu tyrimų lauku, mokiniai, ir abu pripažino, kad Arthuras Hibbertas, trečiasis Karališkojo koledžo istorijos trijulės narys, medievistas, buvo pats protingiausias, genijus, kuris, pasak koledžo legendos, per savo paties baigiamąjį istorijos egzaminą atsakinėjo į jam sunkiausius klausimus, kad atsakymams išnaudotų visą skirtą laiką. Buvo nutarta, kad iškilusią problemą geriausiai išspręs Hibbertas; ir jis sutiko be jokio triukšmo. „Aš nesu šios srities specialistas, – kuklinosi jis, – bet šį tą išmanau, taigi, jei norėsi, kad tau vadovaučiau, aš ir vadovausiu."

Jaunasis studentas šį pasiūlymą sutiko su džiaugsmu, stovėdamas savo studijoje ir gurkšnodamas šerį. Taip susiklostė gana keista situacija. Pasirenkamasis dalykas apie Mahometą, islamo iškilimą ir ankstyvąjį kalifatą iki tol siūlytas nebuvo; tais 1967–8-aisiais akademiniais metais jį pasirinko tik tas vienas atkaklusis studentas; o kitais metais, atsižvelgiant į besidominčiųjų stygių, jo nebepasiūlė. Tam vieninteliam studentui šis kursas tapo jo tėvo svajonės išsipildymu. Jis buvo skirtas pranašo gyvenimui ir religijos gimimui tyrinėti istoriniame kontekste – analitiškai, argumentuotai, *deramai*. Jis buvo sukurtas kone jam vienam.

Prieš pradedant bendrą darbą, Arthuras Hibbertas jam davė vieną patarimą, kurio jis niekad nepamiršo. „Istorijos niekad negalima rašyti, – pasakė Hibbertas, – kol išmoksti girdėti, ką šneka žmonės.“ Apie šiuos žodžius jis mąstė daugelį metų ir galiausiai jie jam tapo vertingu vadovavimosi principu rašant ir grožinę literatūrą. Jei nenutuoki, kaip kalba žmonės – prastai juos pažįsti, papasakoti jų istorijų nepavyktų ir netgi *nederėtų*. Žmonių šneka trumpomis kapotomis frazėmis ar ilgomis, beriamomis kaip žirniai, atskleidžia apie juos labai daug dalykų: iš kur jie kilę, jų visuomeninę padėtį, temperamentą: ramų ar ūmų, geraširdišką ar šaltakraujišką, nepraustaburnišką ar santūrų, mandagų ar netašytą; o už temperamento pasirodo jų tikrasis būdas: mąslus ar buitiškas, tiesmukas ar vingrus ir, taip, geras ar blogas. Jei Arthuro paunksmėje jis būtų tik to ir teišmokęs – būtų pakakę. Bet jis sužinojo gerokai daugiau. Jis pažino pasaulį. Pasaulį, kuriame radosi vienas didžiųjų pasaulio tikėjimų.

Jie buvo visai neseniai sėsliau pradėję gyventi klajokliai. Jų miestai buvo nauji. Meka tebuvo kelių kartų amžiaus. Jatribas, vėliau pervadintas Medina, buvo saujelė aplink oazę įsikūrusių gyvenviečių, net be tvirtesnės miesto sienos. Jie dar nebuvo pratę prie naujo miestietiško gyvenimo, tad daugelio pokyčiai nedžiugino.

Klajoklių bendruomenė buvo konservatyvi, suvaržyta taisyklių, labiau vertino bendrą gerovę nei asmeninę laisvę, bet egzistavo ir ji. Klajoklių pasaulis buvo matriarchalinis. Po jo plačių giminių pastoge prieglobstį, tapatybės ir bendrumo pajautą rasdavo net našlaičiai. Tada viskas ėmė kisti. Miestai buvo patriarchaliniai, tad čia laikytasi šeimos branduolio. Atstumtųjų minia kasdien vis gausėjo ir darėsi neramesnė. Tačiau Meka klestėjo, ir ją valdančiai vyresnybei tai patiko. Dabar paveldimumo teisę turėjo vyriškoji pusė. Tai valdančiosioms šeimoms taip pat buvo palanku.

Prie miesto vartų stovėjo šventyklos trims deivėms: Alatai, Almanatai ir Aluzai. Deivės buvo sparnuotos, kaip dieviškos paukštės. Ar angelai. Prekeivių karavanai, kurie ir krovė miestui turtus, kaskart iškeliaudami ar grįždami pro miesto vartus, stabtelėdavo prie vienos iš šventyklų ir aukodavo. Šiuolaikine kalba tariant – mokėdavo mokesčius. Šventyklas valdė turtingiausios Mekos šeimos, o didžioji dalis jų turtų ir kaupėsi iš šių „aukų“. Sparnuotosios deivės buvo naujojo miesto, besirandančios miesto civilizacijos ekonomikos šerdis.

Pastate, vadinamame Kubu, arba Kaaba, miesto centre, buvo šimtų dievų stabai. Viena iš statulų, jokių būdu ne pati populiariausia, buvo skirta dievybei, vadintai Alachu, reiškiančiu *dievą*, kaip kad Alata reiškė *deivę*. Alachas buvo nepaprastas tuo, kad neturėjo savo srities, jis nebuvo lietaus, turtų, karo ar meilės dievas, jis tiesiog buvo maždaug visko dievas. Galbūt šiuo nekonkretumu būtų galima paaiškinti jo santykinį nepopuliarumą. Paprastai žmonės aukodavo dievams su konkrečiu tikslu: už vaiko sveikatą, už būsimą verslą, apsaugą nuo sausros, kivirčų, už meilę. Jiems buvo mielesni išmanantys savo sritį dievai, o ne abstrakti visapusiška dievybė. Tačiau Alachui netrukus buvo lemta nustelbti visas kitas pagonių dievybes.

Žmogus, išvedęs Alachą iš beveik visiškos užmaršties ir tapęs jo pranašu, pavertęs jį lygiu ar bent jau lygiaverčiu Senojo Testamento Dievui „Aš esu, kuris esu" ir Naujojo Testamento trijulei, buvo Mahometas Ibn Abdula iš Banu Hasimų šeimos (kurią jo vaikystės metais užklupo sunkumai), našlaitis, gyvenęs savo dėdės namuose. Paauglystėje su dėde Abu Talibu jis ėmė keliauti pirklių keliais į Siriją. Galima beveik neabejoti, kad šiose kelionėse jis pirmąkart savo gyvenime sutiko krikščionis, nestoriečių sektos šalininkus, ir girdėjo jų pasakojimų iš Senojo ir Naujojo testamentų, daugiausia pritaikytų prie vietos sąlygų. Pavyzdžiui, anot nestoriečių, Jėzus Kristus gimė oazėje, po palme. Vėliau Korane arkangelas Gabrielius Mahometui atskleidė surą, vadinamą *Mirijam*, Marija, kurioje skelbiama, kad Jėzus gimė po palme oazėje.

Užaugęs Mahometas Ibn Abdula pagarsėjo kaip prityręs pirklys ir doras žmogus, tad, sulaukusiam dvidešimt penkerių, jam savo ranką pasiūlė vyresnė, turtingesnė moteris Chadidža, ir ateinančius penkiolika metų jį lydėjo sėkmė versle ir laimė santuokoje. Tačiau jam akivaizdžiai reikėjo vienatvės ir daugelį metų jis savaičių savaites praleisdavo atsiskyręs Hiros kalno oloje. Keturiasdešimtmečio, jo vienatvę oloje sudrumstė angelas Gabrielius ir liepė jam skaityti. Žinoma, jis pamanė, kad išprotėjo, ir pabėgo. Grįžo paklausyti, ką angelas norėjo pasakyti, tik žmonos ir artimų draugų įtikintas, jog galbūt dėl viso pikto vertėtų sugrįžti ant kalno; kad galbūt visai neprošal patikrinti, ar Dievas iš tiesų nori su juo susisiekti.

Nesunku žavėtis tuo, kas nusitiko pirkliui, tapusiam Dievo pasiuntiniu. Nesunku užjausti, kai jį ima persekioti ir jam tenka bėgti į Mediną, ir nesunku jį gerbti dėl spartaus virsmo į iškilų įstatymų kūrėją, stiprų valdovą ir gabų karvedį. Taip pat nesunku pastebėti tiesioginę pasaulio, kuriam buvo

atskleistas Koranas, ir pranašo gyvenimo įvykių įtaką pačiam apreiškimui. Musulmonų vyrams kritus kovoje, angelas netruko paskatinti jų brolius vesti jų našles, kad gedinčios moterys, ištekėjusios už pašaliečio, neprarastų tikėjimo. Kai pasklido gandas, kad pranašo numylėtinė Aiša pasiklydusi dykumoje netyrai pasielgė su tokiu Safvanu ibn Marvanu, Dievo angelas skubiai nusileido paaiškinti, kad, Dievo nuomone, doroji ponia su niekuo neišdykavo. O bendresniu požiūriu buvo akivaizdu, kad Korano moralė, jo puoselėjama vertybių sistema iš esmės buvo nykstantis arabų klajoklių, matriarchalinės, rūpestingesnės bendruomenės, nepaliekančios našlaičių šaltyje, kodeksas; tokių našlaičių, kaip, pavyzdžiui, pats Mahometas, kuris manė, kad jo prekybinė sėkmė jam suteikė teisę dalyvauti miesto valdyme, bet šios privilegijos jis nesulaukė, nes neturėjo galingo šeimos užnugario.

Tai buvo nuostabus paradoksas: iš pagrindų konservatyvi teologija, žvelgianti atgalios į nykstančią kultūrą, tapo revoliucine idėja, nes ji labiausiai traukė urbanizacijos išstumtus žmones – bruzdančius skurstančiuosius, gatvės prastuomenę. Greičiausiai dėl to islamas, naujoji idėja, atrodė toks grėsmingas Mekos elitui; dėl to jis buvo taip nuožmiai persekiotas; ir galbūt, tik galbūt, jo kūrėją mėginta papirkti jam patraukliu sandoriu.

Istorinis įrašas buvo ne visas, bet didžioji dalis Hadisų, arba tradicijų, rinkinio apie pranašo gyvenimą – surinkto Ibn Išako, Vakidžio, Ibn Sado, Bukhario ir Tabario – pateikė pasakojimą apie incidentą, vėliau pagarsėjusį šėtoniškų eilių incidento vardu. Vieną dieną pranašas, nusileidęs nuo kalno, padeklamavo surą (53-iąją), vadinamą *an-Najm*, Žvaigždė. Joje buvo štai kokie žodžiai: „Ar girdėjote apie Alatą ir Aluzą, ir dar vieną, trečiąją, Almanatą? Tai tik vardai, sugalvoti jūsų protėvių ir juose nėra tiesos. Nejau Dievui atitenka dukros, o jums sūnūs? Taip skirstyti būtų neteisinga.“ Šiuo būdu skaitymas buvo apsaugotas nuo Velnio darbų. Tačiau klausimas išliko: kodėl Mahometas iš pradžių palaikė pirmąją, „klaidingąją“ apraišką tikra? Ir kas vyko Mekoje laikotarpiu tarp dviejų apraiškų – šėtoniškosios ir angeliškosios.

Štai kas buvo žinoma: Mahometas norėjo Mekos žmonių pripažinimo. „Jis siekė – rašė Ibn Išakas, – būdo juos patraukti.“ O žmonėms išgirdus, kad jis pripažino tris sparnuotąsias deives, žinia pasklido. „Jie džiaugėsi ir buvo didžiai patenkinti, kaip jis kalbėjo apie jų dievus, – rašė Ibn Išakas, – ir teigė: Mahometas nuostabiai pasisakė apie mūsų dievus.“ O Bukharis skelbė: „Pranašas... skaitydamas *an-Najm*, lenkėsi, ir su juo lenkėsi musulmonai, pagonys, džinai ir visi žmonės.“

Tuomet kodėl pranašas vėliau išsižadėjo savo žodžių? Vakarų istorikai (škotų mokslininkas W. Montgomery Wattas, prancūzų marksistas Maxime'as Rodisonas) pateikė politiškai motyvuotą ištraukos interpretaciją. Trijų sparnuotų deivių šventyklos buvo ekonomiškai naudingos valdančiajam miesto elitui, jo nuomone, neteisėtai atsiribojusiam nuo Mahometo. Tad galbūt pasiūlytas „sandoris" buvo daugmaž toks: jei Mahometas ar arkangelas Gabrielius arba Alachas sutiktų, kad islamo sekėjams būtų leidžiama garbinti deives paukštes, – žinoma, ne kaip lygiavertes Alachui, bet antraeiles, žemesnes būtybes, pavyzdžiui, kaip angelus, o islame angelų jau buvo, todėl juk nebūtų didelės žalos įtraukti dar tris, beje, jau ir taip populiarias ir pelningas Mekos veikėjas? – musulmonų persekiojimas liautųsi, o pačiam Mahometui būtų suteikta vieta miestą valdančioje taryboje. Galbūt pranašas buvo trumpam suviliotas šios pagundos.

O kas įvyko paskui? Gal miesto didikai sulaužė sandorio sąlygas, manydami, kad flirtuodamas su politeizmu Mahometas smuko savo sekėjų akyse? Gal sekėjai atsisakė pripažinti apreiškimą apie deives? Gal pats Mahometas pasigailėjo sukompromitavęs savo idėjas, pasidavęs pripažinimo sirenos giesmei. Konkrečiai atsakyti buvo neįmanoma. Įrašo nutylėjimus turėjo užpildyti vaizduotė. Tačiau Korane kalbama, kaip visi pranašai buvo išmėginti gundymu. „Mes jums niekados nesiuntėme pranašo ar apaštalo, prie kurio troškimų nebūtų prikišęs nagų Šėtonas", – sakoma 22-ojoje suroje. O jei šėtoniškų eilių incidentas buvo Mahometo gundymas, reikia pasakyti, kad jis atsilaikė gan gerai. Jis pripažino buvęs gundytas ir gundymui atsispyrė. Tabaris jį cituoja taip: „Aš pramaniau dalykų apie Dievą ir priskyriau Jam žodžius, kurių jis nekalbėjo." Paskui, užgrūdintas ugnimi, islamo monoteizmas išliko stiprus ir tvirtas, nepaisant persekiojimo, tremties ir karo, o netrukus pranašas įveikė savo priešus ir naujasis tikėjimas ėmė plisti po pasaulį kaip karinga ugnis.

„Nejau Dievui atitenka dukros, o jums sūnūs? Taip skirstyti būtų neteisinga."

„Tikrosios" eilės, nesvarbu, angeliškos ar šėtoniškos, yra aiškios: sparnuotosios deivės – „dieviškieji paukščiai" – dėl savo moteriškumo buvo žemesnės ir apgaulingos, ir tuo įrodė, kad negali būti Dievo vaikai, kaip angelai. Kartais didingos idėjos gimimas kai ką atskleidžia apie ateitį; naujovės atėjimo į pasaulį kelias išpranašauja, kaip ji elgsis sendama. Konkrečiai gimstant šiai idėjai, moteriškumas laikytas nesuderinamu su dieviškumu.

*

„Puiki istorija“, – perskaitęs pagalvojo jis. Jau tada jis svajojo tapti rašytoju, tad puikiąją istoriją pasidėjo į sąmonės kertelę tolesniems apmąstymams. Kokia iš tiesių puiki ši istorija, jis sužinos po dvidešimties metų.

JE SUIS MARXISTE, TENDANCE GROUCHO*, – skelbė vienas Paryžiaus grafitis tą revoliucingąjį pavasarį. Prabėgus kelioms savaitėms po 1968-ųjų gegužės *évènements*** Paryžiuje, likus porai naktų iki jo išleistuvių, kažkoks šmaikštuolis, matyt, Groucho pakraipos Marksistas, nusprendė slapčia išgražinti jo buržuazinį, elitinį bendrabučio kambarį apdrabstydamas visas sienas ir baldus, jau neminint plokštelių grotuvo ir drabužių, kibiru padažo su svogūnais. Laikydamasis senųjų sąžiningumo ir teisingumo tradicijų, kuriomis taip didžiavosi Kembridžo koledžai, Karališkasis koledžas išsyk nustatė, kad dėl netvarkos kaltas būtent jis, nepaisė jo teisinimosi ir pareiškė, kad jam nebus leista baigti universiteto, kol nebus atlyginta už padarytą žalą. Tai buvo pirmas, bet, deja, ne paskutinis atvejis, kai jis buvo neteisingai apkaltintas drabstymusi purvais.

Jis sumokėjo ir įžūliai nusiteikęs nuėjo į ceremoniją rudais batais. Jį netruko pastverti iš pritinkamai – juodai – apsiavusių bendramokslių eisenos, ir jam buvo liepta persiauti. Dėl mįslingų priežasčių avintieji rudais batais laikyti netinkamai apsirengusiais ir tai vėlgi buvo nepalenkiama nuostata. Jis vėl pakluso, nuskuodė persiauti ir per plauką spėjo į eiseną, o pagaliau priėjus eilei, jam reikėjo mažuoju piršteliu įsikibti į universiteto tarnautoją ir lėtai sekti paskui jį pas soste sėdintį prorektorių. Jis priklaupė senoliui prie kojų, ištiesė rankas nuolankiai suglaustais delnais ir lotyniškai maldavo laipsnio, dėl kurio, jam niekaip neišėjo iš galvos, jis trejus metus itin sunkiai dirbo, gausiai remiamas savo šeimos iždo. Jam buvo patarta laikyti rankas iškėlus kuo aukščiau virš galvos, kad senolis prorektorius lenkdamasis jų suimti nenuvirstų nuo sosto ir ant jo neužgriūtų.

Prisimindamas tuos įvykius jis visad baisisi savo pasyvumo, nors buvo sunku sumąstyti, ką dar buvo galima padaryti. Jis galėjo atsisakyti mokėti už padažu išterliotą kambarį, galėjo atsisakyti persiauti batus, galėjo atsisakyti klauptis maldauti bakalauro laipsnio. Jam buvo priimtiniau nusileisti ir gauti laipsnį. Prisiminimai apie šį paklusimą suteikė jam dar daugiau

* Esu Groucho pakraipos Marksistas (Groucho Marxas – žymus dvidešimto amžiaus pirmosios pusės JAV komikas). (Pranc.)

** Įvykių. (Pranc.)

užsispyrimo, jis nebebuvo taip linkęs į kompromisą, taikstytis su neteisybe, nors argumentai ir būtų įtikinami. Nuo to laiko neteisybė visad sužadindavo atsiminimus apie padažą. Neteisybė jam taip ir išliko rudas, gumuluotas, klampus skystimas, trenkiantis aitriu, akis virkdančiu svogūnų tvaiku. Neteisybė jį vertė jaustis taip, kaip tą paskutinę minutę, kai skuodė į savo kambarį persiauti uždraustų rudų batų. Jam tai reiškė prievartinį klaupimąsi ir maldavimą mirusia kalba to, kas tau teisėtai priklauso.

Po daugelio metų jis papasakojo šią istoriją per Bardo koledžo diplomų įteikimo ceremoniją. „Tai, ko pasimokiau iš pasakėčių apie „Paslaptingąjį padažo vandalą", „Uždraustąjį apavą" ir „Soste neišsėdintį prorektorių", šiandien perduosiu jums, – skelbė jis 1996-ųjų laidos absolventams saulėtą popietę Anandeilio prie Hadsono kaimelyje, Niujorko valstijoje. – Visų pirma, kada nors gyvenime jus kas nors apkaltins kuo nors panašiu į Piktnaudžiavimą padažu sunkinančiomis aplinkybėmis, o taip tikrai bus, ir jei jūs iš tiesų būsite nekalti dėl piktnaudžiavimo padažu, kaltės nepripažinkite. Visų antra, žmonės, nepripažįstantys jūsų dėl netinkamų batų, nėra verti jūsų pagarbos. O visų trečia, prieš nieką nesiklaupkite. Kovokite už savo teises." 96-ųjų laidos absolventai pasišokinėdami supuolė atsiimti savo diplomų: vieni basi, kiti į plaukus įsisegę gėlių, džiūgaudami, keldami kumščius, staipydamiesi, nevaržomi. „Čia tai nusiteikimas", – galvojo jis sau. Tai buvo visiška Kembridžo formalumų priešingybė visomis geriausiomis prasmėmis.

Jo tėvai į baigimo ceremoniją neatėjo. Tėvas pranešė, kad neišgali nusipirkti lėktuvo bilieto. Tai buvo netiesa.

Tarp jo bendraamžių buvo rašytojų – Martinas Amisas, Ianas McEwanas, – kurie ėmė kilti karjeros laiptais, taip sakant, vos išsiritę iš kiaušinio, ir į padangę kilo kaip dieviškos paukštės. Jo ankstyvieji lūkesčiai neišsipildė. Kurį laiką jis gyveno Akfoldo gatvėje prie Vondsvorto tilto gatvės, namo, kurį dalijosi su seserimi Sameen ir trimis bičiuliais iš Kembridžo, mansardoje. Užsitempęs į mansardą kopėčias ir uždaręs liuką, jis likdavo trikampiame mediniame pasaulėlyje ir vaidindavo rašąs. Jis nenumanė, ką daro. Per ilgą laiką nesubrendo nė viena knyga. Tomis pirmosiomis dienomis jo sutrikimas, – vėliau jis suprato, kad tai jo esybės sutrikimas, nesuvokimas to, kuo jis tapo išvykęs iš Bombėjaus, – darė žalingą poveikį jo asmenybei. Jis neretai būdavo sudirgęs, dažnai dėl smulkmenų įsiveldavo į aršius kivirčus.

Jį draskė įtampa, be to, jam reikėjo labai stengtis ją paslėpti. Nesisekė viskas, ko imdavosi. Kad pabėgtų nuo mansardos beprasmiškumo, jis vaidino

alternatyvaus „Oval House“ teatro Kensingtono rajone trupėse „Sidewalk“ ir „Zatch“. Apsivilkęs juodą suknelę ir užsidėjęs šviesų peruką, bet nenusiskutęs ūsų, bičiulio Dusty Hugheso, kartu baigusio Kembridžą, spektaklyje vaidindavo vyriškos lyties rubrikos „klausiate-atsakome“ žiniuonę. Jis vaidino prieš karą Vietname nukreipto agitacinės propagandos „Viet Rock“ miuziklo, kurį Niujorke sukūrė „La MaMa“ grupė, britiškame pastatyme. Pasirodymai buvo toli gražu ne pelningi, o kas blogiausia, jis neturėjo nė skatiko. Praėjus metams po Kembridžo baigimo jis gyveno iš pašalpos. „Ką aš pasakysiu savo draugams?“ – suinkštė Anisas Rushdie, kai jis paskelbė apie savo literatūrinius siekius, ir stovėdamas bedarbių eilėje ėmė suprasti tėvo žodžius. Akfoldo gatvės name buvo apstu jaunatviškos nevilties. Sameen nenusisekė meilė su vienu jo koledžo draugu, Stephenu Brandonu, o jiedviem išsiskyrus, ji išvyko namo į Indiją. Pas juos atsikėlus merginai vardu Fiona Arden, jis vieną naktį ją aptiko prie laiptų beveik be sąmonės, nes ši prarijo visą buteliuką migdomųjų tablečių. Ji įsikibo jam į riešą ir nepaleido, tad jis greitosios pagalbos automobiliu važiavo su ja į ligoninę, kur jai išplovė skrandį ir išgelbėjo gyvybę. Po šio įvykio išsikraustęs iš mansardos jis klajojo iš vieno buto į kitą Čelsio ir Erls Korto rajonuose. Po keturiasdešimties metų jis vėl išgirdo apie Fioną. Ji tapo Lordų rūmų baroniene ir užėmė aukštą padėtį verslo pasaulyje. Jaunystė neretai būna sunki, kova už tapsmą savimi sudrasko jaunuolius į skutelius, bet retkarčiais, kovai pasibaigus, išaušta gražesnės dienos.

Netrukus po to, kai jis išsikraustė iš Akfoldo gatvės namo, šį padegė vietinis nenuorama berniūkštis.

Dusty Hughesas gavo tekstų kūrėjo darbą „J. Walter Thompson“ agentūroje prie Berklio aikštės. Ūmai jis ėmė gauti padorų atlyginimą ir kūrė šampūnų reklamas su dailiomis šviesiaplaukėmis manekenėmis.

– Tau irgi reikėtų to imtis, – pasiūlė jam Dusty. – Gan lengva.

Jis pamėgino agentūros „J. Walter Thompson“ biure egzamino sąlygomis parašyti „bandomąjį tekstą“ „After Eight“ saldainių reklamai, surimuoti šūkį, skatinantį užsisegti saugos diržus pagal Chucko Berry dainą „No Particular Place to Go“, ir svečiui iš Marso mažiau nei šimtu žodžių papasakoti, kas yra duona ir kaip pasigaminti skrebutį; jo nepriėmė. Žymiosios agentūros nuomone, jam trūko talento tapti rašytoju. Galop jis gavo darbą mažesnėje, ne tokioje žinomoje „Sharp MacManus“ agentūroje Albemarlo gatvėje ir jo karjera prasidėjo. Pirmąją dieną jo buvo paprašyta sukurti reklamą nuolaidų kuponų žurnale siūlomiems kalėdinėse pliauškynėse supakuotiems ciga-

rams. Jo galva buvo tuščia. Galiausiai gerasis „kūrybos direktorius" Oliveris Knoxas, vėliau tapęs išliaupsintu romanistu, pasilenkė jam per petį ir sušnabždėjo: „Penki stulbinantys „Players" pasiūlymai, kad Kalėdos prabėgtų su trenksmu." – „O, – kvailai pasijutęs pagalvojo jis, – štai kaip tai daroma."

Kabinetu „Sharpo" agentūroje jis dalijosi su nuostabia tamsiaplauke gražuole Fay Coventry, kuri susitikinėjo su Tomu Maschleriu, dirbusiu „Jonathan Cape" leidykloje. Kiekvieną pirmadienį ji jam pasakodavo apie savo savaitgalius su linksmaisiais draugais: Arnoldu (Weskeriu), Haroldu (Pinteriu) ir Jonhu (Fowlesu). Kokios nuostabios buvo jos istorijos; kaip jiems būdavo linksma! Jaunojo tekstų kūrėjo širdyje vienas per kitą vertėsi pavydas, apmaudas, troškimas ir neviltis. Štai – literatūros pasaulis buvo jam čia pat panosėje, bet visiškai nepasiekiamas. Kai Fay išėjo iš darbo, kad susituoktų su Maschleriu ir vėliau taptų žymia restoranų kritike, jis pajuto kone palengvėjimą, jog literatūros pasaulis, kurio nuotrupomis buvo erzinamas, vėl pasitraukė šalin.

Universitetą jis baigė 1968-aisiais. *Vidurnakčio vaikai* buvo išleisti 1981-ųjų balandį. Vien jiems pradėti prireikė beveik trylikos metų. Per tą laiką jis prirašė begalę šlamšto. Buvo vienas romanas *Piro knyga* (*The Book of the Peer*), kuris būtų buvęs neblogas, jei jis būtų mokėjęs rašyti. Tai buvo istorija apie šventiką – pirą – iš Pakistano regiono, kuriuo pasinaudoję kiti trys vyrai – karinis lyderis, politinis lyderis ir kapitalistas – surengė perversmą, po kurio, pagal jų planą, piras turėjo likti statytiniu vadovu, bet visa valdžia būtų jų rankose. Tačiau jis pasirodė gerokai sumanesnis ir nuožmesnis nei jo rėmėjai, ir jie suprato, kad išleido į pasaulį nevaldomą siaubūną. Knyga buvo parašyta gerokai iki ajatolos Khomeini prarytos revoliucijos, kurios statytiniu jis turėjo būti. Jei romanas būtų buvęs parašytas paprastai, kaip politinis trileris, gal būtų išdegęs; bet istorija buvo papasakota kelių skirtingų personažų „sąmonės srautais" ir buvo daugmaž neįskaitoma. Ji niekam nepatiko. Galimybe ją išleisti net nekvepėjo. Romanas gimė negyvas.

Kuo toliau, tuo blogiau. BBC kanalas paskelbė konkursą ieškodamas naujo televizijos dramaturgo, tad jis pateikė pjesę apie du kartu su Kristumi nukryžiuotus nusikaltėlius, besišnekučiuojančius Becketto valkatų Didi ir Gogo stiliumi, kol įžymioji asmenybė dar tik keliauja Golgoton. Pjesė vadinosi (be abejo) „Crosstalk"*. Ji buvo be galo kvaila. Konkurso nelaimėjo. Paskui buvo dar vienas romano apimties tekstas *Antagonistas* (*The Antagonist*) – toks

* Pasišnekučiavimas. Pažodžiui: „Kalba prie kryžiaus." (Angl.)

prastas, parašytas nevėkšliškai imituojant Pynchono stilių, kad net niekam nerodė. Jis pragyveno iš reklamos. Savęs vadinti romanistu nedrįso. Buvo reklaminių tekstų kūrėjas, kaip ir visi reklaminių tekstų kūrėjai svajojantis tapti „tikru" rašytoju. Tačiau jis suprato, kad vis dar yra netikras rašytojas.

Keista, kad viešai pripažįstantis savo bedieviškumą žmogus vis stengėsi rašyti apie tikėjimą. Šį jis buvo apleidęs, bet toji tema jį domino, kirbino vaizduotę. Religijos (tiek hinduizmo bei krikščionybės, tiek ir islamo) struktūros ir metaforos formavo jo nereligingą sąmonę, o šių religijų rūpinimasis didžiaisiais būties klausimais – iš kur mes? o kad jau čia esame, kaip turėtume gyventi? – rūpėjo ir jam, netgi jei ir jo išvadoms nereikėjo jokio dieviškojo teisėjo patvirtinimo ir juo labiau žemiškųjų šventikų luomo palaiminimo ir interpretacijų. Jo pirmasis išleistas romanas – *Grimusas* (*Grimus*); „Victor Gollancz" leidykloje, prieš pereidama į „Cape", jį išleido Liz Calder. Romanas buvo parašytas remiantis islamiškojo Johno Bunyano atitikmens, dvylikto amžiaus musulmono sufijaus Farido ud-din Attaro, gimusio Nišapure, nūdienos Irano teritorijoje, praėjus ketveriems metams po žymesniojo to paties miestelio sūnaus Omaro Khayyamo mirties, mistine poema *Mantiq ut-Tair*, arba *Paukščių šneka*. Poemoje – apytikriai musulmoniškoje *Piligrimo kelionėje* – kukutis vedė trisdešimt paukščių per septynis kančios ir apreiškimo slėnius link apskritojo Kafo kalno, jų dievo Simurgo buveinės. Kai jie užkopė kalno viršūnėn, dievo ten nebuvo ir jiems buvo išaiškinta, kad, išskiemenuotas į *si* ir *murg*, žodis „Simurgas" reiškia „trisdešimt paukščių". Įveikę žygio kančias jie patys patapo dievu, kurio ieškojo.

„Grimusas" yra žodžio „Simurgas" anagrama. Jo moksliniame fantastiniame Attaro poemos perpasakojime, paslaptingosios Kafo salos ieško „Amerikos indėnas", tiesmukai pavadintas Plasnojančiu Ereliu. Romanas daugiausia sulaukė atmestinų pastabų, kai kurios buvo net su paniekos gaidele, tad tokia reakcija jį stipriai sukrėtė. Gindamasis nuo nusivylimo jis mikliai brūkštelėjo trumpą apysakos apimties satyrinį kūrinėlį, kuriame Indijos premjerės ponios Indiros Ghandi karjera buvo perkelta į Bombėjaus kino pramonę. (Jį iš dalies įkvėpė Philippo Rotho satyra apie Richardą M. Nixoną, *Mūsų gauja* (*Our Gang*).) Dėl vulgarumo – viename epizode veikėja Indira, įtakinga kino žvaigždė, prisiaugino savo mirusio tėvo varpą – knyga buvo taip pat skubiai nurašyta, kaip ir parašyta. Tai buvo visiškas dugnas.

Šeštasis slėnis, per kurį keliavo trisdešimt Attaro poemos paukščių, buvo sąmyšio buveinė, kurioje, pajutę nieko nežinantys ir nesuprantantys,

jie paniro į neviltį ir sielvartą. Septintasis slėnis priklausė mirčiai. Jaunasis reklaminių tekstų kūrėjas ir nevykęs rašytojėlis aštuntojo dešimtmečio viduryje pasijuto lyg trisdešimt pirmas sielvarto kamuojamas paukštis.

Apskritai reklamos pasaulis, nors ir gaubiamas didžiojo pažadų laužytojo reputacijos, jam buvo palankus. Jis įsidarbino stambesnėje „Ogilvy & Mather" agentūroje, kurios steigėjas Davidas Ogilvy buvo žymaus posakio „Vartotojas – ne idiotas; ji – jūsų žmona" autorius. Ne viskas ėjosi sklandžiai: pavyzdžiui, kartą amerikiečių oro linijos jam neleido į reklamą įtraukti juodaodžių stiuardesių, nors šios moterys ir priklausė tų oro linijų personalui. „Ką apie tai sužinojusi pasakytų profesinė sąjunga?" – domėjosi jis, o oro linijų užsakovas atsakė: „Na, bet jūs juk nieko nesakysite, tiesa?" Paskui vieną sykį jis atsisakė kurti „Campbell's" sūdytos jautienos reklamą, nes ją gamino Pietų Afrikoje, o Afrikos nacionalinis kongresas tokiai produkcijai buvo paskelbęs boikotą. Jį galėjo atleisti, bet sūdytos jautienos užsakovas to nepareikalavo, tad jo neišmetė. Aštuntojo dešimtmečio reklamos pasaulyje atskalūnų ir keistuolių niekad neišspirdavo iš darbo. Nelaimėlių likimas tekdavo plušantiems darbiniams jaučiams, iš paskutiniųjų besistengiantiems kabintis į darbą. Jei elgdavaisi, lyg darbas tau būtų paskutinėje vietoje, nuolat vėluodavai ir per pietų pertraukas darydavai gramą, sulaukdavai paaukštinimų, kildavo atlyginimas ir tavo kūrybiniam ekscentriškumui šypsodavosi dievai, bent jau kol daugiau ar mažiau atlikdavai užduotis.

Daugiausia jam teko dirbti su jį vertinančiais ir palaikančiais talentingais žmonėmis, kurių daugeliui reklamos karjera reiškė tą patį, ką ir jam – trampliną į šviesesnį rytojų, skalsų pasipelnymo šaltinį. Jis sukūrė lipniosios juostelės reklamą „Scotch Magic Tape", kurioje Johnas Cleese demonstravo permatomos lipniosios juostelės pranašumus („O štai čia ji jau nematoma; priešingai nei paprasta lipnioji juostelė, kuri, kaip matote, yra matoma"), „Clairol" žilų plaukų maskavimo priemonės „Loving Care" reklamą, kurią režisavo Nicolas Roegas, žymusis filmų „Pasirodymas" ir „Dabar nežiūrėk" režisierius. Beveik visą 1974-ųjų pusmetį dėl angliakasių streikų ir dienomis pasitaikančių elektros tiekimo pertrūkių įvedus trijų darbo dienų savaitę ir Varduro gatvės įrašų bei dubliavimo studijų pasaulyje kilus sumaiščiai, jis vis vien per savaitę sukurdavo po tris reklamas dienraščiui *The Daily Mirror*, ir, nors ir būta nesklandumų, visos reklamos pasiekdavo eterį laiku. Nuo tada filmų kūrimas jam nebekėlė jokio siaubo. Be to, reklamos pasaulis jį supažindino su Amerika, mat jis buvo nusiųstas į kelionę po Jungtines Valstijas, idant JAV

kelionių tarnybai galėtų rašyti turistines reklamas su šūkiu „Didysis nuotykis Amerikoje“, iliustruotas legendinio Ellioto Erwitto. Užsiauginęs ilgus plaukus ir užsiželdinęs ūsus jis nusileido San Fransisko oro uoste, kuriame didžiulė iškaba skelbė: KELIOS MINUTĖS GAIŠATIES MUITINĖJE NEPRAILGS, JEI NORITE, KAD JŪSŲ VAIKAI BŪTŲ APSAUGOTI NUO NARKOTIKŲ LIŪNO. Iškaba pritariamai gėrėjosi vienas žavingai provincialus amerikietis džentelmenas. Tada, visiškai persimainęs ir tame nematydamas jokios vidinės prieštaros, jis atsisuko į ilgaplaukį ūsuotą svetimšalį, kuris, reikia pripažinti, atrodė įtartinai, tarsi būtų susirengęs traukti tiesiai į Heit-Ašburio rajoną, pasaulinę sekso, narkotikų ir rokenrolo kontrkultūros sostinę, ir tarė:

– Bičiuli, man tavęs labai gaila, nes net jei nieko su savim neturi, jie vis vien ką nors ras.

Tačiau narkotikų jam nepakišo, ir jaunasis reklaminių tekstų kūrėjas buvo įleistas į stebuklingą karalystę. O galiausiai pasiekęs Niujorką, pirmąjį vakarą mieste jis buvo paprašytas apsirengti tą keisčiausią uniformą – kostiumą su kaklaryšiu, – kad draugai galėtų jį nusivesti išgerti į „Windows on the World“ barą Pasaulio prekybos centre. Tai buvo jo pirmasis, niekad neišdilęs miesto reginys; tie masyvūs statiniai tarsi skelbė: „Mes čia amžiams.“

Jis pats jautėsi kankinamai laikinas. Asmeninis gyvenimas su Clarissa buvo laimingas, ir tai kiek slopino viduje siaučiančią audrą, nors kiti jaunuoliai jo dėti būtų džiaugęsi sėkminga karjera. Tačiau jo mintys sukosi vien apie vidinio gyvenimo sunkumus, besikartojančias nesėkmes būti ar tapti pakenčiamu, publikuojamu grožinės literatūros rašytoju. Jis nusprendė atsiriboti nuo savo kūrinių kritikos ir pats imtis kritikuoti. Jis po truputį ėmė suvokti, kad jo kūryba yra ydinga dėl to, kad ir jis pats yra ydingas, kažkoks susipainiojęs. Jis taip ir netapo rašytoju, kokiu manėsi galįs tapti tik dėl to, kad nesuvokė, kas esąs. Ir pamažu tame gėdingame literatūriniame dugne jis ėmė suprasti, kas jis per žmogus.

Jis – migrantas. Jis vienas iš tų, kurie galop atsidūrė ne ten, iš kur pradėjo savo kelionę. Migracija išrauna visas tradicines savasties šaknis. Įsišaknijęs žmogus klesti puikiai pažįstamoje vietovėje tarp jį gerai pažįstančių žmonių, laikosi jam ir jo bendruomenei artimų papročių bei tradicijų ir kalba sava kalba, kuria šneka ir aplinkiniai. Iš šių keturių šaknų – vietos, bendruomenės, kultūros ir kalbos – jis neteko trijų. Mylimas Bombėjus jam buvo nebesvetingas; į senatvę tėvai nepasitarę pardavė jo vaikystės namus ir paslaptin-

gai pasitraukė į Pakistano miestą Karačį. Gyventi Karačyje jiems nepatiko; o kodėl turėtų? Palyginti su Bombėjumi, jis buvo kaip Dulutas prieš Niujorką. Nekėlė pasitikėjimo ir jų išdėstytos persikėlimo priežastys. Tėvai sakė, kad esą jie, musulmonai, Indijoje buvo vis labiau nepageidaujami. Teigė, kad nori rasti dukroms gerus musulmonus vyrus. Visą gyvenimą palaimingai pragyvenę be tikėjimo jie staiga atsigręžo į religiją. Jis nė akimirkai jais nepatikėjo. Neabejojo, kad juos užklupo finansiniai nesklandumai, mokesčių našta ar kitokios žemiškojo pasaulio negandos, tai privertė parduoti namus, kuriems buvo taip atsidavę, ir palikti mylimą miestą. Jam tai atrodė labai įtartina. Nuo jo kažką slėpė. Kartais jis jiems apie tai užsimindavo; jie neatsakydavo. Paslapties praskleisti jam taip ir nepavyko. Abu tėvai mirė neprisipažinę, kad egzistavo koks nors slaptas paaiškinimas. Tačiau Karačyje jie buvo ne ką pamaldesni nei Bombėjuje, tad dangstymasis musulmoniškomis priežastimis jam ir toliau atrodė neįtikimas ir netikras.

Nesupratimas, kodėl pasikeitė jo gyvenimo pavidalas, kėlė nerimą. Jis neretai jausdavosi bevertiškai, netgi absurdiškai. Nors vaikinas iš Bombėjaus buvo įsitvirtinęs Londone tarp anglų, jis dažnai jausdavosi pasmerktas dvigubai svetimybei. Nors kalbos šaknis dar buvo neišrauta, jis ėmė suvokti, kaip jį paveikė kitų šaknų netektis ir kaip jį trikdo tai, kuo jis tapo. Migracijos amžiuje milijonai migruojančių pasaulio sielų susidūrė su milžiniškomis bėdomis: benamyste, alkiu, nedarbu, ligomis, persekiojimu, nepritapimu, baime. Jis buvo vienas iš laimingųjų, bet viena didi bėda dar kybojo – autentiškumas. Migravęs asmuo neišvengiamai iš vienalyčio skyla į nevienalytį, tuo pat metu priklauso kelioms šalims, yra ne unikalus, o įvairus, vadovaujasi daugiau nei vienu gyvenimo būdu, yra daugiau nei paprastai sumišęs. Ar įmanoma gyventi – *įgusti gyventi* – ne be šaknų, o įsišaknijusiam daugelyje kultūrų? Ne kentėti dėl nukirstų šaknų, bet gauti naudos dėl jų pertekliaus? Skirtingos šaknys turėtų būti vienodai ar bent beveik vienodai stiprios, tad jis būgštavo, kad jo ryšys su Indija bus nusilpęs. Jam reikėjo atkurti indiškąją tapatybę, kurios buvo netekęs ar juto gresiant pavojų jos netekti. Savastis – tai ir kilmė, ir nukeliautas kelias.

Kad išsiaiškintų savo kelio prasmę, jam reikėjo pradėti nuo pačios pradžios ir keliaujant semtis supratimo.

Kaip tik tada, medituodamas, jis ir prisiminė Salymą Sinajį. Tas iš Vakarų Londono kilęs Salymo pirmtakas, antraeilis personažas apleistame *Antagonisto* rankraštyje, buvo sąmoningai sukurtas kaip *alter ego:* vardas Salymas pasirinktas jo bendraklasio iš Bombėjaus Salimo Merchanto atminimui (ir

dėl jo panašumo į Salmaną), o pavardė Sinajis – vienuolikto amžiaus musulmonų erudito Ibn Sinos (Avicenos) garbei, nes Rushdie buvo panašiai išvestas iš Ibn Rushdo. Salymas iš *Antagonisto* buvo toks neįsimintinas tipas, kad tebuvo vertas Ladbroko giraite nukeliauti į užmarštį, bet jis turėjo vieną ypatybę, kuri ūmai pasirodė paranki: jis buvo gimęs vidurnaktį tarp 1947-ųjų rugpjūčio keturioliktos ir penkioliktos dienos, per „vidurnakčio išsilaisvinimą", Indijos nepriklausomybės nuo britų valdymo akimirką. Galbūt šitas Salymas, Bombėjaus Salymas, vidurnakčio Salymas, buvo vertas atskiros knygos.

Jis pats buvo gimęs likus aštuonioms savaitėms iki imperijos žlugimo dienos. Jis prisiminė savo tėvo pokštą: „Vos Salmanas gimė, po aštuonių savaičių britai išsilakstė." Salymo pasirodymas turėjo būti dar įspūdingesnis. Britai turėjo išsilakstyti pačią jo gimimo akimirką.

Jis gimė daktaro Shirodkaro gimdyvių namuose – to paties garsiojo ginekologo V. N. Shirodkaro, išradusio žymiąją „Širodkaro siūlę", kitaip vadinamą gimdos kaklelio apsiuvimo operacija, – tad jis ketino tą gydytoją kitu vardu prikelti savo puslapiuose. Vestfildo valdos palei Vordeno kelią (jau pervadintą Bhulabhai Desai keliu), su iš besitraukiančių anglų supirktomis vilomis, pavadintomis Britanijos karališkųjų rūmų vardais – Glamso vila, Sendringamo vila, Balmoralu ir jo paties namais, Vindzoro vila, – romane turėjo virsti Metvoldo valdomis, o Vindzoras – Bakingamu. Katedros mokyklos, įkurtos „anglų ir škotų švietimo draugijos lėšomis", vardo keisti jis neketino, o blankesni ar įsimintinesni vaikystės nutikimai – piršto galiuko netektis prisivėrus jį durimis, bendramokslio mirtis per pamokas, Tony Brento daina „The Clouds Will Soon Roll By", džiazo improvizacijos Kolaboje sekmadienio rytais, Nanavati incidentas, pagarsėjusi byla, iškelta aukšto rango laivyno karininkui, nušovusiam savo žmonos meilužį ir nemirtinai peršovusiam žmoną, – knygoje turėjo pasirodyti virtę fikcija. Atminties vartai prasivėrė ir jį vėlei užplūdo praeitis. Jam reikėjo parašyti knygą.

Akimirką atrodė, kad tai bus paprastas romanas apie vaikystę, bet netrukus išryškėjo jo herojaus gimimo datos sąryšiai. Jei jo perkurtas Salymas Sinajis ir naujoji valstybė buvo dvyniai, tuomet knygoje turėjo būti papasakota abiejų dvynių istorija. Jo puslapius užliejo neaprėpiama ir intymi, kurianti ir griaunanti istorija, ir jis suprato, kad jo kūrybai trūko ir šio matmens. Pagal išsilavinimą jis buvo istorikas, o pagrindinis istorijos mokslo tikslas – suprasti, kaip galingos jėgos keičia paskirus asmenis, bendruomenes, tautas bei socialines klases, ir tai, kaip retkarčiais jos, atradusios pakankamai stiprybės,

pačios ima kreipti tas galingas jėgas, taip pat turėjo tapti jo ir kūrybos tikslu. Jis labai susijaudino. Jis atrado asmeniškumo ir viešumo sankirtą ir toje sankryžoje kūrė savo knygą. Politikos nebebuvo galima atskirti nuo asmeninio gyvenimo. Baigėsi laikai Jane Austen, kuri visą savo literatūrą kūrusi Napoleono karų metais, apie juos nė neužsimindama ir pagrindiniu britų kariuomenės vaidmeniu laikydama jos rengimąsi paradinėmis uniformomis, kad kariai gražiai atrodytų baliukuose. Jis taip pat neketino savo romano rašyti gaivia Forsterio kalba. Indija buvo ne gaivi. Ji buvo įkaitusi. Įkaitusi ir sausakimša, ir vulgari, ir triukšminga, tad jai reikėjo atitinkamos kalbos, ir jis buvo pasiryžęs tokią rasti.

Jis suprato, kad imasi milžiniško žūtbūtinio projekto ir kad nesėkmės rizika buvo gerokai didesnė už galimą sėkmę. Pastebėjo, kad jam tokios sąlygos tinka. Užsibrėžęs paskutinįkart pamėginti įgyvendinti savo svajonę, nenorėjo to siekti atsargia, konservatyvia, vidutiniška knygele. Jis apsisprendė imtis jo menines galimybes labiausiai pranokstančio kūrinio, o tai ir buvo jis, tas bevardis romanas, „Sinajus“, ne, siaubingas pavadinimas, žmonės pamanys, kad jis apie Vidurinius Rytus arba apie Dešimt Dievo įsakymų, „Nakties vaikas“, bet tokių turėjo būti daugiau, ar ne? kiek gi vaikų galėjo gimti vidurnaktį? šimtai, gal koks tūkstantis, arba, tikrai, kodėl gi ne, tūkstantis ir vienas, taigi, gal „Nakties vaikai“? Ne, nykus pavadinimas, skamba lyg pedofilų sambūris juodosiose mišiose, bet... „Vidurnakčio vaikai?“ Taip!

Kadangi už *Grimusą* jis gavo dosnų 750 svarų honorarą, be to, Prancūzija ir Izraelis įsigijo vertimo licenziją, jo sąskaitoje susikaupė apie 825 svarus, tad jis, giliai įkvėpęs, Clarissai pasiūlė: jei jis mestų darbą „Ogilvy“ agentūroje, jiedu galėtų išvykti į Indiją ir kuo pigesniais būdais keliauti, kol baigsis pinigai, tiesiog pasinerti į neišsemiamą Indijos tikrovę, kad jis kuo gausiau atsigertų iš jos gausybės rago ir grįžęs namo galėtų rašyti. „Taip“, – išsyk sutiko ji. Jis ją ir mylėjo už nuotykingą dvasią, tą pačią, kuri ją nuviliojo nuo jos motinos proteguoto pono Leworthy, gyvenusio Vesterhame, Kento grafystėje, tiesai į jo glėbį. Taip, jiems tiks ir skurdus gyvenimo būdas. Clarissa iki tol jį palaikė, tad neketino išleisti vieno į lemtingą kelionę. Per odisėją po Indiją jiedu apsistodavo nakvynės namuose, po dvidešimt valandų keliaudavo autobusais, kuriuose jiems ant kojų vemdavo vištos, ginčijosi su Kadžuraho kaimiečiais, laikiusiais garsųjį šventyklų ansamblį su tantriniais bareljefais nepadoriu ir tinkančiu tik turistams, iš naujo atrado Bombėjų ir Delį, svečiavosi pas senus šeimos draugus ir mažiausiai vieną itin nesvetingą dėdę su nauja, dar nesvetingesne į islamą atsivertusia žmona australe, negalėjusia

sulaukti, kada jiedu pasipustys padus, o po daugelio metų parašiusia laišką, kuriuo prašė pinigų. Jis atrado našlių viešbutį Varanase, Amritsare apsilankė Dželianvala Baghe, garsiųjų 1919-ųjų metų generolo Dyerio inicijuotų „žudynių" vietoje; ir persisotinęs Indija grįžo rašyti savo knygos.

Po penkerių metų jiedu su Clarissa susituokė, jiems gimė sūnus Zafaras, jis baigė rašyti romaną ir rado jam leidėją. Per knygos pristatymą auditorijoje viena indė atsistojo ir padėkojo: „Ačiū, pone Rushdie, kad parašėte mano istoriją", ir jis pajuto, kaip gerklėje užstrigo gniutulas. Kitame pristatyme kita indė pasakė: „Pone, Rushdie, aš perskaičiau jūsų romaną *Vidurnakčio vaikai*. Jis labai ilgas, bet nesijaudinkit, aš jį perskaičiau. O mano klausimas būtų toks: kokia jūsų pagrindinė mintis?" Žurnalistas iš Goa pasveikino: „Jums pasisekė, kad spėjot pabaigt savo knygą", ir parodė jam mašinraščio puslapį iš savo romano apie berniuką, gimusį Goa mieste tą patį vidurnaktį. *The New York Times* literatūros skiltyje buvo rašoma, kad romanas „kalba taip, lyg būtų prabilęs visas žemynas", o daugybė Pietų Azijos literatūros balsų begale skirtingų subkontinento kalbų nustebę klausė: „Ar tikrai?" Ėmė dėtis daugybė dalykų, apie kuriuos jis nė svajoti nedrįso: apdovanojimai, bestselerio aukštumos ir, apskritai, populiarumas. Indija šią knygą glaudė sau prie širdies, o jos autorių pripažino savu, tad jo viltys susigrąžinti savo šalį išsipildė, o tai buvo didesnis laimėjimas už visus literatūrinius apdovanojimus. Nusileidęs į patį dugną jis atrado stebuklingas sezamo duris, vedančias aukštyn į ryškią šviesą. Po Khomeini fatvos jis vėlei nugrims į tą dugną ir vėl ten atras jėgų žengti pirmyn ir atrasti savyje dar daugiau pilnatvės.

Po kelionės po Indiją jis vėl ėmėsi kurti reklaminius tekstus, prieš tai įkalbėjęs „Ogilvy", o paskui ir kitą, „Ayer Barker Hegemann", agentūrą įdarbinti jį dviem trims darbo dienoms per savaitę, kad jam liktų keturios penkios laisvos dienos knygai, galop virtusiai *Vidurnakčio vaikais*, rašyti. Knygai išvydus dienos šviesą, jis nutarė visiems laikams mesti šį darbą, kad ir koks pelningas jis būtų. Jis augino mažametį sūnų ir pinigais nesilepino, bet jam to reikėjo. Jis paklausė Clarissos nuomonės.

– Reikės pasiruošti gyventi neturtingai, – pasakė jis.

– Taip, – nedvejodama atsakė ji. – Žinoma, tau tai būtina.

Užklupusi komercinė knygos sėkmė, kurios jie visiškai nesitikėjo, buvo tarsi atpildas už jų bendrą pasiryžimą atsiriboti nuo komforto ir žengti į finansinę dykvietę.

Jam paprašius atleisti iš darbo, viršininkas pamanė, kad jis prašo pakelti atlyginimą.

– Ne, – paaiškino jis. – Tiesiog stengiuosi visą laiką skirti rašymui.

– Aa, – tarė jo viršininkas, – Nori *gerokai* didesnio atlyginimo.

– Ne, rimtai, – atsakė jis. – Aš nesideru. Tiesiog prieš trisdešimt dienų pranešu, kad išeinu iš darbo. Trisdešimt pirmą dieną nebeateisiu.

– Hmm, – atsakė jo viršininkas. – Nemanau, kad galim tau taip *smarkiai* pakelt atlyginimą.

Trisdešimt pirmą dieną, 1981-ųjų vasarą, jis tapo tikru rašytoju, o paskutinį kartą išeinant iš agentūros, laisvės pojūtis buvo svaigus ir gaivinantis. Reklaminį darbą jis nusimetė kaip nemielą odą, nors ir toliau paslapčia didžiavosi savo žymiausiu šūkiu „Padykęs, bet mielas" (sukurtas „Fresh Cream Cake Client" kreminiams pyragams) ir „burbulinių žodžių" kampanija, skirta „Aero" šokoladams (PUIKIAUBULAS, SKANIAUBULAS, GERIAUBULAS skelbė afišos, ant autobusų šonų švietė AUTOBULAS, verslo klientams buvo rašoma PELNOBULAS, vitrinose buvo skelbiama ČIA PARDUOBULAS). Tais pat metais, kai *Vidurnakčio vaikams* buvo skirta Bookerio premija, pirmiausia jis gavo telegramą – anais laikais buvo tokia ryšio priemonė, vadinama „telegrama", – nuo sutrikusio buvusio viršininko. „Sveikinu, – parašė jis. – Bent vienam iš mūsų pasisekė."

Bookerio premijos teikimo vakarą su Clarissa eidamas link Kanceliarijos rūmų, jis sutiko aikštingą libaniečių australų kilmės leidėją Carmen Callil, feministinės „Virago" leidyklos įkūrėją.

– Salmanai, – šūktelėjo ji, – mielasis, tu laimėsi!

Jis išsyk nusprendė, kad ši jį užkeikė ir jis nelaimės. Pretendentai buvo rimti. Doris Lessing, Muriel Spark, Ianas McEwanas... jam nebuvo nė menkiausios galimybės. Be jų, dar buvo D. M. Thomas su romanu *Baltasis viešbutis* (*The White Hotel*), kurį daugelis kritikų vadino šedevru. (Apdovanojimai buvo teikiami dar nepasipylus kaltinimams dėl gausaus nurašymo nuo Anatolijaus Kuznecovo *Babi Jaro*, bent dalies žmonių akyse sumenkinusiems Thomo knygą.) Clarissai jis patarė apskritai pamiršti apdovanojimą.

Po daugelio metų viena komisijos narių, žymi televizijos laidų apie meną vedėja Joan Bakewell, jam papasakojo apie būgštavimus, kad komisijos pirmininkas Malcolmas Bradbury mėgins palenkti kitus narius apdovanojimą suteikti *Baltajam viešbučiui*. Dėl to prieš galutinį balsavimą ji privačiai susitiko su kitais dviem komisijos nariais Hermione Lee ir Prinstono universiteto

profesoriumi Samu Hynesu, kad jie vienas kitą patikintų, jog nepasiduos ir balsuos už *Vidurnakčio vaikus*. Galiausiai Bradbury ir penktasis narys Brianas Aldissas balsavo už *Baltąjį viešbutį*, tad *Vidurnakčio vaikai* nugalėjo mažiausia, vieno balso, persvara.

D. M. Thomas teikiant premiją nedalyvavo, tad jo leidėja Victoria Petrie-Hay iš jaudulio, kad apdovanojimą teks atsiimti jai, kiek per sparčiai gėrė. Paskelbus nugalėtoją jis vėl su ja susidūrė. Tada ji jau buvo gerokai įkaušusi ir prisipažino, kad jai palengvėjo, jog nereikėjo skaityti Thomo padėkos kalbos. Ji išsitraukė kalbą iš rankinuko ir nerangiai pamojavo voku.

– Neįsivaizduoju, ką man dabar su ja veikti, – tarė ji.

– Duokš man, – šelmiškai pasiūlė jis. – Aš ja pasirūpinsiu.

O ji buvo tiek išgėrusi, kad taip ir padarė. Jis turėjo Thomo pergalės kalbą visą pusvalandį. Tada jį užgraužė sąžinė, jis susirado nusilakusią leidėją ir grąžino neatplėštą voką.

– Geriau tu jį pasaugok, – pasakė jis.

Jis pademonstravo prezentacinę *Vidurnakčio vaikų* kopiją, įrištą į odą, savo redaktorei Liz Calder ir atvertė parodyti viduje įdėto ekslibriso su užrašu NUGALĖTOJAS. Ji taip nudžiugo ir susijaudino, kad apliejo knygą taure šampano, neva „pakrikštijo". Žodžiai kiek išsiliejo ir jis iš siaubo sukliko: „Žiūrėk, ką padarei!" Po poros dienų Bookerio apdovanojimų rengėjai jam atsiuntė naują, švarų ekslibrisą, bet tada pakrikštytasis su pergalės dėme jam buvo tapęs mielesnis. Jis jo niekad nepakeitė.

Prasidėjo geri laikai.

Geri laikai jam tęsėsi septynerius metus, daugiau nei tenka daugumai rašytojų, ir prasidėjus blogiems laikams jis buvo už juos didžiai dėkingas. Prabėgus dvejiem metams po *Vidurnakčio vaikų*, jis išleido *Gėdą*, antrąją dipticho, nagrinėjančio jo ištakų pasaulį, dalį, kurią sąmoningai sukūrė kaip visišką pirmtako priešingybę, daugiausia kalbančią ne apie Indiją, o apie Pakistaną, trumpesnę, tankesnio siužeto, papasakotą trečiuoju, o ne pirmuoju asmeniu, ir jos dėmesio centre paeiliui pasirodo keli personažai, o ne karaliauja vienintelis pasakotojas antiherojus. Be to, ši knyga buvo parašyta ne iš meilės; jo santykis su Pakistanu buvo nuožmus, kandus, asmeniškas. Pakistanas buvo šalis, kurioje keletas sukčių valdė minią bejėgių, korumpuoti civiliai politikai vienijosi su nesąžiningais generolais, grūmėsi tarpusavy ir vienas kitą žudė, taip primindami Cezario laikų Romą, kurioje pamišę tironai sanguliavo su savo seserimis, į senatorių postus sodino savo arklius ir

švilpavo jų miestą ryjant gaisrui. Tačiau eilinio romėno, kaip ir eilinio pakistaniečio, rūmuose siaučiantis kruvinas, beprotiškas chaosas visiškai nedomino. Rūmai buvo rūmai. Valdančioji klasė ir toliau valdė.

Pakistanas buvo didžioji jo tėvų klaida, atėmusi iš jo namus. Be to, jam buvo nesunku Pakistaną laikyti istorine klaida, valstybe, kuriai *pritrūko vaizduotės*, kuri gimė iš neteisingos nuostatos, kad religija gali suartinti tautas (pandžabus, sindhus, bengalus, beludžius, puštūnus), gyvenusias geografiškai ir istoriškai atskirus gyvenimus, gimusia, kaip išsigimęs paukštis, – „du bekūniai sparnai, atskirti didžiausio priešo žemės masyvo, jungiami tik Dievo"*, – kuriam galop nukrito ir rytinis Sparnas. Kaip skamba vieno Sparno plasnojimas? Atsakymas į šią dzeno koanos versiją, žinoma, buvo „Pakistanas". Taigi *Gėdoje*, jo romane apie Pakistaną (toks apibūdinimas buvo pernelyg supaprastintas; ganėtinai daug Pakistano buvo ir *Vidurnakčio vaikuose*, o *Gėdoje* nemaža Indijos), komedija buvo juodesnė, politika kruviniau komiška, tarsi, kaip jis tikino save, Dvylikos Cezarių rūmų arba Šekspyro tragedijos dramas vaidintų juokdariai, žmonės, neverti didingos tragedijos, lyg Karalių Lyrą vaidintų cirko klounai, jos *tuo pat metu* buvo ir tragiškos, ir absurdiškos, kaip cirko katastrofa. Knyga liejosi jam neįprastai sparčiai; praleidęs penkerius metus prie *Vidurnakčio vaikų*, *Gėdą* jis baigė per pusantrų. Šis romanas taip pat visur sulaukė puikiausių atsiliepimų, na, beveik visur. Nieko keisto, kad Pakistane jį uždraudė diktatorius Zia ul-Haqas, įkvėpęs romano personažą Razą Haiderą. Tačiau į Pakistaną pateko nemažai knygos kopijų, dalis jų, pasak jo draugų pakistaniečių, buvo įvežtos diplomatiniuose siuntiniuose, skirtuose įvairioms ambasadoms, kurių pareigūnai godžiai jas perskaitė ir atidavė kitiems.

Po keleto metų jis sužinojo, kad *Gėda* Irane netgi gavo apdovanojimą. Be jo žinios buvo išversta į farsi ir išleista valstybės remiamu piratiniu tiražu, o paskui išrinkta geriausia į farsi kalbą išversta tų metų knyga. Paties apdovanojimo jis nesulaukė, negavo ir jokio formalaus pranešimo; bet tai, anot iš Irano atsklidusių pasakojimų, lėmė, kad po penkerių metų išėjus *Šėtoniškoms eilėms* keli Irano knygynai, parduodantys knygas anglų kalba, nusprendė, jog prekiauti naujuoju kūriniu nebus jokių kliūčių, mat jos autorius ankstesniąja knyga jau buvo pelnęs mulokratijos palankumą; tad 1988-ųjų rugsėjį pasirodžius pirmajam knygos leidimui jos kopijos buvo importuotos į šalį, pateko

* S. Rushdie, *Paskutinis Mauro atodūsis*, iš anglų kalbos vertė Laimantas Jonušys, Vilnius: Alma littera, 1998, p. 173.

į prekybą ir šešis mėnesius buvo parduodamos be jokio pasipriešinimo, iki 1989 metų vasarį paskelbtos fatvos. Jis taip ir nesužinojo, ar ši istorija tikra, bet vylėsi, kad taip ir buvo, nes visa įrodė tai, kuo jis tikėjo: kad visas triukšmas dėl jo knygos buvo valdžios paskleistas liaudžiai, o ne liaudies valdžiai.

Tačiau devintojo dešimtmečio viduryje fatva buvo už horizonto tolių slypintis sunkiai įsivaizduojamas debesis. Tuo metu knygų sėkmė teigiamai veikė jo asmenybę. Jis juto, kaip jo gelmėje kažin kas atlėgo, jis tapo laimingesnis, malonesnio būdo, sukalbamesnis. Keistoka, kad vyresni rašytojai tais palaimingais laikais jį įspėjo, jog paskui ateis sunkesnis laikotarpis. Angusas Wilsonas netrukus po savo septyniasdešimtmečio pasikvietė jį pietų į džentelmenų klubą „Athenaeum"; klausydamasis ilgesingų *Anglosaksų manierų* (*Anglo-Saxon Attitudes*) ir *Senių zoologijos sode* (*The Old Men at the Zoo*) autoriaus kalbų apie laikus „kai buvau madingas rašytojas", jis suprato, kad jam subtiliai užsimenama, jog vėjas visada pakeičia kryptį; vakarykštis geidžiamiausias vaikinas rytojaus dieną tampa melancholišku, nepastebimu pagyvenusiu piliečiu.

Kai *Vidurnakčio vaikų* išleidimo proga jis nuvyko į Ameriką, jį fotografavo Jill Krementz, ir jam teko susipažinti su jos vyru Kurtu Vonnegutu; jie pakvietė jį savaitgalį į savo namus Sagaponake, Long Ailande.

– Tai ar rimtai esi nusiteikęs rašyti? – paklausė jo Vonnegutas jiedviem saulės atokaitoje geriant alų, o kai jis atsakė esąs nusiteikęs rimtai, romano *Skerdykla Nr. 5* (*Slaughterhouse-Five*) autorius jam pasakė: – Tuomet turėtum žinoti, kad ateis laikais, kai neturėsi ko rašyti, bet rašyti reikės vis vien.

Pakeliui į Sagaponaką jis perskaitė šūsnį recenzijų, kurias atsiuntė jo leidėjai Amerikoje iš „Knopf" leidyklos. *The Washington Post* laikraštyje buvo stulbinamai palankus Anitos Desai atsiliepimas. Jei jau ji laikė knygą gera, jam nedaug betrūko iki tikros laimės; galbūt jis išties nuveikė šį tą prasmingo. *The Chicago Tribune* taip pat buvo teigiama Nelsono Algreno recenzija. Nejau to paties Nelsono Algreno, parašiusio *Žmogų su auksine ranka* (*The Man with the Golden Arm*) ir *Nuodėmės skersgatvį* (*A Walk on the Wild Side*)? Simone de Beauvoir meilužis, Hemingway bičiulis? Rodės, tarsi auksinė literatūros praeitis būtų ištiesusi ranką ir davusi jam patepimą. „Nelsonas Algrenas, – nustebęs pagalvojo jis. – Maniau, jis jau miręs." Į Sagaponaką jis atvyko anksčiau nei žadėjo. Vonnegutai buvo beišeiną į savo draugo ir kaimyno įkurtuves... pas Nelsoną Algreną. Neįtikėtinas sutapimas.

– Ką gi, – tarė Kurtas, – jei jis parašė tavo knygos recenziją, neabejoju, kad norėtų su tavim susipažinti. Paskambinsiu jam ir pranešiu, kad ateisi ir tu.

Jis nuėjo į namus. Netrukus grįžo sukrėstas ir išbalęs.

– Nelsonas Algrenas ką tik mirė, – pasakė jis.

Algrenas pasiruošė vakarėliui ir patyrė mirtiną širdies smūgį. Pirmieji svečiai aptiko šeimininką negyvą ant svetainės kilimo. *Vidurnakčio vaikų* recenzija buvo paskutinis jo rašinys.

„Nelsonas Algrenas. Maniau, jis jau miręs." Algreno mirtis aptemdė Vonneguto nuotaiką. Ir jo paties mintys surimtėjo. Staigus nenuspėjamas krytis ant kilimo laukė mūsų visų.

Vidurnakčio vaikų pasisekimas tarp JAV kritikų „Knopf" leidyklai buvo staigmena. Į Niujorką jis atvyko savo lėšomis, tik tam, kad ten būtų leidžiant knygą, tad nesitarta dėl jokių interviu, jo nepakalbino net ir pasirodžius puikiems atsiliepimams. Tiražas buvo nedidelis, tokia pat ir papildomo bei kišeninio leidimų apimtis. Tačiau jam nusišypsojo laimė prie biurų pastato Rytų 50-ojoje gatvėje 201 paspausti ranką pačiam legendiniam Alfredui A. Knopfui, pagyvenusiam mandagiam džentelmenui su lietpalčiu ir tamsia berete. Taip pat jis susipažino su nemažiau legendiniu savo leidėju ištįsėliu Robertu Gottliebu. Jį nuvedė į Bobo Gottliebo kabinetą, išdabintą penkiasdešimtmečiui skirtomis dekoracijomis ir atvirukais, o, kiek šnektelėjus, Gottliebas tarė:

– Kadangi jau supratau, kad tu man patinki, galiu prisipažinti – nemaniau, jog taip atsitiks.

Tai stačiai pribloškė.

– Kodėl? – pasiteiravo jis, nerasdamas žodžių. – Nejau jums nepatiko mano knyga? Juk jūs ją išleidot...

Bobas papurtė galvą.

– Ne dėl tavo knygos, – atsakė jis. – Aš neseniai perskaičiau puikią vieno puikaus rašytojo knygą ir nebemaniau, kad man kada nors bepatiks iš musulmoniškos aplinkos kilę žmonės. Beje, šis pareiškimas pribloškė dar labiau.

– Kokia ta puikioji knyga? – paklausė jis Gottliebo. – Ir kas tas puikusis rašytojas?

– Toji knyga – atsakė Gottliebas, – vadinasi *Tarp tikinčiųjų* (*Among the Believers*), o ją parašė V. S. Naipaulas.

– Aš, – tarė jis vyriausiajam „Knopf" leidyklos redaktoriui, – būtinai noriu perskaityti tą knygą.

Bobas Gottliebas, atrodo, nesuprato, kokį poveikį turėjo jo žodžiai, ir, reikia pripažinti, toliau buvo be galo svetingas rašytojui, kurio manė nemėgsiąs, pakvietė jį užkąsti savo miesto rezidencijoje Tertl Bėjuje, madingame

Manhatano rajone, kuriame gyveno ir Kurtas Vonnegutas, Stephenas Sondheimas ir Katharine Hepburn. (Aštuntą dešimtį einanti kino žvaigždė neseniai po pūgos su kastuvu pasirodė prie Gottliebo namų ir pasisiūlė nukasti sniegą nuo leidėjo stogo.) Be to, Gottliebas priklausė George'o Balanchine'o Niujorko baleto trupės tarybai ir pakvietė savo naująjį bičiulį indą rašytoją į spektaklį, nes jis pats sykį matė, kaip Londone su Maurice'o Béjart'o baleto trupe šoko didžioji Balanchine'o meilė Suzanne Farrell, nors tuomet su didžiuoju rusų choreografu ji jau buvo susipykusi.

– Yra vienintelė sąlyga, – tarė Bobas. – Turėsi pamiršti Béjart'ą ir pripažinti, kad Balanchine'as yra Dievas.

Jis buvo svetingas ir literatūrine prasme. Kai Gottliebas 1987-aisiais paliko „Knopf" leidyklą ir užėmė *The New Yorker* žurnalo redaktoriaus Williamo Shawno vietą, galiausiai šio didingo žurnalo durys atsivėrė ir *Vidurnakčio vaikų* autoriui. Pono Shawno režimas laikė tas duris tvirtai užrėmęs, todėl Salmanas neliūdėjo dėl žymiojo redaktoriaus 53-ejų metų karaliavimo eros pabaigos. Bobas Gottliebas leido tiek jo grožinę, tiek negrožinę literatūrą, be to, jis genialiai, kruopščiai, su užsidegimu suredagavo ilgą esė „Iš Kanzaso" (1992) – atsaką *Ozo šalies burtininkui*, kuris, kaip jį taikliai padrąsino pabrėžti Gottliebas, buvo viena iš žaviausių kino odžių draugystei.

Fatvos metais su Gottliebu jis pasimatė tik sykį. Liz Calder ir Carmen Callil surengė bendrą gimtadienį „Groucho" klube, Soho rajone, ir jam teko jame trumpam pabuvoti. Kai jis pasisveikino su Bobu, leidėjas itin jausmingai jam pasakė:

– Salmanai, aš nuolat tave ginu. Visad sakau žmonėms, kad jei būtum žinojęs, jog dėl tavo knygos žus žmonės, jokiais būdais nebūtum jos parašęs.

Jis labai lėtai suskaičiavo iki dešimties. Būtų buvę nedora trinktelėti senyvam žmogui. Tokiu atveju geriau atsiprašyti ir nueiti. Jis beprasmiškai kinktelėjo galva ir apsisuko ant kulno. Nuo to laiko jie nebesikalbėjo. Bobui Gottliebui jis buvo dėkingas už daug ką, bet negalėjo atleisti paskutinių žodžių, nors žinojo, kad Gottliebas nesuprato, ką blogo pasakė per tą jų paskiausią susitikimą, lygiai taip pat, kaip nesuvokė savo pasisakymo apie Naipaulo knygą reikšmės jiems pirmąkart susitikus. Bobas manė, kad elgiasi draugiškai.

1984-aisiais iširo jo santuoka. Jiedu pragyveno kartu dvylika metų ir nutolo nuo vienas kito visiškai nepastebimai. Clarissa norėjo gyventi kaime, ir jie vieną vasarą dairėsi namų į vakarus nuo Londono, bet jis galiausiai suprato, kad persikėlęs į kaimą – išsikraustytų iš proto. Jis buvo miesto vaikas.

Tai išgirdusi, ji nusileido, bet tarp jųdviejų įsiterpė kliuvinys. Jiedu vienas kitą pamilo labai jauni, o su amžiumi juos retai bedomino bendri dalykai. Jos nė kiek nedomino kai kurios jo veiklos Londone sritys. Pavyzdžiui, antirasistinis darbas. Jis ilgą laiką buvo įsitraukęs į Kamdeno komiteto bendruomenės santykių, arba KKBS, Rasių santykių grupę ir jos savanorišką darbą, jam tapo labai svarbu konsultuoti bendruomenės darbo grupę. Ši veikla jam atskleidė miestą, apie kurį jis iki tol beveik nežinojo, apie imigrantų Londoną, kupiną skurdo ir diskriminacijos, vėliau pavadino jį *regimu, bet ne matomu miestu*. Imigrantų miestas buvo visiems prieš akis, Sauthole ir Vemblyje, Brikstone ir taip pat Kamdene, bet anuomet šių rajonų problemų buvo visuotinai nepaisoma, tik per trumpus rasinio smurto proveržius. Tai buvo sąmoningas aklumas: nenoras priimti miesto, pasaulio tokio, koks jis yra iš tiesų. Rasių santykių darbui jis paaukojo daugybę laisvo laiko, o savo patirtį Kamdeno grupėje panaudojo poleminėje „Channel 4" kanalo laidos „Nuomonės" surengtoje diskusijoje „Naujoji imperija Britanijoje", kur mėginta aptarti naujos žemiausiosios juodųjų ir rudųjų britų klasės augimą, bet, žinoma, jai nė kiek nerūpėjo jo pasisakymo retorika.

Tačiau didžiausia bėda buvo asmeniškesnė. Nuo pat Zafaro gimimo jie, o ypač Clarissa, norėjo daugiau vaikų, bet jų neatsirado. Užuot gimdžiusi ji patyrė keletą persileidimų. Vieną iš jų – prieš susilaukdama Zafaro, ir dar du po to. Jis išsiaiškino, kad problema genetinė. Jis paveldėjo (greičiausiai iš tėvo pusės) simptomą, vadinamą *paprastąja chromosomų translokacija*.

Chromosoma yra genetinės informacijos lazdelė, o žmogaus ląstelės turi po dvidešimt dvi poras tokių lazdelių ir dvidešimt trečiąją, kuri nustato lytį. Retais atvejais gabalėlis genetinės informacijos nuskyla nuo vienos chromosomos ir prisijungia prie kitos. Taip atsiranda dvi pažeistos chromosomos – viena, turinti per mažai genetinės informacijos, o kita per daug. Užsimezgus vaisiui pusė atsitiktinių tėvo chromosomų susijungia su puse motinos chromosomų, kad susidarytų nauja porų grandinė. Jei tėvas turėjo paprastąjį chromosomų translokacijos simptomą ir atsitiktinai *abi* ydingos chromosomos atitenka vaikui, jis gimsta normalus, bet paveldi simptomą. Jei vaisius nepaveldi *nė vienos* iš ydingųjų chromosomų, jis išnešiojamas normaliai ir vaikas simptomo nepaveldi. Tačiau jei į grandinę patenka tik viena iš problemiškųjų chromosomų, tuomet vaisius nesusiformuoja ir motina patiria persileidimą.

Bandymas susilaukti kūdikio tapo savotiška biologine rulete. Sėkmė jiems nesišypsojo, o dėl persileidimų patirtas stresas ir visos sudužusios viltys

išsekino. Jų fiziniams santykiams atėjo galas. Nė vienas iš jųdviejų nebegalėjo pakelti minties apie eilinį bandymą, pasibaigsiantį eiline nesėkme. Galbūt Clarissa dėl žmogiškos prigimties negalėjo nekaltinti jo dėl svajonės apie šeimą, gausią aplink ją lakstančių vaikų, kurie taptų jos gyvenimo prasme, netekties. O jis negalėjo nekaltinti savęs.

Bet kurie ilgesni santykiai be sekso greičiausiai yra pasmerkti pražūčiai. Trylika metų iš keturiolikos praleistų drauge jis buvo neabejotinai jai ištikimas, bet keturioliktaisiais ištikimybės ryšys nutrūko arba suiro, jis buvo trumpam neištikimas per literatūrines keliones į Kanadą ir Švediją, ir kiek ilgiau Londone su sena Kembridžo laikų drauge, grojusia violončele. (Clarissa jam buvo neištikima tik sykį, bet tai buvo labai seniai, 1973-iaisiais, jam dar rašant *Grimusą*, ir nors trumpam ji buvo susigundžiusi jį palikti dėl meilužio, netrukus metė tą kitą vyrą, ir jiedu šį įvykį pamiršo; ar beveik pamiršo. Jis niekuomet nepamiršo savo varžovo vardo. Jis, šiokiai tokiai nuostabai, buvo Aylmeris Gibble'as.)

Tuo metu jis buvo kvailai įsitikinęs, kad savo neištikimybę taip puikiai nuslėpė, jog žmona nieko nežino ir nieko neįtaria. Be abejo, ji žinojo.

Jis vienas išvyko į Australiją dalyvauti Adelaidės festivalyje, o paskui keliauti su Bruce'u Chatwinu į Australijos dykumą. Viename Alis Springso knygyne jis pamatė Robyn Davidson knygą *Pėdsakai* (*Tracks*), pasakojimą apie jos savarankišką žygį per Gibsono dykumą su pačios sugautais ir ištreniruotais kupranugariais. Jos redaktorė iš „Cape" leidyklos Liz Calder išliaupsino ką tik pasirodžiusią knygą bei jos bebaimę autorę, o jis lengvabūdiškai atrėžė: „Kam eiti per dykumą pėsčiomis, kai galima skristi lėktuvu?" Bet kai jis išvydo knygoje aprašytas vietas, ją nusipirko ir liko sužavėtas.

– Kai nuvyksi į Sidnėjų, tau derėtų su ja susitikti, – pasiūlė Bruce'as. – Paskambinkim jai. Turiu jos numerį.

– Neabejoju, kad turi, – atsakė jis.

Žymiosiose Bruce'o „Moleskine" užrašinėse buvo visų bent kiek nusipelniusių pasaulio žmonių telefono numeriai. Paprašytas neregistruoto asmeninio Anglijos karalienės numerio, greičiausiai akimirksniu būtų jį radęs.

Robyn – šviesiaplaukė, mėlynakė, išvarginta kančios – visiškai ne jo skonio, pasikvietė jį vakarienės į savo mažytį namelį Anandeilyje ir į juodu žiebtelėjo perkūnas. Nuėjusi atnešti keptos vištos, pamatė, kad ši dar šalta. Ji taip išsiblaškė, kad pamiršo įjungti orkaitę. Kitą rytą prasidėjo jų trejus metus užsitęsęs romanas, visiškai priešingas jo ilgiems, ramiems, daugiausia laimingiems santykiams su Clarissa. Jiedu juto stiprią abipusę trauką, bet vi-

sais kitais atžvilgiais buvo nesuderinami. Jiedu kone kasdien rėkdavo vienas ant kito.

Ji išsivedė jį į Australijos laukymę, ir jį, miesto pelę, pribloškė jos gebėjimai išgyventi laukinėje gamtoje. Nors jie miegojo po žvaigždėmis, jų nenužudė skorpionai, nesuėdė kengūros ir nesutrypė milžinė Šokanti sapnų laiko senolė. Tai buvo neįprasta dovana. Jie perginė kupranugarius iš vienos „stovyklos", arba rančos, Australijos šiaurės vakaruose prie Ryklių įlankos (kur jis plaukiojo su delfinais ir matė vien iš kriauklių pastatytą namą), į naujas patalpas Robyn draugo sklype, į šiaurę nuo Perto. Apie kupranugarius jis sužinojo du naujus dalykus. Visų pirma tai, kad kupranugariai nesivaržo kraujomaišos; kaimenės jauniklis gimė iš motinos ir jos sūnaus sueities. (Tam kraujomaišoje gimusiam kupranugariui buvo suteiktas jo vardas ar australiška jo forma. Jis buvo pavadintas Kupranugariu Selmanu.) O antrasis jo sužinotas dalykas buvo tas, kad sunervinto kupranugario išmatos iš sausų nekaltų spirų virsta skystomis čiurkšlėmis, trykštančiomis nemenku atstumu iš pasipiktinusio vienakuprio pasturgalio. Už paniurusio kupranugario stovėti nepatartina. Abi pamokos buvo labai svarbios.

Ji persikėlė į Angliją, bet gyventi drauge pasirodė neįmanoma, o paskutiniais metais jiedu išsiskyrė daugiau nei tuziną kartų. Prabėgus dviem mėnesiams po jų paskutinio išsiskyrimo, vidury nakties jis prabudo savo naujuosiuose namuose Šv. Petro gatvėje, nes kažkas buvo jo miegamajame. Jis nuogas pašoko iš lovos. Ji atsirakino duris savo raktu – jis nebuvo pakeitęs spynų – ir pareiškė, kad jiems „reikia pasikalbėti". Jam atsisakius ir pabandžius išeiti iš kambario, ji stipriai smeigė batelio kulniuku jam į pėdą. Nuo to laiko vienas jo kojos pirštas liko nejautrus.

– Jei būčiau moteris, o tu būtum vyras, – paklausė jis jos, – kaip tai pavadintum?

Ji tai suprato ir išėjo. Kai ji išleido savo pirmąjį ir vienintelį romaną *Protėviai* (*Ancestors*), jame buvo vienas ypač nemalonus veikėjas amerikietis, kuris tapo sadistinių polinkių turinčiu pagrindinės herojės meilužiu. Laikraščiui *The Guardian* duotame interviu jos buvo paklausta: „Ar šis personažas sukurtas remiantis Salmanu Rushdie?", o ji atsakė: „Pirmajame juodraštyje jis buvo panašesnis."

Jo viduje brendo naujas romanas, bet vis nepavyko užčiuopti jo esmės. Jis jau buvo sukūręs pasakojimų nuotrupas ir veikėjus, be to, nors tos nuotrupos ir buvo skirtingos, įkyri nuojauta tvirtino, kad viskas turi tilpti vienoje

knygoje. Konkretus knygos pavidalas ir kryptis vis dar buvo migloti. Jis tik žinojo, kad knyga turi būti didelė, aprėpti didelius erdvės ir laiko plotus. Kelionių knyga. Darėsi vis aiškiau. Parašius *Gėdą*, buvo įvykdyta pirmoji jo plano dalis. Jis kaip išmanydamas pateikė pasaulius, iš kurių atėjo. Dabar jam reikėjo šiuos pasaulius prijungti prie to, kuriame apsigyveno. Jis ėmė po truputį suvokti, kad naujoji tema, kitaip nei Indija ar Pakistanas, politika ar magiškasis realizmas, bus jo tikroji tema – tema, kuri neduos jam ramybės visą gyvenimą, didžioji problema, *kaip susijungė pasauliai*, ne vien kaip Rytai pateko į Vakarus, o Vakarai į Rytus, bet kaip praeitis suformavo dabartį ir kartu kaip dabartis pakeitė praeities suvokimą, ir kaip įsivaizduojamas pasaulis, sapnų vietovės, menas, išradimai ir, taip, tikėjimas prasisunkė pro ribą, skiriančią juos nuo kasdienybės, nuo „tikrosios" vietos, kurioje žmonės klaidingai manėsi gyvenantys. Štai kas nutiko besitraukiančiai planetai: žmonės – bendruomenės, kultūros – nebegyveno uždarose dėžutėse, atsiriboję vienas nuo kito. Dabar visos dėžutės atsivėrusios visoms kitoms dėžutėms, vienoje valstybėje žmogus gali netekti darbo dėl nepažįstamo ir nematyto valiutos spekulianto machinacijų, ir, pasak naujojo chaoso mokslo dalyko atstovų, drugelio sparnų plastelėjimas Brazilijoje gali sukelti uraganą Teksase. Pagal pirminį sumanymą *Vidurnakčio vaikai* turėjo prasidėti sakiniu „Dauguma svarbiausių gyvenimo dalykų įvyksta, kai mūsų nėra"* ir nors jis įmūrijo šį sakinį kažkur į romano pabaigą, nes manė, kad tokia įžanga būtų pernelyg tolstojiška – *Vidurnakčio vaikai* ir *Ana Karenina* buvo skirtingiausios knygos, – ši mintis jam kirbėjo ir toliau. Kaip papasakoti apie pasaulį, kuriame personažas nebeturi likimo, kur lemtis paklūsta ne tavo, o kitų pasirinkimams, kuriame ekonomika, o gal net bomba galėtų būti pats likimas.

Įaudrintas pirmųjų kvaitinančių dienų, praleistų su Robyn, jis skrido iš Sidnėjaus namo. Jis išsiėmė užrašų knygelę ir, kad susiimtų, prisivertė galvoti apie pavidalą beįgaunančią knygą. Štai ką jau buvo sugalvojęs: saujelė migrantų, ar, kalbant britiškais terminais, „imigrantų", iš Indijos, Pakistano, Bangladešo, kurių asmeninės klajonės jam padeda tirti *čia* ir *ten*, *tada* ir *dabar*, *tikrovės* ir *sapnų* susijungimą ir atsijungimą. Jis jau turėjo personažo vardu Salahudinas Čamčavala, angliškai – Saladinas Čamča – prastai sutariančio su tėvu ir pasitraukusio į anglų kultūrą, užuomazgas. Jam patiko vardas „Čamča", nes jis primena nelaimėlio, virtusio mėšlavabaliu, Kafkos

* S. Rushdie, *Vidurnakčio vaikai*, p. 534.

personažo Gregoro Zamzos ir Gogolio mirusių sielų pirklio Čičikovo vardus. Taip pat ir dėl jo reikšmės hindi kalboje: tiesiogine prasme „šaukštas“, o šnekamojoje kalboje „varliūkštis“ arba „palaižūnas“. Čamča tapo portretu su šaknimis išrauto žmogaus, bėgančio nuo tėvo ir savo šalies, nuo paties indiškumo į angliškumą, kuris jo neįsileidžia, daugiabalsio aktoriaus portretu, kuriam sekasi tik iki tol, kol yra nematomas radijuje ar įgarsina televizijos laidas; kurio veidas, nepaisant anglofiliškumo, vis vien yra „netinkamos spalvos spalvotam televizijos ekranui“.

O Čamčos priešpriešа... na, galbūt, puolęs angelas.

1982-aisiais aktorius Amitabhas Bachchanas, ryškiausia Bombėjaus kino žvaigždė, Bangalore pats atlikdamas kaskadinius triukus patyrė vos mirtimi nesibaigusią blužnies traumą. Paskui kelis mėnesius jo gydymas kasdien pasirodydavo pirmuosiuose laikraščių puslapiuose. Minia prie ligoninės laukdavo naujienų, o politikai veržėsi prie jo lovos. Kol jis gulėjo mirties patale, visa tauta laukė sulaikiusi kvapą; kai pagaliau pasveiko, buvo sutiktas kone kaip prisikėlęs Kristus. Pietų Indijoje buvo aktorių, kurie, vaidindami dievus filmuose, vadinamuose „mitologojimos“, patys tapo kone dievybėmis. Bachchanas tapo pusdieviu net be tokio karjeros posūkio. Tačiau kas, jeigu dieviškasis aktorius, patyręs siaubingą traumą lemties valandą, šaukėsi savo dievo, bet nesulaukė atsako? Kas, jeigu nuviltas dievų tylėjimo toks žmogus ima abejoti jėgų jam teikusiu tikėjimu arba jo netenka? Ar užklupus tokiai sielos krizei jis nepradeda kraustytis iš proto? O gal aptemus protui jis bėga per pusę pasaulio, pamiršęs, kad bėgdamas nuo savęs nepaspruks?

Kaip galima būtų vadinti tokią puolusią žvaigždę? Vardą jis sugalvojo išsyk, lyg šis visą laiką būtų sklandęs per dešimt tūkstančių metrų virš jūros, laukdamas, kol jisai jį sugaus. *Džibrylas.* Angelas Gabrielius, „Džibrylas Farišta“. Džibrylas ir Čamča. Angelas, nuo kurio nusigręžė Dievas, ir nuo tėvo atsiribojęs netikras anglas. Dvi prarastos sielos bestogiame benamių kontinuume. Jie bus jo pagrindiniai veikėjai. Tą jis tikrai žinojo.

Jei Džibrylas buvo angelas, tai gal Čamča – velnias? O galbūt angelas gali tapti demonu, o velnias būti su aureole?

Kelionių daugėjo. Įsipynė visai iš kitur pasirodęs fragmentas. 1983-iųjų vasarį trisdešimt aštuoni musulmonai šiitai, vyro, vardu Sayyadas Willayatas Hussainas Shahas, sekėjai, įtikėjo, kad jo prašymu prasiskirs Arabijos jūros vandenys, kad jie galėtų jūros dugnu patraukti į piligriminę kelionę į šventąjį Irako miestą Karbalą. Jie nusekė jį į vandenį ir dauguma jų paskendo.

Netikėčiausia šiame įvykyje yra tai, kad kai kurie išsigelbėjusieji teigė regėję stebuklą, nors padariniai jį ir neigė. Jis galvojo apie šią istoriją jau beveik metus. Jis nenorėjo rašyti apie Pakistaną arba šiitus, tad jo vaizduotėje tikintieji virto sunitais ir indais, o jų vedle tapo moteris. Jis prisiminė kartą Pietų Indijoje, netoli Maisoro, matytą milžinišką bengalinį fikusą, tokį didžiulį medį, kad jame buvo įrengtos trobelės ir šuliniai, ir jis pats buvo apgaubtas drugelių debesimis. Jo sąmonėje ėmė ryškėti kaimelis Titlipuras, Drugelių miestas, o drugelių debesimi keliavo mistinė mergaitė. Būdami sunitai jie keliavo į Meką, o ne į Karbalą, bet jūros praskyrimas vis vien išliko šios istorijos šerdis.

Ėmė kauptis ir kitos nuotrupos, dauguma jų apie „regimą, bet nematomą miestą", Thatcher eros imigrantų Londoną. Tikri Londono rajonai – Sautholas vakariniame Londone ir Plytų skersgatvis rytinėje dalyje, kur gyveno imigrantai iš Azijos, – susilieję su Brikstonu, pietiniame upės krante, virto įsivaizduojamu Londono rajonu Brikholu, kuriame musulmonų ortodoksų tėvų ir jų maištingų paauglių dukterų šeima valdė kavinę „Shaandaar", o tai neįmantriai paslėptas į urdu klabą išverstas tikros Sautholo kavinės „Brilliant" pavadinimas.

Šiame rajone kaupėsi rasinės problemos ir galbūt netrukus turėjo užsiliepsnoti gatvės.

Čia buvo ir perinterpretuota Clarissa su Richardsono kūrybos vardu Pamela Lavleis, taip pat iš dykumų keliautojos kalnų kopėja virtusi Robyn, pavadinta Aleliuja Koen, arba Kone. Be to, kažkodėl buvo ir Clarissos senelė May Jewell, kilminga senolė, gyvenanti Pevensi Bėjuje, Sasekso grafystėje. Visiems, kas tik jos klausydavosi, ji pasakodavo, kad 1066-aisiais laivais atkeliavę normanai būtų turėję perplaukti per jos svetainę; dabar pakrantė buvo per mylią giliau įsiterpusi į jūrą nei prieš devynis šimtmečius. Močiutė May galėjo papasakoti daugybę istorijų ir daugybę kartų jas pasakodavo – visad vienodai, ritualinėmis frazėmis – apie savo anglišką-argentinietišką praeitį „Las Petacas" ūkyje su lėkštu filatelistu vyru Charlesu Jewellu-Don Carlosu, keliais šimtais „labai nuožmių ir išdidžių" gaučų ir kaimene kilmingiausių argentinietiškų galvijų.

Kai britai valdė ketvirtį pasaulio, iš savo šaltos salos šiaurėje jie pasklido po plačias Indijos ir Afrikos lygumas bei neaprėpiamą dangų ir tapo žavesni, atviresni, operinės personos, – didingesnės asmenybės, – kokios gimtinėje būtų neišsitekusios. Tačiau imperijų amžius baigėsi, ir jiems teko vėlei susitraukti į savo menkesnės, vėsesnės, pilkesnės salos asmenybes. Močiutė

May, – savo namelyje su bokštu svajojusi apie bekraštes Pampas ir rinktinius jaučius, kurie lyg vienaragiai ateidavo pas ją padėti ant kelių galvos, – būtent ir atrodė kaip tokia asmenybė, bet įdomiausia, kad ji nebuvo tokia standartinė, nes jos istorija klostėsi ne Britų imperijoje, o Argentinoje. Jis užsirašė jos vardą į užrašų knygelę. „Roza Daimond".

Skrisdamas virš Indijos jis rašė toliau. Prisiminė, kaip viena Indijos politikė per televiziją kalbėjo apie Britanijos premjerę ir niekaip negalėjo taisyklingai ištarti jos pavardės. „Ponia Torčer*, – vis kartojo ji. – Ponia Margaret Torčer." Tai buvo nesuvokiamai juokinga, galbūt *todėl*, kad Margaret Thatcher tikrai nieko nekankino. Kadangi knyga rutuliojosi apie ponios Thatcher laikų Londoną, galbūt atsiras vaidmuo – *komiškas* vaidmuo – ir šiai jos vardo atmainai.

„Migracijos veiksmas, – rašė jis, – stumia į krizę viską, kas susiję su migruojančiu asmeniu ar grupe, viską, kas susiję su asmenybe ir savastimi, kultūra ir tikėjimu. Tad jei tai romanas apie migraciją, reikėtų kelti klausimą būtent apie stūmimo į pavojų veiksmą. Jis privalo sukurti krizę, apie kokią ir kalba."

Jis užsirašė: „Kaip į pasaulį ateina naujovės?"

Tada parašė: „Šėtoniškomis eilėmis."

Gali būti, kad vienu metu radosi trys ar septynios knygos. O gal nė vienos. Jis jau sykį mėgino parašyti istoriją apie „Rozą Daimond", scenarijų Walteriui Donohue, dirbusiam naujame „Channel 4" kanale, bet, baigęs ir atidavęs pirmąjį juodraštį, jis paprašė Walterio jį grąžinti, nes nuojauta kuždėjo, kad šio scenarijaus reikės romanui, nors neturėjo jokio supratimo, nei kaip, nei kur jį pritaikys. Gal istoriją apie Arabijos jūros perskyrimą reikėjo parašyti atskira knyga, o pasakojimas apie šėtoniškas eiles taip pat būtų ryškesnis vienas.

Kodėl jis stengėsi viską pastatyti ant vienos kortos? Gerokai vėliau buvo linkęs manyti, kad atsakymas į šiuos klausimus jam paaiškėjo skrendant virš Bombėjaus. „Visi šie įvykiai, – mąstė jis sau, skrisdamas virš gimtojo miesto, – yra iš arkangelo Gabrieliaus gyvenimo." Kaip paprastai, jo sąmonė nesutarė su pasąmone, kuri nesiliaudama drabstė protą angelais bei stebuklais ir reikalavo sugalvoti, kaip visa tai pateikti iš jo žiūros taško. Dėl to reikėjo knygos apie angelus ir velnius, bet greičiausiai tuomet būtų buvę sudėtinga atskirti,

* *Mrs. Torture* – misis Kankynė. (Angl.)

kas yra kas. Angelai, laikydamiesi neva šventų principų, gali imtis siaubingų darbų, o iš Liuciferio, maištaujančio angelo, kuris už pasipriešinimą bukinančiai Dievo arfos melodijai buvo, Danielio Defoe žodžiais tariant, „pasmerktas valkatos, klajūno, benamio būčiai... be savo stogo... be nuolatinės vietos ar erdvės, kurioje galėtų pastatyti koją", galima sulaukti didelės malonės. Gali būti, kad šis benamis, ištremtas Šėtonas yra dangiškasis globėjas tremtinių, visų benamių, visų atskirtų nuo savo krašto ir paliktų klajoti, nei šiokių, nei tokių, visų, netekusių šaknis išlaikiusį žmogų šildančio ir įprasminančio jausmo justi tvirtą žemę po kojomis. Taigi knyga turėjo būti apie arkangelo ir arkvelnio gyvenimo įvykius, nors jis pats, beje, labiau prijautė velnio pusei, nes, kaip Blake'as sakė apie Miltoną, tikras poetas yra iš Velnio padermės.

Kaip pradėti romaną, jis sužinojo tik po metų. 1985-ųjų birželį „Air India" oro linijų reisą 182 „Imperatorius Kaniška" susprogdino sikhų teroristai, siekiantys išplėšti nepriklausomybę sikhų valstybei, kuri turėtų būti įkurta vietoj indiškosios Pandžabo valstijos regiono dalies ir pavadinta Kalistanu. Lėktuvas nukrito į Atlanto vandenyną į pietus nuo Airijos, o tarp 329 žuvusiųjų (daugiausia Kanados indų ir Indijos piliečių) buvo ir jo vaikystės draugė Neelam Nath, su savo vaikais skridusi į Bombėjų aplankyti tėvų G. V. Natho (dėdės Natho) ir Lilos, artimiausių jo tėvų draugų. Netrukus po žinios apie šį išpuolį jis parašė sceną, kurioje Džibrylas Farišta ir Saladinas Čamča, keliaujantys iš Bombėjaus į Londoną, skrenda lėktuvu, kurį susprogdina sikhų teroristai. Gabriliui ir Saladinui pasiseka labiau nei Neelam. Jie minkštai nusileidžia Pevensio įlankos paplūdimyje, prie Rozos Daimond namų.

Knygą užtruko parašyti ketverius metus. Vėliau, kai ją imta pravardžiuoti „įžeidimu", jis norėjo atsikirsti: „Prireikus sugebu įžeisti gerokai mikliau." Tačiau jo priešininkams nepasirodė keista, kad rimtas rašytojas paaukojo dešimtadalį savo gyvenimo, kad sukurtų niekingą įžeidimą. Taip nutiko todėl, kad jie nelaikė jo rimtu rašytoju. Siekiant užsipulti jį ir jo darbą, buvo būtina jį parodyti kaip blogą žmogų, perėjūną išdaviką, beatodairiškai besivaikantį šlovės ir turtų, prisitaikėlį, kuriantį beverčius darbus, „užsipuolusį islamą" vien iš asmeninių paskatų. Būtent tai reiškė nuolat kartojamas pasakymas: „Jis taip pasielgė tyčia."

Savaime suprantama, kad jis tai padarė tyčia. Kaip įmanoma netyčia parašyti ketvirčio milijono žodžių knygą? Visa bėda buvo ta, kaip pasakytų Billas Clintonas, ką norėta pasakyti žodžiu „tai". Keisčiausia, kad po dviejų

romanų, tiesiogiai nagrinėjusių viešąją Indijos subkontinento istoriją, naująją knygą jis laikė gerokai asmeniškesne, vidujybės tyrimu, pirmuoju bandymu sukurti knygą, paremtą savo paties migracijos ir metamorfozės patyrimu: jam tai buvo paskutinė politinė trilogijos knyga. Jo manymu, iš islamo atsiradimo istorijos išsirutuliojęs tekstas iš esmės buvo palankus ar bent pagarbus islamo pranašui. Romane jis buvo traktuojamas taip, kaip visados prašė būti traktuojamas – kaip žmogus („Pranašas"), o ne dieviška būtybė (kaip krikščionių „Dievo sūnus"). Jis buvo vaizduojamas kaip anų laikų subrandintas anuometinis vyras ir kaip lyderis, supamas pagundų, bet kartu sugebantis joms atsispirti. „Kas tu per mintis?" – klausė romanas naujosios religijos ir teigė, kad mintis, nepasiduodanti iškraipymui ar kompromisams, dažniausiai būna sunaikinama, bet užtat pripažino, kad itin retais atvejais tokios mintys pakeičia pasaulį. Jo pranašas flirtavo su kompromisu, o paskui jį atstūmė; o kraipymui atspari jo mintis taip sustiprėjo, kad savavališkai iškreipė istoriją.

Pirmąsyk apkaltintas užgauliojimu, jis nuoširdžiai sutriko. Pats manėsi atradęs meninį santykį su apvaizdos fenomenu; žinoma, netikinčiojo santykį, bet dėl to niekuo neprastesnį. Kaip buvo galima tai palaikyti užgauliojimu? Paskui sekę opūs, pykčiu išsiskiriančios identiteto politikos metai jam ir visiems kitiems atskleidė atsakymą į šį klausimą.

Šiaip ar taip, jo pranašo vardas buvo ne Mahometas, jis negyveno mieste, vadinamame Meka, ir jo sukurtos religijos pavadinimas buvo nepanašus (ar bent ne visai panašus) į islamo. Be to, jis pasirodė tik sapnų apie vyrą, besikraustantį iš proto dėl prarasto tikėjimo, aprašymuose. Ši gausybė atsiribojimo priemonių, jų autoriaus nuomone, nurodė į jo pranašo fiktyvumą. Jo priešininkams pasirodė, kad jos yra akivaizdus mėginimas pasislėpti. „Jis slepiasi, – kalbėjo jie, – už savo kūrybos." Tarsi kūryba būtų šydas ar širma ir ją būtų galima persmeigti kardu, jei, kaip Polonijus, jis būtų pasislėpęs už tokio gležno skydo.

Rašydamas romaną jis sulaukė iš Amerikos universiteto Kaire kvietimo atvykti ir pasikalbėti su studentais. Universitetas rašė, kad sumokėti daug negalės, bet jei jis susidomėtų, būtų galima surengti kelių dienų kelionę Nilu su vienu stipriausių jų universiteto egiptologų. Išvysti senovės Egipto pasaulį buvo viena didžiausių neįgyvendintų jo svajonių, tad jis mikliai parašė atsakymą. „Man būtų patogiausia plaukti, kai baigsiu savo romaną", – pasiūlė jis. Baigus romaną, beje, *Šėtoniškas eiles*, kelionė į Egiptą tapo nebeįmanoma, ir jam teko susitaikyti su tuo, kad galbūt niekados nebepamatys nei

piramidžių, nei Memfio, nei Luksoro, nei Tėbų, nei Abu Simbelo. Tai buvo vienas iš daugybės žlugusių jo ateities planų.

1986-ųjų sausį rašyti sekėsi nekaip. Jį pakvietė į renginį, kuris virto legendiniu rašytojų sąskrydžiu – 48-ąjį Tarptautinį PEN kongresą Niujorke, tad jam buvo smagu pasprukti nuo savo stalo. Kongresas buvo gan įspūdingas. Tada Amerikos PEN centro prezidentas buvo Normanas Maileris, pasitelkęs visą savo iškalbą ir žavesį, jis surinko lėšų ir sukvietė į Manhataną per penkiasdešimt svarbiausių pasaulio rašytojų ir šimtą įtakingiausių Amerikos žmonių į debatus kilnia tema „Rašytojo vaizduotė ir valstybės vaizduotė", juos visus valgydino ir girdė prašmatniausiose vietelėse: „Gracie" dvare ir Metropoliteno meno muziejaus Denduro šventykloje.

Kadangi buvo vienas iš jauniausių dalyvių, jis, švelniai tariant, neteko žado. Brodskis, Grassas, Ozas, Soyinka, Vargas Llosa, Bellow, Carveris, Doctorow, Morrison, Saidas, Styronas, Updike'as, Vonnegutas, Barthelme'as ir pats Maileris buvo vos keletas iš daugybės žymių autorių, skaičiusių savo darbus ir diskutavusių „Essex House" ir „St Moritz" viešbučiuose, Centrinio parko Pietinėje gatvėje. Vieną popietę fotografas Tomas Victoras jo paprašė papozuoti parko karietoje, o kai jis įlipo, jam draugiją palaikė ten jau susėdę Susan Sontag ir Czesławas Miłoszas. Paprastai jis nėra tylenis, bet per tą pasivažinėjimą kalbėjo labai nedaug.

Atmosfera įkaito nuo pat pradžių. PEN narių nusivylimui, Maileris atidarymo ceremonijos kalbą viešojoje bibliotekoje patikėjo valstijos sekretoriui Georgui Shultzui. Pasigirdo Pietų Afrikos rašytojų Nadine Gordimer, J. M. Coetzee's ir Sipho Sepamlos, apkaltinusių Shultzą apartheido rėmimu, protesto šūkiai. Kiti rašytojai, tokie kaip kad E. L. Doctorow, Grace Paley, Elizabeth Hardwick ir Johnas Irvingas, priekaištavo, kad rašytojai buvo įvilioti, Doctorow žodžiais tariant, „pasiklausyti Reagano administracijos".

Cynthia Ozick persiuntė peticiją, nukreiptą prieš Bruno Kreisky, žydą Austrijos ekskanclerį ir kongreso dalyvį, nes jis buvo susitikęs su Arafatu ir Gaddafi. (Kreisky užtarėjai teigė, kad jam einant kanclerio pareigas Austrija priėmė daugiau Rusijos žydų nei kitos šalys.) Per sekcijos diskusiją iš auditorijos pakilo Ozick ir pasmerkė Kreisky, bet šis taip grakščiai užglaistė šį konfliktą, kad neramumai netrukus nutilo.

Daugybė kongreso moterų visiškai pateisinamai reikalavo paaiškinti, kodėl sekcijose tiek mažai moterų. Dalyvės Sontag ir Gordimer prie maišto neprisidėjo. Pati Susan pateikė argumentą, kad „literatūra nėra darbdavys,

siūlantis lygias galimybes". Ši pastaba nepataisė sukilėlių nuotaikos. Ne ką padėjo ir jo pastebėjimas, kad vis dėlto kai kuriose sekcijose dalyvauja kelios moterys, o štai jis yra vienintelis pietų Azijos, kitaip sakant, šeštadalio žmonijos, atstovas.

Tais laikais Niujorke literatūra atrodė svarbi, o rašytojų tarpusavio ginčai būdavo plačiai viešinami ir jais domėtasi ne vien siaurose knygų pasaulėlio ribose. Johnas Updike'as gerokai suglumusiai pasaulio rašytojų auditorijai perskaitė romią odę žydroms Amerikos pašto dėžutėms, kasdieniam laisvų minties mainų simboliui. Donaldas Barthelme'as buvo girtas, o Edwardas Saidas draugiškas. Denduro šventyklos vakarėlyje Rosario Murillo, poetė ir Nikaragvos prezidento Danieliaus Ortegos, sandinisto, rėmėja, stovėjo prie egiptietiško šventoriaus, apsupta falangos stulbinamai išvaizdžių, grėsmingai atrodančių sandinistų vyrų su tamsiais akiniais. Ji pakvietė jaunąjį indą rašytoją (ir Britanijos solidarumo su Nikaragva kampanijos dalyvį) atvykti ir pačiam pamatyti *contra* karą.

Per vieną posėdį jis buvo įveltas į sunkiasvorių imtynes tarp Saulo Bellow ir Günterio Grasso. Jis sėdėjo greta vokiečių romanisto, kuriuo labai žavėjosi, o kai Bellow, taip pat vienas jo mėgstamiausių autorių, rėžė kalbą jam būdinga tema, kaip amerikietiškojo materializmo sėkmė pakenkė dvasiniam amerikiečių gyvenimui, atsistojęs Grassas paaiškino, kad daugybė žmonių nuolatos prasprūsta pro amerikietiškos svajonės plyšius, ir pasišovė parodyti Bellow tikrą amerikietišką skurdą, pavyzdžiui, pietiniame Bronkse. Suirzęs Bellow jam griežtai atrėžė. Grįžęs į savo vietą Grassas tirtėjo iš pykčio.

– Pasakyk ką nors, – liepė *Skardinio būgnelio* autorius šeštadalio žmonijos atstovui.

– Kas, aš?

– Taip. Pasakyk ką nors.

Taigi jis nuėjo prie mikrofono ir paklausė Bellow, kodėl tiek daug Amerikos rašytojų vengė, tiksliau, ir labiau provokuojamai, „baidėsi" išsikelti tikslą parašyti apie milžinišką Amerikos galią pasaulyje. Bellow plykstelėjo.

– Mes neturime tikslų, – atsakė jis prakilniai. – Mes turime įkvėpimą.

Taip, 1986-aisiais literatūra vis dar atrodė svarbi. Tais paskutiniais Šaltojo karo metais buvo svarbu išklausyti Rytų Europos rašytojus, kaip kad Danilo Kišą, Czesławą Miłoszą, György Konrádą ir Ryszardą Kapuścińskį, žvelgiančius į aklą sovietinį režimą. Omaras Cabezasas, tuometinis Nikaragvos vidaus reikalų ministro pavaduotojas, neseniai išleidęs savo memuarus apie dalyvavimą partizaniniame sandinistų kare, ir Mahmoudas Darwishas,

palestinietis poetas, atvyko pristatyti retai Amerikos tribūnose girdimo požiūrio; o amerikiečiai rašytojai Robertas Stone'as ir Kurtas Vonnegutas skelbė tikrų tikriausią Amerikos galios kritiką, belou ir apdaikams dairantis po amerikietiškosios sielos gelmę. Galų gale labiausiai įsiminė renginio rūstumas, o ne lengvumas. Taip, 1986-aisiais rašytojams dar buvo įprasta, kaip sakė Shelley, dėtis „nepripažintaisiais pasaulio valdovais", tikėti, kad literatūra yra kilni, tarptautinė, tarpkultūrinė jėga, galinti, kaip puikiai suformulavo Bellow, „dar šiek tiek praskleisti visatą". Po dvidešimties metų atbukusiame ir išsigandusiame pasaulyje eiliniams plunksnos broliams bus gerokai sunkiau skelbti tokias sparnuotas frazes. Sunkiau, bet, galbūt, ne mažiau svarbu.

Grįžęs į Londoną jis prisiminė kvietimą apsilankyti į Nikaragvoje. Jis manė, kad galbūt jam būtų į naudą atsiplėšti nuo savo menkų literatūrinių problemų ir keliauti bei pranešti apie žmones, susiduriančius su tikromis problemomis. Birželį jis nuskrido į Managvą. Po kelių savaičių grįžęs buvo taip paveiktas to, ką regėjo, kad negalėjo liautis apie tai galvoti ir kalbėti, tad visiems įkyrėjo su ta Nikaragva. Vienintelis būdas iš to išsivaduoti buvo savo jausmus užrašyti. Prisėdęs prie stalo, apimtas savotiškos manijos, per tris savaites jis parašė devyniasdešimties puslapių tekstą. Rezultatas buvo nei šioks nei toks, per trumpas knygai, per ilgas straipsniui. Galiausiai, tekstą pataisius ir išplėtus, buvo išleista trumpa knyga *Jaguaro šypsena* (*The Jaguar Smile*). Tą dieną, kai baigė rašyti knygą, ją dedikavo ir įteikė paskaityti Robyn Davidson (tuo metu jie dar daugmaž susitikinėjo). Išvydusi dedikaciją ji pasakė: „Kaip suprantu, tai reiškia, kad romano aš negausiu", ir pokalbis nusirito į prarają.

Jo agentei Deborah Rogers *Jaguaro šypsena* nerūpėjo, bet knygą strimgalviais išleido Sonny Mehta iš leidyklos „Picador", o netrukus Jungtinėse Valstijose tuo pasirūpino ir Elisabeth Sifton iš „Viking" leidyklos. Per knygos pristatymo turą.po JAV radijo laidos San Fransiske vedėjas, nepatenkintas, kad knygoje peikiama Nikaragvai skirta Amerikos ekonominė blokada ir Reagano administracijos parama *contra* pajėgoms, siekiančioms nuversti sandinistų vyriausybę, jo paklausė:

– Pone Rushdie, nejau jūs visiškas komunistų pakalikas?

Jam iš nuostabos prapliupęs juokas – laida buvo tiesioginė – suerzino vedėją labiau nei bet koks atsakymas.

Smagiausia turo dalis buvo žurnalui *Interview* skirtas jo interviu su iš Nikaragvos kilusia Bianca Jagger. Vos jam paminėjus žymesnį nikaragvie-

tį, nesvarbu – kairįjį ar dešinįjį, Bianca atmestinai, abejingai atsakydavo: „A, taip, kadaise su juo susitikinėjau." Nikaragvoje išties taip ir buvo. Maža valstybė su labai negausia aukštuomene. Kariaujantys priešai lankė tą pačią mokyklą, priklausė tai pačiai aukštuomenei ir pažinojo vieni kitų šeimas ir netgi, susipriešinusios Chamorro dinastijos atveju, buvo iš vienos šeimos; negana to, dar ir vieni su kitais susitikinėjo. Biancos (nerašyta) įvykių versija būtų buvusi kur kas įdomesnė, bent gerokai asmeniškesnė nei jo.

Vos pasirodžius *Jaguaro šypsenai* jis grįžo prie savo problemiško romano ir pastebėjo, kad dauguma keblumų pranyko. Kaip jam įprasta, pasakojimas buvo parašytas nenuosekliai. Visi intarpai – istorija apie kaimą, patraukusį į jūrą, pasakojimas apie imamą, prarijusį savo paties sukeltą revoliuciją, paskui prieštaringas sapno epizodas smėlio mieste, pavadintame Džahilija (pagal arabų kalbos žodį, reiškiantį „abejingumo" laikotarpį prieš ateinant islamui) – buvo parašyti pirmiausia, ir ilgą laiką jis nežinojo, kaip konkrečiai juos įskiepyti į pagrindinį rėminį knygos pasakojimą – istoriją apie Saladiną ir Džibrylą. Tačiau pertrauka jam išėjo į naudą ir jis ėmė rašyti.

Keturiasdešimt – svarus amžius. Vyras, sulaukęs keturiasdešimties, pasiekia brandą ir pasijunta svarbus, stabilus, stiprus. Per savo trisdešimtmetį jis laikė save nevykėliu ir buvo siaubingai nelaimingas. Per keturiasdešimtmetį, auksinę birželio popietę, Bruce'o Chatwino namuose, miško paunksmėje, prie Oksfordo, jį supo draugai literatai: Angela Carter, Nuruddinas Farah, žurnalo *Granta* redaktorius Billas Bufordas; jo redaktorė Liz Calder iš „Jonathan Cape" leidyklos (tuomet dar nepriklausomos, nepraryto „Random House", įmonės) bei pats Bruce'as, ir jis buvo laimingas. Atrodė, kad gyvenimas pasisuko taip, kaip jis ir svajojo, be to, jis rašė, regis, formaliai ir intelektualiai ambicingiausią savo knygą, kurios nesklandumus pagaliau buvo įveikęs. Ateitis buvo šviesi.

Artėjo keturiasdešimtasis Indijos nepriklausomybės jubiliejus – „Keturiasdešimtasis Salymo jubiliejus" – ir jo draugė Jane Wellesley, televizijos prodiuserė, viena iš jo gimtadienio viešnių, pasiūlė jam parengti medžiagą ir vesti visą kanalo „Channel 4" serijos „Valstybė šiandien" dokumentinį filmą. Jis nusprendė visiškai vengti viešų ir politinių asmenybių ir pristatyti į penktą dešimtį įkopusios Indijos portretą, aptarti „Indijos idėją" keturiasdešimtmečių indų akimis ir balsais; nebūtinai vidurnakčio vaikų, bet bent jau laisvės metų vaikų akimis ir balsais. Jis išsirengė į ilgiausią kelionę po Indiją nuo tada, kai jiedu su Clarissa prieš dešimtmetį išnaršė ją skersai išilgai. Ši

antroji kelionė buvo tokia pat godi. Indijos gausybės ragas vėlei apibėrė jį savo begalinėmis istorijomis. „Duok man kuo daugiau, – galvojo jis, – kad persiryčiau ir nusprogčiau."

Pirmąją filmavimo dieną projektas vos nežlugo dėl išaiškėjusios kultūrinės nejautros. Jie filmavo Delio siuvėjo namuose, vienoje skurdžiausių miesto dalių. Diena buvo labai karšta ir po kelių valandų filmavimo grupė nutarė padaryti pertrauką. Iš darbinio autobusiuko buvo atneštos dėžės su šaltais gėrimais ir jie buvo išdalyti visiems, *išskyrus siuvėją ir jo šeimą*. Jis pasikvietė režisierių Geoffą Dunlopą asmeniškai šnektelėti, jiedu užlipo ant plokščio siuvėjo namų stogo, ir jis pasakė Geoffui, kad jei padėtis nebus išsyk ištaisyta, jis nesifilmuos, o jei tai pasikartos dar kartą, jis apskritai viską mes. Tada jam dingtelėjo pasiteirauti, kiek mokama už filmavimo vietą. Geoffas pasakė sumą rupijomis, kurias pavertus į Jungtinės Karalystės valiutą išeitų vos keli svarai.

– Anglijoje tiek nemokėtumėt, – pasipiktino jis. – Privalot jiems mokėt tiek, kiek paprastai mokat už filmavimo vietą.

– Bet, – tarė Geoffas, – Indijoje tokia suma būtų didžiulis turtas.

– Tai ne tavo reikalas, – atšovė jis. – Čia su žmonėmis turit elgtis taip, kaip ir savo šaly.

Keletą akimirkų tarp jųdviejų stojo tyla. Tada Geoffas sutiko, ir jie nusileido apačion. Siuvėjui ir jo šeimai buvo pasiūlyta šaltos kolos. Toliau filmavimas ėjo sklandžiai.

Keraloje jis stebėjo stebuklingą žymaus pasakininko pasirodymą. Įdomiausia, kad jis laužė visas taisykles. Širdžių karalius iš *Alisos stebuklų šalyje* suglumusiam Baltajam triušiui patarė: „Pradėk nuo pradžios, perskaityk iki galo ir tada baik."* Istorijos turėjo būti pasakojamos būtent taip, laikantis kažkokio Širdžių karaliaus nustatytų taisyklių, bet atvirame Kerlano teatre dėjosi visai kitokie dalykai. Pasakininkas istorijas maišė viena su kita, dažnai nuklysdavo nuo pagrindinio pasakojimo, skaldė anekdotus, dainavo dainas, politinę istoriją supynė su senovės pasakomis, bruko asmenines pastabas ir apskritai elgėsi nepriimtinai. Bet žiūrovai nepakilo ir neišsiskirstė iš pasibjaurėjimo. Užuot tai darę, jie leipo iš juoko, raudojo iš apmaudo ir sėdėjo lyg prikalti, kol jis baigė. Ar jie taip elgėsi nekreipdami dėmesio į sudėtingus pasakotojo viražus, ar *būtent dėl jų*? Gal toks sprogus pasakojimo būdas iš

* L. Carroll, *Alisa stebuklų šalyje ir veidrodžio karalystėje*, iš anglų kalbos vertė Kazys Grigas, Vilnius: Vyturys, 1991, p. 99.

tikrųjų yra *gerokai* įtaigesnis už Širdžių karaliaus siūlomą variantą; gal žodinė istorija, seniausia pasakojimo forma, ir išliko dėl to, kad tapo sudėtingesnė bei žaismingesnė ir atsiribojo nuo linijiško nuoseklumo? Jei taip, tuomet tą šiltą vakarą Kerlane buvo įrodyta, kad jo požiūris į rašymą buvo visiškai pagrįstas.

Kai eiliniams žmonėms suteikiama teisė pasisakyti ir tam duodama gana daug laiko, jie ima skleisti jausmingą kasdienybės poeziją. Musulmonė moteris, mieganti džopadpatyje, Bombėjaus gatvių lūšnoje, pasakojo abejojanti savo vaikų noru vėliau gyvenime ja pasirūpinti:

– Kai pasensiu, kai turėsiu vaikščioti su lazda, tada ir pažiūrėsim, ką jie darys.

Jis pasiteiravo, ką jai reiškia būti inde, o ji atsakė, kad Indijoje pragyveno visą gyvenimą ir „kai numirsiu ir būsiu palaidota, sutapsiu su Indija". Mielai besišypsanti moteriškė komunistė Keraloje visą dieną sunkiai dirbdavo ryžių laukuose, o vakare grįždavo namo pas gerokai senesnį vyrą, užsidirbantį iš savo suktų *bidžių*[*].

– Nuo tada, kai ištekėjau, – šypsodamasi kalbėjo ji girdint vyrui, – mano gyvenime nebuvo nė vienos laimingos dienos.

Buvo juodosios komedijos elementų. Vienintelis jo kalbintas politikas buvo Chagganas Bhujbalas, pirmasis Bombėjaus meras, priklausęs „Šiv Senai", nusikalstamai marathų nacionalistų ir hinduistų komunalistų partijai, kuriai vadovavo buvęs politinių karikatūrų dailininkas Balas Thackeray. Chagganas Bhujbalas buvo gyva politinė karikatūra. Jis leido filmavimo grupei jį lydėti į kasmetinę Ganpati šventę ir filmuoti, kaip drambliagalviui Ganešui skirtas festivalis, kadaise švęstas visų religijų atstovų, buvo paverstas neonacistiniu hinduizmo aukštinimu, kilojant į viršų kumščius.

– Galit vadinti mus fašistais, – kalbėjo jis. – Mes ir *esame* fašistai. Galit vadinti mus rasistais. Mes ir *esame* rasistai.

Jo kabinete ant stalo gulėjo žalias plastikinis varlės pavidalo telefonas. Genialus operatorius Mike'as Foxas jį nepastebimai nufilmavo. Tačiau, peržiūrėjus medžiagą, varlę buvo nuspręsta iškirpti. Buvo neįmanoma nepamilti vyro, ugningai kalbančio su žalia varle. Vengiant suminkštinti filmo žiūrovų širdis, varlė liko ant montuotojo stalo. Tačiau niekas niekur nedingsta. Varlė ir jos vardas „Maindukas" (varlė) galiausiai atsidūrė *Paskutiniame Mauro atodūsyje* (*The Moor's Last Sigh*).

[*] Indiškos cigaretės – tabakas, susuktas į augalų lapus.

Didžiojoje senojo Delio Penktadienio mečetėje plevėsavo juodos vėliavos, musulmonų žudynėms Merato mieste atminti. Jis panoro filmuoti mečetėje, o senasis imamas Bukhari, ultrakonservatyvus provokatorius, sutiko su juo susitikti, nes „Salmanas Rushdie" yra musulmoniškas vardas. Su imamu jis susitiko jo „sode", akylai aptvertoje žemės ir akmens laukymėje, kur nesimatė nė stiebelio žolės. Švarpliadantis, stambus, nuožmus imamas su chna dažyta barzda sėdėjo krėsle, plačiai pražergęs kojas, su pilnu skreitu suglamžytų kupiūrų. Aplink stovėjo ir jį saugojo jo padėjėjai. Greta jo buvo tuščias pintų plaušų krėslas. Jiedviem šnekantis, jis lygino ir suko rupijų banknotus, kaip tas senis iš Keralos, sukantis bidžius savo verandoje. Susukęs kiekvieną banknotą taip, kaip jam patinka, kišo juos į pintų plaušų sėdynės tarpelius, ir greitai visa sėdynė buvo prismaigstyta tų iš rupijų susuktų bidžių, stambiausios kupiūros buvo arčiau imamo, o smulkesnės toliau.

– Taip, – tarė jis, – galit filmuoti.

Po Khomeini paskelbtos fatvos tas pats imamas Bukhari Penktadienio mečetės sakykloje pasmerkė *Šėtoniškų eilių* autorių, pamiršęs, kad kadaise jiedu gana nuoširdžiai bendravo. Tačiau jis suklydo. Jis nesugebėjo prisiminti autoriaus vardo ir vietoj jo pasmerkė „Salmaną Khurshidą". Salmanas Khurshidas buvo žymus musulmonų politikas. Gėda buvo tiek imamui, tiek „ne tam Salmanui".

Kašmyre jis keletą dienų praleido su grupe keliaujančių aktorių, vaidinančių *bhand pather*, pažodžiui – „klounų istorijas", apie Kašmyro istoriją ir legendas, jie buvo viena iš paskutinių tokių trupių, nes aštri ir žiauri politinė situacija Kašmyre bei filmai ir televizija jas privedė kone prie skurdo ribos. Jie iškalbingai šnekėjo apie savo gyvenimą ir ugningai kritikavo autoritarines Indijos karines ir saugumo pajėgas; tačiau, vos įjungus kamerą, imdavo meluoti. Bijodami atvirai kalbėti priešais objektyvą dėl galimų pasekmių, jie sakė: „Oi, kaip mes mylim Indijos kariuomenę." Kadangi jų nebuvo galima rodyti, iš galutinės filmo versijos teko iškirpti, bet jis niekad nepamiršo tų nenufilmuotų istorijų, nepamiršo miško progymės, pilnos besiritinėjančių, lynu vaikštančių vaikų, kur buvo ruošiama nauja „klounų" karta, klounų, kurie gali netekti savo auditorijos, o užaugę net gali iškeisti savo butaforinius aktorių kardus į islamiško džihado šautuvus. Po daugybės metų jie tapo romano apie Kašmyrą *Klounas Šalimaras* (*Shalimar the Clown*) šerdimi.

Iškalbingiausia iš jo liudytojų buvo R, Delio daugiabutyje gyvenanti sikhė, kurios vyrą ir vaikus jos akivaizdoje nužudė minia, kurią sukurstė ir

galbūt net vedė Kongreso partijos lyderiai, „keršiję“ visai sikhų bendruomenei už Indiros Ghandi nužudymą 1984-ųjų spalio 31-ąją, įvykdytą dviejų asmens sargybinių sikhų, Beanto Singho ir Satwanto Singho, ištikimų separatistiniam Chalistano judėjimui, tai padariusių iš keršto už sikhams šventų švenčiausiosios Auksinės šventyklos, kurioje su daugybe smogikų buvo užsibarikadavęs judėjimo lyderis Santas Jarnailis Singhas Bhindranwale'is, užpuolimą. Po trejų metų našlė R buvo tokia gailestinga, kad pasakė: „Aš nenoriu nei keršto, nei smurto, nei Chalistano. Aš tenoriu teisybės. Tik tiek.“

Jo nuostabai, Indijos pareigūnai jam neleido filmuoti nei šios moters, nei visko, kas susiję su sikhų žudynėmis. Bet jam pavyko įrašyti jos liudijimą į garso juostelę, ir sumontuotame filme judantį vaizdą galbūt net efektingiau pakeitė jos ir kitų našlių nuotraukų serija. Indijos aukštasis komisaras Londone mėgino priversti „Channel 4“ nerodyti dokumentinio filmo. Tačiau jis pasirodė kaip buvo numatyta. Labiausiai nustebino tai, kad, dangstydama valdančiosios partijos išpuolius, per kuriuos žuvo tūkstančiai sikhų, Indijos valdžia stengėsi nutildyti ne teroristų, o terorizmo aukos liudijimą; o pagirtina tai, kad televizijos kanalas drąsiai ir laikydamasis savo principų nepakluso reikalavimui. Paliekant Indiją jautėsi sotumas: minčių, argumentų, vaizdinių, garsų, kvapų, veidų, istorijų, geidulių, įtampos ir meilės. Tuomet jis dar nežinojo, kad tai buvo jo ilgos tremties pradžia. Indija, tapusi pirmąja pasaulyje valstybe, uždraudusia *Šėtoniškas eiles*, jam nebeišdavė kelionės vizos (Jungtinės Karalystės piliečiams į Indiją reikėjo vizų). Jam nebeleido grįžti, *grįžti namo*, dvylika su puse metų.

Kad tėvas serga vėžiu, jis sužinojo, kai filmas, jau tada pavadintas „Vidurnakčio mįsle“, dar buvo montuojamas. Jo svainis Safwanas, vedęs jo jaunesniąją seserį Nabeelah (šeimoje vadinta Guldžum, brangute), paskambinęs iš Karačio pranešė, kad Anisas serga daugybine mieloma, kraujo čiulpų vėžiu. Nors ir gydėsi, padėti jam buvo nebeįmanoma. Buvo vienas vaistas, melfalanas, galėjęs jo gyvenimą pratęsti keletą mėnesių, gal net porą metų, jei organizmas būtų teigimai į jį reagavęs. Ši reakcija dar buvo neaiški, tad pasakyti, kiek jis gyvens, buvo sunku. „Ką man daryti, – svarstė jis. – Galbūt mudviem su Sameen reikėtų jį lankyti pakaitomis, kad Amma nuolat būtų bent su vienu iš mūsų.“ (Sameen grįžo gyventi į Londoną, darbavosi ryšių su bendruomene srityje.) Safwanas nutilo, o tada tarė rimčiau:

„Salmanai *bhai**, tiesiog atvyk. Lipk į lėktuvą ir atvyk." Jis pasišnekėjo su Jane Wellesley ir Geoffu Dunlopu, ir jie abu tam pritarė. „Tiesiog vyk." Po dviejų dienų jis atvyko į Pakistaną ir ten prabuvo šešias paskutines tėvo gyvenimo dienas. Tos dienos buvo pilnos meilės, lyg sugrįžimas į vaikystę. Jis pasižadėjo pamiršti visas negeroves, vaikystėje nugirstus tėvų barnius, 1961-ųjų sausį „Cumberland" viešbutyje, Londone, patirtas girto tėvo priekabes ir kaip kadaise smogė tėvui į veidą. Jam tada buvo dvidešimt ir girto Aniso siautėjimo jis nebegalėjo pakęsti, ypač todėl, kad tąkart jo taikiniu tapo motina. Jis vožė tėvui ir pagalvojo: „O Dieve, dabar jis man trenks atgal." Anisas buvo žemas, bet labai stiprus, turėjo mėsininko rankas, tad smūgis būtų buvęs gniuždantis. Tačiau Anisas sūnui netrenkė – tiesiog susigėdęs tyliai nuėjo. Dabar visa tai nebeturėjo reikšmės. Gulėdamas Karačio Aga Khano ligoninėje Anisas jau nebebuvo stiprus. Jo veidas buvo susitraukęs, o kūnas išsekęs. Jis atrodė gležnas ir pasiruošęs.

– Nuo pat pradžių sakiau, kad man vėžys, – tarė jis. – Aš jų paklausiau, kur dingo visas kraujas?

Gerokai seniau, kai perskaitė *Vidurnakčio vaikus*, Anisas įsiuto dėl „Ahmedo Sinajaus" personažo, taip pat girtaujančio tėvo. Jis nustojo kalbėtis su sūnumi ir grasino išsiskirti su žmona, kad ši „nuteikė sūnų prieš jį". Aprimo, kai knyga sulaukė pasisekimo ir draugai ėmė jam skambinti bei jį sveikinti. Jis pasakė Salmanui: „Kai pasisodini kūdikį sau ant kelių, kartais jis tave apšlapina, bet tu jam atleidi." Tada sūnus įsižeidė, ir įtampa tarp jų nenuslūgo. Bet dabar nebebuvo nieko panašaus. Anisas įsikibo sūnui į ranką ir pašnabždėjo: „Pykau, nes viskas, ką parašei, buvo tiesa."

Tas keletą dienų jie gaivino savo meilę, kol ją atkūrė, kol ji vėlei buvo tokia, lyg niekad nebūtų užgesusi. Žymiosios Prousto romanų serijos siekis – atkurti praeitį ne per iškraipančią atminties prizmę, bet tokią, *kokia ji buvo*. Būtent taip jiems pavyko atkurti savo meilę. *L'amour retrouvé***. Vieną popietę, pasiėmęs elektrinį skustuvą, jis švelniai nuskuto tėvui veidą.

Anisas buvo nusilpęs, tad po kelių dienų panoro grįžti namo. Namas Karačyje buvo visiška Bombėjaus Vindzoro vilos priešingybė: modernus daugiaaukštis pastatas, o ne senovinė vila. Tuščiame baseine kvarkė varlės, dainavo per visą naktį, sutūpusios žalio užsistovėjusio vandens balutėje giliajame gale. Kadaise, kai Anisas dar buvo sveikas, tas triukšmas jį išvarė iš pro-

* Brolau. (Hindi.)

** Atrasta meilė. (Pranc.)

to, todėl iš miegamojo jis nubildėjo laiptais žemyn ir daugybę varlių pritalžė guminiu plaukmeniu. Neužmušė, tik apsvaigino. Ryte visos varlės atsigavo ir išsišokinėjo kiekviena sau. Akivaizdu, kad varlės taip pat buvo guminės.

Dabar Anisas nebegalėjo užlipti į antro aukšto miegamąjį. Jam buvo paklota lova kabinete, pirmame aukšte, ir jis atsigulė knygų apsuptyje. Išaiškėjo, kad jis visiškai nuskurdęs. Viršutiniame kairiajame stalo stalčiuje buvo pluoštai penkių šimtų rupijų vertės banknotų, o be jų, jis daugiau nieko neturėjo. Buvo įsiskolinęs bankui. Namas užstatytas už nedideles sumas. Jis buvo priėjęs visišką liepto galą.

Per vakarienę Safwanas, perspektyvus elektronikos inžinierius, papasakojo keistą istoriją. Jis teigė, kad savo jėgomis nelegaliai parsigabeno sparčiausią pasaulyje kompiuterį, vadinamąjį FPS, arba slankiojo kablelio sistemą su VAX „prieigos instrukcijomis". Tas kompiuteris gebėjo atlikti septyniasdešimt šešis milijonus matematinių operacijų per sekundę. Žmogaus smegenys atlieka aštuoniolika operacijų per sekundę. „Net tobuliausi paprasti, eiliniai kompiuteriai, – dėstė jis, – atlieka vos vieną milijoną operacijų." Tada jis paaiškino, kad FPS kompiuteris būtinas islamiškai branduolinei bombai sukurti. Net Jungtinėse Valstijose buvo vos dvidešimt tokių kompiuterių. „Jei kas sužinotų, kad mūsų sandėlyje, Lahore, stovi toks kompiuteris, – palaimingai šypsodamasis tęsė jis, – Pakistanas netektų visos tarptautinės paramos."

Tai buvo Pakistanas. Lankydamasis Pakistane, jis užsisklęsdavo šeimos ir draugų, tiksliau, ne jo, o senųjų Sameen draugų, aplinkoje. Už šios erdvės buvo valstybė, kuri jam nuolat atrodė be galo svetima. Kartkartėmis nugirdęs tokias naujienas, kokiomis pasidalijo Safwanas, jis užsimanydavo šokti į artimiausią lėktuvą ir niekad nebegrįžti. Panašias naujienas visados pranešdavo tik malonūs, besišypsantys žmonės, o ši jų būdo ir veiklos prieštara demaskavo šalį skaldančią šizofreniją.

Galiausiai Safwanas su Guldžum išsiskyrė, ir toji gražuolė pamažu stulbinamai nutuko, susidūrė su psichikos problemomis, įklimpo į narkotikus. Vieną dieną, jau įpusėjusi penktąją dešimtį, ji buvo rasta negyva savo lovoje – jauniausioji ir ankščiausiai užgesusi iš visų keturių vaikų. Kadangi jam buvo uždrausta patekti į šalį, jis negalėjo dalyvauti jos nei motinos laidotuvėse. Po Negin Rushdie mirties vienas Pakistano laikraštis išspausdino straipsnį, skelbiantį, kad visi, dalyvavę jos laidotuvėse, turėtų melsti Dievą atleidimo, nes ji buvo rašytojo išdaviko motina. Tai buvo papildomos priežastys nemėgti Pakistano.

Aniso valanda išmušė 1987-ųjų lapkričio 11-ąją vidury nakties, nepraėjus nė dviem dienoms po grįžimo iš ligoninės. Salmanui teko nuvesti tėvą į tualetą ir nuprausti, nes jis ėmė juosvai viduriuoti. Tada jis gausiai privėmė į kibirą, jie įsodino jį į automobilį, ir Sameen kaip viesulas nurūko į Aga Khano ligoninę. Vėliau jis pagalvojo, kad reikėjo palikti tėvą namuose, kad jis po truputį užgestų ramybėje, bet tuo metu jie apgaulingai save tikino, kad ligoninė gali išgelbėti jam gyvybę, kad jie dar kurį laiką su juo pabus. Būtų buvę geriau, jei jam nebūtų tekę paskutinėmis akimirkomis be reikalo kęsti elektros smūgių. Tačiau teko, tai nepadėjo ir jis užgeso, ir Negin, nors jųdviejų santuoka buvo ilga ir sudėtinga, sukniubo ant grindų ir ėmė raudoti: „Jis pažadėjo niekad manęs nepalikti, bet paliko, ką aš dabar darysiu?"

Jis apkabino motiną. Nuo šiol ja rūpinsis Aga Khano ligoninė – geriausia įstaiga Karačyje, buvo nemokama visiems ismailitams, bet be galo brangi ne ismailitams, o tai, jo nuomone, buvo gana teisinga. Jie negalėjo atiduoti tėvo kūno, kol nebus sumokėta sąskaita. Laimei, kišenėje jis turėjo „American express" kortelę ir ja išpirko tėvą iš ligoninės, kurioje šis mirė. Kai parsivežė jį namo, ant lovos dar buvo matyti jo kūno įspaudai, ant grindų gulėjo jo šlepetės. Kadangi dėl karšto klimato laidotuvės turėjo įvykti po kelių valandų, susirinko vyrai, giminė ir draugai. Viskuo pasirūpinti derėjo jam pačiam, bet svečioje šalyje jis buvo bejėgis, nežinojo, kam skambinti, tad Sameen draugai užsakė kapines, neštuvus, ir – privalomai – pakvietė mulą iš vietinės mečetės, šiuolaikinio pastato, panašaus į Buckministerio Fullerio geodezinį kupolą, išlietą iš betono.

Jie nuprausė Anisą – tada jis pirmą kartą išvydo nuogą tėvo kūną – o įkapių siuvėjas jį įsupo į įkapių drobulę. Kapinės buvo šalimais, tad kai atvyko nešikai su gėlėmis ir sandalmedžio drožlėmis kvepiančiais neštuvais, kapas jau laukė išsižiojęs. Duobkasys stovėjo prie kojūgalio, jis įlipo iš galvūgalio pusės ir jie įkėlė Aniso kūną į duobę. Stovėti tėvo kape ir laikyti vyturais apvyniotą velionio galvą, ją guldyti paskutinio poilsio vieton buvo be galo stiprus potyris. Jis liūdėjo, kad tėvas, didelės vidinės kultūros ir išsilavinimo žmogus, gimęs poeto Ghalibo Balimarano mahaloje, Senajame Delyje, o vėliau dešimtmečius laimingai gyvenęs Bombėjuje, sulaukė tokio skurdaus galo šalyje, kuri jam nedavė nieko gero ir niekad netapo jam artima. Anisas Ahmedas Rushdie buvo nusivylęs žmogus, bet bent gyvenimo pabaigos sulaukė žinodamas, kad yra mylimas. Lipdamas iš kapo jis nusidrėskė kairės kojos nykščio nagą ir jam reikėjo vykti į vietinę Džino ligoninę pasiskiepyti nuo stabligės.

*

Nuo to laiko Anisas, ko gero, bent po kartą per mėnesį aplankydavo savo sūnų sapnuose. Tuose sapnuose tėvas nuolatos būdavo mylintis, šmaikštus, išmintingas, supratingas ir palaikantis – pats geriausias tėvas. Jis suvokė, kad mirus Anisui jųdviejų santykiai gerokai pasitaisė, palyginti su tuo, kokie jie buvo jam esant gyvam.

Saladinas Čamča iš *Šėtoniškų eilių* taip pat prastai sutarė su savo tėvu Čangezu Čamčavala. Pagal pirminį romano sumanymą, Čangezas taip pat miršta, bet jo sūnus nespėja nuvykti į Bombėjų ir susitikti su juo prieš mirtį, dėl to jį užgula neišspręsto jų tarpusavio konflikto našta. Tačiau svarbiausia, ką jis parsivežė iš Karačio į Londoną, buvo per tas šešias dienas su tėvu išgyventa laimė ir gilūs jausmai. Jis ryžosi rimtam sprendimui: leis Saladinui su Čangezu patirti, ką jis patyrė su Anisu. Tėvas mirė visai neseniai, bet jis jau norėjo aprašyti jo mirtį. Jam kėlė nerimą šio poelgio moralumas. Gal tai nedora, velniška, vampyriška? Atsakymo jis nežinojo. Pasižadėjo, kad pajutęs, jog tai niekinga, parašytus puslapius sunaikins ir grįš prie pirminio sumanymo.

Jis daug ką pasitelkė iš tikrovės, net tokias smulkmenas, kaip vaistai, kurių Anisui davė paskutinėmis dienomis. „Kasdien [Čangezas] gaudavo ne tik po tabletę melfalano, bet ir krūvą kitų vaistų, kuriais bandyta sumažinti pražūtingą šalutinį vėžio poveikį: mažakraujystę, širdies apkrovą ir taip toliau. Izosorbido dinitratas, po dvi tabletes keturis kartus per dieną; furozemidas, po vieną tabletę tris kartus; prednizolonas, po šešias tabletes du kartus per dieną.“* Ir taip toliau. Agarolis, spironolaktonas, alopurinolis. Iš tikrovės į fikciją peržygiavo visa kariauna stebuklingų vaistų.

Jis parašė, kaip skuto tėvui veidą – kaip Saladinas skuto Čangezui veidą – ir apie kantrią mirštančio žmogaus drąsą mirties akivaizdoje. „Pirmiausia tėvą iš naujo pamilsti, o paskui išmoksti dar ir gerbti jį.“** Jis parašė apie juosvą viduriavimą ir vėmimą, ir elektros srovę, ir patalus, ir šlepetes, ir kūno prausimą, ir laidotuves. Parašė ir štai ką: „Jis moko mane mirti, – pamanė Salahudynas. – Nenusuka akių, žiūri mirčiai tiesiai į veidą.“ Mirdamas Čangezas nė karto neištarė Dievo vardo.“***

* S. Rushdie, *Šėtoniškos eilės*, iš anglų kalbos vertė Danguolė Žalytė, Vilnius: Alma littera, 2002, p. 503.
** Ten pat, p. 507.
*** Ten pat, p. 509.

Taip mirė ir Anisas Ahmedas Rushdie.

Ši rašoma pabaiga jam nepasirodė savanaudė. Ji atrodė pagarbi. Užrašęs suprato, kad ji liks knygoje.

Tądien, kai jis išvyko iš Londono pas tėvą, Marianne jo kelnių kišenėje rado popieriaus skiautę. Joje buvo ranka užrašytas Robyn vardas ir eilutė iš „The Beatles" dainos: „Excites me like no other lover."* Jis neprisiminė, kad būtų tai rašęs, ir nežinojo, kiek laiko skiautė pratūnojo jo kišenėje, – su Robyn jis nebuvo matęsis jau daugiau nei metus, tad raštelis kišenėje, matyt, pragulėjo dar ilgiau, – bet Marianne apėmė pavydas, o ir jų atsisveikinimas buvo nemalonus. Jos keturiasdešimtmetį jiedu planavo atšvęsti Paryžiuje. Bet dėl Aniso ligos tai tapo neįmanoma.

Kupinas Aniso mirties sukeltų emocijų, jis paskambino Marianne ir pasipiršo. Ji sutiko. 1988-ųjų sausio 23-iąją jiedu susituokė Finsberio rotušėje, papietavo su draugaus restorane „Frederick's" Islingtono rajone ir praleido naktį „Ritz" viešbutyje. Tik po keleto metų jis sužinojo, kad sesuo Sameen ir jo artimiausi draugai labai nuogąstavo dėl jųdviejų poros, bet nežinojo, kaip jį atkalbėti nuo santuokos.

Po keturių dienų savo dienoraštyje jis parašė: „Kaip paprasta sunaikinti žmogų! Paties susikurtas priešas: kaip lengvai tu jį sužlugdai; kaip greitai jis palūžta. Blogis: jį vilioja paprastumas." Vėliau jis nebeprisiminė, kodėl tai parašė. Akivaizdu, kad tai buvo mintis, susijusi su rašomu darbu, bet ji nepateko į pabaigtą knygą. Tačiau po metų tai atrodė, na, kaip pranašystė.

Jis taip pat užrašė štai ką: „Jei kada nors baigsiu *Šėtoniškas eiles*, nors ir būta emocinių sukrėtimų, išsiskyrimo, persikėlimo, knygos apie Nikaragvą, filmo apie Indiją ir t. t., nujaučiu, kad būsiu atlikęs savo „pirmąją užduotį" – įsivardysiu, iš ko esu sudėtas. Tada nebeturėsiu apie ką rašyti; žinoma, išskyrus visą žmogišką gyvenimą."

1988-ųjų vasario 16-ąją, antradienį, dešimt minučių po šešioliktos, dienoraštyje didžiosiomis raidėmis jis užrašė: BAIGIAU. Vasario 17-ąją, trečiadienį, šį tą pataisęs, jis „paskelbė knygą baigta". Ketvirtadienį atšvietė daugiau kopijų ir padalijo jas savo agentams. Tą savaitgalį Sameen ir Pauline ėmė skaityti *Šėtoniškas eiles*. Sameen baigė skaityti pirmadienį ir buvo beveik viskuo patenkinta. Tik Čangezo mirties aprašymas ją smarkiai sukrėtė. „Vis norėjau pasakyti: „Aš taip pat ten buvau. Jis tai sakė man, o ne tau. Tai

* Mane jaudina labiausiai iš visų mylimųjų. (Angl.)

darei ne tu, o aš.“ Bet tu manęs neįtraukei į istoriją, todėl dabar visi manys, kad taip ir buvo.“ Jis negalėjo atremti jos kaltinimų. „Nieko tokio, – tarė ji jam. – Savo nuomonę išsakiau. Susitaikysiu su tuo.“

Palikusi autoriaus stalą, knyga pasikeičia. Net dar neperskaityta, nė vieno jos sakinio dar nepamačius svetimoms akims, ji negrįžtamai pakinta. Ji tampa knyga, *skirta skaityti*, nebepriklausančia jos kūrėjui. Tam tikra prasme ji tampa savarankiška. Ji keliauja po pasaulį, ir autorius negali dėl to nieko padaryti. Net ir jis, žvelgdamas į kitiems skaitytojams atiduotus sakinius, skaito juos kitaip. Jie atrodo kitokie. Knyga išeina į pasaulį, ir pasaulis ją pakeičia.

Šėtoniškos eilės paliko namus. Šios knygos metamorfozė, transformacija, susidūrus su anapus autoriaus stalo esančiu pasauliu, bus nepaprastai ekstremali.

Visą laiką rašydamas šią knygą virš stalo jis buvo pasikabinęs raštelį. „Parašyti knygą – tai sudaryti atvirkštinę faustiškąją sutartį. Kad taptum nemirtingas ar bent išliktum ateities kartoms – netenki savo kasdienio gyvenimo ar bent jį sužlugdai.“

II

„Rankraščiai nedega“

– Sakykit, o kodėl Margarita vadina jus meistru? – paklausė Volandas.

Šis šyptelėjo ir tarė:

– Tai atleistina silpnybė. Ji pernelyg geros nuomonės apie romaną, kurį parašiau.

– Apie ką romanas?

– Romanas apie Poncijų Pilotą.

...

– Apie ką? Apie ką? – prašneko Volandas, liovęsis juoktis. – Šiais laikais? Ar tai galimas daiktas! Nejau neradot kitos temos? Duokite žvilgtelti, – Volandas ištiesė ranką delnu į viršų.

– Apgailestauju, bet negaliu to padaryti, – atsiliepė meistras, – nes sudeginau jį krosnyje.

– Atleiskit, nepatikėsiu, – tarė Volandas, – negalimas daiktas. Rankraščiai nedega, – jis atsisuko į Begemotą ir paliepė: – Na, Begemote, duokš romaną.

Katinas akies mirksniu stryktelėjo nuo kėdės, ir visi išvydo, kad jis tupėjo ant storos rankraščių šūsnies. Viršutinį egzempliorių katinas nusilenkęs padavė Volandui. Margarita sudrebėjo ir, vėl ligi ašarų susijaudinusi, sušuko:

*– Štai jis, rankraštis! Štai jis!**

Velnias Volandas grąžina meistrui jo sunaikintą romaną –
Michailo Bulgakovo *Meistrą ir Margaritą*

1989-ųjų vasario 15-osios paryčiais jis neramus gulėjo lovoje šalia miegančios žmonos. Iš ryto pas jį turėjo apsilankyti Specialiojo Metropoliteno policijos padalinio, atsakingo už asmenų apsaugą visoje Jungtinėje Karalystėje (išskyrus karališkosios šeimos apsaugą, kuria rūpinosi Karališkosios

* M. Bulgakov, *Meistras ir Margarita*, iš rusų kalbos vertė Algimantas Mikuta, Kaunas: Trigrama, 2004, p. 284–285.

apsaugos būrys), A būrio vyresnysis pareigūnas. Iš pradžių Specialusis padalinys buvo Specialusis Airijos padalinys, 1883-iaisiais įkurtas kovoti su Airijos respublikonų brolija, ir dar visai neseniai pagrindinę grėsmę saugomiems asmenims – ministrui pirmininkui, gynybos sekretoriui, užsienio reikalų sekretoriui, Šiaurės Airijos sekretoriui ir daugeliui atviresnių parlamento narių – kėlė Brolijos palikuonys, Laikinoji Airijos respublikonų armija. Tačiau terorizmas tapo įvairesnis, tad ir jo priešininkams teko susiimti su naujas priešais. Žydų bendruomenės vadovams retsykiais prireikdavo apsaugos, sulaukus įtikinamų islamistų grasinimų. O dabar dar atsirado ir šitas tamsoje būdraujantis rašytojas iš Lonsdeilo aikštės. Savo ilgomis rankomis jo gyvybės gviešėsi vienas mula iš kitapus pasaulio. Tai buvo policijos reikalas.

Vyriškį iš padalinio atlydėjo žvalgybos pareigūnas, ir jiedu jam papasakojo, kokių saugumo sprendimų bus imtasi dėl jam adresuotų grasinimų. *Grėsmė* tėra techninė sąvoka, ji nereiškia *pavojaus*. *Grėsmės lygis* yra abstraktus, o *pavojaus lygis* – konkretus. Žvalgybos tarnybos gali nustatyti, kad kuriam nors asmeniui yra iškilusi aukšto lygio grėsmė, bet to asmens veiksmų pavojingumo lygis gali būti daug žemesnis, pavyzdžiui, jeigu niekas nežino, ką ir kada tas asmuo ketina veikti. Įvertinti pavojų buvo policijos apsaugos komandos užduotis. Jam teks perprasti šias sąvokas, nes nuo šiol grėsmės ir pavojaus rodikliai reguliuos jo kasdienį gyvenimą. Kartu jis galvojo ir apie Mauricijaus salą.

Praėjus dešimčiai dienų po *Šėtoniškų eilių* atidavimo, Marianne baigė savo naują romaną *Džonas Doleris* (*John Dollar*) apie žmogėdromis virtusius veikėjus, išmestus į negyvenamą salą, knygą ji primygtinai – jo nuomone, be reikalo – vadino *feministiniu Musių valdovu*. (Per 1988-ųjų Bookerio premijos teikimo vakarienę, kai *Šėtoniškos eilės* nusileido Peterio Carey *Oskarui ir Lusindai* (*Oscar and Lucinda*), ji netgi taip pristatė savo romaną pačiam Williamui Goldingui. Tai buvo neabejotinai neprotingas poelgis.) Prabėgus dviem dienoms po jos romano atidavimo, jie kartu su Marianne dukra Lara Porzak, Dartmute studijuojančia pradedančiąja fotografe, išvyko atostogauti į Mauricijų. Laimei, sala buvo gyvenama, tad valgiaraštyje nesiūlė „dvikojės kiaulienos“. Tai buvo jo pirmosios atostogos „rojaus saloje“, ir jam buvo neprošal truputis tingaus hedonizmo; paskutinis romanas jį buvo išsunkęs labiau nei kuris kitas darbas. Kol jie buvo paplūdimyje, Niujorko agentas Andrew Wylie ir Londono agentas Gillonas Aitkenas išsiuntė *Šėtoniškų eilių* kopijas, ir leidybos verslo smagračiai pajudėjo. Jis maudėsi tokiame šiltame vandenyje, kad į jį įbridus nebuvo justi jokio temperatūros skirtumo, ste-

bėjo tropikų saulėlydžius, gėrė gėrimus su vaisiais ir skėtukais, valgė gardžią vietinę žuvį *sacréchien* ir galvojo apie Sonny Mehta iš „Knopf“ leidyklos, Peterį Meyerį iš „Penguin“ ir „Doubleday“, „Collins“ bei visų kitų leidyklų redaktorius, skaitančius jo storą, keistą knygą. Jis ir pats atsivežė krepšį naujų ir jau skaitytų knygų, kad nukreiptų mintis nuo artėjančių varžytinių. Jam labai knietėjo sužinoti jų baigtį, bet tomis idiliškomis dienomis Indijos vandenyno apsuptyje buvo neįmanoma tikėtis, kad nutiks kas nors negero.

Jam derėjo atkreipti dėmesį į paukščius. Į išnykusius neskraidančius paukščius, kurie negalėjo pabėgti ir buvo sudraskyti grobuonių. Mauricijus buvo pasaulinė išnykusių neskraidančių paukščių sostinė, koncentracijos stovykla ir masinė kapavietė.

Nors tokio dydžio salai nebūdinga, iki septyniolikto amžiaus *l'île Maurice* žmonės negyveno. Kita vertus, ten gyveno keturiasdešimt penkios rūšys paukščių, kurių dauguma, pavyzdžiui, rausvoji Mauricijaus vištelė ir įvairūs drontai, negalėjo pakilti nuo žemės. Tada atvyko olandai, ir nors jie tepabuvo nuo 1638-ųjų iki 1710-ųjų, jiems išvykus visi drontai buvo išmirę, daugiausia išpjauti atvykėlių šunų. Iš keturiasdešimt penkių salos paukščių rūšių buvo išnaikintos dvidešimt keturios, be anksčiau čia gausiai gyvenusių vėžlių ir kitokių gyvūnų. Port Luiso muziejuje buvo dronto skeletas. Jų mėsa žmonėms pasirodė šlykšti, bet šunys buvo ne tokie išrankūs. Išvydę bejėgį padarą, jie sudraskydavo jį į skutelius. Juk vis dėlto jie buvo dresuoti medžiokliniai šunys. Jie nemokėjo pasigailėti.

Olandai ir po jų atvykę prancūzų kolonistai iš Afrikos atsigabeno vergų dirbti cukraus plantacijose. Su vergais elgtasi ne itin švelniai. Bausta galūnių amputacijomis ir mirtimi. Britai užėmė Mauricijų 1810-aisiais, o 1835-aisiais panaikino vergovę. Beveik visi vergai išsyk pabėgo iš salos, kurioje buvo taip žiauriai išnaudojami. Jiems pakeisti britai atsigabeno samdinių iš Indijos. Dauguma 1988-aisiais Mauricijuje gyvenusių indų niekad nebuvo lankęsi Indijoje, bet daugelis vis dar kalbėjo per pusantro šimtmečio vietinės kreolizacijos paveiktu, bet dar suprantamu Bodžpuro regiono hindi kalbos dialektu, ir vis dar buvo hinduistai bei musulmonai. Jiems buvo kone stebuklas sutikti indą iš Indijos, indą, vaikščiojusį Indijos gatvėmis ir ragavusį tikro indiško jūros karščio, o ne Mauricijaus *sacréchien*, patyrusį Indijos saulės karštį ir praustą musoninio lietaus, ir plaukiojusį Indijos krantus skalaujančioje Arabijos jūroje. Jis buvo svečias iš senovinio ir legendinio krašto, tad jie jam atvėrė savo namų duris. Vienas žymiausių Mauricijaus poetų, rašančių hindi kalba, neseniai pirmą kartą gyvenime apsilankęs Indijoje vykusiame

poezijos kongrese, jam papasakojo, kad jo kūryba suglumino Indijos auditoriją, nes jis savo kūrybą skaitė pabrėždamas prasmę, o ne ritmiškai deklamuodamas eilutes, kaip įprasta hindi kalba rašantiems Indijos poetams. Tai buvo nedidelis kultūrinis „normalumo" pokytis, nežymus šalutinis jo protėvių samdinių migracijos poveikis, padaręs pripažintam poetui milžinišką poveikį ir jam atskleidęs, kad, nors ir išmano plačiausiai vartojamą Indijos kalbą, jis negali visiškai pritapti. Šį pasakojimą išklausęs emigrantas indas rašytojas suvokė, kad pritapimo problema buvo svarbi ir nelengva jiems abiem. Jiems reikėjo atsakyti į klausimus, kurie buvo neaktualūs nekeliaujantiems, viena vietove, kalba ir kultūra apsiribojusiems autoriams, ir patikėti, kad jų atsakymai teisingi. Kas jie tokie ir su kuo jiems tapatintis? O gal apskritai tapatumo idėja yra spąstai, narvas, iš kurio jiems pasisekė ištrūkti? Jis nusprendė, kad klausimus reikėtų perfrazuoti. Jis galėjo atsakyti į klausimus apie meilę, o ne apie gimtinę ar šaknis. *Ką tu myli? Ko gali atsisakyti ir ko privalai nepaleisti? Kur tavo širdis jaučiasi verčiausia?*

Kartą Čeltnamo literatūros festivalyje, per pietus, surengtus tais metais sukviestam gausiam indų rašytojų būriui, Githa Hariharan nei iš šio, nei iš to pasakė: „Žinoma, jūsų padėtis indiškoje literatūroje yra labai kebli." Tai jį pribloškė ir truputį įskaudino.

– Tikrai? – kvailai atsakė jis.

– Taip, taip, – tvirtai patikino ji. – *Labai.*

Paplūdimyje prie jų viešbučio jis sutiko žemą smulkaus sudėjimo vyruką su puošnia šiaudine skrybėle, su nepaprastu užsidegimu pardavinėjantį turistams niekučius.

– Laba diena, pone, prašau pirkti, pone, – plačiai šypsodamasis pasakė vyrukas ir pridūrė: – Mano vardas Kultūristas.

Tai tas pats, jei Peliukas Mikis būtų prisistatęs Arnoldo Schwarzeneggerio vardu. Jis papurtė galvą.

– Ne, negali būti, – atsakė jis ir prabilo hindi kalba. – Greičiausiai tavo vardas indiškas.

Kalbos poveikis buvo stulbinamas.

– Jūs tikras indas, pone? – paklausė Kultūristas taip pat hindi kalba. – Iš tikros Indijos?

Po trijų dienų turėjo būti holi, pavasarinė spalvų šventė, per kurią visoje Indijoje, o, pasirodo, ir Mauricijuje, žmonės „žaidžia holi", kitaip sakant, laistosi spalvotu vandeniu ir mėtosi spalvotais milteliais. „Būtų malonu, jei švęstumėt holi mano namuose", – prašė Kultūristas, o džiaugsmingas holi

žaidėjų juokas numaldė tarp Salmano ir jo palydovių išaugusią įtampą. Tai buvo viena iš geresnių jų penkias savaites trunkančios ir jau yrančios santuokos dienų. Žiežirbos kibirkščiavo tarp Marianne ir Laros, tarp jo ir Laros bei tarp jo ir Marianne. To negalėjo nuplauti Indijos vandenynas, negalėjo paslėpti ryškios holi spalvos. „Aš tūnau tavo šešėly, – pasakė jam Marianne, ir jis pastebėjo jos veide kartėlį. Andrew Wylie ir Gillonas Aitkenas buvo ir jos agentai. Jis juos supažindino ir šie ją priglobė. Tačiau dabar pardavinėjo *Šėtoniškas eiles*, o jos knyga turėjo laukti eilėje. Kai permirkę ir išdabinti rožinėmis bei žaliomis spalvomis jie grįžo iš šventės, jam buvo palikta žinutė nuo Andrew. Iš viešbučio baro jis paskambino į Niujorką. Danguje driekėsi šventinio saulėlydžio spalvos. Išaiškėjo siūlomos kainos. Jos buvo didelės, beveik stulbinamai didelės, jo nuomone, dešimteriopai didesnės už anksčiau gautus avansus. Tačiau didelis avansas turėjo savo kainą. Dėl jo gerokai pašlijo santykiai su dviem geromis draugėmis.

Liz Calder, jo pirmoji redaktorė, penkiolika metų buvusi jo artima draugė, 1986-aisiais išėjo iš „Jonathan Cape“ leidyklos ir tapo viena iš naujos „Bloomsbury“ leidyklos įkūrėjų. Dėl jų draugystės buvo galima numanyti, kad jis seks paskui ją. Tuo metu Andrew Wylie jam atstovavo tik Jungtinėse Valstijose; jo agentė Britanijoje buvo labai gerbiama Deborah Rogers, taip pat gera Calder draugė. Deborah netruko pritarti Liz, kad „naujasis Rushdie“ atiteks „Bloomsbury“ leidyklai už kuklų užmokestį, nes naujoji leidykla neišgalėjo mokėti didelio avanso. Britų leidyboje tokie reikalai per pažintis buvo įprasti, bet jam tai nepatiko. Andew Wylie jam pasakė, kad jei jis sutiks parduoti knygą Jungtinėje Karalystėje už mažesnį avansą, tai sumenkins jos galimybes Jungtinėse Valstijose. Ilgai dvejojęs jis sutiko, kad visame pasaulyje jam atstovautų Andrew ir jo partneris Britanijoje Gillonas Aitkenas. Reikalas per pažintis neišdegė, Liz ir Deborah smarkiai įsižeidė, o paskui vyko varžytinės. Jam šovė mintis paaiškinti Liz, kad tai *ji* paliko jį pereidama iš „Cape“ leidyklos į „Bloomsbury“, bet ji nesiteikė klausytis tokių kalbų. Deborah nebuvo reikalo ką nors sakyti. Ji jau nebebuvo jo agentė. Pasaldinti šios karčios tabletės buvo nebeįmanoma.

Draugystė jam visados buvo labai svarbi. Didžiąją gyvenimo dalį jis praleido fiziškai ir emociškai atskirtas nuo beveik visų šeimos narių. Draugai jam buvo rinktinė šeima. Goethe, teigdamas, kad žmonių meilė, santuoka ir draugystė yra tapati cheminėms reakcijoms, vartojo mokslinę sąvoką *pasirinktinė giminystė*. Dėl cheminės traukos žmonės jungiasi į

patvarius junginius – santuokas, – o paveikti kitų jėgų atskyla; vieną junginio dalį pakeičia naujas elementas ir galbūt susiformuoja naujas junginys. Jam pačiam ne itin patiko ši cheminė metafora. Ji atrodė pernelyg deterministinė, nes nepaliko vietos žmogaus valiai. *Pasirinktinis* jam reiškė *išrinktas* ne pasąmoninės biocheminės prigimties, o sąmoningos savasties. Meilė pasirinktiems draugams ir tiems, kas pasirinko jį, teikė jam jėgų ir peno; o skaudinti savo poelgiais, net jei jie finansiškai naudingi, jam atrodė žmogiškai nepriimtina.

Su Liz aštuntojo dešimtmečio pradžioje jį supažindino artimiausia Clarissos draugė Rosanne Edge-Partington. Clarissos motina Lavinia buvo neseniai emigravusi į Pietų Ispanijos kaimą Michasą, mėgstamiausią generolo Franco kampelį Andalūzijoje, visų ultrakonservatyvių Europos išeivių traukos centrą, ilgainiui tapusį įkvėpimu išgalvotam, bet kažkuo panašiam Benengelio kaimui iš *Paskutinio Mauro atodūsio.* Ji pardavė savo didelį namą Žemutinio Belgreivo gatvėje 35 aktoriams Michaelui Redgrave'ui ir Rachel Kempson, kurie gana netikėtai netrukus jį pardavė Nikaragvos diktatoriaus žmonai Hope Somoza; bet Lavinia paliko dukrai mažesnį atskirą dviaukštį butą 37a. Jiedu su Clarissa ten pragyveno pusketvirtų metų, kol nusipirko namą šiauriame Londone, Kentiš Tauno rajone, Ravlio gatvėje numeris 19, kur, žvelgdamas į švininį Anglijos dangų ir svajodamas apie kaitrų Indijos horizontą, parašė *Vidurnakčio vaikus*; didžiąją tų pusketvirtų metų dalį Liz Calder nuomojosi pas juos kambarį. Jos tuometinis vaikinas Jasonas Spenderis buvo Mančesterio universiteto doktorantas, o ji dirbo Victoro Gollanczo leidyklos viešųjų ryšių departamente Londone, tad jai tekdavo važinėti tarp Mančesterio ir Londono, nes biure praleisdavo tris keturias dienas per savaitę, o visą kitą laiką – šiaurėje.

Ji buvo žavinga moteris, tad viena iš jam skirtų pareigų buvo linksmai iki išnaktų šnekinti iš įvairių knygų pasaulio renginių namo ją parvežančius vyrus, – o taip būdavo gana dažnai, – kol jie patraukdavo į namus. „Niekados nepalink manęs vienos su jais", – įsakė ji jam, tarsi pati kuo puikiausiai negalėtų susitvarkyti su ją merginti linkusiais vyrais. Vienas iš tokių naktinių svečių buvo Roaldas Dahlis, ištįsęs nemalonus vyriškis stambiomis smaugiko rankomis, varstęs jį tokiu nepakančiu žvilgsniu, kad jis nedrįso nė krustelėti. Galiausiai Dahlis išgarmėjo į naktį, neatsisveikinęs net su Liz. Kitas jos svetys buvo žurnalo *The New Statesman* kino kritikas Johnas Colemanas, neva išsigydęs alkoholikas, kuris pravėrė savo lagaminą, išsitraukė porą butelių stipraus alkoholio ir pareiškė: „Šitie man vienam." Colemanas

užsibuvo taip ilgai, kad jis galop pamynė Liz pasitikėjimą ir, varstomas pasipiktinusio jos žvilgsnio, nuėjo gulti. Kitą rytą ji papasakojo, kad Colemanas svetainėje nusiplėšė visus drabužius ir sušuko: „Imk mane, aš tavo.“ Ji maloniai prišnekino žymųjį kritiką apsirengti ir parodė jam duris.

Liz ištekėjo ankstyvoje jaunystėje, su vyru Richardu iš Naujosios Zelandijos persikėlė į Braziliją, susilaukė sūnaus ir dukros, dirbo modeliu, paliko vyrą ir išvyko į Londoną. Brazilija išliko jos didžiąja meile, ir kai Londono „Brazališkame baliuje“ už geriausią karnavalinį kostiumą buvo pažadėti pora bilietų į Rio de Žaneirą, ji išsitepė nuogą kūną plakta grietinėle, nutaisė pozą, ir buvo vežiojama po pokylių salę vežimėliu, traukiamu jos naujojo vaikino Louiso Baumo, savaitinės leidybos verslo biblijos „Bookseller“ redaktoriaus, vilkinčio menininko chalatą ir mūvinčio beretę, rankoje laikančio káltą. Ji, be abejo, nugalėjo.

„Gollancz“ leidykla ją perkėlė į aukštesnes redaktorės pareigas, kaip tik tuo metu, kai jis baigė rašyti *Grimusą*. Ji nakvodavo kambaryje, kuriame jis dienomis rašydavo, ir jam nežinant vis dirstelėdavo į augantį rankraštį. Ji išleido baigtą romaną, tad jo pirmasis autorinis romanas tapo ir jos pirmuoju išleistu romanu. Kai gimė Zafaras, jie visi drauge, kartu su Louiso sūneliu Simonu, atostogavo Prancūzijoje. Štai kokius santykius jis nutraukė dėl pinigų. Ką tai apie jį bylojo?

Santykiai su Deborah Rogers nebuvo tokie seni, kaip draugystė su Liz, bet jie vis vien buvo artimi. Ji buvo maloni, rūpestinga, jausminga ir dosni moteris, su savo viršenybe palaikiusi draugiškus ir kartu dalykiškus santykius. Išleidus *Vidurnakčio vaikus*, bet gerokai prieš Bookerio apdovanojimą ir pasaulines aukštumas, būtent jos kabinete jis suprato, kad, būdamas labai nuosaikus, galbūt galės pragyventi iš savo plunksnos. Jos padrąsinimas suteikė jam jėgų grįžti namo pas Clarissą ir pranešti „ruoštis nepritekliui“, o Clarissos pasitikėjimas padvigubino jo ryžtą, kurio genamas jis nuėjo į reklamos agentūrą ir atsistatydino. Jiedu su Clarissa praleido daug džiugių akimirkų Midl Pitse, Deb ir jos vyrui kompozitoriui Michaelui Berkeley priklausiusiame ūkyje Velse. Tuos metus jis ištvėrė tik palaikomas savo draugų meilės, ištikimybės ir, tikra tiesa, atlaidumo.

Vėliau Liz suprato, kad išvengė kilpos. Jei *Šėtoniškas eiles* būtų išleidusi ji, knygos sukelta krizė su visais grasinimais susprogdinti bei susidoroti, išlaidomis apsaugai, pastatų evakuacijomis ir baime greičiausiai būtų paskandinusi jos naująjį leidybos verslą, ir „Bloomsbury“ leidykla būtų nesulaukusi, kol atras nežinomą, nepublikuotą vaikų literatūros rašytoją Jo Rowling.

Bet tai dar ne viskas. Mūšyje dėl *Šėtoniškų eilių* joks rašytojas negalėjo tikėtis drąsesnių, tvirtesnių, ryžtingesnių sąjungininkų už Andrew Wylie ir Gilloną Aitkeną. Juos paskirdamas savo agentais jis nežinojo, kas laukia ateityje. Bet kai prasidėjo karas, jam buvo džiugu, kad jį palaiko būtent jie.

Didžiausią avansą už teisę išleisti *Šėtoniškas eiles* anglų kalba pasiūlė ne „Viking" leidykla. Kitas pasiūlymas buvo visais šimtu tūkstančių dolerių didesnis, bet abu, tiek Andrew, tiek Gillonas, kuo aiškiausiai patarė jo nepriimti. Jam tokios sumos buvo neįprastos, jau nekalbant apie jų atsisakymą, tad jis paklausė Andrew: „Gal galėtum paaiškinti, kodėl turėčiau atsisakyti papildomų šimto tūkstančių dolerių?" Andrew buvo nepalenkiamas. „Šita leidykla netinkama tavo knygai." Vėliau, kai užvirė visa ta košė, žurnale *The New Yorker* buvo išspausdintas interviu su ponu Rupertu Murdochu, kuriame jis kategoriškai pareiškė: „Aš manau, kad nedera užsipulti svetimų religinių įsitikinimų. Pavyzdžiui, aš tikiu, kad mūsų darbuotojai niekad nebūtų išleidę Salmano Rushdie knygos." Galimas daiktas, kad Rupertas Murdochas nenumanė, jog kai kurie „jo darbuotojai" taip troško išleisti šį romaną, kad nurungė aukščiausią pasiūlytą kainą gana dideliu skirtumu, bet visai tikėtina, ypač atsižvelgus į jo *The New Yorker* pareikštą nuomonę, kad Murdochas, supratęs, jog yra *Šėtoniškų eilių* leidėjas, vos prasidėjus neramumams būtų sustabdęs leidybą. Andrew Wylie patarimas buvo nepaprastai įžvalgus. Murdochas išties buvo netinkamas leidėjas jo knygai.

Nėra tokio dalyko kaip „eilinis gyvenimas". Jam visad patiko siurrealistų manymas, kad mūsų gebėjimą patirti pasaulio keistumą slopina mūsų pripratimas. Mes priprantame prie to, kaip viskas vyksta, prie gyvenimo kasdienybės, tad mūsų regą užstoja kažkokios dulkės ar plėvė, ir dėl to tikroji stebuklinė gyvenimo pasaulyje prigimtis mums tampa nebematoma. Menininkui tenka užduotis nubraukti tą akinantį sluoksnį ir atgaivinti mūsų gebėjimą stebėtis. Jam tai atrodė teisinga; tačiau visa bėda buvo ne vien pripratimas. Žmonės taip pat kenčia savotišką aklumą. Jie apsimeta, kad gyvenime yra „eilinių" ar „normalių" dalykų, bet tai tėra visuotinis įsivaizdavimas, gerokai labiau atitrūkęs nuo tikrovės nei eskapistinė fikcija, kurios kokone jie gyvena. Žmonės užsidaro už savo paradinių durų į slaptą asmeninę zoną, šeimos pasaulį, o pašaliečių paklausti, kaip jiems sekasi, atsako: „Ai, viskas gerai, nėra ką pasakoti, viskas normalu." Bet visi paslapčia nutuokia, kad už tų durų monotonija yra retas reiškinys. Daug tikėtiniau, kad ten, riejantis su piktais tėvais, girtomis motinomis, aikštingais vaikais, pakvaišusiomis tetomis, ištvirkusiais dėdėmis ir merdinčiais seneliais, verda tikras pragaras. Šei-

ma – ne tvirtas visuomenės pamatas, o tamsi, chaotiška mūsų kančių šerdis. Ji ne normali, o siurrealistinė; ne monotoniška, o kupina įvykių; ne paprasta, o keista. Jis prisiminė, kaip būdamas dvidešimties susižavėjęs per BBC radiją klausėsi Reitho paskaitų, vedamų Edmudno Leacho, žymaus antropologo ir Claude'o Lévi-Strausso vertėjo, prieš metus užėmusio Karaliaus koledžo rektoriaus Noelio Annano vietą. „Šeima toli gražu nėra sveikos visuomenės pagrindas, – salė Leachas, – jos uždaras privatumas ir banalios paslaptys yra mūsų nepasitenkinimo šaltinis.“ „Taip! – pagalvojo jis. – Taip! Aš manau lygiai taip pat.“ Šeimos, apie kurias jis vėliau rašė savo romanuose, buvo aikštingos, dramatiškos, mosikuojančios rankomis, tulžingos, pašėlusios. Tie, kam jo knygos nepatiko, kartais prikaišiodavo, kad tos pramanytos šeimos yra netikroviškos – nepakankamai „paprastos“. Kita vertus, tie, kam jo knygos patiko, sakydavo: „Tos šeimos yra lygiai tokios pat, kaip ir manoji.“

Teisė spausdinti *Šėtoniškas eiles* buvo parduota leidyklai „Viking“ 1988-ųjų kovo 15-ąją. Ją išleido Londone rugsėjo 26-ąją. Po šių paskutinių šešių jo „paprasto gyvenimo“ mėnesių, susigyvenimo ir saviapgaulės patina buvo šiurkščiai nušveista, ir po ja pasimatė ne siurrealistinis pasaulio grožis, o jo žvėriškas šiurpumas. Per ateinančius metus jam teks iš naujo įžvelgti grožį, kaip Gražuolė įžvelgė grožį Pabaisoje.

Įsikėlusi į namus Šv. Petro gatvėje, Marianne ėmė ieškotis vietinio gydytojo. Jis pasisiūlė ją supažindinti su savo bendrosios praktikos gydytoju. „Ne, – atšovė ji. – Aš noriu gydytojos moters.“ Tačiau jis paaiškino, kad jo gydytoja ir yra moteris. „Vis tiek, – atsakė ji, – man reikia gydytojo, kuris suprastų mano ligos istoriją.“ Pasak jos, ji įveikė žarnyno vėžį, kurį išsigydė avangardine terapija Kanadoje. (Ji paaiškino, kad Jungtinėse Valstijose toks gydymas yra nelegalus.) „Todėl ieškau onkologiniame tinkle.“ Po kelių dienų ji pranešė radusi tinkamą gydytoją.

1988-ųjų pavasarį jiedu su Marianne svarstė apie ateitį. Jie buvo trumpam nusprendę įsigyti namą Niujorke, o Londone pasilikti tik butą, bet Zafarui dar nebuvo nė devynerių, tad šios minties atsisakė. Jiedu žvalgėsi į butus Hampstedo rajone, Kemplėjaus gatvėje, paskui Karklų gatvėje, Viržyno parko pakraštyje, ir netgi buvo sutarę dėl namo Karklų gatvėje. Bet jis nutraukė sandorį, nes sakėsi nenorįs kraustymosi erzelio. Tiesa buvo niūresnė: jis nenorėjo pirkti namo su Marianne, nes abejojo, ar jų santykiai išsilaikys.

Pavasarį ji vėl ėmė skųstis pašlijusia sveikata. Po nuožmaus barnio, kad jis nuolat „apsėstas“ minčių apie Robyn, nors iš tikrųjų apsėsta buvo ji, jinai

prasitarė jaučianti viduje atsiradusį šešėlį, veriantį skausmą kraujyje. Jai reikėjo gydytojo apžiūros. Ji būgštavo, kad jai vystosi gimdos kaklelio vėžys. Tai, kad ši krizė ėmė kauptis jiems abiem parašius po knygą ir atsiradus daugybei ateities planų, atrodė kandžiai ironiška; dėl kylančios galimybės, kad jų laimę gali nustelbti siaubinga netektis. „Nuolat kalbi apie savo netektis, – pasakė ji jam. – Bet akivaizdu, kad būsi iš to daug ir pasisėmęs."

Tada ji sužinojo, kad jo paraiška Guggenheimo muziejui buvo atmesta, ir jos nuotaika sugižo. Ji gavo gydytojo atsakymą; rezultatai buvo negalutiniai, bet nieko gero nežadėjo. Tačiau po kelių savaičių žinia apie vėžio simptomus buvo paneigta lygiai taip pat netikėtai, kaip ir paskelbta. Susikaupę debesys išsisklaidė. Ji buvo sveika. Jų vėlei laukė ateitis.

Kodėl ši istorija jam kėlė abejonių? Jis negalėjo atsakyti nieko konkretaus. Galbūt jųdviejų tarpusavio santykiai buvo jau perdėm pašliję. Ji negalėjo atleisti už jo kišenėje rastą popieriaus skiautę. Dar vieną smūgį jos tikėjimui santuoka sudavė jo apsisprendimas nepirkti namo Karklų gatvėje. O jo galvoje taip pat sukosi keli sudėtingesni klausimai.

Clarissos tėvas nušoko nuo pastato stogo. Robyn Davidson motina pasikorė. Tada jis sužinojo, kad Marianne tėvas taip pat nusižudė. Ką galėtų reikšti, kad visos svarbiausios jo gyvenimo moterys yra savižudžių dukros? Jis negalėjo arba nenorėjo atsakyti į šį klausimą. Neilgai trukus, susipažinęs su Elizabeth West, vėliau tapusia jo trečiąja žmona ir antrojo sūnaus motina, jis juto poreikį jos paklausti apie tėvus. Gerokai palengvėjo sužinojus, kad Elizabeth giminėje savižudžių nebuvo. Tačiau jos ankstyvoje jaunystėje mirė motina, o gerokai vyresnis tėvas nesugebėjo ja rūpintis, tad ją užaugino kiti giminaičiai.

Jis mėgino papurtyti vaizduotę, nes jam vėl ėmė kirbėti nuolatinis klausimas: „Kas toliau?" Jis perskaitė Grahamo Greene'o *Patikimą agentą* (*The Confidential Agnent*) ir buvo nustebintas paveikaus Greene'o paprastumo. Greene'ui pakanka vyro, nepanašaus į savo paso nuotrauką, kad sukurtų nenuspėjamą, netgi pragaištingą pasaulį. Jis perskaitė *Mažąją Doritą* (*Little Dorrit*) ir kaip paprastai liko sužavėtas Dickenso talento įpūsti gyvybės tam, kas negyva: į dangų, nepažįstamuosius, į vieną ir visus žvelgiančiam Marselio miestui, žvelgiančiam taip nuožmiai, kad nuo jo tenka atsitverti užuolaidomis ir langinėmis. Kažkelioliktąjį kartą perskaitė *Hercogą* (*Herzog*), bet šiuokart knygos požiūris į moteris itin suerzino. Kodėl tiek daug Bellow

veikėjų vyrų įsivaizduoja, kad žiaurumas jiems suteiks seksualumo? Tas pats įsivaizdavimas būdingas tiek Mozei Hercogui, tiek Kenetui Traktenbergui iš *Dėl sudaužytos širdies mirštama dažniau* (*More Die of Heartbreak*). „Pone B., jūsų polinkiai matyti", – užsirašė jis. Taip pat perskaitė Jun'ichirō Tanizaki, mėgaudamasis pasakojimu apie slaptus dienoraščius ir sekso orgijas senovės Japonijoje. Marianne sakė, kad tai yra blogio knyga. Jo manymu, tai knyga apie manipuliacinę kūniškų geidulių jėgą. Sielas turi daugybė tamsių užkaborių, o knygos kartais ima ir juos nušviečia. Bet ką jis, ateistas, turėjo omenyje sakydamas „siela"? Gal jam tai tebuvo poezija? O gal mumyse yra ko nors neapčiuopiamo, ko nors, neišsitenkančio kūne, kraujyje ir kauluose, ko nors, ką Koestleris vadino mašinos dvasia? Jis gvildeno mintį, kad mes turime mirtingą, o ne amžiną sielą; dvasią, mirštančią kartu su kūnu. Dvasią, kurią turime omenyje, kalbėdami apie *das Ich*, savąjį Aš.

Skaitymas taip pat buvo gyvenimas. Jis perskaitė Williamo Kennedy *Didingiausią Bilio Felano pasirodymą* (*Billy Phelan's Greatest Game*) ir juo žavėdamasis užsirašė: „Elgsena baigiasi ne veiksmu, o suvokimu, pagrindžiančiu veiksmą." Jis perskaitė Hawkingo *Trumpą laiko istoriją* (*A Brief History of Time*), nuo kurios jam paskaudo galvą, bet, nors suprato tik nedidelę jos dalį, jam pakako įžvalgos paprieštarauti žymiojo mokslininko požiūriui, kad artėja laikas, kai žinosime viską. Absoliutus pažinimas: tik mokslininkas gali taip beprotiškai ar plačiai mąstyti, kad įsivaizduotų, jog tai įmanoma.

Zia ul-Haqas žuvo lėktuvo katastrofoje: menka netektis.

Jam užgimė mintis apie knygą, kuri pagal pirminį sumanymą galėjo būti pjesė, galbūt perinterpretuotas *Otelas*, tačiau parašyta, kai po kelerių metų ji išsikerojo jam nesuvokiamomis kryptimis. Jis svarstė ją pavadinti „Paskutiniu Mauro atodūsiu". Tuo metu jis susapnavo pažįstamą indę, kuri, perskaičiusi *Šėtoniškas eiles*, jį įspėjo, kad už jas gali tekti „brangiai sumokėti". Londone besirutuliojantis romano veiksmas jai ne kažin kiek rūpėjo, o pasakojimas apie Arabijos jūros perskyrimą jai „atskleidė, kaip tave domina kinas". Sapnas sužadino jame glūdėjusią baimę: kad atgarsį sukels tik tos knygos dalys, kuriose galima įžvelgti jo asmeninį, teigiamą ar neigiamą, sąryšį, o visa kita liks nepastebėta.

Jis, kaip būna visada baigus rašyti knygą ir laukiant, kol ji bus išleista, ėmė abejoti savo darbu. Kartais knyga jam atrodė kiek kerėpliška, „kreivas šleivas siaubūnas", kaip sakė Henry Jamesas. O retsykiais atrodydavo, kad sugebėjo pažaboti tekstą ir sudėstyti jį į gražų kūrinį. Jis nerimavo dėl kelių

epizodų: dalies apie Rozą Daimond su argentinietiška priešistore ir dėl velniškos jo veikėjo Čamčos metamorfozės policijos autobusiuke ir ligoninėje. Jis ypač abejojo dėl pagrindinio pasakojimo vingių ir Čamčos persimainymo scenų. Bet staiga jo dvejonės išsisklaidė. Knyga buvo baigta ir jis ja didžiavosi.

Gegužę jis kelioms dienoms nuskrido į Lisaboną. Keletą paskutinių devintojo dešimtmečio metų „Wheatland" fondas – bendras brito leidėjo George'o Weidenfeldo ir amerikietės Ann Getty, kurią, kaip rašė *The New York Times*, „finansavo" jos vyras Gordonas Getty, projektas – visame pasaulyje surengė daug prabangių literatūrinių konferencijų, bet ši iniciatyva nutrūko 1989-aisiais dėl patirtų nuostolių, kurie, anot *The New York Times*, siekė „mažiausiai 15 milijonų dolerių", ir apkartus bei iširus Getty ir Weidenfeldo santykiams. Keletas tų milijonų 1988-ųjų gegužę prasmego Keluso rūmuose surengtoje konferencijoje, kurioje dalyvavo įspūdingiausias jam matytas rašytojų būrys nuo 1986-ųjų PEN kongreso Niujorke. Sontag, Walcottas, Tabucchis, Enzensbergeris ir taip toliau. Jis nuvyko su Martinu Amisu bei Ianu McEwanu, ir po „britų" sekcijos diskusijos italai priekaištavo, kad buvo per daug kalbėta apie politiką, nes literatūra yra skirta „sakiniams", o lordas Weidenfeldas priekaištavo, kad buvo kritikuojama Margaret Thatcher, kuri jiems tiek padėjo. Kol jis buvo scenoje, nuostabusis juodkalnietis Danilo Kišas pasirodė esąs įgudęs karikatūristas, mat konferencijos bloknote nupiešė ir po posėdžio jam įteikė jo portretą. Niujorko PEN kongrese Danilo, genialus ir šmaikštus rašytojas, gynė nuomonę, kad valstybė taip pat turi vaizduotę. „Tiesą sakant, – pareiškė jis, – valstybė turi humoro jausmą, ir aš pateiksiu jums valstybinio pokšto pavyzdį." Gyvendamas Paryžiuje jis vieną dieną gavo draugo laišką iš Jugoslavijos. Jį atplėšęs pirmame puslapyje pastebėjo valstybinį antspaudą. Jame buvo parašyta: LAIŠKAS NECENZŪRUOTAS. Kišas atrodė kaip Tomas Bakeris iš serialo „Doctor Who", tik nemokėjo angliškai. Kadangi susišnekėti serbų kroatų kalba taip pat nebuvo galimybės, jie susibičiuliavo prancūziškai. Per Lisabonos konferenciją Kišas jau buvo ligos gniaužtuose, – jis mirė 1989-aisiais nuo plaučių vėžio, – balso stygos buvo stipriai pažeistos, tad jam apskritai buvo sunku kalbėti. Toji karikatūra jiedviem pamainė pašnekesį ir išliko branginamu prisiminimu.

Nedidelis ginčas dėl „britų delegacijos" pareiškimų tebuvo menkutis *amuse-bouche*. Pagrindinis įvykis buvo aršus rusų ir regiono, kurį jo atstovai reikalavo vadinti Centrine Europa, rašytojų – to paties Kišo, vengrų György

Konrádo ir Péterio Esterházy, Kanados čeko Josefo Škvorecky ir didžiųjų lenkų poetų Adamo Zagajewskio bei Czesławo Miłoszo susirėmimas. Tuo metu Sovietų Sąjungoje buvo vykdoma „glasnost" politika, tad į konferenciją pirmą kartą buvo išleisti „tikrieji" rašytojai, ne rašytojų sąjungos pakalikai, o tokie, kaip Tatjana Tolstaja. Taip pat dalyvavo žymiausieji rusų rašytojai emigrantai, vedami Josifo Brodskio, todėl renginys tapo ir savotišku rusų literatūros susijungimu, o tai savaime buvo jaudinantis reginys (Brodskis atsisakė kalbėti angliškai, nes, pasak jo, tarp rusų norėjo būti rusas). Tačiau kai Centrinės Europos rašytojai, nepaisydami italų požiūrio, kad literatūra – tai sakiniai, puolė ugningai smerkti rusų viešpatavimą, rusai atsakė piktuoju. Keletas jų pareiškė, kad jie niekados nėra girdėję apie atskirą Centrinės Europos kultūrą. Tolstaja pridūrė, kad jei šiuos rašytojus taip baugino Raudonoji armija, jie galėjo bet kada užsisklęsti vaizduotėje, kaip ji, ir taip visiškai išsilaisvinti. Šie žodžiai buvo sutikti ne per šilčiausiai. Brodskis beveik komiško kultūrinio imperializmo forma tvirtino, kad Rusija šiuo metu sprendžia savas problemas, o kai jas išspręs, išsispręs ir visos Centrinės Europos problemos. (Tas pats Brodskis paskelbus fatvą prisijungė prie tos barikadų pusės, kurioje skanduota: „Jis žinojo, ką daro, pasielgė taip tyčia.") Czesławas Miłoszas, atsistojęs ant pakylos, ėmė griausmingai aiškintis su Brodskiu, ir salėje per septyniasdešimt rašytojų galėjo pasigrožėti dviejų milžinų, dviejų Nobelio laureatų (ir senų draugų) pasirodymu, kaip jie piktai riejasi tokiais žodžiais, kad visiems tai girdėjusiems neliko jokių abejonių, jog Rytuose bręsta pokyčiai. Tai buvo lyg komunizmo žlugimo anonsas, atgijusi dialektinė istorija, įkūnyta ir suvaidinta iškiliausių regiono intelektualų jų pasaulinių kolegų akivaizdoje: tie, kam pasisekė ten pabuvoti, šios akimirkos nepamirš niekada.

Jei, kaip teigė Hegelis, istorija vystosi dialektiškai, tuomet komunizmo žlugimas ir revoliucinio islamo iškilimas parodė, kad dialektinis materializmas, marksistinė Hegelio ir Fichte's filosofijos versija, dialektiką traktuojanti viena iš klasių kovos rūšių, buvo klaidinga iš pašaknų. Centrinės Europos intelektualų nuomonė, pareikšta Keluso rūmuose, ir visiškai kitokia sparčiai stiprėjančio radikalaus islamo filosofija niekino Marxo idėją, kad *ekonomika yra visa ko pagrindas*, kad ekonominis konfliktas, pasireiškiantis klasių kova, geriausiai paaiškina santykių principus. Naujajame pasaulyje, pasaulinėje dialektikoje, neišsitenkančioje komunizmo ir kapitalizmo priešpriešoje, paaiškės, kad visa ko pagrindas gali būti ir kultūra. Centrinės Europos kultūra priešinosi rusiškumui, kad išardytų Sovietų Sąjungą. Ajatolos Khomeini

ir jo bendrų tvirtinimu, visa ko pagrindas, be abejo, gali būti ir ideologija. Taip po truputį į dėmesio centrą pateko ideologijos ir kultūros karai. O jo romanui, nelaimei, grėsė tapti mūšio lauku.

Jis buvo pakviestas dalyvauti radijo laidoje „Desert Island Discs"*, gerokai garbingesnėje už visus eilinius literatūrinius apdovanojimus. Vienas iš aštuonių muzikinių kūrinių, jo pasiimtų į menamą negyvenamą salą, buvo urdu gazelė**, kurią parašė Faizas Ahmedas Faizas, geras jo šeimos draugas ir pirmasis jo pažintas žymesnis rašytojas, liaudies poetas, sukūręs bene geriausias eiles apie Indijos ir Pakistano padalijimą, ir skeptiškas daugelio mėgstamų meilės eilėraščių autorius. Faizas jam atskleidė, kad rašytojas privalo būti tiek visuomeniškas, tiek uždaras, gebantis vertinti tiek visuomenę, tiek žmogaus širdį. Kito jo pasirinkto kūrinio muzika, ko gero, skambėjo iš jo naujosios knygos antraštės – „The Rolling Stones" atliekama „Sympathy for the Devil".

Bruce'as Chatwinas sirgo mirtinai, ir jisai jį keletą kartų aplankė. Liga sudrumstė Bruce'o protą. Jis nesiteikė vartoti žodžių AIDS ar ŽIV, bet ilgainiui ėmė karštligiškai tvirtinti radęs vaistą. Pasakojo, kad paprašė savo turtingų draugų „pavyzdžiui, Ago Khano", surinkti lėšų tyrimams, taip pat norėjo, kad prisidėtų ir jo draugai literatai. Oksfordo Johno Radcliffe'o ligoninės „ekspertai" „labai apsidžiaugė", ir jis, be abejo, „ėjo teisinga kryptimi". Be to, Bruce'as buvo įsitikinęs, kad ir pats tapo be galo turtingas. Kad buvo parduotas „milžiniškas jo knygos tiražas". Vieną dieną paskambinęs jis pranešė, kad įsigijo Chagallo drobę. Tai buvo ne vienintelis jo ekstravagantiškas „pirkinys". Jo žmona Elizabeth buvo priversta patyliukais grąžinti jo pirkinius ir teisintis, kad Bruce'as negaluoja. Galiausiai jo tėvui teko kreiptis į teismą ir perimti sūnaus finansinius reikalus į savo rankas, o dėl to šeimą suskaldė melancholija. Netrukus turėjo pasirodyti ir paskutinis Bruce'o romanas *Utsas* (*Utz*). Vieną dieną jis paskambino ir pasakė: „Jei abu būsim nominuoti Bookerio apdovanojimui, paskelbkim, kad norim juo pasidalyti. Jei nugalėsiu aš, pasidalysiu premiją su tavim, o tu turėtum pažadėti tą patį." Iki tol Bruce'as visad niekindavo Bookerio apdovanojimus.

•

* Negyvenamos salos melodijos. (Angl.)

** Poetinis kūrinys, paplitęs Vidurio ir Pietų Azijoje.

The New York Times jo paprašė parašyti Wilhelmo Grimmo pasakos *Brangioji Milė* (*Dear Mili*), iliustruotos Maurice'o Sendako, recenziją, ir nors jis stengėsi parodyti savo susižavėjimą diduma Sendako kūrybos, negalėjo nutylėti, kad iškiliojo dailininko iliustracijos primena ankstesnius jo darbus. Paskui Sendakas žurnalistams pasakė, kad tai buvo labiausiai jį įskaudinusi apžvalga ir kad jis „nekenčia“ jos autoriaus. (Jis parašė dar dviejų knygų apžvalgas žurnalui *The Observer*, kuriose pažymėjo, kad apžvelgiamos knygos nublanksta prieš ankstesnius jų autorių darbus, tad *Rusijos namų* (*The Russia House*) ir *Fokus marokus* (*Hocus Pocus*) autoriai Johnas le Carré bei Kurtas Vonnegutas, iki tol buvę geri jo pažįstami, jį taip pat paskelbė savo priešu. Štai kokį poveikį turėjo knygų apžvalgos. Jei knyga tau patinka, jos autorius tavo pagyras laiko savaime suprantamu dalyku, bet jei tu jos nemėgsti – susirandi priešą. Jis nusprendė liautis tai daręs. Tai tuščias laiko švaistymas.)

Tą dieną, kai gavo įrištą *Šėtoniškų eilių* redakciją, jo namuose Šv. Petro gatvėje apsilankė laikraščio *India Today* žurnalistė, kurią jis laikė drauge, Madhu Jain. Išvydusi storą tamsiai mėlyną viršelį su raudona antrašte, ji nepaprastai susidomėjo ir ėmė kaulyti kopijos, kad su vyru atostogaudama Anglijoje galėtų ją perskaityti. O perskaičiusi pasiprašė interviu ir leisti išspausdinti knygos ištrauką *India Today* numeryje. Jis vėl sutiko. Paskui daugelį metų manė, kad tas straipsnis ir įskėlė ugnį. Žinoma, žurnale buvo pabrėžti visi „kontroversiški“ knygos aspektai, visa tai buvo pateikta su antrašte TIESUS KIRTIS RELIGINIAM FANATIZMUI – pirmuoju iš nesuskaičiuojamos gausybės klaidinančių knygos turinio apibūdinimų, o kitoje antraštėje pateikti neva paties žodžiai – AŠ RAŠAU APIE FANATIZMĄ – dar labiau iškreipė jo kūrybą. Paskutinis straipsnio sakinys: „*Šėtoniškos eilės* sukels protestų laviną...“ atvirai skatino burtis protestuoti. Straipsnį perskaitė Indijos parlamentaras ir islamo konservatorius Syedas Shahabuddinas, atsišaukęs „viešu laišku“, pavadintu „Šie Šėtoniški kėslai, pone Rushdie, yra jūsų darbas“, o nuo to viskas ir prasidėjo. Paveikiausias būdas užsipulti knygą yra demonizuoti jos autorių, paversti jį padaru, kuris vadovaujasi gyvuliškais instinktais ir piktais kėslais. Buvo kuriamas „Šėtonas Rushdie“, pakarta jo iškamša su nukarusiu raudonu liežuviu, apvilkta apšepusiu smokingu, kurią įsiutusios minios vėliau ėmė tąsyti po pasaulio gatves; jis, kaip ir tikrasis Rushdie, gimė Indijoje. Tai buvo neva pirmasis religijos išniekinimo įrodymas: jei kas nors knygos pavadinime pavartoja žodį „šėtoniškas“, tai

pats neabejotinai yra šėtoniškas. Kaip daugelis kitų pramanų, suklestėjusių informacijos (ar dezinformacijos) amžiuje, įrodymas tapo pagrįstas vien tik kartojamas. Jei pameluosi apie žmogų tik kartą, niekas tavimi nepatikės. Pameluok milijoną kartų – nebetikės pačiu žmogumi.

Bėgant laikui atėjo ir atleidimas. Po daugelio metų, įsivyravus ramybei, iš naujo perskaitęs *India Today* straipsnį, jis pripažino, kad rašinys buvo arčiau tiesos, nei jį pristatė žurnalo antraščių redaktorius, ir ramesnis nei jo paskutinis sakinys. Tie, kas tikėjosi įsižeisti, būtų vis vien įsižeidę. Tie, kas buvo linkę įsiplieksti, būtų radę dėl ko įsiplieksti. Ko gero, žalingiausias žurnalo poelgis buvo tradicinio leidyklų embargo sulaužymas, nes savo straipsnį jis išspausdino likus devynioms dienoms iki knygos pasirodymo, kol Indijoje nebuvo nė vienos jos kopijos. Tai suteikė ponui Shahabuddinui ir jo bendrininkui, kitam parlamento opozicijos nariui, Khurshidui Alamui Khanui visišką laisvę. Apie knygą jie galėjo kalbėti, ką panorėję, tačiau jos nebuvo įmanoma perskaityti ir apginti. Vienas žmogus, perskaitęs išankstinę knygos kopiją, žurnalistas Khushwantas Singhas, žurnale *Illustrated Weekly of India* pasiūlė knygą uždrausti, kad nekiltų neramumų. Taip jis tapo pirmuoju nedidelės pasaulio rašytojų grupelės, palaikančios cenzūros pusę, nariu. Khushwantas Singhas vėliau teigė, kad jo patarimo paprašė „Penguin" leidykla, ir jis įspėjo autorių ir jo leidėjus apie knygos išleidimo pasekmes. Autorius apie jokį įspėjimą nebuvo girdėjęs. Jei toks ir buvo, jis niekad jo negirdėjo. Liūdniausia, kad jį užsipuolė ne vien kritikai musulmonai. Naujai įsteigtame britiškame laikraštyje *The Independent* rašytojas Markas Lawsonas pacitavo neprisistačiusį Salmano bendramokslį iš Kembridžo, kuris išvadino jį „pasipūtėliu" ir teigė, kad pats būdamas „gimnazistas" buvo „atgrasytas jo išsilavinimo". Pasirodo, už rūškanus metus, praleistus Ragbio mokykloje, jį dar ir smerkė anonimas. Kitas „geras draugas", taip pat anonimas, „suprato", kodėl jis atrodo „atšiaurus ir arogantiškas". Ir tai dar ne viskas: jis buvo „šizofrenikas", „visiškai nučiuožęs", „pataisydavo žmones, neteisingai tariančius jo pavardę!" ir, visų blogiausia, jis kartą įsėdo į pono Lawsono iškviestą taksi ir nuvažiavo, palikęs žurnalistą. Tai buvo menkavertės menkystų priekabės ir kituose laikraščiuose jų buvo kur kas daugiau. „Artimi draugai dažnai pripažįsta, kad jis nėra labai malonus", – *The Sunday Times* laikraštyje rašė Bryanas Appleyardas. „Rushdie yra nepataisomas egoistas." (Kokie „artimi draugai" taip kalba apie savo draugus? Nebent anonimai, iškasti iš po žemių gyvenimo būdo žurnalistų.) „Kasdieniame gyvenime" tai būtų gerokai įskaudinę, bet didesnių pasekmių nebūtų

turėję. Tačiau milžiniškam konfliktui, kilusiam jį paskelbus labai nemaloniu žmogumi, tai buvo labai žalinga.

> Lordas Byronas nemėgo aštuoniolikto amžiaus valstybinio poeto Roberto Southey ir jį aršiai puolė savo rašiniais. Southey pareiškė, kad Byronas yra „Šėtoniškosios mokyklos“ rašytojas, o jo poezija ne kas kita, kaip „Šėtoniškos eilės“.

Britiškasis *Šėtoniškų eilių* leidimas išėjo 1988-ųjų rugsėjo 26-ąją, pirmadienį, ir jis su didžiausia nostalgija prisimena tą akimirką, kai sunkumai dar atrodė labai tolimi. Tą rudenį visai trumpam *Šėtoniškos eilės* buvo tapusios knygine kalba aptariamu literatūriniu įvykiu. Ar knyga gera? Ar ji išties, kaip Victoria Glendinning rašė *The Times* žurnale: „Geresnė už *Vidurnakčio vaikus*, nes yra santūresnė, bet tiek pat santūri kaip Niagaros krioklys“ ar, kaip *The Guardian* teigė Angela Carter, „epas, į kurį prigrūsta vizijų... tirštas, balsingas, kartais juokingas, neregėtai šiuolaikiškas romanas“? O gal teisesnė buvo Claire Tomalin, laikraštyje *The Independent* parašiusi, kad tai „nesisukantis ratas“, ar Hermione Lee, žurnale *The Observer* pareiškusi dar priešiškesnę nuomonę, jog tai romanas „tirpstančiais sparnais smengantis link nepaskaitomumo“? Kiek skaitytojų priklausė menamam „15-tojo puslapio klubui“, kurio nariai niekaip nesugebėjo įveikti šios knygos ribos?

Gan greitai literatūrines šnekas užgožė kitų – politinių, religinių, sociologinių, postkolonialinių – diskursų kakofonija, tad diskusijos apie kokybę ir rimtą meninį užmojį tapo kone plepalais. Jo parašyta knyga apie migraciją ir transformaciją nyko ir užleido vietą pramanytai knygai, kurioje *Rushdie išvadino Pranašą ir jo palydovus „padugnėmis ir niekšais“* (jis to nesakė, bet fikcinio Pranašo sekėjus persekiojantiems personažams plūstis nekliudė), *Rushdie vadina Pranašo žmonas kekšėmis* (to jis nedarė, nors jo sukurtos Džahilijos viešnamio kekšės save vadino Pranašo žmonų vardais, kad sujaudintų savo klientus; yra aiškiai parašyta, kad pačios žmonos skaisčiai gyvena hareme), *Rushdie per dažnai vartoja žodį „supistas“* (na, gerai, šio žodžio buvo gana apstu). Būtent prieš šį pramanytą romaną ir buvo nukreiptas visas islamo pyktis, tad apie tikrąją knygą buvo linkęs kalbėti tik labai retas ir tai dažniausiai tik pritardamas neigiamai Hermione Lee nuomonei.

Draugams paklausus, kuo galėtų padėti, jis dažnai maldavo: „Ginkite tekstą.“ Pulti labai konkretūs dalykai, bet gintasi labai abstrakčiai, neretai apsistojant prie kilniojo žodžio laisvės principo. Jis tikėjosi ir dažnai manė,

kad jam būtina tikslingesnė gynyba, teksto kokybės gynyba, kuria buvo išteisintos kitos užsipultos knygos: *Ledi Čaterli meilužis*, *Ulisas*, *Lolita*; kadangi pulta ne pati knyga ar žodžio laisvė, bet konkretūs žodžių junginiai (nes, kaip Keluso rūmuose jam priminė italai, literatūra yra sudaryta iš sakinių) ir tuos žodžius sudėsčiusio autoriaus intencijos, principai ir gabumai. *Jis taip pasielgė dėl pinigų. Jis taip pasielgė, kad išgarsėtų. Taip pasielgti jį privertė žydai. Niekas nebūtų pirkęs tos jo nepaskaitomos knygos, jei jis nebūtų apjuodinęs islamo.* Dėl tokio puolimo pobūdžio *Šėtoniškos eilės* daugeliui metų neteko normalaus romano gyvenimo. Romanas sumenko ir subjuro, tapo kone įžeidimu. Knygos apie angelišką ir velnišką metamorfozę virsmas velnišku savo pačios atspindžiu buvo kažkuo siurrealistiškai komiškas, ir netgi jis sugalvojo keletą juodesnių juokelių, kaip iš to pasišaipyti. (Neilgai trukus ir apie jį sklandė anekdotai. *Ar girdėjot apie naują Rushdie romaną? Jis vadinasi „Buda, tu storašikni suski".*) Tačiau juokauti šiame naujame pasaulyje jam būtų buvę nepritinkama, pokštas būtų rėžęs ausį, linksma nuotaika visiškai nederėjo. Kadangi jo knyga tapo tiesiog įžeidimu, jis tapo Įžeidėju; ne vien musulmonų akyse, bet ir platesnės visuomenės nuomone. Po „Rushdie incidento" atliktos apklausos atskleidė, kad didžioji Britanijos visuomenės dalis manė, jog jam derėtų atsiprašyti už „įžeidžiančią" knygą. Tokį ginčą laimėti sunku.

Tačiau tas keletą 1988-ųjų rudens savaičių knyga vis dar buvo „tiesiog romanas", o jis vis dar buvo savimi. Leidyklos „Viking" filialas Didžiojoje Britanijoje surengė rudens leidinių pristatymo vakarėlį, kuriame jis sutiko Robertsoną Daviesą ir Elmore'ą Leonardą. Susispietęs su senoliais jis klausėsi Elmore'o Leonardo pasakojimo apie tai, kaip po jį sukrėtusios žmonos mirties, svarstydamas, ar jam dar kada nors pavyks susirasti gyvenimo draugę, pažvelgė pro savo namų – Blumfildo miestelyje, šalia Detroito – langą ir išvydo lauke stovinčią moterį. Jos vardas buvo Kristina, ji buvo vyriausioji sodininkė, dažnai atvykdavusi į Blumfildą tvarkyti Leonardo sodo. Po metų jie susituokė.

– Nenumaniau, kur rasiu žmoną, – pasakojo jis, – bet štai ėmiau ir radau ją čia pat, už lango, laistančią gėles.

Buvo surengtas įprastinis ištraukų skaitymo ir knygų pasirašinėjimo turas po Britaniją. Jis nuvyko į Torontą tarti žodžio Tarptautiniame autorių festivalyje, Harborfronte. *Šėtoniškos eilės* kartu su Peterio Carey, Bruce'o Chatwino, Marinos Warner, Davido Lodge'o ir Penelope Fitzgerald romanais buvo nominuotos Bookerio apdovanojimui. (Jis privengė skambinti

Bruce'ui, kad vėl neužvestų kalbos apie apdovanojimo dalybas.) Audrą pranašavo vienintelis Syedas Shahabuddinas, Indijos parlamento narys, reikalaujantis, kad Indijoje būtų imtasi veiksmų prieš „šventvagišką“ knygą, kurios jis prisipažino neskaitęs, pareikšdamas: „Man nereikia braidyti pro nuotekų griovius, kad sužinočiau, kas yra atmatos“, o kalbant apie griovius, jo mintis buvo visai teisinga. Trumpam buvo įmanoma šio debesėlio nepaisyti ir džiaugtis naująja knyga (nors, atvirai kalbant, kiekvienąkart išleidęs naują knygą jis beveik visa savo esybe trokšdavo kuo giliau pasislėpti). Tada, 1988-ųjų spalio 6-ąją, audros debesis užtemdė visą saulę. Jo bičiuliui Salmanui Haidarui, kurio šeima nuo seno artimai draugavo su Rushdie gimine, tuo metu einančiam aukšto Indijos komisaro pavaduotojo Londone pareigas, teko nelengva užduotis savo valdžios įgaliojimu jam oficialiai pranešti, kad Indijoje buvo uždraustos *Šėtoniškos eilės*.

Nors Indijoje plačiai skelbiamas sekuliarizmas, jos valdžia nuo aštuntojo dešimtmečio, nuo pat Indiros ir Sanjay Gandhi valdymo laikų, dažnai pasiduodavo religinių interesų grupių, sulaukiančių gausaus rinkėjų palaikymo, spaudimui. 1988-aisiais silpna Rajivo Gandhi vyriausybė, išsigandusi artėjančių lapkričio rinkimų, baikščiai pakluso dviejų musulmonų parlamento narių reikalavimams, nors jiedu nebuvo pajėgūs „patraukti“ musulmonų rinkėjų Kongreso partijos pusėn. Knygos neišnagrinėjo nė viena oficialiai įgaliota institucija, nebuvo ir nieko panašaus į nešališką teisminį procesą. Draudimą visai netikėtai išleido Finansų ministerija, remdamasi Muitinės įstatymo 11-ąja dalimi, kuria draudžiama knygą importuoti. Keisčiausia, kad Finansų ministerija pareiškė, jog draudimas „nesumenkina literatūrinės ir meninės kūrinio vertės“. „Be galo dėkoju“, – pagalvojo jis.

Stebėtina, kad jis naiviai, lengvabūdiškai, net tamsuoliškai to nesitikėjo. Nuo to laiko meninės laisvės puolimas Indijoje vis dažnėjo, nesigailint nė pačių iškiliausiųjų – kliuvo visiems: dailininkui Maqboolui Fidai Husainui, romanistui Rohintonui Mistry, kino kūrėjai Deepai Mehta ir ne tik. Tačiau 1988-aisiais dar buvo įmanoma tikėti, kad Indija laisva valstybė, kurioje meninė raiška yra gerbiama ir ginama. Jis tuo tikėjo. Už sienos, Pakistane, knygų draudimas buvo nepaprastai dažnas reiškinys. Indijai tai buvo nebūdinga. 1929-aisiais Jawaharlalas Nehru rašė: „Sprendimas, ką galima skaityti, o ko ne, valdžios rankose tampa grėsminga galia... Tikėtina, kad Indijoje šia galia bus piktnaudžiaujama.“ Jaunystėje Nehru tai rašė prieš Indijoje viešpataujančių britų cenzūrą. Gaila, kad po šešiasdešimties metų jo žodžiai atsisuko prieš pačią Indiją.

Norint būti laisvam, būtina tikėti laisve. Be to, būtina tikėti ir tuo, kad tavo darbas nebus kaltinamas nebūtais dalykais. Jis visados rašė tikėdamas, kad turi teisę rašyti kaip nori ir kad jo kūryba mažų mažiausiai bus laikoma rimta; jis taip pat žinojo, kad valstybės, kurių rašytojai neturi pagrindo tuo tikėti, neišvengiamai ima linkti arba jau yra atsivertusios į autoritarizmą ir tironiją. Laisvių stokojančiuose pasaulio kraštuose uždrausti rašytojai ne vien neleidžiami; jie taip pat ir juodinami. Kita vertus, Indijoje intelektinė laisvė ir pagarba visados buvo savaime suprantamas dalykas, išskyrus Indiros Gandhi „ypatingosios padėties" diktatūros metus tarp 1974-ųjų ir 1977-ųjų, po to, kai ji buvo apkaltinta rinkimų pažeidimais. Šiuo atvirumu jis didžiavosi ir gyrėsi vakariečiams. Indiją supo suvaržytos bendruomenės – Pakistanas, Kinija, Birma, – bet ji vis vien išliko atvira demokratija; žinoma, su trūkumais, gal net gausybe trūkumų, bet laisva.

Nuo pat ypač guvios reakcijos į *Vidurnakčio vaikus*, indų atsakas į jo darbus jam tapo svarbiu pasididžiavimo šaltiniu, tad draudimas importuoti *Šėtoniškas eiles* buvo labai skausmingas. Šio skausmo pakurstytas jis išleido ministrui pirmininkui Rajivui Gandhi, Nehru vaikaičiui, skirtą viešą laišką, kuris kai kuriems komentatoriams pasirodė pernelyg agresyvus. Jis piktinosi oficialiais pareiškimais, kad knygos draudimas yra prevencinė priemonė. „Buvo nustatyta, kad yra tikimybė, jog kai kuriais knygos fragmentais gali piktnaudžiauti ar juos iškreipti piktavaliai religiniai fanatikai ir panašūs asmenys. Kūrinį uždrausti įsakyta norint išvengti tokio piktnaudžiavimo. Pasirodo, mano knyga savaime nelaikoma šventvagiška ar prieštaringa – ji uždrausta, taip sakant, savo pačios labui!.. Tai tas pats, jei į kalėjimą jo paties saugumui būtų uždarytas žmogus, atrodantis nepajėgus apsiginti nuo plėšikų ar prievartautojų. Pone Gandhi, laisvoje visuomenėje taip elgtis nedera." Bet rašytojams barti ministrą pirmininką taip pat nedera. Tai buvo... arogantiška. Įžūlu. Indijos spauda draudimą vadino „tamsuoliška sprendimu" ir „minčių kontrolės" pavyzdžiu, bet jam derėjo atidžiau rinkti žodžius.

Jis taip nepasielgė. „Kokią Indiją siekiate valdyti? Atvirą ar užguitą visuomenę? Jūsų veiksmai prieš *Šėtoniškas eiles* daugeliui pasaulio žmonių bus ryškus ženklas." Be abejo, apkaltinti Rajivą Gandhi šeimyninės vendetos vykdymu buvo neprotinga. „Galbūt manote, kad uždrausdamas mano knygą atkeršysite už seną jūsų motinos įžeidimą mano antrojoje knygoje, bet galite neabejoti, kad Indirą Gandhi prisimins ryškiau ir ilgiau nei *Vidurnakčio vaikus*." Na, gerai, tai buvo arogantiška. Jis buvo pasipiktinęs ir įskaudintas, bet taip pat ir neabejotinai arogantiškas. Ką gi. Yra kaip yra. Jis gynė

užvis labiausiai aukštinamą literatūros meną nuo tiesmuko politinio savanaudiškumo. Galbūt tam reikėjo trupučio intelektinės arogancijos. Žinoma, tai buvo netikslinga gynyba; nesuplanuota taip, kad priverstų priešininką persigalvoti. Tai buvo bandymas įgyti kultūrinę persvarą, pasibaigęs retoriniu kreipimusi į ateinančias kartas, kurių nuomonės nežinojo nei Rajivas Gandhi, nei jis pats. „Jums, pone ministre pirmininke, priklauso dabartis; bet šimtmečiai priklauso menui.“

Laiškas buvo išplatintas 1988-ųjų spalio 9-ąją. Kitą dieną „Viking“ biuras sulaukė pirmojo grasinimo susidoroti. Dar po dienos buvo atšaukta planuota paskaita Kembridže, nes rengėjai taip pat sulaukė grasinimų. Audros debesys tvenkėsi.

1988-ųjų Bookerio apdovanojimų komisija mikliai priėmė sprendimą. Komisijos vadovas parlamento narys Michaelas Footas, buvęs Leiboristų partijos pirmininkas ir Hazlitto bei Swifto gerbėjas, buvo ištikimas *Šėtoniškų eilių* gynėjas. Kiti keturi komisijos nariai buvo tvirtai įsitikinę, kad puikus Peterio Carey romanas *Oskaras ir Liusinda* (*Oscar and Lucinda*) yra daug vertingesnis. Balsavimas įvyko po trumpos diskusijos ir tuo viskas baigėsi. Prieš trejus metus nuostabi komiškai vaizdinga Carey knyga *Suktasprandis* (*Illywhacker*) ir puikus Doris Lessing romanas apie Airijos respublikonų armiją *Gerasis teroristas* (*The Good Terrorist*) atvedė komisiją į aklavietę, tad galų gale, sutarus dėl kompromiso, apdovanojimas atiteko Keri Hulme epui apie maorius *Kaulų tauta* (*The Bone People*). Paskelbus rezultatus, kitą vakarą jis vakarieniavo su Peteriu Carey, ir šis pasakė, kad nugalėti turėjo jo knyga. Carey papasakojo apie pradėtą rašyti knygą. Viena iš priežasčių, dėl kurios jis atvyko į Angliją, buvo pasirinkti medžiagos. Jis norėjo aplankyti vieną konkretų paplūdimį Devone. Jis pasisiūlė nuvežti Peterį į vakarų kraštą, ir jiedu šauniai praleido dieną keliaudami per Angliją į jo romano veikėjų, vaikio Oskaro Hopkinso ir jo nuožmiojo tėvo Teofilio, miestelį Henakombį, kurio apylinkėse devyniolikto amžiaus viduryje gyveno ir jų įkvepėjai, rašytojas Edmundas Gosse ir jo tėvas Philipas (jis, kaip ir Teofilis, buvo gamtininkas, našlys ir Plimuto brolijos narys). Paplūdimį jie aptiko už keturių šimtų žingsnių nuo uolos viršūnės. Jie pasirinko keletą kriauklių ir pakrantei būdingų rožinių bei pilkų akmenų. Užeigoje užkirto mėsos su ruduoju padažu, užsigerdami šiltu alumi. Jie visą dieną kalbėjosi apie meilę. Jis tuo metu vis dar buvo su Robyn, o ji buvo australė, kaip, žinoma, ir Carey; o Peteris buvo neseniai vedęs Sidnėjaus teatro režisierę Alison Summers,

tad buvo kupinas aistros ir džiaugsmo. Grįžę į Londoną, jiedu jau buvo tapę draugais. Netrukus po to jis išsiskyrė su Robyn, o Peteris galop triukšmingai išsiskyrė su Alison, bet tai, kad meilė užgeso, nereiškė, kad jos nebuvo apskritai. Paskelbus Bookerio laureatą jis mikliai prasiyrė per Gildholo salę ir apsikabinęs Peterį jį pasveikino ir šelmiškai pašnabždėjo į ausį, kad šios istorijos moralas toks, jog rašytojui A niekad nederėtų padėti rašytojui B rinkti medžiagos, nes pasinaudojęs ta medžiaga rašytojas B nugalės rašytoją A per Bookerio apdovanojimus.

Laimėti būtų buvę malonu, bet jis džiaugėsi dėl Peterio ir, tiesą sakant, labiau nerimavo dėl visuomenėje garsėjančių ginčų dėl jo knygos. *Šėtoniškų eilių* pergalė būtų išėjusi į naudą; vėlei būtų sugrįžta prie „teksto kokybės gynybos“. Tačiau radosi ir opesnių problemų. Apie vienuoliktą vakaro grįžęs namo, atsakiklyje rado pranešimą, kad jam, nors metas ir vėlus, kuo skubiau reikėtų paskambinti į Pietų Afriką vienam musulmonų dvasininkui. Kovą su apartheidu remiantis laikraštis *Weekly Mail*, pritarus Pietų Afrikos „visuotiniam demokratiniam judėjimui“, kitaip tariant, netiesiogiai palaikomas Nacionalinio Afrikos kongreso, jį buvo pakvietęs į Johanesburgą skaityti pagrindinio pranešimo konferencijoje, skirtoje apartheidui ir cenzūrai, tad po keturių dienų jo laukė kelionė. Žinutė atsakiklyje buvo tokia: „Privalau su jumis pasikalbėti prieš jums išvykstant.“ Jis buvo keistos nuotaikos, sukeltos vedybinių sunkumų, sumišusių su vakaro įvykiais (tą naktį Marianne pasigyrė Williamui Goldingui parašiusi feministinį *Musių valdovą*), todėl galop nutarė paskambinti. Sėdėdamas tamsioje svetainėje klausėsi, kaip balsas iš kito pasaulio galo jam liepia nevykti skaityti kalbos laikraščio *Weekly Mail* konferencijoje. Balsas prisistatė esąs liberalus, šiuolaikiškas žmogus, nerimaujantis dėl dviejų dalykų: dėl jo saugumo ir prieš apartheidą kovojančio judėjimo gerovės. Jei jis atvyktų į Johanesburgą tokiomis aplinkybėmis, musulmonų reakcija būtų griausminga ir priešiška. Dėl to kiltų pavojus tiek pavieniams asmenims, tiek politinei veiklai. Kovos su apartheidu koalicijos viduje įsiplieskusios rietenos būtų tikra katastrofa ir praverstų tik dominuojančio baltųjų režimo interesams. Jam derėtų vengti kurstyti tokį konfliktą ir laikytis atokiau.

Kitą rytą jis paskambino Nadine Gordimer, Pietų Afrikos rašytojų kongreso (PARK) globėjai, kuri taip pat pritarė jo kvietimui perskaityti pranešimą. Toji mažutė nepalenkiama moteriškė buvo jo sena draugė ir viena iš gerbiamiausių ir didžiausią susižavėjimą keliančių jo pažįstamų. Ji neapsakomai susijaudino ir susikrimto. Pietų Afrikos musulmonai, dažniausiai aršiai

priešinęsi apartheido suvaržymams, eretiškajam autoriui ir jo knygai grasino šventuoju karu. Jie kėsinosi nužudyti jį, susprogdinti renginį ir užpulti jį pakvietusiuosius. Policija, rodės, nebuvo linkusi užtikrinti jo ir grasinimų sulaukusių žmonių saugumo. PARK organizacijai iškilo pavojus subyrėti, nes jos nariai musulmonai grasino masiškai atsisakyti narystės, o dėl šio skilimo sumenkęs finansavimas organizacijai būtų pražūtingas. Laikraščio *Weekly Mail* personalo dauguma buvo žydai, o musulmonų užgauliojimuose buvo gausu bjauraus antisemitizmo. Kad išspręstų šią problemą, Nadine Gordimer mėgino susitikti su musulmonų lyderiais, be to, daugybė įtakingų kovos su apartheidu judėjimo narių tikino musulmonų ekstremistus nusileisti, bet jie nepakluso. Iškili musulmonų intelektualė profesorė Fatima Meer pareiškė: „Paskutinėje analizėje Rushdie užsipuolė trečiojo pasaulio šalis.“ Nors visą gyvenimą paskyrė postkolonializmui, jis palaipsniui buvo verčiamas engėju, „piktavališkai užsipuolusiu savo etninę praeitį“. Nuostabiausia, kad jam patekus į šią krizę, Nacionalinis Afrikos kongresas nepratarė nė žodžio. Musulmonų puolimas sulaukė daugybės priešininkų, tarp jų J. M. Coetzee's, Atholo Fugardo ir André Brinko, bet islamistai kasdien grasino vis nuožmiau. Gordimer buvo akivaizdžiai sukrėsta ir, kaip tikra draugė, siekė jį apsaugoti.

– Negaliu velti tavęs į tokį pavojų, – pasakė ji.

Tą pačią savaitę Pietų Afrikos vyriausybė uždraudė *Šėtoniškas eiles*. Skelbtame draudime romanas peiktas esąs „rašliava, nevykusiai mėginanti apsimesti literatūros kūriniu“, kritikuotas už savo „nepadorią kalbą“ ir vadintas „bjauriu ne vien musulmonams, bet ir visiems, kieno aiškios vertybės yra padorumas ir kultūringumas“. Įdomiausia, kad ta pati kalba buvo surašyta ir laiške, skirtame „islamo broliams“, – akivaizdu, kad „islamo seserys“ laiško buvo nevertos, – kurį vos prieš kelias dienas, spalio 28-ąją, išplatino Jungtinės Karalystės islamo reikalų veiklos komitetas. Tame dokumente romanas taip pat buvo pavadintas „rašiniu, nevykusiai mėginančiu apsimesti literatūros kūriniu“, be to, jame buvo apstu kaltinimų piktnaudžiavimu, nešvankumu ir panašiai. Pasirodo, baltiesiems Pietų Afrikos rasistams diktavo ponas Mughramas al-Ghamdi, Jungtinės Karalystės islamo reikalų veiklos komiteto laiško signataras.

Po ilgų telefoninių pokalbių su Nadine ir Antonu Harberiu, *Weekly Mail* redaktoriaus pavaduotoju, jam pranešė, kad dėl savo politinio radikalumo PARK organizacija laikraščiui patarė atšaukti jo kvietimą. Jį nuliūdino žinia, kad tai viešai supriešino du iškiliausius Pietų Afrikos rašytojus.

J. M. Coetzee prieštaravo, kad kvietimas būtų atšauktas, teigdamas, jog sprendimą dalyvauti ar nedalyvauti konferencijoje turėtų priimti pats Rushdie. Nadine Gordimer didžiai apgailestaudama pasakė, kad svarbiausias yra saugumo klausimas. Teisūs buvo abu, bet jis nenorėjo, kad kolegos dėl jo kivirčytųsi. Jis pritarė sprendimui atšaukti kvietimą. Tą pačią dieną Tony Lacey, leidyklos „Viking“ vyriausiasis redaktorius, jį pasikvietė asmeniškai pranešti, kad *Šėtoniškos eilės* laimėjo „Whitebread“ apdovanojimą už geriausią romaną. Pasirodo, romano „nevykęs apsimetinėjimas literatūriniu kūriniu“ išdegė.

Į jo namus Londone atėjo pirmasis pasipiktinimo laiškas. Laikraštis *The Evening Standard* pranešė apie pasaulio islamistų grasinimą „užversti „Penguin“ leidyklą“. Žymus advokatas Davidas Napley reikalavo jį teisti pagal viešosios tvarkos įstatymą. O jis su Clarissa nusivedė Zafarą į Haiberio parką pasižiūrėti Gajaus Fokso nakties fejerverkų. Marianne sukako keturiasdešimt vieni, o per pietus jis nuėjo į „Whitebread“ apdovanojimo teikimo ceremoniją. Po pietų jiedu susiriejo. Ji aiškino, kad tūno jo šešėlyje ir nebegali to pakęsti. Tą naktį vis dar susipykę jie nuėjo į Nacionalinį teatrą pasižiūrėti Haroldo Pinterio „Kalnų kalbos“ („Mountain Language“). Išėjęs jis jautėsi lyg spektaklio veikėjai – kad jam uždrausta šnekėti savo kalba. Literatūrinė kalba tapo nusikaltimu.

Po tėvo mirties praėjo metai. Jis džiaugėsi, kad Anisas nemato, kas dedasi su jo sūnumi. Jis paskambino motinai. Negin jį ištikimai palaikė („kokie siaubingi žmonės“), bet, keisčiausia, gynė ir jų Dievą. „Nekaltink Alacho už jų žodžius.“ Jis paprieštaravo. Koks gi dievas nėra atsakingas už savo tarnų veiksmus? Ar teigiant, kad dievybė yra bejėgė prieš ja tikinčiuosius, nėra savotiškas jos suvaikinimas? Ji buvo nepalenkiama. „Alachas dėl to nekaltas.“ Ji pažadėjo už jį pasimelsti. Jis nustėro. Jo šeima buvo kitokia. Tėvas mirė vos prieš metus, o motina jau papratо melstis? „Už mane nesimelsk, – atsakė jis. – Nejau nieko nesupranti? Mes kitoje barikadų pusėje.“ Ji pritariamai nusijuokė, bet nesuprato, ką jis jai sako.

Atsirado šioks toks Pietų Afrikoje kilusių keblumų sprendimas. Jis sutiko perskaityti pranešimą *Weekly Mail* konferencijoje telefonu iš Londono. Jo balsas keliavo į Pietų Afriką, mintys buvo girdimos jam nematomoje Johanesburgo salėje, bet jis buvo namuose. Nemalonu, bet geriau negu nieko.

Didysis Al Azharo šeichas Gadas el-Haqas Ali Gadas el-Haqas: jam šis vardas pasirodė beviltiškai pasenęs, vardas iš *Tūkstančio ir vienos nakties*,

priklausantis skraidančių kilimų ir stebuklingų lempų amžiui. 1988-ųjų lapkričio 22-ąją šis didysis šeichas, vienas iškiliausių islamo teologijos žymūnų, iki pašaknų konservatyvus šventikas iš Kairo Al Azharo universiteto, rėžė kalbą, nukreiptą prieš šventvagiškąją knygą. Jis viešai smerkė, kad romane „melas ir pramanai" pateikti kaip faktai. Jis skatino Britanijos musulmonus imtis prieš rašytoją tinkamų veiksmų. Jis norėjo, kad įsikištų ir keturiasdešimt šešių narių Islamo konferencijos organizacija. Jam ramybės nedavė ne vien *Šėtoniškos eilės*. Vėl atgijo jo priekaištai žymaus egiptiečių rašytojo ir Nobelio premijos laureato Naguibo Mahfouzo romanui *Gebalavio vaikai* (*Children of Gebalawi*), taip pat kaltintam šventvagyste, mat jo šiuolaikiškas pasakojimas buvo pranašų Abraomo ir Mahometo gyvenimo alegorija. „Romano negalima paleisti į apyvartą vien todėl, kad jo autorius yra laimėjęs Nobelio premiją, – pareiškė jis. – Šis apdovanojimas nesuteikia teisės propaguoti klaidingų idėjų."

Bet Gadas el-Haqas Ali Gadas el-Haqas nebuvo vienintelis šių knygų ir jų autorių įžeistas Egipto šeichas. Vadinamasis Aklasis šeichas Omaras Abdel-Rahmanas, vėliau pasodintas į kalėjimą už tai, kad prisidėjo prie pirmosios Pasaulio prekybos centro atakos Niujorke, pareiškė, kad jei Mahfouzas būtų buvęs prideramai nubaustas už *Gebalavio vaikus*, Rushdie nebūtų drįsęs išleisti *Vidurnakčio vaikų*. 1994-aisiais vienas jo sekėjų, supratęs, kad šis pareiškimas buvo fatva, dūrė Naguibui Mahfouzui peiliu į kaklą. Laimei, senyvas rašytojas išgyveno. Išsyk po Khomeini fatvos Mahfouzas parėmė *Šėtoniškų eilių* gynybą, smerkdamas Khomeini poelgį kaip „intelektinį terorizmą", bet ilgainiui jis perėjo į priešingą pusę, skelbdamas, kad „Rushdie neturi teisės įžeidinėti, ypač pranašo ar kitų šventenybių".

Tada jį jau persekiojo kone mitologiniai personažai: didieji ir aklieji šeichai, Darul Ulumo seminaristai iš Indijos, Vahabo mulos iš Saudo Arabijos (ten knyga buvo taip pat uždrausta) ir visai netrukus turbanuoti iraniečiai teologai iš Komo. Jis niekad per daug negalvojo apie tuos didingus veikėjus, bet jie neabejotinai galvojo apie jį. Religijos pasaulis sparčiai, negailestingai apibrėžė ginčo taisykles. Pasaulietinis pasaulis gerokai atsiliko, nes buvo prasčiau organizuotas, nesusitelkęs ir iš esmės jam tai mažiau rūpėjo; todėl be jokios kovos buvo atiduota daug brangios teritorijos.

Tikinčiųjų demonstracijoms plečiantis, gausėjant ir vis garsėjant, Pietų Afrikos rašytojas Paulas Trewhela savo drąsioje esė, kuria kategoriškai pasaulietiškai užstojo jį ir jo romaną nuo kairuoliško požiūrio, islamistų judėjimą pavadino „masinio neracionalumo pliūpsniu", šia formuluote iškeldamas

įdomų klausimą, ypač keblų kairiesiems: ką daryti, kai masės ima elgtis neracionaliai? Ar „liaudis“ apskritai gali būti tiesiog neteisi? Trewhela teigė, kad „konfliktą įžiebė romano polinkis sekuliarizuoti... pastangos (Rushdie žodžiais tariant) „kalbėti apie Mahometą lyg apie žmogų“, ir šį projektą jis prilygino devyniolikto šimtmečio ketvirtajame ir penktajame dešimtmečiais veikusiems Jauniesiems hėgelininkams, kritikavusiems krikščionybę, tikėjusiems, kad, pasak Markso, „ne religija kuria žmogų, o žmogus religiją“. Trewhela gynė *Šėtoniškas eiles* teigdamas, kad jos tęsia Boccaccio, Chaucerio, Rabelais, Aretino ir Balzaco antireliginės literatūros tradiciją, ir ragino tikinčiųjų puolimą atremti ryžtingesniu pasaulietiniu atsaku. „Knygos nenutildys, – rašė jis. – Stebime skausmingą, kruviną ir sunkų naujo revoliucinės Apšvietos amžiaus gimimą.“

Kairiųjų pozicijų laikėsi daugelis, – Germaine Greer, Johnas Bergeris, Johnas le Carré – nenorintys nė girdėti, kad liaudis gali klysti. Liberaliajai nuomonei skystant ir dvejojant, masinio neracionalizmo judėjimas su diena darėsi vis neracionalesnis ir masiškesnis.

Jis buvo vienas iš pasirašiusiųjų „Chartiją 88“, taip pavadintą (kai kurie konservatyvesni komentatoriai pavadinimą praminė „tuščiagarbiu“) didžiajai laisvių chartijai „Chartija 77“, prieš vienuolika metų paskelbtai čekų intelektualų disidentų, garbei. „Chartija 88“ reikalavo Britanijoje konstitucinės reformos ir buvo paskelbta Bendruomenių rūmuose lapkričio pabaigoje. Vienintelis susirinkime pasirodęs iškilesnis britų politikas buvo būsimasis leiboristų partijos užsienio reikalų ministras Robinas Cookas. Ėjo gūdaus tečerizmo laikai, tad leiboristų lyderis Neilas Kinnockas asmeniškai „Chartijos 88“ veikėjus pavadino „valkatų, verksnių ir veltėdžių gauja“. Tais laikais, prieš didžiajai decentralizacijai dramatiškai pakeičiant Britanijos politiką, balsavimas už konstitucinę reformą neįvyko. Cookas atvyko susidomėjęs Škotijos decentralizacija.

Tą dieną užmegzta draugystė po vienuolikos metų netiesiogiai išsprendė tarptautinę krizę, kilusią dėl *Šėtoniškų eilių*. Tas pats Robinas Cookas, eidamas užsienio reikalų ministro pareigas Blairo vyriausybėje, pasiryžo išspręsti kilusią problemą; būtent jis su savo pavaduotoju, parlamento nariu Dereku Fatchettu, kovojo ir pasiekė proveržį.

Metai baigėsi blogai. Gruodžio 2-ąją Jorkšyre, Bradfordo rajone, kur gyveno didžiausia Britanijos musulmonų bendruomenė, įvyko demonstracija

prieš *Šėtoniškas eiles*. Gruodžio 3-iąją Clarissa sulaukė pirmojo grasinamo skambučio. Gruodžio 4-ąją, per jos keturiasdešimtmetį, jai paskambino dar kartą. Buvo pasakyta: „Šiąnakt, Salmanai Rushdie, mes tave sugausim Birmos gatvėje 60.“ Tai buvo jos namų adresas. Ji iškvietė policiją, ir jie kartu su policininkais pernakt prabuvo jos namuose.

Nieko neatsitiko. Įtampa paaštrėjo dar labiau.

Gruodžio 28-ąją „Penguin“ biuras sulaukė dar vieno grasinimo susprogdinti. Andrew Wylie paskambino jam apie tai pranešti. „Baimė tampa įtakingu veiksniu“, – pasakė Andrew.

Tada prasidėjo 1989-ieji – pasaulį pakeitę metai.

Tądien, kai buvo deginama jo knyga, jis nusivežė savo amerikietę žmoną apžiūrėti Stounhendžo. Kai sužinojo apie Bradforde rengiamą akciją, jo viduje sukilo laukinis maištas. Jis nenorėjo visą dieną laukti, kas atsitiks, o paskui atsakinėti į neišvengiamus žiniasklaidos klausimus, tarsi neturėtų geresnio užsiėmimo nei murkdytis po dienos bjaurastį. Geoffrey iš Monmuto sakė, kad Stounhendžą pastatė Merlinas. Žinoma, Geoffrey buvo nepatikimas šaltinis, bet toks Stounhendžas buvo patrauklesnis už archeologų vadinamą senovinę kapavietę ar druidų kulto altorių. Greitai lėkdamas automobiliu jis nebuvo nusiteikęs druidų istorijoms. Didelių ir mažų religinių kultų vieta istorijos šiukšlyne, ir jis troško, kad kas nors juos ten nutrenktų kartu su visais išaugtiniais žmonijos pramanais, kaip kad plokščia žemė ar sūrio mėnulis.

Marianne buvo pasiekusi savo ryškumo zenitą. Pasitaikydavo dienų, kai jos veidas sutviksdavo kone bauginančiu ryškumu, kai kasdienė energija imdavo veržtis per kraštus. Ji buvo iš Pensilvanijos valstijos Lankasterio miesto, bet su amišais neturėjo nieko bendra. Jos įvaizdis buvo savitas, rėksmingas. Kartą juodu pakvietė į karališką sodo iškylą Bakingamo rūmuose, o ji pasirodė ne su suknele, elegantišku bolero ir tabletės formos skrybėlaite, o su juodais blizgančiais naktiniais. Nors dukra ir įkalbinėjo, ji atsisakė dėvėti liemenėlę. Jis vaikščiojo po rūmų sodus su apatiniais vilkinčia žmona be liemenėlės. Pagrindinėmis spalvomis vilkintys monarchai stovėjo apsupti minios, kaip lenktyniniai žirgai, kiekvienas savame garde. Minia, susispietusi aplink karalienės ir princesės Dianos tandemą, buvo be konkurencijos gausiausia. Princesės Margaritos gerbėjų klubas buvo kone gėdingai menkas. „Įdomu, – tarė Marianne, – ką karalienė turi savo rankinuke.“ Klausimas buvo linksmas, tad jie keletą akimirkų smagiai kūrė, kas ten galėtų būti. Gal

dujų balionėlis. Arba tamponai. Tikrai ne pinigai. Nieko, kas būtų su jos atvaizdu.

Kai Marianne užsivesdavo, jos draugijoje būdavo smagu. Paneigti jos sumanumo ir sąmojo neįmanoma. Ji užsirašinėdavo į galvą šaunančias mintis kad ir kur būtų, o jos rašysena buvo tokia pat rėksminga, kaip ir ji pati. Ji kartais gąsdinamai sparčiai vertė savo patyrimus literatūra. Beveik nė akimirkos neskirdavo permąstymui. Iš jos liete liejosi istorijos, vakarykščiai įvykiai tapdavo šiandienos sakiniais. O kai jos veidas imdavo ryškiai spinduliuoti, ji tapdavo arba nuostabiai patraukli, arba pamišusi, arba abi iš karto. Ji buvo sakiusi, kad visos jos veikėjos, kurių vardas prasideda raide M, buvo jos pačios atmainos. Prieš *Džoną Dolerį* išleistame jam patikusiame romane, pavadintame *Atskiros sąskaitos* (*Separate Checks*), pagrindinės veikėjos pavardė buvo Makvin, Elerė Makvin, taip pavadinta trilerių rašytojo garbei. Rašytojas Ellery Queenas iš tikrųjų buvo dviejų Bruklino rašytojų, pusbrolių Frederico Dannay ir Manfredo Benningtono Lee, slapyvardis, bet jų vardai taip pat buvo pseudonimai, slėpę tikruosius – Danielių Nathaną ir Emanuelį Lepofsky. Taigi Marianne veikėjos vardas buvo pakeistas dviejų bendradarbiaujančių rašytojų pseudonimas, kuriuo jie slėpė vardus, slepiančius jų tikruosius vardus. Elerė Makvin romane *Atskiros sąskaitos* buvo privačios psichiatrinės ligoninės pacientė. Jai maišėsi protas.

Bradforde minia susirinko prie Tyrlso pastate įsikūrusios policijos nuovados, aikštėje, kuri ribojosi su itališko stiliaus rotuše ir teismo rūmais. Joje buvo baseinas su fontanu ir teritorija, vadinama „nuomonių kampeliu“, skirta žmonėms pasisakyti, ko geidžia jų širdis. Tačiau musulmonų demonstrantų nedomino parėkauti į ruporą. Tyrlso aikštė nebuvo tokia reikšminga kaip Berlyno operos aikštė 1933-iaisiais, be to, Bradforde triukšmas kilo tik dėl vienos, o ne dvidešimt penkių tūkstančių ar daugiau knygų; vos keletas iš ten susirinkusiųjų žinojo apie prieš penkiasdešimt penkerius metus įvykdytą Josepho Goebbelso akciją, per kurią jis rėkė: „Ne – moraliniam nuosmukiui ir žlugimui. Taip – padorumui ir šeimos bei valstybės moralumui! Heinricho Manno, Ernsto Gläserio ir Ericho Kästnerio “ mintims ir nuo jų apsaugoti. Galbūt jie taip pat nebuvo girdėję ir termino „rašliavą siunčiu į liepsną!“ Tądien buvo sudegintos ir Bertolto Brechto, Karlo Marxo, Thomo Manno ir net Ernesto Hemingway knygos. Ne, demonstrantai ničnieko nežinojo apie aną laužą ir nacių troškimą „išvalyti“ iš vokiečių kultūros „išsigimusias autodafė“ ar apie katalikų inkvizicijos veiklą, bet nors ir nebuvo istorijos žinovai, vis vien tapo jos dalimi. Jie irgi susirinko ugnimi sunaikinti eretiško teksto.

Jam vaikščiojant aplink akmenis, kuriuos buvo linkęs laikyti Merlino „hendžu“, valandėlei dabartis pranyko. Gali būti, kad jiedu su žmona netgi susikabino rankomis. Pakeliui namo jiedu pravažiavo pro Ranimydą, užlają prie Temzės, kur didikai privertė karalių Joną pasirašyti *Magna Carta*. Būtent ten prieš 774-erius metus britai ėmė laisvintis nuo tironų valdžios. Ten pat stovėjo ir britų paminklas Johnui F. Kennedy, ir akmenyje iškalti kritusio prezidento žodžiai jam tądien buvo labai iškalbingi. „Tegul kiekviena tauta žino, nesvarbu, ar ji linki mums gero, ar blogo, kad mes pasiryžę sumokėti bet kokią kainą, pakelti bet kokią naštą, įveikti bet kokius sunkumus, paremti bet kurį draugą ir pasipriešinti bet kuriam priešui, kad išsaugotume ir puoselėtume laisvę.“

Jis įjungė automobilio radiją ir per visas žinias išgirdo apie knygos deginimą Bradforde. Kai jiedu grįžo namo, jį pasiglemžė dabartis. Per televiziją jis pamatė, nuo ko visą dieną stengėsi išsisukti. Į demonstraciją susirinko gal koks tūkstantis žmonių, vien vyrai. Visi piktais veidais ar, tiksliau, visi prieš kameras vaidino perpykusius. Jų akyse jis įžvelgė džiaugsmą atsidūrus pasaulio žiniasklaidos akiratyje. Tai buvo įžymybės džiaugsmas, tai, ką Saulas Bellow vadino „renginio kerais“. Maudytis rampų šviesoje buvo nuostabu, kone erotiška. Jie pateko ant raudonojo istorijos kilimo. Jie nešė plakatus su užrašais RUSHDIE – ŠUNSNUKIS ir RUSHDIE – SUSIKIŠK SAVO ŽODŽIUS. Jie buvo pasirengę stambaus plano kadrui.

Romano kopiją prikalė prie lentgalio ir padegė: nukryžiavo ir sudegino. Jis niekaip negalėjo pamiršti to vaizdo: palaimingai pikti veidai, besidžiaugiantys savo pykčiu, tikintys, kad iš jų įniršio gimė jų tapatybė. O visų priešaky vienas piktdžiuga su trilbiu ir Puaro ūsiukais. Tai buvo Bradfordo tarybos narys Mohammadas Ajeebas (keista, bet žodis *ajeeb* urdu kalba reiškia „keistas“), jis miniai pareiškė: „Islamas yra taika.“

Jis stebėjo savo knygos deginimą ir, žinoma, galvojo apie Heine. Bet Bradforde susirinkusiems piktdžiugiškiems ir įniršusiems vyrams ir berniukams Heinrichas Heine nereiškė nieko. „Dort, wo man Bücher verbrennt, verbrennt man am Ende auch Menschen“ („Ten, kur deginamos knygos, ilgainiui ims deginti ir žmones“). Ši pranašiška eilutė iš *Almansoro*, parašyta daugiau nei prieš šimtą metų iki nacių laužų, vėliau buvo iškalta Berlyno operos aikštės grindinyje, nacių knygų deginimo vietoje: gal kada nors ją iškals ir Tyrlso aikštėje, gerokai menkesniam, bet vis vien gėdingam įvykiui atminti? „Ne, – pagalvojo jis. – Greičiausiai ne.“ Nors *Almansore* sudeginta knyga ir buvo Koranas, o jos degintojai buvo inkvizitoriai.

Heine buvo į liuteronybę atsivertęs žydas. Jei norėtumėte, galėtumėte jį vadinti išdaviku. Jį patį taip pat kaltino išdavyste ir daugeliu kitų nusižengimų: šventvagyste, įžeidinėjimu, užgauliojimu. „Taip pasielgti jį privertė žydai, – teigė jie. – Jo leidėjas buvo žydas ir jam sumokėjo. Jį įkalbėjo žmona žydė.“ Skambėjo niūriai komiškai. Marianne nebuvo žydė; o dėl jų nuolat įtemptų santykių, ji net nebūtų galėjusi jo įkalbėti palaukti žalio šviesoforo signalo prieš einant per gatvę. Bet tą dieną, 1989-ųjų sausio 14-ąją, jie pamiršo savo nesutarimus ir susikibo rankomis.

Neprisistatęs gerbėjas jam atsiuntė marškinėlius. ŠVENTVAGYSTĖ NIEKO NENUSKRIAUDŽIA. Tačiau tuomet apšvietos pergalė atrodė laikina, pažeidžiama. Buvo atgaivinta sena kalba, vėl pakilo nugalėtos idėjos. Jorkšyre sudegino jo knygą.

Tada supyko ir jis.

„Kokia trapi yra civilizacija, – rašė jis žurnalui *The Observer*, – kaip lengvai ir linksmai dega knyga! Mano romano veikėjai stengiasi tapti žmonėmis pripažindami meilės, mirties ir dvasinio gyvenimo (nesvarbu, su Dievu ar be jo) egzistavimą. Už romano ribų rikiuojasi nežmoniškumo pajėgos. „Šiandien Indijoje brėžiamos fronto linijos, – sako vienas mano personažų. – Pasaulietinio prieš religinį, šviesos prieš tamsos. Geriau pasirink, kurią pusę palaikai.“ Šiai kovai pasiekus ir Britaniją, man belieka tikėtis, kad ji nebus pralaimėta dėl vangumo. Pats laikas pasirinkti puses.“

Ne visi laikėsi tokio pat požiūrio. Daugelis, ypač parlamento nariai, remiami didesnio musulmonų rinkėjų būrio, išsisukinėjo nuo aiškaus atsakymo. Bradfordo apygardos parlamento narys Maxas Maddenas kartu su Jacku Stewartu – abu parlamentarai, garsėjantys kaip seni kalbos laisvės gynėjai, – droviai prisiglaudė musulmonų pusėje drauge su aršiais leiboristų šviesuoliais Roy Hattersley, Brianu Sedgemore'u ir kitais. 1988-ųjų rugsėjį Straw, gindamas Jimo Alleno pjesę *Pražūtis* (*Perdition*), rašė: „Pagrindinė mintis... mane žeidžia... bet demokratija pasižymi tuo, kad suteikia žodžio laisvę tiems, su kuriais ji visiškai nesutinka.“ Tačiau šiuo atveju Straw nutarė paremti reikalaujančiuosius išplėsti šventvagystės įstatymą, kad jis apimtų visas religijas (Jungtinės Karalystės religinio nepakantumo įstatymas gynė tik valstybinę Anglikonų bažnyčią), ir uždrausti medžiagą, „žeidžiančią religinius įsitikinimus“. (Nepaisant pono Straw pastangų, 2008-aisiais šventvagystės įstatymas buvo apskritai panaikintas.) Maxas Maddenas „nuliūdo“, kad „Rushdie sukurstė protestus prieš *Šėtoniškas eiles*, nesuteikda-

mas musulmonams teisės pasisakyti (aš siūliau įtraukti [į knygą] trumpą intarpą, kuriame musulmonai galėtų paaiškinti, kodėl jo knyga jiems atrodo įžeidžiama).“ Jo bičiulis, Bradfordo apygardos parlamento narys Bobas Cryeris, atkakliai prieštaravo musulmonų demonstrantams ir išliko savo poste.

Maxas Maddenas jį apkaltino „vengiant“ akistatos su savo priešininkais. Jis nuvyko traukiniu į Birmingamą dalyvauti BBC televizijos pietinės laidos „Daytime Live“ diskusijoje su musulmonų lyderiu Heshamu el-Essawy, tuktelėjusiu Harlio gatvės dantistu, besilaikančiu nuosaikios pozicijos, siekiančiu tiesiog apmaldyti paaštrėjusią situaciją. Filmuojant laidą pro studijos langą jam už nugaros buvo matyti, kaip prie BBC pastato susibūrė grėsmingai šūkaujanti demonstrantų minia. Paaštrėjusi situacija neaprimo ir nebuvo apmaldyta.

Kitą dieną po knygos sudeginimo Bradforde didžiausias Britanijos knygų platinimo tinklas „WH Smith“ išėmė knygą iš visų savo 430-ies knygynų lentynų. Jo direktorius Malcolmas Fieldas pasakė: „Mes jokiu būdu nenorime pasirodyti esantys cenzoriai. Mes siekiame suteikti visuomenei tai, ko ji nori.“

Praraja tarp privataus asmens „Salmano“, kuriuo jis save laikė, ir jam beveik nepažįstamo viešojo asmens „Rusdhie“ kasdien didėjo. Vienas jų, jis jau pats nebesuprato, ar Salmanas, ar Rushdie, nusigando, kiek leiboristų partijos parlamentarų ėmė šokti pagal musulmonų dūdelę – šiaip ar taip, jis visą gyvenimą buvo leiboristų partijos rėmėjas – ir nusiminė, kad „dabar tikrieji Britanijos konservatoriai yra leiboristų partijoje, o radikalai tapo konservatoriais“.

Buvo sunku nesižavėti savo varžovų veiklumu. Iš vienos valstybės į kitą sklandė faksai ir teleksai, mečetėse ir kitose religinėse organizacijose buvo platinami bukletai su tezėmis, ir gan greitai visi užgiedojo iš tų pačių gaidų. Modernios informacinės technologijos buvo naudojamos pasenusioms idėjoms skleisti: viduramžiškos idėjos vertė šiuolaikiškumą pakelti ranką prieš save, jį pasikinkė pasaulėžiūra, nemėgstanti paties šiuolaikiškumo – racionalios, protingos, pažangios, pasaulietiškos, kritiškos, kūrybiškos modernybės, prieštaraujančios mistiškam, sustabarėjusiam, nepakančiam, bukinančiam tikėjimui. Kylančią islamiško radikalizmo bangą jos pačios idėjiniai vadai vadino „sukilimu prieš istoriją“. Istorija, visais laikais vedusi pasaulio tautas pirmyn, tikrai buvo gerokai didesnis priešas nei eiliniai bedieviai ar eretikai.

Tačiau naujovės, atrodytų, nekenčiamiausią istorijos kūrinį, buvo galima panaudoti senovei prikelti.

Kartu su priešininkais pasirodė ir sąjungininkai. Jis pietavo su Azizu al-Azmehu, siru Eksetерio universiteto islamo studijų profesoriumi, kuris per ateinančius metus parašė vienus stipriausių *Šėtoniškų eilių* puolimą kritikuojančių ir vienus moksliškiausių romaną islamiškosios tradicijos požiūriu ginančių straipsnių. Jis susipažino su Gita Sahgal, rašytoja, moterų ir žmogaus teisių aktyviste, kurios motina buvo iškili Indijos rašytoja Nayantara Sahgal, o senelio brolis pats Jawaharlalas Nehru. Gita buvo viena iš judėjimo „Moterys prieš fundamentalizmą" įkūrėjų, judėjimo, kuris gana narsiai stengėsi ginčytis su musulmonų demonstrantais. 1989-ųjų sausio 28-ąją kone aštuoni tūkstančiai musulmonų pražygiavo Londono gatvėmis ir susirinko Haid Parke. Gita su kolegomis subūrė eitynėms kliudančią antidemonstraciją, ir buvo užpultos bei pargriautos. Tai jų ryžto nesumenkino.

Sausio 18-ąją Nicoje savo draugės Shirley Conran namuose mirė Bruce'as Chatwinas.

Romaną netrukus turėjo išleisti Jungtinėse Valstijose – į jo namus atkeliavo išvaizdus JAV rinkai skirtas knygos variantas, – ir Amerikos musulmonai ėmė grasinti „žudynėmis ir riaušėmis". Pasigirdo gandų, kad už jo galvą pažadėta 50 000 dolerių. Spaudoje netilo ginčai, bet kol kas dauguma žiniasklaidos redaktorių savo skiltyse palaikė jo pusę. „Kovoju savo gyvenimo mūšyje, – rašė jis dienoraštyje, – ir pastarąją savaitę pajutau, kad imu viršų. Tačiau smurto baimė dar nepranyko." Vėliau skaitydamas šį įrašą jis stebėjosi savo optimizmu. Net gresiant lemiamam Irano kirčiui jis negalėjo numatyti ateities. Iš jo būtų išėjęs nekoks pranašas.

Jo gyvenimas skilo perpus: į viešą kontroversišką gyvenimą ir asmeninio gyvenimo likučius. 1989-ųjų vasario 23-iąją buvo jo ir Marianne vedybų metinės. Ji nusivedė jį į operą pasižiūrėti „Madam Baterflai". Ji užsakė puikiausias vietas pagrindinio balkono pirmoje eilėje, ir užgesus šviesoms greta jo atsisėdo princesė Diana. Jis svarstė, ką ji mano apie operos veiksmą, apie moterį, kurią, pažadėjęs mylėti, paliko vyras ir galiausiai grįžo vedęs kitą moterį, tik tam, kad sudaužytų jos širdį.

Kitą dieną „Whitebread" metų knygos apdovanojimuose jo romanas, laimėjęs geriausiojo titulą, konkuravo su keturiais kitų nominacijų laureatais: A. N. Wilsono parašyta Tolstojaus biografija ir pirmuoju buvusio psichiatrinės ligoninės slaugo Paulo Sayerio romanu *Beprotybės paguoda* (*The*

Comforts of Madness). Su Paulu Sayeriu jis susidūrė vyrų tualete. Jaunuolį iš įtampos net pykino, ir jis mėgino jį nuraminti. Po valandos Sayeris laimėjo apdovanojimą. Paaiškėjus komisijos sprendimui, tapo aišku, kad du jos nariai, torių partijos vidaus reikalų ministras Douglasas Hurdas ir konservatyvus žurnalistas Maxas Hastingsas, paskandino *Šėtoniškas eiles* dėl ne visai literatūrinių priežasčių. Kitaip sakant, demonstrantų šūksniai prasiskverbė į komisijos gretas ir pasiekė savo tikslą.

Jis pirmąkart susiriejo su Peteriu Mayeriu ir Peteriu Carsonu iš „Penguin" leidyklos, nes jie nesiteikė kreiptis į teismą dėl jo romano uždraudimo Indijoje.

Jį pakvietė pietų Grahamas Greene'as, panoręs susipažinti su kitakilmiais Londono rašytojais. Klube „Reform Club" jis pietavo su Michaelu Ondaatje, Benu Okri, Hananu al-Shaykhu, Wally Mongane Serote ir keletu kitų, tarp kurių buvo ir Marianne. Jam atvykus, ilgšis Greene'as buvo įsipatoginęs giliame krėsle, bet išsyk pašoko ant kojų ir sušuko: „Rushdie! Eikš, sėskis ir papasakok, kaip tau pavyko prisivirti tiek košės! Aš negalėčiau tau nė iš tolo prilygti!" Jo žodžiai buvo keistokai raminantys. Greene'as suprato, kokia prislėgta buvo jo širdis ir kaip būtina jį prablaškyti ir padrąsinti. Jis atsisėdo prie to milžino ir papasakojo jam kiek tik galėjo, o Greene'as itin dėmesingai klausėsi ir jam nutilus suplojęs riktelėjo: „Ką gi. Pietūs!" Suvalgyti jis nesuvalgė beveik nieko, bet užtat gausiai gėrė vyno. „Aš valgau, – pasakė jis, – kad galėčiau šiek tiek daugiau išgerti." Po pietų jie nusifotografavo ant klubo laiptų: Greene'as šypsojo vidury nuotraukos su trumpu rudu paltuku, kaip Guliveris Liliputijoje.

Po kelių savaičių jis parodė šią nuotrauką vienam jį saugančio specialiojo padalinio pareigūnui.

– Čia Grahamas Greene'as, – paaiškino jis, – žymusis britų rašytojas.

– A, taip, – mąsliai atsakė policininkas. – Jis buvo vienas mūsiškių.

Jungtinėse Valstijose knyga sulaukė puikiausių atsiliepimų, bet vasario 8-ąją pasirodė ir viena prastesnė – jo žmonos: ji pranešė, kad jį palieka; vis dėlto ji norėjo, kad jis ateitų į vakarienę jos knygos *Džonas Doleris* išleidimo proga. Keistas keturių dienų štilis tarp knygos išleidimo ir neramumų liovėsi.

Pakistano mastais dviejų tūkstančių žmonių minia yra nedidelė. Net ir pats kukliausias politikierius vien suplojęs rankomis galėtų suburti daug daugiau tūkstančių žmonių. Kad JAV informacijos centrui apgulti

Islamabado centre susirinko vos du tūkstančiai „fundamentalistų", tam tikru požiūriu buvo geras ženklas. Tai reiškė, kad dar nebuvo įsiplieskę. Tuo metu ministrė pirmininkė Benazir Bhutto buvo išvykusi su oficialiu vizitu į Kiniją, tad manyta, jog demonstracijos tikslas buvo sutrikdyti jos administracijos veiklą. Religiniai ekstremistai jau seniai ją kaltino pasaulietiškumu ir siekė pastatyti į keblią padėtį. *Šėtoniškos eilės* toli gražu ne paskutinį kartą tapo politinio žaidimo futbolo kamuoliu, nors beveik ar netgi visiškai neturėjo su tuo nieko bendra.

Saugumo pajėgos kaip paprastai buvo apsvaidytos plytomis ir akmenimis, šūksniais „Amerikos šunpalaikiai" ir „Pakarti Salmaną Rusdhie". Bet tuo jokiu būdu nebuvo galima pateisinti policijos atsako: ji ėmė šaudyti, bet vis vien keli demonstracijos dalyviai įsiveržė į pastatą. Tą akimirką, kai pirmoji kulka kliudė žmogų – viskas persimainė. Policininkai buvo ginkluoti graižtviniais pusiau automatiniais ir lygiavamzdžiais šautuvais, bet demonstracija truko tris valandas ir, nors būta tokios ginkluotės, riaušininkai užsikorė ant pastato stogo ir sudegino JAV vėliavą bei „Jungtinių Valstijų" ir jo pavidalo iškamšas. Kurią kitą dieną jam būtų buvę smalsu, kuri gamykla tiekė tokią gausybę Amerikos vėliavų, kasmet sudeginamų visame pasaulyje. O tądien visus įvykius nustelbė vienintelis faktas.

Buvo nušauti penki žmonės.

„Rushdie – tu miręs", – šaukė demonstrantai, ir jis pirmąkart pagalvojo, kad galbūt jie teisūs. Smurtas skatina smurtą. Kitą dieną riaušės kilo Kašmyre, jo numylėtame Kašmyre, tėvų gimtinėje, ir ten žuvo vienas žmogus.

„Kraujas pralies kraują", – pagalvojo jis.

Tamsiame kambaryje gulėjo mirtinai sergantis senis. Sūnus jam papasakojo apie Indijoje ir Pakistane nušautus musulmonus. „Dėl to kalta viena knyga, – pasakė sūnus, – knyga, nuteikta prieš islamą." Po kelių valandų sūnus nuvyko į Irano televizijos būstinę nešinas dokumentu. Paprastai fatva arba įsakas yra oficialus, pasirašytas ir antspaudu patvirtintas dokumentas, bet šiuo atveju tai tebuvo popieriaus skiautė su mašinėle išspausdintu tekstu. Oficialaus dokumento, net jei toks egzistavo, niekas niekad nematė, bet mirtinai sergančio senio sūnus pasakė, kad tai jo tėvo įsakas ir niekam nekilo minties paprieštarauti. Popiergalis buvo įteiktas kanalo žinių vedėjui, ir šis ėmė jį skaityti.

Buvo Valentino diena.

III
Pirmieji metai

Specialiojo padalinio pareigūnas buvo pavarde Wilsonas, žvalgybos pareigūnas buvo Wiltonas, o jų abiejų vardas buvo Willas. Willas Wilsonas ir Willas Wiltonas: tai skambėjo tarsi muzikholo anekdotas, bet tądien nebuvo nieko juokingo. Jam pranešė, kad jo gyvybei gresia itin rimtas pavojus – jis pasiekė „antrą lygį", kitaip sakant, jam grėsė didžiausias pavojus iš visų šalies gyventojų, nebent išskyrus karalienę – o kadangi pavojų kelia užsienio šalis, jam priklausė Britanijos valstybinė apsauga. Ši buvo pasiūlyta ir priimta oficialiai. Jam paaiškino, kad bus skirti du apsaugos pareigūnai, du vairuotojai ir du automobiliai. Antras automobilis buvo skirtas sugedus pirmam. Jis privalėjo žinoti, kad dėl unikalaus šios užduoties pobūdžio ir neįmanomo pamatuoti jos keliamo pavojaus, pareigūnai jį saugos savanoriškai. Niekas šios užduoties nesiims priverstinai. Jį supažindino su pirmąja jo „apsauginių" komanda: Stanley Dollu ir Benu Wintersu. Stanley buvo vienas geriausių policijos pajėgų tenisininkų. Benny, vilkintis madingu rusvu švarku, buvo vienas iš nedaugelio padalinio juodaodžių darbuotojų. Jiedu buvo pribloškiamai išvaizdūs ir ginkluoti. Padalinyje dirbo Metropoliteno policijos žvaigždės, elitiniai specialieji agentai. Jam iki tol neteko pažinoti teisę žudyti turinčių žmonių, o Stanui su Benny tokia teisė buvo laikinai suteikta, prireikus *apsaugoti jo gyvybę*.

Ginklus jie nešiojosi ties juosmeniu, iš nugaros prisisegę prie kelnių diržo. Amerikos detektyvai po švarkais nešioja dėklus, bet, kaip pademonstravo Stanas ir Benny, tai ne taip patogu, nes traukiant ginklą iš tokio dėklo, prieš nusitaikant reikia atlikti platų kone devyniasdešimties laipsnių kampo mostą. Dėl to susidaro nemenka rizika iššauti per anksti ar per vėlai, ar pataikyti ne į tą žmogų. Traukiant ginklą ties juosmeniu, taikinys atsiduria tiesiai priešais vamzdį, ir taiklumas pagerėja. Tačiau iškyla kitoks pavojus. Per anksti paspaudus gaiduką galima iššauti sau į sėdimąją.

Benny ir Stanas apie susiklosčiusią padėti kalbėjo padrąsinamai:

– To negalima toleruoti, – pasakė Stanas. – Grasinti Britanijos piliečiui. Jiems nepavyks. Viskas bus sutvarkyta. Jums tereikia kelias dienas nekišti nosies į lauką ir palaukti, kol politikai viską išspręs.

– Aišku, namo grįžt jūs negalit. – tarė Benny. – Tai būtų beprotybė. Kur norėtumėt pabūt keletą dienų?

– Išsirinkit kokią gražią vietelę, – antrino Stanas, – ir mes jus ten trumpam pamėtėsim, kol galėsit ramiau atsipūst.

Jam norėjosi tikėti jų optimizmu. Jis atsakė, kad galbūt norėtų nuvykti Kostvoldą. Kur nors į tą, tarsi iš paveikslėlio perkeltą kalvotą kraštą su auksaspalvio akmens namais. Kotsvoldo krašto Brodvio kaime buvo garsi užeiga „Lygon Arms“. Jis ne sykį norėjo ten nuvykti savaitgalį, bet niekad nepavyko.

– Galbūt galėtume nuvažiuoti į „Lygon Arms“?

Stanas ir Benny susižvalgė ir persimetė keliais žodžiais.

– Kodėl gi ne, – atsakė Stanas. – Paderinsim.

Likusią tos dienos dalį jiedu su Marianne praleido 38-ojo Lonsdeilo aikštės namo rūsyje įrengtame bute. Benny pasiliko su jais, o Stanas išvyko derinti reikalų. Jis pasakė, kad prieš pasislėpdamas dar nori pasimatyti su sūnumi bei seserimi, ir įspėję, kad ten jo gali laukti „blogiukai“, pareigūnai sutiko jam „suorganizuoti“ susitikimą su artimaisiais. Sutemus šarvuotu jaguaru jį nuvežė į Birmos gatvę. Automobilio šarvai buvo tokie stori, kad salonas buvo gerokai žemesnis. Aukštaūgiams politikams, kaip Douglasas Hurdas, tokiuose automobiliuose be galo nepatogu. Jų durys tokios sunkios, kad jomis prisivėrus galima smarkiai susižaloti. Automobiliui pasvirus, traukiant, durų beveik neįmanoma uždaryti. Šarvuotas jaguaras sudegina beveik keturiasdešimt litrų benzino šimtui kilometrų. Jis sveria kaip nedidelis tankas. Šią informaciją jam atskleidė specialiojo padalinio vairuotojas Dennisas Chevalier Arklys – stambus, linksmas, plataus žandikaulio storalūpis vyras, pasak jo paties, „senosios kartos vaikinas“. „Ar žinot, kaip formaliai vadina specialiojo padalinio vairuotojus?“ – paklausė jo Dennisas Arklys. Jis nežinojo. „Mus vadina ESV, – atsakė Dennis. – Taip į mus kreipiasi.“ O ką reiškia ESV? Dennis garsiai, sodriai, kiek švokščiai nusijuokė. „Eilinis sušiktas vairuotojas“, – atsakė jis. Prie policininkų humoro jis priprato. Kitas jo vairuotojas visame padalinyje buvo pravardžiuojamas Ispanijos karaliumi, nes kartą palikęs savo jaguarą neužrakintą nuėjo pirkti rūkalų, o grįžęs mašinos neberado. Dėl to jam ir prikibo ši pravardė, nes Ispanijos karaliaus vardas – lėtai tariant – buvo Juanas Car-losas*.

Birmos gatvėje jo nelaukė blogiukų pasala. Jis pasakė Zafarui su Clarissai, ką jam teigė apsauginiai. „Viskas baigsis per kelias dienas.“ Zafarui,

* *Car-loss* – automobilio praradimas, netektis. (Angl.)

regis, gerokai atlėgo. Clarissos veide buvo matyti tos pačios dvejonės, kurias jis pats stengėsi nuslėpti. Zafaras paklausė, kada jie vėl galės pasimatyti, bet atsakymo jis nežinojo. Clarissa pasakė, kad jie planuoja savaitgalį nuvykti pas jos draugus Hoffmanus į Oksfordšyrą. Jis atsakė: „Gerai, galbūt, jei man pavyks, susimatysim ten." Jis tvirtai apkabino sūnų ir išėjo.

(Policija niekad nepasiūlė apsaugos nei Zafarui, nei Clarissai. Jam paaiškino, kad manoma, jog jiems pavojus negresia. Tai jo nenuramino ir jį kasdien kankino baimė dėl jųdviejų. Tačiau jiedu su Clarissa nusprendė, jog būtų geriausia, kad Zafaras gyventų kuo normalesnį gyvenimą. Ji prisiėmė visą atsakomybę, kad Zafaras gyventų normalų gyvenimą; tai buvo neįtikėtinai drąsu.)

Jam dingtelėjo, kad visą dieną nieko nevalgė. Keliaudami į Vemblį pasimatyti su Sameen jie užsuko į „McDonald's" užkandinę, kur jis suprato, kad stori jaguaro langai nenusileidžia. Buvo ir kitokių „Mercedes" ar BMW šarvuotų mašinų, kurias pagal užsakymą gali padaryti su atsidarančiais langais, bet šios brangesnės ir ne britiškos, todėl policijos automobilių parke jų nebuvo. Stanas, sėdėjęs priekinėje keleivio sėdynėje, turėjo išlipti užsakyti maisto, o tada nueiti iki kito langelio ir pasiimti užsakymą. Pavalgius, jaguaras nebeužsivedė. Jiems teko palikti iki pamėlynavimo besiplūstantį Dennisą Arklį ir persėsti į atsarginį automobilį, „Range Rover", vadinamą Žvėrimi, kurį vairavo kitas romus besišypsantis milžinas Mickey Crockeris, taip pat „senesnės kartos" atstovas. Žvėris taip pat buvo labai senas, labai sunkus ir jį vairuoti buvo žvėriškai sudėtinga. Jis klimpdavo į purvą ir kartais nesugebėdavo užkilti į kalvą apšarmojusiu keliu. Ėjo vasario vidurys, šalčiausias metų laikas, tad pašaldavo dažnai. „Atleisk, brolau, – sakydavo Mickey Crockeris. – Čia ne pati geriausia mūsų garažo mašina." O jis, sėdėdamas Žvėries gale, vildavosi, kad jį saugantys vyrai yra patikimesni už savo automobilius.

Sameen, patyrusi advokatė (tiesa, tuo nebeužsiimanti, mat įsidarbino suaugusiųjų švietimo srityje), visad turėjo kritišką politinę nuomonę ir galėjo daug pasakyti apie esamą padėtį. Nuo tada, kai, jo žodžiais tariant, Khomeini buvo priverstas „ryti nuodus" ir pripažinti nesėkmę kare su Iraku, kuriame žuvo arba buvo sužalota jaunoji iraniečių karta, revoliucija prarado stabilumą. Fatvą jis pasitelkė norėdamas atgauti politinį pagreitį, įkvėpti jam ištikimus piliečius. Jos broliui tiesiog nepasisekė, kad tapo paskutiniuoju mirštančio senio atpirkimo ožiu. O kam konkrečiai „vadovavo" Britanijos musulmonų vadovai? Jie buvo vadovai be sekėjų, šarlatanai, mėginantys padaryti karjerą iš savo artimo nelaimės. Ankstesnės etninių

Britanijos mažumų kartos laikėsi pasaulietinės ir socialistinės politikos. Mečetės šiuo savo poelgiu mėgino sujaukti tą tvarką ir suteikti religijai vadovaujančias pozicijas. Britanijos „azijiečiai" iki tol niekad tarpusavyje nesiskirstė į hinduistų, musulmonų ir sikhų frakcijas (tačiau yra buvę kitokio pobūdžio pasidalijimo; per Bangladešo karą atsirado trintis tarp Britanijos pakistaniečių ir Britanijos bangladešiečių). Ji pasakė, kad kas nors turi pasisakyti prieš šiuos žmones, kalančius skaldantį, sektantišką pleištą į mažumų bendruomenes, privalu paviešinti, kokie veidmainiai ir prisitaikėliai yra tie mulos ir vadinamieji lyderiai. Ji buvo pasirengusi pati imtis šio darbo, ir jis žinojo, kad tokia iškalbinga ir gabi advokatė būtų puiki atstovė.

Bet jis jos paprašė to nesiimti. Jos dukrai Mayai dar nė nebuvo vienų metų. Jei ji būtų tapusi jo visuomenine atstove, jos namus būtų apsupusi žiniasklaida ir ji nebegalėtų apsiginti nuo įkyraus dėmesio; jos asmeninis gyvenimas ir dukters vaikystė būtų regėję tik blykstes ir mikrofonus. Be to, buvo neįmanom nuspėti, ar nesukels pavojaus ir jai pačiai. Jis nenorėjo, kad ji imtų dėl jo rizikuoti. Buvo ir dar viena problema: jei viešai ji būtų pažįstama kaip jo „balsas", jam taptų gerokai kebliau lankytis jos namuose. Jis suvokė, kad savo artimuosius privalo padalyti į „asmeninius" ir „viešus". Pasakė, kad jam labiau reikia jos kaip asmeninės rėmėjos, o ne visuomeninės gynėjos. Ji nenoriai sutiko. Viena nenumatytų šio sprendimo pasekmių buvo ta, kad „incidentui" aštrėjant jis pats privalėjo kone išnykti, nes policija jam patarė viešai nekalbėti ir taip neaitrinti padėties, bet šio patarimo jis klausė tik kurį laiką, o vėliau nutarė nebetylėti; o jam pasitraukus už jį nepasisakė nė vienas jo mylimas žmogus: nei žmona, nei sesuo, nei artimiausi draugai – visi, su kuriais jis dar norėjo pasimatyti. Žiniasklaidoje jis virto niekieno nemylimu ir visų nekenčiamu žmogumi. „Mirtis jam gal kiek per švelni bausmė, – pareiškė ponas Iqbalas Sacranie iš JK islamo reikalų veiklos komiteto. – Jei jis nepaprašys visagalio Alacho atleidimo, jį visą gyvenimą turėtų kankinti sąžinė." 2005-aisiais tas pats Sacranie buvo įšventintas į riterius, nes Blairo vyriausybė jį rekomendavo už indėlį į bendruomenių santykius.

Pakeliui į Kotsvoldą jie sustojo įsipilti degalų. Jam reikėjo į tualetą, tad jis atsidarė duris ir išlipo. Visi degalinėje buvę žmonės atsisuko lyg vienas ir sužiuro į jį. Jis buvo pirmuosiuose laikraščių puslapiuose – kaip nepamirštamai pasakė Martinas Amisas, jis „išnyko į pirmąjį puslapį", – tad pernakt tapo vienu žinomiausių žmonių šalyje. Veidai buvo draugiški – vienas vyras pamojavo, kitas iškėlė nykštį – bet jaustis taip atvirai matomam būtent tuo-

met, kai jo prašoma nesiviešinti, buvo baugu. Įžengus į Brodvėjaus kaimelį, gyventojų reakcija buvo tokia pat. Gatvėje prie jo priėjusi moteriškė pasakė: „Sėkmės jums." Viešbutyje nežiopsoti nesugebėjo net ir aukštos kvalifikacijos personalas. Jis jautėsi tarsi cirko eksponatas, tad jiedviem su Marianne patekus į savo uždarą, gražų, senovinį kambarį gerokai atlėgo. Jam buvo įduotas „pavojaus mygtukas", kurį turėjo paspausti, jei tik dėl ko sunerimtų. Mygtuką jis patikrino. Šis neveikė.

Jiems išskyrė nedidelį asmeninį valgomąjį. Viešbučio administracija perspėjo Staną ir Benny apie galimus keblumus. Gretimame kambaryje kelioms dienoms buvo apsistojęs ir laikraščio *The Daily Mirror* žurnalistas su ponia, kuri buvo visai ne jo žmona. Jokių keblumų tai nesukėlė. Akivaizdu, kad ponia buvo labai žavinga, nes žurnalistas neišėjo iš savo kambario keletą dienų, todėl, kai bulvarinė spauda pasamdė šnipų grupeles išsiaiškinti, kur nusėdo *Šėtoniškų eilių* autorius, bulvarinio laikraščio žurnalistas iš gretimo kambario jau buvo pražiopsojęs savo grobį.

Antrąją dieną „Lygon Arms" užeigoje Stanas ir Benny jį aplankė su popieriaus skiaute. Irano prezidentas Ali Khamenei užsiminė, kad, jei jis atsiprašytų, „to pasmerkto vyriškio dar būtų galima pasigailėti".

– Yra manoma, – tarė Stanas, – kad jums derėtų imtis priemonių įtampai sumažinti.

– Aha – pridūrė Benny, – sklando tokia nuomonė. Atitinkamas pranešimas išeitų jums į naudą.

Jis norėjo sužinoti, kas taip mano; kieno tokia nuomonė?

– Tokia bendra nuomonė, – miglotai paaiškino Stanas, – sklandanti viršuje.

Tai policijos ar vyriausybės nuomonė?

– Jie nusprendė patys parengti tekstą, – pasakė Stanas. – Bet kokiu atveju perskaitykit.

– Žinoma, galite tekstą pakeisti, jei jums nepatinka stilius, – tęsė Benas. – Jūs juk rašytojas.

– Atvirai sakant, – tarė Stanas, – tekstas jau patvirtintas.

Jam pateiktas raštas buvo nepriimtinas: baikštus, žeminantis. Jį pasirašyti – reikštų pralaimėti. Nejau iš tikrųjų jam siūlė suteikti vyriausybės paramą ir policijos apsaugą tik tada, jeigu jis pamins savo principus ir išdavęs savo knygą puls ant kelių ir ims padlaižiauti? Atrodė, kad Stanui ir Benny be galo nejauku.

– Kaip jau sakiau, – prabilo Benny, – tekstą galite keisti.

– Pažiūrėsim, ką jie pasakys, – pridūrė Stanas.

O ką, jeigu jis apskritai šiuo metu nenorįs pateikti jokio pareiškimo?

– Manoma, kad tai naudingas ėjimas, – pasakė Stanas. – Dėl jūsų vyksta aukšto rango pareigūnų derybos. Be to, reikia galvoti ir apie įkaitus Libane bei Teherane įkalintą poną Rogerį Cooperį. Jų padėtis prastesnė nei jūsų. Prašoma ir jūsų prisidėti. (1980-aisiais Libano grupuotė Hezbollah, finansuojama Teherano ir prisidengusi daugybe skirtingų pavadinimų, pagrobė devyniasdešimt šešis užsienio piliečius iš dvidešimt vienos valstybės, tarp jų keletą amerikiečių ir britų. Be to, Irane buvo suimtas ir įkalintas britas verslininkas ponas Cooperis.)

Užduotis buvo neįmanoma: parašyti tekstą, kuris, pernelyg nenuolaidžiaudamas, taptų ir alyvos šakele. Jis parašė sau atgrasiausią pareiškimą. „Aš, *Šėtoniškų eilių* autorius, suprantu, kad daugelį pasaulio musulmonų mano knygos išleidimas nuoširdžiai nuliūdino. Man gaila, kad ši knyga sukėlė tiek sielvarto ištikimiems islamo sekėjams. Kadangi gyvename daugybės tikėjimų pasaulyje, šis įvykis mums priminė, kad kiekvienas privalome vienas kitą atjausti." Vidinis, teisuoliškas balsas jam prikaišiojo atsiprašymą už sukeltą pasipiktinimą, – šiaip ar taip, jis niekad nenorėjo nieko nuliūdinti, – bet neapgailestavo dėl pačios knygos. Ir, žinoma, vienas kitą atjausti būtina, bet dėl to nebūtina nuolaidžiauti. Tokia buvo jo karinga neišsakyta potekstė. Tačiau jis puikiai suprato, kad tekstas bus paveikus tik skaitomas kaip eilinis atsiprašymas. Nuo šios minties jį tiesiog pykino.

Šis pareiškimas neturėjo jokios reikšmės. Jis buvo atmestas, paskui pusiau pripažintas, vėliau jį vėl atmetė tiek Britanijos musulmonai, tiek Irano vadovai. Reikėjo laikytis tvirtesnės pozicijos ir atsisakyti taikstytis su netolerancija. Jo pozicija buvo silpna, todėl su juo ir elgėsi kaip su menkysta. Jį užstojo *The Observer*: „Nei Britanija, nei rašytojas neturi už ką atsiprašinėti", bet jo nuojauta, kad atsiprašymas buvo netinkamas, klaidingas žingsnis, netrukus pasitvirtino. „Net jeigu Salmanas Rushdie ir taps pačiu religingiausiu visų laikų vyru, kiekvieno musulmono prievolė visomis savo išgalėmis, savo gyvybe ir savo turtu stengtis pasiųsti jį į pragarą", – pareiškė mirštantis imamas. Atrodė, kad tai visiškas dugnas. Bet ne. Iki visiško dugno buvo nusirista po kelių mėnesių.

Apsaugos pareigūnai patarė neužsibūti „Lygon Arms" užeigoje ilgiau nei dvi naktis. Jam pasisekė, kad žiniasklaida jo dar nesurado, bet po kokios dienos tikrai ras. Kaip tik tada išaiškėjo ir dar viena nemaloni tiesa:

slėptuves susirasti turėjo jis pats. Policija patarė, nors tai labiau panėšėjo į nurodymus, negrįžti į savo namus, nes ten bus neįmanoma (kitaip sakant, per brangu) jį saugoti. Tačiau „konspiracinių butų" jam niekas neteiks. Jei tokių ir buvo, jam neteko juose pabuvoti. Dauguma žmonių, prisiskaitę romanų apie šnipus, tvirtai tikėjo, kad tokios slėptuvės egzistuoja, ir manė, kad jis taip pat ten glaudžiasi už visuomenės pinigus. Nepasitenkinimas dėl jo apsaugai leidžiamų pinigų kilo su kiekviena savaite: tai parodė, kad viešoji nuomonė persimainė. Tačiau antrąją viešnagės „Lygon Arms" užeigoje dieną jam buvo liepta per dvidešimt keturias valandas susirasti kitą slėptuvę.

Jis, kaip ir kasdien, paskambino į Clarissos namus pasikalbėti su Zafaru, ir ji pasiūlė laikiną išeitį. Tuo metu ji dirbo literatūros agente „A. P. Watt" agentūroje, kurios vyresniajai bendrasavininkei Hilary Rubinstein priklausė namas Teimo kaime, Oksfordšyro grafystėje, ir ji jam leido ten kelioms naktims apsistoti. Tai buvo pirmasis draugų ir pažįstamų, be kurių jis būtų tapęs benamiu, siūlymas pasisvečiuoti. Hilary namai buvo santykinai maži ir nelabai atokūs, ne pati geriausia slėptuvė, bet jam reikėjo kur nors apsistoti ir jautėsi už tai dėkingas. Sutaisyto jaguaro, Žvėries, tenisininko Stano, puošeivos Benny, Denniso Arklio ir Dičkio Mickey C bei Marianne ir nematomo žmogaus atsilankymas mažame kaimelyje negalėjo likti nepastebėtas. Jis buvo įsitikinęs, kad visi puikiausiai nutuokė, kas dedasi Rubinstein namuose. Tačiau niekas nekišo nosies. Laikytasi saugaus britiško atstumo ir santūrumo. Jam netgi pavyko kelioms valandoms aplankyti Zafarą Hoffmanų kaimo sodyboje. Kur vykti toliau, jis nenumanė. Jis nesėkmingai apskambino visus pažįstamus. Bet vėliau pasitikrinęs atsakiklį išgirdo Deborah Rogers, agentės, kurią iškeitė į Andrew Wylie, žinutę. „Paskambink man, – sakė ji žinutėje, – manau, mums pavyks tau padėt."

Deb su vyru Michaelu Berkeley jam pasiūlė savo ūkį Velse. „Jei tau reikia, – tiesiai šviesiai tarė ji, – gali ten gyventi." Jis labai susijaudino. „Klausyk, – tęsė ji, – tai, tiesą sakant, tobulas variantas, nes visi mano, kad mes susipykę, todėl niekam net į galvą nešaus, kad tu ten galėtum būti." Kitą dieną jo klajojantis cirkas atvyko į Midl Pitsą, jaukų ūkį kalvotame Velso pakraštyje. Žemai kybančius debesis, lietų, nutrūkusią draugystę – visas negandas užgožė įtempti pastarųjų dienų įvykiai bei stiprūs, šilti apsikabinimai. „Būk, kiek norėsi", – pasakė Deb, bet jis suprato, kad jųdviejų su Michaelu svetingumu geriau nepiktnaudžiauti. Jam reikėjo susirasti savą kampą. Marianne sutiko kitą dieną susisiekti su vietiniais nekilnojamojo turto agentais ir imti

dairytis nuomojamų namų. Jie vylėsi, kad jos veidas bus mažiau atpažįstamas nei jo.

Jis pats negalėjo būti pastebėtas ūkyje, antraip jo slaptumas būtų paviešintas. Vienas ūkininkas prižiūrėjo Deb ir Michaelo avis ir kartą nusileido nuo kalvos šnektelėti su Michaelu. Kadangi bet kokia kaina reikėjo saugoti slaptumą, šis buitinis įvykis virto kritine situacija. „Geriau pasislėpk", – pasakė jam Michaelas ir liepė atsitūpti už virtuvės spintelės. Susirietęs klausydamasis, kaip Michaelas visomis išgalėmis mėgina atsikratyti svečio, jis pajuto nepakeliamą gėdą. Taip slapstydamasis netenki visos savigarbos. Kai tau liepia slėptis, pasijunti pažemintas. Jis manė, kad galbūt toks gyvenimas yra baisesnis už mirtį. Savo romane *Gėda* jis rašė apie musulmonų „pagarbos kultūros", kurios moralinės ašies galuose buvo garbė ir gėda, kūrinius, labai besiskiriančius nuo krikščioniškų kaltės ir atpirkimo naratyvų. Nors ir nereligingas, jis buvo kilęs iš šios kultūros ir užaugus jam labai rūpėjo garbės dalykai. Gyventi susigūžus ir slapstantis buvo negarbinga. Tais metais jis itin dažnai jautė gėdą. Būdavo tiek sugėdintas, tiek susigėdęs.

Retokai pasaulio naujienų straipsniui pakakdavo vieno asmens darbų, motyvų, asmenybės ir jam primetamų nusikaltimų. Jį slėgė milžiniška įvykių našta. Jis įsivaizdavo, kad jam ant sprando smaigaliu žemyn pastatyta Gizos piramidė. Jam ausyse gaudė naujienos. Atrodė, kad kiekvienas pasaulio gyventojas turi savo nuomonę. Heshamas al-Essawy, „santūrusis" dantistas iš BBC laidos, jį vadino septintojo dešimtmečio amoralumo, davusio pradžią AIDS krizei, vaisiumi. Pakistano parlamento nariai rekomendavo neatidėliotinai išsiųsti į Jungtinę Karalystę grupę žudikų. Galingiausi Irano valdininkai Khamenei ir Rafsanjani vykdė imamo valią. Khamenei, lankydamasis Jugoslavijoje, pareiškė: „Į to niekingo šunies širdį jau lekia juoda atpildo strėlė." Irano ajatola Hassanas Sanei už perėjūno galvą pažadėjo milijono dolerių premiją. Neaišku, ar tas ajatola turėjo milijoną dolerių ir kaip jį reikėtų išsireikalauti, bet tada logikai vietos nebuvo. Televizija buvo pilna barzdotų (ir nusiskutusių) vyrų, vograujančių apie mirtį. Karačyje buvo susprogdinta Britų tarybos biblioteka, mieguista, jauki vietelė, kur jam teko ne kartą lankytis.

Jo literatūrinė reputacija kažkokiu būdu ištvėrė anų griausmingų, siaubingų dienų pliekimą. Daugelyje britų, amerikiečių ir indų komentarų ir toliau buvo pabrėžiama jo kūrybos ir puolamos knygos kokybė, bet būta ir pokyčių požymių. Jis matė siaubingą BBC programos „Late Show" laidą,

kurioje Ianas McEwanas, Azizas al-Azmehas ir drąsi Jordano rašytoja Fadia Faqir, taip pat už savo kūrybą sulaukusi grasinimų susidoroti, mėgino jį ginti nuo vieno Bradfordo knygos deginimo dalyvių ir nenustygstančio dantisto Essawy. Programa buvo nevaldoma, jo neišprusę, fanatiški ir grėsmingi priešininkai svaidėsi įžeidimais. Laida jam pasirodė itin siaubinga dėl to, kad iškilus intelektualas George'as Steineris, visiška neišprususio fanatiko priešingybė, negailestingai supeikė jo kūrybą. Netrukus prie jo priešiškų komentarų prisidėjo ir kiti žymūs britų žiniasklaidos atstovai: Auberonas Waugh, Richardas Ingramsas, Bernardas Levinas. Nors kituose laikraščiuose jį gynė Edwardas Saidas ir Carlosas Fuentesas, bet jis juto, kad nuotaikos mainosi. Ir jo turas po JAV, be abejo, buvo atšauktas. Beveik visoje Amerikos spaudoje buvo malonių teigiamų atsiliepimų, bet kelionė per Atlantą artimiausiu metu jam nebenusimatė.

Leidėjų bėdų vis gausėjo. „Penguin“ biuras Londone, o paskui ir Niujorke, sulaukė daugybės grasinančių skambučių. Neprisistatę balsai merginoms sakė: „Mes žinom, kur tu gyveni. Žinom, kurią mokyklą lanko tavo vaikai.“ Buvo daug grasinimų susprogdinti, bet, laimei, nė viename jo leidėjų biure nebuvo padėta nė viena bomba, nors „Cody's“ knygyne Berklio mieste, Kalifornijos valstijoje, buvo susprogdinta vamzdinė bomba. (Kai po daugelio metų jis apsilankė „Cody's“ knygyne, jam su pasididžiavimu buvo parodytos paslėptos bombos nusiaubtos, išdegusios lentynos, kurias Andy Rossas su kolegomis nusprendė palikti kaip knygyno medalį už narsą.) Be to, pigiame Londono viešbutyje prie Sasekso sodų, netoli Padingtono stoties, būsimasis teroristas, galbūt ketinęs susprogdinti „Penguin“ biurą, nors taip pat sklandė gandai, kad jis planavo užpulti Izraelio ambasadą, pats susisprogdino į skutelius, taigi, kalbant specialiojo padalinio žargonu, „įmušė į savo vartus“. Nuo to laiko „Penguin“ pašto skyriuje ėmė budėti sprogmenų ieškantys šunys.

Peteris Mayeris, įmonės vadovas, užsakė kompanijos „Control Risks Information Services Limited“ saugumo ataskaitą, kurioje būtų ištirtas tas „įvartis į savus vartus“ ir įmonei toliau gręsiantis pavojus. Po kopiją gavo ir Andrew Wylie bei Gillonas Aitkenas. Ataskaitoje pagrindiniai šios istorijos veikėjai, greičiausiai saugumo sumetimais, buvo vadinami ne savo vardais. Jie buvo įvardyti paukščių pavadinimais. Dokumentas skambėjo didingai: „Mornelių protesto pajėgumo ir įtakos poliarinės žuvėdros karvelio griciukui ir galimo jo poveikio dirviniam sėjikui įvertinimas.“ Ko gero, nėra itin keblu suprasti, kad „morneliai“ reiškė musulmonus, „griciukas“ – leidėją, arba leidyklą „Viking“, „karvelis“ – *Šėtoniškas eiles*, o „dirvinis sėjikas“ leidyklos

„Penguin" valdančiąją įmonę „Pearson Group". „Karvelio" autorius buvo Poliarinė žuvėdra.

Peteris Mayeris (nors dokumente likęs be ornitologinio slapyvardžio, laikraščiuose dažnai vadintas karališkuoju pingvinu), grasindamas nedelsiant atleisti iš darbo, visiems „Pingvino darbuotojams" uždraudė kalbėti su spauda apie Karvelį ir Poliarinę žuvėdrą. Vienintelis Griciuko vardu viešai pasisakyti galėjo tik jo advokatas Martinas Garbusas arba oficialus atstovas spaudai Bobas Gregory. Pagarsinti pareiškimai paprastai buvo apdairiai atsargūs. Visa tai savaime suprantama (galbūt išskyrus kvailas paukštiškas pravardes), bet viena karališkojo pingvino diktatūros pasekmių buvo tai, kad užguitajam rašytojui prireikus leidyklos paramos, jos redaktoriai buvo užčiaupti ir nutildyti. Dėl šios tylos tarp leidėjo ir rašytojo ėmė vertis praraja. Tačiau tuo metu santykiai dar buvo pašliję nežymiai, nes įmonė elgėsi narsiai ir atkakliai laikėsi principų. Musulmonų atstovai leidyklai „Penguin" grasino skaudžiomis pasekmėmis jos būstinėms visame pasaulyje ir „Penguin" knygų bei viso „Pearson" koncerno, rimtai besidominčio plėtra musulmoniškose šalyse, pasauliniu veiklos boikotu. Išgirdusi šiuos grasinimus „Pearson" vadovybė nė nemirktelėjo.

Knygą leido ir toliau, buvo išplatinti ir parduoti dideli jos tiražai. Knygai užkopus į pirmąją *The New York Times* bestselerių sąrašo vietą, Johnas Irvingas, pripratęs prie aukščiausios pozicijos, bet atsidūręs antroje, pajuokavo, kad jei pirmoji vieta atsieina taip nepigiai, jam pakanka ir žemesnės. Jis, kaip ir Irvingas, žinojo, kad jo knyga nebuvo „tikras" bestseleris; kad pardavimus skatino ne romano literatūrinė vertė ar populiarumas, o tas skandalas. Jis taip pat žinojo ir už tai buvo širdingai dėkingas, kad daugelis žmonių *Šėtoniškas eiles* pirko rodydami solidarumą. Jiedu su Johnu Irvingu buvo draugai nuo pat 1980-ųjų, kai juos supažindino Liz Calder. Šis pokštas buvo tiesiog draugiškas Johno gestas.

Kai 1989-ųjų vasario 22-ąją romanas buvo išleistas Amerikoje, *The New York Times* pasirodė viso puslapio reklama, užsakyta Amerikos leidėjų asociacijos, Amerikos knygynų asociacijos ir Amerikos bibliotekų asociacijos. Joje buvo skelbiama: „Laisvi žmonės rašo knygas. Laisvi žmonės leidžia knygas. Laisvi žmonės parduoda knygas. Laisvi žmonės perka knygas. Laisvi žmonės skaito knygas. Puoselėdami Amerikos ištikimybę žodžio laisvei, viešai pranešame, kad ši knyga bus prieinama skaitytojams visuose šalies knygynuose ir bibliotekose." Amerikos PEN centre, kuriam su užsidegimu vadovavo jo mylima draugė Susan Sontag, buvo skaitomos romano ištraukos.

Tarp skaitovų buvo Sontag, Donas DeLillo, Normanas Maileris, Claire Bloom ir Larry McMurtry. Jis gavo renginio įrašą. Tai jam net užgniaužė gerklę. Gerokai vėliau jam pasakė, kad vyresnieji rašytojai amerikiečiai iš pradžių išsislapstė kas sau. Net Arthuras Milleris sugalvojo pasiteisinimą, neva dėl jo žydiškumo renginys gali turėti priešingą poveikį. Tačiau per kelias dienas, gavę velnių nuo Susan, beveik visi susiprotėjo ir išreiškė savo paramą.

Leidybos pramonę apėmusi baimė buvo tikra, nes ir patys grasinimai buvo tikri. Fatva įbaugino ir leidėjus bei vertėjus. Bet knygos pasaulis, kuriame laisvi žmonės galėjo laisvai rinktis, privalėjo būti apgintas. Jis dažnai šią krizę įsivaizdavo kaip ryškią šviesą, krentančią ant žmonių sprendimų bei darbų ir kuriančią pasaulį be jokių šešėlių, visiškai plyną vietovę, kurioje egzistuoja tik geri ir blogi poelgiai, teisingi ir klaidingi pasirinkimai, taip ir ne, stiprybė ir silpnumas. Toje akinamoje šviesoje kai kurie leidėjai pasirodė kaip didvyriai, kiti – silpnabūdžiai. Ko gero, visų silpniausias buvo vienos Europos leidyklos, kurios pavadinimą minėti būtų nedora, vadovas, savo biuro antrą aukštą įstiklinęs neperšaunamais langais, bet pirmą, kuriame dirbo jo darbuotojai, palikęs neapsaugotą; o paskui į darbą atsinešęs atsuktuvą ir nuo įstaigos pastato nuėmęs įmonės pavadinimą. Vokietijos leidykla, įžymioji „Kiepenheuer und Witsch“, be jokių ceremonijų nutraukė su juo kontraktą ir dar mėgino išsireikalauti padengti išlaidas už apsaugą. (Galiausiai vokiškas, kaip ir ispaniškas, knygos vertimas buvo perleistas gausaus leidėjų ir iškilių pavienių asmenų Konsorciumo.) Prancūzų leidėjas Christianas Bourgois iš pradžių nenorėjo išleisti knygos ir keletą kartų leidimą atidėjo, bet galop jį palenkė vis garsėjanti Prancūzijos žiniasklaidos kritika. Andrew Wylie ir Gillonas Aitkenas buvo nuostabūs. Jie keliavo iš vienos valstybės į kitą įtikinėdami leidyklas, joms pataikaudami, grasindami ir meilikaudami, kad šios atliktų savo darbą. Daugelyje šalių knyga pasirodė tik dėl to, kad jie atkakliai spaudė pabūgusius redaktorius.

Tačiau Italijoje atsirado vietinių didvyrių. Leidykla „Mondadori“ vertimą išleido praėjus kelioms dienoms po fatvos paskelbimo. Leidyklos savininkai – Silvio Belrusconi kontroliuojančioji bendrovė „Fininvest“, Carlo de Benedetti „CIR“ ir Arnoldo Mondadori palikuonys – buvo skystesni už „Penguin“ savininkus, tad viešai abejota, ar būtų protinga išleisti knygą, bet nugalėjo vyriausiojo redaktoriaus Giancarlo Bonacina ir jo kolegų užsispyrimas. Knygą išleido kaip numatyta.

Aplink dedantis visiems šiems ir daugeliui kitų dalykų, *Šėtoniškų eilių* autorius gėdingai tupėjo už virtuvės spintelės, kad jo nepastebėtų kaimo ūkininkas.

Taip, be rėksmingų antraščių, buvo ir asmeninių krizių, kamavo nuolatinis poreikis susirasti vis naują buveinę, būgštavimas dėl šeimos (jo motina atvyko į Londoną pas Sameen, kad būtų arčiau jo, bet jiems susitikti pavyko tik po ilgesnio laiko) ir, žinoma, dėl Marianne, kurios dukra Lara keletą kartų įsiaudrinusi telefonu jai pasakė, kad „nė vienas jos draugas“ nesupranta, kodėl jos motina veliasi į tokį pavojų. Pastebėjimas teisingas, tai būtų supratusi kiekviena dukra. Marianne rado nuomojamą namą, į kurį jie galėjo įsikelti jau ateinančią savaitę. Ji puikiai pasidarbavo, bet jis paslapčia buvo įsitikinęs, kad jei krizė užsitęs ilgiau, jinai jį paliks. Taip gyventi jai buvo labai sunku. Atšaukė jos knygos pristatymo turą, ir, ja dėtas, greičiausiai jis ir pats būtų pabėgęs. O ji pasinėrė į beveik įprastą darbo procesą, gausiai aprašinėjo jų apylinkes, rašėsi velsietiškus posakius ir kone išsyk ėmė kurti istorijas, bet ne visai pramanytas, o paremtas jų tuometiniais išgyvenimais. Viena istorijų, kuri vadinosi „Croeso i Gymru“, išvertus tai reiškė „Sveiki atvykę į Velsą“, prasidėjo jį erzinančiu sakiniu „Mes pabėgome į Velsą“, nes bėgti galima nebent nuo teisėsaugos. Jis norėjo pasakyti, kad jie ne nusikaltėliai, bet nepasakė. Ji nebuvo nusiteikusi kritikai. Ji rašė istoriją, pavadintą „Urdu kalbos mokymasis“.

Per televiziją užsienio reikalų ministras skleidė apie jį melą. Seras Geoffrey Howe pasakė, kad Britanijos gyventojai jo knygos nemyli. Kad joje labai bjauriai atsiliepiama apie Britaniją. Kad Britanija lyginama su Hitlerio Vokietija. Nemylimos knygos autorius pats nepastebėjo, kaip ėmė rėkti ant televizoriaus. „Kur? Kuriame puslapyje? Parodyk, kur taip parašiau.“ Televizorius neatsakė. Seras Geoffrey jam tik apatiškai mirgėjo pasipūtusiu, lėkštu, keistokai ramiu veidu. Jis prisiminė, kaip buvęs leiboristų vyriausybės ministras Denisas Healey kartą pasakė, kad puolamas Howe jis jaučiasi lyg būtų „pjudomas nugaišusios avies“, ir ketvirtį minutės svarstė, ar nepaduoti tos nugaišusios avies į teismą už šmeižtą. Bet tai, žinoma, buvo kvaila. Pasaulio akyse jis pats buvo didysis Šmeižikas, o dėl to jam buvo leidžiama atsakyti šmeižtu.

Nugaišusi avis turėjo vienminčių. Didysis nedraugiškas milžinas Roaldas Dahlis laikraščiuose rašė, kad „Rushdie yra pavojingas prisitaikėlis“. Prieš kelias dienas Kenterberio arkivyskupas Robertas Runcie pasakė, kad jis „supranta musulmonų savijautą“. Netrukus jų savijautą perprato ir popiežius, ir Britanijos vyriausiasis rabinas, ir Niujorko kardinolas. Būrėsi Dievo kuopa. Tačiau į jo gynybą stojo Nadine Gordimer, o tądien, kai jiedu su Marianne išvyko iš Deb ir Michaelo ūkio ir persikėlė į išsinuomotą namą, pasirodė jį remiantis Pasaulio rašytojų pareiškimas, kurį pasirašė tūkstančiai

rašytojų. Nutrūko Britanijos ir Irano diplomatiniai santykiai. Keisčiausia, kad juos nutraukė Iranas, o ne Thatcher vyriausybė. Matyt, tai, kad britai saugo perėjūną išdaviką, ajatoloms nepatiko labiau, nei Britanijai jos piliečio ekstrateritorialinis puolimas. Arba galbūt iraniečiai spėjo pirmiau imtis atsakomųjų veiksmų.

Kuklus baltasienis kaimo namas su nuožulniu čerpių stogu vadinosi „Tyn-y-Coed" – „Namai girioje", tuose kraštuose namai dažnai buvo vadinami šiuo vardu. Jis stovėjo šalia Pentrefelino kaimo, prie Brekono miestelio, netoli Juodųjų kalnų ir Brekon Bikonso. Gausiai lijo. Jiems atvažiavus buvo šalta. Policininkai mėgino užkurti krosnį, bet jiems tai pavyko tik gerai pasibaladojus ir pasikeikus. Viršuje jam pavyko rasti mažą kambarėlį, kuriame galėjo užsidaryti ir apsimesti dirbąs. Namai ir slenkančios dienos atrodė nykiai. Per televizorių rodė Margaret Thatcher – ji suprato islamo įžeidimą ir atjautė įžeistuosius. Jam kalbantis su Gillonu Aitkenu ir Billu Bufordu, abu jį perspėjo, kad kurį laiką visuomenės nuomonė apie jį bus neigiama. Šiek tiek paguodos teikė *The New York Times Review* parašyti jį palaikantys didžiųjų pasaulio rašytojų žodžiai. Dvasiškai pakylėjo Michaelo Footo padrika, ugninga kalba telefonu išsakytas visiškas solidarumas. Jis įsivaizdavo, kaip įnirtingai plaikstosi ilgi žili Michaelo plaukai ir kaip greta jo romiai, bet įniršusi sėdi jo žmona Jill Craigie. „Kokia neteisybė. Kur tai matyta. Mes su Jill manom vienodai. Tikrai."

Pasikeitė apsaugos komandos nariai. Stanas, Benny, Dennis ir Mickas grįžo pas savo šeimas, tad juo ėmė rūpintis Devas Stonehouse'as, toks „veikėjas" nuraudusiu veidu, lyg būtų įnikęs į gėrimą, žinantis begalę šmeižikiškų paskalų lygio istorijų apie anksčiau saugotus „viršininkus": kaip Airijos politikas Gerry Fittas per vakarą išgėrė šešiolika taurių džino su toniku, apie nepakenčiamai atsainų ministro Tomo Kingo elgesį su savo apsauginiais, „tas tipas vienąkart gaus kulką į nugarą", ir apie jo priešingybę, konfliktišką šiaurės airį Ianą Paisley, kuris prisimindavo kiekvieno apsauginio vardą, klausinėdavo apie jų šeimas ir kasryt su jais melsdavosi. Devo komandoje dar buvo du besišypsantys švelnaus būdo vairuotojai Alexas ir Philas, Devo „postringavimus" leisdavę pro ausis, ir antrasis apsaugos pareigūnas Peteris Huddle'as, kuris kuo aiškiausiai neapkentė detektyvo seržanto Devo Stonehouse'o. „Jis kaip hemorojus, – garsiai pareiškė Peteris virtuvėje, – karališka rakštis subinėj."

Jie išlydėjo jį į Juoduosius kalnus – vietovę, kurioje vyko geriausios Bruce'o Chatwino knygos *Ant juodosios kalvos* (*On the Black Hill*) veiksmas, –

ir pagaliau atsidūręs po atviru dangumi, apsuptas ne keturių sienų, o gamtos ir horizonto, jis pasijuto dvasiškai pakylėtas. Toji komanda mėgo pakalbėti. „Negaliu pirkti savo žmonai dovanų, – verkšleno Škotijos žemaitis Alexas. – Jai nepatinka, kad ir ką padovanoju.“ Philas liko sergėti automobilių. „Jam ir taip gerai, – pasakė Alexas. – ESV'ams patinka sėdėti savo mašinose.“ Paskui, nei iš nei iš to, Devas apsiskelbė praeitą naktį mylėjęsis su moterimi. Alexas ir Philas nutaisė pasibjaurėjimo minas. O tada jam ūmai sugėlė apatinį žandikaulį. Sujautrėjo apatiniai protiniai dantys. Po kurio laiko skausmas aprimo, bet tai buvo ženklas. Jam derėjo apsilankyti pas dantų gydytoją.

Pareigūnai jam patarė Londone per dažnai nesilankyti, bet taip pat suprato, kad jam reikia pasimatyti su sūnumi. Jo draugai nuolat siūlydavo jį priimti savo namuose, tad jį veždavo susitikti su sūnumi į Arkvėjaus rajoną pas senus universiteto laikų draugus Teresą Gleadowe ir jos vyrą Tony Stolkesą, kurių mažutėje Kovent Gardeno galerijoje kadaise vyko *Vidurnakčio vaikų* pasirodymo vakarėlis, ar į Kentiš Tauną pas Sue Moylan ir Gumurkhą Singhą, įsimylėjusius per jo ir Clarissos vestuves ir nuo tada niekad nebeišsiskyrusius. Jie buvo tobulai vienas kitam tinkantys nesuderinami žmonės: ji – teisėjo dukra, klasikinė Anglijos gražuolė, o jis aukštas Singapūro sikhas, dar nesusiformavusio informatikos mokslo pradininkas. (Nutaręs imtis sodininkystės, Gumurkhas sukūrė programą, kuri jam tiksliai nurodydavo, ką daryti kiekvieną dieną. Pagal programos nurodymus apsodintas ir prižiūrimas sodas puikiausiai suvešėjo.) Jam atvėrė duris Haroldas Pinteris ir Antonia Fraser bei daugelis kitų draugų. Billas Bufordas jam pasakė: „Tavo draugai tave apjuos geležiniu lanku, kurio viduje tu galėsi gyventi.“ Taip jie ir elgėsi. Jų tylėjimo įžadai buvo neįveikiami. Nė vienas jų niekad net netyčia nė sykio neprasitarė apie jo keliones. Be jų jis nebūtų išgyvenęs nė pusės metų. Iš pradžių nerodęs jokio pasitikėjimo, specialusis padalinys ilgainiui taip pat ėmė kliautis jo draugais, nes suprato, kad jie – rimti žmonės, suvokiantys, ką reikia daryti.

Susitikimas su sūnumi vykdavo štai taip. „Penktasis komandos narys“, dirbantis Skotland Jarde, iš anksto apsilankydavo „sutartoje vietoje“, įvertindavo jos saugumą, nurodydavo šeimininkams, ką reikėtų padaryti, kurias duris užrakinti, kurias užuolaidas užtraukti. Tada jį veždavo į sutartą vietą pačiu tolimiausiu keliu, atliekant daug kontrsekimo triukų, vadinamų „sausuoju valymu“, kurie leidžia įsitikinti, kad niekas neseka. (Norint apsisaugoti nuo sekimo būdavo važiuojama kuo keisčiau. Kartais greitkeliu jį veždavo

beprotiškai skirtingu greičiu – tas, kuris būtų ėmęs važiuoti tokiu pat tempu, iškart būtų pastebėtas. Kartais Alexas įsukdavo į lėtėjimo juostą ir labai įsibėgėdavo. Jei kas būtų sekęs iš paskos, nebūtų supratęs, ar jis ketina išsukti iš greitkelio, ar ne, todėl privalėtų važiuoti iš paskos taip pat greitai ir taip atkreiptų į save dėmesį.) Tuo tarpu kitas automobilis paimdavo Zafarą ir po tokio pat „sausojo valymo" pristatydavo jį į susitikimo vietą. Daug vargo, bet išvydęs džiaugsmingas savo vaiko akis, jis sužinojo viską, ką norėjo.

Jis pabuvo su Zafaru Stokesų namuose vieną valandą. Dar vieną praleido su motina ir Sameen Pinterių namuose prie Kampden Hilo aikštės ir geležinėje motinos savitvardoje jis vėlei įžvelgė ją tokią, kokia buvo prieš tėvo mirtį ir po jos. Ji slėpė baimę ir jaudulį įtempta, bet meilia šypsena, tik vis gniaužė kumščius. O tada, kadangi jau buvo per vėlu grįžti iki pat Velso, jį nugabeno į Iano McEwano vasarnamį Čedvorto kaime, Glosteršyro grafystėje, tad jis galėjo praleisti naktį puikių ir mylinčių bičiulių – Alano Yentobo ir jo partnerės Philippos Walker bei Iano – draugijoje. Vėliau per interviu *The New Yorker* žurnalui Ianas pasakė: „Niekad to nepamiršiu – kitą rytą atsikėlėme anksti. Jis turėjo važiuoti toliau. Sunkus jam buvo metas. Stovėjome prie virtuvės stalo, skrudinome duoną, virėme kavą, klausėmės aštuntos valandos žinių per BBC radiją. Jis stovėjo visai greta ir kartu buvo pagrindinė žinių tema. Prie jo nužudymo plano savo patirtimi ir resursais teikėsi prisidėti ir Hezbollah." Iano atmintis kiek sušlubavo. Tądien per žinias pranešė ne apie Irano finansuojamos Libano grupuotės Hezbollah, o apie Ahmado Jibrilo, Palestinos išsilaisvinimo Liaudies fronto generalinės vadovybės lyderio, keliamą grėsmę.

Pas jį į Velsą atvyko specialiojo padalinio komandoras Johnas Howley, aukštas policijos pareigūnas, vadovaujantis A būriui, vėliau pakilęs į komisaro padėjėjo pavaduotojo pareigas ir ėmęs vadovauti tiek specialiajam padaliniui, tiek Skotland Jardo antiteroristinei veiklai, lydimas Billo Greenupo, pareigūno, kurį Marianne savo velsietiškame pasakojime pavadino „ponu Braundaunu*". Ponas Greenupas jo atžvilgiu buvo nusiteikęs nedraugiškai. Buvo akivaizdu, kad, jo požiūriu, jie saugo ramybės drumstėją, apžiojusį daugiau, nei jis gali atsikąsti, ir dabar gerieji policijos pareigūnai turi rizikuoti savo kailiu, kad jis sveikas išneštų savąjį, saugodami jį nuo jo paties poelgių pasekmių. Be to, ramybės drumstėjas buvo leiboristų rėmėjas ir kritikavo tą pačią valdžią, Thatcher administraciją, kuri privalėjo pasirūpinti jo

* *Browndown* – rudadugnis, plg. *greenup* – žaliaviršis. (Angl.)

apsauga. Ponas Greenupas nudavė, kad specialusis padalinys svarsto perduoti jo apsaugą eilinei uniformuotajai policijai, ir jis galės mėginti savo sėkmę. Išaiškėjo, kad pavojus jam gali grėsti kur kas ilgiau, nei buvo numatęs ar tikėjosi specialusis padalinys. Šios blogos žinios iki pat Velso ir atvažiavo pranešti mažakalbis komandoras Howley. Nebepakako keletą dienų nekišti nosies į viešumą, kol politikai viską išspręs. Artimiausioje ateityje nesimatė prošvaisčių, kad jam būtų leista (*leista?*) toliau įprastai gyventi. Jis negalėjo tiesiog patraukti namo ir mėginti savo laimės. Tai galėjo sukelti pavojų jo kaimynams ir užkrauti nedovanotiną naštą policijos pajėgoms, nes reikėtų atriboti ir saugoti visą, o gal ir kelias gatves. Jis privalėjo palaukti „svaresnių politinių pokyčių". Jis paklausė, ką tai reiškia: kol mirs Khomeini? O gal niekad? Howley neturėjo nuomonės. Jis negalėjo nustatyti, kiek dar reikės laukti.

Jis pragyveno mirtiname pavojuje vieną mėnesį. Paryžiuje, Niujorke, Osle, Kašmyre, Bangladeše, Turkijoje, Vokietijoje, Tailande, Nyderlanduose, Švedijoje, Australijoje ir Vakarų Jorkšyre buvo surengta naujų eitynių prieš *Šėtoniškas eiles*. Augo sužeistųjų ir žuvusiųjų gretos. Knygą jau buvo uždraudę Sirijoje, Libane, Kenijoje, Brunėjuje, Tailande, Tanzanijoje, Indonezijoje ir arabų pasaulyje. Musulmonų lyderis Abdulas Hussainas Chowdhury paprašė vyriausiojo Londono metropoliteno magistrato jo vardu išduoti teismo šaukimą Salmanui Rushdie ir jo leidėjams už „šventvagišką šmeižtą ir neapykantą kurstantį šmeižtą", bet jo prašymas buvo atmestas. Niujorke teko uždaryti Penktąjį aveniu, nes buvo pranešta apie bombą viename knygyne. Anuomet Penktajame aveniu dar buvo knygynų.

Jungtinis literatūrinio pasaulio frontas subyrėjo, ir jam buvo labai skaudu, kaip šių įvykių slegiamas griūna jo paties pasaulis. Pirmiausia Vakarų Berlyno meno akademija atsisakė leisti savo teritorijoje Rushdie palaikančias eitynes, nes baiminosi dėl saugumo. Protestuodami dėl šio sprendimo iš Akademijos atsistatydino iškiliausias Vokietijos rašytojas Günteris Grassas ir filosofas Güntheris Andersas. Paskui Stokholmo Švedijos akademijoje, kuri teikė literatūrinę Nobelio premiją, nuspręsta neskelbti oficialaus fatvos pasmerkimo. Žymi romanistė Kerstin Ekman atsisakė dalyvauti aštuoniolikos akademikų tarybos veikloje. Larsas Gyllenstenas taip pat atsiribojo nuo Akademijos nutarimo.

Jis jautėsi siaubingai. Norėjo sušukti: „Günteri, Güntheri, Kerstin, Larsai. Nedarykite to dėl manęs." Jis nenorėjo griauti akademijų, žaloti knygų pasaulio. Tai buvo visiškai priešinga jo norams. Jis mėgino apginti knygą nuo

degintojų. Šie maži knygeivių mūšiai buvo tarsi tragedijos, juolab kad tuo metu buvo taip aršiai puolama pati literatūrinė laisvė.

Per kovo idas jis buvo be jokio perspėjimo švystelėtas į žemiausią orveliškojo pragaro ratą. „Jūs sykį klausėt manęs, – tarė Obrajanas, – kas yra šimtas pirmas kambarys. Aš atsakiau, kad jūs jau žinot atsakymą. Visi jį žino. Šimtas pirmame kambaryje yra tai, kas baisiausia visame pasauly."* Vinstonui Smitui iš Orwello *1984-ųjų* tai buvo žiurkės. Jam šaltame Velso kaime tai buvo nepakeltas telefono ragelis.

Jiedu su Clarissa buvo sutarę dėl kasdienės tvarkos. Jis pasižadėjo be jokių išimčių paskambinti kiekvieną vakarą septintą valandą pasisveikinti su Zafaru. Jis kalbėdavosi su sūnumi apie visus įvykius kuo atviriau, mėgino į juos žvelgti kuo optimistiškiau, kad neprišauktų į vaiko vaizduotę pabaisų, bet taip pat, kad jis viską žinotų. Jis greitai suprato: kol visos žinios Zafarą pirmiausia pasieks iš jo lūpų, berniukas susitvarkys. Jiedu su Clarissa sutarė, kad jei dėl kokių nors priežasčių jai ir Zafarui nepavyktų pareiti namo iki septynių, Šv. Petro gatvės buto atsakiklyje ji paliks žinutę, kada grįš. Jis paskambino į namus Birmos gatvėje. Niekas neatsiliepė. Jis paliko žinutę Clarissos atsakiklyje ir *perklausė* savąsias. Jos žinutės nebuvo. „Ką gi, – pagalvojo jis, – jie truputį vėluoja." Po penkiolikos minučių jis paskambino dar kartą. Ragelio niekas nekėlė. Jis vėl paskambino į savo atsakiklį – nieko naujo. Po dešimties minučių paskambino trečią kartą. Vėl nieko. Tada jau ėmė nerimauti. Buvo beveik 19.45, šiokiadienis. Jiems buvo neįprasta taip vėlintis. Per kitas dešimt minučių jis paskambino dar du kartus. Jokio atsako. Tada ėmė panikuoti.

Dienos įvykiai nublanko. Islamo konferencijos organizacija jį pavadino išdaviku, bet Irano mirties nuosprendžiui nutarė nepritarti. Musulmonai planavo eitynes Kardife. Marianne nusiminė, nes praeitą savaitę jos ką tik išleistos knygos *Džonas Doleris* buvo parduota lygiai dvidešimt keturi egzemplioriai. Tai buvo nebesvarbu. Jis vėl skambino į namus Birmos gatvėje, kaip pamišęs vis rinko ir rinko tą patį numerį, jam ėmė virpėti rankos. Jis sėdėjo ant grindų, atsirėmęs į sieną, su telefonu ant kelių ir vis rinko numerį. Apsauginiai vėl pasikeitė; grįžo Stanas ir Benny, atėjo du nauji vairuotojai: šelmis šaunuolis Keithas, pravardžiuojamas Kelmu, ir raudonplaukis

* G. Orwell, *1984*, iš anglų kalbos vertė Arvydas Sabonis, Vilnius: Vyturys, 1991, p. 307.

velsietis Alanas Owenas. Stanas pastebėjo neramų „viršininko" skambinėjimą ir priėjo paklausti, ar jam viskas gerai.

Jis atsakė: „Ne, regis, ne viskas gerai." Tada Clarissa ir Zafaras jau vėlavo į telefoninį susitikimą valandą su ketvirčiu, bet jokio paaiškinimo palikę nebuvo. Stano veidas surimtėjo. „Tai, – paklausė jis, – nukrypimas nuo įprastos tvarkos? Dėl netikėto nukrypimo visuomet reikia susirūpinti." – „Taip, – atsakė jis, – tai nukrypimas nuo tvarkos." – „Gerai, – tarė Stanas, – aš tuo pasirūpinsiu. Kai kam paskambinsiu." Grįžęs po kelių minučių jis pasakė, kad pasikalbėjo su „Metpolu" – Londono metropoliteno policija, – pro namą „pravažiuos" policijos automobilis. Paskui minutės ėmė slinkti taip lėtai ir stingdančiai, kaip ledynas, o kai pranešimas pagaliau atėjo, jam tiesiog sustojo širdis. „Patrulis ką tik parvažiavo, – pasakė Stanas, – ir, deja, pranešė, kad laukujės durys atrakintos, o viduje dega visos šviesos." Jis nesugebėjo nieko atsakyti. „Žinoma, patruliai nemėgino užeiti vidun, – pridūrė Stanas. – Kai situacija tokia rimta, jie nežino, su kuo gali susidurti."

Jis įsivaizdavo ant prieškambario laiptų tįsančius kūnus. Įsivaizdavo ryškiai nutviekstus, krauju pasruvusius suglebusius sūnaus ir pirmosios žmonos lavonus. Jis paspruko ir pasislėpė kaip baikštus kiškis, o už jį savo gyvybe sumokėjo mylimi žmonės. „Štai ko mes imsimės, – pranešė Stanas. – Ruošiamės eiti į vidų, bet jums teks palaukti apie keturiasdešimt minučių. Reikia surinkti būrį."

Gal jie dar nemirę. Gal sūnų gyvą paėmė įkaitu. „Turit suprast, – pasakė jis Stanui, – kad jei jie pagrobė mano sūnų ir norės jį iškeisti į mane, aš taip ir pasielgsiu, ir jums nepavyks manęs sulaikyti. Noriu, kad būtų aišku."

Stanas lėtai, niūriai pritilo, kaip Pinterio pjesės veikėjas. Tada pasakė: „Įkaitais keičiamasi tik filmuose. Deja, bet turiu jus nuliūdint – jei tai tikras įsiveržimas, greičiausiai jie abu nebegyvi. Jums reikėtų paklaust savęs, ar jūs taip pat norit mirti?"

Virtuvėje sėdintys policininkai nuščiuvo. Marianne sėdėjo atsisukusi į jį ir spoksojo, negalėdama niekuo jo paguosti. Jis nebeturėjo ko pasakyti. Tik kas pusę minutės beprotiškai rinko numerį, klausėsi signalo, o po jo Clarissos balso, siūlančio palikti žinutę. Graži, aukšta žaliaakė mergina. Jo šaunaus, guvaus, mylinčio sūnaus mama. Nebuvo žinutės vertų žodžių. „Atsiprašau" toli gražu būtų neatpirkę jo kaltės. Padėjęs ragelį jis vėl surinko numerį ir vėl pasigirdo jos balsas. Ir vėl.

Po valandėlės atėjo Stanas ir tyliai pasakė: „Jau greitai. Jie beveik pasirengę." Jis linktelėjo ir pasiruošė mirtinam likimo smūgiui. Jis nepastebėjo,

kad verkia, bet jo veidas buvo drėgnas. Jis toliau rinko Zafaro numerį. Tarsi telefonas turėtų mistinių galių, tarsi jis būtų Vidžos lentelė, gebanti suvesti jį su mirusiaisiais.

Tada netikėtai pasigirdo spragtelėjimas. Kažkas kitame laido gale pakėlė ragelį.

– Alio, – tarė jis virpančiu balsu.

– Tėti, – atsiliepė Zafaras. – Kas čia dedasi, tėti? Prie durų policininkas, sako, kad pakeliui dar penkiolika.

Jį užplūdo palengvėjimas ir akimirkai atėmė kalbos dovaną.

– Tėti, ar girdi?

– Taip, – atsakė jis. – Girdžiu. Mamai viskas gerai? Kur jūs buvot?

Jie buvo iki vėlumos užtrukusiame mokyklos spektaklyje. Prie telefono atėjo Clarissa ir atsiprašė.

– Atleisk, reikėjo palikt žinutę, bet pamiršau. Atleisk.

Jo kraujagyslėmis tekėjo įprastai po šoko išsiskiriančios biocheminės medžiagos, tad jis nesuprato, ar džiaugiasi, ar niršta.

– O kaip durys? – paklausė jis. – Kodėl buvo atrakintos durys, ir visur degė šviesos?

Ragelį vėl perėmė Zafaras.

– Nebuvo, – atsakė jis. – Mes ką tik grįžom, atrakinom duris, uždegėm šviesas, o tada atėjo policininkas.

– Atrodo, – tarė detektyvas seržantas Stanas, – kad įsivėlė apmaudi klaida. Mūsų nusiųstas patrulis apžiūrėjo ne tą namą.

Ne tą namą. Policijos klaida. Tiesiog kvaila klaida. Viskas gerai. Pabaisos grįžo į sandėliuką ir po grindimis. Pasaulis nesusprogo. Jo sūnus gyvas. Šimtas pirmojo kambario durys plačiai atsivėrė. Jis, kitaip nei Vinstonas Smitas, sugebėjo pabėgti.

Tai buvo blogiausia jo gyvenime diena.

Jo atsakiklyje buvo žinutė nuo rašytojos Margaret Drabble. „Prašyčiau paskambinti, kai galėsite." O jam paskambinus, ji savo guvia, sklandžia, tiesmuka šnekta jam pateikė tokį neišpasakytai dosnų pasiūlymą, kaip Deborah Rogers. Ji su savo vyru Michaelu Holroydu, Lyttono Strachey, Augustuso Johno ir George'o Bernardo biografu, remontavo kaimo namus prie Porlok Vero, Somerseto pakrantėje. „Darbai baigti, – tarė ji, – ir mes jau rengėmės įsikurti, bet tada aš pasakiau Michaelui, kad galbūt jame norėtų pagyventi Salmanas. Be jokio vargo galėtumėt ten įsikurti kokiam mėnesiui." Už vieno

mėnesio dovaną, už galimybę taip ilgai apsistoti vienoje vietoje buvo neįmanoma atsidėkoti jokiais žodžiais. Jis visą mėnesį bus Porloko gyventojas. „Dėkoju", – tepasakė jis.

Porlok Veras buvo kairioji Porloko kaimelio atšaka, įsikūrusi aplink uostą. Namas buvo tikras gražuolis šiaudiniu stogu ir gana prašmatnus. *The New York Times* žurnalistas, prieš dešimtmetį jame kalbinęs Drabble, jį pavadino „tarsi blumsberiška užgaidos puoselėjimo vizija, kurioje kiekvienas kambarys yra skirtingos spalvos: mėtos žalumo, alyvinės ir toskanietiškos geltonos, ir, kur pažvelgsi, ten nublukę kilimai, knygos ir paveikslai". Buvo įspūdinga vėl grįžti į knygų namus. Jam ir Marianne, dviem rašytojams, teko kitų dviejų rašytojų namai, o tai buvo nepaprastai malonu. Namuose pakako vietos ir dviem apsaugos pareigūnams; vairuotojai išsinuomojo kambarius kaimo užeigoje ir apsimetė dviem pėsčiomis po apylinkes keliaujančiais bičiuliais. Prie namų buvo gražus nuošalus sodas – kiekvieno nematomo žmogaus svajonė. Jis ten nuvyko paskutinę kovo savaitę ir beveik laimingai įsikūrė.

– Švietimo amžiaus šviesa blėsta, – pasakė žurnalistas Günteriui Grassui.

– Tačiau, – atsakė jis, – kitos šviesos nėra.

Viešos ugningos diskusijos šėlo toliau. O praėjus kelioms dienoms po įsikūrimo Porlok Vere jo asmeniniame gyvenime prasidėjo visiškai kitokio pobūdžio krizė. Ji taip pat buvo savotiškai susijusi su liepsna.

Marianne kelioms dienoms išvyko į Londoną (jos judėjimo laisvė nebuvo suvaržyta) ir susitiko su keliomis draugėmis, Dale, amerikiete, dirbančia „Wylie, Aitken & Stone" agentūroje, ir jo sena bičiule Pauline Melville. Paskambinęs Pauline pasidomėti, kaip joms sekasi, išgirdo, kad ji siaubingai šokiruota. „Klausyk, – tarė ji, – tai taip rimta, kad aš tau pasakysiu, ką mums su Dale papasakojo Marianne, nes esam taip priblokštos, kad pasiryžom pakartoti jos žodžius." Marianne joms pasiskundė, kad jiedu nuolatos riejasi ir kad Marianne, pasak Pauline, „jį primušė". Tada ji pasakė, kad jis paprašė specialiojo padalinio „atvežti pas jį Isabelle Adjani". Jis su prancūzų aktore niekad nebuvo nei susitikęs, nei kalbėjęs, bet ji neseniai išreiškė jam paramą, ir jis buvo jai už tai didžiai dėkingas. Per Cezario apdovanojimus – Prancūzijos oskarų ceremoniją – ji nuėjo atsiimti cezario už geriausią moters vaidmenį filme „Kamilė Klodel" („Camille Claudel") ir, perskaičiusi trumpą tekstą, pasakė, kad tai citata iš „*Les versets sataniques*, de Slaman Rushdie". Jos tėvas buvo iš musulmonų giminės kilęs alžyrietis, tad tai buvo ne menkniekis. Jis jai parašė padėkos laišką. O visa kita – Marianne kaltinimai – visiški pramanai, bet tai dar buvo ne blogiausia. „Jis mane kankina, – pasakė

ji Pauline, – svilina mane smilkstančiom cigaretėm.“ Kai Pauline jam tai papasakojo, jis iš siaubo prapliupo juoktis. „Bet, – sušuko jis, – aš neturiu cigarečių – aš net nerūkau!“

Kai Marianne grįžo iš Londono į Porloką, jis su ja susitiko gražioje svetainėje rožiniais tapetais ir dideliais langais, atveriančiais vaizdą į tviskančius Bristolio kanalo vandenis. Iš pradžių ji kategoriškai neigė sakiusi ką nors panašaus. Jis atsakė, kad ji blefuoja. „Paskambinkim Pauline ir Dale ir paklausykim, ką jos pasakys.“ Jis konkrečiai paklausė apie rimčiausią kaltinimą – kankinimą degančiomis cigaretėmis. „Kodėl taip pasakei, – kamantinėjo jis, – nors žinai, kad tai netiesa?“ Ji drąsiai pažvelgė jam į akis. „Tai buvo metafora, – atsakė ji, – rodanti, kokia aš nelaiminga.“ Tai buvo gan genialu. Beprotiška, bet genialu. Verta aplodismentų. Jis tarė: „Marianne, tai ne metafora; tai melas. Jei jų neskiri, tau kažkas labai negerai.“ Ji nebeturėjo, ko jam atsakyti. Tiesiog nuėjo į kambarį, kuriame dirbo, ir užsidarė duris.

Jis privalėjo pasirinkti: likti su ja, nors ji ir linkusi į tokį šmeižtą, arba skirtis ir laukiančius sunkumus išgyventi vienas.

Policija pranešė, kad jam reikia susigalvoti slapyvardį. Vardą pasirinkti reikėjo „netempiant gumos“, o tada susisiekti su savo bankininku, kad bankas jam išduotų čekių knygelę su jo slapyvardžiu arba apskritai be vardo ir sutiktų priimti tokius čekius, kad jis galėtų atsiskaityti neatskleisdamas savo tapatybės. Tačiau naujasis vardas buvo naudingas ir jo apsaugininkams. Jie turėjo prie jo priprasti, kad galėtų kreiptis į Salmaną bet kokiu atveju, nesvarbu, ar būtų drauge su juo, ar skyrium, kad jiems vaikštant, bėgiojant, einant į sporto salę ar krautuvę netoli jo namų netyčia neišsprūstų jo tikrasis vardas ir nebūtų sugriauta priedanga.

„Apsauga“ taip pat turėjo slapyvardį – operacija „Malachitas“. Nei jis, nei jie patys nesuprato, kodėl šis darbas buvo pavadintas žaliojo akmens pavadinimu. Jie buvo ne rašytojai, tad slapyvardžių kilmė jiems buvo nesvarbi. Jo tikrasis vardas buvo visiškai niekam tikęs, nes jo nebuvo galima tarti balsiai, kaip Voldemorto iš tada dar neparašytos *Hario Poterio* knygos. Su juo jis negalėjo išsinuomoti namo ar gauti balsavimo biuletenio, nes norint balsuoti reikia turėti registruotą adresą, o tai, žinoma, buvo neįmanoma. Kad išsaugotų savo demokratinę žodžio laisvės teisę, jis turėjo paaukoti demokratinę teisę rinkti savo valdžią. „Nesvarbu, koks tai vardas, – pasakė Stanas, – svarbiausia, kad jį sugalvotumėt kuo mikliau.“

Prašymas atsisakyti savojo vardo nėra lengvas. „Turbūt būtų geriau rinktis ne azijietišką vardą, – patarė Stanas, – žmonių taip lengvai neapgausi." Todėl jam reikėjo atsisakyti dar ir savo rasės. Jis turėjo tapti nematomu žmogumi su balta kauke.

Užrašinėje jis buvo brūkštelėjęs mintį apie vieną veikėją – poną Mamulį. Ponas Mamulis buvo užspeistas į kampą, netgi prakeiktas eilinis žmogelis, kurio literatūriniai giminaičiai buvo Zbigniewo Herberto ponas Kogito ir Italo Calvino ponas Palomaras. Jo visas vardas buvo Adžibas Mamulis, Adžibas buvo pasiskolintas iš Bradfordo tarybos nario, kurio vardas reiškė „keistas". Mamulis reiškė „eilinis". Jis buvo ponas Keistas Eilinis, ponas Neįprastas Normalus, ponas Išskirtinis Kasdienis: oksimoronas, sąvokų priešingybė. Jis buvo parašęs vaizdelį, kuriame ponui Mamuliui teko ant galvos nešti milžinišką apverstą piramidę, kurios viršūnė remiasi jam į plikę ir skausmingai dirgina skalpą.

Ponas Mamulis užgimė jam pirmąkart pajutus, kad iš jo pavogė vardą, o tikriau pavardę, kai *Rushdie* atsiskyrė nuo *Salmano* ir nugarmėjo į antraštes, laikraščių puslapius, tirštą eterį, tapo šūkiu, eitynių skanduote, keiksmažodžiu, visu tuo, kuo jį norėjo paversti kiti. Taigi jo vardas jam išslydo iš rankų, tad atrodė protingiau įlįsti į pono Mamulio kailį. Ponas Adžibas Mamulis taip pat buvo rašytojas, rašytojui prideramu prieštaringu vardu. Ponas Mamulis save laikė paprastu žmogumi, bet jo gyvenimas buvo neabejotinai keistas. Kai jis suraitė Mamulio veidą ant popieriaus, šis priminė garsųjį Eilinį žmogų, sukurtą karikatūristo R. K. Laxmano laikraščiui *The Times of India*: nekaltą, suglumusį, praplikusį, virš ausų styrančiais žilų plaukų kuokštais. *Šėtoniškose eilėse* buvo veikėja Mimi Mamulian, kresna aktorė, apsėsta nuosavybės pirkimo manijos. Ponas Mamulis buvo jos giminaitis, o galbūt jos priešingybė, antiMimi, kamuojamas priešingos bėdos: jis neturėjo savo namų. Jis puikiai žinojo, kad toks pat likimas buvo ištikęs puolusį Liuciferį. Taigi ponas Adžibas Mamulis buvo vardas velnio, kuriuo jį pavertė kiti, raguota metamorfinė būtybė, kaip Saladinas Čamča, kuriam jo virsmas demonu buvo išaiškintas štai taip: „Jie turi įvardijimo galią, o mes paklusimo."*

Vardas jiems nepatiko. Mamulis Adžibas: šiuos du žodžius buvo keblu ištarti, per sunku įsiminti ir jie perdėm „azijietiški". Jo paprašė sugalvoti kitą vardą. Ponas Mamulis atkrito, tada nublanko ir galiausiai atsidūrė nutręšu-

* S. Rushdie, *Šėtoniškos eilės*, p. 169.

siame nereikalingų idėjų bendrabutyje, vaizduotės Kalifornijos viešbutyje, ir galop visai pradingo.

Jis galvojo apie mėgstamiausius rašytojus ir mėgino sudurti jų derinius. Vladimiras Joyce'as. Marcelis Beckettas. Franzas Sterne'as. Jis prirašė sąrašų sąrašus tokių vardų, bet visi skambėjo pasibaisėtinai. Bet tada atrado vieną, kuris skambėjo priimtinai. Jis vieną šalia kito užrašė Conrado ir Čechovo vardus ir atrado, ko ieškojo – savo vardą ateinantiems vienuolikai metų.

– Džozefas Antonas.

– Puikumėlis, – atsakė Stanas. – Tikiuosi, nepyksit, jei praminsim jus Džo.

Tiesą sakant, jis pyko. Netruko pastebėti, kad šis trumpinys jam kelia pasišlykštėjimą dėl ne visai suprantamos priežasties, juk, šiaip ar taip, kuo *Džo* yra blogesnis už *Džozefą*? Jis nebuvo nei vienas, nei kitas, tad abu vardai jam turėtų atrodyti vienodai dirbtini ir vienodai tinkami. Bet „Džo" jį erzino beveik nuo pat pradžių. Kad ir kaip būtų, apsaugos pareigūnams šį vienskiemenį žodį buvo lengva išmokti, prie jo priprasti ir viešumoje nepainioti vardų. Tad slapyvardis turėjo būti Džo vien jų labui.

„Džozefas Antonas". Jam teko pratintis prie savo naujadaro. Jis visą gyvenimą galvojo fikcinių veikėjų vardus. O dabar, suteikęs vardą sau, ir pats tapo savotiškai fikciniu personažu. „Konradas Čechovas" būtų netikęs. Bet „Džozefas Antonas" skambėjo gana tikroviškai. Ir tapo tikras.

Konradas Džozefas, dvikalbis klajoklių, pasiklydėlių ir nepasiklydusių keliautojų į tamsos širdį, slaptųjų agentų, veikiančių žudikų ir bombų pasaulyje, ir bent vieno nemirtingo bailio, besislepiančio nuo savo gėdos, kūrėjas; o Čechovas – vienatvės ir melancholijos, senojo pasaulio, kurį kaip vyšnių sodą sunaikino naujasis grožio meistras. Čechovas, kurio *Trys seserys* tikėjo, kad tikrasis pasaulis yra kitur, ir ilgėjosi Maskvos, į kurią nebegalėjo grįžti: jie tapo jo seneliais. Iš Konrado jis paveldėjo gyvenimo moto, kurio daugelį ateinančių metų laikėsi įsikibęs kaip gelbėjimo lyno. Šiais laikais nepriimtino pavadinimo knygos *Narcizo negras* (*Nigger of the Narcissus*) veikėjo, jūreivio Džeimso Veito, ilgoje kelionėje laivu palaužto tuberkuliozės, kitas jūreivis paklausė, kodėl jis išplaukė į jūrą, žinodamas, kad negaluoja. „Juk kol nenumiriau, privalau gyventi", – atsakė Veitas. Gyventi privalome visi, – galvojo jis skaitydamas knygą, bet susiklosčiusiomis aplinkybėmis šis sakinys tapo toks stiprus kaip įsakymas.

„Džozefai Antonai, – tarė jis sau, – kol nenumirei, privalai gyventi."

*

Iki neramumų jam niekad nebuvo dingtelėję liautis rašyti, tapti kuo kitu, tapti *nerašytoju*. Tapti rašytoju – suprasti, kad gali daryti tai, ko labiausiai norėjo, – jam buvo vienas didžiausių gyvenimo džiaugsmų. Pasipiktinimas *Šėtoniškomis eilėmis* tą džiaugsmą bent akimirkai iš jo buvo pagrobęs, bet ne iš baimės, o dėlei skaudaus nusivylimo. Kai penkerius savo gyvenimo metus praleidi vargdamas su didžiuliu ir sudėtingu projektu, mėgindamas jį įveikti, suvaldyti ir išdailini tiek, kiek leidžia tavo talentas, ir jeigu jam pasirodžius visuomenė jį priima iškreiptai ir atgrasiai, tai galbūt pastangos nuėjo veltui. Jei už savo didžiausias pastangas jis būtent to ir sulaukė, galbūt jam reikėjo pamėginti užsiimti kitokia veikla. Tapti autobuso konduktoriumi, pasiuntinuku, o žiemą už grašius groti ir šokti tryptinį metro tunelyje. Visos šios profesijos skambėjo oriau nei jo turima.

Kad nugintų tokias mintis, jis ėmė rašyti knygų recenzijas. Prieš paskelbiant fatvą, draugas Blake'as Morrisonas, rašantis laikraščio *The Observer* literatūros skiltį, jo buvo paprašęs parašyti Philipo Rotho memuarų *Faktai* (*Facts*) apžvalgą. Straipsnį jis parašė ir išsiuntė. Savo apylinkėje laiško išsiųsti negalėjo, neturėjo ir fakso aparato, tad tarnybą baigiantis apsaugos pareigūnas sutiko jį išsiųsti Londone. Jis įdėjo ir lydraštį, kuriame atsiprašė už recenzijos vėlavimą. Kai straipsnis pasirodė laikraštyje, jo *pirmajame puslapyje* buvo išspausdinta to ranka užrašyto raštelio faksimilė. Jis taip greitai daugeliui žmonių tapo toks netikras, kad įrodymas apie jo egzistavimą prilygo svarbiausioms naujienoms.

Jis paklausė Blake'o, ar galėtų ir toliau rašyti jam recenzijas, ir nuo to laiko kas keletą savaičių sugebėdavo išsiųsti po maždaug aštuonis šimtus žodžių. Žodžiai dėjosi *atraitytais dantimis* – šis posakis jam atrodė taiklus, nes tuomet protinius dantis jau geldavo gan dažnai, bet jie tapo jo pirmaisiais netvirtais žingsniais savęs link, tolyn nuo *Rushdie*, artyn pas *Salmaną*, vėl link literatūros, tolyn nuo niūrios, silpnavalės minties tapti *nerašytoju*.

Galiausiai jį pas save atvedė Zafaras, nors ir tekdavo nuolat plušti, norint su juo susitikti – policininkams reikėdavo zuiti pirmyn ir atgal, atlikti tėvo ir sūnaus „sausąjį valymą“, kad padriki pasimatymai būtų apskritai įmanomi, – Londone Sue ir Gumurkho namuose Petshalo gatvėje, pas Pinterius Kampden Hilo aikštėje, po Liz stogu Arkvėjaus rajone, o vieną nuostabiausią kartą visą savaitgalį Kornvalyje, seniausios Clarissos draugės Roseanne ūkyje su ožiais, vištomis ir žąsimis slėnio gilumoje, greta Liskardo. Ten jie žaidė futbolą – jis pasirodė esąs neprastas vartininkas, uoliai šokinėjo paskui kamuolį – ir kompiuterinius žaidimus. Jiedu konstravo traukinių ir auto-

mobilių modelius. Jiedu bendravo įprastai ir kasdieniškai, ir tai atrodė kaip stebuklas. O Roseanne mažoji Georgie įkalbėjo policininkus pasipuošti princesių karūnomis ir apsimuturiuoti plunksnų boa iš jos žaislų skrynelės.

Marianne tą savaitgalį neprisidėjo, tad jiedu su Zafaru nakvojo tame pačiame miegamajame. Būtent tada Zafaras ir priminė jam seną pažadą: „Tėti, o kaip mano knyga?"

Per visą jo rašytojo karjerą tai buvo pirmas kartas, kai jis nuo pat pradžių žinojo beveik visą knygos siužetą. Istorija pliumptelėjo jam į galvą it dovanota. Jis pasakodavo Zafarui pasakas ne jam einant gulti, o per vakarines berniuko maudynes. Vonioje plūduriuodavo sandalmedžio gyvulėliai ir šikaros iš Kašmyro, ten užgimė ar, tiksliau, atgimė pasakos apie jūrą. Tikroji jūra buvo įrašyta senos knygos sanskrito kalba pavadinime. Vienuolikto amžiaus Kašmyre Šaivų brahmanas Somadeva surinko milžinišką pasakų rinkinį *Kathasaritsagara*. „Kata" reiškia pasakojimą, „sarit" – upes, o „sagara" – jūrą arba vandenyną; taigi *Kathasaritsagara* reiškia „Pasakojimo upių jūrą", kuri angliškai paprastai vadinama „Pasakų upių jūra". Didžiulėje Somadevos knygoje jokios jūros nebuvo. Bet galbūt į tą jūrą susipinančiomis gijomis tekėjo visi kada nors sukurti pasakojimai. Kai Zafaras maudydavosi, jo tėvas paimdavo puodelį, pasemdavo iš vonios vandens ir apsimesdavo gurkštelintis, kad galėtų papasakoti kokią istoriją, vieną iš vonioje susipynusių istorijų upių.

Knygoje Zafarui jis ketino aplankyti patį vandenyną. Pasaką seks pasakininkas, po išsiskyrimo su žmona netekęs šmaikštaus liežuvio, o jo sūnus keliaus į visų pasakų versmę, kad grąžintų tėvui iškalbos dovaną. Nuo pirminio sumanymo skyrėsi tik istorijos pabaiga. Pirma jis manė parašyti „modernią" knygą, kurioje suskilusi šeima ir liktų tokia, o berniukas su tuo susigyventų, susitaikytų, kaip vaikams būna tikrovėje, kaip buvo jo sūnui. Tačiau pasakojimo forma reikalavo, kad tai, kas iš pradžių buvo iširę, pabaigoje susijungtų. Reikėjo paieškoti laimingos pabaigos, ir jis save įtikino esąs pasirengęs ją rasti. Pastaruoju metu jį nepaprastai domino laimingos pabaigos.

Prieš daugelį metų perskaitęs Ibn Battutos *Keliones* jis parašė istoriją, kurią pavadino „Princesė Kamoša". Ibn Battuta buvo vietoje nenustygstantis keturiolikto šimtmečio Maroko scholastas, savo pasakojimais apie ketvirčio amžiaus kelionę po arabų pasaulį ir ryčiau – po Indiją, Pietryčių Aziją ir Kiniją – Marco Polo pavertė nelyg tingiu namisėda. „Princesė Kamoša" buvo pramanyta *Kelionių* dalis, keli pradingę Battutos knygos puslapiai. Juose Maroko

keliautojas atvyksta į susiskaldžiusią šalį, kurioje grumiasi dvi gentys: plepiai gupiai ir čupvalai, tarp kurių ėmė plisti tylos kultas, garbino akmeninę dievybę Bezabaną – „beliežuvį“. Kai čupvalai pagrobia gupių princesę ir aukodami savo dievybei pagrasina užsiūti jai lūpas, tarp gupų ir čupų įsiplieskia karas.

Rašomu pasakojimu jis buvo nepatenkintas; dingusių puslapių metafora atrodė neveiksminga, tad jam teko ją atidėti į šalį ir pamiršti. Tada jis suvokė, kad ši pasakaitė apie kalbos ir tylos karą gali turėti ir kitą, nekalbinę prasmę; kad joje slypi parabolė apie laisvę ir tironiją, kurios galią jis pagaliau suprato. Ši istorija, paprastai tariant, jo laukė ateityje, kol jo gyvenimas pagaliau ją prisivijo. Jis lyg per stebuklą prisiminė, kuriame stalčiuje pasidėjo aplanką su pasaka, ir paprašė Pauline nueiti į jo namus Šv. Petro gatvėje ir jį paimti. Tuo metu žurnalistai pastato nebestebėjo, todėl ji netrukdoma užėjo ir išsinešė puslapius. Skaitydamas juos iš naujo jis pajuto įkvėpimą. Pakeistas tekstas be nereikalingos dalies apie Battutą žadėjo jo knygai suteikti dramatinį pamatą.

Iš pradžių knyga turėjo vadintis „Zafaras ir pasakų jūra“, bet netrukus jis nutarė, kad tarp knygos ir vonios berniukų reikėtų palikti šiokį tokį fikcinį nuotolį. Antrasis Zafaro vardas buvo Harounas. Pakeistas pavadinimas išsyk pasirodė geresnis. Pirma, Zafaras kiek nusiminė. Jis pasakė, kad tai jo knyga, tad ji turėtų būti apie jį. Bet netrukus pasikeitė ir jo nuomonė. Berniukas suprato, kad Harounas buvo ir jis, ir ne jis, o tai buvo geriau.

Kai po palaimingo savaitgalio su Zafaru Kornvalyje jie grįžo į Porlok Verą ir priartėjo prie namo, išgirdo iš vidaus sklindantį triukšmą. Jį išsyk užstojo policininkai ir išsitraukė ginklus, o vienas jų atidarė duris. Buvo aišku, kad name kažkas buvo: puslapiai buvo išdraikyti, vaza numesta. Netrukus vėl pasigirdo triukšmas: lyg kas baugščiai plaktų sparnais. „Tai paukštis, – pasakė jis iš palengvėjimo kiek per garsiai. – Ten įskrido paukštis.“ Komandos įtampa irgi atslūgo. Panika baigėsi. Paukštis įkrito pro kaminą ir persigandęs tupėjo ant svetainės užuolaidų karnizo. „Juodvarnis“, – pagalvojo jis. *Rastele, rostele, miau, miau, miau.* Atidarius langą paukštis išskrido į laisvę. Jis ėmė tvarkyti namus ir jam į galvą ėmė lįsti dainos apie paukščius. „Take these broken wings and fly.“* Ir seną Karibų salų dainą apie paukštį „banano viršūnėj“. „You can fly away / in the sky away / you more lucky than me.“**

* Imki šiuos sulaužytus sparnus ir mokykis skraidyt („The Beatles“ dainos „Blackbird“ žodžiai). (Angl.)

** Tu gali nuskrist padange, tu laimingesnis už mane (jamaikiečių liaudies dainos „Yellow bird“ žodžiai). (Angl.)

Knygos tekstas ėmė lietis ne iš karto, nors pasakojimą jis jau buvo sugalvojęs. Per garsiai pliekė į langus lauke siaučianti audra, skaudėjo protinius dantis, buvo sunku rinkti knygai žodžius. Jis padarė keletą nesėkmingų bandymų – vieni buvo per vaikiški, kiti per brandūs – jam nepavyko užčiuopti reikiamos kalbėsenos. Paslaptį atskleidusius žodžius jis parašė tik po kelių mėnesių. „Kadaise Alifbėjaus šalyje stovėjo liūdnas miestas, pats liūdniausias, toks pragaištingai liūdnas, kad net pamiršo savo vardą. Jis buvo įsikūręs prie gedulingos jūros, pilnos niūržuvių...“ Kartą Josephas Helleris jam pasakė, kad jo knygos gimė iš sakinių. Sakiniai „Aš pašiurpstu, išvydęs uždarytas duris“ ir „Biure, kuriame dirbu, yra penki žmonės, kurių aš bijau“ davė pradžią jo puikiam romanui *Kažkas atsitiko* (*Something Happened*), o *22-oji išlyga* taip pat pasipylė iš pirmųjų sakinių. Jis suprato, ką Helleris turėjo omeny. Būna sakinių, kuriuos parašęs supranti, kad jie atveria kelią dešimtims, o gal net ir šimtams kitų. *Vidurnakčio vaikai* savo slėpinius atvėrė po ilgų pastangų, kai vieną dieną atsisėdęs jis užrašė: „Aš gimiau Bombėjaus mieste... seniai seniai.“* Taip pat buvo ir su *Harunu*. Vos parašęs apie liūdnąjį miestą ir niūržuves, jis suprato, kaip turi klostytis knygos siužetas. Gali būti, kad jis net šoktelėjo ir suplojo rankomis. Tačiau ši akimirka atėjo tik po kelių mėnesių. Tuo metu dar tebuvo tik pastangos ir audra.

Britanijoje pulkelis žmonių, apsiskelbusių „lyderiais“ bei „atstovais“, ir toliau kopė šlovės link, smeigdami jam į nugarą peilius ir lipdami ašmenų kopėčiomis. Tiesmukiausias ir pavojingiausias buvo sodo nykštukas sidabrine barzda Kalimas Siddiqui, kategoriškai gynęs ir teisinęs fatvą keliose televizijos programose ir daugybėje viešų sambūrių (keliuose dalyvavo ir parlamento nariai) skatino iškelti rankas ir taip parodyti vieningą bendruomenės troškimą, kad šventvagis ir išdavikas būtų nužudytas. Į viršų pakilo visų susirinkusiųjų rankos. Niekas nesulaukė baudžiamosios atsakomybės. Musulmonų institutas Siddiqui buvo nereikšmingas, bet Irano ajatolos jį priėmė ant raudonojo kilimo, dažnai juos lankydavo, susitikdavo su viršiausiais asmenimis, reikalavo, kad nesiliautų Rushdie spaudimas. Vienoje britų televizijos laidoje Siddiqui apibūdino musulmonus. „Mes duodame grąžos, – pasakė jis. – Kartais duodame grąžos pirmieji.“

Buvo susprogdinta dar daugiau knygynų: „Collet's“ ir „Dillons“ Londone, „Abbey's“ Sidnėjuje. Dar daugiau bibliotekų atsisakė priimti knygą, dar

* S. Rushdie, *Vidurnakčio vaikai*, p. 9.

daugiau tinklų atsisakė ją platinti, tuzinas spaustuvių Prancūzijoje atsisakė spausdinti prancūziškąjį vertimą ir dar daugiau leidėjų sulaukė grasinimų, pavyzdžiui, jo knygos leidėjas Williamas Nygaardas iš „H. Aschehoug & Co.", turėjo pasiprašyti policijos apsaugos. Tačiau dauguma jo knygos leidyklų darbuotojų visame pasaulyje nesulaukė jokios apsaugos. Jis puikiai įsivaizdavo, kokia įtampa juos persekioja darbe ir namuose, jų šeimas ir juos pačius. Šių eilinių žmonių, kasdien pasirodančių neeiliniais, ginančių laisvės principus ir laikančių fronto liniją, drąsa sulaukė per mažai dėmesio.

Vienus musulmonus už pareikštą nekraugerišką nuomonę ėmė žudyti kiti musulmonai. Belgijoje vienas mula, vadintas šalies musulmonų „dvasiniu lyderiu", saudo arabas Abdullah Ahdalis ir jo pavaduotojas tunisietis Salimas Bahri buvo nužudyti už tai, kad pareiškė, jog nesvarbu, ką Khomeini pasakė Irano liaudžiai, Europoje vis vien išlieka išraiškos laisvė.

„Aš užčiauptas ir įkalintas, – rašė jis dienoraštyje. – Aš net negaliu kalbėti. Noriu spardyti kamuolį su sūnumi parke. Eilinis, banalus gyvenimas – man neišpildoma svajonė." Draugus, mačiusius jį anomis dienomis, pribloškė jo sunykimas, antsvoris, užleista barzda, virtusi išpurtusia raizgalyne, sukumpusi laikysena. Jis atrodė kaip nugalėtasis.

Jis labai greitai itin pamėgo savo apsaugos komandą, bet Marianne sunkiai pakėlė asmeninės erdvės trikdymą, tad ji laikėsi nuošaliau. Jam patiko, kaip jie, keldami jam nuotaiką, nuolat stengėsi su juo būti žvalūs ir linksmi. Jie suprato, kad jų „viršininkams" nelengva, kai virtuvėje besisukiojantys policininkai pripėduoja sviestą*. Jie be jokios pagiežos iš paskutiniųjų stengėsi kuo mažiau maišytis jam po kojomis. Be to, jis greitai suprato, kad daugumą jų ši apsaugos operacija tam tikru požiūriu slėgė labiau nei jį patį. Tie vyrai mėgo veiksmą, jų poreikiai buvo visiškai priešingi poreikiams sėslaus rašytojo, besistengiančio išsaugoti tai, kas liko iš jo vidinio gyvenimo, iš minčių gyvenimo. Jis galėjo valandų valandas laimingas sėdėti kambaryje ir mąstyti. O jie imdavo kraustytis iš proto, vos užsidarę patalpoje. Kita vertus, jie kas dvi savaites galėdavo važiuoti namo pailsėti. Keli iš rūpestingos pagarbos jam pasakė: „Mes negalėtume gyvent taip, kaip jūs", ir tuo jis pelnė jų palankumą.

Daugelis jų sakė, kad tokia apsauga yra netinkama. Visi kiti „viršininkai" turėjo juos išskirtinai prižiūrinčią „asmeninę komandą". Jo saugoti as-

* Posakis, paplitęs iš populiaraus anekdoto apie dramblį šaldytuve.

meninė komanda negalėjo, nes pareigūnams būtų buvę per sunku nuolatos dirbti priedangoje. Dėl to jo komanda buvo sudurstyta iš kitų komandų. Jo apsauginiai tvirtino, kad tai neteisinga. Visi kiti, kuriuos jiems teko saugoti, toliau gyveno asmeninį ir profesinį gyvenimą, prižiūrimi komandos, o jų namus saugojo uniformuotų pareigūnų pamaina. Naktį specialiojo padalinio pareigūnai parveždavo „viršininką" namo, ir palikę jį saugoti uniformuotiems pareigūnams išsiskirstydavo po namus. „Operacija „Malachitas" vykdoma nevykusiai, – sakė jie. – Mūsų nemokė slėpti žmonių. Tai ne mūsų darbas." Tačiau įprasta apsauga buvo brangesnė, nes uniformuotų pareigūnų pamaina nemenkai atsieina. O jei „viršininkas" turi daugiau nei vienus namus, kaina išauga dar labiau. Skotland Jardo viršūnėlės buvo nelinkusios skirti operacijai „Malachitas" tiek pinigų. Labiau apsimokėjo „viršininką" slėpti ir mokėti apsaugos komandai, dirbančiai ištisą parą, už viršvalandžius. Jam ėmė aiškėti, kad tarp vyresniųjų pareigūnų vyravo požiūris, jog operacijos „Malachitas" „viršininkas" „nenusipelno" visų Britanijos policijos apsaugos paslaugų.

Jis netruko suprasti, kad tarp tarnybą atliekančių pareigūnų ir Skotland Jardo viršūnių žioji plati praraja. Vos keli valdininkai buvo pelnę vyrukų palankumą. Per ateinančius keletą metų jam retai iškildavo sunkumų su jį saugoti atsiųstų komandų nariais, o su daugeliu jis ir susidraugavo. Vyresnieji pareigūnai – buvo paaiškinta, kad juos vadinti „viršesniais pareigūnais" klaidinga, nes „gal jie už mus ir vyresni, bet tikrai ne viršesni" – kitas reikalas. Jam dar teko sutikti ne vieną poną Greenupą.

Kad jam padėtų, jie nusižengdavo taisyklėms. Kai jiems drausdavo jį vestis į viešumą, jį į kino salę įvesdavo užgesus šviesoms, o išsivesdavo joms dar neįsižiebus – paprasta. Kai vyresnieji pareigūnai teigė, kad jam nederėtų rodytis Londone, jie veždavo jį į draugų namus pasimatyti su sūnumi. Ir kaip išgalėdami padėjo jam atlikti tėvo pareigas. Veždavo juodu su Zafaru į policijos sporto aikštyną, kur pasidalydavo į regbio komandas, kad berniukas galėtų su jais lakstyti ir perduoti kamuolį. Per valstybines šventes jie kartais nuveždavo Zafarą į atrakcionų parką. Vienąkart tokiame parke Zafaras pamatė, kad tire galima laimėti pliušinį žaislą ir jo užsimanė. Tai nugirdo vienas apsaugos pareigūnų, pramintas Storuliu Džeku. „Sakai, norėtum? – pasiteiravo jis ir papūtė lūpas. – Mhmmm." Jis nuėjo prie prekystalio ir sumokėjo. Tiro šeimininkas įdavė jam standartinį pistoletą su persuktu taikikliu ir Storulis Džekas niūriai palinksėjo. „Mhmmm, – numykė jis, apžiūrinėdamas ginklą, – na, gerai." Jis ėmė šaudyti. *Pykšt, pykšt, pykšt, pykšt,*

taikiniai krito vienas paskui kitą, o tiro šeimininkas stebėjo, pravėpęs auksadantę burną. „Atrodo, neblogai pasisekė, – tarė Storulis Džekas, dėdamas ginklą ir rodydamas į pliušinį žaislą. – Mes paimsim šitą, dėkoju." Po kelių mėnesių Zafaras per televiziją stebėjo džiaugsmingą Nelsono Mandelos sutikimą Vemblio stadione, kur jis turėjo nusilenkti roko koncerto, skirto jo laisvei paminėti, scenoje. Zafaras, išvydęs, kaip Mandela eina tuneliu iš persirengimo kambarių į aikštę, bedė pirštų į ekraną ir pasakė: „Tėti, žiūrėk, ten Storulis Džekas." Ir išties ten buvo storulis Storulis Džekas, Mandelai už peties, papūtęs lūpas ir tikriausiai mykiantis: „Mhmmm."

Iš vaikinų jis labai daug sužinojo apie apsaugą, pavyzdžiui, kaip įeiti į kambarį, kur apieškoti, ko ieškoti. „Farai ir nusikaltėliai, – aiškino jam Devas Stonehouse'as, – juos visad atskirsi. Jie sustoja tarpdury ir prieš įeidami įvertiną patalpą – kiek išėjimų, kas kur stovi ir taip toliau." Jis taip pat sužinojo, kad policijos pajėgos iš esmės tebuvo eilinė valstybės tarnyba. Tai eilinė įstaiga, turinti savą politiką. Į specialųjį padalinį žvelgta įtariai ir pavydžiai, tad buvo ir žmonių, siekiančių jį uždaryti. Kartais jie kreipdavosi į jį pagalbos, prašydavo parašyti A būrio darbą giriančių laiškų, ir jam būdavo smagu taip atsidėkoti už jų skiriamą dėmesį. Visų džiugiausia jam buvo tai, kad nė vienas jį saugojęs pareigūnas, pasirengęs užstoti jį nuo kulkos, niekad nenukentėjo.

A būryje buvo tik keletas moterų, daugiausia šešios septynios, o per visus jo apsaugos operacijos metus komandoje dirbo tik dvi: aukšta išvaizdi Rachel Clooney, tapusi viena iš Margaret Thatcher asmeninių sargybinių, ir žema, drūta, dalykiška blondinė Julie Remmick, galiausiai turėjusi palikti komandą, nes jos šaudymo įgūdžiai neatitiko standartų. Visi apsaugos pareigūnai privalėjo reguliariai laikyti šaudymo egzaminą policijos šaudykloje – nepasirengę šaudyti į judančius taikinius prasto matomumo sąlygomis, o patenkinamas rezultatas turėjo viršyti devyniasdešimties procentų taiklumą. Nesant šio rezultato, tenka iš karto atiduoti ginklą ir užsiimti popieriniu darbu. Jie sakė, kad galėtų jam surengti šaudymo pamokas. Jį galėjo mokyti geriausi instruktoriai ir galbūt būtų buvę naudinga to išmokti. Jis ilgai ir įtemptai apie tai galvojo, bet mandagiai atsisakė. Suvokė, kad jei turėtų ginklą ir jį užpultų, atimtą ginklą galėtų panaudoti prieš jį. Geriau gyventi be jo ir tikėtis, kad blogiukai taip neprisiartins.

Nors dažniausiai buities darbai būdavo kiekvieno asmeninis reikalas, pareigūnai jam kartais pagamindavo valgyti. Eidami apsipirkti parnešdavo pirkinių. Kiekvienas naudodavosi virtuve skirtingu sutartu laiku. Vakarais

policininkai sėdėdavo viename kambaryje ir žiūrėdavo televizorių – sportiškiems vyrams tekdavo elgtis kaip namisėdoms. Kaip jiems turėjo būti nyku!

Jie buvo puikiai sudėti, išvaizdūs ir juos mėgo merginos. Jo dėka daugelis jų susipažino ir susibičiuliavo su leidybos pasaulio moterimis. Vienoje komandoje dirbę Robis ir Ernie buvo laikomi tikrais širdžių ėdikais. Kitas pareigūnas įsivėlė į romaną su jo draugo aukle, o paskui išsiskyręs sudaužė jai širdį. Be to, daugybė jų buvo neištikimi savo žmonoms, nes įslaptintas darbas buvo puiki priedanga. Vienas jų, auksaplaukis jaunuolis Sammy, pasirodė turįs dvi žmonas, kurias vadino ta pačia pravarde, ir du pulkelius taip pat vienodai pakrikštytų vaikų. Jį demaskavo, nes dvipatystė buvo neįkandama policininko atlyginimui, ir jis smarkiai prasiskolino. Įdomūs tat buvo vaikinai.

Išaiškėjo, kad Devas Stonehouse'as priklausomas nuo alkoholio, tad galiausiai, kai vienoje užeigoje prisigėręs ėmė nesantūriai elgtis, buvo išmestas iš komandos ir išsiųstas dirbti į Sibirą, eiliniams žmonėms geriau pažįstamą Hitrou oro uosto pavadinimu. Pasitaikė keli pareigūnai, panorę žaisti velnio advokatą – palaikydami musulmonų pusę jie mėgino brukti „pagarbos" kortą, bet kolegos juos tykiai ir rūpestingai nutildė.

Buvo ir vienas valdingesnis pareigūnas, elgęsis su juo labiau kaip su kaliniu, o ne „viršininku", ir jis tam prieštaravo. Dar buvo toks Siegfriedas, Britanijos vokietis, sudėtas kaip tankas, ir kartą, Salmano paprašytas palydėti į parką, jis įsitempė ir pasakė, kad tai kelia komandai pavojų. Jis pastebėjo, kaip Siegfriedas sugniaužia kumščius, bet nepasibaidė ir atlaikė jo žvilgsnį. Siegfriedą išsivedė, ir jis niekad nebegrįžo. Baimė stumia gerus žmones į blogus darbus.

Tai buvo jo visos su apsaugos komanda susijusios bėdos. Po daugelio metų vienas nepatenkintas vairuotojas, Ronas Evansas, pašalintas iš policijos pajėgų už lėšų švaistymą, bulvariniame britų laikraštyje paviešino šlykščiausius pramanus, be kita ko, teigdamas, kad apsaugos komandos taip nepakentė šio „viršininko", jog užrakindavo jį sandėliuke ir išeidavo gerti į barą. Kai tik šmeižtas išvydo dienos šviesą, su juo susisiekė keli jo senųjų komandų nariai. Šiuos pareigūnus be galo papiktino paskleistas melas, vyresniųjų Skotland Jardo pareigūnų vengimas apginti rašytoją ir, ko gero, labiausiai tai, kad išmestas vairuotojas sulaužė nerašytą padalinio tylos įstatymą, beveik prilygstantį sicilietiškai *omertai*. Jie didžiavosi, kad nė vienas padalinio narys neviešina informacijos, neskleidžia gandų, nekuria ir nefalsifikuoja istorijų

žiniasklaidai – kitaip, pasak jų, nei tie liežuvautojai iš (savarankiško) Karališkosios apsaugos būrio, – bet jų pasididžiavimui buvo suduotas skaudus smūgis. Daugelis pareigūnų pažadėjo prireikus liudyti jo naudai. Kai vairuotojas atsiprašė Aukščiausiajame teisme ir prisipažino melavęs, senoji apsaugos komanda džiūgavo siųsdama jų neva nekenčiamam vyriškiui elektroninius sveikinimo laiškus.

Vairuotojas nebuvo vienintelis melagis. Bene pats pikčiausias į jį nutaikytas šmeižtas skelbė, kad jis buvo „nedėkingas" už suteiktą pagalbą. Tai derėjo prie „arogantiškos", „nemalonios" asmenybės, kruopščiai sukurtos didumos britų bulvarinės spaudos, kad jį sumenkintų visuomenės akyse ir verstų abejoti jo žodžiais. Iš tikrųjų jis *buvo neabejotinai dėkingas*, dėkingas kiekvieną dieną ištisus devynerius metus, ir tai kartodavo kiekvienam, kas jo klausėsi. Tiesą žinojo visi: su juo susibičiuliavę apsauginiai ir „savi" draugai.

Per televizorių rodė dokumentinį filmą apie Ronaldą Reaganą, ir jis susėdęs su savo apsauga stebėjo, kaip Johnas Hinckley jaunesnysis šauna į prezidentą. „Pasižiūrėkit į apsauginius, – tarė jam Stanas. – Visi savo vietose. Visi pasirengę. Jų reakcija puikiausia. Nė vienas nesutriko. Visi atliko savo darbą pagal aukščiausius standartus. Bet prezidentą vis vien pašovė." Pavojingiausia zona, ta, kurios niekaip neįmanoma apsaugoti šimtu procentų, yra tarp išėjimo iš pastato ir automobilio. „Žydas, – turėdamas omenyje Izraelio ambasadorių prabilo Benny, – tai puikiai žino. Panarina galvą ir skuodžia." Būtent toje zonoje Hinckley ir pataikė į prezidentą. Tačiau yra ir dar bendresnė taisyklė. Geriausi aukštos kvalifikacijos ir puikiai ginkluoti Jungtinių Valstijų pareigūnai atliko savo darbą pasitelkdami visus savo įgūdžius, šaulys vis vien prasibrovė iki prezidento. Prezidentą pašovė. Absoliutus saugumas neegzistuoja. Būna tik skirtingo laipsnio pavojus. Jam reikėjo su tuo susigyventi.

Jam buvo pasiūlyta neperšaunama kevlaro liemenė. Jis atsisakė. O išlipęs iš automobilio ir eidamas link pastato durų sąmoningai sulėtindavo žingsnį. Jis niekad nebėgdavo. Stengdavosi eiti aukštai iškelta galva.

„Jei įtikėsi tuo, kaip pasaulį mato apsaugos tarnybos, – sakė jis sau, – niekad nebegalėsi iš jo ištrūkti, tapsi jo kaliniu." Saugumo požiūriu pasaulis grindžiamas vadinamųjų blogiausių atvejų analizėmis. Tačiau vien eidamas per gatvę blogiausiu atveju gali palįsti po sunkvežimio ratais, todėl per gatvę eiti nederėtų. Bet žmonės eina per gatvę kiekvieną dieną ir nepalenda po sunkvežimiais. Štai ką jis privalėjo prisiminti. *Būna tik skirtingo laipsnio pavojus*. Jis turėjo ir toliau vaikščioti per gatvę.

*

„Istorija yra košmaras, iš kurio aš stengiuosi pabusti“, – sakė Joyce'o personažas Dedalas, bet ką apie košmarus galėjo išmanyti mažasis Stivenas Herojus? Košmariškiausias jo gyvenimo įvykis buvo, kai jis prisiliuobė Naitaune ir grįžo su Poldžiu namo statyti Naujosios Blumuzalės, o gal kai raguotasis Blumas jį sukergė su gašliąja Mole. *Tikras* košmaras buvo štai toks: kraujo ištroškę dvasininkai, šaudantys keršto strėles, ir po demonstracijas tąsoma jo iškamša tokios strėlės perverta gálva, o svarbiausia, kad visa tai vyko jam pabudus. Vienas jo dėdė, motinos sesers vyras, Pakistano laikraštyje paskelbė maždaug štai ką: „Mūsų nekaltinkite, mums jis ir taip niekad nepatiko“, o teta pranešė motinai, vis dar esančiai Vemblyje su Sameen, kad pakistaniečiai jos savo šalyje nelaukia. Tai buvo netiesa. Greičiausiai tik teta su dėde gėdijosi savo artimųjų ir nenorėjo jų prisileisti. Ji vis vien grįžo ir niekas jos neužpuolė. Kartais turguje žmonės klausinėdavo, kaip sekasi jos sūnui, ir ją atjausdavo, sakydami „kaip siaubinga“. Kraugeriškų eitynių šurmulyje buvo likę truputis žmogiškumo. Tuo tarpu juo rūpinosi policijos pareigūnai, pravardžiuojami Paršeliu, Kumpiu, Storuliu Džeku ir Arkliu – jis pamažu priprato prie pravardžių ir besikeičiančių apsauginių – ir jis ieškojo, kur apsistoti išvykus iš Porlok Vero (Holroydai jam geraširdiškai leido pabūti dar šešias savaites, bet ir jos jau ėjo į pabaigą). Rasti tinkamus namus pasirodė sudėtinga, ypač kai paieškos vyko per įgaliotinį. Jis neegzistavo. Egzistavo tik Antonas Džozefas; o jo niekas negalėjo pamatyti.

Knygų pasaulis ir toliau siuntė jam žinutes. Bharati Mukherjee ir Clarkas Blaise'as iš Amerikos jam parašė, kad žmonės gaminasi ženkliukus AŠ ESU SALMANAS RUSHDIE ir oriai juos nešioja reikšdami solidarumą. Jis taip pat norėjo tokio ženkliuko. Gal Džozefas Antonas taip pat galėjo tokį įsisegti, rodydamas solidarumą su žmogumi, kuris ir yra jis, ir nėra. Gita Mehta jam kiek įgeldama telefonu pranešė: „*Šėtoniškos eilės* nėra tavo Lyras. Tavo *Lyras* yra *Gėda*.“ Blake'as Morrisonas pasakė: „Šie įvykiai paralyžiavo daugelį rašytojų. Dabar rašymas prilygsta puotai per badą.“ Tariqas Ali negražiai atsiliepė, esą jis yra „atostogaujantis negyvėlis“ ir atsiuntė tekstą kartu su Howardu Brentonu parašytos pjesės, kurią turėjo pastatyti Karališkųjų rūmų teatre. *Irano naktys*. Jam ji pasirodė kaip pretenzingas paskubomis sumestas farsas, kaip įprasta pašiepiantis jo kūrybą. Savotiškas jos leitmotyvas: „Tai buvo niekam nepaskaitoma knyga.“ Pjesėje nebuvo plėtojama nė viena iš šių temų: religija kaip politinių represijų ir tarptautinio terorizmo priemonė; šventvagystės poreikis (Prancūzijos Apšvietos amžiaus rašytojai tyčia naudodavo šventvagystę kaip ginklą, atsisakydami pripažinti Bažnyčios galią

apriboti minties laisvę); religija kaip intelekto priešė. Jis būtų nagrinėjęs šias temas, jei pats rašytų pjesę, bet taip nebuvo. Jis tebuvo jos veikėjas, nepaskaitomos knygos autorius.

Kai jam pavykdavo pas ką nors apsilankyti, pastebėdavo, kad žmones labiau stebino ne jo apsilankymas, o saugumo priemonės – „sausasis valymas", užtrauktos užuolaidos, išvaizdūs vyrai, apieškantys jų namus. Viskam nurimus jo draugams ryškiausi anų dienų prisiminimai siejosi su specialiuoju padaliniu. Tarp Londono literatų pasaulio ir Britanijos apsaugos policijos radosi neįtikėtina draugystė. Apsaugos pareigūnams patiko jo draugai, kurie juos šiltai priimdavo, rūpindavosi jų patogumu ir juos vaišindavo. „Nepatikėtum, – teigė jie, – kaip su mumis elgiasi visur kitur." Politikos grandai ir jų žmonos su tais šauniais vyrais elgdavosi kaip su tarnais.

Kartais žmonės perdėm sutrikdavo. Sykį jį pakvietė Edwardas Saidas, kuris tada buvo apsistojęs Londone, Meifero rajone, kuveitiečio draugo namuose. Kai jis atvyko, indė tarnaitė jį iškart atpažino ir išsproginusi akis siaubingai sutriko. Ji paskambino Saidą priėmusiam šeimininkui į Kuveitą ir jam nesuprantamai klykė: „Rushdie! Čia! Rusdhie čia!" Kuveite niekas negalėjo suprasti, kodėl nematomas žmogus apsireiškė jų Londono rezidencijoje: kodėl jis slepiasi būtent ten? Edwardui teko pasiaiškinti, kad jis tiesiog pasikvietė draugą papietauti. Apie ilgesnę viešnagę svarstyta nebuvo.

Jis po truputį ėmė suprasti, kad apsauga atrodė *prabangiai*. Prieš jam atvykstant atvažiuodavo vyrai, būdavo ruošiamasi, prie durų sustodavo dailus jaguaras, paskui – pavojingiausia akimirka tarp automobilio ir pastato durų, ir jis šmurkštelėdavo vidun. Atrodė, kad jį aptarnauja kaip svarbų asmenį. Atrodė per *pompastiškai*. Tai vertė žmones klausinėti „Kuo jis save laiko? Kuo jis nusipelnė karališko aptarnavimo?" Jo draugai to neklausinėjo, bet vienam kitam nedavė ramybės, ar tai tikrai būtina? Juo ilgiau tai tęsėsi, tuo ilgiau jam sekėsi išvengti žūties, tuo lengviau žmonėms buvo patikėti, kad jo niekas ir nesirengia nužudyti ir kad apsauga jam reikalinga tik savo tuštybei, nepakenčiamam susireikšminimui tenkinti. Buvo sudėtinga įtikinti žmones, kad jis apsaugos nelaiko tarsi kino žvaigždės prabanga. Tai buvo lyg kalėjimas.

Tuo tarpu žiniasklaidoje sklaidė gandai. Abu Nidal organizacija rengė būrį smogikų, kurie turėjo vykti į Jungtinę Karalystę „apsirengę kaip verslininkai, vakarietiškais drabužiais". Kitas žudikų būrys neva buvo rengiamas Centrinės Afrikos Respublikoje. Be šių mirtinų gandų, bjaurastis liejosi ir iš visų radijo stočių, televizijos kanalų ir pirmųjų laikraščių puslapių. Torių

ministras Johnas Pattenas televizijos laidoje diskutavo su musulmonų pusę palaikančiu Keithu Vazu. Ką tik iš Irano grįžęs Kalimas Siddiqui per televizorių grėsmingai pasakė: „Jis žus ne Britanijoje“, tuo leisdamas suprasti, kad rengiamas planas pagrobti. Televizijoje rodėsi ir buvęs popmuzikos atlikėjas Catas Stevensas, neseniai persikūnijęs į atsivertusį musulmonų „lyderį“ Yusufą Islamą, kuris laukė jo mirties ir pareiškė esąs pasirengęs pakviesti smogikų būrius, jei sužinos apytikrę nusidėjėlio buvimo vietą.

Jis paskambino Jatinderui Verma, iš „Tara Arts“ teatro grupės, ir išgirdo, kad „[kampanijos organizatoriai] smarkiai įbaugino eilinius [Britanijos musulmonus],“ o „Mečečių taryba daro jiems politinį spaudimą“. Kairiųjų puolimas ne mažiau slėgė nei islamistų kampanija. Johnas Bergeris jį pasmerkė laikraštyje *The Guardian*. O įžymus intelektualas Paulas Gilroy, knygos *Jungtinės Karalystės vėliavoj juodos spalvos nėra* (*There Ain't No Black in the Union Jack*) autorius, apkaltino jį „nuvertinus žmones“ ir dėl to pačiam sukėlus šią tragediją. Gilroy siurrealistiškai jį palygino su boksininku Franku Bruno, neabejotinai mokėjusiu „nenuvertinti žmonių“, o dėl to jis ir buvo mėgstamas. Intelektualų socialistų, tokių kaip Bergeris ir Gilroy, manymu, neįmanoma, tai ne žmonės jį nuvertino. Liaudis negali klysti.

Keblumai dėl būsto darėsi vis įkyresni. Tada Deborah Rogers antrą kartą ištiesė pagalbos ranką pasiūlydama vieną sprendimą: erdvų jai žinomą namą Baknelo kaime, Šropšyro grafystėje, kurį buvo galima išsinuomoti metams. Jį patikrino policija. Taip, saugumo reikalavimus jis atitiko. Jo nuotaika pasitaisė. Namai, kuriuose galima apsistoti metams, atrodė neapsakoma prabanga. Jis sutiko: Džozefas Antonas jį išsinuomos.

Vieną dieną jis paklausė apsaugos pareigūno, pravardžiuojamo Paršeliu: „Ką darytumėte, jei *Šėtoniškos eilės* būtų buvusios, tarkime, eilėraštis, radijo pjesė, neatnešusi tiek pelno, už kurį galėčiau išsinuomoti sau būstą? Ką darytumėt, jei būčiau vargšas?“ Paršelis gūžtelėjo. „Laimei, šiuo atveju, – atsakė jis, – mums nereikia atsakinėti į šį klausimą, ar ne?“

Opozicijos lyderis Michaelas Footas su žmona Jill Craigie įkalbėjo savo įpėdinį Neilą Kinnocką ir jo žmoną Glenys susitikti su juo pavakarieniauti jų namuose Piligrimo skersgatvyje, Hampstedo rajone. Ten taip pat turėjo dalyvauti rašytojas ir advokatas, knygos *Rampoulas iš Beilio teismo* (*Rumpole of the Bailey*) autorius, Johnas Mortimeris su žmona Penny. Jį nuvežė į Londoną, ir jis įstrigo transporto kamštyje prie pat Regento parko mečetės, kai iš jos po penktadieninių pamaldų pasipylė tikintieji, ką tik išklausę jį

smerkiančio pamokslo. Jam teko atsiversti *The Daily Telegraph* ir užsidengti juo veidą. Po kurio laiko jis pasiteiravo: „Reikia manyti, kad durys užrakintos?“ Pasigirdo spragtelėjimas, Kumpis atsikrenkštė ir atsakė: „Jau užrakintos.“ Jis jautėsi siaubingai, kad privalo būti atskirtas nuo „savo“ žmonių. Kai apie tai papasakojo Sameen, ši jį apibarė.

„Tos muloms tarnaujančios gaujos niekad nebuvo tavo žmonės, – tarė ji. – Tu visad buvai jiems priešiškas, o jie buvo priešiški tau – tiek Indijoje, tiek Pakistane.“

Footų namuose Neilas Kinnockas buvo be galo draugiškas, malonus ir drąsino. Tačiau ir nerimavo, kad jei žinia apie jo dalyvavimą šioje vakarienėje „pasieks viešumą“, jam gresia politiniai nemalonumai. Jis buvo neapsakomai geranoriškas, bet šis geranoriškumas buvo slaptas. Per pokalbį Kinnockas pasakė, kad yra nusiteikęs prieš valstybės paramą atsiskyrusioms musulmonų mokykloms, bet ką jis galįs padaryti, sušuko, tokia leiboristų partijos politika. Buvo neįmanoma nė pagalvoti, kad jo priešininkė, galingoji torių premjerė Margaret Thatcher, taip bejėgiškai sudėtų ginklus.

Ir pats Michaelas tapo aistringu jo rėmėju bei draugu. Jie nesutarė dėl vienintelės Indiros Gandhi, kurią Michaelas puikiai pažinojo, tad buvo linkęs nesmerkti jos kone diktatoriško valdymo „ypatingosios padėties“ metais, aštuntojo dešimtmečio viduryje. Priėmęs tave į savo draugų ratą, Michaelas imdavo manyti, kad negali jam pakenkti.

Vakarienėje taip pat dalyvavo poetas Tony Harrisonas, BBC televizijai sukūręs telepoemą *Šventvagių banketas* (*The Blasphemers' Banquet*), kurioje jis Bradfordo restorane vakarieniavo su Voltaire'u, Molière'u, Omaru Khayyamu ir Byronu. Viena kėdė buvo tuščia. „Ši kėdė Salmanui Rushdie.“ Jie kalbėjosi, kad šventvagystė yra Vakarų kultūros šerdis. Nors Sokratas, Jėzus Kristus ir Galilėjus buvo nuteisti už šventvagystę, jų indėlis į filosofiją, krikščionybę ir mokslą – milžiniškas. „Tavo kėdę aš vis dar saugau, – pasakė Harrisonas. – Tik pranešk, kada ją atvežti.“

Jį išvežė į naktį. Jam prasprogo protiniai dantys.

Jie išrinko ligoninę prie Bristolio ir dėl visko susitarė. Jį slapčia nuvedė apžiūrėti ir padaryti rentgenogramos, ir jam teko praleisti naktį palatoje, nes operacija buvo numatyta ryte. Buvo pažeisti abu apatiniai protiniai dantys, tad reikėjo bendros anestezijos. Policija nerimavo, kad jei žinia apie jo atvykimą išplis, prie ligoninės gali susiburti priešiškai nusiteikusi minia. Jie suplanavo, kaip to išvengti. Buvo parengtas katafalkas, kuris būtų atvažiavęs

į ligoninės priimamąjį ir jį išvežęs užmigdytą bei įvilktą į lavonmaišį. Šios gudrybės galiausiai neprireikė.

Kai atgavo sąmonę, jam į ranką buvo įsikibusi Marianne. Jis jautėsi maloniai apsvaigęs nuo morfijaus, o galvos, žandikaulio bei kaklo skausmas dar buvo pakenčiamas. Jam po sprandu pakišo šildomąją pagalvę, o Marianne elgėsi labai meiliai. Haid Parke susirinko dvidešimt trisdešimt tūkstančių musulmonų, keliančių kažkokius savo reikalavimus, bet dėl morfijaus tai jam visiškai nerūpėjo. Jie grasino didžiausiomis penkių šimtų tūkstančių žmonių eitynėmis Britanijoje, tad tie dvidešimt tūkstančių atrodė kaip visiškas mažmožis. Morfijus veikė nuostabiai. Jei jo poveikis būtų tęsęsis nuolatos, jis būtų jautęsis puikiai.

Vėliau jis susiriejo su Clarissa, nes ji leido Zafarui stebėti demonstraciją per televizorių. „Kaip galėjai taip pasielgti?“ – klausė jis. „Taip jau išėjo“, – atsakė ji ir pridūrė, kad jį tikriausiai sunervino demonstracija ir nederėtų dėl to išsilieti ant jos. Prie ragelio priėjo Zafaras ir pasakė, kad matė jo iškamšą su strėle perverta galva. Jis matė, kaip ne Teherano, o jo gimtojo miesto gatvėmis žygiavo dvidešimt tūkstančių vyrų ir berniukų, reikalaujančių jo tėvo mirties. Jis pasakė Zafarui:

– Žmonės mėgsta vaidinti prieš kameras, nes mano, kad atrodys gudresni.

– Bet taip nėra, – atsakė Zafaras, – Jie atrodo kvailai.

Jis mokėdavo nustebinti.

Jis pasikalbėjo su savo draugu moksliuku Gurmukhu Singhu, ir šiam kilo puiki mintis: kodėl gi jam neįsigijus „mobiliojo telefono“? Tie „mobilieji telefonai“ jau buvo atsiradę. Įkrauni baterijas, nešiojiesi, kur panorėjęs, ir niekas nežino, iš kur skambini. Jei jis įsigytų tokį telefoną, galėtų išdalyti savo numerį šeimai, draugams ir verslo kolegoms neišsiduodamas, kur yra.

– Puiki mintis, – nudžiugo jis, – skamba fantastiškai, netgi neįtikėtinai.

– Pasidomėsiu, – atsakė Gurmukhas.

Netrukus rankose jis jau laikė mobilųjį telefoną, absurdiškai gremėzdišką plytą su antena, o džiaugsmas buvo beribis. Apskambinęs pažįstamus, paliko jiems savo numerį, ir šie ėmė jam skambinti – Sameen, Pauline ir keletą kartų Londone gyvenantis bičiulis Michaelas Herras, klasikinio romano apie Vietnamo karą *Pranešimai* (*Dispatches*) autorius, aktyviausias jo rėmėjas, dėl jo būgštavęs ir nerimavęs labiau nei jis pats. Taip pat Kazuo Ishiguro, ką tik išleidęs romaną *Dienos pėdsakais* (*The Remains of the Day*), besidžiaugiantis didžiule sėkme, paskambino pranešti, kad, jo manymu, visuose

leidiniuose apie *Šėtoniškas eiles* turėtų pasirodyti naujų, rašytojų sukurtų recenzijų, grąžinančių dėmesį pačiai literatūrai. Clarissa jam paskambino susitaikyti. „A. P. Watt“ agentūros, kurioje ji dirbo, atstovaujama airių rašytoja jai papasakojo, kad airiai statybininkai, su kuriais jis susipažino Birmingame, liejo pamatus naujai didelei mečetei. Niekam nematant jie panardino į skystą cementą *Šėtoniškų eilių* kopiją. „Taigi toji mečetė statoma ant tavo knygos“, – pareiškė Clarissa.

Michaelas Holroydas paskambino pasidalyti savo nuomone, kad didžiosios eitynės palenkė milžiniškos visuomenės dalies nuomonę jų pusėn. Tie, kas iki tol dvejojo – apsisprendė, nes juos atgrasė per televizorių rodyti vaizdai, plakatai UŽMUŠKIT ŠUNĮ, DVĖSK, NIEKŠE RUSHDIE ir GREIČIAU MIRSIM, NEI MATYSIM JĮ GYVĄ bei dvylikametis berniukas, prieš kameras apsiskelbęs, kad yra pasirengęs asmeniškai nugalabyti tą niekšą. Į naudą išėjo ir Kalimo Siddiqui bei Cato Stevenso pasisakymai. Žiniasklaida, pristatydama šiuos įvykius, buvo neabejotinai palankesnė jo pusei. „Man nepatinka, – rašė laikraščio *The Times* komentatorius, – kai minia užsipuola pavienį žmogų.“

Tą karštą karštą gegužę jis buvo pastebėtas beveik visur: Ženevoje, Kornvalyje ir visame Londone, vakarieniaujantis Oksfordo universitete, kur musulmonai susirinko piketuoti. Pietų Afrikos rašytojas Christopheris Hope'as pasakė Clarrisos kolegai Caradocui Kingui, kad ir jis pats buvo Oksfordo universiteto vakarėlyje, kuriame dalyvavo nematomas žmogus. Tariqas Ali teigė, kad vakarieniavo su juo vienoje atokioje vietovėje. Visi šie pasisakymai buvo melagingi, nebent po pasaulį iš tiesų klajojo Rushdie vaiduoklis, pabėgęs šešėlis, kaip puikioje, šiurpioje Hanso Christiano Anderseno pasakoje, ir linksminosi vakarėliuose, kol Džozefas Antonas tūnojo namuose. Pabėgęs šešėlis pirmiausia šmėstelėjo Karališkųjų rūmų scenoje per „Irano naktų“ spektaklį, o paskui pasirodė Briano Clarko, *Palaukit, kieno čia gyvenimas?* autoriaus, spektaklio pavadinime. Naujoji pjesė elegantiškai vadinosi *Kas nužudė Samaną Rushdie?* Jis paskambino Clarkui paaiškinti, kad atsakymas į klausimą yra „niekas arba kol kas niekas, ir, tikėkimės, kad tai apskritai nenutiks“, o Clarkas pasisiūlė pakeisti pavadinimą į „Kas nužudė rašytoją?“, nors pjesės pamatas liktų tas pats – dėl savo knygos iraniečių žudikų užmuštas rašytojas. „Fikcija?“ Žinoma. Tai galėtų būti kas tik nori. Clarkas jam pasakė ketinantis atiduoti savo kūrinį pastatyti. Jo gyvenimas ir mirtis tapo kitų nuosavybe. Su juo buvo galima daryti ką nori.

Anglijoje visi deginosi saulėje, tik jis vienas lindėjo namuose, blyško ir žėlė plaukais. Italijos centro partijos – respublikonai, liberalai ir radikalai, kuriems vadovavo toks Marco Pannella, – per Paddy Ashdowną, liberaldemokratų lyderį, pasiūlė jam „kėdę" Europos Parlamente. Gillonas jam patarė: „Atsisakyk; tai panašu į reklaminį triuką." Bet Pannella tvirtino, kad Europa turėtų parodyti tvirtą solidarumo su rašytoju ženklą, ir jei jis taps Europos Parlamento nariu, kiekvienas jo puolimas bus laikomas paties Europos Parlamento puolimu, o tai galėtų atbaidyti potencialius agresorius. Skotland Jardas, kurio vyresnieji pareigūnai atrodė nusiteikę jį laikyti atskirtą nuo išorinio pasaulio, baiminosi, kad šis žingsnis galėtų padidinti jam gresiantį pavojų, nes jis papiktintų kai kuriuos musulmonus; tai galėtų sukelti grėsmę ir aplinkiniams. Kaip jis jaustųsi, jei dėl jo sprendimo būtų užpulti kai kurie „silpnesni Strasbūro taikiniai". Galiausiai jis nutarė atsisakyti sinjoro Pannellos siūlymo. Jis buvo ne politikas. Jis buvo rašytojas. Jis norėjo būti ginamas kaip rašytojas, rašytojas, kuris nori apsiginti. Jis tapatinosi su Hestera Prin, oriai gyvenančia su savo raudonosios raidės įdagu. Ir jis jau buvo pažymėtas raudona raide, tik ji reiškė ne *Svetimautoją*, o *Išdaviką*. Jis, kaip ir žymioji Hawthorne'o veikėja, nepaisydamas skausmo privalėjo gyventi su raudonąja raide kaip garbingu medaliu.

Jam atsiuntė amerikietiško žurnalo *NPQ* numerį, kuriame, jo džiaugsmui, vienas islamo teologas rašė, kad *Šėtoniškos eilės* laikosi senos musulmoniškos tradicijos abejoti menu, poezija ir filosofija. Vienas tylus sveiko proto balselis, besistengiantis prasiskverbti pro kraugerių vaikėzų kauksmą.

Jo draugų, nepraustaburnės australės satyrikės Kathy Lette ir jos vyro, jo advokato Geoffrey Robertsono, namuose Islingtono rajone įvyko antrasis susitikimas su komandoru Howley. Šis jam priminė tėvo spragtuką su vyriškio galva ir rankomis, kuriuo jis gliaudydavo graikinius riešutus. Reikėdavo įkišti riešutą į vyriškio burną ir, spustelėjus jo rankas, riešutas, maloniai trakštelėjęs, perskildavo. Grėsmingo spragtuko žandikaulio ir sučiauptų siaurų nuožmių lūpų būtų pavydėjęs pats Dikas Treisis. Graikinis riešutas, išvydęs komandorą Howley, taip pat būtų kvyktelėjęs savo lukšte. Tai buvo griežtas ir rimtas vyras. Tačiau tuosyk jis atvyko suteikti savotiškos vilties. Jis pripažino, kad visiškai nepriimtina ką nors versti nuolatos gyventi klajojant, reikalauti iš jo amžinai nuomotis būstą arba pas ką nors glaustis. Todėl buvo nuspręsta, – policija mėgo neveikiamąją rūšį, – kad jam bus leista (ir vėl tas keistasis *leista*) rasti nuolatinius namus, į kuriuos jis galėtų įsikelti „ateinančių metų vidury ar panašiai". Ateinančių metų vidurys, didžiam jo

nusivylimui, dar buvo už vienų metų, bet galimybė vėl turėti savo namus ir būti saugomam, kaip ir visi kiti „viršininkai“, džiugino ir grąžino savigarbą. Toks gyvenimas būtų nepalyginamai oresnis už šią baikščią, slapūkišką egzistenciją! Jis padėkojo komandorui Howley ir pridūrė, kad tikisi, jog iš jo nereikalaus nulįsti į kokį kaimo užkampį kuo toliau nuo šeimos ir draugų. „Ne“, – atsakė Howley. Visiems būtų geriau, kad jis įsikurtų „DAG teritorijoje“. DAG reiškė diplomatinės apsaugos grupę, kuri prireikus galėtų teikti greitojo reagavimo paslaugas. Naujuose namuose privalėjo būti įrengtas šarvuotas kambarys ir įtaisyti pavojaus mygtukai, bet tai, matyt, tik į naudą.

– Gerai, – atsakė jis, – žinoma.

– Tuomet puiku, – atsakė Howley. – Sutarta.

Spragtuko žabtai susičiaupė.

Šia naujiena jis negalėjo pasidalyti su niekuo, net su tądien jį priglaudusiais draugais. Su Kathy Lette jis susipažino Sidnėjuje prieš penkerius metus, vaikštinėdamas netoli Bondajaus paplūdimio su Robyn Davidson. Iš ketvirto aukšto girdėjosi vakarėlio šurmulys, o pažvelgę viršun jie išvydo ją, sėdinčią ant balkono turėklo nugara į jūrą. „Šitą užpakalį atpažinčiau bet kur“, – pareiškė Robyn. Taigi, jo draugystė su Kathy prasidėjo iš apačios. Nors Robyn iš jo gyvenimo dingo, jiedu su Kathy išliko draugais. Ji atvyko į Angliją, įsimylėjusi Geoffrey, kuris dėl jos išsiskyrė su Nigella Lawson, o šis jo sprendimas išėjo į naudą visoms pusėms, net ir Nigellai. Kai policininkai išvyko iš jų namų Islingtono rajone, Geoffas ėmė pasakoti apie teisinį *Šėtoniškų eilių* puolimą ir kodėl jis nepasiseks. Jo įsitikinimas ir įsijautimas labai nuramino. Jis buvo vertingas sąjungininkas.

Iš pasivaikščiojimo po miestą grįžo Marianne. Ji pasakė, kad metro perone susidūrė su Richardu Eyre’u, Nacionalinio teatro režisieriumi, ir, ją išvydęs, jis puolė į ašaras.

Nors daugybė žmonių turėjo daug ką pasakyti, policija jo prašė daugiau nebekiršinti visuomenės savo pasisakymais, nes, jų nuomone, kad ir ką jis sakytų, tai kiršina visuomenę vien todėl, kad pasisako būtent jis. Jis pastebėjo, kad mintyse rašo tūkstančius laiškų ir svaido juos į eterį, tokių laiškų kaip Bellow Herzogo – iš proto vedančius, ramybės neduodančius priekaištus pasauliui, kurių negalėjo išsakyti.

Mielas The Sunday Telegraph,

jūsų manymu, man derėtų rasti saugų, nuošalų prieglobstį kur nors Kanadoje, o gal Škotijos gilumoje, kur akyli vietiniai gyventojai išsyk pastebėtų piktų ketinimų turinčius atvykėlius; o įsikūrus naujuose namuose, man derėtų visą likusį gyvenimą laikyti liežuvį už dantų. Akivaizdu, kad jūs apsvarstėte galimybę, jog aš nepadariau nieko blogo ir būdamas nekaltas žmogus galiu gyventi kaip panorėjęs, bet išbraukėte ją iš man siūlomų pasirinkimų sąrašo. Tačiau keisčiausia, kad aš ir toliau laikausi šios absurdiškos minties. Kadangi esu didmiesčio vaikas, kaimas man niekad nepatiko (nebent retkarčiais), o šaltas klimatas man taip pat jau ilgą laiką nepriimtinas, todėl Škotija ir Kanada netinka. Man taip pat nesiseka ir laikyti liežuvio už dantų. Ponai žurnalistai, ar nemanote, kad jei kas nors mėgina užčiaupti rašytoją, jam geriausias atsakas yra tiesiog neužsičiaupti? Ir kalbėti dar garsiau ir ryžtingiau nei iki tol? Dainuoti (jei moka dainuoti, nes aš, prisipažįstu, nemoku) dar gražiau ir drąsiau? Dar labiau viešintis? Jei taip nemanote, iš anksto jūsų atsiprašau. Nes mano ketinimai yra būtent tokie.

Mielas Brianai Clarkai,

palaukit, kieno čia gyvenimas?

Mielas vyriausiasis rabine Immanueli Jakobovitsai,

man teko lankytis tik viename universitete, kuriame žydų jaunuoliai buvo racionaliai ir atsakingai mokomi racionalaus ir atsakingo mąstymo. Jų jaunos mintys buvo bene įspūdingiausios ir įžvalgiausios iš visų man girdėtų, ir aš esu tikras, kad jie suprastų klaidingų moralinių palyginimų grėsmę ir neteisybę. Gaila, kad žmogus, kurį jie galėtų laikyti savo vedliu, išklydo iš teisingos minties kelio. Jūs skelbiate: „Žodžio laisve piktnaudžiauja tiek ponas Rushdie, tiek ajatola." Dėl to romanas, kurį, pykite nepykite, bent keli kritikai ir ekspertai laiko rimtu meno kūriniu, buvo prilygintas įžūliai provokacijai. Šią repliką reikėtų atmesti kaip akivaizdžiai absurdišką; bet vietoj to, vyriausiasis rabine, jūsų kolegos, Kenterberio arkivyskupas ir Romos popiežius pareiškė iš esmės tą patį. Jūs visi pasisakote už draudimą įžeidinėti visus religinius jausmus. Tačiau pašaliečiui, netikinčiam žmogui, gali pasirodyti, kad įvairiausi žydų, katalikų ir anglikonų reikalavimai pripažinti jų viršenybę ir tikrumą prieštarauja vieni kitiems bei kertasi su tokiais pat islamistų reikalavimais. Jei „tikroji" religija yra Katalikybė, tuomet Anglikonų tikėjimas yra „klaidingas", ir iš tikrųjų daug karų kilo todėl, kad tuo tikėjo daugybė žmonių, taip

pat ir karalių bei popiežių. Islamas kategoriškai neigia, kad Jėzus Kristus yra Dievo sūnus, o daugybė musulmonų dvasininkų ir politikų atvirai didžiuojasi savo antisemitinėmis pažiūromis. Tai iš kurgi šitas nesutaikomų priešininkų vieningumas? Vyriausiasis rabine, prisiminkite Romos cezarius. Gal pasaulio religijos sugyvena lygiai kaip tas iškilus klanas. Nepaisydami vienas kitam reiškiamos neapykantos ir pastangų vienas kitą sumenkinti, jūs išliekate vienos šeimos nariais, tų pačių Dievo namų gyventojais. Pajutę, kad jūsų Namams ima kelti pavojų eilinis pašalietis, pasmerktųjų nekrikštų ordos ar netgi romanų rašytojas, jūs nepaprastai mikliai ir fanatiškai suremiate pečius. Romėnų kariai žygiuodavo į mūšį sustoję į glaudžią testudo, *vėžlio rikiuotę: išoriniai rikiuotės kariai suglausdavo skydus į sieną, o vidiniai skydus iškeldavo virš galvų, kad sudarytų stogą. Taigi, jūs su savo kolegomis, vyriausiasis rabine Jakobovitsai, susibūrėte į tikėjimo vėžlio rikiuotę. Jums nerūpi, kad atrodote kvailai. Jums terūpi, kad vėžlio siena būtų pakankamai stipri.*

•

Mielas Robinzonai Kruzai,

įsivaizduok, kad tau palaiko draugiją keturi iki dantų ginkluoti Penktadieniai. Ar tokioje draugijoje jaustumeisi saugesnis, ar nesaugesnis?

Brangus parlamento nary Bernie Grantai,

praėjus lygiai vienai dienai po fatvos paskelbimo Bendruomenių rūmuose jūs pareiškėte: „juodaodžiai nesureikšmina knygų deginimo“. Jūs teigėte, kad prieštaraudami tokiems veiksmams „baltieji įrodo siekiantys primesti pasauliui savo vertybes“. Prisimenu, kad daugybė juodaodžių lyderių, pavyzdžiui, daktaras Martinas Lutheris Kingas, buvo nužudyti už savo mintis. Dėl šios priežasties sutrikęs pašalietis būtų linkęs manyti, kad reikalavimas nužudyti žmogų už jo įsitikinimus turėtų priblokšti juodaodį parlamento narį. Bet jūs net nepaprieštaravote. Jūs, pone, atstovaujate nepriimtinai multikultūralizmo pakraipai, iškreipiančiai jį ir paverčiančiai kultūrinio reliatyvizmo ideologija. Kultūrinis reliatyvizmas reiškia etiškos minties mirtį, jis remia tironų dvasininkų teisę tęsti savo tironiją, despotų tėvų teisę luošinti savo dukteris, fanatikų teisę nekęsti homoseksualų ir žydų, nes toks elgesys yra jų „kultūros“ dalis. Fanatizmas, nepakantumas ir prievarta ar prievartos grėsmė nėra žmoniškos „vertybės“. Jos tik atskleidžia šių vertybių stoką. Jos nėra asmens „kultūros“ apraiška. Jos tik parodo asmens „kultūros“ trūkumą. Pone, susidūrus su tokiais opiais sunkumais, anot žymaus nespalvoto filosofo Michaelo Jacksono, nesvarbu, ar tu juodas, ar baltas.

Tiananmeno aikštėje vyras su pirkinių krepšiais pastojo kelią tankų kolonai ir ją sustabdė. Prieš pusvalandį apsipirkinėdamas krautuvėje jis tikriausiai nė negalvojo apie didvyriškumą. Jis tapo didvyriu netikėtai. Tai įvyko 1989-ųjų birželio 5-ąją, trečią žudynių dieną, tad jis greičiausiai suprato, koks gresia pavojus. Bet, nepaisydamas to, jis stovėjo gatvėje, kol jį nusivedė kiti praeiviai. Kai kas sakė, kad po šio poelgio jį išsivežė ir sušaudė. Kiek žmonių žuvo Tiananmeno aikštėje, niekad nebuvo atskleista ir vis dar nežinoma. Gabrielio Garcíos Márquezo knygos *Šimtas metų vienatvės* bananų kompanija, kuriai vadovavo ponas Braunas, – šis vardas pasirodė ir Tarantino filme, – pagrindinėje Makondo aikštėje išžudė tris tūkstančius streikuojančių darbininkų. Po žudynių aikštė buvo taip švariai išvalyta, kad įvykį galima buvo kategoriškai paneigti. Jis įvyko tik viską regėjusio Chosė Arkadijo Segundo atsiminimuose. Vienintelis ginklas nuo žiaurumo yra atsiminimai. Kinijos vadovybė suprato, kad jų priešas – atmintis. Jiems nepakako tik išžudyti protesto dalyvių. Juos taip pat reikėjo ir prisiminti kaip atskalūnus ir niekšus, o ne kaip narsius studentus, kurie paaukojo savo gyvybes už laisvę. Kinijos valdžia ilgai stengėsi sukurpti šią melagingą praeities versiją ir ji galop įsišaknijo. Tie metai, iš pradžių šiek tiek pagąsdinę fatvos paskelbimu, vėliau ėmė kelti šiurpinantį siaubą, kuris kasmet augo, nes prie beverčių protestuotojų aukų prisidėjo melo įveikta atmintis.

Atėjo laikas išsikelti iš Porlok Vero. Policija jam rado namelį prie to paties Brekono, Talibonto kaimelyje. Maggie Drabble ir Michaelas Holroydas atvyko atsiimti savo namų ir atšvęsti Maggie penkiasdešimtmečio. Marianne neketino keltis į Talibontą; ji rengėsi keliauti į Ameriką. Laros mokslai Dartmute ėjo į pabaigą, tad jai savaime norėjosi patraukti tenai. Jos išvykimas žadėjo lengvesnį gyvenimą jiems abiem. Jis pastebėjo, kad jos pakantumo atsargos išseko, akys buvo paklaikusios labiau nei kada nors anksčiau, nuo jos taip dvelkė įtampa, kaip nuo maratono bėgiko prakaitu. Jai buvo būtina bent pertrauka, o gal ir proga pabėgti. Jis tai suprato. Ji nesirinko tokio gyvenimo, toji kova buvo ne jos. Nors nuvalkiota daina jos reikalavo „pasilikt su savo vyru“, ji visa savo esybe šaukė: „Važiuok!“ Galbūt, jei būtų mylėję vienas kitą, viskas būtų buvę kitaip. Bet ji gyveno su vyru, kuris nesuteikė jai laimės. Taip, jai reikėjo vykti į dukros išleistuves.

Jų ketverto vakarienė buvo keista – pusiau Maggie penkiasdešimtmečio šventimas, pusiau istorinis šokas. Michaelas pripasakojo linksmų istorijų apie savo nepaprastą vaikystę: kaip motina naudojosi jo pagalba, kad paliktų ne

vieną savo vyrą, kaip mažiausiai vienas tų vyrų jo prašė parašyti jai laišką, kad ji grįžtų ir jo nepaliktų. Jiems kėlė nerimą pasaulio naujienos. Visi kartojo Tiananmeno pavadinimą. Netikėtai mirusio ajatolos Khomeini kūną Teherano gatvėmis nešė į jo kapą. Gretimame kambaryje pamainos pabaigos laukiantys policininkai skaldė policininkų juokelius. „Šiandien RAŠDI diena: Rytoj Ateis Šeštadienis, Darbas – Įveiktas." Arba kiek filosofiškesnį: „Gyvenimas – sumuštinis su šūdu. Kuo daugiau duonos, tuo mažiau šūdo." Bet jų ketvertas stebėjo vaizdus iš kitos pasaulio pusės, kaip milžiniška minia veržiasi prie katafalko, nesuvaldomą tos daugiagalvės pabaisos bangavimą ir raivymąsi, kaip katafalkas pasvyra, plyšta įkapių drobulė, ir netikėtai visiems pasirodo gležna, balta negyvėlio koja. Žiūrėdamas, jis suvokė, kad negali to suprasti. Nepakako savęs patikinti, kad tas minias atvežė autobusais bei sunkvežimiais, ir dar sumokėjo, kad žmonės kuo jausmingiau raudotų, ar kad daugelis jų pamišo lyg panirę į transą, kaip per dešimtosios mucharamo mėnesio dienos Ašūros šventės ekstazę, kai plakamasi ir žalojamasi pranašo vaikaičio Hussaino ibn-Ali žūčiai 680-aisiais Karbalos mūšyje atminti. Nepadėjo nė svarstymai, kodėl tauta, netekusi savo sūnų mirusio imamo sukeltame betiksliame kare su Iraku, taip raudulingai sielvartauja jam išėjus; nenuramino nė įvykio palaikymas surežisuotu vaidinimu, atliktu prispaustos ir įbaugintos tautos, kurios baimė nenuslopo net mirus tironui: to nepakako, kad reginį būtų galima palaikyti siaubu prisidengusia meile. Tiems žmonėms imamas buvo tiesioginis ryšys su Dievu. Ryšys nutrūko. Kas jiems dabar tarpininkaus?

Kitą rytą Marianne išvyko į Ameriką. Jį nuvežė į Talibontą. Namukas buvo mažas, o oras klaikus. Ten nebuvo jokio privatumo. Jis su savo sargybiniais – draugišku Storuliu Džeku ir naujoku, itin iškalbingu, akivaizdžiai perspektyviu pareigūnu Bobu Majoru – turėjo gyventi susispaudę. Negana to, neveikė mobilusis telefonas. Ten buvo per silpnas ryšys. Jį reikėdavo pavėžėti keletą mylių iki telefono būdelės, kaimo užkampyje, kad galėtų paskambinti. Jį smarkiai paveikė klaustrofobija. „Tai BEPRASMIŠKA, BEPRASMIŠKA", – parašė jis dienoraštyje, o tada paskambino Marianne į Bostoną ir reikalai dar labiau subjuro.

Lyjant lietui jis stovėjo raudonoje taksofono būdelėje, Velso kalvose, su maišeliu monetų ir klausėsi jos balso. Ji vakarieniavo su Dereku Walcottu ir Josephu Brodsky, ir tiedu Nobelio premijos laureatai jai pasakė, kad jie nebūtų pakeitę savo gyvenimo taip, kaip jis. „Aš būčiau likęs namuose ir gyvenęs kaip iki tol, – pareiškė Brodsky, – pažiūrėčiau, ką jie darytų." „Aš

jiems paaiškinau, – pasakojo ji telefonu, – kad *Jis, vargšelis, baiminasi dėl savo gyvybės.*" „Labai ačiū, Marianne", – pagalvojo jis. Ji pasakė, kad Josephas Brodsky jai masažavo pėdas. Tai išgirdęs jis pasijuto dar geriau. Jo žmona buvo su dviem poezijos pasaulio alfa patinais, kurie masažavo jai pėdas ir klausėsi jos kalbų apie tai, kad jis perdėm bailus gyventi taip, kaip gyventų jie – atvirai, drąsiai. Ji teigė visur vaikštanti su sariu. Tai gal jiedu gyveno ne taip jau ir slaptai. Jam knietėjo pasakyti, kad po jos sensacingos išpažinties šnekos apie sarius galėjo pasirodyti įtartinokos. Bostono viešbučio vestibiulyje ją užkalbino CŽV agentas, prisistatęs Stanley Howardo vardu. Jis paklausė, ar galėtų su ja pasikalbėti, ir jiedu nuėjo išgerti kavos. „Jie žino, kur mes buvom, – šaižiai dėstė ji. – Jie buvo mūsų namuose. Jie pasiėmė dokumentų iš tavo darbo stalo ir iš šiukšlių dėžės. Parodė juos kaip įrodymą, kad buvo užėję apsidairyti. Šriftas, teksto formatavimas ir turinys buvo tikrai kaip tavo. Tie žmonės, su kuriais gyveni, nė nežino, kad jie ten lankėsi. Negali pasitikėt savo apsauginiais. Privalai kuo greičiau išvykti. Tau reikia persikelt į Ameriką. Ponas Howardas Stanley norėjo sužinot, ar mūsų santuoka yra tikra, ar tu tik norėjai ja pasinaudot, kad patektum į Ameriką. Aš tave užstojau, tad jis pasakė, kad viskas gerai, tave įleis. Amerikoj galėtum gyvent kaip laisvas žmogus."

Ponas Stanley Howardas, ponas Howardas Stenley. Na, žmonės kartais klysta, painioja vardus, tad tai nieko neįrodo. Gal tai, kad ji susikirto, įrodo, jog sakė tiesą. „Noriu išsiaiškinti, – atsakė jis. – Sakai, kad su tavimi susisiekė CŽV ir pasakė, kad jiems pavyko prasmukti pro sustiprintą britų saugumo tinklą, patekti į stebimą namą, pasiimti medžiagos, ir niekas to nepastebėjo?" – „Taip – atsakė ji ir pakartojo: – Tu nesaugus, tau reikia išvažiuoti, nepasitikėk tave supančiais žmonėmis." Jis paklausė, ką ji ketina veikti. Marianne ruošėsi keliauti į universiteto baigimo ceremoniją Dartmute, o paskui traukti į pietus pas seserį Johanne, gyvenančią Virdžinijos valstijoje. „Gerai, – tarė jis, – paskambinsiu tau rytoj." Bet kai skambino kitą dieną, ji neatsiliepė.

Bobas Majoras ir Storulis Džekas labai rimtai klausėsi, ką ji jam papasakojo. Tada uždavė gausybę klausimų. Galiausiai Bobas pasakė: „Man tai atrodo neįtikėtina." Nė vienas vairuotojas nepranešė, kad būtų sekamas, o jie visi labai patyrę. Nebuvo suveikęs ir nė vienas namo Porlok Vere jutiklis. Nebuvo jokių neteisėto įsilaužimo požymių. „Nesueina galai, – bet pridūrė: – Blogiausia, kad tai byloja jūsų žmona. Todėl turim į tai atsižvelgti rimtai. Juk ji jūsų žmona." Jiems reikėjo apie tai pranešti aukštesniems pareigūnams,

Skotland Jardo viršūnėlėms, kad būtų ieškoma sprendimų. Bobas pasakė, kad kol vyks tyrimas, „deja, jums čia negalima pasilikti. Turime elgtis, tarsi operacija būtų sužlugdyta. Vadinasi, jūs negalėsite vykti nei ten, kur jau esate buvęs, nei kur planavote keliauti. Privalome viską pakeisti. Likti čia jūs negalite."

– Man reikia į Londoną, – atsakė jis. – Po kelių dienų mano sūnaus dešimtasis gimtadienis.

– Jums teks rasti susitikimo vietą, – tarė Storulis Džekas.

Po daugelio metų žmonės jį kartais klausdavo: „Turbūt anuomet netekai nemažai draugų. Juk žmonės turėjo bijoti pasirodyti greta tavęs?" Jis nuolat atsakydavo, kad, tiesą pasakius, būdavo netgi atvirkščiai. Jo geriausi draugai pasirodė besantys tikri draugai nelaimėje, o iki tol buvę ne tokie artimi draugai tapo artimesni, norėjo padėti, buvo nepaprastai dosnūs, nesavanaudžiai ir drąsūs. Taurius, geriausių norų vedinus žmones jis atsimins daug ryškiau nei neapykantą – nors ši buvo ne ką blankesnė – ir amžinai dėkos likimui, kad šios šilumos sulaukė būtent jis.

Jis suartėjo su Jane Wellesley, kai ji 1987-aisias statė jų dokumentinį filmą *Vidurnakčio mįslė*, ir nuo tada jų draugystė nuolat stiprėjo. Indijoje jos pavardė atvėrė daugybę tvirtai užremtų durų: „Nejau, toji *Wellesley*?" – klausinėjo žmonės ir imdavo pataikauti, mat ji turėjo giminystės ryšių su Arthuru Wellesley, kuris dalyvavo Seringapatamo mūšyje, o vėliau, kai nugalėjo Bonaparte'ą, tapo pirmuoju Velingtono kunigaikščiu, taip pat su jo broliu Robertu Wellesley, kuris prieš 190 metų buvo paskirtas Indijos generaliniu gubernatoriumi, tačiau ją tai veikiau sugėdino nei pralinksmino. Ji buvo labai uždara moteris, savo paslaptimis dalijosi vos su keletu žmonių, o jei kas nors kitas patikėdavo jai savo paslaptį, galėjo nebijoti dėl jos saugumo. Ji buvo itin jautri moteris, prisidengusi britišku santūrumu. Kai tik jai paskambino, išsyk pasisiūlė užleisti savo namus – butą Noting Hilo rajone, viršutiniame vieno namo aukšte – „gali ten gyventi kiek patinka, jeigu jis tau tiks". Jos būstas buvo iš tų, nemėgstamų specialiojo padalinio: butas, ne namas, jame tik vienas išėjimas ir įėjimas, be to, į viršutinį aukštą vedė vieninteliai laiptai, o lifto nebuvo. Bet jam reikėjo kur nors apsistoti, o jokios kitos vietos taip greitai rasti nepavyko. Jis įsikūrė pas ją.

Pas jį atvyko ponas Greenupas ir pasidalijo savo nuomone, kad Marianne viską išsigalvojo. „Ar įsivaizduojat, kiek pastangų prireiktų prasmukti pro tokią slaptą operaciją? – pasiteiravo jis. – Atitinkamų priemonių turi

gal nebent amerikiečiai, bet ir jiems tai atsietų nepigiai. Kad nepastebėti galėtų sekti jūsų mašiną, jiems tektų keisti automobilius kas kokius keliolika kilometrų, negana to, kad apgautų jūsų vairuotojus, jiems prireiktų daugiau nei tuzino skirtingų mašinų." Jiems taip pat praverstų ir sraigtasparniai bei palydovai. O patekti į jūsų namus nepastebėtam jutiklių, tiesą sakant, yra apskritai neįmanoma. Ir netgi jei jiems tai būtų pavykę, jei jie būtų išsiaiškinę, kur esate, ir patekę į pastatą bei iš jo pabėgę su dokumentais iš jūsų darbo kambario, apeidami visus spąstus, kam jiems reikėtų susirasti jūsų žmoną ir pateikti jai įrodymus? Jie juk žinotų, kad ji apie tai praneš jums, jūs mums, o mes, vos apie tai sužinoję, viską pakeistume, tad visos jų pastangos bei sąnaudos nueitų veltui ir jiems reikėtų pradėti nuo nulio. Be to, jie suprastų, kad CŽV lindimas prie įslaptintos tokio pobūdžio britų operacijos būtų palaikytas priešišku veiksmu, labai panašiu į karinius veiksmus prieš draugišką šalį. Kodėl jie turėtų tai pasakot jai? Tai visiška nesąmonė."

Ponas Greenupas taip pat pasakė, kad mobilusis telefonas jau laikomas nesaugiu ir bent kol kas juo naudotis negalima. Jį slapta išvedė iš pastato į taksofono būdelę paskambinti Marianne į Hampstedą. Iš balso atrodė, kad ji sumišusi. Marianne kėlė nerimą jo nenoras patikėti, kad jo sargybiniai nepatikimi. Ji mėgino apsispręsti, ar grįš ir kada.

Zafaras, likus dienai iki dešimtojo gimtadienio, atvyko pas jį pasisvečiuoti. Jis buvo paprašęs Clarissos nupirkti sūnui žaislinį traukinuką su bėgiais, bet per užmaršumą ji atsiuntė tik sąskaitą. Tai buvo nesvarbu. Sūnus atvyko pas jį vakaroti pirmąkart per daugelį mėnesių, o tai reikėjo branginti. Policininkai nupirko jam tortą, ir 1989-ųjų birželio 17-ąją jie šventė kaip įmanydami. Besišypsantis sūnaus veidas jam buvo puikiausias ir daugiausia stiprybės teikiantis įkvėpimas. Tą patį vakarą jį parvežė namo pas mamą, o kitą rytą grįžo Marianne.

Hitrou oro uoste ją pasitiko duetas akmeniniu veidu – Willas Wilsonas ir Willas Wiltonas – vyresnieji padalinio ir britų žvalgybos vyrai, ir nusivežė ją į kelių valandų apklausą. Kai ji pagaliau atvyko į Jane namus, buvo išblyškusi ir akivaizdžiai įbauginta. Tą vakarą jiedu kalbėjosi nedaug. Jis neišmanė, kaip su ja kalbėtis ir kuo tikėti.

Jam *nebeleido* pasilikti Londone. Policija rado būstą: nakvynės namus „Dyke House" Gleidstrio kaimelyje. Vėl prie Velso sienos. „Dyke House" – tai buvusi karaliaus Eduardo laikų parapija, kuklus namas smailiu stogu, su gražiu sodu ir netoliese, prie Ofos pylimo, Herdžesto kalvos papėdėje, čiurlenančiu upeliuku. Užeiga priklausė į pensiją išėjusiam policijos pareigūnui

Geoffui Tuttui ir jo žmonai Christine, tad manyta, kad ten saugu. Tuo tarpu visame likusiame pasaulyje musulmonų reikalavimą nuteisti jį už šventvagystę ėmėsi nagrinėti Konstitucinis teismas, Bradforde įvyko dar vienos jį smerkiančios eitynės, ir buvo suimti keturiasdešimt keturi žmonės. Bradfordo vyskupas paprašė nutraukti protestus. Bet tai atrodė mažai tikėtina.

Pas jį į Gleidestrį atvyko Willas Wilsonas ir Willas Wiltonas ir paprašė Marianne nedalyvauti jų susitikime, o dėl to ji įniršo. Jai iškulniavus pasivaikščioti, jie pranešė, kad jos pasakojimas buvo išnagrinėtas ypač rimtai, kad buvo kreiptasi į Britanijos premjero ir Jungtinių Valstijų prezidento tarnybas ir kad atlikę išsamią analizę tyrėjai apsidžiaugė, kad jos kaltinimai neturėjo nė krislo tiesos. „Suprantu, kad jums sunku tai priimti, – pasakė Wilsonas, – nes savo žmona jūs norėtumėte pasitikėti.“ Jie paaiškino, kokiu būdu ji buvo apklausiama. Nieko panašaus į filmų pamėgtus kankinimus. Užuot ėmęsi fizinės prievartos, jie kliovėsi klausimų kartojimu ir lindimu į smulkmenas. Iš kur ji sužinojo, kad ponas Stanley Howardas, arba Howardas Stanley, yra CŽV pareigūnas? Ar jis parodė savo pažymėjimą? Kaip šis atrodė? Ar ant jo buvo nuotrauka? Ar buvo parašas? Ar jis panašus į kreditinę kortelę, ar susilanksto? „Daugybės panašių smulkmenų, – sakė jis. – Jos išduoda daugiausia.“ Jie pareikalavo pakartoti visą istoriją daugybę kartų ir pasakė: „Kai pasakojime yra tiek mažai nukrypimų, mes šimtu procentų įsitikinę, kad jis išgalvotas.“ Tie, kas sako tiesą, visad pasakoja savo istoriją vis kiek kitaip.

– To nebuvo, – patikino Willas Wilsonas. – Esam tuo visiškai įsitikinę.

Jo prašė patikėti, kad jo žmona išsigalvojo, jog CŽV nori jam pakenkti. Kam jai taip elgtis? Nejau ji taip troško išsipančioti iš įslaptinto gyvenimo Britanijoje, jog nusprendė palaužti jo pasitikėjimą sargybiniais, kad jis išvyktų į Ameriką ir ji galėtų keliauti įkandin? Bet kaip ji nesuvokė, kad jei jis patikėtų, jog CŽV agentai ėmėsi prieš jį tokių veiksmų, pasitikėtų jais dar mažiau nei specialiuoju padaliniu? Galų gale, kam CŽV taip elgtis? Gal jie ketino jį iškeisti į Libane kalinamus amerikiečių įkaitus? Bet juk tokiu atveju Amerikos žemėje jam būtų buvę pavojingiau nei Britanijoje. Galva sukosi nuo minčių. Tai buvo beprotybė. Tikra beprotybė.

„Tai netiesa, – ramiai pakartojo Willas Wiltonas. – Nieko panašaus neįvyko.“

Jinai jį ilgai įtikinėjo, kad meluoja policija. Bandydama įtikinti, ji pasitelkė visus išorinius kerus. Supyko, ėmė raudoti, nutilo ir vėl prabilo. Šis

pasirodymas, jos nepaprastas paskutinis pasispardymas, tęsėsi beveik visą naktį. Bet jis apsisprendė. Jis negalėjo nei įrodyti, nei paneigti jos pasakojimo; tačiau visi argumentai buvo jos nenaudai. Jis nebegalėjo ja pasitikėti. Buvo geriau likti vienišam nei leisti jai pasilikti. Jis paprašė jos išeiti.

Dauguma jos daiktų buvo likę Porlok Vere, tad vienas vairuotojų nuvežė jų susirinkti. Ji paskambino Sameen bei jo draugams ir prikalbėjo visokios netiesos. Jis ėmė jos baimintis, bijoti, ką ji gali padaryti ar pasakyti, išsivadavusi iš apsaugos kevalo. Po kelių mėnesių, nutarusi pateikti vienam sekmadieniniam laikraščiui savąją jų skyrybų versiją, ji tvirtino, kad policininkai ją nuvežė į kažin kokį užkampį prie taksofono būdelės ir paliko likimo valiai. Tai buvo gryni pramanai. Iš tikrųjų ji turėjo jo automobilį ir namų raktus Backnelio kaime, ir, kadangi ji imta laikyti pavojinga jo saugumui, jis nebegalėjo lankytis namuose, apie kuriuos ji žinojo. Taigi iš tiesų jiems išsiskyrus benamis liko jis, o ne ji.

Vėl sproginėjo bombos – *dar viena* „Collet's" knygyne, kitos gatvėje prie „Liberty's" prekybos centro ir keturiuose „Penguin" knygynuose skirtinguose Britanijos miestuose, – toliau tęsėsi demonstracijos, keltos vis naujos bylos, jo nesiliovė smerkti musulmonai, girdėjosi kraują stingdantys grasinimai iš Irano (prezidentas Rafsanjani pareiškė, kad mirties nuosprendis yra neatšaukimas ir remiamas „viso musulmonų pasaulio") ir iš Britanijoje tūnančio tulžingojo sodo nykštuko Siddiqui burnos savo solidarumą ir toliau reiškė jo draugai bei rėmėjai iš Anglijos, Amerikos ir Europos: po kelių knygos skaitymų ir spektaklių, dvylika tūkstančių žmonių pasirašė gynybinės kampanijos „pasaulinį manifestą" – „Rašytojai ir skaitytojai remia Salmaną Rushdie". Gynybinei kampanijai vadovavo gerbiama žmogaus teisių apsaugos organizacija „Article 19", taip pavadinta Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos straipsnio, skirto kalbos laisvei, garbei. „Kiekvienas turi teisę laisvai laikytis savo įsitikinimų ir juos reikšti, – skelbiama straipsnyje. – Ši teisė apima laisvę nekliudomam turėti savo nuomonę ir ieškoti informacijos bei idėjų, jas gauti ir skleisti visokiomis priemonėmis ir nepaisant valstybės sienų." Koks paprastas ir aiškus straipsnis. Jame nebuvo išimties – „nebent savo žodžiu ką nors įžeidi, ypač tuos, kas linkę smurtauti". Straipsnyje taip pat nepasakyta – „nebent religiniai lyderiai išleidžia tam prieštaraujantį įsaką ir užsako žmogžudystę". Jis vėl prisiminė Bellow, žymiąją Bellow eilutę iš *Ogio Marčo nuotykių* (*The Adventures of Augie March*): „Visiems žinoma, kad priespauda nebūna nei tiksli, nei taikli. Jei primygi vieną, spaudi ir aplinkinius." Johnas

Kennedy, ne toks iškalbus kaip Bellow Ogis, tą patį pasakė trimis žodžiais. „Laisvė neskaidoma."

Jis ir gyveno kone nesąmoningai vadovaudamasis šiomis idėjomis. Meninė laisvė buvo oras, kuriuo jis kvėpavo, o kadangi jos buvo apstu, nebuvo reikalo to sureikšminti. Ilgainiui atsirado žmonių, kurie mėgino užsukti šį oro šaltinį, todėl išsyk tapo itin svarbu parodyti, kad tokios pastangos yra ydingos.

Tačiau tada daugumą dienų jis leido mėgindamas išspręsti paprastesnę problemą: kur jam praleisti ateinančią savaitę? Vėl į pagalbą atėjo Jane Wellesley. Ji turėjo namuką Eršyre, kurį pasiūlė taip pat beatodairiškai dosniai, kaip ir anksčiau. Jaguarai nulėkė šiaurėn. Škotijos kaimo gilumoje apsauginius apniko neatstojanti problema: paslėpti nematomą žmogų čia buvo lengva. Paaiškinti, kodėl Jane kiemo pašiūrėje stovi du jaguarai – kiek sunkiau. O kas tie keturi stambūs vyrai, šmirinėjantys po kaimynystę? Vietinių smalsumą sužadinti buvo labai lengva, bet patenkinti labai sunku. Negana to, ten buvo Škotijos specialiojo padalinio valdos, o jam nepatiko, kad šia slapta operacija rūpinasi jų kolegos atėjūnai anglai. Dėl to jie atsiuntė savo komandą, ir Jane pašiūrėje bei aplink ją jau stovėjo keturi milžiniški automobiliai ir aštuoni didžiuliai vyrai, vieni mojavo rankomis ir ginčijosi, kiti per naktį sėdėjo savo automobiliuose. „Visa bėda, – kreipėsi jis į savo apsauginius, – kaip paslėpti *jus*."

Juo pasirūpinti atvyko Jane ir kartu atsivežė Billą Bufordą; Bufordas buvo ją kone įsimylėjęs, tad sukiojosi aplinkui kaip patrakęs amerikietiškas šunytis, o ji jam į tai atsakydavo meiliu aristokratišku linksmumu. Tas Jane rūmų juokdarys tiesiog strikinėjo po namus, jam tetrūko spalvoto kostiumo ir pajaco kepurės su žvangučiais. Eršyras, kur saulė brėkšta beveik virš galvos, trumpam virto džiaugsmo sala audros sūkuryje. Billas tarė: „Tau reikia gražių namų, tokių, kur galėtum pagyventi ilgėliau ir jaukiai jaustis. Aš tau juos surasiu."

Billas buvo nepaprastas Tipas, didžioji raidė būtina, kad išreikštų jo didybę. Jis gausiai gestikuliavo rankomis, glėbesčiavosi, kalbėjo vien šūkiais ir pabrėždamas žodžius, buvo savamokslis virėjas, kadaise amerikietiškojo futbolo žaidėjas, intelektualus skaitytojas, gerai išmanantis karalienės Elžbietos laikų literatūrą, vakarėlio siela, pusiau proto bokštas, pusiau cirko artistas. Jis buvo įsigijęs nebeleidžiamą Kembridžo studentų žurnalą *Granta* ir pavertė jį uždaru leidiniu savo kartos talentams. Jo puslapiuose vešėjo visi *amis fils*: McEwanas, Barnesas, Chatwinas, Ishiguro, Fentonas ir Angela Carter;

George'as Steineris jam leido išspausdinti visą savo apysaką apie Hitlerį „A. H. perkėla į San Kristobalį“; jis pavadino amerikiečių Carverio, Fordo, Wolffo ir Joy Williams darbus „purvinuoju realizmu“; jo pirmasis numeris, skirtas kelionėms, daugmaž įvedė rašymo apie keliones madą; kartu jis mokėjo skatikus savo bendradarbiams, siutino juos, nes užtrukdavo po keletą mėnesių, kol perskaitydavo jų darbus ir nuspręsdavo, ar juos spausdinti, visus kitus pykdė jam būdingas agresyviai priekabus redagavimo stilius, dėl kurio jam tekdavo pasitelkti visą savo legendinį žavesį ir įkalbėti žmones jo nemušti; ir prakišdavo ketvirtinio žurnalo prenumeratas, nors per visus šešiolika vadovavimo metų jam nepavyko išspausti daugiau nei trijų numerių per metus. Kur nors eidamas visad atsinešdavo puikaus vyno, ištaisė gausybę puotų su tirštais padažais ir brandinta žvėriena – patiekalais, privedančiais prie infarkto, – kambariuose, kur užsukdavo ir jis, nuolat skambėdavo juokas. Be to, jis mėgo sekti pasakas ir buvo tikras gandonešis, tad, atrodė, kad jis paskutinis pasaulyje žmogus, kuriam būtų galima patikėti švenčiausią slaptojo Džozefo Antono gyvenimo šydo sargybą. Bet jis išsaugojo visas paslaptis. Billas Bufordas, po tuo savo linksmumu ir atvirumu, buvo vyras, kuriam galima patikėti savo gyvybę.

– Iškart einu ieškot, – patikino Billas. – Surasim tau namus.

Svarbiomis jo istorijos veikėjomis kėsinosi tapti dvi nepažįstamos moterys: Frances D'Souza ir Carmel Bedford. Carmel, stambią griežtų pažiūrų airę, „Article 19“ organizacija paskyrė gynybinės kampanijos, kurios visas pavadinimas buvo Tarptautinis Rushdie gynybos komitetas, sekretore, o Frances, naujoji „Article 19“ vadovė, buvo jos viršininkė. Komitetas buvo įsteigtas beveik nepriklausomai nuo paties ginamojo, pasiruošęs kovoti su „ginkluota cenzūra“, jį palaikė Menų taryba, PEN organizacija, Nacionalinė žurnalistų sąjunga, Autorių asociacija, Rašytojų gildija ir daugelis kitų susivienijimų. Jis nebuvo kaip nors susijęs su komiteto atsiradimu; bet bėgant metams jis vis glaudžiau dirbo su Frances bei Carmel, ir jos jam tapo nepamainomos politinės sąjungininkės.

Jos matė daugybę skirtingų jo nuotaikų, – prislėgtą, kovingą, atsargų, panirusį į savigailą, santūrų, mąslų, stiprų, susimenkinusį ir ryžtingą, – bet niekad nuo jo nenusigręžė. Smulkaus sudėjimo, rafinuota, juodbruva, mokanti rimtai susikaupti ir prunkšti iš juoko, Frances buvo tvirta moteris. Ji buvo dirbusi Borneo džiunglėse ir Afganistano kalnuose su mudžahedinais. Buvo guvaus, aštraus proto ir didelės atjaučiančios širdies. Jam pasisekė, kad sutiko tokias *compañeras*. Laukė daug darbų.

Kai vėl buvo leista naudotis mobiliuoju telefonu, jos paskambino sunerimusios. Niekieno nekviesta „Article 19" biure pasirodė Marianne ir pareiškė, kad kol ji yra jo žmona, ketina perimti vadovavimą gynybinei kampanijai. Ji teigė, kad jam reikia visuomeninio atstovo, ir šių pareigų imsis ji. „Mes tiesiog norėjom įsitikinti, – kaip visad atsargiai tarė Frances, – kad jūs tam pritariate, kad to norite." – „Ne, – kone kvyktelėjo jis." Jis net bijojo apie tai pagalvoti, Marianne jokiais būdais negalėjo prisidėti prie kampanijos ir tapti jos arba jo atstove. „Taip, – mąsliai atsakė Frances. – Taip ir maniau."

Marianne jam vis palikdavo piktų žinučių: per jų slapto gyvenimo prizmę groteskiškai sumeladramatino vedybinės krizės banalybę. „Kodėl man neskambini? Viską papasakosiu spaudai." Jis jai paskambino, ir ji akimirkai atlyžo. Bet vėliau *The Independent* teigė: nors „vienas iš jų yra puikios psichinės sveikatos, kitam tenka gyventi su paranojine šizofrenija". Jis nenurodė ***kuriam***.

Taip pat paskambino ir Clarissa. Norėjo, kad jis jai nupirktų naują namą. Panoro persikraustyti vis per jį, tad jis turėjo primokėti už naują būstą. Jis buvo skolingas jai ir sūnui.

Vėl teko glaustis į pensiją išėjusių policijos pareigūnų (regis, pastarųjų buvo gana gausu) svečių nameliuose: Istono kaime prie Dorseto, o paskui Solkome prie Devono. Devone vėrėsi gražus vaizdas: apačioje saulės nutvieksta Solkomo įlanka, kurią skersai išilgai raižė laiveliai, o viršuje ratus suko žuvėdros. Billas tarėsi dėl namo Esekse. „Luktelk dar kelias dienas", – ramino jis.

Jo bičiulis Nuruddinas Farah pasisiūlė tarpininkauti tariantis su islamistu intelektualu Ali Mazrui, kad sprendimą dėl fatvos ištrauktų iš aklavietės. „Gerai, – sutiko jis su Nuruddinu, – bet už knygą aš neatsiprašysiu ir iš leidybos jos neatšauksiu." Po kurio laiko Nuruddinas prisipažino klydęs. „Jie nori daugiau, nei tu esi pasiryžęs jiems duoti." Fatvos metais retkarčiais atsirasdavo žmonių, teigiančių, kad jie turi „asmeninių" ryšių, galinčių išspręsti problemą, ir besisiūlančių tarpininkauti. Vienas džentelmenas iš Pakistano, šeichas Matinas, Niujorke kreipėsi į Andrew, Londone prisistatęs Irano britas seras Davidas Alliance'as, ir dar keli. Visi siūlymai pagelbėti buvo bergždi.

Įtūžęs, bet ir juokdamasis, paskambino Billas. „Skambinu dėl tavo eilėraščio, – tarė jis. – Bradfordo mečečių taryba nori jį uždrausti." Žurnalas *Granta* paskutiniame numeryje sulaužė savo antipoetinę tradiciją išspausdindamas jo eiles apie savo gyvenimą, eilėraštį „1989-ųjų kovo 6-oji". Jis baigiasi eilutėmis, pabrėžiančiomis jo ryžtą:

neužsičiaupti. Dainuoti, nors ir puola,
dainuoti (kai mano svajones žudo faktai)
odes iš patrankos šaudomiems žvirbliams.

„Tu nenori su manim gyvent, nes aš esu rašytoja, – savo paskutinėje žinutėje pareiškė Marianne. – Nesi vienintelis genijus." Ji norėjo išleisti savo „istoriją apie slėpynes Velse", „Croeso i Gymru". Ir rašyti apie bombą „Liberty's" knygyne.

Nors telefonas jam palaikė gyvybę, bet net ir jis atnešdavo slogių naujienų. Anita Desai iš Delio sielojosi, kokie savanaudžiai tapo žmonės. Kai ji nuvyko aplankyti savo draugo prodiuserio Shamos Habibullah, susitiko ir su Shamos motina, senąja Attia Hosain, žymiąja *Šviesos ant nulūžusios kolonos* (*Sunlight on a Broken Column*) autore, kadaise buvusia jo motinos drauge, sulaukusia septyniasdešimt šešerių. Attia skundėsi, kad *Šėtoniškų eilių* sukeltas triukšmas privirė košės ir jai. „O man, tokiai senai, to visai nereikia."

Jis nuolat bendravo su Andrew ir Gillonu. Jo santykiai su „Penguin" leidykla sparčiai prastėjo. Iškilo klausimas dėl knygos minkštais viršeliais leidimo, regis, Peteris Mayeris visais būdais stengėsi išsisukti nuo kišeninės knygos pasirodymo. Andrew ir Gillonas buvo prašę Mayerio surengti susitikimą, bet jis atsakė, kad tokiame susitikime turės dalyvauti ir „Penguin" advokatas Martinas Garbusas. Kad rašytojo ir jo leidėjo – to rašytojo ir to leidėjo – susitikimai vyktų dalyvaujant advokatui, buvo visiška naujovė. Tai leido suprasti, kokia plati tapo juos skirianti praraja.

Kai jis paskambino Tony Lacey, vyriausiajam „Viking" leidyklos redaktoriui, šis mėgino nuraminti, kad viskas bus gerai. Jis paskambino Peteriui Mayeriui, bet leidėjas jo taip nuraminti negalėjo. Jis paaiškino Peteriui, kad specialusis padalinys jam teigė, jog saugiausia – *saugiausia* – būtų laikytis įprastinės veiklos. Bet koks nukrypimas nuo normos knygos priešininkams pasirodytų kaip silpnumo ženklas ir juos paskatintų padvigubinti puolimą. Jeigu yra įprasta išleisti kišeninę versiją praėjus devyniem–dvylikai mėnesių po knygos kietais viršeliais leidimo, tuomet taip ir turėtų būti. „Šis patarimas neskirtas mūsų saugumui", – atsakė Peteris Mayeris.

Jie abu suprato, kad spausdinti knygą minkštais viršeliais yra būtina. Jei jos neišleis iki tol, kol išpirks knygą storais viršeliais, ji išnyks iš knygynų lentynų. O nepasirodžius knygai minkštais viršeliais, romanas apskritai prapuls iš prekybos. Tokiu atveju jo puolimas būtų pasiteisinęs.

– Juk suprantat, dėl ko mes kovojame, – kreipėsi jis į Mayerį. – Tik tam, kad išsilaikytume kuo ilgiau. Taigi, svarbiausia žinoti, ar jūs ją išleisit, ar ne? Taip ar ne?

– Tai barbariškas požiūris, – atsakė Mayeris. – Aš taip nemanau.

Netrukus po jų pokalbio laikraštis *The Observer* paslaptingomis aplinkybėmis labai detaliai nugirdo apie ginčus dėl knygos minkštais viršeliais ir pasisakė už atsargų „Penguin" požiūrį. „Penguin" valdyba neigė bendradarbiavę su laikraščiu. Tačiau Blake'as Morrisonas, laikraščio literatūrinės skilties redaktorius, jam išdavė, kad laikraštis turėjo „ryšininką „Penguin" viduje" ir manė, jog straipsnis buvo skirtas knygos minkštais viršeliais leidimui sužlugdyti. Regis, prasidėjo drabstymasis purvais.

Peteris Mayeris, didelis putlus meškinas, pagarsėjęs patrauklumu moterims, sodriabalsis, gailių akių, didžiai gerbiamas kolegų leidėjų, įsivėlęs į vadinamąjį „Rushdie incidentą", vis panašėjo į priešais automobilio šviesas iššokusį kiškį. Istorija jį vijosi kaip sunkvežimis, o jo viduje grūmėsi du skirtingi, vienas kitam priešingi diskursai, privedę jį iki paralyžiaus: principų diskursas ir baimės diskursas. Jo pareigos jausmas buvo neabejotinas. Po keleto metų žurnalistams jis pasakė: „Mūsų atsakas į *Šėtoniškų eilių* sukeltas batalijas buvo lemtingas žodžio laisvės ateičiai, be kurios būtų negrįžtamai pasikeitusi leidyba, o nuo to pakitusi ir civilizuota visuomenė." Jis nepasidavė ir kai pavojus tapo visų didžiausias, kai ugnis įsidegė kaitriausiai. Jis ir jo jauna dukra sulaukė grasinimų. Atėjo krauju užrašytų laiškų. Dėl pašto skyriuose laikomų tarnybinių šunų ir sprogmenų paieškos įrangos Londono ir Niujorko leidyklos tapo nebepanašios į jokias kitas leidyklas; jos panėšėjo į karo zonas. Buvo grasinimų susprogdinti, biurų evakuacijų, gąsdinimų ir šmeižto. Bet leidykla nepasidavė. Šis laikotarpis tapo vienu iš ryškiausių leidybos istorijos skyrių, vienu iš kilniausiais principais ginamos laisvės pavyzdžių, o Mayeris išliko daugelio atmintyje kaip tos didvyriškos komandos vadovas.

Beveik.

Ilgi įtampos mėnesiai Mayeriui atsiliepė susilpnėjusia valia. Atrodė, kad jis ėmė save tikinti padaręs viską, ką privalėjo. Knyga buvo išleista, jos tiražas buvo nuolat pildomas, jis net ketino užtikrinti, kad leidimas kietais viršeliais būtų spausdinamas be galo, o minkštais viršeliais galėtų pasirodyti kada nors ateityje, neapibrėžtu laiku, kai vėl bus saugu. Tuokart jam nebuvo reikalo imtis papildomų veiksmų, kurie įstumtų jį, jo šeimą ir darbuotojus į pavojų. Ėmė rastis keblumų su profesine sąjunga. Jis sakė, kad nerimauja dėl

sandėlyje prie gretimo pisuaro stovėjusio vyriškio. Ką jam reikėtų pranešti vyriškio šeimai, jei jo tualeto partnerį ištiktų kokia nelaimė? Andrew, Gillonas, Mayeris ir puolamos knygos autorius ėmė susirašinėti laiškais. Mayerio laiškuose buvo galima pastebėti vis keblėjančius sakinius, atspindinčius jo vidinę sumaištį. Formalus Mayerio laiškų skaitymas telefonu arba labai retais atvejais susitikus, Andrew, Gillonui ir Džozefui Antonui, pravarde Poliarinė Žuvėdra, tapo juodojo humoro ritualu. Tai buvo metas, kai buvo būtina pasijuokti iš slogesnių dalykų.

Mayeris mėgino paaiškinti, kodėl norėjo, kad susitikime dalyvautų jo advokatas ir bičiulis Martinas Garbusas, neprisipažindamas, kad šis buvo kviečiamas dėl advokatiškų, teisnių priežasčių: „Dėl įvairiausių (žinoma, ir asmeninių) priežasčių man daug svarbiau su tavimi pasimatyti, nei reikalauti kokių nors susitikimo sąlygų... Suprantu, kad retsykiais žmonės tampa savo padėties vergais, bet kalbu nebūtinai apie tave; tai lygiai taip pat galioja ir man ar mums. Atsitiktinai pagalvojau, kad jei patektume į aklavietę (kiekvienas vedinas pačių geriausių norų), retkarčiais jautrus pašalinis žmogus, išgirdęs abi puses, gali išvesti į tiesų kelią, pasiūlydamas visiems naudingą mintį. Suprantu, kad tai pavyksta ne visados, bet aš nenorėčiau atimti iš mūsų tokios galimybės, ypač kai galima pasikviesti tokį talentingą tarpininką... Dėl to paprašysiu Marty atskristi į Londoną, nes, jei jo čia nebus, jam nepavyks dalyvauti susitikime.“ Perskaičius iki šio sakinio, jie jau juokdavosi isteriškai, ir tęsti formalų laiško skaitymą tapdavo labai sunku. „Turbūt iš to, ką rašau, jau supratai, – buvo Mayerio laiško vinis, – kad aš nekantrauju su tavimi susimatyti.“

Jis, rašytojas, su kuriuo nekantravo susimatyti Peteris Mayeris, paprašė, kad knyga minkštais viršeliais būtų išleista iki 1989-ųjų pabaigos, nes kol knyga nebus baigta leisti – nenurims ir dėl jos kilęs triukšmas. Leiboristų parlamentarai Roy Hattersley ir Maxas Maddenas susitelkė, kad užkirstų kelią knygos minkštais viršeliais pasirodymui, idant apmaldytų savo rinkėjus musulmonus, o tai buvo papildoma priežastis nenuleisti rankų. Kol leidybinis ciklas nebus baigtas, taika negrįš. Be to, nebebuvo ir jokių komercinių priežasčių delsti. Itin paklausios knygos kietais viršeliais pardavimai beveik liovėsi, ji pasitraukė iš perkamiausių knygų anglų kalba sąrašo, ir daugelis knygynų jos nebeužsakinėjo, nes ji nebeturėjo paklausos. Kalbant paprasta leidėjų kalba – buvo pats metas išleisti pigesnę knygos versiją.

Buvo ir kitokių ginčų. Tada visoje Europoje, pavyzdžiui, Prancūzijoje, Švedijoje, Danijoje, Suomijoje, Nyderlanduose, Portugalijoje ir Vokietijoje,

jau buvo leidžiami knygos vertimai. Kišeninės knygos pasirodymas Jungtinėje Karalystėje ir Jungtinėse Valstijose būtų atrodęs kaip „natūrali" proceso dalis, ir, kaip patarė policija, tai būtų saugiausias veiksmų planas. Kai Vokietijoje buvo nutrauktas kontraktas su „Kiepenheuer und Witsch", susibūręs leidėjų, knygynų ir iškilių rašytojų bei visuomenės veikėjų Konsorciumas ėmė siekti po Frankfurto knygų mugės išleisti romaną „Artikel 19" organizacijos vardu. Jei Peteris Mayeris būtų panorėjęs įsteigti tokį konsorciumą, kad, taip sakant, pasidalytų rizika, viskas galėjo išsispręsti. Kai jų susitikimas galiausiai įvyko, jis pats labiausiai norėjo Mayeriui pasakyti ir pasakė štai ką: „Peteri, tu atlikai sunkiausią darbo dalį. Drauge su „Viking" ir „Penguin" darbuotojais tu ryžtingai pervedei mano knygą per pavojingą kliūčių ruožą. Prašau nesuklupt prie paskutinės kliūties. Jei ją peršoksi, būsi atlikęs šlovingą darbą. Jeigu ne, jis taip ir liks nebaigtas."

Susitikimas įvyko. Jį slapta atvežė į Alano Yentobo namus Noting Hilo rajone, o Andrew, Gillonas, Peteris Mayeris ir Martinas Garbusas jau buvo susirinkę. Nepavyko pasiekti jokio susitarimo. Mayeris pasakė, kad jis „pamėgins įtikinti saviškius išleisti romaną minkštais viršeliais 1990-ųjų antroje pusėje". Konkrečios datos nenurodė. Daugiau nebuvo pasakyta nieko konstruktyvaus. Garbusas, „talentingasis tarpininkas", pasirodė esąs įspūdingas galvos skausmas, spinduliuojantis nepaprasta savimyla, bet visiškai nieko vertas. Susitikimas buvo bergždžias.

Kiti Mayerio laiškai nebuvo nė trupučio juokingi. Kai kurie – įžeidžiantys. Andrew ir Gillonas jam papasakojo apie naująją dešimtmečiam Zafarui Rushdie dovanų nuo tėvo rašomą knygą *Harunas ir pasakų jūra*, kurią šis kūrė, kai tik leisdavo audringos aplinkybės. Mayeris atsakė, kad jo įmonė nepasirengusi svarstyti naujos Rushdie knygos leidimo, kol neperžiūrės baigto teksto, nes jis gali vėlei pakurstyti neramumus. Mayeris prasitarė, kad įsigyjant *Šėtoniškas eiles* nė vienas įmonės darbuotojas neturėjo pakankamai žinių apie Koraną. Nusprendę, kad dėl iškilusių keblumų nebegali įsigyti naujų to romano autoriaus kūrinių, jie išsidavė nė neperskaitę viso romano rankraščio. To romano autorius suprato, kad Mayeris ėmė laikyti jį ramybės drumstėju, sukėlusiu ir greičiausiai vėl sukelsiančiu neramumus.

Ši nuomonė apie jį paplito, kai *The Independent* išspausdino trumpą apybraižą apie Mayerį. Neprisistatęs apybraižos autorius, turintis įvairiopų ryšių su Mayeriu, parašė: „Mayeris, godus nepasotinamas knygų rijikas, kartą pasakęs, kad „kiekviena knyga turi sielą", nepastebėjo už jos viršelio

tiksinčios religinės bombos. Leidykla „Penguin“, prieš įsigydama ir įsigijusi knygą, dukart klausė Rushdie, ką reiškia jau liūdnai pagarsėjęs skyrius apie Mahundą. Jis įtartinai išsisukinėjo nuo atsakymo. „Nesijaudinkit, – kartą atsakė jis. – Šis skyrius nėra esminė istorijos dalis.“ „Dieve, kaip mums už tai atsirūgo“, – vėliau gailėjosi vienas „Penguin“ darbuotojas.“

Mielas Neprisistatęs apybraižos autoriau,

norėčiau tave pagirti, kad supranti savo sakinių prasmę, bet tuomet reikėtų manyti, jog tu norėjai pasakyti, kad toji religinė mano romano bomba buvo knygos „siela“, kurią Peteris Mayeris pražiopsojo. Likusioji straipsnio dalis akivaizdžiai teigia, kad tą bombą aš paslėpiau tyčia, o paskui tyčia ją dangsčiau nuo „Penguin“. Tai ne šiaip melas, mielas Anonime, tai melagingas šmeižtas. Tačiau apie vadinamosios kokybiškos žiniasklaidos žurnalistus aš išmanau pakankamai, kad suprasčiau, jog net jeigu jūs išpučiat ar iškreipiat tai, ką nugirdote, labai retai spausdinate tai, ko negalite kuo nors pagrįsti. Gryni pramanai nėra jūsų amatas. Dėl to galiu teigti, kad tu su sąlyginiu tikslumu dalijiesi iš pokalbio su Peteriu Mayeriu ir kitais „Penguin“ vyrais“ bei galbūt moterimis susidarytu įspūdžiu. Bet, Anonime, nejau tau pasirodė tikėtina, kad knygos kūrimui paskyręs beveik penkerius metus jos autorius galėtų pasakyti, jog maždaug keturiasdešimties puslapių skyrius „nėra esminė istorijos dalis“? Nejau tau dėl ramios sąžinės nedingtelėjo per mano agentus pasiteirauti manęs, ar manęs tikrai – dukart! – klausė apie šį „neesminį“ skyrių ir ar aš tikrai „įtartinai išsisukinėjau nuo atsakymo“? Sprendžiant iš tavo atsainumo, galima pamanyti, – telieka manyti, – kad tu ir norėjai parašyti, koks aš klastingas niekšas, o Peteris Mayeris principingas didvyris, ginantis knygą, kurios autorius nuslėpė nuo jo apie joje slypinčią uždelsto veikimo bombą. Aš patekau į bėdą, ir dabar už tai turi atsakyti kiti: štai kokios istorijos kuriamos apie mane, tarsi mano kasdieniam laisvės apribojimui dar trūktų ir moralinio kalėjimo. Pone, jūs suprasite, kad šio kalėjimo kameroje gyventi aš neketinu.

Mayeris telefonu neigė kuo nors prisidėjęs prie laikraščio šmeižto ir nemanė, kad su žurnalistu kalbėjosi kiti „Penguin“ darbuotojai. „Jei sužinosi, kas tai papasakojo, – pažadėjo jis, – pranešk man ir aš tą žmogų atleisiu.“ Jis turėjo pažįstamų, dirbančių tame laikraštyje, ir vienas jų patvirtino, kad neformalų interviu davė vykdomasis „Penguin“ direktorius Trevoras Gloveris. Kai jis perdavė šią informaciją Peteriui Mayeriui, šis atsakė tuo netikintis. Trevoras Gloveris nebuvo atleistas, ir Mayeris vis vien nesiteikė tartis dėl

Haruno ir pasakų jūros, kol knyga bus perskaityta ir patikrinta, ar joje nėra uždelsto veikimo bombų. Iš esmės autoriaus ir leidėjo santykiai buvo žlugę. Kai autorius įsitikino, kad jo leidėjas nuteikia prieš jį žiniasklaidą, nebelabai liko apie ką kalbėtis.

Billas Bufordas jam suveikė namą Esekse. Litl Bardfildo kaime. Nuoma buvo brangi, kita vertus, brangu visur. „Tau patiks, – teigė jis. – Tai tau išeis tik į gera." Jis buvo sandorio veidas, savo vardu išnuomojęs namą su galimybe nuomą pratęsti. Savininkas „išvyko į užsienį". Tai buvo sena devyniolikto šimtmečio pradžios klebonija, pastatyta karalienės Onos epochos stiliumi su šiuolaikiškais elementais, įtraukta į architektūrinio paveldo sąrašą. Policininkams ten patiko, nes įėjimas į namą nuošalus, tad buvo lengva stebėti ateinančius ir išeinančius žmones, be to, jis stovėjo atskirame sklype ir buvo toliau nuo aplinkinių akių. Prie namo augo senas sodas su didžiuliais ūksmingais medžiais ir pievele, besileidžiančia link dailios kūdros, kurioje ant vienos kojos stovėjo dirbtinis garnys. Pagyvenus tose visose ankštose trobelėse ir troškiuose nakvynės namuose, namas atrodė karališkas. Billas atvykdavo, kai tik galėdavo, kad palaikytų įspūdį, jog jis ten apsistojęs. Be to, Eseksas buvo gerokai arčiau Londono nei Škotija, Povisas ar Devonas. Bus lengviau matytis su Zafaru; tačiau policininkai vis vien nenorėjo atvežti Zafaro į jo „buvimo vietą". Jie abejojo, ar dešimtmetis neprasitars apie tai mokykloje. Jie jį nuvertino. Berniukas buvo apdovanotas nepaprasta savitvarda, ir suprato, kad jo tėvo saugumui gresia pavojus. Per visus jo įslaptinto gyvenimo metus, berniuko nė karto neteko kaltinti ką nors neapdairiai leptelėjus.

Patogus kalėjimas vis dėlto lieka kalėjimu. Svetainėje kabėjo senų paveikslų, vienas su besilaukiančia moterimi, stovinčia Elžbietos I menėje, kitas su tokia panele Bastard*, kurią jis išsyk pamėgo. Tai buvo langai į kitą pasaulį, bet pabėgti pro juos jis negalėjo. Savo kišenėje jis neturėjo rakto namų, pilnų antikvarinių baldų kopijų, už kurių nuomą jis klojo nemenkas sumas, tad negalėjo tiesiog išeiti pro vartelius į kaimo gatvelę. Jam tekdavo surašyti pirkinių sąrašą, su kuriuo policininkai nuvykdavo į prekybos centrą už daugelio mylių, kad nesukeltų įtarimo. Kaskart atėjus valytojai jam tekdavo užsirakinti vonioje arba iš anksto sprukti iš namų. Kaskart prireikus taip slapstytis, jį užplūsdavo gėda. Galiausiai valytoja išeidama pareiškė,

* Pavainikė. (Angl.)

kad klebonijoje yra „keistų vyrų". Tai, be abejo, sukėlė rūpestį. Vėlei darėsi vis kebliau paaiškinti, kodėl namuose yra policininkų, nei nuslėpti jo paties buvimą. Kai buvo atsisakyta valytojos paslaugų, jie ėmė šluostyti dulkes ir siurbti kilimus patys. Policininkai tvarkydavo savo kambarius, o jis savąją namų dalį. Jam tokia alternatyva buvo arčiau širdies.

Tais slapstymosi metais jis sužinojo, kad žmonės įsivaizduoja, jog jis vienui vienas, nuolatos vienas gyvena kažin kokiame izoliatoriuje ar milžiniškame seife su akute, per kurią jį stebi apsauginiai; žmonės ėmė savęs klausinėti, ar tik šis didingiausias rašytojas nepraras sąlyčio su tikrove, savo literatūrinio talento, sveiko proto? Iš tiesų tuomet jis buvo gausesnėje draugijoje nei kada nors anksčiau. Jis, kaip ir visi rašytojai, žinojo, kas yra vienatvė, buvo pratęs praleisti keletą valandų per dieną vienas pats. Žmonės, su kuriais jis gyveno, priprato prie jo ramybės poreikio. Tačiau tada jis gyveno su keturiais milžiniškais ginkluotais vyrais, nepratusiais prie vangumo, visiškomis knygų graužikų, namisėdų priešingybėmis. Jie triukšmavo, baladojosi ir garsiai juokėsi, tad jam buvo sunku nekreipti dėmesio į jų bildesį. Jis užtrenkdavo kambarių duris; jie atidarydavo. Jis traukėsi; jie artinosi. Jie nebuvo dėl to kalti. Manė, kad jam patinka draugija ir jam jos reikia. Taigi sunkiausia jam buvo užsisklęsti vienumoje, kad girdėtų savo mintis, kad galėtų dirbti.

Sargybinių komandos vis keitėsi, ir kiekvienas pareigūnas ateidavo su savu stiliumi. Buvo toks vaikinas Philas Pittas, milžinas, beprotiškai besižavintis ginklais, taiklumu lenkiantis net specialiojo padalinio standartus, ir, nors tai būtų pravertę per susišaudymą, gyventi kartu su juo klebonijoje buvo baugoka. Padalinyje jį pravardžiavo Rembo. Taip pat buvo toks Dickas Billingtonas – visiška Philo priešingybė: akiniuotas, droviai, maloniai besišypsantis. Štai jis buvo tikrų tikriausias kaimo klierikas, kokio ir tikėtumeisi klebonijoje, tik kad šis buvo ginkluotas. Taip pat buvo ir Eilinių sušiktų vairuotojų. Susėdę savajame namo Esekse sparne jie kepė dešreles, žaidė kortomis ir kraustėsi iš proto dėl nuobodulio. „Labiausiai mane saugo draugai, – kartą susinervinęs pareiškė jis Dickui Billingtonui ir Philui Pittui, – jie mane kviečiasi į namus, išnuomoja man būstą, saugo mano paslaptis. O man tenka juodi darbai: slėptis tualetuose ir taip toliau." Klausydamasis šių žodžių Dickas Billingtonas suglumo, o Philas Pittas įsiuto; šis nebuvo iš šnekiųjų, o atsižvelgiant į jo stotą ir tai, kad yra ginkluotas, ko gero, būtų buvę geriau jo nesiutinti. Jie tolerantiškai jam paaiškino, kad dirbdami atrodo lyg neveiksnūs tik todėl, kad jei veiksmo atsirastų, tai reikštų, kad jie smarkiai susikirto. Apsauga yra menas išvengti veiksmo. Patyrę apsaugos pareigūnai nuobodulį

laiko darbo dalimi. Nuobodulys yra sveikintinas. Įdomumas yra vengtinas. Įdomumas yra pavojingas. Šio darbo prasmė yra stengtis, kad būtų nuobodu.

Jie labai didžiavosi savo darbu. Daugelis jam kartojo vis tuos pačius žodžius, matyt, A būrio mantrą: „Mes niekad nesame praradę saugomo asmens.“ Mantra išties ramino, ir jis ją dažnai kartodavo. Gana įspūdinga, kad per ilgą specialiojo padalinio gyvavimo istoriją nebuvo užpultas nė vienas A būrio saugomas žmogus. „Amerikiečiai tuo negalėtų pasigirti.“ Jie nemėgo amerikiečių darbo metodų. „Problemas jie stengiasi užversti gyvąja jėga“, – aiškino jie, turėdami omenyje, kad Amerikos saugumo tarnybos išties yra labai didžiulės, būriuose būna po tuziną ir daugiau pareigūnų. Kaskart Jungtinėje Karalystėje lankantis svarbesniam Amerikos pareigūnui, abiejų šalių saugumo pajėgos vis susiginčydavo dėl darbo metodikos. „Tarkime, per piką mes galėtume pervežti karalienę Oksfordo gatve eiliniu fordu, ir niekas nė neatkreiptų į ją dėmesio, – tikino jie. – O jankiai dirba kuo mandriau. Bet juk vieno prezidento jie jau neteko. O kito vos neprarado.“ Ilgainiui jis sužinojo, kad kiekviena valstybė turi nusistačiusi savo tvarką, „apsaugos kultūrą“. Per ateinančius metus jam teko susipažinti su ne vien pareigūnų gausia Amerikos sistema, bet ir su gąsdinančiu prancūziško RAID elgesiu. RAID reiškia *Recherche Assistance Intervention Dissuasion**. RAID vaikinų veiklos apibūdinimas žodžiu „atgrasymas“ juos gan smarkiai nuvertina. Jų pusbroliai italai mėgo didžiuliu greičiu važinėti miestų gatvėmis, mygdami garso signalą, pro langus mojuodami ginklais. Tai sužinojęs jis džiaugėsi, kad yra saugomas Philo ir Dicko, besilaikančių nuošalumo politikos.

Jie nebuvo visuomet tobuli. Kartais ir suklysdavo. Vieną kartą jį nuvežė į Hanifo Kureishi namus. Vakaro pabaigoje, kai jau ketino išvežti, jo draugas Hanifas siaubingai patenkintas išlėkė iš namų į gatvę, virš galvos mosuodamas į odinį dėklą įkištu didžiuliu ginklu.

– Ei! – džiaugsmingai šūktelėjo Hanifas. – Palūkėkit. Pamiršot šaudyklę.

Jis sėdo rašyti. *Liūdnas miestas, pats liūdniausias, toks pragaištingai liūdnas miestas, kad net pamiršo savo vardą.* Jis taip pat buvo žmogus, netekęs vardo. Jis suprato, kaip jautėsi liūdnasis miestas. „Pagaliau!“ – parašė jis dienoraštyje spalio pradžioje, o po kelių dienų: „Pirmas skyrius baigtas!“ Parašęs apie trisdešimt keturiasdešimt puslapių jis parodė juos Zafarui, kad įsitikintų, jog juda tinkama linkme.

– Ačiū, tėti, – padėkojo Zafaras, – man patinka.

* Tyrimai, parama, intervencija, atgrasymas. (Pranc.)

Sūnaus balse jis nenugirdo kažin kokio entuziazmo.

– Ar tikrai? – pasiteiravo jis. – Esi įsitikinęs?

– Taip, – patikino Zafaras, bet po akimirkos pridūrė: – Kai kam gali pasirodyti nuobodoka.

– *Nuobodoka?*

Jis kone aiktelėjo iš nuoskaudos, tad Zafaras ėmėsi jį raminti:

– Ne, tėti, aš tai, žinoma, skaityčiau. Tik sakau, kad *kai kam gali*...

– Kodėl nuobodu? – neatlyžo jis. – Kas čia nuobodaus?

– Tiesiog, – tarė Zafaras, – čia trūksta kibirkšties. Vaiko kritika buvo įstabiai taikli. Jis išsyk suprato, ką sūnus turi omenyje.

– Kibirkšties? – pakartojo jis. – Galiu ją įžiebti. Duokš šen.

Jis kone išplėšė mašinraštį iš sunerimusio sūnaus rankų, o tada jį patikino nesąs įpykęs, tiesą sakant, tai jam labai pagelbėjo, galbūt tai netgi buvo geriausias jo girdėtas redakcinis patarimas. Po kelių savaičių jis įteikė Zafarui perrašytus pirmuosius skyrius ir pasiteiravo:

– Na, kaip dabar?

Berniukas džiaugsmingai šypsojosi.

– Dabar puiku, – atsakė jis.

Herbertas Readas (1893–1968) buvo meno kritikas, atradęs Henry Moore'ą, Beną Nicholsoną ir Barbarą Hepworth, ir Pirmojo pasaulinio karo poetas, egzistencialistas ir anarchistas. Daugelį metų Šiuolaikinių menų institutas Londono Malo gatvėje rengė kasmetines Reado vardo paskaitas. 1989-ųjų rudenį į Gillono biurą atėjo instituto laiškas, kuriuo buvo teiraujamasi, ar Salmanas Rushdie norėtų skaityti 1990-ųjų paskaitą. Paštas jį pasiekdavo gana sunkiai. Laiškus iš agentūros ir leidyklos už jį paimdavo policija, o tada patikrindavo, ar nėra sprogmenų ir juos atplėšdavo. Nors jį nuolat tikino, kad nuo jo nebuvo nuslėptas nė vienas laiškas, jis įtarė, kad jo paštas pereina tam tikrą cenzūrą, nes piktybinių laiškų jis sulaukdavo palyginti mažai. Skotland Jardas buvo sunerimęs dėl jo psichinės sveikatos – „Ar jis gali atlaikyti tokį spaudimą? Gal jau yra kone palūžęs?“ – tad, be abejo, buvo nutarta verčiau jį apsaugoti nuo literatūrinės tikinčiųjų apgulties. Vis dėlto Instituto laiškas per tinklą perplaukė, ir jis atsakė priimantis kvietimą. Išsyk suprato, kad nori parengti paskaitą apie ikonoklazmą, pranešti, kad atviroje visuomenėje minčių ar įsitikinimų negalima izoliuoti, suteikti imuniteto įvairiausiems filosofiniams, satyriniams, esminiams, paviršutiniškiems, palankiems, priešiškiems ar protingiems klausimams. Laisvei būtinas tik pačios bendravimo erdvės saugumas. Laisvės esmė – pati diskusija, o

ne jos sprendimas ar mokėjimas ginčytis net ir apie brangiausius aplinkinių įsitikinimus; laisva visuomenė – ne romi, o audringa. Laisvė skamba priešiškų nuomonių turgaus triukšmu. Šie jo svarstymai išsirutuliojo į paskaitą esė „Nejau nėra nieko švento?", kuri, įtraukta į programą ir paskelbta, įžiebė jo pirmąjį konfliktą su Britanijos policija. Nematomas žmogus mėgino vėl tapti matomas, o Skotland Jardui tai nepatiko.

Brangus pone Shabbirai Akhtarai,

niekaip nesuprantu, kodėl Bradfordo mečečių taryba, kuriai jūs priklausote, manosi galinti dėtis kultūrinių reikalų sprendėja, literatūros kritike ir cenzore. Tačiau žinau, kad jūsų išrasta sąvoka „literatūrinė inkvizicija", kuria akivaizdžiai be galo didžiuojatės, yra bereikšmė. Derėtų prisiminti, kad inkvizicija – tai popiežiaus Grigaliaus IX maždaug 1232-aisiais įsteigta teisinė institucija; jos užduotis buvo užkirsti kelią erezijos plitimui Šiaurės Italijoje ir Pietų Prancūzijoje, o pagarsėjo ji kankinimais. Trumpai sakant, literatūrinis pasaulis, kuriame apstu, kaip jūs ir jūsų kolegos pasakytų, eretikų ir perėjūnų, nelabai domisi erezijos naikinimu. Galbūt jums atrodo, kad ano pasaulio gyventojai tik ir težiūri, kur galėtų paskleisti savo erezijas. Gali būti, kad jūs turite omenyje ispaniškąją inkviziciją, kitą sadistų ratelį, įsisteigusį po pustrečio šimtmečio, 1478-aisiais, mat ji liūdnai pagarsėjo antiislamiškomis pažiūromis. Tačiau iš tikrųjų ji kuo uoliausiai persekiojo atsivertėlius iš islamo. Ak, taip, ir iš judaizmo. Nūdienos literatūriniame pasaulyje kalbos apie buvusių žydų ir buvusių musulmonų kankinimą ganėtinai retos. Maniškis kankinimų stalas ir nykščių traiškyklė jau baisiai seniai nebuvo pristatyti prie darbo. Kita vertus, nemenka jūsų šutvės dalis, turiu omeny Mečečių tarybą, jos neva atstovaujamus tikinčiuosius ir visą ją palaikančią JK ir užsienio inteligentiją, noriai pakėlė rankas, kai buvo paklausti, ar palaiko siūlymą nubausti rašytoją mirtimi už kūrybą. (Buvo pranešta, kad aną penktadienį visose Britanijos mečetėse savo pritarimą pareiškė 300 000 musulmonų vyrų.) Anot nesenos „Gallup" apklausos, keturi iš penkių Britanijos musulmonų mano, kad prieš tą rašytoją (mane) reikėtų imtis kokių nors veiksmų. Erezijos naikinimas prievarta yra jūsų užmačių dalis, ne mūsų. Pone, jūs skatinate „fanatiškai eiti už Dievą". Jūs teigiate, kad tolerancija užtraukė krikščionybei „gėdą". Jūs palaikote „karingą kerštavimą". Bet vis dėlto vadinate mane „literatūriniu teroristu". Iš to galima būtų pasijuokti, bet jūs nė nemėginate juokauti ir, tiesą pasakius – tai visiškai nejuokinga. Jūs sakote, kad laikraštis The Independent, *besilaikantis tokios pat retorikos kaip ir* Šėtoniškos eilės *bei filmas* „Brajano

gyvenimas" („The Life of Brian"), *turėtų būti „pašalintas iš visuomeninio akiračio", nes jis dirba „ydingais" metodais. Žmonių, pritariančių jūsų nuomonei, kad mano romanas yra bevertis, išties yra; bet užsipuldamas „Monty Python's Flying Circus" jūs, kaip sako Bertis Vusteris, darote esminį liapsusą. Tą linksmąjį cirką ir jo pokštus yra pamilę daugelis, tad bet kokiam mėginimui jį pašalinti iš visuomenės akiračio pasipriešintų visa armija jo gerbėjų, ginkluotų nugaišusiomis papūgomis, žygiuojančių kvailiausiomis eisenomis ir giedančių savo himną, kad nuolat reikia žvelgti į šviesiąją gyvenimo pusę. Pone Shabbirai Akhtarai, man vis aiškėja, kad ginčą dėl* Šėtoniškų eilių *tiksliausiai galima būtų apibūdinti kaip ginčą tarp turinčiųjų humoro jausmą (kaip kad* „Brajano gyvenimo" *gerbėjai) ir jo neturinčiųjų (įtariu, kad tokių kaip jūs).*

Jis ėmėsi rašyti dar vieną didelės apimties esė. Didžiąją metų dalį jis prabuvo ne tik nematomas, bet ir dažniausiai nebylus, mat laiką leido mintyse kurdamas niekam neišsiųstus laiškus, parašė vos keletą knygų recenzijų ir trumpą eilėraštį, kurio pasirodymas žurnale *Granta* papiktino ne vien Bradfordo mečečių tarybą, bet ir, anot Peterio Mayerio, „Penguin" leidyklos personalą, kurio dalis akivaizdžiai ėmė laikytis pono Shabbiro Akhtaro nuomonės, kad jį reikėtų „pašalinti iš visuomeninio akiračio". Tada jis nutarė tarti savo žodį. Jis pasikalbėjo su Andrew ir Gillonu. Esė neišvengiamai turėjo būti didelės apimties, todėl jam reikėjo susižinoti, kokia didžiausia apimtis tiktų žiniasklaidai. Jų nuomone, žiniasklaida būtų išspausdinusi bet kokį jo rašinį. Visi trys sutiko, kad tinkamiausias metas pasirodyti tokiai publikacijai būtų per fatvos metines ar panašiu laiku. Akivaizdu, kad esė buvo svarbus ir atitinkamas kontekstas, todėl reikėjo kruopščiai pasirinkti, kuriame leidinyje ją išspausdinti. Gillonas ir Andrew ėmė tartis su žiniasklaida. Ėmęs galvoti apie savo esė, kuri galop virto straipsniu „Su geriausiais ketinimais" – septynių tūkstančių žodžių jo kūrybos gynyba, – jis padarė pragaištingą klaidą.

Jis ėmė klaidingai manyti, kad jo kūryba buvo užsipulta, nes ją neteisingai suprato politinės naudos siekiantys nesąžiningi veikėjai, ir kad dėl tos pačios priežasties imta abejoti jo paties dorove. Jei jis būtų buvęs žemos moralės žmogus, kuriantis prastos kokybės rašliavą, nebūtų buvę reikalo sukti dėl to galvos. Tačiau jis užsispyrė, kad jei sugebėtų įrodyti, jog savo kūrybą rašė rimtai atsidėjęs ir kad ją galima garbingai apginti, tuomet žmonės – musulmonai – pakeistų savo nuomonę apie jį ir jo kūrinius. Kitaip sakant, jis norėjo išpopuliarėti. Nepopuliarus vaikinas iš internatinės mokyklos norėjo

progos pasakyti: „Klausykit, jūs klaidingai supratot mane ir mano knygą. Mano knyga nesėja blogio, o aš esu geras žmogus. Perskaitykit šią esė ir suprasit." Tai buvo visiškas kliedesys. Bet vis dėlto gyvendamas izoliacijoje jis įtikėjo, kad sugebės tą pasiekti. Jei košės prisivirė žodžiais, tai žodžiais iš jos ir išbris.

Senovės graikų ir romėnų herojai Odisėjas, Jasonas ir Enėjas anksčiau ar vėliau buvo priversti perplaukti savo laivais tarp dviejų jūrų pabaisų Skilės ir Charibdės, žinodami, kad papuolę į vienos ar kitos nagus jie neišvengiamai žus. Jis sau griežtai prisakė – kad ir ką rašytų, grožinius tekstus ar negrožinius, turi perplaukti tarp savų Skilės ir Charibdės, baimės ir keršto pabaisų. Jei rašys droviai ir baugščiai arba piktai ir kerštingai, jo kūrybą taip beviltiškai sumaitos, kad jis jos niekad nebeatitaisys. Jis taip ir liks fatvos auka. Kad išliktų, jis privalėjo nustumti įniršį ir siaubą šalin, kad ir kaip sunku tai būtų padaryti, ir pasistengti būti tokiu rašytoju, kokiu visad stengėsi išlikti, toliau eiti pasirinktu keliu. Taip elgdamasis jis nugalės. Priešingas elgesys jį pražudytų. Tą jis suprato.

Jis pamiršo, kad yra ir trečiosios pinklės: pripažinimo siekimas, silpnybės akimirką apnikęs troškimas būti mylimam. Jis buvo per aklas, kad pamatytų, jog strimgalviais lekia tos vilkduobės link; į tuos kone visiems laikams jį pražudžiusius žabangus jis ir įkliuvo.

Šlovingasis Williamo Shakespeare'o medinis „O", jo „Gaublio" teatras, buvo atrastas po automobilių stovėjimo aikštele, Sadarko rajone. Ši žinia išspaudė jam ašarą. Tuo metu jis žaidė elektroniniais šachmatais ir jau buvo pasiekęs penktą lygį, bet kai buvo atrastas „Gaublio" teatras, jis nebegalėjo pajudinti nė pėstininko. Praeitis ištiesė ranką ir prisilietė prie dabarties, o dabartis nuo to tik praturtėjo. Jis užsisvajojo apie kilniausius angliškus žodžius, pirmąkart ištartus karalienės Elžbietos laikų Mergelės gatvėje, po dabartiniu Inkaro terasų pastatu ir Parko gatve. Gimtojoje Hamleto, Otelo ir Lyro vietoje. Net gerklę užspaudė. Jis nebūtų galėjęs paaiškinti jaučiamos meilės literatūros menui savo priešininkams, mylintiems vieną vienintelę knygą, kurios tekstas yra nekaitomas ir draudžiamas interpretuoti, tą nepramanytąjį Dievo žodį.

Buvo neįmanoma įkalbėti Korano literatų atsakyti į vienintelį paprastą klausimą: ar jie žino, kad po Pranašo mirties gana ilgai nepasirodė *nė vienas kanoninis tekstas*? Omejadų dinastijos laikų įrašai Uolos katedroje vertė abejoti tuo, kas dabar laikoma Šventuoju Raštu – tekstu, kuris pirmą kartą buvo

standartizuotas trečiojo kalifo Utmano laikais. Vienos švenčiausių islamo šventovių sienos bylojo, kad atsirandant Knygai žmogus buvo linkęs klysti. Viskas pasaulyje, kas priklausė nuo žmogaus, buvo netobula. Knyga po musulmonų pasaulį plito sakytiniu žodžiu, tad dešimtojo šimtmečio pradžioje buvo atsiradę daugiau nei septynios teksto variacijos. Trečiajame dvidešimto amžiaus dešimtmetyje Al Azharo universiteto parengtas ir patvirtintas tekstas buvo tik viena iš tų septynių variacijų. Manyti, kad pasaulyje egzistuoja vienas pirminis tekstas, tobulas ir nekaitomas Dievo žodis, buvo tiesiog klaidinga. Net jei rašytojai kartais meluoja, istorija ir architektūra – niekada.

Jam paskambino Doris Lessing, rašytoja, kuriai didelę įtaką turėjo sufijų misticizmas, ir perspėjo, kad jo gynyba buvo „ydingai sudėstyta". Jam reikėjo išskirti Khomeini kaip antiislamišką, „Pol Poto atitikmenį". „Be to, – pridūrė tiesmukoji moteriškė, – turiu prisipažinti, kad man tavo knyga nepatiko." Visi turėjo savo nuomonę. Visi žinojo, ką reikia daryti.

Leidybos versle ėmė plisti baimė. Peterio Mayerio baiminimasis dėl jo naujų knygų užkrėtė ir kitus, – jis svarstė, ar tik „Penguin" vadovai nesistengia prisikviesti savo pozicijos rėmėjų, kad neatrodytų tokie bailiai, – tad tą patį ėmė teigti ir Prancūzijos bei Vokietijos leidėjai. Naujas *Publishers Weekly* numeris pasisakė prieš knygos minkštais viršeliais leidimą, ir jam vėl pasirodė, kad prie to nagus bus prikišęs koks išdavikas ar pingvinas. Pats Mayeris ir toliau, užuot atskleidęs datą, kada bus išleista knyga minkštais viršeliais, kalbėjo apie greta jo namų aptiktas naujas bombas. Išaiškėjo, kad jas padėjo Velso nacionalistai, tad su *Šėtoniškomis eilėmis* tai neturėjo nieko bendra. Bet tai nepakeitė Mayerio nusistatymo. Tony Lacey pasakė Gillonui, kad Peteriui į namus neseniai buvo atėjęs grasinimas susidoroti. Į Eseksą atvažiavo Billas Bufordas ir jiedu vakarienei išsikepė antį. „Nerūstauk", – patarė jam Billas.

Gillonas ir Andrew pradėjo šnekinti „Random House" leidyklos atstovus – Anthony Cheethamą, Si Newhouse, – kad išsiaiškintų, ar juos domina išleisti *Haruną ir pasakojimų jūrą*. Jie sakė, kad juos tai domina. Tačiau nei jie, nei Mayeris nepateikė jokio pasiūlymo. Tony Lacey atsakė, kad „Penguin" „atsiųs laišką". Sonny Mehta paskambino pasakyti, kad jis „stengiasi iš paskutiniųjų" prikalbinti „Random House" leidyklą.

Lapkričio pabaigoje atėjo „Penguin" laiškas. Jame nebuvo nurodyta *Šėtoniškų eilių* leidimo minkštais viršeliais pasirodymo data, nebuvo ir pasiūlymo išleisti naują knygą. Mayeriui reikėjo „bent kelių mėnesių" visiškos ramybės,

kad galėtų pradėti svarstyti apie knygos minkštais viršeliais leidimą. Kadangi tą savaitę BBC televizija parodė dokumentinį filmą apie besitęsiantį musulmonų „įniršį", prošvaisčių nesimatė. Kita vertus, „Random House" leidykla pranešė, kad nori rimtai tartis dėl būsimų knygų, ir derybos prasidėjo.

Isabel Fonsecą jis pirmąkart sutiko 1986-ųjų PEN kongrese, Niujorke. Ji buvo protinga ir graži, ir jie greitai susibičiuliavo. Kai ji persikėlė į Londoną, jo požiūris į ją pasikeitė, bet jokios romantikos čia nebuvo. Ankstyvą 1989-ųjų lapkritį ji pasikvietė jį į savo butą vakarienės, ir jis susitarė, kad jį atveš. Po įprastinių šnipų žaidimų jis atsidūrė prie jos durų su buteliu bordo ir iliuzija, kad jo laukia maloni vakarienė su drauge, įdomios istorijos apie Londono literatūrinį gyvenimą ir Johną Malkovichių bei puikus raudonasis vynas. Tačiau vėliau vakare nutiko kai kas baisaus. Netikėtai į duris pasibeldė drovusis, klierikiškasis Dickas Billingtonas ir paklausė, ar galėtų šnektelėti. Nors butas buvo nedidukas – svetainė, vienas miegamasis, – komandai teko sueiti vidun. Tankiai mirkčiodamas pro akinių stiklus jis pasakė, kad gali būti, jog senoji klebonija buvo demaskuota. Jie dar nebuvo tuo tikri, bet kaimelyje ėmė sklisti kalbos ir buvo minimas jo vardas. „Deja, kol neišsiaiškinsime, – tarė jis, – negalėsite ten grįžti." Jam susopo pilvą ir užplūdo bejėgiškumo jausmas.

– Ką, – nustebo jis, – norite pasakyti, kad negalėsiu *šiąnakt* ten grįžti? Dėl dievo meilės, juk jau dešimta valanda.

– Suprantu, – atsakė Dickas. – Bet būtų geriau, jei negrįžtumėt. Dėl viso pikto.

Jis pasižiūrėjo į Isabel. Ji netruko įsiterpti.

– Na, tu gali likti čia, – pasiūlė ji.

– Tai neįmanoma, – pasakė jis Dickui. – Nejau negalim grįžt ir išsiaiškinti ryte?

Dicko povyza rodė, kad jis nepatenkintas.

– Man buvo nurodyta, kad jums negalima grįžti, – atšovė Dikas.

Bute buvo tik viena didelė dvigulė lova. Jiedu miegojo kuo atokiau nuo vienas kito, o kai jo nerimastingas kūnas netyčia prisiliesdavo prie josios, jis mikliai atsiprašydavo. Tai buvo panašu į juodąją sekso komediją: į vieną lovą aplinkybės suverčia du draugus, mėginančius apsimesti, kad jiems tai nė motais. Filme jie galop liautųsi apsimetinėję ir pasimylėtų, ryte lauktų gėdos komedija, ir greičiausiai po ilgų dvejonių rastųsi meilė. Tačiau tai buvo tikras gyvenimas: ji jam pasiūlė pastogę nakčiai, nes jis netikėtai liko be namų

ir neįsivaizdavo, kas jo laukia kitą dieną, todėl tai buvo visai neseksualu. Jis buvo dėkingas ir nuliūdęs, ir, tiesa, šiek tiek jos geidė bei svarstė, kas būtų, jei atsisuktų į jos pusę, bet žinojo ar numanė, kad toks elgesys, esant tokioms aplinkybėms, būtų šiurkštus jos svetingumo išnaudojimas. Iš ryto Isabel svetainėje pasirodė ponas Greenupas. „Grįžti jūs negalėsit", – patvirtino jis.

Devas Stonehouse'as jau kurį laiką buvo išvytas iš komandos, bet jis ne per seniausiai lankėsi Litl Bardfilde ir turbūt, neišvengiamai padauginęs vietinėje smuklėje, – kai vėliau jam apie tai papasakojo Bobas Majoras, jis negalėjo tuo patikėti, – išsitraukė savo ginklą ir ėmė jį demonstruoti sugėrovams. Paaiškėjo, kad smuklės šeimininkas kadaise vadovavo „Aklojo elgetos" užeigai Vaitčapelo rajone, mėgstamai liūdnai pagarsėjusių brolių dvynių Kray girdyklai, kur gangsteris Ronnie Kray kartą užmušė žmogų. Vyras, šeimininkavęs tokiai smuklei, Bobo Majoro žodžiais tariant, „užuodė farą per mylią". Tos smuklės derėjo privengti; bet Devas ten nuvyko atšvęsti savo gimtadienio, o kai lankytojai suvedė visus taškus ir kažkam išsprūdo *Salmano Rushdie* vardas, tai viskas ir išaiškėjo.

– Tai absurdas, – priekaištavo jis ponui Greenupui. – Už tą nuosavybę aš sumokėjau didžiulius pinigus, o jūs man sakote, kad negaliu ten grįžti, nes vienas jūsų pareigūnų prisigėrė? Ką man daryti? Likti čia aš negaliu ir neturiu daugiau iš ko rinktis.

– Teks susirasti kitus namus, – tarė ponas Greenupas.

– Pasakyta padaryta, – įsismarkavęs atšovė jis ir spragtelėjo pirštais. – Abrakadabra ir štai – nauji namai.

– Daugelis pasakytų, – šaltai atsakė ponas Greenupas, – kad jūs pats dėl to kaltas.

Visą dieną jis skambinėjo kaip patrakęs. Vienas Sameen draugas, pakistanietis pramoninkas, turėjo butą Čelsio rajone, prie upės. Galbūt ji galėjo gauti jo raktus. Jane Wellesley vėl pasiūlė jam butą Noting Hile. O Gillonas Aitkenas jį nukreipė pas ledi Cosimą Somerset, tuo metu dirbusią Londono biure. Jis sakė, kad Cosima yra visiškai patikima bei diskretiška ir kuo puikiausiai jam ras nuomojamą būstą ir dėl jo susitars. Viską buvo galima atlikti per agentūrą. Jis paskambino Cosimai, ir ši guviai atsakė: „Žinoma, išsyk to imsiuos." Jis iš karto suprato, kad ji tobula tarpininkė, protinga ir geraširdė; be to, niekas negalėjo įtarti, kad toji žavinga mėlynkraujė galėtų įsivelti į nešvarią Rushdie aferą.

Kiek vėliau pas Isabel atvyko Sameen su savo draugo buto raktais, taigi jis vėl bent kelioms dienoms turėjo kur apsistoti. Policininkai – tarp jų vėl

grįžęs Benny – jį slapta įvedė į daugiabutį Čelsio rajone ir pranešė, kad naktį nuveš į senąją kleboniją susirinkti daiktų. Atgauti pinigus, sumokėtus už nuomą, nebebuvo vilčių. Benny niekieno neprašytas patarė atšaukti *Šėtoniškų eilių* leidimą minkštais viršeliais. Jis teigė, kad vietiniai policijos pareigūnai lankėsi knygynuose ir liepė jiems perduoti „Penguin" leidyklai, kad ši neleistų tiražo minkštais viršeliais. Ši informacija prieštaravo tam, ką jam pasakojo padalinys. Nebuvo jokio stabilumo. Nebuvo jokio pasitikėjimo.

Kai Greenupas išėjo, o Isabel iškeliavo į darbą, jis padarė klaidą. Tokios nepastovios būsenos jis paskambino savo žmonai ir nuėjo su ja susitikti. O tada padarė dar didesnę klaidą – jiedu pasimylėjo.

Jis per vargus įsikėlė į Čelsio rajoną, nors jo gyvenimas ir byrėjo į šipulius – jis buvo be pastogės, be leidybinės sutarties, vis bjuro jo santykiai su policija, be to, nebuvo aišku, ką daryti su Marianne, – vos įsijungęs televizorių, išvydo neįtikėtiną stebuklą, prieš kurį nublanko visi jo sunkumai. Subyrėjo Berlyno siena, o ant jos griuvėsių šoko jaunimas.

Tais siaubingai prasidėjusiais metais – kai jį asmeniškai palietė fatva, o visą pasaulį sudrebino Tianianmenio įvykiai – nutiko ir daugiau iškilių stebuklų. Žinia apie didingąjį hiperteksto perdavimo protokolą – pasaulį pakeitusį http:// – svarbi pasirodė ne išsyk. Bet apie komunizmo griūtį pasaulis netruko išgirsti. Jis atvyko į Angliją būdamas paauglys, užaugęs po kruvino Indijos ir Pakistano padalijimo, o pirmasis didelis politinis įvykis, nutikęs jam atvykus, buvo Berlyno sienos statybos 1961-ųjų rugpjūtį. „O ne, – pagalvojo jis, – nejau dabar ims dalyti ir Europą?" Po daugelio metų lankydamasis Berlyne, nes turėjo dalyvauti televizijos diskusijoje su Günteriu Grassu, S-Bahn traukiniu jis persikėlė anapus galingai, atgrasiai, amžinai atrodančios sienos. Vakarinė jos pusė buvo padengta grafičiais, o rytinė – rūsčiai plika. Jis nė negalėjo įsivaizduoti, kad milžiniškas priespaudos aparatas, kurį ir simbolizavo toji siena, kada nors žlugs. Tačiau išaušo diena, kai sovietinio teroro valstybė pasirodė esanti sutrūnijusi iš vidaus ir subyrėjo kone pernakt kaip smėlio pilis. *Sic semper tyrannis.* Šokančių jaunuolių džiaugsmas jam įkvėpė naujų jėgų.

Retsykiais įvykių kaleidoskopas tapdavo nebepakeliamas. Hanifas Kureishi Šiuolaikinių menų institute diskutavo su Shabbiru Akhtaru, o diskusijai pasibaigus paskambino jam pranešti, koks gležnas ir nekompetentingas priešininkas buvo Akhtaras. Jo bičiuliui, rašytojui ir „Chartijos 88" steigėjui, Anthony Barnettui teko dalyvauti diskusijoje su parlamentaru Maxu Maddenu apie šventvagystės įstatymą, ir šis taip pat pasirodė silpnas

ir baikštus oponentas. Anthony Cheethamas ir Sonny Mehta iš „Random House“ ir „Knopf“ leidyklų prieš pasirašydami kontraktą dėl būsimų knygų panoro pasišnekėti su ponu Greenupu. Nors ir prislėgtas šio prašymo, Greenupas netikėtai pareiškė nematantis jokių keblumų dėl ateities ir tą patį pasakysiąs Cheethamui bei Sonny. „Penguin“ atleido Timą Bindingą, jauną redaktorių, karštai gynusį *Šėtoniškas eiles*. Mayeris liovėsi atsakinėjęs į Andrew Wylie skambučius. Irano ekspertas Fredas Halliday paskambino pranešti, kad buvo susitikęs su Abbasu Maliki, Irano užsienio reikalų ministro pavaduotoju (beje, vienu iš vyrų, 1979-aisiais užpuolusių JAV ambasadą Teherane). Maliki pasakė Fredui, kad nė vienas iranietis negalėjo prieštarauti Khomeini, bet jei Britanijos musulmonai sustabdytų savo kampaniją, Iranas galbūt apsiramintų. „Beje, – pridūrė Fredas, – ar žinojai, kad piratinės farsi radijo stotys Iranui nuolat transliuoja *Eilių* vertimą?“

Marianne ir toliau kalbėjo apie *Croeso i Gymru* bei *Urdu kalbos mokymosi* leidimą, bet staiga nusprendė, kad pasakojimai dar „neišbaigti“. Jį baugino jos emocinis trapumas. Jane kartu su Pauline Melville ir Sameen jį peikė už tai, kad vėl atgaivino santykius su Marianne. Ką jis sau galvojo? Atsakymas buvo paprastas – jis nemąstė blaiviai. Tai tiesiog atsitiko, ir viskas.

Paskutinis kraują stingdantis Kalimo Siddiqui pasisakymas buvo nagrinėjamas Karališkojoje prokuratūros tarnyboje, ir Geoffas Robertsonas prasitarė, kad KPT ketino pateikti kaltinimą. Tačiau tarnyba to nesiėmė, pareikšdama, kad „trūksta įrodymų“. Vaizdo įrašo, kuriame Siddiqui kursto nužudyti žmogų – nepakako.

Šiauriniame Londone, Ermitažo gatvėje 15, buvo policininkų labai mėgstamas namas, mat jis turėjo vidinį garažą, kuriame būtų buvę daug lengviau jį įsodinti į automobilį ir iš jo išlaipinti niekam nematant. Johnas Howley ir ponas Greenupas atvyko su juo pasimatyti į butą Čelsio rajone. Jie buvo pasibaisėję Litl Bardfilde padarytomis „klaidomis“ ir patikino jį, kad tai nebepasikartos, kad Devas Stonehouse'as jo nebesaugos. Galbūt dėl savo pasibaisėjimo jie ir ėmė nuolaidžiauti. Jiedu suprato, kad jis neteko senosios klebonijos nuomai išleistų pinigų ir kad naujiems namams jam vėl reikės didelių investicijų. Jie sutiko, kad iki nuomos sutarties pabaigos senoji klebonija būtų naudojama „pasitaikius progai“. Jie buvo linkę jam „leisti“ daugiau judėti ir lankyti draugus. O didžiausias proveržis buvo susitarimas, kad Zafarui būtų leidžiama pas jį lankytis ir svečiuotis. Ir, taip, jei jis labai norės, lankytis galės ir Marianne. Vis dėlto ji buvo jo žmona.

Gruodžio pradžioje jis, Billas, jo lenkaitė mergina Alicja, Zafaras ir Marianne savaitgaliui nuvyko į Litl Bardfildą. Zafaras, kaip ir jis, dėl to be galo džiūgavo. Tačiau Marianne buvo keistos nuotaikos. Prieš kelias dienas ji netgi atsiprašė, kad „melavo", bet tada jos akys vėl sutvisko beprotybe ir vidurnaktį ji iškrėtė eilinę savo staigmeną. Pasakė, kad ji ir Billas tapo meilužiais. Jis paprašė Billo šnektelėti su juo nuošaly, ir jiedu nuėjo į nedidelį klebonijos kambarėlį, kur stovėjo televizorius. Billas prisipažino, kad kartą tai buvo nutikę, bet jis išsyk pasijuto lyg paskutinis kvailys ir nežinojo, kaip jam prisipažinti. Jiedu kalbėjosi pusantros valandos, abudu suprasdami, kad jų draugystė kabo ant plauko. Jiedu vienas kitam pasakė tai, ką reikėjo pasakyti, – garsiai ir nuosaikiai, piktai, o galiausiai per juokus. Galų gale jie sutarė pamiršti ir apie tai nebekalbėti. Jis taip pat pasijuto be galo kvailai, nes jam vėl reikėjo apsispręsti dėl savo santuokos. Lyg mestum rūkyti, o paskui vėl imtum ir pradėtum iš naujo. Šitai, beje, jam taip pat nutiko. Po penkerių metų nerūkymo jis vėl įjunko į šiuos kvaišalus. Jis širdo ant savęs. Jam reikėjo kuo greičiau atsikratyti tų dviejų įpročių.

Namas Ermitažo gatvėje buvo lyg tvirtovė ant niekam nežinomos gatvės kampo. Jis buvo atgrasus ir beveik be baldų. Cosima privertė šeimininkus atvežti bent pagrindinius baldus, darbo stalą ir kėdę, porą krėslų, virtuvės baldus. Bet kol jis ten gyveno, namai atrodė tarsi apleista erdvė. Ten jis vėl atrado darbą, ir *Harunas ir pasakojimų jūra* pagaliau pajudėjo.

Gruodžio 15-ąją Mančesteryje buvo suimti keturi iraniečiai, įtariami priklausę smogikų būriui. Vienas jų – Mehrdadas Kokabi – buvo apkaltintas ketinimu susprogdinti keletą knygynų ir nunuodyti. Nuo tada tapo dar sunkiau išpešti iš Peterio Mayerio datą, kada *Šėtoniškos eilės* bus išleistos minkštais viršeliais. „Galbūt kitų metų vidury", – žadėjo jis Andrew ir Gillonui. Visų baisiausia, kad ir „Random House" netikėtai ėmė baidytis sutarties leisti jo naujas knygas. Alberto Vitale, „Random House, Inc." valdybos pirmininkas, pareiškė, kad jie „neįvertino pavojaus" ir gruodžio 8-ąją „Random" nutraukė derybas. Tada jis jau nebeturėjo nei leidimo minkštais viršeliais, nei leidėjo. Gal reikėjo apskritai liautis rašyti? Atsakymas gulėjo ant darbo stalo – rašyti kviečiantis *Harunas*. Tuomet su juo itin meiliai pasikalbėjo Billas. Žurnalas *Granta*, įsteigęs „Granta Books" leidyklą, ėmėsi knygų leidybos. „Mes ją išleisim, – pasakė jis. – Įrodysiu tau, kad geriau ją leisti pas mus, o ne didelėj korporacijoj."

Atsivėrus Brandenburgo vartams susivienijo du Berlynai. Rumunijoje žlugo Ceauşescu režimas. Jis sutiko parašyti laikraščiui *The New York Times*

tylą sudrumstusios Thomo Pynchono knygos *Veinlandas* (*Vineland*) recenziją. Mirė Samuelis Beckettas. Jis praleido dar vieną savaitgalį su Zafaru senojoje klebonijoje, ir jo sūnaus meilė jį įkvėpė kaip niekas kitas. Tada atėjo Kalėdos ir rašytojas Grahamas Swiftas įkalbėjo jį praleisti šventes su juo ir jo gyvenimo drauge Candice Rodd jų namuose Pietų Londone. Naujuosius jis sutiko taip pat draugijoje: su Michaelu Herru ir jo žmona Valerie, kurie turėjo žavingą įprotį vienas kitą vadinti Džimu. Tarp jų neskambėjo jokie „mielasis“, „brangute“ ar „mažiuk“. Jis savo sodriu amerikietišku lemenimu, o ji savo skambiu anglišku tarškesiu „išdžimino“ senuosius metus lauk.

– Ei, Džimai.

– Ką, Džimai?

– Su Naujais, Džimai.

– Ir tave su Naujais, Džimai.

– Myliu tave, Džimai.

– Ir aš tave myliu, Džimai.

1990-ieji atėjo su šypsena Džimo ir Džimo draugijoje.

Marianne ten taip pat buvo. Taip. Ir Marianne.

IV

Meilės troškimo spąstai

Jam ėmė eiti tokios Nalini Mehta iš Delio laiškai. Jis nepažinojo moterų tokiu vardu, bet ji buvo įsitikinusi, kad jį pažįsta ne vien socialiai, bet ir kūniškai, pornografiškai, *bibliškai*. Ji atsiminė jų pasimatymų datas ir vietas, galėjo apibūdinti, kaip atrodė viešbučių kambariai, koks vaizdas matėsi pro jų langus. Laiškai buvo ne vien gerai parašyti, bet ir intelektualūs, o jos rašysena plonu mėlynu šratinuku buvo tvirta ir išraiškinga. Tačiau nuotraukos buvo klaikios: nors moteris buvo akivaizdžiai graži, apsinuoginusios jos kadrai buvo kvailoki, toli gražu ne erotiški, nufotografuoti nemokšiškai, prastai apšviesti. Jis jai neatrašė, net nemėgino jos atkalbėti neberašyti, suprasdamas, kad tai būtų ūmi klaida. Laiškų autorės užsidegimas, su kuriuo ji kalbėjo apie jųdviejų meilę, jį vertė dėl jos būgštauti. Dauguma indų vis dar gėdijosi kalbėti apie psichikos ligas. Šeimos neigdavo, kad tokia negandа galėjo nutikti jų artimajam. Užuot tinkamai gydomos, visos bėdos būdavo užglaistomos. Tai, kad Nalini Mehta laiškai nesiliovė ir ateidavo dar dažniau, reiškė, kad moteris nesulaukė trokštamos meilės.

Jai be galo rūpėjo jo paties padėtis. Ji „žinojo“, kad ir jis negali sulaukti *trokštamo* meilaus dėmesio. Vos laikraštyje perskaičiusi, kad jo žmona jau nebe su juo, ji ėmė maldauti užimti šios vietą. Ji žadėjo pas jį ateiti ir suteikti jam laimę. Žadėjo daryti viską, ko jis panorės, būti greta ir jį prižiūrėti, apgobti jį savo meile. Kaip jis galėjo tam nepritarti, juk jie tiek daug reiškė vienas kitam, taip smarkiai vienas kitą mylėjo. Jis privalėjo ją pasikviesti. „Pasikviesk mane, – rašė ji, – ir aš kaipmat atvyksiu.“

Ji papasakojo studijavusi anglų literatūrą Ledi Shri Ram universitete, Delyje. Jis prisiminė, kad ten kadaise dėstė jo draugė Maria, rašytoja iš Goa, tad paskambino jai pasiteirauti, ar ji pažįsta tą moterį. „Nalini, – tarė ji sau. – Žinoma. Viena gabiausių studenčių, bet labai pakrikusi.“ Taigi, jis buvo teisus: jos šeima nenorėjo pripažinti, kad jų dukra serga, ar suteikti jai tinkamos medicininės pagalbos. „Nežinau, ko derėtų imtis“, – pasakė Maria.

Tada laiškai pasikeitė. „Aš atvykstu, – rašė ji. – Atvykstu į Angliją, kad amžinai galėčiau būti su tavimi.“ Delyje ji susitiko su savo bendraamže angle ir buvo pakviesta pasisvečiuoti Saryje pas jos tėvus pensininkus. Ji įsigijo

bilietą. Turėjo išvykti „rytoj", paskui „šiandien". Ji atvyko. Po kelių dienų ji niekam nepranešusi užėjo į agentūrą Londone ir įsiveržė į Gillono Aitkeno kabinetą. Vėliau Gillonas jam papasakojo: „Na, mielas drauge, ji labai įspūdinga, buvo dailiai apsirengusi ir dar pasakė, kad yra tavo draugė, tad, žinoma, aš ją pakviečiau vidun." Ji išsyk ėmė reikalauti jo adreso ir telefono numerio, nes jis laukė jos atvykstant, tvirtino, kad tai labai skubu, kad jai nedelsiant privalu pas jį nuvažiuoti. Jei įmanoma – tą pačią dieną. Gillonas pastebėjo, kad padėtis pakrypo labai nemalonia linkme. Jis gana mandagiai pasakė Nalini, kad mielai perduos žinutę, o jei gaus numerį, perduos ir jį. Būtent tada Nalini Mehta mainais jam pasiūlė seksą. Gillonas sutriko. „Mieloji, tokių dalykų mano kabinete ir net namuose pasitaiko retokai." Jis atsisakė. Ji ėmė įkalbinėti dar įkyriau. Siūlė nušluoti nuo stalo dokumentus, tučtuojau pasimylėti ant medinio stalviršio, o už tai jis turėjo jai duoti jo telefono numerį ir adresą. Gillonas surimtėjo. „Ne, tai išties neįmanoma", – atsakė jis. Reikalavo palikti savo drabužius ramybėje. Ji atlyžo ir pravirko. Pasakė, kad neturi pinigų. Viską, ką turėjo, išleido kelionei iš draugės tėvų namų Saryje iki agentūros. Klausė, ar jis negalėtų jai paskolinti, tarkim, šimtinės, kurią ji grąžintų, kai tik galėtų. Išgirdęs šį pasakojimą Andrew Wylie pasakė: „Ji save pasmerkė, vos paprašiusi iš Gillono pinigų. Tai buvo mirtinas ėjimas." Išsitiesęs visu savo aukštu ūgiu Gillonas palydėjo ją iki durų.

Praėjo kelios dienos, gal savaitė. Tada Ermitažo gatvėje policija uždavė jam klausimą. Philas Pittas jo paklausė, ar jis pažįsta, kitaip sakant, ar turėjo reikalų su panele Nalini Mehta? Jis papasakojo pareigūnui, ką žinojo. „O ką? – pasiteiravo jis. – Jai kas nors atsitiko?" Kai kas atsitiko. Jos pasigedo siaubingai sunerimę jos draugės tėvai, kuriems ji be perstojo pasakojo apie savo artimus santykius su Salmanu Rushdie, pas kurį netrukus žadėjo apsigyventi. Jai nepasirodžius namie dvi dienas, išsigandusi porelė paskambino į policiją. „Turint omeny pono Rushdie padėtį, – pasakė jie, – ir atsižvelgiant į jos gašlias kalbas, kas nors jai galėjo pakenkti." Policijos patrulis ją rado Pikadilio aikštėje tik dar po kelių dienų: susitaršiusiais plaukais, su tuo pačiu sariu, su kuriuo išvyko iš Sario prieš penkias šešias dienas, visiems klausantiems pasakojo, kad ji „Salmano Rushdie mergina", kad jie „įsimylėję vienas kitą" ir kad ji atskrido į Anglija, nes jis ją pasikvietė gyventi kartu.

Jos pažįstamos iš Delio tėvai nebenorėjo, kad ji pas juos grįžtų. Policijai nebuvo reikalo laikyti ją areštinėje; ji nepadarė jokio nusikaltimo. Ji neturėjo kur eiti. Jis paskambino jos senajai anglų kalbos mokytojai Mariai ir pasakė: „Gal galėtum susisiekti su jos tėvais?" Laimei, jai pavyko. Iš pradžių

išsisukinėjęs ir gynęs dukrą, kad ji visiškai sveika, Nalini tėvas ponas Mehta sutiko atskristi į Londoną jos pasiimti. Paskui jis dar gavo kelis laiškus, bet galiausiai jie baigėsi. Jis vylėsi, kad tai geras ženklas. Gal ji gydėsi. Ji taip smarkiai troško meilės, kad net pamišo. Jis tikėjosi, kad ji pagaliau sulaukė tikros šeimyninės meilės ir rūpesčio, kuris ją galėtų ištraukti iš jos sąmonės paspęstų spąstų.

Tada jis dar nesuprato, kad baigiantis metams jam pačiam, ištroškusiam meilės, sąmonė paspęs spąstus ir įstums į beprotybę bei savidestrukciją, tarsi į mylimosios glėbį.

Jis sapnavo išteisinimą. Sapnai buvo detalūs: jo kritikai ir būsimi žudikai ėjo pas jį vienplaukiai, atgailos kupinais veidais, meldė atleisti. Jis užsirašydavo sapnus, ir tai kaskart kelioms akimirkoms pataisydavo jam nuotaiką. Rengiant tylą sudrumsiančią esė ir Herberto Reado vardo paskaitos medžiagą, jo įsitikinimas, kad gali viską paaiškinti, atvesti žmones į protą, vis stiprėjo. *The Guardian* išspausdino šlykščią Hugo Youngo straipsnio reklamą: sutvarstytą „Penguin“ simbolį su antrašte AR SALMANAS RUSHDIE DĖL KO NORS GAILISI? Pasirodęs Hugo Youngo straipsnis tęsė pradėtą procesą – vertė agresorių kaltę jų aukoms – teigdamas, kad jis turėtų „atgailauti už tai, ką padarė“, bet tai jam suteikė tik dar daugiau ryžto ginti savo poziciją ir skelbti apie jos teisumą.

Atėjo pirmosios knygos sudeginimo Bradforde metinės. Vienas laikraštis, apklausęs šimtą Britanijos knygynų, nustatė, kad 57 iš jų pasisakė už *Šėtoniškų eilių* leidimą minkštais viršeliais, 27 prieš, o 16 neturėjo nuomonės. Bradfordo mečečių tarybos visuomeninis atstovas pasakė: „Mes negalime nusigręžti nuo šios problemos. Ji lems mūsų ateitį.“ Kalimas Siddiqui parašė laišką laikraščiui *The Guardian*, kuriame pareiškė: „Mes [musulmonai] privalome palaikyti pono Rushdie mirties nuosprendį.“ Po kelių dienų Siddiqui nuvyko į Teheraną, kur jam buvo skirtas asmeninis susitikimas su Khomeini įpėdiniu, ajatola Ali Khamenei.

Jis rašė kiaurą parą, stabtelėdavo tik galėdamas pasimatyti su Zafaru. Jiedu, meiliai prižiūrimi panelės Bastard, praleido savo paskutinį kerintį savaitgalį senojoje klebonijoje. Net ir Marianne, – paprastai ji būdavo prastos nuotaikos, negalėjo rašyti, manė, kad jos gyvenimas žlugęs, kad ji „gyvena melo pasaulyje“ ir kad jos knyga nebus išleista dėl to, kad susidėjo su juo, – tąsyk buvo nusiteikusi kiek geriau nei visados, tad jam nebuvo dingsties savęs kamantinėti, kodėl pas ją grįžo. Kai jie paskutinįkart išvyko iš Litl Bardfildo ir

grįžo į Ermitažo gatvę, jį aplankė ponas Greenupas ir pasakė, kad jam nebus leista skaityti Herberto Reado vardo paskaitos. Vėl suskambo žodis „leista", kuris, kaip ir jo brolis „leidimas", jį vertė jaustis kaliniu, o ne „viršininku". Policija informavo Šiuolaikinių menų institutą, kad negalės užtikrinti renginio saugumo, jei jis jame dalyvaus. Greenupas pareiškė, kad jo dalyvavimas būtų neatsakingas bei savanaudis poelgis ir kad Metropoliteno policija nepalaikys šios jo užgaidos.

Instituto atstovus policijos perspėjimas akivaizdžiai įbaugino. Jis jiems pasakė, kad yra pasirengęs atvykti ir perskaityti savo pranešimą net be jokios apsaugos, bet juos tai pernelyg gąsdino. Galiausiai jam teko nusileisti. Jis pažadėjo rasti, kas galėtų perskaityti paskaitą už jį, ir jie su palengvėjimu sutiko su šiuo pasiūlymu. Pirmiausia jis paskambino Haroldui Pinteriui. Paaiškino susiklosčiusią padėtį ir išdėstė savo prašymą. Haroldas be menkiausios dvejonės ir su jam įprastu guvumu atsakė: „Taip." Vasario pabaigoje jam pavyko aplankyti Haroldą ir Antonią Fraser jų namuose ir įkvėptas jų entuziazmo, drąsos bei ryžto jis kitą dieną be pertraukos rašė keturiolika valandų, kol baigė galutinę „Nejau nėra nieko švento?" versiją. Į Ermitažo gatvę atvyko Gillonas – kadangi būstą čia rado Cosima Somerset, o išnuomotas jis buvo agentūros vardu, „nuomininkas" Gillonas gavo leidimą jį aplankyti ir buvo atvežtas policijos automobiliu, žinoma, po įprastinės „sausojo valymo" procedūros – ir tame nykiai rusvame pustuščiame name sėdo skaityti paskaitos teksto ir esė „Su geriausiais ketinimais", ***Šėtoniškų eilių explication de texte***, kuris kartu buvo ir kvietimas įsigilinti į kūrinį ir pasistengti suprasti jo autorių, nes juos buvo ketinama išspausdinti kaip vieną septynių tūkstančių žodžių straipsnį naujajame laikraštyje ***Independent on Sunday.*** Gillonas pasiėmė tekstus su savimi ir perdavė ŠMI skirtą paskaitą Haroldui. Atėjo metas vėl sėsti prie ***Haruno.***

„Su geriausiais ketinimais" pasirodė 1990-ųjų vasario 4-ąją, sekmadienį. Jaunasis užsienio reikalų ministras Williamas Waldegrave'as paskambino Haroldui Pinteriui ir pasakė esąs sujaudintas iki ašarų. Pirmoji musulmonų reakcija, kaip ir tikėtasi, buvo neigiama, bet jis, galbūt kiek naivokai, pajuto nežymų Shabbiro Akhtaro ir jo pakaliko Tariqo Modoodo kalbėsenos pasikeitimą. Pasigirdo viena bloga žinia: Libane įkaitais laikomų britų šeimos ketino paviešinti pareiškimą, kuriuo nepritaria ***Eilių*** leidimui minkštais viršeliais. Antradienį, vasario 6-ąją, Haroldas stojo ant ŠMI pakylos ir perskaitė „Nejau nėra nieko švento?" Paskaitą parodė per BBC laidą „The Late Show". Jis pajuto milžinišką palengvėjimą. Savo požiūrį jis išsakė. Audra siautėjo

jau metus, ir jam atrodė, kad jo balsas buvo per tylus prasiskverbti pro iš visų pasaulio kampų sklindantį maurojimą, pro fanatizmo ir istorijos vėjo stūgavimą. Jis suprato, kad nerimavo be reikalo. Savo dienoraštyje užsirašė: „Atsakas į SGK ir NNNŠ? mane be galo pradžiugino. Regis, įvyko svarus poslinkis. Demonizacija traukiasi, o agresoriai atrodo sutrikę." Paskambinę draugai teigė, kad Menų institute nuotaika buvo „šilta", „jausminga", „džiugi". Marianne požiūris buvo kitoks. Atmosfera buvo „sterili". Ji pridūrė, kad jaučiasi nemylima.

Praėjus trims dienoms po Reado vardo paskaitos ajatola Khamenei per penktadienio maldą atnaujino Irano mulokratijos paskelbtą mirties nuosprendį. Metus besitęsiančiame „Rushdie incidente" išryškėjo tam tikras dėsningumas: pasirodžius pragiedruliams, vilties spinduliui, ateidavo gniuždantis smūgis – padėtis paaštrėdavo, ant kortos būdavo pastatoma dar daugiau. „Na, – užsirašė jis į savo dienoraštį, – jie dar manęs nenugalėjo."

Tapęs laisvu žmogumi Nelsonas Mandela išėjo iš tamsybių į dienos šviesą ir dvylikoje siaubo bei stebuklų mėnesių sužibo dar viena neapsakomai džiugi akimirka. Jis stebėjo, kaip ilgai buvęs nematomas, Mandela vėl pasirodė, ir suprato, kiek palyginti mažai jis kentėjo. „Pakaks, – tarė jis sau. – Atgal prie darbo."

Tačiau jį ir vėl užklupo Valentino diena. Clarissa telefonu jį labai maloniai pasveikino su vestuvių metinėmis. Paskambino Haroldas. Prahoje jis susitiko su naujuoju Čekijos prezidentu, dramaturgu ir žmogaus teisių didvyriu Václavu Havelu, „o jo pirmas klausimas buvo apie tave. Jis nori imtis didelių darbų". Pasigirdo naujų grasinimų iš medžliso – Irano parlamento – pirmininko Mehdi Karroubi (po dvidešimties metų jis kartu su Miru Hosseinu Moussavi, dar vienu fatvos šalininku, netikėtai tapo prezidento Ahmadinejado opozicijos lyderiu) ir iš „laikinojo Revoliucijos gvardijos kariuomenės vado". Irano aukščiausiojo teismo pirmininkas ajatola Yazdi pareiškė, kad įvykdyti grasinimą yra kiekvieno „pajėgaus" musulmono pareiga, o Londone smaginosi sodo nykštukas, vadovavo dideliam sambūriui, sutelktam „pritarti" grasinimams, bet jis pridūrė, kad šis laimėjimas „neturėjo nieko bendra su Britanijos musulmonais". Tai tapo mėgstama jų judėjimo giesmele. Liaquatas Hussainas iš Bradfordo mečečių tarybos pasakė, kad „Nejau nėra nieko švento?" buvo tiesiog „reklaminis triukas" ir kad Rushdie veltui buvo nematomas, nes Britanijos musulmonai jam nekėlė jokio pavojaus – anot Hussaino, jis slėpėsi tik tam, kad pakurstytų konfliktą ir užsidirbtų daugiau pinigų.

Viename *The New York Times* vedamajame už skystablauzdiškumą ir nekonkretumą buvo sukritikuoti leidėjai ir politikai, o jis pagirtas už tai, kad gynė „kiekvieno rašytojo teisę leisti knygas, keliančias keblius klausimus ir atveriančias proto duris". Įtampai augant šie padrąsinantys žodžiai jam buvo labai svarbūs.

Britanijos musulmonų pastangos apkaltinti jį šventvagyste ir viešosios tvarkos įstatymo pažeidimais pasiekė teismą. Geoffrey Robertsonas gynė jo pusę, teigdamas paprastą tiesą, kad moralinė atsakomybė už smurto padarinius tenka smurtautojams; jei dėl to buvo nužudyta žmonių, kaltinti reikia žudikus, o ne tolimame krašte gyvenantį rašytoją. Tų musulmonų keliamai bylai nepadėjo ir tai, kad trečią teisminio svarstymo dieną teisėjas sulaukė grasinančių laiškų. Galiausiai visi ieškiniai buvo atmesti. Tai „supykdė" musulmonų lyderius, o Didžiosios Britanijos musulmonų partija net paprašė panaikinti fatvą, nes rašydamas knygą autorius buvo „išprotėjęs", pagrindiniu „įrodymu" pasitelkusi žmonėms su psichikos sutrikimais padedančios labdaros organizacijos SANE vadovės paviešintą pareiškimą, kad *Šėtoniškose eilėse* ji įžvelgė bene ryškiausią šizofrenijos aprašymą. Kita vertus, Keithas Vazas, prieš metus su didžiuliu užsidegimu prisidėjęs prie musulmonų demonstracijos, parašė į *The Guardian*, koks „atgrasus" jam yra grasinimas susidoroti ir kad jį panaikinti turėtų būti pagrindinis prioritetas.

Jane Wellesley namuose buvo surengta „šventinė" vakarienė, į kurią už jo bendro gyvenimo su Marianne vienų metų sukaktį pakelti taurės atėjo Sameen, Billas, Pauline (tądien buvo ir jos gimtadienis), Gillonas, Michaelas ir Valerie Herr. Jis džiaugėsi bent vakarui ištrūkęs iš namų Ermitažo gatvėje; jis buvo pradėjęs bjaurėtis jų drėgnomis sienomis, kiauru stogu, pigia apdaila ir baldų stygiumi. Nuoma buvo brangi, tad jis dar niekad nesijautė taip smarkiai apgautas; bet jam teko su tuo taikstytis, kad galėtų gyventi Londone ir naudotis vidiniu garažu. Kitą dieną į tą slogią buveinę atvežė pasisvečiuoti Zafarą, ir stebėdamas, kaip sūnus vargsta su geometrijos uždaviniais, jis su apmaudu troško, kad vėlei galėtų būti jam tikras tėvas ir nepražiopsotų berniuko vaikystės. Tai buvo didžiausia netektis.

Užėjusi Marianne jį išpeikė, kad žaidžia kompiuterinius žaidimus. Zafaro dėka jis pamėgo santechniką Mario ir jo brolį Luidžį, ir retkarčiais „Super Mario" pasaulis jam atrodė tarsi šviesi jo nuolatinio pasaulio alternatyva.

– Geriau knygą paskaitytum, – su panieka prikišo jam žmona. – Mesk tą užsiėmimą.

Jis neteko savitvardos.

– Neaiškink man, kaip gyvent, – atšovė jis, ir ji išdidžiai išėjo.

Harunas ir pasakojimų jūra ėmė lietis. Jo sąsiuviniuose buvo gausu nuotrupų – posmų, anekdotų, skrajojantis sodininkas, kaip Arcimboldo paveikslas supintas iš kietų šakniagumbių ir daržovių, dainuojantis „gali kirsti antieną, bet kirsti manęs negali", kareivis perštinčia gerkle, atsikosėjantis ir atsikrenkščiantis rašytojų pavardėmis „kafka! gogogol!", tik į galutinį tekstą nepakliuvo „gogh! waugh!" ir (neištariamas Italo Calvino *Kosmikomiksų* (*Cosmicomics*) pasakotojo vardas) „qfwfq!" Taip pat galiausiai radosi bjaurioji, muzikinės klausos neturinti princesė Batčyt ir jos šaiži daina apie mylimąjį (ir bukąjį) princą Bolą, „jis nemoka žaisti polo, jis nemoka groti solo", ir visa tai jau galėjo įsikurti toje linksmoje tėkmėje. Stebuklingos lempos būtybė Džinas iš Kanapių – „kažkoks prasimušėlis karjeristas" – buvo išbrauktas kartu su savo seserimi Rusvaplauke Džine. Buvo smagu. Nuo to laiko jam visad būdavo džiugu, kad tamsiausiu gyvenimo tarpsniu jis parašė šviesiausią ir linksmiausią knygą, knygą su natūralia, tikrų tikriausia pelnyta pabaiga, kokią ir troško panaudoti, kai tik ją sumąstė. Kaip Vėplys pasakė Harunui, tokią užbaigą sunku sukurpti.

Į Londoną rengėsi atvykti Václavas Havelas. Tai turėjo būti jo pirmasis oficialus vizitas nuo prezidentinės kadencijos pradžios, ir, anot Haroldo Pinterio, per tą kelionę jis ketino viešai pareikšti smarkiai palaikantis *Eilių* autorių, o šis, tarp kitko, svarstė, kaip galėtų suburti pasaulinių garsenybių paramos grupę, vadovaujamą Havelo, ir galbūt pakviesti Peru romanistą (ir pralaimėjusį kandidatą į prezidentus) Mario Vargasą Llosą. Jis vylėsi surinkti delegaciją, kuriai iraniečiai galėtų nusileisti: tokių iškilių asmenybių grupę, kad pritarti jos nuomonei atrodytų kaip kilnus poelgis, o ne pralaimėjimas.

Tokių išradingų idėjų ieškoti jį skatino Sameen. „Privalai imtis veiksmų, – sakė ji, – galvok kiek įmanai." Ir štai į Londoną keliavo Havelas, pasiryžęs tapti jo užtarėju. Galbūt jam išpuls galimybė su juo susitikti ir viską aptarti. „Jis nori su tavimi nusifotografuoti ir surengti bendrą spaudos konferenciją, – pasakė Haroldas. – Paskambinsiu Williamui Waldegrave'ui."

Visi, pažįstantys ir mylintys Haroldą Pinterį, žinojo, kad kilus peštynėms pravartu turėti jį savo pusėje. Tie, kas nepavydėtinai buvo patyrę pinterizmo siaubą, žinojo, kad aštriųjų Haroldo liežuvio ašmenų reikia kuo labiau saugotis. Jo geriausiose pjesėse atsiskleidžiantis liepsnojantis įniršis

ir užgniaužtas smurtas buvo būdingi ir pačiam autoriui, regimi jo žandikaulio linijoje, veriančiame žvilgsnyje, grėsmingai tviskančioje šypsenoje. Tokias savybes verčiau turėtų sąjungininkas, o ne priešas. Paskelbus fatvą, kitą dieną Haroldas nusivedė būrį rašytojų į Dauningo gatvę reikalauti iš valdžios imtis veiksmų. Žaibiškai sutikęs perskaityti Reado vardo paskaitą, jis kuo aiškiausiai parodė savo drąsą. Jei jis žadėjo paskambinti Williamui Waldegrave'ui, ir Williamas Waldegrave'as tikrai niekad nepamirš jo skambučio.

Be jokios abejonės, kitą dieną Haroldas paskambino su naujienomis. „Dėl visko sutarta." Susitikimas su Havelu, kuris, anot Haroldo, buvo „antras svarbiausias Havelo vizito uždavinys po susitikimo su Thatcher", buvo perduotas apsaugos komandos, prižiūrinčios Čekijos prezidento valstybinį vizitą, rūpybai. Šis įvykis atrodė tarsi – o ir buvo – lūžio momentas; pirmąkart valstybės valdžios galva jam taip atvirai reiškė paramą. Britanijos vyriausybė nesiteikė leisti savo ministrams su juo susitikti, nes baiminosi, kad tai bus „neteisingai suprasta". Tada Havelas ėmėsi to, ko neketino imtis Thatcher.

Tačiau jis vis dar buvo likimo vergas ir Džozefui Antonui dar teko pragyventi septynias siaubingas dienas. Nušiurusiame Ermitažo gatvės name bėdos augo valandomis. Sugedo centrinis šildymas, tad reikėjo pasikviesti santechniką. Jam teko keletą valandų, kaip jau įprasta, iš gėdos apsipylusiam prakaitu slėptis vonioje. Paskui apžiūrėti valdų atvyko nekilnojamojo turto agentas, tad vėl teko grįžti į vonią. Galiausiai pasirodė statybininkas, atėjęs užtaisyti pramirkusių sienų lopų ir pakeisti lubų dalies, kurią buvo smarkiai pažeidusi pasismelkusi drėgmė. Tąkart nebuvo kur slėptis, todėl statybininkui dirbant svetainėje vargšas Džozefas Antonas turėjo sprukti žemyn į garažą ir buvo skubiai išvežtas. Jaguaras be tikslo suko ratus aplink miestą, lyg pasiklydęs kosmose, o Dennisas Arklys jam pasakojo nevykusius anekdotus, kol buvo gauta žinia, kad galima grįžti.

Štai ką reiškė būti nematomam. Vieną akimirką jis kalbėjosi su Peteriu Weidhaasu, Frankfurto knygų mugės rengėju, kuris ką tik pranešė Iranui, kad kol fatva nebus atšaukta, jo leidėjai mugėje bus nepageidaujami. Kitą akimirką jis jau slėpėsi nuo lubų remontuoti atėjusio meistro. Jis buvo rašytojas, bebaigiantis knygą vaikams (ir rengiantis esė rinkinį, kurį ketino pavadinti *Įsivaizduojamos tėvynės* (*Imaginary Homelands*), pagal kadaise jo parašytą esė apie rašytojo išeivio santykį su vieta) – ir kartu bėglys, užsirakinęs ir susigūžęs vonioje, bijantis, kad jį gali užtikti santechnikas iš Karibų salų.

Kitą dieną po to, kai vos per plauką išvengė susidūrimo su statybininku, jis baigė apystorį *Haruno ir pasakojimų jūros* juodraštį, ir jam paskambino draugas Johnas Forresteris, Kembridžo karališkojo koledžo tarybos narys, ir pasiūlė galimybę gauti garbės laipsnį, „kokį kadaise gavo Morganas Forsteris". Pasiūlymas būti pagerbtam taip pat, kaip *Kelionės į Indiją* autorius, jį labai sujaudino. Jis atsakė, kad jam tai būtų malonu. Po kelių mėnesių Johnas jam vėl paskambino ir pranešė, kad to neįvyks. Per daug koledžo atstovų dėl to itin baiminosi.

Šv. Petro gatvėje iškilo krizė. Jo senieji namai buvo užrakinti ir negyvenami, bet juose dėjosi negeri dalykai. Vietos policija teigė, kad jo nuosavybė yra „nesaugi". Buvo gautas pranešimas apie dujų nutekėjimą, todėl dujininkui teko įsilaužti vidun. Jam taip pat pranešė, kad rūsį užpylė vanduo. Kam nors reikėjo ten nueiti ir pasidairyti. Jiedu su Marianne po kivirčo dėl brolių Mario beveik nesikalbėjo, bet ji sutiko nueiti. Pasirodė, kad bėdos visai nežymios. Dujininkas, pasistatęs kopėčias, įlipo pro neužrakintą antro aukšto langą, tad priekinėms durims nebuvo padaryta jokios žalos. Dujų nuotekio taip pat nebuvo. O neva užlietame rūsyje, apie kurį pranešė dujininkas, pasirodo, tik vos varvėjo vanduo ir tai buvo galima lengvai sutvarkyti. Iš Šv. Petro gatvės namų Marianne išėjo bjaurios nuotaikos ir kiek vėliau telefonu jį apskalijo dėl visko. „Lažinuos, – rėkė ji, – kad tu net lovos nepasiklojai."

Tą vakarą jį nuvežė pasimatyti su Edwardu ir Mariam Saidais į Itono gatvę, Svis Kotedžo rajone. Lėtinė limfocitinė leukemija Edvardui buvo diagnozuota tik po metų, todėl tuokart jis dar buvo žavingame jėgų žydėjime, be galo daug šnekėjo, juokėsi, gestikuliavo, buvo eruditas, flirtuotojas ir hipochondrikas. Anuomet vos kostelėjęs Edvardas išsyk imdavo būgštauti, kad prie jo kimba ūmus bronchitas, o pajutęs diegtelėjimą neabejodavo, kad tuoj plyš apendicitas. Nuostabiausia, kad kai jis išties pasiligojo, tapo didvyriu, retai skųsdavosi, padedamas savo genialaus gydytojo daktaro Kanti Rai iš visų jėgų grūmėsi su leukemija ir sumušė visus rekordus nuo vėžio atsiradimo išgyvenęs dvylika metų. Edvardas buvo dendis, truputį puikavosi savo išvaizda, ir sykį, po daugelio metų, kai fatva jau buvo pasibaigusi, jiedu kartu pietavo prie Kolumbijos universiteto, džiaugdamiesi, kad gali susitikti viešoje erdvėje, neprižiūrimi užuolaidas užtraukiančių policininkų, be jokio „sausojo valymo". Vėžys buvo iš dalies pasitraukęs, tad Edwardas atrodė ne toks suvargęs, kaip, deja, įprastai.

– Edwardai, – tarė buvęs Džozefas Antonas, – vėl atrodai sveikas!

Ewardas pasipiktino.

– Taip, – atsakė jis, – bet nesu storas, Salmanai.

Jis buvo Conrado kūrybos ekspertas ir žinojo apie „Narcizo“ jūreivį Džeimsą Veitą. Jis taip pat žinojo, kad privalo gyventi, kol numirs; ir gyveno.

Tą 1990-ųjų kovo vakarą Itono gatvėje Edwardas jam pasakė, kad apie jo padėtį kalbėjosi su Arafatu – o Edwardui pasikalbėti su Yasseru Arafatu, kurio jis ilgą laiką nemėgo, nes buvo sugedęs ir toleravo terorizmą, buvo nelengva užduotis – ir Arafatas (kartu buvęs pasaulietis, antiislamistas ir smukusios moralės teroristas) atsakė:

– Žinoma, kad jį remiu, bet musulmonai panirę į intifadą... ką aš galiu padaryti?..

– Gal jums reikėtų parašyti apie intifadą? – pasiūlė Edwardas. – Mums jūsų balsas yra be galo svarbus, būtų gerai, kad pasisakytumėt apie susiklosčiusią padėtį.

– Taip, galbūt, – atsakė jis

Jiedu nukrypo nuo temos ir prakalbo apie knygas, muziką ir bendrus draugus. Jo apetitas nuolat diskutuoti apie fatvą buvo ribotas, ir tai žinodami daugelis jo draugų apdairiai pakeisdavo temą. Kiekvienąkart pavykus susitikti su žmonėmis jis jausdavosi tarsi ištrūkęs iš nelaisvės, tad diskutuoti apie savo pančius visiškai nenorėdavo.

Jis prisiversdavo susikaupti ir kasdien valandų valandas dailino ir taisė *Haruno* juodraštį. Tačiau toji savaitė nesiklostė pagal jo planą. Policija pranešė, kad susitikimas su Havelu atšauktas – pasirodo, čekai jo atsisakė, nes pabijojo dėl savo prezidento saugumo. Vietoj to buvo susitarta, kad šeštą valandą vakaro jis paskambins į Havelo viešbučio kambarį, ir jie galės pasikalbėti. Jis labai nusivylė. Jie neteko progos kalbėtis valandų valandas. Tačiau lygiai šeštą jis paskambino duotu numeriu. Ilgai palaukus, kol kas nors atsilieps, pasigirdo vyriškas balsas.

– Čia Salmanas Rushdie, – prisistatė jis. – Ar kalbuosi su prezidentu Havelu?

Vyras kitame laido gale net sukrizeno.

– Ne, ne, – atsiliepė jis. – Prezidentas čia ne yra. Yra sekretorius.

– Supratau, – atsakė jis. – Bet man pranešė, kad paskambinęs šiuo laiku galėsiu su juo pasikalbėti.

Tada, po trumpos pauzės, sekretorius atsakė.

– Taip. Prašau jūs truputį palaukite. Prezidentas vonioje.

„Ką gi, – pagalvojo jis sau, – žinau, kad Čekoslovakijoje įvyko revoliucija.“ Prezidentas jau buvo išleidęs įsaką, kad jo palydoje būtų spalvotų au-

tomobilių, idant būtų smagiau, ir pasikvietė pagroti „The Rolling Stones", o savo pirmąjį interviu Amerikoje davė Lou Reedui, nes Čekijos aksominė revoliucija buvo taip praminta grupės „Velvet Underground" garbei (dėl to „Velvet Undergound" tapo vienintele grupe istorijoje, prisidėjusia prie revoliucijos, o ne vien apie ją dainavusia, kaip kad „The Beatles"). Buvo verta palaukti, kol toks prezidentas susitvarkys tualete.

Po kelių minučių jis išgirdo žingsnius ir Havelas prabilo. Jo pasakojimas apie susitikimo atšaukimą buvo visiškai kitoks. Jis nenorėjo, kad susitikimas įvyktų Čekijos ambasadoje. „Nepasitikiu ta įstaiga, – paaiškino jis. – Ten vis dar dirba daugybė senojo režimo pakalikų, sukiojasi daug neaiškių tipų, gausu pulkininkų." Naujasis ambasadorius, Havelo žmogus, savo pareigas ėjo tik dvi dienas, tad dar nebuvo spėjęs išmėžti arklidžių. „Aš ten nesirodysiu", – tarė Havelas. Britai į tai atsakė teigdami nesą pasirengę surengti susitikimo kitoje vietoje. „Įsivaizduok, – tęsė Havelas. – Britanijoje nėra vietos, kur mudviem būtų saugu." Jo manymu, buvo aišku, kad britų valdžia nenori, kad susitikimas įvyktų. Galbūt vaizdelis, kaip žymusis Václavas Havelas apkabina rašytoją, su kuriuo nepanoro rodytis jų pačių premjeras, jiems būtų buvęs perdėm gėdingas? „Negerai, – apgailestavo Havelas. – Labai norėjau, kad tai įvyktų."

Tačiau jis pasakė daugybę dalykų per savo spaudos konferenciją. „Pasakiau jiems, kad mes palaikome nuolatinį ryšį, – tarė jis ir nusijuokė. – Galbūt tai ir tiesa, gal mes bendraujame per Haroldą ar panašiai. Bet aš jiems pasakiau: nuolatinį ryšį. Taip pat, kad esu su tavimi labai solidarus. Pasakiau ir tai."

Jis pasakė Havelui, kaip jam patiko jo *Laiškai Olgai*, garsaus disidento parašyti iš kalėjimo savo žmonai, ir kaip jie atliepė jo dabartinę padėtį. „Ši knyga, – atsakė Havelas, – supranti, kai anuomet mes susirašinėjom, daug ką turėjome sakyti mįslėmis, tarsi užkoduotai. Joje yra vietų, kurių nė pats nesuprantu. Bet netrukus išeis daug geresnė mano knyga." Havelas pageidavo „Nejau nėra nieko švento?" ir „Su geriausiais ketinimais" kopijų. „Nuolatinį ryšį" baigė jis juokdamasis ir atsisveikino.

Kitą dieną Marianne vis dar su juo kariavo. „Esi apsėstas tave supančių įvykių, – skalijo ji, ir taip, galbūt ji buvo teisi. – Kiekviena tavo gyvenimo diena pilna kažkokių dramų, – ir tai, deja, taip pat neretai būdavo tiesa." Ji rėkė, kad jis apsėstas savęs; kad jis negali suvokti „lygybės" ir kad yra „bjaurus girtuoklis". „Iš kur ji šitai ištraukė?" – pagalvojo jis, o tada ji žiebė paskutinį smūgį: „Mėgini kartoti savo tėvų santuoką." Jis buvo kaltas dėl savo tėvo alkoholizmo. Na, žinoma.

Tuo tarpu Musulmonų jaunimo konferencijoje, Bradforde, šešiolikmetė mergina pasiūlė užmėtyti Rushdie akmenimis. Spaudos požiūris į „krizę" bent trumpam tapo jam palankus, kone gailestingas. „Vargšas Salmanas Rushdie." „Nelaimingas rašytojas." Jis nenorėjo būti vargšas, nelaimingas, vertas užuojautos. Nenorėjo būti tiesiog auka. Ant kortos buvo pastatytos svarbios intelektinės, politinės ir moralinės problemos. Jis norėjo būti diskusijos dalimi – būti protagonistas.

Po susitikimo su „Penguin" vadovybe jų kolegos, Agathos Christie literatūrinio paveldo agento, Briano Stone'o namuose, Londone, į Ermitažo gatvę jo aplankyti atvyko Andrew ir Gillonas. Jiedu buvo patikima derybininkų komanda, nes abu buvo be galo skirtingi: labai aukštas, vangus, manieringai šnekantis anglas ir agresyvus kietakaktis amerikietis su marga praeitimi, retkarčiais dalyvaudavęs Warholo Fabriko veikloje, skvarbiomis kaip lazeris akimis. Jiedu buvo klasikinis gero ir blogo vyrukų duetas, o visa jų stiprybė buvo ta, kad žmonės, su kuriais jie derėdavosi, klaidingai manydavo, jog Andrew yra kietasis vyrukas, o Gillonas – nuosaikusis. Iš tikrųjų Andrew vadovavosi jausmais bei emocijomis ir bet kada galėdavo nustebinti puldamas į ašaras. Gillonas buvo žudikas.

Net Gillonui ir Andrew „Penguin" leidykla pasirodė nesukalbama. Paskutinis susitikimas vėl buvo bergždžias. Mayeris pasakė, kad „Penguin" palauks leidimo minkštais viršeliais pasirodymo termino birželio pabaigoje, bet konkrečios datos nenurodė. Visi sutiko su Gillonu ir Andrew, kad jei knyga nebus išleista iki birželio 30-os, liepos 1-ąją jie pareikalaus leidimo teisių, kad galėtų pradėti tartis su kitomis leidyklomis. Gillonas pasakė: „Manau, kad Mayeriui šis pasiūlymas gali būti priimtinas." (Po keturių dienų Gillonas paskambino pranešti, kad Mayeris „pusiau pritaria" siūlymui grąžinti autorines teises, bet dar nori „pasiderėti", kitaip sakant, jis norėjo už tai gauti atlygį. Tačiau jo kolega Trevoras Gloveris per susitikimą su Andrew ir Gillonu pareiškė, kad leidyklos išlaidos apsaugai buvo tokios didelės, jog knygos leidimas kietais viršeliais jiems buvo nuostolingas, o leidimas minkštais viršeliais atneštų „dar daugiau nuostolių", todėl Mayeriui buvo sunku užginčyti, kad jis norėjo kompensacijos už teisių į leidimo minkštais viršeliais grąžinimo operaciją, kuri, jei tikėtume Gloveriu, iš tiesių jam būtų sutaupiusi pinigų. „Mes stengiamės, – pasakė Gillonas. – Jei liepą Mayeris dar nebus išleidęs knygos ir pareikalaus pinigų, – tęsė jis, – tokiu atveju, aš tai paviešinčiau.")

Andrew buvo įsitikinęs, kad „Penguin" moka per mažą honorarą ir slepia didelę sumą pinigų, kurią turėjo sumokėti. „Penguin" tai piktai paneigė, bet kai Andrew nusiuntė pas juos auditorių, paaiškėjo, kad jie išties pasisavino labai nemenką sumą. „Penguin" neatsiprašė.

Policininkai pasiūlė nešioti peruką. Pas jį turėjo apsilankyti jų geriausias perukų meistras ir paimti jo plaukų sruogą. Jis smarkiai dėl to abejojo, bet keli apsaugos pareigūnai patikino, kad perukai išties veiksmingi. „Galėsite vaikščioti gatvėmis, neatkreipdamas niekieno dėmesio, – tvirtino jie. – Patikėkit." Tuo jį nelauktai patikino ir Michaelas Herras. „Salmanai, maskuojantis nebūtina stipriai pakeisti išvaizdos, – tankiai mirksėdamas lėtai dėstė Michaelas, – tik pagrindinius bruožus." Pagamintą peruką atvežė rudoje kartoninėje dėžutėje kaip snaudžiantį gyvūnėlį. Užsidėjęs jį ant galvos, jis pasijuto be galo kvailai. Policininkai sakė, kad jis atrodo puikiai. „Na, gerai, – nepatikliai atsakė jis. – Einam išbandyti." Jie nuvažiavo į Slouno gatvę ir sustojo prie „Harvey Nichols" parduotuvės. Kai jis išlipo iš automobilio, visi aplinkiniai atsigręžė ir įsistebeilijo į jį, o kai kurie išsiviepė ir net užsikvatojo. „Žiūrėk, – išgirdo jis sakant vieną vyriškį, – ten tas šmikis Rushdie su peruku." Jis įšoko atgal į jaguarą ir niekad nebenešiojo to peruko.

Ambasadorius Maurice'as Busby oficialiai neegzistavo. Kadangi jis buvo atsakingas už Amerikos kontrateroristines operacijas, jo vardo nebuvo galima minėti nei per radiją, nei per televiziją, nė viename laikraštyje ar žurnale. Buvo draudžiama prasitari apie jo veiklą, o jo buvimo vieta, vartojant vėliau viceprezidento Cheney išpopuliarintą žodį, buvo neskelbiama. Jis buvo Amerikos aparato siela.

Baigiantis nuomos sutarčiai Ermitažo gatvėje Džozefas Antonas ėmė svarstyti apie kelionę į Ameriką, kad kelioms savaitėms ar mėnesiams galėtų ištrūkti iš narvo. Specialusis padalinys iš pat pradžių jam pasakė, kad jų atsakomybė baigiasi ties Britanijos pasieniu. Pagal žaidimo taisykles, kai „viršininkas" išvyksta iš Jungtinės Karalystės į kitą šalį, apie tai reikia pranešti tos šalies saugumo pajėgoms, kad jos nuspręstų, kaip pasiruošti ir ar apskritai kaip nors ruoštis svečio vizitui. Kai apie jo planus buvo pranešta amerikiečiams, ponas Maurice'as Busby paprašė su juo susitikti. Buvo rengiamas negzistuojančio žmogaus susitikimas su nematomu žmogumi: tarsi Calvino ir H. G. Wellsas būtų nutarę parašyti istoriją bendromis jėgomis. Jį nuvežė į eilinį biurų pastatą pietiniame Temzės krante ir palydėjo į didelį kambarį,

kuriame nebuvo nieko, tik dvi paprastos kėdės. Jiedu su ambasadoriumi Busby susėdo vienas priešais kitą, ir amerikietis išsyk perėjo prie reikalo esmės. Ambasadorius pareiškė, kad rašytojas Amerikoje yra laukiamas svetys ir kad jis tuo gali nė neabejoti. Amerika jį palaiko ir jam derėtų žinoti, kad jo atvejo aptarimas buvo įtrauktas į oficialaus JAV ir Irano susitikimo darbotvarkę. Iš principo jo vizitui į Jungtines Valstijas buvo pritarta. Tačiau Jungtinės Valstijos su visa pagarba jo paprašė pasvarstyti atidėti kelionę „trims keturiems mėnesiams". Ambasadoriui Busby buvo leista visiškai konfidencialiai jam atskleisti, kad pajudėjo reikalai, susiję su amerikiečių įkaitais Libane, ir buvo tikėtina, kad juos gali netrukus paleisti. Jis vylėsi, kad ponas Rushdie supras, kokia trapi yra susiklosčiusi padėtis. Ponas Rushdie tai suprato. Jis nuslėpė kartų nusivylimą ir sutiko su neegzistuojančio žmogaus prašymu. Jis rūškanai paprašė Gillono pratęsti jo nuomos Ermitažo gatvėje sutartį.

Marianne išvyko į savo knygos pristatymo turą Amerikoje. Jis stengėsi save įtikinti, kad jiedu vis dar myli vienas kitą. Savo dienoraščiuose jis numojo ranka į jųdviejų nesutarimus, tik tvirtino jų iš esmės įsivaizduojamą meilę. Toks tad stiprus yra meilės troškimas. Per jį žmonės ima regėti rojaus miražą, nors iš tiesų yra pragare.

Jis baigė rašyti *Haruną.* Nusiskuto barzdą, pasiliko tik ūsus. Balandžio 4-ąją, trečiadienį, į Ermitažo gatvę atvežė Zafarą, ir tėvas įteikė sūnui „jo" knygos rankraštį. Džiaugsmu spinduliuojantis berniuko veidas buvo vienintelis autoriaus lauktas atlygis. Zafaras mikliai perskaitė knygą ir pasakė, kad ji jam labai patiko. Kiti pirmieji rankraštį perskaitę draugai taip pat atsiliepė teigiamai. Bet jis svarstė, kas ją išleis? Gal knygos ims šalintis visi? Tony Lacey iš „Viking" leidyklos konfidencialiai pasakė Gillonui, kad *Šėtoniškos eilės* „greičiausiai" bus išleistos minkštais viršeliais gegužės 28-ąją. „Pagaliau", – pagalvojo jis. Galbūt, kai bus įveikta toji kliūtis, pasimatys ir tos istorijos pabaiga. Lacey taip pat kalbėjosi su Gillonu apie *Haruną.* „Dabar, kai rengiamės leisti knygą minkštais viršeliais, galbūt galėsim išleisti ir naująją knygą. Juk žinai, kad mums garbė leisti jo knygas." Tony buvo geras, padorus žmogus, stengėsi nerealioje situacijoje išlikti tikru leidėju.

Ermitažo gatvėje jis vienui vienas įveikė „Super Mario" žaidimą, nugalėjo patį didįjį blogietį Bauzerį ir išgelbėjo nepakenčiamai rožinę princesę Musmirę. Jis džiaugėsi, kad jo triumfo nematė Marianne. Ji vėlei telefonu burnojo apie jo tariamus meilės nuotykius ir nepatikimus draugus. Jis sten-

gėsi nekreipti į tai dėmesio. Tą pačią dieną Pauline nuvežė Zafarą į namus Šv. Petro gatvėje, nes ten buvo likę jam reikalingų daiktų: boksavimo pirštinės, bokso kriaušė, įvairių žaidimų. „Mes su tėčiu čia lipdavom ant stogo, – liūdnai guodėsi jis Pauline. – Buvo labai sunku priprasti, kai jis ėmė slapstytis. Negaliu sulaukt, kai jis vėl bus laisvas." Ji nusivedė berniuką į piceriją ir ten jis visą laiką citavo *Haruną*. „Gali kirsti kepenis, bet manęs kirsti negali."

Jis paprašė Pauline paimti keletą daiktų ir jam, bet kai ko jau nebebuvo. Buvo dingę visi penki seni nuotraukų albumai, kuriuose gulėjo visa jo praeitis iki gyvenimo su Marianne. Taip pat ir jo asmeninė, pirmoji *Šėtoniškų eilių* kopija iš riboto dvylikos sunumeruotų ir pasirašytų egzempliorių tiražo. (Vėliau Rickas Gekoski, Londone gyvenantis amerikietis antikvarinių knygų pardavėjas, jam pardavė vienuoliktą šio riboto leidimo kopiją, priklausiusią Tedui Hughes. Toji jo paties knygos kopija jam kainavo 2 200 svarų.) Namų raktus turėjo tik Pauline, Sameen ir Marianne. Po dvejų metų žurnalistas Philipas Weissas žurnalui *Esquire* parašė pritrenkiamai nemalonią apybraižą apie jį ir visai palankią apie Marianne. Mažiausiai viena iliustracija buvo iš dingusių nuotraukų albumų. Paspausta Andrew, *Esquire* redakcija pripažino, kad nuotrauką pateikė Marianne. Teigė ją gavusi dovanų. Panašiu metu knygų prekeiviams buvo pasiūlytas iš Šv. Petro gatvės namų kabineto dingęs „galutinis *Šėtoniškų eilių* mašinraščio variantas". Rickas Gekoski jam pasakė, kad, Marianne teigimu, toji kopija taip pat buvo jai padovanota, bet galiausiai, nepatenkinta siūloma kaina, ji atsisakė ją parduoti. Ji pasiėmė ne tą kopiją; vertingiausias rankraštis, „darbinis" tekstas, primargintas jo rašytų pastabų, pataisymų, išliko jo nuosavybė. Nuotraukų albumų niekas nerado ir negrąžino.

Balandžio 23-iąją Robertas Polhillas, Beiruto universiteto profesorius, trejus metus grupuotės „Musulmonų džihadas už Palestinos išvadavimą" kalintas Libane, tapo pirmuoju išlaisvintu amerikiečių įkaitu. Po keturių dienų buvo paleistas organizacijos „Islamo aušra" ketverius metus kalintas Frankas Reedas, vadovavęs Tarptautinei Libano mokyklai. Ambasadorius Busby sakė tiesą.

Marianne buvo daugybę užrašinių turinti moteris, ir būtent užrašinė lėmė jųdviejų santuokos baigtį. Jis taip ir nesužinojo, ar savo užrašinę Ermitažo gatvėje ji paliko tyčia, kad pagreitintų jų skyrybas, kurių pati tikino nenorinti. Puikiame Jun'ichirō Tanizaki romane *Raktas*, kurį Marianne vadino „blogio knyga", žmona ir vyras turi po „slaptą" dienoraštį, kurie galbūt iš

tiesų rašomi tam, kad būtų rasti ir perskaityti. Tanizaki knygoje dienoraščių vaidmuo erotinis. Jo paties rasta užrašinė buvo naudojama paprastesniems tikslams. Per savo knygos pristatymo Amerikoje turą ji rašė nebeturinti reikalo gyventi Britanijoje, bet jis verčiąs ją grįžti, žinodamas, kad ji to nenori. Ji išsinuomojo Amerikoje namą. Tai jam buvo naujiena. Ji žinojo, kad jis negali išvykti į Ameriką, bet vis vien rengėsi išvažiuoti. Jai jau buvo gana ir tą jis puikiai suprato. „Taip, jai vertėtų išvykti, – pagalvojo jis, – ir tegul šitas išsiskyrimas palaipsniui viską užbaigia."

Likusi dienoraščio dalis buvo gūdesnė. Ji rašė, kad jis bijo moterų. „Taip, – pagalvojo jis, – bent jau tavęs tai tikrai prisibijau." Ji negalėjo pakęsti jo draugystės su mylima seserimi Sameen. Prikaišiojo nešvankių patyčių.

Ji grįžo į Londoną. Jis prisipažino, kad perskaitė dienoraštį ir nebenori tęsti jų santuokos. Ji susisielojo, ėmė tvirtinti vis dar jį mylinti ir kad jis rado jos „juodąjį dienoraštį", kuriame atsikratydavo savo tamsiausių minčių, išliedavo jas ant popieriaus. Tai buvo beveik įtikinama. Jis ir pats rašydavo tuo tikslu, išpažindavo puslapiams savo baimes, silpnybes, geidulius ir išmesdavo juos į šiukšlinę. Tačiau tai, ką ji išdėstė savo dienoraštyje, buvo taip kategoriška ir visapusiška, kad vargiai tai palaikytum nepagrįstu pasipiktinimu ar pagieža. Jos surašyti jausmai buvo nelaikini. Ji iš tikrųjų taip manė. Paklausta, kodėl nepasakė, kad išsinuomojo namą, ji ėmė neigti, kad susirado naujus namus. Tačiau jis šnektelėjo su Gillonu, o šis jam pasakė, kad ji jam prasitarė apie namą. Jis tarė: „Nenoriu su tavim pyktis. Kam to reikia? Karas baigtas." Marianne išvyko.

Jis paskambino Sameen pasiklausti, ar Marianne žodžiuose, kad jis netinkamai elgiasi su savo seserimi, buvo bent kiek tiesos. Ji atsakė taip, kaip manė ir jis pats: kad juos siejančios besąlygiškos meilės netemdo niekas. Jį sutrikdė tai, ką perskaitė, bet visus jausmus nustelbė palengvėjimas. Toji jo košmaro dalis baigėsi.

Kitą dieną policija jam surengė nedidelę pramogą. Juodu su Zafaru greitaeigiu kateriu paplukdė Temze iki pat šliuzų ir atgal, iki upės policijos būstinės Vapinge. Zafaras netvėrė džiaugsmu.

Alberto Vitale, „Random House, Inc." leidyklos vadovas, pasakė Andrew, kad jį nepaprastai sujaudino paskutinis esė „Nejau nėra nieko švento?" sakinys, – „Kai kur nors pasaulyje užveriamos literatūros kambarėlio durys, anksčiau ar vėliau ima griūti sienos", – ir „Random House" vėl susidomėjo *Haruno ir pasakojimų jūros* bei būsimų Rushdie knygų leidimu. Tačiau Vita-

le pridūrė pageidaujantis į sutartį įtraukti „atsarginę sąlygą", kuria „Random House" galėtų apsidrausti nuo turinio, „keliančio grėsmę leidyklos darbuotojams". Vis dėlto Andrew ir Gillonas nutarė, kad nutraukti ryšius su Peteriu Mayeriu ir pereiti į „Random" būtų naudinga. „Nepasirašinėsiu jokių žeminančių atsarginių sąlygų, – atšovė jis savo agentams ir pabrėžiamai pridūrė: – Tik per mano lavoną." Andrew manymu, „Random House" nebuvo rimtai nusistačiusi dėl tos sąlygos. Sonny Mehta perskaitė *Haruną* ir pasakė, kad knyga jam patiko. Per keletą dienų buvo pasirašyta sutartis su „Random House". Tačiau Vitale nenorėjo apie tai paskelbti viešai. Tiesą pasakius, jis norėjo tai slėpti kuo ilgiau. Tačiau Sonny ir Andrew sutarė, kad pranešimą spaudai derėtų išleisti.

Daugelis jo karo frontų neturėjo už jį nuolat kautis įsipareigojusių kariuomenių. Jo asmeninį įslaptinto gyvenimo frontą lydėjo žeminimasis ir klupčiojimas, slapstymasis ir gūžimasis, santechnikų ir kitų amatininkų baimė, kankinančios pastogės paieškos ir klaikūs perukai. Leidybos fronte, nepaisant jo nemenkų darbų, nebuvo galima niekuo pasitikėti. Vis dar nebuvo jokių garantijų, kad jo knygas išleis. Buvo abejonių, ar jam pavyks gyventi taip, kaip norėjo, ar visad rasis norinčiųjų išleisti ir platinti jo kūrybą. Galų gale ramybės nedavė ir atšiaurus bei žiaurius politikos pasaulis. Jis svarstė: jei būtų futbolo kamuolys, ar galėtų būti sąmoningas kamuolys ir įsitraukti į žaidimą? Ar tas kamuolys galėtų perprasti sporto, kuriame yra spardomas iš vieno aikštės galo į kitą, taisykles? Ar tas kamuolys galėtų veikti savo naudai, paspukti iš aikštės toliau nuo batuotų jį spardančių kojų?

Anuomet buvo toks Peteris Temple'as-Morrisas, švelniais it vaniliniai ledai, suraityti ant jo kresno stambaus veido, plaukais, šviesus ir iškilus žmogus, konservatorių partijos narys, priklausantis parlamentinei darbo grupei, atsakingai už Britanijos santykius su Iranu, vyriškis, kuriam jis nė kiek nerūpėjo, staiga, Libane išlaisvinus amerikiečių įkaitus, nutaręs, kad „moralinė atsakomybė" už įkaitų likimą atitenka *Šėtoniškų eilių* autoriui, ir dėl to jis turėtų atsisakyti pretenzijų į knygos minkštais viršeliais leidimą. Paskui užgriuvo kritikos lavina. Įkaito Johno McCarthy rėmėjai šaukė „Rushdie turėtų atsiprašyti". Laikraštyje *Daily Mail* McCarthy tėvas Patrickas jį kaltino dėl užsitęsusios Johno nelaisvės. Įkaito Terry Waite'o brolis Davidas teigė, kad visas savo negandas rašytojas „pats užsikrovė sau ant pečių", o dėl leidimo minkštais viršeliais pridūrė: „Ne visuomet gali turėti tai, ko nori." Davido manymu, leidimą minkštais viršeliais reikėjo atšaukti, o knygos autorius turėjo atsiprašyti už padarytą skriaudą. Visas tas priešiškumas padarė

savo poveikį. *The Daily Telegraph* išspausdino „Gallup“ apklausos rezultatus: dauguma apklaustųjų pritarė nuomonei, kad „Salmanas Rushdie turėtų atsiprašyti už *Šėtoniškas eiles*“. O anot kai kurių nežinia ar patikimų šaltinių, Williamas Waldegrave'as asmeniškai liepė „Penguin“ leidyklai neleisti knygos minkštais viršeliais, nes tai pakenktų britų įkaitų ir Teherane, Evino kalėjime, vis dar kalinamo Britanijos verslininko Rogerio Cooperio likimui.

Štai ko leidykla „Penguin“ pasiekė savo delsimu. Ko gero, to Mayeris visad ir siekė: svarios priežasties neleisti knygos minkštais viršeliais.

Kenterberio arkivyskupas Robertas Runcie susitiko su ponu Abdulu Quddusu iš Bradfordo mečečių tarybos. Quddusas pasakė arkivyskupui, kad jam neseniai viešint Irane medžliso nariai jį patikino, jog Terry White'as, libaniečių pagrobėjų sučiuptas arkivyskupo pasiuntinys, yra gyvas, bet jį grąžins tik tuo atveju, *jeigu Rushdie bus perduotas Iranui*. Jo pareiškimą atliepė Libano šiitų grupuotės „Islamo viltis“ narys Husseinas Musawi, kuris pasakė, kad britą įkaitą galima bus išlaisvinti, „jei Britanija deportuos Rushdie“, ir įspėjo, kad, jei prieš rašytoją nebus imtasi jokių veiksmų, Terry White'as, Johnas McCarthy ir trečiasis britas įkaitas Jackie Mannas liks nelaisvėje. Šias naujienas Karačyje išgirdusi jo mama labai susijaudino, ir Sameen teko ją nuraminti.

Jis mėgino susitarti dėl susitikimo su Williamu Waldegrave'u, kad galėtų jo pasiteirauti, kokių veiksmų ketina imtis vyriausybė spręsdama jo krizę. Tada Waldegrave'as pasakė Haroldui Pinteriui, kad vyriausybė – kitaip sakant, Margaret Thatcher – „sunerimo“ dėl siūlymo susitikti ir kad žinia apie susitikimą gali patekti į žiniasklaidą. Visi žinojo, kad jis nebuvo Thatcher vyriausybės rėmėjas. Atrodė, kad vyriausybė ėmė galvoti daugmaž taip: *na gerai, mes jį saugosim, bet mums nebūtina su juo matytis ar rengti kokį nors veiksmų planą. Tiesiog laikysim jį aptvare, o jei ims prieštarauti, atsiras minia žmonių, kurie nekantrauja jį išvadinti nedėkingu.*

Jį kamavo begalinis nuovargis, kone nervinis išsekimas. Jis vėl ėmė rūkyti ir už tai ant savęs pyko, priekaištavo, kad reikia mesti, bet vis vien rūkė. „Kovoju su narkotiku, – rašė jis, – bet jis toks stiprus. Nuo poreikio man dirgina net pilvą ir rankas.“ O tada didžiosiomis raidėmis: AŠ VĖL JO ATSIKRATYSIU.

Skarbore buvo suimti penki arabai, neva ketinę įvykdyti fatvą. Tuo metu namuose sirgęs ir į mokyklą neišėjęs Zafaras pamatė reportažą per pietines žinias ir paskambino jam, apsimesdamas, kad nė kiek nesijaudina. Policija teigė, kad ta istorija buvo „žiniasklaidos antis“ ir, nors jis tuo nepatikėjo, oficialiu paaiškinimu nuramino Zafarą.

Marianne jam parašė laišką. „Išsirengei ieškoti Abejonės ir ją radai, – rašė ji. – Bet tuo pražudei mudu abu.“

„Dauguma svarbiausių gyvenimo dalykų, – rašė jis *Vidurnakčio vaikuose*, – įvyksta, kai mūsų nėra.*“

Jis neturėjo omeny mirties nuosprendžių, sąmokslų nužudyti, grasinimų susprogdinti, demonstracijų, teismo posėdžių ir politinių machinacijų, bet visai tai susikaupė jo paties gyvenimo istorijoje, kad pagrįstų knygos pasakotojo mintį. Jam glostė širdį žinojimas, kad jo bėdos jaudina daugybę geranoriškų pašaliečių. Amerikietis rašytojas Paulas Austeras, vėliau tapęs jo draugu, parašė jam skirtą „maldą“. *Šįryt, sėdęs rašyti, pirmiausia pagalvojau apie Salmaną Rushdie. Tai darau kasryt...* Padėti norėjo ir Mike'as Wallace'as. Legendinis laidos „60 Minutes“ korespondentas, kalbėdamasis su vienu „Penguin“ leidyklos vadovu, pasisiūlė asmeniškai perduoti Irano prezidentui Rafsanjani panašaus tono kaip esė „Su geriausiais ketinimais“, o gal „net kiek stipresnį“ (kad ir ką tai galėtų reikšti) pareiškimą, kuris galėtų padaryti poveikį ir panaikinti fatvą.

Jis pasikalbėjo su Andrew, Gillonu ir Frances D'Souza ir paprašė jų prisidėti prie šio pasiūlymo. „Privalau perdėm nesidžiaugti, – rašė jis dienoraštyje, – bet net menkiausia laisvės prošvaistė taip džiugina, kad negaliu susitvardyti.“ Andrew pasišnekėjo su Mike'u Wallace'u, o paskui ir su Kaveh Afrasiabi, Harvardo Vidurinių Rytų studijų centro moksliniu bendradarbiu. Afrasiabi pasakė, kad jau kalbėjosi su Irano ambasadoriumi Jungtinėse Tautose Kamaliu Kharrazi ir su „asmenimis, turinčiais ryšių su Khamenei“. Jis jiems perdavė Wallace'o siūlymą. Jei būtų pateiktas „jo principams ištikimas“ pareiškimas, Khamenei ketino jį priimti ir atšaukti fatvą. Iranas ieškojo būdų krizei įveikti, o Mike'o Wallace'o iniciatyva buvo tarsi papildomas akstinas, svarbus tuo, kad Khamenei norėjo palankaus žiniasklaidos dėmesio Jungtinėse Valstijose, kad „nustelbtų Rafsanjani“.

Pasaulis visados tampa televizijos laida.

Jo paprašė įrašyti pareiškimą į vaizdo juostą, kurią Wallace'as galėtų nugabenti į Teheraną ir parodyti per vietinę televiziją, o tada Khamenei turėjo duoti interviu Wallace'ui per amerikiečių televiziją ir pasakyti tai, ką reikėjo. „Po kelių dienų mums praneš, – pasakė Afrasiabi, – ar Iranas pasirinks šį kelią.“ Jam buvo suteikta vilčių tikėtis „teigiamo atsakymo“. Po keturių dienų

* S. Rushdie, *Vidurnakčio vaikai*, p. 534.

paskambino Andrew ir pranešė, kad „uždegta žalia šviesa". Jo siūlymu, kitas žingsnis turėjo būti susitikimas su ponu Khoosroo, pirmuoju Irano misijos JT sekretoriumi.

Mike'as Wallace'as ir Afrasiabi agentūroje susitiko su Andrew. Afrasiabi pakartojo, kad Iranas reikalauja, jog atsiprašymo pareiškimas *turėtų tapti knygos minkštais viršeliais prakalba* („ką?" – pagalvojo jis, bet, kita vertus, niekas neprieštaravo pačiam leidimui) ir kad būtų įsteigtas fondas demonstracijose prieš Rushdie žuvusių riaušininkų šeimoms. Frances D'Souza sunerimo. Ji pasakė, kad, viena vertus, pasirodė „ženklų", jog galbūt Iranas liovėsi finansuoti Siddiqui Musulmonų institutą ir mėgina Jungtinėje Karalystėje įkurdinti nuosaikesnį vyriausiąjį imamą. Kita vertus, ji baiminosi, kad Iranas žaidžia „itin bjaurų žaidimą". Atšaukus fatvą, jam nebūtų taikoma ir apsauga, tad jį galėtų užpulti fundamentalistų grupuotė ir Iranas turėtų „pasiteisinimą". Jos manymu, anksčiau ar vėliau turėtų įsiterpti ir Britanijos vyriausybė bei pareikalauti garantijų, jog tai neįvyks. Sameen taip pat nerimavo, kad „atsidengusį" jį nužudys. Bet ar buvo kitas kelias? Amžinai slapstytis? Jis jautėsi netvirtai, sutrikęs. Dėjosi per daug įvykių. Buvo sunku nuspręsti, ką geriau rinktis.

Viskas paaiškėjo savaime. Irano atstovai atšaukė susitikimą su Mike'u Wallace'u. Jie norėjo susitikti vien tik su Afrasiabi, kad šis atskleistų, kas buvo nutarta per susitikimą su Andrew. O tada viltis pokštelėjo kaip muilo burbulas ir užgeso. Irano misija Jungtinėse Tautose pareiškė, kad jai reikės „pasitarti su Teheranu". Tai užtruko mažiausiai dvi savaites. „Reikalas nerimtas, – suprato jis. – Tai pokštas. Jie tiesiog norėjo, kad pateikčiau pareiškimą ir patikėčiau, kad jie atsakys. Patikėčiau *jais. Taip – tai pokštas.*"

Jis metė rūkyti. Paskui vėl pradėjo.

Per ateinančias dienas Iranas paneigė galįs panaikinti fatvą. Khamenei pareiškė, kad „už šventvagystę jį reikia atiduoti nužudyti Britanijos musulmonams" ir kad tai būtų išsprendę Jungtinės Karalystės ir Irano nesutarimus. Nuėjusi į BBC laidą „Newsnight", Frances D'Souza išvydo Siddiqui „dešiniosios rankos", į islamą atsivertusio škoto Jameso Dickie, persivadinusio Yaqubo Zaki vardu, spektaklį, kai šis ėmė į Londoną kviesti būrius žudikų. Rafsanjani surengė spaudos konferenciją, kurioje mėgino sumažinti įtampą, bet nepateikė jokių pasiūlymų, kaip išspręsti dėl fatvos kilusią krizę. O Britanijos vyriausybė jam pirmąkart pasiūlė susitikti su tarpininku. Savaitgalį jam reikėjo susitikti su Duncanu Slateriu, vyresniuoju Užsienio reikalų ministerijos tarnautoju. Bet iki tol jis pasikalbėjo su žurnalistu Joh-

nu Bullochu, didžiai gerbiamu laikraščio *The Independent* Vidurinių Rytų ekspertu, neseniai grįžusiu iš Teherano, ir šis patvirtino, kad iraniečiai „nekantrauja išspręsti problemas... būtinas priimtinas susitarimas". Paskui įvykęs susitikimas su Slateriu labai nuvylė. Slateris nežinojo nei apie pogrindinę iniciatyvą, nei apie jokius vyriausybės veiksmus. Tačiau buvo malonu palaikyti ryšį su valdžia ir sužinoti, kad jis ir toliau bus remiamas. Jis jau buvo tiek nusiritęs, kad dėkojo net už tokius trupinius.

Afrasiabi užmojis žlugo. Harvardo mokslininkas atsiuntė laišką, kuriame pateikė naują „pageidavimų sąrašą". Knygos minkštais viršeliais leidimas turėjo būti atidėtas dvylikai–penkiolikai mėnesių, o „Rushdie pirmiausia turėtų tiesiog pateikti savo pareiškimą; juk jis vis vien neturi ko prarasti." Andrew prie to pridūrė: „Deja, regis, jis nori tapti rašytoju ir ieškosi agento." Po savaitės Kamalas Kharrazi, Irano atstovas Jungtinėse Tautose, pasakė Mike'ui Wallace'ui: „Dabar šiai iniciatyviai netinkamas metas." Užsivėrė dar vienas pogrindinis kanalas.

Jis vėl susitiko su ambasadoriumi Busby, kurį tąsyk atlydėjo Billas Bakeris iš FTB. Jie paprašė jį malonėti pakentėti dar keletą mėnesių iki vizito į Jungtines Valstijas, bet buvo nuoširdūs ir supratingi. Busby nuomonė apie Afrasiabi pastangas buvo gana taikli. „Galbūt, – tarė jis, – pasitaikė netinkamas tarpininkas."

Vienuoliktojo gimtadienio proga jis padovanojo Zafarui elektrinę gitarą ir praleido su juo popietę Ermitažo gatvėje, klausydamasis, kaip jis groja ir įrašinėja savo muziką. Tiesiog eilinė diena su svarbiausiu žmogumi jo gyvenime.

Cosima aptiko didžiulį nuosavą namą Vimbldone, gerokai patogesnį už Ermitažo gatvės namus: erdvų triaukštį plytinį namą su aštuonkampiu bokšteliu pietiniame sparne. Policija jį apžiūrėjo ir pritarė nuomai. Ermitažo gatvė buvo siaubinga vieta, bet joje jis nesiblaškydamas pragyveno septynis mėnesius. Vėl atėjo metas kraustytis.

Sutartis su leidykla dėl *Haruno ir pasakojimų jūros* dar nebuvo pasirašyta. Andrew nuėjo pas Sonny Mehta ir Alberto Vitale pasiteirauti, kodėl delsiama. Prieš susitikimą Sonny pasakė Andrew – „nemanau, kad iškilo kokių keblumų", tad, be abejo, jų buvo. Per susitikimą Vitale pasakė, kad nenori pasirašyti sutarties vien „dėl atsargumo". Leidykla derėjosi dėl savo pastato įsigijimo ir nenorėjo, kad toji knyga jiems pridarytų kliūčių. Jie buvo pasirengę sumokėti du trečdalius sutarto avanso už „galimybę išleisti", o likusį trečdalį

žadėjo atiduoti autoriui, aptarus „redakcinius klausimus" su Sonny. „Autorius tegul pasirašo, – pasakė Vitale, – bet mes dar susilaikysim." Andrew paskambino perduoti jam naujienų. „Ne, – įsiutęs pareiškė jis. – Atšauk susitarimą ir pasakyk jiems, kad paduosiu juos į teismą už sutarties laužymą. Jau geriau liksiu be knygos nei būsiu pažemintas." Tą pačią dieną Andrew vėl susitiko su Vitale bei Sonny, ir jie kapituliavo. Pažadėjo pasirašyti. Tai jį nuteikė nemaloniai, bet jis bent jau laimėjo kovą.

Per jo keturiasdešimt trečiąjį gimtadienį Gillonas atnešė pasirašyti sutartį. Joje buvo „konfidencialumo sąlyga". Jis niekam negalėjo prasitarti apie sandorį, kol nebus dėl to sutarta su „Random House". Šioji sąlyga neabejotinai atsidavė klasta. Sutartį jis pasirašė. Klasta išaiškėjo kone išsyk. Sonny Mehta atsisakė išleisti *Haruną*, jei jis nebus perrašytas pagal jo nurodymus.

Sonny Mehta jis pažinojo dešimt metų, nuo tada, kai Sonny leidykloje „Picador Books" išleido *Vidurnakčio vaikus* minkštais viršeliais. Visą tą laiką jis manė jį esant draugą, nors Sonny ir garsėjo uždarumu, kuris kliudė su juo suartėti. Sonny nesižarstė žodžiais, o juo labiau skambučiais, dažniausiai paslaptingai šypsodavosi barzdele apžėlusia burna, už jį kalbėdavo ir bendraudavo jo ekstravagantiška žmona Gita, bet jis buvo skoningas vyras, principingas, visiškai ištikimas savo rašytojams ir elegantiškas (vilkėdavo kokybiškus švarkelius ir prigludusius džinsus). Tačiau *Haruno ir pasakojimų jūros* atveju jis elgėsi kaip visiškai kitas žmogus. 1990-ųjų birželio 26-ąją jis paskambino Andrew pareikalauti perrašyti *Haruno* veiksmo vietą. Jis sakė, kad „K slėnis" akivaizdžiai yra Kašmyras, o Kašmyras labai kontroversiškas kraštas, dėl jo vyko karai, ten aktyvią veiklą vykdė islamo džihadistai; dėl to jį būtinai reikėjo pakeisti: „Galbūt, – pasiūlė jis, – pasakojimas galėtų vykti Mongolijoje? – nes antraip „vėl žus žmonės" ir „Salmano padėtis taps dar blogesnė nei dabar." Jis patikino Andrew, kad *Harunas* yra pavojingesnis ir opesnis nei *Šėtoniškos eilės*.

Jis pamėgino pažvelgti į savo parašytą pasaką vaikams per tą iškreiptą prizmę. Bet, netgi taip iškraipius tekstą, knygą juk vis vien galima buvo perskaityti kaip „palaikančią Kašmyrą". Kita vertus, Snačio Batū personažas buvo Indijos politiko karikatūra, ir galbūt tam ir prieštaravo Sonny, kilęs iš aukštuomenei priklausančios diplomatų šeimos, o jo žmonos tėvas buvo Odišos valstijos ministras, priklausantis Delio politinio elito ratui. Be to, jei Sonny taip pabijojo knygos vaikams, kaip jis būtų reagavęs į galbūt ateityje pasirodysiančią suaugusiųjų literatūrą?

Bet tai dar ne viskas. Sonny ketino parengti knygą nenurodydamas autoriaus vardo. Keisčiausia, kad Alberto Vitale reikalavo viską atlikti paslapčia, nes „Random House" pastate buvo įsikūręs Norvegijos konsulatas, o paskelbus apie rengiamą leisti Rushdie knygą, norvegams galėjo kilti pavojus. Dėl to buvo nutarta pasitelkti fiktyvų vardą, o tikrasis turėjo būti užrašytas paskutinę akimirką, knygą perduodant spaustuvei. Tai buvo siaubinga. Jie elgėsi tarsi įbauginti – ir iš tiesų buvo *įbauginti*, – tad jei žinia apie „Random House" būgštavimą paskelbti knygos autorių būtų patekusi į viešumą, o taip beveik visad ir būna, knyga būtų įgavusi „kontroversijos" aurą dar nepasirodžiusi, ir tai būtų kuo aiškiausias kvietimas autoriaus priešininkams vėl kilti į kovą.

Sonny atsiuntė į Andrew biurą iškarpų apie Kašmyrą iš indiškų žurnalų ir laikraščių, kad pagrįstų savo susirūpinimą. *Haruno* istorijoje buvo personažas Batas, o Kašmyre neseniai buvo pakartas vyriškis vardu Butt, „o tai Salmanas greičiausiai žinojo". Nejau jo motinos mergautinė pavardė, nesvarbu, ar rašoma „Butt", ar „Bhatt", dažniausiai pasitaikanti pavardė Kašmyre, kuria *Haruno* istorijoje buvo pramintas ne pakaruoklis, o linksmuolis autobuso vairuotojas, o paskui ir milžiniškas mechaninis kukutis, tapo politiškai pavojingu vardu? Tai buvo grynas absurdas, bet Sonny kalbėjo visiškai rimtai. Andrew jam užsiminė, kad jis elgiasi ne itin draugiškai su savo senu bičiuliu Salmanu, bet jis atšovė: „Nelabai suprantu, ką tai turi bendro su draugyste." O tada pridūrė: „Andrew, niekas pasaulyje šitos knygos nesupranta geriau už mane." Andrew jam atsakė pagirtinai santūriai: „Manau, Salmanas manosi geriausiai ją suprantantis."

Visa tai Andrew jam išdėstė būdamas Niujorke, gatvėje, ką tik iš ėjęs iš Sonny biuro. Jis paprašė Andrew: „Prašau grįžt viršun ir pasakyt, kad jis man paskambintų." Sonny susisiekė su juo ir pasakė, kad yra „įsitikinęs", jog jų nesutarimus galima išspręsti, jei jam pavyktų atskristi į Londoną ir viską aptarti. Tačiau nueita jau buvo per toli.

– Sonny, man tereikia, kad pasakytum, – tarė jis, – ar išleisi mano romaną tokį, koks jis yra, ar ne?

– Palauk, kol aš atvyksiu su tavim pasišnekėti, – pakartojo Sonny.

– Nėra apie ką šnekėti, – atsakė jis Sonny. – Vienintelis klausimas yra tas, ar tu jį išleisi, tokį, koks jis yra parašytas.

– Ne, – tarė Sonny, – neleisiu.

– Tuomet, – atsakė jis savo senam draugui, – prašyčiau suplėšyti prieš tave ant stalo gulinčią sutartį.

– Gerai, – sutiko Sonny, – tada suplėšysim.

Jis sužinojo, kad kiek anksčiau įvyko „Random House" padalinio Jungtinėje Karalystėje susirinkimas, ir *Harunas ir pasakojimų jūra* buvo įtrauktas į posėdžio programą. Dauguma balsų pasisakė prieš jo leidimą.

Kitoje visatoje atėjo Pasaulio futbolo taurės čempionato metas. Billas Bufordas, jau kurį laiką rašantis knygą apie futbolo chuliganus, nuskrido į Sardiniją stebėti ne Anglijos rinktinės rungtynių su olandais, bet norėdamas nepražiopsoti priešiškų sirgalių gaujų susirėmimo. Tą vakarą smurtas Sardinijoje tapo pagrindine laikraščių naujiena. Britanijos chuliganų armija buvo nufotografuota artėjanti link kameros, iškėlusi kumščius bei kuokas ir skanduojanti „Anglija!" Pačiame pirmosios Britanijos mušeikų linijos centre kartu su kitais rėkė ir šūkius skandavo žurnalo *Granta* redaktorius, empirinę naujosios žurnalistikos metodiką perkeldamas į tokias aukštumas, kokių, ko gero, George'as Plimptonas ir Timas Wolfe'as nė neįsivaizdavo. Tą pačią naktį britų fanus užpuolė Italijos policija ir daugelį smarkiai sumušė, kliuvo ir Billui: jam, susirietusiam į kamuoliuką ant grindinio, suspardė inkstus. Nors ir sužalotas, grįžęs į Londoną jis ėmėsi gelbėti savo bičiulio literatūrinės karjeros.

Harunui reikėjo leidėjo. Liz Clader pasakė, kad „Bloomsbury" nenori varžytis dėl knygos. Christopheris Sinclairas-Stevensonas, ką tik atidaręs nuosavą, nedidelę, nepriklausomą leidyklą, pripažino, kad jo įmonė dar „per menka" imtis tokio projekto. Christopheriui MacLehose'ui iš „Harvill" leidyklos dalyvauti konkurse neleido Murdocho „HarperCollins", valdanti pagrindinį „Harvill" akcijų paketą. „Faber and Faber" teikė vilčių. Tačiau labiausiai knygos norėjo Billas, su savo naujuoju „Granta Books" įspaudu. „Tau reikia leidėjo, kuris tave išleistų visiškai įprastai, su tavo naujai knygai privalomu susidomėjimu ir prašmatnybėm, – pasakė jis. – Tave reikia vėl iš naujo pristatyti skaitytojams kaip rašytoją, o būtent tai aš ir noriu padaryti su tavo naująja knyga." Kol galimybė išleisti *Haruną* dar buvo tolima, Billas jam siūlė Blake'ui Morrisonui suteikti teisę parašyti jo biografiją, idant skaitytojai jį pažintų kaip žmogų, o ne skandalą. Jis žinojo, kad Blake'as puikus rašytojas, kuris būtų puikiai atlikęs šį darbą; bet jis nenorėjo viešinti savo asmeninio gyvenimo. O atėjus laikui jis norėjo pats papasakoti savo gyvenimo istoriją. „Kada nors, – atsakė jis Billui, – aš pats tai padarysiu."

Bet tada mintis apie biografiją buvo užmiršta, ir Billas mėgino iškaulyti iš Gillono teises į *Haruną*. Jo entuziazmas buvo paveikus ir davė vaisių. „Granta Books" knygas platino „Penguin". Gillono nuomone, tai galėjo tap-

ti „elegantišku sprendimu". Taip buvo įmanoma išvengti sutarties su „Penguin" pažeidimo, kuris galėjo neigiamai atsiliepti viešojoje erdvėje, bet kartu „Penguin" darbuotojams beveik nereikėtų tiesiogiai prisidėti prie knygos. Staiga visas „Penguin" personalas tuo smarkiai apsidžiaugė. Jiems taip pat patiko, kad bus apsaugota jų reputacija. Billas pasakė, kad „Penguin" pardavimų atstovų atsakas buvo „labai teigiamas". Peteris Mayeris parašė laišką, kuriame vylėsi, kad tai galėtų būti nauja pradžia, o jis atsakė puoselėjantis tokias pat viltis. JK biuro darbuotojai norėjo išleisti knygą kuo greičiau, rugsėjį, kad pasipelnytų iš kalėdinio pirkinių bumo, o tam pritarė ir „Penguin" būstinė JAV. Susitarimas įvyko ir buvo paskelbtas kone išsyk po pasiūlymo. Reikėjo paskubėti. Jei Sonny būtų spėjęs papasakoti savo daugybei draugų iš leidybos verslo, kad atsisakė išleisti *Haruną* dėl to, jog knygos autorius vėl pakišo tiksinčią bombą, neperspėjęs apie jos keliamą pavojų, rašytojas visiems laikams būtų netekęs galimybės leisti savo knygas. Genamas narsos ir ryžto, Billas Bufordas užkirto tam kelią.

Gita Mehta jųdviejų bendram bičiuliui pasakė: „Manau, šiuo metu jis nuo mūsų truputį nusigręžęs."

Jis pasiilgo Marianne. Žinojo, kad po visų įvykių, po CŽV sąmokslo ir juodojo dienoraščio, jam nederėtų pas ją grįžti, tačiau jo protas ir kūnas jos pasiilgo. Šnekėdamiesi telefonu jie riedavosi. Pokalbiai, prasidėję „linkiu tau paties geriausio", baigdavosi „tikiuosi, gausi galą". Tačiau meilė, kad ir ką ji reiškė jam ir jai, žodis „meilė" vis dar sklandė tarp jų. Jo motina ištvėrė dešimtis metų santuokoje su jo piktu, prislėgtu alkoholiku tėvu, išmokusi, kaip pati vadino, „užsimiršti", o ne prisiminti. Kas rytą atsibudusi ji pamiršdavo vakarykštę dieną. Rodėsi, kad jam taip pat nesiseka prisiminti negandų, tad atsibudęs prisimindavo tik savo troškimus. Bet savo troškimų jis nesivaikė. Ji išvyko į Ameriką ir tai jiedviem buvo tik į naudą.

Jis suvokė, kad nuolatinė įvykių keliama įtampa jį smarkiai prislėgė, o jo santykis su aplinkiniu pasauliu tapo nenormalus. „Prašau, manęs neteiskit, – kaip sakė Lyras. – Visai įmanoma, kad kraustausi iš proto." Galbūt žmonoje jis įžvelgė materialiąją savo senojo gyvenimo tikrovę, ***normalumą***, kurį pasiglemžė atėjęs ***nenormalumas***. Tai buvo meilė pradingusiai vakarykštei dienai, praėjusios dienos troškimas.

Jis suprato, kad vis labiau skilo vidujai, kad praraja tarp to, ką reikia daryti Rushdie, ir to, kaip nori gyventi Salmanas, plečiasi. Savo apsauginiams jis buvo Džo, asmuo, kurio gyvybę reikia išsaugoti; o kai pavykdavo aplankyti

draugus, jų akyse jis įžvelgdavo nerimą, baimę, kad „Salmaną“ gali pražudyti įvykių sunkumas. Su „Rushdie“ buvo visai kitokie reikalai. „Rushdie“ buvo šuo. Anot daugybės iškilių asmenybių, neišskiriant ir Velso princo, kuris atitinkamai pasisakė per pietus su jo draugais Martinu Amisu ir Clive'u Jamesu, „Rushdie“ buvo nevertas užuojautos. „Rushdie“ nusipelnė savo likimo ir turėjo atitaisyti padarytą didžiulę žalą. „Rushdie“ turėjo liautis reikalauti knygų minkštais viršeliais ir principų laikymosi, ir literatūros, ir dešiniųjų pažiūrų. „Rushdie“ buvo baisiai nekenčiamas ir beveik nemylimas. Jis buvo niekšo atvaizdas, tuščia vieta, menkesnis už žmogų padaras. Jam – tam padarui – tereikėjo išpirkti kaltę.

Ruthie Rogers, Londono kavinės „River Café“ bendrasavininkė, jam surengė gimtadienio vakarėlį. Devynių Andy Warholo estampų „Mao“ akylų akių prižiūrimoje milžiniškoje Rogersų namų Karališkajame prospekte svetainėje susirinko tuzinas jo artimiausių draugų, bet toji balta salė su aukštais užuolaidomis nepridengtais langais buvo specialiojo padalinio košmaras. Ruthie su savo vyru, architektu Richardu Rogersu, iki fatvos su rašytoju buvo daugių daugiausia geri pažįstami, bet jų kilnios širdys buvo linkusios padėti draugams nelaimėje ir stengtis daugiau negu reikia. Jam reikėjo apsikabinti draugus, pabūti jų glėbyje, o aną vakarą to netrūko. Jis džiaugėsi, kad bičiuliai nešykštėjo nei apsikabinimų, nei bučinių. Tačiau jų akyse jis išvydo savo atspindį, ir suprato, kad yra prastos formos.

Jis vis labiau pažino kalbos ribotumą. Jis visad tikėjo jos visagališkumu, žodžio jėga. Tačiau iš susiklosčiusios padėties kalba jo negalėjo išgelbėti. „Su geriausiais ketinimais“ ir „Nejau nėra nieko švento?“ nepakeitė ničnieko. Pakistanietis draugas Omaras Nomanas panoro suburti grupę žmonių iš „mūsų kraštų“, kuri galėtų paaiškinti iraniečiams, kad jie „užsipuolė ne tą žmogų“. Jo draugas indas, žymus teisininkas Vijay Shankardassas, sugalvojo, kokio vaidmens sprendžiant krizę galėtų imtis Indijos musulmonai. Vijay pasišovė pasikalbėti su keliais lyderiais, tarp jų ir su Suedu Shahabuddinu, kurio pastangomis Indijoje buvo uždraustos *Šėtoniškos eilės*, ir Salmanu Khurshidu, „ne tuo Salmanu“, kurį per penktadienio pamaldas Penktadienio mečetėje klaidingai pasmerkė imamas Bukhari.

Jis abejojo, ar su kalba dirbančių žmonių metodai – argumentacija ir samprotavimas – jam bus veiksmingi. Jis kovojo su didesne arba, vartojant dievo tarnų kalbą, aukštesne jėga, besityčiojančia iš eilinių racionaliai mąstančių žmonių ir valdančia kalbą, kuriai mirtingųjų šnekta negalėjo prilygti nė iš tolo. Toji dievybė buvo ne meilės dievybė.

Jis visiems laikams paliko Ermitažo gatvės namus ir su Zafaru buvo nuvežtas į Deborah ir Michaelo ūkį Povise, kur, po lauką spardydami kamuolį, žaisdami kriketą ir mėtydami skraidančiąją lėkštę, jie praleido įsimintiną savaitgalį. Clarissa tą savaitgalį norėjo paskirti sau ir pabūti su naujuoju širdies draugu, bet tą patį savaitgalį jis ją paliko dėl jai atlikusios fatvos šleifo dalies. Ji laikėsi labai tvirtai. Jis troško, kad ji būtų laiminga.

Po savaitgalio jis nepastebimai prasmuko į namus Vimbldono gatvėje, bet tada kilo keblumų. Savininkė, ponia Cindy Pasarell, keletą kartų paskambino užduoti įkyrių klausimų. Laimei, tuomet budėjo apsaugos pareigūnė Rachel Clooney, o kadangi moteriškas balsas gerokai patikimesnis už vyrišką, ponios Pasarell smalsumas buvo daugmaž patenkintas. Tada paskambino ponas Devonas Pasarellis, kuris, akivaizdžiai nežinodamas apie savo žmonos skambučius, pasakė, kad jam reikia pasiimti iš garažo keletą daiktų. Gal jie buvo išsiskyrę? Kitą dieną ponios Pasarell „verslo partneris" be jokios svarbios priežasties išdygo prie namų durų. Paskui Cindy Pasarell paskambino dar kartą ir prakalbo griežtesniu tonu. Ji norėjo susitikti su naujaisiais nuomininkais ir įsitikinti, kad jie „padorūs".

Jis paskambino Pauline ir paprašė pagalbos. Jai buvo tekę vaidinti visur, pradedant „Tolyn nuo įtūžusios minios", baigiant „Jaunąja karta", ji puikiai išmanė improvizaciją, tad be sunkumų galėjo suvaidinti šį vaidmenį. Jis apibūdino jai veikėją, ir ji sutiko praleisti dieną name ir susitikti su smalsiąja Cindy. Situacija buvo ir absurdiška, ir kebli. Jis pasakė Bobui Majorui, kad nebegali pakelti to apsimetinėjimo ir slapstymosi. Būtinas kitoks sprendimas. Bobas neryžtingai, gailiai kažką išstenėjo. Jis buvo pėstininkas. Ne jam buvo lemta daryti tokius sprendimus.

Per ateinančias dvi dienas ponas Pasarellis neperspėjęs apsilankė dar kartą „pasiimti iš garažo savo mantos", o paskui dar kartą „pro paradines duris įmesti vidun rakto". Rachel Clooney, aukšta, elegantiška blondinė su nežymiu škotišku akcentu ir plačia šypsena, jį maloniai pašnekino, bet jis gan ilgai sėdėjo savo grenadoje, pastatytoje prie namų, ir stebėjo. Mėgindama išspręsti susiklosčiusią padėtį, Pauline, namų šeimininkė, paskambino poniai Pasarell ir pakvietė ją arbatos, bet nors kvietimą ši priėmė, taip ir nepasirodė; vietoj to Pasarelliai atsiuntė į Gillono biurą bendrą skundą, kuriame pareiškė nepasitenkinimą, kad jų namai virto „bendrabučiu". Baimė būti demaskuotam tiesiog paralyžiavo. Nejau vėl pasikartos Litl Bardfildo įvykiai, nejau jam vėl reikės išsikraustyti ir prarasti už nuomą sumokėtus pinigus ir avansą? „Tai siaubinga, – skundėsi jis Gillonui. – Tai turi liautis."

Problemą išsprendė Gillonas. „Jie išsidirbinėja, – be galo išdidžiai ir kupinas paniekos pareiškė jis. – Iš tavęs gauna gražaus pinigo. Juos reikia pastatyti į vietą. Bičiuli, aš viską sutvarkysiu." Jis jiems faksu nusiuntė, jo žodžiais tariant, „atsipisimo laišką". Netrukus jis paskambino laimingas kaip pabučiuotas. „Bičiuli, manau, kad pavyko. Jie man taip pat atsakė fakso žinute, kuria sutiko „atsipisti". Pasarelliai išties sutiko mainais už gaunamus puikius nuompinigius atstoti nuo nuomininkų. Gali būti, kad jie netgi atsiprašė. Paskui keliems mėnesiams įsivyravo ramybė.

Nadine Gordimer rinko žymesnių europiečių parašus „kreipimuisi į Irano vyriausybę". Jam vakarieniaujant su Carlosu ir Silvia Fuentesais Pinterių namuose, žymusis meksikietis rašytojas pasiūlė „pakviesti Lotynų Amerikos valstybių galvas". Tuo tarpu sodo nykštukas Siddiqui ir toliau viešino savo nykštukinius pareiškimus, į kuriuos balsingai atliepė didesnieji Kumo ir Teherano nykštukai. Prie Rašto įvyko stiprus žemės drebėjimas, per kurį žuvo keturiasdešimt tūkstančių žmonių, o pusė milijono liko be pastogės, bet dėl to tema nepasikeitė. Fatva laikėsi toliau.

Zafaras išvyko net trims savaitėms. Su dviem bendramoksliais jis išvažiavo į stovyklą, o paskui Clarissa ketino su juo, Liz Calder ir Louis Baumu bei jo sūnumi Simonu keliauti į Prancūziją. Kol jo nebuvo, reikėjo susidoroti su Pakistano partizanais.

Pakistaniečių filmas „International Gorillay" („Tarptautiniai partizanai"), pastatytas Sajjado Gulo, pasakojo apie grupelę vietinių didvyrių, – vėliau jie imti vadinti *džihadistais* arba *teroristais*, – kurie prisiekė rasti ir nužudyti rašytoją „Salmaną Rushdie". „Rushdie" medžioklė tapo pagrindine filmo siužetine linija, o jo mirtis – laiminga filmo pabaiga.

Pats „Rushdie" buvo vaizduojamas kaip nuolat butelaitį čiulpiantis girtuoklis sadistas. Jis gyveno į rūmus labai panašiuose namuose, į Filipinus labai panašioje saloje (juk, be abejo, visi rašytojai turi tokių namų), saugomas į Izraelio kariuomenę labai panašių pajėgų (matyt, Izraelis tokias paslaugas siūlo visiems rašytojams), ir planavo kraupiausiais būdais įvykdyti Pakistano perversmą, tame tyrame ir dorovingame krašte atidarydamas diskotekų ir lošimų namų tinklą, o už tokį klastingą sąmokslą, kaip būtų pasakęs Britanijos musulmonų lyderis Iqbalas Sacranie, net mirties bausmė yra per švelnus atpildas. „Rushdie" rengėsi vien tik klaikiausių spalvų safariams skirtomis eilutėmis – geltonais safarių kostiumais, violetiniais safarių kostiumais, vyšniniais safarių kostiumais, – o kaskart į jį atsisukusi kamera imdavo veikėją

rodyti nuo kojų ir grėsmingai kildavo iki veido. Safarių kostiumams buvo skirta tiek dėmesio, kad filmo įraše išvydęs jo neva besivaikomas madas, jis smarkiai įsižeidė. Tačiau buvo savotiškai malonu sužinoti, kad dėl filmo populiarumo Rushdie vaidinusio aktoriaus Pakistane taip ėmė neapkęsti kino žiūrovai, kad jam teko slėptis.

Filme yra scena, kurioje Izraelio kariuomenė pagrobia vieną „international gorillay" partizaną ir pririša jį prie Filipinų rūmų sodo medžio, kad „Rushdie" galėtų jį nukankinti. Atsigėręs iš savo butelio ir nuplakęs vargšą teroristą botagu, patenkinęs savo niekingą smurto troškimą, „Rushdie" atidavė nekaltą būsimą žudiką Izraelio kareiviams ir ištarė vienintelę juokingą filmo frazę: „Paimkit jį, – užriko jis, – ir visą naktį skaitykit jam *Šėtoniškas eiles*"! Žinoma, vargšas jaunuolis visiškai palūžo: „Ne, tik ne tai!" – vedamas žydų ėmė virkauti jis.

Filmo pabaigoje „Rushdie" išties buvo nužudytas, bet ne „international gorillay" partizanų, o paties Žodžio, kai jį žaibais nutrenkė trys virš galvos pakibę koranai ir iš jo liko tik pelenai. Jį asmeniškai pačirškino Viešpaties knyga – gana garbinga baigtis.

1990-ųjų liepos 22-ąją Britanijos filmų klasifikacijos taryba neišdavė „International Gorillay" sertifikato dėl gana aiškių priežasčių – jis buvo šmeižikiškas (be to, taryba būgštavo, kad jei išduos sertifikatą, tikrasis Rushdie gali ją paduoti į teismą už jo apjuodinimą, taryba bus apkaltinta prisidėjusi prie šmeižto ir jai bus priteista atlyginti žalą). Dėl to tikrasis Rushdie atsidūrė labai neaiškioje padėtyje. Jis kovojo kare už žodžio laisvę, tačiau šiuo atveju jį gynė ne kas kitas, kaip cenzoriai. Kita vertus, tas filmas buvo išties be galo koktus. Galiausiai jis parašė laišką tarybai, kuriuo oficialiai atsižadėjo visų teisinių pretenzijų, patikino, kad nepaduos į teismą nei kino kūrėjo, nei pačios tarybos ir kad jis nepageidauja „abejotinos cenzūros užuovėjos". Juostą reikėjo pasižiūrėti, kad žmonės galėtų pamatyti, koks tai „iškreiptas, nemokšiškas šlamštas". Rugpjūčio 17-ąją, atsižvelgdama į jo įsikišimą, taryba visais balsais priėmė nutarimą išduoti filmui licenziją; nors prodiuseris ir stengėsi reklamuoti filmą, jis išsyk išnyko kaip dūmas, *nes tai buvo niekingas filmas*, ir, kad ir ką apie „Rushdie" ar netgi Rushdie manė tikslinė filmo auditorija, ji nebuvo tokia kvaila, kad švaistytų pinigus pasibaisėtinam filmui.

Tai jam buvo praktinė pamoka apie principo „geriau leisti nei neleisti" svarbą žodžio laisvei – kad geriau duoti kelią net pačiai smerktiniausiai kalbai, nei sušluoti ją po kilimu, kad geriau viešai pasipiktinti, o gal net pašiepti tai, kas atgrasu, nei suteikti tam uždrausto vaisiaus patrauklumo,

ir kad dažniausiai žmonės moka atskirti grūdus nuo pelų. Jei „International Gorillay" būtų buvęs uždraustas, jis būtų tapęs geidžiamiausiu filmu ir Bradfordo bei Vaitčapelo salonuose už užtrauktų užuolaidų būtų ėmę rinktis jauni musulmonai ir mėgautis vaizdais kaip sučirškina išdaviką. Patekęs į viešumą, susidūręs su rinkos vertinimu jis suvyto kaip vampyras, pakliuvęs į saulės šviesą, ir pranyko.

Plačiojo pasaulio įvykiai tiesiog aidėjo jo tvirtovėje, Vimbldono gatvėje. 1990-ųjų rugpjūčio 2-ąją Saddamas Husseinas įsiveržė į Kuveitą, ir artinantis Irako karui Britanijos užsienio reikalų ministerija ėmė strimgalviais taisyti santykius su Iranu. Britanija ir Amerika skubiai telkė karines pajėgas. Ūmai Britanijos ir Irano stovyklos apskritai liovėsi minėjusios „Rushdie atvejį" ir Frances D'Souza paskambino pasakyti, kad nerimauja, jog jį apskritai „pamirš". Jis paskambino Michaelui Footui, ir šis pažadėjo sužinoti daugiau. Kitą dieną Michaelas pasakė, kad jį „patikino", bet tai skambėjo nelabai patikimai. Jo ryšininkas iš Užsienio ir sandraugos reikalų ministerijos Duncanas Slateris jo paprašė parašyti ministerijai dar vieną „susitaikymo pareiškimą", kad ši galėtų jį panaudoti „atsiradus reikalui". Jis teigė, kad sunku numatyti „kaip uždainuos" Iranas. Tarptautinė krizė jiems gali suteikti progą „išspręsti savo nesutarimus" su Britanija, arba jie sumanys, kad dabar gali priversti atkurti tarptautinius santykius be jokių nuolaidžiavimų.

Buvo susprogdinta viešoji Ročdeilio biblioteka Lankašyre.

Jis susitarė su Liz Calder, kad, šiai atostogaujant su Clarissa ir Zafaru, jis galės jos bute susitikti su vienu amerikiečių žurnalistu ir keliais draugais. Ji perspėjo, kad jos kolegė, „Bloomsbury" leidyklos redaktorė Elizabeth West, retkarčiais ateis į jos butą pašerti papūgos Džudžu.

„Jums būtų neprošal perspėti vienam kitą, – patarė Liz, – kad nekiltų nemalonių netikėtumų." Jis paskambino Elizabeth ir pranešė jai apie savo ketinimus. Jiedu neįtikėtinai ilgai šnekėjosi telefonu ir daug juokėsi, o galop jis pasiūlė, kad žurnalistui išėjus jis galėtų pasilikti pas Liz, ir jiedu galėtų ramiai pasirūpinti papūga. Jo prašymu policininkai nuvyko į „tašką" ir atvežė jo pageidautus tris butelius vyno, tarp kurių buvo ir sodrusis toskanietiškas raudonasis „Tignanello". O tada papūgos akivaizdoje jiedu vakarieniavo žvakių šviesoje, valgė lašišą bei nasturtų salotas ir gerokai padaugino raudonojo vyno.

Meilės niekad nerasi ten, kur ieškai. Ji prisliūkina patyliukais ir žiebia į pakaušį. Nuo tada, kai išvažiavo Marianne, jam teko keletą kartų paflirtuoti

telefonu ir vos keletą kartų susitikti su moterimis, kurios, jo tvirtu įsitikinimu, buvo vedinos atjautos, o ne potraukio. Paskutinė Zafaro auklė, patrakli norvegė, pasakė: „Jei norite, galite man paskambinti." Netikėčiausias jam pasirodė tiesmukas liberalios musulmonės žurnalistės seksualinio susidomėjimo demonstravimas. Tai buvo tie paskutinai šiaudai, kurių jis griebėsi, kad nenuskęstų. Bet kai sutiko Elizabeth West, įvyko tai, ko buvo neįmanoma numatyti – tarp jų užsimezgė ryšys, įsižiebė kibirkštėlė. Gyvenimą valdė ne likimas, o atsitiktinumas. Jei ne ištroškusi papūga, galbūt jis niekad nebūtų sutikęs savo antrojo sūnaus motinos.

Antrojo jų bendro vakaro pabaigoje jis suprato, kad nori kuo greičiau vėl su ja susitikti. Jis pasiteiravo, ar ji bus laisva kitą dieną, ir ji atsakė, kad bus. Jiedu vėl sutarė susitikti Liz bute 8 vakaro, ir jį patį pribloškė tai, kad potraukis jai jau buvo toks stiprus. Liz plaukai buvo ilgi, tankūs, kaštoniniai, o šypsena nuostabi ir nerūpestinga, o į jo gyvenimą ji įsisuko lyg niekur nieko, tarsi to smaugiančio baimės, apsaugos ir suvaržymų aparato tiesiog nebūtų buvę. Tai buvo natūrali ir išskirtinė drąsa: gebėjimas elgtis įprastai esant nenormalioms sąlygoms. Ji buvo keturiolika metų už jį jaunesnė, bet po valiūkiška išore slėpėsi patirtį bylojanti rimtis, nuduodanti apie išmintį, įgytą per skausmą. Būtų buvę absurdiška nepulti jai po kojomis. Jiedu greit išsiaiškino apie keistą sutapimą: kad jis pirmąsyk, lydymas tėvo, atvyko į Angliją stoti į Ragbio mokyklą per jos gimimo dieną. Tad iš tikrųjų jiedu išvydo Anglijos padangę tą pačią dieną. Tai buvo it ženklas, nors jis ir netikėjo pranašystėmis. „Buvo saulėta, – pasakojo jis jai. – Ir šalta." Jis papasakojo jai apie viešbutį „Cumberland" ir kaip pirmąkart žiūrėjo televizorių – „Flintstounus" ir jam tada dar nesuprantamą „Coronation Street" su plaukų tinklelį užsimaukšlinusia ir nuožmiai stėrinčia laukine nenuorama Ena Šarples. Jis pasidalijo įspūdžiais apie šokoladinius pieno kokteilius „Lyons Corner House" kavinėje ir keptą vištą iš „Kardomah" užkandinės bei papasakojo, kokios būdavo reklaminės afišos, „Fyffes" skelbė „Atsek bananą", o „Schweppes" – „Tonikas, pagamintas *Schhh...* – patys žinot kieno". Ji paklausė: „Gal gali grįžt pirmadienį? Pagaminsiu vakarienę."

Policininkai sunerimo dėl trečio apsilankymo per keturias dienas, bet jis treptelėjo koja ir jie nusileido. Tą vakarą ji papasakojo apie savo gyvenimą tai, apie ką paprastai neprasitardavo, ir jis vėl pajuto jos vaikystėje patirtą skausmą, motinos netektį, senyvą tėvą, keistą pelenės gyvenimą pas priglaudusius artimuosius. Ji kalbėjo apie ją nuskriaudusią moterį, kurios vardo neminėjo, tiesiog vadino ją *moterim, kuri anuomet manimi rūpinosi.* Galiausiai ji rado

savo laimę pas vyresnę pusseserę Carol Knibb, ir ši jai tapo antrąja motina. Ji įstojo į Voriko universiteto literatūros studijas. Ir mėgo jo knygas. Jiedu prakalbėjo galybę valandų, o paskui susikibo rankomis, o vėliau bučiavosi. Pažvelgęs į laikrodį, jis pastebėjo, kad jau pusė keturių ryto, karietos jau senokai buvo virtusios moliūgais, o gretimame kambaryje sėdėjo keli be galo paniurę ir nuvargę policininkai. „Labai įdomu, – rašė jis savo dienoraštyje. – Ji protinga, švelni, gležna, graži ir mylinti." Jos susidomėjimas juo buvo nepaaiškinamas ir paslaptingas. Renkasi visad tik moterys, – galvojo jis, – o vyrų vaidmuo – dėkoti savo laimingai žvaigždei.

Jai reikėjo vykti į Derbišyrą aplankyti savo pusseserės Carol, o paskui ji iškeliavo į seniai planuotas atostogas su drauge, tad keletą savaičių jie neturėjo progos pasimatyti. Ji paskambino iš oro uosto atsisveikinti, ir jis pasakė, kad norėtų, jog ji nevyktų. Jis ėmė pasakoti apie ją savo draugams – Billui Bufordui, Gillonui Aitkenui, – o apsaugos pareigūno Dicko Billingtono paprašė įtraukti ją į „sąrašą", kad galėtų lankytis jo namuose Vimbldono rajone. Tardamas šiuos žodžius jis suprato, kad dėl jos rimtai apsisprendė. „Reikės ją patikrinti, Džo", – tarė Dickas Billingtonas. Kliūčių paieška buvo trumpesnė procedūra už nuopelnų paiešką. Jos atveju pakako patikrinti artimiausią aplinką ir neradus jokių kabliukų patvirtinti tinkamumą. Nuopelnų paieška būtų trukusi kur kas ilgiau; būtų reikėję apklausti žmones. Daug vaikščioti. „Šiuokart to nereikės", – pasakė Dickas. Po dvidešimt keturių valandų Elizabeth išlaikė testą; ji niekad nebuvo susijusi su jokiais įtartinais tipais, iraniečiais ar „Mossad" agentais. Jis paskambino jai apie tai pranešti.

– Aš to noriu, – pasakė jis.

– Tai nuostabu, – nudžiugo ji ir viskas prasidėjo.

Prieš dvi dienas jis nuėjo išgerti su Liz Calder (grįžusia iš atostogų) ir papasakoti jai, kas nutiko, o tada savo dviračiu nuvažiavo į namus Vimbldono rajone ir liko nakvoti. Tą savaitgalį ji svečiavosi dvi naktis. Kai jiedu nuėjo papietauti pas Angelą Carter ir Marką Pearce'ą jų namuose Klapamo rajone, Angelai, gana įnoringai moteriškei, ji taip pat patiko. Zafaras jau irgi buvo grįžęs į Londoną, tad atvažiavo pasisvečiuoti, ir jiedu su Elizabeth be vargo susibičiuliavo.

Jiedu be galo daug kalbėjosi. Kai ji liko Vimbldone trečiai nakčiai, jiedu nemiegojo iki penktos ryto, pasakojo viens kitam istorijas, snaudė, mylėjosi. Jis negalėjo prisiminti, ar kada buvo taip praleidęs naktį. Prasidėjo geri dalykai. Jo širdis jautė pilnatvę. Ją pripildė Elizabeth.

Harunas sulaukė pirmųjų skaitytojų pripažinimo. Toji knygelė, parašyta vykdant vaikui duotą pažadą, pasirodė esanti bene mėgstamiausia jo grožinė knyga. Jam rodėsi, kad tiek jo emociniame, tiek darbiniame gyvenime įvyko lūžis; dėl to gyventi tą absurdišką jam primestą gyvenimą tapo savotiškai sunkiau. Zafaras pareiškė, kad nori paslidinėti.

– Galbūt galėtum važiuoti su mama, o aš sumokėsiu, – pasiūlė jis.

– Bet aš noriu važiuot su tavim, – papriekaištavo jam sūnus.

Tie žodžiai suspaudė jam širdį.

Atėjo paštas. Tarp siuntinių buvo pirmieji *Haruno* egzemplioriai. Dėl to pasidarė kiek linksmiau. Jis pasirašė tuziną kopijų Zafaro draugams. Elizabeth skirtoje knygoje jis parašė: „Ačiū, kad grąžinai man džiaugsmą."

Plito nuomonė, kad dėl „Rushdie atvejo" sukeltas triukšmas buvo nepagrįstas, nes pats kaltininkas buvo menkavertis tipas. Normanas Tebbitas, vienas artimiausių Margaret Thatcher politinių sąjungininkų, laikraštyje *The Independent* parašė, kad *Šėtoniškų eilių* autorius buvo „neeilinis niekšas... [kurio] viešą gyvenimą sudarė daugybė savo kilmės, religijos, naujųjų namų ir tautybės išdavysčių". Iškilusis istorikas, konservatyvių pažiūrų peras, patvirtinęs suklastoto *Hitlerio dienoraščio* „autentiškumą", lordas Dacre'is (Hugh Trevoras-Roperis), pamiršęs užsitrauktą gėdą, tame pačiame *The Independent* pareiškė: „Įdomu, kaip šiomis dienomis laikosi Salmanas Rushdie, nemokamai sergimas Britanijos teisėsaugos ir policijos, kuriai kadaise negailėjo kritikos. Tikiuosi, jam nepernelyg patogu... Aš nė kiek nesusigraudinčiau, jei kokiame tamsiame skersgatvyje jį užkluptų jo elgesiu nepatenkinti Britanijos musulmonai ir jį paauklėtų. Jei tai įkrėstų jo plunksnai nuosaikumo, visuomenei būtų tik geriau, o literatūra nė kiek nenukentėtų."

Rašytojas Johnas le Carré kartą pasakė: „Nemanau, kad bent vienas turime teisę nebaudžiami tyčiotis iš didžiųjų religijų", o kitąsyk: „Jis turėjo begalę progų apsaugoti savo leidėjų reputaciją oriai atidėdamas knygos leidimą ramesniems laikams. Man atrodo, kad, be savo nejautros, jis daugiau neturi kuo pasigirti." Le Carré taip pat nepritarė „literatūrinės vertės" argumentui: „Nejau mums reikėtų tikėti, kad literatūros kūrėjai gali laisviau reikšti savo žodžius nei bulvarinės rašliavos kūrėjai? Toks susireikšminimas Rushdie nepadės pasiekti savo tikslo, nors ir nežinia, ko jis dabar siekia." Jis nepasakė, ar nemėgintų pasitelkti „literatūrinės vertės" argumento gindamas, tarkime, Jameso Joyce'o *Ulisą* ar D. H. Lawrence'o *Ledi Čaterli meilužį*.

Laikraštis *Evening Standard* paklausė Britanijos užsienio reikalų ministro ir „romanisto“ Douglaso Hurdo: „Koks darbas jums buvo pats nemaloniausias einant ministro pareigas?“ Jis atsakė: „Skaityti *Šėtoniškas eiles*.“

Rugsėjo pradžioje jis susitiko su Duncanu Slateriu jo namuose Naitsbridžo rajone. Iš Indijos nuotraukų ir artefaktų gausos paaiškėjo, kad jis – užsislėpęs indofilas, o tuo galbūt buvo galima paaiškinti jo palankumą nematomam žmogui. „Tau reikėtų pasinaudoti visais ryšiais su žiniasklaida, – patarė Slateris. – Tau reikia teigiamų straipsnių.“ Nadine Gordimer kreipimąsi į Iraną buvo pasirašę įspūdingai daug asmenų, tarp kurių buvo ir Václavas Havelas, Prancūzijos kultūros ministras ir gausybė kitų rašytojų, akademikų ir politikų, tad Slateris pasiūlė juos panaudoti kaip pagrindą palankiam, tarkime *The Times*, vedamajam. Išspausdintas Gordimer laiškas sukėlė nedidelį sambrūzdį. Niekas nepasikeitė. *The Independent* pranešė, kad sulaukė 160-ies kritikuojančių ir dviejų Tebbito pasisakymą palaikančių laiškų. Tai bent jau buvo šis tas.

Po kelių dienų Italijos užsienio reikalų ministras Gianni de Michelisas paskelbė, kad Europa ir Iranas jau „pribrendo“ apsikeisti laiškais, kurie „atšauks fatvą“ ir leis normalizuoti tarpusavio santykius. Slateris pasakė, kad tas pranešimas buvo „kiek per ankstyvas“, bet iš tiesų Europos Bendrijos užsienio reikalų ministrų „troika“ artimiausiomis dienomis planavo pasikalbėti su Irano užsienio reikalų ministru Ali Akbaru Velayati.

Elizabeth ėmė pasakoti artimiausiems draugams apie savo naujus santykius. Jis savo ruožtu pasikalbėjo su Isabel Fonseca ir papasakojo jai apie Elizabeth. Tada jis sužinojo, kad Marianne grįžta į Londoną.

1990-ųjų rugsėjo 27-ąją, *Haruno ir pasakojimų jūros* išleidimo dieną, Iranas iš dalies atnaujino diplomatinius santykius su Jungtine Karalyste. Duncanas Slateris paskambino iš Niujorko pranešti, kad „jie sulaukė patvirtinimo“. Iranas pažadėjo nevykdyti fatvos. Kita vertus, ji nebuvo atšaukta, o kelių milijonų dolerių atlygis (jį pasiūlęs ajatola Sanei vis didino žadamą sumą) paliko galioti, nes „tai niekuo nesusiję su vyriausybe“. Slateris mėgino šį Irano žingsnį nušviesti teigiamai, bet tai atrodė, kaip išdavystė. Sandoris, kurį jo labui sudarė Douglasas Hurdas, jam nekėlė jokio pasitikėjimo.

Atrodė, kad žvalgybos tarnyba ir ypatingasis padalinys laikosi tos pačios nuomonės. Grėsmė išliko nepakitusi. Jam vis dar grėsė antro lygio pavojus – vienu lygmeniu žemesnis nei gresiantis karalienei. Apsaugos planas liko toks

pat. Jo namai Šv. Petro gatvėje ir toliau buvo aklinai uždaryti. Jam ir vėl buvo *neleista* ten grįžti.

Tačiau jis vėl žvelgė į ateitį. Tuo metu tai buvo svarbiausia. *Harunui* sekėsi puikiai, o košmariškos Sonny Mehta pranašystės liko įkalintos jo sapnų karalystėje. Kalbančio mechaninio kukučio vardas nesukurstė Kašmyro gyventojų sukilimo. Gatvėse nesimatė pralieto kraujo. Sonny bėgo nuo jį persekiojančios tamsos, bet, išaušus dienai, jo baubai pasirodė besantys tik išsigalvoti nakties siaubūnai.

Jam buvo *leista* trumpam, neapsiskelbus viešai, pasirodyti „Waterstone's" knygyne, Hampstedo rajone, pasirašyti *Haruno ir pasakojimų jūros* kopijų. Jam padėti atėjo ir Zafaras, jis paduodavo jam knygas, o Billas Bufordas vien tik būdamas palaikė jaukią, šypseną keliančią atmosferą. Vieną valandą jis vėl jautėsi knygų rašytojas. Tačiau nebuvo įmanoma nepastebėti nervingų apsaugos komandos akių. Jis nebe pirmą kartą suprato, kad jie taip pat bijo.

Namie buvo Elizabeth. Jie kasdien darėsi vis artimesni. „Man baisu, – prisipažino ji, – nes tapau tau per daug pažeidžiama." Jis visomis išgalėmis mėgino ją nuraminti. „Beprotiškai tave myliu ir nežadu tavęs palikti." Ji būgštavo, kad jis su ja buvo *faute de mieux*, kad pasibaigus grasinimams jis išvyks į Ameriką ir ją paliks. Jis jai buvo pasakojęs apie savo meilę Niujorkui ir kad svajoja vienądien ten gyventi kaip laisvas žmogus. Kadangi per gyvenimą jam teko ne kartą nutraukti ryšius su savo šaknimis (tai jis mėgino traktuoti kaip „daugeriopą įsišaknijimą"), nesuprato, koks stiprus buvo jos angliškumas, kokios gilios jos šaknys. Nuo pat pirmųjų dienų ji pajuto konkuruojanti su Niujorku. „Išdumsi ten ir paliksi mane." Ši trintis imdavo ryškėti jiedviem išlenkus po porą taurių vyno. Nė vienas iš jųdviejų neteikė tiems retiems apsipykimams didelės reikšmės. Dažniausiai jiedu džiaugdavosi vienas kitu. „Aš be galo įsimylėjęs", – rašė jis, suvokdamas, kaip įstabu gebėti tai parašyti. Jo gyvybė buvo akylai saugoma, tad jis pats nesitikėjo, kad per jo keistos vidinės tremties pasienio postą prasmuks meilė. Tačiau prasmuko ir dažną vakarą ar savaitgaliais linksmai mindavo per Temzę jo link.

Aplink tvyrojo ne vien meilė, bet ir neapykanta. Šnekusis musulmonų instituto sodo nykštukas nesiliovė svaičiojęs, ir tam jam buvo suteiktos visos sąlygos. Antai per BBC radiją jis teigė, kad „aukščiausia islamo teisminė valdžia pripažino Salmaną Rusdhie padarius didžiausią nusikaltimą ir jam belieka tik įvykdyti nuosprendį". Sekmadieniniame laikraštyje Siddiqui paaiškino, ką turėjo omenyje. „Jis turėtų sumokėti savo gyvybe." Britanijoje

mirties bausmė nebuvo taikoma jau ketvirtį amžiaus, bet „islamo įniršis" vėl pažadino diskusiją apie „teisėtą" žudymą. Siddiqui požiūriui Libane pritarė „Hezbollah" lyderis Husseinas Musawi. „Jis turi mirti." Simono Lee, knygos *Žodžio laisvės kaina* (*The Cost of Free Speech*) autoriaus, nuomone, jį reikėjo iki gyvos galvos išsiųsti į Šiaurės Airiją, nes ten ir taip buvo sustiprinta apsauga. Laikraščio *The Sun* apžvalgininkas Garry Bushellas jį apibūdino kaip didesnį savo šalies išdaviką nei George'as Blake'as. Blake'as, dvigubas Sovietų Sąjungos agentas, už šnipinėjimą buvo pasodintas keturiasdešimt dvejiems metams, bet iš kalėjimo jis paspruko ir pabėgo į Sovietų Sąjungą. Romanų rašymą jau kuo rimčiausiai buvo galima vadinti baisesniu nusikaltimu už tėvynės išdavimą.

Dveji metai musulmonų ir nemusulmonų priešininkų puolimo jį pakeitė labiau nei jis pats suvokė. Jis niekad nepamiršo tos dienos, kai jam atnešė laikraščio *The Guardian* numerį, kuriame pamatė, kad apie jį rašo romanistas ir kritikas Johnas Bergeris. Bergerį jis pažinojo ir mėgo jo esė rinkinius, ypač *Požiūrio būdus* (*Ways of Seeing*) ir *Apie įžvalgas* (*About Looking*), tad manė, kad jų santykiai draugiški. Jis uoliai atsivertė jo komentarų skiltį. Jį nepaprastai pribloškė kandus jo darbų ir motyvų puolimas. Jie turėjo daugybę bendrų draugų, pavyzdžiui, Anthony Barnettą iš „Chartijos 88", ir per ateinančius mėnesius bei metus šie tarpininkai neretai klausė Bergerio, kodėl šis parašė tokį aršų straipsnį. Jis besąlygiškai atsisakydavo atsakyti į klausimą.

Nė vienos moters meilė negalėjo lengvai numaldyti gausybės „juodų strėlių" sukelto skausmo. Ko gero, visame pasaulyje nebuvo tiek meilės, kiek būtų pakakę tuomet jam pagydyti. Tą pačią dieną, kai buvo išleista jo knyga, Britanijos vyriausybė vėl sugulė į vieną lovą su potencialiais žudikais. Jį gyrė už jo knygos puslapius, bet peikė per žinias. Vakare jis girdėdavo „aš tave myliu", o dieną jam rėkdavo „dvėsk".

Elizabeth nebuvo skirta policijos apsauga, bet, užtikrinant jos saugumą, buvo svarbu saugoti ją nuo viešumos. Jo draugai niekad neminėdavo jos vardo už „išrinktųjų rato" ribų ir net neužsimindavo apie jos egzistavimą. Tačiau žiniasklaida neišvengiamai sužinojo. Bulvariniai laikraščiai neturėjo jos nuotraukų, ir niekas jų nedavė, bet tai vis vien jiems nekliudė svarstyti, kodėl išvaizdi mergina panoro būti kartu su keturiolika metų vyresniu rašytoju, kuriam į sprandą alsuoja giltinė. Viename laikraštyje jis pamatė savo nuotrauką su antrašte RUSHDIE – BJAURUS. Neišvengiamai imta

manyti, kad ji turėjo savanaudiškų tikslų, galbūt ją priviliojo jo pinigai ar, remiantis vienu „psichologu", kuris manėsi galįs ją vertinti net jos nematęs, tai įvyko todėl, kad jos tipo moteris traukia pavojaus kvapas.

Paslapčiai išaiškėjus policija ėmė labiau rūpintis jųdviejų saugumu. Jie nerimavo, kad kas nors gali ją pasekti dviračių taku, todėl jos paprašė susitikti numatytose vietose, kad atliktų „sausąjį valymą". Taip pat žiniasklaida buvo perspėta laikytis nuo jos atokiai, nes jos viešinimas galėjo padidinti nusikaltimo tikimybę. Per ateinančius metus ją padėjo saugoti žiniasklaida. Nebuvo padaryta ar išspausdinta nė viena jos nuotrauka. Kai jis pasirodydavo viešumoje, ją atveždavo ir išveždavo atskiru automobiliu. Spaudos fotografams jis sakydavo, kad su malonumu leisis fotografuojamas, bet mainais paprašydavo palikti ją ramybėje; neįtikėtina, bet jie su tuo sutikdavo. Visi suprato, kad fatva yra rimtas reikalas, tad ir elgėsi rimtai. Net po penkerių metų, kai į trumpąjį Bookerio premijos sąrašą patekus jo knygai *Paskutinis Mauro atodūsis* jis atėjo į ceremoniją su Elizabeth, nepasirodė nė viena jos nuotrauka. Bookerio apdovanojimus tiesiogiai transliavo per BBC2, bet operatoriams buvo nurodyta netaikyti objektyvų į ją, todėl ji nepateko nė į vieną kadrą. Dėl šių ypatingų apribojimų per fatvos metus ji galėjo laisvai judėti po miestą kaip privatus asmuo, nepatraukdama nei draugiško, nei priešiško dėmesio. Ji iš prigimties buvo labai uždara, todėl tai jai buvo labai pravartu.

Įpusėjus spaliui viename į vakarus už Londono esančiame viešbutyje jis susėdo su Mike'u Wallace'u duoti interviu laidai „60 Minutes", ir beveik pačiame interviu įkarštyje Wallace'as užsiminė apie jo santuokos su Marianne baigtį bei paklausė: „Iš kur gauni žmogiškos artumos? Nejau turi laikytis celibato?" Šis klausimas jį užklupo netikėtai, ir akivaizdu, kad jis negalėjo papasakoti Wallace'ui tiesos apie naująją meilę; akimirką sutrikęs jis, lyg per stebuklą, atrado tinkamą atsakymą. „Juk visai neblogai, – tarė jis, – padaryti pertrauką." Mike'as Wallace'as atrodė toks priblokštas šio atsakymo, kad jam teko pridurti: „Ne, aš nerimtai." *Mike'ai, aš tik juokauju.*

Paskambino Marianne. Ji vėl grįžo iš Amerikos. Jis norėjo su ja pasikalbėti apie advokatus ir skyrybų įforminimą, bet ji buvo linkusi aptarti kai ką kita. Jos krūtyje aptiko guzelį, ir tai galėjo būti „ikivėžiniai" pakitimai. Ji baisiai pyko ant savo bendrosios praktikos gydytojos, nes ši privalėjo jį aptikti „prieš pusę metų". Bet buvo, kaip buvo. Sakė, kad jai jo reikia. Kad vis dar jį myli. Po trijų dienų ji sulaukė dar blogesnių naujienų. Ji tikrai sirgo vėžiu: Burkitto limfoma, priklausančia ne Hodgkino vėžinių susirgimų grupei. Ji

lankėsi pas specialistą daktarą Abdul-Ahadą, Čelsio ir Vestminsterio ligoninėje. Po kelių savaičių Marianne pasakė, kad jai taikoma radioterapija. Jis nenumanė, ką jai atsakyti.

Pauline Melville už *Kailiamainį* laimėjo laikraščio *The Guardian* grožinės literatūros apdovanojimą. Jis paskambino jos pasveikinti, bet ji norėjo pasikalbėti apie Marianne. Pauline vis siūlėsi lydėti Marianne į gydymo seansus ligoninėje. Pasiūlymai be jokių išlygų buvo atmetami. Po kelių dienų ji paskambino dar kartą ir pasakė: „Manau, tau derėtų paskambinti tam daktarui Abdul-Ahadui ir pačiam su juo pasikalbėti."

Onkologas daktaras Abdul-Ahadas niekad nebuvo nė girdėjęs apie Marianne ir, kaip pats sakė, niekad nebūtų gydęs tokio tipo vėžio. Jo specializacija kitokio pobūdžio, dažniausiai vėžiniai vaikų susirgimai. Tai suglumino. Nejau buvo kitų daktarų Abdul-Ahadų? Gal jis šnekėjosi ne su tuo gydytoju?

Tądien Marianne sakė, kad gydysis Karališkoje Marsdeno ligoninėje. Londone buvo dvi Karališkosios Marsdeno ligoninės – viena Fulamo gatvėje, kita Satono rajone. Jis paskambino į abi. Nė vienoje nežinojo, kas ji tokia. Tai dar labiau suglumimo. Gal ji prisistatė pramanytu vardu. Galbūt ji taip pat turi pseudonimą, kaip ir jis Džozefo Antono. Jis norėjo jai padėti, bet pateko į aklavietę.

Jis paskambino jos bendrosios praktikos gydytojai ir pasiteiravo, ar ši galėtų su ja pasikalbėti. Pasakė, kad žino apie gydytojo ir paciento santykių konfidencialumą, bet onkologas jam patarė vis vien pamėginti. „Džiaugiuosi, kad paskambinot, – tarė gydytoja. – Nežinau, kaip susisiekti su Marianne, gal galėtumėt man pasakyti jos adresą ir telefoną? Akivaizdu, kad man reikia su ja pasikalbėti." Jis nustebo tai išgirdęs. Gydytoja nesimatė su Marianne ilgiau nei metus ir pridūrė, kad Marianne niekad su ja nesikalbėjo apie vėžį.

Marianne liovėsi atsakinėti į skambučius. Jis niekad nesužinojo, ar gydytojai pavyko su ja susisiekti, ar ne, niekad nesužinojo, ar ji perėjo pas kitą gydytoją, niekad nesužinojo ko nors panašaus. Paskui jie beveik nebesikalbėjo. Ji sutiko skirtis ir pateikė kelis finansinius reikalavimus, paprašė nedidelio kalno pinigų, kad galėtų pradėti gyvenimą iš naujo. Ji išvyko iš Londono ir persikėlė į Vašingtoną. Jis daugiau nieko nebegirdėjo apie jos ligą ar gydymą. Ji sau toliau gyveno ir rašė. Jos knygos sulaukė didelio pripažinimo ir buvo nominuotos tiek Pulitzerio, tiek Nacionalinei knygos premijai. Jis visad ją laikė puikia aukšto lygio rašytoja ir linkėjo jai paties geriausio. Jųdviejų gyvenimai pasuko skirtingais keliais ir daugiau nebesusitiko.

Ne, tai netiesa. Sykį jie buvo susitikę. Kai jis buvo benuleidžiantis rankas ir nepasirengęs puolimui, ji pasinaudojo galimybe ir jam atkeršijo.

Jis perskaitė Čilės rašytojo José Donoso romaną apie savasties sunaikinimą *Tamsus nakties paukštis*. Ko gero, esant tokios pažeidžiamos psichinės būsenos tai nebuvo pats tinkamiausias pasirinkimas. Knygos pavadinimas buvo iš Henry Jameso Vyresniojo laiško savo sūnums Henry ir Williamui, jis tapo ir romano epigrafu: „Kiekvienas žmogus, vos įkopęs į intelektualinę paauglystę, pradeda įtarti, kad gyvenimas – tai ne farsas ir net ne tradicinė komedija; priešingai – kad jis žydi ir neša vaisius tragiškiausiose esminės stokos gelmėse, kuriose glūdi jo valdinių šaknys. Kiekvienas, kuriam nesvetimas dvasinis gyvenimas, neišvengiamai patenka į iškerojusį mišką, kur staugia vilkas ir klega tamsus nakties paukštis."*

Jis gulėjo, žiūrėdamas į miegančią Elizabeth ir kambaryje vis augančią nežabojamą girią, kaip ir toji kita giria iš puikiosios Sendako knygos – giria, už kurios tyvuliuoja vandenynas, už kurio esti laukinių pabaisų kraštas, čia jo laukė jam skirtas laivelis, o laukinių pabaisų krašto krante stovėjo dantistas. Gal vis dėlto protiniai dantys buvo pranašiškas ženklas. Galbūt buvo ženklų ir augūrų, ir įspėjimų, ir pranašysčių, ir gal viskas, kuo jis netikėjo, buvo tikriau už jam pažįstamus dalykus. Galbūt jei yra pabaisų su šikšnosparnio sparnais ir šmėklų vabalų akimis... galbūt jei yra demonų ir velnių... taip pat gali būti ir dievas. Taip, ir galbūt jis kraustėsi iš proto. Kabliuko ieško tik pamišusi, nukvaišusi žuvis, kuri galiausiai padvesia.

Žvejys, sugavęs pamišusią žuvį, sirena, užplukdžiusi jo laivelį ant uolų, buvo Heshamas el-Essawy, „holistinius metodus taikantis dantistas" iš Harlio gatvės. (Galbūt jam reikėjo paklausyti dantų protavimo.) Essawy, nors ir panašus į apkūnų Peterį Sellersą, neatrodė tinkamas šiam vaidmeniui, bet vilties netekusi žuvis, ilgus dvejus metus buvusi uždaryta savo akvariume, praradusi gyvenimo džiaugsmą, siaubingai sutrypta saviverte, veržėsi link išėjimo, bet kurio išėjimo, tad besiraitantį žvejo masalą palaikė raktu.

Jis dar kartą susitiko su Duncanu Slateriu Naitsbridžo rajone ir tuokart kambaryje buvo dar vienas vyriškis, vienas iš aukščiausių Užsienio reikalų ministerijos tarnautojų Davidas Gore'as-Boothas. Gore'as-Boothas dalyvavo Niujorke vykusiame pokalbyje su iraniečiais ir sutiko asmeniškai jam apie tai

* José Donoso, *Tamsus nakties paukštis*, iš ispanų kalbos vertė Alma Naujokaitė, Vilnius: Tyto alba, 2002, p. 7.

papasakoti. Jis buvo išdidus, galvotas, griežtas bei tiesmukas, ir kilo įspūdis, kad tas arabų reikalų ekspertas yra palankesnis ne rašytojui, o jo kritikams. Nuo pat Arabijos Lorenso laikų URM „linko" į musulmonų pasaulio pusę (ilgainiui Gore'as-Boothas Izraelyje tapo nemėgstama asmenybe), tad jos viršūnėlės neretai rodydavo nuoširdų nepasitenkinimą, kad Britanijos santykius su tuo pasauliu sugadino ne kas kitas, o pats rašytojas. Kita vertus, Gore'as-Boothas tikino, kad Irano garantijos buvo „tikros". Jie nesieks įvykdyti mirties nuosprendžio. Tada svarbiausia buvo atvėsinti įkaitusią atmosferą savame kieme. Jei pavyktų įkalbėti Britanijos musulmonus liautis kelti triukšmą, padėtis gan sparčiai grįžtų į įprastas vėžes. „Ši problemos pusė, – tarė jis, – yra jūsų rankose."

Frances D'Souzą apėmė džiugus optimizmas, kai jis paskambinęs jai papasakojo apie susitikimą su Gore'u-Boothu. „Manau, galim pasiekti susitarimą!" – džiūgavo ji. Tačiau jam susitikimas sugadino nuotaiką, nes Gore'as-Boothas net nesistengė slėpti neapykantos dėl to, ką jis neva padarė. „Ši problemos pusė jūsų rankose." Jo principingumas buvo palaikytas užsispyrimu. Jo pastangos neužleisti savo pozicijų, tikinti, kad jis ne kaltininkas, o auka, buvo palaikytos arogancija. Dėl jo tiek daug darė; kodėl jis toks nelankstus? Jis tai pradėjo – tegul pats ir baigia.

Toks požiūris, pamažu tapęs visuotiniu, jį smarkiai slėgė, jam darėsi vis sunkiau patikėti, kad eina teisingu keliu. Ko gero, šioks toks dialogas su Britanijos musulmonais buvo neišvengiamas. Frances jam pasakė, kad Essawy susisiekė su „Article 19" organizacija ir pasisiūlė tarpininkauti. Essawy intelektu nestebino, bet, jos įsitikinimu, jis buvo geranoriškas, netgi geras. Tada jai atrodė, kad tuo keliu pasukti yra būtina. Gynybinei kampanijai trūko lėšų. Jai reikėjo skubiai surinkti 6 000 svarų. Darėsi vis sudėtingiau įkalbėti „Article 19" organizaciją toliau finansuoti darbus, skirtus tai problemai spręsti. Jiems reikėjo parodyti, kad įvyko pasistūmėjimas.

Jis paskambino Essawy. Dantistas su juo buvo mandagus, kalbėjo švelniai, teigė apgailestaujantis dėl jo gyvenimo sunkumų. Jis suprato, kad jam pataikaujama, kad jis viliojamas kažin kokio sutarimo link, bet laikėsi savo. Essawy tikino, kad nori padėti. Jis galėtų surengti konferenciją su „sunkiasvoriais" musulmonų intelektualais ir ja pradėti kampaniją visame arabų pasaulyje, netgi Irane. „Aš – jūsų geriausias pasirinkimas, – teigė jis. – Noriu, kad taptumėte tarsi Ghazali ir sugrįžtumėte į tikėjimą." Muhammadas al-Ghazali, konservatyvus musulmonų mąstytojas, savo žymiajame veikale *Filosofų nerišlumas* pavadinęs netikinčiais ir tikrojo tikėjimo niekintojais

tiek žymiuosius graikus Aristotelį ir Sokratą, tiek musulmonų mąstytojus, tokius kaip kad Ibn Sina (Avicena), kurie siekė pasimokyti iš pastarųjų. Ghazali gavo atsaką taip pat iškiliame Ibn Rushdo (Averojaus), aristotelininko, iš kurio Anisas Rushdie pasiskolino vardą, veikale *Nerišlumo nerišlumas*. Jis pats save visad laikė Ibn Rushdo komandos nariu, ne ghazalininku, bet suprato, kad Essawy kalba ne apie Ghazali filosofiją, o apie jį užklupusią asmeninę krizę, kuri buvo įveikta „šviesos, kuria Aukščiausiasis Dievas nutvieskė man krūtinę". Artimiausiu metu jis nesitikėjo sulaukti Aukščiausiojo Dievo šviesos, bet Essawy neatstojo. „Aš netikiu ta Dievo pavidalo kiauryme, apie kurią jūs rašėt, – pasakė jis. – Jūs protingas vyras." Tarsi protas vienoje sąmonėje negalėtų sugyventi su netikėjimu. Jam buvo teigiama, kad toji Dievo pavidalo kiaurymė svarbi ne tuo, kad tai ertmė, kurią, kaip jis pats rašė, reikia užpildyti menu ir meile, o tuo, kad ji *Dievo pavidalo*. Taigi jam derėtų žvelgti ne į tuštumą, o į apvado formą.

Įprastomis aplinkybėmis tai diskusijai laiko jis nebūtų švaistęs, bet aplinkybės buvo toli gražu ne įprastos. Jis pasišnekėjo su Sameen, ir ši pareiškė turinti įtarimų. „Tau reikia nuodugniai išsiaiškinti, ko tas Essawy tikisi", – sakė jam sesuo. Essawy neseniai buvo parašęs atvirą laišką, adresuotą Rafsanjani į Iraną, kuriame jis buvo vadinamas „tuo niekingu rašytoju". („Juk, atleiskit man, tai tiesa?" – nenuoširdžiai meilikavo jis telefonu.) Ir pateikė reikalavimą, kuris tapo pagrindine kliūtimi: „Privalot neginti savo knygos."

Kaskart skambindamas Essawy jis suvokdavo, kad jį vilioja vis giliau ten, iš kur bus sunku pasitraukti. Tačiau jis vis vien skambino, o Essawy jam leido neskubėti, atrasti savo kelią pamažu, savu tempu link jo išsižiojusios burnos laukiančio kabliuko, daugkart atsitraukiant ir išsisukinėjant. Dantistas teigė, kad jo pasirodymas „South Bank Show" buvo labai naudingas. Jo senas požiūris į Kašmyrą ir Palestiną taip pat buvo į naudą. Jie turėjo parodyti musulmonams, kad jis jiems ne priešas. Jam siūlė padaryti vaizdo įrašą, kuriame jis paremtų Kašmyro ir Palestinos siekius, nes rodomas Londono islamo kultūros centre įrašas galėtų padėti pakeisti apie jį susidariusią žmonių nuomonę. „Gal, – atsakė jis. – Aš pagalvosiu."

Essawy kaip žmogaus jis taip niekad dorai ir nepažino. Pats dantistas sakė, kad jis laimingai vedęs ir kad jo žmona, tiesą pasakius, taip atsidavusiai jį myli, kad, Essawy kalbant telefonu, kirpo jam kojų nagus. Jo vaizduotėje susidarė štai toks dantisto paveikslas: telefonu kalbantis vyriškis, kuriam prie kojų klūpi moteris.

*

Margaret Drabble ir Michaelas Holroydas jį ir Elizabeth pakvietė savaitgaliui į Porlok Verą, kur taip pat atvyko dramaturgas Julianas Mitchellas ir jo partneris Richardas Rosenas. Draugija buvo linksma, bet jis skendėjo agonijoje, nerimastingai mėgindamas sugalvoti, kaip prisiderinti prie savo priešininkų, ieškojo žodžių, – tokių, kuriuos sugebėtų ištarti, – kurie galėtų išvesti jį iš aklavietės. Jie išėjo pasivaikščioti po vešlų Duno slėnį ir jiems beeinant jis vis ginčijosi pats su savimi. Galbūt jam reikėjo pareikšti, kad priklauso islamo kultūrai, o ne tikėjimui. Juk pasitaiko ir nereligingų, pasauliečių žydų; gal jam pavyktų išsireikalauti daugmaž pasaulietišką narystę musulmonų bendruomenėje, vienijamoje tradicijų ir išminties.

Vis dėlto jis buvo kilęs iš Indijos musulmonų giminės. Tai tiesa. Galbūt jo tėvai ir nebuvo religingi, bet didžioji jo giminės dalis buvo tikintieji. Jis neabejotinai buvo nepaprastai paveiktas musulmonų kultūros; šiaip ar taip, panorėjęs sukurti istoriją apie pramanytos religijos gimimą, jis atsigręžė į islamą, nes jį pažinojo geriausiai. Ir, taip, savo esė ir interviu jis pasisakydavo už Kašmyro musulmonų teises, o jo istorijos apie nepriklausomos Indijos gimimą, papasakotos *Vidurnakčio vaikuose*, šerdis buvo ne hinduistų, o musulmonų šeima. Kaip jį su tokia praeitimi buvo galima vadinti islamo priešu? Jis buvo ne priešas. Jis buvo draugas. Skeptiškas, netgi priešiškas draugas, bet vis vien draugas.

Jis paskambino Essawy iš Maggie ir Michaelo namų. Žvejys pajuto užkibusią žuvį ir suprato, kad laikas ją prisitraukti. „Kai pasiryši kalbėti, – įspėjo jis, – turėsi kalbėti aiškiai. Negalėsi išsisukinėti.“

Policininkai jam leido nuvykti į asmeninę Bernardo Bertolucci naujojo filmo „Po dangaus stogu“ peržiūrą. Po peržiūros jis nenumanė, ką pasakyti Bernardo. Filmas jam niekuo nepatiko. „Aa, Salmanai! – kreipėsi Bertolucci. – Man labai svarbu sužinoti, ką manai apie mano filmą.“ Tą akimirką jam į galvą šovė tinkami žodžiai, panašiai kaip tada, kai Mike'as Wallace'as jo paklausė apie seksą. Jis pridėjo ranką sau prie širdies ir tarė: „Bernardo... negaliu apie jį kalbėti.“ Bertolucci supratingai linktelėjo. „Daugelis taip reaguoja“, – atsakė jis.

Pakeliui namo jis vylėsi trečio stebuklo, kad jam trečią kartą tinkamu metu dingtelėtų tinkami žodžiai, žodžiai, kurie priverstų Britanijos musulmonus protingai linktelėti ir suprasti.

Dėliojant paskutinius savo esė rinkinio *Įsivaizduojamos tėvynės* štrichus, rašant įvadą, taisant klaidas, jį pakvietė duoti interviu BBC2 laidai

„Late Show". Interviu turėjo paimti jo draugas Michaelas Ignatieffas, rusų ir kanadiečių kilmės rašytojas bei radijo diktorius, tad jis neabejojo, kad pašnekovas jam bus palankus. Per tą interviu jis pasakė tai, ką, jo manymu, visi norėjo išgirsti. „Ėmiau kalbėtis su musulmonų lyderiais, mėgindamas rasti mus siejančių bendrybių." Niekas nebenorėjo klausytis apie laisvę ar apie rašytojui priklausančią teisę reikšti savo pasaulėvaizdį kaip jam patinka, ar apie deginamų knygų nemirtingumą ir grasinimus susidoroti. Tie argumentai jau buvo išsemti. Imti juos kartoti būtų buvę kietakaktiška ir nepaveiku. Žmonės norėjo išgirsti, kaip jis siekia taikos, kad baigtųsi neramumai ir jis dingtų iš jų televizorių, iš jų laikraščių į pelnytą tamsą, o geriausia, jei visą likusį gyvenimą praleistų grauždamasis dėl to, kiek pridarė bėdų, ir ieškodamas būdų už tai atsiprašyti ir atsilyginti. Niekam nerūpėjo nei jis, nei jo principai, nei jo niekinga knyga. Jiems tereikėjo, kad jis užbaigtų tą prakeiktą konfliktą. „Bendrybių yra gausu, – tęsė jis, – ir svarbiausia jas kuo labiau sutvirtinti."

Jis krimstelėjo mėsingą kirmėlę, bet kąsti nesiliovė net pajutęs kabliuko smaigalį.

Atgarsiai pažiro, lyg savo žingsniais jis būtų sujaukęs nukritusius rudens lapus. Sameen per radiją išgirdo, kad „nuosaikesni musulmonų lyderiai" paprašė Irano anuliuoti fatvą. Tačiau Britanijos musulmonų lyderiai, su kuriais jis nebuvo kalbėjęsis, neigė su juo besiderantys. Sodo nykštukas stryktelėjo į lėktuvą, skrendantį į Iraną, kad kuo greičiau paragintų Irano vadovybę nenusileisti, ir po šešių dienų islamo kultūros ir jos priežiūros ministras Mohammadas Khatami, būsimasis prezidentas Khatami, didžioji liberaliojo Irano viltis, paskelbė, kad fatvos atšaukti neįmanoma. Tai išgirdęs jis paskambino Duncanui Slateriui.

– Maniau, sakėt, kad iraniečiai ketina nebesikišti, – tarė jis.

– Mes su jumis susisieksim, – atsakė Slateris.

Dalyvaudamas „Radio 4" laidoje „Start the Week", jis pavadino Essawy „vienu pagrindinių musulmonų veikėjų", kuris pakvietė pradėti dialogą. ABC televizijos laidoje „Nightline" kalbėdamasis su Tedu Koppelu jis išreiškė viltį, kad padėtis pasitaisys. Iranas vėl padidino atlygį už jo galvą: iraniečiams vis dar buvo žadamas vienas milijonas dolerių, bet tai įvykdžiusiam užsieniečiui buvo pažadėti trys milijonai. Jis pasišnekėjo su Slateriu. Niujorke pasiektas susitarimas buvo visiškas akių dūmimas. Britų vyriausybė privalėjo imtis veiksmų. Slateris sutiko perduoti žinutę. Vyriausybė nesiėmė jokių veiksmų.

Per vieną amerikiečių televiziją jis pasakė, kad jį „pamažu ima trikdyti Britanijos vyriausybės vangumas“ naujų grėsmių atžvilgiu.

Žvejys ėmė traukti žuvį tinklo link. „Būtina surengti susitikimą, – sakė Essawy, – ir musulmonai turi jus vėl priimti į savo gretas.“

Jis su niekuo nesikonsultavo, niekieno neprašė patarimų ar pamokymų. Jau vien tik iš to jis privalėjo susiprasti, kad *yra ne visai skaidraus proto.* Įprastai bet kokį svarbesnį sprendimą jis būtų aptaręs su Sameen, Pauline, Gillonu, Andrew, Billu, Frances. Jis niekam nepaskambino. Net nepasitarė su Elizabeth, tik užsiminė. „Mėginu išspręst šitą problemą“, – pasakė jis jai. Bet nepaklausė, ką ji apie tai mano.

Pagalbos jis nesulaukė ir iš jokių kitų pusių. Viskas buvo jo rankose. Jis kovojo už savo knygą ir neketino to išsižadėti. Jo reputacija vis vien jau sugriauta. Neberūpėjo, ką apie jį mano žmonės. Jų nuomonė apie jį vis vien jau buvo labai prasta. „Taip, – tarė jis lipšnumu nebeprilygstamam dantistui, – surenk susitikimą. Aš ateisiu.“

Padington Grino policijos nuovada buvo saugiausia policijos įstaiga visoje Jungtinėje Karalystėje. Tai, kas buvo ant žemės, atrodė kaip eilinė farų buveinė bjauriame biurų pastate, tačiau visas veiksmas virė po žeme. Ten buvo laikomi ir tardomi Airijos respublikonų armijos nariai. O per 1990-ųjų Kūčias ten įvyko jo susitikimas su Essawy žmonėmis. Jam buvo pasakyta, kad jokioje kitoje vietoje susitikti leista nebus; štai kokia tvyrojo įtampa. Kai jis pateko į Padington Grino nuovadą, saugomą sprogimams atsparių durų, begalės patikrinimo užkardų ir postų, jis ir pats pasijuto įsitempęs. Tada įėjo į susirinkimų salę ir apmirė. Jis tikėjosi diskusijos prie apskrito stalo, ar kad visi neformaliai sėdės krėsluose, galbūt su puodeliais arbatos ar kavos. Štai koks jis buvo naivus. Jis suprato, kad ten nebus nei jokių neformalumų, nei menkiausios užuominos apie diskusiją. Jie susitiko ne tam, kad kaip lygiaverčiai žmonės apsvarstytų problemą ir atrastų civilizuotą sprendimą. Su juo nesielgs kaip su lygiu. Jam ketino surengti teismo procesą.

Salės baldus iškilieji musulmonai sustatė kaip teismo salėje. Jie sėdėjo kaip šeši tribunolo teisėjai, išsirikiavę už ilgo stalo priešais vieną paprastą kėdę. Kai jis, lyg užsispyręs arklys priešais pirmąją kliūtį, stabtelėjo tarpduryje, priėjęs Essawy ėmė karštligiškai kuždėti, sakė, kad jis privalo eiti, nes ten susirinkę patys svarbiausi ponai, kad jie išskyrė jam iš savo dienotvarkių laiko ir jų negalima gaišinti. Jis privalo malonėti atsisėsti. Visi laukė.

Jam vertėjo apsisukti ir eiti namo, toliau nuo pažeminimo, savigarbos link. Kiekvienas žingsnis pirmyn buvo klaida. Bet jis jau buvo Essawy zombis. Dantistas, švelniai paėmęs jį už alkūnės, nulydėjo prie tuščiosios kėdės.

Jam buvo pristatyti visi susirinkusieji, bet nesisekė įsiminti jų vardų. Salėje buvo barzdų, turbanų ir smalsių veriančių akių. Jis atpažino Zaki Badawi, egiptietį Londono musulmonų koledžo prezidentą ir „liberalą", pasmerkusį *Šėtoniškas eiles*, bet tikinusį, kad priglobtų knygos autorių savo namuose. Jam pristatė poną Mahgoubą, Egipto *awqaf* (religinės labdaros) ministrą, ir šeichą Gamalą Manną Ali Solaimaną iš Centrinės Londono mečetės su auksiniu kupolu, esančios Regento parke, ir šeicho Gamalo kolegą šeichą Hamedą Khalifą. Essawy buvo egiptiečių kilmės, tad į salę sukvietė kitus egiptiečius.

Jie pagaliau jį pričiupo, todėl iš pradžių juokėsi ir juokavo. Jie negražiai atsiliepė apie piktavalį sodo nykštuką ir Irano pakaliką Kalimą Siddiqui. Jie žadėjo pradėti pasaulinę kampaniją, išspręsiančią fatvos klausimą. Jis mėgino paaiškinti savo romano ištakas, ir jie sutiko, kad konfliktas kilo dėl „tragiško nesusipratimo". Jis nebuvo islamo priešas. Jie norėjo jį priimti į musulmonų inteligentijos gretas. Tai buvo jų nuoširdžiausias troškimas. „Norime susigrąžinti jus pas save." Jam tereikėjo parodyti savo geranoriškumą.

Jie teigė, kad jam reikėtų atsiriboti nuo jo romano personažų pareiškimų, kritikuojančių ar įžeidžiančių Pranašą ar jo tikėjimą. Jis atsakė, kad yra daug kartų aiškinęs, jog pavaizduoti naujo tikėjimo persekiojimą neparodant, kaip jį persekioja persekiotojai, yra neįmanoma, be to, yra akivaizdžiai neteisinga tapatinti jo požiūrį su jų požiūriu. „Tai puiku, – atšovė jie, – tuomet jums nebus sunku tai pasakyti."

Jie sakė, kad jis turėtų atidėti knygos minkštais viršeliais leidimą. Jis atsakė, kad šis jų reikalavimas būtų klaidingas; jie pasirodytų kaip cenzoriai. Jie teigė, kad kol jų taikdariški veiksmai duos vaisių, turės praeiti šiek tiek laiko. Išlošti laiko tam laikotarpiui jis turėjo pats. Kai tik nesusipratimai išaiškės, knyga niekam nebeklius ir nekils kliūčių leisti naujus jos leidimus.

Galiausiai jis turėjo įrodyti savo nuoširdumą. Juk jis žinojo, ką reiškia *shahadah*, tiesa? Augdamas Indijoje jis tai vadino *qalmah*, bet tai buvo lygiai tas pats. „Nėra kitų Dievų, tik Vienintelis, kurio pranašas yra Mahometas." Tądien jis būtent tai ir turėjo pasakyti. Tik tai išgirdę jie būtų ištiesę jam pagalbos, atleidimo ir supratimo ranką.

Jis pasakė, kad nori išreikšti pasaulietinę musulmonišką tapatybę, pasakyti, kad jis užaugo toje tradicijoje. Žodis „pasaulietinis“ jiems nepatiko. „Pasaulietinis“ buvo velnias. To žodžio nederėjo vartoti. Jis privalėjo kalbėti aiškiai, laiko patikrintais žodžiais. Musulmonai tegalėjo suprasti tik tokią kalbą.

Jie parengė jam dokumentą, kurį jis turėjo pasirašyti. Jam jį įteikė Essawy. Dokumentas buvo parašytas atsainiai, su rašybos klaidomis. Jis negalėjo pasirašyti. „Pataisykit, pataisykit, – skatino jie. – Jūs didis rašytojas, ne mes.“ Salės kampe buvo stalas ir dar viena kėdė. Jis nusinešė dokumentą tenai ir atsisėdęs ėmė nagrinėti. „Neskubėkit, – šūkčiojo jie. – Pasirašykit tik jus džiuginantį dokumentą.“

Jis nesidžiaugė. Virpėjo iš apmaudo. Ėmė gailėtis, kad nepaprašė draugų patarimo. Ką jie būtų sakę? Ką jam būtų pataręs tėvas? Jis įsivaizdavo save svyruojantį ant bedugnės krašto. Tačiau girdėjo ir vylingą vilties šnabždesį. Jei jie padarys, ką žada... jei ginčas liausis... jei, jei, jei.

Jis pasirašė pataisytą dokumentą ir įdavė jį Essawy. Šeši „teisėjai“ taip pat pasirašė. Paskui buvo glėbesčiavimasis ir sveikinimai. Susitikimas baigėsi. Jį pasiglemžė viesulas, svaigo galva, jį apakino jo poelgis, ir jis nenumanė, kur jį neša sūkurys. Jis nieko negirdėjo, nematė ir nejautė. Policininkai jį išlydėjo iš salės ir jis tik girdėjo, kaip visame požeminiame koridoriuje varstomos ir trankomos durys. Automobilio durelės atsidaro, užsidaro. Jį išvežė. Kai grįžo į Vimbldoną, ten jau laukė Elizabeth, norėjo jį apgaubti savo meile. Jam susuko pilvą. Jis nuėjo į vonią ir smarkiai išsivėmė. Kūnas žinojo, ką padarė protas, ir taip išreiškė savo nuomonę.

Popiet jį nuvežė į spaudos konferenciją, kurioje jis stengėsi kalbėti nuotaikingai. Jis vienas ir su Essawy dalijo interviu radijui ir televizijai. Neprisiminė, ką kalbėjo. Žinojo, ką sakė sau. „Esi melagis, – sakė jis. – Esi melagis ir bailys, ir kvailys.“ Jam paskambino Sameen. „Gal proto netekai? – šaukė ji. – Ar pats supranti, ką darai?“ „Taip, tu netekai proto, – sakė jam vidinis balsas. – Ir net nenutuoki, ką padarei, darai ir dabar gali padaryti.“ Jis taip ilgai išgyveno, nes kiekvieną savo pasakytą ar parašytą žodį galėjo apginti, pridėjęs ranką prie širdies. Jis rašė rimtai ir principingai, ir viskas, ką apie tai sakė, buvo tiesa. O kai išrovė sau iš burnos liežuvį, neteko galimybės naudotis jam esmiška kalba ir mintimis. Iki tos akimirkos jį kaltino nusikaltus kitų tikėjimui. Tada jis apkaltino save ir pripažino, kad nusikalto prieš save.

Atėjo Kalėdos.

*

Jį nuvežė į pusrūsyje įrengtą Pauline butą Haiber Hile, ten atvežė ir Zafarą, kad jie galėtų kartu praleisti Kalėdų rytą. Po kelių valandų Zafaras grįžo pas motiną, o juodu su Elizabeth nuvežė į Grahamo Swifto ir Candice Rodd namus Vondsvorte. Tai buvo jo antrosios Kalėdos pas juos. Jie kaip visada buvo draugiški ir atsargiai kalbėjo apie tai, kas ką tik įvyko, kad nesugadintų kalėdinės nuotaikos, bet jis matė jų akyse nerimą, kaip ir, jo įsitikinimu, sutrikimą savo akyse. Kitą dieną jie praleido mažame Billo Bufordo namelyje Kembridže, kur Billas ištaisė puotą. Tos akimirkos buvo tarsi salos audringoje jūroje. Paskui jo dienas lydėjo žurnalistai, o ausis kurtino naujienos. Jis kalbėjosi su britų, amerikiečių, indų žiniasklaida, taip pat su „BBC World Service“ padaliniu Persijoje, dalyvavo telefoniniuose pokalbiuose su Britanijos musulmonų radijo stotimis. Jis bjaurėjosi kiekvienu savo žodžiu. Spurdėjo ant kabliuko, kurį taip noriai prarijo ir dėl to ėmė šlykštėtis pats savimi. Jis žinojo tiesą: netapo nė trupučio religingesnis nei buvo prieš keletą dienų. Visa kita buvo gryniausias oportunizmas. Bet nepadėjo netgi jis.

Iš pradžių atrodė, kad jam gali išdegti. Jam pareiškė paramą ir „atleido kaltes“ didysis Al Azharo šeichas, o karališkasis advokatas Sibghatas Qadri paprašė susitikti su generaliniu prokuroru ir aptarti galimybę patraukti Kalimą Siddiqui baudžiamojon atsakomybėn. Tačiau Iranas buvo nepalenkiamas. Khamenei pareiškė, kad fatva liks galioti, net „jeigu Rushdie taps pamaldžiausiu visų laikų žmogumi“, o radikalūs Teherano laikraščiai jam patarė „ruoštis mirčiai“. Siddiqui uoliai kartojo šiuos pareiškimus. Tada susitarimo ėmė išsižadėti ir Padington Grino šešetukas. Šeichas Gamalas pareikalavo visiškai išimti *Šėtoniškas eiles* iš prekybos, nors jis su savo kolegomis buvo pažadėjęs to nedaryti. Gamalą ir jo kolegą šeichą Hamedą Khalifą aršiai kritikavo Regento parko mečetės bendruomenė, o šios kritikos spaudimas juos ir paskatino atsisakyti savo pozicijų. Saudo arabai ir iraniečiai skelbė savo pasipiktinimą, kad Egipto vyriausybė prisidėjo prie taikos plano, tad Mahgoubas, iškilus grėsmei netekti darbo, taip pat sulaužė pažadus.

O 1991-ųjų sausio 9-osios popietę, per trisdešimtąjį Elizabeth gimtadienį, jį aplankė ponas Greenupas ir niūriai pasakė: „Manome, kad jums gresiantis pavojus išaugo. Gavome patikimos žvalgybinės informacijos apie konkretų grasinimą. Padėtį analizuojame ir ką nors išsiaiškinę jus informuosime.“

Jis pakliuvo į meilės troškimo spąstus, apsikvailino ir pasirodė silpnas ir dabar turėjo už tai sumokėti.

*

V

„Patyriau tiek daug vargo, kad pragaras atrodo lyg dangus“

Buvo Elizabeth gimtadienis, ir jis gamino jai indišką maistą. Į nedidelę šventinę vakarienę Vimbldone žadėjo ateiti Gillonas, Billas, Pauline ir Jane Welleseley. Jis norėjo, kad jai tai būtų ypatingas vakaras. Ji jam davė be galo daug, o jis jai galėjo suteikti labai mažai, bet bent jau galėjo pagaminti vakarienę. Jis niekam neprasitarė, ką pasakė Greenupas. Žadėjo atrasti tam laiko kitą dieną. Toji diena, sausio 9-oji, buvo skirta jo mylimai moteriai. Jiedu išbuvo drauge penkis mėnesius.

Po jos gimtadienio jis susirgo. Keletą dienų laikėsi aukšta temperatūra, jis buvo prirakintas prie lovos. Kai gulėjo karščiuodamas ir purtomas šaltkrėčio, asmeninės ir viešos naujienos jam atrodė tarsi ligos dalis. Andrew asistentė Susan pasikalbėjo su Marianne ir ši pasakė, kad laikosi gerai, tačiau, nors taip, be abejo, ir buvo, tada jis nepajėgė kreipti į tai dėmesio. Policija pranešė, kad dėl „konkretaus grasinimo“ jo veiksmus reikės dar labiau apriboti. Jį kvietė į įvairias televizijos laidas – „Wogan“, „Question Time“, – bet jam nebuvo *leista* dalyvauti. Jį pakvietė pasikalbėti su grupe iš Bendruomenių rūmų, bet policininkai atsisakė jį nuvežti į Vestminsterio rūmus. Jis galėjo praleisti keletą vakarų draugų namuose, bet ne daugiau. Jis žinojo, kad su tuo negalėtų sutikti, bet tada buvo perdėm pasiligojęs, kad prieštarautų. Vėlų vakarą, jam karščiuojančiam gulint lovoje, televizorius paskelbė žinią apie prasidėjusį Įlankos karą, didelio masto oro antpuolį prieš Iraką. Tada Irakas smogė Izraeliui balistinėmis raketomis, kurios per stebuklą nieko neužmušė ir, laimei, nebuvo užtaisytos cheminėmis galvutėmis. Dienas jis leido paniręs į miego, karštinės ir strateginio bombardavimo vaizdų klejonę. Buvo atsilieptų ir neatsilieptų skambučių, daugybė košmarų, o svarbiausia – jo besitęsiantis sielvartas dėl pareiškimo, kad „tapo musulmonu“. Sameen buvo labai sunku su tuo susitaikyti, tad keletą kartų paskambino ir ji. Jis dvejus metus traukė keliu link tamsos šerdies ir pagaliau atkeliavo į pragarą. Jis suglumino visus savo draugus, nes prisivertė šypsotis greta savo šmeižikų ir nesivaržiusiųjų grasinti kitiems, greta tų, kuriuos suvienijo Irano

paskelbtas grasinimas mirtimi, Iqbalo Sacranie asmeniškai pavadintas „jam skirta Dievo bausme“. „Intelektualas“ Tariqas Modoodas parašė jam laišką, kuriame liepė nebekalbėti apie fatvą. „Musulmonams tai atgrasu“, – teigė Modoodas. Vakarai panaudojo fatvą siekdami demonizuoti musulmonus, tad būtų „atgrasu“, jei jis ir toliau ją kritikuotų. Tas Modoodas prisistatė esąs nuosaikusis, bet dėl tokios veidmainystės jam sunkiai sekėsi nepamesti minties. Tai buvo žmonės, kuriems jis nebegalėjo pasipriešinti, nes buvo išsirovęs liežuvį. Kitas „nuosaikusis“, Akbaras Ahmedas, paskambino pasakyti, kad po truputį gali artintis „radikalai“, bet jis privalo būti „labai taikus“, „*sadha* [paprastas] musulmonas“. Jis atsakė, kad yra pasiryžęs suvalgyti tik labai ribotą kiekį šūdo.

Brangus Dieve,

jei tu egzistuoji ir esi toks, kaip Tave apibūdina – visažinis, visur esantis, o svarbiausia visa galintis, – Tu juk, be abejonės, nė nekrustelėtum savo dangiškajame soste, išvydęs eilinę knygiūkštę ir jos raševią? Didieji musulmonų filosofai dažnai nesutardavo dėl Tavo tikrojo santykio su žmonija ir jos darbais. Ibn Sina (Avicena) aiškino, kad Tu, esantis taip aukštai virš pasaulio, gali ją pažinti tik labai bendrais ir abstrakčiais bruožais. Ghazali prieštaravo. Bet kuris „islamui priimtinas“ Dievas tikrai iki smulkmenų žinotų, kas vyksta ant žemės, ir turėtų apie tai savo nuomonę. Na, Ibn Rushdas tuo netikėjo, bet jei Ghazali buvo teisus, tu, matyt, tai žinai (ir atvirkščiai, jei teisūs buvo Ibn Sina ir Ibn Rushdas). Ibn Rushdas prieštaravo, kad pagal Ghazali paveikslą būtum pernelyg panašus į žmones, į žmones su jų kvailais ginčais, menkaverčiais vaidais, nereikšmingomis nuomonėmis. Visa tai nebūtų verta Tavęs, ir įsivėlęs į žmonių reikalus Tu tiesiog sumenktum. Dėl to sunku žinoti, ką apie Tave manyti. Jei esi Ibn Sinos ir Ibn Rushdo Dievas, tuomet nė nenumanai, kas šiuo metu yra sakoma ir daroma Tavo vardu. Tačiau netgi jei esi Ghazali Dievas, skaitantis laikraščius, žiūrintis televizorių ir prijaučiantis vienai ar kitai politinių, o gal net literatūrinių ginčų pusei, nemanau, kad tave pykdytų Šėtoniškos eilės *ar kokia kita, net ir pati niekingiausia knyga. Kokį Visagalį galėtų sudrebinti Žmogaus rankų darbas? Kita vertus, Dieve, jei Ibn Sina, Ghazali ir Ibn Rushdas netyčia visi trys buvo neteisūs, ir Tu apskritai neegzistuoji, tuomet Tu taip pat neturėtum kelti jokių pretenzijų rašytojams ar knygoms. Manau, kad mano sunkumai radosi ne per Tave, Dieve, o per Tavo tarnus ir sekėjus žemėje. Viena iškili rašytoja kartą man pasakė, kad ji kurį laiką nustojo rašiusi grožinę literatūrą, nes jai nepatiko jos gerbėjai. Įdo-*

mu, ar Tau artimas jos požiūris. Ačiū Tau už dėmesį (nebent Tu nesiklausai, žr. viršuje).

Paakinti jo „tapsmo musulmonu“ keli Užsienio reikalų ministerijos veikėjai pasiūlė jam užstoti teroristą. Jis gavo žinutę, kurioje duota suprasti, kad jis galėtų paveikti Kokabi teismo procesą. „Studentas“ Mehrdadas Kokabi buvo apkaltintas *Šėtoniškas eiles* parduodančių knygynų padegimu ir sprogdinimu. Kaltinančioji pusė teigė, kad ant popierinio dviejų vamzdinių bombų apvalkalo buvo rasta jo pirštų atspaudų ir kad jo kreditine kortele buvo išsinuomoti išpuoliams naudojami automobiliai. Jam buvo netiesiogiai siūloma, kad galbūt *Šėtoniškų eilių* autoriui neprošal paprašyti teismo malonės. Įsiutintas tokio siūlymo jis pasikalbėjo su Duncanu Slateriu ir Davidu Gore'u-Boothu. Toji mintis nepatiko jiems abiem. Tai jį kiek nuramino, bet po dviejų mėnesių visi kaltinimai Kokabi buvo panaikinti ir pasiūlyta jį deportuoti į Iraną. Vyriausybė neigė, kad taip buvo susidorota su aklu Teisingumu. Slateris ir Gore'as-Boothas teigė nieko apie tai nežinoję. Grįžęs į Iraną Kokabi buvo sutiktas kaip didvyris ir jam buvo pasiūlytas naujas darbas. Jis tapo atsakingas už į užsienį siunčiamų „studentų“ atranką.

Atėjo jo esė rinkinio *Įsivaizduojamos tėvynės* redakcija. Billas tarė: „Kad jau taip padarei, gal vertėtų tavo esė įdėti į šią knygą.“ Jis turėjo omenyje *The Times* pasirodžiusį jo straipsnį, kuriuo jis mėgino pateisinti Padington Grine padarytas nuolaidas. Straipsnio jis neapkentė, jau buvo ėmęs permąstyti, ką padarė, bet kad jau užsimovė girnapusę sau ant kaklo, bet kokiu atveju greitai jos nusimesti negalėjo. Jis sutiko su Billo siūlymu ir esė, pavadinta „Kodėl esu musulmonas“, buvo įtraukta į rinkinį. Visą likusį gyvenimą jis nebegalėjo pažvelgti į *Įsivaizduojamos tėvynės* kopiją, nejusdamas duriant gėdos ir kartėlio peilio.

Visų mintys sukosi apie karą, ir kai Britanijos musulmonų lyderiai liovėsi kartoję, kad jis privalo „atsiimti įžeidimą“ (sustabdyti *Šėtoniškų eilių* leidimą), jie – Siddiqui, Sacranie, Bradfordo mulos – ėmė reikšti palaikymą Saddamui Husseinui. Artėjo antrosios fatvos metinės, o žiema buvo atšiauri ir šalta. Fay Weldon, galbūt kaip priekaištą, atsiuntė jam Jonhno Stuarto Millo knygą *Apie laisvę* (*On liberty*), bet aiškūs, stiprūs žodžiai jį kaip visad įkvėpė. Vėl atbudo jo neapykanta atkakliausiems oponentams – Shabbirui Akhtarui, jo vykdomam neegzistuojančios „liberalų inkvizicijos“ puolimui ir jo didžiavimuisi islamu kaip „karingo keršto“ religija – be to, jis ėmė

nemėgti kai kurių jo tariamų rėmėjų, kurie patikėjo, kad jis nevertas paramos. Jamesas Fentonas žurnalui *The New York Review of Books* parašė jį remiantį straipsnį, kuriame jį gynė nuo „Nuviltųjų draugų“ fenomeno. Nuviltieji pamanė, kad jei žmonių įsivaizduojamo „svajonių Salmano“ reputaciją sugriovė tikrojo Salmano veiksmai, tuomet – tfu! – tegul jį velnias, jis vis vien nebuvo vertas jų draugystės. Niekas nebūtų prieštaravęs, jei su juo būtų susidoroję žudikai.

Jis prisiminė, ką apie pralaimėjimą jam kadaise sakė Günteris Grassas: kad pralaimėdamas išmoksti daug svarbesnių dalykų nei laimėdamas. Nugalėtojai įtiki savimi, jų pasaulėžiūra pateisinama, pripažįstama ir jie nieko neišmoksta. Pralaimėtojai turi permąstyti viską, ką laikė tikru ir vertu kovos, todėl jie įgyja progą per vargus išmokti svarbiausių gyvenimo pamokų. Jis pirmiausia suprato, kad *jau žino, kur yra dugnas*. Kai atsimuši į dugną, supranti, kaip giliai nėrei. Taip pat supranti, kad daugiau niekad nenori vėl ten atsidurti.

Jis pamažu išmoko pamoką, kuri jį išlaisvino: kad gyventi įkalintam meilės troškimo – tai būti užrakintam vienutėje, kurioje patiri nuolatines kančias ir iš kurios negali pabėgti. Jam reikėjo suprasti, kad yra žmonių, kurie jo niekad nemylės. Nesvarbu, kaip kruopščiai jiems pasakotų apie savo kūrybą ar aiškintų, kokiu tikslu ją rašė – jie niekad jo nepamils. Aklų tikėjimo tiesų genamos neprotaujančios sąmonės neįmanoma įtikinti racionaliais argumentais. Jį prilyginę velniui, žmonės niekad nepasakys: „A, aure, jis vis dėlto ne velnias.“ Jis privalėjo suprasti, kad tai *normalu*. Jis taip pat nemėgo tų žmonių. Kol jam pačiam buvo aišku, apie ką rašė ir kalbėjo, kol jam pačiam jo darbai ir viešas požiūris atrodė teisingi, jis galėjo susitaikyti su tuo, kad yra nemėgstamas. Jis ką tik buvo padaręs tai, dėl ko savimi be galo nusivylė. Jis ketino tai atitaisyti.

Jis po truputį suprato, kad, norint laimėti tą kovą, nepakanka suvokti, su kuo kovojama. Tai paprasta. Jis kovojo su požiūriu, kad žmones galima žudyti už jų mintis, ir su visų tikėjimų gebėjimu nubrėžti mąstymo ribas. Bet tada jam reikėjo išsiaiškinti, už ką jis kovoja. Už žodžio laisvę, vaizduotės laisvę, baimės vaizdą ir gražų senovinį meną, kuriuo jam teko garbė užsiimti. Taip pat už skepticizmą, nepagarbą, abejonę, satyrą, komediją ir piktdžiugą. Jis daugiau niekad nedvejos stoti šių gynybon. Jis paklausė savęs: *Ar mūšio, kuris tau gali kainuoti gyvybę, tikslas yra vertas tavo gyvybės?* Ir jis sugebėjo atsakyti – *Taip*. Jis buvo pasiryžęs mirti, jeigu prireiktų mirti už tai, ką Carmen Callil pavadino „suknista knyga“.

Nė vienas iš jo tikrųjų draugų nesureagavo taip, kaip Nuviltieji. Jie dar labiau su juo suartėjo ir stengėsi jam padėti išgyti nuo, kaip jiems atrodė, gilios proto ir dvasios traumos – išbristi iš egzistencinės krizės. Jam paskambino labai sunerimęs Anthony Barnettas. „Mes privalom suburti tau grupelę draugų ir patarėjų, – pasakė jis. – Negali kapstytis vienui vienas.“ Jis paaiškino Anthony, kad, atvirai sakant, jis melavo, tvirtindamas, kad sugrįžo į tikėjimą. Jis pasakė Anthony: „Rašydamas *Eiles* sakiau, kad *mes privalom turėt teisę šitaip pasisakyti apie religiją, turim būt laisvi kritikuoti ir kurti istoriniu pagrindu.*“ Ir jeigu jam jau reikėjo nuduoti, kad sakydamas „mes“ turi omenyje „mes, musulmonai“, tuomet jis neturėjo kur dingti. Bent jau kurį laiką. Tokia buvo jo poelgio kaina.

„Būtent nuo tokių geranoriškų nusišnekėjimų, – atsakė Anthony, – tavo draugai ir turėtų tave sulaikyti.“

Jam reikėjo kur nors pabėgti ir pamąstyti. Jis pasiprašė patyliukais iškeliauti trumpų atostogų į Prancūziją, bet prancūzai nenorėjo jo įsileisti į savo žemę. Amerikiečiai vis dar buvo nelinkę jo įsileisti pas save. Ištrūkti iš dėžės buvo neįmanoma. Tačiau atėjo ir viena gera žinia. Prieita prie nuomonės, kad „konkretus grasinimas“ buvo melagingas. Ponas Greenupas atvyko jam pasakyti, jo įspėti, kad pavojus vis dar didelis, – „Irano remiami asmenys vis dar aktyviai jūsų ieško“, – ir pamėtėti jam kaulo. Jis galėjo imti ieškotis naujų, nuolatinių namų. „Galbūt po kelių mėnesių galėsim pateikti optimistiškesnį padėties įvertinimą.“ Tai jį šiek tiek nudžiugino.

Vasario 15 dieną jam paskambino Gillonas. Fatva buvo atnaujinta. Britanijos vyriausybė tylėjo ir toliau.

Billas Bufordas nusprendė susituokti su Alicja ir paprašė jo būti pabroliu. Iškilmės turėjo vykti „Midsummer House“ restorane, Kembridžo miesto Midsamerio apylinkėse. Philas Pittas nuvažiavo „rezervuoti vietų“ ir, nepasitaręs nei su Billu, nei su savininku Hansu, pareiškė, kad restoranas netinkamas. Pirmąkart policininkai jį išvedė iš kantrybės, ir jis atrėžė, kad ne jiems spręsti, ar jis gali būti savo draugo pabroliu. Tada Philas teikėsi šnektelėti su Billu ir sužinojo, kad jam buvo pateikta klaidinga informacija – ne tas laikas, ne ta salė – ir ūmai šventės vieta vėl tapo tinkama. „Džo, mes – ekspertai, – teisinosi jis. – Pasitikėk mumis.“

Nigellos Lawson sesuo Thomasina susirgo krūties vėžiu. Jai buvo išsyk atlikta operacija. Pašalintas ketvirtadalis krūties. Paskui laukė radioterapija. Per „Radio 4“ laidą jis išgirdo, kaip Marianne teigia jį mylėjusi, bet jis buvo

taip „apsėstas“ susiklosčiusios padėties, kad nebeliko vietos niekam kitam, dėl to jie ir išsiskyrė. Ji save apibūdino žodžiais „ta nuostabi moteris“. Kai jos paklausė, kaip klostosi jos gyvenimas, ji atsakė: „Gyvenu jį kurdama.“

Fatva griovė ne vien jo gyvenimą. Dėl Zafaro ėmė nerimauti jo lankomos Holo mokyklos direktorius Paddy Heazellas. „Atrodo, kad jis apsitvėręs siena. Niekas pro ją neprasiskverbia.“ Galbūt jam neprošal apsilankyti pas Didžiosios Ormondo gatvės ligoninės psichiatrę. Jis buvo protingas, žavus berniukas, bet, rodėsi, kažkuri jo dalis užmigo. Jis užsidarė viduje ir ėmė laikyti save „nevykėliu“. Buvo sutarta, kad kiekvieną savaitę po pamokų jį priims vaikų psichiatrė. Tačiau ponas Heazellas neabejojo Zafaro galimybe patekti į jų pasirinktą vidurinę Haigeito mokyklą, nes Haigeitas daugiau dėmesio kreipė į pokalbį su stojančiuoju ir nesikliovė vien bendrojo priėmimo egzaminų rezultatais. „Pokalbyje Zafaras visada pasirodo geriausiai“, – sakė ponas Heazellas. Bet pabrėžė, kad jį būtina išvesti iš prieblandos. „Jis užsidaręs dėžėje, – išgirdo iš pono Heazello Clarissa, – ir iš jos neišeina.“ Tą savaitgalį Clarissa įtaisė Zafarui šunį, borderkolių ir airių seterių mišrūną Bruną. Šuo buvo svarbus ir jam padėjo. Zafaras labai džiaugėsi.

Jis vėl metė rūkyti, bet jo ryžtas sulaukė išbandymo. Jam pranešė apie griežtesnes saugumo priemones. Kurį laiką jo paštą iš Gillono biuro atnešdavo apsaugos komandos narys, bet tada jie užsigeidė, kad laiškai vėl keliautų per Skotland Jardą, nes juos vežti iš agentūros tiesiai į Vimbldoną buvo per pavojinga. Be to, jo telefono linijai buvo pritaikytas „dvigubas nukreipimas“, kad būtų sunkiau atsekti skambučius. Atrodė, kad dangtis užsidarė dar sandariau, bet jis nesuprato kodėl. Tada atėjo ponas Greenupas ir paaiškino priežastis. Jam nužudyti buvo pasamdytas „profesionalų būrys“. Tam buvo skirtos didžiulės sumos. Sumanymui vadovavo „Irano vyriausybės atstovas užsienyje“. Britai nebuvo tikri, ar tai oficialiai sankcionuotas planas, ar savavališka operacija, bet jie nerimavo dėl ypatingo smogikų būrio, pažadėjusio įvykdyti užduotį per keturis–šešis mėnesius, pasitikėjimo savo jėgomis. „Tiesą pasakius, jie mano, kad gali tave nužudyti greičiau nei per šimtą dienų.“ Ypatingasis padalinys nemanė, kad namai Vimbldono rajone buvo demaskuoti, bet susiklosčius tokioms aplinkybėms buvo geriausia jam išsyk persikelti kitur. Dėl to Zafaras tapo „taikiniu“ ir jį ėmė stebėti policija. „Taikiniu“ tapo ir Elizabeth. Buvo svarstoma galimybė jį iškeldinti į karinę bazę, ateinančius pusę metų apgyvendinti jį kareivinėse. Jei jis būtų rinkęsis keliauti į Saugumo tarnybos įslaptintą namą, jam būtų tekę atsiriboti nuo

bet kokių ryšių su aplinkiniu pasauliu. Kita vertus, dėl to nenutrūko susitarimas, kad jis gali pradėti ieškotis nuolatinių namų. Atlaikius ateinančius kelis mėnesius, tai turėjo tapti tikrove.

Jis atsisakė apsigyventi karinėje bazėje ir izoliuotame įslaptintame name. Jei jo būstas Vimbldone nebuvo demaskuotas, tai ir nėra reikalo iš ten traukitis. Kodėl gi jis turėjo prarasti kelių mėnesių nuompinigius ir vėlei leistis į klajones, jei buvo manoma, kad namas „švarus"? Pono Greenupo veidą dengė įprasta bejausmė kaukė. „Jei norėsit gyvent, – tarė jis, – persikelsit."

„Tėti, – telefonu paklausė Zafaras, – kada mes turėsim nuolatinius namus?"

Jei jam pavyks gyvam sulaukti šios istorijos pabaigos, mąstė jis, tai būtų įstabi istorija apie draugų meilę. Jei nebūtų turėjęs draugų, jis būtų buvęs uždarytas kariuomenės bazėje, izoliuotas, užmirštas, smengantis į beprotybę. Arba benamis klajoklis, laukiantis, kol jį pavys žudiko kulka. Tada jį išgelbėjęs žmogus buvo Jamesas Fentonas. „Gali apsigyventi šiuose namuose, – vos paklaustas atsakė jis, – bent kokiam mėnesiui."

Per savo turiningą gyvenimą, baigiantis Vietnamo karui, spėjęs pirmuoju Vietkongo tanku įvažiuoti į Saigoną, kartu su minia, švenčiančia Ferdinando Marcoso ir batų valdovės Imeldos režimo žlugimą, ir nusiaubti Malakanano rūmus (jis nugvelbė kelis rankšluosčius su išsiuvinėtomis monogramomis), už niekad nepanaudotą tekstą pirmajam *Vargdienių* pastatymui uždirbtus pinigus investuoti į krevečių fermą Filipinuose ir su nedidelėmis traumomis nukeliauti į Borneo salą su dar nuotykingesniu Redmondu O'Hanlonu (kai šis vėliau jo paklausė, ar jis norėtų kartu keliauti į Amazonės miškus, Jamesas atsakė: „Su tavim keliaučiau net į Hai Vikomą*") – ak, be to, parašyti vienus geriausių savo ir apskritai visų laikų poezijos kūrinių apie meilę ir karą – poetas Fentonas kartu su savo partneriu, amerikiečių rašytoju Darrylu Pinckney, apsigyveno Long Leiso ūkyje, patogiose kaimo valdose Kamnore, netoli Oksfordo, kur Jamesas grėsmingame milžiniško elektros stulpo paūksmėje triūsė kurdamas nepaprastai įmantrų klasikinį sodą. Būtent tuos namus jis ir pasiūlė savo besislapstančiam bičiuliui, kurio neseną Klaikią Klaidą aprašė nuosaikiai ir pagarbiai, apibūdindamas Klaidos pasirodymo spaudoje akimirką: „Apytikriai nuo šešių iki šešiasdešimties

* Eilinis miestelis Bakingamšyre, Anglijoje.

milijonų laikraščių skaitytojų visame pasaulyje pastatė savo kavos puodelius ant stalo ir tarė: „O." Tačiau kiekvienas O buvo ištartas su savitu prieskoniu, skirtingame kontekste, su savitu reikšminiu atspalviu... O, tai galiausiai jį pričiupo! O, kaip jis išsisuko! O, koks smūgis pasaulietiškumui! O, kokia gėda! O, tebus palaimintas Alachas. Man pačiam išsprūdęs O pirmiausia užgimė kaip ryškiai vyšninis nuostabos debesėlis. Kol jis keletą sekundžių kybojo ore, rodėsi, kad įžvelgiau jame iškreiptus Galileo veido bruožus. Geriau įsižiūrėjus pasirodė, kad Galileo virto Patty Hearst*. Prisiminiau Oslo... ne, ne Oslo, Stokholmo sindromą." Likusioje jo ilgo straipsnio, *The New York Review of Books* skirtos neva *Haruno ir pasakojimų jūros* recenzijos, dalyje buvo pateiktas autoriaus, kaip gero žmogaus, – ar bent jau žmogaus, su kuriuo malonu kalbėtis, – portretas, kurio nutylėtas tikslas buvo kuo atsargiau ir neišsiduodant grąžinti teigiamą autoriaus reputaciją Nuviltųjų Draugų akyse. Tas straipsnis jau ir taip buvo su kaupu atskleidęs didžiulę Jameso širdį. Jo pasiryžimas užleisti savo namus atskleidė kai ką kita: supratimą, kad kare būtinas solidarumas. Nevalia palikti draugų, kai šie patenka į priešo ugnį.

Ponas Greenupas nenoriai sutiko jam leisti persikelti į Long Leiso ūkį. „Ponas Antonas" nujautė, kad policijos pareigūnui būtų labai patikę jį uždaryti kariuomenės bazėje ir taip nubausti jį už sukeltus sunkumus, biudžeto išlaidas, bet vietoj to operacijos „Malachitas" karnavalas turėjo susikrauti mantą ir iškeisti pietvakarių Londoną į klasikinius Kamnoro sodus po juos sergstinčiu elektros stulpu, tarsi kolosas apsižergusiu jų siaurą pasaulėlį.

Jis pastebėjo, kad Elizabeth sunerimusi. Pastarųjų įvykių įtampa sudrumstė jos šypsenos spindesį. Nuo kalbų apie taip savo sėkme neabejojantį smogikų būrį, kad jis net pateikia savo darbų įvykdymo terminą, dauguma moterų būtų klykdamos pasipusčiusios padus: „Atleisk, bet aš šitoj kovoj nedalyvausiu." Tačiau Elizabeth laikėsi narsiai. Ji tęsė darbą „Bloomsbury" leidykloje, o savaitgaliais lankydavosi pas jį. Tiesą pasakius, ji svarstė galimybę mesti darbą, kad jiedviem nereikėtų skirtis, ir dėl to, kad ji norėjo rašyti. Ji taip pat buvo poetė, nors spyriojosi jam parodyti savo kūrybą. Buvo rodžiusi vieną savo eilėraštį apie vyrą su vienaračiu, ir jis jam pasirodė gana geras.

Jis persikėlė į Kamnorą ir kurį laiką negalėjo matytis su Zafaru ar aplankyti draugų Londone. Jis mėgino įsijausti į naują romaną, laikinai pavadin-

* Williamo Randolpho Hearsto, žiniasklaidos magnato, anūkė, pagrobta Simbionistų išsilaisvinimo armijos, prie kurios netrukus prisidėjo.

tą „Paskutiniu Mauro atodūsiu“, bet negalėjo sutelkti išdrikusių minčių ir vis atsidurdavo aklavietėje. Nujautė, kad romane vienaip ar kitaip susijungs indų šeimos istorija ir Andalūzijos pasaka apie Grenados žlugimą, kaip paskutinis sultonas Boabdilis paliko Alhambrą ir stebėdamas paskutinįjį saulėlydį arabų Ispanijoje, kaip įžeidžiamai pasakė sultono motina, „verkė kaip moteris dėl to, ko negalėjo apginti kaip vyras“, bet sąryšio rasti jam nepavyko. Jis prisiminė Michaso kaimą, į kurį emigravo Clarissos motina Lavinia, ir ten rastą Ronaldo Fraserio knygą apie Manuelio Cortéso, civilinio karo pradžioje ėjusio Michaso mero pareigas, gyvenimą. Po karo Cortésas grįžo namo ir *trisdešimt trejus* metus turėjo slapstytis nuo Franco, kol galiausiai grįžo, tarsi Ripas Van Vinklis*, ir išvydo, kaip Kosta del Solį darko turizmo plėtra. Knyga vadinosi *Pasislėpęs* (*In Hiding*).

Jis pagalvojo apie Picasso ir parašė keistą pastraipą apie Malagos rajoną, kuriame gimė žymusis žmogus. *Aikštėje žaidžia vaikai, vaikai, kurių abi akys yra toje pat nosies pusėje. Jie žaidžia Arlekiną ir Pjero. Elektros lemputės pavidalo bomba perskrodžia žviegiantį arklį. Prie gitarų nugarėlių prilimpa laikraščiai. Moterys virsta gėlėmis. Ten yra vaisių. Popietė karšta. Menininkas žūva. Jam padirba kreivašonį karstą, dangaus ir spaudos ženklų koliažą. Jis geria per savo paties laidotuves. Jo moterys šypsosi ir spjaudosi, ir pasiima jo pinigus.*

Šis menininkas į romaną nepateko, bet galop tapo aišku: romanas bus apie menininkus, o Andalūzijos Alhambrą ant Bombėjaus Malabaro kalvos tapys indė. Du pasauliai susitiks mene.

Visą savo užrašinę jis pripildė pirmuoju asmeniu pateikto beketiško ar kafkiško pasakojimo, parašyto nuolat mušamo žmogaus, kurį nežinomi pagrobėjai laiko aklinai tamsiame kambaryje ir kasdien sutemus ateina primušti. Jis norėjo rašyti ne tai, bet fragmentai apie mušimą nesiliovė. Vieną dieną jo nuotaika prasigiedrijo ir jis parašė komišką pastraipą, kurioje knygos pasakotojas mėgina papasakoti apie pirmąjį savo tėvų pasimylėjimą, bet jam per gėda naudoti veiksmažodžius, *todėl iš manęs neišpešit*, – rašė jis, – *prakeiktų smulkmenų apie tai, kas nutiko, kai ji, o tada jis, o tada jie abu, o paskui ji, o jis į tai, o ji jam už tai, ir su tuo, be to, ir kurį laiką, o tada gerokai ilgiau, ir tyliau, ir triukšmingai, o jų jėgoms senkant, ir galiausiai, o paskui...* Ši pastraipa pateko į baigtą romaną. Visa kita buvo šiukšlės.

* Washingtono Irvingo apsakymo personažas, nuklydęs į kalnus pas keistus barzdočius, užmigęs ir pabudęs tik po daugybės metų.

Valerie Herr išsigando, kad serga vėžiu, bet atlikus biopsiją paaiškėjo, kad auglys nepiktybinis. „Na ir pasisekė, Džimai", – pamanė jis. O Angelos Carter likimas nenudžiugino. Vėžys ją jau buvo stipriai apėmęs, ir nors ji atkakliai kovojo, vis dėlto jai nepavyko jo įveikti. Visame pasaulyje įžymiausi rašytojai mirė jauni: Italo Calvino, Raymondas Carveris, o štai su giltine susigrūmė ir Angela. Fatva nebuvo vienintelė mirties priežastis. Vis dar buvo labai veiksmingų senesnių mirties nuosprendžių.

Nyderlanduose, Danijoje ir Vokietijoje *Šėtoniškos eilės* buvo išleistos minkštais viršeliais. Irane buvo surengta musulmonų mokslininkų konferencija, kurioje reikalauta, kad Khomeini paskelbtas mirties įsakymas būtų kuo greičiau įvykdytas. Chordado 15-osios fondas, pusiau nevyriausybinė organizacija, kuriai vadovavo atlygį už rašytojo galvą siūlęs ajatola Hassanas Sanei, pareiškė, kad bet kuriam autoriaus draugui, giminaičiui ar kaimynui, įvykdžiusiam nuosprendį, duos du milijonus dolerių. (Boniadai, arba fondai, iš pradžių buvo labdaros organizacijos, kurios po Khomeini revoliucijos, pasinaudojusios užgrobtu šacho ir kitų „valstybės priešų" turtu, tapo milžiniškais dvasininkų valdomais verslo konsorciumais.) „Tiek daug rašytojų stinga pinigų, – pasakė jis Andrew. – Gal reikėtų rimčiau apie tai pagalvoti."

Nebuvo nieko girdėti apie smogikų būrio buvimo vietą. Britanijos vyriausybė per penkis mėnesius apie fatvą nepasakė nieko.

Jis šnektelėjo su Billu Bufordu apie sunkumus ieškantis naujų nuolatinių namų ir juos įsigyjant. Billas patyrė nušvitimą. Reai Hedermanui, *The New York Review of Books* ir *Granta* leidėjui, dirbo daugmaž asmeninis reikalų tvarkytojas, toks ponas Fitzgeraldas, plačiau žinomas Fitso vardu, kuris dėl savo efektyvumo ir solidžių žilagalvio manierų pretendavo tapti tobulu tarpininku. Niekas nebūtų įtaręs, kad Fitsas įsivėlęs į tokius painius reikalus, kaip Rushdie konfliktas. Jis pasiteiravo Hedermano, ar galėtų pasikviesti pagalbon Fitsą, ir Rea išsyk sutiko. Ir vėl sprendimai, kurių nesugebėjo ar nenorėjo priimti vadovybė, radosi draugų rate. Fitsas išėjo į medžioklę ir netrukus rado namą Haigeite, šiauriniame Londone, su aptvertu priekiniu kiemu, vidiniu garažu, pakankamai vietos apnakvindinti tiek apsaugos pareigūnus, teik vairuotojus, ir su nemenku uždaru sodu, kuris jam padės nesijausti kaip po žeme įsirausiam kurmiui. Jis galės išeiti į lauką – į dienos šviesą ar į lietų, ar sniegą. Namą Hampstedo gatvėje galima buvo išsinuomoti nedelsiant, be to, jo savininkai, pavarde Bulsaros, buvo nusiteikę derėtis ir dėl jo pardavimo. Namą apžiūrėję policininkai jį paskelbė tobulu. Išsyk buvo sudaryta

nuomos sutartis Reos Hedermano vardu. Džozefas Antonas kuriam laikui buvo užkonservuotas.

Svarbiausia, kad atsirado vieta jam gyventi toliau. Buvo kovo pabaiga. Apkabinęs Jamesą ir Darrylą bei grąžinęs jiems jų namus, jis išsikraustė iš Long Leiso ūkio ir kartu su Elizabeth savaitgaliui nuvyko į Deborah Rogers ir Michaelo Berkeley ūkį Velse. Po daugelio savaičių jis ir vėl galėjo susitikti su draugais. Ten, kaip visad svetingi, jų laukė Deb ir Michaelas, taip pat atvyko Ianas McEwanas su savo dviem jaunais sūnumis. Jie vaikštinėjo po kalvas ir valgė gardžią jautienos lazaniją. Pirmadienį jis turėjo įsikelti į naujuosius namus. Bet prieš tai buvo sekmadienis. Ryte Michaelas išėjo nusipirkti laikraščių. Grįžęs atrodė nusiminęs. „Deja, – tarė jis. – Nelabai geros naujienos.“

Marianne davė interviu laikraščiui *The Sunday Times*. Straipsnis pateko į pirmąjį puslapį. RUSHDIE ŽMONA TEIGIA, KAD JIS SAVIMYLA IR TUŠČIAGARBIS, – skelbė straipsnio autorius Timas Raymentas. „Vakar Salmano Rushdie žmona išvadino jį silpnu savimyla, nesugebėjusiu išsilaikyti istorijos jam paskirtame vaidmenyje... Visi, kas jį myli, kas buvo jam atsidavę, jo draugai, norėtų, kad šis žmogus būtų toks pats didingas, kaip ir jam nutikęs įvykis.“ Laikraštyje buvo daug daugiau. Ji teigė, kad jis jai buvo sakęs ketinantis susitikti su pulkininku Gaddafi, tada ji ir suprato, kad „visiškai nenori būti su juo susituokusi“. Įdomiausia, kad ji ėmė neigti savo ankstesnius pareiškimus, jog neva jiedviem išsiskyrus ypatingasis padalinys ją paliko Anglijos kaimo vietovėje prie telefono būdelės. Ne, to nebuvo, bet ji nesakė, kas buvo. Ji svaidėsi kaltinimais, kad jis palikdavo jos telefono atsakiklyje „rėksmingas žinutes“, manipuliavo žiniasklaida, kad jo nedomino platesnė saviraiškos laisvės problema. Kad jis rūpinosi tik savimi. „Jo didžiausia klaida buvo ta, kad jis laikė save visiems rūpima problema. Bet taip nebuvo. Pagrindinės problemos buvo žodžio laisvė ir rasistinė Didžiosios Britanijos visuomenė, bet jis apie tai nepasisakė. Pastaruosius dvejus metus jis tekalbėjo apie Salmano Rushdie karjerą.“

Ji turėjo gerą iškalbą, o jos puolimas sudavė stiprų smūgį. Jis suvokė, ką ji daro. Žmonės žinojo, kad tai jis panoro jų skyrybų, ir ji sumojo, kad jeigu išvadins jį baikščiu Gaddafi mylėtoju ir karjeristu, jei ištrins jo ilgametį dalyvavimą Britanijos PEN ir kitų grupių veikloje, sprendžiant kalbos ir asmens laisvės problemas, jei sugebės suteršti jauno Bookerio premijos laureato, kuris savo pergalės rytą, stovėdamas su plakatu Dauningo gatvėje, protestavo prieš žymaus Indonezijos rašytojo Pramoedyos Anantos Toero suėmimą, tuomet jau ir taip priešiškai nusiteikusios visuomenės akyse jis pasirodys

kaip vyras, su kuriuo neverta pasilikti, kurį būtų palikusi bet kuri padori moteris. Ji tarė savo baigiamąjį žodį.

Jis pagalvojo: „Aš jai įdaviau ginklus, kuriuos ji pakėlė prieš mane. Ji dėl to nekalta. Kaltas aš."

Jo draugai – Michaelas Herras, Alanas Yentobas, Haroldas Pinteris – jam skambino ir rašė, norėdami pareikšti savo pasipiktinimą ir nusivylimą. Ji pastebėjo, kad tas interviu nesuveikė taip, kaip buvo planavusi, ir, kaip įprasta, ėmėsi teisintis, kad jos žodžiai buvo iškraipyti, kad „laikraštis" ją išdavė, kad ji pristatinėjo naują apsakymų rinkinį, kad norėjo pasikalbėti apie „Amnesty International" veiklą; ji taip pat pridūrė, kad jos „karjerą pražudė sutuoktinis". Šie argumentai paliko nekokį įspūdį.

Pasirodžiusios *Įsivaizduojamos tėvynės* buvo daugiausia vertinamos pagarbiai, netgi kėlė susižavėjimą, bet kone visi apgailestavo dėl paskutinės esė apie jo tariamą „atsivertimą". Jie buvo visiškai teisūs. Jis pagalvojo: „Privalau ištaisyti Siaubingąją Klaidą. Privalau atsiimti savo žodžius. Kol to nepadarysiu, negalėsiu gyventi garbingo gyvenimo. Esu nereligingas žmogus, apsimetantis religingu. „Jis imsis bet ko, kad išsaugotų savo gyvenimą", – sakė Marianne. Dabar jos žodžiai yra gryna tiesa. Privalau pasistengti, kad tai taptų melu."

Jis visą gyvenimą žinojo, kad jo esybės centre yra nedidelė uždara erdvė, kur negali patekti niekas kitas, ir kad jam nelabai suprantamai iš tos erdvės tryško visa jo kūryba ir geriausios mintys. Tada ryški fatvos gaisa pradegino tosios erdvės uždangą ir jo slaptas gyvenimas atsidūrė apnuogintas ryškioje šviesoje. „Silpnas žmogus. Ne pats drąsiausias žmogus pasaulyje. Na ir tegul", – galvojo jis. Savo gerą vardą jis susigrąžins nuogas, be dirbtinumo; be to, jis pasistengs atlikti dar vieną stebukladario fokusą, vadinamą menu. Tai ir buvo jo tikrasis išsigelbėjimas.

Namas buvo didžiulis, pilnas bjaurių baldų, bet atrodė patikimas, tvirtas. Buvo įmanoma įsivaizduoti ateitį. Jei Zafaras būtų įstojęs į Haigeito mokyklą, jis būtų buvęs visai šalimais. Elizabeth mėgo Hampstedo Viržyno apylinkes užvis labiausiai, tad džiaugėsi galėdama apsigyventi jo šiauriniame pakraštyje. Jam ėmė pamažu sektis darbai ir tą balandį jis parašė apsakymą „Kristupas Kolumbas ir Ispanijos karalienė Izabela sutvirtina santykius", pirmą apsakymą, parašytą per labai ilgą laiką, tad nežinios rūkas, nuo jo slėpęs *Paskutinį Mauro atodūsį*, ėmė sklaidytis. Jis susirašė vardus. Moraešas Zogoibis, vadinamas Mauru. Jo motina Aurora Zogoibi buvo dailininkė.

Jų šeima buvo iš Kočio, kur Vakarai pirmąkart susitiko su Rytais. Vakariečių laivai atplaukė ne kariauti, o prekiauti. Vasco da Gama ieškojo juodojo Malabaro aukso – pipirų. Jam patiko mintis, kad visi sudėtingi Europos ir Indijos ryšiai išaugo iš pipiro grūdelio. Jis taip pat ketino savo knygą užsiauginti iš pipiro grūdelio. Zogoibiai turėjo būti prieskonių pirklių šeima. Pusiau krikščionys, pusiau žydai, „katžydžiai", Mauras turėjo tapti kone vieno žmogaus mažuma. Tačiau knyga turėjo pamėginti parodyti, kad iš to mažo pipiro grūdelio gali išaugti visa indiška tikrovė. „Autentiškumas" nebuvo vienos daugumos nuosavybė, kaip ėmėsi tikinti daugumą sudarantys Indijos politikai hinduistai. Kiekvienas Indijos žmogus, kiekviena Indijos istorija buvo tokia pat autentiška, kaip ir visos kitos.

Tačiau autentiškumo problemų kilo jam pačiam. Jis negalėjo nuvykti į Indiją. Tuomet kaip jis galėjo parašyti apie ją teisingą knygą? Prisiminė, ką jam buvo sakęs draugas Nuruddinas Farah, kuris dvidešimt dvejus metus buvo ištremtas iš Somalio, nes diktatorius Mohammedas Siadas Barre užsigeidė jo mirties. Visų Nuruddino knygų, parašytų tremtyje, veiksmas vyko tikroviškai atkurtame Somalyje. „Aš jį laikau štai čia", – pasakė Nuruddinas, rodydamas sau į širdį.

Gegužę du Padington Grino susitikime dalyvavę Regento parko imamai pareiškė, kad jis netikras musulmonas, nes atsisakė išimti savo knygą iš prekybos. Kiti „lyderiai" paskelbė esantys „nusivylę" ir pasakė: „Mes grįžom į pačią pradžią." Jis parašė kandų atsaką, kurį išspausdinto *The Independent.* Savijauta žymiai pagerėjo. Jis pajuto, kad per vieną du colius pakilo nuo dugno ir pradėjo ilgą kelionę atgal savęs link. „Article 19" ėmė dvejoti, ar verta toliau finansuoti darbą su Tarptautiniu Rushdie gynybos komitetu. Bet Frances ir Carmel buvo pasiryžusios nenuleisti rankų ir netgi perkelti kampaniją į naują, viešesnį lygmenį. Britanijos vyriausybei problemos atžvilgiu grimztant į apatiją ir skatinant savo pavyzdžiu sekti partnerius Europoje, už kovą liko atsakinga būtent gynybos kampanija. Pasikvietusi Haroldą Pinterį, Antonią Fraser ir Ronnie Harwoodą, Frances nuėjo į susitikimą Užsienio reikalų ministerijoje su Douglasu Hurdu, ir jis pasakė, kad torių partijos ministrė Lynda Chalker, balandį lankydamasi Irane, apie fatvą niekam neužsiminė. Hurdas paaiškino, kad tai „nebūtinai būtų išėję ponui Rushdie į naudą". Žiniasklaidoje ėmė plisti gandai, kad „smogikų būrys" jau pateko į šalį, bet ponas Hurdas buvo griežtai nusistatęs padėti vien tylėdamas. Douglasas Hoggas, užėmęs Hurdo pavaduotojo Williamo

Waldegrave'o pareigas, taip pat pasakė, kad Britanijos vyriausybei būtų žalinga kelti triukšmą dėl fatvos, nes dėl to taptų sudėtingiau susigrąžinti Libane laikomus likusius įkaitus britus.

Neigiami šios tylėjimo politikos rezultatai išaiškėjo po mėnesio. Ettore Capriolo, *Šėtoniškų eilių* vertėjo į italų kalbą, namuose apsilankė „iranietis", kuris, pasak Gillono, buvo sutaręs aptarti „literatūrinius reikalus". Vos įėjęs į Capriolo namus jis pareikalavo „Salmano Rushdie adreso", o jo negavęs žiauriai užpuolė vertėją, jį suspardė ir subadė, o tada pabėgo, palikęs kraujuojantį Capriolo ant grindų. Didžiausia laimė, kad vertėjas išgyveno.

Kai Gillonas jam pranešė šias naujienas, jis negalėjo dėl užpuolimo nekaltinti savęs. Jo priešams taip sekėsi versti kaltę jam ant pečių, kad jis netgi ja patikėjo. Jis parašė ponui Capriolo, kaip apgailestauja, ir išreiškė viltį, kad jis greitai ir visiškai pasveiks. Atsakymo niekad nesulaukė. Praėjus kiek laiko iš savo leidėjų Italijoje jis sužinojo, kad Capriolo susidarė apie jį nepalankią nuomonę ir atsisakė versti jo būsimas knygas.

Tai buvo arčiausiai tikslo pataikiusi juoda fatvos strėlė. O sužeidusi Ettore Capriolo ji nuskriejo į Japoniją. Po aštuonių dienų Cukubos universitete, į šiaurės rytus nuo Tokijo, *Šėtoniškų eilių* vertėjas į japonų kalbą Hitoshi Igarashi buvo rastas nužudytas prie lifto, netoli savo kabineto. Profesorius Igarashi, arabų ir persų kultūrų tyrinėtojas, buvo atsivertęs į islamą, bet tai jo neišgelbėjo. Jam buvo smarkiai subadytas veidas ir rankos. Žudikas nebuvo suimtas. Daugybė gandų apie nusikaltėlį pasiekė ir Angliją. Jis buvo neseniai į Japoniją patekęs iranietis. Gėlių lysvėje buvo aptiktas pėdsakas, o tokių batų būna tik žemyninėje Kinijos dalyje. Jam sakė, kad sutikrinus visų iš Kinijos uostų į Japoniją atvykusių svečių vardus su islamo teroristų vardais ir žinomais pseudonimais buvo rastas vienas atitikmuo, bet vardo nepaviešino. Japonija negamino jokių degalų, o didžiąją dalį žalios naftos importavo iš Irano. Japonijos vyriausybė netgi mėgino užkirsti kelią *Šėtoniškų eilių* pasirodymui, prašydama pagrindinių leidėjų neleisti japoniško vertimo. Ji nenorėjo, kad Igarashi nužudymas apsunkintų bendradarbiavimą su Iranu. Byla buvo užglaistyta. Nebuvo pareikšta jokių kaltinimų. Nors žuvo puikus žmogus, jo mirčiai nebuvo leista tapti kliūtimi.

Japonijos Pakistano asociacija netylėjo. Ji džiūgavo. „Šiandien mes sveikinam vieni kitus, – buvo skelbiama jos pranešime. – Dievas pasirūpino, kad Igarashi sulauktų pelnyto atpildo. Visi be galo džiaugėsi."

Jis per kančias parašė atsiprašymo laišką Hitoshi Igarashi našlei. Atsako nesulaukė.

Teroristai žudė savo aukas visame pasaulyje. Indijoje, pietiniame Šryperumbūdūro mieste, kalbėdamas per savo rinkiminę kampaniją buvo nužudytas Rajivas Gandhi. Jis manėsi pralaimėjęs 1989-ųjų rinkimus iš dalies todėl, kad dėl pernelyg gausios jį supančios apsaugos atrodė atitolęs ir nusigręžęs nuo savo rinkėjų. Tuokart jis nusprendė laikytis arčiau minios. Taip Tamilų tigrų savižudė, kurios vardas buvo Dhanu, sugebėjo prisigretinti prie jo ir susprogdinti apsijuostą sprogmenų diržą. Taip pat žuvo šalia Rajivo stovėjęs fotografas, bet jo fotoaparatas nenukentėjo ir viduje liko juostelė su žmogžudystės kadrais. Rasti pakankamai buvusio premjero palaikų kremavimui nepavyko.

Londone jis mėgino susikurti daugmaž pakenčiamą gyvenimą. Jis gedėjo Hitoshi Igarashi ir kasdien teiravosi apie Ettore Capriolo sveikatą bei vylėsi, kad atėjus jo eilei greta nestovės žmonės, kuriuos jis pasiimtų su savimi.

Džozefai Antonai, privalai gyventi, kol numirsi.

Zafarui padėjo lankymasis pas mokyklos pasiūlytą konsultantę Clare Chappell. Jam ėmė geriau sektis mokslai ir jis pats didžiavosi, kad mokytojai džiaugiasi jo pažanga. Tačiau rūpesčių ėmė kelti Elizabeth gerovė. Nors stengtasi jų santykius laikyti paslaptyje, kurią žinojo tik artimiausių draugų ratas, žinia vis vien pateko į viešumą. „Apie tai žino visas biuras, – sakė ji. – Visą dieną pradrebėjau nuo šoko.“ „Bloomsbury Publishing“ dirbo gana nedaug teroristų musulmonų, bet ji vis tiek nusprendė išeiti iš darbo. Ji nutarė visą laiką praleisti su juo, rašyti poeziją ir nesijaudinti dėl nuogirdų. Iš jos lūpų šis sprendimas nenuskambėjo kaip auka, bet jis suprato, kad jai tai didelis žingsnis, ji stengiasi jam parodyti, jog *išties to nori, tad jis gali būti ramus*, ir tai dar kartą įrodė jos kilniaširdiškumą. „Bloomsbury“ ji paliko be jokios graužaties ir nė sykio nieko nekaltino ir dėl nieko neapgailestavo. Bulvarinių laikraščių skiltyse ėmė rodytis gryni pramanai apie tai, kiek šaliai kainuoja „naujoji Rushdie meilė“, leidžiantys suprasti, kad Elizabeth pasirodymas padidino saugumo išlaidas šimtais tūkstančių svarų. Vyriausybei nustojus taisyti jo padėtį, žiniasklaidos dėmesys nukrypo į apsaugos kainą. Valstybei jis atsiėjo milžiniškus pinigus ir, be abejo, buvo arogantiškas ir nedėkingas. O dabar valstybė dar turėjo imti mokėti ir už jo merginą.

Elizabeth žinojo, kad ji valstybei nekainuoja nieko, ir jos abejingumas iš piršto laužtoms istorijoms buvo pavydėtinas.

Gyvenimas Hampstedo gatvėje 30 dažniausiai atrodė nerūpestingas ir pastovus. Ten buvo lyg tikri *namai*. Jam nereikėdavo pusę dienos jaudintis,

kad juos suuos ir jam vėl reikės keltis kitur. Ramybės nesudrumsdavo net į duris pasibeldę prekeiviai. Namai buvo gana dideli, tad jis galėjo darbuotis net sodininkui pjaunant žolę ar santechnikui taisant virtuvės įrangą. Bulsaros buvo gana nesmalsūs nuomotojai. Fitsas labai įtikinamai pristatė savo viršininką kaip ambicingą dažniausiai išvykusį, tik kartais namuose būnantį tarptautinį leidėją; kitaip sakant, nedaug tesiskiriantį nuo tikrojo Reos Hedermano, nors tikrasis Rea niekad nebūtų išsinuomojęs aštuonių kambarių namo Hampstedo gatvėje. Fitsas ėmė juos kalbinti dėl galimybės įsigyti namą, bet ponia Bulsara pasiūlė absurdišką kainą. „Mėginau su ja derėtis, pone, – pasakė Fitsas, – bet jai akyse spindi svarų sterlingų ženkliukai."

Tada į nekilnojamojo turto rinką pateko kitas namas, visai netoli, šiauriniame (kartu ir ne tokiame brangiame) Vyskupo prospekto pakraštyje. Jį reikėjo aptvarkyti, bet už jį prašė padoresnės sumos. Savininkas norėjo kuo greičiau parduoti. Jo pažiūrėti nuėjo Elizabeth, lydima Fitso ir vieno apsaugos komandos nario, ir jis visiems patiko. „Tikrai galėtume ten gyventi", – pasakė Elizabeth, o jos pasirinkimui pritarė ir policija. Taip, jis ir vėl galėjo turėti nuolatinę būstinę; jam sakė, kad dėl to buvo sutarta aukščiausiu lygmeniu. Jis dukart pravažiavo pro namą, bet negalėjo užeiti vidun. Jis buvo su dvejais vartais atitvertu priekiniu kiemu, dvaras su smailiu dvišlaičiu stogu ir balto tinko fasadu, nekrentantis į akis ir, taip, patrauklus. Jis patikėjo Elizabeth žodžiu ir kuo greičiau ėmėsi veiksmų. Praėjus dešimčiai dienų nuo pirmojo Elizabeth apsilankymo Vyskupo prospekte 9, jie pasirašė sutartis ir namas tapo jo. Jis negalėjo tuo patikėti. Jis ir vėl turėjo savo namus. „Turėtum suprasti, – pasakė jis naujam apsaugos pareigūnui, ištaigingam vaikinui, kolegų vadinamam CHT (nes jo vardas buvo Colinas Hillas-Thompsonas), – kad kai aš ten įsikelsiu, daugiau niekad nebeklajosiu." Colinas buvo bene geriausiai jį suprantantis pareigūnas iš visų iki tol dirbusių komandoje. „Žinoma, – pritarė jis. – Laikykitės savo. Jie davė leidimą, ir baigtas kriukis."

Į naujuosius namus reikėjo įdėti labai daug darbo. Jis paskambino bičiuliui architektui Davidui Ashtonui Hillui ir atskleidė jam slapčiausią paslaptį. Davidas, tapęs dar vienu Draugų, Be Kurių Gyventi Būtų Buvę Neįmanoma, būrio nariu, išsyk ėmėsi darbo. Statybininkams paslaptis nebuvo atskleista, bet jiems buvo pateikta „atitinkama istorija". Devintasis Vyskupo prospekto namas buvo rengiamas kaip Džozefo Antono, tarptautinio amerikiečių kilmės leidėjo, būstinė Londone. Už darbus buvo atsakinga jo anglė mergina Elizabeth, kuri priims visus būtiniausius sprendimus. Statybų rangovas Nickas Nordenas, komedijų rašytojo Deniso Nordeno sūnus, nesileido

mulkinamas. Nickui buvo sunku išaiškinti, kodėl leidėjui ponui Antonui reikia neperšaunamų pirmo aukšto langų ar seifinio kambario viršuje. Jam buvo keista, kad ponas Antonas nedalyvavo nė viename susitikime. Žinoma, geraširdis Elizabeth angliškumas teikė pasitikėjimo, o perdėtą pono Antono atsargumą galima buvo suversti jo amerikietiškumui – kiekvienas anglas žino, kad amerikiečiai bijo visko; jei Paryžiuje kokiam automobiliui pokšteli iš išmetamojo vamzdžio, visi amerikiečiai atšaukia atostogas Prancūzijoje – bet ponas Antonas įtarė, kad iš tiesų Nickas Nordenas ir jo statybininkai puikiausiai žinojo, kieno namus remontuoja. Tačiau jie to nesakė ir mieliau apsimetė patikėję pasakojimu, bet žiniasklaidai niekas neprasitarė. Pono Antono namai buvo ruošiami devynis mėnesius, jis ten pragyveno septynerius metus, ir visą tą laiką paslaptis nebuvo atskleista. Galop vienas vyresniųjų A būrio pareigūnų prisipažino, kad jie tikėjosi, jog žinia apie namą pasklis per keletą mėnesių, tad Skotland Jardas stebėjosi, kad jis laikėsi paslaptyje aštuonerius metus ir ilgiau. Jis ir vėl jautėsi dėkingas už žmonių neabejingumą padedant jam išbristi iš savo negandų. Visi suprato, kaip svarbu saugoti jo paslaptį; taigi, jie ją ir saugojo.

Jis paprašė Fitso pratęsti namo Hampstedo gatvėje nuomos sutartį. Fitsas savo ruožtu nusprendė pasiderėti dėl mažesnės kainos – „pone, jie nuo jūsų lupa devynis kailius" – ir jam pavyko, nors ponia Bulsara meldė: „Prašau, pone Fitsai, privalot įkalbėt poną Hedermaną sumokėti daugiau." Jis jai nurodė namo trūkumus – virtuvėje buvo dvi orkaitės ir nė viena iš jų neveikė, – o ji atsakė, tarsi tai būtų visiškai pakankamas ir įtikinamas pasiteisinimas: „Bet mes juk indai, mes gaminame maistą ant dujinių degiklių." Ponia Bulsara sielvartavo praradusi pirkėją, bet nepakeitė absurdiškos nuomonės apie savo nuosavybės vertę. Kita vertus, ji sutiko nuleisti nuomos kainą. O tada lyg perkūnas iš giedro dangaus į duris pasibeldė antstoliai: Aukščiausiojo teismo antstoliai atvyko „areštuoti Bulsarų šeimos turto".

Patekusi į netikėtą padėtį apsaugos komanda retsykiais elgdavosi kaip višta be galvos. Aa, Džo, ką mes ten turim papasakot? Kieno vardu išnuomotas namas? Džozefo Antono, tiesa? A, *ne* Džozefo Antono? A, tiesa. Kokio dar Reos? Kaip rašomas jo vardas? Kaip jį pristatyt? A, jis *iš tikrųjų* leidėjas? A, aišku. Džo, koks to Fitso visas vardas? Gerai, tegul kas nors atidaro duris. Jis pasakė: „Vaikinai, jums teks pasistengti labiau." Kiek vėliau tą dieną jis parašė rišlų pasakojimą ir prikabino jį prie jų poilsio kambario durų.

Antstoliai pasirodė dėl to, kad Bulsaros nemokėjo vos 500 svarų mėnesinės įmokos. Fitsas nesėdėjo sudėjęs rankų ir paskambino Bulsarų advokatui,

o šis faksu nusiuntė antstoliams laišką, kad čekis jau išsiųstas paštu. Taigi, teoriškai antstoliai galėjo pasirodyti kas mėnesį? O jei čekis iš tiesų nebūtų buvęs išsiųstas, jie galėjo sugrįžti kitą dieną? Kokios finansinės bėdos kamavo Bulsarų porą? Tai buvo siaubinga; jo, atrodytų, garantuoti namai, galėjo pradingti dėl piniginių šeimininkų bėdų, o kol bus paruoštas naujasis būstas, jis vėl būtų virtęs benamiu. Fitsas dėl to nesijaudino. „Aš su jais šnektelsiu", – pasakė jis. Antstoliai nebegrįžo.

Iškilo sveikatos ir su ja susijusi baimės problema. Jis nuėjo pas gydytoją – tokį daktarą Bevaną iš Šv. Jono Miškų ligoninės, puikiai pažįstamą specialiojo padalinio, nes jis gydydavo kitus saugomus asmenis, – ir jo širdis, kraujospūdis ir kiti gyvybiniai rodikliai buvo tobuli, nustebino net gydytoją. Pasirodo, jo kūnas nepastebėjo, kad jis gyvena įtemptomis sąlygomis. Jis laikėsi kuo puikiausiai, todėl įprastinių įtampą kenčiančių žmonių angelų sargų – ambieno, valiumo, zolofto ir ksanakso – neprireikė. Jis negalėjo paaiškinti, kodėl yra tokios puikios sveikatos (be to, jis ramiai miegojo), tik tiek, kad gyvoji kūno mašina kažkokiu būdu susitaikė su tuo, kas įvyko. Jis ėmė rašyti *Paskutinį Mauro atodūsį*, kurio pagrindinis personažas buvo dvigubai greičiau nei įprasta senstantis vyras. „Mauras" Zogoibis gyveno per greit, tad ir jo mirtis artinosi mikliau nei turėtų. Personažo gyvenimo santykis su baime atspindėjo jo autoriaus santykį. Mauras kalbėjo: „Pasakysiu jums baimės paslaptį: ji yra maksimalistė. Baimei duok viską arba nieko. Kaip ir kiekvienas terorizuojantis tironas, ji valdo tavo gyvenimą buka akinančia visagalybe, arba – nusimeti ją, ir jos galia išgaruoja kaip dūmas. Ir dar viena paslaptis: keliant revoliuciją prieš baimę, verčiant tą išsipusčiusį despotą, nelabai ką lemia „narsa". Akstinas čia paprastesnis: tiesiog reikia kaip nors gyventi toliau. Aš lioviausi bijojęs todėl, kad jeigu mano laikas žemėje ribotas, vadinasi, nuogąsčiui negaliu gaišti nė sekundės."*

Jis neturėjo laiko gūžtis kamputyje ir drebėti. Be abejo, bijoti buvo galima daug ko, ir jis jautė jį persekiojantį baimės demoną, baimės pabaisą su šikšnosparnio sparnais, tupinčią jam ant peties ir įnirtingai kapojančią jam kaklą, bet jis suvokė, kad norėdamas išlikti veiklus privalo atsikratyti tų baubų. Jis įsivaizduodavo, kaip grūda demonus į mažą dėžutę ir ją užrakinęs stato kambario kampe. Darbų buvo įmanoma imtis tik po šios užduoties, kurią kartais tekdavo kartoti keletą kartų per dieną.

* S. Rushdie, *Paskutinis Mauro atodūsis*, p. 161.

Elizabeth su baime dorojosi lengviau. Ji įsiteigė, kad prižiūrimi specialiojo padalinio komandų jie bus saugūs. Iki pat apsaugos programos pabaigos ji neparodė jokių baimės ženklų. Ją įbaugino laisvė. Apgaubta apsaugos burbulo dažniausiai ji jautėsi puikiai.

Jam buvo pasiūlyta įsigyti naujesnį, patogesnį automobilį nei senstelėję policininkų „Jaguar“ ir „Range Rover“. Tai buvo šarvuotas „BMW“ sedanas, anksčiau priklausęs aprangos magnatui serui Ralphui Halpernui, „Topshop“ tinklo įkūrėjui, bet po to, kai jo jauna meilužė pasipasakojo vienam bulvariniam laikraščiui, geriau pažįstamam *Ralfo-penkiskart-per-naktį* vardu, Dennisas Arklys tarė: „Velnias žino, kas dėjos ant galinės sėdynės. Bet tas Ralpho pupyčmobilis – geras pirkinys.“ Jo vertė buvo 140 000 svarų, bet siūlė už 35 000 svarų. „Pigiau grybo“, – pareiškė Dennisas Arklys. Policija leido suprasti, kad kaimo keliais jam būtų galima vairuoti ir pačiam. Be to, kitaip nei jaguaruose, buvo galima atidaryti jo neperšaunamus langus. Nustačius, kad aplinkybės saugios, buvo galima pakvėpuoti ir grynu oru.

Automobilį jis nusipirko.

Pirmąkart juo buvo nuvežtas į Šnipų centrą. Visiems Džeimso Bondo gerbėjams pažįstama Britų slaptoji žvalgybos tarnyba (SŽT) stūksojo ant Temzės kranto, kitapus „Random House“, lyg geros leidyklos ieškantis autorius. Johnas le Carré, parašęs knygų seriją apie Smailį, SŽT vadino „Cirku“, nes jos biurai neva buvo prie Kembridžo žiedo, vadinasi, šnipams pro langus matėsi Andrew Lloydo Webberio rūmų teatras. Vyriausybės tarnautojai SŽT vadino „Dėžutė 850“, kadaise MI6 naudotos pašto dėžutės numerio garbei. Šnipų karalystės valdovo vardas buvo visai ne M. Niekam nebebuvo paslaptis, kad MI6 vadovas vadintas C. Tuos keletą kartų, kai ponas Antonas iš Hampstedo gatvės, vėliau persikėlęs į Vyskupo gatvę 9, buvo užėjęs pro tas akylai saugomas duris, jam nė sykio neteko išvysti voro urvo, susitikti su C. Jis turėdavo reikalų su kitomis, galima sakyti, mažosiomis abėcėlės raidėmis vadinamais pareigūnais; nors sykį jam teko bendrauti su didžiųjų tarnybos raidžių sambūriu. Be to, jis dukart susitiko su MI5 vadovais Eliza Manningham-Buller ir Stephenu Landeriu.

Tą pirmąjį kartą jį nuvedė į salę, panašią į Londono viešbučių konferencijų sales, pranešti gerų naujienų. Jam grėsusiam „ypatingajam pavojui“ buvo suteiktas „žemesnis laipsnis“. Tai žudikai atšaukė savo darbų baigimo terminą? Ne, neatšaukė. Jam buvo pasakyta, kad operacija „iškriko“. Gana keistas ir įdomus žodis. Jis norėjo paklausti apie tą „iškrikimą“. Tada pagal-

vojo: „Neklausk." Bet vis vien paklausė. „Kadangi kalbame apie mano gyvenimą, – tarė jis, – manau, kad turėtumėt man paaiškinti, kodėl situacija pagerėjo." Jaunas tarnautojas, vyresnysis pareigūnas, pasilenkė per blizgų medinį stalą, nutaisęs draugišką miną. „Ne", – atsakė jis. Tuo diskusija ir baigėsi. „Ką gi, *ne* bent jau buvo aiškus atsakymas", – netikėtai pralinksmėjęs pamanė jis. Šaltinių slaptumas buvo svarbiausias SŽT prioritetas. Jam turėjo būti atskleista tik tai, ką jo bylos pareigūnas laiko būtina atskleisti. Už tos ribos prasidėjo Ne karalystė.

Dėl priešų „iškrikimo" jis trumpam pasijuto kaip ant sparnų, bet kai grįžo į Hampstedo gatvę, ponas Greenupas jį nuleido ant žemės. Grėsmės lygis vis dar buvo aukštas. Kai kurie suvaržymai turės likti. Pavyzdžiui, nebus *leidžiama* į namus atsivežti Zafaro.

Jį pakvietė pasakyti kalbos per Kolumbijos universiteto Low memorialo bibliotekos renginį, skirtą dviejų šimtų metų Teisių bilio jubiliejui paminėti. Jis pamanė, kad jau atėjo metas priimti tokius kvietimus; jam reikėjo išlįsti iš slėptuvės, vėl prabilti. Jis pasišnekėjo su Frances D'Souza, kaip įkalbėti Václavą Havelą pasikviesti jį į Prahą ir kad dėl britų kaltės Londone neįvykęs jųdviejų susitikimas įvyktų Havelo krašte. Jei Jos Didenybės vyriausybė nuo jo nusigręžė, jiems reikėjo gynybinę kampaniją išplukdyti į tarptautinius vandenis ir taip sugėdinti Thatcher ir Hurdą, kad šie imtųsi veiksmų. Jis nutarė naudotis visais jam siūlomais kanalais, kad įrodytų, jog jo atvejis visai ne išskirtinis, kad rašytojai ir kiti intelektualai visame islamo pasaulyje kaltinami tais pačiais intelektiniais nusikaltimais: šventvagyste, erezija, išdavyste, įžeidimu ir priešiškumu, o tai galėjo reikšti tik tai, kad iškiliausi ir labiausiai nepriklausomi musulmonų pasaulio kūrėjai buvo degeneratai arba kad kaltinimai dangstė pačių kaltintojų kėslus užgniaužti klaidatikybę ir disidentus. Tai nebuvo, kaip kai kas bandė prikišti, vienašališki išvedžiojimai, idant jo pusė sulauktų palankesnio vertinimo ar kad jis pateisintų savo „išsišokimus". Tai buvo tiesiog tiesa. Kad jo argumentai būtų įtaigesni, sakė jis Frances, jam taip pat reikėjo paneigti, ką buvo sakęs, ir ištaisyti savo Didžiąją Klaidą, be to, viską paneigti jam reikėjo garsiai, kuo matomesniais kanalais, žiniasklaidai rūpimiausiuose renginiuose. Frances jautėsi turinti jį globoti, tad nerimavo, kad toks elgesys gali pabloginti jo padėtį. Jis paprieštaravo, kad likti neteisingoje, savo paties susikurtoje padėtyje būtų dar blogiau. Jis savo kailiu patyrė, kad pasaulis yra negailestingas, bet juk tikėtis iš jo ko nors kito nebuvo jokio pagrindo. Daugeliui žmonių gyvenimas yra

šykštus ir nesuteikia progų pasitaisyti. Klasikinėje septintojo dešimtmečio reviu programoje „Beyond the Fringe" Komikas Peteris Cookas patarė, kad geriausia per branduolinę ataką „laikytis nuošaliau sprogimo vietos. Laikykitės nuošaliau, – perspėjo jis, – nes tai pavojaus zona, ten krenta bombos." Norint apsisaugoti nuo pasaulio žiaurumo už padarytas klaidas, visų pirma reikėjo vengti klaidų. Tačiau jis savo klaidą padarė. Ir ketino imtis visų priemonių, kad ją atitaisytų.

„Mes duosim atkirtį, jei prireiks net žudysime, – pasakė Bradfordo mečečių tarybos atstovas spaudai. – Pasmerkdamas *Šėtoniškų eilių* autorių mirčiai imamas pasielgė visiškai teisingai, – pareiškė sodo nykštukas." Tuo tarpu Paryžiuje į tremtyje gyvenančio buvusio Irano prezidento Shapuro Bakhtiaro, ajatolos režimo priešininko, namus įsiveržė smogikų būrys ir, kaip buvo teigiama, peiliais įvykdė jo ir jo padėjėjo „ritualinę žmogžudystę".

Maskvoje buvo surengtas pučas prieš Michailą Gorbačiovą, ir jį tris dienas laikė namų arešto sąlygomis. Kai Gorbačiovą išlaisvino ir parskraidino į Maskvą, prie lėktuvo jį pasitikę žurnalistai klausė, ar jis panaikins komunistų partiją. Atrodė, kad klausimas jį išgąsdino, ir tą akimirką, būtent tada, istorija (Boriso Jelcino pavidalu) jį pralenkė ir paliko užnugary. Tačiau ne Jelcinas, Reaganas ar Thatcher, o būtent jis pakeitė pasaulį uždrausdamas Raudonajai armijai šaudyti į Leipcige ir visur kitur susirinkusias demonstracijas. Po daugelio metų buvęs nematomas žmogus susitiko Michailą Gorbačiovą viename labdaringame Londono renginyje.

– Rushdie! – šūktelėjo Gorbačiovas. – Aš pritariu visoms jūsų pozicijoms.

Jie netgi lengvai apsikabino.

– Ką, nejaugi visoms? – paklausė jis vyro su ant kaktos ištatuiruotu Antarktidos žemėlapiu.

– Taip, – per vertėją atsakė Gorbačiovas. – Visiškai pritariu.

Savo draugui Colinui MacCabe'ui iš Britų kino instituto jis rašė monografiją apie filmą *Ozo šalies burtininkas.* Dvi pagrindinės filmo temos buvo namai ir draugystė, o jis tuo metu kaip niekad jautė abiejų poreikį. Jis turėjo draugų, ne ką menkiau ištikimų už Dorotės palydovus Geltonų Plytų kelyje, o po trejų metų, praleistų keliaujant, jis ir vėl netrukus turėjo įsikurti nuolatiniuose namuose. Kaip priedą prie esė jis parašė antiutopinį apsakymą „Raudonųjų šlepečių aukcione". Šlepetės, bet kada panorėjus galinčios grąžinti namo: kokia tokio daikto vertė žiaurioje mokslinės fantastikos ateityje, kur galima viską nusipirkti, o namai tampa „išsidraikiusia, pažeista"

sąvoka? Esė patiko Bobui Gottliebui iš žurnalo *The New Yorker*, ir jis išspausdino didelę jos dalį dar prieš pasirodant Britanijos kino instituto brošiūrai. Kramtukų šalies koronerį vaidinęs aktorius Meinhardtas Raabe'as perskaitė straipsnį Fort Loderdeilo senelių prieglaudoje ir atsiuntė jam padėkos laišką su dovana – spalvota nuotrauka su jo didžiuoju pasirodymu kino filme. Jis stovėjo ant kramtukų miesto rotušės laiptų su ilgu rankraščiu, kurio viršuje didelėmis gotikinėmis raidėmis buvo parašyta MIRTIES LIUDJIMAS. Po tuo įrašu Raabe'as šratinuku kruopščiai suraitė žodžius *Salmanas Rushdie*. Išvydęs savo vardą kramtukų mirties liudijime jis visų pirma pamanė: „Argi galima taip juokauti?" Bet tada pagalvojo: „Ne, aš suprantu, ponas Raabe'as, gyvenantis senelių prieglaudoje, siuntinėja laiškus visiems Amerikos žmonėms, visiems pasaulio žmonėms, jis yra dar vienas Herzogas, pliekiantis tuščią erdvę žodžiais, tik tiek, kad dar turi ir visą šūsnį anų nuotraukų prie savo lovos ir siunčia jas su kiekvienu laišku. Jis nepagalvoja: „Oi, bet juk šitas tipas iš tikrųjų turi mirties nuosprendį, gal man reikėtų būti jautresniam." Jis parašo, pasirašo ir siunčia. Toks jo braižas."

Išleidus brošiūrą Colinas MacCabe'as jam pasakė, kad daugelis kino instituto darbuotojų išsigando, kad bus siejami su liūdnai pagarsėjusio pono Rushdie knyga. Colinui pavyko numaldyti bent dalį jų būgštavimų. Knygai pasirodžius kraujo upės nepasruvo. Tai buvo tiesiog knygelė apie seną filmą. Tačiau jis suprato, kad vėl taps laisvas tik tada, kai įveiks ne vien savo, bet ir kitų baimes.

Libane buvo paleistas britas įkaitas Johnas McCarthy.

A būrio vadai nusprendė, kad atėjo metas *leisti* Zafarui apsilankyti pas tėvą Hampstedo gatvėje 30. Iš pradžių ponas Greenupas pasiūlė berniukui užrišti akis, kad jis nesukompromituotų jo gyvenamosios vietos, bet apie tai negalėjo būti nė kalbos, ir ponas Greenupas daugiau apie tai nebeužsiminė. Tą popietę Zafarą atvežė į namus, ir jų klaikų interjerą nušvietė bei išpuošė jo džiaugsmas.

Jam džiūgaudama paskambino Frances. Jai buvo asmeniškai patikėta jam perduoti, kad *Harunas ir pasakojimų jūra* laimėjo Rašytojų gildijos apdovanojimą už geriausią metų knygą vaikams. „Jie labai norėtų, kad jums kaip nors pavyktų atvykti atsiimti apdovanojimo." Jis atsakė sutinkąs, nes ir pats labai norėjo dalyvauti įteikime. Jis nuvyko pasimatyti su Michaelu Footu, ir šis atsakė: „Gerai. Nuotaikos pasikeitė. Mums reikia vėl susitikti su Hurdu ir griežčiau pateikti savo reikalavimus." Jis žavėjosi su metais neslopstančiu

Michaelo apetitu kovoti. Tuo ir jo išgeriamu viskio kiekiu, su kuriuo pasigalynėti įstengtų nebent Christopheris Hitchensas. Kai gerdavo su Michaelu, jam tekdavo keletą škotiško viskio stiklų šliūkštelėti į augalų vazonus.

Jis papasakojo policijai apie Rašytojų gildijos apdovanojimą. Ceremonija turėjo įvykti rugsėjo 15-ąją viešbutyje „Dorchester“. Apsaugos komanda tik priekaištingai šnopavo. „Nežinau, ką apie tai pasakys būstinėj, Džo, – abejojo Benny Wintersas, su savo madingu rusvos odos švarku panėšintis į trumpaplaukį Lenny Kravitzą. – Bet mes garantuotai jiems apie tai pranešim.“ Kai pranešimas buvo perduotas, pas jį prisistatė itin rūsčiai nusiteikęs ponas Greenupas, lydimas vyresniosios policijos pareigūnės Helen Hammington, kuri pratarė tik kelis žodžius.

– Atleiskit, Džo, – tarė jam ponas Greenupas. – Negaliu jums to *leisti.*

– Jūs man *neleisit* nueiti į Parko gatvę atsiimti savo literatūrinio apdovanojimo, – lėtai pakartojo jis. – *Neleisit* netgi tuo atveju, jei apie tai iš anksto žinos tik vienas žmogus, renginio organizatorius, net jei mes atvyktume visiem susėdus vakarieniauti, likus kokioms dešimčiai minučių iki apdovanojimų ceremonijos, pasiimtume prizą ir išvyktume renginiui nepasibaigus. Jūs to *neleisit.*

– Dėl pavojaus jūsų saugumui, – paaiškino ponas Greenupas, sukandęs dantis. – Tai būtų perdėm neapgalvota.

Jis giliai įkvėpė. (Metimas rūkyti jį apdovanojo suaugusiųjų astma, tad kartais jis pridusdavo.)

– Matot, – tarė jis, – manau, esu laisvas laisvos šalies pilietis, ir ne jums lemta man *leisti* ar *neleisti* ką nors daryti.

Ponas Greenupas neteko savitvardos.

– Man atrodo, – atsakė jis, – kad vedinas troškimo išsiaukštinti jūs keliate pavojų Londono pilietijai.

Tai buvo labai tvirtas sakinys – *pilietija*, *vedinas*, *išsiaukštinti* – tad jis jo niekad nepamiršo. Išmušė lemiama akimirka – tai, ką Henri Cartieras-Bressonas pavadino *le moment décisif.*

– Matote, – tarė jis, – reikalas yra toks. Aš žinau, kur yra viešbutis „Dorchester“ ir kaip tik turiu pinigų susimokėti už taksi. Todėl klausimas, ar aš vyksiu, ar nevyksiu į apdovanojimus, čia negalioja. Aš *vyksiu* į apdovanojimus. Vienintelis klausimas, į kurį jūs turite atsakyti – ar jūs vyksite su manimi?

Į pokalbį įsitraukė Helen Hammington ir pasakė, kad vadovavimą jo bylai Skotland Jarde iš pono Greenupo perima ji. Tai buvo nepaprastai gera

žinia. Tada ji kreipėsi į poną Greenupą: „Manau, mes susitvarkysime." Ponas Greenupas skaisčiai nuraudo, bet nieko neatsakė. „Taigi, nuspręsta, – tęsė Hammington, – ko gero, *leisime* jums dažniau rodytis viešumoje."

Po dviejų dienų jis atvyko į „Dorchester" viešbutį, į pačią knygų pasaulio šerdį, ir atsiėmė savo apdovanojimą, stiklinę rašalinę ant medinės lentelės. Jis padėkojo susirinkusiesiems už solidarumą ir atsiprašė, kad pasirodo ir vėl išnyksta vakarienės įkarštyje. „Šioje laisvoje šalyje, – pasakė jis, – aš nesu laisvas žmogus." Atsistojusių svečių ovacijos jį netgi sugraudino, nors jį pravirkdyti nebuvo taip lengva. Jis pamojavo publikai ir išeidamas iš salės išgirdo, kaip Johnas Cleese'as sako į mikrofoną: „Tiesiog *puiku*. Kaip suprantu, dabar turėčiau *pratęsti*." Šiaip ar taip, ten buvo truputis nekalto išsiaukštinimo. Vakariniais kostiumais vilkinčiai Londono pilietijai pavojus savo namuose ir lovose negrėsė. O pono Greenupo jis daugiau nebematė.

Rodėsi, kad tomis keistomis dienomis mirties angelas nuolat sukiojasi netoliese. Paskambino Liz: Angela Carter sužinojo, kad jai liko gyventi daugiausia šeši mėnesiai. Jam paskambino ašarojantis Zafaras. „Mirė Hattie", – raudojo jis. Hattie buvo May Jewell, anglų ir argentiniečių kilmės Clarissos senelė, plačiabrylių skrybėlių gerbėja, įkvėpusi *Šėtoniškų eilių* veikėją Rozą Daimond, prie kurios namų Pevensi Bėjuje, Sasekso grafystėje, iš susprogusio lėktuvo ant smėlio nukrito ir liko gyvi Gibrilis Fařišta bei Saladinas Čamča. Į jo puslapius pateko kai kurios mėgstamos May Jewell istorijos – kaip kartą Londone, Česterio aikštės arklidėse, ji regėjo arklių prižiūrėtojo vėlę, kuri, jai rodėsi, vaikščiojo keliais, bet paskui May paaiškėjo, kad arklininkas vaikšto senuoju, žemiau esančios gatvės, grindiniu, tad jis ir matėsi tik nuo kelių; kad Pevensi Bėjų puolanti normanų kariuomenė būtų plaukusi per jos svetainę, nes nuo 1066-ųjų pakito pakrantės linija; kaip jos „Las Petacas" ūkyje, Argentinoje, prie jos ateidavo ir nelyg vienaragiai ant kelių galvas dėdavo jaučiai, o ji buvusi skaisti mergelė, nors nei viena, nei kita nebuvo tiesa. Jis be galo mėgo jos istorijas, skrybėles ir ją pačią.

Su juo vėl atėjo pasimatyti Helen Hammington ir pranešė, ką policija sutinka jam leisti, nusistovėjus naujoms, laisvesnėms taisyklėms. Iš anksto susitarę jie galėjo nuvežti jį apsipirkti į drabužių parduotuves ir knygynus, pasibaigus šių darbo valandoms. O jei jis būtų norėjęs išsiruošti į pirkinių ekspediciją už Londono ribų, tarkime, į Batą, būtų galėjęs vykti net parduotuvėms dar neužsidarius. Jis taip pat galėjo surengti knygų pasirašinėjimo akciją, bet su išlyga, kad ji taip pat vyktų toliau nuo Londono. Jo bičiulis

profesorius Chrisas Bigsby pakvietė jį perskaityti paskaitos Rytų Anglijos universitete, o tokiuose renginiuose jam taip pat atsirado galimybė dalyvauti. Be to, jis retkarčiais galėjo apsilankyti Karališkuosiuose operos rūmuose ar Anglijos nacionalinėje operoje, ar Nacionaliniame teatre. Ji žinojo, kad Ruthie Rogers yra gera jo draugė, tad galbūt jam buvo galima pavakarieniauti „River Café“ kavinėje ar „Ivy“ restorane, kurių šeimininkai Jeremy Kingas ir Chrisas Corbinas taip pat galėjo padėti. Ak – ir Zafarui jau buvo *leista* ne tik lankytis, bet ir nakvoti Hampstedo gatvėje. Pono Greenupo pasitraukimas išties atnešė daugybę pokyčių.

(Jam vis dar *neleido*: rodytis viešumoje, laisvai judėti, gyventi rašytojui ar laisvam keturiasdešimtmečiui įprastą gyvenimą. Jis turėjo gyventi tarsi laikydamasis griežtos dietos: viskas, kas *neleidžiama*, buvo draudžiama.)

Lapkričio 11-ąją turėjo sueiti tūkstantis dienų nuo Bruce'o Chatwino laidotuvių ir fatvos paskelbimo. Jis pasitarė su Frances ir Carmel, kaip politiškai išnaudoti tą sukaktį. Jie sutarė surengti dvidešimties valandų budynes Centriniuose Vestminsterio rūmuose. Kai ši žinia buvo paviešinta, jį pasikvietė Duncanas Slateris. Jis pasakė, kad Douglasas Hurdas pareikalavo atšaukti budėjimą, antraip Rushdie gynybos kampanija bus apkaltinta, gal netgi pačios vyriausybės, įkaito Terry Waite'o paleidimo vilkinimu. Tai išgirdęs Michaelas Footas įsiuto. „Paklūstant grasinimams tik skatinamas įkaitų grobimas“, – pareiškė jis. Tačiau galiausiai renginys buvo atšauktas fatvos aukos prašymu. Terry Waite'o žmogaus teisių teko paisyti labiau nei jo paties.

Frankfurto knygų mugės vadovas Peteris Weidhaasas užsimojo vėl pasikviesti Irano leidėjus, bet po Vokietijoje kilusios pasipiktinimo bangos jo noras nuslūgo.

Išaušo tūkstantoji diena. Jai pažymėti jis parašė esė „Tūkstantis dienų balione“. Amerikos PEN centras sušaukė suvažiavimą ir įteikė Jungtinėms Tautoms protesto laišką. Atšaukus budynes jo draugai viename Čaringo Kryžkelės kelio knygyne skaitė jį palaikančius laiškus. Tačiau *The Independent*, palaipsniui virstantis britiško islamo ruporu, įdėjo „rašytojo“ Ziauddino Sardaro straipsnį, kuriame šis parašė: „Būtų teisingiausia ponui Rushdie ir jo rėmėjams tiesiog užsičiaupti. Į voratinklį papuolusi musė nepritraukia į save dėmesio.“ Minėtoji musė paskambino laikraščio redaktoriui ir jam pranešė, kad daugiau neberašys knygų recenzijų jo literatūrinei skilčiai.

Lapkričio 18-ąją pagrobėjai išlaisvino Terry Waite'ą. Libane nebeliko britų įkaitų. Jis svarstė, kaip valdžia jį tildys dabar? Atsakymo ilgai laukti

nereikėjo. Lapkričio 22-ąją *Šėtoniškas eiles* ir jų autorių nusprendė užsipulti Kenterberio arkivyskupas George'as Carey. Jo teigimu, romanas buvo „pasibaisėtinas [pranašo Mahometo] užgauliojimas. Privalom būti pakantesni musulmonų pykčiui“, pareiškė arkivyskupas.

Jam atsikirtus per radijo interviu, žiniasklaida negailestingai užgriuvo arkivyskupą. Carey nuolaidžiavo ir atsiprašinėjo, ir pakvietė vyrą, kurio darbus iškoneveikė, arbatos. Nematomą žmogų nuvežė į Lambeto rūmus, kur jo laukė išsičiustijęs arkivyskupas, priešais židinį snaudžiantis jo šuo ir puodelis arbatos: tik vienas puodelis ir, deja, jokių sumuštinių su agurkais. Carey buvo nerangus, neryžtingas ir beveik neturėjo ką pasakyti. Paklaustas, ar pamėgins tarpininkauti ir kalbėti su Khamenei, kaip dvasininkas su dvasininku, kad būtų atšaukta fatva, jis vangiai atsakė: „Nemanau, kad jis kreiptų į mane dėmesį.“ Arbatėlė buvo surengta tik tam, kad nebūtų daugiau žalos. Ji greitai baigėsi.

Pasklido gandas, kad britai rengiasi apsikeisti su Iranu ambasadoriais ir visiškai atnaujinti diplomatinius santykius. Jam skubiai reikėjo viešos tribūnos. Greitai artėjo renginys Kolumbijos universitete, ir jam buvo labai svarbu ten dalyvauti, kad jo balsas būtų išgirstas. Tačiau Libane buvo laikomi dar du amerikiečių įkaitai, todėl nebuvo aišku, ar jį įsileis į Jungtines Valstijas. O kaip jam keliauti? Jo įsileisti nebūtų norėjusi nė viena oro linijų įmonė. Policininkai prasitarė, kad beveik kas savaitę iš Jungtinės Karalystės į Jungtines Valstijas skraido kariniai keleiviniai lėktuvai. Gal jis galėtų gauti vietą viename iš tų reisų. Jie pasiklausinėjo ir, taip, jį pažadėjo nuskraidinti kariniu lėktuvu. Tačiau vis dar buvo neaišku, ar jis gali keliauti.

Duncanas Slateris paskambino atsiprašyti už „konfrontaciją“ dėl tūkstantosios dienos budynių ir pasakė, kad ambasadoriais apsikeisti „neskubama“. Jis pridūrė gavęs postą užsienyje, ir naujuoju Užsienio reikalų ministerijos ryšininku taps Davidas Gore'as-Boothas. Slateris jam patiko ir jis juto jo paramą. Gore'as-Boothas buvo visiškai kitokio tipo: tamsesnis, šiurkštesnis, kandesnis.

Gruodžio 1-ąją išlaisvino Josephą Cicippio, o paskutinį įkaitą, amerikietį Terry Andersoną, paleido po savaitės. Amerikiečiai tesėjo savo žodį ir atšaukė draudimą keliauti. Išvykai į Low biblioteką nebeliko jokių kliūčių.

Per vandenyną jį turėjo skraidinti Karališkųjų oro pajėgų lėktuvas, nusileidžiantis Vašingtono Dulleso tarptautiniame oro uoste. Iš Niujorko ir

atgal jį turėjo nuskraidinti nuosavas lėktuvas, priklausantis, kaip jam buvo pasakyta, „Time Warner“ kompanijos vadovui. Niujorke jį turėjo pasitikti Niujorko policijos departamento apsaugos būrys. Išvykimo datai artėjant, šie planai ėmė kankinamai keistis. Nuosavas lėktuvas iš Vašingtono į Manhataną virto automobiliu, paskui sraigtasparniu, o galiausiai vėl lėktuvu. Andrew suplanavo vakarienę, per kurią jis turėjo susitikti su įtakingais niujorkiečiais, ir „menininkų pietūs“ su, galbūt, Allenu Ginsbergu, Martinu Scorsese, Bobu Dylanu, Madonna, Robertu De Niro. Skambėjo pernelyg fantastiškai, bet taip ir buvo. Jam pranešė, kad jam apskritai nebus leista išeiti iš viešbučio, tik į renginį Kolumbijos universitete. Jam nebus leista dalyvauti Low bibliotekos vakarienėje, tik nuvykti perskaityti kalbos ir išsyk išvažiuoti. Į sostinę jis turėjo išskristi tą patį vakarą ir Karališkųjų oro pajėgų lėktuvu grįžti į Jungtinę Karalystę. JAV ambasados visame pasaulyje pasiruošė aukščiausio laipsnio pavojui ir pasitelkė papildomą apsaugą, jei jį įleidus pasitaikytų musulmonų išpuolių prieš Ameriką. Visi, su kuriais jam ar Andrew teko šnekėtis, buvo labai labai įsitempę – Karališkosios oro pajėgos, Gynybos ministerija, JAV ambasada, JAV valstybės departamentas, Britanijos užsienio reikalų ministerija, Niujorko policijos departamentas. Telefonu Larry Robinsonui jis pasakė: „Jau lengviau patekti į Rojaus sodą nei į Jungtines Valstijas. Kad patektum į Rojų pakanka tik būti geram.“

Artėjant kelionės datai Jungtinės Valstijos vis atidėliojo išvykimo valandą. Galop, gruodžio 10-ąją, antradienį, per Tarptautinę žmogaus teisių dieną, likus vienai dienai iki jo kalbos Kolumbijos universitete, jis įlipo į Karališkųjų oro pajėgų krovininį lėktuvą ir sėdėdamas atbulas pirmąkart per trejus metus atsiplėšė nuo Britanijos žemės.

Ant Naujojo Džersio Teterboro oro uosto grindinio jį pasitiko devynių automobilių kortežas su lydinčiais motociklininkais. Pagrindinis automobilis buvo baltas šarvuotas limuzinas. Tai buvo jo automobilis. Milžiniškam Niujorko policijos departamento pareigūnų būriui vadovavo leitenantas Bobas Kennedy, tądien vadintas Hadsono vadu. Leitenantas Bobas prisistatė ir išdėstė scenarijų, vis įsiterpdamas į pokalbį ir šnekėdamas su savo rankove: „Supratau, Hadsono apžvalga, čia Hadsono vadas. Supratau. Ryšį baigiau.“ Policininkai kalbėjo taip, kaip buvo girdėję policininkus kalbant per televizorių. Buvo akivaizdu, kad leitenantas Bobas manosi esąs didelio biudžeto filme. „Mes jus pervešim per miestą iki viešbučio štai šiuo automobiliu“, – visai be reikalo paaiškino jis, kortežui jau pajudėjus.

– Leitenante Bobai, – kreipėsi jis, – palyda labai gausi. Devyni automobiliai, motociklai, sirenos, švyturėliai, toks būrys pareigūnų. Ar nebūtų saugiau mane pervežti senu „Buick“ šalutinėmis gatvelėmis?

Leitenantas Bobas pažvelgė į jį su gailesčiu, skiriamu nebent beviltiškiems kvailiams ar bepročiams.

– Ne, pone, nebūtų, – atsakė jis.

– Ką dar vežtumėt su tokia apsauga, leitenante Bobai?

– Pone, šitaip mes vežtumėm Arafatą.

Prilyginimas Palestinos išsivadavimo organizacijos lyderiui kiek pribloškė.

– Leitenante Bobai, kokia būtų mano apsauga, jei būčiau prezidentas?

– Pone, jei būtumėt Jungtinių Valstijų prezidentas, uždarytume didelę dalį šalutinių gatvių ir, pone, visą maršrutą nuo namų stogų stebėtų snaiperiai, bet jūsų atveju nutarėm, kad tai nebūtina, nes tai pernelyg kristų į akis.

Į akis nekrentantis devynių automobilių kortežas riedėjo Manhatano link su kaukiančiomis motociklų sirenomis ir švyturėliais, visiškai netraukdamas į save jokio dėmesio.

Viešbutyje jo laukė Andrew. Prezidentiniuose apartamentuose visus langus dengė neperšaunamosios širmos, nors numeris buvo viršutiniame pastato aukšte, o po kambarius buvo pasklidę gal pora tuzinų vyrų su ginklais iš mokslinės fantastikos filmų. Andrew susitarė, kad jį galėtų aplankyti du svečiai. Pirmiausia jo apkabinti ir papasakoti, ką Amerikos PEN centras dėl jo padarė ir dar padarys, atėjo Susan Sontag. Tada į duris pasibeldė Allenas Ginsbergas, ir Susan turėjo būti išlydėta pro kitas duris, kad Amerikos didžiūnai nesusitiktų. Jis nesuprato, kam tai reikalinga, bet Andrew paaiškino, kad geriau išvengti literatūrinių ego susidūrimo, o Ginsbergas, avėdamas sandalais ir nešinas maža kuprine, užėjo vidun, įvertino situaciją ir tarė: „Na gerai, dabar mes medituosime“. Jis ėmė rinkti nuo sofų pagalvėles ir dėlioti jas ant grindų. Indas rašytojas pagalvojo: „Tai keista, amerikietis atėjo pamokyti manęs sakyti *om šanti om*.“ Pokšto dėlei jis garsiai pasakė: „Medituosiu, tik jei kartu medituos ir Andrew Wylie.“ Taigi, jie trys susėdo, sukryžiavę kojas, ant grindų ir ėmė skanduoti apie *šanti*, ramybę, stebimi ginkluotų kariškių lyg iš fantastinio filmo bei nuo šaltos gruodžio saulės saugomi neperšaunamų širmų. Baigęs meditacijos seansą Ginsbergas išdalijo keletą brošiūrų apie budizmą ir išėjo.

Po kurio laiko nieko nepranešusi atvyko Elizabeth ir leitenantas Bobas ją atvedė pasimatyti su juo, apsuptu ginkluotų vyrų.

– Viskas gerai, leitenante Bobai, – nuramino jis, – dėl Elizabeth nesijaudinkit. Ji su manimi.

Kennedy prisimerkė.

– Jei norėčiau jus nužudyti, pone, – lyg beprotis, nutaisęs paklaikusią Jacko Nicholsono miną, – būtent ją ir siųsčiau.

– Kodėl, leitenante Bobai?

Kenedy pamojo į stalelį, ant kurio buvo vaisių ir sūrių rinkinys bei stalo įrankiai ir lėkštės.

– Pone, jei ji paimtų vieną tų šakučių ir suvarytų jums į kaklą, aš netekčiau darbo.

Andrew Wylie sunkiai sekėsi tvardyti juoką, o Elizabeth likusią kelionės dalį buvo pravardžiuojama Pamišusia Šakutininke.

Tą vakarą šarvuotu baltu limuzinu, devynių automobilių kortežo, lydimo motociklininkų su sirenomis ir švyturėliais, viduryje, jie lėkė 125-ąja gatve Kolumbijos universiteto komplekso link šimto kilometrų per valandą greičiu, o ant šaligatvių išėjęs visas Harlemo rajonas stebėjo, kaip pro šalį nepastebimai švilpia įslaptintas konvojus, ir Andrew net klykė iš pasitenkinimo dėl situacijos absurdiškumo. „Tai geriausia diena mano *gyvenime*!"

Netrukus šie truputį isteriški, groteskiški juokai baigėsi. Jį paslėpė už Low bibliotekos užuolaidos ir, paskelbus jo vardą, jis, iš netikėtumo netekęs amo, išėjo į priekį, iš tamsos į šviesą. Tada prasidėjo sveikinimai, palaikymo plojimai. Jam į akis spigino šviesa, todėl salės jis nematė, nenumanė, kas ten sėdi, bet jam reikėjo perskaityti kalbą, kuria apibūdintų tūkstantį balione praleistų dienų. Jis paprašė auditorijos prisiminti religinį persekiojimą, klausė, kiek kainuoja žmogaus gyvybė, ir taip prasidėjo jo ilgas savo Klaidos taisymo, savo žodžių išsiginimo kelias, grįžimas į laisvės gynėjų gretas ir gręžimasis nuo Dievo. Savo Klaidą jam reikėjo taisyti daugybę kartų ilgus metus, bet tą vakarą, kai savo suklydimą jis pripažino iškiliai Kolumbijos universitete susirinkusiai publikai ir vėl pasisakė už tai, kuo aistringai tikėjo, – „kalbos laisvė yra esmingiausia, – sakė jis, – kalbos laisvė yra pats gyvenimas", – jis pasijuto tyresnis, o pritariamas auditorijos atsakas jam suskambėjo kaip užuojauta. Jei jis būtų buvęs religingas, būtų sakęs, kad išpažino savo nuodėmes, apsivalė. Tačiau jis nebuvo religingas ir daugiau neketino dėtis įtikėjusiu. Jis buvo išdidus netikintysis. „Už mane nesimelsk, – sakė jis motinai. – Nejau nieko nesupranti? Mes kitoje barikadų pusėje."

Jam baigus kalbą Amerika nesismulkindama išmetė jį lauk. Nebuvo laiko net atsisveikinti su Andrew ir Elizabeth. Baltas limuzinas su priekyje sėdinčiu leitenantu Bobu lėkė naktinėmis gatvėmis į Makarturo oro uostą, Aislipo priemiestyje, Long Ailando saloje, o ten jo jau laukė lėktuvas, turėjęs nuskraidinti į Dulleso oro uostą, ten jis su kitais kariškiais įsėdo į Karališkųjų oro pajėgų krovininį lėktuvą ir juo grįžo į savo narvą. Tačiau jis pakeliavo ir pasisakė. Pirmas kartas buvo sunkiausias, bet visi sunkumai buvo nugalėti ir jo laukė antras, trečias ir ketvirtas kartas. Galbūt tunelio gale šviesa dar nešvietė, bet jis bent jau buvo tunelyje.

Įsivaizduojamų tėvynių leidime minkštais viršeliais esė apie „atsivertimą" pakeitė tekstas apie balioną, tad jis pagaliau nustojo graužtis kaskart išvydęs tos knygos kopiją. „Pagaliau, – pagalvojo jis, kai jam atsiuntė knygos leidimą minkštais viršeliais. – Štai tikroji knyga. Jos autorius yra tikrasis aš." Jo našta nebeatrodė tokia sunki. Jis išsiskyrė su dantistu Essawy ir visiems laikams nusigręžė nuo tų jo iščiustytų kojų nagų.

Miela Religija,

ar galėčiau paklausti apie postulatus? Nes gana keista, o gal ir ne taip keista, kad religingi ir nereligingi žmonės negali dėl jų sutarti. Racionaliam graikui, keliančiam tiesos klausimą, postulatai buvo kaip išeities taškas (arche), o mes juos suprantame tik todėl, kad turime pažinimo galią / sąmoningumą (nusą). Pasitelkę tik gryną protą ir kliaudamiesi jusliniu pasaulio suvokimu Descartes'as ir Spinoza tikėjo, kad galima rasti tiesos apibūdinimą, kuris mums atrodytų teisingas. Kita vertus, religiniai mąstytojai – Tomas Akvinietis, Ibn Rushdas – manė, kad protas egzistuoja už žmogiškosios sąmonės ribų, kad jis kybo erdvėje, kaip Šiaurės pašvaistė ar asteroidų žiedas, laukdamas, kol jį kas atras. Atrastas, jis išlieka pastovus ir nekintantis, nes egzistavo iki tol, o jo egzistencija nuo mūsų nepriklausė, jis tiesiog buvo. Atskiro, absoliutaus proto idėją priimti gana sunku, ypač kai jūs, Religija, ją sujungiate su apreiškimo idėja. Nes juk tuomet mąstymas baigiasi, ar ne? Viskas, apie ką reikia mąstyti, buvo atskleista, ir mums netekus vilties tai pakeisti tenka amžinai, nepalenkiamai su tuo taikstytis. Galima būtų sušukti: „Dieve, padėk mums." Aš esu iš kitos barikadų pusės, kurioje manoma, kad jei šio pobūdžio postulatų negalima supriešinti su kito pobūdžio postulatais, – idant rastųsi naujų atspirties taškų, kuriems pritaikius mūsų sąmonę ir juslinį esaties suvokimą būtų galima padaryti naujas išvadas, – mums galas, mūsų smegenys suirs, ir pasaulis

atiteks vyrams su turbanais ir ilgomis barzdomis (arba sutanomis vilkintiems vyrams, apsimetantiems, kad laikosi celibato, nors tvirkina jaunus berniukus). Ir vis dėlto, nors jums gali pasirodyti painu, kalbant apie kultūrinius reikalus, aš nesu reliatyvistas ir tikiu universalijomis. Pavyzdžiui, žmogaus teisėmis, žmogaus laisvėmis, žmogaus prigimtimi ir poreikiais bei jam pelnytai priklausančiais dalykais. Dėl šios priežasties aš nesutinku su profesoriaus S. Huntingtono manymu, kad protas priklauso Vakarams, o Rytams – tamsuoliškumas. Širdis visur vienoda ir ji nepažįsta pasaulio šalių. Laisvės poreikis yra toks pat universalus kaip mirties neišvengiamybė. Gal ji ir nėra išankstinė, nes kyla iš mūsų pamatinio žmogiškumo, bet ja negalima manipuliuoti. Religija, aš suprantu, kad tai jums gali pasirodyti painu, bet aš pasakiau visiškai aiškiai. Mano nusas man uždegė žalia šviesą. Diskutuokite. Būtinų būtiniausiai. Diskutuokite. Ai, P. S. Kodėl oficialiose Pakistano paraiškose (visose, skirtose viskam) reikalaujama įrašyti, kuriam tikėjimui priklausai, o atsakymas „jokiam“ yra negalimas? Įrašas „jokiam“ laikomas paraiškos „sugadinimu“, todėl reikia imti pildyti naują paraišką arba taikstytis su galimai skaudžiais padariniais. Nežinau, ar taip yra ir kitose musulmoniškose šalyse, bet įtariu, kad galėtų būti. Religija, nemanot, kad tai šioks toks kraštutinumas? Gal net laviruoja ties fašizmo riba? Kas tai per klubas, kad jo nariu būti privaloma? Maniau, kad geriausi klubai yra uždari ir iš paskutiniųjų stengiasi atsiginti prašalaičių.

Apie tai taip pat diskutuokite. Prašau.

Mielas Skaitytojau,

dėkoju už jūsų gerą žodį apie mano darbus. Jeigu leisite, norėčiau pasidalyti paprasta įžvalga, kad laisvė rašyti yra artimai susijusi su laisve skaityti, kai skaitomos literatūros jums neparenka, neuždraudžia ar necenzūruoja kiekviena kunigija ar Pasipiktinusi Bendruomenė. Nuo kada meno kūrinį vertina jo nemėgstantys žmonės? Menas vertingas savo sėjama meile, o ne neapykanta. Knygos gyvos tik meile. Skaitykite ir toliau.

Jis davė Naujųjų metų priesaiką. Numesti svorio, sutvarkyti skyrybų reikalus, parašyti romaną, pasirūpinti, kad *Šėtoniškos eilės* būtų išleistos minkštais viršeliais, ir pasistengti, kad būtų atšaukta fatva. Jis suvokė, kad visų sau duotų pažadų tesėti nepavyks. Bet įvykdyti tris ar keturis iš penkių būtų buvę šaunu. Per šešias savaites jis atsikratė septynių kilogramų. Pradžia buvo gera. Jis įsigijo savo pirmąjį kompiuterį. Kaip ir daugelis senąsias technologijas naudojančių žmonių, jis baiminosi, kad nuo to pakis

jo kūryba. Prieš daugelį metų Kentiš Taune jis ir Fay Weldon buvo surengę bendrą savo tekstų skaitymą, ir per klausimų valandėlę viena moteris jųdviejų paklausė: „Kai rašydami išbraukote sakinį iksais, rašote toliau ar imate švarų popieriaus lapą ir pradedate spausdinti iš naujo?“ Jie abu su Fay atsakė, kad, *be abejo*, jie ima švarų popieriaus lapą ir pradeda rašyti iš naujo. Jis, kaip ir dauguma rašytojų, buvo švaraus rankraščio fetišistas, tad paprastas būdas „apvalyti“ teksto puslapį tuo stebuklingu įrenginiu buvo pakankamas jo vertės įrodymas. Juo mažiau laiko jis praleis perrašydamas tekstą, tuo daugiau laiko turės kurti. *Paskutinis Mauro atodūsis* turėjo būti jo pirmasis kompiuteriu parašytas romanas.

Reikėjo parduoti namus Šv. Petro gatvėje. Jis turėjo daugybę išlaidų, tad pinigai jam būtų labai pravertę. Kol bulvariniai laikraščiai ir toliau skundėsi, kad Jungtinei Karalystei jis per brangiai kainuoja, jo paties turtas buvo ties išsekimo riba. Jis buvo įsigijęs (ir remontavo) didelį namą, kur galėtų laimingai apsigyventi su savo apsaugos komanda, ir neperšaunamą pupyčmobilį. Jis pirko dviejų kambarių butą Hampstede, kad Elizabeth turėtų „viešą“ namų adresą, ir kaip dovaną, jį užregistravo jos vardu. Laimei, Robertas McCrumas iš „Faber and Faber“ užsimanė įsigyti namus Islingtone, ir jiedu mikliai sutarė dėl sąlygų. Tačiau sandoris įstrigo, kai žlugo tuometinių Roberto namų pardavimas. Jis tikino, kad namu domisi ir daugiau žmonių, tad buvo vilties tęsti pardavimą.

Jis paskutinį kartą susitiko su Duncanu Slateriu. Slaterį siuntė padirbėti Britanijos ambasadoriumi Malaizijoje. Jiedu kalbėjosi tris valandas ir padarė išvadą, kad Jos Didenybės vyriausybė išgirdo jo pakeltą balsą, ypač Kolumbijos universitete. „Hurdas pripažįsta, kad turite daugybę šalininkų, – sakė jam Slateris. – Galbūt jie nebūtinai yra iš jo rinkėjų tarpo, bet jų būrys gausus, tad neįmanoma jų nepaisyti.“ Užsienio reikalų ministras suvokė, kad Rushdie atvejo negalima tiesiog sušluoti po kilimu. „Mums gali pavykti panaikinti premiją už jūsų galvą“, – ramino Slateris. Jis atsakė, kad tai būtų puiki pradžia. „Bet Užsienio reikalų ministerija nepatenkinta jūsų ketinimais išleisti knygą minkštais viršeliais.“

Po kelių dienų, per Elizabeth gimtadienį, jie sužinojo, kad Angelos Carter vėžys išplito į abu plaučius. Ji sunkiai kvėpavo ir jai buvo likę vos kelios savaitės. Tai buvo pranešta ir jos gražiajam sūneliui Alexui. Mintis apie jos netektį buvo nepakeliama, bet, kaip sakydavo jo motina, *ko negalima išgydyti, būtina iškentėti*. Po dviejų savaičių Angela pakvietė jį arbatos. Tai buvo paskutinis jųdviejų susitikimas. Atvykęs į senus pažįstamus namus Klapamo

rajone, jis pastebėjo, kad ji ką tik išsiropštė iš lovos, pasipuošė ir grakščiai sėdėdama krėsle, kaip kilminga šeimininkė, pylė arbatą. Jis matė, kiek jėgų jai tai kainavo ir kaip jai tai svarbu, tad jiedu kartu praleido visą popiečio arbatėlę ir juokėsi kiek įgalėjo. „Draudikai įsius, – kikeno ji, – nes aš tik trejus metus mokėjau įmokas už *brangų naują draudimo planą*, bet dabar jie privalės sumokėti, kad mano berniukams nieko netrūktų.“ Jos berniukai buvo vyras Markas, kaip įprasta, tyliai sėdintis drauge, ir sūnus Alexas, kuriuo tuomet nebuvo. Neilgai trukus ji išseko, tad jis pakilo, atsisveikindamas pabučiavo. „Pasirūpink savimi“, – tarė ji, ir jiedu išsiskyrė. Praėjus keturioms savaitėms po tos arbatėlės ji mirė.

Jo artimiausi draugai – Caroline Michel, Richardas ir Ruth Rogersai, Alanas Yentobas ir Philippa Walker, Melvynas Braggas ir kiti – trečiosioms fatvos metinėms planavo surengti viešą renginį, kuriame dalyvautų daugelis žymių rašytojų. Atvykti sutiko Günteris Grassas, taip pat ir Mario Vargasas Llosa, ir Tomas Stoppardas, o tie, kas negalėjo dalyvauti – Nadine Gordimer, Edwardas Saidas, – pažadėjo atsiųsti į vaizdajuostę įrašytus pasisakymus. Tačiau viešai nebuvo paskelbta, kad jis pats pateiks „staigmeną“ ir pasirodys renginyje. Susibūrimo vieta buvo pasirinkti Kanceliarijos rūmai, sena gildijos salė, kur prieš daugelį metų, visai kitame gyvenime, jam buvo įteikta Bookerio premija.

Tas jaunas rašytojas nesiteikė paklausyti savo leidėjų, kurie atsisakė išleisti jo knygą minkštais viršeliais, tačiau aukso amžius baigėsi. Gillono namuose jis susitiko su Peteriu Mayeriu, ir Mayeris pagaliau pasakė tiesiai šviesiai. Ne, jis nemanė, kad ateis tokia diena, kai „Penguin“ išleis *Šėtoniškas eiles* minkštais viršeliais, nors asmeniškai patikino, kad iš prekybos nedings knygos leidimas kietais viršeliais; ir, taip, dėl tos priežasties jis buvo linkęs grąžinti knygos minkštais viršeliais teises jos autoriui, kad ją būtų galima išleisti kokiomis nors bendromis pajėgomis. Nors tai ir šokiravo, visi stengėsi išlikti mandagūs ir malonūs. Vėl dalyvavo Mayerio advokatas Martinas Garbusas, kurio nuomone, Amerikoje konsorciumui galėtų vadovauti Amerikos knygynų asociacija, Amerikos PEN centras ir Autorių gildija. Kitą dieną jis paskambino Frances D'Souzai ir neatsiklausęs pareiškė, kad *jis* buria konsorciumą, ir paklausė, ar „Article 19“ norėtų tapti knygos leidėjais Jungtinėje Karalystėje. (Vėliau Garbusas *The New York Times* tvirtino, kad tai jis sumanė suburti konsorciumą knygai išleisti, bet jo teiginys taip smarkiai prasilenkė su tiesa, kad jį teko mikliai atsiimti.)

Jo gyvenimas buvo tarsi vėjuota diena, kai saulę vis temdo skriejantys debesys: tai apsiniaukę, tai staiga nušvinta, o paskui vėl pritemsta. Praėjus dienai po susitikimo su „Penguin" atstovais, Harou rajono Nortviko parko ligoninės Florencijos palatoje Sameen gimė antras vaikas: antra duktė Mishka. Užaugusi ji tapo pianiste virtuoze ir atnešė į neįtikėtinai nemuzikalią giminę muziką.

Specialusis padalinys jam pranešė, kad remiantis naujausiais žvalgybos duomenimis „Hezbollah" agentai vis dar aktyviai stengiasi jį rasti ir nužudyti. Grėsmės lygio įvertinimas nepakito, jis vis dar buvo Absurdiškai aukštas.

Niujorke Andrew susitiko su Giandomenico Picco, Jungtinių Tautų derybininku, kuris surengė daugelio Libane laikomų įkaitų, tarp jų Johno McCarthy, paleidimą. Apie Rushdie atvejį Picco pasakė: „Aš ta linkme dirbau ir dirbu." Po kelių mėnesių nematomam žmogui Vašingtone pavyko susitikti su slaptuoju derybininku, ir Picco jam davė patarimą, kurio jis niekad nepamiršo. „Blogiausia, kad derantis dėl tokių reikalų, – pasakė Picco, – tenka praleisti daugybę laiko laukiant, kol traukinys atvyks į stotį, bet į kurią – tu nežinai. Visa derybų meno paslaptis yra ta, jog reikia laukti kuo daugiau stočių, kad atvykus traukiniui būtum ten, kur reikia."

Berlyno laikraštis *Die Tageszeitung* pradėjo kampaniją, pavadintą „Laiškai Salmanui Rushdie". Laiškus turėjo perspausdinti du tuzinai visos Europos ir abiejų Amerikų laikraščių, o iškiliausi projekte dalyvauti sutikę rašytojai buvo Günteris Grassas, Nadine Gordimer, Mario Vargasas Llosa, Normanas Maileris, José Saramago ir Williamas Styronas. Kai Carmel Bedford paskambino Margaret Atwood paprašyti šios parašyti laišką, galingoji Peggy atsakė: „Ak, apie ką gi aš galėčiau parašyti?" Carmel į tai atsakė su atšiauriu airišku tiesmukumu: „Pasitelkite vaizduotę." Jam paskambino vienas didis romanistas, kuris neprisidėjo prie projekto, bet pasikalbėti su juo, ko gero, buvo užvis maloniausia. Tai buvo Thomas Pynchonas, dar vienas nematomas žmogus, paskambinęs jam padėkoti už jo knygos *Vainlandas* recenziją *The New York Times Book Review* žurnalui ir nuoširdžiai pasiteirauti, kaip jam sekasi. Jis atsakė, cituodamas Pynchono bičiulio Richardo Fariños, kuriam buvo dedikuota *Žemės traukos vaivorykštė* (*Gravity's Rainbow*), kultine tapusios klasikinės knygos pavadinimą. „Patyriau tiek daug vargo, kad pragaras atrodo lyg dangus." Pynchonas pasiūlė susitikti pietų, kai jis vėl atvyks į Niujorką. „O dievulėliau, – atsakė jis, lyg įsimylėjęs spuoguotas mokinukas, – ak, žinoma."

Vokietijos ir Ispanijos knygų pasaulyje suburti leidėjų, knygų pardavėjų, rinkos organizacijų ir iškilių asmenų konsorciumą buvo nesudėtinga. Visi norėjo prisidėti prie to, ką laikė reikšminga saviraiškos laisvės gynyba. Dėl neaiškių priežasčių Jungtinėse Valstijose sąlygos labai skyrėsi. Andrew paklausė teisėjo Williamo Brennano, vieno iš Amerikos „didžiūnų“, žymaus konstitucinės teisės advokato Floydo Abramso ir buvusio generalinio prokuroro Ellioto Richardsono patarimo, ir jie visi sutiko, kad *Šėtoniškų eilių* leidimas minkštais viršeliais yra svarbi Pirmosios pataisos problema. Aštuoni pirmaujantys Amerikos leidėjai nesutiko. Iškiliausi JAV leidybos atstovai vienas po kito paprieštaravo ir teigė, kad tai susiję su saviraiškos laisve, kuždėdami, kad prisijungę prie konsorciumo jie „netiesiogiai kritikuotų“ Peterį Mayerį ir „Penguin“ leidyklą. Sonny Mehta jam pasakė: „Salmanai, o ką, jei žmonės tiesiog nenori to daryti, kas, jei jie tiesiog nori pasitraukti?“ Andrew nugirdo, kad Amerikos leidėjų asociacija netgi būrė neoficialų prieš knygos leidimą nukreiptą kartelį, kuris remtų Peterį Mayerį (šis jiems patiko) ir kovotų su jo pastangomis, nes, atvirai kalbant, jiems ne kažin kiek rūpėjo liūdnai pagarsėjęs Andrew Wylie, kurio klientas taip pat buvo laikomas ne itin pakenčiamu. Žmonės liovėsi atsakinėti į jo skambučius. Jam priešais nosį užtrenkdavo duris. *The New York Times* pranešė, kad pastangos suburti konsorciumą buvo „netvirtos“. Tačiau Andrew – o Londone Gillonas – neprarado atkaklaus užsispyrimo. „Knygą minkštais viršeliais išleisti mes galim, – tvirtino jie, – ir išleisim.“

Vienas leidėjas išsiskyrė iš visų kitų. George'as Craigas iš „HarperCollins“ pasakė Andrew, kad jis – patyliukais – padės. Jis negalėjo nurodyti „HarperCollins“ prisidėti prie konsorciumo, bet galėjo ir ryžosi padengti pirmųjų šimto tūkstančių kopijų išlaidas ir paskirti dizainerį, kuris sukurtų knygos aplankalą; jis taip pat turėjo parodyti Andrew, kaip paleisti spaudos, sandėliavimo ir platinimo sistemą, kuri konsorciumui buvo būtina, kad knygos leidimas nestrigtų. Tačiau nerimavo net ir Craigas; jis nenorėjo, kad kas sužinotų apie jo indėlį. Taigi, taip slapta ir vogčiomis, lyg vyrams riestašonėmis skrybėlėmis ir per dideliais lietpalčiais susirinkus rūsyje aplink medinį stalą po plika vieniša lempute planuoti nusikaltimo, buvo parengtas leidybinis planas. Įmonė, pavadinta „Consortium, Inc.“ buvo įregistruota Delavero valstijoje. Konsorciumą sudarė trys nariai: Gillonas Aitkenas, Salmanas Rushdie ir Andrew Wylie. Oficialiai nė vienas amerikiečių ar net britų leidėjas nepaviešino savo vardo ir – su visa pagarba išskiriant George'ą Craigą – neprisidėjo finansiškai ar padedant organizuoti. Andrew ir Gillonas taip

pat įžėrė į projektą savo pinigų ir susitarė su savo autoriumi, kaip bus dalijamasi pelnu. „Ledai pajudėjo, – pasakė Andrew. – Mes pasirengę pradėti.“

Jis nupirko Elizabeth butą ir vis dar laukė, kol Robertas McCrumas įvykdys namų Šv. Petro gatvėje įsigijimo sandorį. Remonto darbai 9-ajame Vyskupo gatvės name atsiėjo nemenkus pinigus, o jo kišenėse kone švilpavo vėjai. Jis manė, kad jei jo namai Hampstedo gatvėje 30 dėl kokių nors priežasčių būtų suuosti, jam, ko gero, nebepavyktų išsinuomoti dar vieno brangaus būsto. Galiausiai jam būtų tekę apsistoti karinėje bazėje.

Ne už kalnų buvo Valentino diena, ir vėlei pasigirdo nemielas burnojimas. Be abejo, fatva buvo atnaujinta. Irano laikraštis įsaką pavadino „dievišku įsakymu užmėtyti velnią akmenimis“. Iš po savo šungrybio prabilo Irano pataikūnas Britanijoje Kalimas Siddiqui: „Rushdie yra didžiausias islamo priešas.“ Tačiau tuokart pasigirdo atsako šūksnių. Šimtas penki Europos Parlamento nariai pasirašė pareiškimą, kuriuo išreiškė „nuoširdžią užuojautą dėl besitęsiančių rašytojo sunkumų“ ir paskatino visas valstybes nares paspausti Iraną atsiimti savo grasinimus. Davidas Gore'as-Boothas jam pasakė, kad Douglasas Hoggas kartu su Užsienio reikalų ministerija pasuko labai „palankia linkme“, bet norėjo lukteléti iki balandį turėjusių įvykti Irano medžliso rikimų. Tada jie galėjo žengti pirmąjį žingsnį visiško fatvos atšaukimo link – panaikinti atlygį už rašytojo galvą ir oficialiai „aptverti“ fatvą, kitaip sakant, įkalbėti iraniečius paskelbti, kad ji galioja tik Irano ribose.

Tai jį kiek padrąsino. Gynybinės kampanijos spaudimas bent jau vertė vyriausybę ieškoti naujų idėjų problemai spręsti.

Tada nutiko labai netikėtas dalykas. Frances ir „Article 19“ Vidurinių Rytų ekspertas Saïdas Essoulami parašė Irano diplomatiniam pasiuntiniui prašymą susitikti aptarti padėties, ir iraniečiai sutiko. 1992-ųjų vasario 14-ąją Frances ir Saïdas susitiko su Irano atstovais ir aptarė fatvą bei už jos įvykdymą pažadėtą atlygį. Iraniečiai buvo itin nešnekūs, bet Frances pasirodė, kad viešojoje erdvėje pasigirdęs Rushdie palaikymas juos akivaizdžiai papurtė. Jie įtikinėjo Frances ir Saïdą, kad Britanijos vyriausybė tais reikalais nesidomi. (Kai žinia apie tą susitikimą pasirodė spaudoje, iraniečiai mėgino neigti, kad jis apskritai įvyko, o paskui ėmė teigti, jog dalyvavo tik „vietinis samdinys“, o ne diplomatinio korpuso pareigūnai.)

Tądien visame pasaulyje vyko jį užtariantys protestai ir pasisakymai. Prancūzijoje septyniolika milijonų žmonių žiūrėjo per televiziją jo inter-

viu: tai buvo didžiausia visų laikų auditorija Prancūzijoje, susirinkusi prie ekranų žiūrėti ne vakaro žinių. Tą vakarą Londono kanceliarijos rūmuose jis kreipėsi į rašytojus ir draugus: „Atsisakau būti neasmuo. Nesutinku atsižadėti teisės leisti savo kūrybą.“ Apie renginį palankiai atsiliepė visi Britanijos laikraščiai, išskyrus *The Independent*, kuriame apie tai apskritai nebuvo užsiminta.

1992-ųjų vasario 16-ąją mirė Angela Carter. Sulaukęs skambučio jis stoviniuodamas svetainėje raudojo. Tada jį pakvietė pasikalbėti apie ją laidoje „The Late Show“. Jis nė nemanė rodytis televizijoje, bet Alanas Yentobas pasakė: „Angela būtų norėjusi, kad apie ją papasakotum būtent tu“, tad jis šį bei tą užsirašė ir jį nuvežė į studiją. Ten atsidūręs jis pareiškė: „Filmuosiuos tik vieną kartą. Pakartoti nesugebėsiu.“ Jis šiaip ne taip pratempė laidą ir išvyko namo. Kita jo kalbos versija pasirodė *The New York Times*. Jis buvo ką tik baigęs esė apie *Ozo šalies burtininką* ir prisiminė, kad būtent Angela jam pirmoji papasakojo apie klaikų kramtukų elgesį Holivude, apie jų girtuoklystes ir paleistuvavimą. Jai ypač patiko istorija apie nusilakusį kramtuką, kuris įstrigo klozete. Savo knygelę jis dedikavo jai. Kitaip nei tas sukriošęs sukčius Didysis Rūstusis Ozas, ji buvo „puiki burtininkė, – rašė jis laikraštyje, – ir labai brangi draugė“.

Ji buvo parengusi nuoseklų savo laidotuvių planą, pagal kurį jam buvo pavesta jose dalyvauti ir perskaityti Andrew Marvello eilėraštį „Ant rasos lašo“:

Kad toji siela, tas lašas, spindulys
Amžinos dienos skaidrios versmės
<...>
Galėtų tyrom ir raibuliuojančiom mintim
Skleist aukštybių Rojų mūsų žemiškajam Rojuj.

Dieną prieš laidotuves bulvarinė spauda drėbtelėjo dar daugiau nemalonių apkalbų apie Elizabeth ir kiek ji „kainuoja“ tautai. Kita vertus, jie neturėjo nė vienos jos nuotraukos, o policija perspėjo, kad nuėjusius į laidotuves, juos gali užspeisti paparacai, nufotografuoti ir jai iškils dar didesnis pavojus. Jis atsakė, kad jiedu atvyks atskirai, ir tada Helen Hammington gerumo kaukė nukrito. Ji pareiškė, kad dėl savo rodymosi viešumoje jis per daug reikalauja iš padalinio.

– Visi kiti jūsų saugomi „viršininkai“, – ėmė aiškinti jis, – visą dieną užsiima kokia nors veikla, ir jūs nesiskundžiat. Aš noriu važiuoti į savo draugės laidotuves, o jūs sakot, kad to jau per daug.

– Taip, – atsakė ji, – bet visi kiti „viršininkai“ tarnauja ar yra tarnavę valstybės labui. Jūs, mano nuomone, to nesate daręs.

Galiausiai Elizabeth neatvyko į laidotuves Patnio slėnio kapinėse. Apeigose nebuvo nė vieno spaudos fotografo. Policininkai apsiriko. Jie, žinoma, to nepripažino. Jie, kaip visados, ruošėsi blogiausiam atvejui. Tačiau jis neketino gyventi savo gyvenimo nuolatos pasiruošęs blogiausiam atvejui. Taip jis virstų kaliniu. Jis nebuvo niekieno kalinys. Jis buvo nekaltas vyras, besistengiantis gyventi kaip laisvas žmogus.

Michaelas Berkley jam vėliau prasitarė, kad laidotuvių dieną krematoriume buvo tiek daug policijos, kad iš ankstesnio kremavimo besiskirstantys parapijiečiai ėmė skleisti kalbas, jog, „ko gero, tas kitas – labai svarbus žmogus“. O kai Michaelas ketino įsiterpti, taip, *labai* svarbus – Angela Carter, jis išgirdo jų pačių atsakymą: „Ne. Greičiausiai iš Vormvudo kalėjimo atvežė kokį niekšą iš ryto palaidoti savo motinos.“

Apsaugos pareigūnai ir toliau stengėsi būti kuo draugiškesni, jautresni ir paslaugesni. Kai Zafaras užsimanė pademonstruoti savo regbio sugebėjimus, naujokas Tony Dunblane'as, it priemiesčių piratas, pasidabinęs šauniais ūsais ir tvido švarku – nusivežė tėvą ir sūnų į policininkų sporto aikštę Bušyje, ten vyrukai išsirikiavo tarsi į trijų ketvirčių liniją, kad Zafaras galėtų bėgti ir perduoti kamuolį. (Zafaras nuėjo į stojamąjį Haigeito mokyklos egzaminą bei pokalbį ir, dideliam tėvų džiaugsmui ir begaliniam palengvėjimui, jį priėmė. Jis suprato, kad savo jėgomis pasiekė nemenką tikslą, ir, kaip vylėsi tėvas ir motina, jo pasitikėjimas savimi gerokai išaugo.) Elizabeth nuolat rūpinosi baldų ir tapetų atranka naujiesiems namams, tarsi jiedu būtų eilinė kartu apsigyventi nusprendusi porelė, tad Tonis atnešė naujausių, moderniausių garso technikos bei televizorių nuotraukų ir jiems įsikėlus pasisiūlė viską sujungti. O kai Robertas McCrumas pagaliau apsikeitė sandorio dokumentais ir namas Šv. Petro gatvėje buvo parduotas, policininkai jį nuvežė į jo buvusius namus, padėjo susipakuoti nuosavybę ir sukrauti į autobusiuką, kuris turėjo būti pastatytas policijos saugojimo aikštelėje, kol daiktus bus galima pervežti į naujuosius namus. Paprastas, žmogiškas tų vyrų gerumas jų bičiuliui, „prisivirusiam velnioniškos košės“, kaip sakydavo Tony Dunblane'as, jo niekad nesiliovė žavėjęs.

Supakuoti Marianne turtus padedant Elizabeth užtruko beveik penkias valandas. Tarp jos daiktų jis aptiko visas nuotraukas, darytas 1986-ųjų kelionėje į Nikaragvą, apie kurią jis parašė trumpą apžvalginę knygą *Jaguaro šypsena*. Taip pat ir visus negatyvus. (Paskui Gillono kolegė Sally Riley, kuriai Marianne buvo patikėjusi savo nuosavybę, grąžino ir kitus lobius: senovinę akmeninę Gandharos civilizacijos galvą, kurią jam buvo padovanojusi jo motina, ir maišą nuotraukų – ne tų iš dingusių albumų, o atsarginių, nepavykusių ar nuotraukų su dviguba kadro ekspozicija. Liko bent keletas daiktų, primenančių jo gyvenimą iki Marianne. Ypač malonu buvo atgauti nuotraukas su Zafaro gimimu ir jo pirmosiomis dienomis. Didžioji dalis dingusių nuotraukų, kurios buvo prapuolusiuose albumuose, niekad nebeatsirado.)

Kasdieniai sunkumai – kitaip sakant, jo rutinos, kurią vadino „kasdienybe", ramybę drumsčiantys trikdžiai – puolė ir toliau, lyg jį okupuoti užsimojęs užpuolikas. Andrew Wylie mėgino įsigyti naują butą; bet namo bendrijai sužinojus, kad jis – *Šėtoniškų eilių* autoriaus agentas, jo paraiška buvo atmesta. Kai Andrew pranešė šią žinią, stengdamasis neparodyti, kad jam tai ką nors reiškia, jis atrodė be galo nusiminęs. Tai buvo nepelnytas atlygis už jo atliktus ir atliekamus darbus atstovaujamo rašytojo labui. Bent jau toji istorija baigėsi laimingai. Atmetus paraišką, netrukus Andrew rado geresnį butą, ir tuokart namo bendrija jam neturėjo jokių priekaištų.

Paskui dar vienas smūgis. Jo aplankyti atvyko Helen Hammington ir iš jos aksominės pirštinaitės kyštelėjo geležinis kumštis. Ji pareiškė, kad jiedviem su Elizabeth įsikėlus į naujuosius namus, policijos apsauga dings, nes komisaro padėjėjo pavaduotojas Johnas Howley nenorėjo rizikuoti savo vyrų saugumu neišvengiamai slaptumo neteksiančioje apsaugos operacijoje.

Tai buvo pribloškianti išdavystė. Nuo pirmosios apsaugos operacijos dienos jis buvo tikinamas, kad ji truks, kol žvalgybos tarnybos nepateiks patenkinamo grėsmės lygio vertinimo. Tai nenutiko. Ne gana to, būtent Howley ir jo pakalikas Greenupas jam užsiminė, kad atėjo metas jam pasiieškoti nuolatinio būsto. Jiedu jį asmeniškai patikino, kad įrengus atitinkamas apsaugos priemones, apsaugininkai galės likti net išaiškėjus, kad namas priklauso jam. Pagal jų reikalavimus, jo įsigyta nuosavybė turėjo būti atskirame sklype su priekiniu kiemu ir dvejais atskirais vartais, vieni turėjo būti elektriniai, o kiti atidaromi rankomis (jei dingtų elektra), su vidiniu garažu, kurio mediniai automatiniai vartai galėtų būti šarvuoti neperšaunama metalo plokšte; jo buvo pareikalauta įrengti brangius neperšaunamus langus ir

nurodytą signalizaciją, o svarbiausia, kad jam teko nusipirkti dvigubai didesnį namą, nei jiedviem su Elizabeth būtų pakakę, kad patalpose galėtų nakvoti ir atskirą svetainę turėtų keturi policininkai – du apsauginiai ir du vairuotojai. Kiekvienam reikalavimui patenkinti jam prireikė be galo daug pinigų ir pastangų, bet vos jis išleido tuos pinigus ir prisirišo prie būsto, jie tarė: „Ką gi, mums metas keliauti." To poelgio amoralumas buvo kone žavus.

Jis puikiai suprato, kad pagrindinė to priežastis buvo išlaidos; išlaidos ir bulvarinės spaudos mentalitetas, anot kurio, jis nevertas tinkamai, atvirai, visiems kitiems taikomai apsaugai reikalingų lėšų.

Tuo metu apie fatvą buvo žinoma keletas dalykų: aišku, ne viešai, o tik tiems, kam reikėjo tai žinoti, tarp jų jam pačiam ir komisaro padėjėjo pavaduotojui Howley. Grėsmė buvo ne vien teorinė. Irano žvalgybos ministerijoje veikė ypatingosios paskirties būrys, kuriam buvo pavesta sudaryti ir įvykdyti Khomeini įsako įgyvendinimo planą. Ypatingoji grupė turėjo kodinį pavadinimą ir buvo atskaitinga daugybei struktūrų. Planas turėjo būti sukurtas, o tada suderintas su aukštesnėmis instancijomis ir net pačiu prezidentu, o galiausiai jį turėjo patvirtinti religinė vadovybė. Irane tai buvo įprasta darbo tvarka. Ypatingasis būrys, atlikęs Shapuro Bakhtiaro egzekuciją, greičiausiai dirbo tokiais pat metodais. Kad tai žinodamas Howley netrukus ketino atšaukti apsaugą po neseniai įvykdytos Bakhtiaro žmogžudystės, nemažai bylojo apie jo mąstymą. „Mes niekad nesame praradę saugomo asmens", – išdidžiai jam buvo sakę apsaugos komandos nariai, bet Howley teigė kai ką kita. „Mums nesvarbu, ar tave prarasim." Tai... skaudino.

Jis pasakė Elizabeth, kad ji turėtų pasvarstyti apie savo saugumą. Buvo sunku nuspėti, koks pavojus iškils jų gyvenimui, išvykus policininkams. „Aš tavęs nepaliksiu", – atsakė ji.

Jam kažkokiu būdu pavyko šiek tiek padirbėti. Jis pagaliau parašė suprantamą *Paskutinio Mauro atodūsio* santrauką. Gan ilgai užtruko, kol viską sudėliojo į savas vietas. Tada jam tereikėjo sielos ramybės, kad galėtų pradėti rašyti.

Rašytojas Scottas Armstrongas jį pakvietė sakyti kalbos Laisvės forume, kuris kovo pabaigoje turėjo įvykti Vašingtone, o dalyvauti jis norėjo. Buvo tikėtina, kad per viešnagę JAV sostinėje jam gali pavykti susitarti dėl susitikimo su svarbesniais Amerikos politikais ir žurnalistais. Jis nutarė pasinaudoti proga pareikšti savo abejones dėl Britanijos pasiryžimo užtikrinti

jo saugumą – imtis atsakomųjų veiksmų ten, kur žiniasklaida buvo linkusi jį išklausyti palankiau. Andrew jam pasakė iš visų jėgų pasistengsiąs, kad iki forumo pradžios jis gautų *Šėtoniškų eilių* leidimą minkštais viršeliais. Tai turėjo tapti atsaku cenzoriams, kuriuos greičiausiai taip pat norėjo išklausyti forume. Knyga iš tikrųjų pagaliau buvo spaustuvėje. Jos leidimą atitolino leidykla „Penguin" – ji kažkodėl iki vienuoliktos valandos delsė pasirašyti teisių grąžinimo dokumentus, o paskui užginčijo, kad išgarsėjusi viršelio iliustracija su dviem susikibusiomis krentančiomis figūromis, princu ir demonu, priklauso jai (iš tiesų ji buvo paimta iš senos indiškos miniatiūros „Rustamas žudo baltąjį demoną", iš *Šachnamė, Karalių knygos,* kurios originalas dabar saugomas Clive'o albume, Viktorijos ir Alberto muziejuje). Galiausiai „Penguin" liovėsi kliudžiusi, pasirašė ant privalomų punktyrinių linijų, ir spausdinimo bei įrišimo mašinos buvo įjungtos. Po tiekos metų knygos minkštais viršeliais pamažu išvydo pasaulį.

Ilgai besipriešinusios Karališkosios oro pajėgos sutiko jį nuskraidinti į Dulleso oro uostą ir atgal vienu iš reguliariųjų krovininių reisų – bet paskutinįkart. Ši paslauga ateityje jam nebebus teikiama. Be to, tąkart jo buvo paprašyta susimokėti ne vien už savo vietą, bet ir už du Karališkųjų oro pajėgų apsauginius, kurie turėjo jį lydėti į Ameriką ir atgal. Neturėdamas kito pasirinkimo jis nuolankiai sumokėjo už skrydį. Jis dažnai prisimindavo eilutę iš Johno Prine'o dainos: „Tėčio rankoje žioji skylė, į kurią sulenda visi pinigai." Jo heroinas buvo fatva. Per ją jis išleido viską, ką uždirbo – nuo jos jis galėjo gauti ir galą, – bet ji jam neteikė jokio kaifo.

Prieš jam išskrendant į Ameriką, Storulis Džekas visų vaikinų vardu norėjo su juo „persimesti keliais žodžiais". Jie visi nerimavo dėl siūlomų A būrio padėties pakeitimų, kurie įsigalioję galėjo juos išstumti iš ypatingojo būrio ir atimti iš jų detektyvų pareigas. Kai kurie jų „viršininkai" konservatoriai stengėsi tuos pakeitimus atmesti, tačiau ant nosies buvo visuotiniai rinkimai, tad baimintasi, kad į valdžią grįš leiboristai. Paskutinės apklausos parodė, kad leiboristų partija pirmauja prieš torius trimis nuošimčiais. Galbūt jis galėjo jų vardu šnektelėti su savo bičiuliu Neilu Kinnocku, tuo atveju, jei šis būtų tapęs ministru pirmininku? „Atvirai pasakius, – tarė jis, – su leiboristais mus siejat tiktai jūs."

Pusę šešių ryto suskambėjo žadintuvas, ir jie išsirito iš lovos. Apsaugos komanda nuvežė Elizabeth į Svis Kotedžą, kur ji įsėdo į traukinį, vežantį į Hitrou, o paskui pro dailias, ryto migla apsiklojusias Kotsvoldo kalvas

jį nuvežė į Karališkųjų oro pajėgų Braiz Nortono bazę, ir taip prasidėjo jo antroji kelionė į užsienį per trejus metus.

Dulleso oro uoste jį pasitiko privati saugos tarnyba, kurią, kaip jis vėliau sužinojo, už stulbinamą kainą – 80 000 dolerių – pasamdė Laisvės forumas. Jo komandos vadas buvo geraširdis vaikinas, paprašęs sau ir visai komandai knygos kopijų minkštais viršeliais. Iš viso jis pageidavo per penkiasdešimt knygų. Tai kiek išgąsdino: kokio dydžio jo komanda? „Tuoj, – atsakė jis. – Visus surinksiu."

Su Elizabeth ir Andrew jis susitiko „Westfields" konferencijų centre, už pusdešimto kilometro nuo Dulleso oro uosto. Jis turėjo duoti interviu Vindzoro apartamentuose. Bombėjuje jis augo namuose, kurių pavadinimas buvo Vindzoro vila, stovėjusi Vestfildo valdose. Šis sutapimas jį pralinksmino. Interviu dalijimas užtruko keletą dienų, o jį gaubiantis slaptumas visus žurnalistus pakerėjo, net jaudino. Į vietą juos atvežė apsauga, bet jie iš anksto nežinojo, kur yra vežami. Baisus nuotykis. Beveik visą žiniasklaidą domino vien tik fatva. Tik Esther B. Fein iš *The New York Times* norėjo pasikalbėti apie jo kūrybą ir kaip jam pavyko rašyti tokiomis nepaprastomis sąlygomis.

Scottas Armstrongas, kresnas, dalykiškas, tikras sostinės reikalų žinovas, turėjo blogų naujienų: planuotas kitos dienos susitikimas su kongreso nariais buvo atšauktas, remiantis jo informacija, dėl paties valstybės sekretoriaus Jameso Bakerio įsikišimo. Kodėl Bakeris to ėmėsi? Atsakymas paaiškėjo po kelių dienų, kai George'o W. Busho administracija atmetė visus prašymus susitikti ir nesiteikė komentuoti padėties. Baltųjų rūmų atstovas spaudai Marlinas Fitzwateris pasakė: „Jis eilinis savo knygą reklamuojantis rašytojas."

Andrew neteko savitvardos ir apkaltino Scottą juos apgavus. Pasigirdo pakelti balsai. Scottas įsiuto ant Andrew, bet protingai pasiūlė nesileisti į pykčius ir pasižiūrėti, ką galima išpešti iš susiklosčiusios padėties. Jie nuėjo pavakarieniauti su Mike'u Wallace'u ir dar keliais žmonėmis. Ten, konfidencialiai, siekiant patraukti iškilius žurnalistus savo pusėn, buvo atskleista Konsorciumo sudėtis ir papasakota apie JAV administracijos priešiškumą bei Britų ketinimus atšaukti apsaugą.

Atėjo metas jo kalbai. Jis vilkėjo tamsiai raudoną lininį kostiumą, jau įspūdingai susiglamžiusį, bet laiko persirengti nebuvo. Atrodė kaip išprotėjęs profesorius, bet gal tai buvo į naudą. Jam labiau kėlė nerimą jo žodžiai, o ne išvaizda. Politinė kalba jam buvo svetima. Jis tikėjo kalbos ribų plėtimu,

kad ji reikštų tiek, kiek yra pajėgi reikšti, kad jos skambesys būtų toks pat turiningas, kaip ir žodžių prasmė; tačiau tada jam derėjo kalbėti paprastai. Jam patarė: „Sakyk, ką išties nori pasakyti; pasiaiškink, pasiteisink, nesislėpk už savo kūrybos.“ Ar kam nors rūpėjo, kad rašytojas taip apsinuogina, kad nusimeta kalbos sodrumą? Taip, rūpėjo, nes grožis užkabina giliausias žmogiškosios širdies stygas, grožis atveria duris į sielą. Grožis buvo svarbus tuo, kad yra džiaugsmas, o būtent dėl džiaugsmo jis ir užsiėmė savo veikla, dėl džiaugsmo, kurį teikia žodžiai, iš jų pinami pasakojimai, kuriami pasauliai, dainos. O tuo atveju grožis laikytas prabanga, kuria jam nederėtų puikuotis; prabanga; melu. Bjaurumas buvo tiesa.

Jis stengėsi kaip įmanydamas. Paprašė Amerikos paramos ir pagalbos, kad ji parodytų, jog yra „ištikimiausia laisvės rėmėja“, ir kalbėjo ne vien apie laisvę rašyti ir leisti kūrybą, bet ir apie laisvę skaityti. Jis teigė būgštaująs, kad britai ketina jį palikti likimo valiai. Paskui pareiškė, kad įveikus daugybę kliūčių pagaliau pavyko išleisti *Šėtoniškas eiles* minkštais viršeliais, ir jis iškėlė į viršų knygos kopiją. Leidimas buvo neišvaizdus. Su šlykščiu auksiniu viršeliu ir didelėmis stambiomis juodomis bei raudonomis raidėmis, perdėm primenančiomis nacių spaudinius. Bet pasaulį jis išvydo, ir jausmas buvo puikus. Praėjus pusketvirtų metų po romano pasirodymo jam pavyko užbaigti jo leidybos procesą.

Auditorijoje buvo jo draugų žurnalistų: Prafulas Bidwai iš *The Times of India* ir Antonas Harberis, kurio *Weekly Mail* 1988-aisiais mėgino jį prisikviesti į Pietų Afriką. Bet jis negalėjo likti pasišnekučiuoti. Apsaugos komanda prakalbo apie „snaiperių pavojų“. Pastatas kitapus gatvės „buvo susijęs su Libija“. „A, taip, pulkininkas Gaddafi mano senas bičiulis“, – pagalvojo jis. Jį išbruko lauk.

Scotto žmonos Barbaros „prižiūrima“ Elizabeth jam papasakojo, kad apsauginiai jos neįleido į konferencijų salę ir vertė sėdėti garaže. Ji to nesureikšmino, bet tada atėjo eilė jam įsiusti. Juos nuvežė į jaukius namus, pas nepaprastai šnekų septyniasdešimt penkerių džentelmeną Maurice'ą Rosenblattą, įtakingą liberalą lobistą, atlikusį svarbų vaidmenį žlugdant senatorių Josephą McCarthy. Rosenblattui beriant savo monologą, Andrew vis dar nesitvėrė pykčiu dėl atšaukto susitikimo su kongresu. Tada paskambino Scottas ir Andrew kibo jam į gerklę. „Aš tau vėliau pasakysiu, koks esi šiknius, – tėškė jam Scottas, paprašė pakviesti poną Rushdie ir šiam pasakė: – Neprivalau teisintis Andrew, bet jums – privalau.“ Jiems kalbantis, kita linija paskambino Peteris Galbraithas, JAV senato Ryšių su užsieniu

komiteto vyresnysis pareigūnas, su kuriuo jam nebuvo tekę susitikti, bet jis jį pažinojo kaip Johno Kennetho Galbraitho sūnų ir, kiek pikantiškiau, Benazir Bhutto meilužį, ir pranešė, kad susitikimo vėl laukiama. Asmeniniame senatorių valgomajame buvo numatyti pietūs, kuriems vadovauti turėjo senatoriai Danielis Patrickas Moynihanas ir Patrickas Leahy, taip pat turėjo prisidėti ir daug kitų senatorių. Įtampa netruko atlėgti. Andrew nusiramino ir atsiprašė Scotto, Scottas pasijuto išteisintas, ir visiems labai palengvėjo. Jie nuėjo gulti išsekę, bet jausdamiesi daug geriau.

Vašingtone jie buvo pirmą kartą, ir kitą dieną jiedu su Elizabeth pirmąsyk išvydo Amerikos galybės citadeles ir tvirtoves. Paskui Elizabeth buvo palikta tyrinėti „Smithsonian“ instituto ir botanikos sodų, o jį nusivedė į Kapitolijų, kur jo pasitikti artinosi didžiulis tėviškas senatorius Leahy stambiomis lyg meškino letenos rankomis. Ten taip pat buvo susirinkę senatoriai Simonas, Lugaras, Cranstonas, Woffordas, Pellas ir ne kas kitas, o patsai Danielis Patrickas Moynihanas, aukštas kaip dangoraižis, kaip ir priklausė vyresniajam Niujorko senatoriui, su peteliške ir profesionaliai šelmiškai išsišiepęs. Jie atidžiai klausėsi, kaip jis papasakojo apie susidariusią padėtį, o tada senatorius Simonas pats pirmas šoko siūlyti senatui pasirašyti jį remiančią rezoliuciją. Netrukus jie visi ėmė teikti savo siūlymus, ir matyti, kaip tie vyrai buriasi po jo vėliava, be abejonės, buvo džiugu. Baigiantis pietums (buvo patiekta vištienos salotų, o apie alkoholį nebuvo nė kalbos) vadeles perėmė Moynihanas ir pasisiūlė kartu su Leahy parengti rezoliucijos projektą svarstyti senatui. Tai buvo milžiniškas postūmis.

Andrew kiekvienam susitikimo dalyviui buvo paruošęs po *Šėtoniškų eilių* leidimą minkštais viršeliais, bet tada, jo nuostabai, senatoriai išsitraukė daugybę ankstesnių jo knygų ir paprašė jas pasirašyti, dedikuoti jiems ir jų šeimoms. Knygų pasirašinėjimas jam retai palikdavo įspūdį, bet tąkart jis buvo nustebintas.

Tada dar viena staigmena. Senatoriai jį nuvedė į Ryšių su užsieniu reikalų komiteto vestibiulį, o ten jų laukė gausi minia žurnalistų ir fotografų. Scottas „arė kaip arklys“, tad Andrew turėjo jo atsiprašyti. Tądien Andrew išties jo atsiprašė. „Aš paprastai tuo neužsiimu, – pasakė Scottas. – Aš rašytojas, ne publicistas. Paprastai stengiuosi nuo pasakojimo nulupti visas apsaugas, o ne jas tausoti.“ Tačiau jo draugiškumas grįžo.

Taigi, *Šėtoniškų eilių* autorius, „eilinis savo knygą reklamuojantis rašytojas“, dalyvavo savo spaudos konferencijoje pačioje Amerikos valdžios šerdyje, su už jo kaip palaikymo grupė išsirikiavusiais senatoriais, rankose

laikančiais po jo knygą minkštais viršeliais. Jei jie būtų sutartinai uždainavę „du-vop, šanga-lang“, tą netikėtumų kupiną dieną tai nebūtų labai nustebinę.

Jis kalbėjo, kad tai vienas didžiulio karo mūšis, kad visame musulmonų pasaulyje vyksta kūrybinių ir intelektinių laisvių puolimas, ir padėkojo už susirinkusių senatorių palaikymą. Moynihanas perėmė mikrofoną ir pareiškė, kad jam garbė stovėti greta jo. Akivaizdu, kad jis buvo nebe Anglijoje. Tenai politikai apie jį kalbėjo kitaip.

Jie nuėjo pavakarieniauti – į restoraną! – su Scottu ir Barbara Armstrongais bei Christopheriu ir Carol Hitchensais. Christopheris pasakė, kad sostinėje gyvena Marianne, bet, jo nuomone, ji neketina sakyti nieko priešiško, nes tai būtų nutraukę jos „ryšius“ su „žmonėmis, kuriuos ji norėjo pažinoti“. Išties, ji tylėjo, ir tai buvo tikra palaima. Kitą dieną jis įrašė specialią valandos trukmės televizijos laidą su Charlie Rose, o popiet telefonu dalyvavo valandos trukmės NPR radijo laidoje su Johnu Hockenberry. Į laidą paskambinusi devynmetė mergaitė Erin paklausė: „Pone Rushdie, ar jums smagu rašyti savo knygas?“ Jis atsakė, kad jam buvo labai smagu rašyti *Haruną*. „A, ***žinoma***, – tarė Erin, – ***tą*** knygą aš perskaičiau. Tai ***puiki*** knyga.“ Paskui paskambinusi musulmonė Susan daug raudojo, o kai Hockenberry jos paklausė, ar ji mano, kad poną Rushdie reikėtų nužudyti, ji atsakė: „Kad atsakyčiau, man reikėtų daugiau paskaityti.“

Scottas paskambino paprašyti pagalbos savo draugui Bobui Woodwardui ir buvo priblokštas, jo žodžiais tariant, „nepaprasto Bobo atsidavimo“. Woodwardas surengė kai ką itin išskirtinio: arbatėlę su legendine Katherine Graham, *The Washington Post* savininke.

Važiuodamas automobiliu pas ponią Graham jis pasijuto toks nuvargęs, kad kone užmigo. Tačiau adrenalinas yra labai veiksminga biocheminė medžiaga, tad atsidūręs žymiosios ponios akivaizdoje jis vėl pražvalėjo. Ten buvo ir apžvalgininkė Amy Schwartz. Jam pasakė, kad ji rašė apie jį vedamuosius. Jam palankūs buvo ne visi. Ten taip pat buvo Davidas Ignatiusas, užsienio naujienų redaktorius, kuris norėjo su juo aptarti artėjančius Irano rinkimus. Donas Grahamas, ponios Graham sūnus, anot Scotto, „buvo šimtu procentų jų pusėje“.

Kalbėti teko beveik vien tik jam. Laikraščio žurnalistai jo klausinėjo, o jis atsakinėjo. Ponia Graham beveik neprabilo iki tada, kai jis tiesiogiai jos paklausė, kodėl ji mano, kad JAV administracija elgėsi atsainiai. „Ši vyriausybė tokia keista, – atsakė ji. – Joje tiek nedaug galios centrų. Vienas jų – Bakeris.

Jis – juokingas žmogelis. Atrodo, kad jis nuolat laikosi savo asmeninės programos." Ignatiusas įsiterpė panašia į Woodwardo mintimi: „Patogiausias kelias pas administraciją galėtų vesti per Barbarą Bush." Po susitikimo jis pasakė Scottui, kad jam belieka viltis, jog jį palaikys *The Washington Post.* „Kay Graham nebūtų su jumis susitikusi, – atsakė Scottas, – jei sprendimas jus palaikyti dar nebūtų buvęs priimtas." Taigi darbas buvo sėkmingai atliktas. *The New York Times* jau buvo pažadėjęs jį remti, jei prisidėtų ir kiti laikraščiai. Jei Graham nusprendė prisidėti, prisidėti turėjo ir Sulzbergeris, Andrew manė galįs prisikviesti „Dow Jones", o Scottas tikėjo galintis atvesti Gannettą. Jis turėjo parengti visiems pasirašyti dviejų dalių pareiškimą: kad būtų pritarta knygos leidimui minkštais viršeliais ir remiama jos autoriaus kova su fatva, o pabaigoje pridėtas reikalavimas, kad prie iniciatyvos prisidėtų ir ją remtų JAV administracija.

Iš tiesų *The New York Times* neketino pasirašyti palaikymo pareiškimo. Tarsi įkvėpti savo konkurentų iš Vašingtono, kitą rytą, po jo arbatėlės su Karaliene Kay, *The Times* išspausdino vedamąjį, kuriame užsipuolė Baltuosius rūmus ir Valstybės departamentą dėl jų atsainaus požiūrio. „Deja, nuo pat tada, kai ajatola Khomeini pavadino *Šėtoniškas eiles* šventvagyste ir paskelbė jų autoriui ir leidėjams mirties nuosprendį, trejus metus buvo nuolatos oficialiai tuščiažodžiaujama. Visą tą laiką ponas Rushdie pragyveno slėpdamasis. Jo knygų vertėjas į japonų kalbą buvo mirtinai subadytas, vertėjas į italų kalbą – sužalotas peiliu. Tuo tarpu Prancūzijoje ir Šveicarijoje buvo nužudyti ištremti Irano režimo priešininkai. Kas tai, jeigu ne valstybės remiamas terorizmas? Tačiau Vakarų atsakas buvo gėdingai drovus... Jei Vakarų valstybės bendrai neįspės Irano, kad jis neprisitrauks taip geidžiamo verslo, nesiliovęs eksportuoti ir finansuoti terorizmo, pavojus grės ne tik ponui Rushdie." Valstybės veikė žiūrėdamos naudos sau. Norint, kad Iranas atšauktų fatvą, buvo būtina parodyti, kad jam tai naudinga. Tai jis pasakė poniai Graham, o prieš tai ir Mike'ui Wallace'ui. Tada tą patį ėmė teigti ir *The New York Times.*

Elizabeth nuvežė į jos lėktuvą, o po kelių valandų jis ir pats skrido Karališkųjų oro pajėgų reisu iš Amerikos. Gyvenimas aukštuomenėje baigėsi. Londone policininkai nesiteikė jo nuvežti į Angelos Carter atminų ceremoniją „Ritzy" kino teatre, Brikstono rajone. Ant žemės jis žnektelėjo su trenksmu ir turėjo ilgai ginčytis, kol buvo nutarta, kad jam galima ten dalyvauti. Elizabeth, kaip visada, važiavo atskirai. Neskoningas, aptriušęs kino teatras „Ritzy" buvo tobula vieta Angelos atminams. Ant pakylos stovėjo tri-

jų dalių stendas, kurį ryškiaspalvėmis papūgomis ištapė Corinna Sargood. Ji taip pat nutapė ir didelę puokštę gėlių. Ant sienų kabojo pano su kadrais iš filmų. Naruddinas Farah jį apsikabino ir pasakė:

– Aš pamilau vieną moterį, kurią norėčiau tau pristatyti.

O jis atsakė:

– Ir aš pamilau vieną moterį, kurią norėčiau tau pristatyti.

Jį taip pat apsikabino Eva Figes. „Labai malonu prie tavęs prisiglausti, užuot stebėjus per televizorių.“ Kalbėdama Lorna Sage nuostabiai apibūdino Angelos juoką – kaip plačiai pražiojusi burną ji keletą minučių tyliai kreta, kol pasigirsta garsas. Su Angela ji susipažino perskaičiusi *Didvyrius ir Niekšus* (*Heroes and Villains*) ir ėmusi aistringai aukštinti jos kūrybą. „Turėjo atrodyti gan keistai, – pasakė ji, – nes po kurio laiko Angela prisiartino ir tarė: „Žinok, aš ne lesbietė.“ Po ceremonijos policija jį išsyk išsivežė. Ten taip pat buvo ir Clarissa su Zafaru, bet jam nebuvo leista su jais pasisveikinti. „Ieškojau tavęs, bet tu buvai dingęs“, – vėliau jam pasakė Zafaras. Jis nusekė savo tėvą pro šonines duris ir pamatė, kaip jį išsiveža.

Namai Šv. Petro gatvėje stovėjo tušti, diduma baldų buvo saugojimo aikštelėje arba atiduoti Sameen ir Pauline, arba jais buvo apstatytas naujasis Elizabeth butas Hampstedo Viržyne. Raktus nusiuntė Robertui McCrumui ir sandoris buvo baigtas. Taip baigėsi vienas jo gyvenimo etapas.

Balandžio 9-ąją Melvynas Braggas ir Michaelas Footas Melvyno namuose, Hampstedo rajone, surengė bendrą rinkimų nakties vakarėlį. Vakaras prasidėjo nusiteikus šventiškai, su dideliais lūkesčiais, kad baigsis ilgi „torių netvarkos“ metai. Tačiau bėgant vakarui tapo aišku, kad Kinnockas pralaimėjo. Jam nebuvo tekę matyti taip greit pasibaigusio vakarėlio. Jis išvyko anksti, nes buvo per liūdna likti tarp sudužusių vilčių.

Po savaitės Helen Hammington paprašė susitikti dar kartą. Jis jai pasakė, kad norės, jog dalyvautų ir jo advokatas, tad į Hampstedo gatvę buvo atvežtas jo teisininkas Bernie Simonsas. Atrodė, kad Helen Hammington buvo nejauku ir gėda pranešti apie „pasikeitusius [jo apsaugos] planus“. Jai kalbant tapo aišku, kad ji, o jos užnugary ir Howley, visiškai nusižemino. Apsauga bus palikta, kol nesumažės grėsmės lygis. Jei naujieji namai „bus demaskuoti“, jie niekur nesitrauks.

Jis visad tikėjo, kad už tą nedidelę pergalę turėjo būti dėkingas Amerikai – senatoriams ir laikraščiams. Amerikos dėka Britanija nebegalėjo atimti iš jo apsaugos.

VI

Kodėl neįmanoma nufotografuoti Pampų?

Seniai, lankydamasis Michaso miestelyje, – kuriame Manuelis Cortésas tris dešimtmečius slėpėsi nuo Franco režimo, leisdamas dienas nišoje už spintos, o kai jo šeimai teko persikraustyti į kitus namus, kad galėtų pereiti miestelio, kurio meru kadaise buvo, gatvėmis, persirengė senute, – jis sutiko vokiečių kilmės fotografą Gustavo Thorlicheną, aukštą, išvaizdų, erelio bruožų, glotnių pasidabruotų plaukų vyriškį, žinantį tris geras istorijas. Michaso išeivių gentis šnabždėjosi, kad jis greičiausiai buvęs nacis, nes atsikėlė iš Pietų Amerikos. Iš tikrųjų iš Vokietijos į Argentiną jis pabėgo ketvirtajame dešimtmetyje, vengdamas nacių. Buenos Airėse vieną dieną jį pasikvietė nufotografuoti Eva Perón, o kaip jam pasakė Perón patarėjas, „tokia garbė buvo suteikta tik keturiems fotografams". Jis giliai įkvėpė ir atsakė:

– Ačiū už suteiktą garbę, bet jei prašote manęs fotografuoti, turėtumėte mane pakviesti ateiti savo valia, tad šiomis aplinkybėmis turiu pagarbiai atsisakyti.

Stojo tyla, o tada patarėjas pareiškė:

– Už savo žodžius galite būti išvytas iš Argentinos.

– Jei mane gali išvyti už mano pasisakymą, – atsakė Gustavo, – tuomet man neverta likti.

Jis padėjo ragelį, nuėjo į miegamąjį ir pasakė žmonai: „Kraukis daiktus." Po dvidešimties minučių vėl suskambo telefonas ir tas pats patarėjas pasakė: „Rytoj vienuoliktą ryto Evita jūsų lauks vienui vieno." Nuo tada jis tapo asmeniniu tiek Evos, tiek Juano Peróno fotografu, ir, anot jo, jis padarė žymųjį mirusios Evitos portretą.

Tai buvo pirmoji įdomi istorija. Antroji buvo apie bastymąsi po La Pasą su jaunuoju Che Guevara, ir kad Che „motociklininko dienoraštyje" jis buvo vadinamas „iškiliu fotomenininku". Trečioji buvo apie tai, kaip būdamas jaunas, vos pradedantis fotografas, jis apsilankė viename Buenos Airių knygyne ir atpažino pro duris įkrypuojantį pagyvenusį vyriškį – Jorge Luisą Borgesą. Sukaupęs drąsą jis priėjo prie žymiojo rašytojo ir pasakė, kad kuria fotoalbumą, tapsiantį Argentinos portretu, ir jam būtų didelė garbė, jei Borgesas parašytų prakalbą. Jis suprato, kad prašyti aklo žmogaus parašyti

nuotraukų albumo įvadą buvo beprotiška, bet jis vis vien paprašė. Borgesas jam atsakė: „Eime pasivaikščioti." Jiems žingsniuojant per miestą Borgesas su fotografiniu tikslumu pasakojo apie juos supančius pastatus. Tačiau vietoj nugriautų namų vis pasitaikydavo naujų pastatų. Tada Borgesas sustodavo ir tardavo: „Apibūdink. Pradėk nuo pirmo aukšto ir kilk aukštyn." Pasakodamas Gustavo pastebėjo, kaip Borgesas mintyse stato naujuosius pastatus ir įtvirtina juos savo naujosiose vietose. Jiems pasivaikščiojus Borgesas sutiko parašyti prakalbą.

Thorlichenas jam įteikė vieną albumo *Argentina* kopiją, ir nors ji buvo kažin kur supakuota su beveik visais kitais jo daiktais, jis vis dar prisiminė, ką Borgesas parašė apie fotografijos ribotumą. Fotografija regėjo tik tai, kas buvo priešais ją, ir dėl to nuotraukoje niekad nepavyko įamžinti tiesos apie plačiąsias Argentinos Pampas. „Darwinas pastebėjo, o Hudsonas patvirtino, – rašė Borgesas, – kad ši lyguma, garsėjanti tarp visų pasaulio lygumų, žmogui, žvelgiančiam į ją nuo žemės ar nuo arklio, nepalieka platybės įspūdžio, nes jos horizontą brėžia akis, mat ji nesibaigia už trijų mylių. Kitaip sakant, Pampų platybės nepamatysi pavieniu žvilgsniu (būtent tik tai gali perteikti nuotrauka), jos išsiskleidžia keliauninko vaizduotėje, jo atsiminimuose apie žygyje praleistas ir dar daugelį laukiančių dienų." Begalinę Pampų platybę galėjo atskleisti tik laiko tėkmė, o fotografija laikotrukio užfiksuoti negalėjo. Pampų nuotraukoje buvo matyti tik didelis laukas. Ji negalėjo užfiksuoti kvaitinančios vis nesibaigiančios ir nesibaigiančios kelionės per tą nekintančią beribę tuštumą monotonijos.

Gyvenimui įkopus į ketvirtuosius metus jis labai dažnai pasijusdavo kaip įsivaizduojamas borchesiškasis keliautojas, įstrigęs erdvėje ir laike. Filmas „Švilpiko diena" („The Groundhog Day") dar nebuvo pasirodęs, bet jį pamatęs, jis glaudžiai susitapatino su jo protagonistu Billu Murray. Jis taip pat gyveno žengdamas vieną žingsnį pirmyn, o kitą atgal. Pokyčių iliuziją griovė suvokimas, kad niekas nesikeičia. Viltį žlugdė nusivylimas, geras naujienas keitė blogos. Jei jis būtų žinojęs, kad už horizonto jo laukia dar šešeri metai atskirties, greičiausiai jį tikrai būtų apėmusi beprotybė. Tačiau jis regėjo tik patį žemės pakraštį, o kas driekėsi už jo – buvo paslaptyje. Jis rūpinosi dabartimi, amžinybę paliko tvarkytis savarankiškai.

Vėliau draugai jam pasakė, kad matė, kaip jį pamažu slegia našta, kaip jis sensta ne su metais. Kai galiausiai jis buvo išlaisvintas, tarsi atjaunėjo, lyg priėjęs nesibaigiančios istorijos pabaigą jis kažkokiu būdu sugebėjo atsukti laiką atgal iki tos akimirkos, kai jį įtraukė į sūkurį. Penkiasdešimties

jis atrodė jaunesnis nei keturiasdešimties. Tačiau nuo šeštosios dešimties jį dar skyrė pusė dešimtmečio. O daugybė žmonių ėmė bodėtis, irzti ir nuobodžiauti išgirdę jo istoriją. Laikai buvo nekantrūs, vyko skubūs pokyčiai, jokios problemos pernelyg ilgam nepritraukdavo dėmesio. Jis tapo kliuviniu verslininkams, nes jo istorija trukdė jų troškimui plėstis Irano rinkoje, tiltus mėginantiems tiesti diplomatams ir žurnalistams, kurie negalėjo pateikti žinių, neturėdami pasakyti ko nors naujo. Jei jie būtų ėmę pasakoti apie pastovumą, apie nepakeliamą jo amžinybę, žmonės nebūtų norėję ir nebūtų teikęsi to klausyti. Pranešti, kad jis kas rytą keliasi ginkluotų pašalinių pilnuose namuose, kad negali išeiti pro duris nusipirkti laikraščio ar išgerti puodelio kavos, kad dauguma jo draugų ir net šeimos narių nežino jo namų adreso ir kad jis negali nieko daryti ir niekur išeiti neatsiklausęs pašalinių; kad viskas, ką kiti laikė savaime suprantamu, pavyzdžiui, kelionės lėktuvu, jam buvo prieinama tik nuolatos derantis; ir kad aplink jį nuolatos sukiojasi žiaurios mirties pavojus, pavojus, kuris, pasak žmonių, įpareigotų tai vertinti, nė trupučio nesumenko... buvo nuobodu. Nejau jis vis dar keliavo per Pampą ir viskas liko taip, kaip buvę? Na, visi buvo girdėję tą istoriją ir daugiau nebenorėjo jos klausytis. Dauguma galvojo: „Papasakokit mums ką nors naujo arba eikit šalin."

Nebuvo prasmės teigti, kad pasaulis neteisingas. Toks požiūris būtų netoli nuvedęs. Taigi, taip, nauja istorija. Jei žmonės to norėjo, jis ketino jiems tai suteikti. Pakaks slėptis, tylėti, drovėtis, gintis, graužtis! Nematomas, nebylus žmogus buvo tuščia vieta, į kurią kiti galėjo išlieti savo nepakantą, savo užmačias, savo pyktį. Kovai su fanatizmu vėl reikėjo matomų veidų, girdimų balsų. Jis nebeketino tylėti. Jis žadėjo tapti garsiu ir matomu žmogumi.

Būti išmestam į tokią viešumą nelengva. Reikėjo laiko susigaudyti situacijoje, suvokti, kaip elgtis sulaukus tiek dėmesio. Jis kliuvinėjo ir griuvinėjo, sutrikęs prarado kalbos dovaną, o kalbėdamas sakė ne tai, ką reikėjo. Tačiau ilgainiui viskas tapo aiškiau. Kanceliarijos rūmuose jis atsisakė būti neasmeniu. Amerika jam suteikė progą leistis į kelionę individualybės link – pirmiausia Kolumbijos universitete, o paskui Vašingtone. Būti kovotoju oriau nei likti auka. Taip; jis ketino kautis už savo teisybę. Nuo tada istorija pasisuko ta linkme.

Jei jis kada nors būtų parašęs knygą apie tuos metus, kaip jis būtų tai daręs? Žinoma, jis galėjo pakeisti vardus – galėjo pavadinti skirtingus žmones „Helena Hamington", „Rabu Konoliu", „Polu Toperiu", „Diku Vudu", „Ponu Vakaru" ir „Ponu Rytu" – bet kaip jis galėjo pertekti tuos išgyvenimus? Ėmė

galvoti apie projektą, laikinai pavadintą „Pragaru", kuriuo ketino pamėginti savo istoriją paversti kuo nors įdomesniu nei paprasta autobiografija. Žmogaus su sudužusiu pasaulėvaizdžiu haliucinaciniu portretu. Kaip ir visų kitų, jo sąmonėje gyvavo jam prasmingas pasaulėvaizdis. Jis gyveno tame pasaulio įsivaizdavime ir suvokė, kodėl yra toks, koks yra, ir kur yra kelias į jo vidų. Tada, lyg švystelėjęs milžiniškas kūjis, jo įsivaizdavimą sukūlė fatva, ir jis paliko absurdiškoje, beformėje, amoralioje visatoje, kurioje visur slypėjo pavojus, o prasmės rasti buvo neįmanoma. Jo istorijos veikėjas iš paskutiniųjų stengėsi išsaugoti savo pasaulėvaizdį, bet jo dalys išsiskyrė, tarsi veidrodžio šukės kruvinai supjaustė jam rankas. Pamišęs, atsidūręs gūdžioje girioje jį patį atspindintis žmogus kruvinomis rankomis keliavo šviesos link per pragarą, kuriame įveikė begalę ratų, asmeninius ir viešus pragarus, per įslaptintus teroro pasaulius, didžiųjų, uždraustųjų minčių link.

Po kurio laiko šios užmačios jis atsisakė. Jo istorija buvo įdomi tik dėl to, kad įvyko iš tikrųjų. Pramanyta ji nebūtų buvusi įdomi.

Iš tiesų tos dienos buvo sunkios, ir nors draugai būgštavo, jis nepalūžo. Be to, jis išmoko atsikirsti, o jo vedliai buvo nemirtingi praeities rašytojai. Galų gale jis buvo ne pirmas rašytojas, pakliuvęs į pavojų, izoliuotas ar prakeiktas už savo kūrybą. Jis prisiminė didįjį Dostojevskį, kuris per plauką išvengė sušaudymo, bet paskutinę minutę pakeitus jo nuosprendį, praleido ketverius metus katorgoje, ir Genetą, kuris kalėdamas be pertrūkio rašė savo žiaurų homoerotinį šedevrą *Gėlių Dievo Motina*. Nenorėdamas pasirašyti savo vardu *Šėtoniškų eilių* vertėjas į prancūzų kalbą pasivadino „A. Nasier", didžiojo François Rabelais garbei, nes šis savo pirmąją knygą *Pantagriuelis* išleido pagal savo vardo anagramą sukurtu slapyvardžiu „Alcofribas Nasier". Rabelais taip pat buvo pasmerktas religinės valdžios; Katalikų bažnyčia negalėjo suvirškinti jo persūdytos satyros. Tačiau laikydamasis nuomonės, kad rašytojo genijaus negalima užgniaužti, jį gynė karalius Pranciškus I. Tai buvo laikai, kai menininkus galėjo ginti karaliai, *nes jie gerai atlikdavo savo darbą*. Naujieji laikai neprilygo senovei.

Jo Klaida atmerkė jam akis, praskaidrino mintis ir atjunkė nuo išsisukinėjimo. Priešakyje besitelkiantį pavojų jis pastebėjo todėl, kad krūtinėje juto klaikią demoralizuojančią jėgą. Kurį laiką jis buvo išsižadėjęs savo kalbos ir buvo priverstas šnekėti nesava kalba strigdamas ir veldamasis. Kompromisas sužlugdė kompromiso ieškotoją ir nenumaldė į kompromisą nesileidžiančio priešo. Nuspalvinus sparnus juodai, juodvarniu netampama, greičiau netenkama jėgų, kaip nafta suteršta žuvėdra. Didžiausia augančio pavojaus grėsmė

buvo ta, kad geri žmonės galėjo pasiryžti intelektinei savižudybei ir pavadinti ją susitaikymu. Geri žmonės linko pasiduoti baimei ir vadinti tai pagarba.

Kol teroro ornitologija dar nesidomėta, jis jau buvo pastebėjęs besiburiančius paukščius. Jis tapo savo meto Kasandra, prakeiktas likti neišgirstas, o net jei jo ir išklausydavo, tai apkaltindavo tuo, apie ką jis kalbėdavo. Gyvatės nulaižė jam ausis ir jis ėmė girdėti ateitį. Ne, ne Kasandra, tai netinkamas palyginimas, nes jis nebuvo pranašas. Jis tiesiog klausėsi reikiama kryptimi, žiūrėjo į besiartinančią audrą. Tačiau atkreipti žmonių dėmesį buvo sunku. Niekas nenorėjo sužinoti to, ką jis žinojo.

Miltono *Areopagitica* savo giesmę traukė prieš karksinčius juodvarnius. *Kas sunaikina gerą knygą, pražudo patį protą... Iš visų laisvių renkuosi laisvę žinoti, kalbėti ir laisvai ginčytis, kliaudamasis savo sąžine.* Kadaise jis buvo skatęs senuosius tekstus apie laisvę, kurie jam pasirodė taiklūs, bet pernelyg teoriniai. Tada jam nereikėjo teorijų apie laisvę, nes jis joje tarpo. Paskui tie tekstai jam niekad nebeatrodė pernelyg teoriniai.

Jis visados geriausiai suprato rašytojus, kurie, jo manymu, priklausė kitai, su Leaviso kanonu nesusijusiai „Didžiajai tradicijai", kurie suvokė „realybės" nerealumą ir nuolatinio pasaulio košmaro tikrumą, siaubingą kasdienybės nepastovumą, kraštutinumų ir netikėtumų skverbimąsi į nusistovėjusią rutiną. Jo nuolatiniai vedliai buvo Rabelais, Gogolis, Kafka bei jiems artimi rašytojai, ir jų pasaulis jam taip pat nebeatrodė pramanytas. Jis gyveno supančiotas Gogolio, Rabelais, Kafkos padangėje.

Išlikusiose to meto nuotraukose, kurias Elizabeth stropiai sudėjo saugoti į didelius albumus, ponas Džozefas Antonas buvo prastai apsirengęs. Jo įprasti kasdieniai apdarai buvo sportinės kelnės ir džemperis. Kelnės dažniausiai žalios, o džemperis kaštoninis. Plaukai peraugę, o barzda perdėm susitaršiusi. Taip rengdamasis jis tarsi teigė: „Aš pasiduodu. Į mane nereikia žvelgti rimtai. Aš tiesiog eilinis slunkius." Jam derėjo kasdien skustis ir rengtis švarius, ką tik išlygintus drabužius, galbūt „Savile Row" kostiumus ar bent stilingus marškinius ir kelnes. Jam derėjo sėdėti prie savo darbo stalo, kaip „Brooks Brothers" kostiumu vilkinčiam Scottui Firzgeraldui ar Borgesui, pasidabinusiam standžia apykakle ir marškiniais su sąsagomis. Gal jei būtų daugiau dėmesio skyręs išvaizdai, ir jo sakiniai būtų buvę kitokie. Nors ir Hemingway, vilkėdamas savo medvilninius šortus ir avėdamas sandalus, rašė neprastai. Jam norėjosi tose nuotraukose išvysti save su prašmatniais, gal dvispalviais Oksfordo stiliaus, o gal baltos odos batais. Bet po namus jis slampinėjo avėdamas „Birkenstock" šlepetes, visų nykiausią apavą, išskyrus

„Crocs“. Žvelgdamas į savo atspindį veidrodyje jis bjaurėjosi savimi. Apsigenėjo barzdą ir paprašė Elizabeth apkirpti jam plaukus, – madingosios Elizabteh, kuri jiedviem susipažinus puoselėjo „vėluojančios studentės“ stilių ir į garsių dizainerių drabužius žvelgė lyg ant kranto įsitaisiusi undinėlė į jūrą, – ir paprašė policininkų jį nuvežti įsigyti naujų drabužių. Atėjo metas susiimti. Jis rengėsi į mūšį, tad jam reikėjo žvilgančių šarvų.

Kai įvyksta tai, ko niekad iki tol nebuvo įvykę, žmonės dažnai sutrinka, net ir aštriausią protą apgaubia migla; o tokio sutrikimo padarinys dažniausiai būna nepripažinimas ir net pyktis. Kai iš kūdros į sausumą išsiropštė pirmoji žuvis, kitos žuvys suglumo, galbūt net suirzo, kad buvo peržengta uždraustoji riba. Į žemę rėžėsi meteoritas ir pakilusios dulkės užtemdė saulę, bet dinozaurai ir toliau kovojo tarpusavyje bei maitinosi, nesuprasdami, kad yra pasmerkti išnykti. Kalbos gimimas papiktino nebylius. Persijos šachas, susidūręs su otomanų pabūklais, atsisakė pripažinti, kad kardo amžius baigėsi, ir pasiuntė prieš griaudžiančius pabūklus šuoliuoti į pražūtį kavaleriją. Vienas vėžlius ir strazdus stebėjęs mokslininkas parašė apie ***atsitiktinę mutaciją*** ir ***natūralią atranką***, o Pradžios knygos sekėjai ėmė jį ir prakeikė. Dailės revoliucija buvo išjuokta ir nurašyta kaip paprasčiausias *impresionizmas*. Liaudiškos muzikos atlikėjas prijungė savo gitarą prie stiprintuvo ir vienas žiūrovas ant jo užriko: „Judas!“

Naujovių pasirodymas ne visados buvo siejamas su pažanga. Žmonės atrado ir naujų būdų engti vieni kitus, naujų būdų savo puikiausiems laimėjimams naikinti ir grimzti atgal į tą pirmykštį liūną; negana to, tamsiausios žmonių inovacijos, kaip ir šviesiausios, trikdė aplinkinius. Ėmus deginti pirmąsias raganas, buvo paprasčiau kaltinti pačias raganas nei abejoti, ar jų deginimą galima pateisinti. Kai kvapas iš dujinių krosnių pasklido aplinkinių kaimų gatvėse ir iš dangaus ėmė kristi juodos snaigės, buvo paprasčiau tiesiog nesuprasti. Dauguma kinų nesuprato Tiananmeno aikštėje kritusių didvyrių. Nusikaltėliai jiems įskiepijo klaidingą suvokimą. Kai musulmonų pasaulyje į valdžią ėmė kilti tironai, daugelis buvo pasirengę jų režimą vadinti ***autentišku***, o jų opoziciją ***suvakarėjusia*** ir ***susvetimėjusia***. Kai vienas Pakistano politikas stojo ginti šventvagyste nepagrįstai apkaltintos moters, jį nužudė jo apsauginis, o jo šalis ėmė sveikinti žudiką ir jam atvykus į teismą apibėrė jį popieriniais žiedlapiais. Didžioji dalis šių tamsių naujovių buvo visa apimančios ideologijos, absoliutaus valdovo, neliečiamos dogmos arba dievo vardu įvestos inovacijos.

Šėtoniškų eilių puolimas savaime buvo smulkmena, nors jis pelnė daugybę laikraščių antraščių, todėl buvo sudėtinga įtikinti žmones, kad tai gana neeilinis reiškinys, kad tai gana reikšminga, kad būtų galima reikalauti išskirtinio dėmesio. Pradėjęs savo ilgą žygį po pasaulio valdžios koridorius, jis turėjo vis iš naujo pristatyti savo bylą. *Rimtas rašytojas parašė rimtą knygą. Žiaurus ir grėsmingas atsakas, kurio ji sulaukė, buvo teroristinis išpuolis, kuriam privalu pasipriešinti.* Aha, bet juk jo knyga įžeidė daugybę žmonių, ar ne? *Galbūt, bet knygos, jos autoriaus, leidėjų, vertėjų ir pardavėjų puolimas buvo daug didesnis nusikaltimas.* Aha, tai pats pridaręs bėdų jis priešinosi užklupusioms bėdoms ir dar norėjo, kad pasaulio lyderiai gintų jo teisę kelti neramumus. Septyniolikto amžiaus Anglijoje Matthew Hopkinsas, „raganų ieškotojų generolas“, sukūrė būdą nustatyti, ar žmogus raganauja. Parišta akmenimis arba pririšta prie kėdės kaltinamoji metama į upę arba ežerą. Jei plūduriuoja, vadinasi, yra ragana ir nusipelnė būti sudeginta; jei nuskęsta – yra nekalta.

Neretai kaltinimas raganavimu buvo tolygus nuosprendžiui „kaltas“. Tuokart skandino jį, mėginantį įtikinti pasaulį, kad nusikaltėliai yra patys ieškotojai, o ne jis.

Ėmė dėtis nebūti dalykai – augo naujas nepakantumas. Jis plito žemės paviršiumi, bet niekas nenorėjo apie tai žinoti. Kad aklieji nepraregėtų, buvo sugalvotas naujas žodis – *islamofobija*. Šiuolaikinės karingos šios religijos drausmės inkarnacijos kritika laikyta fanatizmu. Nepakantūs žmonės yra ekstremalių ir neracionalių pažiūrų, tad kaltė tenka jiems, o ne tikėjimo sistemai, kuria vadovavosi per milijardą žmonių visame pasaulyje. Vienas milijardas tikinčiųjų negalėjo klysti, todėl putotis turėjo patys kritikai. Jis norėjo sužinoti, kada tapo neracionalu nemėgti religijos, bet kurios religijos, net įnirtingai nemėgti? Kada protavimas buvo pervadintas neprotavimu? Kada stebuklinės prietaringųjų pasakos buvo iškeltos aukščiau už kritiką, aukščiau už satyrą? Religija – tai ne rasė. Tai idėja, o idėjos laikosi (arba nyksta), nes yra gana atsparios (ar per silpnos) kritikai, o ne todėl, kad yra nuo jos saugomos. Stiprios idėjos yra atviros prieštarai. „Tie, kas su mumis grumiasi, grūdina mūsų drąsą ir stiprina mūsų įgūdžius, – rašė Edmundas Burke'as, – mūsų varžovai yra mums pagalbininkai.“ Tik silpnieji ir tironai gręžiasi nuo savo priešininkų ir juos pravardžiuoja, o kartais trokšta jiems pakenkti.

Pasikeitė pats islamas, o ne tokie žmonės, kaip jis, būtent islamas tapo nepakantus labai plačiam idėjų, elgsenų ir dalykų ratui. Tais ir kitais metais

vienoje ar kitoje pasaulio vietoje – Alžyre, Pakistane, Afganistane – pasigirstantys musulmonų balsai smerkė teatrą, kiną ir muziką, o muzikantai ir aktoriai buvo žalojami ir žudomi. Vaizduojamasis menas buvo blogis, kaip ir senovinės Budos statulos, kurias Bamijane sunaikino Talibanas. Musulmonai puolė socialistus ir profesinių sąjungų narius, karikatūristus ir žurnalistus, prostitutes ir homoseksualus, moteris su sijonais ir vyrus be barzdų bei, neįtikėtina, tokias blogybes, kaip šaldytos vištos ir samosos.

Užrašius dvidešimto amžiaus istoriją, sprendimas Sostą, Kuriam Priklauso Nafta, atsiduoti Saudidų dinastijai galėjo pasirodyti kaip didžiausia Vakarų užsienio politikos klaida, nes Saudidai už savo neribotus iš naftos gaunamus turtus pastatė mokyklų (madrasų), kuriose propaguojamas ekstremizmas, puritoniška jų numylėtojo (anksčiau buvusio visai nereikšmingo) Muhammado ibn Abd al-Wahhabo ideologija, o dėl to vahabizmas, išdygęs iš savo nediduko kulto, apsėdo visą arabų pasaulį. Jo iškilimas suteikė pasitikėjimo savimi ir jėgų kitiems islamo ekstremistams. Indijoje iš „Darul Ulumo“ seminarijos išplito Deobando kultas, tarp Irano šiitų buvo karingų Kumo šventikų, o tarp Egipto sunitų – įtakingų Al Azharo konservatorių. Kai ekstremistinės – vahabistų, salafistų, khomeinininkų, deobandų – ideologijos įgijo galios ir Saudidų finansuojamos madrasos išleido ištisas kartas trumparegių vyrų apžėlusiais smakrais bei nesivaržančių paleisti į darbą kumščių, islamas labai nutolo nuo savo ištakų, nors tvirtino grįžtąs prie šaknų. Amerikiečių humoristas H. L. Menckenas neužmirštamai apibūdino puritoniškumą kaip „nuolatinę baimę, kad kas nors kur nors gali būti laimingas“, ir labai dažnai tikrasis naujojo islamo priešas buvo tiesiog laimė. Nejau eina kalba apie religiją, kurios *kritikai* yra fanatikai? Kliunkis Pliumpis pasakė Alisai: „Kai aš sakau žodį <...>, jis reiškia tiksliai tai, ką noriu, kad reikštų – nei daugiau, nei mažiau.“* „Naujakalbės“ kūrėjai iš Orwello *Tūkstantis devyni šimtai aštuoniasdešimt ketvirtųjų* tiksliai žinojo, ką Kliunkis Pliumpis turėjo omenyje, pervadindami propagandos ministeriją Tiesos ministerija, o pačią represyviausią valstybės instituciją – Meilės ministerija. Žodis „islamofobija“ buvo iš Kliunkio Pliumpo Naujakalbės žodyno. Ji apvertė analizės, protavimo ir ginčų kalbą aukštyn kojom ir pastatė ant galvos.

Jis užvis geriausiai suprato, kad po musulmonų bendruomenes plintantis fanatizmo vėžys galiausiai išsiverš į pasaulį už islamo ribų. Pralaimėjus

* L. Carroll, *Alisa stebuklų šalyje ir veidrodžio karalystėje*, p. 170.

intelektinį mūšį – naujajam islamui įtvirtinus teisę būti „gerbiamam“ ir paniekinus, išstūmus į užribį ar, kodėl gi ne, net nužudžius savo priešininkus – lauktų politinis pralaimėjimas.

Jis įžengė į politikos pasaulį ir mėgino diskutuoti apie principus. Tačiau už uždarų durų, kabinetuose, kur priimami sprendimai, principai retai kada nulemdavo politinius veiksmus. Laukė nelygi kova, kurią dar sunkino ir tai, kad jam kartu teko stengtis atgauti daugiau laisvės asmeniniame ir profesiniame gyvenime. Tame mūšyje jam teko kovoti išsyk dviem frontais.

Su juo susisiekė Peteris Florence'as, Hei On Vajaus knygų festivalio organizatorius, ir paklausė, ar galima tikėtis, kad tų metų renginyje pasirodys ir jis. Žymus Izraelio romanistas Davidas Grossmanas buvo sutaręs dalyvauti pokalbyje su Martinu Amisu, bet turėjo atšaukti savo planus. „Būtų be galo šaunu, – pasakė Peteris, – jei galėtumėt užimti jo vietą. Iš anksto sakyti niekam nereikėtų. Žiūrovai nepaprastai apsidžiaugtų ir pasveikintų jūsų grįžimą į knygų pasaulį.“ Jis norėjo sutikti; bet pirmiausia privalėjo aptarti Peterio kvietimą su apsaugos komanda, kuri privalėjo tai aptarti su Skotland Jardo vyresnybe, o kadangi renginys turėjo vykti už Metropoliteno policijos jurisdikcijos ribų, buvo būtina informuoti vyriausiąjį Poviso policijos konsteblį ir pasitelkti uniformuotų pareigūnų pagalbą. Jis jau įsivaizdavo, kaip vyresnieji policininkai varto akis, „vėl jis su tais savo reikalavimais“, bet buvo pasiryžęs nepasiduoti jų įgeidžiui versti jį gyventi slaptai ir nieko nesakyti. Galop buvo nuspręsta, kad jis galės vykti ir apsistoti Deborah Rogers ir Michaelo Berkeley ūkyje netoli Hei On Vajaus ir dalyvauti pasiūlytame renginyje, tik jei apie tai nebus pranešta iš anksto. Taigi, jis dalyvavo. Tik išėjęs į Hei On Vajaus sceną jis pastebėjo, kad jiedu su Martinu vilki vienodais lininiais kostiumais ir smagias pusantros valandos jis vėlei buvo rašytojas tarp skaitytojų. Hei On Vajuje ir visoje Jungtinėje Karalystėje buvo parduodamas iš Amerikos importuotas *Šėtoniškų eilių* leidimas minkštais viršeliais, bet šiam užmojui išeikvojus tiek jėgų nepasikeitė ničniekas. Niekas nei pasitaisė, nei pablogėjo. Tai buvo toji akimirka, kurios „Penguin Books“ taip bijojo, kad be didesnių nemalonių incidentų atidavė leidybos teises. Jam buvo smalsu, ar Peteris Mayeris bent pastebėjo.

Ruoštis kiekvienai jo kampanijai skirtai išvykai prireikdavo ne vienos dienos – kartais savaičių. Kildavo nesutarimų su vietine apsauga, keblumų su oro linijomis, politikai netesėdavo pažadų, juos užgriūdavo politinėms

organizacijoms būdingas nesibaigiantis sprendimų priėmimas ir nenuspėjamas darbas. Jis nuolat kalbėjosi su Frances ir Carmel, ir kampanija palaipsniui tapo jo nuolatiniu darbu. Gerokai vėliau jis sakėsi fatvai paaukojęs vieną, gal du didelės apimties romanus; dėl to, pasibaigus gūdiesiems laikams, jis puolė rašyti su nauju atsidėjimu. Jo viduje buvo prisikaupę stirtos knygų, kurios prašėsi būti parašytos.

Kampanija prasidėjo Skandinavijoje. Nuo to laiko jis pamilo šiaurės europiečius už jų ištikimybę aukščiausiems laisvės principams. Netgi jų oro linijos elgėsi etiškai ir skraidindavo jį be jokių ginčų. Pasaulis buvo keistas: vaikinas iš tropikų sunkiausią valandą artimiausių sąjungininkų rado ledinėje šiaurėje, nors danams labiau rūpėjo sūris. Danija eksportavo į Iraną milžiniškus kiekius saviškio fetos sūrio, tad jei būtų išaiškėję, jog ji susikukavo su šventvagiu, perėjūnu ir eretiku, prekyba sūriu galėjo nukentėti. Danijos vyriausybė buvo priversta rinktis tarp sūrio ir žmogaus teisių ir iš pradžių ji pasirinko sūrį. (Sklido gandai, kad Britanijos vyriausybė kurstė danus jo nepriimti. Iano McEwano leidėjas Danijoje Jaco Grootas nugirdo, kad britai sakė savo kolegoms europiečiams, jog jie nenorėjo „patirti gėdos“ dėl „pernelyg viešo paramos demonstravimo“.)

Jis vis vien ten nuvyko, kaip Danijos PEN centro svečias. Elizabeth ir Carmel nuskrido diena anksčiau, o jis buvo įleistas į Hitrou pro apsaugai skirtą įėjimą, nuvežtas ant tako ir paskutinis įsodintas į lėktuvą. Jis labai nerimavo, kad jį išvydę kiti keleiviai gali supanikuoti, bet lėktuve sėdėjo vien danai, tad jį sutiko su šypsenomis, maloniai ir be baimės spausdami rankas. Lėktuvui atsiplėšus nuo pakilimo tako, jis pagalvojo: „Gal aš vėl galėsiu skraidyti. Galbūt viskas bus gerai.“

Kopenhagos oro uoste jo kažkodėl nepastebėjo sutikimo grupė. Matyt, jis ne toks atpažįstamas kaip manė. Jis perėjo oro uostą, perėjo apsaugos užkardą ir kone pusvalandį atvykimo salėje ieškojo ko nors suprantančio, kas čia dedasi. Jis buvo trisdešimčiai minučių išsmukęs iš apsaugos tinklo. Jam kilo pagunda šokti į taksi ir mėginti pasprukti. Bet prie jo tekini atlėkė policininkai, o kartu su jais alsuojantis, šnopuojantis ir už nesusipratimą atsiprašinėjantis jo globėjas Nielsas Barfoedas iš Danijos PEN centro. Jie susėdo į laukiančius automobilius ir jį vėl apsupo tinklas.

Kurį laiką tapo įprasta, kad apie jo viešnagę iš anksto nepranešdavo. Tą vakarą į Luizianos šiuolaikinio meno muziejų susirinkę PEN centro nariai tikėjosi, kad garbės svečias bus Günteris Grassas, ir Grassas išties ten buvo, nes priklausė būriui rašytojų, negandų metais sutikusių pabūti jo priedanga.

„Jei Salmanas Rushdie yra įkaitas, tuomet ir mes įkaitai", – pasakė jį pristatydamas Grassas, o tada atėjo jo eilė. Jis papasakojo, kaip prieš keletą savaičių penkiasdešimt Irano intelektualų paviešino jį remiančią deklaraciją. „Ginti Rushdie reiškia ginti save pačius", – sakė jie. Pralaimėjimas fatvai būtų padrąsinęs autoritarinį režimą. Atėjo metas nubrėžti ribą ir nuo jos nesitraukti. Jis kovojo ne tik už save, bet ir už kolegas rašytojus. Luizianos muziejuje susirinkę šešiasdešimt penki danų intelektualai prisiekė kovoti išvien su juo ir spausti savo valdžią rinktis teisingus sprendimus. „Jei Britanijos vyriausybė jaučiasi negalinti pasipriešinti nepriimtinai Irano keliamai grėsmei demokratiniams procesams, – pareiškė Frances D'Souza, – Gynybos komitetas privalo siekti Europoje siūlomo atsidavimo ir paramos."

Vykstant susitikimui pro muziejaus langą jis išvydo praplaukiant karinį laivą. „Jis čia dėl manęs?" – juokaudamas paklausė jis; bet laivas iš tikrųjų atplaukė dėl jo: jo asmeninis karinis laivas, skirtas jam saugoti nuo puolimo iš jūros ir stebėti, ar musulmonų narai, įsikandę į dantis po kardą, neplaukia muziejaus link. Taip, buvo pagalvota apie viską. Tie danai buvo stropi tauta.

Jo leidėjas Norvegijoje Williamas Nygaardas iš „H. Aschehoug & Co." primygtinai jo reikalavo savo kelionę į Daniją pratęsti Norvegijoje. „Manau, kad čia mums seksis dar geriau", – tikino jis. Jį buvo pasirengę sutikti vyriausybės ministrai. Kiekvieną vasarą „Aschehoug" leidykla surengdavo didelį sodo pokylį gražiojoje senojoje viloje Drameno gatvėje 99, kur praėjusio šimtmečio pabaigoje gyveno Nygaardų šeima. Tas pokylis buvo viena iš Oslo vasaros pažibų, jame apsilankydavo daugelis žinomiausių Norvegijos rašytojų, verslininkų ir politinių lyderių. „Privalot ateit į mūsų pokylį, – tarė Williamas. – Sode! Daugiau nei tūkstantis svečių! Bus tikra fantastika. Laisvės išraiška." Williamas buvo charizamtiškas Norvegijos veikėjas: šaunus slidininkas, pritrenkiamai išvaizdus, vienos seniausių giminių palikuonis ir pirmaujančios leidyklos galva. Be to, jis puikiai valdė žodį; vizitas Norvegijoje buvo sėkmingas. Po Drameno gatvės sodo pokylyje susirinkusią minią jį lydėjo Williamas Nygaardas ir jis susipažino, na, su *le tout* Oslu. Kaip vėliau jam pasakė Williamas, jo viešnagė priimta puikiai.

Toji kelionė Williamą pavertė „matomiausiu" Europos leidėju. Tuomet jie dar nežinojo, kad ši pagalba autoriui jam užtraukė mirtiną pavojų. Po keturiolikos mėnesių į Williamo duris pasibeldė siaubas.

Londone už menus atsakingas leiboristų atstovas Markas Fisheris Bendruomenių rūmuose surengė spaudos konferenciją, kurioje dalyvavo leiboristų

ir konservatorių parlamento nariai, ir jam pirmą kartą atsirado proga būti palankiai išklausytam Vestminsterio rūmuose. Pasitaikė tik nedidelis šaukštelis deguto. Ultradešiniųjų pažiūrų konservatorius Rupertas Allasonas atsistojo ir pareiškė: „Prašom nemanyti, kad čia atėjau jūsų palaikyti. Jūsų leidėjai teigia, kad, norėdamas nuslėpti savo kėslus, jūs juos apgavote dėl savo knygos turinio. Nemanau, kad teisinga jus saugoti už žmonių pinigus." Tas nedidelis niekingas išpuolis jam nesugadino nuotaikos kaip iki tol. Jis nebesitikėjo visuotinės meilės; jis žinojo – kad ir kur nueitų, sutiks tiek priešų, tiek draugų. Be to, ne visi jo priešininkai buvo dešinieji. Leiboristų partijos parlamento narys Geraldas Kaufmanas, garsiai reiškęs savo nepasitenkinimą pono Rushdie kūryba, viešai papeikė Marką Fisherį, kad šis pakvietė autorių į Bendruomenių rūmus. (Irano medžlisas pritarė Kaufmano nuomonei, kad kvietimas buvo „gėdingas".) Jo kelyje dar pasitaikė ne vienas kaufmanas ir allasonas. Svarbiausia buvo ir nepaleisti reikalo iš rankų.

Kalbėdamasis su Davidu Gore'u-Boothu iš Užsienio reikalų ministerijos jis tiesiai šviesiai paklausė apie gandus, kad britų vyriausybė prieštarauja jo naujajai atvirai kampanijai ir imasi slaptų veiksmų jai sužlugdyti. Gore'as-Boothas nuostabiai sugebėjo išlaikyti akmeninį veidą, kuriame nešmėstelėjo nė viena emocija. Gandus jis paneigė. „Jos Didenybės vyriausybė palaiko jūsų susitikimus su kitomis vyriausybėmis", – pasakė jis. Jis pasisiūlė padėti tarpininkaujant su policija, kad jo lankomų valstybių apsaugos pajėgos „nepersistengtų". Buvo sunku suprasti, ką manyti. Gal jis ėmė vilkti vyriausybę sau iš paskos.

Madrido universitetas jį pakvietė į Ispaniją Eskorialio rūmuose dalyvauti pokalbyje su Mario Vargasu Llosa. Kartu jis pasiėmė Elizabeth ir Zafarą, ir prieš konferenciją jie praleido tris ramias dienas Segovijoje. Ispanijos policija laikėsi labai nuošaliai, tad jis galėjo vaikščioti gatvėmis ir valgyti gražaus miestelio restoranuose beveik kaip laisvas žmogus. Aviloje jis pietavo su Mario ir jo žmona Patricia. Tai buvo nepamirštamos valandos. O Eskorialio rūmuose Madrido universiteto rektorius Gustavo Villapalosas pasakė, kad palaiko puikius ryšius su Iranu ir pasisiūlė tarpininkauti. Jis pasakojo, kad sykį Khomeini jį pavadino „labai šventu žmogumi". Šis siūlymas tarpininkauti buvo toks pat bergždžias, kaip ir visi kiti. Jis pasibaisėjo skaitydamas Villapaloso pranešimą Ispanijos spaudoje, kad siekdamas, jog jo pareiškimas būtų priimtas, autorius sutiko pakeisti ir iš *Šėtoniškų eilių* išmesti „žeidžiančius" fragmentus. Jis tai karštai neigė, ir nuo to laiko visi ryšiai su Villapalosu nutrūko.

„Privalai būti visose stotyse, – kadaise jam sakė Giandomenico Picco, – kad atvykus traukiniui būtum ten, kur reikia." Tačiau pro kai kurias stotis bėgiai nesidriekė. Jose buvo galima tik pastovėti.

Vos nusileidę Denveryje, jie suprato, kad padėtis rutuliojasi tragiška linkme. Vietinė policija į jo atvykimą sureagavo tarsi į Trečiojo pasaulinio karo anonsą, ir jiedviem su Elizabeth žengiant per oro uostą, visomis kryptimis bėgiojo vyrai, mosikuojantys milžiniškais koviniais ginklais, o policijos pareigūnai jam iš kelio vijo eilinius piliečius, buvo daug šūkavimo, badymo pirštais, tvyrojo neišvengiamos nelaimės atmosfera. Tai pašiurpino jį, išgąsdino praeivius, atbaidė oro linijas, kurios dėl *jo elgesio* atsisakė kada nors daugiau jį įsileisti į savo lėktuvus. Jis liko kaltas dėl apsaugos pajėgų išsidirbinėjimo.

Juos nuvežė į Boulderį, kur jis kartu su Oscaru Ariasu, Robertu Cooveriu, Williamu Styronu, Peteriu Matthiessenu ir Williamu Gassu pasisakė Panamerikos literatūros konferencijoje. „Lotynų Amerikos rašytojai jau nuo seno žino, kad literatūra yra gyvybės ir mirties klausimas, – sakė jis savo kalboje. – Dabar ir aš tai žinau." Jis gyveno amžiuje, kuriame, rodėsi, nyksta literatūros svarba. Be savo veiklos, dar jis norėjo propaguoti nepamainomą knygų svarbą ir ginti laisves, būtinas joms kurti. Savo puikiame romane *Jeigu keleivis žiemos naktį* Italo Calvino pasakė (savo personažo Arkadiano Pofyričiaus lūpomis): „Šiais laikais niekas taip nevertina spausdinto žodžio kaip policiniai režimai. Pagal kokį požymį galime išskirti tautas, kuriose literatūra iš tiesų gerbiama labiau nei sumos, skiriamos jai kontroliuoti ir užgniaužti?"* Tai puikiai apibūdino padėtį, tarkime, Kuboje. Kartą Philipas Rothas, kalbėdamas apie sovietinių laikų represijas, pasakė: „Kai pirmąkart buvau Čekoslovakijoje, man pasirodė, kad dirbu visuomenėje, kurioje viskas leidžiama ir dėl nieko nekvaršinama galvos, nors Prahoje mano sutikti čekų rašytojai manė, kad niekas neleidžiama ir dėl visko kabinėjamasi." Totalitarinių valstybių ir sovietų tironija gyvavo diktatoriškose Lotynų Amerikos šalyse bei keliose teokratinio fašizmo valstybėse, kurios spaudė jį ir daugelį kitų rašytojų, bet Jungtinėse Valstijose – liberaliame, tik gal kiek retokame, Boulderio, Kolorado valstijoje, ore – žmonės sunkiai galėjo pajusti tikrąjį represijų poveikį. Jis pasakė esąs pasiryžęs išaiškinti pasauliui, kuriame

* I. Calvino, *Jeigu keleivis žiemos naktį*, iš italų kalbos vertė Asta Žūkaitė, Vilnius: Baltos lankos, p. 283–284.

„viskas leidžiama ir dėl nieko nekvaršinama galvos", apie pasaulį, kuriame „niekas neleidžiama ir prie visko kabinėjamasi". Kolorado universiteto Boulderyje prezidentui teko asmeniškai įkalbėti kitas oro linijas jį parskraidinti namo. Jam baigus kalbą, jiedu su Elizabeth buvo išsyk nuvežti atgal į Denverio oro uostą ir kone įstumti į lėktuvą, skrendantį į Londoną. Policijos veiksmai nebuvo tokie pakrikę, kaip jiems atvykus, bet pakankamai aršūs, kad išgąsdintų praeivius. Ameriką jis paliko jausdamas, kad jo kampanija ką tik grįžo žingsnį atgal.

Baimė beldėsi į daugelio duris. Buvo nužudytas Egipto pasauliečių lyderis Faragas Fouda. Indijoje Delio valstybinio islamo universiteto garbės rektorius ir pripažintas istorikas profesorius Mushirulas Hasanas sulaukė „piktų musulmonų" grasinimų už tai, kad išdrįso pasipriešinti *Šėtoniškų eilių* draudimui. Jis buvo priverstas nusileisti ir pasmerkti knygą, bet minia reikalavo dar ir pritarti fatvai. Jis atsisakė. Dėl to ilgus penkerius metus negalėjo grįžti į universitetą. Berlyne „Mykonos" restorane buvo nužudyti keturi opozicijai priklausantys Irano kurdų politikai, atvykę į Socialistų internacionalo suvažiavimą, ir įtarta, kad prie žmogžudysčių prisidėjo Irano režimas. O Londone, jiedviem su Elizabeth miegant savo miegamajame, nugriaudėjo toks stiprus sprogimas, kad net sudrebėjo visi namai. Į kambarį įsiveržė ginklus išsitraukę policininkai ir nuvilko miegalius ant grindų. Jie gulėjo tarp ginkluotų policininkų, rodos, keletą valandų, kol buvo patvirtinta, kad sprogimas įvyko toliau, Steipls kampo žiede, po viaduku į šiaurinį aplinkkelį. Tai buvo laikinosios airių respublikonų armijos darbas; niekuo nesusijęs su jais. Bombą susprogdino ne musulmonai. Policininkai išėjo ir jie vėl atsigulė miegoti.

Musulmonų keliamas siaubas visada tykojo netoliese. Ajatola Sanei iš Chordado 15-osios fondo padidino siūlomą atlygį, prie jo priskaičiavęs „sąnaudas". (Žudikai, saugokite kasos kvitus, atgausite išlaidas už darbo pietus.) Iš Jungtinės Karalystės dėl ketinimo jį nužudyti buvo išsiųsti trys iraniečiai: ambasados darbuotojai Mehdi Sayesas Sadeghi ir Mahmoudas Mehdi Soltani bei „studentas" Gassemas Vakhshiteh. Irano medžlisas, – per paskutinius rinkimus išrinktas neva „nuosaikusis" medžlisas! – „paprašė" prezidento Rafsanjani palikti fatvą, o Rafsanjani palaikantis ajatola Jannati atsakė, kad „pats metas užmušti suskretėlį Rushdie".

Jis nuvažiavo į pietų Londoną pažaisti stalo teniso su Tomu Phillipsu šio studijoje. Atrodė, kad tai visai gera mintis. Tomas ėmė tapyti jo portretą, – jis pasiskundė Tomui paveiksle atrodantis per rūškanas, bet Tomas atšovė:

„Rūškanas? Kaip suprast? Aš jį pavadinau „Ponas Linksmutis", – tad jis dvi valandas pozavo, o tada pralaimėjo stalo teniso partiją. Pralaimėti šią partiją jam nepatiko.

Tądien Chordado 15-osios fondas paskelbė, kad netrukus ims siųsti į Jungtinę Karalystę žudikų grupes įvykdyti fatvos. Pralaimėti stalo teniso žaidimą buvo nesmagu, bet jis stengėsi išsaugoti sveiką protą.

Zafaras paliko Holo mokyklą – tą, kuri taip stengėsi jį apsaugoti nuo blogiausių jo tėvą ištikusių negandų padarinių, mokytojai ir mokiniai be jokių kalbų beprotybės apsuptyje jam leido džiaugtis įprasta vaikyste. Zafaro tėvai buvo labai dėkingi tai mokyklai. Reikėjo tikėtis, kad naujoji jį globos taip pat meiliai, kaip ir senoji.

Haigeito mokykla buvo tik dieninė, bet turėjo ir darbo dienomis primančių bendrabučių, ir Zafaras labai užsimanė ten apsigyventi. Tačiau po kelių dienų jis suprato negalintis pakęsti bendrabučio. Trylikametis berniukas norėjo asmeninės erdvės, o berniukų bendrabutyje jos nebuvo nė kiek. Dėl to jis išsyk nusiminė. Tėvai nutarė, kad jam reikia išeiti iš bendrabučio, ir mokykla pritarė jų sprendimui. Zafaras išsyk suspindo džiaugsmu ir pamilo mokyklą. Be to, jo tėvas jau turėjo namus prie Haigeito, tad darbo dienomis jis galėjo nakvoti pas jį, ir jiedu atsigriebė, ko buvo netekę per paskutinius ketverius metus: artumos, nuolatinių santykių ir kažko panašaus į laisvą bendravimą. Naujuosiuose namuose Zafaras turėjo atskirą kambarį ir paprašė jį apstatyti vien juodais ir baltais baldais. Draugų atsivesti jis negalėjo, bet suprato kodėl ir sakė, kad nesuka dėl to galvos. Netgi jei pas jį negalėjo lankytis mokyklos draugai, namie jam buvo daug geriau nei bendrabutyje. Jis ir vėl turėjo namus, kuriuose gyveno kartu su tėvu.

Indijoje, Ajodjos mieste, hinduistų ekstremistai sugriovė vieną seniausių Indijos mečečių, Babūro mečetę, pastatytą pirmojo Mogolų imperatoriaus. Ją sunaikinusieji teigė, kad mečetė buvo pastatyta ant hinduistų šventyklos Ramadžanmabhūmės, žyminčios Viešpaties Ramos, septintosios Višnaus avataros, gimimo vietą, griuvėsių. Smurtas buvo ne vien islamo prerogatyva. Sužinojus apie Babūro mečetės sunaikinimą, jį apėmė įvairialypis sielvartas. Jam buvo liūdna, kad religija vėl parodė, jog jos galia naikinti gerokai stipresnė už galią skleisti gėrį, kad dėl daugybės nepagrįstų teiginių, – jog nūdienos Ajodja stovi ten pat, kur buvo Ramajanos Ajodja, kur žiloje senovėje, nežinomais laikais karaliavo Rama; kad dievai ir jų avataros iš tikrųjų

egzistuoja, – buvo suniokotas tikrai gražus pastatas vien dėl to, kad atsirado šalyje be jokių griežtesnių įstatymų, saugančių jos paveldą, ir subūrus gana gausią bendruomenę bei pareiškus, kad ji veikia dievo vardu, buvo galima tokių įstatymų nepaisyti, jei jų ir būtų buvę. Jis taip pat liūdėjo dėl to, kad vis dar prijautė tai Indijos musulmonų kultūrai, kuri trukdė Mushirului Hasanui imtis savo darbo ir gauti vizą į gimtąją šalį. Musulmoniškosios Indijos istorija neišvengiamai buvo ir jo istorija. Vieną dieną jis ketino parašyti romaną apie Babaro vaikaitį Akbarą Didįjį, kuris mėgino sutaikyti daugybę Indijos dievų bei jų sekėjų ir kurį laiką jam tai sekėsi.

Indijos padarytos žaizdos buvo giliausios. Pranešė, kad jam nėra jokių vilčių gauti vizą į savo gimtąją ir didžiausią įkvėpimą teikiančią šalį. Jis buvo nepageidaujamas netgi Londono Indijos kultūros centre, nes, anot centro vadovo (ir Mahatmos vaikaičio) Gopalo Gandhi, jo pasirodymas būtų traktuojamas kaip antimusulmoniškas ir pakenktų pasaulietiškai centro reputacijai. Sukandęs dantis jis grįžo prie darbo. *Paskutinis Mauro atodūsis* buvo visiškai pasaulietiškas romanas, bet aprašomoje šalyje autorius laikytas nesantaiką kurstančiu sektantu. Jam virš galvos susitvenkė debesys. Tačiau jis pastebėjo, kad jo kraugeriškumas prilygo nuoskaudai; kad jis vis dar geba kurti sakinius, kad jo vaizduotė vis dar kibirkščiuoja. Jis neketino leisti, kad jo meną sugadintų jam rodomas priešiškumas.

Neturėdamas kito pasirinkimo jis iš dalies tapo savo paties ambasadoriumi. Tačiau politikuoti išmoko nelengvai. Jis skaitė kalbas ir diskutavo apie savo padėtį, ir prašė pasaulio viršūnių pasipriešinti tam naujajam „per nuotolį valdomam terorizmui“, tam po pasaulį badančiam pirštui: „Tai jis, matot jį? Užmuškit tą plikį su knyga“; siekė, kad būtų suvokta, jog jei fatvos skatinamas terorizmas nebus pažabotas, jis tikrai kartosis. Tačiau dažniausiai jam pačiam tie žodžiai atrodė blankūs. Jam pasakius kalbą Šiaurės Taryboje, Suomijoje, buvo pasirašytos rezoliucijos, sukurta pakomitečių, žadėtas palaikymas; tačiau jis negalėjo atsikratyti nuojautos, kad nepasiekta nieko svaraus. Jį labiau džiugino už lango atsiveriantis grožis rudeninio miško, po kurį jam pasitaikė proga išeiti pasivaikščioti su Elizabeth, įkvėpti tyro oro ir trumpam pajusti laisvę; jo manymu, tuo metu tai buvo didesnė palaima nei visos pasaulio rezoliucijos. Elizabeth švelniai drąsinant, jo neviltis išsisklaidė. Ji sakė, kad jis vėl atrado balsą ir jo Klaida grimzta į praeitį, nors jam ir toliau metų metus reikėjo neigti tada pasakytus žodžius. Jo klausėsi su pagarba, o tai, be abejo, buvo gera, žinant, kad tiek daug žmonių niekingai numojo į jo asmenybę ir kūrybą. Jis tvirtino, kad per didžiausius sovietinio

komunizmo išpuolius Vakarų marksistai stengėsi atriboti Tikrąjį tikėjimą, Karlo Marxo lygybės ir teisingumo viziją, nuo „egzistuojančio socializmo“. Tačiau kai SSRS sugriuvo ir tapo akivaizdu, kad žmonių, padėjusių nuversti despotus, akyse „egzistuojantis socializmas“ nepataisomai užteršė marksizmą, patikėti Tikruoju tikėjimu, nesuteptu realaus pasaulio nusikaltimais, tapo nebeįmanoma. Tuomet, islamo valstybėms kuriant naujas tironijas ir daugybę baisumų vykdant dievo vardu, panaši atskirtis radosi ir tarp musulmonų; taigi, atsirado kruvinųjų teokratijų „egzistuojantis islamas“ ir Tikrasis tikėjimas taika ir meile.

Jam buvo sunku su tuo susitaikyti ir jis mėgino rasti tinkamą paaiškinimą. Jis puikiai suprato ginančiuosius musulmonų kultūrą; kai griuvo Babūro mečetė, jam skaudėjo taip pat, kaip ir jiems. Jį patį žavėjo daugybė musulmonų visuomenės gerovių: jos dosnumas, jos architektūros grožis, dailė ir poezija, jos indėlis į filosofiją ir meną, jos arabeskos, mistikai ir nuosaiki plačių pažiūrų musulmonų, kaip jo senelio, jo motinos tėvo, daktaro Ataullah Butto, išmintis. Daktaras Buttas iš Alygaro dirbo šeimos gydytoju ir taip pat dėstė Alygaro musulmonų universiteto Tibijos koledže, kur Vakarų medicina studijuota kartu su tradiciniu indišku gydymu vaistažolėmis, jis buvo iškeliavęs į piligriminę kelionę Mekon, visą gyvenimą kasdien melsdavosi penkiskart ir buvo vienas tolerantiškiausių anūko kada nors sutiktų žmonių, stačiokiškas, geraširdis, atviras visoms maištingoms vaikiškoms ir paaugliškoms mintims, net ir minčiai apie Dievo nebuvimą, nors ir be galo kvailai minčiai, kaip būtų pasakęs jis, bet reikalaujančiai nuodugnaus apsvarstymo. Jei daktaras Buttas tikėjo islamu, tuomet šis nebuvo kuo nors blogas.

Tačiau kažkas graužė jo senelio tikėjimą, jį ėdė ir gadino, vertė jį siauraprotiškumo, nepakantumo, knygų draudimo, mąstytojų persekiojimo, absoliutizmą iškeliančia ideologija, verčiančia dogmas ginklu, kuriuo būtų kovojama su dogmų nesilaikymu. Su tuo reikėjo kovoti, bet prieš kylant į kovą reikėjo tai įvardyti, o vienintelis tam tinkamas vardas buvo *islamas*. Egzistuojantis islamas tapo savo paties nuodu, kuris marino musulmonus, ir tai reikėjo pranešti Suomijoje, Ispanijoje, Amerikoje, Danijoje ir visur kitur. Jis taip pat norėjo pasisakyti už idėją, kad visi žmonės turi teisę į laisvę ir kad tai nėra, kaip tvirtino Samuelis Huntingtonas, Rytų kultūroms svetima Vakarų sąvoka. Kai Vakaruose buvo įteisinta „pagarba islamui“, kuri tebuvo musulmonų baimė, įvilkta į tartiufišką veidmainystę, kultūrinio reliatyvizmo vėžys ėmė ėsti turtingas šiuolaikinio pasaulio multikultūras, o tuo slidžiu keliu jos galėjo mikliai nusliuogti į Johno Bunyano Nevilties liūną.

Kapstydamasis iš vienos valstybės į kitą, baladodamasis į galingųjų duris ir, spaudžiamas vienų ar kitų apsaugos pajėgų, stengdamasis atrasti laisvės akimirką, jis mėgino atrasti žodžius pateisinti ne vien sau, bet ir tam, už ką kovoja ar nuo tada norėjo kovoti.

Viena „laisvės akimirka" pasitaikė, kai jį pakvietė į U2 koncertą Erls Korte. Tai įvyko per grupės turnė „Achtung Baby" su scenoje kybančiais psichodeliniais trabantais. Kai jis apie tai pranešė, policija išsyk sutiko: pagaliau jie sulaukė, ko norėjo! Paaiškėjo, kad Bono yra skaitęs *Jaguaro šypseną* ir, kadangi jiedu lankėsi Nikaragvoje panašiu metu, jis panoro susitikti su knygos autoriumi. (Nikaragvoje su Bono jis nebuvo susitikęs, bet vieną dieną jo šviesiaakė blondinė vertėja Margarita, Jayne Mansfield antrininkė, džiaugsmingai sukrykštė: „Atvažiuoja Bono! Bono Nikaragvoje!", o tada ta pat intonacija ir tokiu pat giedru žvilgsniu pridūrė: „Kas tas Bono?") Taigi, jis pateko į Erls Korto areną, stovėjo šešėlyje, klausėsi. Jiedu matėsi neilgai, bet tarp jųdviejų užsimezgė draugystė. Po koncerto jį iš užkulisių nuvedė į vagonėlį, pilną sumuštinių ir vaikų. U2 pasirodymuose nebūdavo fanių; tik auklyčių. Vos įėjusį, Bono apšoko dukros. Jis buvo nusiteikęs pasikalbėti apie politiką: apie Nikaragvą, artėjantį protestą prieš radioaktyviųjų atliekų laidojimą Selafilde, Šiaurės Anglijoje, apie *Šėtoniškų eilių* paramą.

Venecijoje susituokė Nigella Lawson ir Johnas Diamondas. Jį, kaip ir visus jų draugus, ši žinia nudžiugino. Kur tik pasirodydavo Johnas, visur skambėdavo juokas. „Groucho" klube surengtame jų vestuvių vakarėlyje buvo patiektas Ruthie Rogers pagamintas tortas, kurį sukūrė, pasak Ruthie, jos vyras, patsai didysis architektas. Johnas nekaltai tarė: „Negali būti. Juk jei jį sukūrė Richardas Rogersas, visi ingredientai turėtų būti išorėje."

Vokietija buvo didžiausia Irano prekybos partnerė. Jam reikėjo ten nuvykti. Nedidukė, arši Vokietijos Bundestago narė Thea Bock, pasak jos pačios, ketino pasirūpinti, kad jis susitiktų su „visais". Tačiau pirmiausia jam reikėjo nukakti iki Bonos, o nei „Lufthansa", nei „British Airways" oro linijomis skristi jis negalėjo. Thea Bock suveikė mažytį ryškiai raudoną nuosavą lėktuvėlį, lyg iš istorijos apie Pirmąjį pasaulinį karą – „Biglis ir fatva". Lėktuvėlis buvo toks mažas ir senoviškas, kad net turėjo *atidaromus langus.* Jis skrido taip žemai, kad buvo baisu, jog neužkabintų kalvos ar varpinės. Jutėsi, lyg važiuodamas dangumi indiška motorine rikša. Laimei, oras buvo

geras, saulėtas, diena rami, ir jo pilotui pavyko be nuotykių nuskraidinti savo mažąjį kledarą į Vokietijos sostinę, kur visi susitikimai, Thea Bock pastangomis, praėjo taip puikiai, kad iraniečiai baisiai suirzo, nes ūmai, nei iš šio, nei iš to, Rushdie šiltai sutiko socialdemokratas Björnas Engholmas, Vokietijos parlamento pirmininkė Rita Süssmuth ir daugelis kitų svarbių Vokietijos parlamento narių; o kadangi užsienio reikalų ministras Klausas Kinkelis buvo išvykęs į užsienį, ministerijoje Rushdie priėmė Kultūros skyriaus vadovas daktaras Schirmeris. Irano ambasadorius per Vokietijos televiziją piktai pareiškė, kad, jo įsitikinimu, Vokietija nežlugdys savo santykių su Iranu dėl to žmogaus. Jis taip pat pasakė, kad, siekdami apjuodinti Iraną, perėjūną gali būti pasirengę nužudyti musulmonų žudikais apsimetę Amerikos ar Izraelio smogikai.

Kitą dieną ambasadorius Hosseinas Musavianas buvo atvežtas į Vokietijos užsienio reikalų ministeriją. „Mes ginsime poną Rushdie, – pasakė užsienio reikalų ministro pavaduotojas. – Po mūsų itin nuoširdaus pokalbio, jis [Irano ambasadorius] tai jau žino.“ Kalbos, kad žmogžudystę gali įvykdyti JAV ar Izraelio žvalgybos, buvo pavadintos „absurdu“. Ambasadorius Musavianas pasakė, kad jo žodžiai buvo „iškraipyti“.

Taigi, kaip sakė Frances, atsirado *inercija*; tačiau ar buvo suburta *kritinė masė* (vienas jos mėgstamiausių terminų)? Dar ne. Pasigirdo dar vienas bjaurus Bradfordo mečečių tarybos pareiškimas, kuriame tvirtinta, kad kampanija tik blogino padėtį ir kad autoriui neverta tikėtis jokio musulmonų bendruomenės „nuolaidžiavimo“. Tarybos prezidentas Liaquatas Husseinas tvirtai tikėjo esąs svarbus žmogus, kalbantis svarbius dalykus. Tačiau jo žodžiai skambėjo tarsi balsas iš praeities. Jo penkiolika minučių šlovės išseko.

Jis nuvyko į Stokholmą atsiimti rašytojams, kovojantiems su persekiojimu, teikiamo Kurto Tucholsky apdovanojimo ir kreiptis į Švedijos akademiją. Žinoma, Iranas apdovanojimą pasmerkė. Vyriausiasis Irano teisėjas pareiškė savo nuomonę, o tada prabilo ir dosnusis ajatola Sanei. Jis ėmė rašyti: „Brangus vyriausiasis neteisėjau, – bet tada nutraukė įsivaizduojamą laišką. Kai kurie žmonės nebuvo verti net įsivaizduojamų laiškų. – Mano brangus dosnusis Sanei, norėčiau atkreipti jūsų dėmesį į bręstantį maištą. Gali būti, kad jūs ir jūsų bičiuliai sulauksite kapitono Bligh likimo, dreifuodami mažoje valtelėje, vilsitės nusikapanoti iki Timoro krantų.“

Švedijos akademija rinkosi dailioje rokoko stiliaus salėje, viršutiniame Stokholmo akcijų biržos aukšte. Aplink ilgą stalą stovėjo devyniolika

pilkšvai melsvu šilku aptrauktų kėdžių. Viena jų buvo skirta karaliui, jei jis nuspręstų pasirodyti. Ant kėdžių atkalčių buvo romėniški skaičiai nuo I iki XVIII. Akademikui mirus, į jo kėdę būdavo renkamas naujas narys, kol jis ar ji taip pat iškeliaus į dangiškąją aukštybių akademiją. Jis išsyk prisiminė guvų G. K. Chestertono trilerį *Žmogus, kuris buvo Ketvirtadienis* apie anarchistų grupuotę, kurios septyni lyderiai buvo pasivadinę savaitės dienomis. Kita vertus, jis atėjo susitikti ne su anarchistais. Jam buvo leista patekti į literatūros švenčiausių švenčiausiąją salę, kur teikiama Nobelio premija, ir kreiptis į santūriai draugišką žilagalvių aukštuomenės narių sambūrį. Larsas Gyllenstenas (XIV) ir Kerstin Ekman (XV), akademikai, atsisakę savo vietų prie stalo, prieštaraudami baikščiam savo kolegų atsakui į fatvą, nedalyvavo. Jų kėdės buvo tarsi tylus priekaištas. Tai jį nuliūdino; jis vylėsi juos sutaikyti. Akademija jį pakvietė norėdama atsiprašyti už tai, kad anksčiau tylėjo. Jį pasikvietę, jie parodė savo palaikymą. Prie stalo, greta tuščios karaliaus kėdės, buvo pastatyta devynioliktoji kėdė be numerio, jis atsisėdo, kalbėjo ir atsakinėjo į klausimus, kol akademikų smalsumas buvo patenkintas. Kėdėse palei sieną susodintoms Elizabeth, Frances ir Carmel buvo leista stebėti.

Jis pasakė, kad pačioje ginčo dėl *Šėtoniškų eilių* šerdyje, už visų kaltinimų ir smurto, glūdi nepaprastos svarbos klausimas: *Kas valdys pasakojimą?* Kam priklauso, kam turėtų priklausyti galia ne vien pasakoti istorijas, su kuriomis ir kuriose mes visi gyvename, bet galia nuspręsti, kaip tos istorijos turi būti papasakotos? Nes kiekvienas mūsų gyvena pagal istorijas ir pačiose istorijose, vadinamuosiuose didžiuosiuose naratyvuose. Tauta buvo viena istorija, šeima – dar kita, o religija – trečia. Jis, kaip kuriantis menininkas, žinojo, kad vienintelis atsakymas į šį klausimą buvo: *Šią galią privalo ar privalėtų turėti kiekvienas.* Mes visi privalėtume turėti teisę kritikuoti, ginčyti, pajuokti didžiuosius naratyvus ir reikalauti, kad jie keistųsi, kad atspindėtų laikmetį. Mes turėtume apie juos kalbėti pagarbiai, nepagarbiai, karštai, kandžiai ir apskritai kaip tik mums patinka. Šią teisę turi kiekvienas atviros visuomenės narys. Tiesą pasakius, galima teigti, kad mūsų gebėjimas atpasakoti ir perkurti savo kultūros istoriją buvo puikiausias įrodymas, kad mūsų visuomenė iš tikrųjų laisva. Laisvoje bendruomenėje diskusijos apie didįjį naratyvą niekad netyla. Tačiau uždaroje tokius debatus visad užčiaupia turintieji politinę ar ideologinę galią. „Mes papasakosim jums istoriją, – sako jie, – ir paaiškinsim, kaip ją suprasti. Pasakysim, kaip tą istoriją pasakoti ir uždrausim ją pasakoti kaip nors kitaip. Jei jums nepatiks, kaip mes ją pasa-

kojam, tapsite valstybės priešais arba savo tikėjimo išdavikais. Jūs neturite teisių. Vargas jums! Mes jus rasime ir parodysime, ką reiškia priešgyniauti."

Pasakas mokantis sekti gyvūnas privalo turėti teisę jas pasakoti.

Susitikimo pabaigoje jam buvo įteikta dovana. Pakeliui iš salės buvo vienas plačiai žinomas akademijai priklausantis restoranas „Den Gyldene Freden" („Auksinė taika"). Kiekvieną savaitę po posėdžio visi aštuoniolika, ar tiek, kiek susirinkdavo, narių pereidavo vakarieniauti į privačią salę „Auksinėje taikoje". Užėjęs, kiekvienas susimokėdavo sidabrine moneta su akademijos šūkiu *Snille och smak*. Talentas ir skonis. Jiems išeinant iš restorano, kiekvieną monetą grąžindavo. Jos niekad nedalijamos eiliniams piliečiams, bet tądien iš akademijos jis išėjo kišenėje nešinas vienu sidabriniu.

Tąkart Niujorke jo nelaukė nei palyda, nei leitenantas Bobas, nerimaujantis dėl to, ką Elizabeth galėtų padaryti su šakute. (Jis atskrido ilgesniu „Scandinavian Airlines" linijų reisu per Oslą.) Per oro uostą jį palydėjo apsaugos darbuotojai, bet rūpyba juo tuo ir baigėsi. Kadangi nebuvo planuojamas joks viešas pasirodymas, Amerikos policija nutarė jį palikti likimo valiai. Jam buvo leista keletą dienų praleisti beveik visiškoje laisvėje, kokios jis nebuvo patyręs per ketverius metus. Jis apsistojo Andrew Wylie bute, o Niujorko policijos departamento automobiliai budėjo gatvėje. Per tas dienas jis susitaikė su Sonny Mehta. Ir pavakarieniavo su Thomu Pynchonu.

Vienas geriausių Andrew bruožų buvo jo nenoras laikyti pykčio. „Jums su Sonny derėtų užglaistyti nesutarimus – pasakė jis. – Judu labai seni draugai. Tai būtų teisinga." Be to, alyvos šakelė būtų buvusi naudinga verslui. Žvelgiant į ateitį „Random House" buvo tinkamiausias leidėjas, galintis perimti *Šėtoniškų eilių* leidimą minkštais viršeliais. „Penguin" leidykla to niekada nebūtų ėmusis, be to, ji buvo „Granta Books" platintoja, ir nors Billas buvo nepaprastai draugiškas ir didvyriškas, ilgalaikių santykių su „Granta" nereikėjo tikėtis. „Negalim pamesti iš akių tikslo, – pasakė Andrew, – o tikslas yra rasti visoms tavo knygoms, taip pat ir *Eilėms*, normalų leidėją." Jis manė, kad Konsorciumo išleistai knygai įveikus leidimo minkštais viršeliais baimę, tapo įmanoma įkalbėti Sonny nebūgštaujant imtis naujų knygų ir įsipareigoti leisti senas. „Gal ne iš karto, – patarė Andrew, – bet kai išleis tavo naujausią romaną. Esu įsitikinęs, kad jie sutiks. Būtent taip ir reikėtų pasielgti." Nieko nelaukęs, jis ir Gillonas sudarė sutartį dėl *Paskutinio Mauro atodūsio* su Sonny ir „Knopf" leidykla. Jie taip pat apramino Billą, nes išgirdęs jų planą jis labai nusiminė. Tačiau Billas visų pirma buvo draugas,

o tik paskui leidėjas, tad jis gana geranoriškai suprato Andrew siūlymą. Jis išgelbėjo nuo Sonny *Haruną*, o tada be jokios pagiežos sutiko jam perleisti *Maurą*.

Prieš pasirašydami kokią nors sutartį, jiedu su Sonny privalėjo užkasti karo kirvį, o tai ir buvo pagrindinis jo kelionės į Niujorką tikslas. Andrew taip pat susisiekė su Pynchono agente (ir žmona) Melanie Jackson, ir uždarasis *Žemės traukos vaivorykštės* autorius sutiko pasimatyti. Galiausiai abu susitikimai buvo sujungti į vieną. Jis ir Pynchonas vakarieniavo su Sonny jo šeimos bute, viduriniame Manhatane. Nesantaika su Sonny buvo užglaistyta apsikabinimu, o *Haruno* reikalai liko neaptarti. Sonny buvo linkęs taip nebyliai spręsti reikalus – keblesnes problemas nutylėti ir judėti toliau – galbūt tai buvo tik į gera. Tada atvyko Pynchonas, atrodantis taip, kaip turėtų atrodyti Thomas Pynchonas. Aukštas, vilkintis raudonai ir baltai margus medkirčio marškinius ir mėlynus džinsus, Alberto Einsteino plaukais ir Kiškio Kvankos dantimis. Po pirmojo pusvalandžio Pynchonas, rodėsi, atsipalaidavo ir ėmė be pertrūkio pasakoti apie Amerikos darbininkų judėjimo istoriją ir apie savo narystę jame, kuri prasidėjo dar jaunystėje įsidarbinus techninių tekstų rašytoju įmonėje „Boeing", apie techninių tekstų rašytojų profesinę sąjungą. Buvo gan keista pagalvoti, kad tie naudojimo instrukcijų rašytojai, klausydamiesi iškilaus amerikiečių rašytojo kalbos, jį, ko gero, laikė eiliniu kolega, kadaise rašiusiu naujienlaiškius apie CIM-10 „Bomarc" raketos saugumą, nenutuokdami, kad Pynchono žinios apie tą raketą įkvėpė jo nepaprastus per Antrąjį pasaulinį karą ant Londono kritusių V-2 raketų aprašymus. Pokalbis užsitęsė gerokai po vidurnakčio. Galop Pynchonas tarė: „Vaikinai, jūs turbūt jau pavargot, ką?", ir jie išties jau buvo pavargę, bet kartu galvojo: „Juk tai Thomas Pynchonas, negalim eit miegot."

Kai Pynchonas išėjo, jis pamanė: „Ką gi, tapome draugais. Kai lankysiuos Niujorke, galėsim susitikti išgerti ar užkąsti ir ilgainiui susipažinsime artimiau."

Tačiau jie daugiau nebesusitiko.

Džiugios dienos. Jis ir Gita važinėjosi po parką bagiu, ir nors viena senutė ir aiktelėjo „Jergutėliau!", niekas dėl to nė nemirktelėjo. Jis pusryčiavo su Giandomenico Picco, ir šis pasakė: „JAV yra problemos sprendimas." Jis vaikštinėjo po Baterijos parką ir po Linkolno centrą. Andrew biure jis emocingai susitiko su seniai matytu Michaelu Herru, persikėlusiu į Ameriką ir apsigyvenusiu savo vaikystės mieste Kazenovijoje, Niujorko valstijos šiaurėje, iš kur galima ranka pasiekti Čitenangą, L. Franko Baumo, *Ozo šalies*

burtininko autoriaus, gimtinę. Be to, Sonny surengė jam vakarėlį, kuriame dalyvavo Paulas Austeras ir Siri Hustvedt, Donas DeLillo, Toni Morrison, Susan Sontag, Annie Leibovitz ir Paulas Simonas. Smagiausia to išsilaisvinimo vakaro, per kurį jis vėl pasijuto vienintelio jo geidžiamo pasaulio dalimi, akimirka jam buvo, kai Bette Bao Lord rimtu veidu, nuoširdžiai susidomėjusi Susan Sontag paklausė: „Susan, jūs turite kokių nors įdomesnių keistenybių?"

Jis ir Elizabeth išėjo pasivaikščioti po Long Ailandą su Andrew ir Camie Wylie link jų namų Voter Milo gyvenvietėje, ir prie jų prisidėjo Ianas McEwanas, Martinas Amisas, Davidas Rieffas, Billas Bufordas bei Christopheris ir Carol Hitchensai. Andrew surengtame vakarėlyje Susan Sontag atskleidė vieną įdomesnių savo keistenybių. Iš tikrųjų ji buvo dvilypė: Geroji Susan ir Blogoji Susan, ir nors Geroji Susan buvo protinga, linksma, lojali ir gan ori, Blogoji kartais būdavo chuliganiška siaubūnė. Jauna „Wylie" agentūros darbuotoja kažką pasakė apie konfliktą Bosnijoje, ir tai nepatiko Susan, tad iš jos riaumodama išsiveržė Blogoji Susan ir jaunesniosios „Wylie" agentės gyvybei iškilo rimtas pavojus. Susan kova su ta mergina nebuvo lygi, todėl jiedu su Billu Bufordu atėjo nuraminti galingosios Sontag taukšdami jai niekus.

– Ei, Susan, ką manai apie žaidėjų keitimą „Yankees" komandoje?

– Ką? Ką čia šnekat? Man *nusispjaut* į „Yankees" komandą, aš norėjau šiai merginai paaiškint...

– Taip, bet, Susan, privalai pripažint, kad El Duque tikrai ne iš kelmo spirtas.

– Ne, tai svarbu, ši mergina mano, kad Bosnijoje...

– Susan, o kaip tau vynas? Man rodos, raudonasis atsiduoda kamščiu.

Galiausiai, nugalėta bereikšmių kalbų, Sontag nutilo ir jaunajai agentei buvo leista gyventi.

Lapkritis buvo šaltas, bet jie išbėgo į paplūdimį pamėtyti kamuolio, svaidė į jūrą akmenis ir žaidė savo kvailus žodinius žaidimus (pavyzdžiui, žaidimą „Ne itin vykę knygų pavadinimai": *Ponas Živago, Atsisveikinimas su šautuvais, Kuriam skambina varpai, Dvi Ivano Denisovičiaus dienos, Madmuazelė Bovari, Forsaitų kilpa, Aukštasis Getsbis, Šoferis, Meilė gripo metu, Tobis Dikas, 22-oji sąlyga, Raspberis* Finas*), ir aplinkui nesimatė jokių apsauginių. Tomis draugystės kupinomis dienomis jis ėmė šviesiau žvelgti į

* Avietė (plg. *hucklberry* – mėlynė). (Angl.)

ateitį. Jei Amerika jam būtų leidusi persikelti ir tyliai pasilikti jos žemėje bei atsiduoti likimui, gal tai būtų buvusi geriausia galimybė artimiausiu metu atrasti laisvę; galbūt, kol kovojo su grėsme, jam būtų pavykę bent iš dalies išsilaisvinti mėnesiui, vieniems ar porai metų, gal trejiems. Juk galiausiai jis buvo ne kas kitas, kaip laisvės trokštanti pavargusi minia. Jis išgirdo uosto statulos giesmę, ir jam rodės, kad ji gieda jam.

Jo leidėja Kanadoje Louise Dennys, Kanados PEN centro prezidentė, Grahamo Greene'o dukterėčia, geriausia Toronto redaktorė ir, negana to, aukščiausios ir dailiausios jam pažįstamos sutuoktinių poros pusė (ji buvo ištekėjusi už dar aukštesnio ir tokio pat išvaizdaus Rico Youngo), panoro, kad jis vėl netikėtai pasirodytų kasmetiniame Kanados PEN centro labdaros renginyje. Ji buvo tikra, kad paskui jis galės susitikti su svarbiausiais politikais ir kad tai paskatins Kanadą entuziastingai „įstoti į klubą". Buvo rastas privatus lėktuvas. Gana įspūdingas, su Ralpho Laureno suprojektuotu interjeru, tad kelionė per Atlantą buvo patogiausia jo gyvenime. Tačiau jam būtų buvę mieliau stovėti eilėje Hitrou oro uoste ir skirsti kaip visi kiti keleiviai. Kai gyvenimą sudarė gausybė krizių ir skubių sprendimų, būtent įprastinis gyvenimas jam atrodė lyg prabanga – be galo geidžiamas, bet nepasiekiamas.

Toronte juos pasitiko Ricas Youngas ir romanistas, PEN centro atstovas Johnas Ralstonas Saulas, ir jie buvo nuvežti į Michaelo Ondaatje ir Lindos Spalding namus. Kitą dieną prasidėjo darbas. Jis davė ne vieną interviu, tarp jų ir vienam žymiausių Kanados žurnalistų Peteriui Gzowski, kuris savo radijo laidoje jo paklausė apie lytinį gyvenimą.

– Be komentarų, – atsakė jis.

– Bet, – neatlyžo Gzowski, – tai nereiškia, kad jūs nesimylite?

Per pietus jis susitiko su Ontarijo premjeru Bobu Rae, be kurio pagalbos nebūtų pavykę gauti lėktuvo. Rae buvo jaunatviškas, draugiškas, šviesių plaukų, avėjo sportiniais bateliais ir sakėsi sutikęs pasirodyti labdaringo renginio scenoje, nors jo žmona ir baiminosi, kad jį nužudys. Pasirodo, Kanados saugumas perspėjo visus politikus su juo nesusitikti; arba tai buvo patogus būdas išsisukti. Dėl vienokios ar kitokios priežasties tartis dėl susitikimų buvo sunkoka. Tą vakarą jiedu su Elizabeth vakarieniavo Johno Saulo bei televizijos žurnalistės ir būsimos Kanados generalgubernatorės Adrienne Clarkson namuose, o po vakarienės Adrienne atsistojo ir gražiu stipriu balsu jiems padainavo „Hello, Young Lovers".

Kitą vakarą jie visi susirinko Žiemos sodo teatro užkulisiuose, ir jis apsivilko Rico atneštus PEN centro marškinėlius. Išsiviepęs atvyko Johnas Irvingas. Įsiveržė Peggy Atwood su kaubojaus skrybėle ir kutuotu švarku ir jį pabučiavo. Tada prasidėjo „Rusdhie“ dalis ir renginys ėmė panėšėti į literatūrinius apdovanojimus, nes vienas rašytojas po kito pasakojo skaudžius fatvos istorijos įvykius ir sėdosi ant scenos. Johnas Irvingas meiliai pasakojo apie jų seniai įvykusį susipažinimą ir perskaitė *Vidurnakčio vaikų* pradžią bei pabaigą, o tada jo pristatyti atėjo Atwood, ir jam išėjus į sceną tūkstantis du šimtai žmonių neteko amo, o tada griausmingai ėmė reikšti savo palaikymą ir meilę. Jis pagalvojo, kad jo virtimas simboliu buvo gana keistas. Jis nesijautė simbolinis. Jis jautėsi... *tikras*. Tačiau tada tai galbūt buvo jo geriausias ginklas. Simbolinis jo rėmėjų sukurtas Salmanas, idealizuotas Laivės Salmanas, nepriekaištingai ir tvirtai atstovaujantis aukščiausioms vertybėms, atsvėrė ir galiausiai galėjo nugalėti priešininkų sukurtą jo demonizuotą pavidalą. Jis iškėlęs ranką pamojavo, ir, gaudesiui nutilus, linksmai papasakojo apie raganų medžioklę ir pavojingą komedijos galią, o tada perskaitė savo apsakymą „Kristupas Kolumbas ir Ispanijos karalienė Izabela sutvirtina santykius“. Louise norėjo, kad jis jaustųsi kaip rašytojas literatūrinėje bendruomenėje ir kad pateiktų jiems savo kūrybos. Jam baigus skaityti atėjo Louise ir perskaitė jį palaikantį Kanados užsienio santykių sekretorės Barbaros Macdougall pranešimą, o tada atėjo Bobas Rae ir jį apkabino – jis buvo pirmasis tai padaręs vyriausybės vadovas, – ir žiūrovai vėl užgriaudėjo. To vakaro jis niekad nepamiršo.

Irano ambasada Otavoje ėmė priekaištauti Kanados vyriausybei, kad jai iš anksto nebuvo pranešta apie jo vizitą. Tai buvo juokingiausias savaitės anekdotas.

O prieš, tarp ir po šių kelionių jiedu su Elizabeth kūrėsi naujuosiuose namuose. To namo jis niekados nebūtų rinkęsis, niekad nenorėjo gyventi tame rajone; dėl kartu turinčių gyventi policininkų jis buvo per didelis, per brangus, per konservatyvus. Tačiau Davidas Ashtonas Hillas šauniai pasidarbavo, o Eilzabeth jį dailiai apstatė, ir jis turėjo nuostabų darbo kabinetą, o svarbiausia – tai buvo jam priklausantys namai, o ne paslaugių užvadų išnuomotas, policininkų rastas ar draugų iš geraširdiškumo užleistas būstas; tad tuos namus jis pamilo ir jį apėmė savotiška ekstazė. *Namai namučiai*. Pupyčmobilis įvažiavo pro automatinius vartus, pakilo ir, jį įleidę, šarvuoti garažo vartai užsidarė, ir jis atvyko. Jo neišvarys joks policininkas. „Brolau, aš

jau per senas leistis į keliones", – po Restauracijos pasakė karalius Karolis II, ir jis visiškai pritarė karaliui. Jo mintys sukosi ir apie Martiną Lutherį. *Hier stehe ich. Ich kann nicht anders.** Martinas Lutheris, žinoma, kalbėjo ne apie nuosavybę. Tačiau jis jautėsi lygiai taip pat. „Aš stoviu čia, – sakė jis sau. – Aš čia taip pat ir sėdžiu, minu dviratį treniruoklį, žiūriu televizorių, prausiuosi, valgau ir miegu. Kitaip negaliu. Billas Bufordas jo paprašė pabūti vienu iš 1993-iųjų Geriausio Britanijos romanisto rinkimų teisėjų. 1983-iaisiais jis kartu su Ianu McEwanu, Martinu Amisu, Kazuo Ishiguro, Grahamu Swiftu ir Julianu Barnesu buvo pirmajame tų rinkimų sąraše. O dabar jau jis skaitė darbus, sukurtus jaunųjų rašytojų: Jeanette Winterson, Willo Selfo, Louis de Bernières'o, A. L. Kennedy, Beno Okri, Hanifo Kureishi. Jo kolegos teisėjai buvo A. S. Byatt, Johnas Mitchinsonas iš „Waterstone's" knygynų tinklo ir pats Billas. Pasitaikė malonių atradimų (Iainas Banksas) ir nusivylimų (Sunetra Gupta nebuvo Britanijos pilietė, tad jos nebuvo galima vertinti). Jie mikliai sutarė dėl daugiau nei pusės rašytojų ir pirmojo dvidešimtuko, bet tada prasidėjo įdomūs nesutarimai. Jis mėgino ginčytis su Antonia Byatt dėl Roberto McLiamo, bet pralaimėjo. Jai buvo artimesnis D. J. Tayloras, bet tame mūšyje buvo nugalėta ji pati. Kilo nesutarimų, kurią Luciano Freudo dukrą reikėtų įtraukti į sąrašą, Esther Freud ar Rose Boyt. (Jie pasirinko Esther). Jis buvo didelis A. L. Kennedy kūrybos gerbėjas ir sugebėjo sutelkti pakankamai paramos, kad įveiktų Antonios pasipriešinimą. Po karštų, rimtų ginčų liko šešiolika rašytojų, dėl kurių vieningai sutarė visi teisėjai, ir pirmasis ketvertukas, dėl kurio visi vienodai smarkiai nesutarė. Kai tik sąrašas buvo paviešintas, jo įsikibo Londono literatūrinės balos piranijos.

Gavęs išskirtinę teisę atskleisti į dvidešimtuką atrinktų rašytojų sąrašą ir sutikęs atitinkamai jį pagarsinti, Harry Ritchie laikraštyje *The Sunday Times* ėmėsi pilti ant sąrašo pamazgas. Jis paskambino Ritchie ir pasakė: „Ar perskaitei visų autorių kūrinius? Nes aš, prieš užimdamas šias pareigas, jų tikrai nebuvau skaitęs." Ritchie pripažino, kad perskaitė gal apie pusę į sąrašą įtrauktų rašytojų. Tai jam nekliudė jų peikti. Pasirodo, jau nebebuvo galima tikėtis nė kiekvienam priklausančių penkiolikos minučių pagarbos – pliekimas prasidėdavo nieko nelaukiant. Smūgiai į galvą pasipylė vos išsiritus iš kiaušinio. Praėjus trims dienoms Jamesas Woodas, piktavalis literatūrinės kritikos Prokrustas, savo aukas kankindavęs trumpoje savo sustabarėjusios literatūrinės ideologijos lovoje, jas skausmingai tempdamas arba nukirsda-

* Čia stoviu aš. Kitaip negaliu. (Vok.)

mas ties keliais kojas, dvidešimtuką apžvelgė laikraštyje *The Guardian*. Berniukai ir mergaitės, sveiki atvykę į anglų literatūros pasaulį.

Per Kalėdas jiedu su Elizabeth galėjo pasikviesti pasisvečiuoti Grahamą Swiftą ir Candice Rodd. Antrąją Kalėdų dieną vakarieniauti atėjo Nigella Lawson, Johnas Diamondas, Billas ir Alicja Bufordai. Kadangi Elizabeth labai mėgo žiemos šventę ir jos apeigas – jis ją meiliai praminė Kalėdų Fundamentaliste, – ji be galo džiaugėsi, kad gali kiekvienam „suruošti tikras Kalėdas". Po ketverių metų jie galėjo praleisti šventes savo namuose, su savo eglute, atsilyginti draugams už ilgus metus rodytą svetingumą ir gerumą.

Tačiau netoliese visad plakė mirties angelo sparnai. Nigellos seseriai Thomasinai nesisekė kovoti su krūties vėžiu. Antonios Fraser sūnus Orlando pateko į sunkią avariją Bosnijoje, susilaužė daugybę kaulų ir persidūrė plautį. Bet išgyveno. Iano McEwano podukros Polly vaikinas įstrigo degančiame name Berlyne. Jis neišgyveno.

Ašarodama paskambino Clarissa. „A. P. Watt" literatūros agentūra ketino ją pusei metų atleisti iš darbo. Jis pasikalbėjo su Gillonu Aitkenu ir Liz Calder. Tą problemą reikėjo išspręsti.

Terry O'Neillas jį nufotografavo laikraščiui *The Sunday Times* tarsi uždarytą narve. Toji nuotrauka pasirodė ant žurnalo viršelio kaip jo esė, pavadintos „Paskutinis įkaitas", iliustracija. Įsikibęs į O'Neillo jam surastas aprūdijusias grotas jis svarstė, ar kada nors išauš diena, kai žurnalistai ir fotografai juo domėsis kaip rašytoju. Tai atrodė mažai tikėtina. Andrew jam buvo neseniai sakęs, kad nors agentūra ir itin stengėsi, „Random House" atsisakė imtis *Šėtoniškų eilių* minkštais viršeliais. Konsorciumo dar nebuvo galima paleisti. Kitą vertus, Andrew pridūrė, kad dauguma vyresniųjų „Random House" darbuotojų – Frances Coady ir Simonas Masteris iš Londono biuro bei Sonny Mehta iš Niujorko – dievagojosi esą „siaubingai pasipiktinę" šiuo leidyklos viršūnių (tų pačių viršūnių, kurios, atsisakydamos prisidėti prie Konsorciumo, pasakė, kad „nesiduos stumdomos kažkokio sumauto agentėlio") sprendimu ir pažadėjo jau besitariantys, kaip jį „pakeisti".

Politinė kelionė į Dubliną. Jiedu su Elizabeth buvo pakviesti pasisvečiuoti Bono rūmuose Kilinyje. Hjusonų sodo papėdėje buvo dailus svečių namelis su kinematografiškais Kilinio įlankos vaizdais. Svečiams buvo siūloma pasirašyti ir brūkštelėti žinutę ar paveikslėlį ant vonios kambario

sienos. Pirmąjį vakarą jis susitiko su airių rašytojais *The Irish Times* laikraščio žurnalisto Paddy Smytho namuose, kur jo motina papasakojo, kaip Tomas Maschleris iš „Jonathan Cape“ leidyklos, perskaitęs jos pirmąjį romaną, pasakė, kad nelaiko jos tikra rašytoja ir nemano, kad ji parašys dar vieną knygą, ir dėl to neketino išleisti jau parašytos jos knygos. Taigi, ten būta ir literatūrinių paskalų, ir politinio darbo. Vienas iš ten dalyvavusių ir taip pat jį palaikančių politikų – buvęs ministras pirmininkas Garretas Fitzgeraldas.

Prezidentė Mary Robinson jį priėmė savo oficialioje rezidencijoje Fenikso parke – tai buvo jo pirmasis susitikimas su valstybės galva! – ir sėdėjo sau laiminga, jam pristatant savo padėtį. Ji kalbėjo nedaug, bet sumurmėjo: „Išklausyti nėra nuodėmė.“ Jis pasakė kalbą žodžio laisvei skirtoje konferencijoje „Let in the Light“ Švenčiausiosios Trejybės koledže, o po jos vykusiame dalyvių vakarėlyje prie jo priėjo žema drūta moteriškė ir pasakė, kad, pasisakęs prieš 31-osios dalies potvarkį, kuris draudė partijai Sinn Féin rodytis per Airijos televiziją, „visą mums grėsusį pavojų jūs užsikrovėte sau“.

– Supratau, – atsakė jis, – o kas tie *mes*?

Moteriškė pažvelgė jam į akis.

– Po velnių, jūs puikiai žinot, kas mes tokie, – atrėžė ji.

Sulaukęs tokio airių respublikonų armijos palaiminimo jis buvo skubiai nugabentas į legendinio pokalbių laidų vedėjo Gay Byrne'o laidą „Late Late Show“, o kadangi Gay pasakė, kad jis yra skaitęs *Šėtoniškas eiles* ir jos jam patiko, kone visa Airija nusprendė, kad jų autorius turėtų būti neblogas.

Iš ryto jis apsilankė Joyce'o Martelo bokšte, kur didingas, putlus Bakas Maliganas gyveno su Stivenu Dedalu, ir, kildamas laiptais ant stogo su bokšteliu, jis, kaip daugelis kitų iki jo, pasijuto tarsi žengtų į romaną. „Introibo ad altare Dei“, – pašnibždomis sukuždėjo jis. Paskui pietūs „Abbey“ teatre su rašytojais ir naujuoju meno ministru, poetu Michaelu D. Higginsu, ir jie visi buvo įsisegę ženklelius AŠ ESU SALMANAS RUSHDIE. Po pietų kiti du Salmanai Rushdie, Colmas Tóibínas ir Dermotas Bolgeris, išsivedė jį pasivaikščioti iki Houdo galvos švyturio (atsitraukę per mandagų atstumą sekė policininkai), kur švyturio prižiūrėtojas Johnas jam leido įjungti žibintą. Sekmadienį Bono, slapta, nepranešęs policininkams, jį nusivežė į barą Kilinyje, ir jis visą pusvalandį svaigo nuo nevaržomos laisvės ir galbūt nuo nevaržomo „Guiness“. Kai jie sugrįžo į Hjusono namus, policininkai žvelgė į Bono liūdnu kaltinančiu žvilgsniu, bet nesiryžo mylimiausiam šalies sūnui tarti griežtesnio žodžio.

*

Laikraštyje *The Independent on Sunday* jį puolė iš kairės ir dešinės; Velso princas jį pavadino prastu rašytoju, kurio apsauga kainuoja per brangiai, o kairiųjų pažiūrų žurnalistas Richardas Gottas, senas sovietinio režimo šalininkas, kuris galiausiai įrodžius, kad „ėmė raudonąjį auksą", buvo priverstas išeiti iš *The Guardian*, užsipuolė jo politines pažiūras ir „nuo tikrovės atitrūkusią" kūrybą. Jis ūmai, smarkiai, tarsi nušvitimą pajuto „Su geriausiais ketinimais" atskleistą tiesą: kad laisvė visad tik atimama ir niekad nesuteikiama. Galbūt jam reikėjo atsisakyti apsaugos ir pragyventi tiek, kiek lemta. Bet ar jis galėjo į tokią rizikingą ateitį pasiimti Elizabeth ir Zafarą? Gal tai būtų neatsakinga? Jam reikėjo apie tai pasitarti su Elizabeth ir Clarissa.

Vašingtone buvo inauguruotas naujasis prezidentas. Paskambino Christopheris Hitchensas. „Clintonas garantuotai už jus, – pasakė jis. – Dėl to galima neabejoti." Johnas Leonardas žurnale *The Nation* išspausdino straipsnį, kuriame rekomendavo naujajam prezidentui, garsėjančiam knygų mėgėjui, teigiančiam, kad jo mėgstamiausia knyga buvo Garcíos Márquezo *Šimtas metų vienatvės*, perskaityti *Šėtoniškas eiles*.

Devintajame dešimtmetyje „Slaptojo policininko baliais" vadinti labdaringi „Amnesty International" koncertai, bet juose dalyvavusiems komikams ir muzikantams greičiausiai nebuvo pranešta, kad slaptieji policininkai iš tikrųjų turėjo savų balių ar bent dideles išgertuves. Kiekvieną žiemą, vasario mėnesį ar panašiu metu, Naujojo Skotland Jardo viršutiniame aukšte esančiame bare-restorane „Peelers" vykdavo A būrio vakarėlis, jame susirinkdavo svečių, kurių nepamatysi kituose Londono renginiuose. Ten buvo kviečiami visi saugomi ar kada nors saugoti asmenys, ir tie „viršininkai" pasistengdavo dalyvauti, norėdami atsidėkoti juos sergstintiems pareigūnams. Buvę ir esami ministrai pirmininkai, Šiaurės Airijos valstybės sekretoriai, gynybos ministrai, abiejų pagrindinių partijų užsienio reikalų sekretoriai dalijosi gandais ir gėrė kartu su apsaugininkais ir ESV. Apsaugos komandoms buvo leidžiama papildomai pasikviesti keletą savo „viršininkų" draugų ir itin pagelbėjusių kolegų. Susirinkdavo spalvinga kompanija.

Tais laikais jis sakydavo, kad jei kada nors parašys savo gyvenimo istoriją, ji vadinsis „Galinės pasaulio durys" („Back Doors of the World"). Pro paradines duris įeiti gali bet kas. Norėdamas patekti pro virtuvės duris, darbuotojų įėjimą, galinį langą, šiukšlių vamzdį, privalai būti išskirtinis. Netgi

nuvežtas į Naujojo Skotland Jardo slaptųjų policininkų balių jis atėjo pro požeminę stovėjimo aikštelę ir buvo užkeltas į viršų vien jam skirtu rakinamu liftu. Kiti svečiai įėjo pro pagrindinį įėjimą, bet jis naudojosi tik šalutiniu. Tačiau vos patekęs į „Peelers" jis įsisuko į tą linksmą minią – linksmą iš dalies dėl to, kad vieninteliai siūlomi gėrimai buvo didžiulės taurės viskio arba džino – ir visi „jo" komandos nariai priėjo pasveikinti, džiaugsmingai kreipdamiesi „Džo!"

Apsaugos pareigūnams buvo itin malonu suvesti „viršininkus", kurie paprastai niekad nesusitinka, ir pažiūrėti, kas bus. Jie nuvedė jį per minią ten, kur stovėjo gležnas senukas su kadaise žymių ūsų pėdsakais, kiek sulinkęs greta rūpestingos žmonos. Tiesą pasakius, sykį, aštuntajame dešimtmetyje, jis jau buvo susitikęs Enochą Powellą, dar gyvendamas Clarissos namuose, Žemutinio Belgreivo gatvėje. Kai jis nuėjo į vietinį spaudos kioską „Quinlan's" įsigyti laikraščio, iš ten tiesiai link jo išėjo Powellas, pačioje savo demoniškos šlovės viršūnėje, vos prieš kelerius metus pasakęs prieš imigrantus nukreiptą kalbą apie „kraujo upes", kuri sugriovė jo politinę karjerą. „Aš, kaip romėnai, regiu krauju suputojusią Tibro upę", – sakė jis, išreikšdamas visų Britanijos rasistų baimę murziniems užsieniečiams. Tądien prie „Quinlan's" kiosko taikusis, jaunasis imigrantas, susidūręs su liūdnai pagarsėjusiu Enochu, rimtai susimąstė, ar nedavus jam į nosį, ir visad šiek tiek savimi nusivildavo to nepadaręs. Tačiau Žemutinio Belgreivo gatvė buvo pilna žmonių, prašančių į nosį – kaimynė iš 35 buto, Nikaragvos diktatoriaus žmona, madam Somoza, ir malonieji Lucanai iš 46 buto (tuo metu lordas Lucanas dar nebuvo nužudęs savo žmonos, bet jau rengėsi). Pradėjus daužyti nosis, būtų buvę sunku suprasti, kada sustoti. Ko gero, mintis prasilenkti su žaižaruojančių akių ir Hitlerio vertų ūsų šeimininku buvo teisinga.

Taigi, po dvidešimties metų jis vėlei susitiko su Powellu. „Ne, – atsisakė jis. – Apskritai verčiau to nedarysiu." Tada prasidėjo šūksniai „Nagi, Džo, jis juk senas pūzras", bet jį palenkė Stanley Dollo žodžiai: „Matot, Džo, poniai Powell gyvenimas nemielas prižiūrint senolį. Ji labai nori su jumis susipažinti. Jai tai būtų labai svarbu." Taigi, jiedu su Elizabeth nutarė susipažinti su Margaret Powell. Jaunystėje ji gyveno Karačyje, jo šeimos kaimynystėje, tad ji norėjo pasišnekučiuoti apie senus laikus. Senasis Enochas stovėjo greta, gunktelėjęs, linksėjo ir tylėjo, jau pernelyg nukaršęs, kad būtų vertas niukso. Mandagiai šnektelėjęs jis atsiprašė ir įsikibęs Elizabeth į alkūnę nusisuko, o ten tiesiai į jį žiūrėjo Margaret Thatcher su savo rankinuku, laku nupurkštais plaukais ir ta savo kreiva šypsenėle.

Jis niekad nebūtų įtaręs, kad Geležinė Ledi linkusi meilikauti. Per jų trumpą pokalbį buvusi ministrė pirmininkė lietė ji rankomis.

– Sveikas, mielasis, – ji švelniai priglaudė delną jam prie plaštakos. – Kaip tau sekasi? – ėmė glostyti jam dilbį. – Ar tavim gerai rūpinasi šie nuostabūs vyrai? – Jos ranka jau buvo jam ant peties, tad jis pamanė, kad reikia prabilti, kol ji nepradėjo glostyti jam žando.

– Taip, gerai, dėkoju, – atsakė jis, ir ji linktelėjo galva savo žymiąja automobilinio žaisliuko maniera.

– Puiku. – Ji delnu vėl glostė jam ranką. – Na, rūpinkis savimi.

Ir tuo pokalbis būtų baigęsis, jei Elizabeth nebūtų įsiterpusi labai griežtai paklausti, kokių veiksmų ėmėsi Britanijos vyriausybė siekdama pažaboti grasinimus.

Ponia Thatcher atrodė kiek nustebusi, kad išgirdo tokius kietus žodžius iš tokios dalios būtybės lūpų, ir ji šiek tiek sustabarėjo.

– Ak, brangioji. – Tada ji jau ėmė glamonėti Elizabeth. – Taip, tau tai turėtų neduoti ramybės, bet aš, deja, manau, kad nieko nepakeisi, kol nepasikeis Teherano režimas.

– Tai viskas? – atšovė Elizabeth. – Tokia jūsų politika?

Thatcher patraukė ranką. Jos skvarbus žvilgsnis nuklydo į šalį ir įsmigo į begalinius tolius. Ji nežymiai linktelėjo, nutęsė tylų „Mmm“ ir pradingo.

Likusią vakaro dalį Elizabeth buvo pikta. „Tai viskas? Tai visas jų planas?“ Bet jis prisiminė, kaip Margaret Thatcher glostė jam ranką, ir nusišypsojo.

Ketvirtasis fatvos jubiliejus buvo kaip visad audringas. Iš Teherano atsklido įprastiniai, kraują stingdantys balsai, mat ajatolą Khamenei, prezidentą Rafsanjani, Nateqą-Nouri, medžliso pirmininką ir kitus akivaizdžiai erzino vis augančios oficialios jų kraugeriško planelio kliūtys. Į jų grasinimus atsiliepė JAV kongresas, JT žmogaus teisių komisija ir net Britanijos vyriausybė. Strasbūre kalbą perskaitė Douglasas Hurdas, o jo pavaduotojas Douglasas Hoggas pasisakė Ženevoje, pavadindami Rushdie atvejį „labai svarbiu žmogaus teisių klausimu“. Norvegijoje buvo stabdomas susitarimas su Iranu dėl naftos; Kanados žadėta milijardo dolerių paskola Iranui taip pat buvo sustabdyta. Jis pats buvo netikėtoje vietoje: skaitė pamokslą, – tačiau kadangi nepriklausė kunigų luomui, reikėtų sakyti – kreipimąsi, – iš Karališkojo koledžo koplyčios sakyklos.

Prieš jam prabylant, koledžo dekanas perspėjo dėl aido. „Kas kelis žodžius daryk pauzę, – patarė jis, – antraip per aidą tavęs niekas nesupras.“

Jis pasijuto, tarsi jam būtų atskleista paslaptis: tai *štai* kodėl pamokslai visad taip skamba. „Buvimas – šiuose namuose – man primena, – kokia yra gražiausia – tikėjimo pusė, – pradėjo jis ir pamanė: „Kalbu kaip arkivyskupas." Dievo namuose jis tęsė savo kalbą apie pasaulietiškumo vertybes ir apraudojo kitus, kritusius kovoje už teisingumą – Faragą Fouda Egipte ir populiariausią Turkijos žurnalistą Ugurą Mumcu, neseniai susprogdintą savo automobilyje. Tikinčiųjų negailestingumas pavertė niekais jų vertybių laikymąsi. „Kaip Karališkąją koplyčią – galima laikyti – šviesiausios – religijos pusės – simboliu, – kalbėjo jis kuo tikslesne bažnytine dikcija, – taip fatva – tapo – jos – tamsiausios pusės – simboliu. Pačią fatvą – galima laikyti – nūdienos – šėtoniškomis eilėmis. Fatvos atveju – blogis – ir vėl – užsimeta – dorybės kaukę – ir apgauna – tikinčiuosius."

1993-iųjų vasario 26-ąją Niujorke grupelė, vadovaujama kuveitiečio Ramzio Yousefo, susprogdino bombą Pasaulio prekybos centre.

Draugai jį tikino, kad kampanija tapo labai veiksminga, ir jam pačiam sekėsi puikiai, bet jį gan dažnai apnikdavo tai, ką Winstonas Churchillis vadino „juoduoju [depresijos] šunimi". Pasaulyje jis galėjo kovoti, buvo išmokęs daryti tai, ką reikia. Grįžęs namo jis dažnai palūždavo, ir Elizabeth tekdavo padėti jam atsitiesti. Davidas Gore'as-Boothas jam pasakė, kad užsienio reikalų ministras pasikalbėjo su „British Airways", bet oro linijos kategoriškai atsisakė jį skraidinti. Tomas Phillipsas baigė tapyti Pono Linksmučio portretą ir pasiūlė jį Nacionalinei portretų galerijai, kuri „šiuo metu" nusprendė jo neįsigyti. Kartais, išgirdęs tokio pobūdžio žinias, jis imdavo taip stipriai gerti, – iki fatvos jis daug negerdavo, – kad nebebūdavo įmanoma suvaldyti savo demonų ir jį ištikdavo girto įniršio priepuoliai. Tomas Phillipsas Pono Linksmučio portretą atidavė jam, ir kai jis mėgindamas pakabinti paveikslą nerado įrankių dėžės, jį apėmė siaubingas įsiūtis, o Elizabeth negalėdama to pakelti puolė į ašaras. Be to, ji jam pasakė, kad mintis atsisakyti apsaugos buvo beprotiška, ir kad ji su juo negyvens nesaugomame name. Atsisakęs apsaugos, jis būtų likęs gyventi vienas.

Nuo tada jis tapo akylesnis jos jausmams. Ji buvo drąsi mylinti moteris, ir jam pasisekė, kad ji su juo, tad jis neketino to sugriauti. Jis nusprendė visiškai atsisakyti alkoholio, ir nors jam nepavyko to padaryti iki galo, girtavimo naktys baigėsi, ir jis ėmė paisyti saiko. Marianne prakeiksmo jis neįgyvendi-

no ir netapo savo alkoholiku tėvu. Jis neketino paversti Elizabeth savo ilgai kentėjusios motinos atmaina.

Doris Lessing rašė savo memuarus, tad paskambino dėl jų pasitarti. Ji teigė, kad vienintelis yra Rousseau būdas; tiesiog privalu pasakyti kuo daugiau tiesos. Tačiau abejonių ir dvejonių išvengti buvo neįmanoma. „Tuo metu, Salmanai, buvau gana išvaizdi moteris, ir tai turėjo tam tikrų pasekmių, apie kurias tu galbūt nepagalvotum. Žmonės, su kuriais aš turėjau ar beveik turėjau meilės ryšių... dauguma jų buvo labai įžymūs, o kai kurie vis dar gyvi. Iš tikrųjų galvoju apie Rousseau, – pridūrė ji, – ir viliuosi, kad ši knyga taps emociškai atviru kūriniu, bet ar sąžininga atvirauti apie kitų žmonių emocijas?“ Šiaip ar taip, tikrąsias problemas ji ketino sudėti į antrąjį tomą. Ji vis dar rašė pirmąjį, kurio personažai buvo jau mirę arba „jau nebesuko sau galvos“. Nesiliaudama kikenti ji nuėjo rašyti ir paskatino jį imtis to paties. Jis norėjo pasakyti, nors to ir nepadarė, kad vėl įsivaizduoja gyvenimą be rašymo, galvoja apie tokio gyvenimo ramybę ir tylą, gal net džiaugsmą. Tačiau jis buvo pasiryžęs užbaigti pradėtą knygą. Bent jau tą paskutinį atodūsį.

Ir knyga pamažu judėjo į priekį. Kočyje Abraomas Zogoibis ir Aurora da Gama užsidegė „pipirine meile“.

Kovo viduryje jam pagaliau pavyko nuskristi į Paryžių. Jam išlipus iš lėktuvo jį apsupo bauginantys RAID vyrai ir pranešė, kad jis privalo elgtis taip, ***būtent taip***, kaip jie pasakys. Jie didžiuliu greičiu jį nuvežė prie Didžiosios arkos, kur jo pasveikinti ir palydėti į auditoriją jau laukė kultūros ministras ir antrasis pagal svarbą asmuo Prancūzijos vyriausybėje Jackas Langas ir Bernardas-Henri Lévy. Jis stengėsi galvoti ne apie milžiniškas aplink arką išsidėsčiusias apsaugos pajėgas, o apie jo laukiantį nepaprastą susitikimą, į kurį, pasirodo, susirinko visa Prancūzijos inteligentija ir politinis tiek dešiniųjų, tiek kairiųjų elitas. (Išskyrus Mitterrand'ą. Tuometinėje Prancūzijoje visad būdavo *sauf Mitterand**.) Alkūnėmis trynėsi ir tarpusavy šiltai bendravo Bernardas Kouchneris ir Nicolas Sarkozy, Alainas Finkielkrautas ir Jorge Semprúnas, Philippe Sollers ir Elie Wieselis, Patrice Chéreau, Françoise Giroud, Michelis Rocard'as, Ismailis Kadare, Simone Veil – publika buvo galinga.

* Išskyrus Mitterand'ą. (Pranc.)

Pristatydamas renginį Jackas Langas pasakė: „Šiandieną turime padėkoti Salmanui Rushdie, kad jis suvienijo Prancūzijos kultūrą."

Tai sukėlė skambų juoką. Po dviejų valandų prasidėjo aktyvi klausimų dalis. Jis vylėsi palikęs gerą įspūdį, bet laiko tuo įsitikinti nebuvo, nes, vos susitikimas baigėsi, RAID komanda jį išvedė iš salės ir kuo greičiau išsivežė. Jį gabeno į Britanijos ambasadą, vienintelę vietą Paryžiuje, kur jam buvo leista pernakvoti, nes ten formaliai buvo Britanijos žemė. Jis galėjo pasilikti tik vienai nakčiai. Britanijos ambasadorius Christopheris Mallaby jį be galo draugiškai ir maloniai pasveikino, netgi buvo skaitęs keletą jo knygų. Tačiau taip pat buvo aiškiai pasakyta, kad tai vienkartinis kvietimas. Ambasados jis negalėjo laikyti savo viešbučiu Paryžiuje. Kitą rytą jį nuvežė į oro uostą ir išvijo iš Prancūzijos.

Pakeliui į ambasadą ir iš jos jis apstulbo pastebėjęs, kad *Santarvės aikštėje buvo uždarytas eismas*. Visi keliai, vedantys į aikštę ir iš jos, buvo užtverti policininkų, kad RAID kortežas galėtų netrukdomas praskrieti. Tai jį nuliūdino. Jis nenorėjo būti žmogumi, dėl kurio uždarė Santarvės aikštę. Kortežui važiuojant pro nedidukę kavinę visi po jos skėčiais geriantys kavą lankytojai smalsiai sužiuro jo kryptimi šiek tiek susiraukę iš pasipiktinimo. „Įdomu, – galvojo jis sau, – ar aš dar kada nors būsiu vienas iš tų žmonių, geriančių ant šaligatvio kavą ir stebinčių aplinkinį pasaulį."

Namai buvo gražūs, bet jis juose gyveno lyg auksiniame narvelyje. Jis išmoko atlaikyti musulmonų puolimą; vis dėlto nieko stebėtino, kad fanatikai ir radikalai ir toliau elgėsi fanatiškai ir radikaliai. Sudėtingiau buvo pakelti besikaupiančią nemusulmonų britų kritiką ir akivaizdų Užsienio reikalų ministerijos bei Johno Majoro vyriausybės kartojimąsi, nes jie nuolatos žadėjo viena, bet padarydavo visai kita. Jis parašė piktą straipsnį, kuriuo išreiškė visą savo įtūžį ir nusivylimą. Šaltesnių nervų žmonės – Elizabeth, Frances, Gillonas – jį įkalbinėjo jo nespausdinti. Prisimindamas praeitį jis pagalvojo, kad jų patarimai jam buvo nepravartūs. Kaskart tuo gyvenimo laikotarpiu jam nusprendus patylėti – pavyzdžiui, nuo metų paskelbus fatvą iki „Su geriausiais ketinimais" pasirodymo – tylėjimas paskui atrodydavo žalingas.

Vasario 22-ąją, pirmadienį, ministro pirmininko kabinetas pranešė, kad ponas Majoras iš principo sutinka su juo susitikti, taip rodydamas vyriausybės pasiryžimą ginti saviraiškos laisvę ir piliečių teisę nekristi nuo užsienio jėgų pasamdytų galvažudžių rankos. Po kurio laiko buvo sutarta susitikimo

data. Triukšminga torių užvesta kampanija nedelsdama ėmė siekti, kad susitikimas būtų atšauktas, nes jis kirtosi su Britanijos „partneryste" su kraugeriškais Teherano mulomis. Nors jis buvo patikintas, kad susitikimo data „garantuota", šiandien be jokio paaiškinimo ji buvo nukelta vėlesniam laikui. Keistas sutapimas, kad gegužės pradžioje planuota Britanijos delegacija į Iraną dabar gali vykti nė kiek nebūgštaudama. Iranas su džiaugsmu laukia šio vizito – pirmosios tokios misijos per keturiolika metų nuo Khomeini revoliucijos – kaip tarpusavio santykių „lūžio". Jų žinių agentūra skelbia, kad britai pažadėjo pasiūlyti valstybinę paskolą.

Darosi vis sunkiau patikėti Užsienio reikalų ministerijos sprendimu pradėti naują, „itin viešą" tarptautinę iniciatyvą prieš liūdnai pagarsėjusią fatvą. Nes mes ne tik skubam prekiauti su tuo tironišku režimu, kurį JAV administracija vadina „tarptautiniu nusikaltėliu" ir kabina jam pagrindinio pasaulio terorizmo rėmėjo etiketę, bet dar ir siūlome tam režimui pinigų, už kuriuos jis galėtų palaikyti su mumis verslo ryšius. O aš, matyt, turėčiau laukti naujos mūsų mažo susitikimo datos. Tačiau niekas iš Dauningo gatvės 10 su manimi nei kalbėjosi, nei man rašė.

Torių „anti-Rushdie" agitacinei grupei – jau pats pavadinimas nurodo jos narių troškimą tai paversti asmenine, o ne politine problema – priklauso seras Edwardas Heathas ir Emma Nicholson bei tas žymusis Irano interesų gynėjas Peteris Temple'as-Morrisas. Emma Nicholson mums teigia po truputį „ėmusi gerbti ir pamėgusi" Irano režimą (kurį Jungtinės Tautos neseniai pasmerkė už tai, kad pasaulyje retai kur nužudoma, suluošinama ir nukankinama tiek daug savo tautos žmonių), o seras Edwardas, vis dar saugomas specialiojo padalinio, nes prieš dvidešimt metų Britanijos piliečiai kentėjo nuo jo katastrofiškai vykdomų premjero pareigų, kritikuoja sprendimą teikti tokią pat apsaugą kitam britui, kuriam dabar gresia didesnis pavojus nei jam pačiam. Visi šie asmenys sutinka vienu klausimu: dėl krizės kaltas tik aš. Nesvarbu, kad per du šimtus iškiliausių Irano tremtinių pasirašė pareiškimą, kuriuo paskelbė mane visiškai palaikantys. Kad musulmonų pasaulio, – kuriame nepriklausomų, pažangių ir, svarbiausia, pasaulietiškų idėjų puolimas kasdien vis stiprėja, – rašytojai, mąstytojai, žurnalistai ir akademikai pareiškė Britanijos žiniasklaidai, kad „ginti Rushdie reiškia ginti mus". Kad Šėtoniškos eilės, *teisėtas laisvos vaizduotės kūrinys, turi daugybę gynėjų (o jei yra bent dvi nuomonės, kodėl lemiamą žodį turėtų gauti knygų degintojai?) arba kad priešininkai nejaučia jokio poreikio jų suprasti.*

Irano valdininkai pripažino, kad Khomeini nė nematė pačios knygos. Irano teisininkai pareiškė, kad fatva prieštarauja islamo teisei, ką jau kalbėti apie tarptautinę teisę. O Irano spauda siūlo šešiolika auksinių ir piligriminę kelionę į Meką už karikatūrą, „įrodančią", kad Šėtoniškos eilės *yra visai ne romanas, o kruopščiai sukurta Vakarų konspiracija prieš islamą. Nejaugi tai, kas dedasi, retsykiais neprimena juodų juodžiausios komedijos – cirko atrakciono, kuriame vaidina klounai galvažudžiai?*

Per pastaruosius ketverius metus mane apšmeižė daugybė žmonių. Aš nebeketinu atsukti kito žando. Jeigu yra priimtina užsipulti komunizmui prijaučiančius kairiuosius ir nacizmui ištikimus dešiniuosius, tuomet su revoliucinio Irano draugais – verslininkais, politikais ar britų fundamentalistais – galima elgtis taip pat paniekinamai.

Manau, kad pasiekėm lūžio tašką. Arba mes rimtai nusiteikę ginti laisvę, arba neginkim jos visai. Jeigu esame nusiteikę, tuomet, tikiuosi, ponas Majoras netrukus ketina pasipriešinti ir, kaip pats žadėjo, parodyti, kad su juo reikia skaitytis. Aš labai norėčiau su juo pasitarti, kaip padidinti Irano spaudimą – Europos Bendrijoje, per Britanijos sandraugą ir Jungtines Tautas, per Tarptautinį Teisingumo Teismą. Iranui labiau reikia mūsų, nei mums reikia Irano. Užuot drebėję nuo mulų grasinimų nutraukti prekybinius ryšius, patys imkime valdyti ekonominius svertus. Diskutuodamas visoje Europoje ir Šiaurės Amerikoje pastebėjau visuotinį visų politinių partijų suinteresuotumą pradėti nuo paskolos Iranui uždraudimo. Bet visi laukia, kol Britanijos vyriausybė imsis vadovaujančio vaidmens. Kita vertus, šiandienos laikraščiuose Bernardas Levinas teigia, kad net du trečdaliai visų torių parlamento narių apsidžiaugtų, jei Irano smogikams pavyktų mane nužudyti. Jei tie parlamento nariai iš tikrųjų atstovauja tautai – jei mums taip nerūpi mūsų laisvės – tebūnie: panaikinkit apsaugą, atskleiskite mano buvimo vietą ir tegul švilpia kulkos. Vienas kelias iš dviejų. Reikia apsispręsti.

Gegužės 11-ąją pagaliau įvyko ilgai atidėliotas susitikimas su Johnu Majoru jo kabinete Bendruomenių rūmuose. Prieš ateidamas, jis pasikalbėjo su Nigella Lawson, ir jos šaltakraujiškumas gerokai padėjo. „Jis negali atsisakyti tavęs palaikyti, – pasakė ji. – Prasta ekonominė padėtis tave gelbsti, nes jei jis negalės dangstytis ekonomine nauda, jam reikės gan stiprios moralės." Be to, ji turėjo gerų naujienų – ji laukėsi. Jis tai pasakė Elizabeth, žinodamas, kad ir ji pati labai nori pastoti. Bet jie juk negalėjo atvesti savo vaiko į tą košmarą, į savo patogų kalėjimą. Be to, grėsmę kėlė paprastoji chromosomos

translokacija, dėl kurios nėštumas galėjo virsti biologine rulete. Vyrui, kuris rengėsi maldauti premjero jam padėti išsaugoti gyvybę, nebuvo itin protinga užsimanyti vaikų.

Ministras pirmininkas nedemonstravo savo firminės šaunaus vaikino šypsenos ir nekalbėjo apie kriketą. Jis atrodė uždaras, gal net kiek atsargus, kaip vyras, žinantis, kad jo bus paprašyta to, ką jis nebūtinai norės daryti. Jis tiesiai šviesiai pasakė, kad susitikime negalima fotografuoti, nes jis nori „kuo švelnesnės Irano ir Britanijos parlamentarų reakcijos". Pradžia buvo nepalanki.

– Norėčiau jums padėkoti už ketverius metus trunkančią mano apsaugą, – tarė jis Majorui. – Aš be galo dėkingas mane saugantiems ir savo gyvybe rizikuojantiems vyrams.

Majoras atrodė priblokštas. Jis tikėjosi kitokio Rushdie, tokio, kurį *The Daily Mail* apibūdino kaip „neišauklėtą, paniurėlį, nemandagų, kvailą, kietakaktį, atgrasų, siauraprotį, pasipūtusį ir egocentrišką". Išsyk paaiškėjo, kad ministro pirmininko galvoje sukosi *The Daily Mail.* (Laikraštyje buvo išspausdintas vedamasis, prieštaraujantis jų susitikimui.)

– Jums reikėtų dažniau taip kalbėti viešumoje, – atsakė jis, – kad pataisytumėte apie jus susidariusią nuomonę.

– Premjere, – kreipėsi jis, – aš tai kartoju kaskart susitikęs su žurnalistais.

Jis nežymiai linktelėjo, bet jau atrodė labiau atsipalaidavęs ir draugiškesnis. Paskui susitikimas ėjosi sklandžiai. Tai buvo ne pirmas kartas, kai žmonės, nubraukus jiems nuo akių bulvarinės spaudos Rushdie karikatūras, suprato, kad iš tikrųjų jis gana draugiškas.

– Priaugot svorio, – netikėtai tarė Majoras.

– Labai ačiū, premjere, – atšovė jis.

– Pabandytumėt padirbt mano darbą, – tarė jam Majoras, – kaipmat būtumėt išmestas.

– Gerai, – atsakė jis, – padirbėsiu jūsų darbą, jei jūs imsitės manojo.

Nuo tada jie tapo kone bičiuliais.

Majoras patvirtino pritariantis, kad problemą reikia spręsti viešai. „Jums derėtų nuvykti į Japoniją ir juos sugėdinti, kad jie imtųsi veiksmų", – pasakė jis. Jiedu pasitarė dėl galimybės sudaryti Britanijos sandraugos rezoliuciją, kad Iranas negalėtų šiai problemai pripaišyti Rytų ir Vakarų skirtumų. Jie kalbėjosi apie Tarptautinį Teisingumo Teismą; Majoras nenorėjo, kad byla nukeliautų tenai, nes nenorėjo „įstumti Irano į kampą". Be to, jie abu sutarė,

kad būtų labai vertinga susitikti su prezidentu Clintonu. Jis pakartojo premjerui tai, ką sakė JT įkaitų derybininkas Picco. *JAV yra problemos sprendimas.* Majoras linktelėjo ir pažvelgė į savo patarėjus. „Pagalvokim, kuo galima padėti", – pasakė jis.

Kai žinia apie susitikimą pateko į viešumą kartu su premjero pareiškimu, smerkiančiu fatvą, oficialus Irano režimo laikraštis *Kayhan* sureagavo piktai. „*Šėtoniškų eilių* autorius, tiesiogine šių žodžių prasme, kiša galvą į kilpą." Tai buvo pokerio partija su dideliais statymais. Jis tyčia stengėsi statyti kuo daugiau, o Iranas laikėsi tvirtai ir neketino išeiti iš žaidimo. Bet kitas jo ėjimas jau buvo numatytas. Jam ir vėl reikėjo didinti statymą.

Clarissa jam paskambino pasakyti, kad krūtyje aptiko gumbą, „keturios galimybės iš penkių, kad tai vėžys". Po šešių dienų jai turėjo operuoti auglį, o rezultatai turėjo paaiškėti dar po savaitės. Jos balsas virpėjo, tačiau girdėjosi ir jai įprasta stoiška drąsa. Jis buvo labai sukrėstas. Po kelių minučių jai atskambino ir pasiūlė sumokėti už privatų gydymą ar ko tik ji panorėtų. Jiedu pasikalbėjo, ar pavyktų išvengti visos krūties pašalinimo, ir jis jai perdavė tai, ką buvo nugirdęs iš Nigellos ir Thomasinos apie aukštos kokybės krūties vėžio skyrių Gajaus ligoninėje ir specialisto – pono Fentimano – vardą. Vieno *The Sunday Times* žurnalo numerio pagrindinis straipsnis buvo apie krūties vėžį, ir jame vėl buvo minimas Fentimanas. Jis pagalvojo: „Ji privalo tai įveikti. Ji to nenusipelnė. Ji nugalės." Jiedu su Elizabeth ketino padėti visomis išgalėmis. Tačiau mirtinos ligos akivaizdoje žmogus kovoja vienas. Su tuo susidurti turėjo ir Zafaras – Zafaras, jau ketverius metus pragyvenęs baimėje dėl vieno iš tėvų. Tada pavojus kilo jo „saugiai gyvenančiai" motinai. Jis negalėjo nuvyti minčių apie ateitį. Kaip jis galėtų suteikti Zafarui tinkamas gyvenimo sąlygas, jei berniukas netektų mamos? Jis turėtų gyventi įslaptintuose namuose, bet kaip tuomet mokykla, draugai, jo gyvenimas „tikrajame" pasaulyje? Kaip jis galėtų jam padėti užgydyti tokios siaubingos netekties paliktas žaizdas?

Jis pasakė Elizabeth – regis, pusę gyvenimo ropštiesi link saulės, tada gauni penkias minutes pasišildyti saulutėje, paskui tave nutempia žemyn į tamsą, o tada miršti. Vos spėjęs tai ištarti, jis išgirdo tą patį sakant Florę Zogoibi, Abraomo motiną *Paskutiniame Mauro atodūsyje.* Nejau literatūrinė vaizduotė neturėjo nė trupučio gėdos? Ne. Jai nebuvo ribų. Apsaugos pareigūnui Dickui Billingtonui jis papasakojo apie Clarissą ir kad jai gali būti vėžys, ir Dickas tarė: „Ak, moterys nuolat suserga."

Sameen papasakojo išsišnekėjusi su Clarissa, nes norėjo prisiminti senus laikus. Ši buvo drąsi, bet sakė, kad ją „užklupo nesėkmės". Clarissos liga privertė ir Sameen susimąstyti apie mirtingumą. Ji norėjo jo paklausti, ar jis priimtų globoti jos dukras, jei ji ir jų tėvas numirtų.

Jis atsakė, kad taip, žinoma, tačiau, atsižvelgdama į jo gyvybei gresiantį pavojų, ji turėtų sugalvoti ir atsarginį planą. Šv. Baltramiejaus ligoninės rezultatai buvo išties labai blogi. Clarissa turėjo *invazinę duktalinę karcinomą*, ir nepastebėta ji vešėjo gal kokius aštuoniolika mėnesių. Reikėjo radikalios operacijos. „Greičiausiai" vėžys jau buvo persimetęs į limfinę sistemą. Jai reikėjo atlikti kraujo, plaučių, kepenų ir kaulų čiulpų tyrimus. Ji kalbėjo stengdamasi tvardytis, bet jis girdėjo už jos žodžių slypintį siaubą. Ji sakė, kad ją be galo stipriai apsikabino Zafaras, kuris ir pats vos laikė ašaras. Ji iš paskutiniųjų jau buvo susitaikiusi su mintimi apie mastektomiją, bet klausė, ką jai reikėtų daryti, sulaukus blogų žinių apie savo kepenis ar kaulų čiulpus.

Jis paskambino Nigellai. Ji pažinojo vieną vyrą, kuris bandė naujais metodais gydyti kepenų vėžį ir jam gana sekėsi. Tai buvo šiaudas, kurio buvo galima griebtis, bet tik šiaudas.

Pernakvoti atvyko Zafaras. Jis gniaužė savo jausmus. Jo motina, susidūrusi su sunkumais, elgėsi taip pat.

– Kaip mama?

– Gerai.

Užuot jį pasisodinus ir gąsdinus, buvo geriau jam leisti lėtai, savu tempu suvokti naujienas. Kalbėdama su juo Clarissa pavartojo žodį *vėžys*. Jis atsakė: „Tą jau sakei." Tačiau ji nebuvo jam to sakiusi.

Atėjo nauji tyrimų rezultatai. Clarissos kraujyje, plaučiuose, kepenyse ir kaulų čiulpuose vėžio pėdsakų nebuvo. Tačiau jai buvo pranešta, kad tai „piktybinis vėžys". Išvengti krūties pašalinimo buvo neįmanoma, be to, reikėjo pašalinti dešimt limfmazgių. Ji norėjo išgirsti kitą nuomonę. Jis taip pat norėjo, kad jai būtų pateikta dar viena nuomonė. Jis buvo pasirengęs padengti visas išlaidas. Ji nuėjo pas labai rekomenduojamą onkologą Sikora iš Hamersmito ligoninės, ir šis pasakė, kad mastektomija nebūtina. Pašalinus auglį ją buvo galima išgydyti taikant chemoterapiją arba radioterapiją. Išgirdusi, kad gali išsaugoti krūtis, ji nušvito. Buvo graži moteris, tad jai būtų buvę sunku su tuo susitaikyti. Tada atėjo metas susitikti su auglį turinčiu pašalinti chirurgu Linnu, ir jis pasirodė esąs šlykštynė. „Mažute, – gličiai kreipėsi jis, – mieloji, kodėl taip priešinies šitam darbeliui?" Jis pasakė, kad jai reikėtų pašalinti krūtis, visiškai prieštaraudamas onkologijos ekspertui

Sikora, griaudamas jos naująjį pasitikėjimą savimi, ir ji ėmė gailėtis perėjusi į Hamersmitą iš Šv. Baltramiejaus ligoninės, kur jai patiko tiek konsultacijos, tiek gydytojai. Ji puolė į paniką ir dvi dienas buvo apimta kone isterijos, kol jai vėl pavyko pasikalbėti su Sikora. Jis dar kartą ją patikino, kad bus laikomasi jo siūlomo gydymo plano. Ji nusiramino ir savaitei išsivežė Zafarą į kelionę dviračiais po Prancūziją.

Sameen pasakė, kad jos draugas chirurgas iš Niujorko Kishu jai sakė, jog su tokio pobūdžio invaziniu vėžiu nereikėtų smulkintis ir rinktis krūties pašalinimą. Tačiau mastektomijos atsisakymas Clarissą neapsakomai pakylėjo. Buvo labai sunku sugalvoti, kaip jai patarti. Jai jo patarimo nereikėjo.

Paskambino jo advokatas Bernie Simonsas. Sprendimo sąlygos buvo įvykdytos, tad jo skyrybos su Marianne turėjo įvykti po kelių savaičių, sulaukus ištuokos patvirtinimo. „Ak, taip, – prisiminė jis. – Aš vis dar skiriuosi."

Jam atėjo Bernardo-Henri Lévy žinutė. Gera žinia: jis gavo *très important* Šveicarijos apdovanojimą, Ženevos knygų mugės „Colette" prizą. Ateinančią savaitę jam reikėjo atvykti į Šveicariją atsiimti apdovanojimo per iškilmingą mugės ceremoniją. Tačiau Šveicarijos vyriausybė jį paskelbė nepageidaujamu svečiu ir pareiškė atsisakanti vizito metu jam teikti policijos apsaugą. Jis prisiminė, kaip ponas Greenupas sakė, kad savo troškimu išsiaukštinti jis kelią pavojų pilietijai. Tuokart Šveicarijos greenupai nugalėjo. Išsiaukštinimo nebus. Šveicarijos pilietija liks saugi. Jis tegalėjo paskambinti į Ženevos knygų mugės salę, kur buvo teikiamas apdovanojimas. Bernardas-Henri savo kalboje pasakė, kad apdovanojimo laimėtoją žiuri išrinko visais balsais. Žiuri komisijos pirmininkė madam Edmonde Charles-Roux pasakė, kad apdovanojimo laimėtojas yra ištikimas „su nepakantumu kovojusio „Colette" dvasiai". Tačiau „Colette" įpėdiniai įsiuto dėl paskirto apdovanojimo, greičiausiai todėl, kad nesutiko su madam Charles-Roux nuomone, jog apdovanojimo skyrimas Salmanui Rushdie atliepia „Collete" dvasią". Savo pyktį jie išreiškė uždrausdami naudoti „Colette" vardą ateinančiuose apdovanojimuose. Taigi, jis tapo paskutiniuoju „Colette" apdovanojimo laureatu.

Jam teko susidurti su smalsiu kaimynu, pagyvenusiu ponu Bertie Joeliu. Ponas Joelis atėjo prie jo vartų ir per vidinį telefoną paprašė „per artimiausias penkiolika minučių" kam nors ateiti į jo namus. Kadangi Elizabeth nebuvo, teko siųsti ką nors iš apsaugos komandos. Visus apėmė įtampa; kas, jei išaiškės slaptoji pono Antono tapatybė? Tačiau triukšmas kilo tik dėl užsikim-

šusio tarp sklypų einančio nutekamojo vamzdžio. Naujasis apsaugos komandos vadovas Frankas Bishopas buvo vyresnis, iškalbingas, linksmas vyrukas ir dėl kriketo pamišęs Marilebono kriketo klubo narys. Išaiškėjo, kad Bertie Joelis taip pat buvo to klubo narys ir pažinojo Franko tėvą. Kriketas ištrynė visus įtarimus. „Statybininkai man pasakė, kad visas namas šarvuotas plieno plokštėmis, todėl pamaniau, kad tai susiję su mafija", – pasakė Bertie Joelis, o Frankas tik nusijuokė ir jį nuramino. Kai grįžęs jis papasakojo, kas nutiko, komandą ištiko kone juoko priepuolis. „Aš laimėjau, Džo, – pasakė Frankas. – Tai bent pergalė."

Pasitaikydavo ir daugiau tokių nutikimų. Vieną dieną užstrigo automatiniai vartai, ir į kiemą pasidairyti užėjo vyras, kaip du vandens lašai panašus į Philipą Larkiną. Kitą kartą iš gatvės pusės pasistatęs kopėčias kažkoks vyrukas mėgino per gyvatvorę nufotografuoti namą. Paaiškėjo, kad jis rašė straipsnį apie toje gatvėje grąžinamą nuosavybę. Dar kitą dieną pasirodė vyras su motociklu, o kitapus jo sustojo „Volvo" su trim „keistai besielgiančiais" vyrais. Tokiais atvejais jis pagalvodavo: „Galbūt kaimynystėje išties yra žudikų ir mane tuoj nužudys." Bet visi įtarimai pasirodė klaidingi. Namo niekas nesuuodė.

Netikėtai mirė Bernie Simonsas; mielas, nepamainomas Bernie, visos kartos Britanijos kairiųjų advokatas, protingiausias ir nuoširdžiausias žmogus, padėjęs jam kovoti musulmonų iškeltose bylose, ir neįkainojamas sąjungininkas kovojant su Howley ir Hammington grasinimais panaikinti apsaugą. Bernie buvo vos penkiasdešimt dvejų. Dalyvaudamas konferencijoje Madride, pavakarieniavęs užkilo laiptais aukštyn, patyrė itin stiprų širdies priepuolį ir parkrito ant kilimo. Greita baigtis po geros vakarienės. Tai bent jau buvo pritinkamas galas. Žmonės visame Londone skambino vieni kitiems pranešti apie gedulą. Jis kalbėjosi su Robertu McCrumu, Caroline Michel, Melvynu Braggu. Robertui jis pasakė: „Tai taip siaubinga, kad man norisi paskambinti Bernie ir paprašyti jo išspręsti šį reikalą."

Dar buvo ankstoka tarp nekrologų ieškoti savo bendraamžių, bet kitą dieną tarp jų pasirodė Bernie vardas, jau buvo Angela, ir jis būgštavo, kad greitai gali atsidurti ir Clarissa. Edwardas Saidas susirgo CLL, chronine limfocitine leukemija, o Gita Mehta taip pat sirgo vėžiu ir rengėsi operacijai. Sparnai, plakantys sparnai. Mirti buvo lemta jam, bet krito aplinkiniai.

Birželio pradžioje Elizabeth nuvežė Clarissą į Hamersmito ligoninę dar vienam tiriamosios chirurgijos raundui. Rezultatai teikė vilčių. Chirurgas

ponas Linnas pasakė, kad jis „daugiau vėžio nebemato". Tad tikėtina, kad su juo buvo susidorota gana anksti, ir ji galės gyventi. Clarissa buvo visiškai įsitikinusi, kad tai gera žinia. Radioterapija turėjo pačirškinti visas likusias ląsteles, o kadangi infekuotas buvo tik vienas, „mažiausias" limfmazgis, ji manė, kad chemoterapijos jai nereikia. Jis abejojo, bet liko prikandęs liežuvį.

Edwardas Saidas pasakė, kad jo kraujyje daugėja baltųjų kraujo kūnelių ir jam netrukus gali prireikti chemoterapijos. „Tačiau aš vaikščiojantis stebuklas", – pasakė jis. Jo gydytojas buvo knygos apie CLL autorius, indų kilmės gydytojas iš Long Ailando Kanti Rai; kadangi jis savo tyrimais nustatė ligos pobūdį, jos stadijos buvo vadinamos „Rai stadijomis". Taigi, iki ligos buvęs nepataisomas hipochondrikas, susirgęs Erdvardas išsyk tapo narsus didvyris, gydėsi pas pačius geriausius gydytojus ir iš visų jėgų kovojo su liga. „Tu taip pat vaikščiojantis stebuklas, – pasakė jis. – Nė vienas iš mudviejų neturime teisės gyventi, bet, aure, gyvenime." Jis pasakė, kad laikraštyje *The New York Times* skaitė interviu su dosniuoju ajatola Sanei. „Jam už nugaros kybojo paveikslas, kuriame tu degi pragaro liepsnose. Jis pasakė: „Rushdie mirus kelias į rojų taps lengvesnis." Edvardas, besistengdamas rankų mostais nuvyti dosniojo repliką, prapliupo netramdomai juoktis.

Per savo keturiasdešimt šeštąjį gimtadienį vakarienės jis pasikvietė į namus draugų. Tuomet specialusis padalinys jau turėjo patikrintų žmonių sąrašą, į kurį įėjo per tuos metus jų jau pažįstami jo artimi draugai, kurie neabejotinai laikė liežuvį už dantų ir buvo patikimi. Billas Bufordas atnešė puikaus „Côtes du Rhone", o Gillonas „Puligny-Montrachet" vyno. Pauline Melville padovanojo hamaką, o Nigella labai dailius mėlynus lininius marškinius. Johnas Diamondas džiaugėsi likęs gyvas po to, kai degant raudonai septyniasdešimties kilometrų per valandą greičiu į sankryžą įlėkęs autobusas rėžėsi tiesiai į jo automobilio vairuotojo dureles. Laimei, šios atlaikė.

Antonia Fraser ir Haroldas Pinteris atnešė riboto leidimo Haroldo eilėraščių knygą. (Tiems, kieno fakso numerį Haroldas žinojo, retkarčiais ateidavo eilėraščių, kuriuos buvo privalu kuo skubiau išliaupsinti. Vienas iš jų vadinosi „Lenas Huttonas", skirtas žymaus anglų kriketo žaidėjo garbei. „Aš Leną Huttoną pačiam jėgų žydėjime mačiau. Tai buvo kiek anksčiau. Tai buvo kiek anksčiau." Tai buvo visas eilėraštis. Geras Haroldo draugas Simonas Gray nepasivargino pakomentuoti šio trieilio, tad Haroldas paskambino jam papriekaištauti. „Atleisk, Haroldai, – pasakė Simonas. – Neturėjau laiko perskaityti jo iki galo." Ponas Pinteris nesuprato juoko.)

*

Iškiliam Alžyro rašytojui ir žurnalistui Taharui Djaoutui buvo šauta į galvą, ir jis mirė – trečiasis tais metais nužudytas žymus intelektualas, kaip ir Faragas Fouda Egipte ir Uguras Mumcu Turkijoje. Jis mėgino atkreipti Vakarų žiniasklaidos dėmesį į šiuos atvejus, bet domėtasi vangiai. Regis, silpo ir jo paties kampanija. Britanijos ambasadorius Vašingtone seras Robinas Renwickas pasakė Christopheriui Hitchensui, kad susitikimai su Clintonu prasidės ne anksčiau kaip nuo rudens. Frances ir Carmel ėmė dažnai rietis ne tik tarpusavyje, bet ir su juo. Jis joms atskleidė beprarandąs viltį, ir, jo paprašytos imtis darbo, jos susivienijo.

Jis antrąkart nuvyko į Paryžių pasakyti kalbos Visuotinės kultūrų akademijos suvažiavime didžiojoje Luvro salėje, gausiai išdekoruotoje auksu, freskomis ir rašytojais: ten buvo Elie Wieselis, Wole Soyinka, Yasharas Kemalas, Adonis, Ismailas Kadare, Cynthia Ozick... Umberto Eco. Pastarojo knygai *Fuko švytuoklė* jis neseniai buvo parašęs pačią blogiausią recenziją iš visų savo apžvelgtų knygų. Eco prisiartino prie jo ir elgėsi nepaprastai mandagiai. Jis išskėtė rankas ir sušuko: „Rushdie! Tai aš – šūdo vertas Eco!“ Nuo tada jų santykiai tapo nepaprastai puikūs. (Retkarčiais jie susivienydavo su Mario Vargasu Llosa į literatūrinę trijulę, kurią Eco praminė Trimis muškietininkais, „nes iš pradžių mes buvom priešai, o dabar esam draugai“. Vargasas priekaištavo Salmanui, kad jis perdėm kairiųjų pažiūrų, Eco kritikavo Mario, kad jis pernelyg dešiniųjų pažiūrų, o Salmanas kritikavo Eco kūrybą, bet susitikę jie sutardavo kuo puikiausiai. Trys muškietininkai sėkmingai pasirodė Paryžiuje, Londone ir Niujorke.)

Apsaugos priemonės buvo beprotiškai išpūstos. Gerieji RAID vyrai pasirūpino, kad Luvras būtų uždarytas visai dienai. Visur buvo begalė vyrų su automatiniais ginklais. Jam uždraudė artintis prie langų. Per pietų pertrauką, kai rašytojai nuėjo link I. M. Pei stiklinės piramidės, kad nusileistų laiptais žemyn, RAID privertė jį sėstis į automobilį, pavėžėjo iki piramidės gal kokius šimtą metrų nuo Luvro sparno, kuriame susirinko Akademija, o aplink sukiojosi ginkluoti vyrai su veidrodiniais akiniais nuo saulės, nuolat pasiruošę panaudoti sunkiąją ginkluotę. Tai buvo daugiau nei beprotybė; tai buvo gėdinga.

Vakare apsaugos pajėgos jam pranešė, kad vidaus reikalų ministras Charles'is Pasqua atsisakė jam suteikti leidimą praleisti naktį Prancūzijoje, nes tai būtų per brangu. Tačiau jis ėmė prieštarauti, nes jį apnakvindinti savo namuose pakvietė Bernardas-Henri Lévy, Bernardas Kouchneris ir Christine Ockrent bei Jacko Lango duktė Caroline, tad tai būtų nieko nekainavę.

„Na, mes aptikome tiesiogiai jums gresiantį pavojų, todėl negalim užtikrinti jūsų saugumo.“ Šiuo melu nepatikėjo netgi specialusis padalinys. „Džo, jie šia informacija būtų pasidalijęs su mumis, – pasakė Frankas Bishopas, – bet to nepadarė.“ Caroline Lang pasakė:

– Jei nutarsite nepaklusti RAID nurodymams, mes visi su jumis įsikursime Luvre, atsinešime lovų, vyno ir atsivesime draugų.

Ši mintis pralinksmino ir sujaudino, bet jis atsisakė.

– Jei taip pasielgčiau, manęs daugiau niekada nebeįleistų į Prancūziją.

Tada Christopheris Mallaby atsisakė jį priimti ambasadoje; tačiau kažkas, nežinia, ar britai, ar prancūzai, įkalbėjo „British Airways“ parskraidinti jį į Londoną. Taip jis pirmą kartą per ketverius metus skrido Britanijos oro linijų lėktuvu, negirdėdamas jokių priekaištų iš įgulos ar keleivių – daugelis jų netgi priėję parodė draugiškumą, solidarumą ir atjautą. Tačiau po kelionės „British Airways“ pasakė, kad jam buvo leista skristi dėl prancūzų spaudimo „vietiniam personalui“, ir jie ėmėsi veiksmų siekdami „užtikrinti, kad ateityje tai nebepasikartotų“.

Vemblio stadione turėjo įvykti milžiniškas U2 turo „Zooropa“ koncertas, ir Bono paskambino jam paklausti, ar jis nenorėtų pasirodyti scenoje. U2 norėjo taip parodyti savo solidarumą, o ryškesnio gesto jie sugalvoti negalėjo. Jo nuostabai, specialusis padalinys neprieštaravo. Gal jie manė, kad U2 koncerte nebus daug žudikų musulmonų, o gal tiesiog norėjo pamatyti koncertą. Jis kartu pasiėmė Elizabeth ir Zafarą, ir pirmąją koncerto dalį jie žiūrėjo sėdėdami pačiame stadione. Jam atsistojus eiti į užkulisius, Zafaras paprašė:

– Tėti... tik nedainuok.

Jis nė neketino dainuoti, o U2 juo labiau nebuvo linkusi jam to leisti, bet norėdamas paerzinti savo paauglį sūnų jis atsakė:

– Nesuprantu, kodėl ne. Ta airių grupė man turėtų visai neblogai pritarti, be to, čia susirinko aštuoniasdešimt tūkstančių žmonių, todėl... galbūt užtrauksiu.

Zafaras atrodė nusigandęs.

– Tėti, tu nesupranti, – pasakė jis. – Jei uždainuosi, man teks nusižudyt.

Užkulisiuose jis susitiko Bono, persirengusį Makfistu – su auksiniu brokato kostiumu, nusibalinusį veidą, su raudonais aksominiais ragiukais – ir jiedu per keletą minučių sukurpė pasirodymui trumpą dialogą. Bono turėjo apsimesti skambinantis jam mobiliuoju telefonu, ir, jiedviem „kalbantis“, jis

turėjo išeiti į sceną. Pasirodęs jis suvokė, kokį įspūdį palieka tave sveikinanti aštuoniasdešimties tūkstančių žiūrovų minia. Į knygos skaitymą – ar net į didelį iškilmingą vakarą, kaip labdaringas PEN centro renginys Toronte – vidutiniškai susirinkdavo mažiau žmonių. Anuose renginiuose merginos nebuvo linkusios kartis savo vaikinams ant pečių, nebuvo skatinama šokinėti į minią. Net ir pačiuose geriausiuose literatūriniuose renginiuose pasitaikydavo tik viena ar dvi manekenės, šokančios prie didžėjaus pulto. Tas renginys buvo didesnis.

Rašant *Žemė po jos kojomis* pasirodė naudinga bent truputį nutuokti, ką reiškia ten pasirodyti, slegiamam ryškių šviesų, nematant, koks siaubūnas riaumoja į tave iš tamsos. Jis iš paskutiniųjų stengėsi neužkliūti už laidų. Po koncerto Antonas Corbijnas padarė nuotrauką, paprašęs jo ir Bono susikeisti akiniais. Akimirkai jam buvo leista atrodyti kaip dievybei su aptakiais pono B „musės" akiniais, o roko žvaigždė meiliai į jį žvelgė pro visiškai nepatrauklius literato akuliorius. Tai buvo iliustracija dviejų skirtingų pasaulių, kurie dėl nesavanaudiško U2 troškimo jam padėti, trumpam susitiko.

Po kelių dienų paskambinęs Bono ėmė jam pasakoti, kaip nori bręsti kaip rašytojas. Roko grupėje rašytojas tebuvo savotiškas ore tvyrančių jausmų laidininkas, dainos varomoji jėga buvo muzika, o ne žodžiai, nebent būtų laikomasi folko muzikos tradicijos, kaip kad Dylanas, bet jis norėjo pokyčių. „Gal galėtume susėsti ir papasakotum, kaip dirbi?" Jis norėjo susipažinti su naujais skirtingais žmonėmis. Iš jo žodžių atrodė, kad jis išalkęs peno protui ir to, ką vadino „tiesiog gera eilute". Jis pasiūlė apsistoti savo namuose pietų Prancūzijoje. Jis pasiūlė draugystę.

Jis pasakė draugams, kad yra užkeiktas gyventi įdomų gyvenimą, kuris kartais panėši į prastą paties parašytą romaną. Viena blogiausių prastų romanų savybių buvo ta, kad pagrindiniai su likusiu pasakojimu niekuo nesusiję veikėjai pasirodo bet kurią akimirką, visiškai nenumatytai, įsibrauna į naratyvą ir grasina jį užgrobti. Po ketverių metų, gegužės 27-ąją, jam gims antrasis sūnus Milanas ir pasiglemš šią datą visiems laikams, bet 1993-iaisiais tą dieną pasirodė visiškai kitas pilietis – Turkijos rašytojas, laikraščių leidėjas ir provokatorius Azizas Nesinas.

Su Nesinu jis buvo susitikęs tik kartą prieš septynerius metus, kai pats turkų rašytojas buvo pakliuvęs į bėdą. Haroldas Pinteris pakvietė grupę rašytojų į savo namus Kamdeno Kalvos aikštės rajone, kad būtų surengtas protestas, nes Nesinui buvo pranešta, kad Turkija nusprendė konfiskuoti jo

pasą. Jam buvo smalsu, ar Nesinas prisimena, kaip būsimas *Šėtoniškų eilių* autorius savanoriškai pasirašė protesto paraišką, o turkas įtarė jį nepasirašius. Gegužės 27-ąją jam buvo pranešta, kad kairiųjų laikraštyje *Aydinlik*, kurio vyriausiasis redaktorius buvo Nesinas, *buvo* išspausdintos kai kurios *Šėtoniškų eilių* ištraukos, neprašius jokio autoriaus sutikimo, iš jam neparodyto vertimo į turkų kalbą (buvo įprasta, kad vertimus perskaito nepriklausoma pusė, ir įvertina jų kokybę bei tikslumą), idant būtų pasipriešinta knygos draudimui Turkijoje. Antraštė virš ištraukų klausė: SALMANAS RUSHDIE: MĄSTYTOJAS AR ŠARLATANAS? Artimiausiomis dienomis pasirodė dar ištraukų, ir Nesinui pasiaiškinus dėl jų spausdinimo paaiškėjo, kad jis neabejotinai priklauso „šarlatanų" stovyklai. „Wylie" agentūra raštiškai Nesinui pranešė, kad piratavimas lieka piratavimu, ir pasiteiravo, ar jis, pasak jo paties, būdamas ilgalaikis kovotojas už rašytojų teises, būtų linkęs paprieštarauti, kad ajatola Khomeini nesulaužė jų teisių? Nesino atsakymas buvo nepaprastai aikštingas. Jis išspausdino agentūros laišką laikraštyje ir pakomentavo: „Kodėl man turėtų rūpėti Salmano Rushdie tikslai?" Jis pasakė, kad neketina liautis spausdinti ištraukų, o jei Rushdie tam prieštarauja, „gali paduoti mus į teismą".

Aydilnik sulaukė grasinimų, jo darbuotojus suėmė, platinimą nutraukė, tiražą areštavo. Stambulo mečetėje imamas paskelbė laikraščiui džihadą. Gindama pasaulietinę Turkijos politiką, Turkijos vyriausybė nurodė, kad negalima nutraukti laikraščio platinimo, bet skandalas tęsėsi ir tvyrojo bjauri nuotaika.

Jis vėl jautėsi taip, tarsi jis ir jo kūryba vėl tapo pėstininkais kažkieno kito žaidime. Jo draugas, Turkijos rašytojas Muratas Belge, pasakė, kad Nesinas elgiasi vaikiškai, bet vis dėlto jį puolančioms jėgoms negalima leisti nugalėti. Skaudžiausia, kad ir jis pats buvo prisiekęs pasaulietis ir tikėjosi sulaukti didesnio Turkijos pasauliečių palankumo. Pasaulietinių jėgų skilimas buvo džiugus tik pasaulietiškumo priešams. Tie priešai mikliai ir be galo agresyviai sureagavo į laikraštyje *Aydilnik* išspausdintas ištraukas.

Liepos pradžioje Nesinas nuvyko į pasauliečių konferenciją Anatolijos mieste Sivase (Anatolija – tai Turkijos dalis, kurioje gyveno daugiausia ekstremalaus islamo šalininkų). Jie atidengė paminklą Pir Sultanui Abdalui, vietiniam poetui, šešioliktame amžiuje užmėtytam akmenimis už šventvagystę. Paskui buvo pranešta, kad Nesinas pasakė kalbą, kurioje paskelbė apie savo ateizmą ir pažėrė kritikos Koranui. Nežinia, ar tai buvo tiesa, ar ne. Tąnakt viešbutį „Madimak", kuriame buvo apsistoję visi atsto-

vai, apsupo šūkius ir grasinimus skanduojantys ekstremistai, o tada jį padegė. Liepsnose žuvo trisdešimt septyni žmonės – rašytojai, karikatūristai, aktoriai ir šokėjai. Azizą Nesiną išgelbėjo, jį išvedė jo nepažinę ugniagesiai. Supratę, kas jis toks, ėmė mušti, o vietos politikas šaukė: „Štai šitą velnią mes turėjome nužudyti."

Pasaulio spauda Sivaso žudynių siaubus pavadino „Rushdie riaušėmis". Jis pasmerkė žudikus per televiziją ir parašė piktą straipsnį į Londono *The Observer* ir *The New York Times*. Buvo neteisinga pripaišyti riaušėms jo vardą, tačiau esmė ne ta. Farago Fouda, Uguro Mumcu, Taharo Djaouto ir Sivaso aukų nužudymai gana iškalbingai įrodė, kad *Šėtoniškų eilių* puolimas buvo ne pavienis incidentas, tai islamas puolė laisvamanius. Jis visomis prieinamomis priemonėmis reikalavo iš Turkijos vyriausybės, tuo metu Tokijuje susitikusio Didžiojo septyneto ir viso pasaulio imtis veiksmų. Keista, bet žurnale *The Nation* pasirodė aršus mėginimas apkaltinti jį „piktybiniu [Turkijos pasauliečių] šmeižtu" (straipsnį parašė Alexanderis Cockburnas, vienas žymiausių šiuolaikinių piktybinio šmeižto meistrų), bet ir tai buvo nesvarbu. Azizas Nesinas ir autorius, kurio darbus jis pavogė bei apjuodino, niekad nebegalėjo tapti draugais, bet tokių išpuolių akivaizdoje jis stojo petys petin su visais Turkijos pasauliečiais, neišskiriant Nesino. Irano medžlise ir spaudoje neišvengiamai pasigirdo kalbų, remiančių Sivaso žudynes. Taip sukosi pasaulis: žudikams plojo, o dorai gyvenančius (ir kartais mirštančius) žmones smerkė.

Pašiurpintas Sivaso žiaurumų, žymus „slaptasis vokiečių žurnalistas" Günteris Wallraffas, savo nepaprastai sėkmingoje knygoje *Žemiausieji iš žemiausių* (*Lowest of the Low*) apsimetęs laikinu iš Turkijos atvykusiu darbininku ir atskleidęs siaubingą vokiečių rasistų ir net Vokietijos valdžios elgesį su tokiais darbuotojais, susisiekė su juo ir pareiškė, kad būtina išspręsti Nesino ir Rushdie „nesusipratimą". Duodamas interviu Nesinas ir toliau puolė *Šėtoniškų eilių* autorių ir jo klaikią knygą, o Wallraffas ir Švedijos dienraščio *Dagens Nyheter* redaktorius Arne Ruthas iš paskutiniųjų stengėsi jį sustabdyti.

– Jei man pavyks prisikviesti Nesiną į savo namus, prašau, atvažiuokite, kad galėtume tai išspręsti.

Jis atsakė, kad tai priklausys nuo to, ar Nesinas nusiteikęs susitikti.

– Kol kas jis tik svaidosi įžeidimais ir visus ignoruoja, todėl man būtų sudėtinga ten dalyvauti.

– Pasikliaukit manimi, – tarė Wallraffas. – Ar atvyksite, jei jis pažadės atvažiuoti nusiteikęs teigiamai?

– Taip, gerai.

Iš Bigin Hilio jis nuskrido į Kelną, o kai pateko į Günterio namus, jį sutikęs žymusis žurnalistas ir jo žmona pasirodė esą balsingi, linksmi ir svetingi, ir Wallraffas išsyk pasiūlė jam pažaisti stalo tenisą. Išaiškėjo, kad Wallraffas buvo geras žaidėjas ir laimėjo beveik visas partijas. Azizas Nesinas, nedidukas, kresnas, žilas vyriškis, prie pingpongo stalo nepriėjo. Jis buvo toks, kaip ir atrodė: smarkiai sukrėstas žmogus, nepatenkintas jį supančia draugija. Jis rymojo kampe. Tai nežadėjo nieko gero. Per pirmąjį oficialų jų pokalbį, vertėjaujant Wallraffui, Nesinas ir toliau buvo toks pat atžagarus, kaip ir laikraštyje *Aydinlik*. Jis kovojo su turkų fanatizmu ir jam buvo nusispjaut į jo kovas. Wallraffas jam paaiškino, kad tuodvi kovos yra vienodos. Po Uguro Mumcu nužudymo Turkijoje sakyta, kad „Mumcu nužudė tie patys, kurie pasmerkė Salmaną Rushdie". Pralaimėti vieną kovą tarp pasaulietiškumo ir religijos reiškė pralaimėti visas kovas. „Salmanas anksčiau jus rėmė ir visur pasisakė apie Sivasą, – kalbėjo jis, – todėl privalot jį remti." Diena buvo ilga. Atrodė, kad susitaikyti kliudo Nesino *amour-propre*, nes jis suvokė, kad jam teks nusileisti ir pripažinti, jog negražiai elgėsi. Jie skubriai spustelėjo viens kitam ranką ir dar skubriau apsikabino, buvo nufotografuoti nusiminusiomis minomis, o tada Wallraffas sušuko: „Puiku! Dabar visi esame draugai!" – ir išsitempė juos paplaukioti kateriu po Reiną.

Susitaikymą nufilmavę Wallraffo žmonės sumontavo žinių reportažą, kuriame Nesinas ir jis kartu smerkia religinį fanatizmą ir vangų Vakarų atsaką. Bent jau viešai skilimas buvo užglaistytas. Jiedu su Azizu Nesinu daugiau nebesusisiekė. Nesinas dar pragyveno dvejus metus ir užgeso nuo širdies priepuolio.

Brangus Haroldai,

dėkoju, kad parūpinai Elizabeth, man ir vaikinams kvietimus į tavo pastatytą Mameto Oleaną *ir už vakarienę „Grill St Quentin" restorane. Ko gero, neteisingai pasielgiau pareikšdamas abejonių apie spektaklį, nors to jau nepakeisiu, man rodos, pasakiau ir keletą gerų žodžių apie tavo pastatymą. Žinoma, negražiai pasielgiau pakeitęs temą ir ėmęs šnekinti Antonią apie jos knygą* Parako sąmokslas. *(Turiu pripažinti, kad šiomis dienomis mane labai domina žmonės, trokštantys ką nors susprogdinti.) Akies kampučiu pastebėjau, kad*

tau iš ausų ėmė veržtis dūmai, ir ėmė lydytis branduolinė šerdis. Atrodė, kad tave ištiks Kinijos sindromas. Kad to išvengtum, aš pasakiau: „Haroldai, ar jau sakiau, kad Oleaną *pastatei velniškai genialiai?" – „Taip, – atsakei niūriai tviskindamas dantimis. – Taip, tiesą pasakius, pamiršai tai pasakyti." – „Haroldai, – tariau aš, – tavo* Oleanos *pastatymas buvo velniškai genialus." – „Na, dabar jau geriau", – tarei tu, ir branduolinės katastrofos buvo išvengta. Aš ilgai didžiavausi galėdamas atvirai pasigirti, kad dar niekad nebuvau patyręs pinterizmo. Man labai palengvėjo, kad atradau būdą savo reputacijai išsaugoti.*

Jis nuvyko į Prahą susitikti su Václavu Havelu, ir Havelas jį sutiko be galo šiltai, „pagaliau susitikom!", viešai atsiliepė apie jį taip kilniai, kad jo didžiausias varžovas, dešinysis ministras pirmininkas Václavas Klausas, „atsiribojo" nuo susitikimo, pareiškęs, jog tai „asmeninis" vizitas ir jis nieko apie jį nežinojo (nors Čekijos policija pasiskolino vieną Klauso automobilį savo svečiui). Klausas išreiškė viltį, kad tai „nepakenks" Čekijos santykiams su Iranu.

Jis dalyvavo Tarptautinio PEN centro konferencijoje Santjago de Komposteloje, – į Pirėnų pusiasalį jis pateko be jokių kliūčių, – kur jo buvo paklausta apie nesenus pranešimus spaudoje, kad jį užsipuolė Princas Čarlzas. Jis atsakė, cituodamas, ką Ianas McEwanas prieš savaitę toje pat šalyje, pristatinėdamas knygą, pasakė Ispanijos žurnalistams: „Princas Čarlzas valstybei kainuoja gerokai brangiau nei Rushdie, nors jis nėra parašęs nieko įdomaus." Grįžęs į Londoną jis sužinojo, kad *The Daily Mail* jį smerkia už kažkokią išdavystę, nes jis išdrįso pasijuokti iš sosto įpėdinio. „Jis piktnaudžiauja laisve, už kurią mokame mes", – teigė apžvalgininkė Mary Kenny. Po penkių dienų *Vidurnakčio vaikai* buvo paskelbta Bukerių Bukeriu, geriausia per dvidešimt metų Bukeriu apdovanota knyga. Šia garbe pasidžiaugti jam teko vos vieną dieną, nes tada svyruoklė švystelėjo atgalios, ir vėl smogė baisi nelaimė.

Grįžęs iš Frankfurto knygų mugės į Oslą, kitą rytą Williamas Nygaardas ketino vykti į darbą, bet pastebėjo, kad subliūško viena jo automobilio padanga. Jis nežinojo, kad padangą perrėžė krūmuose už automobilio pasislėpęs ginkluotas žudikas. Smogikas numatė, kad Williamas prieis atidaryti automobilio bagažinės ir išsiimti atsarginio rato, ir priartėjęs taps lengvu taikiniu. Jis išsitraukė mobilųjį telefoną ir iškvietė techninę tarnybą. Tada smogikas susidūrė su dilema: ar jam geriau išlįsti iš slėptuvės ir gerai nusi-

taikyti, ar šauti iš krūmų, nors Williamas ir stovėjo ne ten, kur jam reikėjo. Jis nusprendė šauti. Į Williamą pataikė trys kulkos, ir jis parkrito ant žemės. Būrelis trylikamečių pastebėjo nubėgantį „tamsios, blogos odos“ vyrą, tačiau smogiko nepagavo.

Jei Williamas nebūtų buvęs sportiškas vyrukas, tikrai būtų miręs. Bet kadaise slidinėjimo asas, jis buvo fiziškai puikios formos, ir tai išgelbėjo jam gyvybę. Dar keisčiau buvo tai, kad vos išleidus Williamą iš intensyvios priežiūros skyriaus gydytojai jau galėjo patvirtinti, kad jis visiškai pasveiks. Jei kulkos būtų jį perskrodusios kitomis trajektorijomis, jis būtų arba žuvęs, arba paralyžiuotas. Williamą Nygaardą, iškilų leidėją, lydėjo sėkmė.

Sužinojęs, kad į Williamą buvo šauta, jis suprato, kad jo draugas sulaukė jam pačiam skirtų kulkų. Jis prisiminė, koks išdidus buvo Williamas prieš metus vykusiame „Aschehoug“ sodo pobūvyje. Williamas, padėjęs jam ant peties ranką, ganė jį po nustebusią minią, pažindino jį tai su rašytoju, tai su operos soliste, tai su verslo magnatu, tai su politiniu veikėju. „Laisvės išraiška“, – anuomet sakė Williamas, o dabar dėl jo kaltės jau gulėjo mirties patale. Tačiau dėl nenoro pačiam pasikeisti tuščią padangą ir stebuklingų kulkų trajektorijų jis išgyveno. Atėjo diena, kai leidėjas pasveiko tiek, kad pajėgtų trumpai šnektelėti telefonu. Jo kolega Halfdanas Freihowas iš „Aschehoug“ leidyklos paskambino Carmel pranešti, kad Williamas nekantrauja pasikalbėti su Salmanu ir lauks jo skambučio ligoninėje. „Taip, žinoma.“ Ragelį pakėlęs sanitaras perspėjo, kad Williamo balsas labai nusilpęs. Tada ragelį perdavė Williamui, bet net ir perspėtas jis apstulbo, kaip silpnai skambėjo jo balsas; jis alsavo, jo paprastai nepriekaištingas anglų kalbos tarimas strigo, kiekviename skiemenyje girdėjosi skausmas.

Iš pradžių jis nė nesuvokė, kad į jį šovė, jis neprarado sąmonės iki pasirodant policininkams ir padiktavo jiems sūnaus numerį. „Klykiau kaip beprotis, – sakė jis, – nusiritau nuo kalvelės ir, manau, dėl to ir išsigelbėjau, nes dingau jam iš akiračio.“ Ligoninėje jam nusimatė likti ilgai, bet jis iššvokštė, kad, taip, visai tikėtina, jog jis visiškai pasveiks. „Kulkos nekliudė nė vieno organo.“ Tada jis pasakė: „Noriu, kad žinotum, jog labai didžiuojuosi būdamas *Šėtoniškų eilių* leidėju, kad esu šių įvykių dalis. Ko gero, nuo šiol turėsiu gyventi panašiai kaip tu, nebent nusikaltėlis įklius.“ – „Williamai, aš labai apgailestauju, privalau tau pasakyti, kad jaučiuosi kaltas.“ Williamas pertraukė jo atsiprašymą silpnai tardamas: „Nekalbėk taip. Tai netiesa.“ – „Bet kaip galėčiau nesijausti?“ – „Žinau, Salmanai, esu suaugęs žmogus, ir sutikdamas leisti *Šėtoniškas eiles* suvokiau riziką, bet vis vien rizikavau. Dėl to

kaltas ne tu. Kaltas į mane šovęs vyras." – „Taip, bet aš..." – „Dar vienas dalykas, – tarė Williamas. – Ką tik užsakiau naują didelį tiražą." Hemingway tai vadino rimtimi užklupus sunkumams. Tikroji drąsa ištikima kilniems principams. Tokios sąjungos nepajėgia sunaikinti kulka. O tos kulkos buvo didžiulės šlykštynės, keturiasdešimt ketvirto kalibro minkštanosės, skirtos žudyti.

Skandinavijos spauda įsiuto dėl Nygaardo užpuolimo. Norvegijos leidėjų asociacija pareikalavo Norvegijos vyriausybės pareikšti, koks bus jos atsakas Iranui. O buvęs Irano ambasadorius, perėjęs į opozicinę grupę „Mudžahedin e Khalk", arba „Irano tautos mudžahedinai", pareiškė, kad prieš keturis mėnesius jis sakė Norvegijos policijai, jog rengiamas pasikėsinimas į Williamą.

Šiaurės šalių vyriausybės supyko, bet pasikėsinimas žmones išgąsdino. Olandijos kultūros ministerija planavo jį pasikviesti į Amsterdamą, bet tada kartu su „Royal Dutch Airlines" ėmė jo šalintis. Sutartą susitikimą atšaukė Europos Taryba. „Rushdie kampanijos" Švedijoje vadovui Gabi Gleichmannui – nors ir nuolat nesutariančiam su Carmel Bedford – buvo paskirta policijos apsauga. Britanijoje tęsėsi *ad hominem* puolimas. Laikraščio *The Evening Standard* straipsnyje jis buvo pavadintas „pasipūtusiu" ir „pamišusiu", apdergtas už tai, kad jam reikėjo tiek daug dėmesio, šaipėsi, kad jis to nevertas, nes taip negražiai elgiasi. Radijo stotis LBC vykdė Britanijos auditorijos apklausą, „ar mes dar turėtume palaikyti Rushdie", o *The Telegraph* pasirodė interviu su Marianne Wiggins, kuriame jos buvęs vyras buvo vadinamas „verksniu, kvailiu, bailiu, tuščiagarbiu, absurdišku ir neaiškių moralinių vertybių". Clive'as Bradley iš Britanijos leidėjų asociacijos pasakė, kad Trevoras Gloveris iš „Penguin" leidyklos trukdė paskelbti oficialų Asociacijos pareiškimą apie Williamą. Jis paskambino Gloveriui, ir šis pirmiausia dangstėsi to nesakęs, teigė manęs, kad „pokalbis asmeninis", bet „Dievulėliau, juk visi dabar esam truputį įsitempę, tad ar reikia kelti viešą triukšmą?" ir galiausiai sutiko paskambinti Bradley bei atšaukti „Penguin" veto.

Jis vėl po ilgos pertraukos sulaukė grasinančio laiško, kuriuo buvo įspėtas, kad jo „laikas senka", nes „Alachas viską mato". Laišką pasirašė D. Ali iš Mančesterio darbininkų socialistų partijos ir Antirasizmo lygos. Jis teigė, kad jų nariai stebi visus oro uostus, be to, jų žmonių yra visose apylinkėse, – „Liverpulyje, Bradforde, Hampstede, Kensingtone", – o kadangi žiemos prietemoje jiems buvo „lengviau atlikti savo darbą", jis netrukus turėjo „atsidurti Irane".

Vieną vakarą Isabel Fonsecos bute su Martinu Amisu, Jamesu Fentonu ir Darrylu Pinckney, Martinas jį prislėgė kalbomis, kad George'as Steineris tikėjo, jog jis „užsimojęs pridaryti daugybę bėdų", o Martino tėvas Kingsley sakė, kad „jei esi užsimojęs pridaryti bėdų, neturėtum skųstis, kai tave prikerpa", o Alas Alvarezas pasakė, kad jis „taip pasielgė, nes troško tapti žymiausiu pasaulio rašytoju". O Germaine Greer jį laikė „megalomanu", o Johnas le Carré jį pavadino „chamu", o Martino buvusi pamotė Elizabeth Jane Howard ir Sybille Bedford manė, kad jis „taip pasielgė, norėdamas užsidirbti pinigų". Jo draugai juokėsi iš šių teiginių, bet vakaro pabaigoje jis buvo labai nusiminęs, ir jį atgaivinti sugebėjo tik Elizabeth meilė. Dienoraštyje jis užsirašė, kad galbūt jiems reikia susituokti. Kas labiau galėjo jį mylėti, būti narsesnis, mielesnis ir labiau atsidavęs? Ji pasiskyrė jam ir už tai nusipelnė ne ką mažiau. Namie, Vyskupo prospekte numeris 9, švęsdami savo pirmuosius metus, jie praleido kupiną meilės vakarą ir jis pasijuto geriau.

Paniręs į beketišką nuotaiką, rymodamas savo mediniame kabinete, jis buvo paklydęs pašaipioje tuštumoje: su jo neviltimi žaidė Didi ir Gogo. Ne, jis buvo jų priešybė; jie tikėjosi sulaukti Godo, o jis laukė to, ko tikėjosi niekad nesulauksiąs. Kone kasdien pasitaikydavo akimirkų, kai jam nusvirdavo pečiai ir jis turėdavo vėl juos pakelti. Jis per daug valgė, metė rūkyti, švokštė, kivirčijosi su tuščia erdve, kumščiais trynėsi smilkinius ir nuolat galvojo, galvojo, kaip ugnis, tarsi galvojimas galėtų išdeginti jo negandas. Taip būdavo beveik kiekvieną dieną: kova su beviltiškumu, dažnai pralaimima, bet niekad iki galo. „Mumyse, – rašė José Saramago, – yra kažkas bevardžio. Tas kažkas ir yra tai, kas mes esame." Kažkas bevardžio jo viduje galiausiai jį ir išgelbėjo. Jis sukando dantis, papurtė galvą blaškydamas mintis, ir liepė sau atsikvošėti.

Williamas Nygaardas žengė pirmuosius žingsnius. Halfdanas Freihowas pasakė, kad Williamas nusprendė persikelti gyventi kitur, kur nėra „pavojingų krūmų", kur jis negalėtų „naktį išlįsti į sodą nusičiurkšti". Jam buvo ieškomas saugus daugiabutis. Užpuoliko nerado. Romano leidėjas Danijoje Johannesas Riisas pasakė, kad Danijoje viskas ramu ir kad jam pasisekė, jog vedė „ramią žmoną". Jis sakė, kad pavojų lygina su ėjimu per gatvę, o tai išgirdęs jo rašytojas vėl pasijuto menkas tikros drąsos akivaizdoje. „Esu įsiutęs, – pridūrė Johannesas, – kad tokie baisumai lieka mūsų aplinkos dalimi."

Pirmajame vadinamojo Tarptautinio rašytojų parlamento posėdyje Strasbūre jis nerimavo dėl pavadinimo, nes jo nariai dar nebuvo išrinkti, bet

prancūzai gūžtelėjo pečiais ir pasakė, kad Prancūzijoje *un parlement* tėra vieta, kur žmonės kalbasi. Jis reikalavo, kad kuriamame prieš musulmonų teroristus nukreiptame pareiškime būtų paminėti Taharas Djaoutas, Faragas Fouda, Azizas Nesinas, Uguras Mumcu ir neseniai su agresija susidūrusi Bangladešo rašytoja Taslima Nasreen bei jis pats. Atlėkė Susan Sontag, apkabino jį ir aistringai prakalbo sklandžia prancūziška šneka, pavadino jį *un grand écrivain*, atstovaujančiu kritiškai svarbiai į pasaulietiškumą pasukusiai kultūrai, kurią troško užgniaužti musulmonų ekstremistai. Strasbūro merė Catherine Trautmann norėjo jam suteikti miesto garbės piliečio vardą. Catherine Lalumière iš Europos Tarybos pažadėjo, kad Taryba rems jo tikslus. Tą vakarą užsienio rašytojams buvo surengtas vakarėlis, ir jį užkalbino beprotiškai užsidegusi iranietė Hélène Kafi, ji ėmusi priekaištauti, kodėl jis nesuvienija jėgų su „Mudžahedin e Khalk". „Salmanai Rushdie, nenoriu pasirodyti agresyvi, bet *je suis un peu deçu de vous*, turėtum žinot, kas yra jūsų tikrieji draugai." Kitą dieną žiniasklaidoje ji pareiškė, kad ji, o per ją ir Irano tautos mudžahedinai, prisidėjo prie prancūziškojo „Rushdie komiteto", ir dėl to Teherane buvo mestos granatos į Prancūzų ambasadą ir „Air France" biurą. (Tiesą sakant, granatos buvo mestos dėl Prancūzijos sprendimo suteikti prieglobstį Irano tautos mudžahedinų lyderei Maryam Rajavi, ir niekuo nesusijusios su „Rushdie incidentu".)

Jam sėdint ant raudonos sofutės su neseniai Nobelio premija apdovanota Toni Morrison, Sontag sušuko: „Dieve mano, sėdžiu tarp įžymiausių pasaulio rašytojų!", o jiedu su Toni ją ėmė tikinti, kad visai netrukus išauš diena, kai ir ją pakvies į Stokholmą. Susan jo paklausė, ką jis rašo. Ji palietė jam daugiausia nerimo keliančią temą. Vadovaudamas kampanijai prieš fatvą jis turėjo beveik visiškai atsisakyti rašymo. Tokia buvo politinės veiklos daroma žala. Jo mintys sukosi vien apie oro linijas, ministrus bei fetos sūrį ir nebeužklysdavo į jaukius sąmonės kampelius, kur slypėjo vaizduotė. Jis užmetė romaną. Gal toji kampanija, kuri, anot žmonių, buvo itin veiksminga, iš tikrųjų jį menkino pasaulio ir jo paties akyse. Nejau jis išties pats sau padėjo virsti vien plokščia, dvimate „Rusdie istorijos" karikatūra ir atsižadėjo savo teisės į meną? Iš *Salmano* jis tapo *Rushdie*, o tada *Antonu Džozefu*, o tada, regis, jam grėsė virsti niekuo. Jis buvo lobistas, reikalaujantis atgauti tuščią vietą, kurioje jau nebebuvo žmogaus.

Norint pasiekti viršūnę, – susitikimą su prezidentu, – buvo būtina kopti išsyk keliais šlaitais. Į Klintono kalną kopė jis pats, Rushdie gynybos komite-

tas ir „Article 19“, Britanijos vyriausybės įgaliotas Britanijos ambasadorius Vašingtone, Amerikos PEN centras. Susitikimą taip pat skubino Aryehas Neieris iš Žmogaus teisių stebėjimo organizacijos, Nickas Veliotesas iš Amerikos leidėjų asociacijos ir Scottas Armstrongas iš Laisvės forumo. Be to, Christopheris Hitchensas spaudė savo pažįstamus Baltuosiuose rūmuose. Christopheris nebuvo Billo Clintono gerbėjas, bet jis palaikė bičiuliškus santykius su artimu prezidento patarėju George'u Stephanopoulosu ir keletą kartų su juo šnekėjosi. Atrodė, kad Clintono žmonės pasidaliję į dvi stovyklas: viena pusė jį tikino, kad fatva ne Amerikos reikalas, o kita, kuriai priklausė Stephanopoulosas, norėjo, kad jis pasirinktų teisingą kelią.

Praėjus dviem dienoms po jo grįžimo į Londoną „Vašingtonas uždegė žalią šviesą“. Iš pradžių Nickui Veliotesui buvo pasakyta, kad susitikime prezidentas nedalyvaus. Susitikti ketino nacionalinio saugumo patarėjas Anthony Lake'as, taip pat žadėjo „užsukti“ viceprezidentas Gore'as. Jo ryšininkas JAV ambasadoje Grovnerio aikštėje Larry Robinsonas patvirtino, kad susitikime dalyvaus Lake'as ir Gore'as. Jam turėjo būti paskirta apsauga nuo „durų iki durų“, kitaip sakant, nuo oro uosto iki Masačusetso technologijos instituto (kur turėjo įvykti jo pagerbimo ceremonija – *Einšteino svajonių* (*Einstein's Dreams*) autorius ir tuometinis instituto dėstytojas Alanas Lightmanas jam paskambino ir pasiūlė garbės profesoriaus laipsnį), nuo MTI iki sostinės ir visame Vašingtone iki jam išvykstant iš šalies. Po dviejų dienų Frances sužinojo, kad Gore'as bus išvykęs į Artimuosius Rytus, o Lake'as taip pat negalės dalyvauti, tad nusimatė susitikti su valstybės sekretoriumi Warrenu Christopheriu ir Lake'o „kairiąja ranka“. Susitikimas su Warrenu Christopheriu turėjo įvykti Susitarimų salėje su fotografais. Jis pasikalbėjo su Christopheriu Hitchensu, būgštaujančiu, kad tai gali reikšti, jog Clintonas „pasibaidė“. Tą vakarą susitarimas vėl pasikeitė. Dalyvauti pažadėjo Anthony Lake'as ir Warrenas Christopheris bei valstybės sekretoriaus pavaduotojas, atsakingas už demokratiją, žmogaus teises ir darbo reikalus, Johnas Shattuckas. Prezidento dalyvavimas „nebuvo patvirtintas“. Tai turėjo įvyti Padėkos dienos išvakarėse, tad prezidentas buvo labai užsiėmęs. Jis turėjo paskelbti kalakutui amnestiją. Jis galėjo nesuspėti padėti rašytojui.

JFK oro uoste laukė aštuonių, o ne žadėta mažiau į akis krentanti trijų automobilių palyda. Atsakingasis pareigūnas Jimas Tandy buvo daug geresnė leitenanto Bobo pamaina, jis santūriau kalbėjo, buvo paslaugesnis, aukštas, liesas, su ūsais, didžiaakis, rimto veido. Jį pirmiausia nuvežė į Andrew

butą, kur policija dėl jo viešnagės pasirūpino išpūsti kuo didesnį burbulą, netgi neleido kitiems namo gyventojams naudotis liftu. „Tai juos tikrai nudžiugins", – pagalvojo jis. Jis turėjo būti neva Pakistano diplomatas daktaras Renas, bet niekas tuo nepatikėjo.

Andrew bute jį pasitiko draugai. Normanas Maileris jam palinkėjo sėkmės, o Norris Mailer pasakė:

– Jei susitiksi su Billu, perduok jam mano linkėjimus.

Jaunystėje ji dirbo Clintono rinkiminėje kampanijoje, kai jis kandidatavo tapti Arkanzaso gubernatoriumi.

– Buvau gera jo pažįstama, – pasakė ji.

– Gerai, mandagiai atsakė jis, – priminsiu jam apie tave.

– Ne, – tarė ji, dėdama jam ant rankos savo elegantišką delną, lyg meilumo apimta Margaret Thatcher. – Nesupratai. Buvau *labai artimai* su juo pažįstama.

– A. Aišku. Taip, Norris. Tokiu atveju *būtinai* perduosiu tavo nuoširdžiausius linkėjimus.

Jis susitiko su labai maloniais Paulu Austeru ir Siri Hustvedt; tai buvo jo vienos iš artimiausių draugysčių užuomazga. Ten taip pat buvo Donas DeLillo. Jis sakėsi rašąs „milžinišką ir padriką knygą". Ji vadinosi *Pogrindis* (*Underworld*). „Aš šį tą išmanau apie pogrindį", – atsakė jis. Paulas ir Donas norėjo sukurti lankstinuką su tekstu apie fatvą, ir 1994-ųjų vasario 14-ąją jį įdėti į kiekvieną Amerikoje parduodamą knygą, bet jiems buvo pasakyta, kad lankstinukams prireiktų 20 000 dolerių, o tokia suma buvo sunkiai įkandama. Atvyko Peteris Carey ir su jam būdingu humoro jausmu pasisveikino: „Labas, Salmanai, atrodai šūdinai." Susan Sontag, sutikusi institute pabūti jo priedanga, nekantravo išmėginti jų planą. Davidas Rieffas labai liūdėjo dėl Bosnijos. Annie Leibovitz trumpai papasakojo apie Bosnijoje savo darytas nuotraukas, bet atrodė, kad Susan akivaizdoje ji kažkodėl nenorėjo gilintis. Atvažiavo Sonny ir Gita Mehta, ir Gita atrodė paliegusi bei išsekusi. Jie sakė, kad jai jau geriau, kad ji nugalėjo vėžį, o jis vylėsi, kad jie kalba tiesą. Andrew netikėtai tarė: „O Dieve, pamiršom Edwardą Saidą." Tai buvo labai nemalonu. Edwardas turėjo tikrai įsižeisti.

Jiedu su Elizabeth nakvojo Andrew namuose, o atsibudę gatvėje išvydo išsirikiavusią juodų limuzinų koloną ir didžiulį, visai nesubtilų mėlyną autobusiuką su užrašu IŠMINUOTOJAI. Atėjo eilė keliauti į Konkordą Masačusetso valstijoje, kur jų laukė Alanas ir Jean Lightmanai. Alanas išsivedė juos pasivaikščioti aplink Voldeno tvenkinį, ir jiems priėjus Thoreau trobos

griuvėsius, jis pasakė Alanui, kad jei jis kada nors aprašys savo kelionę, kūrinį pavadins „Nuo lūšnelės iki Baltųjų rūmų". Troba buvo negailestingai arti miesto, tad Thoreau panorėjęs galėjo kuo lengviausiai nukulniuoti bokalo alaus. Tai buvo toli gražu ne laukinis kampelis.

Kitą rytą jį nuvežė į Bostono viešbutį, ir Jean Lightman išsivedė Elizabeth apžiūrėti miesto. Jiedu su Andrew kibo į telefono ragelius, kad išsiaiškintų, ar kas pasistūmėjo ir ar ką nors galima padaryti. Išaiškėjo, kad Frances ir Carmel prastai sutarė su Scottu Armstrongu, nors Christopheris Hitchensas apie jį atsiliepė teigiamai. Hitchas pridūrė, kad Baltuosiuose rūmuose Stephanopoulosas ir Shattuckas palaiko jo pusę ir mėgina įkalbėti prezidentą, bet nieko aiškaus pasakyti dar negalėjo. Paskambino JAV valdininkas Tomas Robertsonas ir pasakė, kad susitikimas nukeliamas pusvalandžiui, nuo pusės dvyliktos į vidurdienį. Ką tai reiškė? Ar tai ką nors reiškė? Scottas ir Hitchensas vėliau pasakė, kad pakeitimas buvo padarytas išsyk po to, kai George'as Stephanopoulosas ir kiti aplankė prezidento dienotvarkę tvarkantį tarnautoją... taigi... galbūt. Jie laikė špygas.

Popiet jis nuėjo su Andrew Wylie apžiūrėti Andrew vaikystės namų. Naujoji šeimininkė, plačios šypsenos pusamžė moteriškė Nancy, pažvelgė į kortežą ir pasakė: „Kas ten per žmonės lauke?" O tada pridūrė: „Ak", – ir pasiteiravo ar jis tikrai tas, kas ir atrodo. Pirma jis pasakė: „Deja, ne". O ji atsakė: „Turit omenyje – laimei. Vargšelio gyvenimas tapo nelabai mielas, ar ne?" Tačiau ji turėjo visas jo knygas, tad jis prisipažino, ir ji buvo labai sujaudinta ir norėjo, kad jis jas pasirašytų. Namai sukėlė Andrew daug prisiminimų, nes daug kas, net antro aukšto tapetai, liko tokie pat, kaip prieš trisdešimt metų, o bibliotekos lentynos plokštėje vis dar matėsi išraižyti inicialai AW, ir durų briaunoje buvo įranta bei užrašas, žymintys, kai mažasis Andrew buvo devyniasdešimties centimetrų ūgio.

Globojami neįtikėtinai žvairo prorektoriaus jie pavakarieniavo MTI, o tada išmušė Įvykio valanda. Jis iki tol niekad nebuvo gavęs garbės laipsnio, tad garbės profesoriaus titulas jį labai sujaudino. Jis girdėjo, kad MTI nemėgo dalyti garbės daktaro laipsnių, o garbės profesoriaus laipsniu apskritai per visą istoriją buvo apdovanotas vienintelis žmogus. Tas žmogus buvo Winstonas Churchillis. „Rushdie, kaip tokiam rašytojėliui – gan prakilni draugija", – tarė jis sau. Įvykis buvo pristatytas kaip vakaras su Susan Sontag, bet kai Susan nuėjo prie pakylos, ji pasakė susirinkusiesiems, kad atvyko tik pristatyti kito rašytojo, kurio vardo nebuvo galima pranešti iš anksto. Tada ji meiliai apie jį papasakojo, o jo kūrybą apibūdino žodžiais, jam reikšmin-

gesniais nei profesoriaus laipsnis. Galiausiai pro nedideles galines dureles į amfiteatrą įėjo ir jis. Kalbėjo trumpai, perskaitė keletą ištraukų iš *Vidurnakčio vaikų* ir istoriją apie Kolumbą ir Izabelę. Tada juodu su Elizabeth išsivedė lauk ir įsodino į naktinį reisą į Vašingtoną. Truputį po vidurnakčio kiek nuvargę jie atvyko į Hitchenso butą. Jis pirmąsyk susitiko su Hitcho ir Carol dukra Laura Antonia ir jo buvo paprašyta tapti „nekrikšto tėvu". Jis išsyk sutiko. Jo manymu, jei jos bedieviais mokytojais taps jis ir Martinas Amisas, mergaitė bus pasmerkta. Jam perštėjo gerklę, be to, vienas nuskilęs dantis jam subraižė liežuvį. Paskutinės žinios apie susitikimą su Clintonu nežadėjo nieko konkretaus. Hitchas pripažino, kad nekenčia Carmel, nes, anot jo, savo nevėkšliškumu ji gadina reikalus. Atėjo metas gultis ir viską sutvarkyti iš ryto.

Iš ryto tarp draugų įsiplieskė kivirčas. Užsukęs Scottas Armstrongas pasakė, kad Baltieji rūmai nutarė nekviesti nei Gore'o, nei Clintono. Jam pasakė: „Ačiū, kad pabandėte, bet ne." Carmel buvo pradėjusi telefoninę kampaniją, į kurią įtraukė Aryehą Neierį, bet tai davė priešingų rezultatų. Atvykus Carmel ir Frances, įtampa išsiliejo per kraštus ir visi ėmė vieni ant kitų rėkti, kaltinti ir gintis kaltinimų. Frances teigė, kad viską sugadino Scottas. Galiausiai jam teko paskelbti paliaubas. „Mums šiuo metu reikia pasiekti tikslą, ir man reikia jūsų pagalbos." Scottas buvo sutaręs, kad po vizito Baltuosiuose rūmuose Nacionaliniame spaudos klube turėtų įvykti spaudos konferencija, taigi, bent jau tai buvo sutvarkyta. Tada ginčai vėl įsiplieskė. Kas su juo eis į Baltuosius rūmus? Buvo galima atsivesti tik du žmones. Jie vėl pakėlė balsus, nelaikė kantrybė. „Aš skambinau tam ir anam, padariau tą ar aną." Andrew netruko pasitraukti iš tų varžybų, o Christopheris pasakė, kad nebuvo jokio pagrindo jam tapti išrinktuoju, bet nevyriausybinės organizacijos jau rėmėsi ragais.

Jis ir vėlei užbaigė tą ginčą. „Su manim eis Elizabeth, – pasakė jis, – ir norėčiau, kad prisidėtų Frances." Rūškani, apsiniaukę veidai išsislapstė Christopherio buto pakampėse ir už jo sienų. Tačiau ginčas baigėsi.

Jų laukė kortežas, turintis nuvežti į Pensilvanijos prospektą 1 600. Patekusius į jiems paskirtą automobilį, juos išguldė nervinio krizenimo infekcija. Jie svarstė, ar Clintono pareiga dovanoti Kalakutui Tomui galiausiai sutrukdys jam sudalyvauti susitikime ir ką tuo atveju kitą dieną skelbtų antraštės. „Clintonas suteikė Kalakutui amnestiją, – kūrė jis. – Rushdie liko gaidžio vietoj." Cha cha cha cha cha cha cha cha cha! Tada juos privežė prie šoninių

durų, vadinamų „diplomatų įėjimu“, ir įleido vidun. Didysis nešvarus pasaulinės politikos žaidimas galų gale persikeldavo į tą nedidelį baltą dvarą, kurio ovaliajame kambaryje didelis rausvaveidis vyras, nepaisydamas kurtinančių savo patarėjo dvejonių, priiminėjo kategoriškus sprendimus.

Vidurdienį pro besišypsančių, džiugių padėjėjų būrį siaurais laiptais juos nuvedė į nedidelį Anthony Lake'o kabinetą. Nacionalinio saugumo sekretoriaus patarėjui jis pasakė, kad jam smagu pagaliau būti Baltuosiuose rūmuose, o Lake'as mirksėdamas atsakė: „Palūkėk, netrukus bus dar smagiau.“ Prezidentas sutiko su juo susitikti! 12.15 jie turėjo pereiti į Senąją prezidentūrą ir ten susitikti su ponu Clintonu. Netrukus prakalbo Frances ir sugebėjo įkalbėti Lake'ą ir ją leisti eiti kartu. Taigi vargšė Elizabeth turėjo likti viena. Lake'o kabineto prieškambaryje buvo daugybė autografo laukiančių knygų, o jam pasirašinėjant, atvyko Warrenas Christopheris. Elizabeth pasiliko linksminti saugumo sekretorių, o jiedu su Lake'u nuėjo pas prezidentą. „Tai reikėjo padaryti prieš keletą metų“, – pasakė jam Lake'as. Clintoną jie susitiko koridoriuje po oranžiniu kupolu, be to, ten buvo palčiai išsišiepęs George'as Stephanopoulosas ir dar dvi džiugiai nusiteikusios pagalbininkės. Clintonas buvo aukštesnis, rausvesnis ir malonesnis, bet išsyk perėjo prie reikalo. „Kuo galiu padėti?“ – pageidavo sužinoti Jungtinių Valstijų prezidentas. Per politinės kampanijos metus jis jau buvo pasiruošęs klausti. Jis suprato, kad *kai esi prašantysis, visad privalai žinoti, ko nori iš susitikimo, ir visad prašyti tik to, ką jie pajėgūs padaryti.*

– Pone prezidente, – kreipėsi jis, – palikęs Baltuosius rūmus, turėsiu vykti į Spaudos klubą, kur manęs lauks daugybė žurnalistų, nekantraujančių sužinoti, ką jūs pasakėte. Norėčiau jiems pranešti, kad Jungtinės Valstijos prisidėjo prie kampanijos prieš Irano fatvą ir remia pažangius pasaulio balsus.

Clintonas linktelėjo ir nusišypsojo,

– Taip, galite tai pasakyti, – atsakė jis, – nes tai tiesa.

„Susitikimas baigtas“, – pamanė prašantysis su triumfo gaidele širdyje.

– Mes turime bendrų draugų, – pasakė prezidentas. – Billą Styroną, Normaną Mailerį. Jie mane vis spaudė jus priimti. Žinot, Normano žmona Norris dirbo mano politinėje kampanijoje. Aš ją gan artimai pažįstu.

Prašantysis padėkojo prezidentui už susitikimą ir pasakė, kad tai simboliškai be galo prasminga.

– Taip, – tarė Clintonas. – Tai turėtų pasiųsti pasauliui žinią. Tai turėtų parodyti, kad Amerika remia žodžio laisvę ir siekia, kad Pirmosios pataisos pobūdžio teisių atsirastų visame pasaulyje.

Fotografuojama nebuvo. Tai būtų buvę perdėm demonstratyvu. Tačiau susitikimas įvyko. Tai buvo faktas.

Grįždamas į Anthony Lake'o kabinetą jis pastebėjo, kad Frances D'Souza be galo plačiai ir kvailai išsišiepusi.

– Frances, – pasiteiravo jis, – kodėl tu taip palčiai ir kvailai išsiviepusi?

Ji atsakė tarsi nutolusi, svajingai:

– Jums nepasirodė, – paklausė ji ilgesingai, – kad jis kiek per ilgai spaudė man ranką?

Kai jiedu grįžo, Warrenas Christopheris buvo jau kone įsimylėjęs Elizabeth. Christopheris su Lake'u išsyk sutiko, kad fatva yra pačiame Amerikos santykių su Iranu smaigalyje. Jų noras izoliuoti Iraną sutapo su jo troškimu. Jie taip pat buvo linkę įšaldyti skolinimąsi ir darbavosi ta linkme. Susitikimas truko valandą, o po jo, pakeliui į Hitchenso butą, visi Prašytojai tiesiog svaigo iš laimės. Christopheris pasakė, kad Stephanopoulosas, intensyviai stengęsis dėl susitikimo su Clintonu, taip pat buvo pakylėtas. Išsyk po susitikimo jis paskambino Hitchui. „Erelis nusileido", – pasakė jis.

Spaudos konferencija, – Scottas Armstrongas baiminosi, kad Padėkos dienos išvakarėse į ją susirinks nedaug žurnalistų, bet jų atvyko septyniasdešimt, – praėjo puikiai. Hitcho draugas Martinas Walkeris iš *The Guardian* pasakė, kad ji „praėjo tobulai". Tada atėjo mainų eilė, išskirtinis interviu su Davidu Frostu, ir šį jųdviejų pokalbis taip pradžiugino, kad jam pasibaigus jis tiesiog ***šimtą metų*** jį vadino ***ypatingu*** ir ***sensacingu***, ***žaviu*** ir ***nuostabiu*** bei iki Kalėdų Londone ***būtinai*** norėjo su juo ***išmesti po burnelę***.

Apsaugos būrio vadas Jimas Tandy įpylė šaukštą deguto. Už pastato tykojo įtartinas vyriškis iš Vidurinių Rytų. Jis paskambino telefonu ir išvažiavo automobiliu su dar trimis vyrais. Tandy paklausė: „Norit likti ar pervežti jus kur nors kitur?" Jis atsakė: „Noriu likti", bet galutinį sprendimą turėjo priimti Christopheris ir Carol. „Tegul lieka", – pasakė jie.

Britanijos ambasadorius surengė jiems priėmimą. Prie ambasados durų juos sutiko sodriabalsė Amanda ir jiems pasakė, kad tai vienintelis Lutyenso pastatas Amerikoje, o tada: „Žinoma, jis pastatė daugybę Naujojo Delio pastatų... Jūs kada nors buvote Indijoje?" Jis nutarė patylėti. Renwickai juos priėmė labai šiltai. Sero Robino prancūzė žmona Annie išsyk pamilo Elizabeth, sostinėje sulaukusią didžiulio dėmesio. „Ji tokia nuoširdi, atvira, rami; atrodo, kad ją pažįsti jau labai seniai. Ji – ypatingas žmogus." Atvyko Sonny Mehta ir pasakė, kad Gita laikosi gerai. Atvyko Kay Graham ir beveik nieko nepasakė.

Padėkos dieną jie praleido su be galo svetingais Hitchensais. Britai žurnalistai ir dokumentinių filmų kūrėjai Andrew ir Leslie Cockburnai atvyko su savo nepaprastai protinga devynmete dukrele Olivia, kuri visiškai sklandžiai paaiškino, kuo būtent jai patiko *Harunas ir pasakojimų jūra*, o metams bėgant išaugo į aktorę Oliviją Wilde. Ten buvo ir raudonplaukis berniukas, – gerokai neiškalbingesnis už Oliviją, nors ir keleriais metais vyresnis, – kuris pasakė, kad norėjo tapti rašytoju, bet daugiau nenori, „nes pažiūrėkit, kas jums atsitiko".

Susitikimas su Clintonu pateko į visų laikraščių pirmuosius puslapius, o atsiliepimai buvo beveik visais balsais teigiami. Rodėsi, kad Britanijos spauda mėgina sumenkinti susitikimo su Clintonu reikšmę, bet pakankamai dėmesio sulaukė ir numatoma fundamentalistų reakcija. Tai taip pat buvo nuspėjama.

Po Padėkos dienos pasirodė, kad Clintonas ėmė svyruoti. „Aš su juo susitikau vos kelioms minutėms, – sakė jis. – Kai kurie mano komandos žmonės nenorėjo, kad tai daryčiau. Tikiuosi, žmonės to nepriims klaidingai. Aš nesiekiau ko nors įžeisti. Tiesiog norėjau apginti žodžio laisvę. Manau, pasielgiau teisingai." Ir taip toliau, gana skystai. Jo kalba nebuvo verta su terorizmu kovojančio Laisvojo pasaulio lyderio vardo. *The New York Times* manė taip pat ir parašė vedamąjį su antrašte „Prašau, tik nereikia ašarų", kuriame skatino prezidentą neatsiriboti nuo savo žygdarbio ir nemanyti, kad už tai reikia atsiprašyti; drąsiai laikytis savo (o gal George'o Stephanopouloso ar Anthony Lake'o?) įsitikinimų. Kanalo CNN laidoje „Crossfire" Christopheris Hitchensas susidūrė su musulmonu ir Patu Buchananu, kurie teigė, kad „Rushdie yra pornografijos skleidėjas", kuriantis „nepadorius" darbus, ir užsipuolė prezidentą, kad jis susitiko su tokiu žmogumi. Žiūrėti laidą buvo slogu. Vėlai naktį jis paskambino Hitchui ir sužinojo, kad, laidos vedėjo Michaelo Kinsley nuomone, opozicija buvo „sutriuškinta" ir kad problemos „iškėlimas į pirmą planą" buvo teigiamas reiškinys, ir kad Clintonas „laikė pozicijas" net ir vykstant užkulisinei kovai tarp Lake'o ir Stephanopouloso grupuotės ir saugumu besirūpinančių patarėjų. Christopheris jam taip pat pažėrė išmintingų žodžių. „Reikia pripažinti, kad niekad neliksi be atsako. Kai tik suduosi smūgį, vėl bus ištraukti ir prieš tave mesti seni argumentai. Tačiau tai taip pat reiškia, kad tu juos ir vėl išguldysi, ir aš pastebiu vis augantį priešų nenorą iš naujo kilti į kovą. Dėl to, jei nebūtų jokių svyravimų, nebūtų pasirodęs ir *The Times* vedamasis, o visa tai drauge tik įkvėpė tavo

gynėjus. Be to, tau vis dar lieka Clintono pareiškimas ir Christpherio bei Lake'o susitikimas, o to iš tavęs niekas neatims. Tad *pralinksmėk*."

Christopheris – kartu su Andrew – netruko tapti ištikimiausiu jo draugu ir sąjungininku Jungtinėse Valstijose. Po kelių dienų jis paskambino pranešti, kad Johnas Shattuckas iš Valstybės administracijos jam pasiūlė suburti su juo, Hitchu, Scottu Armstrongu iš Laisvės forumo ir galbūt Andrew Wylie neformalią grupę, kuri „prastumtų" JAV atsaką. Hitchas pasišnekėjo su Stephanopoulosu priėmime, kur žmonės jo klausėsi, ir George'as tvirtai pareiškė: „Mes laikomės pirmojo pareiškimo; tikiuosi, nemanote, kad norėjome atsiimti bent vieną savo žodį." Po savaitės jis faksu atsiuntė žinutę – ak, senieji faksų laikai! – apie „nepaprastai" puikų susitikimą su naujuoju kovos su terorizmu viršininku ambasadoriumi Robertu Gelbardu, kuris jo atvejį minėjo įvairiuose Didžiojo septyneto forumuose, bet susidūrė su Japonijos ir, spėkit kieno dar – Britanijos „priešiškumu". Gelbardas pažadėjo iškelti oro linijų klausimą Federalinei aviacijos valdybai, kurios naujasis apsaugos viršininkas admirolas Flynnas buvo jo „draugelis". Be to, Christopheris pranešė, kad Clintonas kažkam pasakė, jog jam būtų patikę praleisti daugiau laiko su *Šėtoniškų eilių* autoriumi, bet Rushdie „labai skubėjo". Tai buvo juokinga ir, Hitcho manymu, atskleidė, kad jis džiaugėsi įvykusiu susitikimu. Tony Lake'as daug kam pasakojo, kad jam susitikimas tapo vienu svarbiausių metų įvykių. Hitchas sakė, kad Scottas Armstrongas taip pat labai padėjo. Nerimą kėlė tai, kad Frances ir Carmel jiems paliko nekokį įspūdį; o tai kone išsyk sukėlė krizę.

Laikraštyje *The Guardian* pasirodė pasakojimas apie nuotykius Vašingtone, kuriame Scottas Armstrongas ir Christopheris Hitchensas išreiškė savo abejones dėl Frances ir Carmel indėlio siekiant bendrų tikslų. „Jūs smarkiai pakenkėt „Article 19" veiklai Jungtinėse Valstijose, – telefonu pareiškė be galo, bet visiškai teisėtai pasipiktinusi Frances, – Armstrongas ir Hitchensas niekad nebūtų to sakę be jūsų tylaus pritarimo." Jis jai bandė paaiškinti, kad net nežinojo apie tą straipsnį, bet ji atrėžė: „Neabejoju, kad jūs prie to prisidėjot", ir pasakė, kad dėl jo poelgio MacArthuro fondas gali nutraukti pagrindinį „Article 19" finansavimą. Jis giliai įkvėpė ir parašė *The Guardian* laišką, kuriuo užstojo Frances ir Carmel, o paskui ryžtingai paskambino MacArthurui. Šis visai pagrįstai pasakė, kad jo lėšos sudarė pusę Frances biudžeto. Jo fondo politika buvo finansuoti organizacijas, kol jos galės „diversifikuoti finansavimo bazę", o tai reiškė tapti pastebimesnei Jungtinėse Valstijose. Jis

sakė, kad Frances pati kalta, jog jai nepavyko atkreipti dėmesio į „Article 19“ vadovybės vaidmenį „pačioje svarbiausioje žmogaus teisių byloje pasaulyje“. Jis tol kalbėjosi su Ricku, kol šis sutiko kurį laiką nemažinti finansavimo.

Padėjęs ragelį jis labai įpyko ant savęs. Jis nusivedė Frances į Baltuosius rūmus, visose tolesnėse spaudos konferencijose aukštino „Article 19“ darbą, tad jautėsi neteisingai apkaltintas. Padėtį dar labiau pablogino Carmel Bedford fakso lydraštis – „Ar bus prasminga tęsti veiklą, jei neatitaisysim tų savanaudžių pridarytos žalos?“ Jis išsiuntė faksu Frances ir Carmel po paaiškinimą, ką mano apie jų kaltinimus ir kodėl. Jis neužsiminė apie savo konfidencialų skambutį Rickui MacArthurui ir apie jo rezultatą. Po kelių dienų Carmel atlyžo ir atsiuntė jam susitaikymo laišką, bet iš Frances nebuvo jokių žinių. Ji pyko kaip Achilas savo palapinėje. Nuostaba dėl jos kaltinimų neišblėso.

Legendinė, visagalė Ispanijos literatūrinė agentė Carmen Balcells iš Barselonos paskambino Andrew Wylie ir pasakė, kad didysis Gabrielis García Márquezas rašo „romaną, paremtą pono Rushdie gyvenimu“. Ji pridūrė, kad „knygą rašys vien žymusis rašytojas“. Jis nežinojo, ką sakyti. Nejaugi reikėjo jaustis pamalonintam? Nes jis taip nesijautė. Nejau jis tapo kitų romano personažu? Jei būtų atvirkščiai, jis nebūtų jautęsis turįs teisę įsiterpti tarp kito rašytojo ir savo asmeninės gyvenimo istorijos. Tačiau galbūt jo gyvenimas tapo visų kitų nuosavybe, o jei jis ir būtų pamėginęs nutraukti knygos rašymą, jau numanė, kokios būtų buvusios antraštės. RUSHDIE CENZŪRUOJA MÁRQUEZĄ. O ką reiškė „romanas, paremtas jo gyvenimu“? Jei García Márquezas rašė apie Lotynų Amerikos rašytoją, supykdžiusį krikščionis fanatikus – geros jam kloties. Bet jei García Márquezas ketino įlįsti jam į galvą, tai jau būtų panašiau į įsibrovimą. Kai jis paprašė Andrew, kad šis pareikštų jo susirūpinimą, Balcells ilgai tylėjo, o paskui atėjo žinutė, kad Márquezo knyga buvo ne apie poną Rushdie. Jam pasidarė smalsu, iš kur apskritai radosi ši keista istorija?

Gabrielis García Márquezas niekada neišleido nei „tikrais įvykiais paremto romano“, nei ko nors panašaus, apie ką užsiminė Carmen Balcells. Tačiau Balcells gandai tapo ant jo savadarbės žaizdos pilama druska. Nesvarbu, ar García Márquezas norėjo, ar nenorėjo parašyti apie jį grožinio ar negrožinio kūrinio, bet jis pats per visus metus – ne, daugiau nei metus – neparašė nė žodžio grožinio teksto. Jo gyvenimas visados sukosi apie rašymą, bet tada nuolatos savo kūrybai laikytą laisvą erdvę užplūdo šalutiniai dalykai. Jis

nusifilmavo televiziniame filmo apie Taharą Djaoutą pristatyme. Jam buvo pasiūlyta kas mėnesį parašyti po straipsnį, kuris būtų platinamas *The New York Times* leidiniuose, ir jis paprašė Andrew priimti pasiūlymą.

Artėjo Kalėdos. Jis buvo išsekęs ir jo padėtis, nepaisant tų metų politinės sėkmės, buvo prasta. Jis kalbėjosi su Elizabeth apie ateitį, apie vaiką, kaip jiems derėtų gyventi, turint omenyje, kad ji nė negalėjo įsivaizduoti saugaus gyvenimo be policijos apsaugos. Jiedu susitiko voratinklio centre, tad voratinklį ji laikė vienintele patikima tikrove. Nejau, jei kada nors išauš diena, kai apsauginiai pasitrauks, likti su juo jai bus per baugu? Tai buvo vienintelis debesėlis virš horizonto. Ar jis išaugs tiek, kad užtemdytų visą dangų?

Thomasina Lawson mirė sulaukusi vos trisdešimt dvejų. Clarissa vaikščiojo į chemoterapiją. Taip pat mirė Frankas Zappa. Jam apie tai skaitant ant jo liuoktelėjo praeitis, užgriuvo jį galingomis, netikėtomis emocijomis. Per vieną pirmųjų pasimatymų jiedu su Clarissa nuėjo į Karališkąją Alberto salę pasiklausyti „The Mothers of Invention", ir koncertui įpusėjus vienas apsinešęs juodaodis vaikinas su blizgančiais violetiniais marškiniais užsiropštė ant scenos ir pareikalavo jam leisti pagroti su grupe. Zappa nesutriko. „Aha, pone, – tarė jis, – o koks instrumentas jums būtų mieliausias?" Violetinis burbtelėjo kažką apie trimitą, ir Zappa suriko: „Duokit žmogui trimitą!" Violetinis ėmė padrikai tūtuoti. Pasiklausęs kelių natų šoninėje scenoje Zappa tarė: „Hmm. Įdomu, koks akompanimentas tiktų šiam trimitininkui. Žinau! Didieji, karališkieji Alberto salės vargonai!" Tada vienas iš grupės narių užkopė prie vargonų pulto, ištraukė visas registrų traukes ir pagrojo „Louie Louie", Violetiniam padrikai ir negirdimai tūtuojant apačioje. Tai buvo vienas iš jųdviejų bendrų laimingiausių prisiminimų, bet štai Zappa jau buvo miręs, o Clarissa kovojo už savo gyvybę. (Ji bent jau išsaugojo savo darbą. Paskambinusi viršininkams iš „A. P. Watt" ji paaiškino, kaip prastai atrodytų, jei jie atleistų su vėžiu kovojančią moterį ir Salmano Rushdie sūnaus motiną. Jo prašymu jiems paskambino ir Gillonas Aitkenas bei Liz Calder, ir agentūra nusileido. Clarissa nežinojo, kad jis prie to prisidėjo.) Jis pakvietė ją praleisti Kalėdas savo namuose. Ji atvyko su Zafaru, paliegusiai šypsojosi, atrodė užguita, bet, regis, diena jai patiko.

Žmonės jam taip pat rašė laiškus, panašius į įsivaizduojamus jo mintyse. Šimtas arabų ir musulmonų rašytojų prancūziškai išleido žodžio laisvei ginti skirtą bendrą esė knygą *Pour Rushdie*, parašytą daugeliu kalbų. Šimtas rašytojų, iš esmės suprantančių, apie ką jis kalba, kilusių iš pasaulio, iš kurio

gimė jo knyga, ir netgi tie, kam ji nepatiko, vis vien buvo pasiryžę ginti jo teisę tai pasakyti, kaip būtų gynęs Voltaire'as. Knygos redaktoriai parašė: „Su juo pranašo darbai buvo atverti keturiems vaizduotės vėjams", o tada pasipylė visa lavina garsesnių ir tylesnių arabų pasaulio balsų. Sirijos poetas Adonis teigė: „Tiesa – tai ne kardas / Ir ne jį laikanti ranka." Mohammadas Arkounas iš Alžyro: „Norėčiau, kad *Šėtoniškos eilės* taptų prieinamos visiems musulmonams, kad jie galėtų šiuolaikiškiau apmąstyti apreiškimo pažinimą." O Rabah Belamri iš Alžyro: „Rushdie įvykiai kuo aiškiausiai visam pasauliui atskleidė, kad islamas <...> pademonstravo, jog nebaudžiamai jo neįmanoma tyrinėti rimčiau." O turkas Fethi Benslama: „Salmanas Rushdie savo knyga nuėjo iki galo, kartą ir visiems laikams, tarsi būtų norėjęs pats vienas tapti rašytojais, kurie niekad negalėjo egzistuoti jo tradicijos istorijoje." O Zhoras Benas Chamsi iš Maroko: „Turėtume būti labai dėkingi Salmanui Rushdie už tai, kad jis vėl atvėrė musulmonų vaizduotę." O alžyrietė Assia Djebar: „Šis rašytojų princas <...> yra neišvengiamai nuolatos nuogas ir vienišas. Jis yra pirmasis *vyras*, kuriam teko pagyventi musulmonės *moters* kailyje (ir <...> jis taip pat yra pirmasis vyras, kuriam pavyko rašyti iš musulmonės požiūrio taško)". O Karimas Ghassimas iš Irano: „Jis yra mūsų kaimynas." O palestinietis Émile Habibi: „Jei mums – Neduok Dieve! – nepavyks apginti Salmano Rushdie, gėda persekios visą pasaulinę civilizaciją." O alžyrietis Mohammedas Harbi: „Per Rushdie mes pripažįstame kultūrinės ir meninės laisvės, kaip vaisingo mūsų praeities ir dabarties tyrinėjimo šaltinio, nepagarbumą ir malonumo esmę." O Jamilas Hatmalas iš Sirijos: „Salmanas Rushdie man artimesnis už kruvinuosius turbanus." O Sonallah Ibrahimas iš Egipto: „Kiekvienas sąžiningas žmogus privalo padėti šiam iškiliam rašytojui išbristi iš sunkumų." O Maroko prancūzas Salimas Jay: „Vienintelis laisvas nūdienos žmogus yra Salmanas Rushdie <...>. Jis yra laisvųjų ateities bibliotekų Adomas." O Elias Khoury iš Libano: „Mes privalome jam pasakyti, kad jis įkūnija mūsų vienatvę ir kad jo pasakojimas yra apie mus." O tunisietis Abdelwahabas Meddebas: „Rushdie, parašei tai, ko iki tavęs dar niekas nebuvo parašęs <...>. Užuot smerkdamas, aš tave sveikinu islamo vardu." O Prancūzijos alžyrietis Sami Naïras: „Salmaną Rushdie privalu perskaityti."

„Dėkoju, mano broliai ir seserys, – jis tyliai atsakė šimtui balsų. – Dėkoju už jūsų drąsą ir supratimą. Linkiu jums laimingų Naujųjų metų."

VII
Sunkvežimis mėšlo

Sunkiausiomis akimirkomis jis manydavo, kad didžiausia jo bėda ta, jog jis dar nemiręs. Jei būtų nebegyvas, niekas Anglijoje nebepurkštautų dėl jo apsaugos kainos ir neabejotų, ar jis nusipelnė taip ilgai trunkančios ypatingos priežiūros. Jam nebūtų reikėję kovoti dėl teisės patekti į lėktuvą ar kivirčytis su vyresniaisiais policijos pareigūnais, kad jam suteiktų šiek tiek daugiau asmeninės laisvės. Nebebūtų reikėję jaudintis dėl motinos, seserų, sūnaus saugumo. Jam nebebūtų reikėję kalbėtis su jokiais politikais (*didžiulis* pranašumas). Ne tokia sunki būtų buvusi jo tremtis iš Indijos. O ir įtampos, be abejo, būtų buvę mažiau.

Jis turėjo būti miręs, bet akivaizdžiai to nesuprato. Tokia antraštė jau buvo paruošta, telaukta, kada ją išspausdinti. Buvo parašyti nekrologai. Tragedijos ar net tragiško farso personažui nebuvo galima perrašyti scenarijų. Vis dėlto jis kabinosi į gyvenimą ir, negana to, dar ir kalbėjo, gynė savo poziciją, tikėjo esąs ne skriaudikas, o nuskriaustasis, gynė savo kūrybą ir – jeigu įmanoma patikėti tokiu beatodairiškumu – reikalavo grąžinti jam gyvenimą, pamažu, žingsnis po kankinančio žingsnio. Sklandė populiarus anekdotas: „Kas yra šviesių plaukų, dideliais papais ir gyvena Tasmanijoj? Salmanas Rushdie!“, ir jei jis būtų sutikęs dalyvauti kokioje nors liudininkų apsaugos programoje ir savo nykias dieneles nugyvenęs kokiame užkampyje, pasivadinęs svetimu vardu, tai taip pat būtų buvę priimtina. Bet ponas Džozefas Antonas norėjo vėl tapti Salmanu Rushdie, o tai, atvirai kalbant, iš jo pusės buvo nemandagu. Jo gyvenimui nebuvo lemta laiminga pabaiga, o juo labiau jame nebuvo vietos malonumams. Jei būtų miręs, gal jį netgi pagerbtų kaip už kalbos laisvę kritusį kankinį. Gyvas jis buvo įkyri ir nemaloni rakštis.

Būdamas vienas savo kabinete, mėgindamas save įtikinti, kad tai ne kas rimčiau nei kuriantiems rašytojams būdinga vienatvė, stengdamasis pamiršti apačioje kortomis žaidžiančius ginkluotus vyrus ir kad negali be leidimo išeiti pro laukujes duris, jis labai lengvai panirdavo į tokią graužatį. Tačiau, laimei, vis atsirasdavo kas jį pabudina ir priešinasi tam atgrasiam, savigaila atsiduodančiam pralaimėjimui. Jis liepė sau atsiminti svarbiausias susikurtas taisykles: netikėti apsaugos pareigūnų, politikų ir kunigų tikrovės aiškinimu.

Judėti atgimimo ar bent atsinaujinimo link. Atgimti *savimi* savo gyvenime – toks buvo tikslas. O jei jis „gyveno skolintu laiku", na, mirusieji taip pat leidosi į žygius. Pagal senovės egiptiečius, mirtis – tai žygis, kelionė atgimimo link. Jis taip pat būtų leidęsis į kelionę iš Mirusiųjų knygos į „šviesiąją gyvybės knygą".

O kas gi galėjo geriau užtvirtinti gyvenimą, jo viršenybę prieš mirtį, jo valios stiprybę nugalėti prieš jį nukreiptas jėgas, nei naujos gyvybės atvedimas į šį pasaulį? Jis ūmai pasijuto pasiruošęs. Jis pasakė Elizabeth, kad sutinka; jie turėtų pamėginti susilaukti vaiko. Visos problemos liko tos pačios, saugumo klausimai, chromosomos translokacija, bet jis į tai nekreipė dėmesio. Nauja gyvybė kurs savo pačios taisykles, reikalaus to, ko reikia jai ar jam. Taip! Jis norėjo antrojo vaiko. Bet kokiu atveju būtų buvę neteisinga drausti Elizabeth tapti motina. Jiedu pragyveno kartu pusketvirtų metų, ir ji jį mylėjo ir su juo taikstėsi iš visos širdies. Kai tik jis pasakė „Taip, pabandykim", ji negalėjo liautis jam šypsotis, glėbesčiuotis, visą vakarą bučiuoti. Ta proga, prisimindami savo pirmąjį „pasimatymą", per vakarienę jie išgėrė butelį „Tignanello". Jis ją nuolat erzindavo, kad tą vakarą pas Liz Calder po vakarienės ji „puolė ant jo". „Priešingai, – atrodė jai, – tu meteisi ant *manęs*." Tada, praėjus pusketvirtų keistų metų, jie buvo savo namuose, puikiai pavalgę ir beveik baigę butelį toskanietiško vyno. „Ko gero, gali ir vėl ant manęs pulti", – pasakė jis.

1994-ieji prasidėjo nesėkme. *The New York Times* atsiėmė pasiūlymą spausdinti savo leidiniuose jo straipsnį. Prancūzų spaudos agentūra pasiskundė, kad dėl to kiltų pavojus jos personalui ir biurams. Ir pradžių buvo neaišku, ar laikraščio savininkai žinojo apie tai ir ar patvirtino sprendimą. Per keletą dienų paaiškėjo, kad Sulzbergeris žinojo ir kad pasiūlymas išties nebegaliojo. Gloria B. Anderson, Niujorko spaudos agentūros vadovė, dėl to gailėjosi, bet nieko negalėjo padaryti. Ji pasakė Andrew, kad iš pradžių ji pateikė pasiūlymą vien dėl finansinių priežasčių, bet nuo tada pradėjo skaityti Rushdie ir ilgainiui tapo jo gerbėja. Tai buvo malonu, bet nepravartu. Po daugiau nei ketverių metų Gloria vėl paskambino.

„Malachito" komandoje dirbo šauniausi apsauginiai. Kiti A būrio nariai juos vadino „garbės kuopa", ir nors „Malachito" veteranai Bobas Majoras ir Stanley Dollas droviai kratėsi to titulo, tai buvo gryna tiesa. Kolegų pareigūnų nuomone, „Malachito" komandos darbas buvo pavojingiausias ir

svarbiausias. Kiti „tiesiog" saugojo politikus. „Malachitas" gynė principus. Policijos pareigūnai tai puikiai suprato. Gaila, kad tauta buvo vis klaidinama. Londone du torių parlamento nariai Bendruomenių rūmuose rengėsi užduoti klausimų apie apsaugos kainą. Buvo aišku, kad dauguma parlamento narių konservatorių tikėjo, jog apsauga – tai tiesiog pinigų švaistymas, ir siekė ją nutraukti. Jis norėjo pasakyti taip pat to siekiąs. Jis labiausiai iš visų troško grįžti į įprastą gyvenimą. Tačiau naujasis operacijos „Malachitas" vadovas Dickas Woodas jam pasakė, kad Irano žvalgyba „vis dar darbuojasi kaip įmanydama", ieškodama savo taikinio. Rafsanjani seniausiai patvirtino žmogžudystės užsakymą, tad smogikams nebereikėjo jo atsiklausti. Tai vis dar buvo jų pagrindinis rūpestis. Netrukus po to MI5 vadovė Stella Rimington kasmetinėje BBC Richardo Dimbleby paskaitoje pasakė, kad „tikėtina, jog kryptingos pastangos aptikti ir nužudyti Salmaną Rushdie nesiliaus".

Vėl atėjo metas ypatingojo padalinio vakarėliui. Elizabteh mėgino sužavėti Johną Majorą, bet jis nekreipė dėmesio, kaip mėgdavo sakyti Sameen, „pastatė ją į vietą". Ji nusiminė ir tarė: „Man atrodo, aš tave nuvyliau", – o tai, žinoma, buvo visiškas absurdas. Užtai Majoras pažadėjo Frances D'Souzai vasario 14 dieną paviešinti pareiškimą, taigi, iš to vakaro buvo išpešta šiokios tokios naudos. Vidaus reikalų ministras Michaelas Howardas taip pat buvo draugiškas. Vakarėlio įkarštyje apsauginiai aprodė jiems ypatingojo padalinio patalpas. Jie pabuvojo „atsarginiame kambaryje", kur budintis pareigūnas jiems leido pavartyti „Keistuolių knygą" ir atsiliepti į nepadorų vieno iš Keistuolių skambutį. Devynioliktame aukšte jie aplankė archyvą, iš kurio atsivėrė puikus vaizdas į Londoną, matė slaptas bylas, kurių negalėjo atsiversti, ir sąsiuvinį su dabartiniais Airijos respublikonų armijos kodiniais žodžiais, kuriais telefonu skambinantis anonimas įspėdavo apie tikrą bombą. Buvo keista, kad, nepaisant kompiuterizacijos, labai daug kas vis dar buvo laikoma kietuose aplankuose.

Po vakarėlio komanda nusivežė juodu su Elizabeth išgerti į policininkų mėgstamiausią vyninę „The Exchange". Jis suvokė, kad jie labai suartėjo. Vakaro pabaigoje jie jį įspėjo, kad į miestą atvyko „gan patyręs banditas", nenorėjo nuo jo „nieko slėpti", todėl pasakė, kad keletą dienų reikės būti „itin atsargiems". Po savaitės jis sužinojo, kad tas „banditas" moko kitus banditus, kaip jį nužudyti, budina juos iš jų banditiško miego. Taigi, tada jo aktyviai ėmė ieškoti keletas banditų, kad atliktų tai, kas banditams buvo pavesta atlikti.

*

Artėjo penktosios fatvos metinės. Jis paskambino Frances ir susitaikė su ja ir Carmel, bet beveik neturėjo ūpo kalbėti apie būsimą kampanijos veiklą. Tais metais dalį krūvio pasistengė perimti jo draugai. Julianas Barnesas žurnalui *The New Yorker* parašė nuostabų straipsnį, šmaikščią, puikiai parengtą įvykių analizę iš jį pažįstančių ir mėgstančių žmonių žiūros taško. Christopheris Hitchensas parašė į *The London Review of Books*, o Johnas Diamondas rašė vienam bulvariniam laikraščiui, idant savo paties teritorijoje atsvertų laikraščio mėginimą sužlugdyti rašytojo reputaciją. Dramaturgas Ronaldas Harwoodas jo vardu susitiko su JT generaliniu sekretoriumi Boutrosu Boutrosu-Ghali. „Bu Bu buvo labai supratingas, – pasakė jam Ronnie. – Jis klausė, ar britai jau mėgino pasinaudoti aplinkiniais diplomatiniais kanalais per Indiją ar Japoniją, nes Iranas kreipia į jas dėmesį." Jis nežinojo, ką atsakyti, bet įtarė, kad atsakymas neigiamas. „Jis sakė, kad jei britai norės *jo* pagalbos, reikės formalaus Douglaso Hurdo prašymo." Jam parūpo, kodėl tai dar nebuvo padaryta.

Tuo tarpu, artėjant metinėms, atsiliepimai visoje Europoje buvo palankūs. Už Britanijos ribų jį laikė patraukliu, linksmu, narsiu, talentingu ir vertu pagarbos. Jį fotografavo žymusis Williamas Kleinas, o paskui Kleinas užsiminė Caroline Michel, kaip jam patiko fotosesija: „Jis labai malonus ir linksmas."

– O kad galėčiau susitikti su visais pasaulio žmonėmis, bet sykiu tik po kelis, – guodėsi jis Caroline, – galbūt tada padaryčiau galą tai neapykantai ir pagiežai. Štai ir sprendimas: surenk man nedidelius uždarus pietus su Khamenei ir Rafsanjani.

– Tuojau pat, – atsakė Caroline.

Tarptautinis rašytojų parlamentas Strasbūre išrinko jį į prezidentus ir paprašė parašyti savotišką ketinimų deklaraciją. „Mes [rašytojai] esame kalnakasiai ir juvelyrai, – rašė jis, – iš dalies tiesos sakytojai ir melagiai, juokdariai ir generolai, mišrūnai ir pavainikiai, tėvai ir meilužiai, architektai ir griovėjai. Esame daugelio valstybių piliečiai, iš baigtinės ir apribotos regimosios tikrovės ir kasdienio gyvenimo valstybės, jungtinių sąmonės valstijų, dangiškųjų ir pragariškųjų aistros tautų, išlaisvintosios kalbos respublikos. Jos kartu sudaro didesnę teritoriją nei valdoma žemiškųjų galių; tačiau jų pajėgumas apsiginti nuo tų galių gali pasirodyti labai menkas. Tie galingi ar silpnajėgiai valdovai, kuriuos erzina mūsų gebėjimas ręsti pasaulio, prieštaraujančio jų pačių paprastesnėms ir nenuoširdesnėms pažiūroms arba jas

paminančio, vaizdus, su kūrybine dvasia gerokai per dažnai elgiasi tarsi su priešu. Geriausia literatūra išliks, bet mes negalime laukti ateities, kol ji išsprūs iš cenzorių gniaužtų."

Didysis Rašytojų parlamento laimėjimas buvo Tarptautinio prieglobsčio miestų tinklo, į kurį per ateinančius penkiolika metų įstojo trys tuzinai miestų, nuo Liublianos iki Meksiko per Amsterdamą, Barseloną ir Las Vegasą, įsteigimas. Valstybės dažnai turėdavo įvairių priežasčių nesuteikti prieglobsčio persekiojamiems rašytojams – užsienio reikalų ministerijos neišvengiamai baimindavosi, kad, tarkime, priėmus į bėdą patekusį kinų rašytoją, galėtų žlugti prekybos sandėris, – tačiau merai paprastai nematė jokių kliūčių šiai iniciatyvai miesto lygmeniu. Suteikti į pavojų patekusiam rašytojui nedidelį butą ir minimalią kelerių metų stipendiją kainavo nedaug. Jis didžiavosi prisidėjęs prie plano gimimo, be to, tam neabejotinai padėjo ir jo parašas ant parlamento laiškų. Jis džiaugėsi galėdamas išsiųsti savo tokią keistą, niūroką reputaciją įgavusį vardą darbuotis kitų pagalbos reikalingų rašytojų vardu.

Vasario 14-ąją jo „deklaracija" pasirodė laikraštyje *The Independent*. Jis nerimavo, kad laikraštis, žymus savo nuolaidžiavimu islamui, įsigudrins tekstui suteikti kokį nors neigiamą atspalvį, o taip ir atsitiko. Atsibudęs Valentino dieną jis išvydo savo tekstą trečiajame puslapyje greta straipsnio apie metines, o priešingas puslapis buvo skirtas klaikiam Yasmin Alibhai-Brown straipsniui apie daugybę gerų, teigiamų fatvos padarinių, kurie padėjo Britanijos musulmonų bendruomenei atrasti savo tapatybę ir viešą balsą. „Be tos lemtingosios 1989-ųjų vasario 14-osios, – rašė ji, – pasaulis nekliudomas skubėtų link nenusavinamos teisės dėvėti mėlynais džinsais ir valgyti „McDonald's" mėsainius." Jis pagalvojo, kaip gražiai pasielgė Khomeini įžiebdamas naujus debatus apie islamo ir Vakarų vertybes; už tai buvo verta keletą rašytojų sumalti į mėsainius.

„Su metinėm!" Tarp jo draugų atsirado tragikomiška tradicija sveikinti jį tos ypatingos dienos proga. Elizabeth jam padarė įmantrų Valentino dienos atviruką, kuriame suliejo savo ir Fridos Kahlo veidus. Hanifas Kureishi išsiruošė į Pakistaną ir sutiko perduoti jubiliato mamai laišką. Iš Paryžiaus paskambino Caroline Lang ir pasakė, kad kietasis vidaus reikalų ministras Charles'is Pasqua buvo įkalbėtas leisti tam mesjė Rushdie nakvoti Prancūzijoje, ir ne vien privačiuose namuose, bet netgi viešbučiuose. (Vėliau Pasqua pripažino esąs kaltas dėl neteisėto ginklų pardavimo Angolai, ir buvo

nuteistas kalėti lygtinai vienus metus. Belgijos užsienio reikalų ministras Willy Claesas buvo nuteistas už kyšininkavimą. Toks tad buvo politikos pasaulis. Už gerokai pelningesnes veikos rūšis kaltais buvo pripažinti vos keli rašytojai.)

Parėjusių dvejų metų kampanijos vaisius buvo pasaulio lyderių deklaracijos. Tuokart Johnas Majoras paviešino ryžtingą pareiškimą: „Mes norime aiškiai pasakyti Irano vyriausybei, kad ji negalės džiaugtis visaverčiais ir draugiškais santykiais su likusia tarptautinės bendruomenės dalimi, kol...", o opozicijos lyderis Johnas Smithas pasakė: „Aš griežtai smerkiu <...>, negalima taikstytis su <...>, aš kreipiuosi į Irano vyriausybę...", o Norvegijos kultūros ministrė Åse Kleveland pareiškė: „Mes dėsime daugiau pastangų" ir „reikalaujame, kad fatva būtų atšaukta", o Dickas Springas Airijoje pasakė: „Nepriimtina" ir „rimtas pažeidimas", o Kanados užsienio reikalų ministras André Ouellet pasakė: „Tai, kad Rushdie išgyveno, pasaulio laisvei teikia vilties."

Tądien buvo išplatinta pusė milijono Austero ir DeLillo lankstinukų (galų gale buvo surinkta jiems reikalinga suma). *Pour Rushdie* Jungtinėse Valstijose buvo išleista pavadinimu „Skirta Rushdie". O Frances ir Carmel nusivedė Michaelą Footą, Julianą Barnesą ir kitus į Irano ambasadą įteikti protesto laiško, bet nepasirūpino, kad ten dalyvautų žurnalistai. Carmel taip pat pasakė BBC radijui, kad fatva teko ir jo šeimai bei draugams. Tai buvo netaktiškas ir netikslus pareiškimas, kuris galėjo užtraukti pavojų jam artimiausiems žmonėms. Vos tai išgirdusi per žinias, Clarissa jam paskambino ir paklausė, kas dedasi. Paskui jam paskambino Johnas Diamondas, ir likusią dienos dalį jis sunkiai plušo įkalbinėdamas BBC paneigti pareiškimą.

Gillonas mėgino sutarti su Britanijos spaustuvėmis ir platintojais dėl *Eilių* leidimo minkštais viršeliais ir galiausiai pranešė, kad jam pavyko. Billas Norrisas, vadovaujantis knygų platinimo bendrovei „Central Books", kurios padalinys „Troika Books" buvo atsakingas už grožinę literatūrą, su malonumu ėmėsi užsakymo, juo džiaugėsi ir jo nebijojo. „Central Books" platino antifašistinę literatūrą ir, anot Norriso, dėl to sulaukė grasinimų. Jų patalpos jau buvo saugomos. Bet įmonė siekė reklamuoti knygą, o ne skandalą. Jis giliai įkvėpė ir tarė: „Imkimės darbų. Pasipriešinkim tiems šunsnukiams."

Jis skaudžiai suvokė, kad jau senokai negyvena literatūros šalyje. Buvo praėję beveik ketveri metai kaip baigė *Haruną ir pasakojimų jūrą*, o rašyti

jam vis dar nesisekė, jis negalėjo susikaupti ir susitelkti ir buvo bepradedąs panikuoti. Panika galėjo išeiti į naudą, ji jau iki tol yra skatinusi jį dirbti, bet tai buvo ilgiausiai užtrukusi – taip, jis ketino pavartoti tą sąvoką – rašymo krizė jo gyvenime. Tai jį gąsdino, ir jis suprato, kad privalo prasilaužti. Lemtinguoju mėnesiu tapo kovas. Frances Coady, jo „Random House“ redaktorė Britanijoje, pasiūlė, kad „galbūt kokia mažutė apsakymų knygelė pritrauktų žmones“, o tai galėjo būti jo kelias atgalios. Svarbiausia buvo rašyti, bet jis nerašė. Beveik nieko. Visiškai nieko.

Jis stengėsi prisiversti prisiminti, ką reiškia būti rašytoju, dėjo valios pastangas bandydamas vėl grįžti prie gyvenimo įpročių. Savęs kamantinėjimas, laukimas, tikėjimas pasakojimu. Lėtas ar miklus suvokimas, kaip perskrosti fikcinio pasaulio kūną, per kur užeiti, kaip juo keliauti ir pro kur išeiti. Dar ir susikaupimo magija, pavyzdžiui, kritimas į gilų šulinį ar laiko skylę. Kritimas į puslapį, retai randamos ekstazės paieška. Alinanti savikritika, priekabus sakinių narstymas, naudojantis tuo, ką Hemingway vadino *šūdų detektoriumi*. Nusivylimas susidūrus su talento ir suvokimo ribomis. „Praverk visatą dar kiek plačiau.“ Taip; jis buvo Bellow šuo.

Atėjo keista žinia: paaiškėjo, kad *prieš dvejus metus* jis buvo apdovanotas Austrijos valstybine premija už nuopelnus Europos literatūrai, bet Austrijos vyriausybė uždraudė paviešinti šią informaciją. Pasigirdo Austrijos žiniasklaidos pasipiktinimas. Austrijos kultūros ministras Rudolfas Scholtenas prisipažino pasielgęs naiviai ir paprašė pasikalbėti su daktaru Rushdie telefonu. Kai daktaras Rushdie jam paskambino, ministras kalbėjo draugiškai ir atgailavo: tai buvusi klaida ir ji netrukus bus ištaisyta. Apie Austrijos apdovanojimo „paslaptį“ buvo pranešta visoje Europoje. Tačiau nė vienam britų laikraščiui nepasirodė, kad apie tai verta užsiminti. Kita vertus, senasis gerasis *The Independent* išspausdino straipsnį, kuriame supriešino Taslimos Nasreen drąsų apsisprendimą gyventi „atvirai“ (t. y. ji visą dieną negalėdavo išeiti iš savo akylai saugomo buto ir ištrūkdavo tik tamsos priedangoje automobiliu temdytais langais) ir *Šėtoniškų eilių* autoriaus baikštų troškimą „slapstytis“ (nors jis kovojo už išsilaisvinimą nuo policininkų suvaržymų, nepaisydamas jų ėjo į viešumą vidury baltos dienos ir dar už tai gaudavo pylos).

Šešėliniame nematomų žudikų pasaulyje Irano užsienio reikalų ministras Ali Akbaras Velayati sakė, kad fatva negali būti panaikinta. Tiesą sakant, Velayati kalbėjo Vienoje, ir kone tuo pat metu policija pagrindiniam fatvos

taikiniui teigė, kad ketinimas vykti į tą miestą atsiimti valstybinio apdovanojimo yra „per pavojingas". Apie tai jau žinojo pernelyg daug žmonių. Dickas Woodas jam pasakė, kad, oficialiu Užsienio reikalų ministerijos požiūriu, jam būtų kvaila ten vykti. Tačiau galutinis sprendimas buvo paliktas jam, nors jie ir „žinojo", kad „kažkas yra planuojama". Jis teigė, kad nenori gąsdintis, nenori bėgti nuo šešėlių, ir Dickas asmeniškai pasakė tam pritariantis. „Suorganizuoti nužudymą užtrunka, o jie tikrai neturėjo tam užtektinai laiko."

Vienoje juos kaip senus draugus sutiko Rudolfas Scholtenas ir jo žmona Christine. Apsaugos komandos vadas pasakė, kad „pavienė [Islamo kultūros centro] veikla" kėlė įtarimų, tad, deja, jo laisvė turėjo būti apribota. Jie negalėjo vaikščioti gatvėmis, bet miestą jiems aprodė nuo Pilies teatro, – kurio režisierius Clausas Peymannas, kresnas, bohemiškas vyrukas, jį pakvietė kuo greičiau grįžti ir suorganizuoti pas juos renginį, – stogo. Juos pavėžino pro Vienos girią, – puikią, tamsią ir gūdžią girią, kaip iš žymaus „haliucinacinio" Roberto Frosto eilėraščio, – bet jam nebuvo leista išlipti iš automobilio, o dėl to giria tik dar labiau panėšėjo į haliucinaciją. Po vakarienės Elizabeth liko pas Scholtenus, o jį sraigtasparniu nuskraidino į Austrijos specialųjį padalinį už Vienos, ir jis turėjo nakvoti tenai. *Dar kelias laukia ilgas, kol sudėt galėsiu bluostą.* Vyrą, stebėjusį Scholtenų daugiabutį, nusekė iki Irako, o ne Irano ambasados. Taigi, jis greičiausiai buvo iš Irano tautos mudžahedinų, kurių būstinė buvo Irake. (Saddamas Husseinas mielai teikė prieglobstį savo priešo Khomeini priešams.) Kitą dieną Austrijos policija apsupo jį falanga ir nuvedė į salę, kur turėjo vykti apdovanojimo įteikimas. Danguje burzgė policijos sraigtasparniai. Bet viskas įvyko be jokių incidentų. Jis gavo apdovanojimą ir išvyko namo.

Grįžęs į Londoną jis vėlyvą naktį pasikalbėjo su Amerikos kovos su terorizmu vadu Robertu Gelbardu ir šis pasakė, kad gavo „nerimą keliančios konkrečios" informacijos apie nepaliaujamas iraniečių „pastangas", „yra suirzimo požymių, – sakė jis, – bet kadangi tai naujas reiškinys, jūs dar apie tai išgirsit". „Salmanai, baik savo sumautą romaną, – liepė jis sau. – Gali būt, kad tau liko gyvent nebe tiek jau ir daug." *The Observer* išspausdino straipsnį apie Rafsanjani ir Khamenei ginčą dėl Rushdie atvejo. Rafsanjani norėjo panaikinti dosniojo Sanei galios šaltinį „Chordado 15-osios" fondą ir uždrausti naudoti smogikų būrius. Tačiau Khamenei užkirto kelią tiems pokyčiams ir atnaujino fatvą. Niekas nepasikeitė.

Norvegijos rašytojų sąjunga paskelbė, kad pakvies jį tapti Stavangeryje vykstančios kasmetinės konferencijos garbės svečiu. Vietinės musulmonų

asociacijos vadovas Ibrahimas Yildizas išsyk pareiškė, kad, jei Rushdie atvyks į Stavangerį, jis jį nužudys: „Jei gausiu ginklų ir man pasitaikys proga, aš jo nepaleisiu."

Jis pastebėjo, kad iš stalo stalčiaus, kuriame laikė smulkiuosius, vis dingsta nedidelės sumos pinigų – beje, tai vyko namuose, kuriuos saugojo keturi ginkluoti policininkai! – ir nenumanė, ką ir begalvoti. Tada paskambino Clarissa ir pasakė, kad Zafaro banko sąskaitos išraše matyti gerokai per daug pinigų ir didelės išlaidos. Zafaras paaiškino, kad mokykloje yra toks berniukas (jo vardo neatskleidė), kuris pardavė „kai ką iš savo namų, ko jam nebuvo galima imti", ir paprašė Zafaro padėti pinigus į savo sąskaitą. Tai buvo akivaizdus melas. Jis taip pat pasakė Clarissai, kad „peržiūrėjo pajamų ir išlaidų sąrašą su tėčiu", bet jie to niekad nedarė. Dar vienas melas.

Jie nusprendė imtis griežtų sankcijų. Uždaryti jo sąskaitą, kad nebegalėtų iš jos išsiimti pinigų, ir nebeduoti jam kišenpinigių, kol paaiškins, kas iš tikrųjų dedasi. Po pusvalandžio – kas sakė, kad finansinės sankcijos neveiksmingos? – Zafaras prisipažino. Jis gvelbė grynuosius iš tėčio stalo stalčiaus. Jo išsvajota valtelė kainavo daugiau nei jis manė – 250, o ne 150 svarų, be to, buvo ir papildomų išlaidų daiktams, kuriuos jis norėjo pasiimti į laivelį, tad susitaupyti būtų užtrukę visą amžinybę, o valtelės jis norėjo be galo. Jis buvo nubaustas gan griežtai – jokio televizoriaus, sąskaita uždaryta, kas mėnesį jam reikėjo grąžinti po 30 svarų iš savo 50 svarų kišenpinigių, ir negalėjo plaukioti savo valtele (kaip tėvai pagaliau sužinojo, jis jau buvo įsigijęs „Mirror" klasės burinį laivelį), kol už ją nebus sąžiningai atsiskaityta. Jiedu su Clarissa manė, kad šis įvykis įbaugins Zafarą grįžti į dorovę. Bet jam taip pat reikėjo suprasti, kad anksčiau tėvai juo visiškai pasitikėjo ir kad dabar jam teks iš naujo pelnyti jų pasitikėjimą. Kartu jis negalėjo abejoti savo tėvų besąlygiška meile. Zafaras atrodė išsigandęs ir susigėdęs. Dėl bausmės jis neprieštaravo.

Po penkių dienų Elizabeth pastebėjo, kad iš slėptuvės, iš jos drabužių spintoje slėptos dėžutės dėžutėje, dingo jos labiausiai brangintas papuošalas – apyrankė su talismanu, priklausiusi jos močiutei. Daugiau nedingo niekas. Jis paprašė jos dar paieškoti, bet atrodė, kad ji nutarė, jog papuošalą paėmė Zafaras. Ji dar kartą vangiai apieškojo namus, bet nieko nerado. Ji ėmė reikalauti pažadinti savo kambaryje miegantį Zafarą ir jo paklausti. Jis maldavo jos pirmiausia perversti visus namus, bet ji pasakė, kad jau ieškojo ir nerado. Taigi, jam teko pažadinti savo vaiką ir jį apkaltinti, nors jo nuojauta

kuždėjo, kad berniukas to negalėjo padaryti, jis net nežinojo, kur Elizabeth laiko papuošalus, tai buvo visiška nesąmonė. Zafaras labai nusiminė ir neigė ką nors padaręs. O kol berniukas vidury nakties gulėjo savo lovoje pažadintas ir siaubingai nuliūdęs, Elizabeth rado savo apyrankę, kuri visąlaik buvo savo vietoje.

Tada jam pasidarė gėda prieš savo sūnų. O tarp jo ir Elizabeth įsiterpė ir dar ilgokai užsibuvo nesutarimo šešėlis.

Jie lankėsi pas Ronnie ir Natashą Harwoodus, kurie tądien minėjo savo trisdešimt penkerių metų vedybų jubiliejų, ir teisėjas Stephenas Tumimas, Jos Didenybės vyriausiasis kalėjimų inspektorius, juokus raudonskruostis džentelmenas, kurį neseniai buvo pažadėjusi nužudyti Airijos respublikonų armija, kalbėjo apie „apsauginius" ir ką reiškia būti priverstam išeiti iš darbo po trisdešimties metų, praleistų specialiajame padalinyje. Jo žmona Winifred sakėsi patyrusi nervinį išsekimą. Lydima policijos ji buvo nuvažiavusi į namus susirinkti reikalingų daiktų, ir išvysti paklotas lovas, kuriose niekad nebemiegos, pasak jos, buvo tarsi aplankyti velionį. Juodu abu slėgė sielvartas, o blogiausia buvo nežinomybė, kada tai baigsis. „Tą patį išgyvena kalintieji iki gyvos galvos, – pasakė teisėjas Tumimas. – Kai gyveni laukdamas Jos Didenybės malonės, nežinai, kiek dar sėdėsi. Taip pat būna ir mirtininkams, na, bent panašiai." Stephenas ir Winifred apsistojo Olbanio gatvės kareivinėse prie Regento parko, kur per plauką vos nenugrūdo jo ir Elizabeth. Tačiau Stephenui buvo suteikta tai, ko jam niekad nesiūlė. Valstybė sutiko įkainoti ir nupirkti jo namus, nes, kaip pasakė gerasis teisėjas:

– Saugomi žmonės negali rasti tokių kvailių, kurie įsigytų jų namus.

– Aš radau, – atsakė jis, ir Ronnie Harwoodas šelmiškai išsiviepęs pasakė:

– Taip, juos nusipirko mano leidėjas Robertas McCrumas.

Tumimas buvo nuostabus pašnekovas. Vizituojant vieną kalėjimą jam buvo tekę susitikti su įžymiuoju serijiniu žudiku Dennisu Nilsenu ir jis „truputį sunerimo", kai Nilsenas paprašė pasikalbėti su juo vienumoje. „Tačiau jis tenorėjo pasipuikuoti, koks tapo apsiskaitęs." Nilseną sugavo, kai jo namų kanalizacija užsikimšo žmonių mėsa ir viduriais. Jis nužudė mažiausiai penkiolika vyrų ir berniukų ir lytiškai santykiavo su jų lavonais. Tumimui Nilsenas pasirodė „labai blogas", ir tai atrodė gan tikėtina. Juos siejo keli bendri apsauginiai ir jie pasidalijo apie juos paskalomis. „Tobulas būdas nuslėpti nesantuokinius ryšius, – sutiko Tumimas. – „Brangioji, negaliu tau atskleist, kur einu ir kada grįšiu, pati žinai, kad tai valstybinė

paslaptis." Savaime suprantama, kad jie visi turi meilužių. Ko gero, ir mes darytume taip pat." Jis papasakojo Tumimui apie apsaugos pareigūną, praktikavusį dvipatystę. „Na, žinai, juk jie labai išvaizdūs vyrai", – supratingai pasakė teisėjas.

Galiausiai Tumimas pasijuto saugiau, kai Šiaurės Airijoje, Long Keše esančio Meizo kalėjimo, kuriame protestuodamas prieš gyvenimo sąlygas H sektoriuje per bado streiką mirė Airijos respublikonų armijos narys Bobby Sandsas, viršininkas jam pasakė, kad jo nebėra ARA mirtininkų sąraše. Jis jame buvo, bet paskui jį išbraukė. „Tiesą sakant, žvalgybos pareigūnai ne kažin ką žino, – sakė jis. – Bet jei būčiau atsisakęs išsikraustyt iš namų, greičiausiai mane būtų nušovę. Buvau pratęs sėdėti prie lango, žiūrėdavau į upę, o kitapus jos buvo keli krūmai – puiki slėptuvė snaiperiui. Būčiau buvęs lengvas taikinys. Apsaugos vaikinai man sakė: „Kaskart išėjęs į sodą galvosi, ar tik už krūmų nesislepia šaulys." Bet dabar jau viskas praėjo."

Kitą dieną Ronnie jam pasakė, kad teisėjas dabar juokauja apie anas dienas, bet tie laikai jam ir jo šeimai buvo išties siaubingi. Viena Tumimo dukterų, kuriai ėmė nebepatikti gyventi namuose, pilnuose ginkluotų vyrų, kiekviename kambaryje ėmė palikti raštelius NERŪKYTI ir kitokius nurodymus. Sunkiausia buvo susitaikyti su privatumo ir spontaniškumo netektimi. Buvo labai malonu pasikalbėti su žmonėmis, kurie išgyveno tai, ką tenka išgyventi jam, ir išgirsti, kad tokios istorijos kartais baigiasi laimingai. Elizabeth ir Winifred skundėsi viena kitai šarvuotų automobilių durelių sunkumu. Pasikalbėti tokiomis temomis buvo galima vos su keletu žmonių. „Taip gyvendamas daug labiau pamėgsti policiją, – pasakė teisėjas, – ir tampi gerokai nepakantesnis niekšams. Mano atveju – Airijos respublikonų armijai. Tau tenka susidurti su kitais niekšais, ne visi jie musulmonai."

Ponas Antonas pastebėjo pakitusį policininkų požiūrį į operaciją „Malachitas". Viena vertus, jie planavo pradėti retkarčiais „slapta stebėti" Zafaro ir Clarissos namus, ir jis tuo džiaugėsi, nes visad nerimavo, kad Birmos gatvė visiškai neprižiūrima. Dickas Woodas pasakė, kad jam gali tekti „kaitalioti komandas" rašytojui išėjus iš namų, netgi tik į kiną, nes jam nesinorėjo, kad Vyskupo prospekto namus saugančių pareigūnų veidai taptų pernelyg pažįstami. Kita vertus, ėmė taisytis požiūris į jį kaip į „viršininką". Apsaugos pareigūnas Tony Dunblane'as prisipažino: „Aš asmeniškai manau, kad padalinys neturėtų dirbti iraniečių darbo, laikydamas jus užrakintą." Jo vyresnysis pareigūnas Dickas Woodas netrukus sutiko su šia nuomone.

– Man pasirodė, – pasakė Dickas, – kad pastaruosius trejus metus su jumis elgėsi kaip su išdykusiu vaiku. Dauguma pono Greenupo reikalautų suvaržymų buvo nebūtini.

– Ir jūs tik dabar man tai sakote, – atsakė jis. – Daugiau nei trejus metus gyvenau prasčiau nei buvo būtina tik dėl to, kad manęs nemėgo Greenupas. Turėjau kovot už kiekvieną colį erdvės.

– Nežinau, kaip jūs atsilaikėt, – tarė Dickas. – Nė vienam iš mūsų tai nebūtų pavykę.

Helen Hammington taip pat suminkštėjo ir buvo pasiruošusi padėti truputį palengvinti „Malachito“ viršininko gyvenimą. Galbūt jos požiūrį padėjo pakeisti jo susitikimai su pasaulio lyderiais. Galbūt tam turėjo įtakos jo paties argumentai. Jis nepasidomėjo.

1982-aisiais jis lankėsi senojoje Kočio sinagogoje, Keralos valstijoje, mažame paveldo brangakmenyje, išklijuotame kiniška keramika (iškaba skelbė: PLYTELĖS IŠ KANTONO IR NĖ VIENOS VIENODOS). Beveik išnykusios Keralos žydų bendruomenės istorija sužadino jo vaizduotę, tad jis priėjo prie mažučio sinagogos prižiūrėtojo, pagyvenusio pono puikiu Pietų Indijos vardu Jackie Cohenas, ir apipylė jį klausimais.

Po kelių minučių ponas Cohenas ėmė nekantrauti.

– Kodėl tiek daug klausi? – paklausė irzlusis prižiūrėtojas.

– Na, – atsakė jis, – aš esu rašytojas ir galbūt galėčiau ką nors parašyti apie šią vietovę.

Jackie Cohenas atsainiai numojo kaulėta ranka.

– Nėra reikalo, – atšovė jis išdidokai. – Mes jau turime lankstinuką.

Apie savo apsilankymą Keraloje jis parašė dienoraštyje, ir rašytojo nuojauta jam patarė jo be reikalo nenaudoti. Tada tas dienoraštis, parsineštas iš Šv. Petro gatvės, jam parodė kelią atgal į kūrybą. Jis dienų dienas sėdėjo įnikęs į jį, kol atsiminė Kočio uosto grožį, pipirų sandėlius, kuriuose saugojo juodąjį Malabaro auksą, ir kabančias vėduokles bažnyčioje, kur buvo palaidotas Vasco da Gama. Mintyse vaikščiojant žydmiesčio gatvėmis, jam po truputį atgijo Kočyje vykstanti *Paskutinio Mauro atodūsio* dalis. Aurora Zogoibi ir jos sūnus Mauras Moraešas atsivedė jį į savo pasaulį.

Jo košmaras jau buvo seniai praėjęs, bet literatūrą susigrąžinti buvo sunku. Jis kasdien galvojo apie Williamą Nygaardą ir jo šautines žaizdas, apie suspardytą ir subadytą Ettore Capriolo, apie prie lifto kraujo klane mirusį Hitoshi Igarashi. Vienu metu šmeižiamas, šaudomas, spardomas, pjausto-

mas, žudomas ir kaltinamas buvo ne tik begėdis rašytojas, bet ir visas knygų pasaulis – pati literatūra. Kita vertus, tikrasis knygų gyvenimas buvo visiškai kitoks nei šis smurto pasaulis, ir jame jis iš naujo atrado savo mylimą kalbą. Jis lindo iš jam svetimos kasdienybės tikrovės ir nėrė į Aurorą, jos žavesį, jos bohemišką nesaikingumą, jos tapybiškus apmąstymus apie vangumą ir aistrą, rijo ją, tarsi išbadėjęs, patekęs į puotą.

Jis buvo skaitęs pasakojimą, kaip Leninas samdėsi antrininkus, kad šie keliautų po Sovietų Sąjungą sakyti kalbų ten, kur jis nespėdavo, ir jam pasirodė, kad būtų juokinga, jei Keraloje, kur komunizmas buvo populiarus, vietiniai leninistai nutartų tuo pačiu tikslu pasisamdyti vietinių Indijos leninų. Taip į jo puslapius atžygiavo Per Aukštas Leninas, Per Žemas Leninas, Per Storas Leninas, Per Liesas Leninas, Per Daug Raišuojantis Leninas, Per Daug Nuplikęs Leninas, Per Dantis Gavęs Leninas*, o kartu su jais ir lengvumas bei smagumas. Galbūt jis vis dėlto galėjo parašyti gerą knygą. *Paskutinis Mauro atodūsis* turėjo būti jo pirmasis romanas suaugusiesiems po *Šėtoniškų eilių*. Nuo jo sėkmės priklausė labai daug. Jis stengėsi nustumti tokias mintis šalin.

Jo kasdieniame gyvenime jau buvo mažiau trukdžių nei tuomet, kai rašė *Haruną ir pasakojimų jūrą*, bet buvo sunkiau susigrąžinti gebėjimą giliai susikaupti. *Haruną* per visus kraustymusis ir neaiškumus pirmyn ginė būtinybė išpildyti Zafarui duotą pažadą. Tad jis jau turėjo būstą ir jaukų darbo kambarį, bet blaškėsi. Jis prisivertė grįžti prie senosios rutinos. Atsikėlęs ryte eidavo tiesiai prie savo stalo, nesimaudęs, neapsirengęs kasdienių drabužių, kartais net neišsivalęs dantų, ir prisiversdavo sėdėti su pižama, kol pradėdavo dirbti dienos darbus. „Rašymo menas – sakė Hemingway, – yra menas sujungti savo sėdynę su kėdės sėdyne." „Sėskis, – liepė jis sau. – Nesistok." Ir lėtai lėtai jo senosios jėgos grįžo. Pasaulis pasitraukė. Laikas sustojo. Jis laimingas nugrimzdo į gelmę, kurioje tik ir laukė neparašytos knygos, kaip meilužiai, kurie nepasirodo, kol negauna įrodymo, kad esi jiems visiškai atsidavęs. Jis vėlei buvo rašytojas.

Kai nerašydavo romano, jis sklaidydavo senas istorijas ir galvodavo apie naujas, tinkančias rinkiniui, kurį vadino *Rytai, Vakarai* (*East, West*) – pavadinimu, kuriame kablelis, jo manymu, vaizdavo jį patį. Jis jau turėjo tris istorijas apie Rytus, taip pat tris apie Vakarus ir kūrė tris istorijas apie kultūrinę sampyną, jos turėjo sudaryti paskutinę rinkinio dalį. „Čechovas ir zulusai"

* S. Rushdie, *Paskutinis Mauro atodūsis*, p. 34.

buvo apie Indijos diplomatus, kurie ponios Gandhi nužudymo laiku buvo apsėsti „Star Trek“ filmų, o draugystė su Salmanu Haidaru iš Aukštojo Indijos komisariato jam teikė gan vertingos medžiagos. „Sferų Harmonija“ buvo beveik tikra istorija, paremta jo artimo Kembridžo laikų draugo Jamie Webbo, rašiusio okultizmo temomis, susirgusio ūmia šizofrenija ir galiausiai nusišovusio, savižudybe. O pačią ilgiausią istoriją „Dvariškė“ jis dar rašė. Septintojo dešimtmečio viduryje jo tėvai, persikėlę iš Bombėjaus į Kensingtoną, atsivežė ir jo senąją mangalorietę auklę Mary Menezes, kad ši kurį laiką prižiūrėtų jo jauniausiąją seserį, tada tebuvusią vos dvejų. Tačiau Mary ėmė siaubingai ilgėtis namų, jai iš ilgesio plyšo širdis. Ir iš tiesų jai ėmė nesveikuoti širdis ir galiausiai ji grįžo į Indiją. Vos jai grįžus, negalavimai praėjo ir nebeatsinaujino. Ji nugyveno per šimtą metų. Mintis, kad žmogus iš tikrųjų gali mirti nuo širdgėlos, buvo verta knygos puslapių. Jis sujungė Mary istoriją su pasakojimu apie „Ogilvy & Mather“ reklamos agentūroje sutiktą valytoją iš Rytų Europos, pagyvenusį vyriškį, vargiai kalbantį angliškai, kenčiantį nuo insulto padarinių, bet taip laisvai ir meistriškai žaidžiantį šachmatais, kad su juo galėjo pasigalynėti labai retas šachmatininkas. Toje istorijoje nebylus šachmatininkas ir ilgesio kamuojama auklė pamilsta vienas kitą.

Policininkai nutarė suruošti jam ir Elizabeth tikrą dovaną. Juodu nuvežė į įprastai eiliniams piliečiams neprieinamą legendinį Skotland Jardo „Juodąjį muziejų“. Jame buvo palaikoma tokia žema temperatūra, kad patekęs vidun jis ėmė tirtėti. Jo kuratorius Johnas Rossas, prižiūrintis tikrų žmogžudysčių įrankių ir tikrų nusikaltimų įkalčių kolekciją, sakė norintis, kad britų policija turėtų teisę žudyti. Galbūt nuolatinis buvimas tarp tų įnagių paveikė jo mąstymą. „Juodajame muziejuje“ buvo daugybė užmaskuotų ginklų: šaudančių skėčių, šaunamųjų lazdų, kulkomis šaudančių peilių. Ten ant stalų buvo išdėliota visokių fantastiškų ginklų iš kriminalinių romanų ir filmų apie šnipus, ir kiekvienu ginklu buvo nužudytas koks nors vyras ar moteris. „Mes juos naudojame mokydami jaunuosius pareigūnus, – pasakojo ponas Rossas. – Kad jie suvoktų, jog, kaip matot, viskas gali virsti šaunamuoju ginklu.“ Ten buvo ginklas, kuriuo Ruth Ellis, paskutinė Anglijoje pakarta moteris, nužudė savo meilužį Davidą Blakely. Buvo revolveris, kuriuo sikhas žudikas Udhamas Singhas Vestminsterio Kakstono salėje 1940-aisiais nužudė serą Michaelą O'Dwyerį, buvusį Pandžabo gubernatorių, keršydamas už prieš dvidešimt vienus metus, 1919-ųjų balandžio 13-ąją, per Amritsaro žudynes nušautus indus. Ten buvo viryklė ir vonelė, kurioje serijinis žudikas

Johnas Reginaldas Christie virė ir išdarinėjo savo aukas Rilingtono aikštėje 10, Vakarų Londone. Ten buvo ir Heinricho Himmlerio pomirtinė kaukė.

Rossas papasakojo, kad Dennisas Nilsenas kurį laiką tarnavo policijos pajėgose, bet po metų buvo praspirtas dėl homoseksualumo. „Šiais laikais to nebegalėtume padaryt, tiesa? – susimąstė Rossas. – O ne, brolyti, jokiais būdais."

Stiklainyje buvo užkonservuota pora per alkūnes atskirtų žmogaus rankų. Jos priklausė britų žudikui, kurį nušovė bėgantį nuo teisėsaugos Vokietijoje. Skotland Jardas paprašė kolegų vokiečių atsiųsti jiems lavono pirštų atspaudus, kad jie galėtų oficialiai identifikuoti žudiką ir uždaryti bylą. Vokiečiai vietoj to atsiuntė jo rankas. „*Patys* nusiimkit pirštų atspaudus, – pabrėždamas akcentą pasakė ponas Rossas. – Džiugina senas geras vokiškas humoras." Jis taip pat buvo žmogus, kurį siekta nužudyti, todėl jį ir pakvietė pramogos dėlei pasisvečiuoti žudikų pasaulyje. „Džiugina senas geras britų humoras, – pagalvojo jis. – O taip, brolyti."

Tąnakt su dar šviežiais vaizduotėje įsirėžusiais vaizdiniais iš „Juodojo muziejaus" jis dalyvavo Karališkųjų rūmų teatre vykusiame Anthony Burgesso atminimo vakare ir tekstų skaityme, kartu su Johnu Walshu, Melvynu Braggu, D. J. Enrightu ir Lorna Sage. Jis perskaitė *Prisukamo apelsino* dalį, kurioje Aleksas ir jo draugai užpuola knygos *Prisukamas apelsinas* autorių. Jis labai daug galvojo apie tai, ką Burgessas vadino „ultražiaurumu" (įskaitant ir smurtą prieš rašytojus); apie terorizmo žavesį ir kaip jis priverčia paklydusius, beviltiškus jaunuolius pasijusti galingus ir svarbius. Pagal rusų kalbą knygai sukurtas Burgesso slengas įkūnijo tą smurtą, jį išaukštino ir nujausmino, tad jis tapo genialia metafora to, kas paverčia smurtą patraukliu. Skaitant *Prisukamą apelsiną* buvo galima geriau suprasti *Šėtoniškų eilių* priešus.

Jis parašė „Dvariškę", tad rinkinys *Rytai, Vakarai* buvo baigtas. Jis taip pat baigė rašyti pirmąją maždaug keturiasdešimties tūkstančių žodžių apimties *Paskutinio Mauro atodūsio* dalį „Suskilę namai". Pagaliau krizė buvo įveikta. Jis buvo giliai paniręs į svają. Jis jau nebebuvo Kočyje. Tada sąmonės akimis jis regėjo savo jaunystės miestą, kuriam, taip kaip ir jam, teko pasivadinti netikru vardu. *Vidurnakčio vaikai* buvo jo romanas apie Bombėjų. Tai turėjo būti knyga apie tamsesnį, labiau sugedusį, žiauresnį miestą, regimą ne vaikystės akimis, o pagiežingesniu suaugusiojo žvilgsniu. Romanas apie Mumbajų.

*

Jis ėmė bylinėtis Indijos teisme dėl teisės atgauti savo protėvių nuosavybę, savo senelio vasarnamį Solane, Šimlos kalvų rajone, kuris buvo neteisėtai perimtas Himačal Pradešo valstijos valdžios. Kai ši žinia pasiekė Londoną, *The Daily Mail* išspausdino vedamąjį, kuriame teigė, kad jei jis panorėtų persikelti gyventi į Solaną, jo kelionę galėtų apmokėti mokesčių mokėtojai, nes tai būtų pigiau nei tęsti jo apsaugos operaciją. Jei kuriam nors kitam Britanijoje gyvenančiam imigrantui iš Indijos būtų buvę liepta grįžti, iš kur atėjus, tai būtų buvę pavadinta rasizmu, bet, ko gero, apie tą konkretų imigrantą buvo galima kalbėti kaip panorėjus.

Birželio pabaigoje jis nukeliavo į Norvegiją susitikti su žaizdas sėkmingai, bet lėtai besigydančiu Williamu Nygaardu ir jį apsikabino. Liepą jis parašė Berlyno dienraščiui *Die Tageszeitung* pirmąjį atvirą laišką iš serijos, skirtos persekiojamai Taslimai Nasreen. Po jo tą patį padarė Mario Vargasas Llosa, Milanas Kundera, Czesławas Miłoszas ir daugelis kitų. Rugpjūčio 7-ąją fatva jau galiojo du tūkstančius dienų. Rugpjūčio 9-ąją Taslima Nasreen, padedama Švedijos PEN centro vadovo Gabi Gleichmanno, atvyko į Stokholmą, ir Švedijos vyriausybė jai suteikė prieglobstį. Po devynių dienų ji buvo apdovanota Kurto Tucholsky prizu. Taigi, ji buvo saugi; ištremta, netekusi savo kalbos, savo šalies, savo kultūros, bet gyva. „Tremtis, – rašė jis *Šėtoniškose eilėse*, – yra svajonė apie šlovingą grįžimą."* Jis tada rašė apie Khomeini primenančio imamo tremtį, bet toji eilutė grįžo kaip bumerangas ir puikiai pritiko jos autoriui, o paskui ir Taslimai. Jis negalėjo grįžti į Indiją, o Taslima į Bangladešą; jie galėjo tik svajoti.

Jis kantriai ir kruopščiai surezgė kelių savaičių pabėgimo planą. Jis su Elizabeth ir Zafaru naktiniu traukiniu nuvyko į Škotiją, kur juos pasitiko apsaugos pareigūnai, ten nuvažiavę diena anksčiau. Mažoje privačioje Eriskėjaus saloje, netoli Obano, buvo ramus viešbutis ir savaitę jie ten atostogavo, užsiimdami įprasta atostogų veikla – vaikščiojo po salą, šaudė į skriejančius taikinius, žaidė mini golfą – ir visa tai atrodė kaip neapsakoma prabanga. Jie aplankė Ajoną, o jos kapinėse, kur buvo palaidoti senieji Škotijos karaliai – kur atgulė pats Makbetas – jie pamatė šviežią kapą, užpiltą vis dar kone drėgna žeme, kuriame buvo neseniai palaidotas Leiboristų partijos lyderis Johnas Smithas. Jis sykį buvo susitikęs su Smithu ir šis jam labai patiko. Jis atsistojo prie kapo ir nulenkė galvą.

* S. Rushdie, *Šėtoniškos eilės*, p. 204.

Po Škotijos atėjo metas tikram pabėgimui. Elizabeth ir Zafaras iš Londono nuskrido į Niujorką. Jam vėl teko rinktis ilgesnį kelią. Jis nuskrido į Oslą, luktelėjo, o tada „Scandinavian Airlaines“ reisu atvyko į lietų merkiamą Niujorko JFK oro uostą. JAV vadovybė jo paprašė likti lėktuve, ir, išsilaipinus visiems keleiviams, į vidų užėję pareigūnai sutvarkė visus imigracijos formalumus. Jį išsivedė iš lėktuvo ir iš oro uosto nuvežė į sutartą vietą, kur jis susitiko su Andrew Wylie. Jam įsėdus į Andrew automobilį, apsaugos pasaulis pasitraukė ir paleido jį į laisvę. Apsaugos jis neprašė, bet jos niekas ir nesiūlė bei nevertė naudotis. Uosto statula ištesėjo savo pažadą.

Laisvė! Laisvė! Jis pasijuto pusšimčiu kilogramų lengvesnis ir buvo tokios puikios nuotaikos, kad net norėjo uždainuoti. Zafaras ir Elizabeth jau laukė Andrew bute, o vakare užsuko Paulas Austeras ir Siri Hustvedt, Susan Sontag ir Davidas Rieffas – visi džiaugėsi negalėdami patikėti, kad jis išsilaisvino iš kaustančių grandinių. Jis pasiėmė Elizabeth, Zafarą ir Andrew apžiūrėti miesto sraigtasparniu, ir Andrew su Elizabeth visąlaik klykė iš siaubo – Andrew garsiai, Elizabeth tyliai. Pasiskraidę jie išsinuomojo iš „Hertz“ nuomos centro automobilį. Apskritame, rausvame „Hertz“ darbuotojos Debi, įrašiusios jo vardą į kompiuterį, veide nešmėkštelėjo nė raukšlelė, išduodanti, kad ji būtų jį atpažinusi. Taigi jie turėjo nuosavą „Lincoln“ Town Car“. Jis pasijuto tarsi vaikas su raktais nuo žaislų parduotuvės. Jie nuvažiavo pavalgyti su Errollu McDonaldu iš „Random House“ ir Jay McInerney. Viskas nepaprastai džiugino. Ten buvo net Willie Nelsonas! Ir Matthew Modine! Metrdotelis atrodė sunerimęs, bet kas jam darbo. Zafarui jau buvo penkiolika, pati branda. Jay su juo elgėsi kaip su vyru, kalbėjo apie merginas, ir Zafarui tai patiko. Gulti jis nuėjo šypsodamasis ir atsibudo vis dar su šypsena.

Jie ketino nuvykti pas Michaelą ir Valerie Herrus į Kazenoviją Niujorko valstijoje. Jiems atsiuntė detalų kelio aprašymą, bet prieš išvažiuodamas jis dar paskambino Michaelui pasitikslinti.

– Man neaišku tik viena, – skundėsi jis, – kaip išvažiuoti iš Niujorko.

Komiškai padelsęs Michaelas pratistai tarė:

– Taip, Salmanai, apie tai jau galvojama daugybę metų.

Kiekviena akimirka buvo tarsi dovana. Vairuoti greitkeliu buvo tarsi keliauti kosmosu pro Olbanio galaktikų spiečių ir Skenektadžio ūką Sirakūzų žvaigždyno link. Jie stabtelėjo Čitenange, kuris buvo paverstas Ozo šalies teminiu parku: geltonų plytų šaligatviai, „Tetos Emos“ kavinė – klaiku. Jie

skubėjo tolyn į Kazenoviją, ir neilgai trukus į juos pro savo butelio dugno storio akinių stiklius jau markstėsi ir savo kreiva šypsenėle ironiškai šypsojosi Michaelis, o Valerie atrodė beveik palaiminga ir *sveika*. Jie atsidūrė Džimo ir Džimo pasaulyje. Namuose dar buvo Herrų dukterys, ir jų korgis Pablo, kuris atėjęs padėjo jam ant kelių galvą ir nebesitraukė. Už erdvaus medinio namo tyvuliavo laukinės gamtos apsupta kūdra. Jie išėjo pasivaikščioti po dideliu jaukiu mėnuliu. Iš ryto kūdroje plūduriavo negyva stirna.

Pakeliui į Pirštų ežerus, kur buvo rašytojo Tobiaso Wolffo trobelė, jis išmoko tarti „Skenietlas". Užkandinėje jie valgė žuvies, nuėjo iki molo galo, *elgėsi įprastai*, jautėsi neįprastai iš džiaugsmo svaigstančia galva. Vakare jie stabtelėjo prie knygyno ir jį išsyk atpažino. Michaelas sunerimo, bet niekas nepakėlė dėl to triukšmo, ir jis nuramino Michaelą: „Rytoj laikysiuos atokiau nuo knygynų." Sekmadienį jie praleido Herrų namuose, pietų užsuko Tobis Wolffas, ir jiedu su Michaelu pasidalijo istorijomis apie Vietnamą.

Kelionė iki Johno Irvingo namų Vermonte užtruko maždaug tris valandas. Jie sustojo papietauti prie valstijos sienos. Restorano šeimininkas buvo alžyrietis pavarde Rouchdy, ir jis neišvengiamai labai nustebo: „Rushdie! Mūsų vienodos pavardės! Mane visada painioja su jumis. Aš sakau ne, ne, aš daug išvaizdesnis!" (Per kitą kelionę į Ameriką „Harry Cipriani" restorane, Niujorko centre, egiptietis metrdotelis pažėrė panašią jausmingą tiradą: „Rushdie! Man jūs patinkat! Ta knyga, jūsų knyga, aš ją perskaičiau! Rushdie, man patinka jūsų knyga, ta knyga! Aš iš Egipto! Egipto! Egipte jūsų knyga uždrausta! Jūsų knyga! *Visiškai uždrausta!* Bet ją visi skaitė!")

Johnas ir Janet Irvingai gyveno ilgame name ant kalvos virš Dorseto miestelio. Johnas pasakė: „Tardamiesi su architektu tiesiog pridėliojome eilę servetėlių, kai kurias pasukome, štai taip. Pasakėm jam, kad statytų būtent taip, jis ir pastatė." Ant sienos kabojo įrémintas *The New York Times* perkamiausių knygų sąrašas, kuriame *Šėtoniškos eilės* buvo viena vieta aukščiau už Johno knygą. Pas jį buvo ir daugiau tokių sąrašų, ir juose visuose Johnas buvo pirmoje vietoje. Vakarienės atėjo vietinių rašytojų, šūkauta, ginčytasi ir gerta. Jis prisiminė, kad pirmąkart sutikęs Johną išdrįso jo paklausti: „Kodėl jūsų knygose tiek daug meškų? Nejau meškos tokios svarbios jūsų gyvenime?" Johnas atsakė, kad ne, be to, šiaip ar taip – tai įvyko jau po *„Naujojo Hampšyro" viešbučio* – apie meškas jis jau neberašė. Jis pridūrė, kad tuo metu rašė baletui skirtą knygą apie Baryšnikovą, o tai ir sukėlė keblumų.

– Kokių keblumų?

– Baryšnikovas nenori rengtis meškos kostiumo.

Jie nuvyko į valstijos ūkininkų šventę, kurioje kraupiai apsiriko spėdami kiaulės svorį. „Tai bent kiaulė“, – nusistebėjo jis, o Elizabeth atsakė: *„Spindulingoji.“* Jiedu susižvalgė, negalėdami patikėti, kad tai iš tikrųjų vyksta. Po dviejų dienų jis įsimetė Elizabeth ir Zafarą į linkolną ir nuvažiavo į Niu Londoną, iš kur keltu persikėlė į šiaurinį Long Ailando iškyšulį. Keltui tolstant nuo Niu Londono, į uostą kaip milžiniškas aklas banginis įplaukė juodas branduolinis povandeninis laivas. Tą vakarą jie pasiekė Andrew namus Voter Mile. Paprasčiausi dalykai jiems kėlė kone ekstazę. Jis ir Zafaras žirgliojo po Andrew baseiną ir seniai buvo matęs sūnų tokį laimingą. Zafaras važinėjosi ratukinėmis pačiūžomis po lapuotas gatveles, o jis iš paskos sekė dviračiu. Jie ėjo į paplūdimį. Zafaras su Andrew dukra Erica restorane gavo Chevy Chase autografą. Elizabeth Sautamptone prisipirko vasarinių suknelių. Tada kerai išsisklaidė ir atėjo metas grįžti namo. Elizabeth ir Zafaras parskrido vienomis iš daugelio jam draudžiamų oro linijų. Jis nuskrido į Oslą ir ten persėdo į kitą lėktuvą. „Dar kartą taip pakeliausime, tik jau gerokai ilgiau“, – pažadėjo jis sau. Amerika jam kelioms dienoms grąžino laisvę. Malonesnio narkotiko nebuvo, tad jis, kaip ir bet kuris narkomanas, išsyk užsimanė daugiau.

Jo naujasis ryšininkas su Užsienio reikalų ministerija buvo arabų kraštų specialistas Andrew Greenas, bet kai Greenas jam pasiūlė susitikti, jiedu su Frances sutarė atsisakyti, nes su Greenu nebuvo apie ką kalbėtis. „Gal Salmanas labai prislėgtas? – paklausė Greenas Frances. – Jis atsisakė dėl racionalių ar emocinių priežasčių?“ Ne, pone Greenai, jis visai neprislėgtas, jam tiesiog nusibodo būti gaišinamam.

Frances parašė Klausui Kinkeliui, kuriam neseniai perėjo teisė pirmininkauti Europos Sąjungai. Kinkelis atsiuntė griežtą atsisakymą. Ne, ne, ne. Dar viena bloga žinia buvo ta, kad Europos Parlamento Žmogaus teisių komitetui vadovavo konservatyvios Vokietijos krikščionių demokratų sąjungos narys. Kartais vokiečiai atrodydavo kaip Irano agentai Europoje. Jie vėl išsitraukė savo šluotas ir pašlavė jį po kilimu.

Jo devynios istorijos rado gerbėjų. Michaelas Dibdinas iš *The Independent on Sunday* parašė, kad jo knyga jam buvo naudingesnė, nes padėjo rasti daugiau draugų nei begalybė kalbų ar pareiškimų, o tai nuskambėjo visai teisingai. Tada laikraštyje *The Guardian* tarsi bezdalas vonioje užburbuliavo Catas Stevensas – Yusufas Islamas – vis dar reikalaujantis, kad Rushdie atsiimtų savo knygą ir „atgailautų“, ir tvirtinantis, kad jo pritarimas fatvai neprieštarauja Dešimčiai Dievo įsakymų. (Bėgant metams jis ėmė mėginti

apsimesti nieko panašaus nesakęs, niekad neskatinęs nieko žudyti, niekad nemėginęs to pateisinti savo religine „teise“, niekad nesirodęs per televizorių ir nesireiškęs laikraščiuose, čiurkšdamas savo kraugeriškas blevyzgas. Kartojamas neigimas gali įteigti naują tiesą, kuri ištrina senąją.)

Jam paskambino naujasis Dicko Woodo pakalikas Rabas Connolly, dygus, ugningas, kiek pavojingas raudonplaukis, laisvalaikiu lankantis postkolonijinės literatūros studijas, ir ėmė panikuoti, kad laikraštyje *The Guardian* pasirodė karikatūra, demonstruojanti „nusistovėjusius ryšius“ tarp pono Antono ir Alano Yentobo, Melvyno Braggo, Iano McEwano, Martino Amiso, Richardo ir Ruthie Rogersų ir „River Café“ kavinės. „Tie žmonės jus lanko jūsų namuose, o tai gali pakenkti apsaugos operacijos slaptumui.“ Jis jam paaiškino, kad Londono žiniasklaida jau seniausiai žino, su kuo jis bendrauja, tad tai anokia naujiena, ir po kurio laiko, nepaisydamas karikatūros, Connolly sutiko leisti jo draugams ir toliau jį lankyti. Jis kartais jausdavosi tarsi pakliuvęs į požiūrių spąstus. Kai mėgindavo išlįsti iš savo urvo ir tapti kiek matomesnis, spauda nutardavo, kad jam nebegresia pavojus, ir imdavosi atitinkamai elgtis, kartais net (kaip *The Guardian* atveju) išgąsdindama policiją užtraukusi „Malachito“ viršininkui dar didesnę grėsmę. Tada jį sugrūsdavo atgal į urvą. Bet bent jau tuokart Rabas Connolly neprarado savitvardos. „Aš nenoriu jums uždrausti kur nors eiti“, – pasakė jis.

Lyg perkūnas iš giedro dangaus Marianne jam parašė žinutę, kurią faksu persiuntė Gillonas. „Šįvakar prieš savo valią mačiau tave per „Face to Face“ laidą ir dėl to džiaugiuosi. Buvai toks, kokį tave kadaise pažinojau – mielas, geras, sąžiningas, šnekėjai apie Meilę. Prašau pamiršt, kas mudu išskyrė.“ Žinutė buvo nepasirašyta, brūkštelėta ant blanko su išspausdintu adresu. Jis jai atrašė, kad su malonumu užkas karo kirvį, jei ji grąžins nuotraukas. Ji neatsakė.

Gyvenant su keturiais policininkais, namuose kildavo galybė smulkių nesutarimų. Kai gatvėje į namą ėmė žvalgytis du paaugliai, policininkai išsyk nutarė, kad Zafaras jiems išdavė, kur esąs. (Jis to nepadarė, o ir paaugliai buvo ne iš Haigeito mokyklos.) Į namus buvo diegiama vis daugiau elektroninių apsaugos priemonių, kurios viena su kita pjovėsi. Kai įjungdavo signalizaciją, nebeveikdavo policijos racijos, o kai naudodavosi racijomis, užstrigdavo signalizacija. Palei sodo perimetrą buvo įvesta „išorinio lanko“ signalizacija, tad ją įjungdavo kiekviena praliuoksinti voveraitė ir kiekvienas krentantis lapas. „Kartais tai man primena „Keystone Kops“ komediją“, – prasitarė jis Elizabeth. O jai teko spauste išspausti šypseną, nes jis vis dar negalėjo pastoti. Miegamajame tvyrojo įtampa. Tai padėties netaisė.

Po žurnalo *The London Review of Books* vakarėlio jiedu su Elizabeth nuėjo pavakarieniauti su Hitchu, Carol, Martinu ir Isabel, ir Martinas kalbėjo itin kategoriškai: „Tai aišku, kad Dostojevskis – nieko gero." „Tai aišku, kad Beckettas *visiškai* nieko gero." Buvo išgerta per daug vyno ir viskio, tad jis ėmė aršiai ginčytis su savo draugu. Vis garsėjant jų balsams Isabel pamėgino įsiterpti, ir jis jai tėškė: „Ai, Isabel, atsipisk." Jis to nenorėjo pasakyti, bet alkoholis atleido vadžias. Martinas išsyk pasišiaušė.

– Negali taip kalbėt su mano mergina. Atsiprašyk.

Jis pasakė:

– Aš ją pažįstu dvigubai ilgiau negu tu, ir ji net neįsižeidė. Ar įsižeidei, Isabel?

Isabel atsakė:

– Aišku, neįsižeidžiau.

Bet Martinas ėmė ožiuotis:

– Atsiprašyk.

– O jeigu ne? Kas, jeigu ne, Martinai? Išeisim į lauką?

Isabel ir Elizabeth mėgino nutraukti tą kvailystę, bet Christopheris pasakė:

– Tegul patys išsiaiškina.

– Gerai, – tarė jis, – atsiprašau. Isabel, aš atsiprašau. O dabar, Martinai, turėsi kai ką padaryti dėl manęs.

– Ką?

– Daugiau gyvenime su manim nebesikalbėti.

Kitą dieną jis jautėsi siaubingai, ir jo savijauta nepagerėjo, kol pasikalbėjo su Martinu ir išsprendė konfliktą – jie abu sutarė, kad tai retsykiais gali pasitaikyti, bet jų meilei tai neturi jokio poveikio. Jis pasakė Martinui, kad jo viduje susikaupė smarkus neišrėktas riksmas, kuris praeitą naktį išsprūdo netinkamoje vietoje, netinkamu laiku.

Lapkritį jis nuvyko į Rašytojų parlamento posėdį Strasbūre. Norėdami ji apsaugoti, RAID vyrai okupavo visą viršutinį viešbučio „Hotel Regent Contades" aukštą. Jie buvo įsitempę, nes tuo metu vyko Shapuro Bakhtiaro žudikų teismas, o konferencijos tema buvo įtempta FIS ir GIA musulmonų padėtis Alžyre, tad jo pasirodymas mieste gerokai paaštrino atmosferą.

Jis susitiko su Jacques'u Derrida, kuris jam priminė Peterį Sellersą filme *Stebuklingas krikščionis* (*The Magic Christian*), gyvenantį su nematomu vėjapučiu, kedenančiu jam plaukus. Jis netruko suprasti, kad jiedu su Derrida dėl

nieko nesutars. Per posėdį apie Alžyrą jis pareiškė, kad pats islamas, Tikrovėje egzistuojantis islamas, negali būti atleistas nuo jo vardu vykdomų nusikaltimų atsakomybės. Derrida nesutiko. „Islamo įniršis“ buvo genamas ne islamo, o Vakarų piktadarių. Ideologija su tuo niekaip nesusijusi. Tai buvo galios klausimas.

RAID pareigūnų nervingumas augo valandomis. Jie paskelbė apie operos rūmuose, kur susitiko rašytojai, padėtą bombą. Jie aptiko įtartiną kanistrą ir jį saugiai susprogdino. Tai buvo gesintuvas. Sprogimas nugriaudėjo per Günterio Wallraffo kalbą ir trumpam išmušė šį iš vėžių. Jis sirgo hepatitu, tad atvykti į Strasbūrą „pabūti su rašytoju“ jam prireikė papildomų pastangų.

Tą vakarą per ARTE TV kanalą jo paprašė atsakyti į Prousto klausimyną. Koks jo mėgstamiausias žodis? „Komedija.“ O nemėgstamiausias? „Religija.“

Jam išsiruošus skristi atgal ir įlipus į „Air France“ lėktuvą, gana jauna vokietė puolė į isteriją ir išbalusi bei apsiraudojusi išlipo iš lėktuvo. Pasigirdo raminantis pranešimas. Keleivė išlipo, nes sunegalavo. Tada atsistojo vienas žilstelėjęs anglas ir sukriokė: „Ką gi, mes *visi negaluojame. Aš pats* negaluoju. Išlipkime *visi*.“ Jis su savo žmona, peroksidine blondine su didžiule ševeliūra, žydru „Chanel“ kostiumėliu ir kalnu papuošalų, išėjo iš lėktuvo kaip ponas ir ponia Mozės, vedantys iš Egipto. Laimei, jais niekas nepasekė. „Air France“ ir toliau leido jam skraidyti savo linijomis.

Ajatola Jannati Teherane pasakė, kad fatva – „tarsi ašaka islamo priešų gerklėje, bet jos negali atryti, kol nenumirsi“.

Clarissa pasijuto geriau. Ji paprašė, kad Kalėdas galėtų praleisti su Zafaru. Jiedu su Elizabeth vakare nuvyko pas Grahamą ir Candice, ligoninėje aplankė Jill Craigie ir Michaelą Footą, kurį paguldė dėl nutylėtos priežasties, bet jis stengėsi iš to neišpūsti baisaus burbulo. Galiausiai Jill atskleidė, kad jam žarnos išvarža. Jis vėmė, negalėjo valgyti, ir jie baiminosi, kad jam vėžys, todėl, sužinojus, kad tai išvarža, jiems labai atlėgo. „Visi organai sveiki, – sakė ji, nors, be abejo, tokiame amžiuje operacija – nemenkas išbandymas. – Jis man vis pasakojo, ką daryti, jei jo nebebūtų, bet, žinoma, aš neklausiau, – tarė Jill kuo atsainiau.“ (Tuomet niekas nebūtų nuspėjęs, kad jis ją pergyvens vienuolika metų.)

Michaelas turėjo jiems abiem dovanų: antrąjį Hazlitto *Poetų gyvenimų* (*Lives of Poets*) leidimą skyrė Elizabeth, o pirmąjį *Paskaitų apie Anglijos ko-*

medijų rašytojus (*Lectures on the English Comic Writers*) leidimą – jam. Michaelas ir Jill jam rodė tokia didžią meilę, kad jis pagalvojo: „Jei man reikėtų rinktis tėvus, geresnių už juos negalėčiau įsivaizduoti."

Jo paties motina gyveno sveika, saugi, labai toli, buvo septyniasdešimt aštuonerių ir jis jos ilgėjosi.

Brangiausioji Amma,

netrukus kojas užvers dar vieni metai, bet, laimei, mums tai dar negresia. Kad jau prakalbau apie kojas – kaip tavo „artur-itas"? Kai mokiausi Ragbyje, tavo laiškai visad prasidėdavo klausimu: „Ar pastorėjai, ar sulysai?" Jei sulysau, vadinasi, tavo sūnelį prastai maitina. Jei pastorėjau, vadinasi, gerai. Na, dabar liesėju, bet turėtum dėl to džiaugtis. Liesumas apskritai yra geriau. Savo laiškuose iš mokyklos visad stengiausi nuslėpti, koks ten esu nelaimingas. Tie laiškai buvo mano pirmoji grožinė literatūra: „uždirbau 24 taškus per kriketo žaidimą", „man labai smagu", „gyvenu gerai ir laimingai". Žinoma, sužinojusi, kaip man buvo sunku, pasibaisėjai, bet tada aš jau rengiausi į universitetą. Tai buvo prieš trisdešimt devynerius metus. Mes nuolat slėpdavome blogas naujienas vienas nuo kito. Tu taip pat. Viską išpasakojusi Sameen, galiausiai pridurdavai: „Tik nesakyk Salmanui, tai jį nuliūdintų." Mes puiki pora. Šiaip ar taip, su savo namais mes jau „susigyvenome", kaip sako policininkai. Kaimynų dėmesio jis netraukia. Atrodo, kad mums pavyko, o to kokono viduje kartais galima pajusti ramybę ir man pavyksta dirbti. Knyga einasi puikiai, jau matau finišo tiesiąją. Kai knyga einasi gerai, tai ir visa kita gyvenime atrodo pakenčiama; net tokiame keistame gyvenime. Suvedžiau metų sąskaitą. „Minusų" skiltyje – išsivysčiusi „suaugusiųjų" astma, nedidelė visatos dovanėlė už tai, kad įveikiau priklausomybę cigaretėms. Vis dėlto bent jau dabar niekad nebegalėsiu rūkyti. Įtraukti dūmų man tapo nebeįmanoma. „Suaugusiųjų" astma paprastai būna gana švelni, tačiau ji taip pat neišgydoma, arba, kaip rašiau savo senojoje reklaminėje kampanijoje, neišgydobula. O kaip tu visad mus mokei: „Ko negali išgydyti, tenka iškentėti." Tarp „pliusų" atsidūrė: naujasis leiboristų lyderis Tony Blairas per interviu su Julianu Barnesu paskęs keletą labai malonių žodžių: „Aš jį palaikau visu šimtu procentų... negalima nerimtai žiūrėti į tokius dalykus." Visi šimtas procentų yra gan neblogai, ką, Amma? Tikėkimės, tie procentai nesumenks, kai jis taps premjeru. Atrodo, Europos musulmonams fatva atsibodo taip pat kaip ir man. Olandijos musulmonai ir Prancūzijos musulmonai pasisakė prieš ją. Prancūzijos musulmonai netgi pareiškė palaikantys žodžio ir sąžinės laisvę! Žinoma, pas mus

Britanijoje vis dar sėdi Sacranie ir Siddiqui, ir Bradfordo klounai, tad yra iš ko pasijuokti. O vienas Kuveito imamas siekia uždrausti „šventvagiškąją" lėlę Barbę. Ar būtum kada nors pagalvojus, kad vargšė Barbė ir aš būsime kaltinami tuo pačiu nusižengimu? Egipto žurnalas išspausdino keletą Šėtoniškų eilių *dalių greta uždraustojo Naguibo Mahfouzo ir pareikalavo iš religinės valdžios atimti teisę nurodinėti, ką galima ir ko negalima skaityti Egipte. Beje, didysis Egipto muftijus Tantawi pasisakė prieš fatvą. O per Islamo konferencijos organizacijos suvažiavimo atidarymo kalbą Kasablankoje Maroko karalius Hassanas pareiškė, kad niekas neturi teisės vadinti žmonių bedieviais ir skelbti jiems fatvų ar džihadų. Manau, tai gerai. Esminiai dalykai išryškėja bėgant laikui. Laikykis. Atvažiuok manęs aplankyti. Myliu tave.*

Ak, P. S.: toji Taslima Švedijoje pridarė Gabi G daugybę bėdų, pasmerkė jį (už ką?) ir pareiškė negalinti apie jį pasakyti nieko gero. Deja, atrodo, kad ji velnių priėdus ir susipriešino su savo gynėjais visoje Europoje. Vargšas Gabi užvis labiausiai stengėsi ištraukti ją iš pavojaus. Kaip sakoma, už gerą darbą neliksi nenubaustas.

Laimingų Naujųjų metų!

Aš sveikas ir laimingas

Jis baigė rašyti savo romaną. Praėjo septyneri metai nuo tada, kai Saladinas Čamča nusisuko nuo lango į Arabijos jūrą; penkeri nuo tada, kai vėlei uždainavo Haruno Kalifos motina Soraja. Tas pabaigas jam teko atrasti rašant, bet *Paskutinio Mauro atodūsio* pabaigą jis žinojo kone nuo pradžių. Mauro Zogoibio sau pačiam parašytą kapų rekviem: „Atgulsiu ant šio raižyto akmens, paguldysiu galvą po raidėmis RIP ir užsimerksiu – pagal seną mūsų šeimos paprotį užmigti sunkiais laikais, viliantis pabusti geresniu metu, atsigavus, pradžiugus."* Buvo paranku žinoti paskutines muzikos natas, žinoti tikslą, į kurį skrieja visos knygos pasakojimo, temos, humoro, simbolių – strėlės. Už knygos puslapių klausimas apie pasitenkinimą teikiančią pabaigą buvo beveik neįmanomas atsakyti. Žmogaus gyvenimas retai būna taisyklingo pavidalo, tik protarpiais prasmingas, dėl neišvengiamų turinio viršenybės prieš formą – kad ir kada, ir kaip, ir kodėl – padarinių jis nerangus. Tačiau bėgant laikui jis vis labiau ryžosi savo istoriją pasukti link visiems neįtikėtina atrodžiusios pabaigos, kuri leistų jam ir jo artimiesiems

* S. Rushdie, *Paskutinis Mauro atodūsis*, p. 423.

be pavojaus peržengti grėsmės ir saugumo diskursą į ateitį, kurioje „grėsmė“ vėl reikštų kūrybinę narsą, o „saugumas“ jausmą, apglėbiantį, kai esi supamas meilės.

Tame „kinų“ kalba sudėtame literatūriniame diskurse, kuriame visi šiuolaikiniai kūriniai buvo ko nors padarinys, – postkolonialistiniai, postmodernistiniai, postsekuliaristiniai, postintelektualiniai, postliteratūriniai, – jis buvo nuolat vadinamas kokiu nors „post“. Tada jis į tą apdulkėjusį postą atnešė naują savo kategoriją „postfatvinis“ ir tapo ne vien po-ko, po-mo, bet ir po-fa. Savos priklausomybės susigrąžinimas jį domino jau nuo tada, kai norėdamas susigrąžinti savo indiškąjį paveldą jis parašė *Vidurnakčio vaikus*, ir netgi, tiesą pasakius, anksčiau, nes juk jis buvo Bombėjaus berniūkštis, o juk tas megalopolis stovėjo ant iš jūros susigrąžintos žemės. Tada jis vėlei nutarė susigrąžinti prarastą teritoriją. Išleistas romanas turėjo jam grąžinti vietą knygų pasaulyje. Dėl to jis jau planavo vasarą praleisti Amerikoje ir derėtis su policijos viršininkais dėl bent truputį didesnės laisvės, ir, taip, ketino neapleisti minties apie politinį spaudimą, apie gynybinę kampaniją, bet laukti politinio sprendimo jis neturėjo laiko, jam reikėjo griebtis tų laisvės trupinių, kurie buvo po ranka, pajudėti link laimingos pabaigos, kurią buvo pasiryžęs žingsnelis po devynmylio žingsnelio sau parašyti.

Kalbėdamas telefonu apie *Maurą* Andrew kone susigraudino iki ašarų. Gillonas laikėsi šalčiau, bet taip pat susigraudino. Jam buvo džiugu, kad tai juos sujaudino, nors vis labiau atrodė, kad su pabaiga dar reikėtų padirbėti, kad paskutinės scenos blogietis Vasko Miranda dar neišbaigtas. Ją perskaičiusi Elizabeth apsidžiaugė dedikacija *Skirta E. J. W.*, knygą išliaupsino, pateikė keletą įžvalgių redakcinių pastabų, ir taip pat įsivaizdavo, kad japonė Aoi Uë, vien iš balsių sudėtu vardu, iš paskutinio romano veiksmo, turėjo ir jos savybių, o kai Mauras Zogoibis palygino ją su savo ankstesne, pamišusia mylimąja Uma – jis pavadino „Aoi“ „moterimi, kurią mylėjo ne taip karštai“, – tai iš tikrųjų buvo jos ir Marianne palyginimas. Jam teko kalbėti visą valandą bandant ją įtikinti, jog taip nėra, kad jeigu ji ir nori save aptikti romane, turėtų žvelgti į rašymo stilių, jame glūdintį švelnumą ir meilę, kurių jis išmoko iš jos, tad tai ir buvo jos tikrasis pėdsakas knygoje.

Jis sakė tiesą. Tačiau tai pasakiusiam jam pasirodė, kad sumenkino savo romaną, nes vėl buvo priverstas aiškinti savo kūrinį ir jo motyvus. Džiaugsmas dėl baigto darbo prislopo, ir jis ėmė baimintis, kad knyga bus skaitoma kaip užkoduota jo gyvenimo versija.

Tą vakarą „Julie's“ restorane, Noting Hile, jie susitiko su Grahamu Swiftu ir Carylu Phillipsu, ir vienintelį kartą su apsaugos komanda atvykęs naktinėti nemėgstantis Dickas Woodas vidurnaktį jam atsiuntė raštelį, kad jiems jau reikia baigti, nes vairuotojai pavargo. Jis jau buvo taip pasielgęs per Billy Connolly gimtadienio vakarėlį, bet šįkart kilo piktas kivirčas, ir operacijos „Malachitas“ viršininkas pareiškė, kad su kitais viršininkais jis nesielgtų kaip su mažvaikiais ir kad suaugusieji retkarčiais vakarieniauja ir po pusiaunakčio. Dicko giesmelė pasikeitė, jis ėmė aiškinti, kad iš tikrųjų raštelis buvo parašytas todėl, kad padavėjas ėmė įtartinai šnabždėtis telefonu. Cazas Phillipsas nuėjo išsiaiškinti – tas restoranas buvo jo mėgstamiausia vietelė – ir pranešė, kad padavėjas skambino savo merginai, bet, šiaip ar taip, nė vienas apsaugos komandos narys, netgi Dicko pakalikas Rabas, nepatikėjo istorija apie padavėją. „Ai, visiems aišku, kad su telefonu tai niekuo nesusiję, – juokdamasis pasakė Rabas. – Dickas pavargo ir tiek.“ Rabas jo atsiprašė „visos komandos vardu“ ir pažadėjo, kad tai nebepasikartos. Tačiau jis niūriai suprato, kad jo viltis, jog socialinis gyvenimas taps vis „įprastesnis“, buvo pasmerkta. Juk vis dėlto būtent Dickas, jam pasakęs, kad policija su juo elgėsi per griežtai, be būtinybės apribojo jo judėjimo laisvę.

Pas jį taisyti padėties apsilankė Helen Hammington, o kitą dieną atėjo ir Dickas, jis pasisveikino: „Nesitikiu, kad manęs atsiprašysi“, o tai tik pablogino padėtį. Kita vertus, per jų susitikimą buvo sutarta, kad reikia būti „lankstesniems“. Dėl įsisenėjusio griežtumo Dickas kaltino amžinatilsį Tony Dunblane'ą. „Dabar, kai jo nebėra, pastebėsit, kad jūsų apsauga bus nuolaidesnė.“ Tačiau ponas Antonas mėgo Dunblane'ą ir niekad nesiskundė jo paslaugumu.

Jam atėjo du pikti laiškai: ūdrų nuotrauka su joms iš burnų styrančiu balionėliu, kuriame buvo parašyta NEREIKĖJO TAIP ŪDRYTI ir atvirukas su sveikinimu SU FATVA, IKI GREITO, DŽIHADAS. Tą pačią dieną Peteris Temple'as-Morrisas iš torių „antiRushdie“ grupės Rytų ir Afrikos studijų mokyklos seminare, Irano diplomatinio pasiuntinio Ansari akivaizdoje, pasakė kalbą, kad dėl visko reikėtų kaltinti poną Rushdie ir kad jis turėtų tylėti, nes „tyla auksinė“. Tai buvo tarpkalbinis kalambūras: Irane *Šėtoniškų eilių* autorius kartais vadintas „auksiniu žmogumi“, o šis frazeologizmas persų kalboje reiškė nedorą žmogų, šunadvokatį. Taip pat tądien paskambinusi Frances pranešė, kad „Article 19“ 1994-aisiais gynybinei kampanijai išleido 60 000 svarų, bet surinko tik 30 000, todėl nuo šiol jiems reikės atsisakyti pusės darbų.

Kasmetiniame A būrio vakarėlyje jį sujaudino tai, kad „Malachito“ apsaugos komanda jo romaną laikė ir savo nuopelnu ir buvo įsitikinę, kad knyga „privalo“ laimėti Bookerio premiją. „Gerai, – tarė jis vaikinams, – susisieksim su teisėjų komisija ir perduosim jai, kad rezultatais be galo domisi keli stambūs ginkluoti vyrukai.“ Paskui jam su Elizabeth buvo *leista* pavakarieniauti „Ivy“ restorane. (Apsaugos komanda sėdėjo prie staliuko greta durų ir dairėsi po žmones, kaip ir visi kiti.) Jis jai pasakė, kad *Paskutinio Mauro atodūsio* baigimas jį sujaudino netgi labiau nei *Haruno ir pasakojimų jūros*, nes laikė tą knygą savo pergale prieš tamsos jėgas. Tada jis jau buvo nebeįveikiamas, net jei ir būtų nužudytas. Jo nenutildė. Jis tęsė, ką pradėjęs.

Gatvėje laukė papracai, žinantys, kas yra Elizabeth; bet išėjęs iš restorano jis pasakė: „Mane galit fotografuot, bet ją prašau palikt ramybėj“, ir jie visi paklausė jo prašymo.

Clarissa pasveiko. Pirmąkart pasigirdo žodžiai *visiška remisija*. Zafaras šypsojosi plačiau nei jo tėvas buvo kada nors matęs. Ji buvo pasirengusi kibti į naująjį literatūros pareigūnės darbą Menų taryboje, kur įsidarbinti ją paskatino jis pats. Jis paskambino Michaelui Holroydui iš priėmimo komisijos ir ją aistringai užtarė. Michaelas pasakė, kad gali užkliūti jos amžius; Menų tarybai reikėtų jaunesnių. Jis atsakė, kad, Michaelai, jai viso labo keturiasdešimt šešeri, ir ji kuo puikiausiai tinka toms pareigoms. Nuėjusi į pokalbį ji pasirodė įspūdingai. Po kelių dienų ji gavo darbą.

Paskutinis Mauro atodūsis kasdien įgydavo vis naujų draugų. Kupinas entuziazmo jo vertimo į prancūzų kalbą redaktorius Ivanas Nabokovas parašė iš Paryžiaus. Paprastai nebendraujantis Sonny Mehta dar nebuvo skaitęs knygos. „Taip, – Andrew pasakė jo padėjėjas, – jis dėl jos nerimauja.“ Pagal patį juodžiausią scenarijų Sonny galėjo supanikuoti dėl to, kad knygoje vaizduojama Bombėjaus politinė partija „Mumbajaus ašis“, agresyvios „Shiv Sena“ karikatūra, ir kad dėl to „Random House“ nutrauks jų sutartį, kaip jau buvo nutikę *Haruno* atveju. Po ilgų nerimo dienų, gavęs žinutę „Sonny nori, kad su juo susisiektum“, jis vis negalėjo jam prisiskambinti, nes didysis žmogus buvo užsiėmęs, tačiau galop jie pasikalbėjo, ir, regis, Sonny patiko jo knyga. Tąkart nenusimatė sutarčių plėšymo. Dar vienas žingsnelis pirmyn.

O tada visas žingsnis. Po ilgų diskusijų su Skotland Jardu Rabas Connolly jam pasakė, kad išėjus *Paskutiniam Mauro atodūsiui* jam bus leista dalyvauti viešuose knygos skaitymuose ir dalyti autografus ir kad apie visa tai bus galima paskelbti prieš šešias dienas, bet reikės vengti penktadienių, kad

musulmonų opozicija neimtų regzti planų per penktadienio mišias. „Skelbimas šeštadienį, renginys ketvirtadienį, – pasakė Rabas. – Toks susitarimas.“ Tai buvo proveržis. Jo redaktorės – Frances Coady ir už reklamą atsakinga Caroline Michel – apsidžiaugė.

Žingsnis atgal jį užklupo visiškai netikėtai. Clarissa kasdien vis sveiko, džiaugėsi savo naujuoju darbu, o su motinos sveikata taisėsi ir Zafaro mokslai, su kiekviena savaite jis įgavo vis daugiau pasitikėjimo savimi. Tada kovo viduryje ji paskambino pranešti, kad, patarta, ėmė svarstyti, jog jai reikia daugiau pinigų. (Jiedviem išsiskyrus jam trūko lėšų iškart sumokėti jai priklausančią turto dalį, tad jis dešimt metų jai mokėjo alimentus ir paramą vaikui išlaikyti.) Pirmąkart pripažindama, kad jai padeda advokatai, ji pasakė, kad šie patarę gauti didžiulę sumą, bet jai pakaks 150 000 svarų. „Gerai, – sutiko jis. – Tu laimėjai. 150 000 svarų. Gerai.“ Tai buvo didžiulė suma, bet tai ne viskas. Priešiškumas, kaip ir meilė, ateina iš ten, kur nesitiki. Jis nesitikėjo, kad ji kreipsis į jį po tiek metų, po jo begalinio rūpesčio jai pasiligojus, po jo užkulisinių pastangų jai padėti „A. P. Watt“ agentūroje ir Menų taryboje. (Tiesą pasakius, ji nė nežinojo apie jo skambučius.) Nuo Zafaro nuslėpti ūmios įtampos tarp motinos ir tėvo buvo neįmanoma. Berniukas labai sunerimo ir pareikalavo paaiškinti, kas dedasi. Zafarui jau buvo beveik šešiolika ir jis įdėmiai stebėjo savo tėvus. Nuslėpti nuo jo tiesos buvo neįmanoma.

Irano užsienio reikalų ministro pavaduotojas Mahmoudas Va'ezi prieštaravo pats sau: Danijoje jis pažadėjo, kad Iranas nesiųs smogikų įvykdyti mirties bausmės, o kitą dieną Paryžiuje patvirtino, kad „reikia priemonių [įsakymui] įvykdyti“. Tarp ES ir Irano 1992-aisiais užmegzta „kritinio dialogo“ politika, turėjusi pagerinti Irano žmogaus teisių, kovos su terorizmu ir fatva rodiklius, pasirodė esanti visiškas fiasko. Ji nebuvo pakankamai kritiška, o kadangi patys iraniečiai ja nesidomėjo, nebuvo ir jokio dialogo.

Po Va'ezi pasisakymo Paryžiuje Britanijos vyriausybė nepasakė visiškai nieko. Kitos valstybės užprotestavo, bet Jungtinė Karalystė nė necyptelėjo. Keletą dienų paširdęs dėl dvišakio Va'ezi liežuvio jis kai ką sumąstė. Jis pasiūlė Frances D'Souzai: jei jie Va'ezi pasisakymą Danijoje traktuotų kaip savotišką „paliaubų“ deklaraciją, galėtų įkalbėti Paryžių paspausti Iraną paneigti jo vėlesnį pasisakymą Paryžiuje ir duoti viešą pažadą nebetaikyti fatvos, kuris nurodytą laikotarpį būtų akylai stebimas ES, ir taip toliau, ir taip toliau, kol santykiai virs visaverčiu diplomatiniu bendradarbiavimu. Frances

nudžiugino „Prancūzų iniciatyvos“ idėja. Ją slėgė paskutinis susitikimas su Douglasu Hoggu, per kurį šis pasakė tegalįs pasiūlyti tolesnę jo apsaugą; valdžioje buvo Khamenei, tad Irano terorizmas tęsėsi. Hoggas pasakė Frances, kad „prieš aštuoniolika mėnesių“ iraniečiai jam perdavė, jog Britanijoje fatvos nevykdys, bet jis nemanė, kad apie tai verta užsiminti, nes tai „nieko nereiškė“. Taigi, Jos Didenybės vyriausybė kaip paprastai laikėsi inertiškumo politikos. Frances sutiko pabakinti savo sąjungininkus Prancūzijoje. Ji susisiekė su Jacku Langu ir Bernardu-Henri Lévy, ir jie ėmė planuoti. Jis pats netgi paskambino Jacques'ui Derrida, kuris norėjo, kad rašytojas nusifotografuotų su Prancūzijos parlamentarais, bet perspėjo jį: „Tavo susitikimas su parlamento nariais bus palaikytas politiniu ženklu, tad laikykis atokiau nuo tam tikrų asmenų.“ Derrida, be abejonės, turėjo omenyje BHL, Prancūzijoje ryškią asmenybę. Tačiau Bernardas buvo tvirtas jo rėmėjas, ir jis tikrai neketino atsiriboti nuo ištikimo draugo.

1995-ųjų kovo 19-ąją „Eurostar“ traukiniu jis nuvyko į Paryžių, išsyk buvo prarytas RAID apsaugos ir nugabentas susitikti su drąsiaisiais Prancūzijos musulmonais, pasirašiusiais jo palaikymo deklaraciją. Kitą dieną jis susitiko su politiniais Prancūzijos lyderiais, *sauf Mitterrand*: su būsimuoju prezidentu Jacques'u Chiracu, dideliu, nerangiu, patogiai besijaučiančiu savo kūne, žudiko akimis; premjeru Édouardu Balladuru, vyru kiek papūstomis lūpomis, apie kurio kietakaktį elgesį prancūzai sakydavo *il a avalé son parapluie*, jis prarijo savo skėtį; su užsienio reikalų ministru Alainu Juppé, žvitriu, protingu plikiu, kuris vėliau tapo vienu iš to laikotarpio politikų, nuteistų už nusikaltimą (valstybinių lėšų iššvaistymą); su socialistu Lioneliu Jospinu, kuris priminė Calvino *cavaliere inesistente*, tuštumą palaidame kostiume. Jiedu su Frances pasiūlė „paliaubų planą“, ir visi jam pritarė. Juppé pažadėjo įtraukti jų idėją į ES užsienio reikalų ministrų susitikimo darbų planą, Balladuras apie „jų“ iniciatyvą pranešė spaudos konferencijoje, Chiracas pasakė kalbėjęsis su Douglasu Hurdu, ir šis tam „pritaręs“. Jis pats sudalyvavo spaudos konferencijoje Nacionalinėje asamblėjoje, o namo išvyko tikėdamas, kad kažkas iš tikrųjų pajudėjo. „Įtariu, kad jis pasakys, jog jei Jos Didenybės vyriausybė paseks „Prancūzų iniciatyva“, torių parlamento nariai ims įnirtingai spausti „Iniciatyvos“ sėkmės atveju nutraukti jo apsaugą, – užsirašė jis savo dienoraštyje. – Dėl to turiu visiškai aiškiai apsispręsti, ko noriu, ir privalau priversti vyriausybę priimti „paliaubų“ ir „stebėjimo“ kalbą, kurią pardavėm prancūzams. Be to, jis privalo pažadėti panaikinti „British Airways“ draudimą.“ Rabas Connolly pasakė: „Hoggas jums pasakys,

kad grėsmė vis dar labai didelė ir kad „Prancūzų iniciatyva" yra beprasmė." „Ką gi, – pagalvojo jis, – pagyvensim – pamatysim."

Jis nuėjo susitikti su Hoggu, pasirengęs iškloti visą Užsienio reikalų ministerijos inertiškumo ir priešiškumo istoriją, nenusiteikęs klausytis jo raminimų. Jį ir jo darbus buvo užsipuolę du užsienio reikalų ministrai – Howe ir Hurdas; paskui daugybę metų su juo nesiteikė susitikti nė vienas diplomatas ar politikas, o po jų – lygiai toks pat nepakenčiamas slaptų, „ginčytinų" Slaterio susitikimų su Gore'u-Boothu laikotarpis. Jam teko pasitelkti kitų vyriausybių spaudimą, kad „pažadintų" britus, bet netgi tada jų parama buvo nenuoširdi: Johnas Majoras neleido fotografuoti jųdviejų susitikimo, ir nors jis žadėjo „viešą kampaniją", nieko panašaus neįvyko. Pats Hoggas aiškiai pasakė, kad vienintelė britų politika šiuo klausimu yra laukti mažai tikėtino Irano „režimo pasikeitimo". Jis ketino paklausti, kas pasakoja spaudai, kad jo išvykos į užsienį „brangiai kainuoja" Britanijos mokesčių mokėtojams, nors iš tikrųjų jos nekainuoja nieko? Kodėl melagingi pranešimai apie dideles išlaidas niekad nebuvo pataisyti ar paneigti?

Douglasas Hoggas jį nuolankiai išklausė. Jis buvo pasirengęs „pasekti" „Prancūzų iniciatyva" arba „paliaubų planu", bet įspėjo: „Privalau jums pasakyti, kad pavojus jūsų saugumui vis dar gresia. Manome, kad iraniečiai vis dar aktyviai jūsų ieško. O jei pasuksime šiuo keliu, prancūzai su vokiečiais, o galiausiai ir Jos Didenybės vyriausybė, mikliai sustiprins savo ryšius su Iranu. Politinis spaudimas liausis. Be to, man teks jums nusiųsti pompastišką laišką ir po to jums priminti, jog perspėjau jus dėl pavojaus."

Po to. Jis turėjo omeny, kai jį nužudys.

„Mes stengiamės pakeisti demaršo retoriką, – tarė jis. – Ji turėtų paliesti visus jūsų kolegas, tai yra visus, kenčiančius nuo fatvos: vertėjus, leidėjus, knygų pardavėjus ir taip toliau. Mes norime, kad Balladuras tai nusiųstų tiesiai Rafsanjani ir, jei įmanoma, gautų Rafsanjani parašą, nes kuo svarbesnis parašas, tuo daugiau galimybių nuvyti šunis."

Tą naktį dienoraštyje jis užsirašė: „Nejau einu link savižudybės?"

Jų ryšininkas iš JAV ambasados Larry Robinsonas paskambino Carmel Bedford išsiaiškinti, kas vyksta. Jis nerimavo.

– Negalit pasitikėt iraniečiais, – perspėjo jis. – Tai sugriaus visą strategiją.

Carmel atsakė tiesmukai:

– O ką jūs padarėt dėl mūsų? Ar apskritai yra kokia nors strategija? Jei yra, papasakokit mums ją, ką nors pasiūlykit. Jei ES mums ką nors pasiūlys,

mes priimsim jos siūlymą, nes per šešerius su puse metų niekas nė piršto nepajudino.

Larry Robinsonas tarė:

– Aš su jumis susisieksiu.

Balandžio 10-ąją, svarbią ES užsienio reikalų ministrų susirinkimo dieną, Hoggo padėjėjas Andy Ashcroftas paskambino pasakyti, kad Hurdas ir Majoras jau „jų pusėje", tad „Prancūzų iniciatyva" jau tapo britų vyriausybės politika. Ponas Antonas pabrėžė stebėjimo laikotarpio svarbą, kad būtų įsitikinta, jog iraniečiai laikosi savo pažadų, o Ashcroftas pasakė: „Būtent taip ir žadam žaisti."

Padėjęs ragelį jis paskambino *The Times* redaktoriui Peteriui Stothardui ir *The Guardian* redaktoriui Alanui Rusbridgeriui ir pasakė jiems laukti pokyčių. Jis paskambino Larry Robinsonui ir pasakė:

– Tai ne fatvos nutraukimo alternatyva. Tuo nesiekiama sukurti „zonos be fatvos", išskiriant Europą ir JAV; šis susitarimas nenumato sienų.

Robinsonas išsakė savo įžvalgias abejones:

– Tai gali išlaisvinti Iraną.

Bet jis dar nebuvo ko nors girdėjęs iš Vašingtono, tad nežinojo, kokios pozicijos – „už" ar „prieš" įvertinusi padėtį laikosi valstybės administracija. Jam pačiam atrodė, kad galvų medžiotojų pavojus priblėso, bet režimo keliama grėsmė išliko nepakitusi.

– Na, taip, tai rizikinga, – tarė jis Larry. – Bet ar būna nerizikingų pasirinkimų?

Jis pasikalbėjo su Richardu Nortonu-Tayloru iš *The Guardian*. Buvo parengtas juodraštis, ir ES ketino pasiūlyti Iranui jį pasirašyti. Jame turėjo būti visiškas nevykdymo įsipareigojimas, tad tai galėjo būti žingsnis link vėlesnio fatvos atšaukimo.

Andy Ashcroftas jam pasakė, kad užsienio reikalų ministrų susitikimas praėjo gerai. „Kolegos" tekste paminėti nebuvo, bet prancūzai sutarė, kad užsienio reikalų ministrų „troika" iraniečiams apie tai užsimins žodžiu. Jis sutiko, kad svarbu kalbėtis su spauda ir pabrėžti esminius klausimus.

Jiems pavyko atkreipti žmonių dėmesį. Ši žinia pasirodė pirmuosiuose visų laikraščių puslapiuose. *The Times* norėjo straipsnio tęsinio. Kodėl vyriausybė apie tai nepagalvojo anksčiau? Buvo suprasta, kad šią iniciatyvą jis sugalvojo pats ir įsiūlė ją prancūzams be didesnio Britanijos užsienio reikalų ministerijos indėlio. „Gerai, – pagalvojo jis, – *puiku.*"

Teherano radijas paskelbė: „ES elgiasi nelogiškai, prašydama oficialaus pažado nevykdyti *fatvos*, nes Irano vyriausybė niekad ir neteigė ją įvykdysianti." Tai skambėjo lyg pusiaukelė link pasižadėjimo. Tada, balandžio 19-ąją, 10.30 ryto (Londono laiku), ambasadorių (Prancūzijos, Vokietijos, Ispanijos) troika Teherane drauge su Britanijos diplomatiniu pasiuntiniu Jeffrey Jamesu pateikė Europos Sąjungos reikalavimus Irano užsienio reikalų ministerijai.

Demaršas buvo pareikštas, ir žinia apie tai išsyk pasklido po visas naujienų tarnybas. Irano teisėsaugos vadovas Yazdi išjuokė iniciatyvą, o dosnusis Sanei pareiškė: „Tai tik paspartins fatvos įvykdymą", ir galbūt jis buvo teisus. Tačiau Richardas Nortonas-Tayloras iš *The Guardian* užsienio naujienų skyriaus pasakė Carmel, kad baigdamas savo vizitą Indijoje Rafsanjani per spaudos konferenciją pasakė, kad Iranas fatvos nevykdys.

Zafaras panoro sužinoti, kas dedasi. Kai jam buvo pasakyta, jis tarė: „Nuostabu. Nuostabu." Jo akyse įsižiebė viltis, o tėvas pagalvojo: „Jei demaršą pasirašys, mums teks pasistengti, kad jo tekstas virstų tikrove."

„Prancūzų iniciatyva" brovėsi per Irano mulokratijos vidurių labirintą, ją virškino ir absorbavo pagal lėtas to senovinio organizmo apeigas. Retkarčiais pasigirsdavo kokių nors teigiamų arba neigiamų pranešimų. Tai jam panėšėjo į vidurių pūtimą. Jie buvo smirdūs, bet nieko esmingo nepasakydavo. Net ir garsūs, pribloškiantys gandai – ***Irano žvalgybos vadovas pasiprašė politinio prieglobsčio, su savimi išsivežęs dokumentus, įrodančius režimo dalyvavimą tarptautiniame terorizme*** – buvo tik riaugulys, kylantis iš to daugiagalvio dvasiškojo Gargantiua skrandžio ir išgriaudžiamas per vieną iš jo daugelio viena kitai prieštaraujančių burnų. Nieko stebėtino, kad tas gandas pasirodė esąs melagingas; tušti tauškalai. Visavertis, oficialus atsakas pasirodė neskubėdamas.

Jis ir Elizabeth vėl kelioms dienoms nuvyko į Austriją, pakviesti Christine ir kultūros ministro Rudolfo Scholteno, kurie greitai tapo jų gerais draugais ir norėjo juos kelioms dienoms „ištraukti iš narvo". Atvykę jie atsidūrė šeimos tragedijos centre.

Tą rytą Rudolfo tėvą mirtinai suvažinėjo automobilis.

– Mums nedera čia pasilikti, – išsyk pasakė jis, bet Rudolfas tikino, kad jie turėtų likti.

– Mums bus lengviau, jei pasiliksite.

Christine antrino:

– Tikrai, pasilikit.

Jis vėl iš kitų mokėsi malonės ir stiprybės.

Jie vakarieniavo meno kūrinių pilnuose namuose, pas artimą Scholteno draugą André (Franzi) Hellerį, eruditą rašytoją, aktorių, muzikantą, prodiuserį ir svarbiausia nepaprastai išskirtinių viešų instaliacijų ir įspūdingų teatrinio meno renginių visame pasaulyje kūrėją. Helleris nekantriai laukė artėjančio savo paties rengiamo didžiulio sambūrio „Fest für Freiheit", arba „Laisvės festivalio", kuris turėjo įvykti po dviejų dienų Didvyrių aikštėje. Būtent toje aikštėje 1938-aisiais Adolfas Hitleris paskelbė apie Austrijos prisijungimą. Surengti sambūrį prieš nacius toje pat vietoje reiškė susigrąžinti aikštę, išvalyti iš jos nacių atminties dėmę ir kartu suduoti smūgį dabartiniam kylančiam neonacių judėjimui. Nacių šmėkla niekad neapleido Austrijos, ir Jörgo Haiderio vedamas dešiniųjų neonacių judėjimas vis populiarėjo. Austrijos kairieji žinojo, kad jų priešininkas stiprus, tad patys tapo progresyvesni ir labiau atsidavę. „Privalot pasilikti, – netikėtai tarė Franzi Helleris. – Privalot čia būti, labai svarbu, kad nuo tos scenos pasisakytumėt apie laisvę." Jis iš pradžių nenorėjo, abejojo, ar jam pridera kištis į svetimus naratyvus, bet suprato, kad Helleris nesukalbamas. Taigi jis brūkštelėjo trumpą tekstą anglų kalba, o Rudolfas ir Franzi jį išvertė, ir jam reikėjo mokytis kaip papūgai, nuolat kartojant, tariant kalbos, kurios nemokėjo, žodžius.

Didvyrių aikštės sambūrio dieną prakiuro dangus ir Vieną užliejo potvynis, o dėl to pasklido kalbos, kad jeigu Dievas yra, tai, matyt, jis neonacis, kaip ir Jörgas Haideris. O gal Haideris turėjo kažin kokį vagnerišką ryšį su skandinavų oro dievu Freiru ir jam sugiedojo maldą atsiųsti pasaulį naikinantį Ragnaroko lietų. Franzi Helleris buvo labai susirūpinęs. Jei būtų susirinkusi nedidelė minia, tai būtų buvusi katastrofa, propagandinė dovana Haideriui ir jo sekėjams. Jaudintis jam nereikėjo. Rytui kopiant į dieną aikštė ėmė pilnėti. Minia buvo jauna, apsigobusi plastikiniais lietpalčiais, nešina nieko vertais skėčiais arba tiesiog abejingai atsidavusi nereikšmingai liūčiai. Į senąją prakeiktą aikštę susigrūdo daugiau nei penkiasdešimt tūkstančių jaunuolių su geresnės ateities viltimi. Scenoje grota ir sakytos kalbos, bet tikroji vakaro žvaigždė buvo pati minia – permirkusi, nepalaužiama, nuostabi minia. Jis pasakė vokiškai tuos savo keletą sakinių, ir minia suošė. Vyriausiasis jo apsaugos pareigūnas Wolfgangas Bachleris taip pat džiaugėsi. „Va taip reikia pulti Haiderį", – džiūgavo jis.

Už sienos, Frankfurto knygų mugėje, iškili islamo tyrinėtoja Annemarie Schimmel buvo apdovanota Vokietijos knygų prekybos sąjungos taikos

premija ir visuotiniam nusivylimui pareiškė remianti jos pasmerktos knygos *Šėtoniškos eilės* autoriui paskelbtą fatvą. Kilus pasipiktinimui ji mėgino imtis „Cato Stevenso gynybos" – teigė to nesakiusi, tačiau, kai daugelis pareiškė spaudai galintys raštiškai prisiekti girdėję ją tai sakant, ji trumpam prasitarė, kad nori atsiprašyti už savo žodžius, bet paskui to atsisakė. Ji neabejotinai buvo iškili mokslininkė ir septyniasdešimt trejų metų amžiaus grandė, bet tai nereiškė, kad ji nepriklausė Cato Stevenso idiotų partijai.

„Article 19" surengė kelionę į Daniją susitikti su premjeru ir užsienio reikalų ministru, ir, nors ir vis stipriau nujausdamas, kad tokie susitikimai yra beprasmiai, nuvyko ir jis. Su juo buvo ir saldžialiežuvis, geraširdis, principingas leidėjas Johannesas Riisas, iš Oslo taip pat atvyko Williamas Nygaardas. Jiems buvo *leista* vaikščioti Kopenhagos gatvėmis ir, jų nuostabai, naktį aplankyti Tivoli parką, kur jie keletą palaimingų, nerūpestingų minučių, šūkaudami ir trankydamiesi vienas į kitą kaip maži vaikai, važinėjosi elektrinėmis mašinėlėmis. Stebėdamas, kaip Williamas ir Johannesas lyg bepročiai važinėjasi po Tivoli parko trasą, jis pagalvojo: „Pastaraisiais metais patyriau bjauriausias, bet kartu ir gražiausias žmogiškosios prigimties apraiškas – narsą, principingumą, nesavanaudiškumą, ryžtą ir kilnumą, ir galiausiai noriu prisiminti tik tai, kad buvau apsuptas žmonių, kurie elgėsi taip dorai, kilniai, kaip žmogui beįmanoma, o už tos žmonių grupės, platesnio pasakojimo centre, pilna žmonių, kurių nepažinojau ir nepažinosiu, žmonių, turinčių ne mažiau ryžto neleisti blogiui nugalėti, nei mašinėlėmis važinėjantys mano draugai."

Netikėtai „Prancūzų iniciatyva" atgijo. Nepaprastai džiugiai nusiteikusi paskambino Jill Cragie ir pasakė, kad radijas skamba nuo naujienų apie „Irano atsitraukimą". Tą vakarą jam niekas negalėjo šito patvirtinti, bet Jill džiaugsmas buvo užkrečiantis. O kitą rytą žinią paskelbė visi naujienų šaltiniai. Amitas Roy, *The Telegraph* pirmojo puslapio pagrindinio straipsnio autorius, asmeniškai prasitarė Frances D'Souzai praleidęs tris valandas su Irano diplomatiniu pasiuntiniu Gholamreza Ansari, kuris papasakojo „nuostabiausių dalykų". „Mes niekad nebeversime vykdyti fatvos, atsiimsime siūlomą premiją." Jis laikėsi ramiai. Jau būta per daug apgaulingų vilčių. Bet Zafaras džiūgavo. „Tai puiku", – kartojo jis, tuo graudindamas savo tėvą kone iki ašarų. Jiedu sėdėjo apsupti žiniasklaidos šurmulio ir analizavo mokyklos užduotą tekstą „Tolyn nuo įtūžusios minios", ruošėsi pagrindinės mokyklos egzaminams. Jie kalbėjo ne apie Khamenei ar Rafsanjani, o apie Batšebą Everdin, Viljamą Boldvudą ir Gabrielį Ouką.

Frances sužinojo, kad Vakarų žurnalistai, tarp kurių buvo ir penki britai, pakviesti paties režimo keliauja į Teheraną. Ko gero, bet kurią akimirką buvo galima laukti pranešimo. „Per anksti nesidžiauk, – tarė jis Frances. – Storasis mula dar neuždainavo." Tačiau kitą rytą *The Times* pasirodė didžiulis straipsnis. Jis vis dar laikėsi ramiai. „Aš pažįstu tikrovę – rašė jis savo dienoraštyje. – Kada galėsiu gyventi be policininkų? Kada mane ims skraidinti oro linijos, kada valstybės mane įsileis, nekeldamos RAID tipo isterijos? Kada galėsiu vėl tapti žmogumi? Įtariu, ne taip jau ir greitai. Aplinkinių baimės susikurtas „antrines fatvas" įveikti bus sunkiau nei muliškąsias." Bet kartu jis nejučiomis savęs klausė: „Nejaugi pagaliau pajudinau šitą supistą kalną?"

Iš Hoggo kabineto paskambino Andy Ashcroftas ir pasakė, kad užsienio reikalų ministrą „nepaprastai nustebino" žiniasklaidos klegesys. „Gali būti, kad iraniečiai pradėjo priemonių švelninimo procesą." Ashcroftas manė, kad oficialaus atsako reikės palaukti dar kokį mėnesį. Irano susitikimas su ES dėl „kritinio dialogo" buvo numatytas birželio 22-ąją, o būtent tada ir tikėtasi oficialaus atsako į demaršą.

Gegužės 30-ąją, po ES užsienio reikalų ministrų susitikimo, Danijos vyriausybė pasakė, kad galima „neabejoti", jog Iranas „palankiai atsilieps į demaršą dar nesibaigus prancūzų pirmininkavimo ES laikotarpiui". Prancūzų spaudimas buvo atkaklus, iraniečiai į klausimą pažvelgė rimtai, stengėsi mainais išsikovoti sau nuolaidų, bet ES nesitraukė. „Jau greitai, – rašė jis savo dienoraštyje. – Jau greitai."

Peteris Temple'as-Morrisas per „Radio 4" pasakė: „Rushdie jau kuris laikas elgėsi nuosaikiai, tylėjo, dėl to tapo įmanoma pataisyti padėtį." Bet per Roberto Fisko interviu su Irano užsienio reikalų ministru Velayati suskambo seni tauškalai: *fatvos atšaukti negalima, už galvą siūloma „kalbos laisvė"* ir panašiai. Riaugulys ir vidurių pūtimas. Tikrovės dar reikėjo palaukti.

Policija pabūgo *Paskutinio Mauro atodūsio* leidimo. Su Hampstedo „Waterstone's" knygynu buvo sutarta dėl knygos skaitymo, bet tada Skotland Jardas ėmė laužyti susitarimą leisti apie tokius renginius skelbti viešai. Helen Hammington pasakė, kad komisaro padėjėjo pavaduotojas „sudirgęs", o vietiniai „patruliai" bus dar dirglesni. Ji baiminosi, kad renginys bus „perkrautas policininkų", bet taip pat teigė, kad viešosios tvarkos „ekspertai" nerimavo, jog „Hizb ut-Tahrir" grupuotė, – kuri, anot Helen, „vilkėjo kostiumus" ir „kalbėjosi mobiliaisiais telefonais", ir buvo pakankamai sumani ir

vikri įvykdyti greitą išpuolį, – gali surengti agresyvią demonstraciją. Su juo pasimatyti atėjo Rabas Connolly ir pasakė: „Pajėgose yra žmonių, kurie jūsų atžvilgiu nusiteikę labai priešiškai ir nori, kad knygos skaitymas nepavyktų.“ Jis taip pat pridūrė, kad per pokalbius su „Cathay Pacific Airways“ oro linijomis dėl knygos pristatymo turo Australijoje jis sužinojo, jog per oro linijų tarpusavio susitikimus „British Airways“ „propagavo savo paskelbtą draudimą“ ir skatino kitas oro linijas sekti jos pėdomis.

Artėjant *Paskutinio Mauro atodūsio* išleidimo dienai jo kova su vyresniaisiais Skotland Jardo pareigūnais, dėl kurios vis labiau raudonavo „Malachito“ komanda, išvirto į atvirą karą. Rabas Connolly paskambino pranešti, kad komandoras Howley išvyko, o jį pavaduojantis pareigūnas kapitonas Mossas palaiko prieš jį nusiteikusį „dirglųjį“ vietos komisaro padėjėjo pavaduotoją Skeete'ą. Connolly pasakė, kad policija kratosi susitarimo leisti jam reklamuoti renginius „tik dėl jūsų“. Margaret Thatcher taip pat išsiruošė į knygos pristatymo turą, bet visi jos renginiai iš karto sulaukė maksimalios policininkų apsaugos, nes – vėl senoji Greenupo giesmelė – ji buvo naudinga valstybei; o ponas Rushdie buvo ramybės drumstėjas ir nenusipelnė jų pagalbos. Su juo dažniausiai dirbę pareigūnai – Connolly, Dickas Woodas ir Helen Hammington (kuri tuo metu buvo namie su lūžusia koja) – palaikė jo pusę, bet jų viršininkai buvo nepalenkiami. „Jei jis nori eiti į tą knygyną, – pasakė Mossas, – tegul eina vienas.“ Rabas Connolly pasakė, kad po savaitgalio Howley grįžo, ir, „tarp mūsų kalbant, – pridūrė jis, – paprašiau su juo susitikti. Jei jis manęs nepalaikys, atsisakysiu apsauginio pareigų ir mane greičiausiai grąžins į uniformuotą tarnybą.“ Šie paprasti žodžiai jam suspaudė širdį.

Kai jis tai perdavė Frances Coady ir Caroline Michel, jos net apstulbo. Jie ruošėsi knygos pristatymui laikydamiesi su policija sudaryto susitarimo, kurį tada, paskutinę minutę, ji ėmė ir sulaužė. Jis taip pat pranešė Frances D'Souzai: „Aš jau visai ties riba, – guodėsi jis. – Daugiau negaliu su tuo taikstytis.“ Jei jam priklausė apsauga, ji negalėjo jam būti tokia kritiška ir nedosni. Jei tas diktatas būtų buvęs patvirtintas, jis buvo pasirengęs pradėti viešą karą. Bulvarinė spauda būtų jį apšmeižusi, bet ji tai darė bet kokiu atveju. Tegul nusprendžia Anglija.

Jis kariavo su policininkais, manančiais, kad per savo gyvenimą jis nepadarė nieko vertingo. Kita vertus, galbūt taip galvojo ne visas Skotland Jardas. Dickas Woodas pranešė, kad komisaro padėjėjas Davidas Venessas, viršiausias pareigūnas, įsivėlęs į tą istoriją, „uždegė žalią šviesą“ knygos skai-

tymui Hampstedo knygyne, sakydamas: „Perduokit triukšmadariams nusiraminti." Pateikęs savo ultimatumą Rabas Connolly buvo namie, galbūt mąstė apie darbo netektį. Tačiau galiausiai jokio ultimatumo taip ir nebuvo. Pirmadienį Howley įsakė Connolly atšaukti renginį, ir paskambinęs knygynui Connolly padarė, kas jam buvo liepta, nepranešęs nei leidėjams, nei pačiam autoriui.

To mūšio jau buvo nebeįmanoma laimėti įprastiniais ginklais. Iškilo termobranduolinio karo grėsmė. Kitą rytą jis pareikalavo susitikimo Skotland Jarde, į kurį atsivedė Frances Coady ir Caroline Michel, kad jos atstovautų „Random House" leidyklai ir pareikštų, jog policija padarė didelę žalą jų leidybiniam planui. Jie susitiko nosis nukabinusius „Malachito" komandos narius – Helen Hammington atėjo su kojos įtvaru, buvo ir Dickas Woodas su Rabu Connolly – visi įsiskaudinę ir įsižeidę, nes kovojo su savo viršininku, o šis nebuvo pratęs prie tokio nepaklusnumo, tad rezultatai išėjo prastoki. Nors jie buvo vyresnieji pareigūnai, Howley „ant jų rėkė". Pasak niūraus veido ir vyriškos šukuosenos Helen, kapitono sprendimas buvo „neginčijamas". Susitikimas baigėsi.

Pagal apgalvotą strategiją jis sąmoningai čiupo jautį už ragų ir ėmė rėkauti. Jis žinojo, kad tame kabinete nėra nė vieno, kurį būtų galima dėl to apkaltinti, ir kad iš tikrųjų dėl jo jie rizikavo savo karjera; tačiau jei jam nebūtų pavykę prasibrauti pro juos, jis būtų pralaimėjęs, o jis buvo apsisprendęs nepralaimėti. Taigi jis šaltakraujiškai, suprasdamas, kad tai jo vienintelė proga, išsiepė dantis. Jis užriko, kad jei Helen negali pakeisti sprendimo, tegul, po velnių, parodo, kas gali, nes jie su „Random House" veikė griežtai laikydamiesi to, ką policija jiems leido *dar prieš kelis mėnesius*, tad šitas paskutinę akimirką atsiradęs savivaliavimas, po šimts, nebus *nė kiek* toleruojamas, ir jei jis *tučtuojau* nesusitiks su vyresnybe, visa tai paviešins pačiu triukšmingiausiu ir agresyviausiu būdu, tad, Helen, „leiskit mane pas vadovybę, nes antraip. Nes, po velnių, *antraip*". Po penkių minučių jis vienas įėjo į komandoro Howley kabinetą.

Su Helen jis elgėsi kaip ugnis, o dabar tapo ledinis. Howley į jį žvelgė kuo šalčiau, bet jo šalčio įveikti negalėjo. Pirmas prabilo policininkas:

– Dėl jūsų naujo išsiviešinimo, – tarė Howley, turėdamas omenyje demaršą, – mes manom, kad žiniasklaida jūsų knygos skaitymo renginį praneš kaip pagrindinę naujieną.

O tai prie parduotuvės priviliotų šaukiančias minias musulmonų.

– Negalim to leisti.

Atsakydamas jis kalbėjo ramiai.

– Sprendimas nepriimtinas, – pasakė jis. – Netikiu jūsų argumentu dėl viešosios tvarkos. Esate šališkas. Šiandienos *The Times* numerio viename puslapyje išspausdintas straipsnis apie galimą santykių su Iranu atšilimą, o greta jo reklamuojamas Thatcher knygos pristatymo renginys, bet jūs ją saugosit. Negana to, kadangi dar vakar ponas Venessas uždegė mano renginiui žalią šviesą, „Waterstone's" ir „Random House" žino, kas vyksta, tad tai iškils į viešumą, netgi jei aš nieko ir nedaryčiau. Tačiau privalau jums pasakyti, kad aš neketinu nieko nedaryti. Jei neatšauksit savo sprendimo, surengsiu spaudos konferenciją ir duosiu interviu kiekvienam didesniam laikraščiui, radijo laidai ir televizijos kanalui, ir jus apskųsiu. Iki šiol policijai aš tik dėkojau, bet galiu pakeisti savo giesmelę ir tai padarysiu.

– Taip elgdamasis, – tarė Howley, – pasirodysit labai prastai.

– Gali būti, – atšovė jis, – bet žinot, ką? *Jūs taip pat atrodysit labai prastai.* Taigi rinkitės. Arba leidžiat renginiui įvykti ir nė vienas iš mūsų neatrodo prastai, arba jį uždraudžiat ir dėl to prastai atrodom abu. Rinktis jums.

– Apsvarstysiu jūsų žodžius, – atsakė Howley savo nykiu, sausu balsu. – Iki vakaro pranešiu, ką nusprendžiau.

Pirmą valandą dienos paskambino Andy Ashcroftas. Prie kampanijos prisidėjo didysis septynetas ir sutiko pareikalauti nutraukti fatvą. ES atkakliai reikalavo Rafsanjani parašo ir vykdyti visas „Prancūzų iniciatyvos" sąlygas.

– Neapsiribokite vien nuo fatvos laisva Europa, – pasakė jis Ashcroftui. – Komentare po pranešimo Iranas turėtų pareikalauti iš Vakarų musulmonų laikytis vietos įstatymų.

Ashcroftas atsakė esąs nusiteikęs „gan optimistiškai".

– Susipykau su specialiuoju padaliniu, – pasakė jis užsienio reikalų patarėjui, – tad būtų gerai, jei galėtumėt įkišti savo trigrašį, nes dabar viešas ginčas pakenktų.

Ashcroftas nusijuokė.

– Pažiūrėsiu, kuo galiu padėt.

Po pustrečios valandos paskambinęs Dickas Woodas pranešė, kad Howley nusileido. Knygos skaitymas turėjo įvykti po dviejų dienų. Jo negalima reklamuoti iki renginio dienos ryto. Jam buvo pasiūlytas toks kompromisas. Jis sutiko.

Iki pietų visos „Waterstone's" knygyno vietos buvo parduotos. „Įsivaizduokit, jei būtume reklamavęsi nuo pirmadienio, kaip planavom, – pasakė

Hamstedo knygyno vadybininkas Paulas Bagley. – Būtume pardavę tūkstančius bilietų.“ Hampstedo Didžioji gatvė buvo pilna uniformuotų policininkų ir tik vienas demonstrantas. Nė vieno pono su barzda, plakatu ir pikta mina. Nė vieno. Kur tie kostiumuotieji su mobiliaisiais telefonais, tūkstančiai agresyvių fanatikų iš „Hizb ut-Tahrir“ grupuotės? Tik jau ne čia. Jei ne gatvėje susispietę policininkai, būtų atrodę, kad tai eilinis literatūrinis renginys.

Žinoma, jis nebuvo eilinis. Tai buvo jo pirmasis iš anksto paskelbtas viešas knygos skaitymas per septynerius metus. Po *Šėtoniškų eilių* tai buvo jo pirmojo romano suaugusiesiems išleidimo diena. Po renginio „Waterstone's“ darbuotojai Caroline Michel pasakė, kad tai buvo puikiausias jų girdėtas knygos skaitymas, o tai pamalonino; pačiam skaitovui tai atrodė tarsi stebuklas. Jis po tokio ilgo laiko ir vėl buvo kartu su savo skaitytojais. Buvo nepaprastas potyris išgirsti jų juoką, pajusti jų jaudulį. Jis perskaitė įžanginę romano dalį ir ištrauką apie leninus bei dalį apie Motiną Indiją. Paskui į naktinį Londoną apglėbtos laimingų rankų ištrūko šimtai knygos kopijų. Ir nepasirodė nė vienas demonstrantas.

Jis peržengė savąjį Rubikoną. Kelio atgal nebebuvo. Renginyje dalyvavo „Waterstone's“ Kembridžo skyriaus darbuotojai, jie panoro skaitymą surengti pas save ir tąkart apie jį paskelbti prieš dvi dienas. Dickas Woodas pasakė, kad „visas biuras buvo patenkintas“. Jis smalsavo, ar tarp jų buvo komandoras Howley. Viena diena, tada dvi, tada daugiau. Žingsnis po žingsnio atgal į tikrąjį gyvenimą. Tolyn nuo Džozefo Antono savo tikrojo vardo link.

Pareigūnams, kovojusiems už jį prieš Skotland Jardo tūzus, jis nusiuntė po butelį šampano.

Triukšmas dėl „Prancūzų iniciatyvos“ kasdien vis garsėjo. *The Independent* pranešė, kad Europoje veikiančių Irano revoliucijos gvardijos smogikų būrių vadas parašė Khamenei skundą, kad jam buvo įsakyta atšaukti savo šunis, o tai buvo pirmosios kregždės, skelbiančios, kad šunys išties atšaukiami ir kad Khamenei gali net neprieštarauti jų pažabojimui. Tada Arne Ruth iš *Dagens Nyheter* pranešė apie „labai džiugų“ susitikimą Stokholme. Jis kartu su kitais Švedijos žurnalistais susitiko su Irano ministru Larijani, kuris, visų nuostabai, pasakė, kad nori straipsnių, pabrėžiančių, kaip Iranui „patinka Salmano Rushdie kūryba“, nes jie norėjo „pakeisti psichologinį požiūrį“. Dar labiau apstulbino oficialus Larijani pareiškimas, kad fatvos nereikėtų vykdyti, nes Iranui tai nenaudinga. Tai buvo tas pats Larijani, kuris dažnai reikalaudavo pono Rushdie mirties. Tačiau dosniojo Sanei

klausimu Larijani buvo nepalenkiamas. Vyriausybė nieko negalėjo padaryti. O tada pokštas. Kodėl ponas Rushdie iškėlė Sanei bylą ne pagal Irano įstatymus?

„Labai g'rai, – pagalvojo jis, trumpam nuklydęs į Dickenso laikų tartį. – Išties, labai g'rai."

Pakilo audringas vėjas. Kregždės jau laigė visomis kryptimis. Jei po tą vėją skrajojo ne atsakymas, tuomet jis neturėjo žalio supratimo, kas tai galėtų būti.

Elizabeth liūdėjo nesulaukdama jokių pastojimo požymių. Ji jam pasiūlė pasidaryti spermos tyrimą. Kartais tarp jų kildavo panašių įtampų. Tai jiems abiem nedavė ramybės.

Caroline Michel pasakė: „Taip, žiniasklaidos susidomėjimas nepaprastai didelis, jis gali padėti jums grįžti į geresnį gyvenimą." Jis nenorėjo amžiams likti šešėliniame diplomatų, šnipų, teroristų ir antiteroristų pasaulyje. Jei jis būtų atsisakęs savojo pasaulėvaizdžio ir patikėjęs tuo naujuoju, niekad nebūtų galėjęs iš jo ištrūkti. Jis stengėsi suvokti, kaip mąstyti ir veikti derinantis prie bręstančių įvykių. Tai turėjo panėšėti į vaikščiojimą lynu. Jei Eliassonas buvo teisus, kad reikia teigiamo atsako žiniasklaidoje, tuomet galbūt jam reikėjo sakyti, kad padėtis gerėja, bet dar neišsisprendė; kad tai pabaigos pradžia, bet dar ne pabaiga; paliaubos, bet ne taikos sutartis. Ajatola Meshkini neseniai pareiškė, kad „atšaukti galima bet kurią fatvą, jau ne viena jų buvo panaikinta". Ar derėtų apie tai užsiminti? Greičiausiai ne. Ko gero, iraniečiai nebūtų apsidžiaugę išgirdę, kad jis jiems cituoją vieną jų ajatolų.

Andrew Greenas iš Užsienio reikalų ministerijos paskambino jį informuoti, ką rengiamasi daryti. Irano pareiškimas turėjo pasirodyti kaip „užsienio reikalų ministro Velayati laiškas, kuriame skelbiama, kad jo pavaduotojui Va'ezi suteikiama teisė pareikšti Irano požiūrį", kuris būtų ne Velayati laiške, o jo „priede", ir kuris taip pat pasirodytų Irano spaudoje. Ar jam tai priimti, ar ne? Greenas norėjo sužinoti jo atsakymą. Atrodė, kad Užsienio reikalų ministerija mano, jog to pakanka. Vis dėlto tai toli gražu neprilygo Rafsanjani parašui.

Iš JAV ambasados paskambino Larry Robinsonas. Jam pasirodė, kad europiečiai siekia pripažinimo, bet Jungtinės Valstijos ir Jungtinė Karalystė to nenori. Jis nerimavo, kad Iranas rengia „paneigiamąją žmogžudystę". (Elizabeth taip pat atrodė, kad jį gali nužudyti viename iš taip sunkiai išsikovotų

knygos skaitymo renginių, bet Rabas Connolly pasakė, kad, „šnipų" duomenimis, „blogiečiai" to neplanuoja.)

Ką daryti? Jis išties nežinojo. Ką, po galais, jam daryti?

Žiniasklaida tuos įvykius laikė tarsi fatvos istorijos pabaiga, bet jei tai ne pabaiga, jis galėjo netekti visuotinio dėmesio, o jam gresiantis pavojus būtų išlikęs. Kita vertus, gal verždamasis pirmyn, skatindamas vyksmą, padedamas žiniasklaidos jis galėjo sukurti atmosferą, kurioje iš tikrųjų dingtų grėsmė.

Jei ES būtų nepriėmusi iraniečių atsako į demaršą, tai būtų suteikę Iranui progą apkaltinti ES nesąžiningumu bei smulkmeniškumu ir pareikšti, kad Vakarai nenori išspręsti fatvos problemos, kad jis tik didesnio Vakarų žaidimo pėstininkas. JAV administracija ir iš dalies Britanijos vyriausybė norėjo užveržti politinius varžtus Iranui, o šiuo tikslu fatva jiems, be abejo, buvo paranki. Tačiau jei jis būtų priėmęs Irano atsaką, gynybos kampanija būtų išsikvėpusi ir fatva su už ją siūlomu atlygiu būtų likusi, kaip buvusi. Jam jau buvo perdėm sudėtinga susigaudyti.

Tądien, kai pasirodė Irano atsakymas, vyko ir jo knygos skaitymas Kembridže. Dvi dienas trukusi reklama pritraukė milžinišką auditoriją, todėl, be abejo, knygyno darbuotojai jautė įtampą, jo buvo paprašyta įeiti pro galines duris, nes jei jis būtų įėjęs pro priekines, renginys būtų buvęs atšauktas. Tačiau jis įvyko, ir vėl nebuvo jokių demonstracijos požymių. Jo paties nuojauta, kurią patvirtino ir pokalbiai su Britanijos azijiečių bendruomenės menininkais ir žurnalistais, kuždėjo, kad Britanijos musulmonų užsidegimas protestuoti seniai išblėso. Tas etapas baigėsi.

12.45 pasigirdo sukrečianti ir netikėta žinia. Užsienio reikalų ministro pavaduotojas Va'ezi Irano naujienų agentūrai IRNA pasakė, kad Iranas atmetė Europos demaršą ir „Prancūzų iniciatyva" mirė. Tą patį rytą Iranas informavo žiniasklaidą, kad Va'ezi popiergalis patenkins visus ES reikalavimus, bet antai jis jau skelbė nepateikęs jokio raštiško įsipareigojimo ir nė neketinęs jo pateikti.

Štai taip.

Išsiaiškinti, kas nutiko Teherane, buvo neįmanoma. Kažkas pralaimėjo kovą, o kažkas ją laimėjo.

Elizabeth puolė į ašaras. Jis keistai nurimo. Jam reikėjo pasinaudoti suplanuota spaudos konferencija ir grįžti į puolimą. Iraniečiai, atsisakydami pasižadėti nesivelti į terorizmą, atskleidė galintys imtis panašių veiksmų.

„Iniciatyvos“ žlugimas iškėlė apnuogintą Iraną į pasaulinio dėmesio dienos šviesą. Tai jam reikėjo pasakyti kuo garsiau.

Keisčiausia, kad jis nesibaimino dėl savęs, bet nežinojo, ką pasakyti savo artimiesiems, kaip liūdną žinią pranešti Zafarui, ką perduoti Sameen. Nežinojo, kaip suteikti stiprybės raudančiai Elizabeth ir kur ieškoti vilties. Atrodė, kad jos jau nebebuvo. Tačiau jis žinojo, kad privalo tęsti ir tęs, ką pradėjęs, pasisems įkvėpimo iš galingojo Becketto romano *Neįvardijamasis*. „Aš negaliu tęsti. Aš tęsiu.“*

Ir, žinoma, jis tęsė. Viena tapo aiškiau nei kada nors: laisvės jis turėjo ieškoti kur tik gali. „Oficiali“ pabaiga nebeatrodė įmanoma, bet Amerika jį viliojo dar vienomis vasaros atostogomis. JAV policininkų nesirūpinimas jo apsauga buvo visai priimtinas, tiesą sakant, tai buvo tikra palaima. Tais metais Elizabeth, Zafaras ir jis galėjo patirti dvidešimt penkias amerikietiškos laisvės dienas. Zafaras ir Elizabeth išskrido drauge tiesioginiu reisu; jis nusigavo į JFK oro uostą per Vieną, pasinaudojęs Rudolfo Scholteno bičiulių iš „Austrian Airlines“ pagalba: labai didelis lankstas, bet tai nesvarbu – galų gale jis ten atsidūrė!

Ten buvo ir Andrew! Jie išsyk nuvažiavo į Voter Milą praleisti devynių nuostabių dienų Gibson Biče, taip pat ir draugų namuose, tinginiavo ir užsiėmė įvairiausia veikla. Palyginti su jo izoliuotu gyvenimu Britanijoje, kasdienybės paprastumas jį graudino iki ašarų. Iš Voter Milo jie automobiliu ir keltu nukako į Martos Vynuogyno salą, kur dar aštuonias dienas svečiavosi pas Doris Lockhart Saatchi jos Čilmarko valdose. Ryškiausias iš tos kelionės jam išlikęs atsiminimas buvo Williamo Styrono genitalijos. Jis su Elizabeth aplankė Styronus jų namuose Vinjard Heivene, kur mansardoje, be apatinių, vien su smėliniais šortais išsižergęs sėdėjo pats didysis rašytojas, svetingai ir atvirai demonstruodamas savo paslėpsnius. Jis nesitikėjo, kad kada nors taip artimai pažins *Nato Ternerio išpažinčių* (*The Confessions of Nat Turner*) ir *Sofi pasirinkimo* autorių, bet, jo manymų, nėra nevertingos informacijos, ir jis uoliai ją išsisaugojo vėlesniam laikui.

Paskui trys naktys pas Irvingus ir trys pas Herrus, o tada dar trys Wylie namuose Parko prospekte. Paskutinę jų kelionės dieną Zafaras sužinojo savo mokyklinių egzaminų rezultatus, kurie, didžiai jų laimei, buvo geri. Bėgant

* Pagal S. Beckett *Neįvardijamasis*, iš prancūzų kalbos vertė Violeta Tauragienė, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2007, p. 170.

metams jis dažnai pagalvodavo, kaip jam būtų pavykę išgyventi be to kasmetinio garo nuleidimo Amerikoje, kur jie galėjo apsimesti esantys normalūs literatai, gyvenantys savo gyvenimą be ginkluotų vyrų palydos, ir tai nebuvo taip jau ir sunku. Jis labai greitai suprato, kad išaušus lemtingai dienai lengviausias kelias į laisvę ves per Ameriką. Kai jis tai pasakė Elizabeth, ji susiraukė ir sudirgo.

Žlugus „Prancūzų iniciatyvai" ir užslinkus tamsai, suspindo vienas netikėtas šviesos spindulys. „Lufthansa" pasidavė visuomenės spaudimui. Buvo sutarta dėl pietų su ponu ir ponia Lufthansomis, generaliniu direktoriumi Jürgenu Weberiu *und frau*. Išaiškėjo, kad frau Weber buvo *didelė* [jo] *gerbėja*, ar bent jau taip sakė. O jos vyras pasakė, kad, taip, jiems bus *malonu* jį skraidinti. Jiems bus *garbė*. Štai kaip paprastai tai išsisprendė. Po šešerių metų draudimo – pokšt! – jie *mielai* jį skraidins *bet kuriuo metu*. Jie jį *be galo* dievino. „Dėkoju", – pasakė jis, ir visi atrodė labai patenkinti, ir, žinoma, reikėjo pasirašyti daugybę knygų.

BBC sukūrė dokumentinį filmą apie *Paskutinį Mauro atodūsį* ir užsakė jo draugą indą tapytoją Bhupeną Khakharą filmui nutapyti jo portretą. Tai buvo romanas apie tapytojus ir tapybą, o tai parašyti jį įgalino draugystė su visa karta talentingų Indijos menininkų – iš jų svarbiausia su pačiu Bhupenu. Jie susipažino devintajame dešimtmetyje ir abu išsyk vienas kitame įžvelgė save, tad netruko susibičiuliauti. Netrukus po jų pažinties, jis nuėjo į Bhupeno parodą Londono „Kasmin Knoedler" galerijoje. Kišenėje jis turėjo honoraro čekį už žurnalui *The Atlantic Monthly* ką tik parduotą apsakymą. Parodoje jis tiesiog įsimylėjo Bhupeno darbą „Antrosios klasės kupė", tad sužinojęs, kad jo kaina lygiai tokia pat, kiek vertas jo kišenėje gulintis čekis (tuomet indiškas menas dar buvo pigus), jis su džiaugsmu iškeitė savo apsakymą į draugo paveikslą, kuris išliko vienu jam brangiausių daiktų. Šiuolaikiniams Indijos menininkams buvo sunku išvengti Vakarų įtakos (ankstesnei kartai priklausiusio M. F. Husaino žymieji žirgai iššoko tiesiai iš Picasso „Gernikos", o daugelio kitų garsių dailininkų – Souzos, Razos, Gaitonde – kūryba buvo daug skolinga jo domėjimuisi abstrakčiojo meno raida Vakaruose). Rasti indiškumo raišką, nei folklorinę, nei išvestinę, buvo nelengva, ir Bhupenui tai pasisekė vienam iš pirmųjų, kai, stebėdamas Indijos gatvės meną, filmų plakatus, ištapytas parduotuvių vitrinas, figūratyvines ir naratyvines indiškosios tapybos tradicijas, jis visą tą vaizdinę aplinką sujungė į savitą, originalią, šmaikščią kūrybą.

Paskutinio Mauro atodūsio pagrindu tapo idėja apie palimpsestą, atvaizdą, paslėptą po kitu atvaizdu, pasaulį, paslėptą po kitu pasauliu. Prieš jam gimstant jo tėvai pasamdė jauną Bombėjaus dailininką ištapyti jo būsimo kambario gyvūnais iš pasakų ir animacinių filmukų, o nuskurdęs menininkas Krishenas Khanna sutiko atlikti tokią užduotį. Jis taip pat nutapė gražios, jaunos, dar negimusio Salmano motinos Negin portretą, bet jo vyrui Anisui paveikslas nepatiko ir jis atsisakė jį pirkti. Neparduotas drobes Khanna laikė savo bičiulio Husaino studijoje, ir vieną dieną Husainas ant motinos portreto nutapė kitą paveikslą ir jį pardavė. Taigi, kažkur Bombėjuje yra Kirsheno, kuris, be abejo, tapo vienu svarbiausių savo kartos dailininkų, tapytas Negin Rushdie portretas, paslėptas po Husaino paveikslu. Kirshenas sakė: „Husainas žino, kam pardavė kiekvieną savo paveikslą, bet jis to neišduos.“ BBC mėgino jį iškvosti, bet senolis piktai tarškino per grindis savo lazda ir tvirtino, kad tai iš piršto laužta istorija. „Tai gryna tiesa, – sakė Kirshenas. – Tiesiog jis baiminasi, kad ieškodamas savo motinos portreto jūs norite sunaikinti jo paveikslą, be to, jis įsižeidė, kad jūs ieškote mano paveikslo, o jo kūrinys jums nerūpi.“ Galiausiai jis ėmė manyti, kad tas portretas bus daug paveikesnis likęs nerastas – būdamas dingęs jis išliko žavinga paslaptimi; jį radus galėjo išaiškėti, kad Aniso Rushdie įvertinimas buvo teisingas ir kad anuometinio pameistrio Khannos darbas buvo silpnokas – todėl jis atšaukė paiešką.

Pozuodamas Bhupenui jo studijoje Edvardso aikštėje, Kensingtono rajone, jis papasakojo jam istoriją apie dingusį paveikslą. Bhupenas linksmai kikeno ir darbavosi. Jo portretas buvo nutapytas laikantis Indijos karališkojo dvaro portretų tradicijos, ir jis, kaip tikras nabobas, vilkėjo permatomus marškinius, tik Bhupeno nutapyti jo marškiniai atrodė panašesni į nailoninius, o ne grynos medvilnės. Bhupenas pradėjo nuo piešinio, vienu mostu anglimi brūkštelėjo jo profilį ir kaipmat tiksliai perteikė jo atvaizdą. Tą vienintelę liniją užklojęs paveikslas kai kuriais atžvilgiais atrodė panašesnis į romano personažą Maurą Zogoibį, o ne jo kūrėją. „Tai jūsų abiejų portretas, – pasakė Bhupenas. – Tavęs Mauro vaidmenyje ir Mauro tavajame.“ Taigi, po tuo portretu taip pat buvo dingęs portretas.

Baigtą portretą galiausiai įsigijo Nacionalinė portretų galerija, ir Bhupenas tapo pirmuoju ten eksponuojamu Indijos dailininku. Bhupenas mirė 2003-iųjų rugpjūčio 8-ąją, tą pačią dieną, kaip ir Negin Rushdie. Sutapimas buvo neišvengiamas, nors tokio vienalaikiškumo prasmė buvo sunkiai ap-

čiuopiama. Per vieną dieną jis neteko draugo ir motinos. Pakako ir tokios prasmės.

Romaną išleido. Jis ir toliau stengėsi išplėsti savo laisvės ribas. Jis kartu su Martinu Amisu, Fay Weldon ir Melvynu Braggu sudalyvavo didžiausiame jo viešai paskelbtame renginyje *The Times* rašytojų forume Centrinėje Vestminsterio salėje. Jis perskaitė ištrauką iš *Paskutinio Mauro atodūsio* ir padėkojo auditorijai, kad atėjo į jo „atsivėrimo vakarėlį". Taip, jis buvo su apsauga ir, taip, jam teko atvykti ir išvykti šarvuotu automobiliu bei įeiti ir išeiti pro galines duris, bet jis išleido knygą. Ir, ne, nebuvo jokios demonstracijos, tad Skotland Jardo tūzai pagaliau ėmė atsipalaiduoti.

Jis planavo šį tą labai ambicingo. Jo leidėjai Pietų Amerikoje paklausė, ar gruodį jis galėtų aplankyti Čilę, Meksiką ir Argentiną, ir jis nusprendė, kad galėtų tai padaryti, o paskui nuskristi į Naująją Zelandiją ir Australiją. Tai turėjo būti milžiniška kelionė, ir jis jai pasiryžo. Reikėjo pasikalbėti su daugybe oro linijų, bet kadangi jo pusėje jau buvo „Lufthansa", „Iberia", „Air France", „Austrian Airlines" ir „Scandinavian Airlines", tartis buvo lengviau. Palaipsniui buvo sudarytas maršrutas, paprašyta ir sulaukta patvirtinimų; Meksikos ambasadorius Londone Andrésas Rozentalis susitiko su juo ir Carlosu Fuentesu ir padėjo suplanuoti kelionės dalį į Meksiką; o tada, jo nuostabai, planas neįtikimai buvo parengtas. Jie galėjo išvykti.

Jie nuvyko į Oslą pristatyti *Mauro* leidimo norvegų kalba ir jis skaitė ištraukas didžiojoje Oslo universiteto auloje su Edvardo Muncho freskomis. Tai buvo jo pirmasis viešai paskelbtas knygos skaitymas už Jungtinės Karalystės ribų, tad jiedu su Williamu Nygaardu pajuto žengę didelį žingsnį pirmyn. „Pergalė prieš mūsų engėjus, – pasakė Williamas, – nugalėjom drauge." Williamą vis dar vargino sužalojimai, dar truputį skaudėjo, bet jis buvo kupinas gyvybingumo. Tą naktį, visų nuostabai, nors Oslas buvo perdėm nutolęs į pietus, o ir spalis dar buvo per ankstyvas metas, bet taip jau nutiko, kad padangėje pasirodė žalia pašvaistė, „tavosios Auroros garbei", – pasakė Williamas. Tarsi ten buvo *Paskutinio Mauro atodūsio* herojė Aurora Zogoibi, šokanti danguje tarp milžiniškų žalių užuolaidų, besiraitančių ir raibuliuojančių po visą akiratį. Visi Oslo gyventojai skambino savo draugams pasakyti: „Išeik laukan, pažiūrėk, kaip nuostabu." Pašvaistė matėsi danguje visą valandą, o gal ilgiau, ir atrodė, kad tai ateinančių geresnių laikų ženklas.

•

Šv. Petro gatvės 41-ajame name Robertas McCrumas patyrė insultą. Jis ir Sarah Lyall buvo vedę vos du mėnesius, ir jai išvykus, jis vos nenumirė. Robertas išgyveno, bet jam paralyžiavo ranką, nepailsėdamas jis begalėjo nueiti vos keletą žingsnių, be to, buvo suku numatyti ilgalaikes pasekmes. Jis po truputį taisėsi ir jiedviem su Sarah tai teikė vilties. Vėl smogė Šv. Petro gatvės prakeiksmas.

Juodu su Christopheriu Hitchensu nuėjo aplankyti Roberto ir Sarah ir tam tikra prasme jų atsiprašyti. Buvo keistoka grįžti į savo senuosius namus, kuriuose jis buvo tada, kai, kaip jis papratо sakyti, išmatos susidūrė su vėdinimo įrenginiu. Kol jiedu su Hitchu kalbino savo ligotą draugą, po kambarį laigė įvairiausi vaiduokliai. Jiedu neužsibuvo ilgai. Robertui reikėjo pailsėti.

Tų jo gyvenimo atsiminimų nuotrupose retai figūravo policija, ji buvo ištrinta iš istorijos nuotraukų, kaip komunistų lyderis Klementisas pačioje Milano Kunderos romano *Juoko ir užmaršties knyga* pradžioje. Kad pratemptų dieną, jis mėgindavo užsimiršti esąs apsuptas apsaugos ir kad jo kasdienį gyvenimą gožia atsargumo priemonės. Jis pamiršo smulkius kasdienius trūkumus. Jis negalėjo pats pasiimti savo pašto ar iš namų kiemo parsinešti laikraščio. Niekad nesiliovė gėdinę pižaminiai susidūrimai virtuvėje. Galų gale, jis vis labiau nekentė pseudonimo *Džo*. (Nejau net namie reikėjo vengti jį vadinti tikruoju vardu?) Nebebuvo jokio spontaniškumo. „Norėčiau išeiti pasivaikščioti." – „Gerai, Džo, luktelk valandėlę, kol pasiruošim." – „Bet po valandos aš jau nebenorėsiu vaikštinėti." O kaskart jam išėjus jį nuveždavo į „keitimosi tašką", kur jį persodindavo iš namie matomo automobilio į kitą, kuriame jis buvo matomas viešumoje. Jis visą likusį gyvenimą nekentė tų keitimosi vietų – Natli terasos, Rytų Park Vilidžo; kaskart su jomis prasilenkdamas jis net krūptelėdavo, bet tuo metu buvo išmokęs *jų nepatirti*, atsiribodavo nuo vyriškio, spūdinančio iš vieno automobilio į kitą, kūno, o pasiekęs kelionės tikslą nesiteikdavo galvoti apie apsauginius, tiesiog bendraudavo su draugais, būdavo savimi.

Jo draugams – priešingai – apsauginiai buvo toks neįprastas, keistas ir jaudinantis reiškinys, kad jie kone tik tai ir prisiminė. Kai jis paklausė, ką jie atsimena apie anuos laikus, jie papasakojo apie policininkus. „Atsimeni tą, kuris suviliojo mūsų auklytę? Atsimeni tuodu gražuolius, kuriuos visos buvo įsimylėjusios?" Jie prisiminė užtrauktas užuolaidas ir užrakintus sodo vartelius. Net jo draugų akyse jam teko antraeilis vaidmuo, o pagrindinis dėmesys atiteko policininkams. Tačiau kai jis mėgindavo prisiminti tuos lai-

kus, jie būdavo be policijos. Žinoma, tada jų buvo, bet jo atmintis nutarė, kad nebuvo.

Tačiau kartais šį sąmonės triuką atlikti būdavo neįmanoma. Prisiminimų nuotrupose, išlikusiose iš kelionės po Pietų Ameriką, pačiame rampų šviesos centre stovėjo Čilės policininkai – baugūs, nepamirštami, *triukšmingi.*

Prisiminimai iš Čilės. Čilėje buvo dvi skirtingos policininkų pajėgos, uniformuoti *Carabineros* ir civilių drabužiais vilkintys *Policía de Investigaciones*, ir kol jiedu su Elizabeth dar skrido padange į Santjagą, tos dvi institucijos susiriejo dėl sprendimo įsileisti jį į šalį. Jis turėjo pasakyti kalbą literatūros mugėje, bet išlipusius iš lėktuvo į karštą, akinančią, tvankią dieną, juodu apsupo uniformuota policija ir nusivežė į troškią pašiūrę, kažkur oro uosto teritorijoje, o visur aplink ispanų kalba šūkavo žmonės. Iš jų atėmė pasus. Jiems nebuvo paskirtas vertėjas į anglų kalbą, o kai jis mėgino paklausti, kas čia dedasi, ant jo ėmė rėkti ir aiškių aiškiausiais gestais liepė nesikišti ir užsičiaupti. „Sveiki atvykę į *Sudamerica*“, – pagalvojo jis, beprotiškai prakaituodamas.

1993-iaisiais Augusto Pinochetas jau nebėjo prezidento pareigų, tačiau vis dar buvo karinių pajėgų vadas, ir niekas neabejojo, kad patriarchas, nors ir sulaukęs rudens, vis dar yra galingas ir įtakingas. Pinocheto valdomoje Čilėje saugumo pajėgos buvo visagalės. Tik tiek, kad jo atveju dvi policijos sistemos susiriejo kaip šunys, o jis tapo jų kaulu. Tai jam priminė Ryszardo Kapuścińskio *Imperatorių*, kuriame Kapuścińskis aprašė dvi atskiras Haile Selassie žvalgybos tarnybas, kurių pagrindinis tikslas buvo šnipinėti viena kitą. Jis taip pat, tik jau ne taip linksmai, prisiminė, kad toje šalyje žmonių dingimas ir neatskleistos žmogžudystės buvo kasdienybė. Galbūt „dingo“ ir jie?

Apie dvi valandas palaikyti pašiūrėje jie buvo nugabenti į policijos patalpas, vadinamas viešbučiu. Tai buvo ne viešbutis. Jų kambario durų negalima buvo atidaryti iš vidaus. Už jų budėjo ginkluoti policininkai. Jis vis prašė grąžinti pasus, paskambinti jo leidėjui ir leisti pasikalbėti su Britanijos ambasadoriumi. Sargybiniai gūžčiojo pečiais. Jie nemokėjo angliškai. Praėjo dar kelios valandos. Nebuvo nei gerti, nei valgyti.

Jo pagrobėjai išsiblaškė. Jų kambario durys buvo paliktos praviros, ir, nors „viešbutis“ buvo pilnas uniformuotų pareigūnų, prie durų nesaugojo sargybiniai. Jis giliai įkvėpė ir tarė Elizabeth: „Aš pabandysiu kai ką padaryt.“ Jis užsidėjo akinius nuo saulės, išėjo iš kambario ir ėmė leistis laiptais link laukujų durų.

Niekas nesuprato, ką jisai daro, kol jis nusileido per du aukštus, o tada pasigirdo šūksniai, aplink jį, ant laiptų, ėmė gestikuliuoti vyrai, bet jis nesustojo. „Ką darai? Kur eini? Negalima." Jis nuėjo iki pat registratūros stalo, kur apie jį susibūrė spiečius vyrų kasytėmis pintais plaukais ir veidrodiniais akiniais; jis pastebėjo, kad jie ginkluoti, bet prie to jis jau buvo pripratęs. „Kur eini? Stok. Stok tu." Jis kuo meiliau nusišypsojo. „Einu pasivaikščioti, – pasakė jis rodydamas į duris ir pirštais vaizduodamas einantį žmogeliuką. – Žinot, aš dar niekad nebuvau Santjage. Atrodo gražiai. Pamaniau, kodėl gi nepasivaikštinėjus." Karabinieriai nebežinojo ką daryti. Jie grasino ir šūkavo, bet niekas jo nepalietė nė pirštu. Jis ėjo toliau. Išėjo pro priekines duris, atsidūrė ant šaligatvio, nenumanė, ką daro, bet pasuko kairėn ir nužygiavo tolyn.

– Pone, prašau, jūs privalote išsyk sustoti.

Tarsi pamojus burtų lazdele išdygo vertėjas.

– Kaip suprantu, jie pagaliau ištraukė triušį iš skrybėlės, – vis dar šypsodamasis pasakė jis.

– Pone, ką jūs darot? Prašau, jums nebuvo leista.

Jis dar plačiau nusišypsojo.

– Pasakykit jiems, kad aš vykdau nusikaltimą, tada jie turės mane suimti ir uždaryti į kalėjimą, – pasakė jis. – Kitu atveju noriu, kad per dvi minutes mane telefonu sujungtų su Britanijos ambasadoriumi.

Po dviejų minučių jis jau kalbėjosi su ambasada.

– Ačiū Dievui, – nudžiugo ambasados tarnautojas. – Visą dieną mėginom išsiaiškinti, kas jums nutiko. Tiesiog dingot kaip į vandenį.

Po kelių minučių į policijos pastatą atvyko ambasados darbuotojas. Jam niekad nebuvo taip malonu išvysti diplomatą.

– Nė neįsivaizduojat, koks čia užvirė ginčas, – pasakė jis. – Jie vos neliepė jūsų lėktuvui apsigręžti ir skristi atgal.

Pagaliau įsikišus tikrajai tarptautinei diplomatijai, jiedviem su Elizabeth buvo *leista* važiuoti į tikrą viešbutį, kur juos pasitiko Čilės rašytojų delegacija, kurioje buvo Antonio Skármeta, 1985-aisiais išleidęs romaną *Nerudos paštininkas* (*El Cartero de Neruda*), pagal kurį neseniai buvo pastatytas filmas „Il Postino" („Paštininkas"). Skármeta, didžiulis vyras didele širdimi, jį pasveikino išskėstomis rankomis ir lavina atsiprašymų.: „Skandalas. Gėda mums – čiliečiams. Dabar, kai jūs jau esate čia, viskas bus geriau ir saugiau."

Buvo neįmanomų ir įmanomų dalykų. Dalyvauti knygų mugės renginyje jau buvo per vėlu. Tačiau kitą dieną mažoje teatro erdvėje buvo rengia-

ma rašytojų, menininkų ir žurnalistų sueiga, ir jam buvo *leista* į ją kreiptis. Paskui jie su Elizabeth patyrė tikrąjį Čilės svetingumą „Concha y Toro" vynuogyne ir gražiame ūkyje į pietus nuo Santjago. Tai buvo puiku, bet tų prisiminimų vaizdiniai nubluko ir išnyko. Liko tik jų trumpo „dingimo" karabinierių globon vaizdinys. Jam Čilė netapo šalimi, į kurią netrukus trauktų grįžti.

Prisiminimai iš Argentinos. Aštuntojo dešimtmečio viduryje centriniame Londone jis klausėsi Jorge Luiso Borgeso paskaitos, o greta to didžio rašytojo, kuris atrodė kaip graudulingesnė lotynų amerikietiška prancūzų komiko Fernandelio versija, buvo jauna į japonę panaši moteris, jis prisimena, kaip susidomėjo – kas *ji*? – o tada, po tiek daug metų, María Kodama pati atėjo jo pasitikti Buenos Airėse, legendinė Borgeso našlė María K., su savo dryžuotais plaukais, ir jie kartu pietavo restorane, pavadintame jos vardu. O po pietų ji nusivedė jį į savo „Fundación Internacional Jorge Luis Borges", įkurtą ne visai pačiuose Borgeso namuose, bet kaimyniniame name, nes tikrojo namo savininkas nenorėjo jo parduoti; Fondo namas buvo veidrodinis „tikrojo" namo atspindys, o įamžinti Borgesą veidrodiniame atvaizde atrodė pritinkama. Viršutiniame pastato aukšte buvo tiksli rašytojo darbo kabineto kopija – kukli, siaurutė vienuolio celė su paprastu stalu, kėde ir kampe stovinčia lova. Jei kam nepasisekė pažinoti Borgeso, jiems tai iš dalies galėjo pavaduoti pažintis su jo biblioteka. Tose daugiakalbėse lentynose gulėjo mėgstamiausios rašytojo knygos – Stevensonas, Chestertonas ir Poe drauge su kitomis, parašytomis puse žmonijos kalbų. Jis prisiminė Borgeso susitikimą su Anthony Burgessu. *Mūsų pavardės vienodos* – tarė Burgessas Argentinos genijui, o tada, susitarę kalbėti aplinkiniams nesuprantama anglosaksų kalba, jiedu smagiai šnekučiavosi *Beovulfo* šnekta.

Ten taip pat buvo visas kambarys enciklopedijų, visokių rūšių enciklopedijų, iš kurių puslapių neabejotinai radosi garsioji *Anglo-American Cyclopedia*, „piratiškas 1902 metų *Encyclopaedia Britannica* vėlyvas perspaudas*", kurio keturiasdešimt šešiuose tomuose fikciniai personažai Borgesas ir Bioy Casaresas puikiojoje fikcijoje „Tlön, Uqbar, Orbis Tertius" atrado straipsnį apie Uqbaro šalį ir, žinoma, magiškąją paties Tlöno enciklopediją.

Tarp tų slėpiningų knygų jis galėjo praleisti visą dieną, bet pabuvojo tik valandą. Jiems išeinant Maria įteikė Elizabeth brangią dovaną – „dykumos

* J. L. Borges, *Fikcijos*, iš ispanų kalbos vertė Statys Goštautas, Vilnius: Baltos lankos, 2000, p. 12.

rožę“, akmenį, kuris buvo viena pirmųjų Borgeso dovanų, sakydama: „Ir viliuosi, kad jūs būsit tokie pat laimingi, kaip buvome mudu.“

– Ar prisimenat, – paklausė jis Maríos, – esė, kurią Borgesas parašė kaip Gustavo Thorlicheno nuotraukų albumo apie Argentiną įvadą?

– Taip, – atsakė ji. – Esė, kurioje jis rašė, kad neįmanoma nufotografuoti Pampų.

– Begalinės Pampos, – tarė jis, – Borgeso Pampos, kurios driekiasi ne erdvėje, o laike – štai kur mes gyvenam.

Buenos Airėse juos lydėjo apsauga, bet ji buvo pakenčiama, *užmirštama*. Prieš jam atvykstant, jau buvo pasklidusi žinia apie Čilės policininkų beprotybę, todėl Argentinos policininkai, norėdami pasirodyti geresni, davė jam erdvės kvėpuoti. Jam pavyko atlikti visus *Paskutinio Mauro atodūsio* pristatymo darbus ir netgi liko laiko turistinėms pramogoms, Rekoletos kapinėse aplankyti Evos Perón šeimos kriptą, kurios nedidelėje plokštėje iškalti iš Lloydo Webberio pasiskolinti žodžiai, prašantys praeivių neverkti dėl jos. *No te llores para mi*. „Gerai, tuomet neverksiu, – tyliai tarė jis. – Kaip pasakysit, ponia.“

Jo buvo paprašyta susitikti su Argentinos užsienio reikalų ministru Guido di Tella, o pakeliui į susitikimą jį lydintis Britanijos ambasados tarnautojas užsiminė, kad Alano Parkerio filmui „Evita“, kuriame vaidino Madonna, nedavė leidimo filmuoti prezidentūros pastate „Casa Rosada“. „Jei galėtumėt apie tai ką nors pasakyti, – kuždėjo diplomatas, – būtume labai dėkingi. Jei tik rasit progą apie tai užsiminti savo pokalbyje.“ Progą jis rado. Kai senjoras di Tella pasiteiravo apie fatvą ir ėmė leisti jau tradiciniais (ir dažniausiai nieko vertais) tapusius pritarimo garsus, jis paklausė užsienio reikalų ministro apie su filmu susijusias problemas. Di Tella bejėgiškai gūžtelėjo.

– Pats žinote, „Casa Rosada“ yra vyriausybės darbo vieta, čia sudėtinga leisti filmuoti.

– Žinot, – atsakė jis, – šio filmo biudžetas gan didelis, tad, vienaip ar kitaip, jį pastatys, o jei jūs neleist jiems filmuoti „Casa Rosada“, jie ras jiems pamainą, nežinau, gal kokiam... Urugvajuj?

Di Tella suakmenėjo.

– Urugvajuj? – ūktelėjo jis.

– Taip. Galbūt. Galbūt. Urugvajuj.

– Gerai, – tarė di Tella. – Minutėlę atsiprašysiu. Man reikia paskambinti.

Netrukus po pokalbio „Evita“ gavo leidimą filmuoti „Casa Rosada“ rūmuose. Filmui pasirodžius jis perskaitė, kad pati Madonna dėl leidimo de-

rėjosi su Argentinos prezidentu, tad galbūt tai buvo tikroji priežastis, dėl kurios jis persigalvojo. Tačiau galbūt prie to kaip nors prisidėjo ir Urugvajus.

Prisiminimai iš Meksikos. Taip, policininkų buvo visur ir, taip, jam pavyko pristatyti savo knygą ir pakalbėti apie žodžio laisvę, ir pamatyti kruvinųjų actekų pėdsakus, ir Fridos Kahlo bei Diego Riveros namus Kojoakane, ir kambarį, kuriame žudikas Mercarderas suvarė ledo kirtiklį į Trockio kiaušą, ir, taip, jam pavyko sudalyvauti Gvadalacharos knygų mugėje su Carlosu Fuentesu, ir virš mėlynomis agavomis apaugusių kalvų sraigtasparniu nuskristi į Tekilos miestelį, kur jis pietavo su kitais mugėje kalbėjusiais rašytojais, ten buvo net mariačių grupė ir visi padaugino „Tres Generaciones" tekilos, o tada kankino galvos skausmas ir kiti gerai pažįstami padariniai. Ir, taip, būtent apsilankymas Tekilos miestelyje jį įkvėpė parašyti vieną iš *Žemė po jos kojomis* pabaigos scenų, kurioje miestelį supurto žemės drebėjimas, ir iš suskilusių talpų į gatves tarsi vanduo pasipila tekila. Po apsilankymo Tekiloje jiedu su Elizabeth ir Carlosas bei Silvia Fuentesai nuvyko pasisvečiuoti į stulbinančius namus, vadinamus „Pascualitos", iš tiesų tai buvo palmių lapais dengtų trobelių archipelagas ant Ramiojo vandenyno kranto, o jo nuotraukos dedamos į įmantrias knygas apie šiuolaikinę architektūrą, ir, taip, jis suprato, kad pamilo Meksiką. Bet tai ne esmė.

Svarbiausia buvo tai, kad vieną vakarą Meksike Carlosas Fuentesas jam pasakė:

– Protu nesuvokiama, kad dar niekad nesi susitikęs su Gabrieliu García Márquezu. Gaila, kad jis dabar Kuboje, nes iš visų pasaulio rašytojų būtiniausiai reikėtų susitikti tau ir Gabo.

Jis atsistojo, išėjo iš kambario ir grįžęs po kelių minučių tarė:

– Tavęs kai kas laukia prie telefono ragelio, ir tau reikėtų su juo pasikalbėti.

Gabrielis García Márquezas tvirtino nemokantis kalbėti angliškai, bet, tiesą pasakius, suprato jis gana nemažai. Jo paties ispanų kalbos žinios buvo apverktinos, bet vėlgi – jis galėjo suprasti, ką žmonės šneką, nebent jie imdavo vartoti slengą ar kalbėti itin greitai. Vienintelė juos siejanti kalba buvo prancūzų, tad ja jie ir pamėgino susikalbėti, nors García Márquezas – kurį buvo sunku vadinti Gabo – vis nuklysdavo į ispanų; o iš jo lūpų jis išgirdo gerokai daugiau anglų kalbos nei tikėjosi. Tačiau keisčiausia tai, kad jo atmintyje išlikusiose nuotrupose *nebuvo jokių keblumų dėl kalbos.* Jie tiesiog pasikalbėjo apie pasaulius, iš kurių kilo. Jis kalbėjo apie daugybę Lotynų Amerikos gyvenimo aspektų, kurie susišaukė su potyriais Pietų Azijoje –

abu pasauliai turėjo gilią kolonijinę praeitį, juose abiejuose religija buvo gyva, svarbi ir dažnai engėjiška, juose dėl valdžios grūmėsi generolai ir civiliai, juose buvo galima išvysti visiškų skurdo ir prabangos kraštutinumų, o tarp jų – baisų visuomenės sugedimą. Jis pasakė, kad nenuostabu, jog Azijos gyventojai buvo tokie imlūs Lotynų Amerikos literatūros skaitytojai. O Gabo pasakė – „Gabo!“ – tai atrodė taip įžūlu, tarsi vadintum dievą kokiu asmeniniu trumpiniu, kuriuo jį vadina šeimynykščiai, – kad Pietų Amerikos rašytojus smarkiai paveikė stebuklinės Rytų pasakos. Taigi jie turėjo daug bendra. O tada García Márquezas jam pasakė didžiausią komplimentą, kokį jis buvo apie save girdėjęs. *Iš visų ne ispanų kalba rašančių autorių, – tarė jis, – nuolat stengiuosi sekti dviejų rašytojų kūrybą: J. M. Coetzee's ir tavo.* Vien dėl to sakinio vertėjo leistis į šią kelionę.

Tik padėjęs ragelį jis suvokė, kad García Márquezas nepaklausė nė vieno klausimo apie fatvą ar apie tai, kaip jis dabar gyvena. Jie kalbėjosi kaip rašytojas su rašytoju, apie knygas. Tai taip pat buvo didelis komplimentas.

Atsiminimas apie laiko lūžį, prieš dieną, kai. Jie skirdo iš Meksiko į Buenos Aires, iš jų – per Ugnies žemę ir Čilės pakrantę Naujosios Zelandijos link. Jiems kirtus datos keitimosi liniją, jam išsijungė smegenys. Jam galėjo pasakyti, kad dabar pusė penkių ir anas antradienis, ir jis būtų patikėjęs. Datos keitimo linija buvo tokia gluminanti, kad laikas trupėjo rankose, tarsi sužiedėjusi duona, tad buvo galima apie jį sakyti ką tik nori ir žmonės būtų tavimi tikėję, sakę: „Aišku, žinoma, kodėl gi ne.“ Datos keitimo linija atskleidė, kad laikas tėra pramanas, kad tai netikra, ji vertė manyti, kad gali nutikti bet kas, dienos vos panorėjusios gali imti suktis atgal, o gyvenimas gali išsivyti, kaip kino juosta iš sugedusio projektoriaus padrikai susiraityti ant grindų. Laikas gali būti *staccato*, nesusijusių akimirkų grandinė, padrikas, bereikšmis, arba jis tiesiog gali beviltiškai iškelti rankas į viršų ir baigtis. Toji netikėta laikinė painiava jam susuko galvą ir jis kone nualpo. Atsigavęs jau buvo Naujojoje Zelandijoje, vėl anglakalbėje aplinkoje, o tai jį guodė. Tačiau ateityje laukė dar didesnė painiava. Plakančių angelo naikintojo sparnų jis negirdėjo, bet jie vis artėdami plasnojo jam virš galvos.

Prisiminimai apie dienas prieš dieną, kai. Naujojoje Zelandijoje ir Australijoje apsauga buvo racionalesnė, ne tokia atgrasi, dėl to su ja buvo lengviau sugyventi. Tačiau jie dar kai ko nežinojo. Jiems važiuojant per Šiaurinę salą, pro jau keletą mėnesių besiveržiantį Ruapehu ugnikalnį, iš kurio piktai styrojo per dangų nusidriekęs dūmų stulpas, jie nesusimąstė apie pranašišką ženklą. Australijoje jie praleido savaitgalį Mėlynuosiuose kalnuose, prie Sid-

nėjaus, esančiame ūkyje, vykusiai pavadintame „Happy Daze"*, kur svečiavosi pas Julie Clarke ir Richardą Neville'ą, žymų seną hipį, buvusį žurnalo *Oz* redaktorių, vieną iš kaltinamųjų garsiojoje *Oz mokyklinio numerio* nešvankybių byloje, ir septintojo dešimtmečio kontrakultūros metraštininką, išleidusį įtakingus memuarus *Hippie Hippie Shake*, o toje laimės saloje (jie nakvojo medyje įrengtame namelyje) nebuvo įmanoma galvoti apie nieką, išskyrus taiką ir meilę. Jie negalėjo nuspėti, kad vos po dviejų dienų tik per plauką prasilenks su mirtimi, jiems kils didžiausias per visus tuos metus grėsęs pavojus.

Dienos kai prisiminimai. Pasibaigus darbinei kelionės daliai jie nusprendė dar pasilikti, sutikti Kalėdas po saule, o policija sutiko, kad jie gali apsieiti be apsaugos, nes niekas negalėjo žinoti, kad jie liko šalyje. Juos pakvietė pasisvečiuoti romanistas Rodney Hallas, gyvenantis gražiose, atokiose valdose prie jūros Bermagjujyje, Naujojo Pietų Velso valstijoje, per keturias valandas kelio į pietus nuo Sidnėjaus. Rodney patikino, kad Kalėdos Bermagjujyje bus visiškai uždaros ir idiliškos. Prasidėjus mokyklinėms atostogoms pas juos iš Londono į Sidnėjų atskrido Zafaras. Sulaukęs šešiolikos su puse Zafaras buvo aukštas, plačiapetis jaunuolis, nepaprastai pasitikintis savo jėgomis. Tą rytą, kai policija juos apleido ir išvažiavo, jie ta proga šventiškai gurkšnojo kavą vietelėje netoli Bondajaus paplūdimio, kur į juos keistai dirsčiojo į arabą panašus vyras, kuris paskui nuėjo ant šaligatvio ir ėmė įnirtingai gestikuliuodamas kalbėtis telefonu. Zafaras atsistojo ir tarė: „Gal man nueiti tarstelti jam kokį žodelį", ir nors sūnaus siūloma apsauga tėvui sukėlė keistus malonius jausmus, jis paprašė nekreipti į tai dėmesio. Pasirodė, kad telefonu kalbėjęs vyras buvo nepavojingas, ir jie patraukė link išsinuomoto „Holden" sedano, kuriuo ketino traukti į ilgą kelionę į Pietus.

Elizabeth pasiėmė garso juostelių rinkinį su įgarsinta Homero *Iliada* ir ją paleido automobilio magnetofone, jiems riedant per pietinį Naująjį Pietų Velsą, Princo greitkeliu, pro Vulongongo miesto Tirulio rajoną, kur D. H. Lawrence'as parašė romaną *Kengūra* (*Kangaroo*), ir pakrante, australietiškiems didžeridū skambesio vietovardžiams kaitantis su kariniais, tragiškais senovės Graikijos ir Trojos tikriniais daiktavardžiais: Džeringongas, Agamemnonas, Naura, Priamas, Ifigenija, Tomerongas, Klitemnestra, Vandandianas, Džeravangala, Hektoras, Jate Jata, Mondajongas, Andormachė, Achilas; o Zafaras, užliūliuotas senovinės pasakos apie sodrią kaip vynas, žuvų tirštą jūrą, išsitiesė ant galinės sėdynės ir kietai užmigo.

* Palaimingas svaigulys. (Angl.)

Daugmaž įpusėję savo kelionę jie privažiavo Miltono miestelį, o jis jau vairavo dvi valandas, tad jam vertėjo sustoti ir perleisti vairą Elizabeth, bet ne, jis tvirtino besijaučiantis puikiai ir su džiaugsmu vairuosiantis ir toliau. Pasibaigus juostelei jis vos akimirką – sekundės dalį – dirstelėjo į mygtuką kasetei išimti, o tada labai greitai įvyko daugybė dalykų, nors tuo metu Laikas, kuris vos kirtus datos keitimo liniją atrodė nepatikimas, regis, sulėtėjo ir kone sustojo. Iš šalutinio kelio išnėrė milžiniškas vilkikas su puspriekabe ir palčiai pasuko kairėn, ir jis visad tvirtino, kad vairuotojo kabina išlindo už skiriamosios juostos, nors Elizabeth prisiminė, kad jis pats šiek tiek nukrypo dešinėn, tačiau, kad ir kokia buvo tikroji priežastis, ūmai pasigirdo siaubingas griausmas, klaikus, mirtinas metalo susidūrimo su metalu triukšmas, sunkvežimio kabina rėžėsi į holdeno vairuotojo dureles, sustūmė jas vidun, o tada sulėtintas vaizdas dar labiau sulėtėjo, jam rodėsi, kad jis braukia sunkvežimio šonu visą amžinybę, gal dvidešimt sekundžių, gal valandą, o kai sunkvežimis juos galiausiai paleido, holdenas nuslydo šonu per asfaltą, link žalio kelkraščio, o už jo augo nemenkas šakotas medis, ir jis, grumdamasis su vairu, sulėtėjusioje sąmonėje pamažu surezgė mintį: „Man nepavyks išsisukti nuo medžio, mes trenksimės į tą medį, o, štai jis, mes trenkiamės, mes trenkiamės... dabar“, ir jis pažvelgė į Elizabeth, kaip ji metasi į priekį ant saugos diržo, išplėtusi akis, prasižiojusi, o jai iš burnos lyg mažas kalbos debesėlis veržiasi baltas garas, ir tą akimirką jis išsigando, kad galbūt mato, kaip jos kūną palieka gyvybė, ir suriko nesavu balsu *ar tu gyva*, ir susimąstė, ką darytų likusį gyvenimą neišgirdęs atsakymo.

Pabudo Zafaras. „Kažkas atsitiko? – mieguistai paklausė jis. – Kas čia vyksta?“ Na, taip, Zafarai, matai, tas medis atsidūrė automobilyje, tai štai kas čia vyksta.

Jie liko gyvi. Per devynias iš dešimties tokių avarijų žūva visi automobilio keleiviai, bet toji avarija buvo dešimta ir niekas nesusilaužė nė kaulelio. Automobilis galėjo palįsti po sunkvežimiu, o tokiu atveju jiems visiems būtų nutraukę galvas, tačiau jie atsimušė į ratą. O gale ant grindų, prie miegančio sūnaus, buvo dėžė vyno, kurią jie kietino padovanoti Rodney. Automobiliui įsirėžus į medį, buteliai išlėkė tarsi raketos ir susikūlė į priekinį stiklą. Jei tie buteliai būtų pataikę į jį ar Elizabeth, jiems būtų lūžusios kaukolės. Tačiau raketos praskriejo jiems pro pečius ir nepataikė. Elizabeth ir Zafaras išlipo iš automobilio patys, o jam buvo stipriai sumuštas ir giliai supjaustytas nuogas dešinysis dilbis ir sandalu apauta dešinioji pėda. Iš dilbio buvo išsišovęs kiaušinio formos guzas, kurį jis palaikė skilusio kaulo požymiu. Gerieji Miltono

gyventojai susirinko padėti, nuvedė jį ant žolės plotelio ir pasodino, nebylų, nustėrusį nuo palengvėjimo ir šoko.

Dar vienas laimingas atsitiktinumas: netoliese buvo nediduké medicinos įstaiga, Miltono Uladulos ligoninė, tad greitoji pagalba netruko atvykti. Atbėgę vyrai baltais drabužiais sustojo ir sužiuro. „Atleiskit, drauguži, bet ar jūs tik ne Salmanas Rushdie?“ Tą akimirką jis išties nenorėjo juo būti. Jis norėjo būti bevardis asmuo, kuriam teikiama medicininė pagalba. Bet, taip, tai – jis. „A, šaunu, drauguži, ko gero, dabar labai netinkamas metas, bet gal galėčiau gauti jūsų autografą?“ „Pasirašyk tam vyrui, – pagalvojo jis. – Juk jam priklauso greitosios pagalbos automobilis.“

Atvykusi policija nuėjo pasikalbėti su sunkvežimio vairuotoju, kuris vis dar sėdėjo savo kabinoje, kasėsi galvą. Atrodė, kad sunkvežimiui nieko nenutiko. Holdeną tas milžinas tiesiog sutraiškė, bet pati pabaisa, rodos, liko be įbrėžimo. Tačiau policija stipriai kvotė vairuotoją. Jie taip pat suprato, kad apkvaitęs ir sužalotas ant žolės sėdintis vyriškis yra Salmanas Rushdie, tad norėjo išsiaiškinti, koks vairuotojo tikėjimas? Vairuotojas suglumo: „Kuo čia dėtas mano tikėjimas?“ Na, ar jis musulmonas? Islamistas? Iranietis? Gal dėl to mėgino *nugalabyti* poną Rushdie? Gal jis vienas iš *ajatolos* vaikinų? Gal jis mėgino įvykdyti, kaip jis ten vadinasi, *fantą*? Vargšas vairuotojas purtė suglumusią galvą. Jis nežinojo, su kieno automobiliu susidūrė. Jis tiesiog vairavo sunkvežimį ir nežinojo apie jokį *fantą*. Galop policija juo patikėjo ir paleido.

Sunkvežimio puspriekabė buvo pilna šviežių azotinių trąšų. „Nori pasakyt, – kiek isteriškai tarė Zafaras Elizabeth, – kad mūsų vos neužmušė sunkvežimis *šūdo*? Vos nežuvom po kalnu *mėšlo*?“ Taip, taip ir buvo. Beveik septynerius metus išsisukęs nuo profesionalių žudikų jis ir jo artimieji vos negavo galo po mirtina lavina mėšlo.

Ligoninėje po daugybės kruopščių tyrimų jiems nebuvo nustatyta jokių rimtų traumų. Jo ranka nelūžo, tiesiog buvo smarkiai sumušta. Jis paskambino Rodney Hallui, ir šis pasakė tučtuojau atvažiuosiąs jų pasiimti, bet tai reiškė, kad jis atvyks už dviejų valandų. Tuo tarpu spiečiais rinkosi žiniasklaida. Ligoninės personalas nuostabiai neprileido žurnalistų artyn, atsisakė komentuoti, kas gydomas ar negydomas ligoninės patalpose. Tačiau žiniasklaida žinojo ir nesitraukė. „Galit čia būti, kol atvyks jūsų draugas“, – sakė jam gydytojai ir slaugės. Tad jie liko laukti skubiosios pagalbos skyriuje ir rūpestingai žvalgėsi vienas į kitą, tarsi norėdami patikinti, kad jie vis dar ten.

Suplukęs ir nerimastingas atvyko Rodney. Jis pasakė, kad žiniasklaida vis dar būriuojasi lauke, tad kaip jiems geriausia išeiti? Tiesiog prasibrauti, nepaisyti jų šurmulio ir išvykti?

– Ne, – pasakė jis Rodney. – Visų pirma, nenoriu, kad mano, viso sudaužyto, su parišta ranka, nuotrauka atsidurtų rytojaus laikraščiuose. O, visų antra, jei išvažiuosiu tavo mašina, jie netruks išsiaiškint, kur aš apsistojęs, o tai sugadintų Kalėdas.

– Galiu išsivežti Elizabeth ir Zafarą, – pasiūlė Rodney, – o tave paimti už poros mylių nuo čia. Niekas nežino, kaip atrodo Zafaras ir Elizabeth, tad mes turėtume išeiti nepatraukę jų dėmesio.

Pasiūlymą turėjo jais rūpinęsis geraširdis jaunas gydytojas daktaras Johnsonas:

– Mano automobilis yra darbuotojų stovėjimo aikštelėje, – pasakė jis. – Ten nebus žurnalistų. Galiu jus pavėžėti ir perduoti draugams.

– Būtų be galo malonu iš jūsų pusės – pasakė jis. – Tikrai taip padarytumėt?

– Gal juokaujat? – atsakė daktaras Johnsonas. – Tai, ko gero, pats įdomiausias kada nors Miltone nutikęs įvykis.

Rodney namai buvo mažame iškyšulyje prie kone laukinio paplūdimio, apsupto eukaliptų miško, tad jis buvo toks nuošalus ir idiliškas, kaip ir žadėta. Jie buvo svetingai priimti, globojami, girdomi ir valgydinami; jie balsu skaitė knygas, vaikštinėjo ir miegojo, ir netrukus per avariją patirtas šokas išblėso. Kalėdų rytą jie maudėsi Tasmanijos jūroje, o tada valgė Kalėdų pietus *al fresco* ant pievelės. Jis sėdėjo tylėdamas, žvelgė į Elizabeth su Zafaru ir galvojo: „Mes vis dar čia. Tik pažvelk į mus. Mes vis dar gyvi.“

VIII
Ponas Rytas ir Ponas Vakaras

„Tema visad keičiasi, – dažnai kartojo jis sau. – Gyvename skubėjimo laikais, tad tema keičiasi užvis greičiau." Tačiau praėjo septyneri metai, septyneri jo penktosios dešimties metai, vyro žydėjimo metai, septyneri jo sūnaus vaikystės metai, kurių nebesusigrąžinsi, bet tema nepasikeitė. Jam teko susitaikyti su tikimybe, kad tai buvo ne šiaip jo gyvenimo etapas, bet kad toks bus visas jo gyvenimas. Tokią karčią piliulę praryti buvo sunku.

Visi jautė įtampą. Zafarą erzino slaptumas, – „Nejau negaliu į namus atsivesti poros draugų?" – jam nesisekė mokslai. Clarissa pelnė puikią reputaciją Menų taryboje, ji tapo viena mylimiausių tarybos atstovių, tarsi šventoji mažųjų šalies žurnaliukų globėja, ir jam buvo džiugu matyti, kad ji atrado savo vietą po saule; tačiau po to vaido dėl pinigų jų santykiai subjuro. Jie nebuvo priešiški, bet nebebuvo ir draugiški, dėl to buvo nemalonu ir liūdna. Elizabeth vis dar nepastojo, o tai dažnai gadindavo jai nuotaiką. Nuėjusi pas ginekologą ji sužinojo, kad dėl įvairiausių vidinių priežasčių jai gali būti sunkiau pastoti. Taigi, reikėjo įveikti ne vien paprastąją chromosomos translokaciją, bet dar ir josios problemas, o jei vaisius ir užsimegztų, dar rastųsi ir keblumų jį išsaugoti. Apie juos ji apskritai nenorėjo galvoti ir tiesiog jų nepaisė.

Prasidėjo nauji metai. Caroline Michel paskambino pranešti, kad JK jau buvo parduota beveik du šimtai tūkstančių *Paskutinio Mauro atodūsio* egzempliorių kietais viršeliais. Tačiau kilo keblumų Indijoje. Bombėjuje Šiv Senos partija pasipiktino, kad romane ji pavaizduota kaip „Mumbajaus Ašis". Kai kam nebuvo juokinga, kad vienas knygos personažas turėjo šuns iškamšą ant ratukų, kurią vadino Džavaharlalu, šalies ministro pirmininko vardu. Šešiasdešimt aštuonerių metų amžiaus urdu romanistas Qurratulainas Hyderis, žymaus romano apie Indijos padalijimą *Ugnies upė* (*Aag ka Darya*) autorius, pareiškė, kad tas fikcinės iškamšos eksponatas įrodo, kad autoriui „niekados negalima atleisti". Dėl tos „kontroversijos" Indijos vyriausybė, tradiciškai atsidavusi saviraiškos laisvei, pasitelkusi kažkokią nerimtą dingstį, sustabdė knygos importą. Jis paskambino savo advokatui Indijoje Vijay Shankardassui, nuosaikiam, principingam vyrui, vienam gabiausių Indijos

teisininkų, ir šis pasakė, kad jei Indijos knygų prekybos organizacijos susijungtų su knygos leidykla „Rupa“, jos galėtų greitai išsireikalauti teismo „atskleisti įsako motyvą“ ir nusimesti vyriausybės pančius. Leidyklos „Rupa“ vadovas Rajanas Mehra kiek dvejojo, iš pradžių pabūgo, kad pasipriešinimas vyriausybei turės jo verslui nemalonių padarinių, bet Vijay padėjo jam pasiryžti, ir galiausiai Mehra „padarė, kas reikalinga“. Bylos pateikimo dieną vyriausybė pasidavė, draudimas buvo panaikintas, ir *Paskutinis Mauro atodūsis* pateko į Indiją ir buvo laisvai leidžiamas be menkiausių trikdžių. Delio knygų mugėje knygos draudimo panaikinimas tapo didžiuliu įvykiu, „svarbia pergale“, jis dėkojo Vijay, tačiau *Šėtoniškos eilės*, kaip ir jų autorius, Indijoje vis dar buvo uždraustos.

Kiti Indijoje kilę keblumai buvo susiję su jo namuku Solane, Šimlos kalvose. Jo tėvo senelis Muhammadas Din Khaliqi Dehlavi, kurio jis niekad nepažinojo, labai seniai įsigijo tą šešių kambarių akmeninį namą mažame sklypelyje, bet su plačiausiu vaizdu į kalnus, kaip vasarnamį, kad turėtų kur pabėgti nuo Delio kaitros. Jis jį paliko savo vieninteliam sūnui Anisui, o Anisas Rushdie prieš savo mirtį jį padovanojo *savo* vieninteliam sūnui. Jis buvo konfiskuotas Himačal Pradešo valstijos valdžios, laikantis Išvykusių asmenų nuosavybės akto, kuris leido Indijai perimti visų į Pakistaną gyventi išvykusių piliečių turtą. Tačiau jis niekad nepersikėlė į Pakistaną, todėl namas buvo atimtas nelegaliai. Šios bylos už jį taip pat ėmėsi Vijay Shankardassas, bet nors Vijay pavyko nustatyti Aniso teises į nuosavybę, dar nebuvo pripažinta, kad ją paveldėjo rašytojas, tad Himačalo valdžia griežtai pasakė „nenorinti pasirodyti nuolaidžiaujanti Salmanui Rushdie“.

Tik po metus trukusių kruopščių tyrimų Vijay komanda aptiko dokumentą, kuris laimėjo bylą – dokumentą, kuriame aukštas Himačalo valdžios pareigūnas davė raštišką melagingą liudijimą neva žinąs, kad Salmanas Rushdie tapo Pakistano piliečiu. Bet Salmanas Rushdie niekados neturėjo kitų pilietybių kaip tik Indijos ir Britanijos. Melagingas liudijimas buvo rimtas nusikaltimas, už kurį taikomas privalomas įkalinimas, tad sužinojusi, kad į Vijay Shankardasso rankas papuolė melagingas liudijimas, Himačalo valdžia ūmai tapo be galo paslaugi. 1997-ųjų balandį namas vėl tapo jo nuosavybe, jame gyvenęs valdžios pareigūnas jį paliko patenkinamos būklės, o Vijay pasiėmė jo raktus.

Labiausiai jam patikę atsiliepimai apie *Paskutinį Mauro atodūsį* buvo draugų indų, kurie perskaitę jau nebedraudžiamą knygą su juo susisiekė pa-

siteirauti, kaip jam pavyko ją parašyti nenuvykus į Indiją. „Vis dėlto paslapčia buvai įsmukęs, tiesa? – spėliojo jie. – Atvykai patyliukais ir prisisiurbei aplinkos. Antraip iš kur būtum tiek daug žinojęs?“ Tai jam kėlė plačią šypseną. Jis labiausiai nerimavo, kad jo „tremties knyga“ paliks svetimšalio knygos, atsietos nuo indiškos tikrovės, įspūdį. Jis prisiminė Nuruddiną Farah, visur savo širdyje besinešiojantį Somalį, ir ėmė didžiuotis, kad jam pavyko parašyti knygą iš savo Indijos, kurią jis visur nešiojosi kartu.

Romanas sulaukė vienų geriausių atsiliepimų jo gyvenime, o tai patvirtino, kad ilgai trukusi pertrauka jo nesuluošino. Buvo suplanuotas trumpas, bet brangus knygos pristatymo JAV turas. Reikėjo išsinuomoti mažą lėktuvėlį. JAV policija tikino, kad būtina apsauga, todėl reikėjo pasitelkti privačią apsaugos kompaniją, kuriai vadovavo patyręs vaikinas Jerome'as H. Glazebrookas. Sonny Mehta dosniai padengė didžiąją dalį išlaidų, nors pajamų davė renginiai bei prisidėjo ir jis pats. Sonny jį lydėjo per visą turą, o Majamyje (kur, rodėsi, visi buvo trilerių rašytojai ir kur, jo paprašytas nušviesti padėtį Majamyje, Carlas Hiaasenas dvi valandas be atokvėpio greitakalbe jam dėstė Floridos politinių suktybių meistriškumo paskaitą) ir San Fransiske (kur tarp svečių buvo Czesławas Miłoszas, Robinas Williamsas, Jerry Brownas, Linda Ronstadt ir Angela Davis) surengė po prašmatnų vakarėlį. Tai buvo gana slapti renginiai, svečiams iki paskutinės minutės nebuvo atskleista nei tikroji autoriaus tapatybė, nei puotos vieta. Majamio ir San Fransisko grietinėlė buvo apieškota apsaugos darbuotojų, kad kuris nors netikėtai nesumanytų susižerti už jo galvą siūlomo atlygio.

Jam ir Sonny netgi pavyko savaitgaliui ištrūkti į Ki Vestą, kur prie jų prisidėjo pasitaisiusi ir vėl kaip niekad žvali bei šneki Gita Mehta. Tą neįprastą ir brangų knygos pristatymo turą jis laikė nebyliu Sonny atsiprašymu už sukeltus keblumus su *Harunu ir pasakojimų jūra*, ir jam buvo džiugu, kad kas buvo pražuvo. Praėjus dienai po jo grįžimo į Londoną, *Paskutinis Mauro atodūsis* pelnė Britanijos knygų apdovanojimų, pravardžiuojamų „Nibiais“*, geriausio metų autoriaus prizą. (Metų knygos „Nibis“ atiteko Deliai Smith, kuri gana neįprastai per savo padėkos kalbą apie save kalbėjo trečiuoju asmeniu: „Dėkoju, kad įvertinote Delios Smith knygą.“) Kai jis buvo paskelbtas nugalėtoju, pasigirdo garsus džiūgavimas. „Privalau nepamiršti, kad yra ir mano pusę palaikanti Anglija“, – priminė jis sau. Sprendžiant iš kasdienės

* Plunksnelėmis (angl.); apdovanojimai taip vadinti, nes jų laureatams teikiamos statulėlės vaizdavo rašymo plunksnas.

jo kritikos laikraščiuose, kuriuos visus drauge jis ėmė vadinti vienu pavadinimu *The Daily Insult**, tai pamiršti būtų buvę gan lengva, bet neteisinga.

Vyskupo gatvės namuose buvo sunku vėl priprasti prie gyvenimo su policininkais. Naktimis jie visad užrakindavo duris, bet iš ryto niekad jų neatrakindavo. Jie instinktyviai užtraukdavo užuolaidas, bet niekad jų nepraskleisdavo. Nuo jų svorio lūžo kėdės ir eižėjo vestibiulio parketas. Išaušo septintosios fatvos metinės. Nė vienas Britanijos laikraštis neišspausdino nė vieno užjaučiančio ar palaikančio žodžio. Tai jau buvo sena, nusibodusi istorija, kuri niekur nesirutuliojo; ne naujiena. Jis parašė straipsnį į *The Times*, kuriuo mėgino įrodyti, kad fatvos tikslai buvo nugalėti, netgi jei pati fatva vis dar galiojo: nei knyga, nei jos autorius nebebuvo tildomi. Jam susidarė įspūdis, kad fatva pagimdė baimės ir savicenzūros epochą, kurioje Oksfordo universiteto leidykla atsisakė anglų kalbos vadovėlyje spausdinti ištrauką iš *Vidurnakčio vaikų*, teigdama, kad tekstas „per opus"; kurioje egiptietis rašytojas Alaa Hamedas (kartu su savo leidėju ir spaustuvininku) buvo nuteistas aštuoneriems metams kalėti už knygą *Žmogiškojo proto tuštuma* (*A Distance in a Man's Mind*), kuri buvo pavadinta grėsme socialinei rimčiai ir nacionalinei vienybei; kurioje Vakarų leidėjai atvirai pripažino vengiantys tekstų, kurie gali būti palaikyti priešiški islamui – ir jis nepatikėjo savo paties straipsniu. Jam keletą kartų pavyko iš dalies nugalėti, bet tikroji pergalė dar jokiais būdais nebuvo laimėta.

Jis vis mėgino įkalbėti Elizabeth dėl Amerikos. Amerikoje jiems nebūtų reikėję gyventi su keturiais policininkais ar nuolatiniais kaltinimais, kad jis, neatnešęs savo šaliai jokios naudos, jai atsieina per brangiai. Per paskutines keletą vasarų jie patyrė tos laisvės skonį; o galėjo jos turėti kur kas daugiau. Jis ėmė suvokti, kad ji bijo laisvės ar bent jau laisvės su juo. Ji jautėsi saugi tik apsaugos burbule. Jei jis būtų mėginęs ją įkalbėti iš jo išlįsti, ji greičiausiai nebūtų norėjusi to žingsnio žengti su juo. Jis pirmąsyk (nustebindamas pats save) ėmė įsivaizduoti gyvenimą be jos. Jis išvyko į Paryžių dalyvauti *Paskutinio Mauro atodūsio* vertimo į prancūzų kalbą pristatyme; tarp jų tvyranti įtampa nenuslūgo.

Paryžiuje *les gentilhommes du RAID* vėl ėmėsi savo senųjų triukų. Jie uždarė visą gatvę priešais „Hôtel de l'Abbaye" viešbutį, greta Šv. Sulpicijaus aikštės. Jie neleido jam pasirodyti jokioje viešoje vietoje. „Jei jam nepatin-

* Dienos įžeidimas. (Angl.)

ka, – pasakė jie jo leidėjui, – jis neprivalo čia vykti.“ Tačiau geroji naujiena buvo ta, kad knyga buvo sutikta labai palankiai, ji grūmėsi dėl pirmosios vietos tarp perkamiausių knygų su naujausia Umberto Eco knyga ir *Arklių užkalbėtoju*. Jis taip pat dalyvavo keliuose politiniuose susitikimuose su užsienio reikalų ministru Hervé de Charrette ir kultūros ministru Philippe'u Douste-Blazy. *Chez* Bernardą-Henri Lévy jis susitiko su senu kino ir *nouveau roman* grandu Alainu Robbe-Grillet, kurio romaną *Pavydas* (*La Jalousie*) ir filmo „Paskutiniai metai Marienbade“ („L'Année Dernière à Marienbad“) scenarijų jis be galo dievino. Robbe-Grillet metų pabaigoje Kambodžoje planavo susukti filmą su Jeanu-Louis Trintignant ir BHL žmona Arielle Dombasle. Trintignant turėjo vaidinti pilotą, kurio lėktuvas nukrito Kambodžos džiunglėse, o džiunglių kaimelyje, gydomas *un médécin assez sinistre**, jis panyra į klejones, per kurias regi fantazijas apie Arielle. „Velniško gydytojo vaidmuo, – tryško džiaugsmu Robbe-Grillet, – tobulai tiktų tau, Salmanai. Dvi gruodžio savaitės Kambodžoje! Philippe'as Douste-Blazy viskuo pasirūpintų!“ (Sueigoje dalyvavęs Douste-Blazy pritariamai linksėjo ir atsiprašė už RAID persistengimą: „Per kitą jūsų vizitą mes jums paskirsim du apsauginius.“) Jis pasiteiravo Robbe-Grillet, ar galėtų pamatyti scenarijų, ir šis nekantriai linktelėjo: „Taip, žinoma, žinoma, bet tu privalėsi vaidinti! Bus fantastika! Tas gydytojas – tai tu!“

Jam neatsiuntė jokio scenarijaus. Filmo niekad nepastatė.

Paryžiuje nutiko dar kai kas. Caroline Lang, nepaprastai protinga ir graži Jacko Lango dukra, vieną popietę atėjo į „Hôtel de l'Abbaye“ palaikyti jam draugijos, o dėl jos grožio ir vyno, ir nesutarimų su Elizabeth, jie tapo meilužiais; išsyk po to jie nutarė to nebekartoti ir likti tik draugais. Po drauge praleistų kelių valandų jis turėjo pasirodyti televizijoje, Bernardo Pivot laidoje „Bouillon de Culture“, kurioje, jo manymu, dėl neištikimybės sukelto emocinio įsiaudrinimo jis pasirodė gana prastai.

Andrew Wylie ir Gillono Aitkeno keliai išsiskyrė, tad jie nusprendė nutraukti bendradarbiavimą. Andrew atvyko į jo namus labai nusiminęs, truputį įniršęs, bet labiau sielvartaujantis. „Man paaiškėjo, – ir susisielojęs, ir įsiutęs pasakojo Andrew, – kad Gillonas niekad nebuvo mano partneris. Brianas Stone'as yra Gillono partneris.“ Brianas buvo jų kolega, valdantis Agathos Christie kūrybinį palikimą. „Prie Londono agentūros, – su kartėliu

* Gana grėsmingo gydytojo. (Pranc.)

tarė Andrew, – vis dar kabo lentelė „Aitken & Stone“. Jie susipyko dėl pinigų, bet taip pat dėl skirtingų vizijų. Andrew svajojo apie didelius užmojus, apie plėtrą; Gillonas buvo atsargus ir visados finansiškai apdairus. Išsiskyrimas buvo nemalonus; bjaurios skyrybos, kaip ir dauguma. Andrew buvo tarsi suvedžiotas meilužis, kupinas paniekos ir kartu puolęs į neviltį.

Jį labai prislėgė jo agentų išsiskyrimas. Gillonas ir Andrew per pastaruosius metus buvo dvi jo stiprybės kolonos, ir jis jomis besąlygiškai pasitikėjo. Musulmonų išpuolių akivaizdoje jie nė karto nekrūptelėjo, o jų narsa taip sugėdino daugelį leidėjų, kad šie tapo drąsesni nei apskritai galėjo būti. Jis neįsivaizdavo, kaip galėtų išsiversti be kurio nors iš jų, bet tada jam atėjo metas pasirinkti, ir Gillonas kilniu poelgiu palengvino jo pasirinkimą, nes paskambinęs kitą dieną pasakė: „Mielas bičiuli, akivaizdu, kad tau reikia keliauti su Andrew. Jis buvo tavo pirmasis agentas, jis tave suvedė su manimi, ir, be abejo, su juo ir privalai pasilikti, tai bus teisingiausia.“

Kartu jie tiek daug patyrė, tiek daug nuveikė. Jų santykiai tapo kur kas artimesni už įprastą autoriaus ir jo agento bičiulystę. Jie tapo artimais draugais. Bet tada jam teko atsisveikinti su Gillonu. Jis niekad neįsivaizdavo, kad ateis tokia diena, visad manė, kad Gillonas ir Andrew amžinai bus jo agentai.

– Gerai, – tarė jis Gillonui. – Dėkoju. Tačiau iš mano pusės tarp mūsų niekas nepasikeitė.

– Netrukus susitiksim pietų, – atsakė Gillonas, ir tuo viskas baigėsi.

Italija perėmė pirmininkavimą Europos Sąjungai ir ėmėsi įkalbinėti visas ES nares pritarti laiškui, kurį bendrai pasirašytų ES ir Iranas ir kuriuo būtų pripažinta, kad fatva galios amžinai, bet Iranas mainais privalės trumpai pareikšti jos nevykdysiąs. Frances D'Souzą šaltiniai informavo, kad ES užsienio reikalų ministrų troika rengėsi keliauti į Teheraną aptarti terorizmo, bet atsisakė net užsiminti apie fatvą, nebent tam tekstui bus pritarta, kitaip sakant, anot jos, jei jam pritars jis pats. Britų vyriausybė susilaikė, bet taip pat nerimavo dėl savo atskirties. Jis paprašė Frances pranešti jos šaltiniams, kad septynerius metus jis kovojo ne tam, kad Europos Sąjunga pripažintų ekstrateritorialines žmogžudystes teisėtomis. Jis niekados gyvenime neketino pritarti tokiam pareiškimui. „Tegul jie užsipisa, tie sukti šikniai“, – tarė jis. Jis neketino prisidėti prie tokio koktaus amoralumo.

„Italų laiškas“ niekad nebuvo nei pasirašytas, nei išsiųstas.

*

Jis pasikalbėjo su Gail Rebuck iš „Random House“, kad ji perimtų *Šėtoniškų eilių* leidimą minkštais viršeliais į savo rankas. Ji atsakė, kad Alberto Vitale jau atrodo „palankesnis“, bet jiems reikia saugumo garantijų. Jis pasiūlė Gail ir Caroline Michel susirinkti visų *Eilių* vertimą leidžiančių Europos leidyklų ir Konsorciumo platintojo Jungtinėje Karalystėje „Central Books“ ataskaitas apie jų naudojamas ar nenaudojamas saugumo priemones ir susitarti dėl susitikimo su Helen Hammington, Dicku Woodu ir Rabu Connollu bei išgirsti jų nuomonę. „Po truputį, – galvojo jis. – Mes to pasieksim, nors ir kankinamai lėtai.“

Elizabeth sužinojo, kad jos pusseserė Carol Knibb, ją užauginusi po motinos mirties, serga lėtine limfine leukemija, tokia pat, su kuria Niujorke kovojo Edwardas Saidas. Ši žinia Elizabeth pribloškė. Carol buvo vienintelis žmogus, kurį ji galėjo vadinti savo šeima. Ir jį tai be galo nuliūdino. Carol buvo miela, maloni moteris. „Tai įveikiamas vėžys, – pasakė jis Elizabeth. – Galim jai padėti su juo kovoti. Jai derėtų pasikalbėti su Edwardo gydytoju Kanti Rai iš Long Ailando.“

Mirtis nesirinko – geras žmogus ar blogas. Praėjus dviem savaitėms po žinios apie Carol ligą, jis sužinojo apie mirtį, kurios negalėjo gedėti. Piktavalis nykštukas Kalimas Siddiqui paskelbė savo paskutinį grasinimą. Pretorijoje, Pietų Afrikoje, dalyvaujant konferencijoje jį ištiko širdies smūgis. Išaiškėjo, kad jam neseniai buvo atlikta šuntavimo operacija, bet jis vis vien nesiliovė triukšmavęs ir rėkavęs, nors būtų buvę išmintingiau rinktis ramesnį gyvenimą. Taigi galima sakyti, kad jis pats save pribaigė. „Malonesniam žmogui tai nebūtų nutikę“, – pagalvojo jis, bet viešo komentaro nepaskelbė.

Labai patenkintas paskambino Michaelas Footas.

– Koks musulmonų Dievo vardas? Jų Dievas, kuo anas vardu?

– Alachas, Michaelai.

– A, taip, Alachas, taip, žinoma. Na, akivaizdu, kad jis nebuvo senojo Siddiqui pusėje, ar ne? Tiesa?

Užeikite, daktare Siddiqui, jūsų laikas baigėsi.

Elizabeth nuvyko į Derbišyrą aplankyti Carol. Grįžusi ji nudžiugo, išgirdusi apie paskutinį Siddiqui pasirodymą. Ji taip pat perskaitė ką tik baigtą dvidešimties puslapių apimties naujojo romano *Žemė po jos kojomis* santrauką, ir jai ši taip patiko, kad juos skyrusi praraja užsivėrė ir buvo pamiršta. O kitą dieną – visata nenorėjo, kad jis per ilgai džiaugtųsi – jį nuvežė į Šnipų centrą, kur jam pranešė išties bauginančią žinią.

Artintis prie didžiulės paupyje stūksančios smėlio spalvos tvirtovės niekados nebuvo labai jauku, netgi jei ji ir buvo – visiškai netikėtai – išdabinta kalėdinėmis eglutėmis; ten jo niekad nepralinksmindavo. Tądien nepažymėtoje posėdžių salėje jis susitiko su rytu ir su vakaru, su Ponu P----- M------ ir su Ponu A------ M------, kovos su terorizmu iš Vidurinės Azijos skyriaus vadovu ir žmogumi, atsakingu už su Iranu susijusius reikalus. Ten „klausytojų teisėmis" taip pat dalyvavo Rabas Connolly ir Dickas Woodas. „Saugumo tarnybos jau išsiaiškino, – pasakė AM, – kad Iranas, turime omenyje vyriausiąjį vadovą Khamenei ir žvalgybos ministrą Fallahianą, pradėjo vykdyti ilgalaikį planą, kaip jus susekti ir nužudyti. Jie pasiryžę paaukoti tam daug laiko ir pinigų. Gali būti, kad planas jau vykdomas maždaug dvejus metus, bet mes apie jo egzistavimą sužinojome tik per pastaruosius kelis mėnesius." „Mūsų pareiga jums apie tai pranešti, – pasakė PM. – Dėl to šiandien ir prisistatėme savo tikraisiais vardais."

Klausydamasis blogų Pono Ryto ir Pono Vakaro naujienų jis įsitempęs laukė, kol jie pasakys, kad priešai jau aptiko jo namus. Bet jų dar nerado. Tačiau Ponas Rytas pasakė, kad jei tai nutiktų, reikėtų labai sunerimti. Policijos apsaugos jam reikės mažų mažiausiai visą gyvenimą.

Jis pasidalijo savo būgštavimais dėl Zafaro, Elizabeth, Sameen ir motinos Karačyje.

– Nėra įrodymų, kad būtų taikomasi ir į jūsų šeimos narius, – nuramino Ponas Vakaras. – Net kad prisikastų iki jūsų. Tačiau jūs išliekate pagrindiniu jų taikiniu.

– Slaptumas iraniečiams yra be galo svarbus, – tęsė Ponas Rytas. – Taip yra dėl to, kad po pastarųjų metų išpuolių jie sulaukė aštrios politinės kritikos.

„Shapuro Bakhtiaro žudynės „Mykonos" restorane", – pagalvojo jis.

– Greičiausiai jie nesinaudos iraniečių agentų paslaugomis.

– Bet, – mėgino jį guosti Ponas Vakaras, – etapas, kai jie diplomatiniu paštu pradės siųsti ginklus ar į šalį atgabens savo žmonių, dar neprasidės keletą mėnesių, o gal ir metų.

To jis labiausiai ir baiminosi, ilgalaikio Bakhtiaro tipo puolimo. Ponas Rytas ir Ponas Vakaras negalėjo pasakyti, kokį poveikį tam planui turėtų politinis susitarimas su Iranu. Jų manymu, Irano užsienio reikalų ministerija apie tai apskritai gali nieko nežinoti.

– Juo rūpinasi labai nedidelė grupelė žmonių iš Informacijos ministerijos, – pasakė Ponas Rytas.

Gali būti, kad ministerijoje yra žmonių, norinčių sužlugdyti tą jų planą, – pridūrė Ponas Vakaras. – Bet Fallahianas ir Khamenei atrodo pasiryžę įvykdyti fatvą, ir Rafsanjani greičiausiai tai žino.

Gera žinia buvo ta, kad jo dar nerado ir kad, Pono Ryto ir Pono Vakaro nuomone, „bendruomenės“ keliama grėsmė išnyko.

– O dabar, – tarė Ponas Rytas tvykstelėdamas plieniniais ašmenimis pro savo mandagaus būdo skraistę, – mes galime imtis visko, kas įmanoma, kad suardytume jų planą – sumurgdyti į jį velniškai galingą kumštį. Suardyti jį su tokiais sunkiais politiniais padariniais, kad daugiau jo niekad nebebus įmanoma suregzti.

„Gal jis tik stengiasi mane paguosti, – pagalvojo jis, – bet jam sekasi. Man patinka kalbos apie kumštį.“

Didesniajai pasaulio daliai fatvos istorija jau menkai terūpėjo. Ji nebesirodė laikraščiuose, o ir jis pats buvo matomas tai šen, tai ten, lankantis draugus, valgantis atsitiktiniuose restoranuose, pasirodantis skirtingose valstybėse pristatyti savo knygos. Daugeliui buvo akivaizdu, kad pavojus sumažėjo, ir daugumai komentatorių atrodė, kad jį saugojo tik todėl, kad pats to reikalavo – ne todėl, kad tai būtina, bet kad patenkintų savo milžinišką egotizmą. Ir tuo metu, kai sklaidėsi paskutiniai visuomenės palaikymo skuteliai, jam buvo pranešta, kad jam gresia užvis didžiausias pavojus, į jo gyvybę kėsinamasi atkakliau nei iki šiol manyta. Bet jis nė negalėjo apie tai užsiminti. Ponas Rytas ir Ponas Vakaras tai labai aiškiai pasakė.

Andrew jam rado Long Ailande nuomojamą namą, labai nuošalų, prie Mažojo Nojako tako, kalvose virš Bridžhamptono. Jis būtų išnuomotas Elizabeth vardu, ir jie galėtų jame pagyventi du mėnesius. „Taip, – sutiko jis, – išsinuomokim jį.“ Jis nutarė tęsti savo užmojį po truputį atsikovoti laisvę. Elgtis taip, tarsi nebūtų girdėjęs, ką jam sakė Kalėdinių eglučių tvirtovėje. Vienintelis kitas pasirinkimas buvo vėl tapti kaliniu, o to daryti jis nesiruošė. Taigi: „Taip, Andrew, prašau. Pasirašykime nuomos sutartį.“ Po kelių dienų Rabas Connolly jam pranešė, kad Ponas Rytas ir Ponas Vakaras jau mano, kad žudikai nutarė, jog Jungtinėje Karalystėje jis per gerai saugomas, tad mėgins jį nužudyti per jo kelionę svečioje šalyje. O jis ketino praleisti du mėnesius Long Ailande be jokios apsaugos ir dar kartu pasiimti Elizabeth ir Zafarą. Jis vėlei pasijuto kaip to holdeno vairuotojas, susidūręs su sunkvežimiu mėšlo ir su greta sėdinčiais pačiais mylimiausiais žmonėmis lekiantis tiesiai į medį. Jis pasikalbėjo su Elizabeth. Ji vis vien

norėjo vykti. Tad, po velnių, jie taip ir pasielgs, ir šiuo poelgiu įrodys, kad tai įmanoma.

Jis nuvyko pasakyti kalbos į Barseloną. Nuskrido į Ameriką pasakyti kalbos per Bardo universiteto diplomų teikimo ceremoniją. Niekas nemėgino jo nužudyti. Tačiau tremtyje gyvenantis Irano disidentas Reza Mazloumanas, šacho valdymo laikų švietimo ministras, ramiai gyvenęs Paryžiaus Kretejo rajone, buvo rastas negyvas. Du šūviai į galvą ir vienas į krūtinę. *Paskutinio Mauro atodūsio* trumpam nušviestas pasaulis vėl pritemo. Vaizduotėje jis vis mėgino parašyti savo gyvenimui laimingą pabaigą, bet nieko negalėjo sugalvoti. Galbūt jo gyvenimo pabaiga nebus laiminga. *Du šūviai į galvą ir vienas į krūtinę*. Galėjo būti ir tokia pabaiga.

Elizabeth vis dar nepastojo, todėl tarp jų vėl atsirado įtampa. Jei artimiausiu metu nepastos, ji reikalavo pamėginti dirbtinį apvaisinimą, nors jo genetinis sutrikimas ir gerokai menkino sėkmės galimybes. Buvo tikėtina, kad pastojusi ji netektų taip akylai saugomo anonimiškumo ir kad visuomenė sužinotų apie Vyskupo gatvės namus. Dėl to namus būtų reikėję paversti ginklų sandėliu; be to, kaip jie būtų galėję auginti vaiką košmare, kuriame patys priverstinai gyveno? Koks gyvenimas turėjo laukti to vaiko? Tačiau, nepaisant visų logiškų argumentų, ji neatsisakė savo primygtinio poreikio, o jis savo įsitikinimo, kad jie turi teisę gyventi tikrą gyvenimą, todėl jiedu ryžosi to imtis, nesiliauti mėginę ir daryti viską, kas būtina.

Iš Indijos su vilčių teikiančiomis naujienomis paskambino Vijay Shankardassas. Naujosios Indijos vyriausybės užsienio reikalų ministras Inderas Gujralas buvo linkęs jam leisti vėl apsilankyti Indijoje, tam pritarė ir vidaus reikalų ministras. Taigi atsirado galimybė jo užsitęsusiai tremčiai netrukus baigtis.

Andrew pristatė *Žemės po jos kojomis* santrauką, ir leidėjai ją įvertino palankiai, bet vis dar reikėjo išspręsti keblumus dėl ilgalaikio *Šėtoniškų eilių* leidimo minkštais viršeliais, tad Andrew nutarė iškelti sąlygą, kad leidėjas, nusprendęs išleisti jo knygą anglų kalba, privalėtų apsiimti leisti ir *Eiles*. Knyga minkštais viršeliais tada jau buvo spausdinama visur, o anglų kalba buvo galima įsigyti Konsorciumo leidimą, bet tai iš esmės buvo tam tikra savilaidos atmaina ir negalėjo tapti ilgalaikiu sprendimu. Jungtinėje Karalystėje Gail Rebuck iš „Random House“ jau buvo linkusi sutikti perleisti knygą minkštais viršeliais su „Vintage“ įspaudu, bet Amerikos „Random

House" bosas Alberto Vitale nebuvo tam nusiteikęs. Andrew pasiūlė sprendimo ieškoti „Holtzbrinck" leidyklų grupėje, kurios vokiškasis padalinys „Kindler Verlag" jau buvo be jokių sunkumų minkštais viršeliais išleidęs vertimą į vokiečių kalbą, o knygos leidykla Amerikoje „Henry Holt", vadovaujama ekstravagantiškojo Michaelo Naumanno, atrodė pasirengusi padaryti tą patį. Jis pasakė Andrew, kad norėtų likti su Jungtinės Karalystės „Random House", o Andrew atsakė, kad ir jis taip mano, tad jie „arė tą pačią vagą".

Traukiantis paskutiniam ledynmečiui, nuo Long Ailando nuslinkę ledynai paliko galinę moreną, kuri ir sukūrė miškingas kalvas, kuriose jiedu su Elizabeth praleido tą vasarą. Žemo, erdvaus, balto namo savininkai buvo pagyvenusi porelė Miltonas ir Patricia Grobowai, su kuriais jam iš pradžių nepavyko susitikti, nes jis teoriškai neegzistavo – ten „rašydama ir lankydama draugus" vasaroti turėjo viena Elizabeth. Supratę, kas vyksta, Grabowai nuoširdžiai apsidžiaugė suteikę jam vasaros prieglobstį. Jie buvo rafinuoti, dori, liberalūs žmonės, jų dukra dirbo žurnale *The Nation*, ir, pasak jų, jie didžiavosi galėdami padėti. Tačiau ten, kur didžiausią pavojų kėlė tik Laimo liga, jis buvo laimingas, net kol dar nebuvo demaskuotas. Artimiausiems draugams jie pasakė, kur apsistojo, laikėsi atokiau Hamptono „publikos", pajūriu vaikštinėdavo saulei leidžiantis, ir jis, kaip visad Amerikoje, jautė, kaip pamažu atgimsta jo tikroji esatis. Jis ėmė rašyti naująjį romaną, o laukų ir miškų apsupti Grobowų namai pasirodė esantys puiki darbo vieta. Knyga ėmė po truputį rutuliotis, ir jam tapo aišku, kad ji bus didesnės apimties. Elizabeth mėgo sodininkauti, tad mielai leido valandas prižiūrėdama Grobowų augalus. Zafaras su motina nuvyko į Graikiją, bet galiausiai prisidėjo prie jų, vietovė jam patiko, ir jie kurį laiką galėjo pabūti prie jūros vasarojančia šeima. Jie apsipirkinėjo krautuvėse ir valgė restoranuose, o jei žmonės jį atpažindavo, jiems pakakdavo mandagumo nedrumsti jo asmeninės erdvės. Vieną vakarą Andrew ir Camie Wylie juos nusivedė vakarienės į „Nick & Toni's" restoraną, kur išeidamas prie jų stalelio pasisveikinti su Andrew stabtelėjo menininkas Ericas Fischlas, ir pasisukęs į jį paklausė:

– Ar mums jau baimintis, kad jūs čia su mumis?

Vienintelis jam tuo metu dingtelėjęs atsakymas buvo:

– Ne, nes jūs, šiaip ar taip, jau išeinat.

Jis suprato, kad Fischlas nelinkėjo jam nieko pikto, tai tebuvo pokštas, bet tais ypatingais mėnesiais, kai jis ištrūkdavo iš savo netikroviško gyvenimo

burbulo, jam nepatikdavo, kai kiti primindavo, jog tas burbulas dar yra, laukia jo sugrįžtant.

Jie parskrido į Londoną rugsėjo pradžioje ir netrukus po jų grįžimo išsipildė karščiausias Elizabeth troškimas. Ji pastojo. Jis iškart ėmė būgštauti dėl paties blogiausio. Jei būtų įsimaišiusi viena iš brokuotų jo chromosomų, vaisius nebūtų susiformavęs ir ji labai greitai būtų patyrusi persileidimą, greičiausiai jau menstruacijų ciklo pabaigoje. Tačiau ji džiugiai tikėjo, kad viskas gerai, ir jos nuojauta neklydo. Ji nepatyrė ankstyvojo persileidimo, ir netrukus jie išvydo ultragarsinį jų gyvo, sveiko vaiko atvaizdą.

– Mes turėsim sūnų, – tarė jis.

– Taip, – paantrino ji, – mes turėsim sūnų.

Tarsi būtų užgiedojęs visas pasaulis.

Paskutinis Mauro atodūsis kartu su austrų romanisto Christopho Ransmayro romanu *Morbus Ktahara* buvo apdovanotas Europos Sąjungos „Aristeiono“ literatūriniu prizu, bet Danijos vyriausybė paskelbė, kad dėl saugumo sumetimų jam nebus leista dalyvauti 1996-ųjų lapkričio 14-osios apdovanojimo ceremonijoje Kopenhagoje. Jie teigė žinantys apie jo gyvybei gresiantį „konkretų pavojų“, bet specialusis padalinys jam pasakė apie jokį pavojų nežinantis, o jei toks ir būtų, danai būtų privalėję juos informuoti. Taigi, tai buvo tik dingstis. Kaip įprasta, jis pirmiausia pasijuto pažemintas, bet paskui įsižeidė ir nusprendė tuokart su tuo nesitaikstyti. Per „Article 19“ jis paviešino pranešimą. „Tai, kad Kopenhaga, šiųmetė ES kultūros sostinė, atsisako leisti pačios ES literatūrinio padovanojimo laimėtoją į apdovanojimų ceremoniją, yra tikras skandalas. Tai bailus sprendimas, priešingas tam, ką reikėtų daryti tokios grėsmės, kaip Irano fatva, akivaizdoje. Jei norima užtikrinti, kad tokie grasinimai nepasikartotų, svarbu parodyti, kad jie neveiksmingi.“ Visų Danijos partijų politikai užsipuolė sprendimą ir Danijos vyriausybė pasidavė. Lapkričio 13-ąją jis nuskrido į Daniją, o apdovanojimų ceremonija įvyko naujajame Arkeno šiuolaikinio meno muziejuje, kurį supo ginkluoti policininkai ir kuris atrodė kaip belaisvių stovykla, tik visi kaliniai vilkėjo vakariniais apdarais.

Po ceremonijos jo leidėjas Johannesas Riisas pasiūlė jam ir keliems draugams nueiti išgerti į jaukų Kopenhagos barą, ir jiems lankantis bare atvyko „Kalėdų alus“. Užėję vyrai su raudonomis Kalėdų Senelio kepurėmis, nešini dėžėmis tradicinio žiemos alaus, jam įteikė vieną pirmųjų butelių ir Kalėdų Senio kepurę, ir jis šią užsimaukšlino. Kažkas jį nufotografavo: vyras, laiky-

tas perdėm pavojingu įsileisti į Daniją, sėdėjo kaip ir visi kiti eiliniame bare gerdamas alų su šventine kepure ant galvos. Pakliuvusi į visų kito ryto laikraščių pirmuosius puslapius, toji įžūliai žaisminga nuotrauka kone sužlugdė Danijos vyriausybę. Ministras pirmininkas Poulas Nyrupas Rasmussenas turėjo viešai atsiprašyti už anksčiau paskelbtą veto. Paskui buvo surengtas susitikimas su Rasmussenu, kuris pasveikino jį su nedidele pergale.

– Tiesiog nutariau pakovoti, – pasakė jis suglumusiam ministrui pirmininkui.

– Taip, – tarė raudonio išpiltas Rasmussenas, – ir jums tai puikiai pavyko.

Jis norėjo galvoti apie kitką. Pradėjęs metus, kuriais jam turėjo sukakti penkiasdešimt ir antrąkart turėjo tapti tėvu, jis suprato, kad jam nusibodo kovoti dėl vietos lėktuve, liūdėti dėl įžeidinėjimo laikraščiuose, policininkai, miegantys jo namuose, sukčiaujantys politikai ir slaptųjų ponų rytų ir ponų vakarų kalbos apie samdomus žudikus. Jo naujoji knyga jau gyveno jo galvoje, o Elizabeth įsčiose krutėjo nauja gyvybė. Knygos įkvėpimo jis sėmėsi skaitydamas Rilke, klausydamasis Glucko, žiūrėdamas išplaukusią vaizdo juostą su didingu brazilišku filmu „Orfeu Negro“* ir džiaugėsi hinduizmo mitologijoje atradęs atvirkštinį Orfėjaus mitą: pykčio akimirką Šiva nužudo meilės dievą Kamą ir prikelia jį tik maldaujamas jo žmonos Rati – Euridikė išgelbsti Orfėją. Jo mintyse lėtai sukosi trikampis, kurio trijuose kampuose buvo menas, meilė ir mirtis. Ar meilės kurstomas menas gali įveikti mirtį? Ar nepaisydama meno mirtis vis vien privalo praryti meilę? O galbūt menas, remdamasis meile ir mirtimi, gali tapti didingesnis už juos abu? Jo galva buvo pilna dainininkų ir dainų kūrėjų, nes Orfėjo mitas suvienijo muzikos ir poezijos menus. Tačiau kasdienybės išvengti buvo neįmanoma. Jis nuolatos nerimavo, kokį gyvenimą jie suteiks berniukui, kurio susilauks, ką jis ras atėjęs į šį pasaulį iš nebūties tuštumos? Kiekvieną jo žingsnį sekančius Helen Hammington kareivėlius? Buvo baisu net pagalvoti. Tačiau galvoti jis privalėjo. Jo vaizduotė norėjo kilti į padebesius, bet jis buvo pasirišęs švininius svarmenis sau prie kojų. „Aš galėčiau užsidaryti riešuto kiautan ir laikyti save begalinių erdvių viešpačiu“** – tvirtino

* Juodasis Orfėjas. (Port.)

** V. Šekspyras, *Raštai*, t. I, iš anglų kalbos vertė Aleksys Churginas, Vilnius: VGLL, 1961, p. 232.

Hamletas, bet jis nebandė gyventi su specialiuoju padaliniu. Jei būtum uždarytas į riešuto kevalą su keturiais policininkais, tuomet, gali neabejot, o Danijos prince, – sapnuotum košmarus.

1997-ųjų rugpjūtį turėjo būti minimas Indijos nepriklausomybės penkiasdešimtmetis, ir jo buvo paprašyta suredaguoti tai progai parengtą Indijos raštijos antologiją. Jis paprašė Elizabeth pagalbos. Tai jie galėjo atlikti drauge, kartu galvoti ne vien apie savo gyvenimo sunkumus.

Jis kalbino policiją pakeisti sistemą. Jiedu su Elizabeth turėjo įrengti kūdikiui kambarį, galbūt net pasisamdyti kartu gyvenančią auklę. Jie nebegalėjo kiekvieną naktį apnakvindinti keturių policininkų, be to, kokia iš jų nauda, jei jie vis vien būdavo sumigę. Bent kartą Jardas palankiai išklausė jo siūlymus. Buvo sutarta, kad policininkai nebenakvos jo namuose. Jį saugos dieninė komanda, o naktinė dviejų pareigūnų komanda sėdės „policininkų svetainėje“ ir seks ekranuose rodomą stebėjimo kamerų vaizdą. Jam pasakė, kad, pasikeitus tvarkai, jis galės turėti „asmeninę komandą“, ne surinktą iš ne visą etatą dirbančių kitų komandų, bet skirtą vien tik jam, o tai turėjo palengvinti jam gyvenimą. Naujasis susitarimas įsigaliojo 1997-ųjų sausį, ir jis pastebėjo, kad apsaugos pareigūnai nuliūdo ir paniuro. „Ak, – nušvito jam, – tai vis dėl viršvalandžių.“

Vienas iš didžiausių darbo slaptoje apsaugoje, tokioje kaip operacija „Malachitas“, pranašumų buvo brangiai mokami viršvalandžiai. Visos kitos „viešai“ saugančios apsaugos komandos naktį išsiskirstydavo po namus, o „viršininko“ namus likdavo sergėti uniformuoti pareigūnai. Tada ūmai jų naktinis viršvalandžių tarifas prapuolė. Nieko keisto, kad jie, „atvirai pasakius, Džo, jie truputį ant tavęs užsišiko“, ir nieko keisto, kad Jardo tūzai taip mikliai sutiko su jo pasiūlymu. Jis jiems sutaupė krūvą pinigų.

Jau kitą savaitgalį jis suprato, kad „asmeninės komandos teikiami papildomi patogumai“ buvo pramanas. Ianas McEwanas jį pasikvietė į savo namus Oksforde, bet Hammington pavaduotojas Dickas Starkas, nuolat erzinantis savo savimeile, staiga jam pranešė, kad nėra laisvų vairuotojų, tad jam teks visą savaitgalį tūnoti namie. Jis nuolat susidurdavo su „vyrų stygiumi“, nors, „žinoma“, jei Elizabeth būtų reikėję vykti į ligoninę, jie būtų radę išeitį. Nuo tada „savaitgaliais visad bus sunkumų“. Antradienį jam reikėjo pranešti, jei jis norės kokių nors „manevrų“ šeštadienį ar sekmadienį. Jam buvo pasakyta, kad kelionei į Oksfordą būtų reikėję „daugybės vyrų dėl niekniekio“.

Jis mėgino ginčytis. Tada jį visą dieną saugojo trys pareigūnai, tad jei jis norėjo dalyvauti privačiame renginyje, pavyzdžiui, vakarieniauti draugų

namuose, jiems tereikėjo rasti vieną vairuotoją – nejau tai buvo taip sunku? Tačiau kaip įprasta Skotland Jardui, mažai kam rūpėjo jam padėti. Jis svarstė, kad jei per artėjančius visuotinius rinkimus laimės leiboristai, aukštuose postuose įsitaisys jam palankesni žmonės. Jam reikėjo garantijų, kad galės gyventi padorų gyvenimą. Jis neketino taikstytis su įkalinimu, kad negalės išeiti be policijos malonės.

Tuo tarpu Elizabeth apsėdo slaptumo poreikis. Ji nenorėjo, kad kas nors iš jų artimiausių draugų rato žinotų, kad ji laukiasi, kol kūdikis gims. Jis nebežinojo, kaip saugoti tokias paslaptis. Jis norėjo, kad jam su šeima būtų leista gyventi atvirai. Jis net šnektelėjo su ja apie santuoką, bet vos užsiminus apie ikivedybinę sutartį, pokalbis virto kivirču. Jis mėgino jai pasakoti, kaip jiems būtų lengviau Amerikoje, ir kivirčas dar paaštrėjo. Jis manė, kad jie kraustosi iš proto. Įkalinti ir išprotėję. Du vienas kitą mylintys žmonės, sugniuždyti policijos, vyriausybės ir Irano sukeltos įtampos.

The Daily Insult moterims skirtame puslapyje išspausdino straipsnį apie vokietį psichologą, kuris pasakė, jog negražiems vyrams sekasi su gražiomis moterimis, nes jie būna dėmesingesni. „Tai turėtų būti gera žinia Salmano Rushdie slėptuvėje“, – spėjo laikraštis.

Jis pasikalbėjo su Frances D'Souza, kad reikėtų suburti jį remiančių parlamento narių grupę, kuri gintų jo bylą, o gal net prie jos prijungti keletą draugiškų lordų, kaip Richardas Rogersas. (Jis nepriklausė jokiai rinkimų apygardai, nes nebuvo galima atskleisti jo gyvenamosios vietos.) Jai ši mintis patiko. Po savaitės Markas Fisheris, leiboristų partijos meno reikalų atstovas, pakvietė jį į Bendruomenių rūmus išgerti su Dereku Fatchettu, Robino Cooko pavaduotoju, leiboristų partijos užsienio reikalų atstovu ir galimu užsienio reikalų ministru leiboristų vyriausybėje. Fatchettas jį išklausė su besikaupiančiu įniršiu ir pasakė: „Pažadu, kai ateisim į valdžią, vienas iš mūsų prioritetų bus išspręsti šią padėtį.“ Markas pažadėjo domėtis visais jo reikalų aspektais. „Kodėl, – mintyse sau įsispirdamas svarstė jis, – anksčiau nesugalvojau pasitelkti parlamento nario?“

Į kasmetinį A būrio vakarėlį jis nuvyko priešiškai nusiteikęs prieš vyresniuosius pareigūnus, tad išėjo, kai tik leido vakaro protokolas. Paskui jam buvo *leista* pavakarieniauti restorane su Caroline Michel ir Susan Sontag. Jis papasakojo Susan apie jų kūdikį, ir ji paklausė, ar jie ketina artimiausiu metu tuoktis. „Vesk ją, tu niekše! – šaukė Susan. – Be jos, gyvenime nieko geresnio neturi!“ Caroline pritarė: „Tikrai! Ko lauki?“ Atrodė, kad Elizabeth labai

smalsu išgirsti atsakymą į tą klausimą. Grįžęs namo jis atsišliejo į „AGA" viryklę ir ironiškai tarė: „Turbūt mums vertėtų susituokti." Kitą rytą, vos jam pabudus, Elizabeth paklausė: „Atsimeni, ką vakar pasakei?" Jis pastebėjo, kad jam tai malonu, ir tai jį nustebino. Po katastrofos su panele Wiggins jis manė, kad daugiau niekad nerizikuos vesti. Bet ir vėl pasiryžo, kaip toje dainoje, suteikti progą meilei.

Ji nenorėjo susituokti su nėščiosios pilvu. Tad galbūt jiems derėjo tuoktis vasarą, gimus kūdikiui, Amerikoje. Prieš kelias savaites jiems, tarsi kalėdinė dovana, buvo duotas *leidimas* priimti Richardo Eyre'o kvietimą pamatyti jo „Vyrukų ir lėlyčių" („Guys and Dolls") pastatymą Nacionaliniame teatre, o Elizabeth kelis mėnesius galėjo įsijausti į Adelaidės, „pagarsėjusios sužadėtinės", vaidmenį. Šį pokštą jis sugalvojo ne greičiau, nei imama karščiuoti.

BBC televizija mėgino ekranizuoti *Vidurnakčio vaikus* kaip penkių dalių mini serialą, bet projektas susidūrė su scenarijaus sunkumais. Rašytojui Kenui Taylorui, sėkmingai adaptavusiam *Karūnos brangakmenį* (*The Jewel in the Crown*), buvo daug sudėtingiau su visiškai kitokio pobūdžio *Vidurnakčio vaikais*. Alanas Yentobas paskambino ir pasakė: „Jeigu nori, kad pastatytume šį serialą, deja, manau, kad prisidėti teks ir tau." Serialo prodiuseris Kevinas Loaderis pažadėjo perduoti Kenui blogąją naujieną, bet taip ir neperdavė, tad nieko stebėtino, kad apie tai sužinojęs Kenas labai įpyko. Tačiau parašius naujuosius scenarijus, režisierius Tristramas Powellas jam pasakė, kad Markas Thomsponas, naujasis BBC2 vadovas, yra jais labai patenkintas ir ėmė „šimtu procentu remti projektą". Tai buvo gerai. Tačiau rimčiausi to projekto sunkumai kilo ne BBC viduje.

Pas jį atėjo taikytis nusiteikęs Rabas Connolly. Jis neigė, kad leiboristų parlamentarai daro kokį nors spaudimą Skotland Jardui, bet visko galėjo būti. „Manau, galim drąsiai teigti, kad daugiau tokių nesklandumų, kaip su McEwano kvietimu, nebeturėsit", – pasakė jis.

Ėjo fatvos metinių savaitė ir „superslapta" informacija, kurią jam perdavė Ponas Rytas ir Ponas Vakaras, pasirodė visuose laikraščiuose. „Jo apsauga buvo sustiprinta, – rašė *The Guardian* netiesą, – nes MI5 sužinojo apie jam gresiantį konkretų pavojaus šaltinį." Tuo tarpu dosnusis Sanei padidino siūlomą atlygį dar puse milijono dolerių. *The Times* atlygį už jo galvą pavertė savo pagrindiniu straipsniu, o vedamajame reikalavo, kad Britanija vadovautų ES, šiai užimant naują, tvirtesnę poziciją Irano atžvilgiu. Jis pats parašė

daug kur pasaulyje vėliau išspausdintą straipsnį ir jį pagrindė duodamas interviu CNN ir BBC, per kuriuos pasakė, kad jei taip būtų užsipultas koks nors „svarbiu" laikomas žmogus – Margaret Thatcher, Rupertas Murdochas, Jeffrey Archeris, – pasaulio bendruomenė nebūtų aštuonerius metus sėdėjusi bejėgiškai mekendama sudėjusi rankas. Todėl sprendimo trūkumas atspindėjo paplitusią nuomonę, kad kai kurių žmonių gyvybės – pavyzdžiui, triukšmadarių rašytojų gyvybės – buvo mažiau vertingos už kitas.

Tačiau jį ne tiek jaudino Iranas, kiek Zafaras. Šis išlaikė vairavimo egzaminą ir jie jam nupirko nedidelį automobilį, bet iki visiškos brandos jam dar buvo gan toloka. Automobilio teikiamas džiaugsmas jį paskatino elgtis maištingai. Zafaras nusižiūrėjo tokią Evie Dalton ir ėmė prieš ją vaidinti palaidūną. Jis išėjo iš namų anksčiau, pasakęs, kad visai klasei buvo paskirta papildoma anglų kalbos pamoka, idant ji spėtų išeiti visą kursą – kokiu nepriekaištingu melagiu jis patapo! Tai buvo fatvos padariniai, o jei šie padariniai būtų įsišakniję, tai būtų buvę nepakeliama. Į mokyklą paskambino mergina, apsimetusi Clarissa, ir pasakė, kad jis užrašytas pas gydytoją, todėl vėluos. Mokyklos administracija, pajutusi klastą, dėl viso pikto paskambino Clarissai, ir melas išaiškėjo. Clarissa pasikalbėjo su Evie motina Mehra, ir, žinoma, toji moteriškė, miela indė, buvo priblokšta.

Zafaras mokykloje pasirodė per pietus ir gerokai prisivirė košės. Tėvai paskyrė jam namų areštą ir gan ilgam atėmė automobilį. Tai, kad jis, žinodamas, jog tėvas puls į paniką dėl jo saugumo, nutarė tiesiog dingti, rodė, kaip smarkiai jis buvo paklydęs. Jis visad buvo geras ir rūpestingas berniukas. Tačiau dabar jis tapo paaugliu.

Jis nusivedė Zafarą pavakarieniauti, tik vienudu, ir tai padėjo. Jis suprato, kaip svarbu tai daryti nuolat, ir pasijuto kvailai nesusipratęs anksčiau. Zafaras nerimavo dėl savo naujojo brolio, jis sakė: „Tėti, tu būsi senesnis tėvas, jam augant jo gyvenimas bus labai keistas, kaip mano." Jis labai norėjo atsivesti savo Evie į namus Vyskupo gatvėje. Tačiau po dviejų savaičių ji jam sudaužė širdį. Evie, kuriai jis jautėsi artimas, nes jiedu abu buvo indų kilmės, jį paliko dėl jo geriausio draugo Tomo. „Betgi aš nemoku pykti ilgiau nei kelias valandas", – jaudinamai pasakė jis. Jis stengėsi likti jų abiejų draugas (ir jam pavyko; Evie ir Tomas liko vieni artimiausių jo draugų). Tačiau susiklosčiusi padėtis nedavė jam ramybės, o nuo to smarkiai nukentėjo jo mokslai. Jam reikėjo susiimti. Ant nosies buvo baigiamieji egzaminai.

Po dviejų savaičių Zafarui vėl buvo leista naudotis automobiliu ir jis kone išsyk pateko į avariją. Jis paskambino penkiolika po devintos ryto;

avarija įvyko vos išsukus iš Vyskupo gatvės, Viningtono kelyje, bet jo įkalintam tėvui nebuvo *leista* elgtis taip, kaip elgtųsi bet kuris tėvas, – pulti į įvykio vietą ir įsitikinti, kad jo sūnus sveikas. Jam teko likti drebėti savo kalėjime, o ieškoti Zafaro išvyko Elizabeth. Jaunuoliui pasisekė; sumušta nosis ir prakirsta lūpa, bet nebuvo nei kaklo traumos, nei lūžusių kaulų. Dėl avarijos buvo kaltas jis pats. Jis mėgino aplenkti į dešinę ketinantį sukti automobilį, atsitrenkė į jį ir nugriovė nedidelę sodo tvorelę. Vietos policija pasakė, kad jis galėjo ką nors užmušti, o už tai būtų buvęs pripaišytas chuliganiškas vairavimas (nors tuokart jis nebuvo tuo apkaltintas). Tuo tarpu Vyskupo gatvės namuose jo tėvo apsauga jam teikė moralinę pagalbą sakydama: „Na, jis per greit važinėdavo; pats prašėsi avarijos."

Jis paskambino Clarissai, o ši pranešė mokyklai. Tada jis paskambino smarkiai sukrėstam Zafarui ir mėgino telefonu parodyti savo rūpestį ir palaikymą, pasakojo nuvalkiotus dalykus apie gerą pamoką, kad dėl to jis tapsiąs geresniu vairuotoju ir taip toliau. „Turbūt, kai nueisiu į pamokas, jau skambės visa mokykla, – liūdnai tarė jis. – Keli vaikinai matė mane pravažiuodami." Tą savaitgalį jis labai pasitaisė, moteriškei, kurios tvorą nugriovė ir kuriai neišvengiamai remonto išlaidas padengs jo tėvas, jis parašė malonų laišką.

Zafaras sužinojo bandomųjų egzaminų rezultatus, jie buvo labai prasti. Du C ir vienas D iš anglų kalbos. Jis piktai pasakė Zafarui: „Jei tučtuojau nesiimsi mokytis, neįstosi į universitetą. Eisi kast griovių."

Jie baigė redaguoti indišką antologiją. Jis parašė prakalbą, kuri, jis pats suprato, Indijoje turėjo sulaukti kritikos, nes buvo politiškai nekorektiška, teigianti, kad įdomiausi Indijos rašytojų kūriniai šiais laikais yra rašomi anglų kalba. Jis praleido visą vakarą su Anita ir Kiranu Desai, aiškindamasis, ar tai tiesa. Jie sakė, kad ieško šiuolaikinio teksto hindi kalba, kurį galėtų išversti į anglų, bet nerado nieko vertingo. Kiti, su kuriais jis kalbėjosi, sakė, kad, žinoma, yra keli autoriai: Nirmalas Verma, Mahasveta Devi, pietuose galbūt O. V. Vijayanas ir Anantha Moorthy, bet apskritai tada nebuvo derlingiausi literatūros, parašytos Indijos *bhašomis*, laikai. Tad galbūt jo mintis buvo teisinga ar bent jau verta diskusijos, bet jis tikėjosi, kad ją užsipuls; taip ir buvo.

Praėjus dviem dienoms po to, kai jiedu su Elizabeth perdavė antologiją, policininkai vos nenušovė žmogaus.

*

Savo studijoje rašydamas *Žemę po jos kojomis* jis išgirdo baisingą triukšmą ir nubėgo laiptais žemyn, kur išvydo sutrikusią ir, derėtų pasakyti, kaltai atrodančią apsaugos komandą. Vienas maloniausių tuometinės apsaugos pareigūnų grupelės narių, žilaplaukis iškalbus ištįsėlis Mike'as Merrilas, netyčia iššovė. Valydamas ginklą jis nepastebėjo, kad apkaboje buvo likusi kulka. Ši perskriejo policininkų svetainę, perskrodė uždaras duris, perlėkė vestibiulį ir subjaurojo galinę sieną. Likimo dovana, kad tuo metu ten nieko nebuvo. Kulkos kelyje nepasitaikė specialiojo padalinio leidimą gavusi namų tvarkytoja Beryl (kuri, kaip paaiškėjo, buvo Dicko Starko meilužė; tuo metu, jis, žinoma, buvo vedęs); tądien ji nedirbo. Elizabeth buvo išėjusi, o Zafaras buvo mokykloje. Taigi, niekas nenukentėjo. Bet incidentas jį kažkuo pakeitė. Kas būtų buvę, jei vestibiuliu būtų ėjusi Elizabeth ar Zafaras? Po kelių mėnesių namie turėjo atsirasti kūdikis, o aplink skraidžiojo kulkos. Ten lankėsi jo draugai. Tai galėjo nutikti bet kuriuo metu. „Ginklams iš mano namų, – pareiškė jis garsiai, – teks dingti."

Mike'as buvo mirtinai persigandęs ir nesiliovė atsiprašinėjęs. Jį pašalino iš apsaugos komandos ir jis niekad nebegrįžo, o tai buvo netektis. Kitas naujosios apsaugos komandos pareigūnas Markas Edwardsas mėgindamas jį nuraminti pasakė:

– Ateityje ginklai bus valomi ir tikrinami prie išorinės namo sienos, niekados prie vidinių durų. Tai nutiko nesilaikant taisyklių.

– Aha, – atsakė jis, – tai kitąsyk jūs pramušit skylę namo šone ir gal nušausit kokį kaimyną? Ačiū, ne.

Jis taip jais pasitikėjo, kad niekad nė nepagalvojo, jog gali įvykti tokia klaida, bet kai tai nutiko, jo pasitikėjimas jau niekada nebegrįžo.

– Tai labai paprasta, – tarė jis, – aš nebepageidauju, kad mano namuose būtų ginkluotų žmonių.

Jo bylos ėmėsi naujas Skotland Jardo tūzas, detektyvas inspektorius Frankas Armstrongas (vėliau tapęs Tony Blairo asmeninės apsaugos pareigūnu ir laikinuoju komisaro patikėtiniu, „atsakingu už procedūrų vykdymą", kitaip sakant, iš esmės jis tapo Metropoliteno policijos šeimininku). Su Armstrongu buvo susitarta susitikti po mėnesio. „Negaliu taip ilgai laukti, – pasakė jis savo susigėdusiai komandai. – Noriu susitikti dabar pat."

Jis susisiekė su Rabu Connolly, ir šis atvyko į jo namus parengti oficialios ataskaitos. Jis pasakė Rabui, kad nenori pateikti skundo nei Mike'ui, nei kam kitam, bet tas įvykis jį įpareigojo imtis priemonių. Ginklai privalėjo dingti iš jo namų tučtuojau. Rabas jam vėl priminė nusibodusias kalbas

apie tai, kas bus, jei namai bus demaskuoti, kad „susirinktų labai gausios uniformuotų policininkų pajėgos", būtų uždaryta visa gatvė, ir nebeliktų apsaugos komandos, nes niekas „nebenorėtų to imtis". Tada jis pasakė: „Jei šiai operacija nuo pat pradžių būtų vadovavęs kas nors kitas, kas būtų priėmęs teisingus sprendimus, jums apskritai nereikėtų slėptis ir jūsų dabartinė padėtis būtų buvusi visiškai kitokia." Na, tai jam *gerokai* pataisė nuotaiką. Štai kaip su juo kalbėjosi policija. Jei jis užsinorėdavo vieno, jie atsisakydavo daryti ką nors kitą. Jei jis užsimanydavo to kito, jie imdavo spyriotis dėl to pirmojo. Ak, ir jei visa tai būtų buvę atliekama tinkamai nuo pat pradžių, tuomet dabar nebūtų taip blogai, bet kadangi dabar yra taip blogai, to jau nebeįmanoma atitaisyti.

Jis buvo priblokštas. Jo namuose iššovė ginklas. Netrukus turėjo grįžti Elizabeth. Jam reikėjo nusiraminti, kol ji neparvyko, kad galėtų su ja ramiai apie tai pasikalbėti. Jei jie abu būtų puolę į isteriją, nuo to nebūtų tapę nė kiek geriau. Jis privalėjo susivaldyti.

Frankas Armstrongas, vadovauti pratęs tankių antakių ir profesionaliai linksmos šypsenos vyras iš stuomens ir iš liemens, atvyko į jo namus su Rabu ir Dicku Starku.

Jis dėl kažko nerimavo. Susitikti aptarti Rushdie apsaugos problemų paprašė pono Antono draugas Ronnie Harwoodas, senas vidaus reikalų ministro Michaelo Howardo bičiulis.

– Ko jūs norite? – pasiteiravo Frankas Armstrongas.

– Ko gero, kad man būtų leista gyventi bent kiek oriau, – atsakė jis. – Ir pasakyti, kad mes privalom turėti veiksmų planą, jei namai būtų demaskuoti. Tai turi būti politinis ir procedūrinis sprendimas. Noriu, kad visi atkreiptų į šį kausimą dėmesį ir jį apmąstytų. Tą patį sakiau leiboristų vadovybei ir Ronnie tą patį perduos Michaelui Howardui.

Viskas buvo surišta su politika. Supratęs, kad jis turi šiokių tokių politinių „galių", Armstrongas tapo sukalbamesnis, netgi pagarbesnis. Jis pasakė, kad padalinys pritaria jo prašymui, kad jo nuosavybėje nebūtų ginkluotų pareigūnų. Jis turėjo pasiūlymą.

– Jei jūs pasiruošęs pasisamdyti pensinio amžiaus padalinio pareigūną arba vairuotoją, kuris jums dirbtų, gal netgi jūsų pažįstamą pareigūną, mes galbūt galėtume pasišalinti iš jūsų namų ir perleisti atsakomybę už jūsų asmeninį judėjimą tam asmeniui, ir pasiūlyti jums savo apsaugos paslaugas tik jums rodantis viešose erdvėse.

„Taip! – išsyk pagalvojo jis. – Taip, prašyčiau, kuo greičiau!“

– Gerai, – tarė Armstrongas. – Nuo to galim pradėti dirbti.

Jis pasikalbėjo su Franku Bishopu, Šnabždančiuoju Franku, kriketo mylėtoju, geruoju apsaugos pareigūnu, su kuriuo jiedu su Elizabeth užmezgė artimiausius santykius. Frankas buvo beišeinąs į pensiją ir buvo už tokį darbą. Dennisas Arklys jau taip pat buvo arti pensijos, tad jį galima buvo pasisamdyti papildomai, kaip atsarginį žmogų, galintį pakeisti Franką, šiam susirgus ar atostogaujant. „Žinoma, turėsiu dėl to pasitarti su žmona“, – pasakė Frankas, bet tai buvo savaime suprantama.

Frances D'Souza turėjo „drauguži iš MI6“, kuris jai pasakė, kad šnipai seniai žino, apie Elizabeth nėštumą ir dėl to jiems buvo likę „daugiausiai treji metai išspręsti padėtį“. Mintis apie tai, kad jų kūdikis daro įtaką politiniams sprendimams, vertė jį šypsotis. Frances draugužis pasakė, kad MI6 Užsienio reikalų ministerijai pateikė duomenų apie Irano terorizmo mastus, „dešimteriopai didesnius už visų kitų, Saudo Arabijos, Nigerijos ir ko tik nori“, o dėl tos priežasties Britanijos vyriausybė sutiko, kad nebėra reikalo nuolaidžiauti Iranui, „kritinis dialogas“ buvo nesąmonė, ir visos investicijos bei prekybiniai santykiai su ta šalimi privalo būti nutraukti. Prancūzija su Vokietija buvo kliuviniai, bet MI6 tikėjo, kad naujoji „tvirta pozicija parklupdys mulas per kokius porą metų“. „Nepamatęs nepatikėsiu“, – pagalvojo jis.

Ir kaip visad – milžiniško juodvarnio, to angelo naikintojo, sparnų plakimas šalimais. Andrew paskambino pranešti, kad Allenas Ginsbergas serga jau nebeoperuojamu kepenų vėžiu ir jam liko gyventi mėnuo. Tada dar blogesnė žinia. Paskambino Nigella. Johnas Diamondas susirgo gerklės vėžiu. Gydytojai mėgino teikti vilčių. Jis buvo „išgydomas, kaip odos vėžys, tik iš vidaus“, pasitelkus radioterapiją. Prieš septynerius metus nuo jo buvo sėkmingai išgydytas Seanas Connery. „Jaučiuosi labai nesaugiai“, – liūdnai guodėsi Nigella.

Jis žinojo, ką reiškia jaustis nesaugiai.

Isabel Fonseca, pasišnekėjusi su Elizabeth, pasiūlė jų vestuvėms gražų jos motinos sodą Rytų Hamptone su kvaitinančiu rožinių levandų lauku ir už jo atsiveriančiu violetiniu ir baltu kosmosu, o tai skambėjo nuostabiai. Bet po kelių dienų Elizabeth pasielgė kaip dauguma žmonių – jam išvykus perskaitė jo dienoraštį, iš kurio sužinojo apie jo dieną Paryžiuje su Caroline

Lang, tad jiems teko, kaip ir visiems kitiems, skausmingai pasikalbėti, nes jis privertė Elizabeth pasijusti nelaimingą ir *nesaugią*.

Jie kalbėjosi dvi dienas ir po truputį, vis atkrisdama, ji pamažu ėmė su tuo susitaikyti.

– Kadaise taip pasitikėjau tavimi, – sakė ji, – maniau, kad tarp mūsų negali niekas įsiterpti.

Kitąkart pasakė:

– Nebenoriu, kad mūsų santykius daugiau kas nors gadintų. Manau, tai mane pražudytų.

O dar kitąkart:

– Man tapo labai svarbu susituokti, nes tada tu nebebūsi man neištikimas.

– Turi omeny santuokoje?

– Taip.

Jai sapnavosi jo neištikimybė, o jis sapnavo, kaip ekologinio maisto krautuvėje susitinka Marianne ir iš jos pareikalauja grąžinti jo daiktus. „Niekad jų neatiduosiu“, – pareiškia ji ir nueina su savo vežimėliu.

Užeidavo šoko, skausmo, raudų ir pykčio banga ir nuslūgdavo. Jai buvo belikęs mėnuo iki gimdymo. Ji nusprendė, kad ateitis svarbesnė už praeitį. Ir jam atleido ar bent jau sutiko atleisti.

– Ką, tavo manymu, tavo mama turėjo vietoj atminties, kad sugebėjo sugyventi su tavo tėvu?

– Užmarštį

– Ir man jos reikia.

Prasidėjo visuotiniai rinkimai, ir pagal visus, išskyrus vienos įtartinos apklausos, duomenis leiboristai pirmavo prieš konservatorius dvidešimčia nuošimčių. Po ilgos slogios torių epochos pasklido džiaugsmingesnių nuotaikų. Likus kelioms dienoms iki Blairo pergalės, Zafarui prasidėjo baigiamųjų egzaminų sesija, ir jo tėvai laikė už jį špygas, o Rabas Connolly pranešė, kad pereina saugoti ponios Thatcher, ir jį pakeis Paulas Topperis, iš pažiūros protingas, malonus, uolus ir kiek nuosaikesnis už Rabą. Tuo tarpu Europos Sąjunga pasiūlė grąžinti ambasadorius į Iraną be jokių garantijų dėl fatvos. Iranas, būdamas be galo ciniškai sumanus žaidėjas, manais negrąžino *savo ambasadorių* ir „tuokart“ neįsileido Vokietijos pasiuntinių, nes tiesiog taip norėjo. Jis nusigręžė nuo politikos ir nuėjo į pirmąjį ir labai smagų BBC kanalui parašytų *Vidurnakčio vaikų* scenarijų skaitymą.

Žurnalistai šniukštinėjo žinių apie kūdikį, dauguma jų buvo įsitikinę, kad vaikelis jau gimęs. *The Evening Standard* paskambino Martinui Amisui: „Ar jau buvot jo aplankyti?“ Jam atrodė, kad laikyti tai paslaptyje yra absurdiška, bet Elizabeth tuo klausimu pritarė policijai. Tuo tarpu jie nusižiūrėjo patinkantį vardą. Milanas, taip, kaip Kundera, bet tas vardas taip pat buvo indiškos kilmės, iš veiksmažodžio *milana*, maišytis, mišti arba susilieti; dėl to *Milanas* – susimaišymas, susiliejimas, susivienijimas. Gana pritinkamas vardas berniukui, kuriame susivienijo Anglija ir Indija.

Tada atėjo rinkimų diena, ir niekas nebesidomėjo jų kūdikiu. Jis sėdėjo namie ir negalėjo balsuoti, nes vis dar negalėjo prisiregistruoti neatskleisdamas savo adreso. Jis perskaitė laikraštyje, kad netgi benamiams buvo suteikta išimtis, leidžianti atiduoti savo balsus; tačiau jam išimties nebuvo. Jis atsiribojo nuo erzinančių minčių ir aplankė savo draugų rinkimų nakties vakarėlius. Vakarėlį vėl surengė Melvynas Braggas ir Michaelas Footas, ir tuokart jis nesibaigė tragišku nusivylimu. Teisininkė Helena Kennedy ir jos vyras chirurgas Iainas Hutchisonas taip pat ištaisė vakarėlį. Pasirodė rezultatai: didžiule persvara laimėjo Blairo „New Labour“ partija. Džiaugsmas buvo beribis. Vakarėlio svečiai pasakojo apie vienas su kitu metro vagonuose besišnekučiuojančius nepažįstamus žmones – Anglijoje! – ir apie dainuojančius taksistus. *Dangus vėl giedras*. Atgimė optimizmas, neišsemiamų galimybių nuojauta. Buvo laukiama taip reikalingos socialinės rūpybos reformos, penkių milijardų svarų naujiems komunaliniams butams, kurie pakeistų per Thatcher valdymo metus privačiam sektoriui išparduotus socialinius būstus, be to, buvo žadama į Britanijos teisinę sistemą inkorporuoti Europos žmogaus teisių konvenciją. Likus keliems mėnesiams iki rinkimų viename meno apdovanojimų renginyje jis pasiūlė Blairui, kuris, anot gandų, nesidomėjo menais ir pats teigė skaitantis tik knygas apie ekonomiką ir politines biografijas, pripažinti menų naudą Britanijos visuomenei, suvokti, kad menai kuria „nacionalinę vaizduotę“. Blairas atsakė, kad „New Labour“ partijos užduotis yra žadinti tautą *savąja* vaizduote, ir tąnakt, rinkimų pergalės spindesyje, buvo įmanoma jo atsakymą palaikyti ne šiaip išsisukinėjimu. Tikrovė galėjo palaukti iki ryto. Po daugelio metų, Baracko Obamos rinkimų į Amerikos prezidentus naktį, jis vėlei pasijuto taip pat.

Po dviejų dienų išaušo trys tūkstantoji fatvos diena. Elizabeth atrodė išskirtinai gražiai, gimdymo diena buvo jau čia pat. Į Clarissos automobilį įsilaužė vagys ir pavogė jos lagaminą su visomis kreditinėmis kortelėmis bei

Zafaro aukinius nuo saulės, kurie, akivaizdu, vagiui krito į akį. Tą vakarą jie nuėjo į laikraščio *The Observer* pergalės vakarėlį, surengtą Tony Blairo garbei „Bleeding Heart Crypt“ restorane, į sueigą, kurią laikraščio apžvalgininkas Willas Huttonas pavadino „kolektyviniu palaiminimu“. Vakarėlyje jį šiltai sutiko ir į draugų ratą priėmė naujasis blairininkų elitas – Gordonas Brownas, Peteris Mandelsonas, Margaret Beckett, dvi Tesės: Tessa Blackstone ir Tessa Jowell.

Ten dalyvavo Richardas ir Ruthie Rogersai, Neilas ir Glenys Kinnockai. Neilas prisitraukė jį prie savęs ir sušnabždėjo į ausį: „Dabar tegul viską daro šitie šmikiai.“ Taip, išties. „Jo“ pusė vėl grįžo į valdžią. Kaip mėgdavo sakyti Margaret Thatcher: „Džiūgaukim.“

Pakeliui į pergalės vakarėlį Dickas Starkas jam įteikė laišką nuo Franko Armstrongo, kuriame buvo prašoma „permąstyti“ savo planus. Jis nenorėjo, kad būtų paviešinta žinia apie kūdikio gimimą, manė, kad vedybos – prasta mintis, jis nenorėjo, kad Elizabeth vardas atsidurtų jųdviejų redaguotoje knygoje. Vienas gėdingiausių jo gyvenimo aspektų buvo tas, kad policininkai manėsi galintys taip su juo kalbėti. Armstrongui jis nusiuntė santūrų atsakymą. Parašė, kad policijos strategija privalo būti kuo žmogiškesnė ir padoresnė.

Jis padarė klaidą sutikęs dalyvauti CNN kanalo laidoje „Q&A with Riz Khan“, nes klausimai buvo išvien priešiški. Iš Teherano jo milijonąjį kartą buvo paklausta, ar jis „žino, ką daro“, o vyras iš Šveicarijos paklausė: „Kaip jūs, įžeidęs britus, Thatcher ir karalienę, galite gyventi Anglijoje?“, o iš Saudo Arabijos paskambinusi moteris pasakė: „Niekam nevertėtų kreipti į jus jokio dėmesio, nes mes visi žinom, kas yra Dievas“, be to, jo nuolat buvo klausiama: „Kokia gi jums buvo nauda iš tos knygos? Kokią naudą ji jums atnešė?“ Jis stengėsi atsakyti į visus klausimus žaismingai, su gera nuotaika. Toks jau buvo jo likimas, į priešiškumą atsakyti su šypsena.

Suskambo jo telefonas. Moteris iš *The Daily Express* tarė: „Kaip suprantu, jus derėtų pasveikinti, o ir jūsų partnerė laukiasi kūdikio.“ *The Sunday Times* jam atsiuntė pranešimą faksu. „Girdėjome, kad susilaukėte kūdikio! Sveikiname! Svarbus įvykis! Žinoma, saugumo sumetimais mes neminėsime motinos vardo, bet (a) kaip jums pavyks būti tėvu? (b) ar dabar jums bus skirta dar daugiau apsaugos?“ Armstrongo pageidavimas laikyti kūdikį paslaptyje buvo absurdiškas, ir jis troško, kad Elizabeth taip pat nebūtų linkusi taip slapukauti. Jis manė, kad, po šimts, jie turėtų būti atviresni šiuo klausimu, tuomet ir kalbų būtų mažiau. Spauda, pajutusi, kad nuo jos kaž-

kas slepiama, tik dar labiau praalksta. Kitą dieną *The Express* išspausdino straipsnį, nors Elizabeth vardo neminėjo. Koks skirtumas? – pagalvojo jis. Jis džiaugėsi, kad tai pakliuvo į viešumą, o pats straipsnis buvo teigiamas ir geranoriškas. Viena paslaptimi mažiau. *Puiku*. Tačiau Elizabeth supyko, ji dar labiau įsitempė. Jie nebesuprato vienas kito sakinių, nebesuprato vienas kito intonacijų, riejosi dėl niekniekių. Atsibudęs ketvirtą ryto jis pastebėjo, kad ji verkia. Ji jaudinosi dėl Carol sveikatos. Baiminosi, kad jos vardas pateks į laikraščius. Liūdėjo dėl jo neištikimybės. Apskritai dėl visko nerimavo.

Ir štai tarsi užsakyta seną giesmelę uždainavo Helen Hammington. Ji sakė, kad jei namus demaskuos, apsaugos kaina patrigubės. „Tačiau pagal paskutinę analizę ir remiantis jūsų prašymu, Džo, su sąlyga, kad suprantat, jog sprendimas neatšaukiamas, mes pasirengę įvykdyti jūsų planą ir nebeskirti jums apsaugos komandos, o jūsų pasirinkta Franko Bishopo kandidatūra buvo patvirtinta.“ Bent jau toji dalis buvo gana konstruktyvi. Tačiau paskui jos kalba ėmė prastėti: „Mes nenorėtume, kad Elizabeth vardas atsidurtų toje jūsų antologijoje, – pasakė ji. – Tai, atvirai sakant, varo mums šiurpą. Gal tai vis dar galima būtų atšaukti? Gal jos vardą galima užtepti?“ Jis pasakė, kad tai būtų tiesus kelias viešo skandalo link. „Ją gali imti sekti, – sakė naujokas Paulas Topperis. – Jei man praneštų, kad Elizabeth gyvena su jumis, pasitelkęs vieną ar kelis vyrus, galėčiau jus rasti per vieną dvi savaites.“ Jis stengėsi išlikti ramus. Paaiškino, kad pradėtas saugoti jis dar buvo vedęs, o jo žmonos vardas buvo gerai žinomas, jos nuotraukos buvo visų laikraščių pirmuosiuose puslapiuose, bet, nepaisant to, ji kuo ramiausiai išeidavo iš įvairiausių jo slėptuvių ir į jas grįždavo, ir policija dėl to nesuko sau galvos. O dabar jis turėjo sužadėtinę nelabai žinomu vardu, jos nuotraukos nė karto nebuvo paviešintos. Daryti iš to bėdą buvo neprotinga.

Tada jis pasakė dar daugiau. Jis pasakė: „Aš teprašau šiai britų šeimai leisti gyventi savo gyvenimą ir auginti savo vaiką.“ Jis taip pat pridūrė: „Negalit prašyti žmonių nebūti tokių, kokie jie yra, ir nesielgti taip, kaip jie elgiasi. Negalit tikėtis, kad Elizabeth atsisakys parašyti savo vardą prie jos atlikto darbo, ir privalot susitaikyti su tuo, kad mūsų vaikas gims, užaugs, turės draugų ir lankys mokyklą; jis turės teisę į normalų gyvenimą.“

„Apie visa tai, – tarė Helen, – yra diskutuojama pačiuose aukščiausiuose Vidaus reikalų ministerijos sluoksniuose.“

*

Per 1997-ųjų gegužės 24-osios Irano prezidento rinkimus „oficialus kandidatas“ Ali Akbaras Nateqas-Nouri buvo sutriuškintas „nuosaikiojo“, „reformatoriaus“ Mohammado Khatami. Per CNN Irano merginos reikalavo žodžio laisvės ir geresnės ateities savo vaikams. Ar jos to sulauks? Ar jis to sulauks? Ar nauja Irano ir Britanijos valdžia išspręs šią problemą? Atrodė, kad Khatami mėgina užimti egzistavusią sistemą reformavusio Gorbačiovo poziciją. Tai galėjo būti neveiksminga, kaip atsitiko su „Galsnost“ ir „Perestroika“. Jam buvo sunku džiūgauti dėl Khatami. Jis jau buvo matęs pernelyg daug nepasiteisinusių vilčių.

Gegužės 27-ąją, antradienį, ketvirtą valandą popiet Elizabeth nuėjo pasirodyti ginekologui ponui Smithui. Grįžus, maždaug penkiolika po šešių vakaro, jai prasidėjo labai tankūs sąrėmiai. Jis perspėjo apsaugos komandą, čiupo jau savaitę miegamajame gulinčią paruoštą rankinę, ir juos išvežė į Padingtono Šv. Marijos ligoninės „Lindo“ skyrių ir ten išskyrė laisvą kampinę palatą, pažymėtą 407-uoju numeriu, kurioje, kaip jiems pasakė, abu savo sūnus pagimdė princesė Diana. Gimdymas vyko sparčiai. Elizabeth norėjo pamėginti pagimdyti be vaistų ir jai, kaip įprasta užsispyrusiai, tai pavyko, nors nuo gimdymo naštos ji tapo nebūdingai irzli. Tarp sąrėmių ji liepė jam masažuoti jai nugarą, o vos jiems vėl prasidėjus ji jo neprisileido ir reikalavo dingti iš akių. Vieną akimirką ji juokingai užriko ant pribuvėjos Eileen: „Tavo kvepalai mane vemt verčia, jie šlykštūs!“ Eileen labai paslaugiai, nė kiek nesiskųsdama, nuėjo nusiprausti ir persirengti.

Jis pažvelgė į laikrodį ir pagalvojo: „Jis gims vidurnaktį.“ Bet galiausiai berniukas gimė aštuoniomis minutėmis anksčiau. Likus aštuonioms minutėms iki vidurnakčio gimė Milanas Luca Westas Rushdie, trijų kilogramų keturiasdešimt dviejų gramų svorio, didžiulėmis pėdomis ir plaštakomis, plaukais apžėlusia galva. Gimdymas nuo pradžių iki pabaigos užtruko vos pusšeštos valandos. Tas berniukas labai norėjo išsiveržti, ir pagaliau pasirodė – drėgnas gulėjo motinai ant pilvo, ant kaklo ir pečių susiraičiusia pilka virkštele. Jo tėvas nusivilko marškinius ir priglaudė sūnų sau prie krūtinės.

– Sveikas atvykęs, Milanai, – tarė jis savo sūnui. – Šis pasaulis su visais savo džiaugsmais ir vargais laukia tavęs. Gyvenk jame laimingas. Telydi tave sėkmė. Esi nauja mūsų meilė.

Elizabeth paskambino Carol, o jis paskambino Zafarui. Kitą dieną, pirmąją Milano gyvenimo dieną, jį aplankė brolis ir „netikri dėdės“ Alanas Yentobas (kad galėtų atvykti, jis pakeitė planus BBC televizijoje) ir Martinas

Amisas, kuris atvyko su Isabel, jų dukra Fernanda ir Martino sūnumi Jacobu. Buvo saulėta diena.

Specialiojo padalinio pareigūnai taip pat džiaugėsi. „Mūsų pirmasis vaikas“, – sakė jie. Iki tol nė vienas jų saugomas žmogus nesusilaukė vaiko. Tai buvo pirmasis Milano pirmūno titulas – jis buvo A būrio kūdikis.

Jis padėjo Billui Bufordui surinkti medžiagą specialiam Indijai skirtam *The New Yorker* numeriui, kuriam buvo surengta ir bendra Indijos rašytojų fotosesija. Jis atsidūrė Islingtono rajono studijoje su Vikramu Sethu, Vikramu Chandra, Anita Desai, Kiranu Desai, Arundhati Roy, Ardashiru Vakilu, Rohintonu Mistry, Amitu Chaudhuri, Amitavu Ghoshu ir Romeshu Gunesekera (niekas negalėjo paaiškinti, kodėl Šri Lankos rašytojas buvo priskirtas prie jų, bet tiek jau to, Romeshas buvo šaunus vyrukas ir geras rašytojas). Fotografas Maxas Vadukulas turėjo padaryti nepaprastą nuotrauką. Kaip Billas paskui rašė, Vadukulas buvo „pasiryžęs suvaryti nesutariančią grupelę į kadrą. Rezultatai iškalbingi. Vadukulo nuotraukų šūsnyje yra variacijų nebylios panikos tema. Galima pamatyti drovių, smalsių, žaismingų žvilgsnių.“ Jam pačiam būrys pasirodė iš esmės geranoriškas, nors Rohintonas Mistry (truputį) ir Ardu Vakilas (kiek smarkiau) sukritikavo Amitą Chaudhuri už stereotipinį požiūrį į parsų bendruomenę, kurį Amitas išreiškė vienos Rohintono knygos recenzijoje. Amitas buvo vienintelis iš vienuolikos rašytojų, nėjęs paskui vykusių pietų restorane „Granita“, Aukštutinėje gatvėje, kur Blairas su Brownu pasirašė legendinį tarpusavio susitarimą. Paskui jis pasakė Billui: „Supratau, kad aš prie tos grupės nepriklausau. Jie ne mano sukirpimo žmonės.“ Po daugelio metų Arundhati Roy, duodama interviu Amitavai Kumarui, prisipažino, kad tie rašytojai buvo ir ne jos sukirpimo. Ji pasakojo Kumarui, kad prisimindama tą dieną „ima kikenti“: „Manau, visi truputį baidėsi vienas kito. Buvo neišsakytų ginčų, purkštavimo ir bambėjimo. Buvo atšiauraus mandagumo. Visi jautėsi truputį nejaukiai... Šiaip ar taip, manau, kad nė vienas iš tos nuotraukos nesijautė priklausantis prie to paties „būrio“ kaip ir jo kaimynas.“ Jis prisiminė, kad ji buvo gana draugiška ir džiaugėsi būdama su visai kitais. Bet, matyt, jis neteisingai suprato.

Praėjus kelioms dienoms po fotosesijos, jis nuėjo į knygos *Mažmožių Dievas* išleidimo vakarėlį, nes jam buvo malonu susipažinti su jos autore ir padėti atšvęsti jai svarbų įvykį. Panelę Roy jis sutiko atšiauresnės nuotaikos. Tą rytą *The New Yorker* pasirodė jos romano recenzija, kurią parašė Johnas Updike'as, ir iš esmės ji buvo teigiama, ne dešimt iš dešimt, bet galbūt aštuoni

su puse. Šiaip ar taip, kaip pirmajai knygai, tai buvo puiki recenzija rimtame leidinyje, parašyta amerikiečių literatūros didžiūno.

– Matei? – paklausė jis jos. – Turėtum labai didžiuotis.

Panelė Roy žavingai gūžtelėjo.

– Taip, mačiau, – atsakė ji. – Tai ką?

Tai nustebino ir tam tikra prasme padarė įspūdį.

– Ne, Arundhati, per šaltai reaguoji, – pasakė jis jai. – Tau nutiko nuostabus dalykas. Tavo pirmasis romanas sulaukė fantastiškos sėkmės. Pirmoji sėkmė yra pati saldžiausia. Turėtum ja mėgautis. Nebūk tokia ledinė.

Ji pažvelgė jam tiesiai į akis.

– Aš pakankamai ledinė, – atsakė ji ir nusigręžė.

Po įžanginių jos leidėjo Stuarto Proffitto liaupsių, ji ėmė ilgai, slogiai skaityti, ir sėkmingai po insulto sveikstantis Robertas McCrumas sušnabždėjo: „Penki iš dešimties." Automobiliu grįžtant namo, apsaugos pareigūnas Paulas Topperis pasakė: „Po leidėjo prakalbos buvau nusiteikęs įsigyt tą jos knygą, bet kai ji ėmė skaityti, persigalvojau."

Iš ligoninės grįžo Elizabeth su Milanu, ir Caroline Michael užsuko atnešti „jūsų antrojo kūdikio", išleistų *Klasikinių Indijos raštų* (*Vintage Book of Indian Writing*) (vėliau Jungtinėse Valstijose išleistų *Indijos ornamentų* (*Mirrorwork*) pavadinimu). Už apsaugos burbulo ėmė sklisti kalbos apie Milano gimimą. *The Evening Standard* išspausdino straipsnį, kuriame paminėjo jo vardą. Policija vis dar labai nerimavo, kad į laikraščius papuls Elizabeth vardas, tad iš paskutiniųjų stengėsi, kad taip nenutiktų. Kol kas jos vardas spaudoje nebuvo pasirodęs. Jį vėl nusivežė į Šnipų tvirtovę, kur Ponas Vakaras ir Ponas Rytas taip pat nerimavo dėl Elizabeth ir Milano. Tačiau jie pasakė, kad „konkretus pavojaus šaltinis" išardytas. Detalių nepateikė. Jis prisiminė *velniškai galingą kumštį* ir vylėsi, kad darbas buvo atliktas kaip reikiant. Ar tai reiškė, kad jam neberiekia baimintis dėl nužudymo plano? „Mes to nesakėm, – paprieštaravo Ponas Vakaras." „Vis dar yra rimtų priežasčių nerimauti", – pritarė Ponas Rytas. *Ar galit man įvardyti tas priežastis?* „Ne, – atsakė Ponas Vakaras." *Supratau. Sakote, kad negalite.* „Būtent, – tarė Ponas Rytas. – Bet per jūsų kelionę į Daniją jums grėsęs konkretus pavojus, – pasakė Ponas Vakaras, – buvo sugniuždytas." *Norit pasakyt, kad Kopenhagoje man iš tikrųjų grėsė konkretus pavojus?* „Grėsė", – atsakė Ponas Vakaras. *Tai kodėl man nieko nesakėte?* „Privalėjom apsaugoti informatorių", – paaiškino Ponas Rytas. „Jūs galėjot prasitarti žiniasklai-

dai, kad apie tai žinote." Kai šnipams teko rinktis, ar saugoti informatorių, ar jį, jie pasirinko pirmąjį.

O *The Daily Insult* ruošėsi spausdinti straipsnius apie tai, kad Milano gimimas pareikalaus dar daugiau valstybės lėšų. (Jo apsaugos biudžetas nepadidėjo.) Jis pasiruošė straipsnių RUSHDIE VAIKAS KAINUOS MOKESČIŲ MOKĖTOJAMS BEGALĘ PINIGŲ antplūdžiui. Tačiau pasirodė kitoks straipsnis: RUSDHIE ŠANTAŽUOJA BBC. Pasirodo, jis kenkė *Vidurnakčio vaikų* projektui, keldamas jam absurdiškai didelius finansinius reikalavimus. Buvo nurodomos sumos, dukart viršijančios jam mokamą atlygį. Jis nurodė savo teisininkams iškelti ieškinį *The Daily Insult*, ir po kelių savaičių jų vadovai pasidavė ir išspausdino atsiprašymus.

Jie nuėjo į Marilebono metrikacijos biurą ir kai tik įregistravo jo gimimą ir vardą, Elizabeth visiškai palūžo, nes jo pavardė buvo ne su brūkšneliu – West-Rushdie – o tiesiog Rushdie. Vos prieš dieną ji jam džiaugėsi, kaip bus malonu visiems sakyti, kad jo vardas yra Milanas Rushdie, tad jis to visai nesitikėjo. Jie daugelį kartų buvo aptarę pavardės klausimą ir jam atrodė, kad jiedu buvo dėl to susitarę jau prieš kelis mėnesius. Tada ji ėmė sakyti tramdžiusi savo tikruosius jausmus, nes „tau tai būtų nepatikę". Visą likusią dieną jos buvo neįmanoma paguosti, ji buvo prislėgta. Kitą dieną buvo penktadienis, trylikta, ir ji vis dar buvo pikta, nusiminusi ir laidėsi kaltinimais. „Kaip puikiai mums sekasi griauti mums suteiktą laimę", – užsirašė jis dienoraštyje. Jis buvo sukrėstas ir siaubingai nusiminęs. Tai, kad tokio ramaus būdo moterį ištiko visiškas emocinis krachas, bylojo, jog viskas yra daug rimčiau, nei atrodė iš pažiūros. Ties isterijos riba laviruojanti Elizabeth buvo visai kita moteris, nei jo pažinota septynerius metus. Visos kauptos abejonės, baimės ir nerimas ėmė iš jos tiesiog veržte veržtis. Trūkstamas brūkšnelis tebuvo „Makgafinas" – dingstis, kuri atskleidė tikrąją, slaptąją jos jausmų istoriją.

Jai buvo užspaustas nervas ir staiga ji pajuto stiprų skausmą. Ji tol nepaisė jo maldavimų pasirodyti gydytojui, kol skausmas taip sustiprėjo, kad ji tiesiog nebegalėjo pajudėti. Tarp jų kibirkščiavo įtampa ir jis jai kiek per ūmiai pasakė:

– Štai kaip tu tvarkaisi su skausmu. Visiems, kas tau nori padėti, liepi užsikišti ir dingti tau iš akių.

Ji ėmė ant jo pasiutusiai rėkti:

– Imsi kritikuot mano gimdymą?

„Ne, ne, tik jau ne tai, – pagalvojo jis. – Mes negalim taip elgtis vienas su kitu." Kai jiedviem užvis labiau reikėjo suartėti, tarp jų atsivėrė plati praraja.

Tėvo dienos proga jis gavo atviruką su aštuoniolikmečio Zafaro delno kontūru, o viduje – aštuoniolikos dienų sulaukusio Milano delno kontūru. Tai tapo viena iš jo didžiausių brangenybių. O paskui jiedu su Elizabeth susitaikė.

Zafarui jau buvo aštuoniolika. „Aš besąlygiškai didžiuojuosi šiuo jaunuoliu, – rašė jis dienoraštyje. – Iš jo išaugo šaunus, doras, drąsus vyras. Jo prigimtinis mielumas, švelnumas, romumas išliko nenukentėję. Jis apdovanotas visam gyvenimui. Milano gimimą jis pasitiko maloningai, ir, regis, su nuoširdžiu susidomėjimu. Ir mes vis dar palaikome tokius gerus santykius, kad jis patiki man savo asmeninius jausmus – tokie artimi mudu su mano tėvu nesugebėjome būti. Ar jam pavyks įstoti į universitetą? Jo likimas yra jo paties rankose. Bet jis bent jau žino, visad žinojo, kad yra karštai mylimas. Mano suaugęs sūnus."

Sukaktuvininkas atėjo iš ryto ir jam buvo įteikta gimtadienio dovana – automobilio radijas – ir laiškas, kuriame buvo parašyta, kaip jo tėvas didžiuojasi juo, jo drąsa ir kilnumu. Jis perskaitė laišką ir susijaudinęs tarė: „*Tai* labai malonu."

Jis rašė ir kalbėjo, ginčijosi ir kovojo. Niekas nesikeitė. Na, pasikeitė vyriausybė. Jam teko sudalyvauti puikiame susitikime su Dereku Fatchettu, tuometiniu Robino Cooko pavaduotoju Užsienio reikalų ministerijoje, ir, palyginti su senaisiais torių laikais, galima buvo pastebėti didžiulį nuotaikų pasikeitimą. „Su jūsų byla mes dirbsime ryžtingai", – pažadėjo Fatchettas ir pridūrė, kad padės panaikinti draudimą keliauti į Indiją, padės susitarti su „British Airways" ir apskritai visokeriopai padės. Staiga jis pajuto, kad vyriausybė palaiko jo pusę. Kas galėjo pasakyti, ar tai ką pakeis? Iš naujojo Irano režimo nesigirdėjo nieko daug žadančio. Nuo naujojo „nuosaikiojo" prezidento Khatami jam atėjo gimtadienio sveikinimas: „Salmanas Rushdie netrukus mirs."

Jam paskambino Laurie Anderson ir paklausė, ar jis yra parašęs tekstų apie ugnį. Ji rengė pasirodymą vakarui, kuris buvo skirtas surinkti lėšų labdaros organizacijos „War Child" vaikų ligoninės statyboms, ir buvo paruošusi fantastišką vaizdo įrašą su ugnimi, kuriam reikėjo žodžių. Jis sujungė atskiras *Šėtoniškų eilių* skyriaus „Londonas dega" dalis. Laurie įkalbėjo Brianą Eno įrašyti keletą garso fragmentų, kuriuos, jam skaitant, ji ketino leisti iš už nedidelio pulto užkulisiuose. Repeticijai laiko nebuvo, tad jis tiesiog išėjo į sceną ir ėmė skaityti, už nugaros liepsnojant nufilmuotai ugniai ir

Laurie leidžiant Eno muziką, garsas nenuspėjamai stiprėjo ir tilo, o jis tomis bangomis turėjo slysti tarsi nutrūktgalvis banglentininkas ar riedlentininkas, keldamas ir slopindamas savo balsą, šlifavo bordiūrą. Tai buvo vienas iš maloniausių jo užsiėmimų. Jo pasižiūrėti atėjo Zafaras su mergina vardu Melissa, jis pirmąsyk girdėjo, kaip skaito jo tėvas, o paskui pasakė: „Keletą kartų sumikčiojai, be to, per daug kruti; tai blaško", bet, rodės, kad apskritai jam patiko.

Jie nuėjo vakarienės į Antonios Fraser ir Haroldo Pinterio namus, ir Haroldas ilgai laikė Milaną savo glėbyje. Galiausiai jis grąžino kūdikį Elizabeth ir tarė: „Kai užaugs, pasakykit jam, kad dėdei Haroldui patiko su juo glėbesčiuotis."

„British Airways" bosas Robertas Aylingas sakė kalbą Zafaro mokykloje, ir Zafaras paklausė, kodėl jam priklausančios oro linijos neleidžia jo tėčiui skraidyti ir keletą minučių jį kritikavo ir užgauliojo. Po to, kai BA pagaliau atšaukė savo draudimus, Aylingas pasakė, kaip jį sujaudino Zafaro pasisakymas. Būtent Zafaras suminkštino oro linijų boso širdį.

Vasara Amerikoje! Kai tik Milanas paaugo tiek, kad galėtų skraidyti, jie iškeliavo į savo kasmetinę kelių savaičių laisvę... tąkart jau Britanijos oro linijomis, tiesioginiu skrydžiu, visa trijulė! Tiesiai į Jungtines Valstijas savo reisu jį sutiko nuskraidinti „Virgin Atlantic". Daugiau jokių lankstų per Oslą, Vieną ar Paryžių, vien tam, kad įsėstum į draugišką lėktuvą. Iš kalėjimo sienos iškrito plyta.

Juos šiltai sutiko Grobowų namai, aplink buvo pilna draugų – Martinas su Isabele Ist Hamptone, Ianas McEwanas ir Annalena McAfee išsinuomojo namą Sag Harbore, daugybė kitų gerų žmonių jų aplankyti atvyko iš miesto – jie turėjo kūdikį ir jiems reikėjo susiplanuoti vestuves. Tai buvo jų kasmetiniai skiepai, laikas, per kurį jie sukaupdavo tiek stiprybės, kad išgyventų visus likusius metus. Po medžius laigė paukščiai, miške vaikštinėjo elniai, jūra buvo šilta, o Milanas buvo dviejų mėnesių, neprilygstamai mielas, besišypsantis, šelmiškas ir nuostabus. Viskas buvo tobula, išskyrus vieną dalyką. Praėjus keturioms dienoms po jų atvykimo iš Tristramo Powello jis sužinojo, kad Indijos vyriausybė atsisakė BBC televizijai leisti filmuoti *Vidurnakčio vaikus* Indijos žemėje. „Mums būtų protingiausia vengti klaidingo įspūdžio, – buvo teigiama vyriausybės pranešime, – kad mes kaip nors palaikome

knygos autorių." Šie žodžiai įsirėžė jam į širdį. „Prodiuseris Chrisas Hallas dabar yra pakeliui į Šri Lanką pasižiūrėti, ar galime ten filmuoti, – švelniai tarė Tristramas. – Visi kanalo darbuotojai mano, kad į šį projektą sudėta tiek pastangų ir scenarijai tokie puikūs, jog jį reikia pasistengti išgelbėti." Tačiau jam suspaudė širdį. Indija, jo didžioji meilė, jam liepė atsipisti, nes jokiais būdais nenorėjo jo palaikyti. *Vidurnakčio vaikai* – jo meilės laiškas Indijai – buvo nurašyti kaip netinkami filmuoti toje šalyje. Tą vasarą jis rašė *Žemę po jos kojomis*, romaną apie žmones, nejaučiančius prisirišimo, žmones, svajojančius ne apie namus, o apie išvykimą. Jis tuomet jautėsi siaubingai, pakrikęs, atstumtas, ir ta savijauta kurstė jo kūrybą.

Istorija pasirodė britų spaudoje, bet jis nuo jos nusigręžė. Jį supo draugai, jis rašė savo knygą ir netrukus turėjo vesti septynerius metus mylimą moterį. Pas juos pasisvečiuoti atvyko Billas Bufordas su savo mergina Mary Johnson, guvia Betės Bup antrininke iš Tenesio, o Wylie šeima ir Martinas su Isabel atvyko į grandiozinį Billo, jau tapusio tikru virėju, kepsnių vakarėlį. Jis nusivedė Elizabeth į vestuvių išvakarių pasimatymą Sag Harboro viešbutyje „American". Avangardinio teatro režisierius Robertas Wilsonas pakvietė jį į savo statomo naujausio spektaklio repeticiją ir norėjo, kad jis jam parašytų tekstą. Bobas maždaug pusantros valandos jam pasakojo apie kuriamą spektaklį, bet jis turėjo pripažinti, kad nesuprato nė vieno iškiliojo žmogaus žodžio. Nakčiai atvyko Robertas McCrumas. Elizabeth pasikalbėjo su beprotiškai brangios kulinarijos krautuvėlės „Loaves & Fishes" darbuotojais ir sutarė su jais dėl maisto ir gėrimų vestuvėms. Jie nuvyko į Ist Hamptono rotušę ir gavo vedybų leidimą. Jis įsigijo naują kostiumą. Iš Londono paskambinęs Zafaras pranešė didžiąją naujieną: jo baigiamųjų egzaminų rezultatų pakako įstoti į Ekseterio universitetą. Džiaugsmas ir vedybos sušvelnino Indijos smūgį.

Tada – antrasis Indijos kirtis. Billą Bufordą Niujorke, Manhatane, Indijos konsulate 1997-ųjų rugpjūčio 15-ąją pakvietė į didžiules iškilmes, skirtas Indijos nepriklausomybės penkiasdešimtmečiui paminėti. Jis pasakė konsulato tarnautojams, kad mieste yra Salmanas Rushdie, bet jie ėmė baidytis, tarsi užklupę barškuolę. Billui paskambino moteris ir mikčiodama paaiškino: „Atsižvelgiant į jo padėtį... mums pasirodė... jam būtų ne į naudą... labai didelis įvykis... daug dėmesio... generalinis konsulas negali... mums būtų ne į naudą..." Per Indijos penkiasdešimtmetį, per Salymo Sinajaus gimtadienį, iš pelenų pakilęs Salymo kūrėjas negalėjo dalyvauti šventėje. Jis pasižadėjo nesileisiąs, kad jo meilę tai šaliai ir jos žmonėms sunaikin-

tų oficialioji Indija. Netgi jei oficialioji Indija niekad nebūtų leidusi jam vėl įžengti į savo tėvynę.

Paguodą jam ir vėl suteikė malonūs dalykai. Jis kelioms dienoms nuvyko į miestą ir „Tiffany“ parduotuvėje rado Elizabeth vestuvių dovaną. Jis davė interviu apie antologiją *Indijos ornamentai* ir nuėjo pasiklausyti, kaip Davidas Byrne'as „Roseland“ teatre atlieka „Psycho Killer“. Jis pavakarieniavo su Paulu Austeru ir Siri Hustvedt. Paulas rašė scenarijų ir režisavo filmą „Lulu ant tilto“ („Lulu on the Bridge“) ir norėjo, kad jis vaidintų piktavalį tardytoją, kankinantį Harvey Keitelį. (Piktavalis tardytojas po Robbe-Grillet pasiūlymo vaidinti *un médécin assez sinistre*: nejau jis tiko tik vienam vaidmeniui?) Zafaras atskrido su juo susitikti, ir jiedu grįžo į Bridžhamptoną autobusu, tvoskiant trisdešimt aštuonių laipsnių karščiui. Kai jis grįžo į Mažąjį Nojako taką, Elizabeth jį pasitiko įtari ir nepatikli. Ką jis veikė Niujorke? Su kuo matėsi? Jo trumpos neištikimybės žala vis dar jautėsi. Jis nežinojo, ką daryti, kaip tik pasakyti, kad ją myli. Jis ėmė baimintis dėl jųdviejų santuokos. Tačiau po penkių minučių ji numojo ranka į savo nuogąstavimus ir pasakė, kad jai viskas gerai.

Jis nuėjo su Ianu McEwanu nusipirkti tailandietiško maisto išsinešti. Restorane „Chinda's“ tailandietė darbuotoja jam pasakė: „Žinote, į ką jūs panašus, jūs panašus į tą vyrą, kuris parašė tą knygą.“ Jis prisipažino, kad, taip, tai jis. „A, gerai, – atsakė ji. – Aš perskaičiau tą knygą, ji man patiko, tada jūs parašėt dar vieną knygą, bet jos aš neskaičiau. Kai jūs paskambinot ir užsisakėt jautienos, mes pagalvojom, kad tai Biris Joelas, bet ne, Biris Joelas ateina antradieniais.“ Per vakarienę Martinas pasakė, kad žada nuvažiuoti aplankyti Saulą Bellow. Jis pavydėjo Martinui jo artumo su geriausiu jų laikų amerikiečių rašytoju. Tačiau jis turėjo svarbesnių reikalų. Po keturių dienų jis ketino susituokti, o ant nosies buvo pasaulio pabaiga, na, bent jau remiantis Arnoldu Schwarzeneggeriu. Filme „Terminatorius 2“ diena po jų vestuvių, 1997-ųjų rugpjūčio 29-oji, buvo pavadinta „Paskutinio teismo diena“, diena, kai superkompiuterio „Skynet“ valdomos mašinos pradėjo branduolinį holokaustą prieš žmoniją. Taigi, jie tuokėsi paskutinės ligtolinio pasaulio istorijos dienos išvakarėse.

Oras buvo puikus, o žydrų kosmėjų laukas vaiskus kaip dangus. Jų draugai susirinko Isabel šeimos namuose, o jis nuėjo atsivesti teisėjo. Tada į ratą sustojo Paulas ir Siri bei mažoji Sophie Auster, Billas su Mary, Martinas su Isabel ir abiem Amisų berniukais bei Martino dukra Delilah Seale ir Isabel seserimi Quina, taip pat Ianas ir Annalena ir du McEwanų sūnūs, Andrew ir

Camie su savo dukra, jo „krikštadukte", Laura Antonia Blue Hitchens ir Isabel motina Betty Fonseca bei jos vyras Dickas Cornuelle, kurio sode jie susirinko, ir Siri rankose laikomas Milanas, ir Zafaras, ir Elizabeth su rožėmis ir lelijomis plaukuose. Buvo skaitoma. Billas perskaitė tradicinį Shakespeare'o sonetą, o Paulas netradiciškai, bet pritinkamai perskaitė Williamo Carloso Williamso „Gebenių vainiką" apie vėliau gyvenime atrastą meilę:

Sulaukus mūsų amžiaus vaizduotė
virš liūdnos tikrovės
mus kilsteli,
kad rožes
matytume be spyglių.
Žinoma,
meilė žiauri
ir savanaudė,
ir visiškai buka –
bent jau, apakinta šviesos,
tokia yra jaunuolių meilė.
Bet mes esam vyresni,
kad aš mylėčiau,
o tu būtum mylima,
privalom,
nepaisant visko,
vis dar gyvais norais
laikytis
brangaus laimikio
nuolatos
pirštų galiukais.
Mes to taip norim,
tad daugiau ir nebebus
jokių nelaimių.

Tą vakarą jie džiaugėsi savo neįtikėtinai septynerius metus trunkančia laime, du žmonės, vienas kitą radę audros sūkury ir įsikibę vienas į kitą, ne iš audros baimės, bet iš atradimo džiaugsmo. Jos šypsena praskaidrino jo dienas, meilė jo naktis, o drąsa ir rūpestis jam suteikė stiprybės, ir, žinoma, kaip jis prisipažino jai ir visiems savo draugams savo vestuvių prakalba, tai jis

metėsi jai po kojomis, o ne atvirkščiai. (Kai jis, septynerius metus neigęs, pagaliau tai prisipažino, ji iš nuostabos prapliupo juoktis.) Pasaulis nesibaigė, prasidėjo nauja diena, gaivi, atsinaujinusi, po visų nelaimių. „Mes tik mirtingi, – sakė poetas, – bet mirtingumas / gali įveikt mūsų likimą.“

Meilė kursto
žiaurumą, kurį
savo noru
mes pakeičiam,
kad sugyventume.

O tądien, kai pasaulis nesibaigė, Ist Hamptono rotušėje taip pat susituokė Ianas ir Annalena. Jie planavo surengti vakarėlį paplūdimyje, bet oras jiems buvo nepalankus, tad visi susirinko į Mažąjį Nojako taką, kur visą popietę ir vakarą tęsėsi vestuvių pramogos. Dangus prasigiedrijo ir lauke už namo jie nemokšiškai žaidė neamerikietišką beisbolą, o tada jiedu su Ianu vėl nuvyko į „Chinda's“ restoraną įsigyti tailandietiško maisto išsinešti, ir jis vis dar buvo ne Biris Joelas.

Britų spauda akimirksniu suuodė jo vestuves – Ist Hamptono rotušės darbuotojai nutekino informaciją kone išsyk po ceremonijos – ir visi išspausdino straipsnius su visu Elizabeth vardu. Taigi, ji pagaliau buvo matoma. Akimirką ji be galo sutriko, tada atsigavo, su tuo susitaikė, kaip buvo įprasta jos ryžtingam, optimistiškam būdui. Jis pats pajuto palengvėjimą. Jis buvo pavargęs slapstytis.

Tąnakt po kepsnių iškylos Gibsono paplūdimyje, jiems svečiuojantis Johno Avedono namuose, paskambino Davidas Rieffas ir pasakė, kad Paryžiuje įvyko avarija, per kurią buvo sunkiai sužeista princesė Diana, o jos meilužis Dodi Fayedas žuvo. Tai buvo skelbiama per visus televizijos kanalus, bet apie princesę nebuvo sakoma nieko esmingo. Vėliau, jiems jau gulantis, jis pasakė Elizabeth: „Jei ji būtų gyva – būtų buvę pranešta. Jie slepia jos būklę todėl, kad ji jau nebegyva.“ Iš ryto *The New York Times* pirmajame puslapyje jo žodžiai buvo patvirtinti, ir Elizabeth pravirko. Tądien buvo išpainiota visa istorija. Ją motociklais vijosi paparacai. Automobilis važiavo labai greitai, girtas vairuotojas mynė iki 200 kilometrų per valandą. „Vargšelei visiškai nepasisekė“, – pagalvojo jis. Ji sulaukė nelaimingos baigties vos nušvitus laimingos pradžios galimybei. Tačiau žūti vengiant fotografų buvo

kvailystė. Jei jiedu būtų sekundėlei stabtelėję ant „The Ritz“ laiptų ir leidę paparacams atlikti savo darbelius, galbūt jų nebūtų vijęsi, nebūtų reikėję lėkti tokiu beprotišku greičiu ir be reikalo žūti betoniniame tunelyje.

Jis prisiminė puikų J. G. Ballardo romaną *Avarija* apie mirtiną meilės, mirties ir automobilių samplaiką ir pagalvojo, kad galbūt dėl to kalti mes visi, kad ją pražudė mūsų alkis pamatyti jos atvaizdą, ir galop, paskutinis dalykas, kurį ji regėjo mirdama, buvo fališki fotoaparatų šnipai, lendantys link jos pro sudaužytus automobilio langus, ir spragsintys, spragsintys. Jo paprašė ką nors parašyti apie tą įvykį žurnalui *The New Yorker*, ir kai jis nusiuntė į redakciją straipsnį daugmaž ta tema, Anglijos *The Daily Insult* jį pavadino „Šėtoniška versija“, bylojančia apie prastą skonį, tarsi *The Daily Insult* nebūtų norėję pakloti kalno pinigų už nuotraukas, dėl kurių ją vaikėsi paparacai, tarsi *The Daily Insult* būtų pakakę gero skonio nespausdinti avarijos nuotraukų.

Miltonas ir Patricia Grobowai jau viską žinojo; apie vestuves jie perskaitė vietos laikraštyje. Jiems buvo malonu, jie „didžiavosi“ ir džiaugėsi, kad jų sambūvis tęsis ir ateityje. Patricia prasitarė, kad buvo Kennedy vaikų auklė ir yra „pratusi laikytis diskretumo“. Miltonui jau buvo beveik aštuoniasdešimt ir jis buvo labai silpnas. Grobowai sakė pagalvosiantys apie galimybę parduoti Rushdie šeimai savo namą.

•

Praėjus kelioms dienoms po jų grįžimo į Londoną jis nuskrido į Italiją dalyvauti Mantujos literatūros festivalyje, bet, regis, apie jo atvykimą niekas nepranešė vietos policijai, kuri jį užbarikadavo viešbutyje ir atsisakė leisti dalyvauti festivalio renginiuose. Galiausiai, pasitelkęs daugybę kitų rašytojų kaip garbės sargybą, jis pamėgino pakartoti savo čilietišką triuką – tiesiog išeiti į gatvę – ir buvo nugabentas į policijos nuovadą ir laikytas „laukiamajame“, kol meras ir policijos viršininkas nusprendė išvengti skandalo ir leido jam daryti tai, ko jis atvyko į jų miestelį. Po kelių savaičių normalaus gyvenimo Jungtinėse Valstijose grįžimas prie europietiško dirglumo jį prislėgė.

Londone leiboristas vidaus reikalų ministras Jackas Straw, nuolat linkęs įsiteikti savo rinkėjams musulmonams, paskelbė naują potvarkį, kuris turėjo išplėsti archajiško, pasenusio ir panaikinti verto šventvagystės įstatymo galią, kad šis apimtų daugiau religijų, o ne vien Anglikonų bažnyčią, todėl juo remiantis būtų buvę galima, be kita ko, vėl patraukti baudžiamojon atsakomybėn *Šėtoniškas eiles* ir greičiausiai jas uždrausti. „Tiek to džiaugsmo,

dėl į valdžią atėjusios „draugų vyriausybės“, – pagalvojo jis. Straw pastangos galiausiai žlugo, bet Blairo vyriausybė ir toliau keletą metų ieškojo būdų, kaip uždrausti kritikuoti religiją – t. y. islamą. Sykį jis kartu su Rowanu Atkinsonu („Ponas Bynas keliauja į Vaitholo rūmus“) nuvyko į Vidaus reikalų ministeriją pareikšti prieš tai protesto. Rowanas, kasdieniame gyvenime tylus, mąslus žmogus, beveidžių tarnautojų ir jaunojo ministro paklausė apie satyrą. Žinoma, jie visi buvo jo gerbėjai ir patys norėjo jam patikti, todėl pasakė: „O, mes dievinam komedijas, neturim nieko prieš satyrą.“ Jis niūriai linktelėjo ir pasakė, kad neseniai televiziniame etiude jis parodė filmuotą medžiagą, kurioje musulmonai lankstosi per penktadienio pamaldas, kaip jam pasirodė, Teherane, o balsas už kadro komentavo: „Nesiliauja ajatola kontaktinio lęšio ieškoti.“ Jis norėjo sužinoti, ar tai nebūtų pažeidę naujojo įstatymo, ar jam iš tiesų būtų tekę sėsti į kalėjimą? Jie jam atsakė:

– A, ne, dėl to nebūtų kilę *jokių keblumų, visiškai* jokių keblumų, nebūtų buvę jokių priekaištų.

– Hmm, – tarė Rowanas, – bet kas galėtų tai garantuoti?

– Tai labai paprasta, – atsakė jie jam, – jums tiesiog būtų reikėję pateikti patvirtinti scenarijų vyriausybės departamentui, *jūs jį, be abejo, būtumėt gavęs*, ir taip būtumėt žinojęs.

– Kodėl gi, – smalsavo Rowanas, – manęs tai neįtikina?

Tądien, kai tas apgailėtinas įstatymo projektas buvo pateiktas galutinai balsuoti Bendruomenių rūmuose, leiboristų prievaizdai, tikėdami, kad jis sulaukė tokio pasipriešinimo, jog jau yra pasmerktas, Tony Blairui pasakė, kad jam nėra reikalo likti, kol bus suskaičiuoti visi balsai. Taigi, ministras pirmininkas išėjo namo, o jo įstatymo pataisai pritrūko *vieno balso*. Jei jis būtų likęs, balsų būtų buvę po lygiai, ir parlamento spikeris, kaip jam priklausė, būtų savo balsu parėmęs vyriausybę, ir pataisa būtų tapusi valstybės įstatymu. Nedaug trūko.

Gyvenimas tekėjo po truputį. Pas jį atėjęs specialiojo padalinio vadovas Barry Mossas pasakė, kad naujasis susitarimas, pagal kurį jis turėjo įdarbinti Franką Bishopą ir atsarginį Dennisą Chevalier, o policija visiškai pasišalinti iš Vyskupo gatvės namų, buvo patvirtintas. Nuo 1998-ųjų sausio 1-osios jo namai grįžo jo nuosavybėn, o rūpintis jo „asmeniniu judėjimu“ padėdavo Frankas. Jis pajuto, kaip jam nuo pečių nusirito didžiulė našta. Jiems su Elizabeth ir Milanu pirmą kartą atsirado galimybė gyventi Britanijoje asmeninį gyvenimą.

Frances D'Souza paskambino pasakyti, kad siaubą kėlusį Irano žvalgybos ministrą Fallahianą pakeitė toks neva „liberalus ir pragmatiškas" ponas Najafas-Abadi. „Na, dar pažiūrėsim", – atsakė jis.

Gail Rebuck sutiko, kad „Random House" padalinys Jungtinėje Karalystėje nedelsiant perimtų Konsorciumo *Šėtoniškų eilių* leidimą minkštais viršeliais į savo sandėlius, o jų naujuose tiražuose, kurių greičiausiai prireiks prieš Kalėdas, būtų įspaustas „Vintage" kolofonas. Tai, tiesą sakant, buvo labai didelis postūmis; ilgai lauktas romano statuso „normalizavimas" Jungtinėje Karalystėje, praėjus devyneriems metams po jo išleidimo.

Panelė Arundhati Roy, kaip ir tikėtasi, – ji buvo aiški favoritė, – laimėjo Bookerio apdovanojimą, ir kitą dieną pasakė *The Times*, kad jo kūryba buvo tiesiog „egzotiška", o josios buvusi nuoširdi. Tai buvo įdomu, bet jis nusprendė nereaguoti. Tada atėjo žinia iš Vokietijos, kad tenykščiam žurnalistui ji pasakė beveik tą patį. Jis paskambino jos agentui Davidui Godwinui ir pasakė, kad, jo nuomone, vieši dviejų Indijos Bookerio premijos laureatų vaidai nieko gero neduos. Jis niekados nebuvo sakęs viešai, ką mano apie *Mažmožių Dievą*, bet jeigu ji norėjo barnio, galėjo be vargo į jį įsivelti. „Ne, ne – atsakė Davidas, – esu tikras, kad jos žodžius iškraipė." Netrukus panelė Roy jam atsiuntė raminančią žinutę, kurioje teigė tą patį. „Tebūnie", – pagalvojo jis ir daugiau apie tai nebemąstė.

Günteriui Grassui sukako septyniasdešimt, ir Hamburgo teatre „Thalia" buvo planuojamos didžiulės iškilmės jo gyvenimui ir kūrybai paminėti. Jis nuskrido į Hamburgą savo geriausių draugų „Lufthansa" lėktuvu ir dalyvavo vakare su Nadine Gordimer ir beveik visais svarbiais Vokietijos rašytojais. Po viešosios vakaro dalies užgrojo muzika, prasidėjo šokiai, ir jis pastebėjo, kad Grassas yra puikus šokėjas. Visos dūzgėse dalyvavusios merginos norėjo, kad jis jas pasuktų, o Günteris nepavargdamas visą naktį šoko valsą, gavotą, polką ir fokstrotą. Taigi, tada jis jau turėjo dvi priežastis pavydėti tam didžiūnui. Jis visad pavydėjo Grasso meninių įgūdžių. Koks turėtumei jaustis laisvas, kai, baigęs rašyti ką užsibrėžęs, gali keliauti į dailės studiją ir ta pačia tema imti kurti visai kitomis priemonėmis! Kaip nuostabu pačiam kurti savo knygų viršelius! Grasso žiurkių, rupūžių, plekšnių, ungurių ir berniukų su skardiniais būgneliais bronziniai liejiniai ir graviūros buvo tikros grožybės. O tada dar teko gėrėtis ir jo šokiais. To jau buvo per daug.

Šri Lankos valdžia linko pritarti BBC *Vidurnakčio vaikų* projektui, bet, pasak vienos BBC prodiuserės Ruth Caleb, jie teigė duosią leidimą tuo

atveju, jeigu jis nedalyvaus filmavime. Jis atsakė – gerai, malonu būti tokiam populiariam, ir po kelių dienų Tristramas jam faksu atsiuntė žinutę iš Šri Lankos. „Leidimą jau laikau savo rankose." Tai buvo džiaugsminga akimirka. Tačiau, kaip vėliau paaiškėjo, tai buvo eilinė apgaulinga viltis.

Milanas ėmė pabrėžtinai sakyti: „Ha! *Ha!* HA." Kai jo tėvai jam tai pakartojo, jis nudžiugo ir vėl pakartojo. Nejau tai buvo jo pirmasis žodis – žodis, reiškiantis juoką, bet ne pats juokas? Jis, rodės, nekantrauja prabilti. Bet, žinoma, dar buvo gerokai per anksti.

Elizabeth kelioms dienoms išvyko aplankyti Carol. Jie nesimylėjo nuo pat vedybų, jau daugelį daugelį mėnesių. „Aš pavargusi", – teisinosi ji, bet iki antros valandos dėliojo į albumą vedybų nuotraukas. Tačiau jųdviejų santykiai buvo geri, dažniausiai labai geri, o ir tas nesklandumas netrukus ėmė nebekliudyti. *Meilė kursto žiaurumą, kurį savo noru mes pakeičiam, kad sugyventume.*

Pervertęs savo gyvenimo užrašus, jis suvokė, kad daug paprasčiau yra pasižymėti nemalonumus, nei laimės akimirką, lengviau brūkštelėti apie kivirčą nei meilų žodį. Iš tiesų jiedu su Elizabeth daugelį metų beveik nuolatos sugyveno ramiai ir su meile. Bet neilgai trukus po jų vedybų santarvė ir laimė ėmė blankti ir ėmė rastis įtrūkių. „Vedybinės bėdos, – vėliau rašė jis, – yra tarsi ant plokščio stogo besikaupiantis liūties vanduo. Nesuvoki, kad jo ten yra, bet jo vis gausėja ir gausėja, kol vieną dieną su baisiu triukšmu stogas įlūžta tau ant galvos."

Flora Botsford buvo BBC Kolombo skyriaus korespondentė, bet, prodiuserio Chriso Hallo nuomone, būtent jos piktadarystė „mus ir pražudė". Kartais išties atrodydavo, kad žiniasklaidos darbuotojams patikdavo, kai įvykiai pasisuka neigiama linkme, nes antraštė VISKAS KLOJASI PUIKIAI netraukia dėmesio. BBC prodiuserį stebino ar, tiksliau, kas liūdniausia, nestebino BBC darbuotojos Botsford noras kurstyti neramumus. Ji savo iniciatyva paskambino keliems Šri Lankos parlamento nariams musulmonams, ieškodama priešiškų nuomonių, ir vieną atrado, o vien jos ir pakako. Botsford laikraščiui *The Guardian* parašė straipsnį, kurį pradėjo žodžiais: „Oficialūs šaltiniai patvirtino, kad, nepaisydamas galimybės įžeisti vietinius musulmonus, kanalas BBC Šri Lankoje ketina pradėti filmuoti penkių dalių serialą Salmano Rushdie knygos *Šėtoniškos eilės* motyvais." Tada ji pašlovino savo uoliai atkapstytą parlamento narį. „Bent vienas Šri Lankos

politikas musulmonas stengiasi sustabdyti šį projektą, kreipdamasis į parlamentą. „Salmanas Rushdie yra labai kontroversiška asmenybė, – pasakė A. H. M. Azwaras, parlamento opozicijos narys. – Jis paniekino ir apšmeižė Šventąjį Pranašą, o to negalima atleisti. Viso pasaulio musulmonai smerkia net menkiausią jo vardo paminėjimą. Indija uždraudė filmuoti serialą ne be rimtos priežasties, tad ir mums derėtų nekurstyti bendruomenės neapykantos."

Sukeltos bangos netruko nuvilnyti toliau. Indijoje pasirodė daugybė straipsnių, kuriuose Indijos atsisakymas išduoti leidimą buvo vadinamas skandalu, bet Teherane Irano užsienio reikalų ministerija pasikvietė Šri Lankos ambasadorių, kad pareikštų jam protestą. Chrisas Hallas turėjo raštišką pačios prezidentės Chandrikos Bandaranaike Kumaratungos leidimą filmuoti, ir tuokart atrodė, kad prezidentė tesės savo žodį. Tačiau tada Šri Lankos parlamento narių musulmonų grupelė pareikalavo, kad ji atšauktų savo sprendimą. Šri Lankos žiniasklaidoje musulmonai ėmė nepaprastai tulžingai pulti *Vidurnakčio vaikų* autorių. Jis – bailus savosios rasės išdavikas, o *Vidurnakčio vaikai* – knyga, įžeidusi ir išjuokusi jo tautiečius. Jaunasis ministras paskelbė, kad leidimas filmuoti buvo atšauktas, bet jo viršenybė paneigė šią žinią. Užsienio reikalų ministro pavaduotojas pasakė: „Filmuokit." Gynybos ministro pavaduotojas užtikrino „visišką karinių pajėgų paramą". Tačiau viskas ėmė nesustabdomai byrėti. Jis nujautė artėjančią katastrofą, netgi nepaisant Šri Lankos užsienio reikalų ministro ir filmo prodiuserių patvirtinimo, kad leidimas filmuoti gautas. BBC skyriaus biure įvyko, Chriso Hallo žodžiais tariant, išgertuvės su vietiniais intelektualais, kurie pareiškė vieningą palaikymą. Šri Lankos spauda taip pat beveik išvien pasisakė už serialo filmavimą. Tačiau neišvengiamos pragaišties nuojauta neapleido. Po savaitės leidimas filmuoti buvo panaikintas be jokių paaiškinimų, praėjus vos šešioms savaitėms po prezidentės įteikto raštiško leidimo. Vyriausybė stengėsi prastumti politiškai keblų decentralizacijos įstatymą, ir jai reikėjo saujelės parlamento musulmonų palaikymo. Užkulisiuose Iranas ir Saudo Arabija grasino išsiųsti Šri Lankos darbuotojus iš savo šalių, jei filmavimo darbai tęsis.

Filmo statymui nė kiek nesipriešino nei Indijos, nei Šri Lankos visuomenė. Tačiau abiejose šalyse projektas buvo numarintas. Jis jautėsi tarsi gavęs labai stiprų smūgį. „Privalau nesuklupti", – galvojo jis sau, bet buvo sugniuždytas.

Chrisas Hallas laikėsi nuomonės, kad ugnį įžiebė Floros Botsford straipsnis. „BBC nedorai su tavim pasielgė", – pasakė jis. Prezidentė Kumaratunga atsiuntė jam laišką, kuriame asmeniškai atsiprašė, kad filmavimas

buvo atšauktas. „Aš skaičiau knygą *Vidurnakčio vaikai* ir ji man labai patiko. Man būtų buvę malonu pamatyti ir filmą. Tačiau kartais politiniai sprendimai pamina galbūt aukštesnius tikslus. Tikiuosi, greitai Šri Lankoje ateis metas, kai žmonės vėl ims mąstyti racionaliai ir kai viršų paims tikrosios, kilnesnės, gyvenimo vertybės. Tuomet mano šalis vėl taps „Serendib", kokia nusipelno būti." 1999-aisiais ji išgyveno Tamilų tigrų pasikėsinimą į gyvybę, bet apako viena akimi.

Paskutinis *Vidurnakčio vaikų* ekranizacijos istorijos veiksmas, veiksmas su laiminga pabaiga, prasidėjo po vienuolikos metų. 2008-ųjų rudenį jis nuvyko į Torontą pristatyti savo romano *Florencijos kerėtoja* ir laisvą vakarą vakarieniavo su savo drauge ir kino režisiere Deepa Mehta.

– Iš visų tavo knygų aš labiausiai norėčiau pastatyti, – pasakė Deepa, – *Vidurnakčio vaikus*. Kam priklauso jos teisės?

– Taip išeina, kad man, – atsakė jis.

– Tai gal aš galėčiau ją ekranizuot? – paklausė ji.

– Taip, – atsakė jis.

Jis jai pardavė teisę panaudoti knygą filmui už vieną dolerį, ir ateinančius dvejus metus jie rinko pinigus ir rašė scenarijų. Tada BBC kanalui jo rašyti scenarijai jau atrodė mediniai ir sustabarėję, ir jis netgi apsidžiaugė jų taip ir nepanaudojęs. Naujasis scenarijus atrodė išties kinematografiškas, o Deepos požiūris į filmą buvo labai panašus į jo. 2011-ųjų sausį į Indiją ir Šri Lanką grįžo filmuotis *Vidurnakčio vaikai*, jau nebe televizijos serialas, o ilgametražis filmas, ir praėjus trisdešimčiai metų po romano išleidimo, keturiolikai metų po BBC televizijos serialo žlugimo, filmas pagaliau buvo imtas statyti. Kai Kolombe baigėsi pirmoji filmavimo diena, jis pasijuto, tarsi nuo jo būtų nuimtas prakeiksmas. Jis įkopė į dar vieną kalną.

Įpusėjus filmavimui iraniečiai vėl pamėgino jį nutraukti. Šri Lankos ambasadorius buvo nugabentas į Užsienio reikalų ministeriją Teherane, kur jam buvo pareikštas Irano nepasitenkinimas dėl vykdomo projekto. Po dviejų dienų leidimas vėl buvo panaikintas. Jie vėl turėjo prezidento leidimą, bet jis būgštavo, kad ir tuometinį prezidentą palauš spaudimas. Tačiau tąkart baigtis buvo kitokia. Prezidentas pasakė Deepai: „Tęskit savo darbus ir baikit filmą."

Filmas buvo baigtas ir numatytas rodyti 2012-ais metais. Kokia emocijų versmė slypėjo po tuo sausu sakiniu. „Per ardua ad astra", – pagalvojo jis. Tai buvo atlikta.

*

1997-ųjų lapkričio viduryje Johnas le Carré, vienas iš rašytojų, pasisakęs prieš jį, prasidėjus *Šėtoniškų eilių* puolimui, skundėsi laikraščiui *The Guardian*, kad žurnale *The New York Times Book Review* Normanas Rushas jį melagingai „apjuodinto" ir „apdrabstė antisemitiniais purvais", ir pareiškė, kad „politinio korektiškumo priespauda tėra atvirkštinis McCarthy judėjimas".

Jam, žinoma, derėjo jausmus pasilaikyti sau, bet negalėjo susilaikyti neatsakęs. Laiške laikraščiui jis parašė: „Būtų kur kas lengviau jam pritarti, jeigu jis nebūtų taip uoliai prisidėjęs prie kampanijos, šmeižiančios jo kolegą rašytoją. 1989-aisiais, juodžiausiomis musulmonų puolimo prieš *Šėtoniškas eiles* dienomis, le Carré gana pompastiškai įstojo į mano užpuolikų gretas. Iš jo pusės būtų malonu pripažinti, kad dabar, bent jau, jo paties nuomone, pats atsidūręs aukos vietoje, jis geriau supranta Minčių policijos būdą".

Le Carré veržliai užkibo ant jauko: „Rushdie kaip visad mėgina pakreipti tiesą savo naudai, – atsakė jis. – Aš niekados nepalaikiau jo užpuolikų. Bet ir nesirinkau lengviausio kelio paskelbti jį tyriausiu nekaltuoju. Aš laikiausi požiūrio, kad nei gyvenime, nei gamtoje nėra tokio įstatymo, kuris leistų nebaudžiamai įžeidinėti didžiųjų religijų. Aš rašiau, kad nė vienoje visuomenėje nėra absoliučios žodžio laisvės pavyzdžio. Rašiau, kad skirtingos religijos ir kultūros toleranciją priima skirtingu laiku ir skirtingu pavidalu, ta pati krikščioniškoji visuomenė dar ne per seniausiai laisvę ribojo tuo, kas šventa. Aš rašiau ir šiandien vėl parašyčiau, kad, atėjus metui dar labiau pasipelnyti iš Rushdie kūrybos kišeninio formato, man labiau rūpi mergina iš „Penguin Books", kuriai pašto kambaryje bomba gali nutraukti rankas, o ne Rushdie honoraras. Visi, kas norėjo perskaityti tą knygą, jau iki tol turėjo visas galimybes tai padaryti. Aš siekiau ne pateisinti tuos, kas persekioja Rushdie, kurį aš smerkiu kaip bet kuris padorus žmogus, bet pareikšti ne tokią arogantišką, ne tokią kolonialistinę ir teisuolišką nuomonę, kokių mes girdėjome iš saugios jo gerbėjų stovyklos."

Tada *The Guardian* jau taip pamėgo jų ginčą, kad laiškus spausdino pirmajame puslapyje. Jo atsakymą le Carré išspausdino kitą dieną: „Johnas le Carré <...> tvirtina neprisidėjęs prie mano puolimo, bet taip pat teigia, kad „nei gyvenime, nei gamtoje nėra tokio įstatymo, kuris leistų nebaudžiamai įžeidinėti didžiąsias religijas". Paviršutiniška šios kilnios formuluotės analizė atskleidžia, kad (1) ji laikosi lėkšto, redukuoto, radikalaus islamizmo teiginio, kad *Šėtoniškos eilės* tėra „įžeidimas", ir (2) pritaria, jog bet kas, įžeidęs lėkštų, redukuoti linkusių, radikalių islamistų minią, netenka teisės saugiai gyventi <...>. Jis teigia, kad jam labiau rūpi apsaugoti leidyklų personalą, o

ne mano honoraras. Tačiau būtent tie žmonės, mano romano leidėjai apytikriai trisdešimtyje šalių, kartu su knygynų darbuotojais, karščiausiai rėmė ir gynė mano teisę leisti knygas. Le Carré gana niekingai pasitelkia taip narsiai už laisvę kovojusius žmones, kaip argumentą cenzūrai palaikyti. Johnas le Carré teisingai sako, kad kalbos laisvė nėra absoliuti. Mes turime laisvių, už kurias kovojame, ir netenkame tų, kurių neginame. Visad maniau, kad Džordžas Smailis tai žino. Atrodo, kad jo kūrėjas tai pamiršo."

Tada neprašytas į peštynes įsivėlė Christopheris Hitchensas, ir jo atsakymas šnipų romanų rašytojui įvarė dar neregėtą įsiūtį. „Johno le Carré elgesys šiuose puslapiuose nenusakomai primena elgesį vyriškio, kuris, nusilengvinęs sau į skrybėlę, suskumba šį kupiną *chapeau* tėkštelėti sau ant viršugalvio, – pakomentavo Hitchas su jam būdinga pašaipa. – Jis mėgdavo suktai ir tolerantiškai kalbėti apie atvirą kvietimą žudyti už atlygį, remdamasis tuo, kad ajatolos taip pat turi jausmų. Dabar gi jis sako, kad didžiausias jo rūpestis buvo pašto skyriaus merginų saugumas. Be to, jis griebdamasis šiaudo jų saugumą priešpriešina Rushdie honorarui. Ko gero, tuomet turėtume manyti, kad jis nebūtų prieštaravęs, jei *Šėtoniškos eilės* būtų buvusios parašytos ir išleistos nemokamai ir išdalytos dykai iš po neprižiūrimų prekystalių? Tai bent jau būtų įtikę tiems, kas, regis, mano, kad saviraiškos laisvės gynimas turėtų nieko nekainuoti ir nekelti jokio pavojaus. Taip jau išėjo, kad per aštuonerius nesitaikstymo su fatva metus nenukentėjo nė viena pašto skyriaus mergina. O kai paranojiški Šiaurės Amerikos knygynų tinklai trumpam buvo pašalinę *Šėtoniškas eiles* iš savo lentynų, savo sprendimą pagrįsdami abejotinais „saugumo" sumetimais, tam paprieštaravo būtent jų darbuotojų profesinės sąjungos, kurios savanoriškai stojosi prie stiklinių vitrinų gindamos pirkėjų teisę įsigyti ir skaityti bet kurią knygą. Le Carré požiūriu, jų drąsus apsisprendimas buvo „saugus", bet kartu žeidžiantis didžiąją religiją! Gal mums būtų buvę geriau nesužinoti, kas dedasi jo kepurėje – turiu omenyje galvoje?"

Kitą dieną vėl atėjo le Carré eilė: „Visi, kas skaitė vakarykščius Salmano Rushdie ir Christopherio Hitchenso laiškus, gali savęs paklausti, į kieno rankas pakliuvo kilni žodžio laisvės idėja. Tiek iš Rushdie sosto, tiek iš Hitchenso griovio skamba vienoda žinia: „Mūsų tikslas yra nepeiktinas, mes netoleruosim kitokios nuomonės ir jokių išlygų; kas juo abejoja, yra iš esmės neišmanėlis, pasipūtęs, mažaraštis žmogus." Rushdie šaiposi iš mano žodžių ir peikia mano apgalvotą, palankiai sutiktą kalbą, kurią perskaičiau Britanijos ir Izraelio asociacijai ir kuri *The Guardian* pasirodė verta laikraščio

puslapių. Hitchensas mane vaizduoja kaip puskvaišį, kuris apsipila galvą savo šlapimu. Net du pasiutę ajatolos nebūtų pasirodę geriau už juos. Bet ar ilgai truks jų draugystė? Mane stebina, kad Hitchensas taip ilgai taikstosi su Rushdie įsišventinimu. Kiek prisimenu, Rushdie neneigia įžeidęs didžiąją religiją. Vietoj to jis kaltina mane – dėl įvairumo atkreipkite dėmesį į jo absurdiškus žodžius – kad aš laikausi lėkšto, redukuoto, radikalaus islamizmo teiginio. Nemaniau, kad esu toks protingas. Tik žinau, kad Rushdie metė iššūkį pažįstamam priešui, o kai šis pasielgė, kaip jam būdinga, jis ėmė rėkti: „Pražanga!“ Jo patirtas skausmas buvo pasibaisėtinas, bet dėl to jis netapo kankiniu ir – kad ir kaip jis to norėtų – tai jokiu būdu nepanaikina ginčo dėl jo galimo prisidėjimo prie savo nuopuolio.“

Jei pradėjai, reikia ir baigti, – pagalvojo jis. „Tikra tiesa, aš pavadinau [le Carré] pasipūtusiu, bet tai, mano manymu, šiuo atveju buvo gana švelniai pasakyta. Neišmanėlis ir Mažaraštis tėra dvejetukininko pravardės, kurias jis gana apdairiai prisiskyrė sau <...>. Le Carré įprotis gerai vertinti savo darbus („mano apgalvotą ir palankiai sutiktą kalbą“), be abejo, išsivystė todėl, kad, na, bent kas nors turėtų jas rašyti <...>. Aš neketinu dar kartą aiškinti daugybės *Šėtoniškų eilių*, romano, kuriuo iki šiol be galo didžiuojuosi, reikšmių. Romano, pone le Carré, ne pasityčiojimo. Johnai, juk žinai, kas yra romanas, ar ne?“

Ir taip toliau, ir panašiai. Le Carré sakė, kad jo laiškai turėtų tapti privalomąja literatūra Britanijos pagrindinių mokyklų mokiniams, kaip „kultūrinio nepakantumo, besiskelbiančio žodžio laisve“, pavyzdys. Jis norėjo tuo ir baigti jųdviejų kovą, bet jautė pareigą atsakyti į kaltinimą, ***metė iššūkį pažįstamam priešui, o kai šis pasielgė kaip jam būdinga, jis ėmė rėkti: „Pražanga!“*** „Manau, kad mūsų Hampstedo didvyris tą patį pasakytų daugeliui rašytojų, žurnalistų ir intelektualų, kilusių iš Irano, Alžyro, Egipto, Turkijos ir kitur ar ten dirbančių, kurie taip pat kovoja su islamizmu ir už pasaulietinę visuomenę; trumpiau sakant, už išsilaisvinimą iš Didžiųjų pasaulio religijų priespaudos. Aš savo ruožtu per tuos vargo metus mėginau atkreipti dėmesį į jų sunkią padėtį. Vieni geriausių iš jų – Faragas Fouda, Taharas Djaoutas, Uguras Mumcu – buvo nužudyti dėl savo noro „mesti iššūkį pažįstamam priešui“ <...>. Nemanau, kad kunigai ir mulos, ką jau kalbėti apie sprogdintojus ir žudikus, geriausiai išmano, kur brėžti leistinų minčių ribas.“

Le Carré nutilo, bet tada į ringą įšoko jo draugas Williamas Shawcrossas: „Rushdie teiginiai yra įžeidžiantys ir... atsiduoda triumfuojančio teisuoliškumo smarve.“ Tai buvo keista, nes Shawcrossas buvo kadenciją baigiantis

„Article 19" vadovas, ir organizacijai teko parašyti laišką, kuriuo ji atsiribojo nuo jo pareiškimo. *The Guardian* nenorėjo numarinti šios rubrikos, tad laikraščio redaktorius Alanas Rusbridgeris jam paskambino paklausti, ar jis nenorėtų atsakyti į Shawcrosso laišką. „Ne, – atsakė jis Rusbridgeriui. – Jei le Carré nori, kad už jį painkštų jo draugai, tai jo reikalas. Aš jau pasakiau, ką norėjau pasakyti."

Kai kurie žurnalistai le Carré priešiškumą susiejo su ta sena prasta ***Rusijos namų*** recenzija, bet jį ūmai apėmė liūdesys dėl to, kas įvyko. Jis ilgą laiką žavėjosi le Carré, ***Bastūno, siuvėjo, kareivio, šnipo*** ir ***Šnipo, kuris sugrįžo iš šalčio***, autoriumi. Geresniais laikais jiedu netgi draugiškai dalijosi scena, atstovaudami Nikaragvos solidarumo kampanijai. Jis svarstė, ar le Carré priimtų iš jo alyvos šakelę. Bet le Carré sesuo Charlotte Cornwell išklojo savo pyktį Pauline Melville, kurią susitiko šiaurinio Londono gatvėje, – „Ne, bet tas tavo draugas!" – tad galbūt Cornwellų stovyklos nuotaikos dar buvo per aikštingos, kad susitaikymo iniciatyva sulauktų palankaus atsako. Tačiau jis gailėjosi dėl jų konflikto ir manė, kad ginčo nelaimėjo niekas. Jie abu pralaimėjo.

Netrukus po to vaido jį pakvietė į Šnipų būstinę pasikalbėti su saujele pasiuntinybių vadukų ir ant le Carré įsiutusia rūsčiąja Eliza Manningham-Buller iš MI5, moteriške, kuri atrodė būtent taip, kaip skambėjo jos vardas – tarp Bertės Vuster tetos Dalijos ir karalienės.

– Ką jis sau mano taip elgdamasis? – piktinosi ji. – Nejau jis nieko nesupranta? Gal jis paskutinis kvailys?

– Bet, – paklausė jis Elizos, – juk jis kadaise buvo vienas jūsiškių, ar ne?

Eliza Manningham-Buller buvo viena iš nedaugelio moterų, mokančių prunkšti.

– Cha! – suprunkštė ji, kaip tikra Wodehouse'o teta. – Gal kokias penkias minutes ir dirbo kokį menką darbelį, bet niekad, mielas mano, nepakilo iki žmonių, su kuriais šįvakar kalbėjaisi, lygio, ir galiu pažadėt, kad po tokių pokštų niekad ir nepakils.

Po vienuolikos metų, 2008-aisiais, jis perskaitė interviu su Johnu le Carré, kuriame jo senas priešininkas apie jų senus nesutarimus pasakė: „Galbūt buvau neteisus. Bet jeigu ir taip, buvau neteisus dėl pateisinamų priežasčių."

Kai jis buvo parašęs beveik du šimtus *Žemės po jos kojomis* puslapių, Paulo Austero viltis skirti jam vaidmenį filme „Lulu ant tilto" žlugo. Vežėjų asociacija – „Gali įsivaizduot, tie dičkiai, bebaimiai vežėjai?" – liejo apmaudą Paulas – pareiškė, kad pernelyg bijo pono Rushdie dalyvavimo statant filmą.

Jie, žinoma, pareikalavo daugiau pinigų už pavojingas sąlygas, bet projekto biudžetas buvo ribotas, tad daugiau pinigų gauti nebuvo galimybių. Paulas ir jo prodiuseris Peteris Newmanas atkakliai dėl to kovojo, bet galop turėjo pripažinti pralaimėję. „Kai supratau, kad mums nepavyks, – pasakė jam Paulas, – užsidariau vienas kambaryje ir apsiverkiau."

Jo vaidmuo buvo skubiai atiduotas Willemui Dafoe. Bent jau tai glostė savimeilę.

Jis nuvyko pasiklausyti Edwardo Saido pranešimo žurnalo *London Review of Books* redakcijoje, o ten prie jo priėjo toks jaunuolis vardu Asadas ir prisipažino, kad 1989-aisiais jis vadovavo Koventrio musulmonų asociacijai ir buvo „Vakarų Midlandso šauklys", atsakingas už demonstracijų prieš *Šėtoniškas eiles* organizavimą. „Bet nesijaudinkit, – pratrūko jis iš gėdos, – aš jau ateistas." „Na, tai pažanga", – pagyrė jis Asadą, bet jaunuolis dar turėjo, ką pasakyti. „Ir, žinoma, – sušuko Asadas, – aš perskaičiau jūsų knygą ir negalėjau suprasti, dėl ko kilo toks triukšmas!" – „Tai puiku, – atsakė jis, – bet turėčiau tau pabrėžti, kad, dar neskaitęs knygos, pats kėlei tą triukšmą." Jis prisiminė seną kinų patarlę, kurios autorystė kartais priskiriama Konfucijui: *Jei pakankamai ilgai sėdėsi upės pakrantėje, priešo lavonas pats praplauks pro šalį.*

Milanui buvo septyni mėnesiai, jis visiems šypsojosi, nuolat vebleno, buvo guvus, gero būdo, gražus.

Likus savaitei iki Kalėdų jis ėmė ropoti. Policija išsimontavo savo stebėjimo įrangą ir kraustėsi lauk. Naujųjų metų dieną pas jį turėjo ateiti dirbti Frankas Bishopas, ir po kelių „pereinamojo laikotarpio" savaičių namai turėjo likti tik jiems, ir dėl to, nepaisant visų nesėkmių, jiedviem su Elizabeth atrodė, kad metai baigėsi gerai.

Išaušus pabaigos pradžios metams, kai jis paskutinįkart užvėrė duris keturiems policininkams, kurie pastaruosius devynerius metus vis keisdamiesi gyveno su juo įvairiausiose vietovėse, ir taip padėjo tašką nuolatinei apsaugai, kurią jam įsiūlė Willas Wilsonas ir Willas Wiltonas Lonsdeilo aikštėje jo ankstesniojo gyvenimo pabaigoje, jis paklausė savęs, ar išlaisvino save ir savo šeimą, ar pasirašė jų visų mirties nuosprendį. Ar jis yra pats neatsakingiausias vyras iš visų, ar realistas, turintis gerą nuojautą, norintis pats atkurti savo asmeninį gyvenimą. Atsakymą buvo galima sužinoti tik pažvelgus iš

ateities. Po dešimties ar dvidešimties metų jis turėjo sužinoti, ar nuojauta jo nenuvylė. Gyvenimas juda į priekį, bet jis vertinamas atsigręžus atgal.

Taigi, išaušus pabaigos pradžios metams; ir nežinant, kas laukia ateityje; ir su kūdikiu, užsiimančiu kūdikiška veikla: besimokančiu pirmąkart savarankiškai atsisėsti tiesia nugara, bandyti atsistoti prisitraukus prie lovelės atbrailos, o nepavykus bandyti dar kartą, kol išaus diena, kai jis išaugs iš roplio į *Homo erectus* ir toliau keliaus link *sapiens*; o kol mažylio brolis, pabaigęs mokyklą, per savo laisvuosius metus išvyko ieškoti nuotykių į Meksiką, kur jį suėmė policija, kur jis stebėjo banginius, Taske maudėsi po kriokliais, stebėjo, kaip nuo Akapulko uolų į jūrą šokinėja narai su deglais, skaitė Bukowski ir Kerouacą, susitiko su savo motina ir su ja nukeliavo į Čičen Icą bei Oachaką ir gąsdinamai ilgai dingdavo be jokios žinios, taip šiurpindamas savo tėvą, kurį nuolat kankino bloga nuojauta, kuris patyliukais baiminosi dėl savo sūnaus nuo pat tos dienos, kai prieš devynerius metus negalėjo jam prisiskambinti, o policija susipainiojusi užėjo į svetimus namus nerakintomis durimis, į kelionę, iš kurios jo aštuoniolikmetis sūnus grįžo toks lieknas ir įdegęs, toks gražus, kad kai jis grįžo namo ir paskambino į duris, tėvas, pamatęs jį per durų kameros ekraną, jo neatpažino, „Kas ten?“ – šūktelėjo jis nustebęs, o tada suprato, kad tas dievaitis yra jo vaikas; kol tęsėsi kasdienybės kasdienybė, 1998-ųjų sausio 26-ąją, pirmadienį, išaušo diena, kai savo namuose jie jau galėjo miegoti vieni, o užuot baiminęsi supančios tylos, dingusių apsaugos technologijų ir stambių miegančių policininkų, jie negalėjo liautis šypsoję si, o nuėję anksti gultis miegojo kaip užmušti; ne, ne kaip užmušti, o kaip laimingi laisvi gyvieji. O tada, 3.45 ryto, jis atsibudo ir nebegalėjo užmigti.

Tačiau pasaulio negerovės niekad pernelyg nenutolo. Indijos vyriausybės atstovas pareiškė: „Apie Rushdie leidimą artimiausiu metu atvykti į Indiją negali būti nė kalbos.“ Pasaulis tapo tokia vieta, kurioje jo viešnagė savo numylėtoje šalyje *galėjo sukelti politinę krizę*. Jis prisiminė Kajų iš Hanso Christiano Anderseno pasakos „Sniego karalienė“, kuriam į akį ir širdį pateko šalčio šukių iš kipšo veidrodžio. Jo liūdesį taip pat kėlė toks krislas, ir jis baiminosi, kad šis pakeis jo asmenybę ir jis ims matyti pasaulį, kupiną neapykantos ir pagiežingų, piktų žmonių. Kartais jis sutikdavo tokių žmonių. Kai jo draugės Nigellos gimtadienio vakarėlyje jis buvo ką tik susitaikęs su nepakeliama žinia, kad jos vyrui Johnui aptiko naują auglį ir jo požymiai nerodo nieko gero, prie jo priėjo vienas žurnalistas, kurio vardo jis negali prisiversti

paminėti netgi praėjus tuzinui metų, greičiausiai padauginęs vyno, ėmė jį užgaulioti tokiais aštriais žodžiais, kad galiausiai jam teko palikti Nigellos vakarėlį. Keletą dienų po to vakarėlio jis negalėjo nieko veikti, negalėjo rašyti, nedrįso įžengti į nepažįstamą kambarį, kur prie jo vėl galėtų prisistatyti ir jį išplūsti koks vyriškis, jis atšaukė visus sutartus susitikimus, sėdėjo namie ir pajuto šalčio veidrodžio krislą širdyje. Du jo draugai žurnalistai, Jonas Snowas ir Francisas Wheenas, jam pasakė, kad tas pats žurnalistas iškoneveikė ir juodu, be to, labai panašiais žodžiais, o kadangi kentėti visad smagiau ne vienam, tai išgirdęs jis pralinksmėjo. Tačiau negalėjo dirbti dar visą savaitę.

Galbūt dėl to, kad vis mažiau tikėjo pasauliu, kuriame yra priverstas gyventi, ar savo nesugebėjimu juo džiaugtis, jis į savo romaną įtraukė idėją apie paralelinį pasaulį, pasaulį, kuriame grožiniai kūriniai yra tikri, o jų kūrėjai neegzistuoja, kuriame Aleksandras Portnojus yra tikras, o Philipas Rothas – ne, kuriame kadaise gyveno Don Kichotas, bet niekad nebuvo Cervanteso; pasaulyje, kuriame, kitaip nei tikrajame, Jesse Presley išgyveno, o jo dvynys brolis Elvis mirė; kuriame Lou Reedas buvo moteris, o Laurie Anderson buvo vyras. Rašant tą romaną, įsivaizduojamo pasaulio apgyvendinimas atrodė kažkuo kilnesnis už koktų gyvenimą tikrajame pasaulyje. Tačiau tame kelyje jo laukė Don Kichoto beprotybė. Jis niekad netikėjo, kad romane galima pasislėpti. Jam nebuvo galima imti tikėti eskapsitine literatūra. Ne, jis turėjo rašyti apie pasaulių susidūrimą, apie skirtingas tikroves, kovojančias dėl to paties erdvėlaikio plotelio. Tai buvo laikmetis, kaip *Šėtoniškose eilėse* sakė Otas Kounas, kai nesuderinamos tikrovės dažnai susidurdavo viena su kita. Pavyzdžiui, Izraelis su Palestina. Be to, tikrovė, kurioje jis buvo padorus, garbingas žmogus ir geras rašytojas, susidūrė su kita tikrove, kurioje jis buvo velnio išpera ir niekingas rašeiva. Jam nebuvo aišku, ar tos dvi tikrovės gali sugyventi. Gal viena jų būtų išstūmusi kitą.

Atėjo A būrio vakarėlio „Peelers“ bare vakaras, slaptosios policijos balius, ir tais metais ten dalyvavo Tony Blairas, ir policija juodu suvedė draugėn. Jis pasikalbėjo su ministru pirmininku ir pamėgino užkalbėti jam dantį, ir Blairas buvo draugiškas, bet nieko nepažadėjo. Paskui Francisas Wheenas jam padarė didžiulę paslaugą. Jis parašė laikraščiui *The Guardian* straipsnį, kuriame užsipuolė Blairą dėl jo neveiksnumo Rushdie bylos atžvilgiu, kad jis atsisako stoti į jo gretas ir jį palaikyti. Kone išsyk jam paskambino dešinioji Cherie Blair ranka Fiona Millar ir atgailaudama pakvietė jį su Elizabeth vakarienės Čekerso dvare per devintąsias fatvos metines. Ir, taip, galima at-

sivesti ir Milaną, tai turėjo būti neformalus šeimos narių ir draugų vakaras. Švęsdamas savo pakvietimą Milanas išmoko mojuoti rankomis.

Brangus pone Blairai,

dėkoju už vakarienę. Ir už progą atsilankyti Čekerso dvare! Dėkoju, kad leidote ten įkišti nosį. Nelsono dienoraštis, pomirtinė Cromwello kaukė – aš studijavau istoriją, tad man visa tai patiko. Elizabeth patinka sodai, todėl ją sužavėjo bukmedžiai ir t. t. Man visi medžiai ir gėlės yra vienodi, bet, taip, gėlės ir medžiai man ten patiko. Man taip pat patiko, kad baldai buvo vos padėvėti, truputį aristokratiškai neskoningi, o dėl to visas dvaras panėšėjo į namus, kuriuose gyvena žmonės, o ne į nedidelį kaimo viešbutį. Man patiko, kad personalas vilkėjo kur kas stilingiau nei svečiai. Galiu lažintis, kad Margaret Thatcher niekados laisvalaikiu nedėvėjo džinsų.

Prisiminiau, kaip judu su Cherie sutikau Geoffrey Robertsono namuose, netrukus po to, kai tapote partijos lyderiu. Tai bent buvote įsitempęs! Pamaniau: šitas vaikinas puikiai supranta, kad jei prakiš artėjančius rinkimus, jo visa partija gali nugarmėt į nuotekų vamzdį. O Cherie buvo atsipalaidavusi, kupina pasitikėjimo, manieringa, nuo galvos iki kojų karalienės advokatė, plačiai besidominti menu. (Tą naktį jūs prisipažinot, kad nevaikštote į teatrą ir neskaitote savo malonumui.) Oho, kaip jus pakeitė jūsų postas! Čekerso dvare jūsų šypsena buvo kone natūrali, kūno kalba laisva, jūs visas ramus. Kita vertus, Cherie buvo lyg ant adatų. Jai aprodant jūsų namus, – „O čia, žinoma, žymusis Ilgasis kambarys, o čia, pažvelkite, žymusis tra lia lia, o ant tos sienos kabo žymusis tra lia lia“, – mums pasirodė, kad ji verčiau pasikars, nei ateinančius penkerius ar dešimt metų grieš antruoju pavyzdingos žmonos smuiku Čekerso châtelaine *polkutę. Tarsi būtumėt apsimainę vaidmenimis. Kaip įdomu.*

O per vakarienę jūsų šeima buvo žavinga, o ir Gordonas Brownas, ir jo Sarah bei Alastairas Campbellas ir jo Fiona buvo išties labai malonūs. Ir Cameronas Mackintoshas! Ir Mickas Hucknallas! Ir seksualioji Micko mergina nežinia kuo vardu! Nieko geresnio negalėjom tikėtis. Tai mums nepaprastai pakėlė nuotaiką. Garbės žodis, mat mudviejų su Elizabeth diena praėjo niūriai, klausantis kasmetinių Irano sveikinimų fatvos proga. Dosnusis Sanei pasiūlė priedą prie atlygio, jei mane nužudytų Jungtinėse Valstijose: „Nes visi nekenčia Amerikos.“ O vyriausiasis prokuroras Morteza Moqtadaie pareiškė, kad „pralieti to žmogaus kraują yra tiesiog būtina“, o valstybinis Teherano radijas spėliojo, kad „jo niekingo gyvenimo sunaikinimas galėtų įpūsti Islamui

naujos gyvybės“. Juk sutiksit, tai truputėlį nemalonu. Tikiu, kad atleisite, jei mano nuotaika buvo nekokia.

Tačiau turiu pripažinti, kad man vis labiau patinka Robinas Cookas ir Derekas Fatchettas. Per tą mano neprašytą jubiliejų pasigirdęs užsienio reikalų ministro reikalavimas nutraukti fatvą, reikalavimas, kad Iranas leistųsi į dialogą, siekiant ją atšaukti, man buvo labai reikšmingas. Ankstesnieji užsienio reikalų ministrai, – kaip mane gyvą matot! – buvo... bet geriau pamirškime praeitį. Tiesiog noriu pasakyti, kad pajutau didžiulį dėkingumą naujajai vadovybei ir jos ryžtui stoti į kovą su religiniu fanatizmu.

Ak, beje, esu girdėjęs, kad judu su Cherie esate labai pamaldūs žmonės. Sveikinu, kad jums taip puikiai sekasi tai nuslėpti.

Prisimenu vieną ryškią vakarienės akimirką. Na, dvi. Prisimenu, kaip jodėte mažąjį Milaną sau ant kelių. Tai buvo gražu. O tada, jei gerai prisimenu, prakalbote apie laisvę, ir aš pagalvojau, kad man įdomu apie tai išgirsti, tad aš nusigręžiau nuo seksualiosios Micko Hucknallo merginos pasiklausyti jūsų, o jūs ėmėte kalbėti apie rinkos laisvę, tarsi kalbėdamas apie laisvę jūs būtent tai ir turite omenyje, bet taip negali būti, nes juk jūs leiboristų premjeras; ar ne? Tad greičiausiai aš kažko nesupratau, o gal tai naujųjų leiboristų filosofija, laisvė = rinkos laisvė, gal tai nauja koncepcija. Bet kokiu atveju, gana nustebino.

O išeinant visi patarnautojai šnekino Milaną ir sakė, kaip jiems smagu, kai namie yra vaikų, nes ministrai pirmininkai paprastai būna vyresni, o jų vaikai suaugę, bet tada namams gyvybės teikė tankus mažųjų Blairų kojyčių trepsėjimas. Mudviem su Elizabeth tai patiko, mums taip patiko vestibiulyje įsitaisęs milžiniškas pliušinis meškis, dovanotas užsienio šalies vadovo, ko gero, Peru Gūdumos prezidento, „Kuo jis vardu?“ – paklausiau aš, ir Cherie atsakė, kad dar nesugalvojo jam vardo, tad aš nemirktelėjęs pasakiau: „Pavadinkit jį Meškinu Toniu.“ Sutinku, gal tai nebuvo geniali mintis, bet bent jau mikli, todėl galbūt ji buvo verta bent menkiausio šypsnio? Bet ne, jūsų veidas buvo akmeninis, ir jūs pasakėte: „Ne, man atrodo, kad tai visai netinkamas vardas“, ir aš išėjau galvodamas: „O ne, premjeras neturi humoro jausmo.“

Bet man tai nerūpėjo. Jūsų vyriausybė buvo mano pusėje, vadinasi, galėjau nepaisyti ausį rėžiančių pasisakymų, ir netgi jūsų kadencijai įsibėgėjus, kai tie pasisakymai tapo ryškesni ir šaižesni ir pasidarė sunku nekreipti į juos dėmesio, aš visad buvau jums neabejingas, niekad negalėjau jūsų nekęsti, kaip jūsų ėmė nekęsti daugelis žmonių, nes jūs, ar bent jau jūsų ponas Cookas ir ponas Fatchettas, nuoširdžiai ėmėtės keisti mano gyvenimą į gerąją pusę.

Ir galiausiai jiems pavyko. Gal tai ir negali ištrinti invazijos į Iraką paliktos dėmės, bet tai, neabejotinai, asmeniškai mane palenkė jūsų pusėn.

Dar kartą dėkoju už malonų vakarą.

Kitą dieną po Čekerso vakarienės, – kai apie tai pasklido žinia, – Iranas pareiškė, kad jį „nustebino" Robino Cooko raginimas nutraukti fatvą. „Ji tęsis dešimt tūkstančių metų", – buvo teigiama Irano pranešime, ir jis pagalvojo: „Na, aš visai neprieštaraučiau, jeigu man pavyktų nugyventi dešimt tūkstančių metų."

O dar kitą dieną Užsienio reikalų ministerijos Ambasadorių laukiamajame jiedu su Robinu Cooku, sustoję vienas greta kito, susitiko su spauda ir fotografais, ir Cookas pateikė keletą griežtų bekompromisių teiginių, tad Khatami vyriausybei į Iraną buvo nusiųsta dar viena garsi, aiški žinia. Jiems paliekant pastatą apsaugos pareigūnas Keithas Williamsas jam sušnabždėjo: „Jie jus svetingai priėmė, pone."

Naujoji kategoriška Britanijos vyriausybės laikysena, regis, turėjo poveikį.

Mary Robinson, buvusi Airijos prezidentė ir naujoji JT žmogaus teisių komisarė, nuvykusi į Iraną susitiko su aukšto rango valstybės tarnautojais ir po vizito paskelbė, kad Iranas „jokiais būdais neremia" fatvos vykdymo. Specialiajam JT *įgaliotiniui* Irane buvo pasakyta, kad atsirado „galimybė pajudinti fatvos reikalus". O Italijos užsienio reikalų ministras Lamberto Dini susitiko su savo kolega Kamalu Kharizzi, kuris jam pasakė, kad Iranas „visiškai pasiruošęs bendradarbiauti su Europa, kad išspręstų egzistuojančias politines problemas".

Tada namai jau priklausė jų šeimai. Vienas iš policininkų miegamųjų buvo paverstas Milano kambariu, o jų „svetainė", kur buvo vien sudėvėti baldai, galėjo tapti jo žaidimų kambariu, ir dar buvo likę du atsarginiai miegamieji. „Jei namą demaskuos, kils didelių nemalonumų", – nuolat buvo primenama jiems, bet iš tiesų *namo niekad nesuuodė*. Jo vieta niekad neišaiškėjo, niekad nepapuolė į laikraščius, niekad nebuvo kilę jokių keblumų dėl jo saugumo, jam niekad nereikėjo prognozuojamų „milžiniškų" išlaidų apsaugos įrangai ir apsauginių etatams. Tai neįvyko dėl, kaip jis ilgainiui suprato, eilinių žmonių geraširdiškumo. Jis neabejojo, kad namą remontavę statybininkai žinojo, kieno namuose dirba, ir nepatikėjo istorija apie Džozefą Antoną; netrukus po to, kai išsikraustė policininkai ir su juo pradėjo dirbti

Frankas, iškilo nesklandumų dėl garažo vartų – vartai su juose įmontuotais plieno lakštais buvo per sunkūs, o dėl jų svorio dažnai gesdavo pakėlimo mechanizmas, tad juos įrengusi įmonė atsiuntė meistrą, kuris darbuodamasis paklausė Franko: „Turbūt žinot, kam priklausė šis namas, ar ne? Jį buvo nusipirkęs ponas Rushdie. Nelaimingas šmikis." Taigi, tai žinojo žmonės, kurie „neturėjo" to žinoti. Tačiau niekas neprasitarė, niekad nesikreipė į laikraščius. Visi žinojo, kad tai rimta. Visi tylėjo.

Ir pirmą kartą per devynerius metus jis turėjo „asmeninę [apsaugos pareigūnų] komandą" savo nuotykiams „viešumoje" (restoranuose, vaikščiojant po Hampstedo Viržyną, kartais nueinant į kiną ir retsykiais pasirodant literatūriniuose knygos skaitymo, autografų dalijimo renginiuose ar paskaitoje). Pakaitomis komandoje dirbo išvaizdūs velniūkščiai Bobas Lowe ir Bernie Lindsey, tapę Londono literatūrinio pasaulio numylėtiniais, ir dėmesio nesulaukę Charlesas Richardasas su Keithu Williamsu. Ir ESV – Russelas ir Nigelas pakaitomis su Ianu ir Paulu. Tie pareigūnai buvo „asmeniniai" ne vien todėl, kad dirbo tik su operacija „Malachitas". Jie taip pat buvo atsidavę jo norams, visad palaikė jo pusę, buvo pasirengę už jį pakovoti. „Mes žavimės jūsų ištverme, – pasakė jam Bobas. – Labai žavimės." Jie laikėsi nuomonės, kad niekam neturėtų būti trukdoma gyventi taip turiningai, kaip žmogus nori, tad jų užduotis buvo sudaryti tam visas sąlygas. Jie įtikino kelių jam nedraugiškų oro linijų apsaugos viršininkus, kuriuos atgrasė „British Airways" atsisakymas jį skraidinti, kad jiems nebūtina vadovautis BA pavyzdžiu. Jie norėjo, kad jo gyvenimas būtų geresnis, ir buvo pasirengę padėti. Jis niekad nepamirš ir nesiliaus branginęs jų draugystės ir paramos.

Jie buvo nuolat pasiruošę pulti. Paulas Topperis, komandos konsultantas Skotland Jarde, pasakė, kad žvalgybos ataskaitose pranešama apie „aktyvumą". Dar nebuvo metas atsipalaiduoti.

Pasigirdo liūdnų žinių: Philas Pittas – savo kolegoms pažįstamas Rembo pravarde – dėl degeneracinės stuburo ligos buvo priverstas palikti darbą pajėgose ir galbūt sėstis į invalido vežimėlį. Vieno iš tų stambių, sveikų, stiprių, veiklių vyrų nelaimė jį kažkuo labai pribloškė. Tie vyrai buvo profesionalūs apsauginiai. Jų darbas buvo užtikrinti, kad žmonėms nieko neatsitiktų. Jie negalėjo suklupti. Tai buvo neteisinga.

Elizabeth užsimanė dar vieno vaiko ir tučtuojau. Jam suspaudė širdį. Nors Milanas buvo didžiulė dovana, didis džiaugsmas, jis nenorėjo dar kartą pasukti genetinės ruletės rato. Jis turėjo du gražius sūnus ir jam jų pakako su

kaupu. Bet ko nors labai užsinorėjusi Elizabeth užsispirdavo – galima sakyti, net *užsiožiuodavo* – ir jis ėmė baimintis, kad atsisakęs neteks jos, o su ja ir Milano. Jam reikėjo ne dar vieno kūdikio. Jam reikėjo laisvės. To poreikio jis galėjo taip niekad ir nepatenkinti.

Tąkart ji pastojo greitai, dar maitindama Milaną. Bet jiems nepasisekė. Praėjus dviem savaitėms po pastojimo įvyko chromosominė ankstyvojo persileidimo tragedija.

Po persileidimo Elizabeth nuo jo nusigręžė ir atsidavė vien mažajam Milanui. Jis rado jam auklę Susan, vieno specialiojo būrio pareigūno dukrą, bet ji atsisakė ją samdyti. „Man tereikia, kad kas ateitų vienai dviem valandoms per dieną, – pasakė ji. – Kad tik truputį padėtų prižiūrėti vaiką."

Jų gyvenimai labai išsiskyrė. Ji netgi nebesiteikė važiuoti kartu su juo tuo pačiu automobiliu, mieliau sėdosi su kūdikiu į savo automobilį. Dienomis jis beveik jos nematydavo, o dideliame tuščiame name ir jo paties gyvenimas ėmė atrodyti tuščias. Kartais dešimtą valandą vakaro jie kartu susėsdavo valgyti omleto, o paskui ji būdavo „per daug pavargusi, kad neužmigtų", o jis per budrus, kad užmigtų. Ji nebenorėjo drauge su juo niekur eiti, nebenorėjo nieko kartu veikti, leisti su juo vakarų ir suirzdavo, jei jis pasakydavo kur nors išeinąs be jos. Taigi jį įkalino kūdikis. „Noriu dar dviejų vaikų", – kategoriškai pareikšdavo ji. Jųdviejų pokalbiai tuo ir baigdavosi.

Jų draugai ėmė pastebėti, kad jiedu tolsta vienas nuo kito. „Ji niekad į tave nebepasižiūri, – sunerimusi pasakė Caroline Michel. – Niekad tavęs nebeliečia. Kas nutiko?" Tačiau jis nenorėjo sakyti, dėl ko visa tai vyksta.

Milanas pradėjo vaikščioti. Jam buvo dešimt su puse mėnesio.

Kai „Random House" perkėlė *Šėtoniškų eilių* leidimo minkštais viršeliais tiražą į savo sandėlį, Britanijos spauda išsyk ėmė stengtis sukelti kuo daugiau triukšmo. *The Guardian* pirmajame puslapyje išspausdino provokuojantį straipsnį, kuriame teigė, kad „Random House" sprendimas „atgaivins" problemas, ir jos išsyk atgijo. *The Eveninig Standard* pagrasino išspausdinti straipsnį apie tai, kad „Random House" ėmėsi veiksmų nepasitarusi su policija. Jiems paskambinęs Dickas Starkas pasakė, kad tai netiesa, todėl laikraštis pagrasino straipsniu apie tai, kad „Random House" išleido knygą *nepaisydama* policijos patarimų. Dickas Starkas susisiekė su žmonėmis iš Kalėdinių eglučių tvirtovės, ir šie pasakė, kad rizika „minimali", o tai nuramino Gail Rebuck. Andrew, Gillonas ir jis Konsorciumo knygą jau leido penkerius metus, taigi jos sandėliavimo sąlygų pasikeitimas buvo

anokia naujiena. Knygos minkštais viršeliais leidimas buvo „normalizuotas“ visoje Europoje, Kanadoje ir netgi Jungtinėse Valstijose, kur ją su „Owl Books“ įspaudu be jokių keblumų platino „Henry Holt“ leidykla. Tačiau keli priešiški žinių pranešimai galėjo sujaukti padėtį Britanijoje. „Random House“ ir specialusis padalinys sunkiai plušo, kad įtikintų *The Evening Standard*, ir galų gale straipsnis nepasirodė. O *The Daily Telegraph* straipsnis buvo nuosaikus, apgalvotas ir visai protingas. Rizika sumažėjo. Tačiau „Random House“ savo pašto skyriuje vis vien įrengė bombų detektorius ir perspėjo personalą. Leidyklos vadovai vis dar nerimavo, kad spauda sukels audringą musulmonų reakciją. Tačiau reikia juos pagirti už tai, kad jie rengėsi patys imti spausdinti „Vintage Books“ leidimą. „Esu tikras, kad labai suklystume, jei imtume baidytis ar atidėlioti darbus, – pasakė Simonas Masteris. – Jei savaitgalis praeis sklandžiai, pradėsim spausdinti.“ Rusijos *Šėtoniškų eilių* leidėjams ėmė grasinti vietos musulmonai. Tai kėlė nerimą. Tačiau, kaip paaiškėjo, Britanijoje nieko nenutiko, ir galų gale *Šėtoniškų eilių* leidimą minkštais viršeliais perėmė „Vintage Books“ leidykla, ir įprastinis darbas galėjo tęstis. Konsorciumas buvo uždarytas.

Buvo ir daugiau malonių smulkmenų. Į *The New York Times* turinio platinimo skyrių grįžo Gloria B. Anderson, praėjus ketveriems metams po to, kai jos viršininkai jai uždraudė vykdyti jam pateiktą pasiūlymą rašyti sindikuotą straipsnį, ir pasakė, kad šįkart visi trokšta, kad jis rašytų laikraščiui. Danties griežimas jam nebūtų davęs nieko naudingo. Vis dėlto tai buvo *The New York Times*, ir jam būtų suteikta tribūna kas mėnesį kreiptis į pasaulį. Ir galbūt tai jam galėjo uždirbti Šnabždančiojo Franko ir namų tvarkytojos Beryl ir galbūt auklės atlyginimus.

Jo dukterėčia Mishka, pablyškusi, plona kaip šiaudas šešiametė mergaitė, demonstravo stulbinantį muzikinį talentą, nors buvo kilusi iš beveik jokios klausos neturinčios šeimos. Tada dėl jos susirėmė Purcello ir Menuhino mokyklos. Sameen pasirinko Purcello mokyklą, nes Mishka buvo ne tik muzikos virtuozė, bet ir keleriais metais lenkė savo draugus mokslo atžvilgiu, o Purcello mokykla mokiniams siūlė geresnį bendrąjį išsilavinimą. Menuhino mokykla buvo į vieną tikslą orientuota muzikų kalvė. Išskirtiniai ankstyvi Mishkos įgūdžiai turėjo ir tamsiąją pusę. Ji buvo per protinga tarp bendraamžių, bet ir per jauna bendramoksliams, tad jos vaikystė buvo ir atrodė būsianti vieniša. Tačiau ji išvertė iš klumpių Purcello ir Menuhino mokyklas, ir buvo aišku, kad tokio ankstyvo amžiaus ji jau žinojo norinti gyventi mu-

zikos pasaulyje. Vieną dieną, kai tėvai automobilyje ginčijosi dėl abiejų mokyklų pranašumų ir trūkumų, mažoji Mishka cyptelėjo nuo galinės sėdynės: „Gal dėl to apsispręsti turėčiau aš?"

Purcello mokykloje Sameen pasakė, kad Mishka turi išskirtinių talentų ir kad jiems garbė ją priimti. Ji galėjo pradėti mokytis nuo rugsėjo, nes mokykla nebuvo apdrausta mokyti jaunesnius vaikus, ir ji tapo jauniausia moksleivė, kuriai buvo paskirta visa stipendija. Koks džiaugsmas! Kilo nauja ryški šeimos žvaigždė, ir jiems reikėjo ją saugoti ir lydėti, kol ji pakankamai subrendo šviesti viena pati.

Jį apdovanojo Didžiuoju Budapešto literatūriniu prizu, tad jis nuvyko jo atsiimti. Budapešte miesto meras Gáboras Demszky, sovietiniais laikais buvęs vienas pagrindinių „samizdato" leidėjų, pravėręs stiklines savo kabineto sekcijos dureles parodė jam tas neįkainojamas, anksčiau buvusias nelegalias knygas, kurios tada jau buvo tapusios jo didžiausio pasididžiavimo simboliu. Jos buvo išspausdintos Hadersfilde pagamintomis kilnojamomis spausdinimo staklėmis, kurias jie naktimis pernešdavo iš buto į butą, kad nepapultų ne tam, kam reikia; staklės buvo tokios svarbios, kad jie jų niekad neminėdavo savo pokalbiuose, jas vadino moterišku vardu. „Hadersfildo staklės atliko svarbų vaidmenį kovojant su komunizmu", – pasakė Demszky. Tada jie sulipo į mero katerį ir dideliu greičiu raižė po Dunojų. Pats didysis prizas buvo gana netikėtas: nedidelė metalinė dėžutė su graviūromis, o jos viduje buvo naujut naujutėlių JAV dolerių. Labai naudinga.

Zafaras iškeliavo į Florenciją mokytis italų kalbos ir buvo labai laimingas. Jo gyvenime atsirado kelios naujos merginos: operos solistė, su kuria jis išsiskyrė, nes „ji netikėtai ėmė man priminti mamą", ir aukšta, truputį vyresnė blondinė. Tada Evie jau buvo jo geriausia draugė, ir jis taip suartėjo su jos šeima – Daltonais, – kad jo motina ir tėvas ėmė jiems kartais pavydėti. Tačiau Zafaras linksmai leido dienas, planavo išvykas į Sieną, Pizą ir Fjezolę. Jo vaikystė buvo ne iš lengvųjų, tad buvo malonu matyti, kaip iš jo išaugo toks šaunus, kupinas pasitikėjimo savimi vaikinas, pasiruošęs išskleisti sparnus.

Į Vyskupo gatvę vakarienės atvyko Haroldas Pinteris ir Antonia Fraser. Kiti svečiai buvo šiek tiek lėtesnis Robertas McCrumas, kurio veidą puošė miela santūri šypsena, ir jo žmona Sarah Lyall, ir kai Haroldas išsiaiškino, kad Robertas dirba *The Observer*, su kuriuo jis buvo įsivėlęs į kažkokį neįsimintiną politinį ginčą, o Sarah dirba jo nekenčiamame – nes amerikietiškame –

The New York Times, jį ištiko vienas triukšmingiausių, ilgiausių ir nemaloniausių pinterizmo priepuolių.

Brangus Haroldai,

pats žinai, kaip tavimi žaviuosi ir viliuosi mūsų draugystę vertinantis rimtai; bet negaliu praleisti pro ausis vakarykščio įvykio. Robertas, geras vyrukas, drąsiai mėginantis atsitiesti po insulto, tiesiog negali kalbėti ir ginčytis taip laisvai, kaip kitados, todėl po tavo išpuolio jis turėjo susigūžti ir liūdnai tylėti. Sarah, kuri man labai patinka, kone pravirko, ir, kas blogiausia, nustebo, kad buvo priversta užstoti JAV.

The New York Times *įkūnija sionizmo imperializmą. Mudu su Elizabeth jautėmės taip, tarsi mūsų svetingumu buvo pasinaudota, o mūsų vakaras sugadintas. Tiesą pasakius, sugadinai viską, kas įmanoma. Negaliu susilaikyti nepasakęs, kad man tai labai nepatinka. Tu visada taip elgiesi, tad, kaip tavo draugas, aš privalau tavęs paprašyti – LIAUKIS. Dėl daugelio dalykų, dėl Kubos, Rytų Timoro tu dažniausiai neklysti, bet tos tavo tirados – kai tu, rodos, imi manyti, jog kiti nepastebėjo tave žeidžiančių negerovių – paprasčiausiai erzina. Manau, kad tu turi mūsų visų atsiprašyti.*

Myliu, Salmanas

Brangus Salmanai,

skaityti tavo laišką man buvo labai skaudu, bet dėkoju tau už jį. Rašai, kaip tikras draugas. Esi visiškai teisus, ir šiuo atveju tiesa man labai nemaloni. Savo elgesio aš niekaip negalėčiau pateisinti ir nenumanau, kaip apsiginti. Galiu pasakyti tik viena: aš girdžiu, kaip kitus engiu ir varau nuobodulį, bet tai tarsi Šv. Vito šokis, karštinė, bjaurus, šleikštus – ir, žinoma, girtas – ritimasis link nenusikalbėjimo ir užgauliojimo. Apgailėtina. Tavo laiškas buvo tarsi ledinio vandens šliūkštelėjimas, ir jis mane gerokai sukrėtė. Viliuosi, kad man dar ne per vėlu suaugti. Siunčiu tau ir Elizabeth nuoširdžiausią atsiprašymą. Judu man labai svarbūs. Jau parašiau ir McCrumams.

Taip pat myliu, Haroldas

Brangus Haroldai,

dėkoju už laišką. Mes tave labai mylim. Kas buvo, pražuvo.

Salmanas

Kitą dieną po pirmojo Milano gimtadienio jie trims mėnesiams – *trims mėnesiams!* – išskrido į Ameriką. Tai turėjo būti jų ilgiausias laisvės tarpsnis Mažajame Nojako take. Praėjo vieni metai po jų apsilankymo Johno Avedono namuose, kur jie sužinojo apie Dianos mirtį, paskui prasidėjo pasaulinis jos mirties fenomenas ir gėlių stebuklas, ir panašiai, o tada jis vėl grįžo į Bridžhamptoną su savo įsivaizduojamais Ormusu ir Vina, po Vinos kojomis prasivėrė žemė ir ją prarijo, ir ji taip pat virto pasauliniu fenomenu. Jo romanas jau ėjo į pabaigą, jis parašė skyrių „Po jos kojomis" ir pradėjo rašyti „Vina Divina", ir, be abejo, Dianos mirtis paveikė Vinos mirtį, todėl rašyti tą knygos dalį ten, kur jis išgirdo lemtingą žinią, jam atrodė labai tinkama. Jis parašė dainą Ormusui, dainą, kurią Ormusas parašė jai, savo Orfėjaus giesmę prarastai meilei, ***vienintelę gyvenimo paguodą štai išplėšė išaukštinta, šventa žemė po jos kojomis****, ir patraukė link savo nesibaigiančios knygos lenoniškos pabaigos.

Per ateinančius mėnesius knyga buvo baigta, peržiūrėta, nudailinta ir atiduota skaityti kitiems. Tą dieną, kai jis baigė ją rašyti, savo mažoje studijoje su atskirais į ją vedančiai laiptais, kuri tapo jo vasaros bokštu, jis prisivertė kai ką pasižadėti. *Žemė po jo kojomis*, kartu su *Šėtoniškomis eilėmis* ir *Vidurnakčio vaikais*, turėjo būti viena iš trijų jo labai didelės apimties knygų. „Daugiau nebus jokių 250 000 žodžių apimties siaubūnų, – liepė jis sau. – Rašyk glausčiau, bet dažniau." Jis šio pažado laikėsi ilgiau nei dešimtmetį, tarp 2000-ųjų ir 2009-ųjų parašė du trumpus ir du vidutinio ilgio romanus. O kai ėmėsi memuarų, suvokė, kad išklydo iš doros kelio.

Tada ėjo panelės Monicos vasara, ir buvo neaišku, ar prezidentas Clintonas atsilaikys prieš apkaltą. Sklandė siaubingi juodojo humoro juokeliai.

Iš ant suknelės aptiktų dėmių neįmanoma nustatyti konkretaus asmens, nes visi Arkanzaso gyventojai turi vienodą DNR.

„Laimė rašo baltai, – rašė Henry de Montherlant. – Jos nesimato puslapyje." Tą vasarą laimė buvo žemas baltas namas, apsuptas žalių laukų, kalvų ir miškų, ir pasivaikščiojimai su Elizabeth ir sūnumis vėlyvomis popietėmis, kai saulė ritasi žemai dangumi ir horizontą užkloja migla. Laimė buvo keliauti į kopijavimo biurą prie Bridžhamptono prekybos parko ir laukti, kol bus padarytos jo romano kopijos. „Galit grįžti vėliau", – pasakė biuro darbuotoja, bet jis liko laukti. Laimė buvo pirmųjų judviejų su Elizabeth vedybų

* S. Rushdie, *Žemė po jos kojomis*, iš anglų kalbos vertė Danguolė Žalytė, Vilnius: Alma littera, 2003, p. 513.

metinių vakarienė Sag Harboro viešbutyje „American". Laimė buvo keliauti su Donu DeLillo į „Yankee" stadioną stebėti, kaip jankiai žaidžia su „Angels" komanda, nors jie ir pralaimėjo rungtynes. Ir laimę atnešė laiškas nuo jo naujojo redaktoriaus Michaelo Naumanno iš „Henry Holt" leidyklos, kuriame *Žemė po jos kojomis* buvo taip išaukštinta, kad jis nė negalėjo kam nors to pacituoti. Tačiau praėjus vos šešioms dienoms Michaelas Naumannas atsistatydino iš „Holt" leidyklos ir perėjo dirbti Vokietijos kultūros ministru. „Ką padarysi", – pagalvojo jis. Bet laiškas vis vien buvo nuostabus.

Iš Londono paskambino Nigella. Johno vėžys vėl neabejotinai atsinaujino. Jam reikėjo išoperuoti didelę dalį liežuvio. Johnas Diamondas, vienas iškalbingiausių, sąmojingiausiu, linksmiausių, vienas žodingiausių jo pažinotų vyrų, turėjo netekti kalbos dovanos. Tai buvo liūdna, nemalonu.

Susan Sontag taip pat susirgo vėžiu.

Grįžę į Londoną jie kaip įprasta tarsi atsimušė į užtrenktas duris. Nacionaliniame teatre buvo repetuojamas *Haruno ir pasakojimų jūros* pastatymas, bet policija pasakė, kad jam bus per pavojinga dalyvauti premjeroje, nes „priešas tikėsis, kad jūs ten būsite", ir tam būtų prireikę milžiniško masto ir biudžeto policijos operacijos. Taigi, jis išsyk grįžo į karą. Jį nuvežė į Šnipų kalėdinių eglučių tvirtovę, kur Ponas Rytas ir Ponas Vakaras jam pasakė, kad, ne, nėra jokių konkretaus pavojaus požymių, bet, taip, grėsmės lygis vis dar toks pat aukštas. 1998-ųjų rugsėjo 22-ąją jis susitiko atgaivinti santykius su Helen Hammington įpėdiniu Bobu Blake'u, ir Blake'as prisipažino, kad jo noras dalyvauti *Harune* yra savaime suprantamas, o su juo susijęs pavojus nėra toks jau rimtas.

„British Airways" bosas Bobas Aylingas pagaliau sutiko su juo susitikti. Jis papasakojo apie savo susidūrimą su Zafaru ir kaip tai jį sujaudino. Užtrenktos durys truputį prasivėrė. Jis po ilgo laiko nuvyko į Clarissos namus Birmos gatvėje. Netrukus prasidėsiančių studijų Eksetario universitete proga Zafras ištaisė vakarėlį. Jo sūnui buvo malonu išgirsti Aylingo žodžius, pasijusti pagelbėjus savo tėvui. O tada, tą vakarą, televizija, radijas ir telefonas ėmė kraustytis iš proto.

CNN pranešė žinią. Irano prezidentas Khatami paskelbė, kad mirties įsakymas „nebegalioja". Po to jis visą vakarą kalbėjo telefonu. Christiane Amanpour jam pasakė neabejojanti, kad „tai įvyko" ir kad girdėjo neoficialių Khatami pažadų, jog netrukus bus dar daugiau pokyčių, ir kad jis dėl to susitarė su Khamenei. 9.30 vakaro „jo" naujasis ryšininkas iš Užsienio reika-

lų ministerijos Neilas Cromptonas paskambino ir paprašė susitikti kitą rytą 10.30. „Akivaizdu, kad kažkas dedasi, – pasakė jis. – Greičiausiai tai geros naujienos. Reikia kartu viską apgalvoti."

Užsienio reikalų ministerijoje brendo džiaugsminga nuotaika. „Gerai, – tarė jis, – bet mes privalom išgirst aiškų pareiškimą dėl fatvos ir siūlomo atlygio. Britanijos vyriausybė privalo tvirtai pasakyti, kad tai baigėsi. Antraip paleisim Iraną iš rankų, ir jie, pasitelkę fanatikus ar „Hezbollah", galės surengti su jais neva niekuo nesusijusį užpuolimą. Jei naujienos išties geros, tuomet ponas Blairas turėtų tai pasakyti. Ten prakalbo jų valstybės galva, tai tegul valstybės galva kalba ir čia." Niujorke vyko JTO Generalinės asamblėjos sesija. Tą popietę naujųjų įvykių aptarti susitiko Britanijos ir Indijos atstovai. Kitą rytą turėjo susitikti du užsienio reikalų ministrai – Robinas Cookas ir Kamalas Kharrazi. Atrodė, kad Iranas išties nori susitarti.

Dvidešimt ketvirtosios dienos devintą valandą ryto – Niujorke buvo keturios ryto! – jam paskambino Robinas Cookas ir pasakė, ko, jo nuomone, galima pasiekti. „Garantiją mes gausime, bet fatva oficialiai nebus atšaukta, nes jie sako, kad mirus Khomeini jos nebegalima atšaukti. Atrodo, kad fanatikai Irane nesiima jokių veiksmų. Ko gero, tai geriausias susitarimas, kokį galim gaut. Dar nesam girdėję jų kalbančių taip ryžtingai." Taigi, pagaliau jis pakliuvo tarp kūjo ir priekalo. Siūlomas atlygis ir fatva liks, bet Irano vyriausybė nuo to „atsiribos" ir „nei skatins, nei leis" kam nors vykdyti grasinimus. Robertas Fiskas iš *The Independent* aiškino, kad Irano tai nebedomina. Ar tai tiesa? Geriausiu atveju Cookas buvo teisus, iraniečių įsipareigojimas buvo nuoširdus ir jie iš tikrųjų norėjo atsiriboti ir pamiršti tą reikalą, o Britanijos vyriausybė taip pat ketino surizikuoti savo autoritetu ir priimti susitarimą, ir bet koks to susitarimo sulaužymas sugadintų abiejų pusių įvaizdį. Didžiausią grėsmę jam kėlė Irano žvalgybos ir saugumo ministerija, o jeigu jai liepta „atsitraukti", greičiausiai Ponas Rytas ir Ponas Vakaras galės tai patvirtinti. O plačiai paviešintas susitarimas būtų visus *įtikinęs*, kad konfliktas baigėsi. *De facto* būtų tapęs *de jure*.

O blogiausiu atveju fanatikai vis dar būtų siekę jį nužudyti ir, vos panaikinus jo apsaugą, jiems būtų pavykę.

Ketvirtą valandą popiet jis susitiko su Frances D'Souza ir Carmel Bedford „Article 19" biure, Islingtone, ir visi trys labai nerimavo. Susitarimas skambėjo neadekvačiai, pasiūlymas buvo per menkas, bet jei jis būtų į jį sureagavęs neigiamai, galėjo pasirodyti kaip trukdantis dialogui, o jei jo atsakas

būtų buvęs teigiamas, gynybinė kampanija būtų netekusi galios derėtis. Jis pasakė Frances ir Carmel, kad jam teliko viltis, jog abi vyriausybės dėl to susitarimo rizikuoja savo reputacija.

Po penkių dvidešimt trijulė nuėjo į Užsienio reikalų ministeriją susitikti su Dereku Fatchettu. Fatchettas jam visad patiko, nes buvo padorus, tiesmukas vyras, o tada Fatchettas jam pažvelgė tiesiai į akis ir pasakė:

– Susitarimas tikras, iraniečiai prisiima atsakomybę, visi vadovybės skyriai jau pritarė. Aš prašau jūsų pasitikėti Britanijos vyriausybe. Turbūt ir pats žinote, kad Neilas Cromptonas ir jo kolegos iš ministerijos dėl šito tarėsi keletą mėnesių, spaudė, kaip tik galėjo. Jie įsitikinę, kad Irano ketinimai rimti.

– Kodėl turėčiau tuo patikėti? – paklausė jis Fatchetto. – Jei jie nieko neatšaukia, kodėl turėčiau manyti, kad tai ne skiedalai?

– Nes, – atsakė Fatchettas, – Irane niekas nelaiko Rushdie padėties skiedalais. Tie politikai rizikuoja savo karjera. Jie to nesiimtų, jei nebūtų tikri, kad juos palaiko aukščiausias lygmuo.

Khatami ką tik grįžo į Teheraną iš generalinės asamblėjos, kur pareiškė, kad „Salmano Rushdie klausimas galutinai išspręstas", ir jį oro uoste pasitiko ir apsikabino asmeninis Khamenei atstovas. Tai buvo prasmingas ženklas.

Jis pasiteiravo apie Pono Ryto ir Pono Vakaro jam pateiktą saugumo ataskaitą, anot kurios, grėsmė jo gyvybei nesumažėjo.

– Tai pasenusi informacija, – patikino Fatchettas.

Jis paklausė apie Libano „Hezbollah" ir Fatchettas atsakė:

– Jie su tuo nesusiję.

Kurį laiką jis ir toliau klausinėjo Fatchetto, kol ūmai jo viduje kažkas atsivėrė, jį užplūdo stipri emocija, ir jis tarė:

– Gerai.

Jis pasakė:

– Jeigu taip, tuomet, valio, ir dėkoju, dėkoju visiems iš visos širdies.

Jam susikaupė ašaros ir gerklę užgniaužė stipri emocija. Jis apsikabino Frances ir Carmel. Per įjungtą televizorių tiesiogiai iš Niujorko, per „Sky" kanalo žinias, vienas greta kito pasirodė Cookas su Kharrazi ir pranešė apie fatvos pabaigą. Jis sėdėjo Fatchetto kabinete, Užsienio reikalų ministerijoje, ir stebėjo, kaip Britanijos vyriausybė pavyzdingai stengiasi apsaugoti jo gyvybę. Tada juodu su Davidu Fatchettu išėjo į lauką, kur lūkuriavo kameros, ir jis priėjęs artyn pasakė:

– Atrodo, kad viskas baigta.

– Ką jums tai reiškia? – paklausė maloni mergina su mikrofonu.

– Man tai reiškia viską, – atsakė jis, springdamas ašaromis. – Tai reiškia laisvę.

Kai jis įsėdo į automobilį, iš Niujorko paskambino Robinas Cookas, ir jis jam taip pat padėkojo. Susijaudino net policininkai. „Labai džiugu, – tarė Bobas Lowe. – Istorinis momentas."

Jam grįžus namo Elizabeth sunkiai sekėsi tuo patikėti, bet ilgainiui ją apėmė džiugi nuotaika. Pas juos buvo Martinas Bache'as, vienas seniausių jos studijų draugų, atskubėjo ir Pauline Melville, tad jiedu turėjo po vieną artimiausių savo bičiulių, tai buvo malonu. Kartu buvęs Zafaras taip susijaudino, kaip jo tėvas dar niekad nebuvo regėjęs. Nesiliovė skambėti telefonas. Tiek daug draugų ir sveikintojų. Paskambino Williamas Nygaardas; tai, ko gero, buvo svarbiausias skambutis iš visų. Raudantis Andrew. Jis paskambino padėkoti ir Gillonui. Jis paskambino Clarissai padėkoti, kad ji per tuos ilgus vargo metus rūpinosi Zafaru. Vienas po kito skambino jo draugai. „Džiaugsmo iškilmės", – pagalvojo jis. Atėjo diena, kurios jis nesitikėjo sulaukti. Ir, taip, tai buvo pergalė, buvo pasiekta kai kas svarbaus, ne vien išgelbėta jo gyvybė. Tai buvo kova dėl jiems rūpimų dalykų, ir jie nugalėjo, visi drauge.

Jis paskambino Christine Amanpour ir padiktavo jai savo pareiškimą. Visiems kitiems reikėjo palaukti rytdienos spaudos konferencijos.

Jei jis būtų gyvenęs pasakoje, būtų nuėjęs gulti ir atsibudęs laisvu žmogumi, dangus būtų prasigiedrijęs, ir jiedu su žmona ir vaikais būtų ilgai ir laimingai gyvenę.

Jis gyveno ne pasakoje.

Yra žmonių, kuriems ši diena negali būti džiugi. Kalbu apie nužudyto Šėtoniškų eilių *vertėjo į japonų kalbą profesoriaus Hitoshi Igarashi šeimą. Apie vertėją į italų kalbą daktarą Ettore Capriolo, kurį subadė peiliu, bet jis sėkmingai pasveiko; ir apie savo nusipelniusį Norvegijos leidėją Williamą Nygaardą, kuriam į nugarą kliuvo kelios kulkos, bet, laimei, jis visiškai pasveiko. Nepamirškime, kad tai buvo siaubingas įvykis, siaubingas įvykis, ir aš norėčiau pasakyti, kaip man skaudu dėl visų žuvusiųjų demonstracijose, ypač Indijos subkontinente. Išaiškėjo, kad daugeliu atvejų jie net nežinojo, prieš ką ar kodėl protestuoja, todėl tai buvo sukrečiančios ir klaikios netektys, ir man apmaudu dėl tų įvykių lygiai kaip ir kitiems.*

Čia susirinkome pripažinti, kad vienos šalies vyriausybės grasinimai terorizmu kitoms šalims baigėsi ir kad tai didinga akimirka, ir mums derėtų ja pasidžiaugti. Mes sugebėjome kovoti su šiuo judėjimu, daugybė žmonių pasaulyje įsteigė gynybos komitetus, šiai problemai nebuvo leista nugrimzti į užmarštį ne vien todėl, kad vieno žmogaus gyvybei grėsė pavojus, – nes pasaulyje yra daugybė žmonių, kurių gyvybei gresia pavojus, – visa tai įvyko todėl, kad taip buvo kovojama už nepaprastai svarbius dalykus: romano meną, o per jį už vaizduotės laisvę ir viską užgožiančią, visa apimančią kalbos laisvės problemą ir žmonių teisę vaikščioti savo šalies gatvėmis be jokios baimės. Daugelis mūsų, nelinkusių politikuoti, buvo pasiryžę virsti politiniais žvėrimis ir stoti į šią kovą, nes kovoti buvo verta ne vien už mane, ne vien siekiant išsaugoti mano kailį, bet todėl, kad kova palietė daugybę mums rūpimų dalykų pasaulyje. Manau, kad šią akimirką derėtų jausti tik rimtą ir tvirtą pasitenkinimą tuo, kad buvo apgintas vienas svarbiausių laisvos visuomenės principų.

Norėčiau padėkoti visiems, pagelbėjusiems šioje kovoje. Frances ir Carmel, ir „Article 19“, ir gynybos komitetams Jungtinėse Valstijose, Skandinavijoje, Olandijoje, Prancūzijoje, Vokietijoje ir kitur – visi jie buvo be galo svarbūs. Tai kova, į kurią stojo eiliniai žmonės. Jai baigiantis prasidėjo politinės derybos, kurios ir nulėmė šią laimingą pabaigą. Bet kova buvo pergalinga dėl eilinių skaitytojų, rašytojų, knygų pardavėjų, leidėjų, vertėjų ir piliečių. Šiandien visų, ne mano vieno, diena. Manau, mums telieka pripažinti, kad už terorizmo ir saugumo, specialiojo padalinio apsaugos ir jos kainos bei panašių problemų slypi tie pamatiniai dalykai, kuriuos mes stengėmės ginti ir mums buvo garbė juos ginti.

Į „Article 19“ biurą susigrūdusiems spaudos atstovams jis kalbėjo ne iš lapo, ekspromtu, ir taip pat padėkojo Elizabeth ir Zafarui už jų meilę ir paramą. Buvo filmuojama, kaip jis eina Aukštutine gatve, Islingtono rajone, „laisvas žmogus“, ir jis droviai, dvejodamas iškėlė į viršų kumštį. Toji diena buvo paskirta interviu dalinimui. Jis grįžo namo galvodamas, kad diena praėjo gerai, bet jo jau laukė *The Evening Standard* vedamasis, kuriame jis buvo apibūdintas kaip visuomenės kurstytojas ir piktybinis tipas. O BBC ir ITV naujienų programų tema buvo „Jokio atsiprašymo“. Taip tos dienos įvykius pateikė Britanijos žiniasklaida. Tas visuomenės kurstytojas ir piktybinis tipas po visa ko nesiteikė atsiprašyti už savo knygą.

*

Tą sekmadienį jis nuvežė Zafarą į Eksetério universitetą, o kartu keliavo ir Elizabeth su Clarissa. Kai tik Zafaras užėjo į Lopeso bendrabučio kambarį, jo veidas apsiniaukė ir jį apėmė liūdesys. Jie norėjo jį paguosti ir palaikyti, bet netrukus atėjo metas išvykti. Clarissai tai buvo sunki akimirka.

– Jam mūsų daugiau nebereikia, – pasakė ji ir jai teko nunarinti galvą, kad niekas nepastebėtų jos ašarų.

– Žinoma, kad reikia, – pasakė jis jai. – Jis niekur neišvyksta. Jis mus abu myli ir liks su mumis. Tiesiog jis auga.

Vėlai grįžę į Londoną jie sužinojo, kad britų televizijos istorijos apie tai, kad jis nepateikė „jokio atsiprašymo", Irane buvo išverstos kalbom, kad jis pažėrė „įžeidžiančių pastabų", ir pasirodęs išrinktasis Irano ambasadorius Muhammadi puolė gaivinti fatvos, o Irano laikraščiai skatino jį nužudyti ir teigė, kad jei jis manys esąs saugus, bus tik lengviau jį užmušti. Nejau jį pardavė, pagalvojo jis ir kartu žinojo turįs ir toliau stengtis išsipančioti iš apsaugos grandinių, net jeigu dėl to jis ir būtų tapęs lengvesniu grobiu.

Po dviejų dienų jis vėl grįžo į Šnipų būstinėje vykstantį bendrą posėdį, kuriame, be jo, dar dalyvavo Ponas Rytas ir Ponas Vakaras, atstovaujantys saugumo tarnyboms, ir toks Michaelas Axworthy, atstovaujantis Užsienio reikalų ministerijai. Jo dideliam siaubui, nei Ponas Vakaras, nei Ponas Rytas negalėjo užtikrinti, kad Irano revoliucionierių gvardija (baisieji *pasdaran*, nuožmūs islamo revoliucijos „sargai") ar Libano „Hezbollah" pavaldūs žudikai jam nekelia jokio pavojaus, o dėl to jie atsisakė sumažinti jam gresiančio antro lygio pavojaus vertinimą. Bet būtent dėl to jis ir kamantinėjo Fatchettą ir iš jo sulaukė vien kategoriškų garantijų, Fatchettas netgi sakė, kad saugumo tarnybų informacija pasenusi. Paaiškėjo, kad saugumo tarnybos ir Skotland Jardas siuto ant Užsienio reikalų ministerijos, kad ši beatodairiškai skubėjo pasirašyti sutartį. Jie teigė, kad vertindami Irano planus jie užtruks mažiausiai iki Kalėdų, ir nebuvo jokių garantijų, kad gauti duomenys bus palankūs.

Kaip tik tada jis ėmė šaukti ant Michaelo Axworthy, o šis pradėjo prakaituoti ir virpėti. Jis šaukė, kad jam buvo meluojama, jam buvo pameluota tiesiai į akis, o Užsienio reikalų ministerija buvo pilna sukčių ir dviveidžių niekšų. Axworthy išėjo iš kambario paskambinti, o grįžęs pagirtinai pagarbiai pasakė, kad Robinas Cookas jam paskambins kitą rytą, lygiai 11.40.

Paskui įvyko susitikimas Skotland Jarde, kuriame jo pyktis sulaukė didžiulio policininkų pritarimo. Richardas Bonesas, specialiojo padalinio pareigūnas, tykiai sėdintis susitikime su žvalgybos tarnybomis, pasakė: „Su

jumis siaubingai pasielgė. Jūsų analizė buvo visiškai teisinga. Jei kada nors reikės, galėsiu būti jūsų liudininkas.“ Policija nusprendė tęsti jo apsaugos operaciją, kol situacija taps aiškesnė. Kiek nusiraminęs jis pagalvojo, kad padėtis Irane gali aprimti, kai praeis pirminis sutarties sukeltas triukšmas. Kol kas vyresnieji mulos sutarties nebuvo pasmerkę. Gal jam tiesiog reikėjo luktelėti ir iki Kalėdų jis bus laisvas.

Ryte paskambinęs Robinas Cookas jį patikino, kad vyriausybė pasiryžusi pasirūpinti išspręsti problemą. „Mane liūdina jums pateikta žvalgybos analizė, – sakė jis. – Paprašiau, kad iki savaitės pabaigos ją išnagrinėtų Slaptoji žvalgyba.“ Cookas sutiko su juo, kad iki Kalėdų, per tris mėnesius, galima sulaukti ir bus sulaukta palankių rezultatų.

Kol Ponas Rytas ir Ponas Vakaras pastebėjo, kad situacija gerėja, turėjo praeiti dar treji metai.

Priešiškumas Cooko ir Kharrazi deklaracijai vis stiprėjo ir stiprėjo. Pusė Irano medžliso pasirašė peticiją, reikalaujančią įvykdyti fatvą. Paslaptinga nauja „radikaliųjų studentų“ grupuotė pasiūlė naują 190 000 svarų atlygį už jo galvą. (Išaiškėjo, kad įsivėlė klaida; tikroji suma buvo 19 000 svarų.) Dosniojo Sanei Chordado *bonyad*, arba fondas, padidino savo siūlomą atlygį 300 000 dolerių. Po to, kai į Užsienio reikalų ministeriją buvo iškviestas Irano pasiuntinys Ansari, kur jam buvo įteiktas britų protestas, diplomatas apkaltino Britanijos spaudos skleidžiamą informaciją ir Britanijos ministrų ir Rushdie pareiškimus, kurie „labai spaudė Užsienio ministeriją Teherane – jie nesitikėjo, kad žinia bus taip sureikšminta“. Tačiau jis atnaujino Irano pažadus laikytis Niujorko susitarimo. Kad ir ką tai galėjo reikšti.

Clarissa nerimavo. Pas ją į namus buvo užsukę du „į musulmonus panašūs vyrai“ ir paklausė, ar jie galėtų pasimatyti su Zafaru, bet, žinoma, jis buvo Ekseteryje. Jos manymu, tai buvo susiję su tuo, kad jis jau įtrauktas į rinkėjų sąrašus.

Alunas Evansas, vienas „British Airways“ vadovų, kurio buvo paprašyta tarpininkauti kalbantis su juo, labai palaikantis „jo pusę“, paskambino pasakyti, kad, jo manymu, BA „brendo pokyčiai“, ir kai bus išspręsti keli „palyginti nesvarbūs“ klausimai, jis turėtų sulaukti palankaus nutarimo. „Po kelių savaičių.“ Ir jis buvo teisus. Po kelių savaičių, po pusdešimtų metų draudimo skraidyti nacionalinėmis oro linijomis, jų lėktuvai vėl atvėrė jam duris.

Įvyko „Haruno ir pasakojimų jūros“ premjera, ir pastatymas buvo įspūdingas, jame minimaliomis sąnaudomis buvo sukurta gana stebuklinga

atmosfera, jūra padaryta iš plevėsuojančių šilkinių skraisčių, vaidindami aktoriai atliko magijos triukus; o per spektaklio kulminaciją, kai Harunas atranda visų pasakojimų šaltinį, po žiūrovų veidus ėmė blaškytis prožektoriaus šviesa, ir parodė, kad taip branginamas šaltinis yra jie patys. Tąkart, kaip ir per autografų dalijimą Hampstede, dėl kurio baisų triukšmą pakėlė komandoras Howley, nebuvo jokių demonstracijų ar saugumo problemų. Tiesiog puikus vakaras teatre.

Jis nusiuntė Bono *Žemės po jos kojomis* mašinraščio kopiją, kad sužinotų, ką jis mano apie romaną, ir praneštų, ar nėra akivaizdžių liapsusų apie muzikinį pasaulį. Nutiko kai kas visiškai netikėto. Bono jam paskambino ir pasakė, kad pasiskolino dalį *Žėmės po jos kojomis* teksto ir sukūrė jam „porą melodijų“. „Viena jų labai graži, – pasakė jis. – Ta, kurią parašiau titulinei knygos dainai. Tai vienas geriausių mūsų kūrinių.“ Jis nusišypsojo. Jis pasakė, kad nežinojo, jog romanai turi titulines dainas, bet, taip, jis suprato, apie ką kalba Bono. *Per visą amžių garbinau aš ją, jos aukso balsą, grožį jos ugningą.** Bono pakvietė jį Dubliną, kad galėtų jam pagroti tą dainą. Tai buvo romanas apie pralaidžią perskyrą tarp įsivaizduojamo ir tikrojo pasaulio, ir štai viena įsivaizduojama daina peržengė tą sieną ir virto tikra. Po kelių savaičių jam pavyko nukakti į Airiją ir Paulo McGuinnesso namuose, Anamo kaimelyje, Viklou grafystėje, Bono privertė jį išeiti, atsisėsti į jo automobilį ir jame pasiklausyti bandomojo įrašo. Garso įranga Bobo automobilyje labai skyrėsi nuo visų kitų. Tai buvo rimta garso įrangą. Bono pagrojo dainą tris kartus. Ji jam patiko iš pat pirmo karto. Ji buvo visiškai kitokia nei jis įsivaizdavo mintyse, bet tai buvo įsimintina baladė, o U2 sekėsi kurti įsimintinas balades. Jis pasakė, kad daina jam patinka, bet Bono ją vis grojo iš naujo, kad įsitikintų, jog jis nemala šūdo, o tuo įsitikinęs pasakė: „Eime namo, pagrosime visiems kitiems.“

Indija paskelbė nebetaikysianti jam draudimo atvykti į šalį. Tai pranešė per BBC šeštos valandos žinias. Vijay Shankardassas buvo apimtas triumfo nuotaikos. „Visai netrukus, – pasakė jis, – turėsit ir vizą.“ Išgirdęs tą naujieną jis pirmiausia labiau nuliūdo nei apsidžiaugė. „Niekad nesitikėjau, – rašė jis savo dienoraštyje, – kad nenorėsiu su malonumu sugrįžti į Indiją, bet taip jau nutiko. Aš jos kone bijau. Bet vyksiu. Vyksiu, kad pasinaudočiau teise ten sugrįžti. Privalau išlaikyti tą ryšį savo sūnų labui. Kad galėčiau jiems parodyti, ką mylėjau ir kad tai priklauso ir jiems.“ Ir, taip, jį įsileido hinduistų

* S. Rushdie, *Žemė po jos kojomis*, p. 513.

nacionalistų „Bharatiya Janata" partijos vyriausybė, tad neišvengiamai pasklido kalbų, kad vizos suteikimas buvo prieš musulmonus nukreipta akcija, bet jis nesiteikė prisiimti jam primetamo velnio vaidmens. Nepaisant ilgos tremties ir jo knygos draudimo, jis vis dar buvo savo gimtąją šalį mylintis žmogus. Jis buvo rašytojas, kuriam Indija buvo jo giliausia įkvėpimo versmė, tad atsiradus galimybei jis ketino išsiimti penkerių metų vizą.

Jo pirminė melancholija išsisklaidė. Per vakarienę su grupe rašytojų, su kuriais jis dalyvavo labdaringame Juliano Baneso organizuotame knygų skaitymo renginyje, jis linksmai, su džiaugsmu kalbėjo apie grįžimą į Indiją. Louis de Bernières'as pasišovė paprotinti savo džiugų, laimingą kolegą jokiais būdais nevykti, nes ten pasirodęs jis vėl skaudžiai įžeistų Indijos musulmonus. Tada de Bernière'as išdėstė jam trumpą paskaitą apie hinduistų ir musulmonų politikos istoriją – jam, rašytojui, kurio visas kūrybinis ir intelektualinis gyvenimas buvo su tuo susijęs, kuris greičiausiai apie tai žinojo gerokai daugiau nei rašytojas, parašęs romaną, liūdnai pagarsėjusį savo iškraipyta Antrojo pasaulinio karo laikų Graikijos komunistų pasipriešinimo Italijos okupacinėms pajėgoms Kefalinijos saloje istorija. Jis dar niekad taip smarkiai nenorėjo užvožti kolegai romanistui. Kita vakarėlio dalyvė Helen Fielding pastebėjo, kaip krauju pasruvo jo akys, tad ji kuo guviau šypsodamasi pašoko ant kojų. „Ką gi! *Nuostabus* vakaras. Tiesiog ***nuostabus***. Man metas eiti!" – šūktelėjo ji, ir užbėgo įvykiams už akių, suteikdama jam progą taip pat atsiprašyti, tad pono de Bernières'o nosis liko pasipūtėliškai sveika.

Jis asmeniškai susitiko su Dereku Fatchettu, kuris dar sykį jam pakartojo: „Pasitikėkit manim." Iš Irano ateinanti žvalgybos informacija buvo vien tik teigiama. Sutartį pasirašė visos su ja susijusios šalys, Iranas atšaukė savo šunis. Sanei buvo nenuspėjamas, bet jis, šiaip ar taip, neturėjo pinigų. „Mes toliau spręsime visus klausimus, – pažadėjo jis. – Dabar svarbiausia neprarasti savitvardos." Fatchettas pasakė, kad Iranui nepatiko jo paties pasisakymas, kuriame jis pavadino susitarimą „diplomatine Britanijos pergale". „Kaip ir jūsų žodžiai – „tai reiškia laisvę".

Jo prašė imtis sunkios užduoties – laikyti liežuvį už dantų. Jei jis tylės, pikti balsai palaipsniui turėtų nutilti, o su jais pranyktų ir fatva.

Tuo tarpu Teherane žygiavo tūkstantis „Hezbollah" studentų, skelbiančių, kad jie jau pasirengę pulti autorių ir jo leidėjus, pasirengę kūnus apsiraišioti bombomis ir taip toliau; dainuojančių seną liūdną teroristų dainelę.

Jis nuėjo į Bendruomenių rūmus susitikti su Robinu Cooku. Šis pasakė gavęs informacijos, kad Khamenei ir visa Tikslingumo taryba „pasirašė Niurjorko susitarimą". Tai turėjo reikšti, kad buvo atšaukti visi žudikai. Jis pasakė, kad dėl Irano saugumo ir žvalgybos ministerijos ir Libano „Hezbollah" nė kiek neabejoja. Jų žudikai pasitraukė. Nerimas dėl revoliucionierių gvardijos buvo „pesimistinės žvalgybos" padarinys: nebuvo jokių įrodymų, kad toji grupuotė rengtų puolimą. „Irano vyriausybė pažadėjo neleisianti išvykti iš Irano niekam, kas ketintų jus užpulti. Jie supranta, kad nuo to priklauso jų reputacija." Simbolinė Cooko ir Kharrazi pasirodymo „surėmus pečius" reikšmė buvo kruopščiai apsvarstyta, ir jie buvo rodomi per visų musulmoniškų šalių televizijos kanalus, „todėl jei jus nužudys, pasitikėjimais jais, tiesą sakant, žlugs". Jis taip pat pridūrė: „Mūsų darbas dar nesibaigė. Mes ir toliau darysime spaudimą ir tikėsimės naujų rezultatų."

Tada Jungtinės Karalystės užsienio reikalų ministras uždavė keblų klausimą:

– Kodėl jums reikia gynybinės kampanijos prieš mane? – Robinas Cookas norėjo tai sužinoti. – Aš esu pasirengęs su jumis palaikyti nuolatinį ryšį, reguliariai jus informuoti. Aš kovoju už jus.

Jis atsakė:

– Todėl, kad daugelis mano, jog jūs mane pardavėt, kad apie nežymų susitarimą kalbate kaip apie rimtą ir kad aš būsiu išmainytas į komercinę ir geopolitinę naudą.

– Ak, – piktai tarė Cookas. – Jie mano, kad man komanduoja Peteris Mandelsonas, – (Mandelsonas buvo prekybos ir pramonės ministras.) – Nieko panašaus, – pasakė jis, o tada pakartojo Dereko Fatchetto žodžius: – Jums teks manimi pasitikėti.

Jis ilgai tylėjo, bet Cookas nemėgino jo skubinti apsispręsti. „Ar mane iš tikrųjų mausto?" – klausė jis savęs. Vos prieš kelias dienas jis aprėkė Michaelą Axworthy dėl to, kad jis buvo išduotas. Bet tada jis pasikalbėjo su dviem mėgstamais politikais, kurie dėl jo nuveikė daugiau, nei visi kiti sugebėjo nuveikti per dešimt metų, ir jie abu prašė jais pasitikėti, neprarasti savitvardos, o svarbiausia kurį laiką laikyti liežuvį už dantų. „Jei užsipulsite Chordado fondą, tai jam bus puiki žinia, nes tada Irano vyriausybė negalės jiems nieko padaryti, kad nepasirodytų, jog jūs turite jai kokios nors įtakos."

Jis vis mąstė ir mąstė. Buvo pradėta gynybos prieš vyriausybių nepaslankumą kampanija. Bet tada jo paties vyriausybė ėmė žadėti aktyviai dirbti jo labui. Gal reikėjo pradėti naują etapą – dirbti su vyriausybe, o ne prieš ją.

„Gerai, – tarė jis. – Aš sutinku."

Jis nuėjo į „Article 19" pasimatyti su Frances D'Souza ir paprašė jos sustabdyti gynybinę kampaniją. Carmel Bedford tuo metu buvo Osle, dalyvavo susitikime su kelių gynybos komitetų atstovais, ir kai jis jai paskambinęs pranešė savo sprendimą, ji pratrūko iš pykčio, dėl sprendimo ėmė kaltinti Frances. „Ji pretenduoja į darbą Užsienio reikalų ministerijoj! Jai naudinga sužlugdyt kampaniją!" Frances ir Carmel nebesutarė. Jis įsitikino, kad jo sprendimas buvo teisingas.

Taigi Rushdie gynybos kampanija baigėsi. „Tikėkimės, – rašė jis savo dienoraštyje, – mano sprendimas pasiteisins. Tačiau bet kokiu atveju aš jį priėmiau pats. Negaliu kaltinti nieko kito. "

IRANO KAIMIEČIAI SIŪLO ATLYGĮ UŽ RUSHDIE GALVĄ. ***Vieno Irano kaimo prie Kaspijos jūros gyventojai pasiūlė už Salmano Rushdie galvą naują atlygį – žemės sklypą, namą ir kilimų. „Kijapajo kaimas duos 4 500 kvadratinių metrų ūkinės paskirties žemės, 1 500 kvadratinių metrų vaismedžių sodų, namą ir 10 kilimų", – pasakė kaimo atstovas. 2 000 kaimiečių taip pat atidarė banko sąskaitą, kurioje kaups papildomas aukas.***

Ne visad buvo lengva išlikti ramiam, tylėti ir neprarasti savitvardos.

Jis nuvyko į Niujorką kurti filmo pagal *Žemę po jos kojomis* vienai Prancūzijos televizijai. Pasaulis išsyk atsivėrė. Jis pats vienas vaikščiojo gatvėmis, nejausdamas jokio pavojaus. Londone jį varžė Britanijos žvalgybos tarnybų perspėjimai, bet ten, Niujorke, jo gyvenimas buvo jo paties rankose; jis galėjo pats spręsti, ką galima daryti, o kas perdėm pavojinga. Amerikoje jis galėjo atgauti laisvę, kol Britanija dar nebuvo nutarusi jam jos grąžinti. ***Laisvės niekas nedalija, ją reikia pasiimti pačiam.*** Jis tą žinojo. Tomis žiniomis jis turėjo ir vadovautis.

Billas Bufordas, užsimaukšlinęs filmo „Marsas puola" („Mars Attacks") ateivio galvą, Helovino proga jį nusivedė vakarienės į šiaurinį Manhataną. Jis apsimuturiavo kufiją, į vieną ranką pasiėmė vaikišką barškutį, o į kitą traškią bandelę ir dainavo: „Sheikh, Rattle and Roll."*

* Dainos pavadinimas, kurį galima suprasti kaip „Šeichas, barškutis ir bandelė".

Kai jis grįžo į Londoną, Jeanne Moreau sukako septyniasdešimt, ir jis buvo pakviestas į jos garbei Prancūzijos ambasadoriaus rezidencijoje surengtus pietus. Jis sėdėjo tarp vis dar žavingos ir netgi, kaip septyniasdešimtmetei, seksualios Moreau ir žymios balerinos Sylvie Guillem, kuri panoro nueiti pasižiūrėti „Haruno“ spektaklio. Paaiškėjo, kad Moreau nuostabi *pasakininkė*. Prie stalo taip pat buvo ambasados funkcionierius, kurio pareiga buvo jai laidyti nesudėtingus klausimus:

– Dabar privalote mums papasakoty, kaip susipažinote su mūsų žymiu francūzų režisieriumi François Truffaut.

Ji prasižiojo ir ėmė berti:

– A, François. Žinot, tai įvyko Kanuose, buvau ten su Louis...

– Tai taip pat mūsų žymus francūzų režisierius Louis Malle...

– Taip, mes su Louis buvom Kino rūmuose, ir François priėjo pasisveikinti su Louis, ir jie kurį laiką ėjo kartu, o aš už jų su kitu vyru, o paskui aš ėjau su François, ir labai keista, nes jis nežiūrėjo man į veidą, visada žiūrėjo į žemę, o kartais trumpam į viršų, o tada vėl į žemę, kol pagaliau jis pažvelgė į mane ir pasakė: „Ar galiu gauti tavo telefono numerį?

– Ir, – tarė funkcionierius, – jūs jam davėt.

Jis perėmė klausinėtojo pareigas ir pasiteiravo jos apie darbą su Luisu Buñueliu filme „Kambarinės dienoraštis“.

– A, donas Luisas, – tarė ji sodriu gerkliniu prarūkytu balsu, – aš jį myliu. Vieną dieną aš jam sakau: „O, donai Luisai, jeigu aš būčiau jūsų dukra!“ O jis sako: „Ne, mano miela, geriau nenorėk, nes jei būtum mano dukra, aš tave uždaryčiau ir tu nebevaidintum mano filmuose!“

– Aš visad dievinau jūsų dainavimą filme „Žiulis ir Džimas“, – pasakė jis jai, jiems gurkšnojant „Château Beychevelle“. – „Le Tourbillon“. Tai sena daina ar parašyta filmui?

– Ne, – atsakė ji. – Ji buvo parašyta man. Žinot, ją parašė mano senas meilužis, jis parašė tą dainą, kai mes išsiskyrėm. Kai François pasakė, kad nori, kad padainuočiau, pasiūliau jam tą dainą ir jis sutiko.

– O dabar, – paklausė jis, – kai ta filmo scena tapo tokia įžymi, jūs vis dar ją laikot savo seno meilužio parašyta daina, ar „daina iš „Žiulio ir Džimo“?

– Ak, – gūžtelėdama tarė ji, – dabar tai daina iš filmo.

Prieš jam paliekant *résidence*, ambasadorius jį pasivedė į šalį ir pasakė, kad jam suteiktas aukščiausias Meno ir literatūros ordino *commandeur* laipsnis; didžiulė garbė. Ambasadorius pasakė, kad tai buvo nuspręsta prieš keletą metų, bet ankstesnioji Prancūzijos vyriausybė delsė jį apdovanoti.

Tačiau tada jam ketinta toje pačioje *résidence* surengti iškilmes, per kurias jam turėjo būti įteiktas medalis ir juosta. Jis atsakė, kad tai nuostabi žinia, bet po kelių dienų prasidėjo trypčiojimas vietoje. Pakvietimus turėjusi išsiuntinėti moteris pasakė, kad ji „neskuba", nes „laukia patvirtinimo iš Paryžiaus", o tada, jo didžiulei nuostabai, jis nebegalėjo susisiekti nei su ambasadoriumi, nei su kultūros atašė Olivier Poivre d'Arvoru. Po kelių išsisukinėjimo dienų jis paskambino Jackui Langui, kuris jam pasakė, kad už dešimties dienų buvo numatytas Irano prezidento vizitas Prancūzijoje, todėl Quai d'Orsay ir stabdo. Langas paskambino keletui žmonių ir viskas išsisprendė. Olivier jam paskambino pats. Gal įmanoma susitarti dėl datos, kada mesjė Langas galėtų ir pats įteikti jam apdovanojimą? „Taip, – atsakė jis. – Žinoma."

Zafaras surengė vakarėlį ir panoro, kad jame dalyvautų ir jis. Apsaugos komanda įleido jį į naktinį klubą ir stengėsi nekreipti dėmesio į tai, kas paprastai vyksta tokiuose klubuose. Jis atsidūrė prie stalelio kartu su grupės „Blur" nariais Damonu Albarnu ir Alexu Jamesu, kurie buvo girdėję apie jo bendradarbiavimą su U2 ir taip pat norėjo įrašyti su juo dainą. Ūmai atsirado jo dainų tekstų paklausa. Alexas išmaukė didžiąją dalį absento butelio, o tai, ko gero, buvo ne itin išmintinga.

– Turiu velniškai gerą mintį, – pasakė jis. – Aš parašysiu žodžius, o jūs – muziką.

– Bet Alexai, – švelniai tarė jis, – aš nekuriu muzikos ir nemoku groti jokiu instrumentu.

– Nieko baisaus, – atšovė Alexas. – Aš jus išmokysiu groti gitara. Užtruks gal kokį pusvalandį. Kaip du pirštus apmyžt. Tada jūs parašysit muziką, o aš žodžius. Bus šakės, kaip gerai.

Bendradarbiavimas su „Blur" nutrūko.

Skotland Jarde jis susitiko pasikalbėti apie ateitį su Bobu Blake'u, kuris tada jau buvo A būrio vadas. Jis pasakė, kad kitais metais numatyta išleisti jo naująjį romaną, ir jis privalėjo turėti pakankamai laisvės jį tinkamai reklamuoti, apie jo pasirodymus ir knygų skaitymo renginius turėjo būti pranešama, kaip priklauso. Tada jie jau turėjo pakankamai panašios patirties ir galėjo nebeabejoti, kad nekils jokių problemų. Jis taip pat norėjo dar labiau sumažinti savo apsaugą. Jis suprato, kad oro linijoms buvo ramiau, jei į lėktuvą jį įsodindavo apsaugos komanda, ir viešoms įstaigoms taip pat patikdavo jo pasirodymus prižiūrinti pasauga, bet visur kitur jam būtų pakakę

Franko pagalbos. Keisčiausia, kad Blake'as, regis, palankiai priėmė visus jo siūlymus, o tai bylojo, kad grėsmės lygio vertinimas kito, netgi jei jam dar nebuvo pranešta apie jokius pokyčius. „Gerai, – tarė Blake'as, – pasižiūrėsim, ką galim padaryt." Tačiau jis nerimavo dėl Indijos. Ponui Rytui ir Ponui Vakarui atrodė, kad jei jis nuvyks į Indiją sausį ar vasario pradžioje, jam gali grėsti iraniečių užpuolimas. Gal jis galėtų sužinoti, kuo pagrįsti jų įtarimai?

– Ne.

– Na, šiaip ar taip, aš ir neketinau tuo metu vykti į Indiją.

Tai pasakęs jis pastebėjo, kaip policininkams akivaizdžiai atlėgo.

Užėjusį į užsienio reikalų ministro kabinetą Bendruomenių rūmuose, jį pasitiko generalinis MI5 direktorius Stephenas Landeris kartu su Robinu Cooku, kuris turėjo jam blogų žinių. Cookas pasakė, kad buvo gauta žvalgybos ataskaita apie Irano aukščiausiosios nacionalinio saugumo tarybos, – vien išgirdęs tą pavadinimą Landeris pervėrė Cooką nepatenkintu žvilgsniu, bet šis vis vien jį ištarė, – posėdį, kuriame Khatami ir Kharrazi nepavyko apmaldyti fanatikų. Khamenei „neturėjo galios" atšaukti revoliucionierių gvardijos ar „Hezbollah". Taigi, pavojus išliko. Tačiau Cookas pasakė, kad „asmeniškai" jis ir visa Užsienio reikalų ministerija buvo pasiryžę išspręsti tas problemas, ir nebuvo jokių galimo užpuolimo požymių, tik baimintasi dėl Indijos. Landeris pasakė, kad mažai tikėtina, jog jį galėtų užpulti kurioje nors Vakarų pusrutulio valstybėje. „Mažai tikėtina" buvo ne kažin kokia paguoda, bet daugiau tikėtis jis negalėjo. „Aš pasakiau Kharrazi, – tarė Cookas, – kad mes žinome apie ANST posėdį, ir Kharrazi tai labai šokiravo. Jis mėgino sakyti, kad susitarimas vis dar galioja. Jis supranta, kad jo ir Khatami reputacija pastatyta ant kortos."

Neprarask savitvardos.

Išvengti trūkumų nepavykdavo niekada, bet su tokio lygmens trūkumais taikstytis buvo sunku. Vis dėlto jis laikėsi tvirtai. Jis privalėjo susigrąžinti gyvenimą į savo rankas. Jis nebegalėjo ilgiau laukti, kol „trūkumų faktorius" sumažės iki priimtinesnio lygmens. Tačiau kai jis kalbėdavosi su Elizabeth apie Ameriką, ji nesiklausydavo. Ji klausėsi, ką sako Isabel Fonseca. „Amerika – pavojinga šalis, visi turi po ginklą." Jos priešiškumas jo svajonei gyventi Niujorke stiprėjo. Kartais jis netgi įžvelgdavo, kaip tarp jųdviejų įsiterpęs įplyšimas ar įtrūkis plečiasi, tarsi pasaulio materija būtų popieriaus lapas, o jie skirtingos jo pusės, tolstančios viena nuo kitos, tarsi anksčiau ar

vėliau buvo neišvengiama jų istorijoms tęstis skirtinguose puslapiuose, nors meilė truko tiek metų, nes kai gyvenimas ima įsakinėti, gyvieji neturi jokio kito pasirinkimo, kaip tik paklusti. Jam būtiniausia buvo laisvė, o jai motinystė, ir, be abejo, gyvenimas Amerikoje be policijos apsaugos jai atrodė nesaugus ir neatsakingas dėl to, kad ji buvo motina, ir iš dalies dėl to, kad ji buvo anglė ir nenorėjo, kad jos sūnus užaugtų amerikietis, ir iš dalies todėl, kad ji beveik nepažinojo Amerikos, nes jos Amerika buvo ne ką didesnė už Bridžhamptoną, ir ji baiminosi, kad Niujorke ji bus izoliuota ir vieniša. Jis suvokė visus jos būgštavimus ir dvejones, bet jo paties poreikiai buvo lyg įsakymai, ir jis suprato, kad jis darys tai, ką reikia daryti.

Kartais vien meilės nepakanka.

Išaušo aštuoniasdešimt antrasis jo motinos gimtadienis. Kai jis jai telefonu pasakė, kad 1999-aisiais išeis jo naujoji knyga, urdu kalba ji pasakė: „Is dafa koi achchhi si kitab likhna." – „Šįkart parašyk gražią knygą."

IX
Jo tūkstantmečio iliuzija

Kartais meilės nepakanka. Bėgant metams po vyro mirties Negin Rushdie sužinojo, kad jos pirmasis vyras, dailus jaunuolis, ją įsimylėjęs, kai ji dar buvo graži jauna Zohra Butt, vis dar gyvas. Jų santuoka nebuvo iš išskaičiavimo, o tikra „meilės sąjunga", ir jie nutolo vienas nuo kito net dėl to, kad liovėsi mylėję vienas kitą, bet todėl, kad jis negalėjo tapti tėvu, o motinystė buvo būtina. Meilė vyrui, iškeista į meilę vaikams, ją taip nepakeliamai prislėgė, kad daugelį metų ji negalėjo nė ištarti jo vardo, o jos gimusiems ir augantiems vaikams net nebuvo užsiminta apie jo egzistavimą, kol galiausiai ji prasitarė savo vyriausiajai dukrai Sameen. „Jo vardas buvo Shaghilas", – pasakė ji ir nuraudo, ir pravirko, tarsi būtų prisipažinusi dėl savo neištikimybės. Ji niekad apie jį neužsiminė savo sūnui, niekad nepapasakojo, kuo jis užsėmė ar kuriame mieste gyveno. Jis buvo jos vaiduoklis, prarastos meilės šmėkla, o vedina ištikimybės savo vyrui ir meilės savo vaikams praeities, ji kentė ją persekiojančią praeitį tylomis.

Po Aniso Rushdie mirties Negin brolis Mahmoodas jai pasakė, kad Shaghilas dar gyvas, niekad nevedė kitos moters, vis dar ją myli ir nori vėl su ja pasimatyti. Jos vaikai ją drąsino su juo susisiekti. Senų mylimųjų neskyrė jokios kliūtys. Akivaizdu, kad tam nebetrukdė motinystės būtinybė. Be to, būtų buvę kvaila varžytis dėl nelogiškų jausmų, kad tai neva išduotų mirusį Anisą. Ji neprivalėjo nugyventi viso likusio gyvenimo, – o po Aniso mirties ji dar pragyveno šešiolika metų, – viena ir vieniša, jei turėjo galimybę atgaivinti seną meilę ir leisti jai praskaidrinti jos senatvės metus. Tačiau, kai jie taip su ja pasikalbėjo, ji maištingai šyptelėjo ir papurtė galvą, kaip mergaitė. Anais fatvos laikais ji keletą kartų lankėsi Londone ir buvo apsistojusi Sameen namuose, ir jis ją aplankydavo, kai tik galėdavo. Jam jos pirmasis vyras Shaghilas vis dar buvo tik vardas. Ji vis dar nesiteikė leistis į jokias kalbas, pasakyti, ar jis buvo linksmas, ar rimtas vyras, ką mėgo valgyti, ar mokėjo dainuoti, ar buvo aukštas, kaip jos rūstusis brolis Mahmoodas, ar žemas, kaip Anisas. Jos sūnus *Vidurnakčio vaikuose* parašė apie motiną, kuri su savo pirmuoju vyru negalėjo susilaukti vaikų, bet tas liūdnas poetas-politikas Nadiras Khanas gimė autoriaus vaizduotėje. Jame nebuvo jokių Shaghilo

požymių, išskyrus jo biologinę ydą. Tačiau tada tikrasis vyras ėmė rašyti jai laiškus, o ji arba šypsojosi kaip kvaiša mergaitė, arba stipriai sučiaupusi lūpas smarkiai purtė galvą, nesiteikdama leistis į jokias kalbas.

Didingame Garbielio García Márquezo romane *Meilė choleros metu* mylimieji Fermina Daza ir Florentinas Ariza išsiskyrė labai jauni, bet gyvenimo saulėlydyje vėl susiėjo. Negin Rushdie taip pat buvo siūloma tokia gyvenimo saulėlydžio meilė, bet ji dėl neatskleistų priežasčių jos spyrėsi. Šis jos spyriojimasis taip pat turėjo literatūrinį atitikmenį, Edith Wharton *Nekaltybės amžiuje*: pagyvenęs Niulandas Arčeris su savo suaugusiu sūnumi sėdi paralyžiuotas vienoje nedidukėje Prancūzijos aikštėje, po stogeliu ir savo senos meilės grafienės Olenskos buto balkonu, ir po tiekos prarastų metų negali užkilti laiptais su ja pasimatyti. Galbūt jis nenorėjo pamatyti jos pasenusios. Galbūt pernelyg slėgė prisiminimas apie tai, ką pasiimti jam pritrūko drąsos. Galbūt jis per giliai tai palaidojo ir nebegalėjo to ekshumuoti ir jį ne perdėm gąsdino, kad susitikęs su grafiene nebejaus to, ką kadaise jautė. *Čia viskas daug tikriau nei pakilus į viršų, – ūmai jis išgirdo savo paties balsą, ir baimė, kad paskutinis realybės šešėlis gali išsisklaidyti, prikaustė jį prie suolelio, o minutės vis bėgo ir bėgo viena po kitos.*

Negin Rushdie nebuvo skaičiusi nė vienos iš tų knygų, bet jei ir būtų skaičiusi, nebūtų tikėjusi laimingu Ferminos ir Florentino susiėjimu, ar, tiksliau, ji turėjo kai ką, kas jai trukdė tikėti tokia pabaiga. Ji buvo suledėjusi, kaip suledėjo Niulandas Arčeris, ją prispaudė metų našta, ir nors kaskart paminėjus jo vardą jos veidas nušvisdavo meile, ji nesivadovavo savo jausmais. Jai gyvenimas buvo daug tikresnis be jo, nei būtų jam grįžus. Todėl ji niekad neatsakė į jo laiškus, niekad jam nepaskambino ir niekad su juo nepasimatė per likusius šešiolika savo gyvenimo metų. Ji mirė būdama savo vyro našle ir vaikų motina, ir negalėjo ar nenorėjo parašyti naujo paskutinio savo istorijos skyriaus. Kartais vien meilės nepakanka.

Anisas Rushdie prieš vesdamas Negin taip pat turėjo kitą žmoną. Tuo jie išsiskyrė iš savo luomo, aplinkos ir laikmečio, kad abu susituokė antrą kartą. Aniso vaikams apie pirmąją tėvo žmoną buvo pasakyta tik tiek, kad ji buvo pikčiurna ir kad jie nuolatos riedavosi. (Vaikams taip pat nebuvo paslaptis, kad jų tėvas ir pats sunkaus būdo.) Taip pat jie žinojo apie skaudžią tragediją. Anisas su pirmąja žmona turėjo dukrą, jų įseserę, kurios vardo jiems niekad neatskleidė. Vieną naktį Aniso pirmoji žmona jam paskambino ir pasakė, kad mergaitė labai pasiligojo ir gali mirti, bet jis pamanė, kad ji meluoja, kad išsigalvojo tą istoriją tik tam, kad prisiviliotų jį pas save, todėl jis nepaisė jos

žodžių, ir mergaitė numirė. Sužinojęs apie savo dukros mirtį jis nuskubėjo į savo pirmosios žmonos namus, bet ji jo neįsileido, nors jis ir daužė kumščiais į duris ir verkė.

Aniso ir Negin santuoka jų sūnui taip ir išliko paslaptis. Jų augantiems vaikams atrodė, kad jiedu gyvena nelaimingą gyvenimą, kurio susikaupusį nusivylimą tėvas išliedavo naktiniais girtais įsiūčio priepuoliais, o motina vis stengdavosi apsaugoti nuo jų vaikus. Vyresnieji vaikai Sameen ir Salmanas ne sykį mėgino įkalbėti tėvus skirtis, kad jie, vaikai, galėtų džiaugtis savo tėvų draugija be nemalonaus šalutinio jųdviejų nelaimingo gyvenimo poveikio. Anisas su Negin nepaklausė vaikų patarimo. Jie abu manė po naktų klaikuma esant kažkokią „meilę", o kadangi abu tuo tikėjo, galima sakyti, kad ji egzistavo. Kitų žmonių artumo paslaptis, meilės sugebėjimas išgyventi nemylinčiose širdyse – štai ko jis išmoko iš savo tėvų gyvenimo.

Taip pat: jei tavo tėvai jau buvo kartą išsiskyrę ir paskui gyveno nelaimingus „meile grįstus" gyvenimus, užaugi įsitikinęs, kad meilė laikina, įsitikinęs, kad meilė yra tamsesnis, šiurkštesnis, nemalonesnis ir ne toks jaukus jausmas, apie kurį dainuojama dainose ir rodoma filmuose. O jei tai tiesa, tuomet ko jis su savo gausybe iširusių santuokų galėjo pamokyti savo sūnūs? Vienas jo draugas kartą jam pasakė, kad tikroji tragedija yra gyvenimas nelaimingoje santuokoje, o ne skyrybos. Tačiau jį persekiojo skausmas, kurį jis sukėlė savo vaikų motinoms, dviem moterims, kurios jį mylėjo labiau nei kas nors kitas. Bet už tai jis nekaltino savo tėvų, parodžiusių jam blogą pavyzdį. Kad ir kaip jį skaudino gyvenimas, Clarissą ir Elizabeth jis įskaudino dar labiau. Jis jas abi mylėjo, bet jo meilė nebuvo pakankamai stipri.

Jis mylėjo savo seseris, ir jie visi mylėjo vienas kitą, bet dauguma tų ryšių taip pat nutrūko. Jis išliko artimas su Sameen. Vaikystėje jis buvo gerasis berniukas, o ji neklaužada mergaitė. Jis išsukdavo ją iš tėvų nemalonės, o ji jam ką nors prikuldavo. Sykį į jų namus, Vindzoro vilą, pasiskųsti Anisui atėjo vieno nuo jos į kailį gavusio berniuko, tokio Mohano Mathano, tėvas.

– Jūsų dukra trenkė mano sūnui! – pasipiktinęs sukliko jis, ir Anisas ėmė juoktis.

– Jumis dėtas, – pasakė jis, – kalbėčiau tyliau, kad to nenugirstų visa kaimynystė.

Jųdviejų ryšys niekad nenusilpo, bet jie ilgainiui suprato, kad jų sesuo Brunno – jos tikrasis vardas buvo Nevid, bet šeimoje ji visad buvo vadinama

Brunno – negalėjo to pakęsti. Ji buvo penkeriais metais jaunesnė už jį, ketveriais už Sameen ir vaikystėje nepatyrė artimumo su savo vyresnėliais. Galiausiai ji siaubingai susibarė su jais bei tėvais ir išvyko į Kaliforniją, kuo toliau nuo jų visų. Jam dažnai būdavo skaudu dėl „prarastos sesers“, bet tada ji taip drastiškai įsiveržsaid atgal į jo gyvenimą, kad jis vėl imdavo nuo jos trauktis. Kartą ji beprotiškai įsitikino, kad jiedu su Sameen kažkokiu būdu atėmė iš jos palikimą, ir pagrasino jį viešai išduoti ir apšmeižti. Jam teko paprašyti teisininkų, kad šie ją įspėtų, ir nuo tada jie labai ilgai nebesikalbėjo. Jauniausios šeimos narės Nabeelah, vadinamos Guljum, gyvenimas prasidėjo puikiai, ji buvo tikra gražuolė ir civilinė inžinierė, bet tada ėmė reikštis jos darbą, santuoką, santykius su šeima ir galop gyvenimą sunaikinusi psichinė nedarna, ji pradėjo kramtyti tabaką ir piktnaudžiauti vaistais, valgė, kol jos grožį palaidojo kalnas riebalų, o tada, visų siaubui, ją aptiko mirusią lovoje, taigi jų jauniausioji buvo ir pirmoji, kuri užgeso.

Jo šeimoje paprastai meilės nepakako.

Sukako dešimt metų nuo Bradfordo knygos sudeginimo akcijos, o paskui dešimtosios fatvos metinės – „Dešimt metų! – pagalvojo jis. – Laikas išties bėga greičiau, kai linksmai gyveni“, – ir tie patys žmonės kaip visada pradėjo kelti jau įprastą triukšmą. Ponas Shabbiras Akhtaras, kurį *The Independent* pavadino „genialiu“ mąstytoju, pasakė, kad dabar *Šėtoniškų eilių* jie jau nebedegintų, nes jie jau nebesijaučia „atskirti“. (Paskui daugelis Britanijos musulmonų, tarp jų ir vieni fanatiškai priešiškiausių, ėmė teigti, kad prieš romaną nukreiptas judėjimas buvo klaida. Kai kurie turėjo omenyje, kad tai tiesiog buvo klaidinga taktika, nes ji dar labiau išgarsino autorių ir padidino knygos pardavimus, bet kiti taip pažengė, kad ėmė teigti supratę kalbos laisvės svarbą.) Per Valentino dieną Irano revoliucionierių gvardija Teherane pasakė, kad fatva „bus įvykdyta“, o dosnusis Sanei patvirtino, kad vis dar planuojamas jį „sunaikinti“. Tačiau nebuvo jokių eitynių, susirinkimų mečetėse, jokių senų ajatolų, skelbiančių kraugeriškus pamokslus. Taigi, buvo ramiau, nei jis baiminosi, kad bus.

Jis ir toliau spaudė policiją suteikti jam daugiau laisvės. Kai jam iš jo kišenės ėmė dirbti Frankas Bishopas, – juk neabejotinai jų pareigas galėjo perimti Frankas ir, tarp kitko, sutaupyti jiems daug pinigų, – jis jau gana gerai išmanė skirtumą tarp „grėsmės“ ir „pavojaus“, kad suvoktų, jog jam neapsiskelbusiam pasirodžius privačiame vakarėlyje, restorane, teatre ar kine, pavojus buvo lygus nuliui. Nebuvo jokio reikalo pasitelkti visą komandą.

Viskuo galėjo pasirūpinti Frankas. Tačiau jie nenorėjo sumažinti pasaugos. Jie paprašė jo viską palikti kaip yra, kol grįš iš vasaros atostogų Long Ailande, ir jis nenoriai sutiko.

Pirmasis 1999-ųjų furoras prasidėjo, kai jam buvo išduota Indijos viza. Paskutinę minutę vizas išduodantis tarnautojas Indijos namuose mėgino aiškinti, kad jis galėjo gauti tik įprastą pusės metų trumpalaikę vizą, tad į Indijos namus pasišnekėti su vyriausiuoju komisaru Lalitu Mansinghu ir užsienio reikalų ministru, kuris kaip tik tuo metu lankėsi Londone, turėjo atvykti Vijay Shankardassas, ir jie sutiko „pasielgti teisingai" ir paskirti jam ilgalaikę penkerių metų vizą, kurią turi teisę gauti indų kilmės asmenys. Taip pat buvo sutarta, kad atvykus į Indiją jam būtų paskirta Indijos policijos apsauga.

Išsyk sukilo Indijos musulmonų pyktis. Nuožmusis senasis imamas Bukhari (prieš dešimtį metų pasmerkęs „ne tą Salmaną") Delio Penktadienio mečetėje liejo savo įniršį trims tūkstančiams į penktadienio pamaldas susirinkusių tikinčiųjų. Jis sakė, kad yra „pasiryžęs mirti", kad sukliudytų pono Rushdie vizitui. Po dviejų dienų *The Tehran Times* išspausdino prognozę, kad jis bus nužudytas Indijoje. „Matyt, Dievo apvaizda nusprendė, kad šis begėdis sulauks savo galo ten, kur ir gimė." Indijoje vienintelis sprendimui dėl vizos pritaręs lyderis, nepriklausantis BJP partijai, buvo generalinis Indijos komunistų (marksistų) partijos sekretorius. Kongreso partijos narys Mani Shanker Aiyar pasakė, kad jo partija buvo „visiškai teisi" uždraudusi *Šėtoniškas eiles* ir jų autorių, o jei BJP partija nusprendė išduoti jam vizą, pati turės „atsakyti už pasekmes". Tačiau tada jis, visų nuostabai, pridūrė, kad jei ponas Rushdie iš tikrųjų atvyks į Indiją, „jis bus mūsų svečias ir jį reikės svetingai sutikti". Imamas Bukhari pareiškė, kad musulmonai „protestuos, laikydamiesi Konstitucijos", bet jei koks musulmonas nuspręs nužudyti tą šventvagį, jį palaikys visi kiti musulmonai. Rašytoja Githa Hariharan parašė jam daugybę didaktinių ideologinių elektroninių laiškų, kurie tiesiog erzino. Buvo aišku, kad kelionė į Indiją turės palaukti, kol aprims nuotaikos.

Paskambino Theresa iš Bono biuro. „Sveiki, Salmanai. Ar jūs turite savo dainos teksto kopiją, kaip ji ten, „Žemė po jos kojomis"?" Na taip, tiesą pasakius, jis turėjo jos kopiją. „Būtų gerai, kad jūs dabar pat atsiųstumėt tą tekstą į studiją, nes jie rengiasi įrašinėti vokalą, o Bono jį pametė." Taip, jis tai galėjo padaryti. Dabar pat. Taip.

*

Tada kurį laiką jį supo vien ligos, gydytojai ir mirties sparnų plakimas. Elizabeth pusseserė Carol Knibb ir jos vyras Brianas kelioms dienoms atvyko pasisvečiuoti į Vyskupo gatvę ir vėlai vakare jis pirmąkart išvydo nuo chemoterapijos nuplikusią Carol galvą. Ji jam nevalingai priminė vieną sceną iš Roaldo Dahlio *Raganų*, kur raganos nusilupa savo žemiškąjį, „žmogiškąjį" apdarą. Carol jam labai patiko, tad jis įširdo ant savęs sureagavęs taip, švelniai tariant, negarbingai. Ji buvo nuvykusi į Ameriką pasirodyti Kanti Rai, ir jis ją gydė, tačiau gydymas nebuvo toks veiksmingas kaip Edwardui Saidui, tad jos ligos prognozė buvo prasta. Tačiau ji užsispyrėliškai linksmai sakė, kad vis dar yra ką išmėginti. Mirė Iris Murdoch. Jis dalyvavo jos garbei surengtuose Menų tarybos pietuose netrukus po jos paskutinės knygos *Džeksono dilema* (*Jacksons's Dilemma*) išleidimo, knygos, kurią kritikai tiesiog sumaitojo. Jis prisiminė, kad Iris buvo nusiminusi ir pasakė jam mananti, jog jai vertėtų neberašyti.

– Dėl kelių neigiamų recenzijų – neverta, – pasakė jis jai. – Juk jūs *Iris Murdoch.*

– Taip, – liūdai tarė ji, – bet kartais žmonės nustoja mėgti tavo knygas, tu išsikvėpi, o tada turbūt geriausia liautis.

Vos po kelių mėnesių jai buvo diagnozuoti pirmieji Alzheimerio ligos požymiai.

Mirė ir Derekas Fatchettas. Užeigoje jį ištiko staigus širdies priepuolis ir jis krito negyvas. Niekas kitas taip ryžtingai nesprendė fatvos problemos. Jam tebuvo penkiasdešimt ketveri.

Jį patį kamavo sutrikimas, vadinamas ptoze. Jis negalėjo iki galo atsimerkti, ir jo akių vokai, ypač dešinysis, leidosi vis žemiau. Tai ėmė trukdyti regėjimui. Jei jo nebūtų operavę, vieną dieną jis apskritai nebebūtų galėjęs atsimerkti. Jo mieguistos, Sleepy Labeefo žvilgsnį primenančios akys dažnai buvo tapatinamos su jo niekšiškumu, bet paaiškėjo, kad tai tebuvo sveikatos sutrikimas.

Geriausiai ptozę operuojantis chirurgas buvo ponas Richardas Collinas. Jis buvo užrašytas į Karaliaus Edvardo VII karininkų ligoninę, kur, anot pono Collino, „operacijos atliekamos visiems karališkosios šeimos nariams", bet, prieš pat įeinant, jam pasakė, kad „vyriausioji seselė" atsisakė jį priimti dėl saugumo priežasčių. Komanda nuėjo su ja pasikalbėti ir, laimei, jiems pavyko ją nuraminti, ir operacija nebuvo atšaukta. Jį visad trikdydavo,

kai jo likimas priklausydavo nuo kitų žmonių baimės, jis jausdavosi taip, tarsi gavęs antausį negalėtų vožti atgal. Tada, likus dienai iki operacijos, jam paskambino Clarissa. Zafaras nusprendė mesti universitetą. Jis negalėjo jo pakęsti. Tai buvo „šikinykas". Jam buvo pasiūlyta proga tapti Londono naktinio klubo vadybininku, jis tikėjosi galėsiąs rengti koncertus ir turėjo draugą, su kuriuo manė surengsiąs renginį Vemblio stadione, o būtent tokio gyvenimo jis ir norėjo. Be to, jis buvo išeikvojęs savo banko sąskaitą, tad reikėjo sutvarkyti ir tai. Jiems abiem labai kėlė nerimą tai, kad jis gyvena, pasak Clarissos, Debesų Gegutmiestyje, o jų nerimas vėl juos suvedė draugėn. Zafarui tada reikėjo stiprių vieningų tėvų. Jie su juo pasikalbėjo, ir jis sutiko atsisakyti minties apie koncertą Vemblio stadione. Jo tas nenudžiugino.

Kai po operacijos jis atgavo sąmonę, jam ant akių buvo užrištas raištis. Jis šūktelėjo, bet niekas neatsiliepė. Jis nežinojo, kur yra, buvo aklas, ir su juo niekas nesikalbėjo. Galbūt nutiko kas nors baisaus. Gal jį pagrobė. O gal jis gulėjo pragaro priebutyje ir laukė, kol prie jo prieis šėtonas. „Ei ei ei, – jokio atsako, – ar kas nors mane girdi?" – Ne, negirdėjo. – Ar čia kas nors yra?" – na, jei kas ir buvo, tai labai nešnekus. Jam kelioms minutėms ar savaitėms iš siaubo net akyse aptemo, bet jį nuramino prabilusi seselė, kuri pasakė, kad, taip, ji čia yra, deja, Elizabeth jau išėjo miegoti namo, dabar 3 valanda ryto ir ji buvo tualete. „Nuostabus sutapimas, – pagalvojo jis, – atsipeikėjau būtent tada, kai seselei prireikė pasisioti."

Ryte jam nuėmė raištį ir jis vėl susidūrė su viena keistenybe – jo akių vokai neklausė smegenų signalų, virpėjo lyg patrakę kiekvienas sau, o tada viskas susitvarkė, jo neapakino atsitiktinis skalpelio brūkštelėjimas, o kai jam atnešė veidrodį, jis pamatė savo akis plačiai atsimerkusias. Galbūt dešinioji buvo atsimerkusi kiek per palčiai. „Taip, – sutiko ponas Collinas, – palaukim savaitę, o tada galbūt truputį pataisysim."

Jo naujieji akių vokai debiutavo liūdname, bet pabrėžtinai pakiliame renginyje, vakarėlyje Ruthie ir Richardo Rogersų namuose, skirtame Nigellos Lawson ir Johno Diamondo dešimtajam jubiliejui. Johno popieriai buvo visai prasti, itin blogi, jau nebebuvo prasmės jį daugiau operuoti, o chemoterapija jam galėjo išlošti tik laiko, bet ne daugiau. Draugai susirinko atšvęsti jo gyvenimo, ir Johnas „perskaitė" kalbą, ją rašydamas ir išsyk projektuodamas ant sienos, kalbą, kurios nuostabiausia ypatybė buvo ta, kad visi susirinkusieji be galo daug juokėsi.

Naujieji akių vokai darė aplinkiniams gana didelį įspūdį. „Tu su naujais akiniais? Atrodai puikiai! Įdegei? Atrodai toks... laimingas!“ Vėliau, kai apie tai sužinojo spauda, *The Sunday Times* parašė kone atgailos straipsnį apie tai, kaip vertino jo išvaizdą pastaraisiais metais. Staiga laikraštis suprato, kad jo abejingas, arogantiškas, niekinantis chuligano žvilgsnis tebuvo stiprėjančio akių vokų sutrikimo padarinys. Straipsnyje buvo rašoma, kad jis atrodo „atsinaujinęs, atgimęs“. „Kaip gali išduoti akys.“

Jam reikėjo keliauti į Turiną priimti garbės daktaro laipsnio, Richardui Collinui dar nespėjus pataisyti jo pernelyg išsipūtusios dešinės akies, tad to įvykio nuotraukose jis atrodo kiek kvaištelėjęs. Kelionė praėjo puikiai; tuokart Italijos policija buvo draugiška, stengėsi jam įtikti, nekliudė, labai skyrėsi nuo savo kolegų iš Mantujos. Kartu su juo buvo apdovanotas Johnas Beumeris III, burnos vėžio gydytojas iš Los Andželo Kalifornijos universiteto, pasakęs ypač šiurpią kalbą apie naujas burnos auglių gydymo technikas, kaip prie skruosto prisiuvamas liežuvis ir panašiai, o jis klausydamasis Beumerio galvojo: „Nė viena tų naujovių neišgelbėjo mano draugo.“

Visiškai atsitiktinai tą pačią dieną Romoje lankėsi prezidentas Khatami, tad spauda nudžiugo dėl tokio sutapimo ir išpūtė iš to gana didelį burbulą. Žinoma, Khatami nemanė, kad tai sutapimas ir „aršiai kritikavo“ Europą, jog ši remia romanistą.

„Remdami Rushdie remiate skirtingų civilizacijų karą, – pareiškė jis. – Man labai gaila, kad žmogus, įžeidęs tai, kas šventa daugiau nei vienam milijardui musulmonų, šiuo metu yra garbstomas Europos valstybėse.“ Tai tas pats žmogus, kuris teigė nenorintis civilizacijų susidūrimo, bet tada ėmęs viską, kas jam nepatinka, vadinti „karu“; vyras, tvirtinęs, kad jis „prieš terorizmą“, bet išskyręs tokius prievartos veiksmus, kaip fatva, skelbdamas, kad tai ne terorizmas, o teisingumas. Tai buvo tas „nuosaikusis“ vyras, kurio žodžiu jo prašė pasitikėti Britanijos vyriausybė.

·

Artėjo *Žemės po jos kojomis* išleidimo diena, bet iškilo keblumų su JAV turu. Dauguma Europos oro linijų jau teikė jam savo paslaugas, bet amerikiečiai vis dar priešinosi. Jis galėjo nusigauti į Niujorką, o su „Air Canada“ pasiekti Vakarų krantą, bet likusią šalies dalį būtų reikėję apskristi privačiu lėktuvu. Be to, reikėjo ir įskaičiuoti papildomas lėšas už Jerry Glazebrooko apsaugos paslaugas. Dviejų savaičių turui jiems iš kur nors reikėjo ištraukti 125 000 dolerių, o leidėjai buvo pasiruošę išleisti tik apie 40 000 dolerių. Jis pasikalbėjo su Andrew Wylie ir Jerry Glazebrooku, ir jiedu susitarė dėl

10 000 dolerių nuolaidos už apsaugą, o įvairūs renginiai turėjo duoti iš viso maždaug 35 000 dolerių pelno už jo pasirodymus ir apsaugą. Jei jis būtų pridėjęs *The New Yorker* honorarą už knygos ištrauką ir paskutinių trijų ar keturių mėnesių atlyginimą už jo sindikuotus straipsnius *The New York Times*, sąskaitas būtų pavykę padengti. Jis buvo apsisprendęs vykti į tą turą, tad pasakė Andrew sutinkąs, nors tai reiškė, kad jam reikės paaukoti 80 000 dolerių savų pajamų. Dauguma Anglijoje pasirodžiusių recenzijų buvo labai palankios, tad jis nenorėjo, kad nukentėtų amerikietiškasis leidimas.

Nagrinėti, ką sako kritikai, ar jiems patinka, ar nepatinka, nebuvo prasmės, bet keistas Jameso Woodo atvejis buvo vertas nedidelės pastabos. Ponas Woodas apžvelgė *Žemę po jos kojomis* laikraščiui *The Guardian*, kuris taip pat išspausdino pirmą knygos ištrauką Jungtinėje Karalystėje, ir jo atsiliepimas buvo nuostabus. „Jo naujas įspūdingas romanas <...> didelis laimėjimas, išradingas ir sudėtingas <...> tai genialus romanas <...> gyvas, vaiskus, kupinas žodžių žaismo, džiuginantis savo originalumu, tiek gausiai neįpareigojančio malonumo atseikėjo nebent *Vidurnakčio vaikai*. Įtariu, kad šis romanas pelnytai taps mėgstamiausia Rushdie knyga." „Ką gi, dėkoju, Jamesai", – pamanė jis. Kai romaną išleido Jungtinėse Valstijose, ponas Woodas pateikė kritiškesnį vertinimą. Jis parašė dar vieną recenziją į *The New Republic*, pataisytą *The Guardian* atsiliepimą, kuriame pagyros jau buvo be žodžio „pelnytai". Tada knyga tapo „tipiška postmodernistine nesėkme", kurios „vylingoms blevyzgoms trūksta žemės sau po kojomis". Tuodu atsiliepimus teskyrė septynios savaitės. Ko gero, kritikui, pateikiančiam viena kitai prieštaraujančias nuomones, pagal užsakovų literatūrinius pomėgius, derėjo pasiaiškinti savo skaitytojams.

Jis nuskrido į Niujorką duoti interviu ir kone išsyk pasijuto be galo pasiligojęs. Jis iš paskutiniųjų stengėsi neatsilikti nuo varginančios dienotvarkės, bet galiausiai aukšta temperatūra jį privertė pasirodyti gydytojui. Jam buvo nustatyta sunki plaučių infekcija, beveik plaučių uždegimas, ir jei jis būtų delsęs dar vieną dieną, jam greičiausiai būtų tekę gultis į ligoninę. Jam išrašė stiprių antibiotikų, ir jis šiaip ne taip ištvėrė visus interviu. Baigęs darbą jis jautėsi silpnokai, bet geriau, ir nuėjo į priėmimą Tinos Brown namuose, ten atsidūrė nedideliame svečių rate, kurį sudarė Martinas Amisas, Martinas Scorsese, Davidas Bowie, Iman, Harrisonas Fordas, Calista Flockhart ir Jerry Seinfeldas. „Pone Rushdie, – nervingai kreipėsi Seinfeldas, – jums teko matyti mūsų laidos seriją apie jus?" Toje serijoje Krameris pareiškė matęs „Salmaną Rushdie" pirtyje, o paskui jiedu su Jerry kamantinėjo vyrą vardu

Salas Bassas, nes pamanė, kad tai gali būti užšifruotas, na, žodis „Salmon"*. Kai jis patikino poną Seinfeldą, kad, jo nuomone, serija buvo labai juokinga, komikui akivaizdžiai atlėgo.

Turas per aštuonis JAV miestus praėjo sklandžiai, tik jo neįsileido Los Andžele vykusi didelė knygų mugė BAE. Kita vertus, Los Andžele jis buvo pakviestas į „Playboy" dvarą, kurio savininkas buvo tiesiog drąsesnis už „BookExpo America" mugės organizatorius. „Grove/Atlantic" leidėjas Morganas Entrekinas buvo išleidęs Hugh Hefnerio knygą *Sekso amžius: „Playboy" seksualinės revoliucijos istorija* (*The Century of Sex: Playboy's History of the Sexual Revolution*), o dėl to jam buvo leista surengti dvare knygių vakarėlį. Knygiai uoliai užkopė į Holmbi Hilsą ir Hefnerlendo pievelėje pastatytoje palapinėje su jauduliu gurkšnojo vasarošiltį šampaną, varstomi niekinančių iš nuobodulio mirštančių Zuikučių žvilgsnių. Įpusėjus vakarui Morganas pasišokinėdamas atlėkė pas jį su jauna, žaviai besišypsančia, neįtikėtinai nuaugusia mergina. Tai buvo Heather Kozar, naujai išrinktoji Metų mergina, labai jauna, puikiai išauklėta, jo nusivylimui, nesiliovusi vadinti jį *ponu*. „Atleiskite, pone, aš nesu skaičiusi nė vienos jūsų knygos, – atsiprašinėjo ji. – Tiesą pasakius, pone, aš apskritai nedaug skaitau, nes jos mane vargina ir migdo." Taip, taip, pritarė jis, neretai ir jis jausdavosi taip pat. „Tačiau, pone, yra knygų, – pridūrė ji, – pavyzdžiui, *Vogue*, kurias man atrodo būtina skaityti, kad neatsilikčiau nuo pasaulio įvykių."

Grįžus į Londoną, jo akių vokai taip susitvarkė, kad atrodė beveik normalūs, ir jis atšventė antrąjį Milano gimtadienį, tada Zafaro dvidešimtmetį, o paskui ir jam pačiam suėjo penkiasdešimt dveji. Per jo gimtadienį vakarienės atėjo Sameen su savo dukromis, taip pat Pauline Melville ir Jane Wellesley, o dar po kelių dienų jis nusivedė Zafarą į Centrinius Vimbldono kortus, kur Samprasas laimėjo pusfinalio mačą prieš Henmaną. Jei nebūtų buvę policijos, jo gyvenimas būtų atrodęs beveik normalus. Galbūt senieji debesys po truputį sklaidėsi, bet kaupėsi ir nauji. „Dėl gyvenimo NY mane su E skirianti bedugnė kelia pavojų mūsų santuokai, – rašė jis dienoraštyje. – Nematau išeities. Mums teks leisti laiką atskirai – aš Manhatane, o ji Londone. Tačiau kaip ištverti išsiskyrimą su mano taip mylimu mielu berniuku?"

Liepos vidury jie devynioms savaitėms nuvyko į Grobowų namus Bridžhamptone, ir kaip tik tuo metu jis pasidavė savo tūkstantmečio iliuzijai.

* *Bass* – ešerys, *Salmon* (tariama beveik kaip „Salman") – lašiša. (Angl.)

Net jei jis ir netikėjo, kad per besiartinantį naująjį tūkstantmetį įvyks antrasis Kristaus atėjimas, buvo nesunku susivilioti romantiška „tūkstantmečio“ idėja, kad diena, kuri pasitaiko vos kartą per tūkstantį metų, gali atnešti didelių pokyčių ir kad gyvenimas – ne vien pasaulio, bet ir jame tarpstančių individų gyvenimas – auštančiame naujajame tūkstantmetyje bus geresnis. „Na, belieka tikėtis“, – pagalvojo jis. 1964-aisiais Samas Cookas dainavo: „A change is gonna come“*, ir to himno žodžiai jam aidėjo ausyse.

Ankstyvą 1999-ųjų rugpjūtį jį užvaldysianti ir jo gyvenimą pakeisianti tūkstantmečio iliuzija jam pasirodė moters pavidalu ne kur kitur, o Laisvės saloje. Jam išties buvo juokinga, kad jis ją sutiko Laisvės statulos papėdėje. Literatūroje toks įvykio simboliškumas būtų atrodęs gremėzdiškai išpūstas. Tačiau realus gyvenimas kartais pabado pirštu vien tam, kad tikrai suprastum, o jo realiame gyvenime Tina Brown ir Harvey Weinsteinas savo trumpai gyvavusio žurnalo *Talk* pasirodymo proga ištaisė prabangų vakarėlį Laisvės saloje, į dangų kilo fejerverkai, Macy Gray dainavo: „I try to say goodbye and I choke, Try to walk away and I stumble“**, o svečių sąraše buvo visi, nuo Madonnos iki jo paties. Tąnakt Madonnos jis nesutiko, antraip būtų jos paklausęs, apie tai, ką jos asistentė Caresse pasakė televizijos prodiuseriui, jai nusiuntusiam *Žemės po jos kojomis* kopiją, vildamasis sulaukti palankaus iškilios damos atsiliepimo – šiaip ar taip, knyga buvo apie įžymią, nors ir pramanytą, roko žvaigždę. „A, ne, – pasakė Caresse, – Madonna jos *neperskaitė*. Ji ją *sunaikino* smulkintuvu.“ (Kai jis su Zadie Smith pagaliau po kelerių metų susipažino su Madonna oskarų apdovanojimų proga surengtoje *Vanity Fair* puotoje, ji kalbėjo vien apie nekilnojamojo turto kainas Londono Marmuro arkos apylinkėse, ir jis nesivargino jai priminti apie susmulkintą knygą, nes jiedviem su Zadie buvo per sunku tvardytis nesusijuokus iš aukšto, dailaus, jauno italų eržilo, kuriam, regis, savo murmėjimu sekėsi atkreipti panelės Ciccone dėmesį: „Jūs italė, ar ne? – pasilenkęs prie pat jos paklausė jis. – Matosi...“)

Elizabeth su Milanu liko Bridžhamptone, o jis su Zafaru, Martinu ir Isabel išvažiavo į miestą. Laisvės saloje nuo medžių karojo žibintai, nuo jūros dvelkė vėsus vasarinis vėjelis, ir jie nieko nepažinojo, o saulei leidžiantis pasidarė sunku įžiūrėti žmonių veidus, bet tai jiems nekliudė. Tada po kinišku šviestuvu, didžiosios varinės damos papėdėje, jis akis į akį susitiko su Padma

* Pokyčiai ateis. (Angl.)

** Mėginu atsisveikint, bet žodžiai stringa gerklėje, mėginu išeit, bet suklumpu. (Angl.)

Lakshmi, ir jis išsyk prisiminė, kad ją, na, tiksliau, jos nuotrauką, jis jau buvo matęs anksčiau itališkame žurnale, kuriame buvo rašoma ir apie jį, ir jis prisiminė, kad tada pagalvojo: „Jei kada sutiksiu šią merginą – prisvilsiu uodegą." Tada jis pasakė: „Jūs toji gražuolė indė, kurią rodė per Italijos televiziją, o tada jūs išvykote į Ameriką tapti aktore." Ji negalėjo patikėti, kad jis tiek apie ją žino, todėl ėmė abejoti, kad jis yra tas, kuo mano jį esant, ir pareikalavo jo pasakyti savo visą vardą, ir jų pažintis prasidėjo. Jiedu kalbėjosi vos keletą minučių, bet per tiek laiko jie spėjo apsikeisti telefono numeriais, o kitą dieną, kai jis mėgino jai paskambinti, jos linija buvo užimta, nes tuo pat metu ji mėgino prisiskambinti jam. Jis sėdėjo savo automobilyje Mekokso įlankoje ir užuodė, kaip link jo žaižaruojančiu vandeniu atsklinda stiprus svylančios uodegos kvapas.

Jis buvo vedęs vyras. Jo žmona ir jų dvejų metų vaikas jo laukė namuose, ir jeigu jo santykiai būtų buvę kitokie, jis būtų suvokęs akivaizdžią tiesą, kad jam pasirodžiusi dvasia, tarsi įkūnijusi visas jo ateities viltis, žmogiškasis Ledi Laisvės pavidalas, buvo tik miražas ir kad pulti link jos, tarsi tikros, reiškė pačiam prisikviesti nelaimę, nepateisinamai įskaudinti žmoną ir be sąžinės užkrauti didžiulę naštą pačiai Iliuzijai, indų kilmės amerikietei, turinčiai didelių ambicijų ir slaptų planų, kurie neturėjo nieko bendra su jo giliausių poreikių patenkinimu.

Jos vardas buvo tikra keistenybė, perskeltas į dvi dalis jos motinos skyrybų. Ji gimė Delyje (nors dauguma jos „Tam Bram", arba tamilų brahmanų, giminės narių gyveno Madrase) Padmalakshmi Vaidyanathan vardu, bet jos tėvas Vaidyanathanas paliko ją ir jos motiną Vijayalakshmi, kai jai buvo vieni. Vijayalakshmi netrukus atsikratė buvusio vyro vardo ir padalijo savo pačios ir dukros vardus. Netrukus po to ji išvyko užimti vyresniosios seselės pareigų Niujorko Sloano ir Ketteringo onkologijos centre, o vėliau persikėlė į Los Andželą ir ištekėjo antrąkart. Padma pirmą kartą susitiko savo tėvą būdama beveik trisdešimties. Dar viena moteris, užaugusi be vieno iš tėvų. Jo meilės reikalai ir toliau klojosi ta pačia tvarka.

„Išvydai iliuziją ir dėl jos sunaikinai šeimą", – vėliau sakė jam Elizabeth ir buvo teisi. Laisvės dvasia buvo tarsi oazės miražas. Atrodė, kad ji jungia jo indišką praeitį ir amerikietišką ateitį. Jos nevaržė atsargumas ir nerimas, kurie kamavo jo gyvenimą su Elizabeth ir kurių Elizabeth negalėjo atsikratyti. Ji buvo svajonė apie viso to atsikratymą ir naują pradžią – amerikietiška, piligrimų svajonė – „Mayflower" fantazija, patrauklesnė net už jos grožį, o jos grožis buvo ryškesnis už saulę.

Namuose kilo dar vienas didžiulis barnis dėl to paties, dėl ko jie ilgainiui ėmė pyktis nuolat. Elizabeth reikalavimas, kad jie, nors jis ir nenori, nedelsiant susilauktų dar vaikų, susikirto su jo iš dalies įgyvendinta laisvo gyvenimo Amerikoje svajone, kurios ji bijojo ir kuri po savaitės jį nugynė į Niujorką, kur viešbutyje „Mark" Padma jam pasakė: „Manyje slypi mano blogoji pusė, o pasirodžiusi ji be skrupulų pasiima tai, ko jai reikia", ir netgi tas perspėjimas jo nenuvijo namo, į žmonos lovą. Iliuzija tapo perdėm stipri, kad ją išsklaidytų tikrovės siunčiami įrodymai. Ji negalėjo būti ta jo trokštama svajonė. Jis ilgainiui sužinojo, kad jos jausmai jam buvo tikri, bet nepastovūs. Jos ambicingumas neretai išstumdavo jausmus. Jie tik iš dalies gyveno drauge – aštuonerius metus nuo susipažinimo iki išsiskyrimo, nemenką laiko tarpą – ir galų gale ji neišvengiamai sudaužė jam širdį, kaip jis sudaužė širdį Elizabeth. Galiausia ji tapo geriausiu Elizabeth kerštu.

Tai tetruko vieną naktį. Ji grįžo į Los Andželą, o jis iš pradžių į Mažąjį Nojako taką, o tada į Londoną. Jis rengė aštuoniasdešimties puslapių knygos projektą, keturių romanų taisymus ir esė rinkinį ir tikėjosi taip užsidirbti pakankamai pinigų, kad galėtų įsigyti namus Manhatane, o tarp jo ir Elizabeth ir toliau buvo trintis; bet jis susitiko su savo draugais, jam buvo įteiktas Lježo universiteto garbės daktaro laipsnis, ir jis džiaugėsi, kad Günteris Grassas pagaliau gavo Nobelio premiją, ir nesijaudino, kad nebuvo įtrauktas į Bookerio apdovanojimų trumpąjį sąrašą (į jį nepakliuvo ir nepaprastai išliaupsinti Vikramas Sethas ir Roddy Doyle'as) tik dėl to, kad vėlai vakare skambindavo Padmai į jos butą Vest Holivude ir dėl to jautėsi geriau nei kada nors per pastaruosius metus. Tada *La terre sous ses pieds* išleidimo proga jis nuvyko į Paryžių, ir ji atvyko pas jį svaiginančių malonumų savaitei, apkartintai kaltės kirčių.

Zafaras negrįžo į Ekseterį, bet tėvų nuomonė apie tai netrukus jam liovėsi rūpėjusi, nes Clarissą paguldė į ligoninę dėl plaučiuose nuo rimtos šonkaulių srities infekcijos susikaupusių daugiau nei litro skysčių. Ji jau kurį laiką savo bendrosios praktikos gydytojui skundėsi labai prasta savijauta, bet jis nenusiuntė jos jokiems tyrimams ir sakė, kad ji tik išsigalvoja. Tada ji panoro jį paduoti į teismą už aplaidumą, bet už jos piktų žodžių pulsavo siaubinga baimė. Jau buvo praėję beveik penkeri metai po to, kai buvo patvirtinta, kad ji nebeserga vėžiu, o po penkerių metų paprastai jau galima atsipalaiduoti, bet tada ji ėmė labai baimintis, kad klaiki liga grįžo. Ji paskambino jam ir pasakė: „Zafarui aš nesakiau, bet gali būti, kad mano plaučiuose yra antrinio vėžio

židinys. Kitą savaitę man darys rentgenogramą, ir jei aptiks kokių nors požymių, greičiausiai jo nebus galima operuoti." Jai virpėjo ir lūžinėjo balsas, bet tada ji susiėmė. Ji laikėsi tvirtai, bet po savaitės paskambinęs jos brolis Timas patvirtino, kad vėžys atsinaujino. Iš plaučio išleistame skystyje buvo aptikta vėžinių ląstelių. „Ar pranešei Zafarui?" Taip, jis praneš.

Tai buvo pats niūriausias dalykas, kokį jis kada nors buvo sakęs savo sūnui. Zafaras to nesitikėjo, o gal jam buvo pavykę išmesti tokią galimybę iš galvos, tad jis buvo siaubingai priblokštas. Jis daugeliu atžvilgių buvo panašesnis į savo motiną nei į tėvą. Jis buvo tokio pat uždaro būdo, tokių pat žalių akių ir mėgo nuotykius taip, kaip ir ji; jiedu važinėjosi keturračiais po Velso kalvas ir per atostogas keletą savaičių keliavo po Prancūziją. Ji rūpinosi juo kasdien jo tėvo gyvenimo krizės metais ir jam padėjo patirti vaikystę ir užaugti neišsikrausčius iš proto. Geriau Zafaras būtų netekęs kito iš savo tėvų.

„Ak, mano mielas mylintis sūnau, – rašė jis savo dienoraštyje, – kokį skausmą turiu tau padėti ištverti." Rentgenograma parodė, kad vėžys jau buvo pasiekęs kaulus ir tai taip pat Zafarui galėjo pasakyti tik jo tėvas. Jaunuolio akys pritvinko ašarų, jis ėmė virpėti ir trumpam leidosi apkabinamas. Gydytojai pasakė, kad jei gydymas bus veiksmingas, Clarissa dar galbūt pagyvens keletą metų. Jis tuo netikėjo ir nutarė, kad privalo atskleisti sūnui liūdną tiesą. „Zafarai, – pasakė jis, – apie vėžį žinau tik tiek, kad kai jis įsikimba į kūną, ima vystytis labai greitai." Jis galvojo apie savo tėvą, kaip sparčiai į pabaigą jį pražudė mieloma. „Taip, – maldaudamas pritarimo tarė Zafaras, – bet jai dar mažiausiai liko daugybė mėnesių, tiesa?" Jis papurtė galvą. „Deja, – atsakė jis, – jai gali būti belikę kelios savaitės ar net dienos. Galiausiai tai beveik tas pats, kas kristi nuo uolos." Zafaras atrodė, lyg jam būtų stipriai sušerta per veidą. „Ak, – tarė jis, o tada pakartojo: – Ak."

Ji gulėjo Čaringo Kryžkelės ligoninėje, Hamerșmite, ir jos būklė smarkiai prastėjo. Timas pasakė, kad jie nustatė, jog vėžys apėmęs ir plaučius, tad jai padėjo kvėpuoti deguonies kaukė ir ji negalėjo valgyti kieto maisto. Ji nyko siaubingai greitai. Hamersmito gydytojus glumino jos silpnumas.

Jie negalėjo operuoti ar pradėti chemoterapijos kurso, kol nebuvo sustabdę skysčių kaupimosi plaučiuose, o ji vis silpo.

Jis suprato, kad ji išties miršta. Ji sparčiai blėso.

Zafaras paskambino ponui Waxmanui, vyresniajam Hamersmito konsultantui, ir Waxmanas jam pasakė, kad telefonu nepritinka kalbėti apie jos ligą, bet sutiko pasikalbėti su Zafaru, jei šis ateis į ligoninę. „Tai nežada nieko gero", – visiškai teisingai pasakė Zafaras. Tada jis nuėjo pas Clarissos

bendrosios praktikos gydytoją, kuris pripažino „dukart rimtai suklydęs". Jis nežiūrėjo rimtai į jos krūtinės skausmus, kai ji pirmąkart apie juo užsiminė, ir nepersigalvojo, kai ji pakartotinai dėl to pasiskundė. „Aštuoniasdešimt penkis procentus krūtinės skausmų sukelia stresas, – pasakė jis, – tad aš klioviausi statistika." Be to, prieš mažiau nei du mėnesius jai buvo atlikta mamograma, kurioje nebuvo jokių piktybinių požymių. Tačiau vėžys jai atsinaujino ne iš krūties. Zafaras pasakė, kad ji skundėsi skausmu nuo birželio ar liepos pradžios, o gydytojas nieko nesiėmė. Tada tas bejausmis vyras šiurkščiai ir žiauriai pasakė mirštančios moters sūnui: „Pats žinot, kad ji jau buvo labai rimtai sirgusi vėžiu, ir aš abejoju, kad ji tai kada nors pripažino. Dabar jos dienos jau suskaičiuotos."

„Prikirpsiu tą niekšą, – užsirašė jis dienoraštyje. – Aš jį prikirpsiu."

1999-ųjų lapkričio 2-osios antradienį jiedu su Zafaru nuėjo pas merdinčią Clarissą. Ji buvo sunykusi, pageltusi, be galo nusilpusi, išsigandusi. Ji vargiai galėjo pasirašyti sąskaitas, kurias norėjo išsiųsti. Savo testamento pasirašyti ji nenorėjo, bet galiausiai pasirašė. Waxmanas prakalbo, kad reikėtų nedelsiant pradėti chemoterapiją, nes tai jos vienintelis šansas, jis žadėjo 60 procentų sėkmės tikimybę, bet jo žodžiai skambėjo nelabai įtikinamai. Zafaro veide atsispindėjo neviltis, ir nors jo tėvas kaip įmanydamas stengėsi suteikti jam kuo daugiau vilties, tai padėties nepataisė.

Kitą rytą Waxmanas pasakė, kad Clarissai liko gyventi vos kelios dienos. Jie pradėjo chemoterapiją, bet jos kūnas sureagavo nepalankiai, todėl gydymą teko nutraukti. Daugiau priemonių jai padėti nebebuvo. „Yra", – pasakė Zafaras, visą naktį pranaršęs internete, kur atrado stebuklingą vaistą. Ponas Waxmanas jam maloniai atsakė, kad tam jau per vėlu.

*Internetas. Jie ėmė pratintis prie to naujo žodžio. Tais metais kažkas jam girdint pirmąkart ištarė žodį „Google". Tada atsivėrė nauji elektroniniai horizontai, nauja „*terra incognita, *besiplečianti kiekvieno žvilgsnio kryptimi", kurioje kadaise Bellowo Ogis patyrė žmogiškąjį nuotykį. Jei tas „Google" būtų egzistavęs 1989-aisiais, jo puolimas būtų išplitęs taip greitai ir plačiai, kad jam nebūtų buvę galimybės atsilaikyti. Jam pasisekė, kad jį užsipuolė pačiame informacinio amžiaus priešaušryje. Tačiau tądien merdėjo ne jis.*

Jam pasakė, kad jai liko gyventi mažiau nei dvidešimt keturios valandos, ir jis sėdėjo prie jos lovos, įsikibęs jai ir Zafarui į rankas, o Zafaras laikė jos ir jo rankas. Ten taip pat buvo Timas ir jo žmona Alison bei artimos Clarissos draugės Rosanne ir Avril. Tada vieną akimirką ji paniro kur kas giliau nei į miegą, ir Zafaras prisitraukęs prie jo paklausė: „Sakei, kad galiausiai tai

baigiasi labai greitai – gal tai jau vyksta? Atrodo, kad jos veide nebeliko gyvybės." Jis pagalvojo, kad, taip, visai įmanoma, ir nuėjo su ja atsisveikinti. Jis pasilenkė ir triskart pabučiavo jai galvą, o tada – *pokšt*, ji atsitiesė ir atsimerkė. „Oho, tai bent bučinys", – pagalvojo jis, o tada ji atsisuko ir pažvelgusi jam tiesiai į veidą paklausė siaubo persmelktomis akimis:

– Aš gi nemirštu, tiesa?

– Ne, – pamelavo jis, – tu tiesiog ilsiesi. – Ir jis visą likusį gyvenimą svarstė, ar teisingai pasielgė pamelavęs.

Jei jis to būtų paklausęs savo mirties patale, būtų tikėjęsis tiesos, bet pamatęs baimę jos akyse nebegalėjo to ištarti. Paskui kurį laiką ji atrodė stipresnė, ir jis padarė dar vieną pasibaisėtiną klaidą. Jis keletui valandų nuvežė Zafarą namo pailsėti. Tačiau jiems miegant ji vėl prigeso ir iškeliavo ten, iš kur orfėjiška meilės galia jos jau nebegalėjo prisišaukti. Tąkart ji jau nebesugrįžo. 12.50 nakties suskambo telefonas ir išgirdęs Timo balsą jis suvokė, kaip susimovė. Kol policininkai kaip viesulas juos vežė į Hamersmitą, Zafaras, stambus augalotas jaunuolis, raudojo jo glėbyje iki pat ligoninės.

Clarissa mirė. Ji mirė. Timas ir Rosanne buvo su ja iki paskutiniosios. Jos kūnas gulėjo palatoje už užuolaidų. Ji buvo vos prasižiojusi, tarsi mėgintų prabilti. Jos kūnas buvo vėsus, bet dar nešaltas. Zafaras negalėjo prie jos būti. „Tai ne mano mama", – pasakė jis, išėjo iš palatos ir daugiau nebepažvelgė į mirusią motiną. Jis pats negalėjo nuo jos atsitraukti. Sėdėjo greta ir kalbėjo su ja per visą naktį. Kalbėjo apie jų ilgai trukusią meilę ir koks jis dėkingas už jųdviejų sūnų. Vėl jai dėkojo, kad juo rūpinosi per visą sunkmetį. Atrodė, tarsi jų daugelį metų trukusio išsiskyrimo nė nebūtų buvę, ir jis vėlei sugebėjo pasijausti kaip anuomet, pajusti seną meilę, kaip tik tada, kai visa tai pražuvo visiems laikams. Jį apėmė sielvartas, ir jis nevaldomai kūkčiojo ir kaltino save už daugelį dalykų.

Jis nerimavo, kad Zafaras mėgins užgniaužti savo sielvartą, kaip tai greičiausiai būtų dariusi Clarissa, bet jo sūnus kalbėjo dienų dienomis, prisiminė viską, ką veikė drauge su ja, pasivažinėjimus dviračiais, atostogas prie jūros, kartu praleistą laiką Meksikoje. Jis buvo nuostabiai subrendęs ir drąsus. „Aš labai didžiuojuosi savo berniuku, – užsirašė jo tėvas dienoraštyje. – Ir apgobsiu jį savo meile."

Clarissa buvo kremuota 1999-ųjų lapkričio 13-ąją, šeštadienį, „Golders Green" krematoriume. Sekti paskui katafalką buvo nepakeliama. Išvydusi, kaip dukra išvyksta į savo paskutinę kelionę, jos motina Lavinia visiškai palūžo ir jis ją verkiančią laikė apkabinęs. Jie judėjo Clarissos Londonu, Londonu,

kuriame jie gyveno drauge ir atskirai – Haiberiu, Haigeitu, Hampstedu. Ak, ak, raudojo jis viduje. Krematoriume jo laukė daugiau nei du šimtai žmonių, kiekvieno jų veide buvo matyti sielvartas. Prie jos karsto jis papasakojo apie draugystės pradžią, kaip jis pirmąkart ją išvydo labdaringame renginyje, nešančią arbatą į sceną Mamai Cass Elliot, kaip jų draugai Connie Carter ir Peteris Hazellas-Smithas surengė vakarienę *à quatre*, kad juos supažindintų, kaip jis jos laukė dvejus metus. „Aš įsimylėjau greitai, ji – lėtai", – pasakojo jis. Kaip vieną birželio sekmadienį gimė jų sūnus, didžiausia jų brangenybė. Kaip paskui pribuvėja jį išvijo lauk, kol nupraus ir aprengs jaunąją motiną, ir kaip jis bastėsi tuščiomis sekmadienio gatvėmis, ieškodamas gėlių, ir davė laikraščių pardavėjui už *The Sunday Express* dešimt svarų tik tam, kad galėtų pasakyti: „Grąžos nereikia, man ką tik gimė sūnus." *Zafarai, mudu niekad dėl tavęs nesutarėm, o dabar ji gyva tavyje. Žvelgiu į tave ir regiu jos akis.* Vėlesni mėnesiai, ko gero, buvo sunkiausias laikotarpis Zafaro gyvenime, nes, negana to, kad jis gedėjo savo motinos, buvo parduotas jo motinos namas Birmos gatvėje, ir jam teko ieškotis naujo būsto. Be to, žlugo jį iš Ekseterio išviliojęs jo rengtas koncertinis didžėjų dueto „Phats and Smalls" turas, o jo verslo partneris Tony dingo palikęs jį atsakingą už nemenkas skolas, kurias teko padengti jo tėvui, tad jis trumpam pasijuto tarsi visko netekęs – motinos, darbo, namų, pasitikėjimo savimi, vilties, o dar jo tėvas jam pranešė, kad greičiausiai skiriasi su Elizabeth ir išvyksta gyventi į Ameriką, o tai buvo išvis puiku.

Praėjus kokiam tuzinui metų buvo malonu pasakyti, kad Zafaro pasirinkimas pasiteisino, kad jis dirbo nepaprastai sunkiai skindamasis savo kelią ir susikūrė sėkmingą karjerą pramogų, viešųjų ryšių ir renginių organizavimo pasaulyje, kad jis tapo visuotinai mėgstamas ir gerbiamas, ir kad atėjo metas, kai žmonės liovėsi jam sakę: „A, tai tu Salmano sūnus", ir ėmė sakyti jo tėvui: „A, tai jūs Zafaro tėvas."

Brangus Aš, sulaukęs 52-ejų,

nejau tai tiesa? Tavo vyresnėlis sūnus palūžęs iš sielvarto dėl motinos netekties ir dėl egzistencinės ateities baimės, tavo jaunėlis tėra dvejų, o tu blaškaisi Niujorke, ieškaisi buto, o paskui Los Andžele vaikaisi savo nepasiekiamos svajonės, nuolat pasidabinusios kaip Pokahonta per Heloviną, nejau visai nupuolei? Nejaugi tu toks? O varge, džiaugiuosi, kad užaugęs tapai manimi.

Linkėjimai,

Aš, sulaukęs 65-erių

*

Brangus 65-iameti,
Užaugai?
Linkėjimai,
52-metis

„Mes esam tas pats žmogus, – sakė ji jam, – mes norim tų pačių dalykų.“ Jis ėmė ją pažindinti su savo draugais niujorkiečiais ir pažindintis su josios draugais; būdamas su ja Niujorke jis suprato, kad nori naujo gyvenimo Naujajame pasaulyje, gyvenimo su ja. Tačiau kirbėjo įkyrus klausimas: kaip tvirtai jis buvo pasiryžęs siekti savo naujosios laimės?

Buvo ir dar vienas klausimas. Ar žmonėms nebus pernelyg velniškai baisūs jam virš galvos susitvenkę debesys, kad parduotų jam būstą? Jo paties nuomone, debesys jau sklaidėsi, bet aplinkinių nuomonė buvo visai kas kita. Tribekos ir Čelsio rajonuose buvo jam patinkančių butų, bet jų jam neleido įsigyti, nes namų savininkai panikavo ir aiškino, kad jei jis įsikels į jų pastatą, ten daugiau nenorės gyventi niekas kitas. Nekilnojamojo turto agentai teigė suprantantys savininkų požiūrį. Jis rūsčiai užsispyrė įveikti tą priešiškumą.

Jis nuskrido į Los Andželą pasimatyti su Padma, ir pirmąją naktį ji išprovokavo gluminantį barnį. Pasaulis aiškiau negalėjo jam pasakyti, kad jis netinkamoje vietoje su netinkama moterimi netinkamame mieste, netinkamame žemyne, netinkamu laiku. Jis išsikraustė iš jos namų į Bel Eiro viešbutį, užsisakė ankstesnį skrydį į Londoną ir paskambino Padmai pasakyti, kad apžavai išsisklaidė, jis atgavo sveiką nuovoką ir grįžta pas žmoną.

Jis paskambino Elizabeth ir pasakė jai, kad jo planai pasikeitė, bet po kelių valandų Padma jau beldėsi į jo duris prašydama atleisti. Iki savaitės galo ji vėl pakeitė jo nuomonę.

Jam jau tada ir po to buvo aišku, kad tie blaškymosi mėnesiai įskaudino Elizabeth užvis labiausiai. Jis mėgino atsisveikint, bet žodžiai strigo gerklėje. Jis mėgino išeiti, bet klupo. O taip mėtydamasis nuo vieno prie kito jis vis labiau ją žeidė. Kai jis grįžo į Londoną, Iliuzija jam ėmė siųsti aistringiausius elektroninius laiškus. „Tu tik palauk. Aš noriu tave patenkinti. Negaliu sulaukti, kol galėsiu tave numarinti iš laimės.“

Likus kelioms dienoms iki Kalėdų buvo apvogti namai Vyskupo gatvėje.

Namų tvarkytoja Beryl atėjusi pastebėjo, kad priekinės durys plačiai atlapotos, o vestibiulyje stovi vienas jų lagaminas ir Zafaro įrankių dėžė. Taip pat buvo keista, kad atidarytos visos pirmo aukšto kambarių durys. Jie buvo

pratę naktimis jas rakinti. Jai pasirodė, kad išgirdo judesius antrame aukšte, šūktelėjo, niekas neatsiliepė, ji išsigando, nusprendė neiti vidun ir paskambino Frankui Bishopui. Frankas paskambino jam į mobilųjį telefoną, bet jis miegojo ir skambutis buvo nukreiptas į balso paštą. Tada Frankas paskambino į laidinį telefoną ir prižadino Elizabeth, kuri jam žostelėjo: „Lipk iš lovos." Antro aukšto langai taip pat buvo praviri, o žaliuzės ir užuolaidos praskleistos. Jis puolė naršyti po namą. Jis pažadino Zafarą, kuris taip pat nieko negirdėjo. Jis aptiko dar vieną pravirą langą. Iš jo studijos buvo dingęs Meno ir literatūros ordinas ir fotoaparatas. Jo nešiojamieji kompiuteriai, pasas, filmavimo kamera buvo vietoje. Dingo rankinis laikrodis ir dalis JAV valiutos, bet prie grynųjų gulėjusi „American Express" kortelė liko nepaliesta. Nedingo nė vienas Elizabeth papuošalas; matomoje vietoje gulėjęs žiedas su deimantu buvo savo vietoje. Prapuolė Zafaro garso sistema ir kai kurios svetainės dekoracijos: iš balto metalo išlieta Ganešos statula, raižyta dramblio iltis, kurią jis parsivežė iš Indijos aštuntojo dešimtmečio pradžioje, sidabrinė dėžutė, senovinis didinamasis stiklas, nedidukas aštuonkampis margintas Koranas, kurį jam prieš vestuves padovanojo Clarissos močiutė May Jewell. O iš medinio valgomojo bufeto dingo visi įrankiai. Tik tiek.

Pagrindinio miegamojo langas buvo praviras. Įsilaužė patyręs įsibrovėlis. Jis įlindo per miegamojo langą, ant grindų paliko purvinų pėdsakų, bet nieko nepažadino. Buvo šiurpu net pagalvoti. Vyrukas prasėlino pro pat juos ir nė vienas iš jų trijų nė nepramerkė akies. Ar vagis žinojo, į kieno namus papuolė, kieno medalį pavogė? Ar jis atpažino lovoje miegantį vyriškį? Ar suprato, koks jam gresia pavojus? Jei namuose vis dar būtų buvę policininkų, ko gero, jis būtų buvęs nušautas.

Visi buvo sveiki. Tai svarbiausia. Bet kas, jei namus demaskuos? Atvažiavo Frankas Bishopas, Beryl užėjo vidun, ir iš Skotland Jardo atvyko pareigūnų įvertinti padėties. Jei tai buvo Kalėdų sezono vagies darbas, o tai buvo tikėtiniausia, galimybė, kad jis atskleis namų adresą musulmonų teroristams ar net spaudai buvo be galo menka, nes jis įduotų pats save. Taigi, nepraraskit budrumo, tikėkitės paties geriausio. Taip. Tai jie ir darys.

Elizabeth išsivežė Milaną pas Carol, ir jis paliko su kankinančiais klausimais. Artėjo tūkstantmečio sutikimo iškilmės, o jį draskė dvejonės. Ak, taip pat buvo pranešta, kad Irane penki šimtai „radikalų" prisiekė parduoti po inkstą, kad surinktų pinigų jam nužudyti, o tai galėjo išspręsti jo vargus. *Vaistas nuo visų ligų*, kaip Thomas More'as sakė apie budelio kirvį.

Mirė Josephas Helleris, o su juo išnyko ir puikus sumanus humoras. Mirė Jill Craigie, o su ja išnyko didis gėris.

Naujųjų metų išvakarėse viešųjų ryšių guru Matthew Freudas ir jo sužadėtinė, Ruperto Murdocho dukra, Elisabeth pakvietė juos į Tūkstantmečio kupolą. Jis nusivedė Elizabeth, Zafarą, Martiną ir Isabel, o naujoji auklė Susan liko namuose prižiūrėti Milano. Kupole prie Matthew ir Elisabeth paspausti rankos stabtelėjo Tony Blairas, tad kartu paspaudė ranką ir jam. Kai atėjo metas užtraukti „Auld Lang Syne", karalienei teko susikibti rankomis su Blairu, ir jos veide buvo matyti kiek nepatenkinta mina. Elizabeth laikėsi susikibusi rankomis su juo, ir jos veide buvo matyti begalinės meilės ir sielvarto išraiška. „Should auld acquaintance be forgot and never brought to mind"*, – dainavo jie, o tada išmušė vidurnaktis, per visą Angliją užgaudė bažnyčių varpai, Y2K problema niekam nepakenkė, teroristai nesurengė išpuolio, išaušo naujas amžius, ir niekas nepasikeitė. Iškilmės savaime nedaro stebuklų. Tik žmonės gali daryti pokyčius, didingus arba velniškus. Jų likimas buvo jų pačių rankose.

Brangus Tūkstantmeti,

šiaip ar taip, tu netikras. 1999-ųjų virsmas 2000-aisiais būtų naujojo tūkstantmečio pradžia tik tuo atveju, jeigu prieš pirmuosius metus po Kristaus būtų buvę Nuliniai metai, bet jų nebuvo, vadinasi, antrasis tūkstantmetis ateis tik dutūkstantųjų pabaigoje, o ne jų pradžioje. Su tais varpais ir fejerverkais, ir vakarėliais gatvėse buvo vienais metais paskubėta. Tikroji virsmo akimirka dar išmuš. O kadangi aš tai rašau iš visažinės pozicijos ateityje, atsižvelgdamas į JAV rinkimus 2000-ųjų lapkritį ir visiems puikiai žinomus 2001-ųjų rugsėjo įvykius, galiu visiškai atsakingai pasakyti, kad tikrieji pokyčiai prasidėjo praėjus metams po šio netikro tūkstantmečio.

Dvyliktąją Naktį, praėjus vos kelioms savaitėms po to, kai Elizabeth buvo nusivežusi Milaną aplankyti „močiutės", Carol Knibb pamėgino nusižudyti, palikusi laiškus daugybei žmonių, tarp jų ir Elizabeth. Ji teigė, kad neturi vilties pasveikti ir jai mieliau „visa tai baigti". Jai nepavyko, nes susileido per mažai morfino. Ją pažadino jos vyras Brianas, ir nors ji sakė, kad geriau jis jos nebūtų pažadinęs, greičiausiai ji vis vien būtų pabudusi pati. Ją paguldė į izoliatorių, nes tokios būklės ją galėjo pakirsti net menkiausia

* Jei senas draugas pasimirš ir nebegrįš jau atmintin. (Angl.)

infekcija. Jos baltųjų kraujo kūnelių kiekis nukrito iki dviejų (turėjo būti dvylika), o raudonųjų kūnelių kiekis taip pat buvo labai mažas. Chemoterapijos poveikis buvo be galo žalingas. Brianas paskambino Edwardo Saido gydytojui Kanti Rai, ir šis atsakė, kad, taip, Amerikoje galimi kiti gydymo būdai, tačiau jis negalėjo prisiekti, kad jie bus geresni už jai jau teikiamą priežiūrą. Elizabeth skaudžiai prislėgė Carol mėginimas nusižudyti. „Ji man buvo tarsi ramstis, – pasakė ji, o tada pridūrė: – Bet tam tikra prasme po motinos mirties aš ir pati sau buvau ramstis." Guosdamas jis ją apkabino, ir ji paklausė: „Tu vis dar...", bet tada užtilo ir išėjo iš kambario. Jam stipriai suspaudė širdį.

Tada atėjo jos gimtadienis, ir jis nusivedė ją ir Zafarą bei penkis jos seniausius draugus vakarienės į „Ivy" restoraną. Tačiau, jiems grįžus namo, ji surengė jam akistatą ir pareikalavo pasakyti, ką jis ketina daryti. Jis jai papasakojo, kaip žalingai jį paveikė kova tarp jos troškimo turėti daugiau vaikų ir jo noro gyventi Niujorke, ir jis pirmąkart ištarė žodį *skyrybos*.

Santuokos pabaiga buvo visiškai neoriginali. Tas, kuris norėjo ją baigti, iš lėto atsitraukė, o toji, kuri nenorėjo jos baigti, blaškėsi tarp liūdesio prislėgtos meilės ir kerštingo pykčio. Buvo dienų, kai jie prisimindavo, kokie visados buvo, ir vėl sugebėdavo būti atlaidūs ir supratingi, bet tokių dienų vis retėjo. Tada įsivėlė teisininkai, o paskui juos abu apėmė pyktis, ir tas, kuris skyrėsi, nustojo jausti kaltę, ***kai atėjai į mano gyvenimą, važinėjai dviračiu, dirbai jaunesniąja redaktore ir nuomojaisi kažkieno mansardą, o dabar nori tapti multimilijoniere***, toji, kuri nenorėjo skirtis, darė viską, ko buvo prisiekusi nedaryti ir stengėsi nutraukti besiskiriančiojo ryši su savo sūnumi, ***niekad tau neatleisiu, sugadinai jam gyvenimą, aš negalvoju apie tave, galvoju apie jį***, o tada jie kreipėsi į teismą, ir teisėjas jiems pasakė, kad jiems ne vieta teisme, nes sūnus juos įpareigoja susitaikyti. Jie jau buvo nebe tie žmonės kaip kadaise. Po kurio laiko tie žmonės grįžo, kai praėjo vaidai, godumas ir kenkimas, po to, kai paliktoji Niujorke akis į akį susitiko su Iliuzija ir ją išplūdo tokiais žodžiais, kurių niekas nesitikėjo išgirsti iš jos lūpų, po to, kai jie nusprendė, kaip dalytis sūnumi, kadaise ateityje, kai baigėsi karas ir ėmė rimti skausmas, jie vėl tapo kas buvę, prisiminė, kad mėgsta vienas kitą ir kad, be to, jie dar turi būti geri tėvai savo vaikui, o tada į kambarį įsėlino draugystės kipšiukas, ir jie neilgai trukus vėl kalbėjosi kaip suaugę, vis dar nesutardami, tiesą sakant, nesutardami gana dažnai, kartais net netekdami kantrybės, bet sugebėjo kalbėtis, net susitikti, vėl grįždavo, ne tiek pas vienas kitą, kiek pas save pačius, ir netgi, nors ir visai retkarčiais, sugebėjo šypsotis.

Dar ilgiau užtruko, – bet galop nutiko ir tai, – kol grįžo draugystė, kuri jiems vėl leido elgtis kaip šeimai, valgyti vienas kito namuose, eiti su sūnumis vakarieniauti ar į kiną, netgi kartu atostogauti Prancūzijoje, Indijoje ir, taip, Amerikoje. Galiausiai tai virto santykiais, vertais pasididžiavimo, pražudytais ir pamintais ir dar kartą pražudytais, bet tada atkurtais, nelengvai, neapsieinant be blogesnių akimirkų, bet lėtai, rimtai, atkurtais tų, kas jie išties buvo, žmonių, išsivadavusių iš fantastinių šarvų, šiurpių siaubo filmo kostiumų, iš žmonių, kokiais juos pavertė skyrybos, kailių.

Tam reikėjo ne vienų metų, tam reikėjo, kad Iliuzija jam pervertų širdį ir dingtų iš jo gyvenimo ne žaliame dūmų kamuolyje, kaip Piktoji Vakarų ragana, o kažkokio susenusio Skrudžo Makdako privačiame lėktuve, į jo privatų gyvenimą Dugnų Dugne ir kitose vietovėse, kupinose vargo ir grynųjų pinigų. Po aštuonerių metų, per kuriuos ji vidutiniškai kartą per savaitę jam sakydavo, kad jis jai per senas, ji susidėjo su dviejų šimtų metų senumo antinu, galbūt todėl, kad Skrudžas Makdakas jai atvėrė užburtąsias duris, pro kurias ji galėjo patekti į nuosavą taisyklių nevaržomą svajonių pasaulį, kuriame ji laisvai galėjo gyventi ant Didžiojo Karamelinio kalno tarp paukščių ir bičių, ir cigaretmedžių*; o kadangi nuosavame kambaryje, nuosavame malonumų kupole, Ančiogalos mieste, Jungtinėse Amerikos Valstijose, buvo baseinas, pilnas auksinių dublonų, jie galėjo nardyti nuo batuto lentos ir valandų valandas plaukioti, kaip mėgdavo plaukioti Dėdulė Skrudžas, raminančiame jo pinigų likvidume; kas čia tokio, jei jis artimas Ducko Cheney bičiulis, ir kad Johnas Makdakas (ne giminaitis) jam pažadėjo JAV ambasadoriaus postą, jei Barackas Obama būtų pralaimėjęs? Tai neturėjo reikšmės, nes jo nuosavoje pilyje buvo „Ritz“ viešbučio dydžio Deimantas**, kurį jis įsigijo per rizikos kapitalo perversmą juros periodo eroje, kai tebuvo jaunas kokių septyniasdešimties vasarų amžiaus ančiukas, kuomet jo prijaukinti tiranozaurai, palaikomi jo ištikimųjų velociraptorių, sergėjo jo legendinius drakono turtus, jo nuosavas, nesuskaitomas atsargas nuo plėšikų.

Kai tik ji išsidangino į tą fantazijų pasaulį, tikrovė grįžo. Jiedu su Elizabeth nesusituokė iš naujo ir netapo meilužiais, nes tai būtų buvę netikroviš-

* Žodžiai iš Harry McClintocko dainos „Big Rock Candy Mountain“ apie svajonių gausybės kraštą.

** Pagal F. Scotto Fitzgeraldo romaną *Diamond as Big as the Ritz*, kuriame taip vadinami nuosavi žemės turtai.

ka, bet jiems pavyko tapti geresniais tėvais, taip pat ir geresniais draugais, ir jų tikrasis būdas atsiskleidė ne kovoje, o sudarytoje taikoje.

2000-aisiais vėl ėmė rodytis toji sena istorija apie fatvą. Jam apžiūrėjus nuomojamą butą ir stoviniuojant ant Manhatano Barou gatvės šaligatvio, į mobilųjį telefoną paskambino užsienio reikalų ministras. „Kaip keista, – pagalvojo jis. – Stoviu čia sau nesaugomas, tvarkau kasdienius reikalus, o Robinas Cookas man sako, kad nors jo kolega Kharrazi iš Irano pažadėjo, jog susitarimo laikosi visi iraniečiai, britų žvalgyba vis vien tuo neįsitikinusi, o, be to, Kharrazi teigia, kad istorija apie savo inkstus pardavinėjančius vyrus yra laužta iš piršto, tra lia lia lia." Jis jau buvo susitaikęs su mintimi, kad nebesulauks žalio signalo nei iš Britanijos, nei iš Irano vyriausybių, jis pats sau kūrėsi laisvę Niujorko gatvėse, ir jei jam būtų pavykę susirasti būstą, tai būtų labai labai padėję.

Ant 65-osios ir Madisono gatvės kampo buvo vienas butas priešais „Armani" parduotuvę. Jo lubos buvo per žemos, ne itin gražus, bet jis jam buvo pagal kišenę, ir jo šeimininkas buvo pasirengęs jį jam parduoti. Jis buvo butų bendrijoje, todėl sandorį turėjo patvirtinti bendrijos taryba, bet pardavėjas buvo tarybos pirmininkas ir pažadėjo, kad tai nesukels jokių kliūčių, o tai įrodė, kad netgi šiaurinio Ist Saido butų bendrijos nežinojo, ką iš tiesų apie jas mano žmonės, nes kai jam atėjo metas stoti prieš tarybą, jos priešiškumą buvo sunku paaiškinti vien virš kandidato galvos susitvenkusiais debesimis. Jis atvyko į žvilgantį butą, pilną lakuotų ponių sustingusiais veidais, tarsi jos būtų kaukėti graikų tragedijos personažai, ir jam buvo liepta nusiauti, kad nesugadintų puraus grindų kilimo. Tada prasidėjo toks atsainus pokalbis, kad jis galėjo reikšti tik vieną iš dviejų: kad kaukėtosios dievaitės jau nusprendusios pritarti jo kandidatūrai arba jau nusprendusios nepritarti. Susitikimo pabaigoje jis pasakė, kad būtų dėkingas už greitą sprendimą, bet iškiliausia iš iškiliausiųjų ponių iškalbingai gūžtelėjo ir orestėjiškai nejudriu veidu pasakė, kad sprendimas bus priimtas tada, kai bus priimtas, ir pridūrė: „Niujorkas labai nuožmus miestas, pone Rushdie, manau, suprantate kodėl." „Ne, – norėjo pasakyti jis. – Ne, tiesą pasakius, nesuprantu, ponia Sofokliene, gal galėtumėt paaiškinti." Bet jis žinojo, ką ji išties sako. „Ne. Tik per mano botoksinį, nusiurbtų riebalų, pašalintų šonkaulių, išvalyto žarnyno lavoną. Niekados."

Bėgant metams jis retkarčiais gailėjosi neprisimenantis tos ponios vardo, nes jis jai buvo be galo dėkingas. Jei toji taryba būtų jį priėmusi, jam būtų

tekę įsigyti nepatinkantį butą. Jo kandidatūrą atmetė ir tą pačią popietę jis susirado naujuosius namus. Kartais tiesiog sunku netikėti likimu.

U2 dainą – „jo“ dainą – grojo per radiją ir, regis, didžėjams ji patiko.

– Filme, – pasakė jam Padma, – Viną Apsarą turėčiau vaidinti aš. Aš tobulai tinku jos vaidmeniui. Tai akivaizdu. *Įkūnijo ji viską, ko man stinga, ir buvo daug tikresnė nei svaja.**

– Bet juk tu ne dainininkė, – atsakė jis, ir ji neteko kantrybės.

– Aš mokausi, – atšovė ji. – Mano mokytojas sako, kad turiu didelį potencialą.

Teises į filmą neseniai buvo įsigijęs piratiškai žavingas portugalas prodiuseris Paulo Branco, o filmą režisuoti turėjo Raúlis Ruizas. Jis susitiko su Branco ir pasiūlė Padmą pagrindiniam moters vaidmeniui. „Žinoma, – atsakė Branco. – ji puikiai tiks.“ Anais laikais jis dar nemokėjo prodiuserių kalbos. Jis nesuprato, kad Branco iš tiesų sako: „Žinoma, kad ne.“

Londone jis pietavo su Lee Hallu, pripažintu „Oskarui“ nominuoto „Bilio Elioto“ scenarijaus autoriumi, kuriam patiko *Žemė po jos kojomis* ir jis nekantravo parašyti jam scenarijų. Kai Ruizas atsisakė net susitikti su Hallu, projektas ėmė sparčiai ristis žemyn. Ruizas pasamdė argentinietį scenaristą Santiago Amigoreną, ispanakalbį, kuris turėjo parašyti scenarijų prancūzų kalba, o paskui jis turėjo būti išverstas į anglų. Pirmasis tos chimeros juodraštis, tas stumk vesk** scenarijus, buvo nuspėjamai prastas. „Gyvenimas tėra kilimas, – turėjo pasakyti vienas personažas, – o jo visą raštą mes matome tik sapnuose.“ Tai buvo viena geriausių dialogo eilučių. Jis priekaištavo Branco, ir šis jo paklausė, ar jis sutiktų padirbėti su Amigorena ir pataisyti scenarijų. Jis sutiko ir nuskrido į Paryžių, kur susitiko su Santiagu, maloniu vyriškiu ir, be jokios abejonės, puikiai rašančiu savąja kalba. Tačiau po jų diskusijos Amigorena jam atsiuntė antrąjį juodraštį, kuris buvo toks pat miglotai mistiškas, kaip ir pirmasis. Jis giliai įkvėpė ir pasakė Branco, kad norėtų pats parašyti juodraštį. Kai nusiuntė savąjį scenarijų Branco, jis pasakė, kad Raúlis Ruizas atsisakė jį skaityti.

– Net nenori perskaityti? Kodėl? – paskambinęs Branco paklausė jis.

– Privalot suprasti, – atsakė Branco, – kad mes esame Raúlio Ruizo visatoje.

* Pagal S. Rushdie, *Žemė po jos kojomis*, p. 513.

** Pagal H. Lofting, *Daktaras Dolitlis*, iš anglų kalbos vertė Pranas Mašiotas, Vilnius: Vaga, 1972.

– Ak, – tarė jis, – maniau, kad esame mano romano visatoje.

Po kelių dienų projektas nepataisomai žlugo, ir Padmos svajonė vaidinti Viną Apsarą baigėsi anksčiau laiko.

„Niujorkas – nuožmus miestas, pone Rushdie." Atsibudęs vieną rytą jis išvydo visu ūgiu nufotografuotą Padmą vieno iš *The Post* laikraščių puslapyje, o greta jos, po įterpta nedidele jo paties nuotrauka, buvo penkių centimetrų pločio antraštė: DĖL TOKIOS GALIMA IR NUMIRTI.

O kitą dieną tas pats laikraštis išspausdino karikatūrą, kurioje buvo nupieštas jo veidas, o ant jo snaiperio šautuvo taikiklio kryžius. Antraštė skelbė: PADMA, NEIŠSIGALVOK, TIE PAKVAIŠĘ IRANIEČIAI MANĘS NIEKAD NEIEŠKOS NIUJORKE. O dar po kelių savaičių, vėl *The Post*, pasirodė nuotrauka, kurioje jiedu eina Manhatano gatve, su antrašte: DĖL JOS NEGAILA PAAUKOTI GYVYBĖS. Žinia apie tai nuskambėjo visur, vieno Londono laikraščio redaktorius teigė, kad jų redakciją „užplūdo" laiškai, reikalaujantys nebemokėti Rushdie honoraro, nes atvirai gyvendamas Niujorke jis „tyčiojasi iš Britanijos".

Tada ji pabūgo. Jos nuotrauka pasirodė visuose pasaulio laikraščiuose, ir ji pasakė, kad jaučiasi pažeidžiama. Andrew Wylie biure jis susitiko su pareigūnais iš Niujorko policijos departamento Žvalgybos poskyrio, kurie jį stebėtinai nuramino. Jie teigė, kad *The Post* tam tikra prasme padarė jam paslaugą. Jie paskelbė apie jo atvykimą į miestą taip garsiai, kad jei koks jų stebimas „blogiukas" juo susidomėtų, jie galėtų išsyk imtis veiksmų. Tačiau pajėgose nebuvo jokio šurmulio. Viskas buvo ramu. „Mūsų nuomone, šiuo metu jumis niekas nesidomi, – pasakė jie jam. – Todėl mums jūsų planai nekliudo."

Į jo planus buvo įtrauktas sąmoningas rodymasis viešumoje. Jis daugiau „nebesislėps". Jis ketino valgyti „Balthazar", „Da Silvano" ir „Nobu" restoranuose, dalyvauti filmų peržiūrose ir knygų pristatymuose ir bus galima išvysti, kaip jis linksminasi tokiose naktinėse vietelėse, kaip „Moomba", kurioje Padma buvo puikiai pažįstama. Tam tikruose sluoksniuose iš jo neišvengiamai tyčiosis, kad tapo savotišku vakarėlių liūtu, bet jis nesugalvojo kito būdo, kaip parodyti žmonėms, kad jiems nereikia bijoti, kad nuo šiol viskas bus kitaip, kad viskas bus *OK*. Tik atviras, matomas ir bebaimis gyvenimas ir jo viešas aptarinėjimas galėjo išsklaidyti jį gaubiančią baimės aurą, kuri tuo metu, jo manymu, buvo didesnė kliūtis nei visi Irano grėsmės likučiai. Ir nepaisant jai dažnai gendančios nuotaikos, būdingo vaikėziško „manekenės elgesio" ir neretai atšiauraus elgesio su juo, tenka pagirti Padmą, kad ji pritarė, jog

jiems būtent taip ir reikėtų gyventi, ir buvo pasiryžusi palaikyti jį, netgi jei Madraso Besant Nagaro rajone gyvenantis jos senelis K. C. Krishnamurti – KCK – per interviu laikraščiams teigė esąs „pasibaisėjęs“ to Rushdie vieta jo anūkės gyvenime.

(Bėgant metams jis keletą kartų lankėsi pas Padmos gimines Madrase. KCK netrukus liovėsi prieštaravęs jų santykiams, nes, jo žodžiais tariant, negalėjo uždrausti savo mylimai anūkei to, kas, jos teigimu, jai teikė laimę. O „tam Rushdie“ ilgainiui ėmė atrodyti, kad Padmos šeima sudaro gerąją jos pusę, indiškąją pusę, kuria jis labai norėjo tikėti. Jis ypač suartėjo su gerokai jaunesne jos motinos seserimi Neela, kuri Padmai buvo labiau kaip vyresnioji sesuo, o ne teta, o ir ji jam tapo tarsi naująja seserimi. Būdama su savo nuotaikinga, žemiška šeima iš Madraso, Padma tapdavo kitu žmogumi, paprastesne, natūralesne, o madrasiečių paprastumo ir jos pritrenkiančio grožio deriniui tiesiog nebuvo įmanoma atsispirti. Kartais jis pagalvodavo, kad jei jiedu galėtų sukurti šeimą, kurioje ji jaustųsi kaip tame mažame Besant Nagaro pasaulėlyje, gal ji atrastų jėgų visados būti atsukusi savo santūriąją, gerąją pusę, o jeigu jai tai būtų pavykę, jie neabejotinai būtų buvę laimingi. Tačiau gyvenimas turėjo kitokių užmačių.)

Nacionaliniame Londono teatre buvo rodoma „Orestėja“, ir žiniasklaidai vis nesiliaujant drabstytis purvais (be to, kaip įprasta fatvos metinių proga kasmet kartojosi Irano grasinimai su juo susidoroti, kurie jį tūkstantąjį kartą vertė susimąstyti, ar jis protingai elgiasi) jis ėmė svarstyti, ar jį taip pat visą gyvenimą persekios trys furijos – islamiškasis fanatizmas, spaudos kritika ir pikta palikta žmona; o galbūt jis kaip Orestėjas vieną dieną sulaužys savo namų prakeiksmą, bus išteisintas nūdienos Atėnės teismo ir jam bus leista nugyventi savo gyvenimą ramybėje?

Jis rašė romaną *Įniršis* (*Fury*). Jam buvo pasiūlyta jį parašyti kaip Olandiškos knygos savaitės „dovaną“, jis buvo pirmasis rašytojas ne olandas, kuriam buvo pateiktas toks pasiūlymas. Kasmet per Olandiškos knygos savaitę kiekvienam įsigijusiam knygą knygyne būdavo įteikiama „dovana“. Taip būdavo išplatinama šimtai tūkstančių kopijų. Paprastai tai būdavo mažos apimties knygos, bet *Įnišris* išaugo į visavertį romaną. Nepaisant visų jo gyvenimo įvykių, knyga iš jo tiesiog liejosi, reikalavo ją rašyti, reikalavo taip skubiai tapti kūnu, kad jam net darėsi baisu. Iš tiesų jis darbavosi su kita knyga – knyga, kuri galiausiai virto *Klounu Šalimaru*, – bet *Įniršis* įsiveržė ir laikinai nustūmė *Šalimarą* nuo jo stalo.

Knygos šerdyje buvo mintis, kuri jam kilo Manhatane, kai šis rajonas manėsi gyvenąs aukso amžių, – „miestas, kunkuliuojantis pinigais", rašė jis, – ir jis suprato, kad tokios „aukštumos" visad tęsiasi labai trumpai. Jis nutarė norįs kūrybiškai surizikuoti įamžindamas tą akimirką, kol joje gyvena, nusisukti nuo istorinės perspektyvos ir įsisprausti į dabartį, ją aprašyti jos vyksmo metu. Jis manė, kad jei jam pasiseks, tuometiniai knygos skaitytojai, ypač niujorkiečiai, patirs atpažinimo malonumą, jie bus patenkinti, galėdami pasakyti: „Taip, būtent taip ir yra", o ateityje skaitytojams, kurie buvo per jauni tai išgyventi, knyga sugrąžins praėjusią gyvenimo akimirką, ir jie sakys: „Taip greičiausiai taip viskas ir įvyko, taip ir buvo." Jei jam nebūtų pasisekę... na, kur nėra nesėkmės rizikos, nėra pasisekimo galimybės. Menas visados yra rizikingas, jis visad kuriamas galimybių paribiuose, jis visad verčia abejoti menininku, o tai jam ir patiko.

Jis sukūrė mieste gyvenantį vyrą, kuris kartu buvo ir panašus į jį, ir nepanašus; jis buvo tokio pat amžiaus, kaip jo autorius, indų kilmės, gyvenęs Britanijoje, iš iširusios santuokos, Niujorko naujakurys. Jis norėjo, kad būtų aišku, jog jis negali ir nemėgins rašyti kaip žmogus, gimęs ir augęs Niujorke. Jis norėjo parašyti kitą Niujorkui būdingą istoriją, pasakojimą apie atvykimą. Bet jo Maliko Solankos sugedimas ir sugižimas buvo sukurti tyčia, kad atskirtų jį nuo savo kūrėjo. Kiek niūrus ir priekabus Solankos požiūris į miestą, į kurį jis atvyko gelbėdamasis, tyčia buvo komiškai prieštaringas. Jis buvo nusiteikęs prieš tai, už ką kovojo, jis niurzgėjo dėl dalykų, kurie ir priviliojo jį į tą miestą. O tas įniršis, toji furija buvo ne Maliką Solanką persekiojanti, jam galvą draskanti būtybė, o tai, kas labiausiai jį gąsdino jo vidujybėje.

Saladinas Čamča iš *Šėtoniškų eilių* dar kartą pamėgino sukurti savo atvirkštybę ar priešingybę, ir labiausiai glumino tai, kad abiem atvejais tie personažai, kuriuos jis pavaizdavo nepanašius į save, skaitytojų buvo suprasti kaip jo autoportretas. Tačiau Stivenas Dedalas nebuvo Joyce'as, Hercogas nebuvo Bellowas, o Cukermanas nebuvo Rothas ir Marselis buvo ne Prustas; rašytojai visados kūrė, kaip matadorai, rizikuodami pasimauti ant jaučio ragų, žaidė sudėtingus žaidimus su savo autobiografijomis, bet vis dėlto jų kūriniai buvo įdomesni už juos pačius. Aišku, tai buvo visiems žinoma. Bet tai, kas žinoma, galima ir pamiršti. Kad atsiribotų nuo savo sukurtų veikėjų, jis pasikliovė bėgančiais metais.

Žemė po jos kojomis buvo paskelbta Britanijos tautų sandraugos apdovanojimo už geriausią knygą „Eurazijos regiono" nugalėtoja. Pagrindinis

nugalėtojas turėjo būti paskelbtas balandį Naujajame Delyje. Jis nutarė ten nuvykti. Ketino pasiimti su savimi Zafarą ir nuvykti. Jis ketino susigrąžinti Indiją po daugybės prarastų ir kartais pykčio kupinų metų. (Žinoma, *Šėtoniškų eilių* draudimas Indijoje vis dar galiojo.)

Vijay Shankardassas paskambino prieš jam išvykstant iš Londono. Delio policija nepaprastai nerimavo dėl jo būsimo vizito. Gal jis malonėtų lėktuve likti nepastebėtas? Jo plikė labai atpažįstama; gal jis malonėtų skristi su kepure? Jį taip pat labai lengva atpažinti iš akių; gal jis malonėtų skristi su akiniais nuo saulės? Jam taip pat derėtų paslėpti barzdą. Tegul apsimuturiuoja šaliką. Per karšta? Na, bet juk būna medvilninių šalikų... „Salmanai, – atsargiai kreipėsi į jį Vijay, – čia pritvinkę labai daug įtampos. Aš ir pats gana nerimauju."

Jis nežinojo, ko tikėtis. Ar jį sutiks šiltai, ar praspirs? Tebuvo vienintelis būdas tai išsiaiškinti.

Išlipęs iš lėktuvo Delyje, jis pajuto troškimą pabučiuoti žemę ar, tiksliau, mėlyną oro uosto trapo kilimą, bet jam buvo per gėda tai daryti akylai stebint nedidelei apsauginių kariuomenei. Karšta diena juodu su Zafaru apgobė tarsi glėbys. Jie įsėdo į ankštą baltą „Hindustan Ambassador". Jo kondicionierius neveikė. Jis grįžo.

Indija veržėsi iš visų pusių. PIRKITE TARAKONŲ SPĄSTUS SU ČILI PIPIRAIS! GERKITE MINERALINĮ VANDENĮ „HELLO"! GREITIS DŽIUGINA, BET ŽUDO! – skelbė rėksmingi transparantai. Taip pat buvo pasirodę naujų skelbimų. STUDIJUOK ORACLE 8I. IŠMOK IR JAVA. O kaip įrodymas, kad ilgai trukę protekcionizmo metai baigėsi, „Coca-Cola" buvo grįžusi su dviguba jėga. Kai jis paskutinįkart buvo Indijoje, „Coca-Cola" buvo uždrausta, o jos vietą užėmė šlykštūs vietiniai pakaitalai – „Campa-Cola" ir „Thums Up". Dabar raudonos „Coca-Cola" reklamos kabėjo kone kas šimtą metrų. „Coca-Cola" šūkis tuo metu buvo užrašytas hindi kalba, bet perrašytas ir romėniškais rašmenimis: „Jo Chaho Ho Jaaye". Tai pažodžiui buvo galima išversti kaip: „Leisk savo troškimams praeiti". Jis nutarė tai palaikyti palaiminimu.

DUOKITE GARSINĮ SIGNALĄ – reikalavo lentelės ant milijono kelią užtvėrusių sunkvežimių. Visi kiti sunkvežimiai, automobiliai, motociklai, mopedai, taksi ir motorinės rikšos džiaugsmingai atliepė raginimui, sveikindami jų atvykimą į miestą energinga Indijos gatvių simfonijos aranžuote. *Wait for Side! Sorry-Bye-Bye! Fatta Boy!*

Įkalbėti Zafarą apsivilkti tautiniais indiškais drabužiais buvo neįmanoma. Jis pats vos atvykęs apsirengė gaivinantį, laisvo kirpimo kurtą, bet Zafaras atsikalbinėjo: „Tai tiesiog ne mano stilius“, ir mieliau liko su savo jauno londoniečio uniforma – marškinėliais trumpomis rankovėmis, kareiviškomis kelnėmis ir sportiniais bateliais. (Kelionei baigiantis jis jau vilkėjo baltą pižamą, bet ne kurtą; vis vien šiokia tokia pažanga.)

Raudonojo forto iškabos reklamavo *son et lumière* vakaro renginį.

– Jei su mumis būtų mama, – staiga tarė Zafaras, – ji įkalbinėtų būtinai ateiti pasižiūrėti.

„Taip, – pagalvojo jis, – įkalbinėtų.“

– Na, – atsakė jis sūnui, – žinai, ji čia buvo.

Jis ėmė pasakoti Zafarui apie jų kelionę 1974-aisiais, ir ką jo motina manė apie tą ar aną, kaip jai patiko tos vietovės ramybė ar anos šurmulys. Kelionė įgavo papildomą matmenį.

Jis žinojo, kad pirmoji kelionė bus kebliausia. Jei ji būtų praėjusi sėkmingai, taptų daug lengviau. Antroji kelionė? RUSHDIE VĖL SUGRĮŽTA nebūtų intriguojanti naujiena. O trečias kartas – A, JIS IR VĖL ČIA – apskritai būtų skambėjusi ne kaip naujiena. Ilgame žygyje „normalumo link“ prisipratinimas, netgi nuobodulys, buvo veiksmingi ginklai. Jis ketino įvaryti Indijai tokį nuobodulį, kad ji pasiduotų.

Jo apsauginiai įsivaizdavo kraupiausią scenarijų, kuriame jiems tektų susiremti su maištaujančia minia. Jie buvo itin įsitempę Senajame Delyje, kur gyveno daug musulmonų, ypač kai kas nors iš aplinkinių begėdiškai jį atpažindavo. „Pone, jus demaskavo! Jus demaskavo! Pone, jie pasakė jūsų vardą, pone! Jie ištarė vardą! Pone, prašau, kepurę!“

Britanijos atstovai laikėsi nuo jo atokiau. Britų tarybos vadovas Indijoje Colinas Perchardas atsisakė jam leisti pasinaudoti tarybos auditorija spaudos konferencijai. Vyriausiajam Britanijos komisarui serui Robui Youngui Užsienio reikalų ministerija nurodė nesiartinti prie jo. Jis stengėsi nekreipti dėmesio, prisimindamas, kokiu tikslu ten atvyko. Britanijos tautų sandraugos apdovanojimas tebuvo dingstis. Tikroji pergalė buvo jo kelionė su Zafaru. Didžiausias apdovanojimas buvo pati Indija.

Jiedu patraukė į kelionę po šalį: Džaipuras, Fatehpur Sikris, Agra, Solanas. Keliuose buvo daugiau sunkvežimių nei jis prisiminė, daug daugiau, signalizuojančių ir mirtinų, dažnai važiuojančių tiesiai į juos priešpriešine

kelio juosta. Kas kelios mylios buvo kaktomuša susidūrusių automobilių duženų.

Pažvelk, Zafarai tai šventovė iškiliam musulmonų šventajam; visi sunkvežimių vairuotojai, netgi hinduistai, prie jos sustoja paprašyti sėkmės kelyje. Tada sulipa atgal į savo kabinas ir siaubingai rizikuoja savo ir mūsų gyvybėmis. Pažvelk, Zafarai, traktoriaus priekaba pilna vyrų. Rinkimų laikotarpiu kiekvienas *sarpanch*, arba kaimo seniūnas, privalo pristatyti tokį krovinį politikų mitingams. Sonia Gandhi reikalauja dešimties tokių priekabų nuo kaimo. Žmonės taip nebetiki politikais, kad šiais laikais niekas nebeateitų į mitingus savo valia. Pažvelk, ten laukuose rūksta orą teršiantys plytų degyklų kaminai.

Už miesto oras ne toks nešvarus, bet vis vien netyras. Tačiau turėk omeny, kad Bombėjuje nuo gruodžio iki vasario dėl smogo lėktuvai negali leistis iki 11 valandos ryto. Maždaug kas kelis šimtus metrų kabėjo ženklai su užrašais STD-ISD-PCO. PCO reiškė „asmeninių skambučių biuras“, kur kiekvienas užėjęs į nedidelė būdelę galėjo paskambinti bet kur į Indiją ar netgi į pasaulį, o susimokėti išeidamas. Tai buvo pirmoji komunikacijų revoliucija Indijoje. Po kelerių metų įvyko ir antroji, kai šimtai milijonų mobiliųjų telefonų sujungė indus vienus su kitais ir su pasauliu, ko anksčiau niekad nebuvo.

Zafaras jau buvo beveik dvidešimt vienų. Kelionė su juo į Solaną, į jų atgautą vilą, buvo jaudinantis įvykis. Vieną dieną ji priklausys Zafarui ir mažajam Milanui. Jie bus ketvirtoji ten atvykstanti šeimos karta. Jų giminė buvo palčiai išsibarsčiusi, tad tas žemės lopinėlis buvo labai prasmingas.

Oras tapo gaivesnis, nuo stačių šlaitų sviro aukšti spygliuočiai. Kai saulė nusileido, jiems virš galvų prieblandoje įsižiebė pirmųjų kalvų gyvenviečių šviesos. Jie prasilenkė su siaurojo geležinkelio traukiniu, lėtai traukiančiu savo vaizdingu maršrutu į Šimlą. Jie užsuko pavakarieniauti į *dhaba* netoli Solanos, o jos savininkas labai apsidžiaugė jo apsilankymu. Kažkas pribėgo autografo. Jis nepaisė rūpesčio raukšlių policijos komandos vado Akshey Kumaro veide. Jis nesilankė Solane nuo dvylikos metų, bet jautėsi kaip namie. Kai jie pasiekė Aniso vilą, jau buvo tamsu. Jiems teko nusileisti 122 laiptelius nuo kelio, kad iki jos prieitų. Apačioje buvo nedideli varteliai, ir Vijay juos oficialiai pasveikino atvykus į namus, kuriuos jis atkovojo jų šeimynai. Čaukidaras* Govindas Ramas pribloškė Zafarą, kai atbėgęs nusilenkė ir pa-

* Sargas, prižiūrėtojas. (Hindi.)

lietė jiems kojas. Dangus liepsnojo žvaigždėmis. Jis vienas išėjo į galinį sodą. Jam reikėjo pabūti vienam.

5 valandą ryto jį pažadino garsiakalbių muzika ir maldos iš hinduistų šventyklos kitapus slėnio. Jis apsirengė ir apėjo aušros nutviekstą namą. Su savo smailiais rožiniais stogeliais ir nedideliais kampiniais bokšteliais namas atrodė kur kas gražesnis, nei jis prisiminė, gražesnis nei Vijay nuotraukose, o atsiveriantis kalvų vaizdas buvo stulbinantis. Buvo keistas jausmas vaikščioti aplink jam nepažįstamą namą, kuris kažkokiu būdu priklausė jam.

Didžiąją dienos dalį jie praleido trainiodamiesi viduje, sėdėdami sode, didelių spygliuočių paunksnėje, valgydami ypatingą Vijay plaktą kiaušinienę. Kelionė nusisekė: jis tai suprato iš Zafaro veido išraiškos.

Indijoje pasklido gandai apie jo atvykimą. Pora musulmonų organizacijų prisiekė pridaryti bėdos. Per vakarienę Solane „Himani“ restorane, kertantį aštrų indišką kinišką maistą jį pastebėjo televizijos „Doordarshan“ reporteris Agnihotri, atostogaujantis su savo šeima. Netrukus atvyko vietinio laikraščio reporteris ir uždavė jam keletą draugiškų klausimų. Tai nebuvo nė kiek netikėta, bet dėl to atsitiktinio interviu policija dar labiau sudirgo ir viskas išvirto į atvirą kivirčą. Grįžus į Aniso vilą Vijay mobiliuoju telefonu sulaukė Delio policijos pareigūno Kulbiro Krishano skambučio. Skambutis pirmą kartą per jų ilgus pažinties metus išmušė Vijay iš vėžių. Jis kone virpėdamas pasakė: „Mus kaltina, kad patys pasikvietėme žurnalistų į restoraną. Šis ponas sako, kad mes pasielgėme netaktiškai, sulaužėme savo pažadą ir, ar gali patikėt jo žodžiais, „prisišaukėme bėdą“. Galiausiai tas vyrukas pasakė: „Rytoj Delyje vyks riaušės, ir jei mums teks šaudyti į minią ir kas nors žus, krauju bus suteptos jūsų rankos.“

Jis pasibaisėjo. Tai virto gyvybės ir mirties klausimu. Jei Delio policijai taip panižo rankos, kad jie buvo pasirengę šaudyti į žmones, juos reikėjo sustabdyti, kol dar ne vėlu. Nebebuvo laiko gražbylystėms. Zafaras suglumęs stebėjo, kaip jis išsilieja ant vargšo, padoraus Akshey Kumaro (kuris buvo visiškai niekuo dėtas) ir jei Kulbiras Krishana tučtuojau nesusisieks su jais telefonu ir asmeniškai neatsiprašys Vijay, ir negarantuos, kad rytojaus dieną niekas neketina nieko šaudyti, jis pareikalaus, kad jį per naktį parvežtų atgal į Naująjį Delį, kad jis iš pat ryto galėtų palaukti ministro pirmininko Vajpayee prie jo kabineto durų ir paprašyti asmeniškai sutvarkyti šį reikalą. Po kurį laiką trukusios jo tirados Kulbiras jiems paskambino pranešti apie „nesusipratimą“ ir pažadėjo, kad niekas nešaudys ir nežus.

„Jei nepataikiau į kontekstą, – įsimintinai apibendrino jis, – išties labai apgailestauju."

Jis prapliupo juoktis iš tokios absurdiškos formuluotės ir padėjo ragelį. Bet miegojo neramiai. Jo kelionę po Indiją turėjo įprasminti dviejų ateinančių dienų įvykiai, ir nors jis vylėsi ir tikėjo, kad policija tokia įsitempusi be reikalo, negalėjo būti dėl to tikras. Delis buvo jų miestas, o jis tebuvo Ripas Van Vinklis.

Kitą dieną, pusę dvylikos, jie grįžo į Delį ir jį nuvarė į susitikimą su R. S. Gupta, ypatinguoju komisaro padėjėju, atsakingu už viso miesto saugumą, ramiu, įtaigiu vyriškiu. Jis piešė niūrų paveikslą. Musulmonas politikas Shoaibas Iqbalas planavo nueiti į penktadienines vidurdienio pamaldas Penktadienio mečetėje ir paprašyti imamo Bukhari pagalbos rengiant demonstraciją prieš jį ir Indijos vyriausybę, nes ši įsileido jį šalį. Galėjo susirinkti labai didelė minia, galinti sutrikdyti miesto gyvenimą. „Mes deramės su jais, – pasakė Gupta, – kad minia nebūtų labai gausi, ir eitynės praeitų taikiai. Gal mums ir pavyks." Po kelių valandų, per kurias jis buvo iš esmės įkalintas kabinete, – „Pone, prašom niekur neiti", – įtempto laukimo, pasigirdo geros naujienos. Pražygiavo mažiau nei du šimtai žmonių, o Indijoje du šimtai žmonių buvo mažiau nei nulis – ir viskas praėjo kaip per sviestą. Košmariškas scenarijus neišsipildė. „Laimei, – tarė ponas Gupta, – mums pavyko suvaldyti padėtį."

Kas iš tikrųjų įvyko? Apsaugos pasaulio požiūris visados būdavo įspūdingas ir neretai įtaigus, bet jis atskleisdavo tik vieną tiesos pusę. Visame pasaulyje apsaugos pajėgoms buvo būdinga stengtis numatyti abu atvejus. Jei būtų įvykusi masinė demonstracija, jie būtų pasakę: „Matot, mūsų nerimas buvo visiškai pagrįstas." Bet tos eitynės neįvyko; todėl: „Mums pavyko išvengti neramumų, dėl mūsų įžvalgos ir įgūdžių." Gal ir taip, pagalvojo jis. Tačiau tikėtina ir tai, kad didžiajai daliai Indijos musulmonų triukšmas dėl *Šėtoniškų eilių* buvo neįdomus, ir, nepaisant politiko ir imamo (jie abu pasakė griausmingas kalbas) pastangų, eitynėmis niekas nesusidomėjo. *O, mieste vakarieniaus romanistas? Kokia jo pavardė? Rushdie? Na ir ką?* Štai tokio požiūrio laikėsi beveik visa Indijos spauda, analizuodama dienos įvykius. Apie nedidelę demonstraciją buvo užsiminta, bet taip pat buvo atskleisti ir asmeniniai politikų siekiai. Žmonėms įkaltas scenarijus buvo perrašytas. Išpranašauta katastrofa – riaušės, žudynės – neįvyko. O įvyko kai kas nepaprasto – Zafarui ir jam pačiam milžinišką emocinį poveikį turėjęs įvykis. Mieste įsiplieskė ne smurtas, o džiaugsmas.

Likus ketvirčiui iki aštuntos vakaro jiedu su Zafaru pateko į Sandraugos rašytojų apdovanojimų priėmimo renginį „Oberoi" viešbutyje, ir nuo tos akimirkos iki jų išvykimo iš Indijos buvo nuolat švenčiama. Juos apsupo žurnalistai ir fotografai, pasidabinę visiškai nežurnalistiškomis šypsenomis. Pro žiniasklaidos atstovus jų apkabinti veržėsi draugai. Aktorius Roshanas Sethas, neseniai išsigydęs rimtą širdies negalavimą, apkabino jį ir pasakė: „Tik pažvelk į mus, *yaar**, abu turėtume būt pasimirę, bet dar tvirtai laikomės." Iškili apžvalgininkė Amita Malik, jų šeimos draugė dar nuo senų Bombėjaus laikų, iš pradžių supainiojo Zafarą su apsauginiu (didžiam Zafaro pasitenkinimui), bet tada nuostabiai gerai prisiminė praeitį, aukštino Aniso Rushdie sąmojį, talentą greitai ir šmaikščiai atsikirsti, per anksti ir per seniai mirusio mylimo Negin brolio Hameedo pasakojimus. Talentingi jauni rašytojai – Rajas Kamalas Jha, Namita Gokhle, Shauna Singh Baldwin – priėjo pasidžiaugti tuo, kokią įtaką jo kūryba turėjo jų pačių darbams. Viena iškiliausių indiškos literatūros anglų kalba romanistė Nayantara Sahgal įsikibo jam į rankas ir sušnabždėjo: „Sveikas sugrįžęs namo." O Zafaras davė interviu televizijai ir jaudinančiai papasakojo, koks jis laimingas būdamas čia. Jo širdis buvo kupina džiaugsmo. Jis nė nedrįso tikėtis, kad viskas taip susiklostys, jį buvo užkrėtusi policininkų baimė, jis buvo pasiruošęs įvairiausiems nusivylimams. Tada jo šarvai nukrito ir džiaugsmas pakilo lyg atogrąžų aušra, greitai, vaiskiai ir karštai. Indija vėl buvo jo. Retas dalykas sulaukti savo širdies troškimų išsipildymo.

Sandraugos rašytojų apdovanojimo jis nelaimėjo, šis atiteko J. M. Coetzee'ei. Tačiau tai veikiau buvo sugrįžimo šventė, o ne apdovanojimų iškilmės. RUSHDIE INDIJOJE: VIEN TIK DŽIAUGSMAS BEGALINIS DŽIAUGSMAS. Kaip skelbė perdėtai meili *The Indian Express* pirmojo puslapio antraštė, vakarėlio dvasia persidavė žiniasklaidai ir užgožė keletą tylių nepatenkintų balsų. Visuose pokalbiuose su spauda jis stengėsi vengti atverti senas žaizdas, pasakoti Indijos musulmonams, kad jis nėra ir niekad nebuvo jų priešas, stengėsi pabrėžti, kad atvyko į Indiją atnaujinti nutrauktų ryšių ir, taip sakant, atversti naujo skyriaus. *The Asian Age* pritarė: „Atverskime naują puslapį." Kitur, žurnale *Outlook*, buvo džiaugiamasi, kad Indija „iš dalies ištaisė savo klaidą, kad pirmoji uždraudė *Šėtoniškas eiles*, taip pasmerkdama jį persekiojimui ir po to sekusiai agonijai". *The Pioneer* išreiškė savo pasitenkinimą, kad Indija ir vėl kovoja už „demokratines vertybes

* Drauguži. (Hindi.)

ir individo teisę į laisvą saviraišką". Šis leidinys ne tokia pakilia nuotaika, kiek dirbtinai, bet žavingai taip pat jį apkaltino „pavertus rafinuotas miesto moteris saujele kikenančių mokinukių, kurios sakė savo vyrams „Mielasis, [jis] galėtų pasiųsti Bolivudo eržilus atgal į mokyklos suolą." Dilipas Padgaonkaras iš *The Times of India* parašė jautriausiai: „Jis susitaikė su Indija, o Indija – su juo... Tai jam didingas įvykis, kuris turėtų jam suteikti įkvėpimo ir toliau mus kerėti savo tekstų gijomis. Jis sugrįžo ten, kur visados traukė širdis. Jis grįžo namo." Laikraštyje *The Hindustan Times* pasirodė vedamasis su antrašte PERSVARSTYKITE DRAUDIMĄ. Šis siūlymas nuskambėjo per visą žiniasklaidą. Laikraštyje *The Times of India* vienas islamo teologas drauge su kitais intelektualais pritarė draudimo panaikinimui. Elektroninėje žiniasklaidoje atlikta apklausa parodė, kad 75 nuošimčiai žmonių pritarė siūlymui pagaliau be apribojimų leisti Indijoje *Šėtoniškas eiles*.

Vijay jam surengė atsisveikinimo vakarėlį. Jame dalyvavo jo dvi tetos aktorės – Uzra Butt ir jos sesuo Zohra Segal, taip pat jo pusseserė Kiran Segal, Zohros dukra, viena iš pagrindinių klasikinių Indijos šokių atlikėjų ir Odissi mokyklos mokytoja. Jos buvo iš kvaištelėjusios giminės pusės, aštrialiežuvės ir šelmiškų akių. Uzra ir Zohra buvo Indijos teatro grandės, o Kiran anksčiau ar vėliau bent po truputį buvo įsimylėjęs kiekvienas. Septintajame dešimtmetyje Zohra su Kiran gyveno Hampstede, ir kai jis mokėsi Ragbio mokykloje, kartais atostogas leisdavo jų atsarginiame miegamajame, greta Kiran miegamojo, ant kurio durų kabėjo didelis įspėjamasis kaukolės su sukryžiuotais kaulais ženklas. Vijay Shankardassas ir Roshanas Sethas tais laikais taip pat nakvodavo tame pačiame atsarginiame miegamajame. Jie visi trys ilgesingai žvelgdavo į kaukolę su sukryžiuotais kaulais, ir nė vienas jų niekados pro ją neprasibrovė.

– Daugybę metų nemačiau kaip tu šoki, – pasakė jis Kiran.

– Nedelsk sugrįžt, – pasakė ji. – Tada ir pašoksiu.

Vieną kartą berniukas vardu Milanas kartu su savo tėvu gyveno ant stebuklingos upės kranto. Jei pasukdavai link upės aukštupio, kuo toliau kildavai, tuo labiau jaunėjai. Leisdamasis link upės žiočių – sendavai. Jei pasukdavai kurio nors upės intaku – saugokis! Galėjai pavirsti apskritai kuo nors kitu. Milanas su tėvu maža valtele keliavo pasroviui, ir iš jo išaugo vyras, bet pamatęs, kaip paseno jo tėvas, jis nebenorėjo būti vyru, norėjo vėl tapti berniuku. Tad jie grįžo namo, ir jis vėl atjaunėjo, o jo tėvas taip pat tapo, koks ir buvo. Kai Milanas apie tai papasakojo savo motinai, ji nepatikėjo, ji manė, kad stebuklinga

upė buvo tiesiog paprasta upė ir jai nerūpėjo, iš kur ji tekėjo ir kas darėsi su keliaujančiaisiais jos vandeniu. Bet tai buvo tiesa. Jiedu su tėvu žinojo, kad tai tiesa, o tai ir buvo svarbiausia. Pabaiga.

– Tėti, tu man patinki. Sakiau, kad gali mane užmigdyti.

Būdamas Londone jis vis dar apsistodavo Vyskupo gatvės namuose, nakvodavo viename iš buvusių policininkų miegamųjų, bet tai negalėjo tęstis. „Reikia baigti. Man nusibodo gyventi su tavim, – pasakė Elizabeth, bet pridūrė: – Žinai, jei norėtum, galėtume ir sugyventi." Jie susibarė, o tada ji panoro paimti jį už rankos, o tada jie vėl susibarė. Buvo labai prasti laikai.

„Nesi šios padėties šeimininkas. Pats prisivirei košės, dabar privalai viską išsrėbti." O kitą dieną: „Aš vis dar tave myliu. Nežinau, nežinau, ką daryt su savo jausmais." Bet vieną dieną ateityje jie drauge vaikščios Goa paplūdimiu, Prancūzijoje klajos po *route de Cézanne*, ir ji atvyks į Niujorką, apsistos jo namuose, persirengs Mirtiše Adams (Milanas bus Michaelas Jacksonas, o jis Tonis Sopranas) ir jie kartu trauks į Grenič Vilidžą švęsti Helovino.

Carol Knibb mirė praėjus dešimčiai dienų nuo trečiojo Milano gimtadienio, bet jis niekad jos nepamiršo. Jo vienintelė „tikroji" senelė buvo labai toli, ir kad ir kiek prašoma, ji visad atsisakydavo atskristi, tad jis niekad su ja nesusitiko. Carol jam buvo panašiausia į močiutę, bet tada jis neteko ir jos. Jis buvo per jaunas taip artimai susipažinti su mirtimi.

Paskambino Helen Fielding:

– Sveikas, Salmanai. Ar nenorėtum apsikvailinti?

Buvo pradėta statyti *Bridžitos Džouns dienoraščio* ekranizaciją, ir jie norėjo, kad knygų vakarėlio scenoje, kai Bridžita teiraujasi rašytojo, kur yra tualetas, rašytoją suvaidintų jis. Mokykloje jam buvo tekę vaidinti (įlindus į moterišką apdarą su kupra ir apsimovus vilnonėmis kojinėmis) išprotėjusią gydytoją Fraulein Matildą von Zand Dürrenmatto spektaklyje „Gydytojas". Kembridžo universitete bakalauro studijų spektakliuose jį buvo paėmę vaidinti keletą šalutinių vaidmenų: išsigandusį teisėją Bertolto Brechto „Trečiojo Reicho baimėje ir neviltyje", atgijusią statulą Eugène'o Ionesco „Ateitis slypi kiaušiniuose" ir Pertinaksą Serlį, skeptišką lengvai apmulkinamo sero Epikūro Mamono pakaliką, Beno Johnsono „Alchemike". Po Kembridžo jis įsitraukė į „Oval House" teatro veiklą. Jis su Billu Bufordu kartais pasvajodavo vienądien pabėgti, užsirašyti į kokios nežymios trupės vasaros gastroles JAV vidurio vakaruose ir sau laimingai vaidinti absurdiškose komedijose ir

siaubingose melodramose, bet apie tai nebebuvo nė kalbos. Teks pasitenkinti poros dienų apsikvailinimu „Bridžitos“ filme.

Vakarėlį nufilmuoti užtruko dvi dienas. Renée Zellweger nuolat kalbėjo su britišku akcentu, netgi nefilmuojama, tad jam kilo keistas įspūdis, kad jis sutiko tikrąją Bridžitą Džouns, o ne ją vaidinančią aktorę. Colinas Firthas buvo linksmas ir šiltas: „Slapta viliuosi, kad jūs susimausit, nes aš nemoku rašyt knygų.“ O Hugh Grantas jį pabučiavo. Filme buvo scena, kurioje jis su Hugh turėjo pasisveikinti, tarsi seniai nesimatę draugai, ir prieš vieną dublį Hugh paklausė: „Nieko prieš, jei šįsyk jus pabučiuosiu?“ – ir smarkiai pakštelėjo jam nustebusiam į lūpas. Scena nepakliuvo į galutinę filmo versiją. Jo pirmasis suvaidintas bučinys, pagalvojo jis, buvo su pačiu Hugh Grantu! Bet jis taip ir liko montažinėje. (Kitas jį pabučiavęs vyras buvo kino režisierius Abelis Ferrara, kuris jį sykį apsikabino viename Niujorko naktiniame klube ir kyštelėjo savo standų liežuvį. Laimei, tuokart jų nestebėjo filmavimo kameros.)

Vaidinti Salmano Rushdie personažą, kuriam dialogą sukūrė kažkas kitas, buvo kur kas sunkiau nei jam atrodė. Jei jis būtų dalyvavęs knygų vakarėlyje, kuriame būtų sutikęs sutrikusią, apsikvailinusią jauną viešųjų ryšių specialistę, būtų linkęs maloniai su ja elgtis, tad taip jis ir mėgino vaidinti, bet buvo nejuokinga. Kuo labiau pasipūtęs jis buvo, tuo komiškiau sutrikusi atrodė Bridžita. Jeffrey Archeris taip pat pasirodė vakarėlio scenoje ir labai susierzino, kad jam nereikėjo nieko sakyti. „Aš nepasididžiavau čia atvykti, – vis kartojo jis prodiuseriams. – Galėjote parašyti man bent vieną ar porą eilučių.“ Neparašė. Scenarijus buvo Richardo Curtiso, o tuo viskas ir pasakyta. Jis pats mėgino prikurti „Salmanui Rushdie“ papildomą dialogą, – be jokios abejonės, – bet šis, išskyrus fone vos girdimą pokalbį, iš galutinės filmo versijos buvo iškirptas. Kažkas jo paklausė, ar jo knygos yra bent kiek autobiografinės, ir jis atsakė: „Žinote, manęs dar niekas nėra to klausęs.“

Tada jie jau turėjo namus Niujorke, ir Iliuzija jau buvo beveik pasiekiama ranka. Ji galėjo pasakyti tokių narciziškų dalykų, kad jis nė nenumanydavo, ar jam užsidengti delnais veidą, ar jai paploti. Pavyzdžiui, kai kažkokiame blizgiame žurnale ar dar kažkur gražiausia pasaulyje inde buvo paskelbta Aishwarya Rai, pilnam kambariui žmonių Padma pareiškė, kad ją tai „rimtai žeidžia“. Jos nuotaikų kaita buvo drastiška ir neprognozuojama. Apie jųdviejų santykius ji kalbėjo atsargiai: „Dar palauksiu šitą vasarą, o tada žiūrėsim.“ Ji būdavo tai šalta, tai atšildavo, ir jis ėmė abejoti, ar dėl tos jos šilumos buvo

verta kęsti šaltį. Ji dienų dienas būdavo paniurusi ir užsisklendusi, o tada vieną rytą jos veide nušvisdavo saulė. Jo dienoraštis buvo pilnas abejonių: „Ar ilgai ištversiu su šia moterim, kurios pati ryškiausia savybė yra savanaudiškumas?" Vieną vakarą po vaidingos vakarienės jie prisėdo Vašingtono aikštės parke, ir jis jai pasakė: „Aš taip negaliu." Paskui keletą dienų ji rodė tik mieliausiąją savo pusę, ir jis pamiršo, kodėl tai pasakė. Ji susipažino su keliomis jo draugėmis, ir daugumai ji patiko. Kai jis jai perdavė, ką jos pasakė, teigiami atsiliepimai apie jos būdą jai buvo mažiau reikšmingi nei komentaras, kad jos krūtys – tobulos. Prancūziškas *Playboy* atkapstė jos nuogos nuotraukų, kurių vieną išspausdino ant viršelio ir pavadino ją jo „sužadėtine". Nei dėl žodžių, nei dėl nuotraukos ji nesijaudino, bet norėjo, kad jai būtų už tai sumokėta, tad jam reikėjo pasamdyti prancūzą advokatą ginti jos interesų. „Štai kuo užsiimu, – suglumęs mąstė jis. – Mano mergina nuoga papuolė į *Playboy* numerį, o aš deruosi dėl atlygio."

Užklupta vedybinės krizės verkdama paskambino jos motina. Ji norėjo pabėgti nuo savo vyro, Padmos patėvio. „Žinoma, – išsyk sutiko jis, – tegul atskrenda ir apsistoja pas mus." „Tądien supratau, kad tave myliu, – vėliau pasakė jam Padma, – kai išsyk sutikai pasirūpint mano mama." Taigi, taip, jie mylėjo vienas kitą. Daugelį metų jis laikė jų santykius karšta meile, didinga aistra, ir tikėjo, kad ji mano taip pat. Taip, jų santykiai buvo nepastovūs ir, taip, galbūt jie buvo pasmerkti; bet kol visa tai vyko, jis jų nelaikė iliuzija. Jis juos laikė tikrais.

Į Niujorką atvyko ir su ja susipažino Zafaras. Jis sakė, kad ji jam patinka, bet jam pasirodė keista, kad ji artimesnė jo paties, o ne tėvo kartai, ir pridūrė, kad tai „keistas derinys – intelektualas ir manekenė". Tačiau jam ji atrodė „labai miela" ir „jeigu tau to reikia, aš tave palaikau". Žinoma, jis, kaip ir visi kiti, matė, koks svarbus tėvui jo naujas nesergstimas gyvenimas Niujorke, ir kelio atgal jau nebebuvo.

Tą vasarą jis nebenorėjo grįžti į Mažąjį Nojako taką, bet Josepho Hellerio našlė Valerie jam pasiūlė savo namus prie Skimhamptono kelio, tarp Rytų Hamptono ir Amaganseto. Ją pakvietė į Italiją ir jai reikėjo ištrūkti. „Dar nesupakavau daiktų, Džo drabužiai vis dar spintose, todėl norėčiau, kad namus prižiūrėtų pažįstami žmonės." Mintis apie galimybę rašyti prie Josepho Hellerio stalo jam išsyk pasirodė jaudinanti ir trikdančiai keista. „Tau tiks jo marškiniai, – pridūrė Valerie. – Renkis, kas tau patinka." „Ne, – pagalvojo jis. – To jau būtų per daug. Ačiū, ne."

Jis labai daug laiko leido vienas, nes Padma vaidino Toronte statomame Mariah Carey filme, tad iki vasaros pabaigos jis parašė *Įniršio* juodraštį. Sugrįžęs į miestą jis įteikė jį moteriai, su kuria mėgino kurti naują gyvenimą, bet ji beveik nieko negalėjo pasakyti apie romaną, tik tiek, kad viena veikėja buvo panaši į ją. „Gerai, – tarė jis sau, – nereikia tikėtis visko iš karto." Jis atidėjo rankraštį į šalį ir jie išėjo vakaroti. Paryčiais jam dingtelėjo mintis: „Aš išties džiaugiuosi savo gyvenimu." „Ir tai, brolyčiai, – užsirašė jis į dienoraštį, – man galima."

Pasigirdo nepaprasta žinia. Britanijos žvalgyba pagaliau sumažino jam gresiančio pavojaus įvertinimą. Jam jau grėsė nebe antras lygmuo. Jis jau buvo nekaltame trečiajame lygmenyje, o tai buvo didelis žingsnis normalumo link, ir jei viskas ir toliau būtų taip klojęsi, anot jų, po daugmaž pusės metų jį galėjo perkelti ir į ketvirtą lygmenį. Šio lygmens pavojus nereikalauja specialiojo padalinio apsaugos, tad tokiu atveju jie būtų galėję atsisveikinti. Jis paklausė:

– O ar dabartinis vertinimas nėra pernelyg griežtas? Amerikoje aš važinėju taksi, metro, vaikštau į sporto rungtynes, iškylauju parkuose. O kai grįžtu į Londoną, man vėl tenka sėstis į neperšaunamą automobilį.

– Mums priimtinesnė tokia tvarka, – pasakė jie. – Lėtai ir stabiliai. Per daug triūso įdėta, kad dabar paslystume.

Trečias lygmuo! Tai patvirtino, kad jo nuojauta nemelavo. Jis mėgino visiems parodyti galįs susigrąžinti gyvenimą, o kai kurie jo draugai manė, kad jis elgiasi kvailai; Isabel Fonseca jam rašė ilgus, nerimo kupinus elektroninius laiškus, kuriuose tikino, kad jei jis „neatsipeikės" ir nepasisamdys apsauginių, „akivaizdi baigtis neišvengiama". Tačiau tada labai lėtai, lėčiau nei jis norėjo, jį sergstintis apsaugos pasaulio tinklas ėmė laisvėti. Jam ir toliau reikėjo įrodinėti, kad yra teisus, o nelaimės pranašai – klysta. Jis ketino atsikovoti savo laisvę. Jis negalėjo sulaukti ketvirtojo lygmens.

Netrukus po tos žinios jam buvo padaryta dar vien didžiulė nuolaida. Specialusis padalinys jam pasakė, kad aptaręs jo santuokos padėtį suprato, jog anksčiau ar vėliau jis norės, ir, labai tikėtina, jam reikės išsikraustyti iš sutuoktinės namų. Pasitarę su Ponu Rytu ir Ponu Vakaru vyresnieji Skotland Jardo pareigūnai sutiko, kad jo naujuosiuose namuose jį pusę metų gali saugoti „vieša" apsauga. Jei vėliau pavojaus vertinimas nepakryps neigiama linkme, jie patvirtins, kad jo gyvybei pavojus nebegresia ir jo nebesaugos. Pagaliau. Prieš akis atsivėrė finišo tiesioji.

Nors draugės jį ir palaikė (ne visos; kritikė Hermione Lee, sutikusi rašytoją restorane, nelabai draugiškai jį pavadino „nenaudėliu"), jis nesiliovė nerimavęs dėl Milano. O tada, iš niekur nieko sukėlusi barnį, tikroji už Iliuzijos slypinti moteris nustebino dar vienu beprotiško elgesio pavyzdžiu, ir jis pastebėjo ėmęs galvoti: „Aš grįšiu, grįšiu dėl Milano", ir kvailai suklydo užsimindamas apie tokią galimybę Elizabeth, kuri sureagavo priešiškai, mat jai rūpėjo – ir tai suprantama – tik jos pačios skausmas, ne jo problemos. Jis pamėgino antrą, o paskui ir trečią kartą. Tačiau ji buvo tokia įskaudinta, tokia atsargi, kad nebegalėjo atsakyti. O Niujorke jį pavergusi gražioji moteris maldavo neišvykti, ir galiausiai pripažino, kad viskas, ką jis sakė, buvo tiesa, ji nusipelno jo priekaištų, bet ji norėjo, kad jiedu sugyventų, ir buvo pasiryžusi to siekti. Jis ja patikėjo. Jis negalėjo atsispirti. Ji buvo jo ateities svajonė ir jis negalėjo jos atsisakyti. Todėl jis vėl nusigręžė nuo Elizabeth. Tai buvo jo paskutinis ir pats žiauriausias, silpnavališkiausias svyravimas. Jis šlykštėjosi savo poelgiu.

Į kovą puolė teisininkai. Buvo praėję dešimt metų nuo tada, kai Liz Calder bute jiedu su Elizabeth valgė ėrieną su nasturtomis. Buvo praėję vieni metai nuo netikėtos pažinties Laisvės saloje.

Po kelių nesėkmingų mėginimų, dviejų butų, į kuriuos jo nepriėmė, nes savininkus atbaidė nerimas dėl saugumo, jis sutarė metams išsinuomoti mažą butą Noting Hilo „arklidėse", kuris priklausė popmuzikos žvaigždei Jasonui Donovanui, buvusiam grupės „Joseph and the Amazing Technicolor Dreamcoat" lyderiui. Šiai žiniai pasklidus, *The Daily Insult*, kaip buvo galima nuspėti, įširdo, kad „Britanijos nekenčiančio" vyro duris visą parą saugojo uniformuoti policininkai, nes jis nebenori „slapstytis". „Koks jūs įžūlus, pone Rushdie", – kreipėsi į jį *The Daily Insult*. Elizabeth nenorėjo, kad Milanas lankytųsi jo naujuose namuose. Ji sakė, kad tai nesaugu. Dėl to jis siaubingai nusiminė. „Esi savanaudis žmogus, kuris eidamas per gyvenimą žlugdo kitų žmonių gyvenimus, – sakė ji jam. – Ar kam nors esi suteikęs laimės? Kaip tu toks gali gyventi?" Jis neturėjo tinkamo atsakymo. Tačiau galiausiai Milanas pas jį ėmė lankytis ir svečiuotis. Galiausiai tarp jųdviejų su Milanu nusistovėjo artimi, meile grįsti santykiai, ir iš Milano išaugo nepaprastai brandus, santūrus, tvirtos valios, malonus neeilinis jaunuolis. Galiausiai buvo akivaizdu, kad Milano gyvenimas nebuvo sužlugdytas ir kad jis buvo laimingas atlapaširdis vaikinas. Taip, galiausiai, galiausiai. Bet, deja, prieš galą turėjo būti vidurys.

*

Ponas Džozefas Antonas, tarptautinis amerikiečių kilmės leidėjas, niekieno neapraudotas, užgeso tądien, kai Salmanas Rushdie, indų kilmės romanistas, po ilgų slapstymosi metų išlindo į dienos šviesą ir laikinai apsigyveno Pembridžo Arklidžių gatvėje, Noting Hile. Tą progą atšventė bent ponas Rushdie.

X
Viešbutyje „Halcyon“

Prieš pradėdamas gyventi su Padma jis beveik nieko nežinojo apie Los Andželo miestą, tik paplitusį gandą, kad ten randasi iliuzijos. Jis ilgą laiką manė, kad „Twentieth Century Fox“ logotipas buvo tikras pastatas, ir jis nežinojo, kad „MGM“ liūtas žiovavo, o ne riaumojo, ir jis norėjo sužinoti, kuriame kalnų masyve yra „Paramount“ kalnas. Kitaip sakant, jis buvo toks patiklus, kaip ir dauguma kino fanatikų, nors pats užaugo panašiai svarbiame kino mieste kaip ir Holivudas, tad iš prigimties turėjo būti užkietėjęs, kino virtuvę iš vidaus pažįstantis cinikas, tik ir siekiantis atskleisti kino pramonės savireklamą, tuštybę, žiaurumą ir apgaulę. Užuot tai daręs, jis viskuo aklai patikėjo, tais Kinų teatro kieme įspaustų pėdsakų fokusais, jis žinojo, kad jo vaizduotę suformavo ne vien Sterne'as ar Joyce'as, bet ir Fellini su Buñueliu, taip pat Johnas Fordas ir Howardas Hawksas bei Errolas Flynnas ir „Septynių brolių septynios nuotakos“ („Seven Brides for Seven Brothers“), ir „Apskritojo stalo riteriai“ („Knights of the Round Table“), ir „Skaramučas“ („Scaramouche“), o nuo gatvių pavadinimų Saulėlydžio Bulvaras, Kouldvoterio Kanjonas, Malibu Kolonija jam širdis imdavo tankiau plakti, be to, ten gyveno Nathanaelis Westas, kai rašė *Skėrio dieną* (*The Day of the Locust*), ten „The Doors“ susikūrimo pradžioje gyveno Jimas Morrisonas. Jis nebuvo visiškas stuobrys; Santa Monikoje gyvenusi jo nikaragvietė draugė Gioconda Belli jį supažindino su kitokiu, prašmatnesniu, politiškesniu Los Andželu, jam padėjo ir jo draugė Roxana Tynan, dirbusi būsimo mero Antonio Villaraigosos rinkimų kampanijoje, o vieną dieną „Rexall“ vaistinėje, ant Beverlio ir La Siengos gatvių kampo, jis susidūrė su akademiku Zachary Leaderiu, ir šis jam pasakė, kad būtent čia Aldousas Huxley pirmąkart paragavo meskalino, „taigi štai, – tarė jis besdamas pirštu į slankiojančias stiklines vaistinės duris, – durys į suvokimą.“

Artimiausi Padmos šeimos nariai (po kelių mėnesių išsiskyrimo jos motina grįžo pas Padmos patėvį) gyveno be galo nemadingame Vakarų Kovinos rajone, ir ji lankė La Puentės mokyklą, – anot jos, tokioje pavojingoje kaimynystėje, kad kasdien po pamokų ji visą kelią bėgte bėgdavo namo, – taigi ten jis galėjo susipažinti su dar vienu miesto veidu. Netgi Holivude jis prisiminė

F. Scotto Fitzgeraldo Peto Hobio istorijas apie palūžusį scenaristą ir buvo gana pamėkliškai nusiteikęs, kad patrauktų į Sielo kelią ieškoti Sharon Tate vėlės. Jis vis dar jautėsi, lyg ką tik iš kalėjimo paspukęs nuteistasis, tad viena didžiausių pramogų tame mieste jam buvo tai, ko Los Andžele visi nekentė – vairuoti. Jis daugybę metų negalėjo pats vairuoti, tad išsinuomojo automobilį ir valandų valandas važinėjosi, tyrinėjo miesto gatves ir labirintiškus kanjonus, nuvažiavo Ramiojo vandenyno pakrantės greitkeliu iki „Milijono dolerių viešbučio", o jei greitkeliai buvo užsikimšę, jis traukė šalutiniais keliukais, bet ir sėdėti kamštyje jam buvo malonu, niūniuojant seną „Pointer Sisters" dainą „Fire" („I'm riding in your car, you turn on the radio..."*), kurią jis prisiminė, nes ji buvo pasiekusi populiarumo viršūnę, kai jis pirmąkart ten atvyko sukurti „Clairol Nice 'n' Easy" reklamos dar būdamas jaunas reklaminių tekstų kūrėjas ir važinėjosi, lydimas poros Beverli Hilso policininkų su veidrodiniais akiniais nuo saulės, manančių, kad jie Starskis ir Hačas („Norit, kad sustabdytume eismą? Tikrai ne? Nes mes galim kuo lengviausiai tai padaryt!"). Tada policininkų jau nebebuvo, ir jis gyveno su gražia moterimi jos bute Vest Holivude, Karaliaus kelyje, tarp Beverlio ir Melroso gatvių, kol remontavo jų butą Niujorke, ir pasitaikydavo dienų, kai gyventi būdavo labai labai gera.

Butas buvo mažas, tad jis dažniausiai dirbdavo Beverli Hilso bibliotekoje, o kadangi mėgo susipažinti su vietos istorija, pasinėrė į miesto praeitį ir išsiaiškino, kad jo pavadinime minimi angelai buvo iš pirmosios labai mažos Šv. Pranciškaus Asyžiečio Porciunkulos vardo bažnytėlės, taip pat išsiaiškino apie legendinius driežažmogius, kurie prieš tūkstančius ar šimtus metų, o gal dar pareitą savaitę gyveno po miestu išraustuose tuneliuose. Jis buvo trumpam užsimanęs parašyti apie G. Warreną Shufeltą, kuris 1934-aisiais išrado kažkokį vibruojantį aparatą, kuriuo buvo *atrasti tuneliai*, į kuriuos buvo galima patekti per centrinės bibliotekos rūsį, o jie driekėsi iki pat „Dodger" stadiono, o po jo didžiojo atradimo, bet jam dar nespėjus niekam parodyti tų tunelių, žymusis Shufeltas *paslaptingai pradingo! ir jo daugiau niekas nebematė! turiu omenyje – kas jam nutiko?* Hmm, pagalvojo jis, geriau pasvarsčius, galbūt rašyti apie senąjį G. Warreną nebuvo tokia jau puiki mintis.

Holivudas buvo mažas miestelis dideliame mieste, tad toks naujas atvykėlis kaip jis penkioms minutėms tapdavo visų numylėtiniu. Režisierius Mi-

* Važiuoju tavo mašina, tu įjungi radiją... (Angl.)

chaelas Mannas ji pakvietė vakarienės ir jiedu aptarė filmo apie Meksikos sieną projektą. Aktorius Willas Smithas jam papasakojo, kaip Muhammadas Ali jį išmokė „Ali žingsnelių“. Prodiuseris Brianas Grazeris jį pasikvietė į savo biurą pasiteirauti, ar jis nenorėtų parašyti filmo apie savo gyvenimą scenarijaus. Prieš keletą metų Christopheris Hitchensas jam papasakojo, kad Milosas Formanas manė, jog filmas apie Rushdie puikiai derėtų su jo kitu filmu apie žodžio laisvę „Visuomenė prieš Larrį Flintą“, bet jam pačiam tai nepatiko. Jis pasakė Grazeriui, kad jei norės papasakoti savo istoriją, pirmiausia ją išdėstys knygoje. (Jam patiko būti Holivude nesiveliant į jo reikalus. Taip buvo, na, *kiečiau*. Vos pasirašęs sutartį dėl scenarijaus rašymo jis būtų tapęs eiliniu darbuotoju.)

Jis nuėjo į „Beverly Hills“ viešbutį papietauti su Christopheriu Hitchensu ir ištikimu Christopherio gerbėju Warrenu Beatty.

– Norėčiau pasakyti, – kreipėsi į jį Warrenas Beatty, – kad kai anądien pastebėjau jus vakarieniaujantį „Mr Chow“ restorane, jūs buvote su tokio grožio moterimi, kad aš vos nenualpau.

Tais laikais jis besąlygiškai ja pasitikėjo, todėl atsakė:

– Aš jai paskambinsiu. Gal ji prie mūsų prisidės.

– Jeigu galite, perduokite jai, – tarė Beatty, – kad su jumis yra Warrenas Beatty, ir jis alpsta nuo jos grožio.

Kai jis jai paskambino, ji suirzusi sėdėjo savo automobilyje. (Ji nepaprastai nemėgo vairuoti.)

– Aš pietauju su Warrenu Beatty, – pasakė jis, – ir jis sako, kad net alpsta nuo tavo grožio.

– Užsičiaupk, – atrėžė ji, – neturiu laiko tavo pokštams.

Kai tik jis ją įtikino sakantis tiesą, ji kaipmat prie jų prisidėjo, atvyko tyčia nepasipuošusi, su sportinėmis kelnėmis ir berankoviais marškinėliais, ir, žinoma, atrodė taip, kad Warrenas Beatty galėjo net nualpti.

– Tikiuosi, man atleist, – tarė jam legendinis meilužis, – jei penkias minutes pakvailiosiu su jūsų dama. Paskui galėsim pietauti toliau.

Gerai, kad jis turi Annette Bening, tarė jis sau, nes antraip... na, tiek to.

Jie papietavo, ir susitikimas baigėsi.

Jo geriausia aštraus sąmojo ir aštraus liežuvio draugė iš Holivudo Carrie Fisher dvejojo dėl Padmos. Ji surengė vakarėlį, kad jis susitiktų su Meg Ryan, kuri jam galėjo labiau tikti į poras ir kuri jam labai patiko, nors ji ir nuolat kartojo (tris kartus): „Žinai, žmonės taip apie tave *klysta*!“ Tačiau tada jie prakalbo apie dvasinį gyvenimą, ir Meg papasakojo, kad daugybę kartų lankėsi

Indijos ašramuose ir kaip ji dievina Swami Muktanandą ir Gurumayi. Tai juos supriešino, ypač todėl, kad jis jai pasakė, kaip skeptiškai žvelgia į guru verslą, ir pasiūlė jai pasiskaityti Gita Mehta knygą *Karma Cola*.

– Kodėl tu toks ciniškas? – paklausė ji jo, lyg nuoširdžiai norėdama sužinoti atsakymą, o jis atsakė, kad augdamas Indijoje greitai suvoki, jog tie žmonės yra apsimetėliai.

– Taip, žinoma, kad tarp jų yra apsimetėlių, – protingai atsakė ji, – bet nejau tu jų neskiri?

Jis liūdnai papurtė galvą.

– Ne, – atsakė jis. – Neskiriu.

Tuo jų pašnekesys ir baigėsi.

Kelionės tarp Vest Holivudo ir Pembridžo Arklidžių gatvėje buvo žvėriškai varginančios, skyrybos tapo tokios bjaurios, kad buvo šlykštu apie jas net pasakoti, jam buvo kuriamos iš proto varančios milžiniškos kliūtys matytis su savo sūneliu, buto Niujorke, kuris pasirodė esantis gerokai prastesnės būklės, nei jis manė, remontas ėmė smarkiai brangti ir Padmos nuotaikų kaita taip padažnėjo, jog jis džiūgaudavo, jei jiems pavykdavo sutarti bent dvi dienas iš eilės, ir visa tai reikėjo ištverti apdujus nuo šokinėjimo iš vienos laiko juostos į kitą. O vieną dieną Los Andžele jis išgirdo žinią, kurios su siaubu laukė jau keletą metų. Mirė Johnas Diamondas. Jis užsidengė veidą delnais, ir kai moteris, kuri teigė jį mylinti, paklausė, kas atsitiko, jam atsakius, ji atšovė: „Man labai gaila, kad tau liūdna, bet tau teks paliūdėt, kol liūdesys praeis." Panašiomis akimirkomis jis pagalvodavo, kad negalėtų su ja likti nė dviem sekundėms.

Bet likdavo. Liko dar šešeriems metams. Kai jis pažvelgdavo į anuos laikus po skyrybų prablaivėjusiu žvilgsniu, negalėdavo suvokti, kodėl taip elgėsi. Galbūt tai buvo savotiškas užsispyrimas, nenorėjimas nutraukti santykių, dėl kurių paaukojo santuoką, ar nenoras išblaškyti savo svajonės apie laimingą ateitį su ja, netgi jei tai tebuvo miražas. O gal ji tiesiog buvo pernelyg velniškai graži, kad jis galėtų ją palikti. Tačiau tuo metu jis turėjo paprastesnį atsakymą. Jis pasiliko su ja, nes ją mylėjo. Nes jie mylėjo vienas kitą. Nes jie buvo įsimylėję.

Bėgant metams jie buvo keletą kartų trumpam išsiskyrę, ir dažniausiai būtent jis pabėgdavo nuo jos; bet galiausiai jis jai pasipiršo, ir netrukus po jų vedybų jau jinai paliko jį. Jai dingus Milanas, per jų vestuves nešęs žiedą, paklausė jo: „Tėti, kaip tokia graži diena galėjo nieko nereikšti?" Jis negalėjo atsakyti. Jis savęs klausė to paties.

Žinoma, buvo ir gerų akimirkų. Jie susikūrė bendrus namus, juos išdekoravo ir apstatė baldais, kaip bet kuri laiminga pora. „Aš juos įrengiau su tavim iš meilės ir tyros širdies“, – pasakė ji prabėgus keleriems metams, kai jie ir vėl kalbėjosi, ir jis ja patikėjo. Tarp jų tvyrojo meilė ir aistra, o kai jiems būdavo kartu gera, būdavo išties nepaprastai gera. Jiedu drauge nuvyko į Amsterdamo Knygų balių, kur turėjo būti pristatyta *Woede*, olandiškai tai reiškia *Įniršį*, ir ji sulaukė milžiniško dėmesio; visus pribloškė jos grožis, valstybinio kanalo naujienų reportažo apie jos atvykimą į oro uostą fonui buvo pasirinkta Charlesio Aznavouro daina „Isn't She Lovely“*, o tada keturių apsiseilėjusių kritikų sekcija surengė diskusiją apie jos nepaprastą grožį. Ji buvo be galo laiminga, meiliai elgėsi su juo ir buvo tobula mergina. Tačiau buvo ir slogių bei slegiančių akimirkų, ir jų dažnėjo. Jis palaipsniui suprato, kad ji pradeda su juo varžytis ir manyti, kad jis užstoja jai saulę. Jai nepatiko griežti antruoju smuiku.

– Neik su manimi, – pasakė ji jam, jų santykiams einant į pabaigą, kai juodu pakvietė į kino apdovanojimų renginį, skirtą jo draugei Deepai Mehta, – nes kai tu ateini, visi tik ir tenori kalbėtis su tavim.

Jis jai pasakė, kad ji negali rinktis savaitės dienų, kada yra ištekėjusi, o kada vieniša.

– Aš visad didžiuojuosi, kai tu greta manęs, – pasakė jis, – todėl mane liūdina, kad tavo požiūris į mane visiškai kitoks.

Tačiau ji buvo apsisprendusi ištrūkti iš jo šešėlio, prasiskinti savo kelią; ir galiausiai jai pavyko.

Akceleracijos amžiuje laikraščių straipsnių nebuvo galima parašyti prieš kelias dienas. Jam tekdavo keltis jo straipsnio pasirodymo *The New York Times* dieną, perskaityti žinias, nuspręsti, kokia tema ar temos žmones labiausiai jaudina, sugalvoti, ką savito jis gali pasiūlyti viena iš tų temų, ir vėliausiai iki 17 valandos parašyti tūkstantį žodžių. Laiko terminų varžoma žurnalistika buvo visiškai kitoks amatas nei romanų kūrimas, tad jam prireikė nemažai laiko to išmokti. Vienu metu jam net ėmė beveik patikti tokio spartaus mąstymo užduotys. Jam taip pat buvo garbė priklausyti komentatorių kastai, tai nedidelei apžvalgininkų grupelei, kuri buvo įšventinta į pasaulio nuomonės formuotojų gretas. Jis jau buvo supratęs, kaip sunku turėti nuomonę, ypač tokią, kuri „tinka“ komentarų skiltims – stiprią, be

* Argi ji ne nuostabi. (Angl.)

galo ginčytiną. Jam buvo sunku susidaryti vieną stiprią nuomonę per mėnesį, todėl jis baimingai žvelgė į savo kolegas – Thomasą Friedmaną, Maureen Dowd, Charlesą Krauthammerį *et al*, – kurie pateikdavo po dvi tokias nuomones *per savaitę*. Laikraščiui jis dirbo jau trečius metus ir jau buvo spėjęs parašyti apie antiamerikietiškumą, Charltoną Hestoną ir Nacionalinę šaulių sąjungą, Kašmyrą, Šiaurės Airiją, Kosovą, mokyklinio švietimo puolimą Kanzase, Jörgą Haiderį, Eliáną Gonzálezą ir Fidžį. Jis jautė, kad beveik nebeturi apie ką griežčiau pasisakyti, tad užsiminė Gloriai B. Anderson iš *The New York Times* sindikato, kad galbūt jam jau artėja metas apleisti savo skiltį. Ji uoliai stengėsi jį perkalbėti. Sakė, kad keli jo straipsniai paliko nemenką įspūdį. 2000-ųjų pradžioje jis parašė, kad „naująjį amžių įprasmins Terorizmo ir Saugumo kova". Ji pasakė, kad tuo klausimu jis buvo gerai pasikaustęs, tad jeigu jis teisus, – o ji buvo tikra, kad jis teisus, – tuomet, kaip ji pasakė, „naujienų temos bus jums parankios, ir žmonės norės sužinoti, ką jūs galite apie jas pasakyti".

Nei Gloria, nei jis dar nežinojo, kaip netikėtai ir drastiškai įvyks jos numatytas naujienų temų pasikeitimas. Niekas nesižvalgė pro klasės langus į žaidimų aikštelėje besitvenkiančią sparnuotą audrą. Nei jis, nei Gloria dar nežinojo, kad paukščiai jau sutūpė ant žaidimų aikštelės karstyklių ir jau buvo beveik pasirengę smogti.

Jis buvo nukreipęs savo dėmesį kitur. Britanijoje turėjo pasirodyti jo naujas romanas. Ant jo viršelio buvo nespalvota nuotrauka su „Empire State Building" dangoraižiu ir virš jo kybančiu juodu debesimi švytinčiais kraštais. Tai buvo knyga apie įniršį, bet jos autorius dar nenumanė, koks tai bus įniršis.

Po *Grimuso* tai buvo prasčiausiai sutiktas jo romanas. Knyga patiko tik vienam ar dviem kritikams, kurie apie ją parašė supratingai ir su atjauta. Dauguma kitų apžvalgininkų ją priėmė kaip skystai užmaskuotą autobiografiją, tad virš kelių atsiliepimų pasirodė jo ir jo „naujosios seksualios merginos" nuotrauka. Taip, tai buvo skaudu, bet toji knyga galų gale išleido jį į visai kitokią laisvę. Jam nuolatos rūpėjo geri atsiliepimai, kartais netgi per smarkiai. Tada jis suprato, kad tai tiesiog meilės troškimo spąstų atmaina, į kuriuos jis tragiškai įkliuvo prieš keletą metų. Kad ir kas buvo kalbama apie jo naująją knygą, jis ir toliau ja didžiavosi, suprato, kodėl taip yra, ir vis vien manė, kad jo sprendimai turėjo tvirtą meninį pagrindą. Taigi, jis ūmai išmoko nebepaisyti šmeižto. Jis, kaip ir kiti rašytojai, norėjo, kad jo kūryba būtų vertinama, tai vis dar buvo tiesa. Jis, kaip ir kiti rašytojai, dalyvavo intelektinėje, lingvistinėje, formos paieškų ir emocinėje kelionėje; jo knygos buvo iš

jo kelionės siunčiami pranešimai, ir jis vylėsi, kad skaitytojams patiks su juo keliauti. Bet tada jis suprato, kad jei skaitytojai kurioje nors kryžkelėje negalės pasukti jo pasirinktu keliu, labai gaila, bet savojo kelio mesti jis neketina. „Jei negalit eiti su manimi, deja, – patyliukais tarė jis savo kritikams, – bet aš vis vien eisiu šiuo keliu.“

Teljuraido miestelyje, Kolorado valstijoje, jam reikėjo pasisaugoti, per greitai nevaikščioti, per sparčiai nekopti laiptais, per daug negerti. Oras buvo išretėjęs, o jį kankino astma. Bet tai buvo rojus kalnuose. Galbūt ir tikrajame Edeno sode oras buvo toks pat išretėjęs, pagalvojo jis, bet jis neabejojo, kad ten, tuose žmogui skirtuose gyvatės ir obuolio spąstuose, esančiuose kažkur į vakarus nuo Nodo krašto, nerodė tiek daug gerų filmų.

Tomas Luddy ir Billas Pence, Teljuraido kino festivalio kuratoriai, kasmet pasikviesdavo trečią kuratorių, o 2001-aisiais atėjo jo eilė. Jis sudarė trumpą „savo“ filmų sąrašą, kuriame buvo Satyajito Ray „Auksinė tvirtovė“ – apie berniuką, svajojantį apie savo ankstesnį gyvenimą auksinėje tvirtovėje, pilnoje brangakmenių; Andrei Tarkovskio „Soliaris“ – apie planetą, kurią sudarė be galo stiprus protas, gebantis materializuoti giliausius žmonių troškimus; ir Fritzo Lango nebylusis šedevras „Metropolis“, niūrias poemas apie tironiją ir laisvę, žmogų ir mašiną, restauruotą ir pagaliau išgelbėtą nuo elektroninio Giorgio Moroderio garso takelio.

Tai buvo Darbo dienos savaitgalis, paskutinės laisvos dienos iki jo *Įniršio* išleidimo Amerikoje. Los Andžele jis susitiko su Padma, ir jiedu nuskrido į Koloradą, kur paminėjo jos trisdešimt pirmąjį gimtadienį, rugsėjo pirmąją, žiūrėdami kalnuose filmus, vaikščiodami po laisvas miestelio, kuriame Bučas ir Sandensas apiplėšė savo pirmąjį banką, gatves, vienur gėrė kavą su Werneriu Herzogu, kitur plepėjo su Faye Dunaway. Teljuraide niekas nieko nesiūlė ir nepardavinėjo, visi buvo draugiški. Kino ekspertai Leonardas Maltinas ir Rogeris Ebertas, dokumentinių filmų kūrėjas Kenas Burnsas ir kiti apsišvietę kino žmonės buvo paslaugūs, dalijosi išmintimi ir netaupė sąmojo. Visi susirinkę Teljuraide sutiko vienu klausimu – kad Tomas Luddy pažįsta visus pasaulyje. Didysis Luddy, Netvarkos dievaitis ir ceremonmeisteris, mokėjo iš savęs pasijuokti. Teljuraidas buvo juokų miestelis. Norint slidininkų keltuvu užkilti į ant kalno pastatytą Chuko Joneso kino teatrą, reikėjo prašyti Kiškio Kvankos leidimo.

Jie pamatė populiarų prancūzų filmą „Amelija iš Monmartro“, prisodrintą gal kiek persaldintų fantazijų, kroatų režisieriaus Daniso Tanoviciaus

„Niekieno žemę“, tarsi į apšaudomus apkasus perkeltą „Belaukiant Godo“, ir meistrišką, „HBO“ kanalo finansuotą Agnieszkos Holland „Šūvį į širdį“ („Shot in the Heart“), Mikalo Gilmore'o knygos apie jo brolį žmogžudį Gary adaptaciją. Jie žiūrėjo po tris filmus per dieną, per kai kuriuos užmigdavo, o per pertraukas ir po peržiūrų vyko vakarėliai. Iš kalnų jie nusileido rugsėjo 3-iąją, o po aštuonių dienų tas dangiškas renginys visų atmintyje tapo rojumi, iš kurio buvo išvaryti ne tik jie, bet visas pasaulis.

Oficiali *Įniršio* išleidimo Jungtinėse Valstijose data buvo 2001-ųjų rugsėjo 11-oji. Tą dieną romanas, rašytas kaip ultrašiuolaikiškas, satyrinis Niujorko portretas, įvykių buvo transformuotas į istorinį romaną apie miestą, kuris nebebuvo toks, apie kokį jis rašė, kurio aukso amžius baigėsi pačiu staigiausiu, kraupiausiu būdu; romaną, kuris skaitytojams, vis dar prisimenantiems andainykštį miestą, žadino autoriaus nenumatytą emociją – nostalgiją. Garry Trudeau komiksų serijoje „Doonesbury“ vienas iš personažų liūdnai pasakė: „Žinai, labai pasiilgau rugsėjo 10-osios.“ Jis suprato, kad būtent tai ir nutiko jo romanui. Rugsėjo 11-osios įvykiai jį pavertė vakarykštės dienos portretu. Brangakmenių pilna auksinė tvirtovė virto ankstesniojo, prarasto gyvenimo svajone.

2001-ųjų rugsėjo 10-ąją jis buvo ne Niujorke, o Hjustone, Teksaso valstijoje. Penktą dieną jis dalyvavo knygos skaityme „Barnes & Noble“ knygyne prie Manhatano Sąjungos aikštės, tada išskrido pristatyti romano į Bostoną ir ten praleido šeštą ir septintą dienas. Rugsėjo 8-osios rytą jis pakilo iš Logano oro uosto, iš kur po trijų dienų pakilo ir mirtininkų lėktuvai, ir dvi dienas praleido Čikagoje. Dešimtosios dienos vakare į Hjustono „Alley“ teatrą susirinko pilna salė – kaip jam pasakė knygų skaitymus rengiančios ir jį pasikvietusios organizacijos „Inprint“ atstovas Richas Levy, devyni šimtai žmonių salėje ir dar du šimtai netilpusių – o gatvėje laukė netikėtumas: jo apsilankymu nepatenkinta nedidelė musulmonų demonstracija, geri du šimtai žmonių. Tai atrodė tarsi praeities šmėkla. Kitą rytą, prisiminęs barzdotus plakatų nešėjus, ji susimąstė, ar turėdami galimybę viešinti savo fanatizmą bet kurią kitą dieną, jie nesigaili pasirinkę būtent tą dieną ekstremistinėms pažiūroms demonstruoti.

Jam vos pabudus, į viešbučio kambarį paskambino radijo žurnalistas. Jis buvo sutaręs prieš išskrisdamas į Mineapolį pasikalbėti su radijo stotimi, bet dar buvo ankstoka.

– Atleiskit, – tarė balsas telefonu, – mums teks atšaukti pokalbį. Mes visą dėmesį skiriam Niujorko įvykiams.

Jis dar neturėjo amerikietiško įpročio ryte pirmiausia įsijungti televizorių.

– O kas įvyko Niujorke? – paklausė jis.

Stojo tyla, o tada balsas pasakė:

– Tuoj pat įsijunkit televizorių.

Jis pasiėmė nuotolinio valdymo pultelį ir greičiau nei po minutės pamatė antrąjį lėktuvą.

Jis negalėjo nusėdėti. Sėdėti atrodė nepadoru. Jis stovėjo priešais televizorių su pulteliu rankoje, o jo mintyse sukosi skaičius *penkiasdešimt tūkstančių*. Pasaulio prekybos centro dangoraižiuose dirbo penkiasdešimt tūkstančių žmonių. Jis negalėjo net įsivaizduoti, kiek buvo žuvusiųjų. Jis prisiminė savo pirmąją naktį Niujorke, kaip lankėsi „Windows on the World" restorane. Prisiminė, kaip Paulas Austeras jam pasakojo apie Philippe'o Petit žygį lynu tarp dviejų bokštų. Bet didžiąją laiko dalį jis tiesiog stovėjo ir stebėjo, kaip dega pastatai, o tada, tuo pat metu kaip ir tūkstančiai žmonių visame pasaulyje, iš netikėtumo skausmingai sušuko, smengant Pietiniam bokštui: „Jo nebėra! Jo daugiau nebėra!"

Danguje klykė paukščiai.

Jis nežinojo, ko imtis, todėl patraukė į oro uostą, bet pusiaukelėje per radiją jiems buvo pasakyta apsigręžti, šalyje uždraudė skrydžius. Grįžęs į „Four Seasons" viešbutį jis nebeturėjo kur apsistoti, o vestibiulis buvo prisigrūdęs į tokią pat padėtį papuolusių žmonių. Jis rado kampe krėslą ir ėmė skambinti. Jam padėti atvyko Richas Levy iš „Inprint". Jis pasikalbėjo su poetu Edu Hirschu ir jo žmona Janet, kurie įstrigo sostinėje, ir jie pasiūlė jam apsistoti jų namuose prie Menilo Kolekcijos, Muziejų rajone, jeigu jis sutiks pašerti jų šunį. Tądien buvo jauku viešėti rašytojo namuose, vienam tarp knygų, proto pasaulyje, kai pasaulį valdė beprotybė.

Iš jo pažįstamų nežuvo niekas, bet žuvusiųjų buvo tūkstančiai. Kai rėžėsi pirmas lėktuvas, Peterio Carey žmona Alison Summers buvo prie bankomato Šiaurinio bokšto papėdėje, bet ji nenukentėjo. Viską matė Carylas Phillipsas iš Hudsono gatvės ir Robertas Hughesas iš Princo gatvės. Mažoji Sophie Auster pirmą kartą gyvenime viena keliavo metro traukiniu į savo pirmąją dieną mokykloje ir pravažiavo po Pasaulio prekybos centru, kai virš žemės vyko baisybės. Rugsėjo 12-ąją buvo antroji siaubo ir liūdesio diena. „Tik pažvelk į mūsų gražų sugriautą miestą", – raudodamas galvojo jis ir suvokė, kaip smarkiai jau buvo prie jo prisirišęs. Jis perėjo gatve nuo Hirschų

namų iki Rothko koplyčios. Net bedieviui atrodė, kad ten jam bus ramiau. Viduje buvo kitų lankytojų; nedaug, vos keli prislėgti žmonės. Niekas su niekuo nesikalbėjo. Nebuvo, ką pasakyti. Kiekvienas ir kiekviena buvo su savo sielvartu.

Be abejo, jo knygos pristatymo turas buvo atšauktas. Knygos nieko nebedomino. Vienintelės knygos, parduotos per ateinančias savaites, buvo Biblijos, Koranai ir knygos apie „al-Qaedą" ir Talibaną. Psichologas per televizorių sakė, kad niujorkiečiai, rugsėjo 11-ąją nebuvę su savo šeimomis, turėtų pasirodyti savo artimiesiems ir juos nuraminti. Vien paskambinti nepakako. Jiems reikėjo pasirodyti jų akyse. „Taip, – pagalvojo jis, – man vertėtų skristi į Londoną." Bet kol kas tai buvo neįmanoma. Draudimas skraidyti buvo atšauktas, ir oro uostai atsidarė. Atsidarė Hjustono oro uostas, paskui LAX, bet Niujorko oro uostai vis dar buvo uždaryti, o tarptautiniai skrydžiai taip pat dar buvo negalimi. Jam reikėjo palaukti dar keletą dienų.

Jis paskambino Padmai į Los Andželą pasakyti, kad atvyksta su ja pasimatyti. Ji pasakė, kad dalyvauja apatinio trikotažo fotosesijoje.

Praėjus dešimčiai dienų po atakų, paskutinę naktį Los Andžele, prieš skrydį į Londoną, jis vakarieniavo Erico ir Tanios Idle'ų namuose su Steve'u Martinu, Garry Shandlingu ir kitais. Prie stalo sėdėjo mažiausiai trys juokingiausi Amerikos vyrai, bet pokštų nesigirdėjo. Galiausiai Garry Shandlingas šuniško liūdesio kupinu balsu ir mina tarė: „Kaip baisu. Rodos, visi ko nors netekome, ar bent pažįstam, kas ko nors neteko... Aš, tiesą sakant, pažinojau keletą tų teroristų..." Tai buvo juodžiausias iš juodžiausių humoro pokštų, pirmasis 9/11 pokštas, ir juokas padėjo truputį atsikratyti visus apėmusio sielvarto, bet jis kažkodėl abejojo, kad Shandlingas artimiausiu metu įtrauks tą anekdotą į savo programą.

Time žurnalo meno kritikas Robertas Hughesas telefonu jam papasakojo, kad pamatęs, kaip lėktuvai praskrenda virš Soho, sutrikęs ėmė klaidžioti gatvėmis. Pakeliui namo jis stabtelėjo prie kepyklos ir išvydo iššluotas lentynas. Nebebuvo nė vieno kepalo, nė vieno riestainio, o toje tuštumoje stovintis senas kepėjas kilstelėjo rankas ir tarė: „Galėtų taip kiekvieną dieną."

Londone jo vedybinės problemos atrodė visiškai bereikšmės. Elizabeth laikinai atlyžo ir leido jam parsivesti Milaną į Pembridžo Arklidžių gatvę. Jis pasiėmė Milaną iš mokyklos, jį pamaitino, ištrinko jam plaukus, paguldė į

lovą ir valandą stovėjo prie jo, stebėjo miegantį. Kai jis grįžo, Milanas jį ilgai ir stipriai laikė apsikabinęs, o Zafaras taip pat elgėsi lipšniau nei buvo papratęs. Psichologas buvo teisus. Nors jie abu žinojo, „žinojo“ savo protu, kad jo net nebuvo Niujorke, tad jis, be jokios abejonės, buvo sveikas gyvas, jiems vis vien reikėjo jį išvysti savo akimis.

Prancūzijos *Le Nouvel Observateur* ir Londono *The Guardian* jo romaną pavadino toliaregišku ir netgi pranašišku. Jis pasakė žurnalistams nesąs pranašas. Savo laiku jis turėjo su pranašais šiokių tokių bėdų, tad jo nedomino užimti jų pareigas. Tačiau jis svarstė, kodėl ta knyga jį taip skubino, kodėl reikalavo būti prašyta *tuoj pat*, ir iš kur visa tai atsirado, tos virš Niujorko ir jo veikėjo širdyje sklandančios furijos?

Jo buvo paprašyta, ką nors parašyti, – naujienų temos išties jam jau tapo parankios, – bet jis to nesiėmė, kol po atakų nepraėjo dvi savaitės. Dauguma pirmųjų apžvalgų jam atrodė perteklinės. Visi regėjo tą siaubą, tad niekam nereikėjo aiškinti, kaip reikėtų dėl to jaustis. Tada jo mintys po truputį apsijungė: „Fundamentalistas siekia sugriauti daug daugiau nei tik pastatus, – rašė jis. – Tie žmonės yra nusistatę prieš – galima paminėti keletą dalykų iš jų ilgo sąrašo – kalbos laisvę, daugiapartinę politinę sistemą, visuotinę balsavimo teisę, prieš visuomenei atskaitingą valdžią, žydus, homoseksualus, moterų teises, nuomonių įvairovę, pasaulietiškumą, trumpus sijonus, šokius, veido skutimąsi, evoliucijos teoriją, seksą... Fundamentalistas tiki, kad mes niekuo netikime. Pagal jo pasaulėžiūrą, jis vienas žino tikrąsias tiesas, o mes murkdomės lepūniškuose malonumuose. Kad įrodytume, jog jis neteisus, visų pirma privalome žinoti, kad jis neteisus. Privalome sutarti dėl svarbiausių dalykų: bučiavimosi viešose vietose, sumuštinių su šonine, ginčų, naujausių madų, literatūros, dosnumo, vandens, teisingesnio žemiškųjų išteklių paskirstymo, filmų, muzikos, minties laisvės, grožio, meilės. Tai bus mūsų ginklai. Mes juos nugalėsim ne veldamiesi į karą, o gyvendami bebaimį gyvenimą. Kaip įveikti terorizmą? Nesileisti terorizuojamiems. Neleiskite baimei valdyti jūsų gyvenimo. Netgi jei bijote.“

(Jam rašant šį straipsnį, spaudoje pasirodė žinia apie tai, kad JAV federalinė aviacijos administracija uždraudė jam skraidyti amerikiečių oro linijomis. „British Airways“ ir europiečiai laikėsi rimties, bet Amerikoje išplitusi visuotinė panika vėl jam pridarė keblumų keliauti. „Aišku, – pagalvojo jis su šiokiu tokiu kartėliu, – iš pradžių į lėktuvus įsileidžiat teroristus, o dabar norit suvaržyti antiteroristinių romanų rašytojus, toks tad jūsų planas apsaugoti Ameriką.“ Kai viskas nurimo, FAA taip pat nurimo ir atšaukė savo

apribojimus; jo bėdų išsyk sumažėjo, nors dvi amerikiečių oro linijos neleido jam skraidyti dar dešimtį metų.)

Jis nuvyko į Prancūziją pristatyti ten išleidžiamos *Furie*, kuri neseniai prasidėjusiame naujajame pasaulyje sulaukė daug geresnių atsiliepimų nei leidimas anglų kalba senajame, pasibaigusiame pasaulyje. Grįžęs į Londoną jis nuėjo pavakarieniauti pas savo brangų draugą į namus, kur jo svetys ponas Proudie užvedė jau įprastu tapusį ginčą „Amerika pati prisiprašė / Amerika to nusipelnė“. Jis kategoriškai paprieštaravo, teigdamas, kad dabar ne metas britiškam antiamerikietiškumui, kuris rodo nepagarbą ir suverčia kaltę nekaltiems žuvusiesiems. Ponas Proudie atsakė nepaprastai agresyviai: „Mes juk jus saugojom, ar ne taip?“ Tarsi tuo jis būtų pagrindęs savo teiginį. Išsirutuliojęs kivirčas vos nesibaigė apsikumščiavimu.

Jis parašė antrą straipsnį, kurio išvada buvo: „Jei terorizmas bus nugalėtas, islamo pasaulis privalo perimti pasaulietinius humanistinius principus, kuriais remiasi visas modernus pasaulis, be kurių jų šalių laisvė bus tik tolima svajonė.“ Tuo metu daugelis tai palaikė geriausiu atveju neįgyvendinama svajone ir, blogiausia, kvailu liberalo užsispyrimu nepripažinti islamiškojo pasaulio pažiūrų gyvybingumo. Po dešimtmečio arabų pasaulio jaunimas Tunise, Egipte, Libijoje, Sirijoje ir visur kitur pamėgino pakeisti savo visuomenę būtent šiais principais. Jie norėjo ne religijos, o darbo ir laisvės. Neaišku, ar jie pasiekė, už ką kovojo, bet pasauliui jie neabejotinai parodė, ko nori.

Niujorke buvo gražus ruduo, bet miestas buvo kaip nesavas. Jis vaikščiojo gatvėmis ir visų akyse matė vieną ir tą patį išgąstį. Bet koks didesnis triukšmas buvo grįžtančios nelaimės šauklys. Kiekvienas pokalbis buvo tarsi rauda, kiekvienas susitikimas tarsi budynės. Tada po truputį gyvybė grįžo. Vieną dieną, kai dėl pranešto pavojaus buvo uždarytas Bruklino tiltas, žmonės, užuot persigandę, supyko, kad jiems trukdoma pravažiuoti. Tai buvo tas jo numylėtas Niujorkas, rėkiantis: „Taigi aš čia einu!“* Miestas grįžo į savo ritmą. Draudimas judėti šiauriau nei 14-oji gatvė dar galiojo, bet buvo atidaroma vis daugiau gatvių. Į Laisvės statulą vis dar neleido lankytojų, bet ilgainiui atidarė ir ją. Siaubinga duobė žemėje ir slogi tuštuma danguje vis dar krito į akis, o po žeme vis dar ruseno ugnis, bet buvo galima pakęsti netgi ir tokią agoniją. Gyvenimas nugalės mirtį. Jis jau nebebus kaip iki tol, bet jis bus normalus. Tais metais Padėkos dieną jis sutiko Paulo, Siri ir Sophie

* Pagal įžymią frazę iš Johno Schlesingerio filmo „Midnight Cowboy“.

Austerų namuose, ten taip pat buvo Peteris Carey su Alison Summers, ir jie padėkojo, kad Sophie ir Alison nieko nenutiko, ir už viską, kas gera pasaulyje, už tai, ką tada reikėjo puoselėti užvis labiau nei kada nors anksčiau.

Jo kovos istorija taip pat ėjo į pabaigą. Prologas jau buvo praėjęs ir pasaulis susirėmė su pagrindiniais įvykiais. Po viso to, kas nutiko jam, ir po nepaprastai milžiniško tam miestui padaryto nusikaltimo būtų buvę perdėm lengva imti lieti pyktį ant religijos, kurios vardu visa tai buvo įvykdyta, ir ant jos sekėjų. Po to sekusiomis savaitėmis ir mėnesiais kiekvienas bent kiek panašus į arabą patyrė sukilusio priešiškumo padarinius. Jaunuoliai vilkėjo marškinėlius su užrašu MANĘS NEKALTINK, AŠ HINDUISTAS. Geltonųjų taksi vairuotojai, kurių daugumos vardai buvo musulmoniški, padabino savo automobilius vėliavomis ir patriotiniais šūkiais, kad numaldytų savo keleivių įsiūtį. Tačiau net to pykčio akivaizdoje miestas iš esmės laikėsi santūriai. Už pavienių padarytą nusikaltimą neteko atsakyti daugumai. Jis taip pat nepasidavė pykčiui. Įsiūtis paverčia žmogų jį įsiutinusiųjų tarnu, o tai jiems suteikia per daug galios. Įsiūtis naikina protą, o tada protui reikėjo gyvuoti labiau nei kada nors anksčiau, kad būtų galima pakilti virš beprotybės.

Jis buvo linkęs tikėti žmogiškąja prigimtimi ir jos teisių, moralės ir laisvių universalumu, ir priešintis reliatyvizmo išvedžiojimams, kurie iš esmės ir kiršino tikinčiųjų ir jų pakeleivių Vakaruose, kurių dauguma, deja, buvo kairieji, armijas (*mes jūsų nekenčiam, nes mes ne tokie kaip jūs*). Jei romano menas galėjo ką nors atskleisti, tai tik tai, kad žmogiškoji prigimtis yra tvari konstanta bet kurioje kultūroje, bet kuriame krašte, bet kuriuo metu ir kad, kaip prieš du tūkstančius metų pasakė Heraklitas, žmogaus *ethos*, jo santykis su pasauliu, yra jo *daimon*, jo gyvenimą kreipiantis principas – ar, glausčiau, paprasčiau tariant, kad tavo vaidmuo yra tavo likimas. Sunku buvo sutikti su šia mintimi, kol virš Pasaulio prekybos centro griuvėsių danguje tvyrojo mirties dūmai ir kol visų mintys sukosi apie tūkstančių vyrų ir moterų, kurių vaidmuo nenulėmė jų likimo, nesvarbu, ar jie buvo uolūs darbuotojai, ar geraširdžiai draugai, ar mylintys tėvai, ar nepataisomi romantikai – lėktuvams nerūpėjo jų *ethos*; ir, taip, tada terorizmas galėjo tapti likimu, karas galėjo tapti likimu, mūsų gyvenimai jau nebebuvo priklausomi vien tik nuo mūsų; bet vis vien buvo būtina pabrėžti, kad mūsų prigimtis yra nepriklausoma; galbūt siaubo apsuptyje buvo svarbiau nei kada nors anksčiau priminti apie kiekvieno žmogaus atsakomybę, pareikšti, kad žudikams tenka moralinė atsakomybė už jų nusikaltimus, ir to negalima

pateisinti nei jų tikėjimu, nei pykčiu ant Amerikos; gigantiškų, išpūstų ideologijų laikmečiu buvo svarbu nepamiršti paskiro žmogaus, neišduoti mūsų prigimtinio žmogiškumo, ir toliau, taip sakant, mylėtis karinių veiksmų zonoje.

Romano puslapiuose išaiškėja, kad pats žmogus yra daugialypis, nevienodas, jis ne vientisas, o sudarytas iš daugelio dalių, įvairus, suskilęs, prieštaringas. Savo tėvams esate vienoks, o savo vaikams jau kitoks, darbo ir meilės reikaluose esate skirtingas asmuo, o pagal paros laiką ir nuotaikas save galite laikyti aukštu, liesu, nesveiku ar sporto sirgaliu, konservatoriumi, bailiu ar seksualiu. Visi rašytojai ir skaitytojai žino, kad žmonių asmenybės yra plačios, o ne siauros, ir būtent žmogiškosios prigimties platumas leidžia skaitytojams atrasti ką nors bendra ar susitapatinti su Madam Bovari, Leopoldu Blumu, pulkininku Aurelianu Buendija, Raskolnikovu, Gendalfu Pilkuoju, Oskaru Maceratu, seserimis Makiokomis, agentūros „Kontinental" agentu, Erlu Emsvortu, Mis Marpl, Baronu medyje ar Kurto Vonneguto romano *Titano sirenos* personažu Salo, mechaniniu pasiuntiniu iš Tralfamadoro planetos. Skaitytojai ir rašytojai gali pasiimti šį žinojimą apie asmenybės platumą už knygos puslapių ribų ir juo pasinaudoti ieškodami ko nors bendro su aplinkiniais žmonėmis. Galite palaikyti skirtingas futbolo komandas, bet balsuoti už tas pačias politines partijas. Galite balsuoti už skirtingas partijas, bet sutarti dėl geriausio būdo auklėti vaikus. Galite nesutarti dėl vaikų auklėjimo, bet vienodai bijoti tamsos. Galite bijoti skirtingų dalykų, bet mėgti tą pačią muziką. Galite bjaurėtis vienas kito muzikiniu skoniu, bet garbinti tą patį Dievą. Galite smarkiai nesutarti religiniais klausimais, bet palaikyti tą pačią futbolo komandą.

Būtent tai literatūra žino ir žinojo. Literatūra mėgina *praverti visatą*, bent šiek tiek praplėsti žmogaus galimybių ribas, idant jis galėtų daugiau pamatyti, suvokti ir galiausiai tapti kuo nors daugiau. Didžioji literatūra veržiasi link mums pažįstamo pasaulio pakraščių ir plečia kalbos, formos ir galimybių ribas, kad pats pasaulis atrodytų didesnis, platesnis nei anksčiau. Tačiau tada vyrai ir moterys buvo stumiami kuo labiau susisiaurinti savo apibrėžtį, skatinami save vadinti vienu vardu, serbu ar kroatu, izraeliečiu ar palestiniečiu, ar hinduistu, ar musulmonu, ar krikščionimi, ar bahajumi, ar žydu, o kuo siauresnė tapatybė, tuo didesnė galimybė įsiplieksti tarp jų konfliktui. Literatūros požiūris į žmogaus prigimtį skatina supratimą, atjautą ir tapatinimąsi su į save nepanašiais žmonėmis, bet pasaulis visus stumia priešinga kryptimi link siauraprotiškumo fanatiškumo, gentinių santykių, kul-

to ir karo. Pasaulyje daugybė žmonių, nenorinčių praverti visatos, kuriems, tiesą pasakius, būtų mieliau, jei ji apskritai būtų gerokai priverta, todėl kai menininkai keliauja link ribų ir jas stumia, jie neretai susiduria su galingomis jėgomis, stumiančiomis juos atgal. Bet jie vis vien daro, kas jiems lemta, netgi už tai mokėdami savo ramybe, o kartais ir gyvybe.

Cezaris Augustas ištrėmė poetą Ovidijų į mažą užkampį, vadinamą Tomiu, ant Juodosios jūros kranto. Visą likusį gyvenimą jis maldavo leisti jam grįžti į Romą, bet leidimo taip ir negavo. Taigi, Ovidijaus gyvenimas buvo sužlugdytas; tačiau Ovidijaus poezija pergyveno Romos imperiją. Poetas Mandelštamas mirė vienoje Stalino darbo stovyklų, bet Mandelštamo poezija pergyveno Sovietų Sąjungą. Poetą Lorcą nužudė Ispanijos generalisimo Franco falangistų galvažudžiai, bet Lorcos poezija pergyveno tironišką Franco režimą. Menas buvo stiprus, o menininkai nelabai. Galbūt menas gali pasirūpinti savimi. Menininkams reikia gynėjų. Jį patį, kai reikėjo, apgynė jo kolegos menininkai. Nuo šiol jis pats ketino padėti visiems, kam reikia pagalbos, visiems, kas plečia ribas, jas peržengia ir, taip, šventvagiauja; visiems menininkams, kurie neleidžia politikams ar šventikams brėžti smėlyje linijų ir drausti jas peržengti.

Jis perskaitė Tannerio ciklo paskaitą Jeilio universitete, pavadintą „Žingsnis per ribą". Kalbant apie kovą dėl *Šėtoniškų eilių*, vis dar buvo sunku pasakyti, ar jos baigtis artėjo link pergalės, ar pralaimėjimo. Nei knyga, nei jos autorius nebebuvo engiami, bet mirusiųjų nebeprikelsi, be to, dėl pasklidusios baimės atmosferos tapo dar sunkiau leisti, o gal net ir rašyti panašaus pobūdžio knygas. Kitos religijos netruko pasekti islamo pavyzdžiu. Indijoje hinduistų ekstremistai puolė filmus ir kino žvaigždes (ypatingoji žvaigždė Shahas Rukhas Khanas tapo nuožmių protestų taikiniu vien dėl to, kad pasakė, jog Pakistano kriketo komandai reikėjo leisti dalyvauti Indijos turnyre), ir mokslinius straipsnius (pavyzdžiui, Jameso Laine'o parašytą marathų karaliaus kario Shivaji biografiją, kuri taip „įžeidė" šiuolaikinius to monarcho garbintojus, kad jie užpuolė Punės tyrimų biblioteką, kurioje Laine'as atliko dalį savo tyrinėjimų, ir sunaikino daugybę unikalių senovinių dokumentų ir objektų). Britanijoje sikhai užsipuolė sikhų autorių, sukūrusį jiems nepatikusį spektaklį „Behzti" („Negarbė"). Tęsėsi ir musulmonų smurtas. Danijoje pasirodžiusios vadinamosios daniškosios karikatūros taip papiktino aršius musulmonų ekstremistus, kad kirviu ir peiliu ginkluotas somalietis, susijęs su radikalia karine grupuote „al-Shabab", įsilaužė į karikatūristo Kurto Westergaardo namus Orhuse. Britanijoje knygos apie

jauniausią pranašo Mahometo žmoną leidėjo namuose sprogo pašto bomba. Dėl pavojaus ir baimės eros baigties dar reikės ilgai pakovoti.

Baigiantis 2001-iesiems į Ameriką iškeliavo Karališkosios Shakespeare'o trupės teatrinė *Vidurnakčio vaikų* adaptacija, kuri turėjo būti pastatyta An Arbore, Mičigano valstijoje, ir Harlemo „Apollo" teatre; vieną vakarą, po spektaklio Niujorke, iš jo paėmė interviu ant scenos, taigi jis įgyvendino tai, apie ką nesvajojo net beprotiškiausiose svajonėse, – jis suvaidino Apoloną. Tuo metu jis rašė *Klouną Šalimarą*. Galų gale tas jis ir buvo – pasakotojas, pavidalų kūrėjas, nebūtų daiktų dirbėjas. Jam būtų išmintingiausia pasitraukti iš komentarų ir polemikos pasaulio, vėl atsidėti tam, ką labiausiai mylėjo, – menui, kuris nuo pat jaunystės dienų pasiglemžė jo širdį, protą ir sielą, – ir vėl gyventi „vieną kart, seniai seniai", *kan ma kan*, „per barzdą varvėjo, burnoj neturėjau" visatoje, vaizduotės mariomis iškeliauti ieškoti tiesos.

Iš dikensiškos „suveskime visus galus" perspektyvos ateityje jis stebėjo, kaip suvešėjo jo dukterėčios Mishkos muzikinis talentas; kaip jo dukterėčia Maya su džiaugsmu tampa mažų vaikų mokytoja; matė savo susvetimėjusios sesers Brunno dukros, jo dukterėčios Meenos, vestuves. Jis stebėjo, kaip uoliai dirba ir laimingai gyvena Zafaras, kaip iš Milano išauga dar vienas šaunus jaunuolis. Matė, kaip jis vėl taikingai sugyvena su Elizabeth. Kaip išsiskyrė Billas Bufordas, kaip jis antrąkart, dar laimingiau vedė ir tapo sėkmės lydimu kulinarinių knygų autoriumi. Kaip Nigella Lawson tapo nepaprastai sėkmės lydima kulinarinių knygų autore ir ištekėjo už kolekcininko Charleso Saatchi. Kaip Frances D'Souza tapo baroniene, o 2011-aisiais Lordų rūmų spikere. Kaip Wililamas Nygaardas išėjo į pensiją, o jo vietą „Aschehoug" leidykloje užėmė jo sūnus Madsas. Kaip Marianne Wiggins ėmė dėstyti literatūrą Pietų Kalifornijos universitete. Kaip Jamesas Fentonas su Darrylu Pinckney išsikraustė iš Long Leiso ūkio ir persikėlė į Niujorką. Kaip Pauline Melville savo namuose Haiberi Hile buvo užpulta įsilaužusio žudiko, bet sugebėjo išsivaduoti ir paspruki pro langą. Įsibrovėlį sugavo ir pasodino į kalėjimą. Žmonių gyvenimas tęsėsi. Viskas klojosi taip pat puikiai, kaip visados, ir netgi daug geriau, nei jis galėjo tikėtis per tą 1989-ųjų Valentino dieną.

Ne viskas baigėsi laimingai. 2005-ųjų rugpjūtį ant Škotijos aukštumų kalno Robinas Cookas patyrė širdies priepuolį ir mirė.

O kaipgi jo Iliuzija, jo Laisvės dvasia? 2002-ųjų kovo 24-ąją, oskarų apdovanojimų dieną, jis nusivedė Padmą į *Vanity Fair* vakarienę ir vakarėlį

Holivude. Kai jie atvyko į „Morton's“ restoraną, stebėdamas, kaip ji pozuoja ir rangosi prieš rėkiančių fotografų barikadą, degdama savo ryškia jaunystės ir grožio liepsna, jis pažvelgė į jos veido išraišką ir staiga pagalvojo: „Ji mylisi, užsiima seksu su šimtais vyrų vienu metu, o jiems nė nereikia jos liesti, su tuo neįstengtų galynėtis joks šios žemės vyras.“ Ir galiausiai, taip, jis ją prarado, bet buvo geriau netekti iliuzijų ir gyventi žinant, kad pasaulis tikras ir kad jokia moteris negali jo pakeisti taip, kaip jis nori. Viskas priklausė nuo jo.

Praėjus dviem dienoms po oskarų vakarėlio, jis parskrido į Londoną, kur prie lėktuvo jį pasitiko Nickas Cottage'as, geraširdis specialiojo padalinio pareigūnas su senamadiškais ūsais, ir jam pasakė, kad vienas vyresniųjų pareigūnų, Bobas Saitas, pats puikiai apsiželdinęs panosę lordo Kitchenerio stiliumi, kitą rytą norėjo pas jį atvykti pasikalbėti. „Jumis dėtas, – paslaptingai pridūrė Nickas, – visus rytojaus planus nukelčiau vėlesniam laikui.“ Jis atsisakė paaiškinti, ką turi omenyje, tik šyptelėjo mįslinga slaptojo policininko šypsena. Jį nuvežė į „Halcyon“ viešbutį Holando parke, elegantišką rožinį pastatą, kur jis buvo užsisakęs apartamentus. Pasibaigus metų nuomos sutarčiai Jasonas Donovanas atsiėmė butą Pembridžo Arklidžių gatvėje. Prieš išskrisdamas į oskarų apdovanojimus Los Andžele, jis susirado kitą nuomojamą namą Noting Hile, Kolvilo Arklidžių gatvėje, priešais sparčiai besiplečiančius jaunos dizainerės Alice Temperley mados namus. Į naująjį būstą jis galėjo įsikelti už poros savaičių, tad savo daiktus pasidėjo į saugojimo kamerą ir, kad turėtų kur gyventi, iš pradžių dviem naktims užsisakė numerį „Halcyon“ viešbutyje. Kitą dieną turėjo prasidėti velykinės Milano atostogos, ir jis planavo jas praleisti su abiem sūnumis Prancūzijoje. Jie ketino nuvažiuoti pas draugus į Kurtuaną Burgundijoje, o tada aplankyti Paryžių, o grįždami užsukti į eurodisneilendą.

Lygiai dešimtą ryto, 2002-ųjų kovo 27-ąją, trečiadienį, Bobas Saitas ir Nickas Cottage'as susitiko su juo „Halcyon“ viešbutyje.

– Ką gi, Džo, – tarė Saitas, o tada pasitaisė: – Atleiskit, Salmanai, kaip jau žinote, jūsų apsaugą vykdėme vadovaudamiesi žvalgybos tarnybų patarimu, kol ateis laikas ir jie manys, jog galima sumažinti jums gresiančio pavojaus įvertinimą.

– Tai keistoka, Bobai, – pasakė jis, – nes Amerikoje aš jau ne vienus metus gyvenu kaip eilinis pilietis, bet kai grįžtu čia, jūs vis siūlote tęsti...

– Tuomet, tikiuosi, kad būsite patenkintas, – pasakė Bobas Saitas, – jog pavojaus įvertinimas buvo, tiesą pasakius, gana drastiškai sumažintas, ir mes

paprastai nebesiūlome apsaugos žmonėms, kuriems gresia jūsų naujojo lygmens pavojus.

Jam ėmė spurdėti širdis, bet išoriškai jis stengėsi atrodyti romus.

– Supratau, – tarė jis. – Tai jūs manęs nebesaugosit?

– Tiesiog norėjau suteikti jums galimybę, – pasakė Bobas Saitas, – patvirtinti, kad jums tai priimtina. Turbūt nesuklysiu sakydamas, kad jūs būtent to ir reikalavote?

– Taip, – atsakė jis, – jūs neklystate ir, taip, man tai priimtina.

– Norėtume jums surengti vakarėlį Skotland Jarde, kai tik jums bus patogu, – pasakė Nickas Cottage'as. – Sukviestume kuo daugiau jums dirbusių vaikinų. Tai buvo viena iš ilgiausiai tukusių mūsų operacijų, ir mes labai didžiuojamės šiuo darbu. Ir mes labai vertinam jūsų kantrybę, daug kas iš komandos sakė, kad jie tikrai nebūtų ištvėrę tiek, kiek jūs, tad, jei sutinkate, būtų malonu tai atšvęsti.

– Būtų labai malonu, – atsakė jis, veidą mušant raudoniui.

– Norėtume pakviesti ir jūsų artimų draugų, – pasakė Nickas. – Tų, kurie jums tiek daug padėjo.

Tada nebeliko ką daugiau ir besakyti.

– O kas dabar? – paklausė jis. – Ką dabar reikia daryti?

Bobas su Nicku atsistojo.

– Mums buvo didelė garbė, Džo, atleiskit, Salmanai, – pasakė Bobas Saitas ir ištiesė ranką.

– Sveikinam, bičiuli, – tarė Nickas.

Jie paspaudė viens kitam rankas, ir aniedu apsisuko ir išėjo. Baigta. Praėjo daugiau nei trylika metų nuo to laiko, kai policininkai įžengė į jo gyvenimą, tada jie apsigręžė ir iš jo išėjo. Dėl tokios staigios pabaigos jis prapliupo juoktis.

Specialiojo padalinio vakarėlis įvyko visai netrukus. Vienas iš jame dalyvavusių pareigūnų buvo Rabas Connolly, tuo metu jau baigęs postkolonijinės literatūros studijas, kurias pradėjo dar dirbdamas apsaugoje.

– Aš jums kai ką turiu, – sušnabždėjo jis kaip klasikinis piktadarys ir įbruko jam į delną mažą metalinį daikčiuką.

– Kas tai? – paklausė jis Rabo.

– Tai kulka, – tarė Rabas ir nemelavo.

Kulka, kurią tas vargšas Mike'as Merrillas netyčia iššovė Vyskupo gatvės namuose, valydamas savo ginklą.

– Nedaug trūko, – tarė Rabas. – Maniau, norėsit pasilikt kaip prisiminimą.

Jis stovėjo viešbučio „Halcyon“ tarpduryje, stebėdamas, kaip nuvažiuoja policijos jaguarai. Tada prisiminė, kad jam reikėtų nueiti į nekilnojamojo turto agentūrą Vestborno Giraitės gatvėje pasirašyti dokumentų dėl namo Kolvilo Arklidžių gatvėje ir dar kartą į jį žvilgtelėti. „Ką gi, – pagalvojo jis, – eime.“ Jis išėjo iš „Halcyon“ viešbučio į Holando parko prospektą ir ištiesė ranką stabdydamas taksi.

PADĖKA

Norėčiau padėkoti visiems, prisidėjusiems kuriant šiuos memuarus: visiems žmonėms Emory universiteto MARBL archyvuose, be kurių tvarkingo katalogavimo pastaruosius keletą metų mano popieriai būtų virtę chaosu, dėl kurio nebūčiau nė išdrįsęs galvoti apie tokį projektą – esu jiems dėkingas už galimybę parašyti šiuos memuarus; Vanessai Manko už jos neįkainojamą žiniasklaidos tyrimą; savo redaktoriams „Random House“ leidykloje: Louise Dennys, Danui Franklinui, Willui Murphy ir Susan Kamil už pirmojo juodraščio komentarus; ir kitiems pradinės knygos stadijos skaitytojams: Andrew Wylie, Sameen Rushdie, Elizabeth West, Aimee Mullins, Taryn Simon, Hanan al-Shaykh, Billui Bufordui, Ianui McEwanui, Pauline Melville, Reggie Nadelson, Min Katrinai Lieskovsky, Francesco Clemente, Deepai Mehta ir Christopheriui Hitchensui už jų vertingas pastabas. Keletas knygoje esančių pastraipų yra pasirodžiusios anksčiau, tiesa, kiek kitokia forma – kaip esė ir straipsniai įvairiuose laikraščiuose ir žurnaluose, tokiuose kaip *The New Yorker* ir *The New York Times*. Dėkoju „Universal“ studijai, kad leido cituoti Evano Hunterio scenarijų ir Alfredo Hitchcocko „Paukščius“ („The Birds“), ir leidyklai „Harvill Secker“, kad leido cituoti pastraipą iš Mishos Glenny versto Michailo Bulgakovo romano *Meistras ir Margarita*; leidyklai „New Directions“, kad leido cituoti fragmentus iš Williamo Carloso Williamso „Gebenių vainiko“; George'ui Brazillerui, kad leido cituoti antologiją *Skirta Rushdie* (*For Rushdie*); ir Lisai Appignanesi bei Sarai Maitland, *Rushdie bylos* (*The Rushdie File*) redaktorėms; Carmel Bedford, *Fikcijų, faktų ir fatvos* (*Fiction, Fact and the Fatwa*) redaktorei, ir daugybei kitų komentatorių, kurių mintys minimos tekste.

Kai kurių žmonių vardai yra pakeisti – dauguma jų yra mano apsaugos komandos nariai, ir visiems jiems norėčiau ypač padėkoti. Jei ne A būrio, specialiojo padalinio ir Metropoliteno policijos pareigūnų ir jų kolegų Slaptojoje žvalgyboje pastangos, galbūt net nebūčiau sugebėjęs parašyti šios – ir, tiesą sakant, jokios kitos – knygos.

S. R.

Salman Rushdie
Džozefas Antonas

Iš anglų kalbos vertė
Albinas Šorys

Redagavo
Dovilė Bučelienė

Dailininkas
Zigmantas Butautis

Maketavo
Sigrida Juozapaitytė

Tiražas 1 200 egz.

Išleido UAB „Baltų lankų" leidyba
Palangos g. 4, LT-01402 Vilnius
leidykla@baltoslankos.lt
www.baltoslankos.lt

Spausdino UAB „Spindulio spaustuvė"
Vakarinis aplinkkelis 24, LT-48184 Kaunas

1989-ųjų vasario 14-oji, Šv. Valentino diena, BBC žurnalistė telefonu paskambinusi Salmanui Rushdie pasakė, kad Irano dvasinis lyderis ajatola Khomeini paskelbė jam „mirties nuosprendį". Tada garsus rašytojas pirmąkart išgirdo žodį „fatva". Kuo jis nusikalto? Parašė romaną *Šėtoniškos eilės*...

Taip prasideda pasakojimas, kaip skandalingojo romano autorių religiniai fanatikai priverčia pasitraukti į pogrindį, ir jam, akylai saugomam ginkluotų policininkų, tenka nuolat kraustytis iš vienų namų į kitus. Jo paprašoma susigalvoti slapyvardį, kuriuo į jį galėtų kreiptis policijos pareigūnai. Salmanas Rushdie prisimena savo mylimus rašytojus – Conradą ir Čechovą – ir sugalvoja jų vardų derinį: Džozefas Antonas. Kaip rašytojas ir jo šeima gyvena visus tuos devynerius metus, kai jam nuolat grasinama susidoroti? Kaip jam sekasi tęsti pradėtus darbus? Kaip jis įsimyli ir skiriasi? Kaip ir kodėl klysta, kaip išmoksta duoti atkirtį? Salmanas Rushdie pirmąkart atvirai apie tai prabyla šiuose ypatinguose memuaruose, tai istorija apie vieną svarbiausių nūdienos mūšių už žodžio laisvę.

Salmanas Rushdie (Salmanas Rušdi, gim. 1947) – romanistas, eseistas, kritikas, vienas garsiausių XX a. kūrėjų. Autorius išgarsėjo antrąja savo knyga *Vidurnakčio vaikai* (liet. išleista 1999 m.), už ją gavo vieną svarbiausių literatūros apdovanojimų – Bookerių Bookerio premiją. Rushdie suteikti aštuoni garbės daktaro titulai, jis – Karališkosios literatūros draugijos narys, o Anglijos karalienė už nuopelnus literatūrai rašytoją įšventino į riterius.

ISBN 978-9955-23-747-1

www.baltoslankos.lt